ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ

# ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ "ΠΥΡΣΟΥ" Α. Ε.
1930

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ

# ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗ

# ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ "ΠΥΡΣΟΥ„ Α. Ε.
1930

# ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΜΠΤΗ

## Σκιαδικά.*

Περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπῆλθε συμβάν τι, ἄσημον μὲν καθ᾽ ἑαυτὸ ἐν τῇ ἀρχῇ του, ἀλλ᾽ ἀνησυχῆσαν, καὶ σχεδὸν κλονίσαν, τὴν κυβέρνησιν, διότι ἀδεξίως διεξήχθη.

Πολλάκις κατ᾽ οἶκον ἐξέφραζον ἣν, καὶ ἐν τῷ ὑπουργείῳ συνεχῶς εἶχον ὑποστηρίξει, ἰδέαν ὑπὲρ τῆς, διὰ παραδείγματος τῶν ἀνωτέρων τάξεων τῆς κοινωνίας, προστασίας τῆς ἐγχωρίου βιομηχανίας. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς ἕνα τῶν μεγάλων χορῶν τῆς Αὐλῆς ἡ Καρολίνα ἐφάνη φέρουσα ἔνδυμα ἐκ μεταξωτοῦ τῆς Καλαμάτας, κομψῶς κεκοσμημένον, πολὺ θαυμασθέν, καὶ πολὺς ἐγένετο περὶ αὐτοῦ λόγος, πολλαὶ δὲ κυρίαι, ἐκ τοῦ διπλωματικοῦ σώματος μάλιστα, τὴν ἐμιμήθησαν.

Συνέπεσε λοιπὸν τότε εἰς ἐμπορικόν τι κατάστημα, νομίζω τοῦ ἐμπόρου τοῦ καλουμένου Ψιμμούλη, νὰ φέρουν ψιάθινά τινα σκιάδια ἐκ τῶν κατασκευαζομένων ἐν Σίφνῳ, καὶ περὶ αὐτῶν, ὁμιλῶν ἡμέραν τινὰ πρὸς τοὺς ἐμούς, ὅτε ἐκαθήμεθα εἰς τὴν τράπεζαν, εἶπον ὅτι πατριωτικώτατον θὰ ἦτον ἐκ μέρους τῶν νέων τῶν Ἀθηνῶν ἄν, ἀντὶ τῶν ἐκ Γαλλίας καὶ Ἰταλίας κομιζομένων, ταῦτα ἠγόραζον καὶ ἐφόρουν δι᾽ ὅλου τοῦ θέρους. Τοῦτο ἀκούσας ὁ υἱός μου Κλέων, ὅστις τότε ἐφοίτα εἰς τὸ γυμνάσιον, ἐσύστησε τὴν πρότασιν εἰς τοὺς συμμαθητάς του, οἵτινες ἐνθουσιωδῶς τὴν ἐδέχθησαν καὶ πάντες ἠγόρασαν καὶ ἐφόρεσαν ἐκ τῶν σκιαδίων τούτων, κοσμήσαντες αὐτὰ δι᾽ ἁπλῆς κυανολεύκου ταινίας, ἐγχωρίου βιομηχανίας ἐπίσης, καὶ μεγάλη ἐγένετο αὐτῶν κατανάλωσις, πρὸς ὄφελος καὶ ἐμψύχωσιν τῶν Σιφνίων παραγωγῶν.

Μετά τινας δ᾽ ἡμέρας, ὅτε τὴν Κυριακὴν ἐξήλθομεν εἰς τὸν

* 10 Μαΐου 1859.

δημόσιον περίπατον, ὅπου ἐπαιάνιζε τότε ἡ μουσική, ὁ Κλέων, ὅστις μᾶς συνώδευεν ἐν τῇ ἁμάξῃ, μᾶς εἶπεν ὅτι, καθ' ἃ ἔμαθον οἱ συμμαθηταί του, παῖδές τινες, ὡς διεδόθη ὑπηρέται τῶν ἐργαστηρίων τῶν ζημιουμένων διὰ τῆς πωλήσεως τῶν ἰθαγενῶν σκιαδίων, ἔμελλον νὰ παρουσιασθῶσιν εἰς τὴν ***Μουσικὴν*** κωμικὰ φοροῦντες σκιάδια πρὸς χλεύην τῶν μαθητῶν.

Καὶ τῷ ὄντι, ὅτε ἐφθάσαμεν ἐπὶ τόπου, εἴδομεν μεταξὺ τῶν ἁμαξῶν καὶ τοῦ πλήθους, ὡς ἐν παρατάξει ὁδεύοντας, νεανίας τινὰς ἐκ τοῦ ὄχλου, ῥυπαρὰ καὶ ἐσχισμένα, γελοῖα τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα, φοροῦντας σκιάδια, καὶ κρατοῦντας ὀγκώδεις ῥάβδους προκλητικῶς. Ὁ Κλέων τότε, νομίσας ὅτι ὁ ὑβριστικὸς αὐτῶν τρόπος ἐδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ ῥῆξιν, κατέβη τῆς ἁμάξης, ἵνα πληροφορηθῇ, καὶ μετ' ὀλίγον, ἐπανελθών, μᾶς εἶπεν ὅτι οἱ μαθηταὶ ἦσαν λίαν ἠρεθισμένοι, ὥστε ἐφρόνει, ὅτι ταραχή της ἐπέκειτο. Ἐγὼ ὅμως τῷ εἶπον ὅτι οἱ μαθηταὶ δὲν πρέπει νὰ καταδεχθῶσι νὰ προσέξωσιν εἰς τοιαύτης φύσεως ἀντιπάλους, καί, ἰδὼν ἔφιππον τὸν διευθυντὴν τῆς ἀστυνομίας, ἠθέλησα νὰ πέμψω τὸν Κλέωνα νὰ τὸν κράξῃ παρὰ τὴν ἅμαξάν μου, δυστυχῶς ὅμως δὲν τὸ ἔπραξα, διότι, ἰδὼν αὐτὸν προσελθόντα εἰς τὴν ἅμαξαν τοῦ Αὐλάρχου καὶ μετ' ἐκείνου συνδιαλεγόμενον, ἤμην βέβαιος ὅτι κατόπιν θὰ ἐπλησίαζε καὶ τὴν ἐμήν, ὅτε ἐσκόπευον νὰ τῷ εἰπῶ νὰ προσέχῃ εἰς τὴν ἀπρεπῆ ἐκείνην ἐπίδειξιν, καί, ἂν ἴδῃ ὅτι προκαλεῖ σκάνδαλα, ν' ἀποβάλῃ ἐκεῖθεν τοὺς ἀναγώγους ὑπηρέτας τῶν ἐργαστηρίων.

Ἀλλ' ὁ κ. Διευθυντής, χωρὶς νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμέ, ἐμακρύνθη, καὶ πρὶν ἢ τὸν ἀνεύρω καὶ τὸν καλέσω, φοβηθείς, ἢ ἰδὼν ἀρχομένην τὴν σύγκρουσιν, ἐπέπεσεν, ὅλως ἀκρίτως καὶ παρὰ πᾶν δίκαιον, οὐχὶ ἐπὶ τῶν διὰ ποταπὴν κερδοσκοπίαν προκαλεσάντων αὐτὴν ὑπηρετῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὑβρισθέντων μαθητῶν, οἵτινες εἶχον ἐνεργήσει κατ' εὐγενῆ καὶ πάσης ὑποστηρίξεως ἀξίαν ἔμπνευσιν, ἐκδιώξας δ' αὐτοὺς βιαίως, συνέλαβε καί τινας καὶ τοὺς ἐφυλάκισε.

Καὶ τότε μὲν διελύθη, οὐχὶ ὡς ἔδει, ἡ σκηνὴ αὕτη, χωρὶς καὶ πολὺ νὰ τὴν ἐννοήσῃ τὸ περικεχυμένον πλῆθος. Ἀλλὰ τὸ ἑσπέ-

ρας οἱ μαθηταὶ πάντες τῶν Γυμνασίων συνῆλθον εἰς μεγάλην διαδήλωσιν, καὶ τὰς ὁδοὺς ἐν σώματι διελθόντες, περιεκύκλωσαν τὴν οἰκίαν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν κ. Προβελεγίου, τὴν ἀποφυλάκισιν τῶν συναδέλφων διὰ κραυγῶν ἀπαιτοῦντες. Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον συνεκλήθη ἀμέσως καὶ ἐκτάκτως, καὶ ἡ θέσις ἦν δεινή, διότι δύσκολον μὲν ἐκρίνετο νὰ ληφθῶσιν αὐστηρὰ μέτρα κατὰ τῶν τέκνων πασῶν τῶν διαπρεπεστέρων οἰκογενειῶν, ἅτινα ἐφαίνοντο ἀπόφασιν ἔχοντα νὰ μὴ ἐνδώσωσιν, ἀσύμφορον δὲ νὰ ὑποχωρήσῃ ἡ κυβέρνησις ἐνώπιον στασιαζόντων μαθητῶν. Ἐγὼ ὅμως διϊσχυρίσθην ὅτι τὸ πάντων ἀσυμφερώτερον ἐστὶ τὸ νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ ἄδικον ἡ κυβέρνησις, ὅτι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τὸ ἄδικον αὐτὴ ἔπραξε διὰ τοῦ διευθυντοῦ τῆς ἀστυνομίας, ὅστις ἐπρότεινα νὰ ἐπιπληχθῇ, εἰ καὶ ἦν ἐκ τῶν φίλων μου, οἱ δὲ φυλακισθέντες νέοι ἀμέσως ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Τοῦτο καὶ ἐγένετο μέχρι τέλους, μετά τινας δισταγμοὺς τῶν ἄλλως ἐννοούντων τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς κυβερνήσεως, καὶ ἡ δυσάρεστος σκηνὴ διελύθη.

Εἶπον ἤδη πόσον ἐνίοτε ἐδυσχέραινε τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ὑπουργῶν ἡ ἐξ εὐσυνειδησίας προερχομένη, ἀλλ' ὑπερβολικὴ ἀκριβολογία τοῦ Βασιλέως. Πολλάκις, ὅτε Τῷ ἐπρότεινον διορισμὸν προξένου ἢ οἵου δήποτε δημοσίου λειτουργοῦ, καὶ ἐδικαιολόγουν τὴν πρότασιν συνιστῶν τὸν ὑποψήφιον, ὡς κεκτημένον γνώσεις, νοημοσύνην καὶ συναίσθησιν τοῦ καθήκοντος, ὁ Βασιλεὺς ἐπεθύμει ῥητῶς νὰ ὁρίσω τὴν προσάλληλον ἀναλογίαν τῶν προσόντων τούτων, καί, λαμβάνων τὸν χάρακα ἐκ τῆς τραπέζης του, ἐπ' αὐτοῦ νὰ τῷ δείξω πόσον μέρος ἐπεῖχον ἡ νοημοσύνη, πόσον αἱ γνώσεις, καὶ πόσον αἱ λοιπαὶ ἰδιότητες. Ἀλλὰ τῆς γεωμετρικῆς ταύτης ἐξισώσεως ἡ λύσις ὁμολογῶ ὅτι ἦτο λίαν δυσχερὴς δι' ἐμέ.

Πολλάκις διατάγματα ἔμενον ἐπὶ μῆνας ἀνυπόγραφα, ἢ καί τινα ποτὲ δὲν ὑπεγράφησαν, οὐχὶ διότι ὁ Βασιλεὺς δὲν τὰ ἐνέκρινεν, ἀλλὰ διότι ἐδίσταζεν ὡς πρὸς δευτερευούσας τινὰς λεπτομερείας, ὡς ἐν τῷ ἑπομένῳ παραδείγματι.

Πεισθεὶς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ὅτι πολλοὶ πολλάκις ὑπῆρχον δι' ἔρ-

γων ἀφοσιώσεως ἄξιοι ἐθνικῆς ἀμοιβῆς ἀναδειχθέντες, εἰς οὓς ὅμως ὑπερβολικὸν θὰ ἦν ν' ἀπονεμηθῇ τὸ παράσημον τοῦ Σωτῆρος, τὸ ἀμοῖβον, ἢ κἂν προωρισμένον ν' ἀμοίβῃ τὰς μεγάλας καὶ ἐκτάκτους πολιτικάς, στρατιωτικὰς καὶ ἄλλας εἰς τὸ ἔθνος ὑπηρεσίας, ἐσκέφθην ὅτι ἀνάγκη θὰ ὑπῆρχε νομοθετήσεως καὶ δευτέρου τινὸς παρασήμου, τὴν θέσιν ἐπέχοντος τῶν ἐν Εὐρώπῃ νομισματοσήμων. Ἐγκρίναντος δὲ τὴν γνώμην μου καὶ τοῦ Βασιλέως, συνέταξα νομοσχέδιον, καθ' ὃ τὸ παράσημον ἐκαλεῖτο **στέφανος**, ἔχον σχῆμα μικροῦ δάφνης στεφάνου, καὶ διαιρούμενον εἰς δύω τάξεις, τὴν τοῦ **ἀργυροῦ στεφάνου** καὶ τὴν τοῦ **χρυσοῦ**. Ταῦτα μὲν πάντα παρεδέχθη καὶ ὁ Βασιλεύς, ἀλλ' ἀμφιβολία τις τῷ ἔμενε περὶ τοῦ χρώματος τῆς ταινίας. Ἀντὶ τῆς ραβδωτῆς, ἐναλλὰξ κυανῆς καὶ λευκῆς, ἡ Α. Μ. ἐθεώρει προτιμοτέραν ἴσως τὴν ἔχουσαν φαιὸν (lila) χρῶμα. Ἐγὼ δέ, θεωρῶν τὴν λεπτομέρειαν ταύτην ὅλως ἐπουσιώδη, συγκατένευσα προθύμως εἰς τὸ φαιόν, καὶ τὴν ἐπαύριον, καθ' ἣν μοὶ ἐξέφρασεν ἐπιθυμίαν, τῷ ἔφερα σχέδιον τοῦ παρασήμου μετὰ τῆς ταινίας, βαφὲν ὑπ' ἐμοῦ αὐτοῦ. Ὁ Βασιλεὺς ὅμως, καίτοι εὐαρεστηθεὶς ἐξ αὐτοῦ, μοὶ εἶπεν, οὐχ ἧττον, νὰ συμβουλευθῶ καὶ ἄλλους εἰδήμονας περὶ τὰ χρώματα, καὶ ἔκτοτε οἱ δισταγμοί του περὶ τοῦ χρώματος ἐχώρουν κορυφούμενοι, καὶ τὸν ἐμπόδισαν νὰ ὑπογράψῃ τὸ νομοσχέδιον, μέχρις οὗ ἐγὼ ἐξῆλθον τοῦ ὑπουργείου, καὶ οὐδεὶς τῶν διαδόχων μου ἐμερίμνησε πλέον περὶ αὐτοῦ.

Ταύτην τοῦ Βασιλέως τὴν διάθεσιν γνωρίζων ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς κ. Ἰω. Δηλιγιάννης, διότι πολλάκις μὲ εἶδεν ἀδημονοῦντα, ὅτι τὰ διατάγματα δὲν ὑπεγράφοντο καὶ ἡ ὑπηρεσία ἐβραδυπόρει, ἐμειδίασεν, ὅτε μίαν ἡμέραν τῷ ἐζήτησα νὰ μοὶ φέρῃ πάντα τὰ καθυστεροῦντα. Κομίσας μοι δὲ περὶ τὰ ἑξήκοντα τοιαῦτα, μοὶ εἶπεν ὅτι ἐκπλήττεται διὰ τὸν μάταιον κόπον μου, διότι βεβαίως δὲν ἐλπίζω, ὅτε ἓν διάταγμα ὁ Βασιλεὺς δὲν ὑπογράφῃ ἄνευ μεγάλων ἀναβολῶν, ὅτι θὰ ὑπογράψῃ ποτὲ ἑξήκοντα, ἐν ᾧ αὐτὸς ὁ ἀριθμός των θὰ ἦν λόγος ἱκανὸς ἵνα μὴ ὑπογραφῶσι ποτέ.

Καὶ δὲν εἶχε μὲν ἄδικον ὁ κ. Γενικὸς Γραμματεύς· τῷ εἶπον ὅμως ὅτι ἀρχὴν ἔχω νὰ μὴ ὀπισθοδρομῶ ἐνώπιον οὐδεμιᾶς δυσ-

χρείας εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντος καὶ νὰ πράττω τοὐλάχιστον τὸ ἐμόν. Οὕτως, ἐλθὼν πρὸς τὴν Α. Μ., Τὸν παρεκάλεσα νὰ εὐαρεστηθῇ ν᾿ ἀποβλέψῃ εἰς τ᾿ ἀναγκαῖα ταῦτα ἔγγραφα τῆς καθυστερούσης ὑπηρεσίας. Ὁ Βασιλεὺς ἔφριξεν ἰδὼν τὸ πλῆθος αὐτῶν. Ὅτε ὅμως διὰ θερμῶν λόγων Τῷ παρέστησα ὅτι πολλάκις Τῷ εἶχον ὑποβάλει αὐτὰ καὶ πάντοτε ἡ ὑπογραφή των εἶχεν ἀναβληθῇ, οὐχὶ ἕνεκα ἐνστάσεων ἐκ τῆς ὑπηρεσίας, ἀλλὰ δι᾿ ἄλλους λόγους ἀνεξαρτήτους αὐτῆς, καὶ ὅτι ἐκ τούτου παραλύεται καὶ χαλαροῦται ἡ τάξις, ἣν προσπαθῶ νὰ διατηρῶ εἰς τὴν δημόσιον ἐργασίαν, καὶ παρεκάλεσα νὰ μ᾿ ἀκούσῃ εὐμενῶς ἐκτιθέμενον διὰ βραχέων τὰ περὶ ἑκάστης τῶν ὑποθέσεων τούτων, ἃς αὐτὰ ἀπέβλεπον, ἀποβλέψας πρὸς ἐμὲ δὶς ἢ τρὶς μετ᾿ ἐλαφροῦ μειδιάματος, ὡς πάντοτε ἔπραττεν ὅτε εἶχέ τι εὐχάριστον καὶ αἰφνήδιον νὰ διακοινώσῃ, μὲ ἠρώτησεν ἂν εἶχον καλῶς μελετήσει πάσας τὰς ὑποθέσεις ταύτας, καὶ ἂν οὐδένα εἶχον δισταγμὸν περὶ τοῦ σκοπίμου τῶν διαταγμάτων. Ὡς δέ Τῷ ἀπήντησα ὅτι τοῦτο οὕτως εἶχε, καὶ ὅτι ἄλλως δὲν θὰ τὰ προσυπέγραφον οὐδὲ θὰ ἐτόλμων νὰ τὰ ὑποβάλω εἰς τὴν Βασιλικὴν ὑπογραφήν.

— Τότε, μοὶ εἶπε, δότε τα νὰ τὰ ὑπογράψω.

Καὶ λαβὼν αὐτά, χωρὶς νὰ τ᾿ ἀναγνώσῃ ἢ ἄλλως νὰ ζητήσῃ ἐξηγήσεις, τὰ ὑπέγραψε τὸ ἓν μετὰ τὸ ἕτερον πάντα, καὶ μοὶ τ᾿ ἀπέδωκε. Ὁ δὲ Γενικὸς Γραμματεὺς δὲν ἐπίστευε τοὺς ὀφθαλμούς του, ὅτε ἐπέστρεψα εἰς τὸ ὑπουργεῖον.

Διὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Βασιλέως τοιαύτη μοναδικὴ ἔνδειξις ἐμπιστοσύνης ἦν ἀπαραδειγμάτιστος.

Ὅλως ἀντίθετος ἦν ἡ συμπεριφορὰ τῆς Βασιλίσσης, ὡς πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν, ὅτε ἀντιβασίλευεν, ὡς δὶς συνέβη τοῦτο ἐπὶ τῆς ὑπουργείας μου, ἀπὸ 6 Ἰουνίου ἕως 20 Νοεμβρίου 1856 καὶ ἀπὸ 18 Ἰουνίου ἕως 5 Δεκεμβρίου 1858. Ὅτε τῇ ἔφερον διατάγματα, καὶ ἤθελον νὰ τῇ ἐξηγήσω τὸ περιεχόμενον, ἢ μὲ ἤκουε μεταξὺ ὑπογράφουσα, ἢ καὶ ποσῶς δὲν μὲ ἤκουεν, ἂν δὲν ἐπρόκειτο περὶ λίαν σπουδαίας τινὸς ὑποθέσεως.

— Τί μοὶ ἐξηγεῖτε ὅλα ταῦτα, μοὶ ἔλεγε πολλάκις. Σεῖς εἶσθε

ὁ ὑπεύθυνος· ἀφ᾽ οὗ σεῖς ὑπεγράψατε, δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὴ ὑπογράψω κ᾽ ἐγώ.

— Ἀλλά, Μεγαλειοτάτη, τῇ εἶπόν ποτε ἀπαντῶν, ὅσον εὐάρεστον καὶ ἂν εἶναι νὰ ἐργάζωμαι ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος, τόσον ἀφ᾽ ἑτέρου εἶναι δυσχερὲς συγχρόνως καὶ φοβερόν, διότι αἰσθάνομαι τῆς εὐθύνης μου μέγα τὸ βάρος. Ὁ Βασιλεύς, συζητῶν διὰ μακρῶν καὶ διστάζων, μοὶ δίδει ἀφορμὴν νὰ προσέχω εἰς τὰ διαφυγόντα με καὶ νὰ διορθῶ τὰ τυχὸν κακῶς ἔχοντα. Μετὰ τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος ὅμως πρέπει νὰ πολλαπλασιάζω τὴν προσοχὴν καὶ τὴν μέριμναν περὶ τῆς ἀκριβείας ἐν πᾶσι καὶ κατὰ πάντα.

— Τοῦτο καὶ ἔχετε τὸ καθῆκον, μοὶ ἀπήντησε γελῶσα, καὶ εἰς ὑμᾶς ἀνήκει νὰ προσέχηται εἰς αὐτοῦ τὴν ἐκπλήρωσιν.

Οὕτω μετὰ τῆς Βασιλίσσης ἡ τρέχουσα ὑπηρεσία ἐπερατοῦτο ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν, καὶ μετὰ ταῦτα δὲν μὲ ἀπέπεμπεν, ἀλλά, ὡς ἔπραττε καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ὑπουργούς, πολλάκις ἤρχιζεν ἄλλας συνομιλίας, ἐνίοτε καὶ ἀρχαιολογικὰς μετ᾽ ἐμοῦ. Περίεργον δ᾽ ὅτι ἐπὶ μιᾶς ἐξ αὐτῶν, ἥτις διήρκεσεν ἴσως ὑπὲρ τὸ σύνηθες, ὁ θαλαμηπόλος τοῦ Βασιλέως, ὅστις Τῷ ἦν λίαν ἀφωσιωμένος, δὶς εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιον αἴφνης, ἐρωτήσας ἂν ἡ Αὐτῆς Μεγαλειότης δὲν εἶχε κωδωνίσει, ὥστε, τὴν δευτέραν φοράν, ἡ Βασίλισσα μετ᾽ ὀργῆς τὸν ἀπέπεμψε καὶ ἀνεφώνησε «τὸ ζῶον», ὅταν ἐκεῖνος ἐξῆλθε. Φαίνεται ὅτι τὸν πιστὸν ὑπηρέτην ἀνησύχουν γελοίως αἱ μακραὶ ἐκεῖναι συνδιαλέξεις.

Καὶ ἡ Βασίλισσα δ᾽ ἀπῆλθε τῷ 1857 μόνη εἰς τὴν Εὐρώπην, εἰς ἐπίσκεψιν τῶν συγγενῶν της, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ ἐπιδιώξῃ συνέντευξιν μετὰ τοῦ Ναπολέοντος, διατρίβοντος τότε δὲν ἐνθυμοῦμαι ποῦ τῆς Γερμανίας. Τὸ κατ᾽ ἐμέ, ἐπροσπάθησα νὰ τὴν ἀποτρέψω, πεποιθὼς ὅτι, ὅσον ἀληθῶς γοητευτικὴ καὶ ἂν ἦτον ἡ παρουσία της, πιθανότης πολλὴ δὲν ὑπῆρχε νὰ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων, ὅστις, καὶ ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν Καλλέργην ψυχρότητος τῆς ἡμετέρας αὐλῆς, προσωπικῶς δὲν θὰ διέκειτο λίαν εὐνοϊκῶς. Ἀντὶ νὰ ἐκτεθῇ εἰς ἠθικήν τινα προσβολήν, Τῇ παρετήρησα ὅτι προκρι-

τώτερον θὰ ἦτο ἂν περιέμενεν ἐκ τοῦ καιροῦ καὶ ἐκ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι τὴν μεταβολὴν τῶν πρὸς αὐτὴν διαθέσεων τῆς Εὐρώπης.

Δυστυχῶς δὲν μὲ ἤκουσε καί, ὅτε ἐπέστρεψεν, ἐκ πρώτης ὄψεως ἐννόησα, ὅτι ἦν βαθέως δυσηρεστημένη. Ὅτε δ᾽ ἔμεινε μόνη μετ᾽ ἐμοῦ, μοὶ διηγήθη μόνον οὐ κλαίουσα ἐκ πείσματος, ὅτι εἰς τὸ θέατρον παρουσιάσθη εἰς τὸν Ναπολέοντα, οὖσα εἰς τὸ αὐτὸ θεωρεῖον, ἀλλ᾽ ὁ Αὐτοκράτωρ μετὰ ταῦτα οὐδὲ μίαν τῇ ἀπέτεινε λέξιν, οὐδ᾽ ἐζήτησε περαιτέρω νὰ τὴν ἴδῃ.

Καὶ εἰς ἄλλην δέ τινα μικρὰν περίστασιν εἶδον ἐπὶ τὸ κωμικώτερον ψευσθεῖσαν τὴν εἰς ἑαυτὴν πεποίθησιν τῆς Βασιλίσσης. Ἀντὶ τοῦ κ. Βλουδόφ, νέος ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα πρέσβυς τῆς Ρωσσίας, ὁ κ. Ὀζερόφ, ἐν ᾧ ἡ Βασίλισσα ἐκυβέρνα. Τὸ λογίδριον, ὅ, κατὰ τὰ διπλωματικὰ ἔθιμα, ἔμελλε νὰ Τῇ ἀποτείνῃ ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ ἐπισήμου αὐτοῦ παρουσιάσεως, ἦτον ὀλίγον μακρὸν καὶ πομπῶδες. Ἠναγκάσθην ἑπομένως καὶ τὴν ἀπάντησιν ὁπωσοῦν μακροτέραν τοῦ ἀναγκαίου νὰ συντάξω, ἵνα μὴ ἡ βραχυλογία ἠχήσῃ ὡς προσβολή· ἀλλ᾽ εἶπον εἰς τὴν Α. Μ. ὅτι θὰ ἔχῃ ἴσως τινὰ δυσκολίαν νὰ τὴν ἀποστηθίσῃ, δι᾽ ὃ προτιμότερον θὰ ἦτον ἂν τὴν ἀνεγίνωσκεν· ἀλλ᾽ ἡ Βασίλισσα ἐγέλασε διὰ τὴν μικρὰν πίστιν μου εἰς τὴν ἱκανότητά της, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι θὰ κρίνω τὴν ἐπαύριον περὶ τοῦ πῶς ἀπομνημονεύει.

Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τῷ ὄντι, περὶ τὴν 1 μ. μ., ἐν στολῇ ἐγώ, εἰσήγαγον τὸν μεγάλην στολὴν καὶ πλεῖστα παράσημα φέροντα κ. Ὀζερὸφ εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν, ὅπου ἡ Βασίλισσα, ἐπίσης ἐπισήμως ἐνδεδυμένη, ἵστατο πρὸ τοῦ θρόνου, περιστοιχισμένη ὑπὸ τῶν αὐλικῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων.

Ἡ Βασίλισσα, ὅτε βαθέως ὑπεκλίθημεν, μοὶ ἔρριψε βλέμμα πεποιθήσεως, ὡς ἂν μοὶ ἔλεγε «θὰ ἴδῃς». Ἀμέσως δ᾽ ὁ κ. Ὀζερὸφ ἀπήγγειλε τὸν λόγον του μετὰ τόνου φωνῆς καὶ μετὰ σχημάτων σχεδὸν θεατρικῶν καὶ συγκίνησιν ἐκφραζόντων. Μετ᾽ αὐτὸν δ᾽ ἤρξατο ἡ Βασίλισσα τῆς ἀπαντήσεως κατὰ τρόπον ἥσυχον καὶ ἀξιοπρεπῆ. Ἀλλά, ἕως δύω ἢ τρεῖς φράσεις προχωρήσασα, αἴφνης διεκόπη, ἐδίστασε. Τότε τὴν ἠτένισα, καὶ ὡς εἶδε τὸ βλέμμα

μου, ἐγένετο ἐρυθρά. Χωρὶς ὅμως περαιτέρω νὰ θορυβηθῇ, τὴν εἶδον νὰ λάβῃ ἐκ τῆς χειρίδος της μικρὸν χαρτίον, ὃ ἔκρυπτεν ἐκεῖ ἐπτυγμένον, καὶ ἀνοίξασα αὐτό, ἀνέγνω τὸ τέλος τῆς ἀπαντήσεως.

Τὸ συμβὰν τοῦτο ἐπὶ πολὺ ὑπῆρξεν ἀντικείμενον γέλωτος καὶ ἀστεϊσμῶν μετὰ τῆς Βασιλίσσης.

Εἶπον ὅτι εἰς τὴν παρουσίασιν παρέστην ἐν στολῇ. Τοιαύτην δὲν εἶχον κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐγκαθιδρύσεώς μου εἰς τὸ ὑπουργεῖον, καὶ τὴν ἐνόμιζον περιττήν, οὐδὲ δυναμένην πιθανῶς νὰ μοὶ χρησιμεύσῃ ἐπὶ πολύ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Βασίλισσα ἀπῄτει αὐτήν, εἶπον ὅτι κατὰ χρέος θέλω ὑπακούσει, ἂν ἡ Α. Μ. μοὶ ὑποσχεθῇ ὅτι ὁ διάδοχός μου ἔσται τοῦ αὐτοῦ μετ' ἐμοῦ ἀναστήματος διὰ νὰ τῷ τὴν πωλήσω. Περίεργον δὲ ὅτι τοῦτο καὶ ἔγινε, διότι ὁ διαδεχθείς με ἦν ὁ Ζαΐμης. Ἡ σύζυγός μου δέ, γνωρίζουσα τὴν ἀξίωσιν τῆς Βασιλίσσης, μοὶ κατεσκεύασε κρυφίως στολήν, ἣν μοὶ ἐδώρησε κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἐπομένου ἔτους.

## Ὄθων καὶ Ἀμαλία.

Κατὰ τὰ 1857, ἐπὶ τῆς ἀπουσίας τῆς Βασιλίσσης, ἀπέκτησα υἱόν, καὶ ὁ Βασιλεύς, μαθὼν τοῦτο, μοὶ εἶπεν εὐμενέστατα ὅτι θέλει νὰ γίνῃ ἀνάδοχός του, καὶ εἰς Κηφισίαν, ὅπου τότε διετρίβομεν τὸ θέρος, ὡς καὶ ὁ Βασιλεύς, ἔπεμψεν ἀντιπρόσωπόν του τὸν Αὐλάρχην κ. Π. Νοταρᾶν, καὶ ἡ βάπτισις ἐτελέσθη μεγαλοπρεπέστατα, ὠνομάσθη δ' ἐννοεῖται, ὁ υἱός μου Ὄθων. Τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος, ἐπὶ ἀπουσίας τοῦ Βασιλέως, ἀπέκτησα θυγατέρα, καὶ ὅτε ἡ Βασίλισσα μ' ἠρώτησε τί ὄνομα θὰ τῇ δώσω, τῇ ἀπήντησα ὅτι, ἂν ἔχῃ τὴν ἐπιείκειαν, ἣν εἶχεν ὁ Βασιλεύς, καὶ ἂν μοὶ τὸ ἐπιτρέψῃ, θὰ τῇ δώσω τὸ ὄνομα τῆς Α. Μ., καὶ ἡ Βασίλισσα ηὐδόκησε νὰ γίνῃ ἀνάδοχος τῆς Ἀμαλίας διὰ τῆς Μεγάλης Κυρίας·

Ὑπόθεσις, μὴ ἀφορῶσα τὴν ἰδίαν ἐμοῦ, ἀλλὰ τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν, ἐφ' ἧς δ' ἀναγκαῖον ἐνόμισα νὰ ἐφελκύσω τὴν προσοχὴν τῶν συνυπουργῶν μου, καὶ ἐνδελεχῶς, ἀλλὰ ματαίως ἐνέκυψα, ἦν ἡ περὶ προσδιορισμοῦ προσόντων τῶν δημοσίων λειτουργῶν.

Ἡ γνώμη μου ἦν ὅτι, ἐν ὅσῳ διορισμὸς καὶ παῦσις τοῦ ὑπαλλήλου ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς αὐθαιρέτου θελήσεως τοῦ ὑπουργοῦ ἢ οἵου δήποτε, δὲν θ᾽ ἀπεφεύγετο ἡ κατάχρησις τοῦ νὰ ἐκλέγωνται, οὐχὶ οἱ ἱκανώτεροι, ἀλλ᾽ οἱ εὐνοούμενοι, προσέτι θὰ ἦσαν παθητικὰ ὄργανα τῶν διοριζόντων ἢ διατηρούντων αὐτοὺς εἰς τὰς θέσεις των, ἐναντίον ἴσως τῶν δημοσίων των καθηκόντων ἢ καὶ τῆς συνειδήσεώς των πολλάκις, καὶ τέλος ὑπουργοί, πιεζόμενοι ὑπὸ βουλευτῶν, ἵνα διορίζουν ἴσως πολλάκις τοὺς ὑπὸ τούτων προτεινομένους, πωλοῦντες, ἀντὶ τῆς βουλευτικῆς ψήφου, τὸ συμφέρον τῆς ὑπηρεσίας. Ἂν δ᾽ ἐξ ἐναντίας ὁ ὑπάλληλος διωρίζετο, πλὴν ὡρισμένων τινῶν ἐξαιρέσεων, μόνον κατὰ προσόντα διαγραφόμενα ὑπὸ νόμου, ἐπροβιβάζετο νομίμως καὶ δὲν ἐπαύετο, εἰμὴ ὅπως καὶ ὅτε ὁ νόμος ὁρίζει, τότε, εἰς τὴν ἀξίαν του ὀφείλων τὴν ἐκλογήν του, τὴν πιστὴν ἐκτέλεσιν τῶν χρεῶν του θὰ εἶχεν ὡς μόνον προσὸν διατηρήσεως καὶ προόδου, θὰ ἐδικαιοῦτο καὶ θὰ ἐδύνατο θαῤῥούντως νὰ ἐξανίσταται πρὸς ὁρισμοὺς ἀντιβαίνοντος πρὸς τὸ καθῆκον αὐτοῦ, καὶ θὰ ἔπαυε πᾶσα ἰδιοτελὴς καὶ ἐπιβλαβὴς πίεσις ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως.

Οὕτω σκεπτόμενος, ὑπέβαλα νομοσχέδιον περὶ τούτων εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον· ἀλλ᾽ ἐνταῦθα ἀπήντησα, οὐχὶ μὲν ἀντιλογίαν, διότι, ὡς φρονῶ, ἡ πρότασις τοιαύτην δὲν ἀπεδέχετο, ἀλλ᾽ ἐνστάσεις εἰς τὰ καθέκαστα, αἵτινες, ὡς μέχρι τέλους διεῖδον, ἀπὸ σποποῦ ἐγίνοντο, διότι εἰς τοὺς συναδέλφους μου δὲν ἐσύμφερεν, ὡς φαίνεται, ἡ ἀνεξαρτησία αὕτη τῶν ὑπαλλήλων, ἥτις κατ᾽ ἐμέ, ἦν ἡ σωτηρία τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, ἀλλὰ κατ᾽ ἐκείνων τὴν ἄποψιν στέρησις πολυτίμου δικαιώματος.

Οὕτως ἐπὶ πολὺ ἀνεβάλλετο πᾶσα ἀπόφασις δι᾽ ἀτελευτήτων συζητήσεων. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἐγὼ δὲν ἐνέδιδον, καὶ ἀνενέουν πάντοτε τὴν πρότασίν μου, ὅταν τὴν ἔβλεπον λησμονουμένην, ἀπεφασίσθη τέλος νὰ παραπεμφθῇ αὕτη εἰς ἐπιτροπήν, ἥτις νὰ ἐξετάσῃ αὐτῆς τὰ καθέκαστα, καὶ νὰ μᾶς ὑποβάλῃ τὴν γνώμην της· καὶ ἐξελέγη τοιαύτη ὑπὸ πρόεδρον τὸν κ. Συλήβεργον, πολυμελὴς δέ, ὅπερ μοὶ ἐφάνη κακὸς οἰωνός, διότι, ὡς παρετήρησα εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, παρ᾽ ἡμῖν αἱ ἐπιτροπαί, ὅσον

περισσοτέρους πόδας ἔχουσι, τόσῳ βραδύτερον βαδίζουσιν. Οὕτως εἶχε κἂν τότε τὸ πρᾶγμα, καὶ ἡ διορισθεῖσα τὸ ἐπεκύρωσε, διότι ὁ χρόνος, οἱ μῆνες, ἴσως καὶ τὰ ἔτη παρήρχοντο, καὶ αὐτὴ δὲν ἐπεράτου τὸ ἔργον της. Ὅτε δὲ ὑπέβαλεν αὐτό, κατεῖδον ὅτι ἡ ἀναβολὴ δὲν ἦτον ἐκ προθέσεως, ἀλλὰ διότι τὸ νομοσχέδιον ὃ μᾶς παρουσίασεν, ὅλως διάφορον τοῦ ἐμοῦ, εἶχε μεγίστην ἔκτασιν, συγκείμενον ἐκ πλείστων ἄρθρων, ὥστε, οὐ μόνον οἱ συνάδελφοί μου ἀπεφάνθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐγὼ αὐτὸς κατεῖδον, ὅτι θὰ ἦτον ἀδύνατον νὰ συζητηθῇ καὶ κυρωθῇ ἐν ταῖς Βουλαῖς, αἵτινες καὶ ἐξ ἀρχῆς δὲν θὰ ἦσαν λίαν εὔνους πρὸς αὐτό, καθ᾽ ὅσον ἀφήρει ἀπὸ τῶν μελῶν αὐτῶν τὸν τρόπον τοῦ ἐπεμβαίνειν εἰς τὸν διορισμὸν τῶν ὑπαλλήλων καὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν. Ἡ ἐμὴ πρόθεσις ἦν, ἐξ ἐναντίας, παρὰ μὲν τῶν βουλῶν νὰ λάβωμεν σύντομον νομοσχέδιον, τὴν ἀρχὴν καὶ τὰ πρώτιστα καθιεροῦν, τῶν δὲ λοιπῶν λεπτομερειῶν ἐπιτρέπον τὸν διὰ διατάγματος κανονισμόν. Οὕτως ἔμεινε τὸ σχοινοτενὲς τοῦτο νομοσχέδιον ὑπὸ σκέψιν τοῦ ὑπουργείου, καὶ ποτὲ δὲν ὑπεβλήθη εἰς τὰς βουλάς.

Ἐπέτυχον ὅμως εἰς ἄλλης ἐλλείψεως τῆς ὑπηρεσίας τὴν τότε κἂν διόρθωσιν. Οἱ μισθοί, ἐν ἄλλοις χρόνοις καὶ ὑπὸ ἄλλας κοινωνικὰς περιστάσεις ὁρισθέντες, ἦσαν ἤδη πλέον ἀνεπαρκεῖς πρὸς τὴν τῶν ὑπηρετούντων συντήρησιν, καὶ ἐβίαζον τοὺς ἀσθενεστέρους εἰς καταχρήσεις, τοὺς τιμιοτέρους εἰς παραίτησιν· διὰ τοῦτο, ἀφοῦ ηὔξησα, κατ᾽ Ἀπρίλιον τοῦ 1858, τοὺς προξενικούς, τὸ ἑπόμενον ἔτος διενήργησα, συμπράξας μετὰ τῶν συναδέλφων μου, τὴν αὔξησιν κατὰ 10 % πάντων τῶν ὑπαλλήλων, πλὴν τῶν ὑπουργῶν. Εἰς μεταγενέστερον ὅμως χρόνον, τὸν μετὰ τὰς ἐπαναστατικὰς ταραχάς, ἠλαττώθησαν αὖθις οἱ μισθοί, οὐ μόνον εἰς ὅ,τι ἦσαν πρὸ τῆς αὐξήσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς ἔτι ὀλιγωτέρους.

## Δημόσια ἔργα.

Ἀπὸ τῶν πρώτων δὲ ἡμερῶν τῆς εἰσόδου μου εἰς τὸ ὑπουργεῖον, συνεννοηθεὶς μετὰ τῶν συνυπουργῶν μου, ἐπέστειλα πρὸς τὰς ἡμετέρας πρεσβείας, ὅτι ἡ Ἑλλάς, σχετικῆς ἤδη ἀπολαύουσα εὐημερίας, μεριμνᾷ περὶ ἔργων κοινῆς ὠφελείας, ὧν ἔχει ἀνάγκην, οἷον κατασκευῆς ὁδῶν, ὀρύξεως λιμένων, ἀποξηράνσεως λιμνῶν, καὶ ἐστὶ πρόθυμος νὰ δεχθῇ προτάσεις τῶν βουλομένων νὰ σπουδάσωσι καὶ ἀναδεχθῶσι τοιαύτας ἐργασίας.

Οὐ πολὺν δὲ χρόνον μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς ἐγκυκλίου ταύτης, τρεῖς Ἄγγλοι παρουσιάσθησαν εἰς ἐμέ, καὶ μοὶ εἶπον ὅτι ἦλθον λαβόντες γνῶσιν αὐτῆς. Ἐρωτηθέντες δ' ὑπ' ἐμοῦ τίνα οἶκον ἀντιπροσωπεύουσι, μοὶ εἶπον ὅτι τὸν ἴδιον ἑαυτῶν καὶ δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην ν' ἀντιπροσωπεύωσιν ἄλλους. Εἰς δὲ τὴν ἐρώτησίν μου τί προτίθενται ν' ἀναλάβωσι, μοὶ ἀπεκρίθησαν ὅτι ὅλα. Ἀμφότεραι αὗται αἱ ἀπαντήσεις δὲν μοὶ ἐφάνησαν λίαν ἐνθαρρυντικαί, οὐδὲ χρηστὰ εἴκασα ἐκ τῶν προτέρων περὶ τῆς σπουδαιότητος αὐτῶν τε καὶ τῶν προτάσεών των· τοῖς εἶπον, ἑπομένως, ὅτι πρὸ παντὸς ἦν ἀναγκαῖον ἐγγράφως νὰ μοὶ ἐκθέσωσι τί θέλουσιν. Ἔπειτα δ' ἀπελθὼν πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας κ. Οὐάϊς, μεθ' οὗ ἤδη εἰς ἐπιεικεῖς διετέλουν σχέσεις, τὸν ἠρώτησα τί περὶ τῶν ἀνθρώπων γνωρίζει, καὶ μοὶ ἀπήντησεν ὅτι οὐδέν, καὶ δὲν πιστεύει πολὺ εἰς τὸ ἀξιόπιστον αὐτῶν καὶ τὸ ἀξιόχρεον.

Ἑπομένως, ὅτε, μετὰ μίαν ἢ δύο ἡμέρας, ἐπανελθόντες, μοὶ ἔφερον ἀναφοράν, ἐν ᾗ, ἀπαριθμοῦντες ὅσα δημόσια ἔργα εἶχον ἀναφέρει εἰς τὴν ἐγκύκλιόν μου, ἔλεγον ὅτι εἰσὶ πρόθυμοι πάντα νὰ τ' ἀναλάβωσι, τοῖς εἶπον ὅτι τοῦτο μὲν ἔχει καλῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγὼ κἄν, ὀλίγον γνωρίζω τὰ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ τὰς ἐκεῖ χρηματικὰς ἐπισημότητας, ὥστε νὰ ἠξεύρω ἂν καὶ οἱ Κύριοι περιλαμβάνωνται μετ' αὐτῶν καὶ παρέχωσι τὰς ἀπαραιτήτους ἐγγυήσεις διὰ τοιαύτας μεγάλας ἐπιχειρήσεις, τοὺς παρακαλῶ, πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς περαιτέρω διαπραγματεύσεις, νὰ προμηθευθῶσι καὶ μοὶ φέ-

ρωσι σύστασίν τινα τοῦ οἴκου Ῥότσιλδ ἢ Κούτς ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ἐπιφανῶν τραπεζιτῶν τῆς Ἀγγλίας.

Τοῦτο ἐφάνη ὅτι ἰσχυρῶς τοὺς δυσηρέστησε, καὶ ἀπῆλθον μεμψιμοιροῦντες.

Μετά τινας δ' ἡμέρας ἦλθέ τις τῶν ἡμετέρων, δὲν ἐνθυμοῦμαι ποῖος, καὶ μοὶ εἶπεν, ἐκ μέρους αὐτῶν, ὅτι προτίθενται νὰ μᾶς ἐγκαλέσωσιν εἰς τὸ δικαστήριον, διότι τοὺς ἠπατήσαμεν, προσκαλέσαντες αὐτοὺς δι' ἐγκυκλίου, καὶ ἤδη ἀρνούμενοι νὰ διαπραγματευθῶμεν μετ' αὐτῶν. Ἐγὼ δ' εἰς ἀπάντησιν ἐπεφόρτισα τὸν ἀπόστολόν των νὰ τοῖς εἴπῃ, ὅτι παρήγγειλα εἰς τοὺς κλητῆρας, ἂν ἐμφανισθῶσιν ἐκ νέου εἰς τὸ ὑπουργεῖον, νὰ τοὺς διώξωσιν.

Ἔκτοτε, μέχρι σήμερον, οὔτε τοὺς εἶδον, οὐδ' ἤκουσά τι πλέον περὶ αὐτῶν.

Ἕτεροι, σπουδαιοτέρας ὑποβαλόντες προτάσεις, ὧν τινας τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν ἢ τὸ τῶν Ναυτικῶν ἀφορώσας, εἰς ἐκεῖνα παρέπεμψα, καὶ ὑπ' ἐκείνων διεξήχθησαν.

Μία τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων, διενεργηθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν, δι' ἐργολάβου τοῦ ἄγγλου Delamore, ἦν ἡ ἀφορῶσα τὸν ὑποβρύχιον τηλεγραφικὸν σύνδεσμον μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Κωνσταντινουπόλεως· Αἱ διαπραγματεύσεις διήρκεσαν ἐπὶ μακρόν, καὶ τὸ συμβόλαιον ὑπεγράψαμεν τῇ 20 Ὀκτωβρίου 1858· ὡρίσθη δὲ μία τῶν ἡμερῶν τοῦ Μαρτίου 1859, ὡς ἡ τῆς πανηγυρικῆς τοῦ καλωδίου θέσεως, ἡμέρα ἐπίσημος, διότι ἦν ἡ τῆς πρώτης ἐπιχειρήσεως τῆς μεγάλης βιομηχανίας, ἧς θέατρον καὶ μάρτυς ἐγένετο ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀρχαίας περιωπῆς της. Εἰς ῥητὴν ὥραν ἐπεβιβάσθησαν οἱ Βασιλεῖς μετὰ τῆς Αὐλῆς εἰς τὸ καλωφόρον πλοῖον, καὶ πάντες οἱ ὑπουργοὶ μετ' αὐτῶν. Τῆς μουσικῆς παιανιζούσης πρῶτον τὸν βασιλικὸν ὕμνον, ἀνέσπασε τὸ πλοῖον τὴν ἄγκυραν, καὶ τὸ καλώδιον ἤρχισεν ὑπὸ τὰς ὄψεις ἡμῶν ἀνελισσόμενον καὶ βυθιζόμενον εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης. Οὕτως ἐπλεύσαμεν εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν, συνοδευόμενοι καὶ ὑπὸ δύο ἑλληνικῶν ἀτμοκινήτων, καί που μεταξὺ Ἀττικῆς καὶ Αἰγίνης παρετέθη πολυτελὲς πρόγευμα, μεθ' ὃ οἱ Βασιλεῖς μετεβιβάσθησαν εἰς ἓν τῶν

συνοδευόντων ἡμᾶς πλοίων, ἡμεῖς δ' εἰς τὸ ἕτερον, καὶ ἐπανήλθομεν εἰς Πειραιᾶ, ἀφέντες τὸ καλωφόρον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν δρόμον τῆς ἀποστολῆς του.

Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας, ὅτε τηλεγραφικῶς ἐπληροφορήθην ὅτι ἀφίχθη καὶ ὁ σύνδεσμος ἀπετελέσθη, ἀπῆλθον εἰς τὸ τηλεγραφεῖον μετά τινων τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τοῦ ὑπουργείου, καὶ ἐκάλεσα διὰ τοῦ ἄρτι ἐγκαταστάντος ὑποβρυχίου τηλεγράφου τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν ἡμῶν κ. Κουντουριώτην νὰ μεταβῇ εἰς τὸ ἐκεῖ τηλεγραφεῖον καὶ ἐκεῖνος.

Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ διαστήματι χρόνου, μέχρις οὗ δηλαδή, εἰδοποιηθείς, προσέλθῃ ὁ πρέσβυς, παρενέπεσε μικρὸν ἀπροσδόκητον τηλεγραφικὸν ἐπεισόδιον. Τὸ εἰς Κωνσταντινούπολιν κατατεθὲν καλῴδιον συνέδεεν, ὡς πρῶτον σταθμόν, τὴν Σῦρον μετὰ τῶν Ἀθηνῶν. Συνέπεσε δὲ τότε ὁ διεκπεραιωτὴς τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Σαλάχας, νὰ διαμένῃ ἀπό τινων ἡμερῶν ἐν Σύρῳ ἐπ' ἀδείᾳ, ἥτις ἔληγε κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Εὑρεθεὶς λοιπὸν κατὰ συγκυρίαν εἰς τὸ τηλεγραφεῖον, καθ' ἣν στιγμὴν διήρχετο τὸ τηλεγράφημά μου, τὸ πρῶτον διαβὰν διὰ τοῦ καλῳδίου, ὠφελήθη τῆς περιστάσεως καὶ μοὶ ἐτηλεγράφησε, παρακαλῶν νὰ παρατείνω ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας τὴν ἄδειάν του. Αὐτοστιγμεὶ δ' ἀπήντησα, δοὺς αὐτῷ μίαν ἑβδομάδα.

Ἀναγγείλας μοι δὲ μικρὸν μετὰ ταῦτα καὶ ὁ κ. Κουντουριώτης, ὅτι ἔφθασεν εἰς τὸ τηλεγραφεῖον, μὲ συνεχάρη διὰ τοῦ τηλεγράφου τὴν ἔναρξιν, καί, ζητηθείς, μοὶ ἔδωκέ τινας περὶ ὑπηρεσίας πληροφορίας. Ταῦτα ἦσαν τὰ πρῶτα μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνταλλαχθέντα τῆς Ἑλλάδος τηλεγραφήματα.

Τῷ δὲ Ὀκτωβρίῳ τοῦ 1856 ὑπεγράφη ἡ ἀτμοπλοϊκὴ σύμβασις μετὰ τῆς ἑταιρίας Παππαγιάννη, ἥτις μεγάλως συνετέλεσεν εἰς τὴν αὔξησιν τῶν συγκοινωνιῶν, καὶ προσιτὰς κατέστησεν εἰς Ἑλληνικὰ ἀτμόπλοια τὰς πρὶν εἰς τὴν διάκρισιν μόνον τῶν Messageries καὶ τῶν Λόϋδ παραδεδομένας Ἑλληνικὰς θαλάσσας. Εἶχον δ' οὐ μικρὸν τὸν ἀγῶνα, συντεταγμένος μετὰ τοῦ κ. Βούλγαρη, ν' ἀντιπαλαίω κατὰ τοῦ κ. Μιαούλη, ὅστις ἐκ ναυτικῶν προλήψεων ἀντετάττετο τῇ συμβάσει.

Εἰς τὰ δημόσια δ᾽ ἔργα, τὰ σπουδαιότερα ἐπὶ τῆς ὑπουργείας μου ἐπιχειρηθέντα, καὶ εἰς ὧν τὴν διεξαγωγὴν ἐπιμελέστατα ἐνέκυψα, καταριθμεῖται καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς σιδηροδρόμου, παραχωρηθέντος κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1857 τῷ κ. Φεράλδη, καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη μετὰ ταῦτα μόνου ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχοντος, διότι ἦν ὁ μόνος τότε, ἀναπόφευκτος μὲν διὰ τὴν ὁσημέραι ἀναπτυσσομένην πρωτεύουσαν, διεθνῆ δὲ κεκτημένος χαρακτῆρα· ἐγὼ δ᾽ ἐφρόνουν ὅτι οἱ μὴ τοιοῦτοι, οἱ μικροὶ καὶ ἐσωτερικοί, ἀνεπικερδεῖς ὄντες πανταχοῦ καὶ πάντοτε, δὲν θὰ εὕρισκον ἐργολάβους, ἤ, ἂν κατεσκευάζοντο δι᾽ ἐργολαβίας κυβερνητικῆς, θὰ ἐπεβάρυνον διὰ χρεῶν τὴν Ἑλλάδα. Τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ Πειραϊκοῦ ἀπὸ τοῦ 1843, ὅτε ὑπηρέτουν ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν, εἶχεν ἤδη ζητήσει ὁ κ. Φεράλδης, ἀλλὰ τῷ ἀντετάττοντο δισταγμοί, καὶ ἐπὶ τῆς Πειραϊκῆς λεωφόρου κλητῆρες εἶχον τεθῇ, ἵν᾽ ἀριθμῶσι τοὺς διοδεύοντας αὐτὴν ἄνω καὶ κάτω, πρὸς ἐκτίμησιν δῆθεν τῆς σπουδαιότητος τῆς συγκοινωνίας· τὸ δ᾽ ἔργον ἐγκατελείφθη, μέχρις οὗ, ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου ἡμῶν, ἐξετελέσθη ἐμοῦ ἐπεμείναντος.

Ἄλλης, ἀνωτέρας κατηγορίας ἐνέργεια ἦν, τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν φιλολογικὴν εὔκλειαν τῆς Ἑλλάδος ἐπιδιώκουσα, ἡ ἐν Ἰουλίῳ τοῦ 1856 δεκαετὴς παραχώρησις τοῦ θεάτρου τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν Γρ. Καμπούρογλουν ἐπὶ τῇ ὑποχρεώσει τοῦ νὰ ὀργανώσῃ ἐθνικὸν θέατρον δι᾽ Ἑλληνικὰς παραστάσεις, συγχρόνως δὲ καὶ ἰταλικὸν μελόδραμα, καὶ ἐπὶ χορηγίᾳ 36,000 δραχμῶν ἐτησίως. Ἐξ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἐπήγασαν οἱ ἔτι ὑφιστάμενοι Ἑλληνικοὶ δραματικοὶ θίασοι, ἀνωτέραν μὴ λαβόντες ἀνάπτυξιν, διότι οὐδεμία οὐδέποτε πλέον ἔκτοτε ἐδόθη εἰς τὸ ἐθνικὸν θέατρον κυβερνητικὴ μέριμνα.

Εἰς δὲ τὴν εἰδικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν συνέστησα, διὰ διατάγματος, κατ᾽ Ἰούνιον 1856, παρὰ τῷ ὑπουργείῳ συμβούλιον γνωμοδοτικὸν διὰ τὰ παρουσιαζόμενα ζητήματα τοῦ ἀμφισβητουμένου διεθνοῦς δικαίου, συγκείμενον ἐξ ἑνὸς πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ καλουμένου Γερουσιαστοῦ καὶ ἑνὸς Βουλευτοῦ, ἐκ τοῦ Εἰσαγγελέως τοῦ Ἀρείου Πάγου, τοῦ κατὰ και-

ρὸν κοσμήτορος τῆς νομικῆς σχολῆς, τοῦ παρ᾽ αὐτῇ καθηγητοῦ τοῦ δικαίου τούτου, καὶ ἑνὸς δικηγόρου, ἐπίσης ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ καλουμένου.

Παρὰ δὲ τῇ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει πρεσβείᾳ, πρὸς διευκόλυνσιν τῆς Ἑλληνικῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, καὶ πρὸς πληρέστερον ἔλεγχον τῶν ἐξ αὐτῶν προκυπτουσῶν δημοσίων εἰσπράξεων ἐνομοθέτησα, τῇ 22 Μαρτίου 1856, σύστασιν τμήματος ναυτιλιακοῦ, οὗ τὰ προσόντα ἀκριβέστερον ὡρίσθησαν διὰ διατάγματος τοῦ Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Κατὰ Σεπτέμβριον δ᾽ ἐκανόνισα, μετὰ τοῦ συναδέλφου μου τῶν Οἰκονομικῶν (Ἀλ. Κουμουνδούρου), τὴν ἔκδοσιν τῶν ἐξωτερικῶν διαβατηρίων ὑπὸ τῶν Νομαρχῶν, διότι, τέως ὑπογραφόμενα ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ ὑπουργείου, πολλὰ πράγματα καὶ δυσχερείας ἐπέφερον εἰς τοὺς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἀποδημοῦντας. Κατὰ δὲ τὸν Ὀκτώβριον, μετὰ τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῆς Δικαιοσύνης (Βούλγαρη καὶ Σκαλιστήρη), συνυπέγραψα διάταγμα περὶ ἐκδόσεως καὶ φορολογίας τῶν ληξιαρχικῶν πράξεων, ὧν, ἐν τῷ ἐξωτερικῷ τὴν δικαιοδοσίαν εἶχον οἱ πρόξενοι.

Ὁ περὶ Ἑλληνικῆς ἰθαγενείας νόμος, ὁ ἀπαιτῶν τριετῆ σταθερὰν διαμονὴν ἐν Ἑλλάδι καὶ παρ᾽ αὐτῶν τῶν ἐκ καταγωγῆς Ἑλλήνων, ἦν μὲν ὅλως ἀντίθετος κατὰ τὸ πνεῦμα τοῖς ὑπὸ τῶν ἐθνοσυνελεύσεων ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ψηφισθεῖσι, καθ᾽ οὕς, πᾶς ὁ εἰς Χριστὸν πιστεύων καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ὁμιλῶν ἦν Ἕλλην, ἀλλ᾽ οἷος δήποτε, ἦν νόμος, καὶ ἑπομένως σεβαστός, καὶ ἄνευ δολιεύσεως ἐκτελεστός, μέχρις οὗ θὰ μετεβάλλετο ὑπὸ τῶν δικαιουμένων. Τότε δὲ δὲν ἐθεώρουν τὴν ἐποχὴν κατάλληλον πρὸς τοιαύτην μεταβολήν, ἥτις θὰ δυσηρέστῃ ἰσχυρῶς τὴν Τουρκίαν, ὡς τείνουσα εἰς τῶν ὑπηκόων αὐτῆς τὴν ἀφαίρεσιν. Διὰ τοῦτο ἐπέμενον εἰς τὴν εἰλικρινῆ καὶ πιστὴν ἐφαρμογὴν καὶ τούτου ἐν ὅσῳ ὑπῆρχεν, ὡς καὶ παντὸς ἄλλου νόμου, καί, τοῦτο ἀναγνωρίζων, ἦν λίαν εὐχαριστημένος ὁ τότε παρ᾽ ἡμῖν πρέσβυς τῆς Τουρκίας Χαλὶλ βέης.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἦλθε πρός με ὁ κ. Κωνστ. Λεβίδης, ὁ τότε προέχων μεταξὺ πάντων τῶν δημοσιογράφων, καὶ μοὶ

ὡμίλησε περὶ πλουσίου τινὸς καὶ πατριωτικώτατα διατεθειμένου ὁμογενοῦς, ὑπὲρ οὗ μὲ παρεκάλεσε νὰ ἐπιτρέψω νὰ ἐκδοθῇ Ἑλληνικὸν διαβατήριον. Ἀλλὰ τῷ ἀπήντησα ὅτι, ὡς γνωρίζει, ὑπάρχει νόμος, ὅτι τὸν νόμον τοῦτον ἐγὼ δὲν ἔγραψα, εἰς ἐμὲ δὲ μόνον ἐναπόκειται τὸ νὰ μὴ τὸν παραβῶ. Μάτην παρεκάλεσεν ὁ κ. Λεβίδης, καὶ ἔπεμψε καὶ ἄλλους ἰσχύοντας, ἰδίως Γερουσιαστάς, νὰ μὲ παρακαλέσωσιν. Ἔμεινα ἀνένδοτος, καὶ τὸ διαβατήριον δὲν ἐδόθη.

## Σεισμός.

Τῇ 9 Φεβρουαρίου 1858 μέγας σεισμὸς ἀνέτρεψε τὴν Κόρινθον· καὶ ἡ μὲν Κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ παρὰ τῶν Βουλῶν καὶ χορηγήσῃ εἰς τοὺς ἀστέγους μείναντας κατοίκους 50,000 δραχμῶν. Ἐπισκεφθείσης δ' ἡμᾶς ἐν μιᾷ ἐκείνων τῶν ἡμερῶν τῆς Κυρίας Πλύσκω, Μεγάλης Κυρίας τῆς Βασιλίσσης, τῇ ὑπέβαλεν ἡ Καρολίνα τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ἐνεργηθῇ λαχεῖον ἢ πώλησις ὑπὲρ τῶν παθόντων, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας, ἐπανελθοῦσα ἡ κ. Πλυσκώ, εἶπε τῇ Καρολίνῃ ὅτι ἡ Βασίλισσα μετὰ πολλῆς χαρᾶς ἤκουσε τὴν πρότασιν, καὶ τὴν παρακαλεῖ νὰ τεθῇ ἡ ἰδία ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐπιχειρήσεως, ὅπερ προθύμως ἐδέχθη ἡ σύζυγός μου.

Καὶ ἐκείνη μέν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι διάφορα ἴδια ἑαυτῆς ἐργόχειρα ἢ ἐξ ἰδίας δαπάνης προσέφερε, προὐκάλεσε συνεισφορὰς παντοίων ἀντικειμένων παρὰ πασῶν τῶν κυριῶν ἐν Ἀθήναις, καὶ ἐγὼ ἔγραψα εἰς πάντας ἡμῶν τοὺς ἐξωτερικοὺς ἀντιπροσώπους καὶ τοὺς ἄλλους γνωρίμους καὶ πολλὰ μᾶς ἦλθον οὐ μικροῦ λόγου ἄξια ἔξωθεν, οἷον ὡραῖα χρυσᾶ ἀγγεῖα τῆς κ. Ὑψηλάντη (μητρός). Προσέφερον δὲ καὶ ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα δῶρα γενναῖα.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους, ἡ κυρία Ἑλένη Παππαῤῥηγοπούλου, σύζυγος τοῦ προξένου τῆς Ρωσσίας, μετοικήσασα ἀπό τινος εἰς Κηφισίαν, προσέφερε, κατὰ παράκλησιν τῆς Καρολίνας,

τὴν ἀπέναντι ἡμῶν κειμένην μεγάλην καὶ εὐρύχωρον, τότε δὲ κενὴν μένουσαν οἰκίαν της, ἣν κατεκοσμήσαμεν δι' ἀνθέων καὶ στεφάνων, καὶ εἰς τὰς αἰθούσας καὶ τὰ δωμάτια διεθέσαμεν τραπέζια, ὧν ἑκάστου προΐσταντο ἀνὰ μία ἢ δύο κυρίαι τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ ὅλου δὲ προΐστατο, ἐφορῶσα καὶ τὰ πάντα διαθέτουσα ἡ Καρολίνα. Κατὰ τὴν ἡμέραν δὲ τῆς ἐκκυβεύσεως ἢ πωλήσεως ἐπαιάνιζεν ἀπὸ πρωΐας ἐν τῇ αὐλῇ ἡ μουσική, ἣν ἔπεμψεν ἡμῖν ὁ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν συνάδελφός μου, καὶ βαθμηδὸν πλῆθος συνῆλθε προθύμων ἀγοραστῶν.

Ἐκ τῶν πρώτων προσελθόντων ἦσαν ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Βασίλισσα, καὶ ἀπὸ τραπέζης εἰς τράπεζαν μεταβαίνοντες, πολλὰ ἠγόραζον. Συνοδεύων δ' ἐγὼ τὸν Βασιλέα, τῷ ἔδειξα ἐπὶ μιᾶς τῶν τραπεζῶν τὸν τότε ἄρτι ἐκδοθέντα πρῶτον τόμον τῆς ἱστορίας τοῦ Γιζώτου, μετὰ μακροῦ αὐτογράφου, δεδεμένου ἐπὶ τῆς κεφαλίδος, ὃν ὁ ἔνδοξος ἀνὴρ μοὶ εἶχε πέμψει ἐπὶ τῇ παρακλήσει μου· Ὅτε δ' ὁ Βασιλεὺς μ' ἠρώτησε πόσου τιμᾶται, τῷ εἶπον ὅτι τοιοῦτο χειρόγραφον τοῦ Γιζότου εἶναι ἀνεκτίμητον, καὶ ἐναπόκειται εἰς τὴν Α. Μ. νὰ δώσῃ δι' αὐτὸ ὅτι προαιρεῖται. Ὁμολογουμένως βαρυτιμότερον δὲν ἐδυνάμην νὰ τὸ πωλήσω, καὶ ἡ Α. Μ. ἔπεμψε δι' αὐτὸ οὐ μικρὰν ποσότητα.

Περὶ δὲ τὸ τέλος τῆς ἡμέρας ἰχνογραφία, παριστῶσα τὴν Α. Μ. καὶ ἐν χρυσῇ κορωνίδι περιεχομένη, ἤγειρε τὸν διαγωνισμὸν μεταξὺ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης κ. Σταύρου καὶ τοῦ κ. Μανάκη, καὶ ἐπωλήθη τέλος χιλίων δραχμῶν. Ὁ κ. Μανάκης, ἄλλοτε ὑποπρόξενος δὲν ἠξεύρω ποῦ τῆς Τουρκίας, ἦν ἐντελῶς πένης, γενόμενος δ' ἔπειτα διαχειριστὴς τῆς περιουσίας τῆς συμπατριώτιδος αὐτοῦ χήρας κ. Τοσίτσα, ἐπλούτισεν, ἐκ τῶν δωρεῶν πάντως καὶ ἀντιμισθιῶν, ἃς ἐλάμβανεν, εἰς βαθμόν, ὥστε ν' ἀγοράζῃ, ἐκ φιλοτιμίας καὶ πατριωτικῆς ἐλευθεριότητος, μίαν λιθογραφίαν χιλίων δραχμῶν.

Τὴν δ' ἐπαύριον ἐξεκυβεύσαμεν τὰ ὀλίγα ἀντικείμενα, ὅσα δὲν εἶχον πωληθῇ τὴν προτεραίαν, καὶ οὕτω συνήχθη ποσότης οὐκ εὐκαταφρόνητος, ἥτις ἐδόθη τοῖς Κορινθίοις.

## Προξενικὸς ὀργανισμός. Συνθῆκαι. Παράσημα.

Ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων δ' ἐνασχολήσεών μου εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἡ συνομολόγησις παντοίων συνθηκῶν μετὰ ξένων ἐπικρατειῶν. Ἡ πρώτη, ἣν προσυπέγραψα (τῇ 28 Μαΐου 1856), ἦν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν 8/20 Ἀπριλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους συνομολογηθεῖσα μετὰ τῆς Τουρκίας, περὶ τῆς ἀπὸ κοινοῦ καταδιώξεως τῆς ληστείας κατὰ τὰ μεθόρια.

Μετὰ τῆς Αὐστρίας δὲ συνωμολόγησα τὴν 31 Μαΐου (12 Ἰουνίου) συνθήκην, ὑπογραφεῖσαν τὴν 31 Αὐγούστου, περὶ τῆς δικαιοδοσίας τῶν ἐγχωρίων δικαστηρίων ἐπὶ τῆς περιουσίας τῶν ἀποβιούντων ὑπηκόων τῆς ἑτέρας ἐπικρατείας, συνθήκην σπουδαίαν μὲν δι' ἡμᾶς, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἡμετέρων παροίκων ἐν Τεργέστῃ, Βιέννῃ καὶ ἀλλαχοῦ, ἀλλὰ συνισταμένην ἐξ ἑνὸς μόνου ἄρθρου, συμπληρωτικοῦ ἀρχαιοτέρας συνθήκης, τῆς τοῦ 1835. Ἑπομένως, οὐκ ὀλίγον ἐξεπλάγην ὅτε, κατὰ συνέπειαν τῆς συνομολογήσεως ταύτης, ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας εὐηρεστήθη νὰ μοὶ ἀπονείμῃ τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ Σιδηροῦ Στέμματος. Ἀπέδωκα δὲ τὴν φιλοφροσύνην ταύτην εἰς τὸν μετ' ἐμοῦ συνυπογράψαντα πρέσβυν τῆς Αὐστρίας, Βαρόνον Walter, ὅστις ἠθέλησεν ἴσως νὰ ἐξαγοράσῃ τὰς ἀδίκους πρὸς ἐμὲ ὑπονοίας του, ὧν συμπτώματα ἔδειξε κατὰ τὴν πρώτην εἰς αὐτὸν ἐπίσκεψίν μου.

Πλήρη δὲ συνθήκην ἐμπορίας καὶ ναυτιλίας ἐξ ἄρθρων 28 ἐξειργάσθην καὶ ὑπέγραψα μετὰ τῆς Τοσκάνης, τῇ 10/22 Ἀπριλίου, κυρωθεῖσαν τὴν 3 Ἰουλίου. Ἂν δὲ καὶ αἱ μετὰ τῆς χώρας ἐκείνης σχέσεις ἡμῶν δὲν ἦσαν ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων, ἡ σύνταξις ὅμως τῆς συνθήκης ταύτης ἦν οὐκ ὀλίγον ἐργώδης, διότι ὁ Βασιλεὺς ἠξίου νὰ καταστήσῃ αὐτὴν εἰς πρότυπον τῶν ἐμπορικῶν συνθηκῶν, καὶ εἰς πολλῶν τῶν ὑπὸ τῆς Τοσκάνης προτεινομένων ἐπέμενε τὴν μεταῤῥύθμισιν, μόνον διὰ τὸν ὁπωσοῦν ἰδανικὸν τοῦτον λόγον. Μετὰ τὴν ἐναγώνιον δὲ ταύτην ἐξεργασίαν καὶ κύρωσιν τῆς συνθήκης, μοὶ ἐδόθη ὁ μεγαλόσταυρος τῆς

Τοσκάνης, περὶ οὗ δικαίως ἐφαρμόζεται τὸ δὴ λεγόμενον, ὅτι **δὲν τὸν ἔκλεψα.**

Τὰ παράσημα δὲ ταῦτα οὐδαμῶς ἐγὼ ἐπεδίωκον· ἐξ ἐναντίας μάλιστα ὑπῆρξαν καὶ περιστάσεις, καθ' ἃς πᾶσαν κατέβαλον σπουδήν, ἵνα τ' ἀποφύγω. Οὕτω συνέβη ἐπὶ τῆς συνθήκης μετὰ τοῦ Βελγίου, ἥτις ἐκ 10 ἄρθρων συνισταμένη, συνεπλήρου τὴν κατὰ τὰ 1840 μεταξὺ τῶν δύο ἐπικρατειῶν προσυνομολογηθεῖσαν. Περὶ αὐτῆς εὗρον ἐκκρεμῆ προεργασίαν, ὅτε ἦλθον εἰς τὸ ὑπουργεῖον, καί, συνομιλῶν ποτε μετὰ τοῦ Γενικοῦ Προξένου τοῦ Βελγίου κ. Στρέϊτ, τῷ εἶπον περὶ τούτου, καὶ ὅτι, ὅταν ποτὲ ἤθελεν ἔλθει εἰς Ἀθήνας ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρόσεδρος Πρέσβυς των, ὁ κύριος Blondel van Cuelebroeck, ὅστις καὶ παρ' ἡμῖν ἦν ἐμπεπιστευμένος, θέλομεν δυνηθῆ νὰ ἐπαναλάβωμεν τὰς διαπραγματεύσεις.

Ἑβδομὰς δὲ δὲν παρῆλθεν, ἀφ' οὗ τοῦτο εἶπον, καὶ ἰδοὺ ὁ κ. Blondel, εἰδοποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Στρέϊτ, μετὰ σπουδῆς πλείονος ἢ ὅσης προσεδόκουν καὶ ἐνόμιζον ἀναγκαίαν, ἀφίχθη εἰς Ἀθήνας, πρόθυμος νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν περιμένουσαν αὐτὸν ἐργασίαν. Ἐδείχθη ὅμως εἰς τὰς συζητήσεις πολὺ δυσκολώτερος ἀφ' ὅτι ἐνέφαινεν ὁ εὔθυμος καὶ εὐπροσήγορος αὐτοῦ χαρακτήρ, ὥστε καὶ αὐτὸ τὸ γεῦμα, εἰς ὃ μὲ προσεκάλεσε, μετὰ τοῦ ἔργου τὴν ὁριστικὴν ἀποπεράτωσιν, ἦν μᾶλλον ὀχληρὸν καὶ δυσάρεστον· διότι, καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ διάστημα, ἐφαίνετο ἐξημμένος καὶ δυσανασχετῶν διά τινα μέρη τῆς συνθήκης, δι' ἃ δὲν ἠθέλησα νὰ ἐνδώσω ἐντελῶς εἰς τὰς ἀξιώσεις του. Ἀμέσως δὲ τὴν ἐπαύριον τῆς ὑπογραφῆς, γενομένης τῇ 24 Μαΐου (5 Ἰουνίου), ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Πρὸ δὲ τῆς κυρώσεως, γενομένης τῇ 10/22 Ἰανουαρίου 1857, ὁ κ. Στρέϊτ, πολλάκις πρός με ἐρχόμενος, μοὶ παρετήρει, μεταξὺ ἄλλων, καὶ ὅτι ἡ συνθήκη θὰ πρέπῃ νὰ ἐπιφέρῃ ἀνταλλαγὴν παρασήμων, καὶ ὅτι εἰς τὸν κ. Blondel θὰ πρέπῃ νὰ δοθῇ ὁ Μεγαλόσταυρος τοῦ Σωτῆρος, διότι ἔχει ἤδη τὸν τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν. Καὶ εἰς μὲν τὸν κ. Πρόξενον ἀπέφυγα πάντοτε ν' ἀπαντήσω τι περὶ τούτου, ἀνέφερα δὲ τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν Βασιλέα,

ὅστις ἔμεινεν ἐκπεπληγμένος, βεβαιώσας με ὅτι εἶχεν ἤδη δώσει τῷ κ. Βλονδὲλ τὸ παράσημον τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν δι᾽ αὐτὴν ταύτην τὴν συνθήκην.

— Ἀλλὰ πῶς εἶναι τοῦτο δυνατόν, τῷ εἶπον, Μεγαλειότατε, ἀφ᾽ οὗ ἡ συνθήκη τώρα μόνον ὑπογράφεται;

— Πῶς εἶναι δυνατὸν καὶ ἐγὼ ἀπορῶ, μοὶ ἀπεκρίθη ὁ Βασιλεύς, ἠξεύρω δὲ μόνον νὰ εἰπῶ ὅτι μ᾽ ἐβεβαίωσαν ἐπὶ τοῦ προκατόχου σας ὅτι ἡ συνθήκη εἶχεν ὑπογραφῇ, καὶ ἐγώ, μὴ ἐνθυμούμενος, καὶ πεισθείς, ἔδωκα τὸ παράσημον. Ἄλλως τε ὁ κ. Βλονδὲλ ἔχει βαθμὸν μόνον προσέδρου πρέσβεως, καὶ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον ὑπὲρ τὸ τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν παράσημον δὲν δίδομεν.

Ἡ συγκυρία ἀπέβαινε δυσχερής, καὶ θὰ ἐλύπει καὶ θὰ προσέβαλε τὸν κ. Βλονδέλ. Τότε δὲ εἶπον εἰς τὸν Βασιλέα ὅτι ὁ μόνος τρόπος, καθ᾽ ὃν δύναται τὸ πρᾶγμα ὁπωσοῦν νὰ διορθωθῇ, ἔσται νὰ μὴ λάβω ἐγὼ παράσημον Βελγικόν, ὥστε οὐδεμία νὰ ὑπάρξῃ ἔνστασις, ἂν δὲν δώσωμεν οὐδ᾽ ἡμεῖς Ἑλληνικὸν εἰς τὸν Βέλγον πρέσβυν.

Ὁ Βασιλεὺς ἐθεώρησε τοῦτο ὡς θυσίαν ἐκ μέρους μου, καὶ μ᾽ ἐπῄνεσε δι᾽ ὅ,τι ὠνόμασεν αὐταπάρνησιν. Ἀλλ᾽ ἀμέσως μετὰ τὴν κύρωσιν ἦλθε πρός με ὁ κ. πρόξενος, καὶ μοὶ ἐζήτησε τὰς προτάσεις ἡμῶν περὶ τῶν χορηγητέων εἰς Ἕλληνας Βελγικῶν παρασήμων, εἰς ἃ θὰ ἔπρεπε ν᾽ ἀνταποκριθῶμεν ἡμεῖς δι᾽ ἀμοιβαιότητος. Τότε τῷ ἐνεχείρισα κατάλογον, ὃν εἶχον ἤδη καταρτίσει, καὶ ὅστις ἔφερεν, ὡς πρῶτον ὄνομα, τὸ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως κ. Ἰω. Δεληγιάννη, διὰ τὸ παράσημον τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν, δεύτερον τὸ τοῦ κ. Σιλβέργου διὰ τὸ αὐτὸ παράσημον, καὶ δι᾽ ἄλλα κατώτερα ἄλλους ὑπαλλήλους τοῦ ὑπουργείου.

— Ἀλλά, κύριε Ὑπουργέ, μοὶ εἶπεν ὁ κ. Στρέϊτ, ἐδῶ ὑπάρχει τις λήθη. Εἰς τὸν κατάλογον δὲν κατεγράφη τὸ ὄνομά σας.

— Οὐχὶ ἐκ λήθης, τῷ εἶπον, ἀλλὰ διότι ἐπιθυμῶ νὰ μὴ λάβω παράσημον δ᾽ ἐμέ. Ἐμπιστευτικῶς σᾶς τὸ λέγω, προσέθηκα, δὲν θέλω ν᾽ αὐξήσω τὸν ἀριθμόν, ὧν ἔχω παρασήμων.

Ἠξεύρω ὅτι αὐτὰ κινοῦσιν ἤδη τινῶν τὴν ζηλοτυπίαν, καὶ δὲν θέλω νὰ δώσω αὐτοῖς ἀφορμὴν νὰ λέγωσιν, ὅτι τὰς συνθήκας ὑπογράφω, οὐχὶ διότι εἰσὶ συντελεστικαὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν εὐημερίαν, ἀλλὰ θηρεύων παράσημα.

Καὶ ὁ μὲν κ. πρόξενος ἐπέμενε διϊσχυριζόμενος, ὅτι ἡ χορηγία παρασήμων εἰς τὸν ὑπογράψαντα ὑπουργὸν (κατὰ νοῦν εἶχεν «εἰς τοὺς συνυπογράψαντας») ἐστὶν ἀπαράβατος ἐθιμοταξία, ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ἀντιτάττων ὅτι, διὰ λόγους εἰς ἐμὲ ἰδίους, δὲν θέλω ν᾽ ἀκολουθήσω τὴν ἐθιμοταξίαν ταύτην.

Οὕτως ἀνεχώρησεν ὁ κ. Στρέϊτ, καὶ ἐνόμιζον ἐμαυτὸν ἐξελθόντα τῆς δυσχεροῦς θέσεως. Ἀλλ᾽ ἕνα μῆνα περίπου μετὰ ταῦτα τὸ ταχυδρομεῖον μοὶ ἐκόμισε μέγα δέμα ἐκ Βελγίου, περιέχον τὰ παράσημα, καὶ πρῶτον μεταξὺ αὐτῶν.... τὸν Μεγαλόσταυρον δι᾽ ἐμέ.

Νέα περιπλοκή: Τί τὸ ποιητέον; Νὰ μὴ δεχθῶ παράσημον, ἀφ᾽ οὗ μοὶ ἐδόθη, καὶ νὰ τὸ πέμψω ὀπίσω θὰ ἦτο ἀγροῖκος προσβολὴ κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ἥτις μ᾽ ἐτίμησε δι᾽ αὐτοῦ. Πρὸς ἀμοιβαιότητα νὰ δώσωμεν τὸ Ἑλληνικὸν εἰς τὸν Βέλγον Πρωθυπουργόν, τὸν συγχρόνως καὶ Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἦτον ἐπίσης ἀδύνατον, διότι οὗτος ἦτον ὁ Vilain XIV, ὅστις εἶχεν τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ Σωτῆρος. Μόνον δὲ μεταγενεστέρως εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ὑπουργικὸν γραμματέα, ἐκτάκτως σταλέντα εἰς τὴν Ἑλλάδα δι᾽ ὑπηρεσίαν, ἀπένειμα τῶν Ἱπποτῶν τὸ παράσημον. Ἐν τοιαύτῃ ἀμηχανίᾳ, λαβὼν τὸν πίνακα τῶν Βέλγων ὑπουργῶν, εὗρον ἐν αὐτοῖς τὸν τῆς Δικαιοσύνης, Βαρῶνον Nothomb, ἄνδρα σοφόν, ὅστις διάφορα ἐν τῇ νομικῇ ἐπιστήμῃ εἶχε συγγράψει, καὶ εἰς αὐτόν, κατὰ βασιλικὴν ἔγκρισιν, ἀπένειμα τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ Σωτῆρος. Κατὰ σύμπτωσιν δέ, τὸ ἑπόμενον ἔτος ἦλθε, περιοδεύων εἰς Ἀθήνας ὁ ἀδελφὸς τοῦ ὑπουργοῦ τούτου, Βουλευτής, μετὰ τῆς συζύγου καὶ θυγατρός του, καὶ τοὺς ἐξένισα καὶ ἐξεναγώγησα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὑπουργεύσας δὲ μετέπειτα καὶ αὐτός, διετέλεσε κατόπιν ἐπὶ ἔτη συνάδελφός μου φίλτατος ἐν Βερολίνῳ, ἔνθα καὶ ἕτερον ἐπίσημον ξένον ἀπήντησα, ὃν ἐπίσης ὑπουργεύων εἶχον συνοδεύσει εἰς τὴν Ἀκρό-

πολιν, τὸν Κόμητα Perponcher, εἰς Αὐλάρχην προχειρισθέντα. Εἰς ἑτέρου δὲ παρασήμου ἄρνησιν μᾶλλον ἐπέτυχον.

Ἀφ᾽ οὗ ἡ ληστεία κατετροπώθη διὰ τῶν συντονωτάτων μέτρων, ἃ εἶχε λάβει ἡ κυβέρνησις, ἐξολοθρεύσασα τοὺς αὐθαδῶς μέχρι τοῦ Πεντελικοῦ προβάντας, καὶ κηρύξασα ὅτι τοῦ λοιποῦ λησταῖς δὲν ἐδίδετο ἀμνηστεία, ὁ Βασιλεὺς ἐπορεύθη κατὰ πρῶτον νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν μεθόριον γραμμήν, καὶ ἐκεῖ προσῆλθον οἱ Ὀθωμανοὶ Σατράπαι τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν εἰς προσκύνησίν του.

Τοῦτο, ὂν ἄνευ προηγουμένου, καὶ ὡς οἰωνὸς ἐκληφθὲν φιλικῶν σχέσεων μετὰ τῶν γειτόνων, μεγάλως εὐχαρίστησε τὴν Α. Μ., δι᾽ ὃ καὶ, κατὰ τὴν ἐπιστροφήν Της, μὲ ἠρώτησε κατὰ τίνα τρόπον ἐνόμιζον ὅτι ἐδύνατο νὰ διαδηλώσῃ εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ἐκείνους μεγιστάνας τὴν εὐχαρίστησίν Του· ἐγὼ δ᾽ ἐσυμβούλευσα ν᾽ ἀπονεμηθῶσι παράσημα εἰς αὐτούς, καὶ δὴ εἰς τὸν ἕνα, τὸν Χουσνῆ πασᾶν, ἂν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, ὅστις εἶχε διατελέσει Ὑπουργὸς τῆς Ἀστυνομίας, ὁ Μεγαλόσταυρος, εἰς δὲ τοὺς λοιποὺς τὸ παράσημον τῶν Ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο, πρὸς μεγίστην αὐτῶν εὐχαρίστησιν.

Ἀλλ᾽ ὁ ἔτι μᾶλλον ἐκ τούτου εὐχαριστηθεὶς ἦν ὁ πρέσβυς τῆς Τουρκίας Χαλὴλ βέης, δι᾽ ὃ καὶ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετὰ ταῦτα, τὴν ἑσπέραν εἰς τὸν κῆπον τοῦ Αὐθέντου Σούτσου (τοῦ Μιχάλβοδα), παρὼν μετ᾽ ἄλλων τινῶν καὶ ὁ Χαλὴλ βέης, μ᾽ ἔλαβε κατὰ μέρος, μοὶ ἔσφιξε τὴν χεῖρα, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι μὲ συγχαίρει ἐκ καρδίας διὰ τὴν πολιτικωτάτην πρᾶξιν, ἣν προὐκάλεσα, καὶ ἥτις θέλει ἀντηχήσει εὐαρεστότατα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἄρει πᾶν νέφος μεταξὺ τῶν δύο κυβερνήσεων καὶ διευκολύνει τὰς ἐκκρεμεῖς ὑποθέσεις μας, ὅπως καὶ τῷ ὄντι ἐγένετο. Προσέθηκε δ᾽ ὅτι πρέπει καὶ ἡ Τουρκία ν᾽ ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν διεθνῆ ταύτην φιλοφροσύνην, καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ ὑποδείξω εἰς τίνας φρονῶ ὅτι δύναται νὰ δοθῇ τὸ Ὀθωμανικὸν παράσημον, «δηλαδή», προσέθηκεν, «εἰς τίνα ἄλλον πλὴν τοῦ ***ἡμετέρου*** ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅστις ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ἐννοεῖται».

— Ἡ γενομένη ἀπονομή, τῷ ἀπήντησα, ἦν ἁπλῶς ἡ ἔκφρασις

τῆς εὐμενείας τοῦ Βασιλέως διὰ τὴν προθυμίαν τῶν Σατραπῶν τοῦ νὰ ἔλθωσιν εἰς ἀπάντησίν Του, οὐδ᾽ ὑπάρχει λόγος ἀμοιβαιότητος, ὡς ἐπὶ συνθηκῶν. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἐπέμενε,

— Τότε, τῷ εἶπον, δότε τὸ παράσημον τῶν ταξιαρχῶν εἰς τοὺς δύο νομάρχας καὶ τοὺς δύο μοιράρχους τῶν δύο παρορίων Νομῶν, ἀποδεικνύοντες οὕτως ὅτι ἀναγνωρίζετε τὸν ζῆλον μεθ᾽ οὗ αἱ ἀρχαὶ αὗται συνέπραξαν εἰς τὴν ἐξολόθρευσιν τῆς ληστείας. Εἰς δὲ τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει ἵνα δώσητε ὅ,τι δήποτε, καὶ σᾶς παρακαλῶ νὰ μὴ κάμητε περὶ ἐμοῦ πρότασιν. Οὐκ ὀλίγον ὑποβλέπομαι ἤδη, ὡς ἔχων πολλὰ παράσημα. Ἄς μὴ δώσωμεν νέας αἰτίας.

Ὁ Χαλὴλ βέης προθύμως παρεδέχθη τῆς προτάσεώς μου τὸ πρῶτον μέρος, τὸ δεύτερον ὅμως κατεπολέμησεν ἐπιμόνως, ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ἐπίσης ἐπέμεινα, προσπαθῶν, ἐννοεῖται, πάντοτε νὰ μὴ ὑπερπηδήσω τὰ ὅρια τῆς ἁβροφροσύνης.

Τὴν δ᾽ ἐπαύριον διηγήθην εἰς τοὺς Βασιλεῖς τὰ διατρέξαντα·

— Καὶ διατί, μ᾽ ἠρώτησεν ἡ Βασίλισσα, δὲν θέλετε νὰ δεχθῆτε τὸ παράσημον, ὃ σᾶς προσφέρεται;

— Διότι, ἀπεκρίθην, Μεγαλειοτάτη, φοβοῦμαι τὸν πόλεμον τοῦ ἐπὶ τοῦ στήθους μου παρασήμου μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ αἰσθημάτων.

— Σᾶς ἐγκρίνω, μοὶ ἀπεκρίθη, καὶ σᾶς ἐπαινῶ.

Μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας ἤμην εἰς τῆς κ. Μαρίας Μαυροκορδάτου (τῆς γυναικὸς τοῦ καθηγητοῦ Γεωργίου), ἣν ἐξετίμων διὰ τὴν χάριν καὶ τὴν ἐγκάρδιον φιλοφροσύνην της, ὡς καὶ τὸν ἄνδρα της διὰ τὸν ἔντιμον καὶ ἐμβριθῆ αὐτοῦ χαρακτῆρα καὶ διὰ τὰς γνώσεις του, καὶ συνεχῶς, μετὰ τὴν μεσημβρίαν, ἐπὶ ἓν ἢ δύο τέταρτα, διακόπτων τὰς ἐν τῷ ὑπουργείῳ ἐργασίας, ἀπηρχόμην εἰς τὴν οὐ μακρὰν κειμένην οἰκίαν των, καὶ ἀνέπνεον ἐπ᾽ ὀλίγον, δεχόμενος τὸν καφέν, ὃν διὰ τῶν χειρῶν της ἐξαίρετον παρεσκεύαζεν.

Οὕτω καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τὸν καφὲν ἔχων ἐμπρός μου, ἐκαθήμην μετὰ τῆς οἰκοδεσποίνης εἰς τὸ πρόσγαιον παράθυρον,

ὅταν ἐμπρὸς αὐτοῦ ἔφιππος διερχόμενος ἔστη, ἰδὼν ἡμᾶς, ὁ πρέσβυς τῆς Τουρκίας.

— Αὔριον λοιπόν, μοὶ εἶπε, γράφω εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐλπίζω ὅτι δὲν ἐπιμένετε πλέον, καὶ ὅτι μοὶ ἐπιτρέπετε νὰ θέσω τ' ὄνομά σας ἐπὶ κεφαλῆς ἐκείνων, ὑπὲρ ὧν θὰ ζητήσω παράσημα.

— Ἐξ ἐναντίας, τῷ εἶπον, σᾶς παρακαλῶ καὶ αὖθις νὰ μὴ μὲ προτείνητε. Ἂν θέλητε ὑπουργόν, ὁ πάντων καταλληλότατος ἔσται ὁ τῶν Στρατιωτικῶν, διότι καὶ διὰ τούτου θὰ φανῆτε ἀμείβοντες τῆς Ἑλλάδος τὴν πρόθυμον ἐνέργειαν εἰς καταδίωξιν τῆς λῃστείας.

— Τὸν κύριον Σμόλενιτζ; μοὶ ἀπήντησε. Τοῦτο ποτέ. Ἡ ὑπὸ τὸν κύριον Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν ἐκδιδομένη ἐφημερὶς εἶχεν ἐσχάτως ἄρθρον προσβλητικὸν τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ. Τὸν παρεκάλεσα νὰ διατάξῃ τὴν σύνταξιν ν' ἀφαιρέσῃ ἢ κἂν νὰ κολάσῃ αὐτό, ἀλλὰ τὸ ἠρνήθη ἀποτόμως. Προτείνατε ὅ,τι ἄλλο θέλετε, ἀλλὰ ὑπὲρ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν δὲν θὰ προτείνω παράσημον.

— Τότε, τῷ εἶπον, ἰδοὺ ἄλλη ἰδέα. Δότε τὸ παράσημον εἰς τὸν Πρωθυπουργόν. Θὰ ἦτον ὡς ἂν τὸ ἐδίδετε εἰς ὅλον τὸ ὑπουγεῖον.

— Εἰς τὸν κ. Μιαούλην; εἶπε μορφάζων. Ἔστω, ἂν ἀποφεύκτως ἐπιμένητε. Ἀλλά, βλέπω, ἀρνεῖσθε τὸ παράσημον διότι εἶναι Τουρκικόν.

Τοῦτο δὲν ἦτο ἀνακριβές, ἀλλὰ τὸν παρεκάλεσα νὰ μὴ ἐκλάβῃ οὕτω τὴν ἄρνησίν μου, καὶ νὰ τὴν ἀποδώσῃ εἰς ἣν καὶ ἄλλοτε τῷ εἶπον αἰτίαν.

Τῇ δ' ἐπαύριον διηγήθην καὶ ταύτην τὴν συνέντευξιν εἰς τοὺς Βασιλεῖς.

— Καὶ ὁ Μιαούλης ἆρά γε θὰ δεχθῇ τὸ παράσημον; ἠρώτησεν ἡ Βασίλισσα, μεθ' ὕφους ἐμφαίνοντος ὅτι δὲν εἶχε βεβαίαν τὴν πεποίθησιν, οὔτε ὑπὲρ, οὔτε κατά.

Μετὰ δύο περίπου ἑβδομάδας τὰ παράσημα ἦλθον, καὶ ἡ μεγάλη ταινία ἦτον διὰ τὸν Μιαούλην, ὅστις τὴν ἐδέχθη, μὴ γνωρίζων, οὔτε ποτὲ μαθών, πῶς καὶ πόθεν τῷ ἐδόθη.

Ἡ ἐπιμονὴ δὲ τοῦ Χαλὴλ βεη ὑπὲρ ἐμοῦ εἶχε καὶ ἰδιάζοντά τινα λόγον, ὅτι, ὑπὲρ πάντα ἄλλον, ἐγνώριζε πόσον ὑπὲρ τῆς ἐξαλείψεως τῆς ληστείας, περὶ ἧς πρὸ πάντων ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐπρόκειτο, ἐγὼ εἶχον συντελέσει διὰ συμβουλῆς, ἥτις ἀπεδείχθη ὀρθή.

Τῷ ὄντι, ὅτε ἡ πληγὴ αὕτη, καταστραφεῖσα περὶ τὰς Ἀθήνας καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Ἑλλάδος, ἐξηκολούθει λυμαινομένη ὀλεθρίως τὴν ὁροθετικὴν γραμμὴν ἑκατέρωθεν, καὶ πολλάκις ὁ πρέσβυς τῆς Τουρκίας διετάττετο, ὅπως παραγάγῃ τὴν κοινὴν γνώμην, ν' ἀπευθύνῃ παρατηρήσεις ἢ πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἄλλων δυνάμεων ἢ καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτούς, ἐλθὼν μίαν ἡμέραν πρὸς αὐτόν, τῷ εἶπον ὅτι ὑπὲρ πάντα ἄλλον γνωρίζει πόσον τὰ παράπονά των εἰσὶν ὀλίγον ὀρθὰ καὶ εἰλικρινῆ, ὅτι δ' ἡ ἀληθὴς καὶ κυρία πηγὴ τῆς ληστείας εἰσὶν οἱ ἄτακτοι ὀθωμανοὶ ὀροφύλακες, ὧν οἱ ἀρχηγοί, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κλέπτουσι τοὺς μισθούς, μὴ ἔχοντες στρατιώτας, ἢ πολλάκις εἰσὶν αὐτοὶ καὶ λησταποδόχοι, ἢ μισθοῦσιν, ἀντὶ στρατιωτῶν, ληστάς, μεθ' ὧν διανέμονται τὴν λείαν. Ἂν, προσέθηκα, μέγα ἡμεῖς ἔχωμεν συμφέρον, ἵνα ἡ ληστεία ἐξαφανισθῇ, οὐκ ἔλασσον ἔχει καὶ ἡ Τουρκία· διότι, πλὴν ἄλλων, οἱ παρὰ τὰ ὅρια κάτοικοι τῶν ἡμετέρων ἐπαρχιῶν, μὴ ἀνεχόμενοι νὰ βλέπωσι τοὺς οἴκους καὶ τοὺς ἀγρούς των ἕρμαια τῶν ἀπαύστως εἰσβαλλόντων ληστῶν, δὲν εἶναι ἀδύνατον, πρὸς ἰδίαν αὐτῶν ἄμυναν, καὶ ἀπειθεῖς καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν κυβέρνησιν, ἥτις ἀδυνατεῖ νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ τῆς μάστιγος, νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὰς ὁμόρους ἐπαρχίας, ὅπερ δύναται σπουδαίαν ἀναστάτωσιν νὰ φέρῃ εἰς τὴν Τουρκίαν. Καὶ μὴ εἴπῆτε ὅτι δύνασθε καὶ σεῖς κατὰ τὸν ἴδιον λόγον νὰ εἰσβάλητε εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι Τοῦρκοι, εἰσορμῶντες εἰς τὴν Ἑλλάδα, θὰ κατεδιώκοντο πανταχοῦ ὡς ἐχθροί, ἐν ᾧ Ἕλληνες, εἰσερχόμενοι εἰς Θεσσαλίαν καὶ Ἤπειρον, θὰ ἐγίνοντο δεκτοὶ ὑπὸ μεγάλου μέρους τοῦ πληθυσμοῦ μετ' ἀλαλαγμῶν καὶ ὡς ἐλευθερωταί. Περιττὸν εἰς ταῦτα νὰ μ' ἀπαντήσητε.

Δὲν ἦλθον ἵνα λογομαχήσωμεν, ἀλλ' ἵνα σᾶς ὑποβάλλω ὃ μέτρον φρονῶ ὅτι πρέπει νὰ ληφθῇ πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ κιν-

δύνου, τὴν ὕπαρξιν καὶ ἂν ἀρνηθῆτε, οὐχ' ἧττον τὴν γνωρίζετε. Ἐστὶ δὲ τὸ μέτρον ἕν: Ἀντὶ τῶν ἀτάκτων σας, πέμψατε τακτικὸν στρατὸν εἰς τὰ ὅρια. Οὕτω καὶ καθ' ἡμῶν αὐτῶν ἐξασφαλίζεσθε μᾶλλον, διότι, ἄν τι καθ' ὑμῶν θελήσωμεν νὰ ἐπιχειρήσωμεν, τοὺς ἀτάκτους σας ἐννοεῖται ὅτι δὲν τοὺς φοβούμεθα· οὐχ οὕτως ὅμως καὶ τὸν τακτικὸν στρατόν. Βλέπετε ὅτι δὲν ὑποκρίνομαι, οὔτε ταύτην τὴν φοράν, ὡς οὐδ' ἄλλην καμμίαν. Παραστήσατε ταῦτα εἰς τὴν Κυβέρνησίν σας, ὡς ὑπ' ἐμοῦ ἐν εἰλικρινείᾳ ῥηθέντα. Νὰ γράψητε δὲν ὠφελεῖ. Ἔχετε τὴν πεῖραν τούτου. Ἠξεύρετε ὅτι πολλάκις οἱ ὑπουργοί σας θέτουσι τὰς ἀναφοράς σας, ὡς καὶ τὰς τῶν συναδέλφων σας, ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον. Πρέπει νὰ τοὺς πείσητε περὶ τοῦ σπουδαίου καὶ τοῦ κατεπείγοντος τοῦ πράγματος. Σᾶς προτρέπω ν' ἀπέλθητε ὁ ἴδιος εἰς Κωνσταντινούπολιν, νὰ εἰπῆτε εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τῶν Στρατιωτικῶν, ὅτι ὑπάρχει ἐν Ἑλλάδι ὑπουργός, ὅστις σᾶς ὡμίλησε παράδοξον γλῶσσαν, ἀλλ' ἀληθῆ, καὶ ν' ἀπαιτήσητε τὴν ταχίστην ἀποστολὴν τακτικοῦ στρατοῦ εἰς τὰ μεθόρια.

Διὰ τοῦ προσεχοῦς ἀτμοπλοίου ἀνεχώρησεν ὁ Χαλὴλ βεης εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἡ ἀποστολὴ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ ἐνεκρίθη ἀνυπερθέτως, ὑπὸ ἀρχηγὸν τινὰ Πολωνὸν (νομίζω Σαλὶκ πασᾶν καλούμενον), καὶ ἡ ληστεία τάχιστα ἐξέλιπεν, ὡς ἐκ θαύματος.

Ταῦτα ἐνθυμούμενος ὁ Χαλὴλ βέης ἐπέμενεν, ὅτι μοὶ ὠφείλετο τὸ Ὀθωμανικὸν παράσημον. Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ἐπέμεινα νὰ μὴ λάβω παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν ἀμοιβήν, διότι ὑπηρέτησα τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ δυσχερεστέρα ὅμως τῶν συνθηκῶν, ὅσας ποτὲ ἐξειργάσθην, ὑπῆρξεν, ἡ μετὰ τῆς Περσίας, ἥτις κυρίως μικρὰν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ σημασίαν, διότι μόνον οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πέρσαι διατελοῦσιν εἰς σχέσεις μεθ' Ἑλλήνων. Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς εἶχεν ἀκούσει περὶ αὐτῶν, ὅτι εἰσὶ στρεψόδικοι, φιλόνεικοι, δόλιοι, δι' ὃ ἤθελε νὰ περιέχῃ ἡ συνθήκη πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ ἐξασφαλίζῃ κατ' αὐτῶν τοὺς Ἕλληνας, καὶ οὐδὲν ἄρθρον τῶν συνήθων συνθηκῶν, ὡς οὐδ' αὐτὴν τὴν πρότυπον συνθήκην, τὴν Σαρδινικήν,

ἣν ἐξελάμβανεν ἀκαταμάχητον ἀπέναντι τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, ἐξετίμα, ὡς ἐπαρκῆ, ἀπέναντι τῶν Ἀσιανῶν ἐκείνων. Ἑπομένως ἀπῄτει νὰ σωρεύω ἐν αὐτῇ ἄρθρα ἐπὶ ἄρθρων καὶ διατάξεις ἐπὶ διατάξεων, ὧν ἑκάστη ἀπῄτει ἄλλας συμπληρωτικάς. Ὅταν δ' ἀντέταττον ὅτι οὕτω θὰ ἐξωγκοῦμεν αὐτὴν εἰς ὅλον σύγγραμμα, ματαίως ἐπαναλαμβάνοντες ὅ,τι ἤδη περιείχετο ἐν τοῖς νόμοις, ἐπέτρεπε ν' ἀπαλείψω ὅ,τι πρὶν μοὶ εἶχε διατάξει νὰ προσθέσω, ἀλλ' εἰς νέαν ἀνάγνωσιν, φρονῶν ὅτι ἡ παραπομπὴ εἰς τοὺς νόμους δὲν μᾶς ἐξησφάλιζεν ἐπαρκῶς κατὰ τῶν ἐπικινδύνων ἀντιπάλων, προσέθετε ἀλλαχοῦ καὶ δι' ἄλλων ἐκφράσεων ὅ,τι πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐγκρίνει νὰ διαγραφῇ, καὶ ἐγὼ ἐπαῦθις διεμαρτυρόμην, ἀντιτάττων τὸ ἀδύνατον νὰ περιλάβωμεν ἐν συνθήκῃ ὁλοκλήρους τοὺς κώδικας.

Οὕτω τὸ ἔργον, ὡς Πηνελόπης ἱστός, ὑφαίνετο καὶ διελύετο ἐπὶ μῆνας πολλούς, καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ δὲν προεβλέπετο, ὅτε μοὶ ἐπῆλθεν ἡ ἰδέα νὰ προσλάβω σύμμαχον, καὶ δὴ ἠρώτησα τὴν Α.Μ. ἂν καλὸν δὲν ἐνόμιζε, δι' ὅσον ἀφορᾷ τὴν τῶν νόμων ἐν τῷ κειμένῳ τῆς συνθήκης ἐγκατάμιξιν, νὰ συμβουλευθῶμεν καὶ τὸν ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης συνάδελφόν μου, ὁ δὲ Βασιλεύς, προθύμως ἐδέξατο τὴν πρότασιν, καὶ οὕτω μετὰ χαρᾶς προσέφυγον εἰς τὸν κ. Ράλλην, συνειργάσθην μετ' αὐτοῦ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον καὶ κατηρτίσαμεν τὸ κείμενον τέλος οὕτως, ὥστε καὶ εἰς συνθήκην νὰ ᾖ ἀνάλογον, καὶ εἰς τὴν πρόνοιαν καὶ τοὺς ἐνδοιασμοὺς τοῦ Βασιλέως ν' ἀνταποκρίνηται.

Ἐπὶ τῶν καταβαλλομένων τούτων προσπαθειῶν, καὶ πρὶν ἔτι τῆς συνεργασίας μετὰ τοῦ κ. Ράλλη, συνέβη (τῇ 9 Ἀπριλίου τοῦ 1858) ὁ θάνατος τοῦ μεγάλου πατριώτου Γ. Κουντουριώτου. Ἅμα δὲ μοὶ ἠγγέλθη αὐτός, ἐτηλεγράφησα εἰς τὸν υἱόν του, τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡμέτερον πρέσβυν, συλλυπητήριον, καὶ συγχρόνως χορηγίαν ἀδείας, ἐὰν ἤθελε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα Ἐλθὼν δὲ ὁ κ. Ἀνδρέας Κουντουριώτης, μετὰ τὴν κηδείαν τοῦ πατρός του, πρὶν ἢ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν θέσιν του, μοὶ ὡμίλησε περὶ τῆς Περσικῆς συνθήκης, καὶ, ἐν ἄλλοις, περὶ τῶν μετὰ τὴν συνομολόγησιν ἀπονεμηθησομένων παρασήμων. Ἰδὼν δὲ τὴν

πρὸς αὐτὰ ἀδιαφορίαν μου, μοὶ εἶπεν ὅτι οἱ Πέρσαι ἔδιδον τὸ ἀνώτατον παράσημον, εἰς ὅσους ἤθελον νὰ τιμήσωσιν, ἀδαμαντοκόλλητον, διϊσχυριζόμενος ὅτι τοιοῦτο ἤθελεν ἀφεύκτως μοὶ προμηθεύσει.

Ὅτε δ' ἐπερατώθη ἡ μετὰ τοῦ κ. Ράλλη ἐξεργασία τοῦ κειμένου, καὶ ὑπέβαλα αὐτὸ εἰς τὸν Βασιλέα, ἐντὸς τοῦ ἔτους 1859, καὶ ἡ Α. Μ. παρῃτήθη πάσης περαιτέρω ἐνστάσεως καὶ μετ' οὐ πολὺ παρεδέχθη αὐτό. Οὕτω κατώρθωσα τέλος νὰ πέμψω τὴν συνθήκην, ἐντελῶς πλέον καταρτισθεῖσαν, ἐγκεκριμένην δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Περσῶν, εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἐκεῖ, ὑπογραφεῖσα ὑπὸ τῶν δύο πρέσβεων, τοῦ Ἕλληνος καὶ τοῦ Πέρσου, μοὶ ἐπιστραφῇ πρὸς ἀνταλλαγὴν τῶν ἐπικυρώσεων.

Ἀλλὰ πρὶν ταύτης ἐξῆλθον ἐγὼ τοῦ ὑπουργείου, καὶ μὲ διεδέχθη ὁ κ. Κουντουριώτης, ὅστις τὴν ἐπικύρωσιν ἀνταλλάξας, ἔλαβε τὸ Περσικὸν παράσημον, οὐχί, νομίζω, ἀδαμαντοκόλλητον.

Παράσημα δὲ μοὶ ἐδόθησαν ἐπὶ τῆς ὑπουργείας μου, ἄνευ συνθηκῶν, καὶ ἴσως ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου, ὁ Μεγαλόσταυρος τῆς Ἁγίας Ἄννης τῆς Ρωσσίας καὶ ὁ τῆς Βαυαρίας.

Ἑτέρα δ' ἐργασία μου, λίαν ἐπίπονος καὶ αὐτή, δι' ἣν ἐπίσης ἡ ἀπομάκρυνσίς μου ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου παρενέπεσε μεταξὺ τῆς καλλιεργείας καὶ τῆς συγκομιδῆς τοῦ καρποῦ, ἦν ἡ ἀφορῶσα τὸν ὀργανισμὸν τοῦ προξενικοῦ κλάδου.

Κατὰ τὸ 1853 εἶχε συνταχθῇ ὑπὸ τοῦ κ. Παΐκου νόμος προξενικός, οὗ ὅμως ἡ ἐκτέλεσις ἀνεβλήθη ὑπ' αὐτοῦ τούτου δι' ἑτέρου νόμου, καὶ ἔπειτα καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀλ. Μαυροκορδάτου κατὰ τὰ 1855. Αὐτὸν τοῦτον ἀνέστειλα καὶ ἐγὼ κατ' Αὔγουστον τοῦ 1856, ἀνεπαρκῆ αὐτὸν θεωρῶν, καὶ τῇ 29 Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξέδωκα, κυρωθέντα ὑπὸ τῶν Βουλῶν καὶ τοῦ Βασιλέως, νόμον ἀφορῶντα τὴν δικαιοδοσίαν καὶ τὰ καθήκοντα τῶν προξενικῶν ἀρχῶν, ἐξ ἄρθρων 61.

Τὸ εἰς τὰ προξενικὰ τέλη ἀναφερόμενον μέρος δὲν περιέλαβον ἐντὸς τοῦ νόμου, θεωρήσας αὐτὸ δεόμενον ἔτι ἐρευνῶν καὶ βαθυτέρας μελέτης, δι' ὃ, ἐπιστείλας εἰς πάσας τὰς προξενικὰς ἀρχάς, συνέλεξα βαθμηδὸν πανταχόθεν τὰς ἐνδεχομένας στατιστι-

κὰς πληροφορίας τῆς ἐπὶ πολλὰ ἔτη κινήσεως τοῦ ἡμετέρου ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ καὶ τῶν ἑκασταχοῦ εἰσπραχθέντων τελῶν καὶ ὡς πρὸς τὰ σπουδαιότερα ἐπιμελῶς ὁ ἴδιος, καὶ οὐχὶ δι᾽ ὑπαλλήλων, ἀντιπαρέβαλον τ᾽ ἀποτελέσματα ταῦτα, ἵνα ἐξαγάγω ἀσφαλῆ συμπεράσματα. Πλὴν δὲ τούτων, συνεκάλεσα εἰς τὸ ὑπουργεῖον καὶ ἐπιτροπήν, συγκειμένην ἐκ Γερουσιαστῶν, Βουλευτῶν νομικῶν καί τινων ἐπισήμων ἐμποροπλοιάρχων, καὶ τοῖς ὑπέβαλον τὸ ζήτημα, ἂν σκοπιμώτερον ἦν ν᾽ αὐξηθῶσιν ἢ νὰ ἐλαττωθῶσι τὰ προξενικὰ τέλη.

Πολλῶν, ἰδίως τῶν μελῶν τῶν δύο Βουλῶν καὶ τῶν νομομαθῶν, ἡ γνώμη ἦν ὑπὲρ τῆς μειώσεως, ἵνα μὴ ὑπὲρ τῶν προξένων πιέζηται τὸ ἐμπόριον· ὅτε δὲ παρετήρησα ὅτι τὰ ὑφιστάμενα ἦσαν ἀνεπαρκῆ, ἵνα δι᾽ αὐτῶν διατηρῶνται οἱ πρόξενοι καὶ δέχωνται τὰς προξενικὰς ἀρχὰς ἄνδρες ἱκανοὶ καὶ πλήρη παρέχοντες τῆς ἀκεραιότητος τὰ ἐχέγγυα, μοὶ ἐῤῥήθη ὅτι τότε δύο τινὰ πρέπει νὰ γίνωσι, τὸ μὲν νὰ μισθοδοτῶνται οἱ πρόξενοι ἐπαρκῶς, τὸ δέ, ἵνα μὴ ἡ αὔξησις τῆς μισθοδοσίας ἐπηρεάζῃ τὸν προϋπολογισμόν, νὰ καθαιρεθῶσιν αἱ ἧττον σπουδαῖαι τῶν προξενικῶν θέσεων, καί, ὅπου ὑπάρχει ἀνάγκη, ν᾽ ἀνατίθηνται τὰ προξενικὰ καθήκοντα εἰς προξένους ἄλλων μεγάλων δυνάμεων. Τὸ κατ᾽ ἐμὲ δ᾽ ἀπήντησα ὅτι πρόθυμος εἰμὶ νὰ παραδεχθῶ τὴν γνώμην τῶν ἐμπειροτέρων μου, ἀλλ᾽ ἡ ἄφθονος μισθοδοσία τῶν προξένων ὑπὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ μοὶ φαίνεται ἀρχήν, οὐχὶ ἰσότητος, ἀλλ᾽ ἀνισότητος τῶν φόρων καθιεροῦσα, διότι, ἐν ᾧ τὴν τῶν προξενείων ἀνάγκην κυρίως μία καὶ ὡρισμένη τάξις ἔχει, ἡ τῶν ναυτιλλομένων, ἡ ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ γενικὴ μισθοδοσία αὐτῶν, θὰ ἐφορολόγει, ὑπὲρ τῆς εἰδικῆς ἐκείνης τάξεως, πᾶν τὸ ἔθνος, καὶ τοὺς οὐδὲν ἀπὸ τῆς ὑπάρξεως τῶν προξενείων ὠφελουμένους κατοίκους τῶν ὀρεινῶν καὶ τῶν μεσογείων χωρῶν. Δεύτερον, ὅμως, καὶ πρὸ πάντων παρετήρησα ὅτι ἡ ἐλάττωσις τῶν προξενικῶν ἀρχῶν, πρὸς μείωσιν τῆς ὑπὲρ αὐτῶν δαπάνης, δὲν ἠξεύρω ἂν ἐγκρίνηται ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων, δηλαδὴ ὑπὸ τῶν πλεόντων καὶ ἐμπορευομένων. Παρακαλῶ, ἑπομένως, τοὺς παρόντας ἐκ τῶν κυρίων, ὅσοι ἔχουσι τὴν ἀτομικὴν πεῖραν τῶν κατὰ

τὴν ναυτιλίαν, νὰ μοὶ εἴπωσιν ἄν, ὅτε καταπλέωσιν εἰς τὸν λιμένα, εἴτε παθόντες κατὰ τὸν πλοῦν, εἴτε σχέσεις πρὸς τὸ ἴδιον πλήρωμα ἢ πρὸς τοὺς ἐγχωρίους ἔχοντες νὰ κανονίσωσιν, ἢ ὑπὸ τῶν ἐντοπίων ἀρχῶν ἀδικούμενοι, ἤθελον προτιμήσει τὴν ἔλλειψιν προξενικῆς ἀρχῆς, πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ προξενικῶν τελῶν, ἢ τὴν παρουσίαν αὐτῆς, καὶ ἂν εἰς ἀπότισιν τελῶν τοὺς ὑπέβαλλεν. Ἐπίσης δύνανται νὰ μᾶς εἴπωσι κατὰ πόσον τοῖς φαίνεται σκόπιμος ἡ ἀναπλήρωσις τῶν ἡμετέρων προξένων ὑπὸ τῶν προξένων ἄλλων καὶ μεγάλων δυνάμεων. Ἂν εἷς τῶν ἡμετέρων προξενικῶν ὑπαλλήλων δειχθῇ ἀκηδὴς εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τοῦ εἰς αὐτὸν καταφεύγοντος ὑπηκόου, πιέσῃ ἢ παρανόμως φορολογήσῃ αὐτόν, ὁ ὑπουργὸς δύναται καὶ ὀφείλει νὰ τῷ ζητήσῃ λόγον καὶ νὰ τὸν τιμωρήσῃ. Κατὰ προξένου ὅμως, ὑπαλλήλου μεγάλης δυνάμεως, οὐδὲν ἢ ὀλίγον δύναται ὁ ὑπουργός, ἢ πρέπει ἡ ὑπόθεσις νὰ ἐξογκωθῇ εἰς διπλωματικήν, καὶ νὰ διεξαχθῇ διὰ διαπραγματεύσεων, πιθανώτατα κατὰ τὸ πλεῖστον δι' ἡμᾶς ἀγόνων, μεταξὺ τῶν δύο κυβερνήσεων. Ὁμιλῶ δέ, οὐ μόνον ἐκ θεωρίας, ἀλλὰ καὶ δυσάρεστον πεῖραν λαβών, διότι ὑπάρχει ξένος τις προξενικὸς ὑπάλληλος, ὃν εὗρόν που καὶ τὰς ἡμετέρας ὑποθέσεις διέποντα, καὶ ὅστις πεισματωδῶς ἀρνεῖται νὰ ἐφαρμόσῃ ἐφ' Ἑλλήνων τὸν Ἑλληνικὸν νόμον, διϊσχυριζόμενος ὅτι δι' αὐτὸν μόνος νόμος ὑπάρχει ὁ τῆς πατρίδος του. Ἵνα εὐσχήμως καὶ ἄνευ σκανδάλου τὸν ἀντικαταστήσω δι' Ἕλληνος, περιμένω τὰ ὑλικὰ μέσα διατηρήσεως προξενείου εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο.

Οἱ πλοίαρχοι καὶ ἔμποροι τῆς ἐπιτροπῆς ἀπεφάνθησαν ὅτι εἶχον ἐντελῶς δίκαιον, καὶ οἱ λοιποὶ μετ' αὐτῶν συνταχθέντες, ἐκηρύχθησαν πάντες ὑπὲρ τῆς αὐξήσεως τῶν τελῶν.

Ἀλλ' ἡ ἐργασία, ἥτις ἐπὶ ἔτη διήρκεσεν, εἶχεν ἓν στάδιον νὰ διέλθῃ εἰσέτι, πρὶν ὑποβληθῇ ταῖς Βουλαῖς, τὴν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως ἐξέλεγξιν καὶ κύρωσιν.

Ἐκεῖ ἀμέσως ἀπ' ἀρχῆς προσέκοψεν. Ὁ Βασιλεύς, ἐπὶ τόσῳ σπουδαίου ἀντικειμένου, ἐνόμισεν ὅτι ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τῆς θεωρίας, ἐφ' ἧς ἐπὶ πολὺ ἐπλανώμεθα, ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τοῦ σκοποῦ μακρυνόμενοι. Τὴν δευτέραν ἡμέραν τῶν ματαίων

συζητήσεων, ἴσως ἀναμνησθεὶς τῆς καλῆς ἐκβάσεως τῆς Περσικῆς συνθήκης διὰ τῆς ἀναμίξεως τοῦ κ. Ράλλη, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν κ. Προβελέγιος ἦτο λίαν ἐντριβὴς περὶ τὴν θεωρίαν τοῦ ἀντικειμένου τούτου, καὶ ὅτι, ἂν δὲν εἶχόν τινα ἔνστασιν, καλὸν ἦτο νὰ κληθῇ καὶ ἐκεῖνος εἰς τὴν προσεχῆ συνέντευξιν, ὃ ἐγὼ μετὰ χαρᾶς ἐδέχθην.

Τὴν ἐπαύριον λοιπὸν τὸ ἑσπέρας ἦλθε καὶ ὁ κ. Προβελέγιος, καὶ ἠρχίσαμεν τὴν συζήτησιν, ἐφ᾿ ἧς, ὁτὲ μὲν συνεπεριπατοῦμεν μετὰ τοῦ Βασιλέως διὰ τοῦ δωματίου, ὁτὲ δ᾿ ἐκαθήμεθα περὶ τὴν στρογγύλην τράπεζαν ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ. Ὁ Βασιλεὺς ἐβυθίσθη ταχέως εἰς θεωρίας περὶ τῆς πηγῆς καὶ φύσεως τῶν τελῶν, ἐφ᾿ ὧν κατ᾿ ἀρχὰς ἀπήντα ὁ συνάδελφός μου μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ πολυμαθείας καὶ κρίσεως· ἀλλὰ βαθμηδὸν αἱ ἀπαντήσεις καὶ ἀναπτύξεις του προὐκάλουν ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως ζητήματα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀσαφῆ καὶ πολύπλοκα, πολλάκις ἀποῤῥέοντα ἐκ παρεμπιπτούσης τινὸς θεωρίας, ἣν ἔθιγεν ἐν παρόδῳ ὁ συνάδελφός μου, ὥστε μετ᾿ ἀπελπισίας ἔβλεπον τὸ νομοσχέδιόν μου ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον μακρυνόμενον εἰς τὸν ὁρίζοντα, καὶ ἀφανὲς γινόμενον εἰς τὰ σκότη τῶν ἀσχέτων πρὸς αὐτὸ συζητήσεων· ἔβλεπον δὲ καὶ τὸν κ. Προβελέγιον θορυβούμενον, καί, δι᾿ ἀτόπου ἐπαγωγῆς τῆς εὐθείας γραμμῆς τοῦ συλλογισμοῦ, ἀναγκαζόμενον νὰ παρεκβαίνῃ καὶ εἰς συμπεράσματα ἀντιφατικὰ ν᾿ ἀπολήγῃ πολλάκις.

Τότε ἐπρότεινα, ἂν ἡ Α. Μ. δὲν νομίζῃ ὀρθότερον ν᾿ ἀρχίσωμεν τὴν συζήτησιν ἐπ᾿ αὐτοῦ τοῦ κειμένου τοῦ νομοσχεδίου, ἀποῤῥεύσαντος ἐξ αὐτῶν τούτων τῶν ἀρχῶν, ἃς πρεσβεύει ἡ Α. Μ. καὶ εἰς τὰ καθέκαστα νὰ ἐρευνῶμεν, ἂν ὑπάρχωσι διατάξεις ἴσως ἀντιβαίνουσαι εἰς αὐτάς, καὶ ἑπομένως δεόμεναι διορθώσεως. Ὁ δὲ Βασιλεύς, μετὰ τῆς οὐδέποτε διαψευδομένης προσηνείας καὶ ἀγαθότητος τοῦ χαρακτῆρός του, γελάσας,

— Ἔχετε δίκαιον, εἶπεν. Ἐπλανήθημεν ὀλίγον μακρὰν τοῦ νομοσχεδίου· ἃς ἐπανέλθωμεν εἰς αὐτό.

Καὶ ἐκαθήσαμεν περὶ τὴν τράπεζαν, ὁ Βασιλεὺς ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ἡμεῖς ἑκατέρωθεν.

Μέχρι τινὸς ἡ ἀνάγνωσις, ὑπ᾽ ἐμοῦ γινομένη, ἐχώρησε καλῶς· ἀλλά, προκειμένου περὶ τοῦ ὁρισμοῦ τῶν μεγάλων καὶ τῶν μικρῶν πλοίων καὶ τῶν τελῶν αὐτῶν, ἐκ νέου ἐβυθίσθη ὁ Βασιλεὺς εἰς θεωριῶν πέλαγος, καὶ ταύτην τὴν φορὰν τὸ ἀντικείμενον ἦν ἡ σύγκρισις τῆς ὠφελείας τῆς προκυπτούσης διὰ τὰ ἔθνη ἐκ τῆς μεγάλης ἢ ἐκ τῆς μικρᾶς ναυτιλίας.

Καὶ ἐγὼ μὲν καὶ ὁ κ. Προβελέγιος ἐπροσπαθήσαμεν νὰ καταδείξωμεν ὅτι ἄλλα καὶ ἄλλα ὠφελήματα, εἰς ἄλλας τάξεις πολιτῶν καὶ εἰς ἄλλα ἐθνικὰ συμφέροντα φέρουσιν αἱ μακραὶ θαλασσοπλοΐαι, καὶ ἄλλα ἡ ἀκτοπλοΐα. Τοιαύτη ὅμως ἀπάντησις δὲν ἱκανοποίει τὸν Βασιλέα Ὄθωνα, οὗ ἡ κρίσις, ὅλως συστηματική, ἐπεδίωκε τὰ ἔσχατα καὶ ἀπόλυτα συμπεράσματα. Ἀμφότεροι οἱ κλάδοι ἦσαν ὠφέλιμοι, ἀλλὰ τὶς ἦν ὁ εἰς τὸ γενικὸν ἐθνικὸν συμφέρον φέρων ὠφελήματα ἀνώτερα τοῦ ἄλλου; Οὕτως ἔθετεν ὁ Βασιλεὺς τὸ ζήτημα καί, βιαζόμενος ὁ Προβελέγιος ὑπὸ τῶν γενικῶν καὶ τῶν μερικῶν ἐρωτήσεών του, περιπλακεὶς δὲ καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἰδίων συλλογισμῶν, οὓς ὁ Βασιλεὺς προυκάλει διὰ λογικῆς ἐπαγωγῆς, ἔφθασεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὰ ἐκ τῆς μεγάλης ναυτιλίας ὠφελήματα εἰσὶ τὰ ὑπέρτερα.

Τότε εἶδον τὸν Βασιλέα ἐκ ταύτης φθάνοντα εἰς τὴν ἀμέσως, κατὰ τὴν κρίσιν του, λογικὴν συνέπειαν, ὅτι πρέπει, ἑπομένως, ἡ ἀκτεμπορία νὰ ἐπιβαρυνθῇ διὰ μεγάλων τελῶν πρὸς ὄφελος τῆς μακρᾶς θαλασσοπλοΐας. Παρατηρῶν δ᾽ ὅτι καὶ ὁ συνάδελφός μου, ἐνδίδων εἰς τὸ μαγευτικόν, οὕτως εἰπεῖν, σύστημα τῆς βασιλικῆς ἀνακρίσεως, ἠναγκάζετο βαθμηδὸν καὶ ἀκουσίως νὰ συνομολογῇ τ᾽ αὐτὰ συμπεράσματα, τὸν ἐκτύπησα ἀοράτως διὰ τοῦ ποδὸς ὑπὸ τὴν τράπεζαν, ὥστε, ἐκπλαγείς, διεκόπη ἐν τῷ μέσῳ τῆς φράσεώς του· ἐγὼ δὲ συγχρόνως, πιέζων διὰ τῆς χειρὸς τὴν κεφαλήν μου, εἵλκυσα ἐπ᾽ ἐμαυτὸν τὴν προσοχὴν τοῦ Βασιλέως, καὶ εἶπον ὅτι δυστυχῶς μοὶ εἶχεν ἐπέλθει δεινὴ κεφαλαλγία, ὥστε δὲν ἤμην εἰς κατάστασιν νὰ παρακολουθήσω τὰς συζητήσεις, αἵτινες ἄλλως τε καὶ ἐφ᾽ ἱκανὰς ὥρας εἶχον ἤδη παραταθῇ.

Ὡς πάντοτε δὲ περιποιητικὸς καὶ φιλόφρων ὁ Βασιλεύς, ἠγέρθη ἀμέσως, διέλυσε τὴν συνεδρείαν, καὶ μᾶς παρέπεμψεν εἰς τὴν

ἐπαύριον τὸ ἑσπέρας, εὐχηθείς μοι ταχεῖαν ἀνάῤῥωσιν. Ἐν ᾧ δ' ἐξηρχόμεθα, ἐγγίσας τὸν Προβελέγιον εἰς τὸν βραχίονα,

— Ἠξεύρεις; τῷ εἶπον κρυφίως. Ἀπόψε εἶχον πολλὴν ὄρεξιν νὰ σὲ πνίξω.

— Διατί, διατί, ἀδελφέ μου; μ' ἠρώτησε διὰ τῆς συνήθους του φράσεως, ἅμα ἐκλείσθη ὀπίσω μας ἡ βασιλικὴ θύρα.

— Διότι αἱ ἀπαντήσεις σου θὰ εἶχον προσεχὲς καὶ ἄμεσον ἀποτέλεσμα οὐδὲν μικρότερον τῆς καταστροφῆς τῆς Ἑλληνικῆς ἀκτεμπορίας.

— Τί νὰ κάμω, ἀδελφέ μου; μ' ἀπήντησεν· Ἐκεῖνος ὁ διαβολάνθρωπος σὲ περιπλέκει εἰς ἐρωτήσεις καὶ σὲ σκοτίζει τόσον, ὥστε δὲν ἠξεύρεις ποῦ εὑρίσκεσαι καὶ τίνα συνέπειαν δύνανται νὰ ἔχωσιν αἱ ἀπαντήσεις σου.

— Εἶσαι, τῷ εἶπον, ἐκ φύσεως καθ' ὑπερβολὴν νευρικός, ὅσον δὲν συμφέρει εἰς συζήτησιν, ὡς τὴν προκειμένην. Κάμε μοι τὴν χάριν καὶ αὔριον διαδέχθητι σὺ τὴν κεφαλαλγίαν μου, καὶ μὴ ἐλθὲ εἰς τὴν συνεδρίασιν. Ἄφες με νὰ δοκιμάσω τὴν τύχην μου μόνος μου.

Τοῦτο μοὶ τὸ ὑπεσχέθη, καὶ ἐχωρίσθημεν, ἀφ' οὗ ἀπεδώκαμεν φόρον θαυμασμοῦ, οὐχ ἧττον, εἰς τὰς εὐρείας γνώσεις τοῦ ἀκαμάτως σπουδάζοντος ἡγεμόνος, παρ' οὗ ὁ κ. Προβελέγιος ὡμολόγει ὅτι πολλάκις διδάσκεταί τινα καὶ εἰς αὐτὰ τὰ εἰδικὰ ἀντικείμενα τῶν ἰδίων αὐτοῦ σπουδῶν, προσέτι δὲ καὶ εἰς τὴν ὀξύνοιάν του, ἥτις ὅμως εἶχε τὸ ἐλάττωμα ὅτι, μονομερής, πρὸς ἓν ἔτεινε σημεῖον, τὴν πολιτικὴν ἐξελάμβανεν ὡς μαθηματικὴν ἐπιστήμην καὶ παρέβλεπε τὴν ποικιλίαν τῶν μίτων, οἵτινες ἀπαρτίζουσι τὸ πολύπλοκον αὐτῆς ὕφασμα.

Τὴν ἐπαύριον, τῷ ὄντι, ὁ κ. Προβελέγιος ἐμήνυσεν ὅτι ἀσθενεῖ, καὶ εἰργάσθην ἐγὼ μόνος μετὰ τοῦ Βασιλέως, ὅστις παρεδέχθη τὸ νομοσχέδιον. Δὲν ἐσυζητήθη ὅμως τοῦτο ἐν ταῖς Βουλαῖς, εἰμὴ ἐπὶ τοῦ διαδόχου μου κ. Ζαΐμη, καὶ δὲν ἠρεύνησα ἂν ἐπηνέχθησαν εἰς αὐτὸ ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ ἢ ὑπὸ τῶν σωμάτων μεταῤῥυθμίσεις τινές, νομίζω ὅμως τὸ ἐναντίον.

Περὶ παρασήμων ἀνωτέρω ἀπομνημονεύσας, δὲν πρέπει νὰ

παραλείψω νὰ μνημονεύσω περὶ ἑνὸς εἰσέτι, οὗ ἡ ἀπονομὴ εἶχέ τι τὸ ἰδιαζόντως ἐνδιαφέρον.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ὅτε παρουσιάσθην εἰς τὸν Βασιλέα, ἅμα ἐξελθόντος τοῦ συναδέλφου μου ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν, ἡ Α. Μ. μὲ ἠρώτησεν, ἂν νομίζω ὅτι ἐπιτρέπεται ὑπαξιωματικὸς νὰ μεταβαίνῃ ἀφ᾽ ἑνὸς εἰς ἕτερον σῶμα, προβιβαζόμενος. Ὅτε δέ, ἐκφράσας τὴν κατὰ θεωρίαν γνώμην μου, προσέθηκα ὅτι ἐν πεποιθήσει ν᾽ ἀποφανθῶ δὲν δύναμαι, μὴ γνωρίζων ἱκανῶς τοὺς κανονισμούς. Γελάσας ὁ Βασιλεύς,

— Ἔχετε δίκαιον, εἶπεν. Σεῖς δὲν δύνασθε νὰ γνωρίζητε. Σᾶς ὡμίλησα περὶ τούτου, διότι ταύτην εἶχον τὴν συζήτησιν μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν.

Ἦν δὲ τοῦτο χαρακτηριστικὸν τῆς βαθείας μέν, ἀλλὰ καίπως νωθρᾶς διανοίας τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, ὅτι εὐκόλως δὲν μετέβαινεν ἀπὸ ὑποθέσεως εἰς ὑπόθεσιν, χωρὶς ἐπί τινα χρόνον οἱ λογισμοί του νὰ μένωσιν ὑπὸ τῆς πρώτης τὴν ἐπιῤῥοήν.

Μετὰ τοῦτο δέ, μεταπηδῶν εἰς ἄλλο θέμα, δι᾽ ἐμὲ ἀπροσδόκητον,

— Τί φρονεῖτε; μοὶ εἶπε· δικαιοῦμαι ν᾽ ἀπονείμω τὸ παράσημον τοῦ Σωτῆρος εἰς τὴν Βασίλισσαν;

— Δὲν ἐπιδέχεται ἀμφιβολίαν, ἀπήντησα. Ἡ Αὐτῆς Μεγαλειότης, ἡ πρώτη Βασίλισσα τῆς Ἑλλάδος, ἡ τὴν Βασιλικὴν ἐξουσίαν, ὡς ἀντιβασίλισσα, ἐξασκοῦσα, δικαιοῦται, ὑπέρ τινα καὶ ἄλλον, νὰ φέρῃ τὸ παράσημον τῆς Ἑλλάδος.

— Τοῦτο ναί, ἀπεκρίθη ὁ Βασιλεύς. Ἀλλὰ δικαιοῦται ὡς γυνή; Ὁ νόμος ὁμιλεῖ μόνον περὶ ἀνδρῶν.

— Ὡς ὅλοι οἱ νόμοι, ἀπεκρίθην, οἵτινες ὅμως οὐχ ἧττον ἐφαρμόζονται καὶ εἰς τὰς γυναῖκας τὰς εὑρισκομένας ὑπὸ τὰς αὐτὰς περιστάσεις.

— Ἴσως ἔχετε δίκαιον, εἶπεν ὁ Βασιλεύς, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀναμφισβήτητον. Ἐπιθυμῶ νὰ τὸ μελετήσητε, καὶ νὰ μοὶ ἐκφράσητε ἐγγράφως τὴν γνώμην σας.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐξῆλθεν ὁ Βασιλεύς, ἔγγραφά τινα νὰ ζητήσῃ δι' ἄλλην προξενικήν τινα ὑπόθεσιν, καὶ εἰσῆλθεν ἡ Βασίλισσα.

— Τί εἴχατε μετὰ τοῦ βασιλέως σήμερον; μὲ ἠρώτησε μειδιῶσα. Περὶ τίνος ἐπρόκειτο;

— Φαντασθῆτε, Μεγαλειοτάτη, ἀπήντησα, ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἤθελε ν' ἀποφανθῶ ἐγὼ γνώμην περὶ τοῦ ἂν ἀφ' ἑνὸς σώματος δύνανται νὰ μεταβιβάζωνται ὑπαξιωματικοὶ εἰς ἄλλο, προβιβαζόμενοι.

— Ἄ! Εἰς τοῦτο περιεστράφη ἡ συζήτησίς σας, εἶπε. Καὶ περὶ ἄλλα δὲν ἐπραγματεύθητε;

— Μάλιστα, ἀπήντησα· Ἔχομέν τινα προξενικὴν ὑπόθεσιν, ἱκανῶς πολύπλοκον καὶ ἥτις μᾶς παρέχει οὐ μικρὰς δυσκολίας.

— Περὶ τῶν ἀξιωματικῶν λοιπὸν καὶ περὶ τῶν προξενικῶν ὑποθέσεων συνομιλεῖτε; ἐπανέλαβε μετ' ἐκφράσεως, ἥτις μοὶ ἀπεδείκνυεν ὅτι ἤξευρεν ἢ κἂν ὑπώπτευε περὶ τίνος συνδιελέχθημεν. Εὐτυχῶς κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἰσῆλθεν ὁ Βασιλεὺς καὶ μοὶ διευκόλυνεν, ἣν εἶχον σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ μὴ λύσω τὴν ἐχεμύθειαν.

Μετὰ δύο ἡμέρας ἐνεχείρισα εἰς τὸν Βασιλέα ἔκθεσιν, δι' ἧς ἀπεδείκνυον ὅτι ἡ χορηγία τοῦ παρασήμου εἰς τὴν Βασίλισσαν οὐδαμῶς ἀντέκειτο εἰς τὸν νόμον. Ἔκτοτε δὲ πολὺς παρῆλθε καιρός, μηνῶν δύο ἢ τριῶν, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, καὶ ἡ ὑπόθεσις ἀπεσιωπήθη.

Τὴν δ' ἑσπέραν τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους 1859 ἦν ὅλον τὸ ὑπουργεῖον προσκεκλημένον εἰς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν. Ἔλαβον δὲ πρὸς τὸ ἑσπέρας διαταγὴν ν' ἀπέλθω εἰς τοῦ Βασιλέως ἓν τέταρτον πρὸ τῆς ὥρας τῆς προσκλήσεως, καὶ ἐκεῖ εὗρον εἰς τὸν ἀντιθάλαμον καὶ πάντας τοὺς λοιποὺς συνυπουργούς, λαβόντας τὴν αὐτὴν διαταγήν, καὶ ἀγνοοῦντας ἐπίσης αὐτῆς τὸν λόγον. Τέλος, κληθείς, εἰσῆλθεν ὁ πρωθυπουργὸς κ. Μιαούλης, καὶ μετ' ὀλίγον ἐξῆλθεν, ἔχων ἀνὰ χεῖρας τὸ χρυσοῦν παράσημον, εἰς ὃ ὁ Βασιλεὺς τὸν ἐπροβίβασεν, ἀφ' οὗ εἶχεν ἀργυροῦν. Μετ' αὐτὸν δ' εἰσῆλθον καὶ οἱ λοιποὶ κατ' ἀρχαιότητα ἐν τῷ ὑπουργείῳ, καὶ ἔλαβον σταυρὸν ἀνώτερον τοῦ ὃν εἶχον, ὁ δὲ κ. Κουμουνδοῦρος τὸν ἀργυροῦν, διότι δὲν εἶχεν οὐδένα. Καὶ εἰς ἐμὲ δ' ἔδωκεν ὁ Βασιλεὺς τὸν χρυσοῦν, διατάξας μοι νὰ γράψω εἰς τὸ δικαιολογητικὸν διάταγμα λέξεις τινὰς κολακευτικωτέρας, παρὰ δι' ὅλους

τοὺς συναδέλφους μου. Ἐγὼ δ' ἀντιπαρετήρησα ὅτι τοῦτο δὲν θεωρῶ δίκαιον, καὶ παρεκάλεσα νὰ μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ συντάξω πάντα τὰ διατάγματα παρομοίως. Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς μοὶ εἶπεν ἐπιμόνως, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ θέλησις καὶ ἡ διαταγή του, ὥστε ἠναγκάσθην νὰ ἐνδώσω· ποτὲ ὅμως εἰς οὐδένα ἔδειξα τὸ διάταγμα, οὐδὲ περιῆλθεν εἰς γνῶσίν τινος ἡ διάκρισις αὕτη.

Μετὰ δὲ τὴν τράπεζαν, προσελθών μοι ὁ Αὐλάρχης, μοὶ εἶπε νὰ μὴ ἀναχωρήσω, ἀλλὰ νὰ μεταβῶ εἰς τὸ ἰδιαίτερον δωμάτιον τοῦ Βασιλέως, ὅπου ἡ Α. Μ. ἤθελε μετ' ἐμοῦ νὰ διαλεχθῇ. Οὕτως, ἀφ' οὗ ἀπῆλθον πάντες οἱ συνδαιτημόνες, κληθείς, εἰσῆλθον, καὶ εὗρον τὸν Βασιλέα περιπατοῦντα ἐν τῷ δωματίῳ, τὴν δὲ Βασίλισσαν εἰς τὸ ἀνάκλιντρον καθημένην ἐμπρὸς μικρᾶς τραπέζης, ἐφ' ἧς διὰ μικροσκοπικῶν χαρτίων ἔπαιζε τὸ παιγνίδιον τῆς **ὑπομονῆς**. Εἰς τὴν μίαν δὲ γωνίαν τοῦ δωματίου ἵστατο κατάφωτον καὶ κατάκοσμον δένδρον, τὸ τῶν Χριστουγέννων.

Ἐπὶ πολὺ ὁ Βασιλεύς, συμπεριπατῶν μετ' ἐμοῦ, διελέγετο περί τινων ἐκκρεμῶν κατεπειγουσῶν ὑποθέσεων. Τέλος ἡ Βασίλισσα, ἀπολέσασα τὴν ὑπομονήν:

— Ἄ, τέλος πάντων, ἀνέκραξεν, ἐλπίζω ὅτι ἐξηντλήσατε τὰς σπουδαίας ὑποθέσεις. Ἔλθετε τώρα καὶ εἰς ἐμέ, νὰ σᾶς δείξω τὸ δένδρον μου.

Καὶ ἐγερθεῖσα, μ' ἔφερε πρὸς αὐτὸ καὶ μοὶ παρέστησε τὰ διάφορα δῶρα, ἃ ἔλαβε παρὰ τῆς οἰκογενείας της καὶ παρὰ τοῦ Βασιλέως, συνιστάμενα εἰς βαρύτιμα ψέλλια, περιδέραια καὶ ἄλλα κοσμήματα. Σπρώξασα δὲ κομψὸν ἐρυθρὸν κιβώτιον πρὸς ἐμέ,

— Ἰδού, εἶπε, καὶ τὸ δῶρον, ὃ ἔλαβον παρὰ τοῦ Βασιλέως.

Ἀνοίξας δέ, εἶδον ἐν αὐτῷ ἀδαμαντοκόλλητον τὸν Μεγαλόσταυρον τοῦ Σωτῆρος.

## Ἐκ τῆς ὑπηρεσίας.

Ὡς ἀνωτέρω εἶπον, οἱ παρ' ἡμῖν πρέσβεις τῶν δυνάμεων, πρωτοβουλίᾳ τοῦ κ. Οὐάϊς, ἐνόμισαν ὅτι ὤφειλον νὰ ἐργασθῶσιν, ἀνεξαρτήτως ἡμῶν, ἐπὶ τῆς ὑπ' ἐμοῦ αὐτοῦ προκληθείσης ὑποθέ-

σεως τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἀποτίσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ δανείου. Εἰς δὲ τὰς πολλάκις ἐπαναλαμβανομένας παρατηρήσεις μου, ὅτι ἐλπίζω νὰ μὴ περατώσωσι τὸ ἔργον των, οὐδὲ νὰ προτείνωσί τι εἰς τὰς κυβερνήσεις των χωρὶς πρῶτον μεθ' ἡμῶν νὰ συνεργασθῶσι κατὰ τὴν ἀρχικὴν πρότασίν μου, ἀπήντων ὅτι ἐννοεῖται τοῦτο, καὶ ὅτι ἡ ὑπ' αὐτῶν μέχρις ἐκείνου γενομένη ἐργασία, ἥτις ὅμως σχεδὸν τρία ὅλα ἔτη διήρκεσεν, ἦν μόνον προπαρασκευαστική, ἵνα ἐμβαθύνωσιν εἰς τὰ καθέκαστα τοῦ ζητήματος.

Τέλος, ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τοῦ ἔτους 1859, μοὶ ἠγγέλθη ὅτι ἦλθεν ἡ στιγμὴ τῆς συνεργασίας, καὶ ὁ κ. Προβελέγιος, δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν ὡς Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν, ἢ ὡς τὸν τῶν Οἰκονομικῶν, διά τινα λόγον, προσωρινῶς ἀντικαθιστῶν, καὶ ἐγὼ προσεκλήθημεν εἰς τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, ἔνθα εὕρομεν συνελθόντας καὶ τοὺς δύο ἄλλους πρέσβεις τῶν μεγάλων δυνάμεων μετὰ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων καὶ τῶν εἰδικῶν διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο σταλέντων αὐτοῖς βοηθῶν.

Ὁ κ. Οὐάϊς εἶπεν, ὅτι μᾶς παρεκάλεσε νὰ ἔλθωμεν, ἵνα δώσωμέν τινας πληροφορίας, ὧν εἶχον ἀνάγκην, καί, παρουσιάσας ὄρη ὅλα σχετικῶν ἐγγράφων, μεταφράσεως τῶν Ἑλληνικῶν νόμων, ἀνέγνω τινὰς ἐκθέσεις τῶν βοηθῶν τῶν πρέσβεων, περιεχούσας ἀνακριβείας πολλάς. Χωρία τινὰ αὐτῶν ἐξηρέθισαν τὸν εὐφλόγιστον συνάδελφόν μου, ὅστις παρεξετράπη εἰς λόγους οὐχὶ χαρακτηριζομένους ὑπὸ διπλωματικῆς ἁβρότητος, ὥστε ἔσπευσα νὰ λάβω τὸν λόγον ἐγὼ πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς παρεκτροπῆς. Ὅτε δέ, μετά τινας ὥρας, διελύθημεν, παρεκάλεσα τοὺς κυρίους πρέσβεις νὰ τάξωσι τὰς ἡμέρας καὶ ὥρας, καθ' ἃς νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὰς συνεδριάσεις πρὸς ταχεῖαν τοῦ σπουδαίου ἔργου περάτωσιν.

Ἀλλ' αἱ ἡμέραι παρήρχοντο καὶ ἐκ δευτέρου δὲν συνεκαλούμεθα. Τέλος δέ, μίαν ἑσπέραν, εἰς βασιλικὸν χορόν, ὁ κ. Ὄζεροφ, πρέσβυς τῆς Ρωσσίας, μοὶ εἶπεν ἰδιαιτέρως, παρακαλέσας με νὰ μὴ γνωστοποιήσω ὅτι παρ' αὐτοῦ τὸ ἠξεύρω, ὅτι ἡ ἔκθεσις συνετάχθη ἤδη ὑπὸ τοῦ κ. Οὐάϊς καὶ ὑπεγράφη.

— Πῶς; εἶπον. Ἄνευ συνεργασίας μεθ' ἡμῶν, ὡς μοὶ ἐδόθη ὑπόσχεσις, χωρὶς νὰ τὴν γνωρίζωμεν:

— Δὲν ἀμφιβάλλω, μοὶ ἀπεκρίθη, ὅτι θὰ σᾶς δειχθῇ πρὶν ἢ ἀποσταλῇ.

— Τοῦτο, τῷ ἀπήντησα, δὲν ἀρκεῖ. Εἴπετε, σᾶς παρακαλῶ, τοῖς κυρίοις συναδέλφοις ὑμῶν, ὅτι οὕτως ἐκτίθενται εἰς τὸ νὰ μὴ ἀναγνωρίσωμεν καὶ παραδεχθῶμεν τὰ ὑπ᾽ αὐτῶν μονομερῶς καὶ ἄνευ ἡμῶν προτεινόμενα, καὶ ὅτι εἰς πρότασιν, ἧς ἡμεῖς ἐλάβομεν τὴν πρωτοβουλίαν, ἔπρεπεν ἄλλως ν᾽ ἀνταποκριθῶσιν, οὕτω κἂν ἐγὼ φρονῶ

Ὁ κ. Ὄζεροφ μοὶ εἶπεν ὅτι ἔχω δίκαιον καὶ ἀπέδωκε τὸν τρόπον τοῦτον τῆς ἐνεργείας εἰς τὴν γνωστὴν στρυφνότητα τοῦ χαρακτῆρος τοῦ κ. Οὐάϊς.

Ἐν τούτοις μάτην ἐπεριμείναμεν νὰ μᾶς γνωστοποιηθῇ κἂν ἡ ἔκθεσις τῶν πρέσβεων, ἀποσταλεῖσα, ὡς ἔμαθον, χωρὶς πλέον οὐδὲν περὶ αὐτῆς ν᾽ ἀκούσωμεν μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς ἐξόδου μου ἐκ τοῦ ὑπουργείου.

Ἐπὶ τῆς ὑπουργείας μου, δὲν ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς πότε, χηρευσάσης προξενικῆς τινος θέσεως ἐν Μακεδονίᾳ, νομίζω τῆς Φιλιππουπόλεως διώρισα εἰς αὐτὴν τὸν ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως καὶ ἄλλων συσταθέντα μοι κ. Δόσκον. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του δὲ τῷ ἔδωκα τὴν προφορικὴν ὁδηγίαν νὰ φέρητε φιλοφρονέστατα πρὸς τὴν ἐκεῖ βουλγαρικὴν κοινωνίαν, εἰς φιλικὰς σχέσεις διατελῶν μετὰ τῶν προὐχόντων αὐτῆς, αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκόν του καλῶν, δι᾽ ὃ καὶ ἐπίδομα, ἂν ἐφαίνετο ἀναγκαῖον, τῷ ὑπεσχέθην, τὰ συμφέροντα καὶ μάλιστα τὰ σχολεῖα αὐτῶν προστατεύων, διότι αἱ ἀρχαί μου ἦσαν ἐντελῶς ἀντίθετοι πρὸς ἃς ἐφήρμοσαν μεταγενεστέρως ὁ Δεληγεώργης καὶ ἄλλοι, εἰς τὸ οὐδὲν ὠφελῆσαν καὶ ὀλέθριον ἀποδειχθὲν σχίσμα ἀποληξάσας. Μεταξὺ τῶν ὁμοδόξων καὶ ὁμοδούλων ἤθελον νὰ καλλιεργῆται, οὐχὶ ἔχθρα, ἀλλὰ συμπάθεια καὶ ἀλληλοβοήθεια, καὶ ὡς ὑφ᾽ ἡμῶν τὰ σχολεῖά των, οὕτω καὶ ὑπ᾽ ἐκείνων ν᾽ ἀνέχωνται καὶ ὑποστηρίζωνται τὰ σχολεῖα ἡμῶν, καὶ οἱ καρποὶ ἀμφοτέρων θὰ ἦσαν ἀνάλογοι πρὸς τὴν δεκτικότητα ἀναπτύξεως ἑκατέρων τῶν ἐθνικοτήτων.

Μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν μου δὲ διατελούντων ὑπαλλήλων διετέλουν ἐν γένει εὐχαριστημένος, καὶ ἐκεῖνοι μετ᾽ ἐμοῦ·

καὶ σπανίως ἐπῆλθον δυσαρεσκείας ἀφορμαί. Ἐλθὼν δέ ποτέ τις, δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν ἐκ Σεῤῥῶν ἢ ἐξ ἄλλης τινὸς πόλεως τῆς Μακεδονίας, ἀνέφερε δεινὰς κατηγορίας κατὰ τοῦ ἐκεῖ προξένου, ἴσως κατ᾽ αὐτοῦ τοῦ Δόσκου, ἃς ὅμως ἐγώ, ἐξετάσας, εὗρον ὅλως ἀνυποστάτους. Δυσανασχετῶν δ᾽ αὐτὸς διὰ τοῦτο, προὐκάλεσε διά τινος τῶν ἀντιπολιτευομένων ἐν τῇ Βουλῇ ἐπερώτησιν. Εἰς ταύτην ἐγὼ ἠγέρθην, ἵν᾽ ἀπαντήσω, καί, ἀνακαλύψας τὸν κατήγορον ἄνω ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ, ἀφ᾽ οὗ κατέδειξα τοῦ Προξένου τὴν ἐντελῆ ἀθωότητα, εἶπον ὅτι, ὅσον θὰ ἐδεικνυόμην πάντοτε αὐστηρὸς κατὰ παραβατῶν ὑπαλλήλων, ἄλλο τόσον οἱ τὸ καθῆκον αὐτῶν εὐσυνειδότως ἐκπληροῦντες δύνανται νὰ ἔχωσι τὴν πλήρη πεποίθησιν, ὅτι θὰ εὑρίσκωσιν ἐν ἐμνὶ πρόθυμον ὑπερασπιστὴν κατὰ τῶν ἐξ ἰδιοτελείας συκοφαντῶν. Μετὰ τὴν ἀγόρευσίν μου δὲ ταύτην ὁ κατήγορος ἀπῆλθε καὶ οὐδέποτε πλέον ἐφάνη, οἱ δ᾽ ὑπάλληλοι ἐνεψυχώθησαν μαθόντες, ὅτι τὴν εἰλικρινῆ αὐτῶν ὑπηρεσίαν ἀναγνωρίζει καὶ ἔχει τὸ θάῤῥος νὰ προασπίζῃ ἡ προϊσταμένη ἀρχή των.]

Ἐπίσης εὐτυχὴς ὅμως δὲν ἤμην εἰς ἄλλην περίστασιν, ὅτε μοὶ ὑπεβλήθησαν ἀνακρίσεις τῶν ἐν Σμύρνῃ Ὀθωμανικῶν ἀρχῶν, ἐλέγχουσαι, ὅτι ἐν τῇ ἐξοχικῇ οἰκίᾳ τοῦ τότε ἐκεῖ προξένου τῆς Ἑλλάδος εὑρέθησαν κιβδηλίας ἐργαλεῖα, καὶ ἐξεφράζετο ἡ πεποίθησις ὅτι τῶν ἐργαλείων τούτων χρῆσιν ἐποιεῖτο αὐτὸς ὁ πρόξενος. Καθῆκόν μου ἦν νὰ ὑποβάλω αὐτὸν εἰς ἀνάκρισιν καὶ νὰ τὸν παραπέμψω εἰς τὸ κακουργιοδικεῖον, τόσῳ μᾶλλον, καθ᾽ ὅσον ἡ ὑπόθεσις εἶχε περιέλθει καὶ εἰς τὴν δημοσιότητα, ἀλλ᾽ αἰδεσθεὶς τὸ ὄνομα, ὃ ἔφερε, γνωστὸν καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος, περιωρίσθην εἰς τὸ νὰ τὸν μετακαλέσω καὶ νὰ τὸν ἀντικαταστήσω προσωρινῶς μόνον, ὡς ἂν δὲν συμμεριζόμην τὴν περὶ τῆς ἐνοχῆς του πεποίθησιν. Μετ᾽ ὀλίγον δ᾽ ἦλθε πρός με ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ μὲ ἠρώτησε τίνος ἕνεκα ἔλαβον τὸ μέτρον τῆς μετακλήσεως· Λαβὼν δ᾽ αὐτὸν κατὰ μέρος, τῷ εἶπον περὶ τῆς θλίψεως, ἣν μοὶ ἐπροξένησεν ἡ γενομένη μοι καὶ εἰς γνῶσιν τοῦ δημοσίου περιελθοῦσα ἀτιμωτικὴ καταγγελία, ἧς ἀπέναντι δὲν ἐδυνάμην νὰ λάβω μέτρον ἁβρότερον ὑπὲρ τῆς ὑπολήψεως τοῦ πατρός του,

μὴ ἐκθέτων αὐτὸν εἰς σκάνδαλον παραπομπῆς εἰς δίκην, τὸν προέτρεψα δὲ νὰ σπεύσῃ νὰ συλλέξῃ τὰς ἀποδείξεις τῆς μὴ ἐνοχῆς, καὶ δημοσιεύσῃ αὐτάς, ὅτε ἀμέσως μετὰ χαρᾶς θέλω σπεύσει νὰ ἱκανοποιήσω παντοίως τὸν πρόξενον, καὶ ν' ἀποκαταστήσω αὐτὸν εἰς τὴν θέσιν του.

Ἀλλά, δυστυχῶς, ὁ υἱὸς πᾶν ἄλλο ἔπραξεν ἢ ὅ,τι τῷ εἶπον. Κηρύττων ὅτι συγγράφει τὴν δικαιολόγησιν τοῦ πατρός του, μετὰ μακρὸν χρόνον ἐξέδωκεν ὀγκώδη τόμον, ὅστις οὐδεμίαν μὲν ἀπόδειξιν τῆς ἀθωότητος τοῦ κατηγορουμένου, γελοιογραφίας δὲ καὶ σατυρισμοὺς καὶ ὕβρεις πολλῶν τῶν ἐπισημοτέρων πολιτευομένων, ἐν ἄλλοις καὶ ἐμοῦ, περιεῖχε καὶ πολὺ χείρονα ἀπέναντι τῆς κοινῆς γνώμης κατέστησε τὴν θέσιν τοῦ πατρός του, ὅστις οὐδέποτε πλέον ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, οὐδ' ἀνέκυψεν εἰς τὴν δημοσίαν ὑπόληψιν.

## Εἰκοσιπενταετηρίς.

Κατ' Ἰανουάριον τοῦ 1859 μεγάλη τελετὴ ἀπεφασίσθη νὰ πανηγυρισθῇ, ἡ εἰκοσιπενταετηρὶς τῆς ἐνηλικιότητος καὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Βασιλέως. Παρασκευαὶ ἐγένοντο μέγισται. Ἡ πόλις κατεκοσμήθη, οὐχὶ μὲν ἐντελῶς καθ' Ἑλληνικὸν ῥυθμόν, ὡς ἐγὼ ἐπρότεινον, ἀλλὰ κομψῶς, καί, κατ' ἀναλογίαν τῶν καιρῶν, μεγαλοπρεπῶς. Ἡγεμόνες καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι ἀντιπρόσωποι ἦλθον παρὰ τῶν πλείστων εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων, ἐκ Βαυαρίας ὁ Μαουρὲρ καὶ ὁ στρατηγὸς von der Tann, καὶ ἐν ᾧ φωταψίαι ἐλάμπρυνον τὴν πόλιν καὶ τὴν Ἀκρόπολιν, ἑσπερίδες, χοροὶ καὶ γεύματα πολυτελέστατα ἐδόθησαν εἰς τὴν Αὐλήν, καὶ δημόσιος χορὸς μέγας εἰς τὸ θέατρον, κατάκοσμον καὶ αὐτὸ καὶ κατάφωτον. Εἰς τὸ γεῦμα δὲ τῆς τελευταίας ἡμέρας ἦσαν προσκεκλημέναι ἀμφότεραι αἱ βουλαὶ ὁλόκληροι.

Πρὸ ἑνὸς περίπου μηνὸς εἶχον παρασιήσει εἰς τὸν Βασιλέα, ὅτι πρέπον ἦν, κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην, ν' ἀπονεμηθῶσι τὰ διάφορα εἰς διαφόρους τῶν ἡμετέρων ὀφειλόμενα παράσημα,

περὶ ὧν πολλάκις ἀπὸ τῆς εἰς τὸ ὑπουργεῖον ἐλεύσεώς μου εἶχον ζητήσει, ἀλλὰ δὲν εἶχον λάβει διαταγάς, διότι ὁ Βασιλεύς, καὶ δικαίως, ἦν φειδωλὸς καὶ ἐπιφυλακτικός, ὡς πρὸς τὴν ἀπονομὴν παρασήμων ἐν γένει, ὅστις καὶ ἐδίσταζεν, ἀνέβαλλεν, ἤθελεν ἐπεξηγήσεις καὶ πληροφορίας, ἅς, πλὴν τοῦ ὑπουργείου καὶ ἀλλαχόθεν ἐπορίζετο. Τότε ὅμως ἀνεγνώρισεν ὡς εὔλογον τὴν πρότασίν μου, καὶ μοὶ ἐζήτησε κατάλογον πασῶν τῶν κατὰ καιροὺς προτάσεών μου. Τοῦτον Τῷ ἔφερον μετὰ δύο ἡμέρας, ἐπηυξημένον καὶ διὰ πολλῶν ὀνομάτων, τῶν εἰς οὓς ἐθεώρουν δίκαιον ν' ἀπονεμηθῇ ἡ τιμὴ αὕτη κατὰ τὴν ἐπισημοτάτην ἐκείνην τῶν ἡμερῶν.

Μετὰ χαρᾶς ἐδέχθη τὸν κατάλογον ὁ Βασιλεύς, καὶ μὲ διέταξε νὰ ἐπανέλθω τὴν ἐπαύριον, ἵνα τὸν συζητήσωμεν. Ἐπανῆλθον λοιπόν, ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς εἶχεν ἄλλας κατεπειγούσας ὑποθέσεις, ὥστε ἔπρεπε ν' ἀναβάλωμεν τὴν συζήτησιν διὰ τὴν ἐπιοῦσαν· διὰ τὸν αὐτὸν ὅμως λόγον ἀπέτυχε καὶ τότε, καὶ τὴν ἀνεβάλλομεν καὶ πάλιν καὶ πάλιν, κατὰ τὰς ἑπομένας ἡμέρας, ἐνίοτε ἀρχόμενοι τῆς ἐργασίας καὶ ἀμέσως αὖθις αὐτὴν διακόπτοντες, ὥστε οὕτως εἶχε φθάσει ἡ τρίτη ἡμέρα πρὸ τῆς ἑορτῆς, καὶ ἀπόφασις οὐδεμία εἶχε ληφθῆ. Τότε δὲ παρεκάλεσα τὸν Βασιλέα νὰ εὐαρεστηθῇ νὰ μ' εἰπῇ ἂν μετέβαλεν ἴσως γνώμην, καὶ ἀπεφάσισε νὰ μὴ δοθῶσι παράσημα. Ὁ Βασιλεύς, ὅμως, μ' ἐβεβαίωσε περὶ τοῦ ἐναντίου, εἰπὼν ὅτι ἐλυπεῖτο διότι ἐκ περιστάσεων ἀνεβλήθη ἐπὶ τοσοῦτον ἡ ἐργασία· μὲ διέταξε δὲ νὰ ἐπανέλθω τὸ ἑσπέρας δι' αὐτὴν καὶ μόνον.

Ἀλλὰ πρὶν ἐπέλθῃ ἡ νύξ, ἔλαβον μικρὸν γραμμάτιον ἰδιόχειρον τῆς Α. Μ. οἷα πολλάκις μοὶ ἔγραφεν Ἑλληνιστί, διατηρούμενα παρ' ἐμοί, καὶ δι' αὐτοῦ μοὶ ἔλεγεν ὅτι τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἐκωλύετο, ἀλλὰ νὰ ἔλθω τὴν ἐπαύριον κατὰ τὴν μεσημβρίαν. Ὑπακούσας λοιπὸν ἀφίχθην καθ' ἣν ὥραν διετάχθην· ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς εἰργάζετο τότε μετ' ἄλλου ὑπουργοῦ, καὶ ἡ ἐργασία παρετάθη πολὺ μετὰ μεσημβρίαν, ὥστε μοὶ ἐμήνυσεν ὅτι καιρὸς δὲν ἔμεινε πλέον, καὶ νὰ ἐπανέλθω τὸ ἑσπέρας.

Τοῦτο καὶ ἔπραξα, καὶ διέμεινα περιμένων εἰς τὴν Αὐλήν,

μέχρις οὗ ὁ Βασιλεὺς ἐπέστρεψε μετὰ τῆς Βασιλίσσης ἀπὸ τῆς ἱππασίας, καὶ μόλις κατὰ τὴν δεκάτην τῆς νυκτὸς κατώρθωσα νὰ τὸν ἰδῶ, ἐνῷ τὴν ἐπαύριον ἐξημέρωνεν ἡ πανήγυρις. Ἡ συζήτησις, οὐχ ἧττον, πολὺ ἀπεῖχε τοῦ νὰ προβαίνῃ ταχέως. Ὁ Βασιλεὺς περὶ ἑνὸς ἑκάστου ἤθελε νὰ γνωρίζῃ ἀκριβῶς αὐτοῦ τὰ προσόντα, τὰ καθιστῶντα αὐτὸν παρασήμου ἄξιον, καὶ νὰ ἐκτιμᾷ προσέτι τὴν προσάλληλον ἀναλογίαν τῶν προσόντων τούτων, ὥστε αἱ ὧραι παρήρχοντο, ἡ δ᾽ ἐργασία δὲν προυχώρει. Ὁσάκις δέ, πειθόμενος, ἀπεφάσιζεν, ἔστιζε διὰ λεπτοτάτης καὶ σχεδὸν ἀοράτου στιγμῆς τοῦ εὐτυχοῦς τὸ ὄνομα, ὃ ἐνέκρινε, καὶ τέλος, περὶ τὰς δύο μετὰ τὸ μεσονύκτιον, μὲ ἀπέλυσε, παραδεχθεὶς σχεδὸν πάσας τὰς προτάσεις μου, οὔσας πολυαριθμοτάτας, διότι ἀπὸ ἐτῶν καθυστέρουν.

Λαβὼν δ᾽ οὕτως τὸν κατάλογον, ἀπῆλθον, οὐχὶ κατ᾽ οἶκον νὰ κοιμηθῶ, ἀλλ᾽ εἰς τὸ ὑπουργεῖον κατ᾽ εὐθεῖαν, ἐξύπνησα ἐκεῖ τοὺς δύο ἐνοικοῦντας κλητῆρας, τὸν Ἀντώνιον Δελενάρδον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον, μετεκάλεσα ἐκ τοῦ οἴκου του τὸν ἐπὶ τοῦ λογιστικοῦ γραμματέα, καί, λαβὼν παρ᾽ αὐτοῦ τὰ ἐγκριθέντα παράσημα, κόψας δὲ δίχα τὸν κατάλογον, ἔδωκα τὸ ἥμισυ εἰς ἑκάτερον τῶν κλητήρων μετὰ τῶν παρασήμων, καὶ τοὺς διέταξα, ὡς εἶχον συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ Βασιλέως, ἅμα ἀνίσχοντος τοῦ ἡλίου ν᾽ ἀπέλθωσι καὶ τὰ διανείμωσιν εἰς τοὺς ἐν τοῖς καταλόγοις, ἵνα αὐτοὶ τὰ φέρωσιν, ὅτε θὰ παρουσιάζοντο εἰς τὴν τελετήν. Τοῦτο θὰ καθίστα αὐτοὺς εὐτυχεῖς, καὶ τοὺς κλητῆρας οὐχ ἧττον, διότι ἦσαν βέβαιοι περὶ πλουσίων φιλοδωρημάτων.

Κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν ὥραν, τῷ ὄντι, πάντες οἱ οὕτω τιμηθέντες, λαμπροὶ ἐξ ἀγαλλιάσεως καὶ εὐγνωμοσύνης, παρουσιάσθησαν εἰς τὴν τελετὴν παρασημοφοροῦντες, εἰ καὶ δὲν εἶχον λάβει καὶ τὴν χορηγοῦσαν τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐπίσημον ὑπουργικὴν κοινοποίησιν, διότι, οὔτε κατὰ τὴν ἄγρυπνον ἐκείνην νύκτα, οὔτε κατὰ τὰς ἑπομένας πολυταράχους ἡμέρας τῶν τελετῶν, ὑπῆρξε δυνατὸν νὰ ἑτοιμασθῶσι καὶ νὰ ὑπογραφῶσι τὰ πολυάριθμα ἀφορῶντα αὐτοὺς διατάγματα.

Ἀλλ᾽, ἀφ᾽ οὗ αἱ ἑορταὶ παρῆλθον, καὶ ὁ σάλος αὐτῶν ἐκό-

πασεν, ἔσπευσα νὰ καταρτίσω ἓν διάταγμα, περιέχον πάσας τὰς ἀπονομὰς καὶ νὰ ὑποβάλω εἰς τὴν Α. Μ. κατεπειγόντως πρὸς ὑπογραφήν, ἥτις, παρὰ πᾶσαν τάξιν, εἶχεν ἀποβῆ προθύστερος, ὥστε, ἂν δὲν ἐδικαιολογεῖτο ὑπὸ τῶν ἐκτάκτων ἐκείνων περιπετειῶν, θὰ ἦτο καὶ παράνομος. Ὁ Βασιλεύς, ὅτε Τῷ ὑπενθύμισα τὸ κατεπεῖγον τοῦ πράγματος, ἔλαβεν εὐθὺς τὸν κάλαμον, ἵνα ὑπογράψῃ, ἀλλά, πρίν, ἠρεύνησε τὰς ἐν τοῖς διατάγμασιν, ὡς πάντοτε, μνημονευομένας ἀφορμὰς τῆς ἀπονομῆς· καὶ τὰ μὲν λοιπὰ πάντα εὗρε καλῶς ἔχοντα, ἐπὶ μιᾶς ἢ δύο ὅμως τῶν ἀπονομῶν ἐξέφρασέ τινας δισταγμούς, κρίνων ὅτι ὑπερέβαινον ἴσως τὸ μέτρον τῆς ἀκριβείας ἢ δὲν ἐδικαιολογοῦντο ὀρθῶς· π. χ. ἀντὶ τῆς «μετὰ ζήλου καὶ ἱκανότητος», ν᾿ ἀναφέρωμεν «τὴν πολυχρόνιον ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων» κτλ. Τὸ κατ᾿ ἐμέ, φρονῶν τοῦτο δευτερευούσης σπουδαιότητος. καὶ ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἦν μᾶλλον ἐμοῦ εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν ἐνέργειαν ὑπαλλήλων εἰς ἄλλους κλάδους, πλὴν τοῦ ἐμοῦ, καὶ ὑπ᾿ ἄλλους ὑπουργοὺς πρὸ ἐμοῦ ὑπηρετούντων, οὐδεμίαν εἶχον ἔνστασιν νὰ μεταρρυθμίσω τὰ δύο διατάγματα κατὰ τὴν θέλησιν τῆς Α. Μ. Ἀλλ᾿ ὁ Βασιλεὺς μοὶ εἶπεν ὅτι εἶχε μόνον δισταγμούς, οὐχὶ καὶ βεβαιότητα ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἐκείνη ἡ μεταρρύθμισις, δι᾿ ὃ καὶ ἀνέβαλε τὴν ὑπογραφὴν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, μέχρις οὗ σκεφθῇ καὶ πληροφορεθῇ ἀκριβέστερον.

Ἐν τούτοις, ἄλλαι παρενέπιπτον ὑποθέσεις, καὶ ὅσον καὶ ἂν ἐπέσπευδον ἐγὼ τὴν ὑπογραφήν, καὶ ἂν ἐπρότεινον νὰ ὑπογραφῇ κἂν διάταγμα διὰ τὰ λοιπὰ παράσημα, καὶ νὰ συνταχθῇ ἕτερον διὰ τὰ δύο ἐκεῖνα ὀνόματα, περὶ ὧν ὑπῆρχον οἱ δισταγμοί, καὶ τοῦτο καὶ μόνον ν᾿ ἀναβληθῇ, παρήρχοντο ἡμέραι, ἑβδομάδες καὶ μῆνες, καὶ τὰ διατάγματα δὲν ὑπεγράφοντο, μέχρις οὗ, τέλος, ἦλθε καὶ ὁ χρόνος τῆς ἐξόδου μου ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου, καὶ τὰ διατάγματα ἔμενον ἀνυπόγραφα.

Μετὰ τὴν παραίτησίν μου, πολλάκις παρέστησα εἰς τὸν ἰδιαίτερον γραμματέα τοῦ Βασιλέως, κ. Βένδλανδ, πόσον τοῦτο ἄτοπον ἦν καὶ παράνομον, τὸ νὰ φέρωσι τόσοι καὶ τόσοι πολῖται παράσημα μὴ ἀπονεμηθέντα αὐτοῖς διὰ διατάγματος, ἀλλὰ μόνον

διότι ὁ ὑπουργὸς τοῖς διένειμε ταῦτα διὰ τοῦ κλητῆρος. Μετὰ τοιοῦτο προηγούμενον θὰ ἤρκει ὁ ὑπουργὸς νὰ πέμπῃ ἢ καὶ αὐτὸς ὁ κλητὴρ τοῦ ὑπουργείου νὰ φέρῃ παράσημον εἰς ὃν ἤθελεν, ἵνα ἡ ἀπονομὴ θεωρῆται ἐν τάξει, καὶ μὴ ὑποκειμένη εἰς ἔνστασιν. Ὁ Βασιλεὺς ἀνεγνώριζεν ὅτι εἶχον δίκαιον, ὑπέσχετο νὰ ὑπογράψῃ, ἀλλ᾽ ἔμεινε πάντοτε διστάζων ἐνώπιον τῶν δύο ὀνομάτων.

Ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀκριβῶς χαρακτηρίζει τὸν Βασιλέα Ὄθωνα, τὴν εὐσυνείδητον ἀκρίβειαν αὐτοῦ περὶ τὰ καθέκαστα, ἀλλὰ τὴν τούτων ἕνεκα λήθην καὶ παραμέλησιν τοῦ συνόλου, ἥτις τῶν κυριωτέρων σφαλμάτων τῆς διοικήσεώς του, καὶ δὴ καὶ αὐτῆς του τῆς πτώσεως, ὑπῆρξεν ἡ πρωτίστη ἠθικὴ ἀφορμή.

Τέλος, ἀφ᾽ οὗ ὅλον ἔτος καὶ ἐπέκεινα παρῆλθεν, ἀφ᾽ ὅτου εἶχον παύσει ὑπουργεύων, ἐνδοὺς εἰς τὰς ἀδιακόπους μου παραστάσεις, τινὰς μῆνας μόνον πρὶν ἢ ἀπέλθῃ εἰς τὴν τελευταίαν του ὁδοιπορίαν εἰς Πελοπόννησον, συγκατετέθη καὶ ὑπέγραψε τὸ διάταγμα μετὰ τῶν διπλωμάτων, καὶ μοὶ τὰ ἔπεμψε διὰ τοῦ ἰδιαιτέρου του γραμματέως, κ. Βέννιγκ, εἰς προσυπογραφήν, ἣν, ἂν καὶ πρὸ καιροῦ ἤδη τότε ἰδιώτης ὤν, καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ ἁπλῶς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημείου, ἔθηκα ὅμως, μετά τινα δισταγμόν, διότι ἄλλη διέξοδος δὲν ὑπῆρχε.

## Ξένος ἐν Ἀθήναις.

Πλὴν τῶν ἐπὶ τῶν τελετῶν ἐπισήμως πεμφθέντων ξένων, καὶ ἄλλοι πολλοὶ εἶχον ἤδη ἀρχίσει συνεχῶς ἐπισκεπτόμενοι τὴν χώραν ἡμῶν, ἥτις πάντοτε μὲν ἐξετιμᾶτο, ὡς προσκυνητήριον τῶν εὐγενεστέρων διανοιῶν, ἔκτοτε δ᾽ εἶχεν ἀρχίσει καὶ προσιτωτέρα γινομένη τοῖς ὁδοιπόροις.

Εἷς τῶν ἐξοχωτέρων ἦν ὁ Μέγας Δοὺξ Κωνσταντῖνος, ἐπιστρέφων, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, μετὰ τῆς Μεγάλης Δουκίσσης, ἐκ τῶν Ἱερῶν Τόπων. Ἡ ὡραιότης τῆς ἡγεμονίδος ἐξέπληξε τὰς Ἀθήνας, ἐγὼ δ᾽ εἶχον πλήρη ἄνεσιν νὰ τὴν θαυμάσω, ὅτε εἰς τ᾽ ἀνά-

κτορα ἐγευμάτισα, καθήμενος πλησίον της. Εἰς τὸν Μέγαν Δοῦκα εἶχον παρουσιασθῇ συγχρόνως μετὰ τοῦ συναδέλφου μου τῆς Δικαιοσύνης κ. Ράλλη, ὅστις τῷ προσέφερε νομικὸν σύγγραμμα, ὃ ἄρτι εἶχεν ἐκδώσει. Ὁ Μέγας Δοὺξ τὸν ἐδέχθη ὄρθιος, καὶ συνωμίλησεν ἐπὶ πέντε λεπτὰ μετ᾽ αὐτοῦ. Ἐμὲ δὲ δεχθεὶς μετὰ ταῦτα, μοὶ προσέφερε κάθισμα, καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ τῷ ἐπιτρέψω ν᾽ ἀνάψῃ σιγάρον· ἔπειτα δέ, ἐπὶ ὅλην ὥραν καὶ ἐπέκεινα, συνδιελέχθημεν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, περὶ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῆς πολιτικῆς, καὶ ἐπεκρότησε μεγάλως εἰς τὴν πορείαν μου, τὴν ἀποκρούουσαν τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἐξωτερικῶν φατριῶν ἐν Ἑλλάδι. Ἐκ τούτου, ὠφεληθείς, τῷ ἐξέφρασα τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ πανσλαβισμὸς βλάπτει, ἀντὶ νὰ ὠφελῇ, τὴν Ρωσσίαν, καὶ ἐξωτερικῶς μειοῖ τὴν ἐπιρροήν της, περιορίζων αὐτὴν εἰς μίαν φυλήν, καὶ ταύτην οὐχὶ τὴν μᾶλλον ἀνεπτυγμένην, ἐν ᾧ δύναται νὰ ἐκτείνηται, ὡς καὶ πρὶν ἐξετείνετο, ἐφ᾽ ὅλων τῶν ὀρθοδόξων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, οἵτινες, τὴν ἀνεξαρτησίαν ποθοῦντες, φυσικῶς ἐλπίζουσι συμπάθειαν παρὰ τῆς Ρωσσίας, ὡς ὁμοδόξου.

Ὁ Μέγας Δοὺξ μοὶ εἶπεν ὅτι ἐπιδοκιμάζει ἐντελῶς τὴν γνώμην μου, ὅτι ὑπάρχει ἀληθῶς κόμμα πανσλαβιστικὸν ἐν Ρωσσίᾳ, ἔχον τοὺς θιασώτας του καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Αὐλῇ, καὶ ρητῶς μοὶ ὠνόμασεν, ἂν ἡ μνήμη δὲν μ᾽ ἀπατᾷ, τὴν κυρίαν Βλουδόφ, ἀδελφὴν τοῦ πρώην πρέσβεως τῆς Ρωσσίας καὶ Κυρίαν τῆς τιμῆς τῆς Αὐτοκρατορίσσης. Μοὶ προσέθηκεν ὅμως, ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ ἡ Ρωσσικὴ κυβέρνησις ἀποκρούουσι τὰς τοιαύτας ἰδέας καὶ ἐνεργείας.

Ἄλλου δέ, τῷ 1859, ἐλάβομεν ἀνδρὸς σπουδαιοτάτου ἐπίσκεψιν. Ἐν ᾧ ἑσπέραν τινὰ ἐδειπνοῦμεν κατ᾽ οἶκον, ὁ ὑπηρέτης μοὶ ἀνήγγειλε ξένον, ὅστις, μαθὼν ὅτι εἴμεθα εἰς τὴν τράπεζαν, ἀφῆκε τὸ ἐπισκεπτήριόν του. Λαβὼν δ᾽ αὐτό, ἀνέγνων τὸ ὄνομα τοῦ Γλάδστωνος. Ἀμέσως τὴν ἐπαύριον ἀπῆλθον εἰς τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, εὐτυχὴς λογιζόμενος νὰ γνωρίσω τὸν ἐκεῖ καταλύσαντα περιώνυμον συμπολίτην του, οὗ ἐθαύμαζον τὴν εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων, οὐχ᾽ ἧττον ἢ τὸ ὕψος τῆς διανοίας. Ἔκτοτε σχεδὸν καθ᾽ ἑκάστην ἐβλεπόμεθα, ἐν ὅσῳ ἔμενεν

ἐν Ἀθήναις. Ἐπωφεληθεὶς δ' ἐκ τῆς παρουσίας αὐτοῦ, τῷ ὡμίλησα περὶ τῆς μειώσεως εἰσαγωγικοῦ τέλους, ὃ ἡ Ἑλληνικὴ σταφὶς ἀπέτιεν ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ τῷ παρέστησα ὅτι τοῦτο θὰ ἦν εὐεργεσία, οὐ μόνον διὰ τὸν λαὸν τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, μάλιστα τὸν τῆς Πελοποννήσου, ζῶντα κατὰ μέγα μέρος ἐκ τούτου τοῦ προϊόντος, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοὺς τῆς Ἀγγλίας τοὺς καταναλωτάς, ἰδίως τοὺς τῶν πτωχῶν τάξεων, ὧν ἀποτελεῖ ἡ σταφὶς τὴν ἀγαπητὴν τροφὴν κατὰ τὰς ἑορτάς, θὰ ἦν δὲ ὠφέλιμος καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ταμεῖον, προκαλοῦσα τὴν ἀφθονωτέραν εἰσαγωγήν. Προσέθηκα δ' εἰς ταῦτα ὅτι, εἰ καὶ ἦν τότε Βουλευτὴς μόνον, ἐδύνατο καὶ τότε παρὰ τῇ ἀντιπολιτεύσει νὰ συστήσῃ καὶ ὑποστηρίξῃ τοῦ τέλους τὴν ἔκπτωσιν, καί, μετ' οὐ πολύ, ὅτι ἤμην βέβαιος ὅτι ἤθελεν εἰσέλθει εἰς τὸ ὑπουργεῖον, νὰ παραδεχθῇ καὶ ἐφαρμόσῃ αὐτήν.

Ὁ κ. Γλάδστων μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι, ἐν τῇ ἀντιπολιτεύσει κατατεταγμένος, ἐπολέμει τότε τοῦ ὑπουργείου τὰς ὑπερβολικὰς δαπάνας καὶ τὴν ὑπ' αὐτὸ ἐλάττωσιν τῶν εἰσοδημάτων, ἀδυνατεῖ, ἑπομένως, νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν πρότασιν, ὑπὲρ ἧς συνηγόρουν, ἐκτὸς ἂν εἶχον πῶς ν' ἀποδείξω ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἐν περιπτώσει ἐλαττώσεως τοῦ φόρου, θὰ ἐδύνατο ν' αὐξήσῃ τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν εἰς Ἀγγλίαν εἰσαγωγὴν τοῦ καρποῦ, ἐν ᾗ περιπτώσει μοὶ ὑπεσχέθη νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ τὴν πρότασίν μου.

Τοῦτο τῷ ὑπεσχέθην, καὶ σπεύσας αὐθωρεὶ πρὸς τὸν κ. Κουμουνδοῦρον, τὸν ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν, τὸν παρεκάλεσα νὰ διατάξῃ νὰ καταστρωθῶσιν, εἰ δυνατὸν ἀμέσως, πίνακες τῆς παραγωγῆς τῆς σταφίδος καὶ τῆς ἐκτάσεως καὶ ἡλικίας τῶν νέων φυτειῶν, διότι ἐγνώριζον, ὅτι ἐξ αὐτῶν θ' ἀπεδεικνύετο μεγίστη, ἐν προσεχεῖ μέλλοντι, αὔξησις τοῦ προϊόντος, δυναμένη ν' ἀνταποκριθῇ εἰς οἵαν δήποτε ζητήσεως αὔξησιν. Λαβὼν δ' αὐτούς, καταρτισθέντας μετὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ἔσπευσα πρὸς τὸν κ. Γλάδστωνα, καί, ἐντυχὼν αὐτῷ, καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλε νὰ καταβῇ εἰς Πειραιᾶ πρὸς ἀπόπλουν, τοὺς ἐνεχείρισα εἰς αὐτόν, ἐπαναλαβὼν τὰς συστάσεις μου.

Μετ' οὐ μακρὸν δὲ χρόνον, ἐγώ, ἐξελθὼν ἤδη τοῦ ὑπουρ-

γείου, ἔμαθον ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ, ὑπουργικῆς γενομένης μεταρρυθμίσεως, ὁ κ. Γλάδστων ἀνέλαβε τὸ χαρτοφυλάκιον τῶν Οἰκονομικῶν. Τότε τῷ ἔγραψα, ἵνα τῷ συγχαρῶ, καὶ ἵνα τὸν παρακαλέσω συγχρόνως νὰ ἐνθυμηθῇ, ἣν μοὶ εἶχε δώσει ὑπόσχεσιν, ὅτε ἐκεῖνος μὲν ἦν ἰδιώτης, ἐγὼ δ᾿ ὑπουργός. Μοὶ ἀπήντησε δ᾿ ἀνυπερθέτως εὐχαριστῶν καὶ διαβεβαιῶν με ὅτι οὐδόλως θέλει ἀμελήσει τὸ ἀντικείμενον. Ἀληθῶς δέ, μετ᾿ οὐ πολύ, εἰς τὴν πρώτην τοῦ προϋπολογισμοῦ συζήτησιν, ἐπρότεινε καὶ ἐπέτυχε τὸν εἰς τὸ ἥμισυ καταβιβασμὸν τοῦ εἰσαγωγικοῦ τέλους τῆς σταφίδος.

Ἄλλος δ᾿ ἐπίσημος ἀνήρ, διαβὰς διὰ τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῆς ὑπουργείας μου, οὗ μετὰ χαρᾶς ἐδεχόμην τὰς συνεχεῖς ἐπισκέψεις, ἦν ὁ Ἀλέξανδρος Δουμᾶς, ὁ πατήρ, ἐπίσης εὐφυὴς εἰς τὴν ὁμιλίαν, ὡς ἦν καὶ εἰς τὰς μυθιστορίας του. Αἱ διηγήσεις του ἦσαν πλήρεις ἀνεκδότων. Τὴν εὐτραπελίαν ἐπαινῶν ποτε τοῦ υἱοῦ του, μᾶς ἔλεγεν, ὅτι, ὅτε περιώδευε μετ᾿ αὐτοῦ εἰς Μαδρίτην, ὁ υἱός του, ζητήσας ποτήριον ὕδατος, ἀφ᾿ οὗ ἔπιε τὸ ἥμισυ, ἔδωκε τὸ ἐναπολειπόμενον εἰς τὸν ὑπηρέτην τοῦ ξενοδοχείου καὶ τῷ εἶπε: Χύσον αὐτὸ εἰς τὸν Γουαδαλκουϊβίρ. Θὰ τὸν εὐχαριστήσῃς, αἰνιττόμενος τὴν ἀνυδρίαν τῆς κοίτης τούτου τοῦ ποταμοῦ.

Ἐχάρισε δ᾿ ὁ Ἀλέξανδρος Δουμᾶς εἰς τὴν Καρολίναν ὑδατογραφίαν (aquarelle), παριστῶσαν καλύβην τινὰ καὶ κατοίκους τοῦ Καυκάσου, ὅθεν τότε ἤρχετο, καὶ ζωγραφηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ συνοδεύοντος αὐτὸν Γάλλου ζωγράφου. Κατέστησε δὲ τὸ δῶρον πολυτιμότατον, ἐπιγράψας τὴν προσφορὰν καὶ τὸ ὄνομά του.

Καὶ ὁ διάσημος δ᾿ ἀρχαιολόγος Βέλκερ, μετὰ τοῦ τότε μὲν νέου, μετὰ ταῦτα δ᾿ οὐχ ἧττον διαπρέψαντος Couze, μᾶς ἐπεσκέφθησαν καὶ ἐκόσμησαν διὰ τῆς παρουσίας των μίαν τῶν ἑσπερίδων ἡμῶν. Εἰς ταύτας ἐδεχόμεθα ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος τὸ διπλωματικὸν σῶμα καὶ πολλὰς τῶν γνωστοτέρων οἰκογενειῶν, καὶ ἐγίνετο μουσική, ὅτε πολλάκις ἔψαλλε καὶ ἡ Καρολίνα, ἥτις, λίαν ἐγκρατὴς οὖσα τῆς μουσικῆς, εἶχε καὶ ὡραίαν φωνὴν ἀντοξύτονον (contralto). Τὰς ἑσπέρας δ᾿ ἐκείνας τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον συνήρχετο παρ᾿ ἐμοί, καί, μετὰ τὸ τέλος αὐτοῦ, οἱ ὑπουργοὶ εἰσήρχοντο εἰς τὰς αἰθούσας τῆς συναναστροφῆς. Ταῦτα καὶ

τὰ γεύματα, εἰς ἃ ἐκαλοῦμεν μέλη τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, ὡς τὸν πρέσβυν τῆς Τουρκίας καὶ ἄλλους, ἀδαπάνως δὲν ἐγένοντο, ὥστε, ὅτε ἐξῆλθον τοῦ ὑπουργείου, εἶχον δαπανήσει ἱκανῶς πλείονα τῶν γλίσχρων εἰσοδημάτων μου· ἀλλ᾽ ἀναξιοπρεπὲς ἐνόμιζον διὰ τὴν Ἑλλάδα νὰ προσκαλῆται ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν παρὰ τοῖς ξένοις καὶ νὰ μὴ τοῖς ἀποδίδῃ τὰ ἴσα.

## Ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου ἔξοδός μου.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς βουλευτικῆς ἐκείνης περιόδου πάντες οἱ ὑπουργοὶ εἴμεθα εἰς τὴν συνεδρίαν τῆς Γερουσίας, ἵνα προτείνωμεν εἰς αὐτὴν τὴν ἐπικύρωσιν τῶν νομοσχεδίων, ὅσων τὴν ἔγκρισιν εἴχομεν λάβει παρὰ τῆς Βουλῆς.

Ἐγώ, ἐντελῶς πρόχειρα ἔχων τὰ ἐμά, προεξανέστην πρῶτος, ἵνα τὰ ὑποβάλω· ἀλλὰ δὲν ἠξεύρω τὶ παθών, δὲν ἐδυνήθην νὰ τ᾽ ἀναγνώσω εὐθύς, ἀμβλυοπῶν καὶ ἀμυδρῶς βλέπων τὰ γεγραμμένα, ὥστε οἱ συνάδελφοί μου μὲ προέλαβον, ἐγὼ δέ, πρὸς τὸ φῶς τοῦ παραθύρου ἀποσυρθείς, μόλις τελευταῖος κατώρθωσα νὰ περιέλθω εἰς τὴν ἀνάγνωσιν.

Τοῦτο τόσῳ μᾶλλον μ᾽ ἐξέπληξε, καθ᾽ ὅσον πάντοτε ἐνεκαυχώμην εἰς τῆς ὁράσεώς μου τὴν καὶ μακρόθεν καὶ ἐκ τοῦ πλησίον ὀξύτητα. Ἐπανελθὼν ἐπομένως εἰς τὴν οἰκίαν, μετεκαλέσαμεν ἀμέσως τὸν φίλον ἰατρὸν κ. Πάλλην, ὅστις παντοίως ἐρευνήσας τὴν ὅρασίν μου, εὗρε καὶ μοὶ ἐδήλωσεν ὅτι αἰφνηδίως τὰ νεῦρα αὐτῆς εἶχον ἐξασθενήσει ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ ἐπιμόνου μου ἐργασίας καθ᾽ ἡμέραν καὶ νύκτα ἐπὶ τῆς ὑπουργείας μου. Ἄλλην δὲ θεραπείαν δὲν εἶχε νὰ μοὶ συμβουλεύσῃ ἢ τὰ δίοπτρα, ὧν ἔκτοτε οὐδέποτε ἐπαυσάμην χρῆσιν ποιούμενος, ὡς ὅμως καὶ οἱ ὀφθαλμοί μου οὐδέποτε ἐπαύσαντο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον θαμβούμενοι.

Μία τῶν τελευταίων ἐνεργειῶν μου, ἃς ἐνθυμοῦμαι καὶ δύναμαι ν᾽ ἀπομνημονεύσω, ἐν τῷ ὑπουργείῳ, ἐστὶν ὅτι, περὶ τὰ τέλη τοῦ Μαΐου τοῦ 1859, ἐπροτείναμεν εἰς τὰς Βουλὰς νὰ δοθῇ χιλιόδραχμος σύνταξις εἰς τὸν κ. Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, ὡς κατὰ τὸ 1856

εἶχε χορηγηθῇ τῷ κ. Μαυροκορδάτῳ. Ὁ Ρήγας Παλαμήδης ἐπολέμησε τὴν πρότασιν ἐν τῇ Γερουσίᾳ, λέγων ὅτι πρέπει νὰ ληφθῇ γενικὸν μέτρον ὑπὲρ πάντων τῶν ἀγωνιστῶν· ἐγὼ δὲ θερμῶς ὑπεστήριξα αὐτήν, ἀντιπαρατηρήσας ὅτι τοῦτο, λίαν ἐπιθυμητόν, ἦν πρὸς τὸ παρὸν οὐχὶ κατορθωτόν. Ἀλλ᾽ ἂν δὲν δυνάμεθα εἰσέτι τὸ ὅλον, δὲν πρέπει ν᾽ ἀμελήσωμεν διὰ τοῦτο τὸ μέρος, ὃ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐθνικὴ ὀφειλή. Ὁ κ. Μεταξᾶς, προσπαρετήρησα, διηύθυνεν ἐθνικὴν μερίδα, εἰς ἣν ἐγὼ οὐδέποτε συνετάχθην· ἀλλὰ τοῦτο οὐδαμῶς μὲ κωλύει ν᾽ ἀναγνωρίσω αὐτὸν δικαιούμενον εἰς τὴν προτεινομένην σύνταξιν, καθ᾽ ὃν λόγον οἱ προαποκτήσαντες αὐτὴν Κωλέτης καὶ Μαυροκορδάτος. Καθῆκον δὲ τῆς Κυβερνήσεως ἐκήρυξα ν᾽ ἀποτείνῃ βαθμηδὸν κἂν τὸν ἐθνικὸν φόρον εἰς τοὺς ἐξοχώτερον ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐργασθέντας, μέχρις οὗ ἡ ἐπιτροπή, ἥτις εἶχε διορισθῇ ἐπὶ τούτῳ, μελετήσασα, προτείνῃ γενικὸν ὑπὲρ πάντων μέτρον. Ἐπὶ τῇ ἀγορεύσει μου ταύτῃ ἡ πρότασις ἐγένετο δεκτή.

Κατὰ τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον χρόνον ἤρξατο ἡ Ἰταλία τῶν ἀγώνων, δι᾽ ὧν ἐπεδίωκε τὴν πολιτικήν της ἑνότητα καὶ οἱ θρίαμβοι αὐτῆς ἐξῆπτον τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν τ᾽ αὐτὰ καὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς εὐχομένων ἡμετέρων πατριωτῶν, συνδαυλιζόμενον προσέτι ἐν μέρει καὶ ὑπό τινων τῶν πολιτευομένων, οἷς δὲν ἐσύμφερεν ἡ ἐν Ἑλλάδι ἐπικρατοῦσα τότε ἠρεμία, καὶ εὐάρεστος θὰ ἦν θύελλά τις μικρὰ ἢ μεγάλη ἐν αὐτῇ ἐκρυγνημένη, καθ᾽ ὅσον εὐκολωτέραν ἤλπιζον τὴν ἁλιείαν ἐν θολοῖς ὕδασι, δι᾽ ὃ καὶ πᾶσαν περίστασιν ἐζήτουν πρὸς τοῦτο νὰ ἐκμεταλλεύωνται.

Ἑσπέραν τινὰ ἤμεθα, ἡ σύζυγός μου καὶ ἐγώ, μόνοι παρὰ τῷ κ. Ὀζερόφ, πρέσβει τῆς Ρωσσίας, ὅτε θόρυβον μέγαν ἠκούσαμεν εἰς τὴν ὁδόν, καὶ, ἐξελθόντες εἰς τὸν ἐξώστην, εἴδομεν χιλιάδας ἀνθρώπων ἐν πομπῇ παρακολουθούντων ἁμάξιον φέρον περίφωτον τὴν εἰκόνα τοῦ Βασιλέως τῆς Ἰταλίας, Βίκτ. Ἐμμανουήλ, καὶ ψαλλόντων καὶ ζητωκραυγούντων εἰς τιμὴν τῆς νίκης τοῦ Σολφερίνου, διευθυνομένων δ᾽ οὕτω πρὸς τὴν πλατεῖαν τῶν ἀνακτόρων. Καὶ κατ᾽ ἀρχὰς μὲν μὲ ἀνησύχησε τὸ κίνημα τοῦτο, καὶ ἐφοβήθην μὴ ἐπιφέρῃ συντάραξιν τῆς δημοσίας τάξεως· ἀλλ᾽

ὅτε εἶδον ὅτι οἱ πομπεύοντες ἐβάδιζον ἐν ἡσυχίᾳ καὶ τάξει, καὶ κλητῆρες ἀστυνομικοὶ παρείποντο, ἵνα ἐμποδίσωσι πᾶσαν παρεκτροπήν, ἐνόησα ὅτι ἡ ἐπίδειξις ἦν ἀθῴα, καὶ μόνον τὸ ζωηρὸν καὶ ἀξιέπαινον αἴσθημα τοῦ λαοῦ ὑπὲρ τῆς πληρώσεως τῶν ἐθνικῶν πόθων λαοῦ γείτονος καὶ φίλου ἐξέφραζεν. Οὕτω, ἀφ᾽ οὗ εἶδον τὴν διαδήλωσιν διαλυθεῖσαν ὅλως εἰρηνικῶς, ἥσυχος ἐπέστρεψα οἴκαδε.

Τῇ ἐπαύριον δ᾽ ἤμεθα πεζοὶ εἰς περίπατον πρὸς τὰ Σεπόλια ἡ Καρολίνα καὶ ἐγώ. Ἐκεῖ ἀπηντήσαμεν ἐφ᾽ ἁμάξης ὀχουμένην τὴν Βασίλισσαν, ἥτις διέταξεν ἀμέσως τὴν ἅμαξαν νὰ σταθῇ, καί, ὅτε τὴν ἐπλησιάσαμεν εἰς προσκύνησιν,

— Τί λοιπὸν ἐγίνατε χθές, κύριε ὑπουργέ; μ᾽ ἠρώτησε.

— Χθές, Μεγαλειοτάτη, δὲν εἶχον προσκληθῇ παρὰ τοῦ Βασιλέως, οὐδ᾽ εἶχον τί νὰ ὑποβάλω εἰς τὴν Α. Μ.

— Ὄχι, ἀπήντησε, χθὲς τὴν νύκτα, ὅταν ἦταν ὁ μέγας θόρυβος, καὶ ὅτε ὅλοι ἔσπευσαν εἰς τ᾽ ἀνάκτορα, μόνος σεῖς δὲν ἐφάνητε.

— Ὅλοι ἔσπευσαν; εἶπον. Τὸ ἠγνόουν πληρέστατα, οὐδ᾽ ἐνόησα νὰ ὑπῆρχεν ἀφορμὴ διὰ τοῦτο. Ὁ λαὸς ἔχαιρε διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἰταλίας. Τοῦτο οὐδὲν εἶχε τὸ ἀπειλητικόν, οὐδ᾽ ἀπέβλεπεν ἡμᾶς παντελῶς.

— Ὄχι, ἀπήντησεν ἡ Βασίλισσα. Ἐφοβήθητε.

Καὶ ἡ ἅμαξα ἐμακρύνθη.

Καὶ ἀστεϊσμὸς ἂν ἦτον ἡ λέξις αὕτη, τὴν ᾐσθάνθην ὡς ἀνοίκειον και προσβλητικόν. Ἀλλ᾽ ἐγνώριζον τὸν χαρακτῆρα τῆς Βασιλίσσης, καὶ ὅτι λέξεων δὲν ἐφείδετο. Εἰς τὸ τελευταῖον γεῦμα τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος, μετὰ τὴν τράπεζαν, ἱστάμεθα, μετὰ καί τινων ξένων, ὅλοι οἱ ὑπουργοὶ ἐπὶ τὸ αὐτό, μεθ᾽ ἡμῶν καὶ ὁ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης κ. Ράλλης, περὶ οὗ ἡ Βασίλισσα εἶχεν ἀκούσει, καὶ ὡς φαίνεται πιστεύσει, διάδοσίν τινα, βεβαίως ἀνυπόστατον, ὅτι δῆθεν εἶχεν, ἀντὶ χρημάτων, ἀπολύσει τινὰς ἐκ τῶν φυλακῶν. Προσῆλθε δὲ καὶ ἡ Βασίλισσα, ὅτε δὲν ἐνθυμοῦμαι περὶ τίνος ἐγίνετο λόγος, καί τις ἐξ ἡμῶν ἀνέφερε τοῦ κ. Ράλλη τὸ ὄνομα.

— Ὁ Ράλλης, εἶπεν ἡ Βασίλισσα γερμανιστί, καὶ οὕτω με-

γαλοφώνως, ὥστε καὶ αὐτὸς καὶ ἄλλοι ἐδύναντο νὰ τ' ἀκούωσιν, Aber Ralli ist ein Esel (ἀλλ' ὁ Ῥάλλης εἶναι ὄνος.)

Οὐχ ἧττον ὁ ἄδικος ὑπαινιγμὸς ἢ ἡ ἀνοίκειος ἀστειότης τῆς Βασιλίσσης, καίτοι ἦτον ἐκφραστική, μὲ δυσηρέστησε.

Τὴν αὐτὴν δ' ἑσπέραν ἦλθον εἰς τὴν οἰκίαν μου φίλοι τινὲς ***ὑπουργικοί,*** διότι τοιούτους τινὰς ἀπέκτησα ταχέως, ἐν ᾧ ὑπούργευον, καὶ τοὺς ἀπώλεσα ἔτι ταχύτερον, ἀφ' οὗ ἐξῆλθον τοῦ ὑπουργείου. Οὕτως ὁ Διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης καὶ εἷς Γερουσιαστὴς (οὗ καὶ τὸ ὄνομα, ἂν ἐλησμόνησα, δὲν θὰ ἦτο παράδοξον, διότι ἔκτοτε δὲν τὸν εἶδον πλέον), μ' ἐτίμων συνεχέστατα, ὁ δεύτερος σχεδὸν καθ' ἑκάστην, δι' ἐπισκέψεών των τοσοῦτον ἑωθινῶν, ὥστε ἐγώ, ὁ πάντοτε πρωῒ ἐγειρόμενος, μόλις ἐπρόφθανον νὰ περιβληθῶ τὸν εὐναῖόν μου διὰ νὰ τοὺς δεχθῶ.

Ἐλθόντες λοιπὸν πρός με τοιοῦτοι φίλοι, μ' ἐβεβαίωσαν ὅτι ἀπαίσια ἔξω διαδίδονται περὶ παραιτήσεως, ἢ μεταρρυθμίσεως τοῦ ὑπουργείου. Καὶ τοῖς εἶπον μὲν ὅτι δὲν ἤξευρον νὰ ὑπῆρχέ τις ἀφορμὴ διὰ τ' ἀκούσματα ταῦτα, ἀλλ' οὐχ ἧττον τὴν ἐπαύριον ἀπὸ πρωΐας ἀπῆλθον εἰς τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ἵνα μάθω παρ' αὐτοῦ εἴ τι συνέβαινεν.

Ὁ κ. Μιαούλης ἦτο μετὰ τοῦ κ. Κουμουνδούρου, καὶ παρετήρησα ὅτι μ' ἐδέχθη, οὐχὶ μετὰ τῆς ἐπικρατούσης ἄλλοτε μεταξὺ ἡμῶν ἀβιάστου εἰλικρινείας.

Ἀφ οὗ δ' εἰς τὴν ἐρώτησίν μου, ἂν τι ὑπάρχῃ καινόν, μοὶ εἶπεν ὅτι οὐδὲν ἠξεύρει, παρεκάλεσε τὸν κ. Κουμουνδοῦρον νὰ μεταβῇ μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν κοιτῶνά του, διότι εἶχε νὰ τῷ ὁμιλήσῃ, καὶ οὕτως ἀνεχώρησα, διὰ τὸν οὐχὶ λίαν οἰκεῖον τρόπον του ὀλίγον ἐκπεπληγμένος.

Μετὰ τὴν μεσημβρίαν δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἥτις ἦτον ἡ 20 Μαΐου, ἤμην μετὰ τῆς συζύγου μου εἰς τοῦ κ. Ἔϊδενσταμ, ὅτε μοὶ ἐπέδωκαν ἐπιστολὴν τοῦ κ. Μιαούλη, λέγοντός μοι εἰς ὕφος ξηρόν, μὴ ἐλέγχον οὐδ' ἐπιδεξιότητα γραφικῆς, οὐδὲ πολλὴν λεπτότητα ἀγωγῆς, ὅτι, ἕνεκα περιστάσεων, ἀναγκάζεται νὰ μὲ παρακαλέσῃ νὰ δώσω τὴν παραίτησίν μου.

Τὴν αὐτὴν στιγμήν, ζητήσας χάρτην παρὰ τοῦ κ. Ἔϊδεν-

σται, ἔγραψα δύο γραμμάς, ἐν αἷς ἐζήτουν ξηρῶς νὰ μοὶ δοθῇ ἡ παραίτησίς μου, καὶ οὐδὲν ἄλλο, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀπὸ πρωΐας τὴν ἔλαβον. Ἐνταῦθα ἔληξε διὰ μακρὸν χρόνον ὁ ἐνεργὸς πολιτικὸς βίος μου.

## Τὰ μετὰ τὴν παραίτησιν.

Προσκληθέντες δ' ὁμοίως, συμπαρητήθησαν μετ' ἐμοῦ καὶ οἱ συνάδελφοί μου Προβελέγιος, Χριστόπουλος καὶ Σμόλενιτζ, καὶ ἐμὲ μὲν διεδέχθη ὁ κ. Κουντουριώτης, τὸν Προβελέγιον ὁ Ῥήγας Παλαμήδης, τὸν Χριστόπουλον ὁ Ζαΐμης καὶ τὸν Σμόλενιτζ ὁ Σπ. Μήλιος, Πρωθυπουργὸς δ' ἔμεινεν ὁ Μιαούλης, ἀνήρ, χρηστὸς μέν, ἀλλὰ μικρᾶς ἱκανότητος, καὶ μάλιστα προκειμένου νὰ διευθύνῃ ὑπουργεῖον περιέχον ἤδη καὶ στοιχεῖα αὐτοῦ πολὺ ὑπερέχοντα κατὰ τὴν ἐπιδέξιον πονηρίαν καὶ τὴν φιλόδοξον σκευωρίαν.

Ἡ πρώτη ἡμέρα μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου ἀποχώρησίν μου, μοὶ ἐφάνη κενή, καὶ ὡς ἂν οὐδὲν εἶχον νὰ πράξω, διότι οὐδὲν ἔπραττον ὑπὲρ τοῦ δημοσίου· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐπαύριον ἀμέσως ἐπανεῦρον τὴν ἰσορροπίαν μου, καὶ ἤρχισα πάλιν τὰς ὑπὲρ τριετίαν διακοπείσας φιλολογικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς μελέτας μου.

Πρὸ παντὸς δ' ἔσπευσα εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ πρώτου καθήκοντος, ὃ μοὶ ἐπέβαλλε τὸ πρέπον καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη. Τρεῖς ἢ τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὴν παῦσιν μου παρουσιάσθην εἰς τὸν Βασιλέα, ἵνα τὸν εὐχαριστήσω δι' ὅσα κατὰ τὸ ὑπερτριετὲς διάστημα μοὶ ἐδαψίλευσε δείγματα εὐνοίας καὶ ἐμπιστοσύνης.

— Ἠξεύρετε, μοὶ εἶπεν ὁ Βασιλεύς, ὅτι ἔχετε ἕνα ἐνθερμότατον φίλον;

— Ἀγνοῶ, εἶπον, τίνα ἐννοεῖ ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης.

— Τὸν κ. Μεταξᾶν.

— Τὸν κ. Μεταξᾶν; Πῶς τοῦτο; Ἔχω ὀλιγίστας σχέσεις μετ' αὐτοῦ, εἰ καὶ πολὺ αὐτὸν ἐκτιμῶ. Ἄλλοτε, ὅτε ὑπῆρχον φατρίαι, ἦτον ἀρχηγὸς τῆς Ῥωσσικῆς, εἰς ἣν οὐδέποτε ἀνῆκον ἐγώ, καὶ ἣν ἴσως εὑρέθην εἰς θέσιν μάλιστα νὰ καταπολεμήσω.

— Πρέπει, μοὶ ἀπήντησεν ὁ Βασιλεύς, νὰ σᾶς εἰπῶ πῶς ἐπῆλθεν ἡ ὑπουργικὴ μεταρρύθμισις. Σᾶς ὀφείλω τοῦτο. Ὅτε ἔγιναν αἱ φιλιταλικαὶ ἐκεῖναι διαδηλώσεις, ὁ κ. Ζαΐμης καὶ ἄλλοι τινὲς ἦλθον εἰς τὴν Αὐλὴν καὶ μᾶς ἐξέφρασαν φόβους, ὅτι κινδυνεύει ἡ Βασιλεία, καὶ ἐπέμενον ὅτι πρέπει πρὸς σωτηρίαν νὰ γίνῃ ἀλλαγὴ ὑπουργείου. Τότε ἐνομίσαμεν καλὸν νὰ ἐρωτήσωμεν καὶ τὴν γνώμην τοῦ κ. Μεταξᾶ, ὡς ἐμπειροτέρου· ἐκεῖνος δ' ἀπεφάνθη ὅτι σκόπιμον τῷ ὄντι θὰ ἦτον ἂν ἐγίνετο μερικὴ τοῦ ὑπουργείου μεταρρύθμισις, ὅπερ καὶ ἀπεφασίσθη. Ἀλλὰ χθὲς ἦλθε νὰ μ' εὐχαριστήσῃ διὰ τὴν χορηγηθεῖσαν αὐτῷ σύνταξιν, καί, ὅτε τῷ εἶπον ὅτι, ὡς πρὸς τὸ ὑπουργεῖον, ἐπράξαμεν κατὰ τὴν συμβουλήν του, ἀπεκρίθη ὅτι λυπεῖται διότι παρεξηγήθη, καθ' ὅσον ἔμειναν μὲν εἰς τὸ ὑπουργεῖον οἱ ὑπουργοί, ὧν ἐκεῖνος ἐφρόνει ἀναγκαίαν τὴν ἀπομάκρυνσιν, ἀπεμακρύνθησαν δ' ἐκεῖνοι, οἵτινες ἔπρεπε νὰ μείνωσι, καὶ θερμοτάτας εἶπεν ἐπαίνους ὑπὲρ ὑμῶν. Ἤδη βαθέως μετανοῶ καὶ λυποῦμαι διὰ τὴν γενομένην μεταβολήν.

Εὐχαριστήσας τὸν Βασιλέα, δι' ἣν εἶχε τὴν ἀγαθότητα νὰ μοὶ ἐκφράσῃ λύπην του, τῷ εἶπον ὅτι ἐλπίζω νὰ κατορθώσῃ ἡ Α. Μ. καὶ τὸ νεοσύστατον ὑπουργεῖον νὰ διατηρήσῃ εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν τοῦ ἐθνικοῦ συμφέροντος.

Ἀληθὲς ὅμως ὅτι καὶ ἐγὼ αὐτός, ἀνεξαρτήτως πάσης φιλαυτίας, ἐφρόνουν κατὰ μέρος, ὡς ὁ κ. Μεταξᾶς, ὅτι λάθος ἔπραξεν ὁ Βασιλεύς, ἀπομακρύνας ὑπουργοὺς εἰλικρινῶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὴν Βασιλείαν ἀφωσιωμένους, καὶ ἀντικαταστήσας αὐτοῖς στοιχεῖα ἀπειλοῦντα νὰ ρίψωσιν εἰς τὸ ὑπουργεῖον σπέρματα φιλαρχίας καὶ ἰδιοτελείας, ἃ ἠδυνάτει, οὐδ' ἐσκέπτετο νὰ οὐδετερώσῃ ὁ κ. Μιαούλης, ὁ ἔντιμος μέν, ἀλλὰ μὴ βλέπων περαιτέρω τοῦ κύκλου τῆς καθ' ἡμέραν ὑπηρεσίας του.

Μετά τινα δὲ χρόνον, ἐν ᾧ ἐκαθήμην μίαν ἑσπέραν ἐργαζόμενος μετὰ τῆς συζύγου μου, μοὶ ἀνηγγέλθη ἡ ἐπίσκεψις τῶν ὑπουργῶν Κουμουνδούρου καὶ Κουντουριώτου. Μετά τινας φράσεις φιλοφροσύνης, μοὶ εἶπεν ὁ κ. Κουμουνδοῦρος ὅτι ἔφθασε τέλος ἡ περιμενομένη ἀπάντησις τῶν Δυνάμεων περὶ τοῦ κανο-

νισμοῦ τῆς ἀποτίσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ δανείου, ὃν εἶχον ἐγὼ πρὸ τριετίας προτείνει, καὶ ὅτι ἦλθον νὰ μὲ παρακαλέσωσι νὰ μελετήσω ἐγὼ τὸ ἔγγραφον καὶ νὰ συντάξω τὴν εἰς αὐτὸ ἀπάντησιν, διότι μόνος γνωρίζω τῆς ὑποθέσεως τὰ καθέκαστα.

Ἀντιλέγοντος δ᾽ ἐμοῦ καὶ καταδεικνύοντος τὸ ἄτοπον ἰδιώτης νὰ ἐπιληφθῇ τοσοῦτον σπουδαίας καὶ ζωτικῆς ὑποθέσεως, ὅτι δὲ καὶ πρὸ πολλοῦ αὐτῆς μοὶ διέφυγον αἱ λεπτομέρειαι, μοὶ ὡμολόγησαν τέλος ὅτι ὁ Βασιλεὺς τοὺς ἔπεμψε, καὶ ὅτι μοὶ ἐκφράζουσι τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Α. Μ. Εἰς ταῦτα δὲν ἐδυνήθην καὶ δὲν ἠθέλησα πλέον ν᾽ ἀντιστῶ, παρεκάλεσα δὲ ν᾽ ἀνατεθῇ εἰς τὸν κ. Ἰ. Δελιγιάννην, τὸν Γενικὸν Γραμματέα τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, νὰ συλλέξῃ καὶ μοὶ πέμψῃ πάντα τὰ τὴν ὑπόθεσιν ἀφορῶντα σπουδαῖα προηγούμενα, ὅπερ καὶ ἐγένετο τὴν ἐπαύριον.

Γνωρίζων τὴν ὑπόθεσιν καλήτερον ἀφ᾽ ὅ,τι ἔλεγον καὶ ἀφ᾽ ὅ,τι ἐνόμιζον, ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου συνέταξα μακρὰν ἔκθεσιν, ἐν ᾗ κατεδείκνυον ὅτι, ἀφ᾽ οὗ οἱ κ. κ. Πρέσβεις δὲν συνεζήτησαν μεθ᾽ ἡμῶν, ἡ ἀπόφασίς των οὐδὲν εἶχε τὸ δι᾽ ἡμᾶς, οὐδ᾽ ἠθικῶς κἄν, ὑποχρεωτικόν, ἀνεσκεύαζον τοὺς πλείστους ἐσφαλμένους διϊσχυρισμούς, οὓς ἡ ἔκθεσις αὐτῶν περιεῖχεν, ἐδικαιολόγουν τὴν Ἑλλάδα κατ᾽ ἀδίκων προσβολῶν, καὶ ἀπέληγον ἀποφαινόμενος, ὅτι, οὐχ᾽ ἧττον, δὲν θέλει ν᾽ ἀποκρούσῃ τὴν παρ᾽ αὐτῆς αἰτουμένην ἐτησίως ποσότητα, ἀφ᾽ οὗ ἡ Εὐρώπη, ἥτις βεβαίως ἐνδιαφέρεται περὶ τῆς συντηρήσεως καὶ τῆς εὐημερίας της, γνωματεύει ὅτι πρέπει νὰ καταβάλλῃ τὸ χρεώλυτρον τοῦτο.

Οὕτως ἐλογιζόμην εὐτυχής, καὶ ἤμην ὑπερήφανος ὅτι ταύτην κἂν τὴν ὑπόθεσιν, ἣν ἐθεώρουν ὑπερτάτης σπουδαιότητος διὰ τὴν πατρίδα, ἔφερον ὁ ἴδιος, μεθ᾽ ὅλας τὰς ὑπὸ τῆς ξένης διπλωματίας ἐπενεχθείσας ματαίας χρονοτριβάς, εἰς αἴσιον πέρας, ὡς εἶχον λάβει τὴν πρωτοβουλίαν αὐτῆς.

Ἀλλὰ φεῦ. Εἰς τὸ τέρμα δὲν εἶχον φθάσει εἰσέτι, ὡς ἤλπιζον, διότι παρενέκειτο καὶ ἄλλο τελευταῖον ἓν στάδιον, ὃ ἔπρεπε νὰ γνωρίζω ἐκ πείρας, ὅτι δὲν ἦτο τὸ εὐυπερβατότατον· ἔμενεν ἡ βασιλικὴ ἔγκρισις. Τῷ ὄντι, ὡς εἶχον παραγγελθῇ, ἅμα περα-

τώσας τὴν ἔκθεσιν, εἰδοποίησα περὶ τούτου τὸν γραμματέα τοῦ Βασιλέως, ὅστις, ἐλθὼν τῇ ἐπαύριον, μοὶ παρήγγειλε νὰ φέρω τὸ ἔργον τὸ ἑσπέρας πρὸς τὸν Βασιλέα, προσθεὶς ὅτι ἐκεῖ θὰ εὕρισκον καὶ τοὺς ὑπουργούς, εἰς ὧν τὴν δικαιοδοσίαν ἀνῆκε. Πράξας δὲ κατὰ τὰ διαταχθέντα, εὗρον εἰς τὴν Αὐλὴν καὶ τὸν Κουμουνδοῦρον καὶ τὸν Κουντουριώτην, καί, καθήσας, ἤρχισα τὴν ἀνάγνωσιν, ἣν ὁ Βασιλεὺς ἀνὰ πᾶσαν φρᾶσιν διέκοπτε διὰ παρατηρήσεων, μακρῶν συζητήσεων καὶ μεταβολὰς ἐπιφέρων. Πολλάκις ἀπήντων εἰς τὴν Α. Μ., καταδεικνύων ὅτι, ὀρθὸν μὲν ἦν ὅ,τι παρετήρει, ἀλλὰ δὲν συνέφερε καὶ νὰ ῥηθῇ· ἄλλοτε τὸν παρεκάλουν νὰ περιμείνῃ, διότι τὸ προτεινόμενον ἐλέγετο κατωτέρω, εἰς θέσιν καταλληλοτέραν· καὶ πολλάκις ἀπεφάσιζεν ὁ ἴδιος καὶ διέταττεν ὁριστικῶς τὴν μεταρρύθμισιν φράσεως, ἣν ἀπήλειφον καὶ ἔγραφον κατὰ τὴν θέλησίν του, ἀλλὰ προχωρήσας κατωτέρω, ἔβλεπεν ὅτι τὸ προσυνταχθὲν δὲν εἶχε καλῶς, καὶ ἔπρεπε νὰ τὸ ἀπαλείψω πάλιν, ἵνα τὸ γράψω ἄλλως, ἢ ἀλλαχοῦ τὸ μεταφέρω. Εἰς τὰς ἐναγωνίους δὲ ταύτας συζητήσεις, εἰς ἃς ἀκριβῶς ὡς ὑπουργὸς εἰργαζόμην, συνειργάζετο καὶ ὁ Κουμουνδοῦρος, ὁ δὲ συνάδελφός του σχεδὸν παντάπασιν, διότι ξένη ἦν δι' αὐτὸν ἡ ὑπόθεσις· καὶ οὕτως ἐμείναμεν τὴν πρώτην νύκτα μέχρι μακρὸν μετὰ τὸ μεσονύκτιον.

Τῇ δ' ἐπαύριον ἦλθε μόνος ὁ Κουμουνδοῦρος, καὶ συνησχολήθημεν ὁμοίως δ' ὅλης τῆς ἑσπέρας μετὰ τοῦ Βασιλέως. Τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν καὶ τὰς λοιπὰς ἐξηκολούθησα ἐργαζόμενος μόνος ἐγὼ μετὰ τῆς Α. Μ., καὶ ἡ ἐργασία ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον περιεπλέκετο, διότι ὁ Βασιλεύς, ἀπαντῶν εἰς τὸ τέλος ὅ,τι εἰς τὴν ἀρχὴν εἶχε νομίσει ἀναγκαῖον νὰ περιλάβῃ, προσθαφήρει ἀδιακόπως καὶ ἔφερεν ἄνω κάτω πᾶν τὸ κείμενον, ὥστε ἀληθὴς κυκεὼν εἶχεν ἀποβῇ. Τέλος μοὶ τὸ ἀπέδωκε, λέγων μοι ὅτι ἐγὼ ἠξεύρω πῶς νὰ γραφῇ, καὶ μοὶ διέταξεν, ἀφ' οὗ τὸ ἀποκαταστήσω ὡς δεῖ, νὰ τὸ πέμψω εἰς τὸ ὑπουργεῖον εἰς ἀντιγραφὴν καὶ ὑπογραφήν.

Τοῦτο καὶ ἔπραξα, προσπαθήσας διὰ σημείων πολυπληθῶν, διὰ μεταγραφῶν, ὅπου ἦτον ἀναγκαῖον ἢ ἀβλαβές, νὰ διευκρι-

νίσω τὸν λαβύρινθον ἐκεῖνον. Μετακαλεσάμενος δ' ἔπειτα τὸν Γεν. Γραμματέα κ. Δεληγιάννην, τῷ ἔδωκα καὶ τῷ ἐξήγησα τὸ πολύπλοκον ἔγγραφον, ὃ ὑπὸ τὰς ὄψεις καὶ διὰ τῶν φροντίδων του ἀντεγράφη.

Μοὶ διηγήθη δὲ μετὰ ταῦτα ὁ ἔμπειρος ἐκεῖνος λειτουργός, ὅτι, ὅτε ἐτελείωσεν ἡ ἀντιγραφή, εἰδοποίησε περὶ τούτου τὸν ὑπουργόν, ὅστις ὅμως τότε εἶχεν ἄλλην ἐργασίαν· καὶ τὴν ἐπαύριον δὲ δὲν ἐδυνήθη νὰ ἴδῃ τὸ ἔγγραφον. Ἡ δὲ τρίτη ἡμέρα ἦν ἡ τῶν ταχυδρομείων. Ὁ κ. Δεληγιάννης τῷ εἶπεν ὅτι τὸ ἔγγραφον ἦν λίαν ἐκτεταμένον, καὶ ἀπῄτει πολὺν χρόνον πρὸς ἀνάγνωσιν· ἀλλ' ὁ κ. Κουντουριώτης, ἔχων νὰ ἐξέλθῃ, τῷ ἀπήντησεν ὅτι θὰ ἐπιστρέψῃ ἐν καιρῷ ἵνα τὸ ἀναγνώσωσιν. Ὅταν δ' ἐπέστρεψεν, εἶχεν ἄλλην πάλιν ἐργασίαν, καὶ ὅτε ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τῷ εἶπεν ὅτι ἤγγικεν ἡ ὥρα τοῦ ταχυδρομείου, τὸ ἔλαβεν εἰς τὰς χεῖράς του, καὶ ἰδὼν πόσον ἦτο μακρόν, ἔλαβε τὸν κάλαμον, καὶ τὸ ὑπέγραψε χωρὶς νὰ τὸ ἀναγνώσῃ. Οὕτως ἀπεστάλη ἡ σπουδαία αὕτη πρᾶξις, ἡ τὴν οἰκονομικὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος κανονίζουσα ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης.

Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου ἀποχώρησίν μου ἦλθε πρός με ὁ κ. Goltz, Πρέσβυς τῆς Γερμανίας, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι διὰ τὸ θέρος εἶχεν ἐνοικιάσει τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Οἰκονομίδου εἰς Κηφισίαν, ἀλλ' ὅτι μετενόησε (πιστεύω δ' ὅτι εἶχεν ἤδη εἰδοποιηθῇ παρὰ τῆς Κυβερνήσεώς του περὶ τῆς προσεχοῦς του μεταθέσεως καὶ προβιβασμοῦ), καὶ πολὺ θὰ ηὐχαριστεῖτο, ἂν ἐδύνατο ν' ἀντικαταστήσῃ ἄλλον ἐνοικιαστὴν ἀντ' αὐτοῦ. Ἐδέχθημεν δ' ἀμέσως τὴν ἀντικατάστασιν ταύτην ἡ σύζυγός μου καὶ ἐγώ, πρὸς χάριν τῶν παιδίων καὶ διότι ἐπὶ τοῦ ὑπουργικοῦ βίου μου εἶχον ἀπαυδήσει, καὶ ἀνάγκην εἴχομεν νὰ μεταβῶμεν εἰς ἐξοχήν, ἀλλὰ δύο ἡμέρας μετὰ τὴν διαπραγμάτευσιν ταύτην, ἐλθὼν πρός με ὁ ἰδιαίτερος Γραμματεὺς τοῦ Βασιλέως κ. Βένδλανδ, μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ Α. Μ. εἶχεν ἀνάγκην νὰ μεταβῇ τὸ θέρος εἰς Κηφισίαν καὶ ἐξελέξατο πρὸς τοῦτο τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Οἰκονομίδου· ἀλλά, μαθὼν ὅτι ἐμελέτων νὰ ἐνοικιάσω αὐτήν, μ' ἐρωτᾷ ἂν εὐδιάθετος θὰ ἤμην νὰ Τῷ τὴν παραχωρήσω.

Ἐγὼ δ᾽ ἀπήντησα ὅτι ἐνῳκίασα μὲν ἀληθῶς τὴν οἰκίαν, ἀλλ᾽ ὅτι τίθημι αὐτὴν ἐντελῶς εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Α. Μ. καὶ θέλω φροντίσει νὰ εὕρω ἄλλην. Ὁ κ. Βένδλανδ ὅμως μοὶ εἶπε νὰ μὴ πράξω τοῦτο πρὶν ἢ ἐντελῶς ἀποφασίσῃ ὁ Βασιλεύς, περὶ οὗ τάχιστα θέλω εἰδοποιηθῆ.

Κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὁ κ. Φρεαρίτης, τότε φίλος τῆς οἰκίας καὶ συνεχῶς ἐρχόμενος εἰς ἡμᾶς, μὲ προσεκάλεσε ν᾽ ἀπέλθω ἐπί τινας ἡμέρας εἰς Πόρον, ὅπου πρὸ ὀλίγου συνῴκει μετὰ τῆς μητρός του, καὶ τοῦτο ἔπραξα προθυμώτατα. Ἐκεῖ δ᾽ ἐπίσης εἶχεν ἔλθει εἰς ὀλιγοήμερον διατριβὴν καὶ ὁ Πρέσβυς τῆς Ρωσσίας κ. Ὄζεροφ, καὶ συνεχεῖς ἐποιούμεθα ἐκδρομὰς εἰς τὰ ὡραῖα περίχωρα, πλέοντες ἐν μεγάλῳ τῆς πρεσβείας ἀκατίῳ. Ἐν αὐτῷ συνέπλεον μεθ᾽ ἡμῶν καὶ τὰ παιδία του, διαρκῶς καθ' ὅλον τὸν πλοῦν καταγινόμενα εἰς τὰ βιβλία τῶν μαθημάτων των, ὡς ἂν ἦσαν εἰς τὰ ἑδώλια τοῦ σχολείου, διότι ὁ πατήρ των οὐδὲ στιγμὴν ἐπέτρεπε ν᾽ἀποτραπῶσι τῶν σπουδῶν των, οὐδ᾽ ἐπὶ τῶν περιπάτων, οὐδ᾽ ὅτε ἦσαν ὅπου δήποτε ἢ εἰς ὁδοιπορίαν. Ὅτε δὲ οὕτως ἐμένομεν μόνοι οἱ δύο, ὁ κ. Ὀζερὸφ μοὶ εἶπεν, ἐπὶ μιᾶς τῶν ἐκδρομῶν, ὅτι εἶχε παράπονα κατ᾽ ἐμοῦ, ἃ δὲν ἤθελε νὰ μοὶ ὁμολογήσῃ ἐν ὅσῳ διετέλουν εἰς τὸ ὑπουργεῖον. Ὅτε δὲ τῷ ἐξέφρασα τὴν ἔκπληξίν μου, βεβαιώσας αὐτὸν ὅτι ἀγνοῶ ἐντελῶς τίνος φύσεως δύνανται νὰ ὦσι, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι δὲν ἤμην εἰλικρινὴς πρὸς αὐτόν, διηγηθείς μοι ὅτι ἡ Μεγάλη Δούκισσα Κωνσταντίνου, ὅτε ἐπεδήμει εἰς Ἀθήνας, ἐπισκεφθεῖσα αὐτὸν εἰς τὴν πρεσβείαν μετὰ τοῦ Μεγάλου Δουκός, τῷ εἶπε· Σᾶς παρακαλῶ, Κύριε Πρέσβυ, νὰ φέρησθε καλῶς πρὸς τὴν ἐξαδέλφην μου, τὴν Βασίλισσαν, διότι πολὺ τὴν ἀγαπῶ». Τὰς λέξεις ταύτας ἐξέλαβεν ὡς ἐπίπληξιν ὁ κ. Ὀζερόφ, καί, ἐρευνήσας περὶ τῆς ἀφορμῆς των, ἔμαθεν ὅτι τὴν πρώτην ἡμέραν, καθ᾽ ἣν ἔφθασεν ἡ Μεγάλη Δούκισσα, ἡ Βασίλισσα, ἐν τῇ ἁμάξῃ, ἐν ᾧ τὴν ἔφερεν ἐκ Πειραιῶς, τῇ εἶπεν, ἐν ἄλλοις, ὅτι ὁ κ. Ὀζερὸφ δὲν φέρεται πρὸς τὴν Α. Μ. μετὰ τῆς δεούσης φιλοφροσύνης. Ἐφρόνει ἑπομένως ὁ κ. Ὀζερὸφ ὅτι ἔπρεπε φιλικῶς νὰ τῷ γνωστοποιήσω τοῦτο, ἵνα μὴ ἐν ἀγνοίᾳ του ὑφίσταται ἡ κατ᾽ αὐτοῦ δυσαρέσκεια.

᾿Αλλ᾿ ἐγὼ τὸν διεβεβαίωσα, ὡς ἦτο καὶ ἡ ἀλήθεια, ὅτι, οὔτε περὶ τοῦ ἐκφρασθέντος παραπόνου πρὸς τὴν Μεγάλην Δούκισσαν, οὔτε περὶ τῶν διαθέσεων τῆς Βασιλίσσης ἤκουσα τίποτε, ἐκτὸς ὅτι ἡ Α.Μ. ἅπαξ μοὶ εἶχεν εἰπεῖ τι, ἐν παρόδῳ, περὶ ἐκφράσεώς τινος τοῦ κ. ᾿Οζερόφ, ἥτις τῇ εἶχε φανῇ ὡς δηλοῦσα διάθεσιν μᾶλλον δυσμενῆ, ἐγὼ δ᾿ ἐπέμεινα ὅτι ἀπατᾶται, καὶ ἐνόμιζον ὅτι τὴν ἔπεισα.

Οὕτω διεσκεδάσθη τοῦτο τὸ νέφος, διότι ὁ κ. ᾿Οζερὸφ δὲν ἦν χαρακτῆρος φιλυπόπτου καὶ μεμψιμοίρου.

᾿Επιστρέψας δ᾿ εἰς ᾿Αθήνας, εὗρον ὅτι ὁ κ. Βενδλὰνδ δὲν εἶχεν ἔτι ἀπαντήσει περὶ τῆς ἀποφάσεως τοῦ Βασιλέως, ὡς πρὸς τὴν μετάβασιν εἰς Κηφισίαν. ᾿Απῆλθον ἑπομένως πολλάκις ἐπανειλημμένως εἰς τ᾿ ᾿Ανάκτορα πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ θετικὴν ἀπάντησιν δὲν ἐλάμβανον. Τέλος, ὡς ἐπῆλθον αἱ διακοπαὶ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ὁ καιρός, καθ᾿ ὃν ἦν ἀναπόφευκτον νὰ μεταβῶμεν εἰς τὴν ἐξοχὴν διὰ τὴν ὑγείαν τῶν παιδίων, μετέβην καὶ πάλιν εἰς τὸν κ. Βενδλὰνδ καὶ τὸν παρεκάλεσα θερμῶς νὰ μοὶ διαβιβάσῃ τὴν ὁριστικὴν τοῦ Βασιλέως διαταγήν, ἵνα ἠξεύρω ἂν μένω προσδεδεμένος εἰς τὸν κ. Οἰκονομίδην διὰ τῆς μετ᾿ αὐτοῦ συμβάσεως ἢ ἂν δύναμαι νὰ φροντίσω περὶ ἄλλης οἰκίας, ἐν ὅσῳ ἦν ἔτι καιρός. Τῷ ὄντι δ᾿ ἐλθών, ὡς ὑπεσχέθη, μοὶ εἶπεν ὅτι Α. Μ. ἀπεφάσισε νὰ μὴ ἀπέλθῃ εἰς Κηφησίαν καὶ ἑπομένως δύναμαι νὰ διατηρήσω τὴν οἰκίαν, ἣν εἶχον μισθώσει.

Οὕτω μετὰ δύο ἡμέρας μετῳκίσαμεν ἐκεῖ, καὶ ἀπελάμβανον μετὰ πλείστης ἀγαλλιάσεως τῶν τὴν οἰκίαν ἐκείνην περιστοιχιζουσῶν ἀφθόνων καλλονῶν τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐν αὐταῖς ἀνέσεως καὶ ἠρεμίας, ὧν πρὸ τριῶν ἐτῶν καὶ ἐπέκεινα μ᾿ εἶχον στερήσει αἱ ὑπουργικαὶ μέριμναι.

Κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς ἐκεῖ διατριβῆς ἡμῶν, ὁ μικρὸς ἡμῶν ῎Οθων, παίζων περὶ τὴν δεξαμενήν, ἔπεσεν αἴφνης εἰς αὐτὴν καὶ θὰ ἐπνίγετο, ἂν ῥιφθεὶς ἐν ἀκαρεὶ κατόπιν του, δὲν τὸν ἔσωζεν ὁ ἀδελφός του Εὐγένιος.

Τρεῖς δ᾿ ἢ τέσσαρας ἡμέρας μόλις ἀφ᾿ οὗ ἐγκατέστημεν εἰς τὴν ἀγροικίαν ἐκείνην, δείλην τινὰ εἰς τῆς αὐλῆς τὸν ἐξώστην καθήμενοι, εἴδομεν στρατιώτην ἱππέα εἰσελάσαντα, ὅστις μοὶ

εἶπεν ὅτι ἐπέμφθη ἐκ τῆς Αὐλῆς καὶ μοὶ ἐπέδωκεν ἐπιστολήν, δι᾽ ἧς ὁ κ. Βένδλανδ μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ Βασιλεύς . . . ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς Κηφισίαν, καὶ μὲ ἠρώτα ἂν ἦν ἔτι δυνατὸν νὰ Τῷ παραχωρήσωμεν τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Οἰκονομίδου.

Ἐν τῷ ἅμα ἀπήντησα, ἐννοεῖται, ὅτι ἡ οἰκία ἦν εἰς τὰς διαταγὰς τῆς Α. Μ. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ οὕτως ἔμενον ὁ ἴδιος ἄστεγος, ἔσπευσα ἀμέσως τὴν ἐπαύριον ἀπὸ πρωΐας εἰς Ἀθήνας πρὸς τὸν ἰατρὸν κ. Ἠπίτην, οὗ ἡ οἰκία ἤξευρον ὅτι ἦν ἡ μόνη ἔτι ἐλευθέρα, καί, δοὺς ὅτι μοὶ ἐζήτησε, τὴν ἐμίσθωσα καὶ μετέβην αὐθημερὸν εἰς αὐτήν, ἀφεὶς τὴν τοῦ κ. Οἰκονομίδου εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Βασιλέως. Ἡ Α. Μ. ὅμως ἦλθε μόνον μεθ᾽ ἡμέρας τινάς, ἔμεινε μίαν ἡμέραν, καὶ ἔπειτα πάλιν, μετά τινα χρόνον, ἄλλην μίαν, ἀποτραπείς, νομίζω, ὑπὸ τῶν ἰατρῶν νὰ μείνῃ περισσότερον.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, τὸ νεοσύστατον ὑπουργεῖον ἤρχισεν ἀσχολούμενον περὶ τὰς ἐκλογάς, διότι ἡ βουλευτικὴ περίοδος, ἡ ἀρξαμένη ὅτε ἐγὼ ὑπούργευον, εἶχε λήξει. Ἔχων δὲ πάσας τὰς συμπαθείας τῶν ἀρχαίων συναδέλφων μου, ὅσοι ἐξηκολούθουν τοῦ ὑπουργείου μέρος ἀποτελοῦντες, ὡς καὶ τὴν τῶν πλησιαζόντων αὐτοὺς ἄλλων μελῶν τῆς Κυβερνήσεως, ἔμαθον μετὰ θετικότητος ὅτι αἱ περὶ ἐκλογῶν θεωρίαι μου, ἃς εἶχον ἄλλοτε θερμότατα συστήσει εἰς τοὺς Βασιλεῖς, ἐγκατελείφθησαν μέχρις ἴχνους, καὶ ἤδη οἱ τρεῖς ἐν τῷ ὑπουργείῳ, ὡς κομματάρχας ἑαυτοὺς θεωροῦντες, ὁ Ρήγας Παλαμήδης, ὁ Ζαΐμης καὶ ὁ Κουμουνδοῦρος, τὸν κατάλογον τῶν βουλευτικῶν θέσεων εἰς τρία ἴσα μέρη διαιρέσαντες, ἔλαβον ἕκαστος τὸ τρίτον, ἵνα εἰς αὐτὸ προτείνῃ ὑποστηρίξῃ καὶ φέρῃ εἰς τὴν βουλὴν τοὺς ἰδίους αὐτοῦ φίλους καὶ προστατευομένους.

Ταῦτα πληροφορηθείς, ἔσπευσα πρὸς τὸν κ. Κουμουνδοῦρον, ὅστις μοὶ τὰ ἐπεβεβαίωσεν, εἰπών μοι ὅτι πολὺ ἀπέχομεν ἤδη τῶν ἀρχῶν ἐκείνων, ἃς ἐγὼ ἐπρέσβευον καὶ ὑπεστήριζον ἄλλοτε, καὶ ὅτι ἤδη ἐπανῆλθε πληρέστατα ἡ ἐποχὴ τῶν ἀρχαίων ἰδιωτικῶν σκευωριῶν, ἄνευ ἐλπίδος τοῦ ν᾽ ἀναχαιτισθῇ.

—Ἀλλά, προσέθηκε, ραδιουργίας θέλουσι; Θὰ τοῖς ἀποδείξω κἂν ἐγὼ ὅτι καὶ εἰς τὰς ραδιουργίας εἰμὶ ἀνώτερός των.

Τὴν ἀπέλπιδα ταύτην καταστροφὴν πάντων τῶν ἀρχαίων χρυσῶν μου ὀνείρων ἀκούσας, ἔσπευσα πρὸς τὸν κ. Βενδλάνδ, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ καταδείξῃ εἰς τὸν Βασιλέα τὸν κίνδυνον τῆς τοιαύτης τροπῆς τῶν πραγμάτων, καὶ νὰ τῷ καταστήσῃ καταληπτὸν ὅτι, ἂν ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς ὑπουργούς του νὰ φέρωσιν εἰς τὴν βουλὴν τὰ ἴδια αὐτῶν πλάσματα, τότε ἔθνος καὶ βασιλεία θέλει ἐντὸς ὀλίγου εὑρεθῇ εἰς τὴν διάθεσιν Βουλῆς ἀφωσιωμένης εἰς συμφέροντα ἀτόμων οὐδεμίαν παρεχόντων ἐγγύησιν. Ἀλλά, μετὰ δύο ἡμέρας, ἰδών με ὁ κ. Βενδλάνδ, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Βασιλεύς, εἰς ὃν ἀνέφερεν ὅσα τῷ ἐμήνυσα, ἀπήντησεν ὅτι ἦτο λίαν εὐχαριστημένος ἐκ τοῦ ὑπουργείου του. Τοῦτο μοὶ ἦν νύξις προφανής, ἵνα παύσω τὰς περαιτέρω ἀνωφελεῖς συμβουλάς μου. Μ' ἐλύπησε δέ, διότι μοὶ ἀπεδείκνυεν ὅτι τοσοῦτον αὖθις περιεκυκλώθη ὁ Βασιλεὺς ὑπὸ τῆς νοσηρᾶς ἀτμοσφαίρας, ὥστε εἰς πᾶσαν συμβουλήν, ἥτις τῷ ἐδίδετο, διέβλεπεν ἤδη ταπεινὴν ραδιουργίαν ὑπὸ συμφέροντος ἰδιοτελοῦς ὑπαγορευομένην.

Κατὰ τὸ φθινόπωρον δὲ τοῦ ἔτους τούτου ἐτελέσθησαν τὸ πρῶτον τὰ Ὀλύμπια, εἰ καὶ τὸ οἰκοδόμημα δι' αὐτά, οὐ μόνον δὲν εἶχε περατωθῇ, ἀλλ' οὐδ' εἶχεν ἀρχίσει οἰκοδομούμενον, οὐδὲ κἂν περὶ τοῦ μέρους, ἔνθα ἔμελλε ν' ἀνεγερθῇ, εἶχε ληφθῇ τις ἀπόφασις, διότι τὸ ὑπ' ἐμοῦ ἐκλεχθὲν ἄνω τοῦ Σταδίου εἶχεν ἐγκαταληφθῇ. Χρόνον δέ τινα μετέπειτα ἀνετέθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν εἰς ἐπιτροπήν, ἧς καὶ ἐγὼ ἐκλήθην ν' ἀποτελέσω μέρος, εἰς εὕρεσιν καταλλήλου θέσεως, καὶ ἡ πλειοψηφία αὐτῆς, εἰς ἣν δὲν ἀνῆκον, ἐξελέξατο τὴν πεδιάδα βορείως τοῦ Ὀλυμπιείου· ἐγὼ δ' ἐπέμεινα νὰ ἐπισκευασθῇ κἂν οὐχ' ἧττον καὶ ἐπιμαρμαρωθῇ, κατὰ τὴν πρώτην θέλησιν τοῦ Εὐαγγέλη Ζάππα, καὶ τὸ Στάδιον διὰ τοὺς ἀγῶνας.

Διὰ τὴν πρώτην δὲ τότε ἔναρξιν τῶν Ὀλυμπιάδων διεσκευάσθη ὅπως δήποτε διὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν Ἑλληνικῶν προϊόντων τὸ εἰς τὰ δυτικὰ τῆς πόλεως τότε ὑφιστάμενον σανιδόκτιστον πολυτεχνεῖον, καὶ ὡς πρώτη ἀπόπειρα κατηρτίσθη οὐχὶ λίαν εὐκαταφρόνητος. Μεταξὺ τῶν κοσμητόρων αὐτῆς, καὶ τῶν Ἑλλανοδικῶν μετὰ ταῦτα, εἷς ὑπῆρξα καὶ ἐγώ, διοτι ἀνεγνωρίζετο ὅτι

ἀπ᾽ ἐμοῦ εἶχεν ὁρμηθῇ ἡ ἰδέα. Δυστυχῶς ὅμως, μετὰ τὴν ἔκθεσιν, ἔτη παρῆλθον πρὶν ἢ ἀπονεμηθῶσι τ᾽ ἀποφασισθέντα βραβεῖα.

Κατὰ τὴν πρώτην δὲ Κυριακὴν τῆς ἐκθέσεως, συμφώνως πρὸς τὸ πρόγραμμα, ἐτελέσθησαν οἱ γυμνικοὶ ἀγῶνες, ἀλλ᾽ ἐντελῶς παρὰ τὴν γνώμην μου, δηλαδή, οὐχὶ ἐν τῷ Σταδίῳ, ὅπου καὶ εὐόρατοι θὰ ἦσαν καὶ ἀρχαιοπρεπέστερον καὶ ἐν πλήρει τάξει θὰ ἐξετελοῦντο. Ἀντὶ τούτου, ὁ κ. Ρήγας Παλαμήδης, ὑπουργὸς τότε τῶν Ἐσωτερικῶν, ὥρισε δι᾽ αὐτοὺς τὸ πεδίον, τὸ περὶ τὸ Πολυτεχνεῖον, ἔνθα τοὺς ἀγωνιζομένους μόλις ἔβλεπον ἐκ τοῦ ἀπείρου περικεχυμένου πλήθους ὀλίγιστοι, ὡς ἀμέσως περιϊστάμενοι, καὶ ὅσας προσπαθείας καὶ ἂν κατεβάλομεν, καὶ ἐγὼ καὶ οἱ μετ᾽ ἐμοῦ τῆς ἑορτῆς προϊστάμενοι, ἐντὸς ὀλίγου ἀγωνισταὶ καὶ θεαταὶ εἰς ἓν συνεμίγησαν, καὶ κατ᾽ ἐμὲ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ προγράμματος διόλου ἀπέτυχεν.

Ἡ δὲ τελευταία Κυριακὴ προσδιωρίσθη εἰς τὸ ἱπποδρόμιον, τελεσθὲν καὶ αὐτὸ εἰς τὸ ἴδιον πεδίον. Πρὸς ἐμψύχωσιν δ᾽ αὐτοῦ δὲν ὤκνησα καὶ ἐγὼ νὰ μετάσχω τοῦ ἀγῶνος, ἀναβὰς τὸν ὡραῖον ἵππον, ὃν ἐκέκτητο τότε ὁ σύγγαμβρός μου κ. Εϊδενστάμ. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν προηγηθεισῶν τοῦ ἀγῶνος κατασκοπεύσεων καὶ ἀποπειρῶν τοῦ ἐδάφους, εἷς τῶν ἀνταγωνιστῶν μὲ παρεκάλεσε νὰ δοκιμάσῃ τὸν ἵππον μου, καὶ μοὶ παρεχώρησε τὸ οὗ αὐτὸς ἐπέβαινεν. Ἐπειδὴ δ᾽ ἦτον ἀνὴρ μεγαλόσωμος, ἦσαν οἱ ἀναβολεῖς του πολὺ μακρεῖς δι᾽ ἐμέ. Διὰ τοῦτο, ὅτε ἤρχισεν ὁ ἵππος τρέχων ἀπὸ ῥυτῆρος, κτυπώμενος ὑπὸ τῶν ἀναβολέων, ἀφηνίασεν ἐντελῶς, καὶ ὥρμησε πρὸς τὴν πόλιν. Φοβηθεὶς δ᾽ ἐγὼ μή τινα καταπατήσῃ εἰς τὰς ὁδούς, κατώρθωσα νὰ τὸν στρέψω πρὸς τὴν βαθεῖαν τάφρον, ἥτις ἄλλοτε περιεζώνυε τὸ ὀθωμανικὸν τεῖχος καὶ ἤδη ἐκτείνεται ὑπογείως ὑπὸ τὴν ὁδὸν τοῦ Σταδίου. Καὶ ὑπῆρχε μὲν ὁ κίνδυνος μὴ κατακρημνισθῇ εἰς αὐτήν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐλπὶς ὅτι τὸ αἴσθημα τῆς αὐτοσυντηρήσεως θὰ τὸν ἀνεχαίτιζε. Τοῦτο εὐτυχῶς καὶ συνέβη.

Τὴν δ᾽ ἡμέραν τοῦ ἀγῶνος ἤμεθα ὀκτὼ οἱ ἱπποδρομήσαντες. Καὶ ἀμέσως μὲν ἐξ ἀρχῆς εἷς ἔπεσεν, ὁ Δ. Βουδούρης· ἐκ τῶν ἑπτὰ δὲ ἐναπολειπομένων, πρῶτος ἔφθασεν εἰς τὸ τέρμα ὁ

Σ. Σοῦτσος, τότε Αὐλάρχης, ἱππεύων τὸν ἄριστον τῶν βασιλικῶν ἵππων, δεύτερος ὁ σταυλάρχης τοῦ Βασιλέως, βασιλικοῦ ἵππου καὶ αὐτὸς ἐπιβαίνων, καὶ τρίτος ἐγώ. Οὕτω τὰ δύο βραβεῖα, ζεῦγος πιστολίων καὶ χρυσοῦν μαστίγιον, ἔλαβον οἱ δύο ἐκεῖνοι κύριοι ἐκ χειρῶν τῆς Βασιλίσσης, ἥτις, μετὰ τοῦ Βασιλέως, ἐπέβλεπε τὸν ἀγῶνα ἐκ τοῦ δώματος τῆς ἐν μέσῳ τῷ πεδίῳ ἐγειρομένης οἰκίας τοῦ Κοντοσταύλου. Ἐγὼ δ' οὐδὲν ἔλαβον, ὡς εἰκός, παρηγορούμενος ὅτι ἰδιωτικὸς ἵππος δὲν ἐδύνατο νὰ νικήσῃ τοὺς βασιλικούς.

## Περίπλους.

Μετὰ τὴν παραίτησίν μου δὲ τέλος κατωρθώθη νὰ ἐκτελεσθῇ, κατὰ μέρος τοὐλάχιστον, καὶ ἓν μέτρον, ὃ πολλάκις ἐπεδίωξα, ὅσῳ ἤμην εἰς τὸ ὑπουργεῖον, χωρὶς νὰ ἐπιτύχω νὰ τὸ φέρω εἰς πέρας. Ἡ Ἑλλάς, τὸ γεωγραφικὸν κέντρον οὖσα τοσούτων Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐφρόνουν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξασκῇ ἐπ' αὐτῶν καὶ ἀδιάλειπτον πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν ἐπιρροήν, πληροῦσα τοὺς περιοίκους Ἕλληνας πεποιθήσεως εἰς αὐτὴν καὶ ἐλπίδος. Πρὸς τοῦτο ἐπρότεινον νὰ πέμπηται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἓν τῶν πολεμικῶν ἡμῶν πλοίων εἰς περίπλουν τῶν περικειμένων λιμένων τῆς Τουρκίας, ὅπου ὑπῆρχεν Ἑλληνικὸς πληθυσμός, νὰ δεικνύωσι τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος καὶ τῶν ἐν αὐτῇ προόδων εἰς τοὺς λαοὺς πρὸς ἐνθάρρυνσιν καὶ ὑπέκκαυσιν τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος καὶ εἰς ὑποστήριξιν τῶν προξενικῶν ἡμῶν ἀρχῶν, καὶ νὰ φέρωσι συγχρόνως καί τινας τῶν καθηγητῶν τοῦ πανεπιστημίου, οἵτινες νὰ ἐρευνῶσι τῶν Ἑλληνικῶν ἐκείνων χωρῶν τὴν φύσιν καὶ τὰς ἀρχαιότητας. Εἰς ἐκτέλεσιν δὲ τοῦ σχεδίου τούτου τοσοῦτον ἐπέμεινα παρὰ τοῖς συναδέλφοις μου Μιαούλῃ καὶ Χριστοπούλῳ, ὥστε ἡ ἀποστολὴ ἀπεφασίσθη μέν, ἀλλ' ἐξετελέσθη ὅτε δὲν ἤμην πλέον ἐν τῷ ὑπουργείῳ, καὶ ἀτελῶς. Οἱ προσδιορισθέντες καθηγηταὶ ἠρνήθησαν νὰ ὑπάγωσιν, ἡ κυβέρνησις δὲν ἐπέμεινε, τέλος πάντων μόνος προσέφερεν ἑαυτὸν ὁ κ. Φρεαρίτης,

ὅστις μόνος βεβαίως δὲν ἐδύνατο νὰ ἀναπληρώσῃ πάντας τοὺς ἐλλείποντας. Οὐχ ἧττον ἀπέβησαν ὑπὲρ προσδοκίαν τ' ἀποτελέσματα. Ὡς ὁ ἴδιος μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του μοὶ διηγήθη, δάκρυα χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ προὐκάλει ἡ παρουσία τοῦ Ἑλληνικοῦ πλοίου, ὅπου ἐνεφανίζετο, καὶ εἰς τοὺς λιμένας πάντας καὶ εἰς τὰ μοναστήρια τοῦ Ἄθω, ἃ ἐπεσκέφθησαν, καὶ τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα ἀνεζωπυροῦτο. Ἂν δ' ὑπῆρχε καί τις ἀρχαιολόγος μετὰ τῶν ἐκπλευσάντων, θ' ἀνεκάλυπτε καὶ θὰ συνεκόμιζε διὰ τῆς Ἑλληνικῆς του ἐπιρροῆς ἀσυγκρίτως πλείονα ἀρχαῖα ἀντικείμενα ἢ ὅσα κατώρθουν διὰ τῶν χρημάτων των οἱ Ἄγγλοι περιηγηταί.

Ἀπαλλαγεὶς τῶν πολιτικῶν μεριμνῶν, ἐπεδόθην αὖθις εἰς τὰς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὰς φιλολογικὰς ἐργασίας μου.

Εἰς τὴν διδασκαλίαν μου, ἑνῶν τὴν πρᾶξιν μετὰ τῆς θεωρίας, ἔφερον ἐνίοτε τοὺς φοιτητὰς εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἀρχαιοτήτων, περὶ ὧν ὡμίλουν. Οὕτως, ἐκδραμών ποτε εἰς Ἐλευσῖνα, τοῖς ἔδειξα τὴν θέσιν τοῦ ναοῦ, τὰ Ρωμαϊκὰ προπύλαια, καὶ εἴ τι ἄλλο ἀξιοθέατον. Ἦσαν δ' οὐχὶ πάντες, οἱ δι' ἁμαξῶν παρακολουθήσαντες, φοιτηταί, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἄλλοι περίεργοι, καὶ φαίνεται ὅτι τότε, ἐν Ἐλευσῖνι, μεταξὺ τῶν Μουσολατρῶν εἶχεν εἰσδύσει καί τις λάτρης τοῦ Κερδώου, διότι, ὅτε ἐκαθήσαμεν εἰς τὰ Προπύλαια καὶ ἐξήγουν αὐτά, ἔδειξα εἰς τὴν μαθητιῶσαν νεολαίαν ξύλινόν τι ὡρολόγιον νέας ἐφευρέσεως, ὅ, ἐκτιθέμενον εἰς τὸν ἥλιον, ἐδείκνυεν ἀκριβῶς τὴν ὥραν, εἶχε δ' ἀγορασθῇ ἐν Παρισίοις. Φαίνεται δ' ὅτι ἡ ἀγχίνους ἐπίνοια ἐκίνησεν ἰσχυρῶς τὴν περιέργειαν τινὸς τῶν ἀκροατῶν μου, διότι, ὅτε ἠγέρθην ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τῶν ἀρχαίων μυστηρίων, τὸ ὡρολόγιον εἶχε γίνει μυστηριωδῶς ἀφανές.

Ὁ κ. Χὶλλ μοὶ ἐζήτησε νὰ μεταφράσω εἰς τὸ Ἑλληνικὸν τὰς θρησκευτικὰς ὁμιλίας του. Ἀλλ' ἀφ' οὗ προέβην ἐπ' ὀλίγον, εὗρον αὐτὰς τοσοῦτο συστηματικῶς ἐκκλησιαστικάς, ὀλίγον δὲ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν θιγούσας, ὥστε ἀπέσχον τοῦ ἔργου.

Ὁ αὐτὸς δὲ καὶ ὁ Στρατηγὸς Τσόρτς μὲ προέτρεψαν νὰ γράψω τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπὶ τῇ βάσει ὕλης καὶ ἐγγράφων, ἃ θὰ μοὶ ἐχορήγει ὁ Στρατηγός. Ἀλλὰ γνω-

ρίζων τὸ ἐπισφαλὲς καὶ ὀλισθηρὸν τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ μὴ κρίνων ἐμαυτὸν ἱκανῶς παρεσκευασμένον, ὅπως παράγω τι ἀκριβές, ἀφιλοπρόσωπον καὶ ἀξιοσύστατον, δὲν τὸ ἐπεχείρησα καὶ ἤρχισα, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1860, τὴν σύνταξιν νέας Ἑλληνικῆς Χρηστομαθείας, ὅλως διαφόρου τῆς, ἣν ἐν ἔτει τῷ 1843 εἶχον ἐκδώσει παρὰ τῷ Ἀνδρέᾳ Κορομηλᾷ. Ἐκείνης τῷ ὄντι, οὐ μόνον διὰ τοῦ μακροῦ χρόνου εἶχον κατιδεῖ τὰς ἀρχικὰς ἀτελείας, ἀλλ' οὐδ' ἐνέκρινον τὰς ἀλλοιώσεις, ἃς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1854 τῇ ἐπέφερεν ὁ Κορομηλᾶς, ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ὅτι, ἀγορασθὲν ὑπ' αὐτοῦ, εἰ καὶ ἐπ' εὐτελεστάτῃ τιμῇ, τὸ σύγγραμμά ἦν κτῆμά του ἀπόλυτον, ὃ ἐδύνατο, ὡς ἤθελε, νὰ διαθέσῃ, δι' ὃ καὶ μετεποίησε καὶ ἐξέτεινεν αὐτὸ εἰς πεντάτομον, εἰς τὸ σχέδιόν μου μὴ ἀνταποκρινόμενον, διατηρήσας, οὐχ ἧττον εἰς τὸ ἐξώφυλλον τ' ὄνομά μου. Εἶχον δὲ σιωπήσει ἐγώ, διότι, κατ' αἴτησίν του, αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ φίλου μου Σκ. Βυζαντίου. Πλὴν τούτου δὲ καὶ πολλοὶ φίλοι μοὶ προσῆπτον, ὡς ἀκηδίαν, ὅτι, ἐνῷ ὁ ἐκδότης μου ὑπερεπλούτησεν ἐκ τοῦ μηδενὸς ὁρμηθείς, καὶ τοῦτο ὤφειλεν εἰς τρία τινά, τοῦ Βυζαντίου τὸ Λεξικόν, τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, ὧν ἡ τύπωσις τῷ παρεχωρήθη ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰ ἐμὰ διδακτικά, τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Γαλλικὴν Χρηστομάθειαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν· ἐγὼ οὐδὲν εἶχον ὄφελος ἐξ αὐτῶν. Ἑπομένως, ἀφ' οὗ πρὸ καιροῦ εἶχεν ἀποθάνει ὁ Ἀνδρέας Κορομηλᾶς, ἐπεχείρησα τῆς νέας Χρηστομαθείας τὴν συγγραφήν.

Περατώσας δ' αὐτὴν κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 1861, ἔλαβον τὴν ἔγκρισιν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, μετά τινας προσθήκας, ἃς, κατ' ἀπαίτησιν αὐτοῦ, ἐπέφερα, ἵνα ἐκδοθῇ ὡς διδακτικὸν βιβλίον διὰ τὰ σχολεῖα.

Ἅμα δὲ τοῦτο ἐγνώσθη, ἀλλεπάλληλοι ἤρχισαν ἐρχόμεναι εἰς ἐμὲ αἱ προτάσεις. Πρῶτος πάντων ἦλθεν ὁ Διονύσιος Κορομηλᾶς, ἀδελφὸς τοῦ Ἀνδρέου, καὶ μοὶ ὑπεσχέθη καταπληκτικάς, διὰ τὴν Ἑλλάδα τοὐλάχιστον, ποσότητας· μετ' ἐκεῖνον δ' ἦλθεν ἕτερος τυπογράφος, οὗ αἱ προσφοραὶ ἦσαν πολὺ ὀλιγώτερον ἐπαγωγοί, καὶ τρίτος παρουσιάσθη ὁ ἀξιωματικὸς Δημήτριος Κορο-

μηλᾶς, ἕτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἀνδρέου καὶ ἐπίτροπος τοῦ καταστήματος καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ. Οὗτος μοὶ εἶπεν ὅτι, ἀφ' οὗ τὸ πρῶτόν μου ἔργον εἶχον δώσει εἰς τὸν ἀδελφόν του, καλὸν ἦτο νὰ μὴ διακόψω τὰς μακρὰς ἐκείνας σχέσεις καὶ νὰ δώσω καὶ τὸ δεύτερον εἰς τὸ αὐτὸ κατάστημα, προτείνας μοι ὅμως ἐν ταὐτῷ χρηματικήν τινα δόσιν, ἥτις ὀλίγον διέφερε τῶν ψιχίων, ἃ ὁ μακαρίτης Ἀνδρέας μοὶ ἔῤῥιπτεν, ὅτε διετήρει δι' ἑαυτὸν τὴν πλουσίαν εὐωχίαν. Τῷ ἀπήντησα, ἑπομένως, ὅτι μοὶ ἦν ἀδύνατον νὰ δεχθῶ τὴν πρότασιν, διότι, στερούμενος περιουσίας, δίκαιον καὶ εὔλογον ἦν νὰ πορίζωμαι κἂν καὶ νὰ ζῶ ἐκ τῶν ἔργων μου, ἀφ' οὗ, ὡς ὁ ἴδιος γνωρίζει, ὁ ἀδελφός του πλουσιώτατα ἐξ αὐτῶν ἐπορίσατο.

Μετὰ ταῦτα δ' ἐπανῆλθεν ὁ Διονύσιος αὖθις καὶ ἐπέμεινε νὰ δεχθῶ τὰς λαμπράς του προτάσεις. Καὶ τῷ παρετήρησα μὲν ὅτι δὲν ἐννοῶ πῶς δύναται νὰ ἔχῃ τὴν βεβαιότητα τοσούτων ἐκ τοῦ βιβλίου κερδῶν, ὥστε οὕτω πλουσίαν νὰ μοὶ ἀπονείμῃ μερίδα, ἀλλὰ μοὶ ἀπήντησεν ὅτι τοῦτο ἦν ἐδική του φροντίς, καὶ προσέφερε τόσα, διότι ἤξευρε πῶς καὶ πόθεν θὰ τὰ κερδήσῃ, ἐγὼ δὲ ἓν μόνον δικαιοῦμαι ν' ἀπαιτήσω, ἀσφάλειαν διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεων, ταύτην δ' ὅτι ἔμελλε νὰ μοὶ χορηγήσῃ διὰ τοῦ συμβολαίου. Ταῦτα ἐνίκησαν καὶ τὸν τελευταῖόν μου δισταγμόν, καὶ μετ' αὐτοῦ μετέβην τῇ 4 Αὐγούστου περὶ τὴν ἑσπέραν εἰς τοῦ συμβολαιογράφου Δ. Σούτσου, ὅπου ἤδη εἶχε, προλαβών, ὑπαγορεύσει τὸ σχέδιον τοῦ συμβολαίου ὁ Διονύσιος Κορομηλᾶς, περιλαβὼν ἐν αὐτῷ καὶ παραχώρησιν ὑποθήκης εἰς ἐμὲ τῶν πιεστηρίων καὶ τοῦ ἄλλου ὑλικοῦ τοῦ τυπογραφείου του. Συγκεκινημένος δ' ἐγὼ διὰ τὴν τοιαύτην προθυμίαν του, τοῦ νὰ μοὶ χορηγήσῃ, πρὸ πάσης ἐμῆς ἀπαιτήσεως, τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἐπαγγελιῶν του, ἔσπευσα νὰ ὑπογράψω καὶ νὰ τῷ παραδώσω τὰ χειρόγραφα.

Χαίρων διὰ τὴν τοιαύτην ὑλικὴν ἐπιτυχίαν μου, τὴν πρώτην καὶ μόνην δι' ὅλου τοῦ βίου μου, ἀπεκοιμήθην χρυσᾶ ὄνειρα βλέπων. Τῇ δ' ἐπαύριον, ἅμα ἐξύπνησα, μοὶ ἐπεδόθη ἐπιστολὴ τοῦ κ. Βυζαντίου, παρακαλοῦντός με νὰ μεταβῶ κατεπειγόντως

εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ὅπου ἔχει σπουδαῖόν τι νὰ μοὶ διακοινώσῃ. Ὡς δ' ἀπῆλθον ἐκεῖ, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Δημ. Κορομηλᾶς, ἐλθὼν πρὸς αὐτὸν καὶ ὁμιλήσας περὶ τοῦ συμβολαίου, ὃ συνυπέγραψα μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, διϊσχυρίσθη ὅτι δὲν ἐδικαιούμην εἰς τοῦτο, διότι εἶχον συνομολογήσει συμφωνίαν μετὰ τοῦ ἀποθανόντος Ἀνδρέου, οὗ τὰ συμφέροντα οὗτος ἤδη ἀντεπροσώπευε, καθ' ἥν, λαμβάνων, ἣν ἐκεῖνος μοὶ ἐχορήγησε πενιχρὰν ἀντιμισθίαν, ὑπεχρεούμην οὐδέποτε ἢ ἄλλην ἔκδοσιν τῆς χρηστομαθείας ταύτης, ἢ δημοσίευσιν ἄλλου συγγράμματος τῆς αὐτῆς φύσεως νὰ ἐπιχειρήσω, εἰμὴ δι' αὐτοῦ καὶ τῇ συγκαταθέσει του. Προσέθηκε δ' ὅτι τὸ κατὰ παράβασιν τῆς συμφωνίας ἐκείνης ὑπογραφὲν συμβόλαιον ζημιοῖ μεγάλως τὸ κατάστημα αὐτοῦ, καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ ζητήσῃ παρ' ἐμοῦ ***διακοσίων χιλιάδων*** δραχμῶν ἀποζημίωσιν.

Ἔφριξα εἰς τὸ ἄκουσμα καὶ εἶπον τῷ κ. Βυζαντίῳ, ὅτι περὶ τοιούτου συμβολαίου οὐδὲν ἐνθυμοῦμαι καὶ ὑποθέτω ὅτι ἀπατᾶται ὁ Δημήτριος Κορομηλᾶς. Ὡς ὅμως κατηρχόμην τοῦ ὑπουργείου, ἀπήντησα τοῦτον πρὸ τῆς εἰσόδου, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ μ' εἰπῇ ἂν πραγματικῶς ὑπῆρχε τὸ συμβόλαιον, περὶ οὗ μοὶ εἶπεν ὁ κ. Βυζάντιος. Ὁ δὲ μοὶ τὸ ἐβεβαίωσε, καί, ἀπελθόντι μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν οἰκίαν του, μοὶ τὸ ἔδειξε, ἰδιωτικῶς μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Ἀνδρέου ὑπογραφέν. Τῷ ὄντι δὲ ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ ὁ ὅρος, ὃν ὁ Δημήτριος ἐπεκαλεῖτο, ἀλλ' οὕτω συντεταγμένος καὶ παρεμβαλλόμενος, ὥστε οὐδεμία μοὶ ἔμενεν ἀμφιβολία ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἐξ ὑπερβολικῆς ἐμπιστοσύνης μου παρενεγράφη. Τότε δὲ μοὶ ἐπῆλθεν εἰς τὴν μνήμην καὶ ἡ πρὸ δεκαεπτὰ ἐτῶν ἐπιμονὴ τοῦ μακαρίτου Ἀνδρέου, ἵνα ὑπογραφῇ ὑπ' ἐμοῦ τὸ συμβόλαιον, διὰ τὴν τάξιν μόνον, ὡς ἔλεγεν, ἐν ᾧ ἐγὼ ἐθεώρουν αὐτὸ ὅλως μάταιον. Ὁ ὅρος ὅμως, οἵαν δήποτε καὶ ἂν εἶχε τὴν ἀρχήν, ὑπῆρχε, καὶ νὰ τὸν ἀμφισβητήσω, ὡς μὴ γνήσιον, οὔτε ἄξιον ἐμοῦ ἐφρόνουν, οὔτε δυνατόν.

Ἔσπευσα λοιπὸν πρὸς τὸ μᾶλλον κατεπεῖγον, καί, μεταβὰς ἀμέσως εἰς τοῦ Διονυσίου, ἐζήτησα καὶ ἔλαβον τὸ χειρόγραφόν μου ἐπὶ λόγῳ τινῶν διορθώσεων, ἃς εἶχον λησμονήσει, καί, εἰς τὴν οἰκίαν ἐπανελθών, τῷ ἔγραψα φιλικὴν ἐπιστολὴν περὶ τῆς

ἀναφυείσης δυσκολίας, ὡς ἐκ τοῦ ἀρχαίου συμβολαίου, ὃ τὴν προτεραίαν ἠγνόουν, καὶ τὸν παρεκάλουν ν᾽ ἀκυρώσωμεν τὸ πρό τινων ὡρῶν συνομολογηθὲν μεταξὺ ἡμῶν, ὑποσχόμενος κατόπιν ἄλλα μου ἔργα νὰ δημοσιεύσω διὰ τῶν πιεστηρίων του.

Ἀλλ᾽ εἰς τὴν φιλικὴν ταύτην ἐπιστολήν μου ἔλαβον εἰς ἀπάντησιν δικαστικὴν κλῆσιν, δι᾽ ἧς μοὶ ἐζητεῖτο ἡ ἐκτέλεσις τοῦ συνομολογηθέντος συμβολαίου, ἄλλως ἡ ἀπότισις ***τριακοσίων χιλιάδων*** δραχμῶν ἀπέναντι τοῦ κέρδους, ὃ ὑπέσχετο ἑαυτῷ τὸ κατάστημα τοῦ κ. Διονυσίου Κορομηλᾶ.

Ἡ ἀμηχανία μου ἦτο μεγάλη. Ἔσπευσα πρὸς τὸν κ. Πέτρον Παπαῤῥηγόπουλον νὰ τὸν συμβουλευθῶ, ἀλλ᾽ ἀφ᾽ οὗ μὲ ἤκουσεν, ἤγειρε τοὺς ὤμους του, εἰπών μοι ὅτι συνελήφθην εἰς κακὴν μυάγραν, καὶ οὐδεμία ὑπῆρχε συμβουλή, ἣν ἐδύνατο νὰ μοὶ δώσῃ. Μόνον δὲ κατὰ τοῦτο μ᾽ ἐφώτισεν, ὅτι ἡ δοθεῖσά μοι διὰ τοῦ συμβολαίου τοῦ Διονυσίου ἀσφάλεια ἦν ψευδὴς καὶ ἄκυρος, διότι, κατὰ τὸν νόμον, ἐργαλεῖα βιομηχανίας δὲν ὑπόκεινται εἰς ὑποθήκην. Ἡ θέσις μου ἦτον ἄπελπις. Ἀφοῦ ἐπὶ ἔτος ὁλόκληρον ἠσχολήθην ἐπιμελέστατα καὶ κατήρτισα διδακτικὸν βιβλίον, κριθὲν ἀξιόλογον, ἔπρεπε τώρα, ἂν μὲν τὸ ἔδιδον τῷ Δημητρίῳ Κορομηλᾷ, νὰ λάβω ἴσως χιλίας περίπου δραχμάς, πληρώνων τριακοσίας χιλιάδας εἰς τὸν Διονύσιον, ἂν δὲ τὸ ἔδιδον εἰς τὸν Διονύσιον, χωρὶς οὐδὲν νὰ λάβω, πλὴν κενῶν ὑποσχέσεων, νὰ ἐπλήρωνον διακοσίας χιλιάδας εἰς τὸν Δημήτριον. Ἴσως ὑπολογισθῇ ὅτι ἡ δευτέρα αἵρεσις μοὶ ἦν ὠφελιμωτέρα, καθ᾽ ὃ καθ᾽ ἑκατὸν χιλιάδας ἐλαφροτέρα· ἀλλ᾽ ἐπειδή, οὔτε τὰς τριακοσίας, οὔτε τὰς διακοσίας, οὔτε ὅσας δήποτε χιλιάδας εἶχον, περιωρίσθην εἰς τὸ νὰ μὴ πράξω τίποτε. Τοῦτο ἦν τὸ μόνον δυνατὸν δι᾽ ἐμὲ καὶ τὸ ὠφελιμώτερον, διότι, μὴ ἐκδιδομένου τοῦ βιβλίου, ἀπηλλαττόμην τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Δημητρίου, ὁ δὲ Διονύσιος τὰς ἑαυτοῦ ὤφειλε νὰ στηρίξῃ δικαστικῶς, καὶ εἰς τοῦτο ἐδίσταζέ πως, καὶ ἔτη παρήρχοντο μετὰ ἔτη, καθ᾽ ἃ τὸ ξίφος τοῦτο τοῦ Δαμοκλέους ἐκρέματο μὲν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου, ἀλλὰ κἂν ἔμενε μετέωρον καὶ δὲν ἔπιπτε, μέχρις οὗ, κατὰ τὸ 1865, δοὺς τῷ Διονυσίῳ εἰς ἔκδοσιν δύο ἄλλα συγγράμματα ἐκ τόμων δώδεκα, ἐπέ-

τυχον, εἰς ἀπαλλαγήν, τὴν τοῦ συμβολαίου ἀκύρωσιν, ἐπὶ τῷ ὅρῳ, ὅτι δὲν θὰ ἐκδοθῇ ὑπ᾽ ἄλλου τὸ χειρόγραφον τῆς Χρηστομαθείας, ὃν καὶ ἐτήρησα, καταστρέψας αὐτὸ καὶ τοὺς κόπους μου.

Διὰ τὴν 20ὴν Μαΐου τοῦ 1861, ἐπέτειον ἑορτὴν τῆς ἱδρύσεως τοῦ Πανεπιστημίου, ἀνετέθη εἰς ἐμὲ νὰ ἐκφωνήσω τὸν εἰθισμένον πανηγυρικὸν λόγον. Ἐξελεξάμην δ᾽ ὡς θέμα τὴν τοπογραφικὴν περιγραφὴν τῶν Ἀρχαίων Ἀθηνῶν, ἣν μετὰ ταῦτα ἐξέδωκα μετὰ τοπογραφικοῦ πίνακος.

Κατὰ δὲ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1861 ἐνετάλην διὰ διατάγματος νὰ συμπράξω, ὡς μέλος ἐπιτροπῆς, μετὰ τοῦ κ. Daniel, εἰς τὴν ἰσοπέδωσιν τῆς πλατείας τοῦ Ὀλυμπιείου. Δυστυχῶς ὅμως ἡ ἐντολὴ μοὶ ἐδόθη ἐξώρας, ἀφ᾽ οὗ ὁ ῥηθεὶς Γάλλος μηχανικός, νομίζων ὅτι περιποιεῖται τὴν πύλην τοῦ Ἀδριανοῦ, ἀφήρεσεν ἀπὸ τοῦ ἄνω δόμου αὐτῆς πλάκας, αἵτινες ἀνῆκον εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς οἰκοδομήν. Σενετέλεσα δὲ μόνον ἡ ἰσοπέδωσις νὰ γίνῃ οὕτως, ὥστε ν᾽ ἀναφανῶσι καὶ διατηρηθῶσι πάντα τ᾽ ἀρχικὰ λείψανα. Ἡ δὲ ἄλλη πρότασίς μου, τοῦ ν᾽ ἀνοιχθῇ διὰ τῆς πόλεως κατὰ τὸν ἄξονα αὐτῆς ὁδὸς εὐρεῖα, χωροῦσα εἶτα περὶ τὴν Ἀκρόπολιν, δὲν εἰσηκούσθη, ἢ κἂν δὲν ἐξετελέσθη.

Μεταξὺ δ᾽ ἄλλων φιλολογικῶν ἔργων, συνέταττον τότε καὶ ἀρχαιολογικὰ ἄρθρα διὰ τὸ Journal Archéologique τῶν Παρισίων, καὶ ἄλλα ὕλης ἐθνολογικῆς καὶ πολιτικῆς περὶ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν καὶ πραγμάτων, ὡς τὸ «Un mot sur l' Orient,» ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ κ. Chéron de Villier, ἀρχισυντάκτου τῆς Ἐπιθεωρήσεως τῆς Νάντης, καὶ διετέλουν προσέτι εἰς ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ St Marc Girardin, τοῦ François Lenormant κ.τ.λ.

Κατὰ τὸν Φεβρουάριον [5/17] τοῦ ἔτους τούτου ἀπέκτησα διδύμους θυγατέρας, ὧν τὴν μὲν Ἑλένην ἐβάπτισεν ἡ θεία μου κ. Γεράκη, τὴν δὲ Χαρίκλειαν ἐγώ, εἰς μνήμην τοῦ φιλτάτου μου Χαρικλέους.

## Πολιτική.

Μετὰ τὴν ἔξοδόν μου ἐκ τοῦ ὑπουργείου, ἡ πρώτη ἰδέα τοῦ Βασιλέως ἦν νὰ μὲ πέμψῃ που Πρέσβυν, καὶ πολλαχόθεν μοὶ ἐλέγετο ὅτι ἐπεμπόμην, νῦν μὲν εἰς Πορτογαλλίαν, ἵνα συγχαρῶ τὸν νεωστὶ ἐνθρονισθέντα Βασιλέα, νῦν δ' εἰς Ἰταλίαν, ὅπερ ἐγὼ ἐθεώρουν ὡς ὅλως τότε περιττὸν διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ μάταιον, πολὺ δὲ περισσότερον διεδίδετο ὅτι διορίζομαι εἰς Κωνσταντινούπολιν, τῆς θέσεως χηρευούσης ἀπὸ τοῦ διορισμοῦ τοῦ κ. Κουντουριώτου εἰς τὸ ὑπουργεῖον. Ὁ Βασιλεύς, καθ' ἃ μοὶ ἔλεγον οἱ ἐν τῇ Αὐλῇ, ἐπεθύμει πολὺ τοῦτον τὸν διορισμόν, καὶ οἱ ξένοι Πρέσβεις σχεδὸν ὁμοφώνως τὸν ὑπεστήριζον. Ἀλλ' ὅτε ὁ Βασιλεὺς ἐσυμβουλεύθη τὸν κ. Ζαΐμην, Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀπήντησεν οὗτος, ὡς μ' ἐπληροφόρησαν, ὅτι προτιμᾷ νὰ τῷ κόψωσι τὴν χεῖρα, παρὰ νὰ ὑπογράψῃ τὸν διορισμὸν ἀνθρώπου, οὕτως ἀντιδημοτικοῦ, ὅστις ὕβρισε τὸν ἀγῶνα, ἢ εἰς ὃν τοῦτο προσήπτετο· δι' ὃ, ἐνδοιάσας ὁ Βασιλεύς, παρητήθη, τότε τοὐλάχιστον, τῆς προθέσεώς του, καὶ διώρισε περὶ τὰ μέσα τοῦ 1861 τὸν κ. Μ. Ρενιέρην, φίλον καὶ πρὶν συνεργάτην μου, ὃν ἠγάπων καὶ ἐτίμων, καὶ δι' οὗ τὴν ἐκλογὴν εἰλικρινῶς ἐχάρην. Καίτοι στερούμενος ἐμπειρίας περὶ τὴν ὑπηρεσίαν, ἦν ὅμως ἀνὴρ ἀκέραιος καὶ ἀξιοπρεπής, τιμῶν τὴν πατρίδα διὰ τῆς παιδείας του, καὶ ἀντιπροσωπεύων τὰς ἰδέας, ἃς ἀπὸ καιροῦ ὑπεστηρίξαμεν ἐν τῷ Spectateur d' Orient.

Κατὰ δὲ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ 1862 ἀνεκλήθη ὁ κ. Ρενιέρης καὶ ἐλέγετο ὅτι ἐπρόκειτο νὰ διορισθῇ Ὑπουργός. Ὢν δ' ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς τοῦ κ. Ζαΐμη, κατῴκησε τότε παρ' αὐτῷ, δι' ὃ καὶ ἀπέφυγα νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνου, ὅστις τοσοῦτο δυσμενῶς περὶ ἐμοῦ ἐξεφράσθη· ἀλλὰ παρεκάλεσα τὸν κοινὸν φίλον κ. Γεώργιον Βασιλείου νὰ τῷ ἐξηγήσῃ τὸν λόγον τῆς ἀποχῆς μου.

Οὐχ ἧττον ὅμως, ἀκούσας ὅτι ὑπό τινων τῷ παρεξηγήθη αὐτη, ὡς ἐκ δυσμενοῦς προερχομένη ζηλοτυπίας, ἔσπευσα πρὸς ἐπίσκεψίν του, καὶ ἐκ τῶν πρώτων λέξεων διελύθη πᾶν νέφος μεταξὺ ἡμῶν.

Δὲν ἔπαυον δὲ καὶ ἐφ' ὅλου τοῦ ἔτους 1861, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ 1862 ἔτι, αἱ διαδόσεις περὶ διορισμοῦ μου, ὁτὲ μὲν εἰς αὐτὴν ἐκείνην τὴν θέσιν μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ κ. Ρενιέρη, ὁτὲ δὲ καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ὅπερ ὅμως ἐγὼ οὐδαμῶς ἐπεθύμουν, γνωρίζων πόσον εἶχον μεταβληθῆ οἱ καιροί, καὶ φοβούμενος, ὅτι αἱ προσπάθειαι πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν μου θ' ἀπετύγχανον.

Ἀλλ' ἂν ἦσαν οἱ ὑπὲρ ἐμοῦ φρονοῦντες, δὲν ἔλειπον καὶ οἱ καταφερόμενοι, οἱ μὲν διότι μ' ἐξελάμβανον πεσοῦσαν δρῦν, οἱ δὲ καὶ διότι μὲ ὑπερεξετίμων, ὡς δρῦν θεωροῦντές με. Οὕτως, ὁ Ἀναστάσιος Γεννάδιος, ὁ τοῦ ποτὲ σεβαστοῦ διδασκάλου μου οὐχὶ λίαν πατρώζων υἱός, ἐκλαβών με δὲν ἠξεύρω τίνος διατριβῆς συντάκτην ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ἐθνικὴ γνώμη», χωρὶς νὰ μ' ἐρωτήσῃ περὶ τούτου, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ «Φιλολάῳ» ὑβριστικώτατον ἄρθρον κατ' ἐμοῦ· ἐγὼ δὲ τῷ ἀπήντησα, εἰς περὶ τούτου ἐπιστολήν του, ὅτι, ὡς δὲν ἔχω, οὐδ' εἶχον οὐδεμίαν σχέσιν μετὰ τῆς «Ἐθνικῆς γνώμης», οὕτω νὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ οὐδεμίαν νὰ ἔχω μετ' αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν. Ἀναγνοὺς δὲ δὲν ἠξεύρω τι μικροῦ λόγου ἄξιον ποίημα εἴς τινα στρατιωτικὴν ἐφημερίδα «τὸν Ἀπόμαχον», ὁ Ἀχιλλεὺς Παράσχος, διϊσχυρίζετο παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ Βυζαντίῳ, ὅτι ἐγὼ τὸ ἔγραψα καὶ κατεφερόμην ἐν αὐτῷ κατὰ τῆς ληστείας ἐπὶ τῷ καταχθονίῳ σκοπῷ τοῦ νὰ προσβάλω τὸ καύχημα τοῦ ἔθνους, τοὺς ***κλέπτας***.

Καὶ ἡ ἐφημερὶς δ' Αὐγὴ ἔγραψε κατ' ἐμοῦ, εἰσηγήσει, ὡς μοὶ εἶπεν (ἀληθῶς ἢ ἀπατώμενος, ἀγνοῶ) ὁ φίλος τοῦ Βούλγαρη Ζάρκος, τῶν ἐν τῷ ὑπουργείῳ, ἀγανακτούντων δι' ἄρθρον, δημοσιευθὲν ἐν τῇ Ἡμέρᾳ, πρὸς ἔπαινον τοῦ Βούλγαρη, καὶ ὃ εἰς ἐμὲ ἐσφαλμένως ἀπέδιδον. Ἔγραψε δὲ καὶ ἡ Ἀθηνᾶ κατ' ἐμοῦ, διὰ τίνα λόγον ἀγνοῶ, καὶ ἐπληροφορήθην ὅτι ὁ Χρηστίδης, ὁ ποτὲ οἰκοδιδάσκαλός μου, ἐπιδοκιμάζων αὐτήν, ἐμήνυσε τῷ συντάκτῃ Ἀντωνιάδῃ ν' ἀνατυπώσῃ τὸ ἄρθρον του.

Ἐν τούτοις, τὰ πολιτικὰ ἐχώρουν ταχεῖ βήματι ἀκριβῶς, ἣν πορείαν εἶχον προϊδεῖ καὶ προειπεῖ εἰς τὸν Βασιλέα. Ἡ Α. Μ., ἥτις κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1859 ἀπήντα διὰ τοῦ Γραμ-

ματέως της εἰς τὰς περὶ ἐκλογῶν παρατηρήσεις μου, ὅτι ἦν λίαν εὐχαριστημένη ἐκ τῶν ὑπουργῶν της, μετὰ τρεῖς μῆνας ἠναγκάζετο ν' ἀντικαταστήσῃ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν τὸν κ. Κουντουριώτην, ἀντὶ τοῦ κ. Ρήγα Παλαμήδου, μεθ' οὗ δὲν ἐδύνατο νὰ συμβιβασθῇ, διαγνοὺς μέχρι τέλους παρ' αὐτῷ τάσιν ὅλως διάφορον τῆς ἣν εἶχεν ἰδεῖ εὐωδουμένην ἐπὶ τοῦ παρελθόντος ὑπουργείου, οὗ αὐτὸς ἀπετέλουν μέρος.

Μετὰ τρεῖς δ' ἑτέρους μῆνας, κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1860, δὲν ἐνέκρινε νόμον περὶ δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ὃν ἤθελε νὰ τῷ ἐπιβάλῃ ὁ τότε ὑπουργός, χωρὶς νὰ τὸν πείσῃ. Παραδοχὴν δὲ νόμου ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς ἀπέκρουεν ἡ εὐσυνειδησία τοῦ Βασιλέως, οὗ καὶ ἡ κρίσις, εἰ καὶ βραδεῖα, ἦν ὅμως εὐθεῖα πάντοτε, καὶ ὅστις, διὰ τῆς μακρᾶς διαχειρίσεως τῶν δημοσίων καὶ διὰ τῆς ἐνδελεχοῦς του ἐγκύψεως εἰς αὐτά, ἐκέκτητο πεῖραν πολὺ ἀνωτέραν τῶν πλείστων τῶν ὑπουργῶν του, καὶ μάλιστα τῶν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ νεϋλίδων, οὓς ἡ συνταγματικὴ φορὰ ἀνεβίβαζεν εἰς τὰς ὑπουργικὰς ἕδρας. Δι' ὅ, δεχθεὶς τὴν παραίτησιν τοῦ κ. Ζαΐμη, ἀντικατέστησεν αὐτὸν διὰ τοῦ κ. Ποτλῆ, ὡς μετὰ δύο ἔτι μῆνας διώρισε τὸν Σίμον Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν, ἀντὶ τοῦ Κουμουνδούρου, παραιτηθέντος καὶ ἀπελθόντος εἰς Παρισίους. Ἀπὸ τοῦ Μαρτίου δ' εἶχεν ἐξέλθει τοῦ ὑπουργείου καὶ ὁ κ. Ράλλης.

Οὕτως, ἐν βραχεῖ μετερρυθμίσθη σχεδὸν ἐντελῶς ἡ κυβέρνησις, καὶ ὅτε, κατὰ τὴν 31 Ὀκτωβρίου, συνῆλθεν ἡ Βουλή, οἱ ἐκ τῶν ἰδίων φίλων καὶ ὑποψηφίων διὰ πάσης ἐπεμβάσεως καταρτίσαντες αὐτὴν τρεῖς κομματάρχαι (Παλαμήδης, Ζαΐμης καὶ Κουμουνδοῦρος) εὑρέθησαν ἐν ἀντιπολιτεύσει. Ἐπειδὴ δ' ὁ μὲν (ὁ Παλαμήδης) ἦν Γερουσιαστής, ὁ δὲ (ὁ Κουμουνδοῦρος) ἀπὼν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἡ Βουλή, κατὰ φυσικὴν συνέπειαν, ἐξελέξατο Πρόεδρον τὸν τρίτον, ἐκ τῶν εἰς οὓς ὤφειλε τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς, τὸν Ζαΐμην, καὶ οὕτως ἡ Βασιλεία, ἀμεριμνήσασα ἄλλοτε πρὸς τὰς παραινέσεις μου, καὶ παρεκβᾶσα τῆς ὁδοῦ, ἣν ὡς μόνην εὐθεῖαν καὶ ἀσφαλῆ ἠθέλησα νὰ χαράξω, ὅτε ὑπούργευον, εὑρέθη ἀπέναντι Βουλῆς πάσης ἐκ συστήματος ἀντιπολιτευομένης, καὶ τῇ ἔμενε μόνον ἡ αἵρεσις, ἢ νὰ προστρέξῃ αὖθις εἰς τοὺς

ὑπουργούς, οὓς ἄρτι εἶχε μακρύνει, ἢ νὰ καταφύγῃ εἰς διάλυσιν. Τοῦτο δὲ προὐτίμησε, καὶ τὴν μέλλουσαν νὰ προέλθῃ ἐκ τῶν νέων ἐκλογῶν συνεκάλεσε διὰ τὴν 15 Φεβρουαρίου 1861.

Καὶ πολλάκις μὲν ἐγένετο λόγος περὶ ἀλλαγῆς τῶν προσώπων τῶν ὑπουργῶν, καὶ περὶ ἐπανόδου καὶ τοῦ Βούλγαρη καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ἀλλ' οὐδὲν τούτων, μόνον δὲ μερικαὶ μεταρρυθμίσεις ἐγένοντο κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1861, ὅτε τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν κ. Παππαλεξόπουλον, ἀντικατέστησεν ὁ φίλος μου, ἢ κἂν ὑποτιθέμενος τοιοῦτος, κ. Χριστόπουλος, καὶ κατὰ τὴν 28 Ἰουνίου, φρονῶν ὁ Βασιλεύς, ὅτι τὸ κράτος ὑγιῶς ἤδη εἶχεν, ἀπῆλθεν εἰς λουτρὰ τῆς Γερμανίας, ἀναθεὶς τὴν κυβέρνησιν εἰς τὴν Βασίλισσαν.

## 1861.

Ὀλίγον μετὰ ταῦτα (τὴν 7 Ἰουλίου 1861), ἀπερχομένου τοῦ υἱοῦ μου Κλέωνος εἰς Γερμανίαν πρὸς συμπλήρωσιν τῶν σπουδῶν του, συναπῆλθε πᾶσα ἡ οἰκογένεια εἰς Ἀγγλίαν, καὶ ἀπέμεινα μόνος, διὰ τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, ἣν ἔβλεπον ζοφεράν, εἰς βαθεῖαν ἀθυμίαν βεβυθισμένος. Ἀπεφάσισα δέ, ἀποσυρθεὶς εἰς δύο μόνον δωμάτια τῆς οἰκίας μου, νὰ ἐνοικιάσω τὰ λοιπά, διότι, πλὴν τοῦ καθηγητικοῦ μισθοῦ, μοὶ ἔμενεν οὗτος μόνος ὁ πόρος. Τὴν μικρὰν κληρονομίαν τῆς μητρός μου κατεκράτει ὁ γαμβρός μου κ. Σκήν, καὶ μόνον μεταγενεστέρως κατώρθωσεν ἡ ἀγγέλου καρδίαν ἔχουσα ἀδελφή μου ν' ἀποσπάσῃ καὶ μοὶ ἀποστείλῃ τὸ ἥμισυ. Τὴν δὲ προῖκα τῆς συζύγου μου, παραλαβών, ἵνα διαθέσῃ ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρός της, μόνον μετὰ ἔτη ἠναγκάσθη νὰ μᾶς ἀποδώσῃ μέρος αὐτῆς. Ἐξεμίσθωσα δὲ ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου τὴν οἰκίαν τῷ κ. Σκ. Βυζαντίῳ, εἰς τὴν φιλικὴν ἡμῶν σχέσιν μᾶλλον ἢ εἰς ὑλικὴν ἀπολαβὴν ἀποβλέψας, καὶ μὴ ἀγνοῶν πόσον ὀλίγον ὁ ἴδιος ηὐκολύνετο εἰς ἀπότισιν ἐνοικίων. Ηὐτύχησα δὲ τότε, ἀπειλούμενον ὑπὸ φιλοπροσώπων καὶ ἰδιοτελῶν ὑπουργῶν, νὰ διατηρήσω εἰς τὴν θέσιν του τὸν

κ. Βυζάντιον, ὑπηρετήσας τὸ δημόσιον συμφέρον μᾶλλον ἢ αὐτὸν καὶ κατορθώσας νὰ μὴ στερηθῇ ἡ ὑπηρεσία τοῦ διακεκριμένου τούτου ἀνδρός. Ηὐτύχησα δὲ καὶ ἄλλως νὰ δειχθῶ πως χρήσιμος εἰς τὴν οἰκογένειαν. Ὁ κ. Σκυλίσσης, ἀρξάμενος τῆς ἐκδόσεως τῆς «Ἡμέρας» ἐν Τεργέστῃ, μοὶ ἔγραψε νὰ τῷ συστήσω ἄξιόν τινα βοηθόν. Τῷ ἔπεμψα δὲ τὸν Ἀναστάσιον Βυζάντιον, ὅστις ἔπειτα, μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου, τὴν ἐφημερίδα ἀναλαβών, κατέστησεν αὐτὴν μίαν τῶν διαπρεπεστέρων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ δημοσιογραφίᾳ.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ὁ νέος Ἀλέξανδρος Βυζάντιος, ὅστις κατεῖχε τὸ δωμάτιον πλησίον τοῦ ἐμοῦ, μοὶ εἶπεν ὅτι νέος, ποιητής, ὅστις τὸν ἐπεσκέπτετο κατ᾽ ἐκείνην τὴν ὥραν, καὶ οὗ περιττὸν νὰ μνημονεύσω τὸ ὄνομα, ἐπεθύμει νὰ εἰσαχθῇ παρ᾽ ἐμοὶ καὶ νὰ μὲ γνωρίσῃ. Προθύμως δὲ τὸν ἐδέχθην, καθ᾽ ὅσον εἶχον ἤδη ἀναγνώσει μετ᾽ ἐπιδοκιμασίας τινὰ τῶν ἔργων του.

Ἐλθὼν λοιπὸν οὗτος πρὸς ἐμέ, μετά τινας γενικότητας, μοὶ ὡμολόγησε τὸν λόγον, δι᾽ ὃν ἐπεθύμησε νὰ μὲ γνωρίσῃ. Εἶχε συμπέσει ἀκριβῶς κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἡμέραν νὰ εὑρεθῇ εἰς μεγάλην στενοχωρίαν, καὶ ἀνάγκην ἀπόλυτον τριακοσίων δραχμῶν.

Δυστυχῶς δὲν τὰς εἶχον, οὐδ᾽ ἐδυνάμην νὰ τὰς προμηθευθῶ, διότι τὰ χρηματικά μου εἶχον κακῶς, καὶ τῆς οἰκογενείας μου ἡ ὁδοιπορία εἰς μεγάλας ἀνάγκας μ᾽ ἐξέθετε. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτον ἀδιάφορον. Ἡ πρόθεσίς του δὲν ἦτον οὐδαμῶς νὰ μοὶ ζητήσῃ, χρήματα, ἀλλ᾽ ἁπλῶς μίαν τρίμηνον προσυπογραφὴν, δι᾽ ἣν τὸ ἔντιμον τοῦ χαρακτῆρός του ἦν πληρεστάτη ἐγγύησις. Καίτοι δὲ γνωρίζων τὸ καθῆκον τοῦ νὰ μὴ ὑπογράφω, ὅταν δὲν ἔχω τὴν βεβαιότητα ὅτι δύναμαι ὁ ἴδιος νὰ ἐκπληρώσω τὴν ὑποχρέωσιν, ἣν ἀναλαμβάνω, εὑρέθην ὅμως ἐστενοχωρημένος, πῶς νὰ μὴ προσβάλω τοῦ αἰτοῦντος τὴν φιλοτιμίαν, καὶ ὑπέγραψα.

Μετὰ τρεῖς μῆνας δέ, εἷς ὑπάλληλος τῆς τραπέζης Σκουλούδη ἐλθών, μοὶ παρουσίασε τὴν συναλλαγματικήν, καὶ ἀπῄτησε τὴν ἐξόφλησιν αὐτῆς. Εἰς τὴν παρατήρησίν μου δέ, ὅτι πρέπει ν᾽ ἀποταθῇ εἰς τὸν πρῶτον ὑπογράψαντα, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ἔπραξε τοῦτο, ἀλλ᾽ ἐκεῖνος εἰς ἐμὲ τὸν παρέπεμψε. Μεταβὰς δέ,

κατὰ παράκλησίν μου, καὶ ἐκ δευτέρου πρὸς τὸν χρεώστην, ἤκουσε παρ᾽ αὐτοῦ ὅτι ἐγώ, ὡς προσυπογράψας, ὀφείλω καὶ νὰ πληρώσω. Τοῦτο καὶ ἔπραξα, ἀλλὰ συγχρόνως ἐκίνησα δίκην, ἣν φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐκέρδησα, ἀλλὰ τὰ χρήματα ἔλαβον μετὰ μακρὸν χρόνον ὀπίσω, πλὴν τῶν δικαστικῶν ἐξόδων καὶ τῶν ζημιῶν.

## Μικτοὶ Γάμοι.

Ἐπὶ τῆς ἀπουσίας τοῦ Βασιλέως, κατὰ τὸ σύνηθες, ἡ Βασίλισσα εὐχερέστατα ὑπέγραφεν ὅ,τι οἱ Ὑπουργοὶ τῇ ὑπέβαλλον, οὐχὶ ὡς τρέφουσα μεγάλην πρὸς αὐτοὺς ὑπόληψιν καὶ ἐμπιστοσύνην, ὅπερ οὐδ᾽ ἦν πολὺ σύμφωνον πρὸς τὸν χαρακτῆρα της, ἀλλὰ διότι ἐφρόνει ὅτι τὰ καθέκαστα τῆς ὑπηρεσίας ἦσαν ἐδική των, οὐχὶ τοῦ θρόνου φροντὶς καὶ εὐθύνη. Ἀλλ᾽ ἓν ἀντικείμενον τῇ ἦν περισπούδαστον, καί, ἢ φρονοῦσα ὅτι ὑπηρέτει τὸ δίκαιον, ἢ ἐλπίζουσα ὅτι θὰ εὐηρέστει τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ καὶ τοῖς εὐσεβέσιν, ἐπέμενεν εἰς αὐτό, καὶ μέχρι τέλους προυκάλεσε διὰ τοῦ κ. Ποτλῆ, Ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης, νόμον περὶ αὐτοῦ, δημοσιευθέντα τῇ 15 Αὐγούστου. Ἦν δὲ τοῦτο ὁ κανονισμὸς τῶν μικτῶν γάμων, καθ᾽ ὃν οὗτοι, τότε μόνον ἔγκυροι ἐκηρύττοντο, ὅτε ἀμφότεροι οἱ νυμφίοι ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ βαπτίζωσι τὰ τέκνα των εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν.

Πληροφορηθεὶς περὶ τούτου, συνέταξα ὑπόμνημα, ὃ δὲν ἔδωκα εἰς τὴν δημοσιότητα, ἔπεμψα ὅμως εἰς τὴν Α. Μ., προσπαθῶν δι᾽ αὐτοῦ ν᾽ ἀποδείξω τὸ μέτρον ὡς ἄτοπον ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, διότι, καθ᾽ ὅσον μὲν οἱ μικτοὶ γάμοι ἀπηγορεύοντο ὑπὸ τῶν κανόνων, οὐδεὶς νόμος ἴσχυεν ἵν᾽ ἀναγνωρίσῃ αὐτῶν τὸ ἔγκυρον· καθ᾽ ὅσον δ᾽ ἐπρόκειτο περὶ τῶν κοινωνικῶν τοῦ γάμου συνεπειῶν, ἄδικος νόμος θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρῆται ὁ διακρίνων τοὺς πολίτας κατὰ θρησκεύματα καὶ προστατεύων ἄλλους ὑπὲρ ἄλλους, ἐν χώρᾳ μάλιστα περιεχούσῃ ὑπηκόους καὶ καθολικούς, πλὴν τῶν ὀρθοδόξων. Συνεπέραινον δὲ λέγων ὅτι ἡ πολιτεία, ἀνεξαρτήτως τοῦ κανονικοῦ ζητήματος, εἰς ὃ δὲν εἶχε νὰ

ἐπεμβῇ, ὤφειλε ν' ἀναγνωρίζῃ πάντα γάμον τελεσθέντα ὑπὸ ἱερέως, οἵου δήποτε ἀνεγνωρισμένου θρησκεύματος.

Μὴ ἔχων τότε συνάφειαν μετὰ τῆς Αὐλῆς, δὲν ἠξεύρω νὰ εἰπῶ ἂν τὸ ὑπόμνημά μου συνετέλεσε κατά τι εἰς τὸ νὰ μεταπείσῃ τὴν Βασίλισσαν καὶ τοὺς ὑπουργούς της. Ἀλλὰ μετὰ δύο μῆνας (τῇ 15 Ὀκτωβρίου), ὁ αὐτὸς ὑπουργὸς ὑπέβαλε καὶ ἡ αὐτὴ Βουλὴ ἐψήφισεν ἕτερον νόμον, ὑπογεγραμμένον ἐπίσης ὑπὸ τῆς Βασιλίσσης, καὶ στηριζόμενον ἀκριβῶς εἰς τὰς ἀρχάς, ἃς ἐπρέσβευον.

Καθ' ἅπαν τὸ διάστημα τοῦτο οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ξένων δυνάμεων, ἰδίως ὁ Βουρὲ τῆς Γαλλίας, ὁ Γόλτς τῆς Πρωσσίας, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Kayserling, καὶ ὁ Werther, ὁ Hombesch τῆς Βαυαρίας, ὁ Τέστας τῆς Αὐστρίας, ὁ Ὀζερὸφ τῆς Ρωσσίας, ἀναλογιζόμενοι, ἃς εἶχον ἄλλοτε σχέσεις μετ' ἐμοῦ, ὡς ὑπουργοῦ, ἐξηκολούθουν νὰ μὲ βλέπωσι συνεχῶς, νὰ μ' ἐπισκέπτωνται καὶ νὰ μὲ προσκαλῶσι, καὶ ἀπροκαλύπτως νὰ μοὶ ἐκφράζωσι τὴν γνώμην των περὶ τῶν δημοσίων, ἥτις ἦν ἥκιστα εὔνους. Διισχυρίζοντο δέ, εἴτε εἰλικρινῶς, εἴτε μή, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πρῶτον, διότι δὲν τὸ ἔλεγον εἰς μόνον ἐμέ, ἴσως ὅμως καὶ ἐκ προλήψεως, προελθούσης ἐκ τῆς μακρᾶς γνωριμίας, ὅτι Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἦν τότε ὡς ἂν μὴ ὑπῆρχε, καὶ ὅτι μόνος ἐγὼ ἤμην κατάλληλος διὰ ταύτην τὴν θέσιν. Διὰ τῶν Πρέσβεων δ' ἠρχόμην εἰς συνάφειαν καὶ μετὰ πολλῶν ἐπισήμων ξένων, τὰς Ἀθήνας ἐπισκεπτομένων, ὡς παρὰ τῷ κ. Τέστᾳ ἐσχετίσθην μετὰ τοῦ κ. Hübner, ὃν καὶ ἐξενάγησα καὶ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Πρωσσίας μετὰ τοῦ κ. Bättigen, παρὰ τῷ κ. Bourée μετὰ τῶν κ. Gobineau καὶ Teübère, γαμβροῦ τοῦ Πισκατόρη, μετὰ τῆς συζύγου του, καὶ παρὰ τῷ κ. Χὶλλ μετὰ τοῦ ἐνδόξου θεολόγου Stanley καὶ μετὰ τοῦ Sir Henry Holland. Εἶχον δὲ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ὑποδεχθῶ, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχήν, καὶ τοὺς ἐξ Εὐρώπης ἐπιστρέφοντας νέους Ἀλέξανδρον καὶ Κωνσταντῖνον Στεφάνου Καραθεοδωρῆ, μεθ' ὧν, εἰς μετὰ ταῦτα χρόνους, στενὴ μὲ συνέδεσε φιλία.

Ἐκ δὲ τῶν ὑπουργῶν, συνεχῶς ἔβλεπον τὸν πρώην συνά-

δελφόν μου κ. Χριστόπουλον, καὶ ἀφ᾽ ὅτου ἤμην ἄνευ οἰκογενείας, ἐγευμάτιζον ἐνίοτε παρ᾽ αὐτῷ, ἀλλ᾽ ἡ φιλία του μοὶ ἐνεποίει τὴν ἐντύπωσιν, ὡς ἂν ἦν κατ᾽ ἐπιφάνειαν μόνον, καὶ εἰς τὴν εἰλικρίνειάν μου παρετήρουν ὅτι ἀνταπεκρίνετο μᾶλλον διὰ κρυψινοίας. Καὶ ἀνεγνώριζε μὲν καὶ αὐτός, περὶ τὰ τέλη μάλιστα, ὅτι τὰ πράγματα δὲν ἐχώρουν καλῶς, καὶ ὅτι ἀναγκαία ἦν μεταῤῥύθμισις, ἀλλὰ διέκρινον ὅτι ἤρχιζε τρέφων τινὰ ἐλπίδα, ἢ κἂν ὀνειρευόμενος, ὅτι ἦν δυνατὸν ὑπὲρ αὐτοῦ νὰ στραφῇ ἡ μεταβολή, καί, ἀντὶ μέλους, ν᾽ ἀναδειχθῇ Πρόεδρος ὑπουργείου.

Καὶ δὲν ἀνταπεκρίνοντο μὲν τὰ τῆς Κυβερνήσεως, εἰς ἣν εἶχον ἐγὼ συλλάβει καὶ ἀγωνισθῆ νὰ ἐφαρμόσω ἰδέαν, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ εἰς χείρονα ἦσαν κατάστασιν τῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπικρατούσης ἐν Ἑλλάδι. Ἡ Βασίλισσα, μάλιστα, μέχρις ὑπερβολῆς εἵπετο τῇ ἀρχῇ, ὅτι τῶν ὑπουργῶν ἦν πᾶσα ἡ εὐθύνη, καὶ αὐτοῖς ἑπομένως ἀνῆκεν ἀνεξελέγκτως καὶ πᾶσα ἡ ἐνέργεια. Ἡ Βασίλισσα ἐβασίλευε καὶ δὲν ἐκυβέρνα. Οὐχ ἧττον ὅμως, ἐπειδὴ νοσηρὰ ἦν ἡ βάσις, ἤτοι ἡ διὰ ῥαδιουργίας καὶ ἐπεμβάσεως παραβίασις τῆς θελήσεως τῶν ἐκλογέων, ἡ ἐξ αὐτῆς προϊοῦσα ἐκλογὴ τῶν βουλευτῶν, καὶ ἡ ἀπὸ τούτων ἐκπόρευσις τοῦ Ὑπουργείου, διὰ τοῦτο ἡ νόσος κατεῖχε πᾶσαν τὴν κοινωνίαν, καὶ σύμπτωμα αὐτῆς ἦν ὁ ἄνευ ἐπιγνώσεως πυρετώδης τῆς κοινῆς γνώμης ἐρεθισμός, ἰσχυρότερον κατέχων τὰς ἀσθενεστέρας μάλιστα τῶν διανοιῶν.

Τὴν 6 Σεπτεμβρίου τὸ ἑσπέρας τὸ ἀποτρόπαιον κακούργημα, ὑπ᾽ ἀφρόνων παιδαρίων μελετηθέν, ἀπόπειρα δολοφονίας, διεπράχθη κατὰ τῆς Βασιλίσσης, ἐπανερχομένης ἐφίππου ἐκ τοῦ περιπάτου. Τὸ ὄργανον τῆς βδελυρᾶς πράξεως ὑπῆρξεν ὁ Ἀριστείδης Δόσιος, μαθητὴς τοῦ Γυμνασίου, υἱὸς φίλου καὶ ἀρχαίου συμμαθητοῦ μου, ἀνήκων εἰς μίαν τῶν διοπρεπεστέρων οἰκογενειῶν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὅστις, πρὸς τιμήν του, εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτον ἂν ἐδύνατο νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἔκτοτε πάσχων ἐκ τῆς παραφροσύνης, ἥτις μετὰ δεκαοκτὼ ἔτη τὸν ἔφερεν εἰς τὸν τάφον. Ἀλλὰ τὸ κακοῦργον ὅπλον εἶχε θέσει εἰς τὰς χεῖρας του ἡ ψῆφος τῶν συμμαθητῶν καὶ συνωμοτῶν του.

Τὰ μυελλοῦ καὶ ἀρτίων γνώσεων ἐστερημένα μειράκια ἐνόμι-

ζον ὅτι ἐδικαιοῦντο αὐτὰ νὰ λάβωσιν εἰς χεῖρας τῆς πολιτείας τὴν τύχην, καὶ ὅτι ἔπραττόν τι ἡρωϊκὸν τὰς βάσεις τοῦ θρόνου σαλεύσαντα, τὴν πατρίδα των ἀπέναντι τοῦ ἐξευγενισμένου κόσμου διαβάλλοντα, ὡς ἀνάξιον τῆς ἀνεξαρτησίας της, καὶ ἀνάνδρως δολοφονοῦντα γυναῖκα, καθ' ἧς, ἂν ἠρωτῶντο, τότε πρῶτον θὰ ἐσκέπτοντο, ὅτι δὲν ἤξευρον ἄν τι καὶ ὁποῖον ὑπῆρχε παράπονον. Ἡ Βασίλισσα Ἀμαλία ἠγάπα τὴν θετήν της πατρίδα ὑπὲρ τὴν τεκοῦσαν αὐτήν, ἐκυβέρνα κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ ἔθνους ψηφισθὲν πολίτευμα, ἢ μᾶλλον οὐδ' ἐκυβέρνα, ἀλλ' ἄφηνε τοὺς Ὑπουργούς της νὰ κυβερνῶσι, καὶ οἱ Ὑπουργοί της ἦσαν Ἕλληνες, ὡς εἴτινες καὶ ἄλλοι, τοὐλάχιστον ὅσον καὶ οἱ ἀγένειοι συνωμόται, οἱ Ὑπουργοὶ ἦσαν ὁ υἱὸς τοῦ Μιαούλη, ὁ υἱὸς τοῦ Βότσαρη.

Ἡ πόλις πᾶσα ἐγένετο ἀνάστατος ἐπὶ τῷ φρικτῷ ἀκούσματι. Τῇ ἐπαύριον δ' ἀπὸ πρωΐας ἀπῆλθον καὶ ἐγὼ εἰς τ' Ἀνάκτορα, ἔνθα ὅμως δὲν ἦν ἡ Βασίλισσα, διότι μετὰ πάσης τῆς Αὐλῆς εἶχεν ἀπέλθη εἰς Πόρον. Ἐπανῆλθον δ' αὖθις τὴν ἐπιοῦσαν, ἀλλὰ μοὶ ἐῤῥέθη ὅτι, ἐν ὀνόματι πάντων τῶν καθηγητῶν, θέλει παρουσιασθῆ ὁ Πρύτανις. Οὐχ' ἧττον μετὰ πέντε ἡμέρας ἐμηνύθην, ὅτι ἡ Βασίλισσα ηὐδόκει νὰ μὲ δεχθῇ· τὸ ἐναντίον ἤθελε μὲ ἐκπλήξει μετὰ τὴν τόσην εὐμένειαν, ἧς μὲ ἠξίου, ὅτε ἤμην ἐν τῷ ὑπουργείῳ.

Ἐλθὼν δ' εἰς τὰ Ἀνάκτορα, ἐν τῷ προθαλάμῳ εὗρον καὶ ἐπιτροπὴν τῶν δικηγόρων, ἥτις πρὸ ἐμοῦ εἰσῆλθε, καὶ ἐν αὐτῇ διέκρινα ὠχρόν τινα καὶ ἀσθενικὸν νεανίαν, καὶ ἔμαθον ὅτι ἦν ὁ ἐκ Μεσολογγίου Δεληγεώργης, ἐπιδιώξας τὴν ἐκλογήν του ὡς μέλους τῆς ἐπιτροπῆς, ὅπερ οὐ μικρὸν μ' ἐξέπληξε, διότι ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἦν εἷς ἐκ τῶν συνωμοτῶν τῶν ψηφισάντων τὴν ἐκλογὴν τοῦ Δοσίου.

Ὅτε δὲ παρουσιάσθην εἰς τὴν Βασίλισσαν, καὶ συγχαρεὶς αὐτὴν ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ της, τῇ ἐξέφρασα τὴν βδελυγμίαν μου, διὰ τὴν μυσαρὰν κακουργίαν, «Αὐτά, μοὶ εἶπεν, ὡς ἐλέγχουσά με, εἰσὶ τ' ἀποτελέσματα τῆς ἀγωγῆς, ἣν δίδετε εἰς τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν». «Αὐτά, τῇ ἀπεκρίθην, Μεγαλειοτάτη, οἰκτρὰ καὶ ἀξιοθρήνητα. Ἀλλὰ πῶς δύνασθε νὰ τὰ περιμένετε κρείττονα; Σκεφθῆτε, ἀφ' ὅτου εἶσθε ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἢ ἔστω κἂν ἀπὸ τοῦ

1843, πόσους Ὑπουργοὺς τῆς Ἐκπαιδεύσεως ἐξελέξασθε διὰ τὴν εἰδικότητα ἢ τὰς παιδαγωγικὰς γνώσεις αὐτῶν; Ἐκλέγετε, ἀναγκάζεσθε νὰ ἐκλέγητε, τοὺς ἔχοντας ψήφους, οὐχὶ τοὺς ἔχοντας γνώσεις, ἢ μᾶλλον τοὺς διὰ ῥαδιουργιῶν τὰς ψήφους σφετεριζομένους, οὐχὶ ἐκείνους, οὓς ἡ ἀληθὴς κοινὴ γνώμη ἐκτιμᾷ, ὡς τοὺς ἱκανωτέρους. Θλιβερώτατον ἐστιν, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἐκπλήττεσθε, ἂν νοσηραὶ ῥίζαι φέρωσι δηλητηριώδεις καρπούς». Τὴν ὑψηλόφρονα δὲ Βασίλισσαν οὐδόλως παρώργισαν οἱ θρασεῖς λόγοι μου.

Ὁ Ἀριστείδης Δόσιος, δικασθείς, κατεδικάσθη, καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι, εἰς θάνατον· ἀλλ' ἡ Βασίλισσα, εἰποῦσα ὅτι βαθέως λυπεῖται τὴν μητέρα του, ἠλάττωσε τὴν ποινὴν εἰς διὰ βίου δεσμά, ἃ ἐλύθησαν, ὅτε μετ' ὀλίγον στάσις ἐξεθρόνισε τὸν Βασιλέα Ὄθωνα. Τότε δ' ἀπελθὼν εἰς Γερμανίαν, συνεπλήρωσε τὰς σπουδάς του μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας· ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐνυμφεύθη καὶ διωρίσθη ὡς διευθυντὴς πιστωτικῶν καταστημάτων, ἀλλὰ μάτην ὑπὸ πολλῶν παρεκινήθη ν' ἀπέλθῃ εἰς Βαυαρίαν καὶ ζητήσῃ τὴν ἄφεσιν παρὰ τῆς Βασιλίσσης, ἥτις εἶχε κηρύξει τὴν πρόθεσίν της τοῦ νὰ τὸν συγχωρήσῃ. Αὐτὸς ἠρνήθη πάντοτε, εἴτε ἐκ δειλίας καὶ εὐνοήτου αἰσχύνης, εἴτε ἤδη ἐνδίδων εἰς τὰ πρῶτα συμπτώματα τῆς παραφροσύνης, ἧς θῦμα ἀπέθανεν ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα εἰς κατάστημα φρενοβλαβῶν ἐν Παρισίοις.

Περὶ τὰς ἀρχὰς δ' Ὀκτωβρίου, ἐγγιζούσης τῆς ἐποχῆς τῆς τοῦ Βασιλέως ἐπανόδου, ὁ δήμαρχος κ. Γεώργιος Σκοῦφος, μὲ παρεκάλεσε καὶ τῷ ἔγραψα προσφώνησιν ὑποδοχῆς πρὸς τὴν Α. Μ. Ἔφθασε δ' ὁ Βασιλεὺς τὴν 18ην, ἀλλ' ἀγνοῶ ἂν ἀπηγγέλθη ἡ προσφώνησίς μου, διότι, οὐδὲ παρὼν ἤμην εἰς τὴν ὑποδοχήν, οὐδὲ τὰ περὶ τούτου ἠρώτησα· τὸ πιστεύω δέ, διότι αὐτὴν εἶχε δεχθῇ εὐγνωμόνως ὁ κ. Σκοῦφος, καὶ ἄλλην δὲν ἤκουσα νὰ παρεσκεύασε.

Τὸ κατὰ τῆς Βασιλίσσης μισητὸν τόλμημα, ἀπόδειξις κοινωνικῆς καχεξίας, διετήρει τὰ πράγματα ἐν ταραχῇ, καὶ ὑπὸ πολλῶν ἠλπίζετο ἡ διόρθωσις ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ Βασιλέως. Ἄλλοι δ' ἄλλως ἐπόθουν ἢ ἐπεζήτουν τὴν διόρθωσιν ταύτην, πολλοὶ κατὰ τὰ ἴδια αὐτῶν συμφέροντα, ἀλλὰ σχεδὸν πάντες προ-

σβεύοντες τὴν ἀνάγκην ἀλλαγῆς ὑπουργείου. Ὁ Δημήτριος Βουδούρης μάλιστα, μεθ᾽ οὗ συνωμίλησα μίαν ἡμέραν, μοὶ κατεδείκνυεν, ὡς μόνην τῶν πραγμάτων θεραπείαν, τὴν ἀποβολὴν πάντων τῶν βασιλικῶν, τὴν διάλυσιν τῆς βουλῆς, ὡς λίαν βασιλόφρονος καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὑπουργῶν, οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, ἀλλ᾽ ὑπὸ τοῦ πρωθυπουργοῦ. Ὁ κύριος ὅμως οὗτος εἶχε, πλὴν τῶν δημοσίων, καὶ ἰδίας μερίμνας, ὧν πρόχειρον εὗρε τὴν λύσιν μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας, ἁρπάσας καὶ νυμφευθεὶς τὴν κ. Σταματίναν, σύζυγον τοῦ ἀγαθοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πρώην πρωθυπουργοῦ κ. Βούλγαρη.

Οὕτως ἐξελαμβάνετο ἡ βασιλεία, ὡς ὁ ἀποπομπαῖος τράγος πασῶν τῶν ἀληθῶν ἢ ὑποτιθεμένων συμφορῶν, ἡ βασιλεία, ἥτις ἐπὶ τῆς Βασιλίσσης οὐδὲν ἕτερον ἦν, ἢ ἡ παθητικῶς τὰ διατάγματα προσυπογράφουσα δύναμις. Καὶ ἐξετελέσθησαν μὲν μετὰ ταῦτα, ὑπερακοντισθεῖσαι μάλιστα, αἱ εὐχαὶ τοῦ κ. Βουδούρη, ἀλλὰ διὰ τούτου τὰ πράγματα δὲν διωρθώθησαν· ἐξ ἐναντίας, διότι ἐκεῖ δὲν ἐνέκειτο τὸ κακόν· ἀλλ᾽ ἡ παρὰ τὴν δόξαν μου ἀφεθεῖσα ἄδεια τοῖς ὑπουργοῖς, τοῦ νὰ ἐπηρεάσωσι τὰς ἐκλογάς, ἦν ἡ ῥίζα τῆς ἀσθενείας, ἀναβιβάσασα τὴν εὐθύνην μέχρι τοῦ θρόνου.

Περὶ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1861, ὁ Κλέων, εἰς Βερολῖνον μεταβάς, ἵνα περατώσῃ ἐκεῖ τὰς σπουδάς του, μοὶ ἔγραφεν ὅτι, διαιτώμενος ἐκεῖ ἡσύχως, ὡς μαθητής, καὶ εἰς τὸ ἔργον του μόνον ἐπιδιδόμενος, ἤλπιζε νὰ δαπανᾷ ὀλιγώτερον ἢ ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ μὲ παρεκάλει τὸ προϊὸν τῶν οἰκονομιῶν του νὰ πέμπω εἰς Ὀξωνίαν, εἰς τὴν μητέραν του, πρὸς ἀνετωτέραν της δίαιταν.

Ἐν ταῖς ὥραις τῆς ἀνέσεως, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1861, περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἀναπτύξεως τοῦ μουσικοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς εἰς τὴν σκηνὴν ἀναβιβάσεως τῆς μουσικῆς σκεπτόμενος, συνέταξα σχέδιον φιλαρμονικῆς ἑταιρίας, ἀποπνιγὲν ὅμως ταχέως εἰς τὰ πολιτικὰ συμβάντα, καὶ ἀντικατασταθὲν μετὰ ταῦτα ὑπὸ ἀνεπιτυχεστάτου ἄλλου τοῦ Γρ. Παπαδοπούλου, οὗ ἀτελὲς ἐξάμβλωμα ἦν τὸ Ὠδεῖον.

# 1862

Τὸ νέον ἔτος ἤρξατο ὑπὸ οἰωνοὺς οὐχὶ εὐμενεῖς. Τὰ φιλόδοξα πάθη εἰς τὴν διοίκησιν, ὡς εἰς ἕρμαιον ἀφορῶντα, ἦσαν λίαν ἠρεθισμένα, καὶ ἡ κοινὴ γνώμη, τὰς φατριαστικὰς φωνασκίας ἐκλαμβάνουσα, ὡς ὑπαγορεύσεις διαπύρου πατριωτισμοῦ, ἦν λίαν ἠρεθισμένη, καὶ ἐξανίστατο ἰδίως κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ἀγνοοῦσα τί τῇ προσάπτει κυρίως, καὶ μὴ διορῶσα ὅτι ταύτης τὸ πρώτιστον σφᾶλμα ἦν, ὅτι δὲν εἶχε τὴν ἰσχὺν νὰ διαλύσῃ τὰς σκευωρίας, καθ᾽ ὃ οὖσα καὶ αὐτὴ σκευωριῶν γέννημα, διότι ἐστηρίζετο εἰς βουλὴν, ἥτις διὰ σκευωριῶν παρήχθη.

Ἀλλ᾽ ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἐπεκράτει σχετικὴ ἠρεμία, διότι ἡ ἔξω ἀτμοσφαῖρα δὲν εἰσεχώρει μέχρις αὐτῶν. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ὑπουργοί, καίτοι κατ᾽ ἀρχὰς ταραχθέντες, ἤρξαντο μέχρι τέλους συμμεριζόμενοι τῆς Αὐλῆς τὴν ἠρεμίαν, ἢ ἐνόμιζον συμφέρουσαν τὴν ταύτης προσποίησιν, ὥστε καὶ ὁ Χριστόπουλος μοὶ ἔλεγεν ἐν μιᾷ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Ἰανουαρίου, ὅτι οὐδαμῶς βλέπει, ἣν ἐγὼ τῷ παρίστων ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐξέλθῃ τοῦ ὑπουργείου, διότι τὰ διαδόμενα σκοπὸν μόνον εἶχον τὴν ἐκφόβισιν τοῦ Βασιλέως.

Τὰ διαδιδόμενα ὅμως ἦσαν πυκνὰ καὶ ποικίλα, καί, ἂν οὐχὶ ἄλλο, τοὐλάχιστον τῆς ἀνησυχίας τῆς κοινῆς γνώμης ἀπόδειξις, καὶ ἰδίως διέτρεχον φῆμαι καὶ, ὡς ταχέως ἐφάνη, οὐχὶ ἀδέσποτοι, περὶ προθέσεως τοῦ Βασιλέως τοῦ νὰ καλέσῃ πρωθυπουργὸν τὸν Κανάρην, οὗ τὸ ἔνδοξον ὄνομα ἠλπίζετο πολλοὺς νὰ συνασπίσῃ περὶ τὴν κυβέρνησιν. Πρὸ πολλοῦ δὲ μοὶ εἶχεν ἤδη εἰπεῖ ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος, μετὰ τῆς ἐπιθυμίας του προτρέχων τῶν περιστάσεων, ὅτι ὁ Κανάρης ταχέως θὰ διωρίζετο πρωθυπουργὸς μετ᾽ αὐτοῦ (τοῦ Κ. Σούτσου) ὡς συνυπουργοῦ:

Ἀλλ᾽ ἐγώ, γνωρίζων τοῦ Βούλγαρη τὴν οὐ μικρὰν νοημοσύνην καὶ τὴν κυβερνητικὴν πεῖραν, καὶ προσέτι ἐλπίζων ἔτι, ὅτι ἐν τῇ ἀρχῇ θὰ ἐπανήρχετο καὶ εἰς τὴν ὁδόν, εἰς ἣν ἄλλοτε εἶχον προσπαθήσει νὰ τὸν εἰσαγάγω, ἀπεπειρώμην, ὁμιλῶν τῷ τε ἰδιαιτέρῳ γραμματεῖ τοῦ Βασιλέως καὶ τοῖς μᾶλλον πλησιάζουσι τὴν Αὐλὴν τῶν διπλωματῶν, νὰ πείσω τὸν Βασιλέα ν᾽ ἀποδώσῃ τὴν

εὔνοιάν του εἰς τὸν κ. Βούλγαρην, καὶ καλέσῃ αὐτόν, εἴτε μόνον, εἴτε μετὰ τοῦ κ. Κανάρη, εἰς τὸ ὑπουργεῖον. Μοὶ ἐμήνυσε δ' ὁ Βασιλεύς, ὅτι ἐπαινεῖ τὰς ὑπὲρ τοῦ Βούλγαρη προσπαθείας μου, ὅτε γνωρίζω πῶς ἐκεῖνος πρὸς ἐμὲ εἶχε προσενεχθῇ. Ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο, καίτοι ἐκτιμῶν αὐτὰς ὡς ἀνιδιοτελεῖς, δὲν τὰς ἀπέκρουσε. Τῷ ἔπεμψα δὲ καὶ ὑπόμνημα, δι' οὗ ἐπροσπάθουν ν' ἀποδείξω τὴν ἄφευκτον ἀνάγκην ἀλλαγῆς ὑπουργείου· ἀλλ' ἄνευ διαλύσεως τῆς Βουλῆς, διότι, ὡς εἶπε ποτέ τις σοφὸς πολιτικός, δύο διαλύσεις ἀντιστοιχοῦσι πρὸς μίαν ἐπανάστασιν, καὶ διότι, εἰς τὴν παροῦσαν τῶν πνευμάτων κατάστασιν, αἱ νέαι ἐκλογαὶ θὰ ἦσαν χείρονες τῶν προτέρων, ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπεμβῇ ἡ κυβέρνησις, ὅπερ θὰ ἦτο τὸ πάντων χείριστον κατ' ἐμέ.

Ὁ Βασιλεὺς ἐπείσθη ὑπὸ τοῦ ὑπομνήματος, ἀλλὰ συνεπῶς πρὸς τὸν χαρακτῆρά του, ἐβράδυνεν, ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν, δυστυχῶς, καὶ μοὶ ἔδωκε τὴν ἐντολὴν τοῦ νὰ συνεννοηθῶ μετὰ τοῦ Βούλγαρη, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μὴ διαλύσεως.

Αὕτη ὅμως δὲν ἦτον ἡ πρόθεσις τοῦ Βούλγαρη, ἤθελε Βουλὴν, ἣν αὐτὸς νὰ φέρῃ, δι' ὧν οἶδε τρόπων, ἵνα τὴν ἔχῃ ὑποχείριον. Διὰ τοῦτο, ἐφαίνετο μὲν παραδεχόμενος τὰς προτάσεις τοῦ Βασιλέως, ἀλλ' ἔπειτα πάλιν ὠπισθοδρόμει, προὐχώρει μέχρι τινὸς εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Κανάρη, καὶ ἔπειτα διετείνετο ὅτι ὁ Κανάρης τὸν ἀπατᾷ, ἵνα τὸν ἐκθέσῃ. Μέχρις τέλους, ἐρωτηθεὶς ὑπ' ἐμοῦ κατηγορηματικῶς, ἂν δέχηται τὴν πρωθυπουργίαν ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς μὴ διαλύσεως, καὶ παρακληθεὶς ν' ἀποφανθῇ ἀπροκαλύπτως, εἶπεν, ὅτι τοῦτο ἦν ζήτημα, περὶ οὗ ἐδύνατο ν' ἀποφασίσῃ, ἀφ' οὗ ἀναλάβῃ τὴν ἐξουσίαν. Ἡ ἀπάντησις δ' αὕτη, ὡς δολία θεωρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Βασιλέως, διέκοψε τὰς διαπραγματεύσεις.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰανουαρίου ἡ Βασίλισσα, ἐν ἀταραξίᾳ διατελοῦσα ἐξ ἀγνοίας τῆς καταστάσεως τῆς κοινῆς γνώμης, ἐπεθύμησεν, ἀντὶ χοροῦ, νὰ δοθῶσι παραστάσεις εἰς τὴν μικρὰν αἴθουσαν τῶν ἀνακτόρων, διότι τὸ ἔδαφος αὐτῆς δὲν ἐφαίνετο πολὺ στερεὸν δι' ὀρχήσεις, καὶ ἐπεκαλέσθη καὶ τὴν ἐμὴν σύμπραξιν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου, οὗ τὴν πεῖραν δὲν εἶχεν

ἡ κοινωνία τῶν Ἀθηνῶν. Ἀναδεχθεὶς δὲ τὴν ἐντολήν, ἵνα εὐαρεστήσω τῇ Α. Μ., καὶ προκειμένου νὰ παραστῶσι δύο κωμῳδίαι, ἡ μὲν Ἑλληνιστί, ἡ δὲ Γαλλιστί, διὰ πρώτην, ἐκλέξας, ἐσύστησα, ἣν ὁ Κλέων εἶχε μεταφράσει ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ, τίτλον φέρουσαν «Προσκαλῶ τὸν Ναύαρχον» καὶ ἐτύπωσα αὐτήν, ἵνα εὐχερῶς διανεμηθῇ εἰς τὰ πρόσωπα. Ἐπεμελήθην δὲ καὶ τῶν γυμνασίων, καὶ ἐστρατολόγησά τινας τῶν ἠθοποιῶν, τὴν κυρίαν Ραλοῦν Πέτρου Παπαρρηγοπούλου, ἥτις ἦν ἀρίστη εἰς τὸ εἶδός της, τὴν κυρίαν Γρίβα Γαρδικιώτη, τὸν κύριον Ἀλέξανδρον Κωστῆν καὶ ἄλλους. Ἔλειπεν ὅμως μία τῶν πρωταγωνιστριῶν, καὶ ἡ εὕρεσις αὐτῆς εἶχε μεγάλας τὰς δυσκολίας. Τότε ἀπετάθην εἰς τὴν νέαν καὶ χαρίεσσαν γείτονά μου, τὴν κυρίαν Πικέρνη, θυγατέρα τοῦ κ. Μωραϊτίνη, καὶ τὴν παρεκάλεσα νὰ συμπράξῃ. Ἐδίσταζεν ὅμως, διότι δὲν εἶχε παραστήσει ποτέ, ἀλλ᾽, ἐμψυχωθεῖσα ὑπ᾽ ἐμοῦ, καὶ θέλουσα νὰ εὐαρεστήσῃ τῇ Βασιλίσσῃ, μέχρι τέλους ἐδέχθη.

Εἰς τὰ γυμνάσια ὅμως εἶδον μετ᾽ ἀπελπισίας αὐτὴν ἐντελῶς ἀποτυγχάνουσαν, καὶ οὐδὲν ἔχουσαν τὸ φυσικὸν καὶ εὔκαμπον, εἰς τὴν φωνήν, οὐδ᾽ εἰς τὴν σχηματοποΐαν, καὶ εἰς οὐδὲν ὠφέλουν, οὐδ᾽ αἱ συμβουλαί, οὐδ᾽ αἱ ἐπικρίσεις μου, ὥστε πεπεισμένος ἤμην περὶ τῆς παντελοῦς ἀποτυχίας τῆς ὡραίας νεοσυλλέκτου, ὅτε θὰ ἐνεφανίζετο εἰς τὴν σκηνήν.

Ἀλλ᾽ ὢ! τῆς ἐκπλήξεως. Κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς παραστάσεως, τῇ 30 Ἰανουαρίου 1862, ἡ κυρία Πικέρνη ἐδείχθη ἄλλη ἐξ ἄλλης, καί, ὡς ἂν εἶχον ἀφανῶς ὡριμάσει ἐν αὐτῇ τὰ ὀλίγα διδάγματα, ἃ παρ᾽ ἡμῶν ἤκουσε, παρέστησεν, ὡς γνησία ἠθοποιός, μετ᾽ ἀπαραμίλλου χάριτος καὶ λεπτότητος, ἥτις κατέθελξε καὶ ἐκίνησε τὸν κοινὸν ἐνθουσιασμόν. Ὀλίγα ἔτη μετὰ ταῦτα τὴν ἀνήρπασε πικρὸς θάνατος ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς νεότητος, κεκοσμημένην ὑπὸ πλείστων φυσικῶν καὶ ἠθικῶν θελγήτρων.

Κατὰ δὲ τὸν Φεβρουάριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους καὶ ἕτερον ἀνάλογον θέαμα ἐδόθη ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ, συνιστάμενον εἰς ***ζώσας εἰκόνας,*** ὧν μετέσχον αἱ ὡραιότεραι κυρίαι τῶν Ἀθηνῶν, ἐν ἄλλαις ἡ κ. Γρίβα καὶ ἡ κ. Ἀντωνιάδη (ἤδη κ. Κυριακοῦ) κ.λ. Καὶ εἰς αὐτοῦ δὲ τὴν παρασκευὴν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν ἐπίσης, κληθείς, συνετέλεσα.

Διὰ τὸ θέαμα τοῦτο, ἐν ἄλλοις, ἀπητήθησαν καὶ δύο Ἑλληνίδων ἐνδυμασίαι, ἅς, κατὰ διαταγὴν τῆς Βασιλίσσης, ζητηθείσας ἐκ Μεγάρων, ἐκόμισαν, πολυτελεῖς καὶ χρυσοκεντήτους, δύο νέαι καὶ ὡραῖαι χωρικαὶ Μεγαρίδες· ἡ δὲ Βασίλισσα, εὐμενῶς αὐτὰς ἀνταμείβουσα, τὰς προσεκάλεσε νὰ παρακαθήσωσι καὶ αὐταὶ εἰς τὴν ἑσπερίδα, ἔνθα παρὰ πάντων ἐθαυμάζετο ἡ εὐπρεπὴς συγχρόνως καὶ ἄνετος, πάσης δειλίας, ἀλλὰ καὶ πάσης ἀγροικίας ἀπηλλαγμένη συμπεριφορά των. Μόνον δὲ παρετήρησα ὅτι, ὁσάκις ταῖς προσήγοντο ζαχαρωτά, ἐλάμβανον ἄφθονα ἐξ αὐτῶν, καὶ τὰ ἔκρυπτον εἰς τὴν βαθεῖάν των ζώνην. Ὅτε δὲ ταῖς εἶπον περὶ τούτου, «πῶς ὄχι, μοὶ ἀπεκρίθη ἡ μία, ἐκλήθημεν εἰς τῆς Βασιλίσσης μας, καὶ θὰ ἐπιστρέψωμεν τὰς χεῖρας κενάς, χωρὶς νὰ φέρωμεν εἰς τοὺς ἐδικούς μας δεῖγμα κἂν ἓν ἐκ τῆς μεγάλης αὐτῆς ἑορτῆς;»

Τὰς ἐγνώριζον δ' ἀμφοτέρας, διότι κατὰ τὸ προλαβὸν ἔτος, ἐπισκεφθεὶς τὰ Μέγαρα, εἶδον ἐμπρὸς καλύβης κείμενον λίθον ἐνεπίγραφον, καὶ ἐπεχείρησα νὰ τὸν ἀντιγράψω. Ἰδὼν δέ με ὁ ἐν τῇ καλύβῃ χωρικός, μοὶ ἔφερεν ὕδωρ καὶ ἔπλυνε τὸν λίθον, ὃν ἀνεγνώρισα, ὡς μέρος τῆς γνωστῆς ἐπὶ Ρωμαίων αὐτοκρατόρων διατιμήσεως. Ἀφ' οὗ δ' ἐτελείωσα τὴν ἀντιγραφήν, μὲ παρεκάλεσε νὰ εἰσέλθω ν' ἀναπαυθῶ εἰς τὴν καλύβην. Ἐκεῖ ἡ νέα θυγάτηρ του, ὡραία, ὡς σχεδὸν πᾶσαι αἱ Μεγαρίδες, μία τῶν δύο, αἵτινες εἶχον προσκληθῇ εἰς τὴν Αὐλήν, μοὶ ἔφερε γλυκὸν καὶ καφφέν, ἐν ᾧ ὁ πατήρ της, μετ' ἄλλου τινὸς ἐγχωρίου, συνδιελέγοντο περὶ δημοτικῶν ἐκλογῶν. Ὅτε δ' οἱ δύο ἐξῆλθον ἐπὶ μίαν στιγμήν,

— Ἔχομεν ἐκλογάς, μοὶ εἶπεν ἡ νέα, καὶ περὶ ἄλλου ἐδῶ τώρα δὲν ἀκούεις.

— Καὶ τοῦτο βεβαίως, τῇ εἶπον, σᾶς δυσαρεστεῖ, σᾶς τὰ κοράσια, διότι αἱ ἐκλογαὶ ὀλίγον σᾶς ἐνδιαφέρουν.

— Πῶς δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν; μοὶ ἀπεκρίθη. Ἀπ' αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἡ καλὴ ἢ κακὴ κατάστασις τῆς χώρας ἡμῶν, καὶ ὅ,τι ἐνδιαφέρει τὸν πατέρα μου, δὲν δύναται νὰ μοὶ εἶναι ἀδιάφορον.

Ὁμολογῶ ὅτι ἐξεπλάγην διὰ τὴν τοιαύτην ἀπάντησιν κορα-

σίου ἀγροδιαίτου, διότι ἀξία προσοχῆς ἤθελε μοὶ φανῆ καὶ εἰς τὸ στόμα νεάνιδος ἐκ τῶν διαπρεπουσῶν εἰς τῆς πρωτευούσης τὰς συναναστροφάς.

Μετά τινα δὲ χρόνον, συνεκδραμὼν εἰς τὰ Μέγαρα πάλιν μετὰ τῆς κ. Μαυροκορδάτου (Μαρῆς), τῆς κ. Ρέϊνεκ καὶ ἄλλων, κατέλυσα, ἐπ' ὀλίγας ὥρας, εἰς τοῦ δημάρχου, καὶ ἐκεῖ ἀπήντησα τὴν ἄλλην νεάνιδα, ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα προσκληθεισῶν εἰς τὴν Αὐλήν, οὐχ ἧττον ὡραίαν τῆς πρώτης. Ἐν ᾧ δὲ συνδιελεγόμην μετ' αὐτῆς, ἐπῆλθε καὶ ἡ πρώτη, φίλη αὐτῆς οὖσα, καὶ ἦν ἀμφοτέρων ἡ συνδιάλεξις εὐφυὴς καὶ πλήρης φαιδρότητος.

— Δὲν μ' ἐξηγεῖτε, ταῖς εἶπον, πῶς νέαι, ὡς σεῖς, εἶσθε ἀκόμη ἄγαμοι εἰς τὴν ἡλικίαν σας; διότι πρέπει νὰ πλησιάζητε εἰς τὸ εἰκοστὸν ἔτος. Εἶναι τόσον ἀπειρόκαλοι οἱ Μεγαρεῖς;

— Ὄχι, τοῦτο δὲν εἶναι, μοὶ ἀπεκρίθη ἡ μία γελῶσα. Ἀλλὰ ποῖον θέλετε νὰ πάρωμεν; Αὐτοὶ εἶναι ὅλοι χονδροὶ γεωργοί, δὲν εἶναι δι' ἡμᾶς. Ἡμεῖς θέλομεν καλοὺς ὑπαλλήλους μὲ καπέλλον καὶ μὲ βελάδαν, ὡς εἶναι εἰς τὰς Ἀθήνας.

— Ἠξεύρεις τί; τῇ εἶπεν ἡ ἄλλη. Νὰ πληρώσωμεν ἕνα κήρυκα εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅστις νὰ κηρύξῃ εἰς τὰς ὁδούς, ὅτι εἰς τὰ Μέγαρα ὑπάρχουν δύο κοράσια καλὰ καὶ ὡραῖα καὶ δι' αὐτὰς ζητοῦνται δύο κομψοὶ νέοι ἐκ τῆς τάξεως τῶν ὑπαλλήλων.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἠστειεύοντο αὗται αἱ ἐκ φύσεως ἀγχίνοες θυγατέρες τῶν Μεγαρέων γεωργῶν, αἵτινες, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Αὐλήν, οὐδόλως ἐφαίνοντο ἐκτετοπισμέναι.

Δὲν ἦσαν δ' αἱ παραστάσεις αὗται, αἱ ἐν ταῖς Βασιλικαῖς αἰθούσαις, αἱ πρῶται, ὧν μετέσχεν ἡ ἀνωτέρα κοινωνία τῶν Ἀθηνῶν. Πρὸ αὐτῶν εἶχον γίνει καὶ παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Ρωσσίας, ὧν μετέσχον, ὡς ἠθοποιοί, ὁ κ. Ὀζερὸφ καὶ ἡ κ. καὶ ὁ Πρέσβυς τοῦ Βελγίου, κ. Βλενδέλλ, καὶ ἡ κ. Μαρία Τυπάλδου, ἔπειτα κ. Ρώμα.

Ἐκεῖ δ', ἄλλην ἑσπέραν, ἐψάλη καὶ ὁλόκληρον τὸ Stabat mater τοῦ Ροσσίνη, καὶ ἡ Καρολίνα μετέσχε τῆς συμφωνίας, ἀναλαβοῦσα ἓν τῶν πρωτίστων μερῶν ἐν τῷ χορῷ, ὡς μεσόφωνος (contralto).

Καὶ παρ᾽ ἡμῖν δέ, ὅτε ἤμην ἐν τῷ ὑπουργείῳ, εἴχομεν ἱδρύσει μίαν ἑσπερινὴν σκηνήν, καὶ παρέστησαν κωμῳδίαν ὁ Κλέων μετὰ τῶν νέων Βυζαντίων καὶ ἄλλων φίλων του.

Περὶ τὸ τέλος δὲ τῆς πρώτης παραστάσεως ἐν τοῖς ἀνακτόροις, διαρκούσης τῆς συναναστροφῆς, ἀφίχθη τις εἴδησις, ἥτις συνετάραξεν ὁπωσοῦν τὴν εὐθυμίαν καὶ τὰς ὡραίας ἐντυπώσεις τῆς ἑσπέρας ἐκείνης. Ἐν Ναυπλίῳ ἐρρέθη ὅτι συνέβησαν ἐπαναστατικαὶ ταραχαί, εἰσηγήσει ἑνὸς τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ, τοῦ Δημ. Γρίβα, τὴν ἐπαύριον δ᾽ ἐγνώσθη διαρρήδην ὅτι ὁ Γρίβας τῷ ὄντι ἐπανέστη ἐν Ναυπλίῳ καὶ παρέσυρε καὶ τὴν φρουρὰν τοῦ Παλαμιδίου. Μετά τινας δ᾽ ἡμέρας ἐστασίασε καὶ ὁ Λεωτσάκος ἐν Σύρῳ, καὶ τὰ ὀλέθρια σπέρματα ἀνὰ πᾶσαν ἐξετάθησαν τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐμφύλιον ἔρρευσεν αἷμα.

Οὗτος ἦν ὁ δηλητηριώδης καρπὸς τῆς ἐκ μέρους τοῦ Βασιλέως ἀνοχῆς ὑπουργείων φατριαστικῶς ἐπεμβαινόντων εἰς τὰς βουλευτικὰς ἐκλογάς· διότι αἱ ἡττώμεναι φατρίαι ἐθεώρουν, ὡς ἀντίπαλον αὐτῶν, αὐτὴν τὴν κυβέρνησιν, καὶ εἰς τὴν ὑπερέχουσαν αὐτῆς δύναμιν, καὶ τὴν πρὸς σκοποὺς ἰδιοτελεῖς καὶ τὴν καταπάτησιν ἢ καταδολίευσιν τῶν νόμων, ἀντέταττον τὴν παράνομον ἐπανάστασιν, νομίζοντες ὅτι ἐποιοῦντο χρῆσιν δικαίας ἀμύνης. Θύματα τῶν ἀπαισίων τούτων καιρῶν καὶ τῆς ἀξιοθρηνήτου των πλάνης ἔπεσαν ἐν Κύθνῳ καὶ πρὸ τοῦ Ναυπλίου οὐκ ὀλίγα, ἐν οἷς καὶ γνωστοί, ὡς ὁ υἱὸς τοῦ Μωραϊτίνη (ἀδελφὸς τῆς πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ὑπὸ τῆς Βασιλίσσης θερμῶς ἐπαινεθείσης διὰ τὴν χάριν, μεθ᾽ ἧς ὑπεκρίθη), ὁ Βρατσάνος καὶ ἄλλοι νέοι, ἐν λυπηρᾷ ἀγνοίᾳ διατελοῦντες οἱ ἴδιοι τοῦ τὶ ἐπεδίωκον, ἀκρίτως παρασυρόμενοι ὑπὸ δημαγωγῶν, καὶ νομίζοντες ὅτι ὑπηρετοῦν τὴν πατρίδα, ὅτε διὰ μητροκτόνων ὅπλων τὴν ἐσφαγίαζον. Ἀφ᾽ οὗ δ᾽ οἱ λοιποί, παραδοθέντος τοῦ Ναυπλίου, ἐζήτησαν ἀμνηστείαν καὶ ἔτυχον αὐτῆς παρὰ τοῦ Βασιλέως, ὅστις ᾤκτειρεν αὐτοὺς μᾶλλον, ἢ ὅτι ἐπεθύμει τὴν τιμωρίαν των, ἐσβέσθη μὲν ἡ ἐπανάστασις, ἀλλ᾽ ἔμενον αὐτῆς αἱ ἀφορμαὶ καὶ τὰ ἐναύσματα ἀδήλως ὑποκαίοντα, μέχρις οὗ ἐξῆψαν αὐτὰ αὖθις τὴν τελικὴν καὶ μεγάλην πυρκαϊάν.

Ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ὅμως, ἐτύφλωττον πρὸς τοῦτο, καὶ ἡ κυρία Πλουσκῶ μοὶ ἔλεγεν, ὅτι τὸ τότε ὑπουργεῖον ἦτον τῶν ὑπουργείων τὸ ἄριστον, καὶ ὅτι πᾶσα χορήγησις ἀμνηστείας ἦν σφάλμα, ἐνισχύον τὴν κακουργίαν. Ὁ κ. Bourée δὲ τὴν αὐτὴν ἑσπέραν, ἀφ' ἑτέρου, μοὶ ἔλεγεν ὅτι ἦν ἀναπόφευκτος ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ὑπουργείου, ἡ γενικὴ ἀμνηστία, καὶ ἡ μεταρρύθμισις τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου.

Διὰ τοῦ κ. Πρέσβεως τῆς Πρωσσίας εἶχον ζητήσει καὶ ἐπιτύχει παρὰ τοῦ Βασιλέως του τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ ἐκπαιδευθῇ ὁ υἱός μου Ἀριστείδης εἰς τὸ ἐν Βερολίνῳ στρατιωτικὸν σχολεῖον, ἔνθα τὸν ἔπεμψεν ἐξ Ἀγγλίας ἡ μήτηρ του.

Ἐγὼ δέ, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος, ἐπείσθην νὰ παρακολουθήσω εἰς μικρὰν ἐκδρομὴν τοὺς ἀδελφοὺς Πέτρον καὶ Κωνσταντῖνον Παππαρρηγοπούλους, τοῦ πρώτου ἔχοντος νὰ μεταβῇ εἰς Πάτρας διὰ δικηγορικήν τινα ὑπόθεσιν. Τὴν 4 Ἀπριλίου ἀπήλθομεν διὰ θαλάσσης, ἱκανῶς τεταραγμένης, εἰς Κόρινθον, ὅπου ἐφιλοξενήθημεν ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου κ. Μουντζουρίδου. Ἀλλ' ἐντὸς τῆς ἡμέρας ἐνέσκυψε τοιαύτη καταιγίς, ὥστε ὁ Κορινθιακὸς κόλπος, ὑπὸ δυτικοῦ ἀνέμου μαστιζόμενος, ἦν ὅλος ἀφρός, καὶ ἐχεῖτο πρὸς τὸν Ἰσθμόν, ὥς τις ἀπέραντος καταρράκτης, ἀπειλῶν νὰ τὸν κατακλύσῃ. Καὶ αὐτὴ ἡ ἐπιβίβασις εἰς τὸ ἀτμόπλοιον ἦν, οὐχὶ ἐπικίνδυνος, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἀδύνατος, δι' ὃ καὶ ἐμείναμεν ἐν Κορίνθῳ, ἐμάθομεν δ' ἔπειτα ὅτι οἱ ἐπιβάται, μετὰ μακρὰν ἀγωνίαν καὶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν φοβούμενοι ὅτι θὰ κατεβυθίζοντο, ἔφθασαν, κακῶς ἔχοντες, εἰς Πάτρας, καὶ αὐτοὶ δυσπιστοῦντες πρὸς τὴν σωτηρίαν των. Ἡμεῖς δὲ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ τῶν Σκιρωνίδων πετρῶν ἐπανήλθομεν τὴν ἐπαύριον εἰς τὰ Μέγαρα, ὅπου, προειδοποιηθεῖσα, μᾶς περιέμενεν ἡ κ. Π. Παππαρρηγοπούλου, καὶ ἐφ' ἁμάξης ἐπεστρέψαμεν εἰς Ἀθήνας.

Ἀποτυχούσης λοιπὸν τῆς πρώτης ταύτης ἐκδρομῆς, σχεδὸν ἀμέσως ἐπεχείρησα ἄλλην, λαμπρὰν ἐκείνην καὶ ἐπιτυχεστάτην. Τὴν 13 Ἀπριλίου, ὑπὸ τοῦ κ. Β. Μελᾶ προσκληθείς, ἀπῆλθον εἰς Πόρον μετὰ τῆς συνοδίας του, συγκειμένης ὑπὸ τῆς χαριεστάτης καὶ ἀγχίνοος συζύγου του, κ. Τερψιχόρης, ὑπὸ τῆς ὡραίας κ. Παραμυθιώτη (τὸ γένος Πάνου, εἶτα δὲ τὸν μαρκήσιον Tacher

de la Pagerie νυμφευθείσης) μετὰ τοῦ συζύγου της, ὑπὸ τοῦ κ. καὶ τῆς κ. Μηλιώτου, τῆς κ. Βικέλλα καὶ ἄλλων τινῶν.

Ἡ θαλασσιπλοΐα ὑπῆρξε μαγευτική, καὶ διετρέξαμεν τῆς χαριεστάτης ἐκείνης νήσου τὰς ὡραιοτέρας καὶ μᾶλλον ἀξιοθεάτους τῶν θέσεων, κυρίως ὑπὸ τὴν ἐμὴν ὁδηγίαν, διότι τὰς ἐγνώριζον ἐκ προγενεστέρων ἐπισκέψεων, διανυκτερεύσαντες δ' ἐκεῖ, ἐπανήλθομεν τὴν ἐπαύριον.

Τὰ τῆς ἐκδρομῆς ταύτης περιττὸν ἐνταῦθα ν' ἀπομνημονεύσω, διότι τὰς κυριωτέρας τῶν περιγραφῶν περιέλαβον εἰς τὸ διηγημάτιον, τὸ ἐπιγραφὲν «Ἐκδρομὴ εἰς Πόρον», ὃ μετὰ ταῦτα ἔγραψα καὶ ἀφιέρωσα εἰς τὴν κ. Τερψιχόρην, ἀποῦσαν τότε πλέον εἰς Ἀγγλίαν, διότι, πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς της, εἶχεν ἀπαιτήσει παρ' ἐμοῦ νὰ ἐκθέσω ἐγγράφως τὰς τερπνὰς ἐντυπώσεις, ἃς τότε ἐλάβομεν. Ἓν ὅμως δύναμαι σήμερον νὰ ὁμολογήσω, ὅτι εἰς τὴν Ἀγγελικὴν τοῦ διηγήματος ἐκείνου ἐπροσπάθησα νὰ συνδυάσω ὁμοῦ τὰς δύο συνοδοιπόρους μου.

Ὡς χαρακτηρισμὸν δὲ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς φαιδρότητος τοῦ χαρακτῆρος τῆς κ. Τερψιχόρης θ' ἀναφέρω, προσέτι, ὅτι τὴν νύκτα κατελύσαμεν, ἄλλος μὲν ἀλλαχοῦ, ὁ δὲ κ. Μελᾶς μετὰ τῆς συζύγου του, καὶ ἐγὼ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Γκιώνη, οὗ ὁ πρόσγαιος δόμος ἦν οἰνοπωλεῖον, καὶ ἐπειδὴ ἦν τότε μεγάλη ἑορτή, ὡς καὶ ἐν τῷ διηγήματι λέγω, δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἐξηκολούθουν χοροὶ παταγώδεις, ᾄσματα μετὰ θορυβωδεστάτων καί, κατ' ἐμὲ κἄν, ἥκιστα μελῳδικῶν ὀργάνων, καὶ βοαὶ καὶ φωναὶ τοσοῦτον ἀπελπιστικαί, ὥστε, περὶ τὰς δύο μετὰ τὸ μεσονύκτιον, εἶδον τὸν κ. Μελᾶν ἐν ἀπελπισίᾳ καὶ ἐν νυκτικῇ ἀναβολῇ ἐξελθόντα τοῦ κοιτῶνος του· ὀργὴν δὲ πνέων, κατῆλθεν εἰς τοῦ ξενοδόχου καὶ ἀπήτησε παρ' αὐτοῦ ὁριστικῶς νὰ διατάξῃ τέλος τὴν παῦσιν τῶν εὐωχιῶν, εἰς ὃ ὅμως οὐδαμῶς εἰσηκούσθη, διότι αὐτὸς ὁ ξενοδόχος ἦν ὁ πρῶτος τῶν εὐωχουμένων· μόνον δὲ περὶ τὴν τρίτην τῆς πρωΐας βαθμηδὸν τῶν ἰάκχων ἀποσβεσθέντων, κατωρθώσαμεν νὰ κλείσωμεν τοὺς ὀφθαλμούς. Ὅτε δὲ, μετ' οὐ πολύ, ἐγερθεῖσα, ἐξῆλθε καὶ ἡ κ. Μελᾶ, τῇ εἶπον, ὅτι λυποῦμαι διότι τόσον κακὴν ἐπέρασε νύκτα, ἕνεκα τῶν παροινούντων ἐκείνων ἀνθρώπων. Ἡ δὲ ἀπάντησίς της ἦτον,

— Οἱ καλοὶ ἄνθρωποι! Πόσον εἶναι εὔθυμοι καὶ φαιδροί! Εἶναι τῷ ὄντι χαρμόσυνον νὰ τοὺς ἀκούῃ τις!

Περὶ δὲ τοῦ κ. Μελᾶ θὰ μοὶ ἀρκέσῃ ν' ἀπομνημονεύσω, ὅτι, κατὰ τὸν πλοῦν ἡμῶν ὀπίσω εἰς Ἀθήνας, ἡ θάλασσα ἦν τεταραγμένη, ὡς ἐπίσης καὶ ἐν τῷ διηγήματι. Ἐπειδὴ δὲ ἐγόγγιζεν ἡ κ. Μελᾶ εἰς τὸν παρακείμενόν μοι κοιτῶνα, ἤκουσα τὸν κ. Μελᾶν, ὅστις εἰς τὸν ἀπέναντι ἐκοιμᾶτο, νὰ τῇ ἀποτείνῃ τὸ ἑπόμενον αὐτοσχεδίασμα.

*«Μήπως ὅλα ἠμποροῦν*
*νὰ πηγαίνουν κατὰ ῥοῦν,*
*Τερψιχόρη μου φιλτάτη;*
*Θὰ στραβώσῃ δὰ καὶ κάτι,*
*γιὰ νὰ μὴ μᾶς πιάνῃ μάτι».*

## Μεταβολὴ Ὑπουργείου.

Ἡ ἀνάγκη, τέλος, τῆς ἀλλαγῆς ὑπουργείου ἐγένετο καταφανής, ὥστε καὶ αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως οἱ δισταγμοὶ ἐνικήθησαν. Τὸ ὑπουργεῖον παρῃτήθη τὴν 24ην Ἀπριλίου, καὶ αἱ Βουλαὶ ἀνεβλήθησαν ἐπὶ δέκα ἡμέρας. Μετὰ τὸν Τρικούπην (τὸν γέροντα), ὅστις ἠρνήθη, καὶ τὸν Βούλγαρην, ὅστις, οὐχὶ μόνον τὴν διάλυσιν ἀπῄτει, ἀλλ' ἤδη ὡμίλει περὶ ἐθνοσυνελεύσεως; καὶ ἀφ' οὗ λόγος ἐγένετο περὶ Ψύλλα καὶ ἄλλων, ἐκάλεσε τέλος ὁ Βασιλεὺς τὸν Κανάρην. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κανάρης, ὅστις εἶχεν ἡρωϊκὴν μὲν τὴν καρδίαν, οὐχὶ δὲ καὶ οἵαν αἱ περιστάσεις ἀπῄτουν ὀξεῖαν τὴν κρίσιν περὶ ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων, συνυπουργούς του ἐζήτησε τὸν Παναγιώτην Σοῦτσον καὶ τὸν Μιχαὴλ Σχινᾶν, ἐπέμεινε δὲ καὶ αὐτὸς εἰς τῆς Βουλῆς τὴν διάλυσιν, ὥστε καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἀποστὰς ὁ Βασιλεύς, ἀπετάθη πρὸς τὸν Διομήδην Κυριακόν.

Καίτοι οὐδόλως θεωρῶν τοῦτον κατάλληλον διὰ τὰς περιστάσεις, ἀλλὰ γνωρίζων καὶ ἐκτιμῶν τὸν ἔντιμον χαρακτῆρα καὶ τὸν πατριωτισμόν του, βλέπων δὲ τὸν κορυφούμενον κοινὸν ἐρεθισμόν, καὶ φρονῶν, ὅτι πρὸ πάντων ἔπρεπε νὰ ἐξέλθῃ ὁ Βασιλεὺς

τῆς δεινῆς θέσεως, εἰς ἣν εἶχε περιέλθει, ν᾽ ἀποσοβηθῇ δ᾽ ἡ ἀπειλουμένη ἀναρχία, καὶ ν᾽ ἀρχίσῃ λειτουργοῦσα τακτικὴ κυβέρνησις, ἥτις νὰ χρησιμεύσῃ, ὡς γέφυρα, εἰς κατάστασιν κρείττονα, ἐπορεύθην πρὸς τὸν κ. Διομήδην, εἰ καὶ ὀλίγον αὐτὸν ἐγνώριζον· καί, εὑρὼν καὶ αὐτὸν ἀποκρούοντα τὸν διορισμόν, μετεχειρίσθην πάντα τὰ δυνατὰ ἐπιχειρήματα, ἵνα τὸν μεταπείσω. Τῷ εἶπον ὅτι οἱ καιροὶ εἰσὶ τῷ ὄντι δυσχερεῖς καὶ ἐπικίνδυνοι· ἀλλ᾽ ὅτι εἰς τοιούτους καιροὺς μάλιστα πρέπει ν᾽ ἀποδύηται ὁ πατριωτισμός, καὶ ὅτι ὁ ἀναλαμβάνων τὸ πηδάλιον ἐν μέσῳ τῆς τρικυμίας, ἐκτίθεται μὲν εἰς τὸ νὰ καταποντισθῇ καὶ αὐτός, ἀλλ᾽ ἐκτελεῖ τὸ ὑπέρτατον καθῆκον, προσπαθῶν νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα. Κατ᾽ ἐμέ, προσέθηκα, καὶ ὁ Τρικούπης καὶ ὁ Βούλγαρης κακῶς καὶ ἀντιπατριωτικῶς ἔπραξαν, ἀρνηθέντες νὰ βοηθήσωσι τὸν Βασιλέα εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν τάξιν, καὶ ἡ ἀπαίτησις τῆς διαλύσεως τῆς Βουλῆς ἀποδεικνύει μέριμναν ὑπὲρ ἑαυτῶν μᾶλλον καὶ τῆς στερεώσεως τῆς ἐξουσίας των, ἢ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου συμφέροντος.

Ἀλλὰ καὶ παρὰ τῷ κ. Διομήδη ἐναυάγησαν αἱ προσπάθειαί μου, ὡς καὶ παρὰ τῷ κ. Βούλγαρη, καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐβιάσθη, πρὸς ὥραν κἄν, νὰ διατηρήσῃ τὸ ὑπουργεῖόν του.

Μετὰ τῶν πολιτικῶν δ᾽ ἐχώρουν καὶ αἱ ἄλλαι ἐργασίαι ἐκ παραλλήλου. Μία ἐκ τῶν ἐπιβαλλομένων μοι, ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, ἦν ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν δίκην τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐδικάζετο ὁ πρῶτος Βουτσιναῖος διαγωνισμός, καὶ δικασταὶ ἦσαν οἱ κ. κ. Ἀσώπιος, Κ. Παππαῤῥηγόπουλος. Κουμανούδης καὶ ἐγώ, ὅστις καί, ὡς εἰσηγητής, ἀνέγνων κατὰ τὴν 28 Μαΐου, ἑορτὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἣν συνέταξα ἔκθεσιν εἰς ἐπήκοον πολυπληθεστάτου ἀκροατηρίου. Ἦσαν δὲ ἕνδεκα οἱ διαγωνισθέντες, ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν τρεῖς ἐφάνησαν ἔγκριτοι, καὶ τὸ ἆθλον ἔλαβεν ὁ «Σωκράτης καὶ Ἀριστοφάνης» τοῦ Ἀλεξάνδρου Βυζαντίου, ποιητοῦ, ὅστις ἀγνώμων κατόπιν ἐδείχθη πρὸς τὰς Μούσας, ἀποσκιρτήσας ἀπ᾽ αὐτῶν, ἀφ᾽ οὗ τόσον δαψιλῶς τὸν ἐπροίκισαν. Δὲν ἤργησα δὲ νὰ λάβω τὴν ἀμοιβὴν τῶν κόπων μου, ὑβριζόμενος δημοσίᾳ, καὶ ἰδίως ὑφ᾽ ἑνὸς τῶν συναδέλφων μου (τοῦ Ὀρφανίδου), διαδίδοντος ὅτι ἐν γνώσει ἀντήμειψα

(τοὐλάχιστον ἂν ἔλεγεν **ἀντημείψαμεν**, ἀφ᾽ οὗ ἤμεθα τέσσαρες εἰς τὴν ἐπιτροπὴν) τὸν ἀτομικὸν φίλον καὶ σύνοικόν μου Ἀλέξανδρον Βυζάντιον. Ἓν ὅμως ἐλησμόνει ἢ δὲν ἤξευρεν, ὅτι εἷς τῶν μὴ βραβευθέντων ἦν ὁ υἱός μου Κλέων, γράψας τὴν συλλογήν, ἥτις ἐπεγράφετο «Περίλυπος ἡ ψυχή μου μέχρι θανάτου», καὶ ἥτις δικαιότατα θὰ ἐπρώτευεν, ἂν δὲν ὑπῆρχε τοῦ Βυζαντίου τὸ ποίημα.

## Ὑπουργεῖον Κολοκοτρώνη.

Μεγάλοι ἦσαν οἱ δισταγμοὶ καὶ πολλὴ ἡ ἀδημονία τοῦ Βασιλέως. Τὴν 10 Μαΐου παρουσιάσθην εἰς τὴν Α. Μ., ὅστις μ᾽ ἐκράτησεν ὑπὲρ τὴν ὥραν, καὶ κατὰ πάντων μοὶ παρεπονέθη, καὶ μοὶ προσέθηκεν, ὅτι τὸ σύνταγμα, ὡς ἔχει, δὲν δύναται νὰ διατηρηθῇ, δι᾽ ὃ ὅτι ἐμελέτα ν᾽ ἀναχωρήσῃ τὸ προσεχὲς ἔτος καὶ ν᾽ ἀπαιτήσῃ μακρόθεν τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ· δηλαδὴ ἐσκέπτετο τότε, ὅτε δὲν ἦτο πλέον καιρός, ὅ,τι οἱ σύμβουλοί του ἔπρεπε νὰ σκεφθῶσι πρὶν τὸν φέρωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα· καὶ λίαν δυσηρεστημένος κατὰ τῆς διαγωγῆς τῶν φοιτητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, εἶπεν ἀναγκαίαν τὴν μεταῤῥύθμισιν τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ.

Μετά τινων δ᾽ ἔτι ἡμερῶν δισταγμούς, ἔλαβε τέλος ἓν μέτρον περὶ ὑπουργείου, τὸ χείριστον τῶν ὅσων νὰ λάβῃ ἐδύνατο. Τῇ 26 Μαΐου, ζητήσας καὶ λαβὼν τὴν παραίτησιν τοῦ ὑπουργείου Μιαούλη, ἐκάλεσεν εἰς τὴν πρωθυπουργίαν τὸν πρῶτον τῶν ὑπασπιστῶν του, τὸν Γενναῖον Κολοκοτρώνην. Τοῦτο ἤκουσα ἐγὼ μετὰ λύπης καὶ φόβου. Τὴν αὐτὴν δ᾽ ἑσπέραν ἀπήντησα καθ᾽ ὁδὸν τὸν Γερουσιαστὴν κ. Χατσίσκον, ὅστις μοὶ ἐπεκύρωσε τὴν φήμην, προσθεὶς ὅτι αὐτὸς μ᾽ ἐπρότεινεν, ὡς Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἀλλ᾽ ὁ κ. Κολοκοτρώνης ἠθέλησε τὸν κ. Ν. Δραγούμην, μεθ᾽ οὗ ἐσχάτως εἶχε συναντηθῇ καὶ συνεννοηθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Εἰς ταῦτα δὲ τῷ ἀπήντησα ὅτι τὸν εὐχαριστῶ διὰ τὴν ἀγαθὴν πρόθεσίν του, ἀλλ᾽ ὅτι, ἂν ἐκαλούμην εἰς τοῦτο τὸ ὑπουργεῖον, δὲν θὰ ἐδεχόμην, ὡς φρονῶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ δεχθῇ οὐδ᾽

ὁ κ. Δραγούμης, ὃν ἄλλως ἀναγνωρίζω ἱκανόν, οὐδ᾽ αὐτὸς ὁ κ. Χατσίσκος, περὶ οὗ ἤκουσα διαδιδόμενον ὅτι θέλει συμπεριληφθῇ εἰς τὸ ὑπουργεῖον.

Τότε, ἐπειδὴ ἤμεθα πλησίον τῆς οἰκίας του, μὲ παρεκάλεσεν ὁ κ. Χατσίσκος ν᾽ ἀνέλθω εἰς αὐτήν, καὶ ὅτε ἤμεθα μόνοι, μὲ ἠρώτησε νὰ τῷ εἰπῶ, διατὶ νομίζω ὅτι, ἂν ἐκαλεῖτο ὡς ὑπουργός, δὲν ἔπρεπε νὰ δεχθῇ.

— Διότι, τῷ ἀπήντησα, ἡ ἀπό τινος στρεβλὴ πορεία τῶν δημοσίων ἐξήγειρε θύελλαν ἀνατρεπτικήν, καὶ ἡ μᾶλλον κατεπείγουσα, ἡ ζωτικὴ ἀνάγκη τῆς Ἑλλάδας ἦν τότε, ἡ θύελλα ν᾽ ἀποτραπῇ ἀπὸ τοῦ θρόνου, ὅν, ὡς τὸ ὑψηλότατον σημεῖον ἱστάμενον, μάλιστα ἀπειλεῖ. Τί ἔπραξε δ᾽ ὁ Βασιλεύς; Εἰς ταύτην τὴν κρίσιμον στιγμὴν καλεῖ εἰς τὴν πρωθυπουργίαν τὸν πρῶτον αὐλικόν, τὸν ὑπασπιστήν του, ὡς ἂν ἤθελεν ἐκ προθέσεως νὰ ὑποκαταστῇ εἰς τὴν εὐθύνην τῶν ὑπουργῶν καὶ ἐφ᾽ ἑαυτοῦ νὰ ἑλκύσῃ τοὺς κεραυνούς. Φρονῶ ὅτι, ὅστις ἀγαπᾷ τὴν πατρίδα, καὶ θεωρεῖ ὅτι ἡ σωτηρία της συνέχεται μετὰ τῆς σωτηρίας τῆς Βασιλείας, πρέπει παντὶ σθένει νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ παρακωλυθῇ τὸ ὀλέθριον τοῦτο σφάλμα· σήμερον, ὅπου περιῆλθον τὰ πράγματα, καταφύγιον ἄλλο δὲν βλέπω ἢ τὸ νὰ λάβῃ ὁ Βασιλεὺς ὑπουργεῖον ἐκ τῶν μετριοπαθεστέρων καὶ συνετωτέρων τῶν ἀντιπολιτευομένων πρὸς κατεύνασιν τῆς ἐξημμένης κοινῆς γνώμης, καὶ ἄνευ διαλύσεως τῆς Βουλῆς, ἥτις θὰ ἐπέφερε κλονισμὸν καὶ θὰ καθίστα τὰ πράγματα δυσχερέστερα. Ἐπὶ τῶν προσεχῶν δ᾽ ἐκλογῶν νὰ προσπαθήσῃ αὖθις ὁ Βασιλεὺς νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ δυστυχῶς παραμεληθὲν σύστημα, νὰ ἐπιμείνῃ αὐστηρῶς εἰς τὴν μὴ ἐπέμβασιν τῶν κυβερνητικῶν ὀργάνων εἰς τὰς ἐκλογάς, ἵνα μὴ αὖθις ἔλθῃ Βουλὴ φατριαστική, καὶ ἔκτοτε νὰ λαμβάνῃ τοὺς συμβούλους των ἐκ τῶν ὑποδεικνυομένων ὑπὸ τῶν γνησίως ἐκλεκτῶν τοῦ λαοῦ, οἵτινες δήποτε καὶ ἂν ὦσιν. Εἰς πᾶσαν ἄλλην πορείαν βλέπω ὄλεθρον.

Ὁ κ. Χατσίσκος μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι, αὐτὸς μὲν δὲν πρόκειται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ τὰ πράγματα δὲν ἦσαν τόσον σκοτεινὰ καὶ ἀπελπιστικά, ὅσον μοὶ φαίνονται.

Τὴν ἐπαύριον ἐδημοσιεύθησαν τὰ ὀνόματα τῶν νέων ὑπουργῶν, ἐν οἷς ὁ κ. Χατσίσκος ἦν ὑπουργὸς τῆς Ἐκπαιδεύσεως, καὶ ὁ φίλος μου κ. Ν. Δραγούμης τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ἀπῆλθον δ' ἐγὼ αὐθημερὸν εἰς ἐπίσκεψιν καὶ τῶν ἄλλων καὶ τούτου, καί, εὑρὼν μόνην τὴν κ. Δραγούμη, τῇ εἶπον ὅτι δὲν τὴν συγχαίρω μέν, ἐξ ἐναντίας, ἀλλ' ὅτι ἐκ καρδίας εὔχομαι καλὴν ἔκβασιν εἰς τὸ ὑπουργεῖον, οὗ μετεῖχεν ὁ σύζυγός της. Ἤκουσα δ'ἔπειτα ὅτι δυσηρεστήθη ἐκ τούτου, ὑπολαβοῦσα ὅτι ζηλότυπος πικρία μοὶ ὑπηγόρευε τοὺς λόγους ἐκείνους.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ταραχωδῶν τούτων περιστάσεων, καθ' ἃς τὰ πάθη ἐκορυφοῦντο καὶ ἡ κοινωνία ἦν εἰς κίνδυνον, ἐπαισθητὴ ἐγίνετο ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπάρξεως ἐφημερίδος, μὴ φατριαζούσης, προσπαθούσης δ' εἰλικρινῶς νὰ φωτίζῃ τὴν κοινὴν γνώμην, ἵνα διακρίνῃ μεταξὺ φιλάρχου ἰδιοτελείας καὶ πατριωτισμοῦ, καὶ ἀμερολήπτως νὰ συμβουλεύῃ πᾶσι τὸ κοινῇ συμφέρον. Περὶ συστάσεως τοιαύτης ἐγένετο σκέψις, καὶ εἴχομεν συνέλθει δὶς ἢ τρὶς παρά τισι τῶν τ' αὐτὰ περίπου μετ' ἐμοῦ φρονούντων, τῷ Γ. Βασιλείου, τῷ Θεοδωρίδη καὶ ἄλλοις. Ἀλλ' ὑπὸ τῶν πλείστων παρετηρήθη ὅτι τοιούτου σπουδαίου περιοδικοῦ, μὴ ὑποστηριζομένου ὑπὸ φατρίας, ἡ ἔκδοσις θ' ἀπῄτει κεφάλαια, ἃ δὲν εἴχομεν νὰ διαθέσωμεν. Ἐγὼ δ' εἶχον καὶ ἄλλην ἔνστασιν, ἣν ὅμως, μέχρις οὗ ἴδω τὴν ἐπιχείρησιν εἰς εὐόδωσιν χωροῦσαν, ἐνόμιζον περιττὸν νὰ ἐκφράσω, ὅτι ἐφημερὶς πολιτική, ὑπὸ πολλῶν ἄνευ ἑνιαίας διευθύνσεως γραφομένη, θὰ περιεῖχεν ἀναγκαίως, ὡς τὰ πράγματα εἶχον ἐν Ἑλλάδι, ἀρχὰς καὶ θεωρίας, αἵτινες πολλάκις θὰ συνεκρούοντο καὶ θ' ἀντέφασκον. Ὅπως δήποτε, τὸ σχέδιον ἐναυάγησεν.

Ἀλλ' ὅτε εἶδον ὅτι ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐδεινοῦτο καὶ ἐκορυφοῦτο ὁ κίνδυνος, ἀπεφάσισα, χωρὶς νὰ ἐπικαλεσθῶ ἄλλων σύμπραξιν, ὅση δήποτε καὶ ἂν ἦν ἡ θυσία, νὰ ἐπιχειρίσω μόνος ἐφημερίδα, καὶ ὀνομάσας αὐτὴν ***Εὐνομίαν***, ἠρξάμην τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς τῇ 11 Αὐγούστου 1862.

Ἡ πρόθεσις αὐτῆς ἦν, χωροῦσα μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων, νὰ πρεσβεύῃ καὶ συμβουλεύῃ ὅ,τι ἐδύνατο ἴσως ἔτι νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν μέσῳ τοῦ ἑκατέρωθεν χαίνοντος βαράθρου ἀφ' ἑνός,

μετὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἀφηνιαζούσης τυφλῶς, ταῖς φιλαρχικαῖς φωνασκίαις, ὡς πατριωτικαῖς εἰσηγήσεσιν, ἑπομένης, καὶ πρὸς τὰς ἐσχάτας ὁρμώσης ἀνατροπάς, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ τῆς βασιλείας ἀκρίτως καὶ πεισματωδῶς ἀντερειδομένης, καὶ μὴ καθορώσης, ὅτι ὁ ἄξων τῆς πολιτείας, ἂν ἐλαστικῶς δὲν ἐνέδιδεν ἐπ᾽ ὀλίγον, διέτρεχε τὸν ἔσχατον κίνδυνον βιαιότατα νὰ θραυσθῇ. Τίνα δὲ πορείαν ἠκολούθησεν ἡ ἐφημερὶς ἐπὶ τῆς τριετοῦς αὐτῆς ὑπάρξεως, ἀποδεικνύουσιν ἱκανῶς τὰ ἑπόμενα. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ νέου ὑπουργείου, γράψας περὶ αὐτοῦ, δὲν ἠθέλησα μὲν νὰ ἐκφράσω γυμνὴν πᾶσαν τὴν ἀποδοκιμασίαν μου, ἵνα μὴ ἐκλάβῃ τοῦτο ἡ ἀντιπολίτευσις, ὡς ἐνθάρρυνσιν καὶ συνασπισμὸν μετ᾽ αὐτῆς, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐδυνάμην ἢ ἤθελον νὰ ἐκφρασθῶ, καθ᾽ ὃ θεωρῶν τὸν καταρτισμὸν αὐτοῦ ἀντιπολιτικώτατον καὶ κινδυνώδη τότε διὰ τὸν θρόνον. Περιωρίσθην, ἑπομένως, εἰπὼν ὅτι, εἰ καὶ δὲν θεωρῶ ἐπιτυχῆ τὴν ἐκλογήν του, δὲν τὸ καταδικάζω ὅμως πρὶν ἢ τὸ ἰδῶ ἐνεργοῦν. Ὁ μετριοπαθὴς ὅμως οὗτος τόνος τοῦ ἄρθρου, ὅστις καὶ ἐπεκράτει καὶ σταθερῶς διετηρήθη διὰ πάσης τῆς διαρκείας τῆς ἐφημερίδος, ἣν ἑπόμενον οὐδετέραν τῶν μερίδων νὰ εὐχαριστήσῃ. Ἐκ πηγῆς ἀσφαλοῦς ἔμαθον ὅτι ὁ φίλος μου κ. Χατσίσκος, ὡς Ὑπουργὸς τῆς Ἐκπαιδεύσεως, ἀνέφερεν εἰς τὸν Βασιλέα, ὅτι σκανδαλῶδες ἦν, Καθηγητής, ὑπάλληλος τῆς Κυβερνήσεως, νὰ γράφῃ ἄρθρα ἀντιπολιτευόμενα καὶ ἀναρχικά, καὶ ἐπρότεινε τὴν παῦσίν μου ἀπὸ τοῦ Πανεπιστημίου· ἀλλ᾽ ὁ ἀγαθὸς Βασιλεὺς ἀπήντησεν, ὅτι ὁ καθηγητὴς δὲν εἶναι ὑπάλληλος, ὑπηρετεῖ ταῖς Μούσαις καὶ οὐχὶ τῇ Κυβερνήσει, ἐμὲ δ᾽ ὅτι ἐγνώριζε καὶ ἤξευρεν ὅτι, ἴσως μὲν ἀπατῶμαι εἰς τὰς πολιτικὰς ἐκτιμήσεις μου, ἀλλ᾽ ἀναρχικὸς βεβαίως δὲν εἶμαι, καὶ ἠρνήθη τὴν ὑπογραφήν του εἰς τὴν παῦσίν μου. Ἀφ᾽ ἑτέρου δέ, μετὰ ἓν ἔτος ἡ ἐπαναστατικὴ ἐθνοσυνέλευσις μὲ ἀπέκρουσε παρὰ πάντα νόμον, ὡς κατωτέρω θ᾽ ἀφηγηθῶ, ἐκ τῶν ἑδρῶν της, διότι ἤμην βασιλικός. Ἡ διπλῆ αὕτη μαρτυρία, ἐκ τῶν δύο ἀντιθέτων ἄκρων πηγάζουσα, ἐστὶν ἀπόδειξις ἄπταιστος, ὅτι ἀληθῶς ἐβάδισα τὴν μέσην ὁδόν, ἣν προὐτιθέμην, προσπαθῶν καὶ τοῖς μὲν καὶ τοῖς δὲ νὰ συμβουλεύω τὰ πρὸς κοινὴν σωτηρίαν.

Διήρκεσε δ' ἡ «Εὐνομία», ὡς εἶπον, τρία μόνον ἔτη· τριῶν ἕνεκα: τὸ μέν, ὅτι ὑπερανθρώπως ἐπίπονον ἦν, ἐν ᾧ εἶχον τὰς ἀσχολίας μου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, νὰ ἐκδίδω καὶ τὸ φύλλον μόνος, διότι, ὡς ἐρρέθη, ἐν ταῖς ἀκροσφαλεστάταις ἐκείναις περιστάσεσι μόνον τὰς ἐμὰς ἰδέας ἤθελον νὰ ἐκφράζω, αὐτὰς μόνας ἀσφαλῶς γνωρίζων καὶ περὶ αὐτῶν ἐγγυώμενος· δεύτερον διότι, ὅτε ἡ κυβέρνησις τοῦ Βασιλέως Γεωργίου ἤρξατο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὁμαλῶς χωροῦσα, ἐθεώρησα τὸν ὀξὺν κίνδυνον ὅπως δήποτε παρελθόντα, καὶ λήξασαν τὴν ἐντολήν, ἣν εἶχον διαγράψει τῇ «Εὐνομίᾳ»· τὸ δὲ τρίτον, διότι ἡ ὑλικὴ δαπάνη αὐτῆς ὑπερέβαινε κατὰ πολὺ τὰς χρηματικάς μου δυνάμεις, καὶ μὲ καθυπέβαλλεν εἰς θυσίας, εἰς ἃς δὲν εἶχον πῶς νὰ ἐπαρκέσω, εἰμὴ διὰ τῶν συνδρομῶν. Αἱ πλεῖσται αὐτῶν ἦσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐκεῖ μοὶ συνεστήθη, ὡς ἐπίτροπος διὰ τὴν εἴσπραξιν αὐτῶν, κύριός τις Περδικάρης, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ ἐν Προύσῃ ἡμετέρου Προξένου. Καὶ ἐπὶ τρία ἔτη μὲν οὐδὲν μοὶ ἔπεμψεν, ἀναγγέλλων μοι μόνον ὅτι αἱ εἰσπράξεις ἐνηργοῦντο τακτικῶς, ὥστε ἐδαπάνων ἐκ δανείων, περιμένων τὴν ἀποστολὴν τῶν χρημάτων. Ὅτε δέ, περὶ τὰ τέλη τοῦ τρίτου ἔτους, μὴ θέλων καὶ ἀδυνατῶν ν' αὐξάνω τὰς πιστώσεις, τῷ ἔγραψα νὰ μοὶ πέμψῃ τὰς ὑπ' αὐτοῦ εἰσπραχθείσας τριετεῖς συνδρομάς, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι τὰς εἰσέπραξε μέν, ἀλλ' εἰς ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν ἐνδούς, τὰς.... ἔπαιξεν εἰς τὸ χρηματιστήριον καὶ τὰς ἀπώλεσε! Καὶ ἐπεμαρτύρετο ὅμως πάντας τοὺς ἁγίους ὅτι, ἀναγνωρίζων τὴν ὀφειλήν του, δὲν θέλει λείψει ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ νὰ τὰς ἀποτίσῃ.

Καὶ ὅτι μὲν κούφως ἐπεκαλεῖτο τῶν ἁγίων τὸ κῦρος, κατωτέρω θέλει φανῇ. Τότε δ' ἐννοεῖται ὅτι, καὶ ἄλλους λόγους ἂν δὲν εἶχον, οὗτος θὰ ἤρκει, ἵνα παύσω τὴν περαιτέρω ἔκδοσιν τῆς ἐφημερίδος. Ταύτης οὐδὲν ἴχνος, νομίζω, διέμεινεν εἰς οὐδεμίαν Βιβλιοθήκην, καὶ εἰς οὐδενὸς τὴν μνήμην πλὴν τῆς ἐμῆς, καὶ τῆς βιβλιοθήκης μου, εἰς ἣν κατώρθωσα νὰ διατηρήσω ἓν σῶμα σχεδὸν πλῆρες.

Καὶ ἐπεμελούμην μέν, καθ' ὃ εἶχον καθῆκον, νὰ λέγω καὶ γράφω ὅ,τι ἐνόμιζον χρήσιμον, ἀλλ' οἱ ἀγῶνές μου ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὸ ν' ἀναχαιτίσω τὴν φορὰν τῶν πραγμάτων. Οἱ ἀντι-

πολιτευόμενοι ἐξηκολούθουν τὰς ἐνεργείας των, χωρούσας μέχρι συνωμοσίας, ὡς ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύσω, ὅτε μίαν ἡμέραν, μεταβὰς εἰς τοῦ κ. Βούλγαρη, ἵνα τῷ ὁμιλήσω, ἐκεῖνον μὲν δὲν εὗρον, ἀλλ' Ὑδραῖός τις, ὃν εἶχεν ὡς δορυφόρον, ἐκλαμβάνων με ὡς ἕνα τῶν μεμυημένων, μ' ἔφερεν εἰς μυστικὴν κλειστὴν θύραν, καὶ μοὶ εἶπεν, εἴτι ἔχω, νὰ τὸ ῥίψω διὰ μυστηριώδους τινὸς ὀπῆς, ἣν μοὶ ἔδειξεν. Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὴν ὀπὴν ἐκείνην οὐδέν ποτε ἔῤῥιψα.

Καὶ εἰς τὴν ἑτέραν δὲ μερίδα, οὐδὲ τῆς «Εὐνομίας», οὐδ' ἐν γένει τῆς φρονήσεως αἱ εἰσηγήσεις οὐδὲν ἐδύναντο, ἵνα διασκεδάσωσι τὴν ἀχλὺν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν της. Οἱ ὑπουργοί, ὧν τινες κατὰ πρῶτον ἥπτοντο τῆς ἐξουσίας, αὐτοὶ ὄντες ηὐχαριστημένοι, ἐνόμιζον ὅτι καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα ἐπανῆλθεν ὁ χρυσοῦς αἰών· ὁ δὲ Βασιλεύς, ὑπ' αὐτῶν καθησυχαζόμενος, ἐπίστευεν, ὅτι τὰ πράγματα εἶχον εἰσέλθει αὖθις εἰς ὁμαλωτάτην κατάστασιν, καὶ τὴν 4 Ὀκτωβρίου ἀνεχώρησεν εἰς Πελοπόννησον, ἵνα ἐπαναφέρῃ καὶ ἐκεῖ τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν πεποίθησιν εἰς τὰ ὑπὸ τῶν συμβάντων τοῦ Ναυπλίου ταραχθέντα πνεύματα.

Τὰ πράγματα ὅμως ἄλλως ἔβαινον. Αἴφνης ἀλλεπάλληλοι ἦλθον εἰδήσεις, ὅτι ἐπανέστη ἡ Βόνιτσα ὑπὸ τὸν Γρίβαν τῇ 6 Ὀκτωβρίου καὶ ἀμέσως μετ' αὐτὴν τὸ Μεσολόγγιον, αἱ Πάτραι καὶ ἄλλαι πόλεις ἀλληλοδιαδόχως, καὶ ἐξέδωκαν προκηρύξεις, δι' ὧν κατήργουν τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Βασιλέως, ἄνευ ἄλλης δικαιολογήσεως, πλὴν ὅτι ἐθνοσωτήριος ἦν ἡ μεταβολή. Τῇ δὲ 12 τοῦ μηνός, ἐφ' ἣν ἔμενον τὴν νύκτα μόνος ἐν τῇ οἰκίᾳ μου, διότι ὁ κ. Βυζάντιος εἶχεν ἀλλαχοῦ μετοικήσει, ἤκουσα, περὶ τὴν δεκάτην ὥραν, πυροβολισμόν που ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ μετ' αὐτὸν ἄλλους, καὶ ἠθέλησα νὰ ἐξέλθω, ἵνα πληροφορηθῶ τὴν αἰτίαν. Ἀλλ' ὁ ὑπηρέτης μου, ὅστις εἶχέ με προλάβει, ἐπανελθὼν μοὶ εἶπεν ὅτι σῶμά τι στρατιωτικόν, στασιάσαν, ἐπυροβόλησεν, ἀλλ' ὅτι ἤδη αἱ ἀρχαὶ ἔλαβον τ' ἀναγκαῖα μέτρα, ἵνα ἐπαναφέρωσι τὴν τάξιν. Ἀνήσυχος ὅμως καὶ σχεδὸν ἄγρυπνος διῆλθον τὰς ὀλίγας ὥρας τοῦ σκότους, καθ' ἃς ἤκουον, ὡς ὑπόκωφον βόμβον προερχόμενον ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς πόλεως, καὶ ἐνίοτε κώδω-

νας κρουομένους καὶ ποῦ καὶ ποῦ πυροβολισμούς. Μόλις δ' ὑπέφωσκε, καί, ἐξελθὼν ταχέως, ἔμαθον ὅτι πολλὰ σώματα τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, τὰ πρῶτα ὑπὸ τὸν Παπαδιαμαντόπουλον, ἀπεστάτησαν, ὅτι εἰς τὰ παραταχθέντα παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἐλθὼν ὁ Σ. Πετμεζᾶς, τὰ προσηγόρευσε καὶ εἵλκυσεν ὑπὲρ τῶν ἀποστατῶν, ὁ δ' Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, Σπ. Μήλιος, περιῆλθε τούς στρατῶνας, ἀλλά, πλὴν τῶν χωροφυλάκων, εὗρεν ὅλα τὰ λοιπὰ σώματα εἰς κατάστασιν ἐπαναστάσεως, ὥστε καὶ οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ κατανοήσωσι τὴν ἀπρονοησίαν ἢ τὴν οἰκτρὰν ἀσθένειαν τῶν τότε προϊσταμένων τῆς Κυβερνήσεως, ὑπώπτευσαν, οἱ μὲν τὸν Σπῦρον Μήλιον, οἱ δὲ αὐτὸν τὸν Κολοκοτρώνην, ἀδίκως βεβαίως, ὡς συνεννοούμενον μετὰ τῶν ἀποστατῶν.

Συνῆλθον δὲ τὴν αὐτὴν νύκτα καὶ οἱ πρώτιστοι τῶν ὑποκινητῶν τῆς ἀποστασίας ἐπὶ τὸ αὐτό, ὑπὸ πολυαρίθμων συνωμοτῶν καὶ ὑπὸ ὄχλου περιστοιχούμενοι, καὶ ὁ μὲν Βούλγαρης ἤθελεν, ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ, νὰ προκηρύξῃ ἐθνοσυνέλευσιν, ἣν ἀπό τινος εἶχεν ἀρχίσει νὰ προτείνῃ, ὡς ὅρον τῆς εἰς τὴν Κυβέρνησιν μετοχῆς του, ὁ δὲ Δεληγεώργης, νεανίας πρὸ μικροῦ καταλείψας τὰς ἕδρας τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ τέως ἄσημος δικηγορίσκος, ἐκεῖνος ὅστις ἐπεδίωξε καὶ κατώρθωσε νὰ καταταχθῇ μετὰ τῶν παρουσιασθέντων εἰς τὴν Βασίλισσαν, μετὰ τὴν ἀπόπειραν δολοφονίας, ἐζήτησε τὴν ἔκπτωσιν τοῦ Βασιλέως, καὶ ὑπὸ τῶν κραυγῶν τῶν πληρούντων τὸ κατάστημα τῆς ὁμηγύρεως φοιτητῶν ὑποστηριζόμενος, ὑπερίσχυσε τῆς γνώμης τοῦ Βούλγαρη, εὐκόλως καὶ προθύμως ἐνδόντος. Ἄλλως τε αἱ δύο προτάσεις κυρίως μόνον κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς εἰλικρινείας, οὐχὶ δὲ καὶ κατ' οὐσίαν διεκρίνοντο ἀπ' ἀλλήλων. Ὁ Βούλγαρης, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐξῆλθε τοῦ ὑπουργείου, οὐδέποτε ἐσυγχώρησεν εἰς τὸν Βασιλέα, ὅτι τόσον εὐκόλως ἀπηλλάγη αὐτοῦ, ὅτι τῷ προὐτίμησε τοὺς ἀντιπάλους του, καὶ ὅτι ἀπεπειράθη νὰ κυβερνήσῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς καὶ ἰδέας, ἃς ἐγὼ μάλιστα εἰσηγούμην καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν συναδέλφων μου τότε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐν γνώσει ἐνεστερνίζοντο καὶ ἐφήρμοζον. Ἡ ἀνατροπὴ τῆς ἰδιωτικὰ συμφέροντα ἐπιδιωκούσης διοικήσεως ἦν ἀτοπία, ἥτις ἤξιζεν ἐπανάστασιν. Ὁπότε δ' ἐγώ,

ἀπατώμενος ὡς πρὸς τὰς προθέσεις του, ἐπροσπάθουν νὰ τὸν προσεγγίσω πάλιν εἰς τὸν Βασιλέα, καθ᾿ ἑαυτὸν ἐβουλεύετο νὰ παρασκευάσῃ οὕτω τὰ πράγματα, ὥστε, ἅπαξ εἰσελθών, νὰ μένῃ αὐτός, καὶ οὐχὶ ὁ Βασιλεύς, κύριος τῆς θέσεως· δι᾿ ὃ καὶ πρῶτον μὲν ἐζήτει διάλυσιν τῆς Βουλῆς, ἵνα ἐπὶ τῆς νέας, ἐκλεγομένης, οὐχὶ πλέον ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὡς ἐγὼ ἅπαξ εἰσηγησάμην καὶ κατώρθωσα, ἀλλ᾿ ὑπ᾿ αὐτοῦ, δι᾿ ὧν οἶδε μέσων, ἄρχῃ αὐτός, καὶ δι᾿ αὐτῆς ἐπιβάλληται ἐπιτακτικῶς εἰς τὴν Βασιλείαν· ὅτε δὲ εἶδε τὸν Βασιλέα ἀρνούμενον τῆς Βουλῆς τὴν διάλυσιν, καὶ τοὺς ἰδίους ἑαυτοῦ νέους φίλους καὶ συνωμότας μὴ πλέον εἰς αὐτὴν ἀρκουμένους, τότε ἤρξατο ψιθυρίζων κατ᾿ ἀρχάς, καὶ ἐκήρυξε μετὰ ταῦτα, τὸ σύνθημα τῆς ἐθνοσυνελεύσεως, ἥτις, ἐπαναστατικῶς ἐκλεγομένη, θὰ ἦν ἴδιον αὐτοῦ δημιούργημα, καὶ ἐν ταὐτῷ τοῦ Βασιλέως Βασιλίς, ἔχουσα τὴν ἐξουσίαν καὶ ἔκπτωτον νὰ τὸν κηρύξῃ, ἂν δὲν τὸν εὕρισκε πειθήνιον ὅσον ἤθελεν.

Ὁ δὲ Δεληγεώργης, νεανίας τὴν κράσιν χολερικός, ἀχαλίνωτον καὶ μὴ διὰ πείρας κατειργασμένην ἔχων τὴν φιλοδοξίαν, ἴσως δὲ καὶ ὑπό τινων διαφλεγόμενος ἀναμνήσεων ἐξ ἀναγνώσεων, ἃς ἡ κρίσις του δὲν εἶχε χωνεύσει, ἤθελεν ἄμεσον καὶ βιαίαν τὴν λύσιν, καὶ δι᾿ ἑαυτὸν ὠνειρεύετο τὸ ἆθλον Θρασυβούλου καὶ τὸ στέμμα δικτάτορος. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἐνθυμίσω, ὅτι ὁ Δεληγεώργης ἦν υἱὸς συνταγματάρχου τινὸς Κωλετιστοῦ, ὅστις, πολὺ πρὶν εἰσέλθω εἰς τὸ ὑπουργεῖον, εἶχεν ἔλθει πρὸς ἐμέ, καὶ μοὶ ἐπρότεινε νὰ ἐπιδιώξω δι᾿ ἐμὲ τὸ χαρτοφυλάκιον τῶν Ἐξωτερικῶν, συγχρόνως δὲ καὶ δι᾿ ἐκεῖνον τὸ τῶν Στρατιωτικῶν, ἐγὼ ὅμως ἀπέφυγα πᾶσαν περαιτέρω περὶ τούτου συνεννόησιν, θεωρῶν ἀμφοτέρους ἡμᾶς μὴ ἱκανοὺς διὰ θέσεις ὑπουργικάς.

Τὴν παράτολμον πρότασιν τοῦ νεανίου συνωμότου τόσῳ εὐκολώτερον ἐδέχθη ὁ Βούλγαρης, καθ᾿ ὅσον δὲν τῷ διέφευγεν ὅτι, μεταξὺ τῆς κηρυχθείσης ἐπαναστάσεως καὶ τῆς βασιλείας, ἡ πάλη τέλος πάντων θὰ ἔπρεπε νὰ χωρήσῃ μέχρι τῶν ἄκρων, τῷ προσέφερον δ᾿ ὁ Δεληγιώργης μετὰ τῆς νεολαίας τῶν σχολείων τὴν προεδρείαν τῆς ἐπικρατείας, ἐπιφυλάξας δι᾿ ἑαυτὸν μετριοφρόνως θέσιν μόνον ὑπουργικήν.

Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἤκουσα καὶ ἀνέγνων περὶ Δεληγιώργη πολλοὺς ἐπαίνους. Ἐγὼ οὐδεμίαν εἶχόν ποτε ἀφορμὴν συμπράξεως μετ᾽ αὐτοῦ, ἵνα τὸν γνωρίσω.. Καὶ ὅτι μὲν ἦν ἀκαμάτως ἐργατικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν καὶ εὔγλωττος εἰς τὸ βῆμα, τοῦτο καὶ μακρόθεν διέγνων, ἂν ὅμως εἶχε καὶ τὴν σύνεσιν καὶ τὴν ἀνιδιοτελῆ εὐσυνειδησίαν, τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα τοῦ ἐξόχου πολιτευομένου καὶ τοῦ ἀληθοῦς πατριώτου, τότε πρέπει πολλάκις νὰ μετεμελήθη, ὅτι ἐν τῇ νεανικῇ κουφότητι συνετέλεσεν εἰς ἀποτρόπαιον ἀνατροπήν, ὑποσείσασαν τὰ θεμέλια τοῦ κράτους, τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὡς ἀναρχικόν, ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης διαβαλλοῦσαν, καὶ κακουργήσασαν πρὸς ἡγεμόνας, ὧν ἡ καρδία διεφλέγετο ὑπ᾽ ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν Ἑλλάδα, καὶ οἷς ὁ ἴδιος, ἂν ἠρώτα τὴν συνείδησίν του, καὶ ἦν τότε ἱκανὸς νὰ σκεφθῇ, δὲν θὰ ἤξευρε τὶ εἶχε νὰ προσάψῃ.

Ἅμα ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, τὴν ἑπομένην πρωΐαν, μετέβην ἀμέσως εἰς τοῦ κ. Βυζαντίου, ὅστις κατῴκει τότε εἰς τὴν ὁδὸν Φιλελλήνων, καὶ ἐκεῖθεν εἶδον ἐκρηγνύμενον τὸν ἐμφύλιον πόλεμον μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τῶν τ᾽ ἀνάκτορα καταλαβόντων καὶ εἰς τὰ καθήκοντά των πιστῶν διαμενόντων χωροφυλάκων. Ἔπειτα δέ, εἰσαγαγόντος τοῦ Βούλγαρη εἰς τὰς Ἀθήνας λῃστρικὴν συμμορίαν, ἥτις, κληθεῖσα, ὡς φαίνεται, ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἐλόχει που εἰς τὰ περίχωρα, ὁ φόβος καὶ ἡ λεηλασία διεδόθη πανταχοῦ τῆς πόλεως, καὶ τὴν ἐπαύριον ἡ οἰκογένεια τοῦ Βυζαντίου, ὡς καὶ ἄλλαι τινές, ἐλθοῦσαι εἰς τὴν οἰκίαν μου, ἔμειναν παρ᾽ ἐμοὶ ἔγκλειστοι, διότι δὲν ἐτόλμων νὰ ἐξέλθωσι πλέον. Ἐν δὲ Πειραιεῖ τῇ ἐπαύριον, 23 Ὀκτωβρίου, ὁ φρούραρχος νέος Καραγιαννόπουλος (ἀδελφὸς τῆς κ. Πέρβελη), θελήσας νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν τάξιν κατὰ καθῆκον, ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν πάντα χαλινὸν ἀποπτυσάντων στρατιωτῶν.

Τὴν αὐτὴν δ᾽ ἑσπέραν (23 Ὀκτωβρίου), ἀφίχθη ὁ Βασιλεὺς εἰς Πειραιᾶ, καί, ἰδὼν αὐτὸν ὅλον κατεχόμενον ὑπὸ ὄχλου στασιάζοντος καὶ ἀφρόνως κραυγάζοντος, ἀποτροπιαζόμενος δὲ νὰ γίνῃ ἀφορμὴ ἐμφυλίου χύσεως αἵματος, ἴσως καὶ εἰσηγήσει τινῶν τῶν διπλωματῶν, ἀπέπλευσεν εἰς Τεργέστην, καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐθριάμβευσε.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν, μόλις ἠγέρθην τῆς κλίνης, ἐλθὼν πρός με ὁ Διονύσιος Κορομηλᾶς, παρ' ᾧ ἐξέδιδον τὴν «Εὐνομίαν», καὶ μεθ' οὗ εἶχον ἐκκρεμῆ πάντοτε καὶ τὴν τῆς Χρηστομαθείας ὑπόθεσιν, μοὶ διηγήθη ἐκτενῶς τὰ διατρέξαντα, ἃ ἄλλως τε πολλαχόθεν ἐγνώριζον, καὶ μοὶ εἶπεν, ὅτι μεγίστη ἐπεκράτει ἔξαψις παρὰ τῷ ὄχλῳ καὶ τῷ στρατῷ, ἧς ἄλλως τε αἱ κραυγαὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς, τὰ βλάσφημα ᾄσματα καὶ οἱ ἀδιάκοποι πυροβολισμοὶ ἦσαν προφανέστατα δείγματα. Μοὶ προσέθηκε δ' ὅτι οἱ ὑπερισχύοντες ἵδρυον τρομοκρατίαν, ὅτι οἱ ὑπουργοὶ τοῦ Βασιλέως πάντες ἐκρύβησαν ἢ ἔφυγον εἰς τὸ ἐξωτερικόν, καὶ οἱ ἐν οἵᾳ δήποτε σχέσει διατελέσαντες μετὰ τοῦ ἐκπτώτου συστήματος δεινῶς ἀπειλοῦνται. Μὲ προέτρειψεν ἑπομένως νὰ δημοσιεύσω διὰ τῆς «Εὐνομίας» αὐθωρεί, εἰ δυνατόν, προκήρυξιν ἐνθουσιώδη ὑπὲρ τῆς μεταβολῆς, ὡς τὴν στάσιν ὠνόμαζε, καθότι ἐθεωρούμην ὡς Ὀθωνιστής, καὶ ἤμην ἐκτεθειμένος εἰς κίνδυνον.

Ἀλλὰ, τὸ κατ' ἐμέ, ἄλλως ἐξετίμων τὸ καθῆκόν μου, ὡς δημοσιογράφου. Τὴν δειλίαν εἰς ἐκτέλεσιν αὐτοῦ ἐθεώρουν, ὡς οὐχ ἧττον ἀτιμωτικὴν τῆς τοῦ φρουροῦ, τοῦ λειποτακτοῦντος ἐν ὥρᾳ κινδύνου. Νὰ ἐπιτεθῶ ἐν ταῖς στιγμαῖς ἐκείναις διὰ σχετλιασμῶν καὶ μομφῶν εἰς τὸ ἀνατραπὲν παρελθὸν ἐνόμιζον ἄνανδρον, ἄσκοπον καὶ ἐπιβλαβές. Ἔγραψα, ἑπομένως, ἀναγγέλων ἁπλῶς τὸ συμβάν, ὡς συνέπειαν τῶν προλαβόντων σφαλμάτων, καὶ περιωρίσθην εἰς συμβουλὰς περὶ σωτηρίας τοῦ μέλλοντος. Ἀπὸ τῆς δευτέρας δ' ἡμέρας ἀμέσως ἤρχισα ἐπικαλούμενος τὴν ταχυτάτην σύγκλησιν ἐθνοσυνελεύσεως, ἵνα μὴ ἐξακολουθῇ ἡ Ἑλλὰς οὖσα εἰς ἀναρχίας ἔκνομον θέσιν, καὶ ἵνα ὅσον τάχιον ἐκλεχθῇ Βασιλεύς. Εἰ δὲ καὶ βαθέως λυπούμενος διὰ τὴν ἐγκληματικὴν ἐκδίωξιν τοῦ νομίμου καὶ φιλολάου βασιλέως, ἥτις τοὺς Ἕλληνας, ὡς ἀναρχικόν λαόν, διέβαλλεν εἰς τὴν Εὐρώπην, δὲν ἔπαυσα, ὅμως, τὴν ἐκλογὴν νέου βασιλέως, τὴν κατ' ἐμὴν γνώμην μόνην ἄγκυραν διὰ τὸ μέλλον, ἐπικαλούμενος εἰς ὅλα τὰ φύλλα τῆς ἐφημερίδος μου, μέχρις οὗ ἔφθασεν ἡ ποθουμένη ἡμέρα, ἥν τινες ἰδιοτελῶς ἠγωνίζοντο ν' ἀναβάλλωσιν.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Βασιλέως, ἔλαβον,

μυστηριωδῶς πως φάκελλον περιέχοντα κεκλεισμένην ἐπιστολήν, ἣν ἀνωνύμως παρεκαλούμην νὰ ἐπιδώσω ἰδιοχείρως εἰς τὸν πρόξενον τῆς Βαυαρίας κ. Βερνάου. Προφανὲς ἦν ὅτι ἡ ἐπιστολὴ προήρχετο ἐκ τοῦ Βασιλέως. Ὁ κ. Βερνάου κατῴκει σχεδὸν ἀπέναντί μου. Τῷ ἔφερα, ἑπομένως, τὴν ἐπιστολήν, ἀλλὰ τῷ εἶπον συγχρόνως ὅτι ἐκ καρδίας μὲν θλίβομαι διὰ τὰ γενόμενα καὶ θεωρῶ αὐτὰ ὡς μέγα δυστύχημα διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ᾿ ἀφ᾿ οὗ ὁ Βασιλεὺς Ὄθων ἀπῆλθε καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαός, καλῶς ἢ κακῶς, ἀπεφάνθη, δὲν ἀνήκει εἰς ἐμὲ νὰ διατελῶ τοὐντεῦθεν ὄργανον μυστικῆς ἀλληλογραφίας. Ἔκτοτε ἄλλη ἐπιστολὴ πλέον δὲν μοὶ ἐστάλη.

Τὴν 21ην Νοεμβρίου ἐξεδόθη τῆς προσωρινῆς καὶ αὐτοχειροτονήτου ἢ κἂν ὀχλοπροβλήτου κυβερνήσεως ἡ προκήρυξις περὶ ἐκλογῶν ἐθνοσυνελεύσεως τῆς μόνης τοὐντεῦθεν νομίμου ἀρχῆς· τῇ δὲ 29ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἑτέρα περὶ γενικῆς ψηφοφορίας πρὸς ἐκλογὴν Βασιλέως. Ἀλλὰ μεταξὺ προκηρύξεων καὶ ἐκτελέσεως πολὺς παρήρχετο χρόνος, καὶ πᾶσα τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων μὴ νομιμοποιοῦσα στιγμή, μοὶ ἐφαίνετο μεστὴ κινδύνων ἀναρχίας καὶ ἀνατροπῶν, καὶ ὡς τοιαύτην τὴν ἐκήρυττον διὰ τῶν ἀνυπομόνων ἄρθρων τῆς ἐφημερίδος μου.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν ἐκείνων μ᾿ ἐπεσκέφθη ὁ κ. Κεχαγιᾶς, ἐὰν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, καὶ ἐπαινέσας τὸν ζῆλον, ὃν δεικνύω διὰ τὴν ἐπίσπευσιν τῆς ἐκλογῆς Βασιλέως, μοὶ προσέθηκεν ὅτι λόγος παρὰ πολλοῖς ἐγένετο περὶ τοῦ Ἀλφρέδου, δευτεροτόκου υἱοῦ τῆς Βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας, ὅτι ἤδη παρεσκευάσθη μέρος τῆς κοινῆς γνώμης ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἄριστα θὰ ἔπραττον ἂν ὑπεστήριζον τὴν ἐκλογὴν ταύτην.

Εἰς ταῦτα ἀπήντησα ὅτι ἀγνοῶ μὲν οἷός τις ἐστιν ὁ Ἀλφρέδος, ἀλλὰ δὲν κρίνω ὀρθὴν τὴν ἐκλογὴν υἱοῦ ἢ ἀμέσου συγγενοῦς βασιλευούσης οἰκογενείας μιᾶς τῶν μεγάλων δυνάμεων, τὸ μὲν διότι ἡ Ἑλλάς, ἥτις ἔχει ἴδια καὶ ἀνεξάρτητα συμφέροντα, πρὸ πάντων καθ᾿ ὅσον ἀφορᾷ τὸ μέλλον αὐτῆς, θὰ προσεδένετο εἰς τὰ συμφέροντα τῆς δυνάμεως ἐκείνης, καί, ὡς δορυφόρος αὐτῆς, θ᾿ ἀπεξεδύετο πᾶσαν ἀτομικότητα· τὸ δὲ διότι ἡ τοιαύτη ἐκλογὴ θὰ διηρέθιζε τῶν ἄλλων δυνάμεων τὴν ζηλοτυπίαν καὶ θὰ παρέσυρε

τὴν Ἑλλάδα εἰς τῶν συμφερόντων αὐτῶν τὴν πάλην. Οὐχ ἧττον ὅμως, προσπαρετήρησα, εἰς ἣν περιήλθομεν θέσιν, δὲν ἐφρόνουν ὅτι καιρὸν πλέον εἴχομεν διὰ τόσον λεπτολόγον στάθμισιν, διότι ζήτημα διὰ τὴν Ἑλλάδα ἦν ἡ ταχίστη ἐκλογὴ Βασιλέως, καὶ κοινὸν συμφέρον πάντες νὰ ἐργασθῶμεν εἰς αὐτῆς τὴν ἐπίσπευσιν.

Οὕτω φρονῶν, ἔγραψα καὶ ἐγὼ ἐν τῇ «Εὐνομίᾳ» ἄρθρον συνιστῶν τοῦ Ἀλφρέδου τὴν ὑποψηφιότητα, ἥτις καὶ ἐπέτυχε διὰ πανδήμου ψηφοφορίας, ἐνεργηθείσης πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰς ἡμέρας 23—30 Δεκεμβρίου, καί, ζητηθέν μοι ἔμμετρον ἐπίγραμμα, συνέταξα διὰ τὴν εἰκόνα τοῦ νέου λαοπροβλήτου. Ἀλλ' ἡ ἐκλογή, ὡς γνωστόν, δὲν ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, αἵτινες, νουνεχέστεραι ἡμῶν, συνεῖδον αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς λόγους, οὓς καὶ αὐτὸς εἶχον ἀντιτάξει εἰς τὸν ἐκθέντα μοι τὴν περὶ Ἀλφρέδου πρότασιν, ἢ κἂν τὸν ἕτερον τούτων, καὶ ἐκήρυξαν μὴ ἐκλέξιμον πᾶν ἄμεσον μέλος τῶν βασιλευουσῶν οἰκογενειῶν μιᾶς ἐξ αὐτῶν.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, καθ' ἃς ἐνηργεῖτο τοῦ Ἀλφρέδου ἡ ψηφοφορία, ἐξερχόμενος τοῦ Πανεπιστημίου εἰς τὸ τέλος τοῦ μαθήματός μου, εἶδον πλῆθος φοιτητῶν καὶ λαοῦ ἐν τῇ πλατείᾳ, καὶ ἤκουσα ἀγορεύοντα ἀπὸ τῆς στοᾶς τὸν ἱερωμένον καθηγητὴν τῆς θεολογίας κ. Βίμβον, ὅστις καὶ ἀρχιερεὺς μετ' ὀλίγον ἐχειροτονήθη, καὶ κηρύττοντα, ὅτι πρέπει ν' ἀποκρούσωσι τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Λεϋχτεμβέργ, νὰ μὴ ἀκούσωσι τῶν συνιστώντων αὐτὸν ὡς ὀρθόδοξον, διότι, ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦτο, κρύπτεται ἡ ***ἀρκούδα,*** ὅτι δὲ διαφέρει ἡ ὀρθοδοξία τῶν Ρώσσων καὶ ἡ τῶν Ἑλλήνων, καθ' ὅσον ἡ μὲν πρεσβεύει τὸ «πίστευε καὶ μὴ ἐρεύνα», ἡ δὲ τὸ «ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς», καὶ τέλος ὅτι ὑπὸ τὸν πρίγκηπα Ἀλφρέδον ὑπῆρχεν ἐλπὶς νὰ ἑνωθῶσιν αἱ δύο ἐκκλησίαι, ἡ ἀγγλικανικὴ καὶ ἡ Ἑλληνική.

Τὸν ἀγορεύσαντα καθηγητὴν διεδέχθη ἕτερος, καθηγητὴς καὶ ἐκεῖνος, ὁ Ἀναστάσιος Γεννάδιος, κηρύξας ὅτι ἡ ἐπανάστασις δὲν συνίστατο μόνον εἰς τὴν ἀποδίωξιν τοῦ Βασιλέως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τιμωρίαν τῶν πονηρῶν, ὅσους περιεῖχεν ἡ κοινωνία, τὴν ἀμοιβὴν δὲ τῶν ἀγαθῶν. Καὶ ὡς ἀγαθὸν μὲν ᾐνίττετο πιθανῶς

ἑαυτόν, ὡς πονηρὸν δὲ κατέδειξε μεγαλοφώνως τὸν Φιλήμονα, συντάκτην τῆς ἐφημερίδος «ὁ Αἰών», καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὄχλου, ὃν διηρέθισεν, ἔδραμεν εἰς τὴν οἰκίαν τούτου, ὃν εὐτυχῶς δὲν εὗρον, διότι ἡ τὰς ἀδικίας τοῦ Ὄθωνος ἐλθοῦσα νὰ ἐπανορθώσῃ κυβέρνησις τὸν εἶχεν ἐξορίσει αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν. Οἱ ἐπιδραμόντες, ἑπομένως, πατριῶται περιωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ κραυγάσωσι ἐπανειλημμένως **γιούχα**, μεθ᾽ ὃ ἀπῆλθον ζητωκραυγοῦντες ὑπὲρ τοῦ Ἀλφρέδου, ὑπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, ὅστις ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ τοὺς εὐχαριστήσῃ ἐκ τοῦ ἐξώστου.

Ἐγὼ δέ, εἰσελθὼν αὖθις εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Πρυτανείας, ἐξέφρασα τὴν θλῖψιν μου διὰ τὸ σκάνδαλον, τὸ ἐξευτελίζον τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ σεμνοῦ καταστήματος καὶ τῶν καθηγητῶν αὐτοῦ· ἀλλ᾽ ὁ ἀξιόλογος γραμματεὺς κ. Δοκὸς μοὶ εἶπεν ὅτι τοιοῦτοι ἦσαν οἱ καιροί, ὅτι σήμερον ἀπεθρασύνετο ἡ κακία καὶ ἡ ἀφροσύνη, καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑπομένωμεν καὶ νὰ περιμένωμεν.

Τὴν 10ην δὲ τοῦ Δεκεμβρίου συνῆλθε τέλος ἡ Ἐθνοσυνέλευσις καὶ ὀλίγας ἡμέρας κατόπιν ἔκτακτος ἀπεσταλμένος τῆς Ἀγγλίας ἀφίχθη εἰς Ἀθήνας, ὁ κ. Ἐλλιότ, ὃν εἶδον, καὶ παρ᾽ οὗ ἤκουσα μετ᾽ ἀγαλλιάσεως, ὡς καὶ πάντες οἱ μετ᾽ αὐτοῦ διαλεχθέντες, ὅτι ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ἀλφρέδου ἀποκρούεται ὁριστικῶς καὶ ἀμετακλήτως· ἂν δ᾽ ἡ Ἑλλὰς τηρήσῃ διαγωγὴν σώφρωνα ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, ἐμμείνῃ εἰς τὸ βασιλικὸν πολίτευμα, καὶ ἐκλέξῃ Βασιλέα μὴ ἀπαρέσκοντα τῇ Ἀγγλίᾳ, αὕτη προτίθεται νὰ διενεργήσῃ τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα παραχώρησιν τῆς Ἑπτανήσου.

Καὶ ὡς ἀρεστὸς μὲν τῇ Ἀγγλίᾳ ἡγεμὼν ἐπί τινα χρόνον συνιστᾶτο ὁ πατὴρ τοῦ Βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας, ὁ διὰ τὰς ἰδιωτικὰς αὐτοῦ ἀρετὰς φημιζόμενος, παραιτηθεὶς δὲ τοῦ Πορτογαλλικοῦ θρόνου, Βασιλεὺς Φερδινάνδος, σύζυγος τῆς Δόννα Μαρίας.

Ἀλλ᾽ ἐντὸς ὀλίγου ἐγνώσθη ὅτι ὁ φιλόσοφος Βασιλεύς, πάσης φιλοδοξίας ἀπηλλαγμένος, ὡς κατέβη τοῦ θρόνου τῆς πατρίδος του, δὲν ἤθελε δεχθῇ ν᾽ ἀναβῇ καὶ εἰς θρόνον ἀλλοδαπόν.

## 1863.

Τότε, περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1863, ἔστρεψεν ἡ Ἀγγλία τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τὸν Δοῦκα Ἐρνέστον Γότθης τῆς Σαξωνικῆς, ὅστις ὤφειλε νὰ υἱοθετήσῃ τὸν ἀνεψιόν του Φίλιππον, ἀσπαζόμενον τὸ ὀρθόδοξον δόγμα, καὶ ταύτην τὴν ἐκλογήν της συνέστησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ᾽ αἱ λοιπαὶ Δυνάμεις δὲν ἐδείχθησαν εὐμενεῖς πρὸς αὐτόν, ὡς ἐγγύτατον συγγενῆ τῆς ἀγλικῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, καὶ αὐτὸς προσέτι ἔθηκεν ὅρους, οὓς ἠρνήθη αὐτὴ ἡ Ἀγγλία, ὥστε καὶ ὁ Δοὺξ ἀπέκλινε τὴν ἐκλογήν. Τὸ αὐτὸ δὲ συνέβη καὶ παρ᾽ ἄλλων τινῶν προταθέντων ὑποψηφίων. Διὰ τῆς «Εὐνομίας» δ᾽ ἐγὼ ἐξανιστάμην κατὰ τῆς ἡμετέρας Κυβερνήσεως, ἥτις ἀπαθῶς ἄφινε τὰ τοῦ ζωτικοῦ ζητήματος τῆς ἐκλογῆς νὰ παρατείνωνται, μὴ μεριμνῶσα ἡ ἰδία περὶ τῆς ἐκτιμήσεως τῶν ἰδιοτήτων καὶ σχέσεων τῶν ἡγεμόνων, ὅσοι ἦσαν δυνατὸν νὰ τεθῶσιν ὡς ὑποψήφιοι.

Ἐν τούτοις ἔλαβον ἐξ Ἀγγλίας ἐπιστολὴν τῆς Καρολίνης, ἥτις καὶ περὶ τῆς ἐκλογῆς Βασιλέως πραγματευομένη, μ᾽ ὑπέβαλλε τὴν ἰδέαν, ὅτι ἴσως ἀκατάλληλος δὲν θὰ ἦτό τις τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ φυγάδων Ὀρλεανιδῶν, καὶ ἰδίως ὁ Δοὺξ τῆς Ὠμάλης, ὅστις καὶ πλουσιώτατος ἦν, καὶ ὑπὸ τῆς Βασιλίσσης καὶ τῆς ἀγγλικῆς κοινωνίας πολὺ ἐξετιμᾶτο διὰ τὰ πολλὰ αὐτοῦ διανοητικὰ προτερήματα.

Ἡ νύξις μοὶ ἐφάνη ὡς ἀκτὶς φωτός. Ὁ διάσημος οὗτος καὶ μεγάπλουτος ἡγεμονόπαις, βλαστὸς οἴκου, ὅστις ἐβασίλευσε τῆς Γαλλίας, καὶ ἐπὶ πολὺ ἐπρώτευσεν ἐν Εὐρώπῃ, ἦν ἤδη ἀνεξάρτητος τοῦ ἐν Γαλλίᾳ ἡγεμονεύοντος, ὥστε τὴν Ἑλλάδα δὲν θὰ προσέδεεν εἰς τὸ ἅρμα ἐκείνου, συγχρόνως ὅμως θὰ διεφλέγετο ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας τοῦ νὰ ἐγείρῃ τὸν νέον του θρόνον εἰς περιωπήν, ὅσον οἷόν τε ἀνάλογον τῆς τοῦ θρόνου, ὃν ὁ πατήρ του ἀπώλεσε, καὶ τὴν φιλοδοξίαν ταύτην θὰ ὑπέκαιον πιθανῶς μᾶλλον, ἀντὶ ν᾽ ἀντιπράττωσιν εἰς αὐτήν, οἱ περὶ τὸν Ναπολέοντα, ἵν᾽ ἀποτρέψωσιν ἐντελῶς ἀπὸ τῆς Γαλλίας τὴν διάνοιαν καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ ἐπιφόβου αὐτῶν ἀντιπάλου.

Ταῦτα διαλογισθείς, ἀπῆλθον εἰς Πατήσια, πρὸς τὸν κ. Βου-

rée, πρέσβυν τῆς Γαλλίας, καὶ τὸν ἠρώτησα τίς θὰ ἦν ἡ γνώμη του, ἂν διὰ τῆς «Εὐνομίας» ὑπεστήριζον τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Δουκὸς τῆς Ὠμάλης εἰς τὸν Ἑλληνικὸν θρόνον. Ἡ πρότασίς μου ἐξέπληξε τὸν Πρέσβυν, ὅστις ἀτομικῶς, ὡς πλεῖστοι Γάλλοι ἔτι τότε διέτρεφε συμπαθείας πρὸς τὴν Ὀρλεανικὴν οἰκογένειαν.

— Διὰ τὴν Ἑλλάδα, μοὶ εἶπε, τὴν τοιαύτην πρότασιν θὰ ἐθεώρουν ὡς μέγα εὐτύχημα, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ· ἀλλὰ πῶς δύνασθε ποτὲ νὰ φαντασθῆτε ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ θὰ συγκατένευεν εἰς τοιαύτην ἐκλογήν;

— Διατὶ ὄχι; τῷ εἶπον, μεταξὺ ὅλων τῶν Ὀρλεανιδῶν τὶς ἐστὶν ὁ σπουδαῖος τῆς νῦν δυναστείας ἀντίπαλος, ὁ μόνος, ὃν αὕτη δύναται νὰ φοβῆται, ὡς ὑποψήφιον τῶν ἀντιπολιτευομένων μερίδων; Τίς ἄλλος ἢ ὁ Δοὺξ τῆς Ὠμάλης; Σήμερον κατοικεῖ τὴν Ἀγγλίαν, ἀγαπᾶται ἐκεῖ, ἔχει πᾶσαν περιποίησιν καὶ ἐλευθερίαν ἐνεργείας, καὶ ἡ Ἀγγλία τὸν διατηρεῖ, ὡς διηνεκὲς φόβητρον ἀπέναντι τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἂν ἀναβῇ τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀφίσταται ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης, παύει πᾶσα αὐτοῦ ἀξίωσις ἐπὶ τῆς Γαλλίας, τὰ συμφέροντα, ἡ προσοχὴ καὶ ἡ φιλοδοξία του στρέφονται πρὸς ἕτερον στάδιον, καί, ἐν ᾧ σήμερον ἀγνώστως καὶ ἀνελέγκτως δύναται, ἂν θέλῃ, νὰ ἐνεργῇ ἐξ ἀσφαλοῦς κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, τότε θὰ τεθῇ εἰς σημεῖον πανταχόθεν περιβλεπόμενον καὶ πᾶν του διάβημα ἔσται ὑπὸ τὴν ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν συμπάσης τῆς Εὐρώπης.

Οἱ λόγοι οὗτοι ἀπετέλεσαν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν ἐπὶ τοῦ κ. Bourée, ἀποφασίσαντος νὰ γράψῃ ἀνυπερθέτως εἰς τὸν Αὐτοκράτορα. Ἀλλ᾽ ἐπειδή, πλὴν τῆς συγκαταθέσεως καὶ ἡμῶν καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀπῃτεῖτο καὶ ἄλλη τρίτη, ἡ τοῦ Δουκὸς αὐτοῦ, ἔγραψα ὁ ἴδιος πρὸς τὸν κ. Γυζῶ εἰς Παρίσια, ὡς πρὸς φίλον ἐπίσημον καὶ ἐπιῤῥοὴν ἐξασκοῦντα ἐπὶ τῶν Ὀρλεανιδῶν, καὶ τὸν προέτρεψα ν᾽ ἀπέλθῃ ὁ ἴδιος εἰς Ἀγγλίαν, ἵνα ἐκθέσῃ τὴν ὑπόθεσιν καὶ παρακινήσῃ τὸν Δοῦκα τῆς Ὠμάλης νὰ συγκατατεθῇ εἰς ὅ,τι θὰ ἦν ὑπέρτατον μὲν συμφέρον διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἔνδοξον δὲ δι᾽ αὐτόν, διότι τῷ ἤνοιγε εὐρὺ καὶ μελλούσης ἀναπτύξεως ἐπιδεκτικὸν στάδιον ἀντὶ τῆς σημερινῆς ἀφανείας, ἀφ᾽ ἧς

μόνον δι' ἀκροσφαλῶν συνωμοσιῶν ἐδύνατο νὰ ἐλπίσῃ ν' ἀπαλλαγῇ, καὶ ἐπιθυμητὸν διὰ τὴν Γαλλίαν, ἣν καθίστα ἑδραίαν ἐσωτερικῶς διὰ παύσεως ἐπικινδύνων ἀνταγωνισμῶν, ἐξασφαλίζον αὐτῇ συγχρόνως καὶ ἐθνικὰς συμπαθείας καὶ σχέσεις μετὰ τῆς Ἀνατολῆς.

Μετὰ παρέλευσιν οὐ πολλοῦ χρόνου, κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ἰανουαρίου, ἦλθε πρὸς ἐμὲ ὁ κ. Bourée, καί, λάμπων ἐκ χαρᾶς, μοὶ εἶπεν ὅτι ἔλαβεν ἐπισήμους ἐπιστολάς, καθ' ἅς, ἂν οἱ Ἕλληνες ἤθελον ἐκλέξει τὸν Δοῦκα τῆς Ὠμάλης, οὐδεμίαν θὰ εἶχεν ἔνστασιν εἰς ἀναγνώρισιν αὐτοῦ ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις. Τοῦτο ἦν μέγας θρίαμβος ὑπὲρ τῆς ἰδέας μου, μᾶλλον ἢ τὸ ἥμισυ τῆς ἐπιτυχίας της, δι' ὃ καὶ ἀμέσως ἐδημοσίευσα διὰ τῆς «Εὐνομίας» ἄρθρον θερμῶς ἐκθέτων τοῦ βασιλικοῦ τούτου ὑποψηφίου τὰ πλεονεκτήματα. Τοῦτο δ' ἔδωκεν εἴς τινας ἀφορμὴν νὰ γράψωσι κατ' ἐμοῦ, ὅτι εἶμὶ ὄργανον τῆς Γαλλίας. Δὲν ἠξεύρω δ' ἂν μετεπείσθησαν ὅτε, μετά τινας ἡμέρας, μὴ γνωρίζων ἔτι τὰς διαθέσεις τοῦ Δουκὸς τῆς Ὠμάλης καὶ μανθάνων ὅτι αἱ δυνάμεις τὸν Δοῦκα Ἐρνέστον συνίστων, οὐχ' ἧττον ἐπιμόνως ὑπὲρ αὐτοῦ συνηγόρησα, καθ' ὅσον ἐπεθύμουν μὲν καλὸν βασιλέα διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὅμως ἐπεθύμουν ὅπως δήποτε Βασιλέα, θεραπεύοντα τὰς πληγάς, ἃς ἡ ἐπανάστασις ἑαυτῇ ἠνέωξε. Κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ Μαρτίου ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ κ. Γυζώ, ἣν διατηρῶ, καὶ ἐν ᾗ μοὶ ἔλεγεν ὅτι αὐτὸς μὲν δὲν ἀπῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν, ἵνα μὴ πολὺ κινήσῃ τὴν προσοχήν, ἀλλ' ἔπεμψεν ἐκεῖ τὸν υἱόν του, καὶ μοὶ διεβίβαζεν ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τοῦ Δουκὸς τῆς Ὠμάλης, γράφοντος ὅτι πολὺ μοὶ ηὐγνωμόνει, δι' ἃ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐξέφραζον φρονήματα, καὶ ὅτι ἔσται εὐτυχέστατος ἄν ποτε τῷ δοθῇ ἀφορμὴ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εὐτυχίαν καὶ πρόοδον τῆς Ἑλλάδος, ἣν ἐγκαρδίως ἠγάπα.

Ἡ γλῶσσα αὕτη οὐδὲν εἶχε τὸ διφορούμενον. Ὁ Δοὺξ ἐδέχετο καὶ ἡ ἐξασφάλισις τῆς τύχης καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος ἐξηρτᾶτο ἤδη πλέον ἐκ μόνης τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ. Γνωστὴν λοιπὸν καταστήσας τὴν ἀπάντησιν ταύτην εἰς τὸν Πρέσβυν τῆς Γαλλίας, ὕψωσα ἐκ νέου φωνὴν ὑπὲρ τοῦ Δουκὸς εἰς τὴν «Εὐνομίαν», τὰ παντοῖα αὐτοῦ πλεονεκτήματα συνιστῶν, καὶ προτρέ-

πων εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος αὐθόρμητον αὐτοῦ ἐκλογήν. Εἶχον δ' ἀρχίσει τὰ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἄρθρα πολλὴν νὰ ἐμποιῶσιν ἐντύπωσιν εἰς τὸ δημόσιον, ὅτε, ὀλίγον μετὰ ταῦτα, ἐπορεύθην μίαν ἡμέραν εἰς τοῦ κ. Bourée, ἵνα συνδιαλεχθῶ μετ' αὐτοῦ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου. Συγχρόνως δὲ μετ' ἐμοῦ εἶχε φθάσει εἰς τὴν ἐξοχὴν τῶν Πατησίων, ὅπου ὁ κ. Πρέσβυς κατῴκει, εἰς ἐπίσκεψιν ὁ κ. Ἀλκιβιάδης Ἀργυρόπουλος.

Ὁ κ. Bourée μᾶς ἐδέχθη ἀμφοτέρους συγχρόνως· ἅμα δὲ μᾶς εἶδεν εἰσερχομένους,

— Λοιπὸν σᾶς συγχαίρω, Κύριοι, μᾶς προσεφώνησεν. Ἡ Ἑλλὰς ἔχει Βασιλέα.

Τοῦτο ἀκούσας, ὑπέλαβον ὅτι καὶ ὁ κύριος Πρέσβυς εἶχε λάβει γνῶσιν τῆς συγκαταθέσεως τοῦ Δουκὸς τῆς Ὠμάλης, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ ὁριστικότης τῆς ἐκφράσεώς του μοὶ ἐφάνη πως πρόωρος, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ τί ἐννοεῖ.

— Ἐννοῶ, ἀπεκρίθη, ὅτι ἔλαβον πρὸ ὀλίγου τηλεγράφημα ἀναγγέλλον μοι τὴν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ἐκλογὴν Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος... τοῦ δευτεροτόκου υἱοῦ τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας.

Ἐπὶ μίαν στιγμὴν ἔμεινα ἄφωνος ὑπ' ἐκπλήξεως· ἔπειτα δὲ τὸν παρεκάλεσα νὰ μᾶς εἰπῇ τὰς λεπτομερείας· ἀλλ' ὁ κ. Bourée μοὶ ἀπήντησεν ὅτι οὐδεμίαν ἄλλην πληροφορίαν ἔχει, ἐκτὸς ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἐστὶ τετελεσμένη καὶ προσαπαιτεῖται μόνον ἡ παραδοχὴ ὑπὸ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως τῆς Ἑλλάδος. Μεταγενεστέρως δ' ἐμάθομεν, ὅτι, κατὰ τὴν ἑσπερίδα τοῦ γάμου τοῦ Πρίγκηπος τῆς Οὐαλίας (2|14 Μαρτίου) μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας, ὁ λόρδος Παλμερστὼν ἐπρότεινεν εἰς τὸν μονάρχην τοῦτον τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του. Καὶ ὁ μὲν Βασιλεὺς ἐδέχθη, κληθεὶς δὲ καὶ ὁ εἰς τὴν τελετὴν παρὼν ἡγεμονόπαις, πρόσηβος τότε μόλις, καὶ ἀκούσας τὴν πρότασιν, τὴν ἐδέχθη ἐπίσης περιχαρῶς.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ κ. Ἀργυροπούλου, ὅτε ἔμεινα μόνος μετὰ τοῦ κ. Πρέσβεως, μὲ ἠρώτησεν οὗτος, τίνα ὁδὸν προτίθεμαι νὰ βαδίσω ἀπέναντι τῆς νέας στροφῆς τῶν πραγμάτων.

— Συνέλαβον, τῷ εἶπον, σχέδιον, ἐξ οὗ τὰ ἄριστα ἤλπιζον

διὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ μετ' ἀγαλλιάσεως τὸ ἔβλεπον φθάνον εἰς ὡριμότητα. Ἀλλ' ἰδού, διεσκεδάσθη αὐτό. Ὡς ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐνεστώσης κρίσεως ἐπρέσβευσα, τὸ μᾶλλον κατεπεῖγον διὰ τὴν Ἑλλάδα ἐστὶ νὰ ἐξέλθῃ ὅσον τάχιον τῆς ἐπισφαλοῦς αὐτῆς θέσεως. Δὲν ἠξεύρω τί ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας. Δὲν εἶναι ὁ Δοὺξ τῆς Ὠμάλης, οὐδὲ δύναται νὰ μᾶς φέρῃ ἃ ἐκεῖνος πλεονεκτήματα. Ἀλλ' εἶναι Βασιλεύς, ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἐγκαθιστάμενος καὶ ἀναγνωριζόμενος· εἶναι ἐγγύησις παύσεως τῆς ἀναρχίας καὶ ἐπανόδου τῆς νομίμου τάξεως. Τοῦτο ἐστὶ τὸ προὐργιαίτατον, καὶ ἀπὸ τῆς σήμερον ἡ «Εὐνομία» θὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς ταχίστης αὐτοῦ ἀναγνωρίσεως.

Ὁ κ. Πρέσβυς μοὶ εἶπεν ὅτι ἐπιδοκιμάζει ταύτην μου τὴν ἐνέργειαν, ἥτις καὶ ἔκτοτε ὑπῆρξεν ἡ σταθερὰ τῆς «Εὐνομίας» γραμμή.

Ὅτι ἐδιψῶμεν εὐνομίαν καὶ ἐπεκαλούμεθα ἐκ βάθους καρδίας τὴν ἔλευσιν Βασιλέως, ἵνα σώσῃ εἴτι ἐδύνατο νὰ σωθῇ τῆς Ἑλλάδος, ἦτο φυσικόν, διότι ἡ Ἐπανάστασις, ἥτις ἔμελλε τὰ πάντα νὰ βελτιώσῃ καὶ τὰ κακῶς ἔχοντα νὰ ἐπανορθώσῃ, εἶχεν ἐν τούτοις ἀνατρέψει τὰ πάντα καὶ σωρεύσει ἐρείπια ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος. Αὐταὶ αἱ Ἀθῆναι ἔβλεπον περιοδικῶς τὴν ἀναρχίαν λυσσῶσαν ἐν ταῖς ὁδοῖς των, τὸν στρατὸν καταλείποντα τὰς τάξεις του, τοὺς στρατιώτας πωλοῦντας τὰ ὅπλα των εἰς τὰς ὁδούς, καὶ τὰς ῥίζας της εἶχεν ἡ ἀναρχία ἐν αὐτῇ τῇ λεγομένῃ Κυβερνήσει. Κατὰ τὴν 8ην Φεβρουαρίου ὁ κ. Βούλγαρης, Πρόεδρος τῆς Κυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀνήγγειλεν εἰς τὴν πρό τινος ἤδη συνελθοῦσαν Συνέλευσιν σχηματισμὸν νέου Ὑπουργείου· ἀλλ' ὁ κ. Κανάρης, τὸ ἕτερον μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς, ἀναστὰς εἶπεν ὅτι περὶ τῆς ἀλλαγῆς ταύτης τοῦ Ὑπουργείου οὐδεμίαν ἔχει γνῶσιν, καὶ ἔδωκε τὴν παραίτησίν του, εἰς ἣν προσετέθη καὶ τὸ τρίτον μέλος, ὁ κ. Ροῦφος. Ἡ οἰκτρὰ αὕτη διαφωνία προὐκάλεσεν εἰς τὴν Συνέλευσιν θόρυβον καὶ διαπληκτισμούς, ἐκχυθέντας καὶ ἐκτὸς αὐτῆς καὶ ἀναστατώσαντας πᾶσαν τὴν πόλιν. Οἱ δυσαρεστούμενοι πρὸς τὸ νέον ὑπουργεῖον, ὡς κατηρτίσθη ὑπὸ τοῦ Βούλγαρη, ὡπλίσθησαν νὰ τὸ ἀποκρούσωσι διὰ τῆς βίας, καὶ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 8ης πρὸς τὴν 9ην φόβος καὶ σύγχυσις ἐπεκράτει

πανταχοῦ, καὶ ταραχαὶ καὶ στρατιωτικαὶ κινήσεις καὶ πυροβολισμοὶ καὶ εἰς μάχην παρασκευαί. Μετὰ μέσας δὲ νύκτας ἀφυπνίσθην γόους ἀκούσας καὶ κοπετοὺς ἀπὸ τοῦ οἰκίσκου προερχομένους τοῦ γείτονός μου, κ. Βαρβάνου, ὑπαλλήλου παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως. Ἐπειδὴ δ' ὁ θρῆνος παρετείνετο, ἀνήσυχος ἐγερθεὶς καὶ ἐνδυθείς, μετέβην εἰς τοῦ κ. Βαρβάνου. Ἐκεῖ δὲ θέαμα ἐλεεινὸν μὲ περιέμενεν. Ὁ μόνος υἱὸς τῆς οἰκίας, Γεώργιος, νεανίας 19 ἐτῶν, εὐπαίδευτος καὶ ὡς δεκανεὺς κατατεταγμένος εἰς τὸν στρατόν, ἔκειτο ἐκτάδην ἐν τῷ μέσῳ τοῦ δωματίου νεκρός, τὴν κεφαλὴν ἔχων διὰ σφαίρας διατετρυπημένην, καὶ ἡ ἄπελπις μήτηρ καὶ αἱ ἀδελφαί του ἐκόπτοντο περὶ αὐτόν, ἐν ᾧ ὁ πατήρ του ἐν γωνίᾳ ὠλοφύρετο. Πρὸ μιᾶς ὥρας ὁ Λόχος, εἰς ὃν ἀνῆκε, περιπολῶν, ἀπηντήθη μεθ' ἑτέρου Λόχου, ἐπίσης περιπολοῦντος· ἐπειδὴ δέ, ὁ μὲν συνέκειτο ἐκ φίλων τοῦ Βούλγαρη, ὁ δὲ ἐκ φίλων τοῦ Κανάρη, ἀντεπυροβολήθησαν οἱ φρουροὶ τῆς Δημοσίας Ἀσφαλείας, καὶ θύμα τῆς συγκρούσεως ἔπεσεν ὁ ἀγαθὸς νέος, ὡς καὶ δύο στρατιῶται παρ' αὐτὸν τραυματισθέντες. Οὗτοι ἦσαν οἱ καρποί, οὓς ἡ Ἑλλὰς πρὸς τὸ παρὸν ἔδρεπεν ἐκ τοῦ ὅτι ἐπαναστατικῶς ἠθέλησε ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος δι' ἄλλης καλητέρας.

Εἰς τὴν οἰκτρὰν ταύτην τῶν πραγμάτων θέσιν ἀποβλέψασα ἡ Συνέλευσις, εἰς τὴν ἐν αὐταῖς ταῖς ὁδοῖς τῶν Ἀθηνῶν κρατοῦσαν ληστείαν καὶ ἀλληλοκτονίαν, εἰς τὴν φίλαρχον πλεονεξίαν τὴν παραλύουσαν τὴν τριμελῆ Κυβέρνησιν, ἀπεφάσισε, τὴν 11ην τοῦ μηνός, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, νὰ καταργήσῃ τὴν λαοπρόβλητον Ἐπιτροπήν, καὶ ν' ἀναλάβῃ αὐτὴ καὶ τὴν κυβέρνησιν εἰς τὰς χεῖράς της, διορίζουσα διὰ ψηφοφορίας τοὺς Ὑπουργούς, οὕτω συνενοῦσα ἐν ἑαυτῇ, ἐν ὀνόματι καὶ πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ἐλευθερίας, πᾶσαν τήν τε νομοθετικὴν καὶ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, ὅπερ μόνον ταῖς ἀπολυτοτέραις τῶν μοναρχιῶν δέδοται. Ὁ δὲ ἀπόλυτος οὗτος μονάρχης, ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως, ἦν τότε ὁ κ. Ἀριστείδης Μωραϊτίνης, ἀνὴρ ἔντιμος, ἀλλὰ στερούμενος πολιτικῆς πείρας καὶ ὀξυνοίας, καὶ ἐν γένει τῆς διὰ τὴν ἔκρυθμον ταύτην θέσιν ἀναγκαίας ἱκανότητος. Ἐξελέξατο δὲ τότε

ἡ Συνέλευσις Ὑπουργεῖον ἐξ ἀνδρῶν, μέρος μὲν ἀφανῶν καὶ τὸ πρῶτον ἐρχομένων νὰ δοκιμασθῶσι καὶ ν' ἀποδοκιμασθῶσι, μέρος δ' ἐξ ἐκείνων, οἵτινες εἶχον ἤδη ὑπουργεύσει ἐπὶ Ὄθωνος.

Ἀλλ' οὐδ' ἡ δικτατορία αὕτη πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρῃ καὶ τὴν σκιὰν κἂν τῆς νομίμου τάξεως καὶ τῆς ἀσφαλείας, ἥτις ἐπεκράτει ἐπὶ τοῦ ἐξωσθέντος Βασιλέως, ὡς ἀπέδειξεν, ἐν ἄλλοις, τῇ 21 Ἀπριλίου, τὸ ἀποτρόπαιον κακούργημα, τὸ διαπραχθὲν ἐπὶ νεάνιδος αὐστριακῆς, μέλος ἀποτελούσης τῆς γαλλικῆς ἱππικῆς ἢ σχοινοβατικῆς ἑταιρίας τοῦ Σουλλιέ. Αὕτη, ἐντυχοῦσα τὴν νύκτα, ὅτε ἐκ τοῦ ἱπποδρομείου ἐπέστρεφεν εἰς τὴν οἰκίαν της, περὶ τοὺς τριάκοντα στρατιώτας, ἐκ τῶν τακτικῶν ἔτι λεγομένων, μόνον διότι ἔφερον στολήν, ἀπήχθη ὑπ' αὐτῶν καὶ περιυβρίσθη αἰσχρῶς.

Τὴν ἐπαύριον ὁ Πρέσβυς τῆς Αὐστρίας ἀπήτησεν ὑπὲρ τῆς παθούσης, κειμένης ἡμιθανοῦς, χρηματικὴν ἀποζημίωσιν καὶ ταύτην ἡ κυβέρνησις προθύμως ἀπέτισεν.

Ἀλλ' ὁ Σουλλιὲ ἀπήτει καὶ 60 χιλιάδας δραχμὰς διὰ τὴν προσγενομένην αὐτῷ ζημίαν ἐκ τῆς στερήσεως μιᾶς τῶν ἀρίστων ὀπαδῶν τῆς συνοδίας του καὶ ἐκ τῆς διακοπῆς τῶν παραστάσεών του, καὶ ὁ Πρέσβυς τῆς Γαλλίας ὑπεστήριξε, διὰ δριμείας διακοινώσεως, τὴν ἀπαίτησιν ταύτην. Ὁ τότε Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὁ κ. Θ. Δηλιγιάννης, ἠρνήθη κατ' ἀρχὰς καὶ ἐπανειλημμένως· ἔπειτα δέ, πιεζόμενος, συνεκάλεσε, κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου, συμβούλιον ἔκτακτον νομομαθῶν καὶ ἀνδρῶν ἐμπείρων τῆς ὑπηρεσίας, καὶ ἐζήτησε τὴν γνώμην αὐτοῦ ἐπὶ μακρᾶς ἐκθέσεως, γαλλιστὶ γεγραμμένης, καὶ τεινούσης ν' ἀποδείξῃ τὴν μὴ ἐνοχὴν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἑπομένως τὴν μὴ ὑποχρέωσιν αὐτῆς εἰς ἀποζημιώσεις.

Καὶ ἄλλοι μὲν ἄλλα ἐγνωμοδότουν. Εἷς δὲ τῶν συγκληθέντων ὢν καὶ ἐγώ, διεφώνησα πρὸς τοὺς πλείστους, ἰσχυρισθείς, πρῶτον μὲν ὅτι, ὅτε οἱ κακουργήσαντες ἦσαν τὰ ἐπίσημα τῆς Κυβερνήσεως ὄργανα, καθ' ὧν ἀντίστασις ἐστὶ στάσις, ἡ Κυβέρνησις ἔφερε τὴν εὐθύνην τῶν πράξεων αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ τούτου μὴ ὄντος, ὅτι τὴν ἀποζημίωσιν ἔπρεπε προθύμως, οὐ μόνον ζητουμέ-

νην, ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν ἐζητεῖτο, νὰ δώσῃ, ἵν' ἀποπλύνῃ πᾶν ἴχνος τῆς κηλῖδος, ἣν τὸ ἀπαίσιον ἀνοσιούργημα ἐδύνατο νὰ ἐγκολάψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐσυμπέρανα, ἐπομένως, ὅτι ἡ ἔκθεσις δὲν πρέπει νὰ δοθῇ, ἀποσιωπήσας καὶ τὸν ἕτερον λόγον, ὅτι ἦτον τόσον κακῶς γεγραμμένη, ὥστε θὰ μᾶς ἐξέθετεν εἰς χλεύην τῆς διπλωματίας.

Εἴτε δ' ἐκ τούτων, εἴτε ἐξ ἄλλων λόγων πεισθείς, δὲν ἐπέδωκεν ὁ Ὑπουργὸς τὸ ἔγγραφον εἰς τὴν Γαλλικὴν Πρεσβείαν, καὶ εἰς τὴν Συνέλευσιν ὑπεστήριξε, τῇ 8ῃ Ἰουνίου, τὴν ἀποζημίωσιν, ὑπὸ πολλῶν πολεμηθεῖσαν πεισματωδῶς. Τέλος δ' ὑπερίσχυσεν ἡ πρότασίς του μετ' ἀγόρευσιν τοῦ κ. Καλλιγᾶ, ἐκθέντος σχεδὸν τοὺς αὐτοὺς λόγους, οὓς εἶχον καὶ ἐγὼ ὑποστηρίξει παρὰ τῇ ἐπιτροπῇ, καὶ ἡ ἀποζημίωσις ἐπληρώθη. Ἀλλ' ἀντιφρονῶν, παρῃτήθη ὁ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, καὶ ἐξηκολούθησαν αἱ κατὰ τοῦ Ὑπουργείου διὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην βαρεῖαι αἰτιάσεις τῶν ἀντιπάλων του.

Ἐν τούτοις ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος, ἀναλαβὼν τὸ Ἑλληνικὸν στέμμα τῇ 25 Μαΐου πρὸ τῆς εἰς Κοπεγχάγην σταλείσης ἐξ Ἑλλάδος ἐπιτροπῆς, ἀφ' οὗ ἡ Συνέλευσις ἐκήρυξε τὸν Ὄθωνα ἔκπτωτον, τῇ 14 Ἰουνίου ἐκηρύχθη ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως ἐνῆλιξ, καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν περιεμένετο ἡ εἴδησις τῆς ἐκ Κοπεγχάγης ἀπελεύσεώς του, ὅτε ἐν Ἀθήναις ἐδώκαμεν νέαν οἰκτρὰν ἀπόδειξιν τῆς ἀβουλίας, ἵνα μή τι βαρύτερον εἴπω, τῶν ῥιψάντων τὸ ἔθνος εἰς τὸ στασιαστικὸν βάραθρον.

Ποῖα ἦσαν τὰ ἐγκλήματα τοῦ ἐκθρονισθέντσς Ὄθωνος οὐδεὶς τῶν ἐπαναστατῶν ποτε ὥρισεν, ἢ καὶ ἂν τινες εἶπον τὰ μέν, ἄλλοι εἶπον ἕτερα, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι κἂν εἰς ἓν συνεφώνουν, ὅτι δὲν ἐξέλεγε καταλλήλους ὑπουργούς· καὶ τῷ ὄντι, ὡς συνταγματικὸς Βασιλεύς, τὶ ἄλλο ἔγκλημα ἐδύνατο νὰ ἔχῃ; οὐδὲ κἂν τὸ ὅτι κατεπάτει τὸ Σύνταγμα, διότι, ἐν κράτει συνταγματικῷ, οὐχὶ ὁ Βασιλεὺς καταπατεῖ τὸ Σύνταγμα, ἀλλ' οἱ Ὑπουργοί. Οἱ ἐπαναστάντες λοιπόν, ἵνα ἐπανορθώσωσι τὰ ἐπὶ Ὄθωνος κακῶς ἔχοντα, ἀφ' ὅτου ἀνέλαβον τὴν διεύθυνσιν τῶν πραγμάτων, ἤλλασσον ἀλλεπαλλήλους Ὑπουργοὺς μεθ' Ὑπουργούς, τοὺς πλείστους λαμβάνοντες μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἐπὶ Ὄθωνος ὑπουργευσάντων. Τὸ

ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως διορισθὲν Ὑπουργεῖον κατὰ τὸν Φεβρουάριον ἀντικατεστήθη ὑπ᾿ αὐτῆς δι᾿ ἄλλου τὸν Ἀπρίλιον, καὶ τοῦτο πάλιν κατηγορήθη ἐν αὐτῇ τὸν Ἰούνιον· ἐπειδὴ ὅμως ἡ πλειονοψηφία τὸ ἔσωσεν, ἐξηγέρθη ἡ μειονοψηφία φρυάττουσα καὶ ἀπετάθη τόσῳ βιαιότερον εἰς τὰ πάθη τοῦ ὄχλου, καθ᾿ ὅσον διὰ τοὺς φιλάρχους προὔκειτο πάλη περὶ τῆς θέσεως, εἰς ἣν θὰ εὕρισκεν αὐτοὺς ὁ Βασιλεὺς ἐρχόμενος, καὶ ἥτις θὰ τοῖς περιεποίει τῆς κατοχῆς τὴν βαρύτητα καὶ τὰ δικαιώματα.

Τὴν ἐπαύριον λοιπὸν τῆς ἡμέρας, καθ᾿ ἣν τὸ ὑπουργεῖον ἐκυρώθη καὶ συνεπληρώθη ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως, ἤτοι τὴν 18 Ἰουλίου, ἐν μέσῳ τῆς ἀναρχικῆς τύρβης, πολυάριθμος ληστρικὴ συμμορία ὑπό τινα Κυριάκον, ἀρχαῖον ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν ἀμνηστευθέντα ληστήν, διὰ δόλου, καί, ὡς ἐφάνη ἔπειτα, συνεννοούμενοι μεθ᾿ ἑνὸς τῶν Ταγμάτων τῶν φρουρούντων τὴν πόλιν, καὶ ὑπ᾿ αὐτοῦ ὑποστηριζόμενοι, κατέλαβον οἰκοδόμημα ὀχυρὸν ἀπέναντι τοῦ στρατῶνος τοῦ Τάγματος τούτου, συνεργείᾳ αὐτοῦ, συνέλαβον αἰχμαλώτους δύο τῶν Ὑπουργῶν, τὸν Κουμουνδοῦρον καὶ τὸν Καλλιφορνᾶν, καὶ ἔκτοτε πᾶς ὁ ἐν Ἀθήναις Στρατός, καὶ αὐτὴ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις, διηρέθη εἰς δύο ἀντίπαλα στρατεύματα, καὶ ἐπὶ δύο ἡμέρας ἐλύσσα ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν ἀδελφοκτόνος ἐμφύλιος πόλεμος, οὗ ἔπεσαν ἑκατοντάδες θυμάτων, ἐν ἄλλοις καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Κανάρη Ἀριστείδης, καὶ ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης, καὶ ὁ γραμματεὺς τῆς ἀστυνομίας Ἀλεξιάδης. Ἐκόπασε δὲ τὸ κακὸν μόνον, ὅτε οἱ ἔντρομοι Πληρεξούσιοι, ἀποφασίσαντες τέλος νὰ συνέλθωσι μετὰ συνθηκολογίας τῶν δύο ἐχθρῶν φατριῶν, κατήργησαν, ὃ πρὸ τριῶν ἡμερῶν εἶχον ἐνιδρύσει Ὑπουργεῖον, καὶ διώρισαν ἕτερον ἐκ μελῶν ἀμφοτέρων τῶν μερίδων συγκείμενον. Ἡ κοινὴ γνώμη, ἀγανακτοῦσα, ἀπέδιδε τότε τὴν ἀποτρόπαιον ἀλληλοκτονίαν, ἥτις ἐκινδύνευσε ν᾿ ἀπολήξῃ εἰς ἐντελῆ ἀποσύνθεσιν τῆς Ἑλλάδος, εἰς ἐνεργείας κομματαρχῶν, καὶ ἰδίως, ὡς τὸν ὑποκινήσαντα τὴν βδελυρὰν σκευωρίαν, τὸν Βούλγαρην ἐξελάμβανεν· ἐλπίζω ὅτι τὸν ἠδίκει, διότι, οὐ μόνον καὶ τὸ ἔσχατον ἴχνος πατριωτισμοῦ ἔπρεπε νὰ τῷ ἀρνηθῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ τῷ ἀποδώσῃ τοιαύτην εὐήθειαν, ὥστε νὰ μὴ ἐννοῇ ὅτι, ἂν εἰς τὰς

περιστάσεις ἐκείνας ἐπεκαλεῖτο συμμάχους τὴν ληστείαν καὶ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, θὰ κατεβροχθίζετο πρῶτος ἐκεῖνος ὑπὸ τῶν τεράτων, πρὶν πέσῃ θῦμα αὐτῶν ἡ πατρίς. Δὲν ἠξεύρω ὅμως ἂν δύνανται νὰ κηρυχθῶσιν ἐπίσης ἀμέτοχοι ἐνοχῆς ἐκ προθέσεως καὶ οἱ κατώτεροι τῶν φατριῶν ὀπαδοί.

Τὸ κατ' ἐμέ, ἐν τῇ «Εὐνομίᾳ» δὲν ἔπαυον τὴν ὁμόνοιαν ἐπικαλούμενος, κατὰ τῶν κακουργούντων ἐξανιστάμενος, καὶ ἀπειλῶν αὐτοὺς διὰ τῆς ποινῆς, εἰς ἣν θὰ ὑπέβαλε τὴν μνήμην των ἡ ἱστορία καὶ αὐτοὺς ἡ ἀμείλικτος δικαιοσύνη τοῦ περιμενομένου Βασιλέως. Ἔγραφον δ' οὕτω, διότι δὲν προέβλεπον τότε, ὅτι ἄφρονες ἢ πείρας ἐστερημένοι σύμβουλοι, θὰ παρέδιδον ἀπροστάτευτον καὶ τὸν Βασιλέα εἰς τὴν διάκρισιν αὐτῶν ἐκείνων, ὧν ἔπρεπε νὰ ἔλθῃ αὐστηρὸς δικαστής.

Ἔληξαν δ' αἱ σκηναὶ τῆς ἀλληλοσφαγίας διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως ὅλων τῶν στρατευμάτων καὶ τῶν δύο κομμάτων ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ παραδόσεως τῆς πόλεως εἰς τὴν φρούρησιν τῆς Ἐθνοφυλακῆς, ἥτις, καθ' ὅλον τὸ διάστημα ἐξετέλεσε τὸ καθῆκον αὐτῆς, τὰς εὐγενεστέρας ἀναπτύξασα ἀστικὰς ἀρετὰς τάξεως, πειθαρχίας καὶ ἀμεροληψίας, συμπράττοντος ἀξίως τῆς κλήσεώς του καὶ τοῦ ἱεροῦ κλήρου τῆς πρωτευούσης, μετὰ τοῦ σεβαστοῦ αὐτοῦ Ἱεράρχου ἐπὶ κεφαλῆς. Μέρος τῆς Ἐθνοφυλακῆς, καὶ τὸ ἀξιολογώτατον, ἀπετέλει ἡ τοῦ Πανεπιστημίου, εἰς ἧς τὸν ζῆλον κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται ἡ ἐπανάκαμψις τῆς εἰρήνης. Τὴν νύκτα τῆς 18 πρὸς τὴν 19 ἀνέλαβον ἐγὼ τὴν ὁδηγίαν ἑνὸς τῶν Λόχων αὐτῆς, συγκείμενον ἐκ νέων εὐπαιδεύτων, καὶ συμμεριζομένων τὴν θλῖψιν μου διὰ τὰ συμβαίνοντα ἐγκλήματα καὶ τὴν ἀπόφασίν μου νὰ κωλύσωμεν πάντα, ὅστις ἤθελεν ἐξακολουθεῖ τὴν τάξιν ταράττων· καὶ οὕτω μέχρι πρωΐας περιεπολήσαμεν εἰς τὰ μᾶλλον ὕποπτα καὶ κινδυνώδη μέρη τῆς πόλεως.

Ἀφ' οὗ δ' οὕτως ἐπανῆλθεν ἡ ἡσυχία, καὶ ἐδύνατο νὰ θεωρηθῇ, ὡς περίπου ἐξησφαλισμένη διὰ τῆς προσδοκωμένης προσεχεστάτης ἀφίξεως τοῦ Βασιλέως, εἰδοποιήθην, ὅτι ἀπεφάσισε τὴν ἐπιστροφήν της καὶ ἡ οἰκογένειά μου ἐκ Βερολίνου, ἔνθα πρὸ 18 μηνῶν εἶχε συνοδεύσει τὸν υἱόν μου Ἀριστείδην.

## Ἐπάνοδος τῆς οἰκογενείας.

Μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ καὶ ἀφίχθησαν. Ἐπειδὴ δὲ τὴν ἐν Πλάκᾳ οἰκίαν ἡμῶν εἶχον ἐνοικιάσει εἰς Γυμνάσιον, ἐμίσθωσα τὴν ἐν τῇ ὁδῷ Αἰόλου, ἀπέναντι τῆς οἰκίας τοῦ Πέτρου Δεληγιάννη, καὶ ἀφ᾽ οὗ τῇ 9 Σεπτεμβρίου μετέβην εἰς αὐτὴν καὶ κατήρτισα αὐτὴν δι᾽ ἐπίπλων, τῇ 12ῃ ἀπῆλθον εἰς προϋπάντησιν τῶν ἐμῶν εἰς Κέρκυραν διὰ θαλάσσης, διότι ἡ διὰ ξηρᾶς ὁδοιπορία ἦν τότε ἥκιστα ἀσφαλής, καὶ προσέτι, διότι ἤθελον νὰ ἐπιχειρίσω καὶ τὸν τέως ἄγνωστόν μοι τοῦτον περίπλουν τῆς Πελοποννήσου· Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑπῆρχεν ἓν μόνον ἀτμόπλουν, διατρέχον τὴν ὁδὸν ταύτην, δι᾽ ὃ καὶ ἐστάθμευε πολλαχοῦ, ὥστε μοὶ παρεῖχε τὴν ἀφορμὴν πολλὰ σημεῖα νὰ γνωρίσω τῆς μεσημβρινῆς παραλίας.

Εἰς τὸ γραφεῖον τῆς διευθύνσεως τῆς ἀτμοπλοϊκῆς Ἑταιρίας ἐπληροφορήθην ὅτι ἡ ἡμέρα, καθ᾽ ἣν ἀπέπλεε τὸ ἄριστον τῶν ἀτμοπλοίων αὐτῆς, ἐσυμβιβάζετο ἄριστα πρὸς τὸ δρομολόγιον τῆς οἰκογενείας μου, καὶ οὕτως ἀνεχώρησα ἐξ Ἀθηνῶν, ἀναθεὶς τὴν ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου σύνταξιν τῆς «Εὐνομίας» εἰς τὸν ἀγαπητὸν συνεργάτην μου κ. Μαυρογιάννην.

Ἀλλ᾽ ὑπὸ κακοὺς οἰωνοὺς ἤρξατο ἡ ὁδοιπορία. Καταβὰς εἰς Πειραιᾶ, εἶδον ὅτι τὰ ἐκεῖ σταθμεύοντα πολεμικὰ πλοῖα τῆς Ἀγγλίας εἶχον καταβιβάσει πάσας των τὰς κεραίας, καὶ ἔμαθον ὅτι τοῦτο ἦν μέτρον ἀσφαλείας, διότι κατ᾽ αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν τηλεγράφημα τοῦ ἀστεροσκοπείου Λονδίνου τοῖς εἶχεν ἀναγγείλει μεγάλην τρικυμίαν, ἥτις ἠπειλεῖτο εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας.

Αὕτη ἐνθαρρυντικὴ ἀγγελία δὲν ἦτο δι᾽ ἐμέ, τὸν ἥκιστα ναυτικόν· ἀλλ᾽ ἅπαξ ἀποφασίσας τὴν ὁδοιπορίαν, δὲν ἠθέλησα νὰ ὀπισθοδρομήσω, καὶ ἀνέθηκα τὰς ἐλπίδας μου εἰς τὰς φημισθείσας μοι ἀρετὰς τοῦ πλοίου, ἐφ᾽ οὗ ἔμελλον νὰ θαλασσοπλοήσω.

Ὅτε ὅμως ἐπεβιβάσθην αὐτοῦ, μοὶ ἐφάνη πως μικρόν· ἀλλὰ τὴν ἐντύπωσιν ταύτην ἀπέδωκα μᾶλλον εἰς τὴν προσδοκίαν

ἐκείνην τῆς τρικυμίας, ἥτις ὑπόπτως πως μὲ διέθετε πρὸς τ' ἀφορῶντα τὸν προκείμενον πλοῦν. Ἐν ᾧ δ' ἦρον τὴν ἄγκυραν, πλησιάσας τὸν πλοίαρχον, ὅστις ἦν γνώριμός μου, τὸν ἠρώτησα τί φρονεῖ περὶ τῆς ἀπειλουμένης θυέλλης. Ὁ δὲ μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι ἀληθῶς ἀφίχθη τὸ περὶ αὐτῆς τηλεγράφημα, καὶ ἐπομένως ὅτι ἡ τρικυμία ἐπίκειται.

— Ἀλλὰ τοὐλάχιστον ἔχετε πᾶσαν πεποίθησιν εἰς τὸ πλοῖόν σας, εἶπον, ὑποκρύπτων τὴν ἀνησυχίαν, εἰς ἣν οἱ λόγοι του μ' ἐνέβαλλον. Διαπρέπει, καθ' ἃ μ' ἐβεβαίωσαν, ὡς τὸ ἄριστον καὶ στερεώτατον τῆς ἑταιρίας;

— Τοῦτο; μοὶ ἀπεκρίθη. Εἶναι τὸ ὅλων μικρότατον, καὶ μόλις εἰς κατάστασιν ν' ἀνθέξῃ εἰς μίαν ἀκόμη θαλασσοπλοΐαν. Σήμερον ἄλλο πλοῖον, ἀληθῶς ὡραῖον καὶ μέγα, ἐπρόκειτο ν' ἀπέλθῃ εἰς Κέρκυραν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τελευταίαν ὥραν εὑρέθη ἔχον τινὰ βλάβην εἰς τὴν μηχανήν του, καὶ ἐκρατήθη πρὸς διόρθωσιν, διετάχθημεν δ' ἡμεῖς νὰ τὸ ἀντικαταστήσωμεν.

— Ἀλλά, κύριε πλοίαρχε, εἶπον, προκειμένης μεγάλης θυέλλης, δὲν θεωρεῖτε τὸν πλοῦν τῆς σκάφης σας ἐπικίνδυνον;

— Παράτολμος εἶναι, δὲν τὸ ἀρνοῦμαι, ἀπήντησεν. Ἀλλ' εἴμεθα δοῦλοι τοῦ καθήκοντος, καί, διαταττόμενοι, δὲν δυνάμεθα, λόγῳ κινδύνου, ν' ἀρνηθῶμεν ὑπακοήν.

Ἀλλ' ἐγώ... οὐδενὸς ἤμην δοῦλος, ὑπ' οὐδενὸς διεταττόμην καὶ εἰς οὐδένα ὤφειλον ὑποταγήν. Τὸ αἴσθημα, ὑφ' οὗ κατελήφθην τότε, φόβον κυρίως δὲν τὸ λέγω, ἀλλ' ἦν ἐξέγερσις πάσης τῆς νευρικῆς ἀπεχθείας, ἣν πάντοτε ᾐσθάνθην κατὰ τοῦ πλοῦ ἐπὶ τεταραγμένης θαλάσσης. Ἔσπευσα, ἐπομένως, νὰ ἐρωτήσω τὸν πλοίαρχον ἂν δὲν ἔχῃ νὰ πέμψῃ ἔτι τινα λέμβον εἰς τὴν ξηράν, ἀποφασίσας ἄνευ ἀναβολῆς ν' ἀποβῶ ἐπ' αὐτῆς· ἀλλὰ μοὶ ἔδειξεν ὅτι ἡ ἄγκυρα εἶχεν ἤδη ἀρθῆ, προσθεὶς ὅτι ἀποπλέομεν ἀνυπερθέτως, ἀλλ' ἂν ἐπιθυμῶ, ὅτι δύναται νὰ καλέσῃ ἀκόμη τινὰ τῶν ἐν τῷ λιμένι λέμβων, ἵνα μὲ παραλάβῃ.

Ἐπὶ στιγμὴν ἠθέλησα νὰ δεχθῶ· ἀλλ' ἐν τῷ ἅμα μοὶ ἐπῆλθεν, ὥς τις μεταμέλεια διὰ τοὺς ὅπως δήποτε μὴ μεγάλην γενναιότητα ἐλέγχοντας δισταγμούς μου, καὶ ἡ σκέψις ὅτι λίαν ἀνδρικὸν

δὲν ἦτο νὰ δραπετεύσω ἐκ τοῦ ὑποτιθεμένου κινδύνου, εἰς ὃν οἱ ἄλλοι ἀποπλέοντες ἔμενον ἐκτεθειμένοι. Ηὐχαρίστησα, ἑπομένως, τὸν πλοίαρχον διὰ τὴν πρότασίν του, καί, ἀρνηθεὶς νὰ ἐπωφεληθῶ αὐτῆς, συναπέπλευσα, ἀλλά, δὲν τὸ ἀρνοῦμαι, μετ᾽ οὐχὶ εὐαρέστων παλμῶν τῆς καρδίας.

Κατ᾽ ἐκείνην τὴν ὥραν ἦτο γαληνιαία εἰσέτι ἡ θάλασσα, ὁ οὐρανὸς αἴθριος, καὶ χαῦνος ὁ ἄνεμος. Μετ᾽ ἀνελπίστου ἡσυχίας διεσχίσαμεν τὸ ὑγρὸν πεδίον τῆς μάχης τῆς Σαλαμῖνος, περιεπλεύσαμεν τῆς νήσου τὰς ἀποτόμους ἀκτάς, καὶ περὶ τὰς 9 $^1/_2$ τὸν Πόρον, περὶ τὰς 12 τὴν Ὕδραν, τὴν 1 $^1/_2$ τὰς Σπέτσας, καὶ εἰς τὰς 4 $^1/_2$ κατήχθημεν εἰς Ναύπλιον, χωρὶς ἡ τρικυμία νὰ ἐκραγῇ, καὶ μόλις ὑπὸ τοῦ σάλου ἐνοχληθέντες.

Ἐν Ναυπλίῳ, ἀριστήσας ἐν τῷ λεγομένῳ Ῥωσσικῷ ξενοδοχείῳ, ἐξῆλθον μετὰ φίλων εἰς περίπατον πρὸς τὴν Ἄριαν, καί, ξενισθεὶς τὸ ἑσπέρας παρὰ τῷ κ. Ἀντωνοπούλῳ, ἀπέπλευσα περὶ τὴν δεκάτην, τῆς θαλάσσης οὔσης λείας ὡς ὁ ὕελος. Ἡ ἐπαύριον ἀνέτειλε λαμπρά, οὐδὲν σημεῖον δίδουσα τῆς προφητευθείσης θυέλλης. Ἀλλ᾽ ὁ Μαλέας δὲν μᾶς ἀφῆκε νὰ παρέλθωμεν ἀνενόχλητοι, καὶ ἔπεμψε τὸν ἀκοίμητον τελωνοφύλακά του, μικρὰν καταιγίδα, νὰ μᾶς ζητήσῃ τῆς ναυτίας τὸν φόρον· δι᾽ ὃ καὶ ἔλεγον εἰς ἀλλοδαπόν τινα μεθ᾽ ἡμῶν συνοδοιποροῦντα, ὅτι nous *rendons* à César ce qui appartient à César.

Ἀφ᾽ οὗ δὲ μακρόθεν παρετείναμεν τὴν συνῳκισμένην ἀκτὴν τῶν Βοιῶν, τὰ Βάτικα, δηλαδὴ Β(οι)άτικα, ὡρμίσθημεν περὶ τὰς 10 $^1/_2$ τῆς πρωΐας εἰς Γύθειον, κείμενον ἐπὶ βράχου ξηροῦ, ἀλλὰ παρακειμένας ἔχοντα γαίας εὐφόρους· Ἐνταῦθα ἐπεσκέφθην τὸν γηραιὸν Τζανετάκην, ἕνα τῶν πρωτίστων τῆς χώρας εὐπατριδῶν, παρ᾽ ᾧ καὶ εἰς γεῦμα, καὶ δι᾽ ὅλης τῆς ἡμέρας διέμεινα.

Ὁ ξενοδόχος μου ἀνῆκεν εἰς τὴν μερίδα τῶν ἀντιπολιτευθέντων τὸν Βασιλέα Ὄθωνα καὶ συντελεσάντων εἰς τῆς δυναστείας τὴν ἀνατροπήν. Ὁμιλῶν ὅμως περὶ τῶν περιστάσεων ἐκείνων, μοὶ εἶπεν ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀληθῶν πατριωτῶν ἐπίστευεν ὅτι οἱ ἐν Ἀθήναις πρωτουργοί, ὡς ἐκεῖ θὰ ἐξώθουν τὰ πράγματα, καὶ ὅτι ἂν ὁ Βασιλεύς, ἀντὶ ν᾽ ἀπέλθῃ εἰς Τεργέστην, ἀπεφά-

σιζε ν᾽ ἀποβῇ που τῆς Πελοποννήσου, πᾶς ὁ λαός, αὐτὸς ὁ κ. Τζανετάκης πρῶτος, θὰ ἐθυσιάζετο πρὸς ὑπεράσπισίν του.

Ἀφ᾽ οὗ δὲ συνεπεσκέφθημεν τὸ δημοτικὸν σχολεῖον, διότι πάντοτε ἐθεώρησα τὰ σχολεῖα, ὡς τὰς ἐγγυήσεις τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος, ὁ φιλόξενος γέρων μὲ περιήγαγεν εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως, εἰς τὸ λεγόμενον Μακροβούνι, εἰς τὴν Παλαιὰν Χώραν, διατηροῦσαν ἀρχαῖα λείψανα, καὶ τέλος διὰ λέμβου εἰς τὸ Νησίον, ἐξ οὗ καὶ ἡ πόλις Μαραθωνήσιον ἐπεκλήθη, καὶ ὅπου εὕρομεν, ὡς ἰδιοκτῆτιν, οἰκοῦσαν τὴν νύμφην του, θυγατέρα τοῦ Κανελλοπούλου, μίαν τῶν ἄλλοτε χαριεστέρων κυριῶν τῆς κοινωνίας τῶν Ἀθηνῶν, μεθ᾽ ἧς πολλάκις εἶχον χορεύσει εἰς τ᾽ ἀνάκτορα, ἥτις δ᾽ ἐξαίφνης ἐγένετο ἄφαντος, καὶ μετ᾽ ὀλίγον ἐγνώσθη ὅτι ἐνυμφεύθη τὸν νέον Τζανετάκην.

Ἀποπλεύσαντες δ᾽ αὖθις εἰς τὰς 10 τὸ ἑσπέρας, ἀνεπολοῦμεν, οὐχὶ ἐντελῶς ἀφρόντιδες, ὅτι ἐχωροῦμεν πρὸς τὴν εἰς Ἅδου κάθοδον, πρὸς τὸ φοβερὸν Ταίναρον, ὅπου, εἴπερ ποῦ καὶ ἀλλαχοῦ, μᾶς περιέμενε βεβαίως ὁ ἐν Οὔλλιτς ἀγγελθεὶς ἡμῖν πνιγμὸς καὶ ὁ καταποντισμός. Ἀλλ᾽ ἡ σελήνη ἀνέτειλε μεγαλοπρεπὴς καὶ κατωπτρίζετο ἐν γελῶντι τῷ αἰγιαλῷ, ὥστε μέχρι τέλους πάντα φόβον ἀποσείσαντες, ἀπήλθομεν πάντες καὶ ἐκοιμήθημεν· ἐμὲ «δ᾽ οὐκ εἶχε νήδυμος ὕπνος», διότι, τὴν κλίνην ἔχων πλησίον παραθύρου τοῦ δεξιοῦ τοίχου τοῦ πλοίου, δι᾽ ὅλης τῆς νυκτὸς ἔμενον παρ᾽ αὐτῷ, θεωρῶν τὴν παραλίαν, ἣν παρεπλέομεν, καὶ ἧς ἀπείχομεν μόλις εἰς λίθου βολήν, ὅτε διηρχόμεθα τὸ Ταίναρον, ταπεινὴν γλῶσσαν λίθων προέχουσαν εἰς τὴν ἀκύμαντον θάλασσαν.

Τὴν δ᾽ ἐπιοῦσαν ἐξημερώθημεν εἰς τὸν κόλπον τῶν Καλαμῶν, ὅπου ἠγκυροβολήσαμεν περὶ τὰς 6. Γνωρίζοντες δὲ τὴν ἄφιξίν μου, μὲ ὑπεδέχθησαν εἰς τὴν παραλίαν ὁ κ. Λεωνίδας Δηλιγιάννης, ἀδελφὸς τοῦ ποτὲ ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπ᾽ ἐμὲ ὑπηρετήσαντος, καὶ μετὰ ταῦτα νομαρχεύσαντος Ἰωάννου Κωνστ. Δηλιγιάννη, καὶ ὁ κ. Τζάνες, μεθ᾽ ὧν ἀνέβην πεζὸς εἰς τὴν πόλιν δι᾽ ὁδοῦ οὐχὶ λίαν ὁμαλῆς, διότι, ὡς τοιαύτη ἐχρησίμευεν ἡ ξηρὰ κοίτη τοῦ Νέδωνος. Τὰ πέριξ ἦσαν τερπνῶς

κατάφυτα, καὶ ἰδίως ἐκ τοῦ ἀρχαίου φρουρίου, εἰς οὗ ἀνήλθομεν τὰ ἐρείπια, εἴχομεν γοητευτικὴν τὴν ἄποψιν ἐπὶ εὐρυτάτων συδένδρων πεδιάδων, μέχρι τῆς Ἰθώμης ἀφ᾽ ἑνός, καὶ ἀφ᾽ ἑτέρου μέχρι τοῦ Νησίου. Εἰς τὴν πόλιν δ᾽ ἐπεσκέφθημεν τὸν γερμανὸν ἰατρὸν κ. Βραχμάνν, ἐπ᾽ ἀδελφῇ γαμβρὸν τοῦ κ. Τζάνε. Ἐκ τῶν τριῶν θυγατέρων του, Πολυξένης, Σταυρούλας (ἀλλὰ Κλυταιμνήστρας μετονομασθείσης) καὶ Φαίδρας, ἡ πρώτη μᾶς ὡδήγησεν εἰς τὸ γυναικεῖον μοναστήριον, ὅπου αἱ μοναχαὶ ἠσχολοῦντο λίαν ἐπιμελῶς καὶ ἐπιτυχῶς εἰς κατασκευὴν ὡραίων καὶ στερεῶν μεταξωτῶν ὑφασμάτων.

Ἐπανελθόντες δ᾽ εἰς τὸν λιμένα, ἀνήχθημεν μίαν ὥραν πρὸ τῆς μεσημβρίας, τῆς γαλήνης ἐξακολουθούσης, καί, ἀφ᾽ οὗ περιεπλεύσαμεν τὴν Κυπαρισσίαν, τόσον πλησίον, ὥστε ἠκούομεν ἐκεῖ φωνὰς καὶ ταραχήν τινα συμβαίνουσαν, διήλθομεν ἐμπρὸς τῆς Κορώνης, ὡραίας μικρᾶς λευκῆς πόλεως, ἐχούσης πέριξ πλουσίας φυτείας καὶ ὑπερκείμενον φρούριον.

Κάμψαντες δὲ τὸν Ἀκρίταν, τὴν δυτικωτάτην ἄκραν τῆς Πελοποννήσου, καὶ διαβάντες μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς ἐπὶ τῶν ***Παρκεριακῶν*** ὑπὸ τῶν Ἄγγλων τῇ Ἑλλάδι ἐκ χαιρεκάκου πείσματος ἀμφισβητηθείσης ξηρονήσου Σαπιέντζας, ἐπλεύσαμεν πλησιέστατα τῇ Μεθώνῃ, ἁλιτενεῖ φρουρίῳ, προέχοντι εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ οὗ ἡ ἐμπροσθία γωνία κατέχεται ὑπὸ πύργου τριδόμου, διὰ βαθείας τάφρου ἀπὸ τῆς μικρᾶς πόλεως χωριζομένου, ἔχοντος δ᾽ ἕκαστον τῶν ἀνωτέρων δόμων διαμέτρου ἐλάσσονος ἢ ὁ ὑπ᾽ αὐτόν, κατὰ τὸν ῥυθμὸν περίπου, ὃν εἶχον τὰ ἀρχαῖα τείχη τῆς Ἀσσυρίας.

Μετὰ μεσημβρίαν δ᾽ εἰσεπλεύσαμεν εἰς τὸν βαθὺν κόλπον τῆς Πύλου, εἰς ὃν παρατείνει ἡ Σφακτηρία, καὶ μεταξὺ τοῦ νοτίου αὐτῆς ἄκρου καὶ τῆς ξηρᾶς παρέγκειται διάτρυτος σκόπελος, μακρὰν πλωτὴν ἀφιεὶς διώρυγα, δι᾽ ἧς ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως διεξέφυγεν ὑπὸ τὸν Τομπάζην τὸ πλοῖον τὸ φέρον τὸν Μαυροκορδᾶτον. Ἡ πόλις ἐφ᾽ ὑψηλοῦ κειμένη, εἶχε πλατεῖαν πλατανόφυτον, καί τινα ἀρχὴν τακτικῆς ῥυμοτομίας, ἣν ὤφειλεν εἰς τὴν ἐν αὐτῇ ἐπὶ Κυβερνήτου Καποδιστρίου τῶν Γάλλων διαμονήν. Μὲ ὡδήγησε

δὲ καὶ εἰς τὸ ὀλίγα λεπτὰ ἀπέχον φρούριον, τὸ Νεόκαστρον, καὶ μοὶ ἔδειξεν ἐκεῖ, εἰς τοὺς πρὸς βορρᾶν τοῦ κόλπου λόφους, τὰ λείψανα τοῦ μεσαιωνικοῦ φρουρίου Ναυαρίνου, καὶ εἰς τοὺς κατ᾽ ἀνατολὰς κειμένους χωρίον καλούμενον ***Πύλαι,*** ὁ ᾽Αναστάσιος Βεῤῥίκιος, ἀρχαῖος δικαστικὸς ὑπάλληλος, ἀνὴρ ἔμπειρος καὶ ὁμιλητικός, παρ᾽ ᾧ καὶ ἐγευμάτισα ἔπειτα μετὰ τῆς συζύγου καὶ τῶν παιδίων του. Γενναίως συμπράξας ἐν τῷ μεγάλῳ ἀγῶνι ὁ φιλόφρων καὶ λιτὸς ᾽Αμφιτρίων μου, μετ᾽ αὐτὸν ἀπεσύρθη μετριοφρόνως εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, ἀρκούμενος εἰς τὴν χαράν, ὅτι ἔβλεπε τὴν πατρίδα του ἐλευθέραν, καὶ φιλοτιμούμενος μόνον ν᾽ ἀναδείξῃ τὰ τέκνα του ἄξια νὰ τὴν ὑπηρετήσωσιν. Ἔλαβε δὲ εἶτα θέσιν συμβολαιογράφου, παρακληθεὶς μᾶλλον ἢ παρακαλέσας· καὶ ἀγνοῶ μὲν ἂν ὁ εἰλικρινής, ἀλλ᾽ ἀνεπίδεκτος πατριωτισμός του ἐξετιμᾶτο κατ᾽ ἀξίαν ὑπὸ τῶν συμπατριωτῶν του, ἀλλ᾽ εἰς ἐμοῦ τὴν μνήμην ἐνεχαράχθη ἡ σχεδὸν παιδικὴ ἀφέλεια τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων του, καὶ ἔχαιρον ὁσάκις ἔκτοτε, καὶ μετὰ πολλῶν ἐτῶν παρέλευσιν, ἐλάμβανον ἐνίοτε ἐπιστολάς του, ἐξ ὧν ἔβλεπον ὅτι δὲν ἐλησμόνει τὴν τότε ὀλιγόωρον ἐπίσκεψίν μου.

Παρ᾽ αὐτοῦ, περιέργου εἰς ὅλα, καὶ φιλομαθοῦς μᾶλλον ἢ πολυμαθοῦς, εἶχον μάθει, ὅτι πρό τινων ἐτῶν εἶχε πέσει περὶ τὴν Πύλον βροχὴ λιθαρίων, ἢ ἡφαιστειογενῶν, ἢ ἐκ συντριβέντος μετεώρου, ὧν μοὶ ἔδωκε καί τινα δείγματα.

᾽Εκ Πύλου δ᾽ ἤραμεν ἡμισείαν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον, καὶ παρεπλεύσαμεν τὴν Σφακτηρίαν, εἰς ἧς τὴν ταπεινὴν ἐπιφάνειαν ἀτάκτως συνερριμένοι λίθοι ἐφαίνοντο εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης, καὶ εἰς τὴν ἐκ τῶν ἀναμνήσεων τοῦ Θουκυδίδου ἐξεγεγειρμένην φαντασίαν, ὡς ἐν σωροῖς κείμενα τὰ πτώματα τῶν ὑπὸ τοῦ Κλέωνος σφαγέντων Σπαρτιατῶν.

Τῇ δὲ 15ῃ εἰς τὰς 6 ½ τὸ πρωῒ προσωρμίσθημεν εἰς τὸ Κατάκωλον, τὸν λιμένα, εἰς ὃν διὰ τρεχαντηρίου εἶχον καταπλεύσει, ὅτε τὸ πρῶτον ἀφίχθην εἰς τὴν ῾Ελλάδα, ἐπίνειον δὲ τοῦ Πύργου, μεθ᾽ οὗ συνεδέετο δι᾽ ἁμαξιτῆς. Καὶ τότε μὲν συνέκειτο ἐξ ὀλίγων τινῶν καταστημάτων καὶ ἀποθηκῶν ἐπὶ προκυμαίας οἰκοδομημένων. Βαθμηδὸν δ᾽ ἔκτοτε ἀνεπτύχθη εἰς μεγάλην ἐμπορικὴν

σπουδαιότητα. Κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἡ Ἑλλὰς ἐξῆγεν ἐν ὅλοις 60 ἑκατομμύρια λιτρῶν σταφίδος, καὶ μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἐπισκέψεως ἡμῶν ἡ ἐκ Κατακώλου ἐξαγωγὴ τοῦ ἔτους ἐκείνου ἐσυμποσοῦτο εἰς 13 ἑκατομμύρια. Ὅτε δέ, μετὰ τρία τέταρτα τῆς ὥρας, ἀπεπλεύσαμεν, συμπαρελάβομεν 271 ἐπιβάτας.

Περὶ δὲ τὴν 10ην ὥραν εἰσήλθομεν εἰς τῆς Ζακύνθου τὸν λιμένα, οὗ τὸ εἰδυλλιακὸν κάλλος καὶ αὖθις ἐθαύμασα. Ἐνταῦθα δὲ διέτριψα δύο ἡμέρας, εἴτι ἀξιοσημείωτον τῆς πόλεως ἰδών, ὑπὸ τὴν φιλικὴν καθοδηγίαν τοῦ προξένου ἡμῶν καὶ ἀρχαίου φίλου κ. Φραγκούδη. Πολλαὶ τῶν οἰκιῶν, τύπον φέρουσαι τῆς Ἑνετικῆς ἐποχῆς, αἱ ὁδοὶ πᾶσαι λιθόστρωτοι, κατ' ἐπιμέλειαν τῶν Ἄγγλων, ἴσως καὶ αὐτῶν ἤδη τῶν Ἑνετῶν, πολλαὶ εὐπρεπεῖς καί τινες πολυτελεῖς ἐκκλησίαι καὶ ἡ ἐπιμελεστάτη καλλιέργεια πάσης τῆς νήσου, ἦσαν τὰ ὑλικὰ μαρτύρια, ὅτι αὕτη δὲν ὑπέκυψεν, ὡς ἡ λοιπὴ Ἑλλάς, εἰς τὸν εἰς ἐρείπια αὐτὴν κατασυντρίψαντα Ὀθωμανικὸν ζυγόν. Οἱ δὲ χαριέστατοι κατάφυτοι λόφοι, οἱ τὴν πόλιν κύκλῳ περιστέφοντες, δικαιοῦσι τὸ Ἰταλικὸν λόγιον : Zante, fior di Levante. Τὰς ἐκκλησίας περιελθών, παρετήρησα εἰς τὴν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τὰς εἰκόνας, ζωγραφηθείσας ἐν ἔτει 1760, ὑπὸ Κουτούζου, ἀξιολόγου ἐγχωρίου καλλιτέχνου, οὗ μαθητὴς ἦν καὶ ὁ ἐπίσης διακριθεὶς Καντούνης. Τὰς δὲ τῆς Φανερωμένης, οἰκοδομηθείσης ἐν ἔτει 1633, ἐζωγράφισε τῷ 1680 ὁ Δοξαρᾶς, μαθητὴς τοῦ Ἰταλοῦ Πυολέτου· αἱ τοιχογραφίαι δὲ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, ἔργα Πλακωτοῦ, μοὶ ἐφάνησαν στερούμεναι ἀναλογιῶν καὶ ἁρμονίας περὶ τὸν χρωματισμόν· ἄλλαι δέ, οὐχὶ εὐκαταφρόνητοι, ἔχουσιν Ἑνετικὸν τὸν ρυθμόν, καί τινες καὶ Βυζαντινόν· ἡ δ' ὑπὸ τὸν γυναικωνίτην γραπτὴ ζωοφόρος, παριστῶσα τὴν πομπὴν τοῦ ἁγίου, ἔχει ἑνετικὰ τὰ ἐνδύματα· τὸ κιβώτιον δὲ τὸ ἐγκλεῖον τὸ ἅγιον λείψανον ἐστὶν ἀργυροῦν ἔκκρουστον, τὴν σκηνὴν τοῦ ἐνταφιασμοῦ παριστῶν. Περιέχει δ' ἡ ἐκκλησία καὶ ἀξιολόγους ξυλογραφίας.

Ἐπεσκέφθην δὲ καί τινας τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, ἐν οἷς τὴν κ. Μελισσινοῦ, θυγατέρα τοῦ Παναγιώτου Σούτσου ἐκ τῆς πρώτης συζύγου του· τὸν κ. Λομβάρδον, τὸν τῷ δήμῳ μὲν ἀγαπη-

τότατον, ἀσυμπαθῆ δὲ τοῖς ἀριστοκράταις καὶ τοῖς Ἄγγλοις, καθ᾽ ὧν, ἐπὶ τῆς ἰσχύος των, ἐξ Ἑλληνικοῦ πατριωτισμοῦ κατεφέρετο, ἐξορισθεὶς ὑπ᾽ αὐτῶν εἰς ἔρημον νῆσον, διότι ἐπεδίωκε τὴν ἄλλοτε μὲν ὡς ἔγκλημα τὴν ὀργὴν αὐτῶν ἐξεγείρουσαν, τότε δὲ κοινῷ θεσπίσματι τῆς Εὐρώπης ἀποφασισθεῖσαν ἕνωσιν τῶν νήσων μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Εἶχε δ᾽ ἄρτι ὁ Λομβάρδος ἐκλεγῆ θριαμβευτικῶς Πληρεξούσιος εἰς τὴν Βουλὴν τῆς Ἑπτανήσου, ἥτις ἔμελλε νὰ κηρύξῃ τὴν ἕνωσιν. Ἀντεπισκεφθείς με δ᾽ οὗτος, μοὶ εἶπεν, ὅτι ὑπώπτευε τοὺς Ἄγγλους μὴ θελήσωσι νὰ κολοβώσωσιν τὴν ἕνωσιν, δι᾽ ὃ καὶ ἐπεδίωξε τὴν ἐκλογήν, ἵνα προτείνῃ ὅρους ἐπιβάλλοντας αὐτὴν πλήρη. Ἐπαινῶν δ᾽ ἐγὼ αὐτὸν διὰ τοῦτο ἐσκεπτόμην οὐχ ἧττον κατ᾽ ἐμαυτόν, ὅτι δύσκολον θὰ ἦν εἰς τὸν δωρολήπτην νὰ κανονίσῃ αὐτὸς τοὺς ὅρους τῆς δωρεᾶς, οἵα ὁμολογουμένως ἦν τῆς Ἑπτανήσου ἡ ἕνωσις, ὅπως δήποτε καὶ ἂν τὴν ἐθεωροῦμεν ἡμεῖς.

Ὡδηγήθην δὲ καὶ εἰς τὴν Λέσχην, ἧς τὸ ἀναγνωστήριον εὗρον πολὺ λαμπρότερον πάντων τῶν τότε ὁμοίων καταστημάτων ἐν Ἀθήναις, καὶ μετὰ μεσημβρίαν μετέβην εἰς τὴν ἐξοχὴν τοῦ κ. Λούντζη, λαμπρὰν διὰ τὴν θέσιν της, τὴν καλουμένην Ἀκρωτήριον, εἰς τῆς νήσου τὰ βόρεια· ἐκεῖθεν δ᾽ ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἐπὶ ὑψηλοῦ κειμένην, καὶ ἐξαίσιον ἄποψιν ἐπὶ τοῦ πεδίου ἔχουσαν ἀγροικίαν τοῦ κ. Ἰουλίου Τυπάλδου, ἀποτελέσαντος ἐπ᾽ ἐμοῦ ἐντύπωσιν ἀνδρὸς ἐμβριθοῦς καὶ πεπαιδευμένου. Ἡ δὲ κυρία Τυπάλδου ἦν πρώην διαζευχθεῖσα σύζυγος τοῦ Γεωργίου Ῥώμα. Τὴν δ᾽ ἑσπέραν ἐπορεύθην εἰς τὴν πρὸς μεσημβρίαν τῆς πόλεως κειμένην ἐξοχικὴν οἰκίαν τοῦ κ. Πέτρου Ρώμα, οὗ ἡ σύζυγος ἦν Ὑψηλάντη τὸ γένος, καὶ ἐκεῖ ἀπήντησα, πλὴν τῆς κ. Μελισσινοῦ καὶ τῆς ὡραίας καὶ ἄριστα ἀνατεθραμμένης κ. Σουσάνας Ῥώμα, προσέτι τὸν Νικόλαον Ῥώμαν, ὅστις, σύγγαμβρος ὢν τοῦ Κωνσταντίνου Νέγρη, διῃτᾶτο συνήθως ἐν Βλαχίᾳ, τὸν κ. Γεώργιον καὶ τὸν κ. Καίσαρα Ῥώμα, μετὰ τῆς ἀξιολόγου συζύγου του, θυγατρὸς τῆς κ. Τυπάλδου.

Τῇ δ᾽ ἐπαύριον ἐν ἄλλοις ἐπεσκέφθην τὸν κ. Κομοῦτον, οὗ ἡ οἰκία, ἦν λαμπρὰ καὶ περίεργος διὰ τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς,

ἔχουσα περιγλύφους κίονας, καὶ γλυπτὸν οἰκόσημον, παριστῶν λέοντα σφίγγοντα εἰς τοὺς ὄνυχάς του τὴν ἡμισέληνον. Πολυτελέστατος δ᾽ ἦν καὶ ὁ τὸν οἶκον περικλείων κῆπος. Μόλις δ᾽ ἀπῆλθον οἴκαδε, καὶ ἡ κυρία Κομούτου μοὶ ἔπεμψεν, ὡς ἔξοχον προϊὸν τοῦ κήπου τούτου, σταφυλὰς σπανίας τὸ μέγεθος καὶ τὴν γεῦσιν.

Μετὰ μεσημβρίαν δ᾽ ἐπεσκέφθην τὸν Καίσαρα Ρώμαν, νέον φιλόκαλον καὶ φιλάρχαιον, καταστήσαντα ἀληθὲς μουσεῖον τὸν οἶκόν του, πλήρη ἐπικηδείων ἀρχαίων ἐπιγραφῶν ἐντετειχισμένων, αἰγυπτιακῶν ἀρχαιοτήτων καὶ ἀξιολόγων εἰκόνων, ἐν αἷς καὶ τοῦ Παύλου τοῦ Βερονησίου.

Μετὰ τοῦτο δ᾽ ἐξέδραμον εἰς ἀπῳκισμένην ἀγροικίαν, τὴν τῆς κ. Λογοθέτη, ἔνθα ηὗρον ὅτι ἔζη καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτῆς Μαρίνα, ἡ ἐν ἀνθηρᾷ νεότητι νυμφευθεῖσα τὸν Παναγιώτην Σοῦτσον. Εἶχε δ᾽ εἰς τὸν γάμον ἐκεῖνον συντελέσει ἡ ἀδελφή μου Ραλοῦ, ἥτις, ὅτε ὁ σύζυγός της Σκὴν ἦν Διευθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας ἐν Ζακύνθῳ, ἠθέλησε νὰ εὐεργετήσῃ τὴν φίλην αὐτῇ ταύτην οἰκογένειαν, προτρέψασα εἰς τὴν συζυγίαν τὸν διακεκριμένον ποιητὴν καὶ πολιτικὸν ἄνδρα τῶν Ἀθηνῶν, πρὸς ὃν ἡ ἰδία ἔτρεφε πολλὴν ὑπόληψιν καὶ συμπάθειαν.

Ὁ Παναγιώτης ἐλάτρευε τὴν νεαρὰν σύζυγόν του, οὖσαν πολὺ νεωτέραν αὐτοῦ, ἐν τῇ κοινωνίᾳ δὲ τῶν Ἀθηνῶν διαπρέπουσαν ἐπὶ καλλονῇ, ἐπὶ χάριτι καὶ εὐφυΐα, καὶ τὴν περιεστοίχιζεν ὑπὸ πολυτελείας ὑπερβαινούσης τὰ ὅρια καὶ τῆς περιουσίας του καὶ αὐτῆς τῆς φιλοκαλίας, καὶ τῇ ἐδαψίλευεν εἰς κοινὸν ἐπήκοον καὶ ἐνώπιον πολλάκις ὅλως ξένων ἀνθρώπων, ἐπαίνους καὶ θωπείας, αἵτινες μοὶ ἐφαίνοντο πολλάκις ὅτι ἔθιγον δυσαρέστως τὴν λεπτότητα τῆς εὐαισθησίας της. Εἰλικρινῆ φιλίαν πρὸς αὐτὴν αἰσθανόμενος, τὴν ἔβλεπον μετὰ λύπης βαθμηδὸν ἀποβάλλουσαν τὴν συμπάθειαν πρὸς τὸν σύζυγόν της, καὶ ἐθιζομένην μᾶλλον εἰς τὸ νὰ θαυμάζῃ τὸ λεπτότατον πνεῦμα καὶ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ ὅλως δυσειδοῦς, ἄλλως εὐφυεστάτου δὲ συζύγου τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ ἀνδρός της, κ. Μάνου. Ἐνίοτε τῇ ἀπέτεινον, παίζων, πλαγίας παρατηρήσεις, δι᾽ ἃς ἐγκαρδίως ἐγέλα. Ἅπαξ δ᾽ εὑρεθεὶς μόνος μετ᾽ αὐτῆς, ἠθέλησα νὰ προβῶ καὶ εἰς σοβαρὰς παρατηρήσεις,

ἀλλ᾽ ἰδὼν ὅτι ἐματαιοπόνουν, ἀπέσχον πάσης περαιτέρω ἀναμίξεως, καὶ μέχρι τέλους ἔπαυσα καὶ νὰ ἐπισκέπτωμαι καὶ τὸν φίλον μου σύζυγόν της, καὶ νὰ τὴν βλέπω. Ἡμέραν δέ τινα ἤκουσα ὅτι ἐγκατέλιπε τὴν συζυγικὴν οἰκίαν καὶ ἀπῆλθε πρὸς τοὺς γονεῖς της, ἀλλ᾽ ὁ πατήρ της, ἰσχυρῶς παροργισθείς, τὴν κατέκλεισεν εἰς μονῆρες δωμάτιον, μακρὰν τῆς ὄψεως τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῆς ἰδικῆς του. Ἐπισκεφθεὶς δὲ τότε τὸν κ. Σοῦτσον, εὗρον αὐτὸν εἰς βαθεῖαν θλίψιν βεβυθισμένον, πλήρη ἀγάπης ἔτι καὶ πλήρη μερίμνης διὰ τὴν γυναῖκα του, καὶ οἰκτείροντα αὐτήν, ὅτι ἀφρόνως κατέστρεψε τὴν θέσιν καὶ τὴν εὐτυχίαν της, ἐν ᾧ, καὶ ἂν δὲν τῷ ἀπέδιδεν, ἣν ἔτρεφε πρὸς αὐτὴν ἀγάπην, μένουσα παρ᾽ αὐτῷ, θ᾽ ἀπελάμβανε καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας της καὶ τοῦ κοινοῦ σεβασμοῦ, ὅστις τῇ ὠφείλετο.

Ἀπὸ τοῦ συμβάντος ἐκείνου εἶχε παρέλθει πολὺς χρόνος, καὶ ὅτε ἦλθον εἰς Ζάκυνθον, ᾐσθανόμην συντριβομένην τὴν καρδίαν μου, διότι ἡ ποτὲ λαμπρὰ καὶ εὐφυεστάτη ἐκείνη γυνή, ἥτις ἐπὶ πολὺ ὑπῆρξεν ὁ κόσμος τῆς κοινωνίας τῶν Ἀθηνῶν, ἔφθινεν ἤδη κατάκλειστος εἰς ἔρημον σκοτεινὸν δωμάτιον, ὡς εἰς τάφον. Ἠσθάνθην ἑπομένως τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ τὴν ἰδῶ, ἂν ἤθελε μοὶ ἐπιτραπῇ, νὰ μάθω ἐκ τοῦ στόματός της τὰ περὶ τῆς τύχης της, καὶ ν᾽ ἀποπειραθῶ ἄν τινα ἐδυνάμην νὰ ἐπιφέρω θεραπείαν.

Ἡ κ. Λογοθέτη μὲ ὑπεδέχθη μετὰ πολλῆς χαρᾶς καὶ φιλοφροσύνης, διότι μ᾽ ἐγνώριζεν ἐκ τῶν χρόνων, καθ᾽ οὓς ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι τῆς θυγατρός της, καὶ μετὰ ταῦτα, ὁσάκις ἐπεσκέπτετο αὐτὴν εὐτυχῆ. Μετ᾽ αὐτῆς δὲ μὲ ὑπεδέχθη καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς Μαρίνας, ὡραία καὶ αὐτή, ἀλλὰ κατὰ τύπον διάφορον. Μετὰ τὰς πρώτας δὲ δεξιώσεις, προσποιηθεὶς ὅτι ἠγνόουν τὴν κατάκλεισιν καὶ τὴν μόνωσιν τῆς Μαρίνας, ἠρώτησα τὴν κ. Λογοθέτη ἂν δὲν ἦτον ἐκεῖ ἡ θυγάτηρ της καὶ ἂν δὲν θὰ τὴν ἔβλεπον· ἐξεπλάγην δ᾽ ὅτε μοὶ ἀπεκρίθη, ὅτι θὰ ἔλθῃ καὶ θὰ ἔχῃ μεγίστην εὐχαρίστησιν νὰ μὲ ἰδῇ, καὶ ἔπεμψε τὴν ἄλλην θυγατέρα της νὰ τὴν εἰδοποιήσῃ.

Τῷ ὄντι δὲ μετ᾽ ὀλίγας στιγμὰς εἰσῆλθεν ἡ Μαρίνα, καὶ ἐρρίφθη σχεδὸν εἰς τὰς ἀγκάλας μου μεταξὺ γελῶσα καὶ κλαίουσα,

καὶ ἀδυνατοῦσα ἐπὶ πολὺ νὰ νικήσῃ τὴν νευρικήν της συγκίνησιν. Μετὰ διαφόρους δὲ συνδιαλέξεις, ἐν αἷς ἀνέθαλλεν ἡ ἀρχαία της ζωηρότης καὶ σχεδὸν ἡ ἀρχαία της εὐθυμία, μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ οἰκία των περιστοιχίζεται ὑπὸ λαμπροῦ κήπου, καὶ ἂν δὲν ἐπιθυμῶ νὰ τὸν ἰδῶ. Ἐγὼ δὲ προθύμως ἐδέχθην τὴν πρότασιν, καί, ὅτε κατήλθομεν ὅλοι ὁμοῦ εἰς τὸν εὐρυχωρότατον καὶ πυκνῶς πεφυτευμένον περίβολον, ὅστις εἰς λόφους ἀπέληγεν, ἀφεῖσα τὴν μητέρα μετὰ τῆς ἀδελφῆς της νὰ προχωρήσωσιν, ἔμεινε μετ᾽ ἐμοῦ καὶ εἰς πρώτην μου θερμὴν παράκλησιν μοὶ ἠνέωξε τὴν καρδίαν της. Ὅτε τῇ ἐξέφρασα τὴν ἔκπληξίν μου, ὅτι τόσον εὐκόλως τὴν εἶδον, ἐν ᾧ κατάκλειστον τὴν ἐνόμιζον μοὶ εἶπεν, ὅτι ἀπό τινος εἶχε κοπάσει τῶν γονέων της ἡ ὀργὴ καὶ ἐνδώσει ἡ αὐστηρότης, ἀλλ' ὅτι ἐγὼ εἰμὶ ὁ μόνος, ὃν τῇ ἐπετράπη νὰ ἴδῃ, πλὴν αὐτῶν. Ὅτε δὲ τῇ ὡμίλησα περὶ τοῦ συζύγου της, εἰς ὃν ὤφειλε καὶ ἀγάπην καί σέβας, ὅστις δέ, καίτοι ἀδικηθεὶς καὶ βαθέως τραυματισθεὶς ὑπ᾽ αὐτῆς, τὴν ἠγάπα εἰσέτι καὶ τὴν προέτρεψα νὰ ἐπιστρέψῃ πρὸς αὐτόν, μοὶ εἶπεν ὅτι τρέφει μέν πᾶσαν ὑπόληψιν πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνδρός της, ἀλλ᾽ οὐδὲ σπινθῆρα ἀγάπης, καὶ τέλος μοὶ ὡμολόγησεν, ὅτι ἀγαπᾷ τὸν Μάνον περιπαθῶς, καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ συμβουλαί μου, ὧν ἐννοεῖ τὴν βαρύτητα, εἰσὶ μάταιαι, διότι ὁ ἔρως της ἦν ἰσχυρώτερός της, θέλει διαρκέσει μέχρι τοῦ τάφου της, καὶ θέλει πάντοτε τὴν ἐμποδίσει νὰ ἐπανέλθῃ πρὸς τὸν ἄνδρα της.

Βλέπων τὸ κακὸν ἀδιόρθωτον, ἀπῆλθον τότε βαρυθυμῶν. Μετὰ ἔτη δ᾽ ἔμαθον ὅτι ὁ Μάνος, ἀποθανούσης τῆς συζύγου του, τῆς ἀγαθῆς, λογίας καὶ ἐναρέτου Σαπφοῦς, τὸ γένος Δεσίλλα (θυγατρὸς τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Παν. Σούτσου), ἥτις, ὡς ὑπό τινων ἐρρέθη, ἀπέθανεν ἐκ θλίψεως διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν ἀπαλλοτρίωσιν τῶν αἰσθημάτων τοῦ ἀνδρός της, ἐνυμφεύθη τὴν Μαρίναν. Ἐν μεταγενεστέροις δὲ χρόνοις εἶδον ταύτην ἅπαξ ἢ δὶς ἔτι, ἀσθενῆ, ἀπολέσασαν μέχρις ἴχνους πάντα αὐτῆς τὰ θέλγητρα, καὶ τὸ μέγιστον πάντων, τοῦ χαρακτῆρος τὴν ἀφελῆ φαιδρότητα. Μετὰ ἕτερα δέ τινα ἔτη ἀπέθανε, πρῶτον μὲν ὁ πρῶτός της σύζυγος, ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος, κενὸν ἀφεὶς εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Παρνασ-

σόν, καὶ μετ᾽ ἐκεῖνον καὶ ὁ δεύτερος, περὶ οὗ, ὅτε ἦτον εἰς τὴν ἀκμήν του, εἷς ἀστεῖος Γραμματεὺς τῆς Ῥωσσικῆς Πρεσβείας ἔλεγεν, ὅτι σχεδὸν καθ᾽ ἑκάστην ἔβλεπε μετ᾽ ἀπορίας ἐκφερόμενον αὐτὸν νεκρὸν εἰς τὸ κοιμητήριον, ἐκλαμβάνων δηλαδὴ ἀντ᾽ αὐτοῦ πάντα κηδευόμενον νεκρόν, διότι τόσον εἶχε σκελετώδη τὴν ὄψιν. Τέλος δὲ πολυώδυνος ἀσθένεια ἀνήρπασε καὶ τὴν Μαρίναν.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν μ᾽ ἐπεσκέφθη καὶ ὁ εἰς τὰ τῆς ἱστορίας τῆς πατρίδος του μετ᾽ ἀκαμάτου ζήλου ἀσχολούμενος καὶ περὶ αὐτῆς συγγράψας κ. Χιώτης. Τὴν δ᾽ ἑσπέραν, γευθεὶς παρὰ τῷ κ. Ἰουλίῳ Τυπάλδῳ μετὰ τοῦ κ. Δελβινιώτη καὶ ἄλλων, ἐνετρύφησα εἰς τοῦ πεπαιδευμένου ἀνδρὸς τὴν διδακτικωτάτην συναναστροφήν.

Τὴν δ᾽ ἐπιοῦσαν, ἡμέραν Τρίτην 17 τοῦ μηνός, καθ᾽ ἣν ὑπελόγιζον, ὅτι ἡ οἰκογένειά μου ἀπήρχετο ἐκ Βερολίνου, ἀπέπλευσα καὶ ἐγὼ ἐκ Ζακύνθου κατὰ τὰς 11 πρὸ μεσημβρίας, συνοδοιπόρους ἔχων τοὺς εἰς Κέρκυραν ἀπερχομένους Πληρεξουσίους τῶν νήσων, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ Λομβάρδος, καὶ καθ᾽ ὅλον τὸν πλοῦν ἤκουον αὐτῶν δημηγορούντων ἐν φλογερῷ ἐνθουσιασμῷ.

Μέχρι τοῦδε Ποσειδῶν καὶ Αἴολος εἶχον διαψεύσει πρὸς χάριν ἡμῶν τὰς δεινὰς προῤῥήσεις τῶν Ἄγγλων μετεωρολόγων. Ἀλλ᾽ ἄραντες ἐκ Ζακύνθου, ἀπηντήθημεν ὑπὸ βορείου ἀνέμου, οὗ ἐχώρει προϊοῦσα ἡ ζωηρότης, ὥστε, ὅτε κατὰ τὰς 3 μ.μ. κατεπλεύσαμεν εἰς Κεφαλληνίαν, οὐδεὶς ἡμῶν ἀπέβη εἰς τὴν ξηράν, εἰ καὶ αὕτη, καὶ ἡ εὔρυθμος καὶ εἰς ἐμὲ ἐκ τῆς πρώτης καθόδου μου εἰς τὴν Ἑλλάδα πλήρης ἀναμνήσεων πόλις τοῦ Ἀργοστολίου ἐξετείνετο ἐπαγωγὸς ἀπέναντι ἡμῶν. Ἀλλὰ μᾶς ἀπέτρεπεν ὁ σφοδρὸς σάλος τοῦ λιμένος· καὶ ἀπὸ τῆς 5ης, ὅτε αὖθις ἀπεπλεύσαμεν, μέχρι μετὰ τὸ μεσονύκτιον, κατειχόμεθα σχεδὸν πάντες οἱ ἐπιβάται ὑπὸ ναυτίας.

Εἰς Κέρκυραν δ᾽ εἰσεπλεύσαμεν τὴν 3ην ὥραν τῆς πρωΐας, κοπάσαντος ὁπωσοῦν τοῦ ἀνέμου· ἀλλ᾽ ἔμεινα εἰς τὸ πλοῖον, μέχρι τῆς 8ης, ὅτε ἦλθεν εἰς παραλαβήν μου ὁ Πρόξενος κ. Βιττάλης, πρὸς ὃν εἶχον γράψει προηγουμένως. Μοὶ ἐνεχείρισε δὲ καὶ ἐπιστολὴν ἐκ Βερολίνου, καθυσυχάσασαν τὸν φόβον, ὑφ᾽ οὗ διε-

τέλουν, διότι μοὶ ἀνήγγελλε τὴν ἀνάρρωσιν τῆς μικρᾶς Αἰμυλίας, ἥτις, πρό τινος, διερχομένη διὰ τῆς σήμερον ἐν Βερολίνῳ μὴ ὑφισταμένης πλέον Πύλης τῆς Ποτσδάμης, ἀνετράπη καὶ ἐπατήθη ὑφ᾽ ἁμάξης.

Κατῴκησα δ᾽ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Βενετίας, καὶ ἀνεζήτησα καὶ ἐνταῦθα τινὰς τῶν ἐπισημοτέρων ἀνδρῶν, καὶ πρὸ παντὸς τὸν Ναπολέοντα Ζαμπέλιον, ἄνδρα εὐρυτάτης παιδείας, μᾶλλον, δ᾽ ὡς μοὶ ἐφάνη, ὀλίγον φλεγματικοῦ χαρακτῆρος, ὅστις μὲ συνώδευσε μετὰ μεσημβρίαν εἰς Γαστούρι, τὴν ὡραίως τὸ πέλαγος ἐπιβλέπουσαν ἐξοχὴν τοῦ κ. Βραΐλα, καὶ εἰς ἑτέραν ἐξοχὴν τῆς κ. Ἀνίνου. Πλὴν ἄλλων δ᾽ ἐπεσκέφθην τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ τὸν Ἄγγλον Ἁρμοστήν, ὑποδεχθέντα με φιλοφρονέστατα καὶ ἐκφράσαντά μοι τὴν χαράν του, διότι ἡ Ἀγγλία ἀπεφάσισε τὴν ἀπόδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἑπτανήσου εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τῇ δ᾽ ἐπαύριον ὡδηγήθην ὑπὸ τοῦ ἀξιολόγου καὶ λίαν λογίου νέου καθηγητοῦ κ. Ῥωμανοῦ εἰς τοῦ ἐμβριθεστάτου ἀρχαιολόγου κ. Οἰκονομίδου, τοῦ σχολιάσαντος ἐξαιρέτως τὰς ἀρχαϊκὰς Λοκρικὰς ἐπιγραφάς, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τοῦ ἐνθουσιώδους μουσικοδιδασκάλου Μαντζάρου, εἰς οὗ τὴν κρίσιν, καθ᾽ ὅσον ἀπέβλεπε τὴν ἁρμονίαν, καὶ ὁ Βέρδης καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι μελοποιοὶ πολλάκις ὑπέβαλον τὰς συνθέσεις των, καὶ ὅστις μοὶ ἔδωκε τὴν εἰκόνα του· ἔπειτα δ᾽ εἰς τὸ ἐνεπίγραφον ἀρχαιότατον μνημεῖον τοῦ Μενεκράτους, καὶ τέλος εἰς τὴν πρότυπον φυλακήν, τὴν καλουμένην Σωφρονιστήριον. Εἰς αὐτὴν ἐπεκράτει τὸ σύστημα τῆς κατὰ τὴν νύκτα μονώσεως, ἀλλὰ τῆς συνεργασίας ἐν τῷ διαστήματι τῆς ἡμέρας. Ἀπόντος τοῦ Διευθυντοῦ, μᾶς ὑπεδέχθησαν εἰς τὴν εἴσοδον τῆς εἱρκτῆς ὁ Ὑποδιευθυντὴς μετὰ τοῦ ἱερέως τοῦ καταστήματος, καὶ μᾶς ἔφερον διὰ περιβόλου, ὅπου ἦσαν συνηγμένοι πολλοὶ τῶν καταδίκων, ἀπὸ τῶν ἔργων ἐπ᾽ ὀλίγον σχολάζοντες. Ἰδόντες οὗτοι ξένον, ὃν φιλοφρόνως ἐδεξιοῦντο οἱ διευθυνταί, καὶ εἰκάζοντες ἐκ τούτου ὅτι οὗτος κατεῖχεν ἀνωτέραν ἴσως θέσιν κοινωνικήν, καὶ εἶχεν ἰσχύν τινα, μὲ περιεστοίχισαν, καὶ ἤρχισαν παράπονα ἐκφράζοντες διὰ τὴν θέσιν των καὶ ἐπικαλούμενοί με. Ἐπί τινας στιγμὰς περιέμεινα νὰ τοῖς εἴπῃ ὁ Διευθυντὴς ἢ ὁ

ἱερεὺς τὰ δέοντα· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἀμφότεροι ἐσιώπων, λαβὼν ἐγὼ τὸν λόγον, τοῖς εἶπον, ὅσον ἐδυνάμην εὐκαταληπτότερον δι᾽ αὐτούς, ὅτι, ἐπειδὴ ἡμεῖς, οὔτε τὸν κόσμον, οὔτε ἡμᾶς αὐτούς, οὔτε τὸ ἐλάχιστον κτίσμα τῆς φύσεως παρηγάγομεν ἢ δυνάμεθα νὰ παράξωμεν, ἐγὼ τοὐλάχιστον εἰμὶ βέβαιος, ὅτι ὑπάρχει Θεὸς παντοδύναμος καὶ ἑπομένως δίκαιος, καὶ ἀποστρεφόμενος καὶ τιμωρῶν τὴν ἀδικίαν. Ὅλοι οἱ ἐκεῖ κατάκλειστοι ὅμως ἔπραξαν ἀδικίας εἰς στιγμήν, καθ᾽ ἣν ἐλησμόνησαν τὰ καθήκοντά των· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ λογίζωνται εὐτυχεῖς, ὅτι τοῖς γίνεται ἤδη αὕτη ἡ προσωρινὴ τιμωρία, καὶ δι᾽ αὐτῆς, ἂν μετανοῶσιν εἰλικρινῶς, καὶ ἀποφασίζωσι νὰ ἐξέλθωσιν ἄνθρωποι καλοὶ καὶ ἐνάρετοι ἐκ τῆς φυλακῆς, ὅτι ἐξαγοράζουσι τὴν αἰώνιον τιμωρίαν κατὰ τὴν μετὰ ταῦτα ζωήν. Ταῦτα καὶ τοιαῦτα τοῖς εἶπον μετ᾽ ἰσχυρᾶς πεποιθήσεως, καὶ μετὰ χαρᾶς εἶδον ὅτι καὶ ἐξ αὐτῶν πολλοὶ συνεκινήθησαν καὶ ὅλοι ἐσιώπησαν καὶ ἀπεσύρθησαν μετὰ σεβασμοῦ. Ὅτε δέ, μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἐν ἀρίστῃ καταστάσει διατηρουμένου τότε καταστήματος, διῆλθον αὖθις ἐνώπιον αὐτῶν, μ᾽ ἐχαιρέτησαν εὐπρεπέστατα, καὶ μὲ προέπεμψαν σιωπηλῶς μέχρι τῆς πύλης.

Τὴν ἐπαύριον, ἡμέραν Παρασκευήν, μετέβην μετὰ τοῦ κ. Ρωμανοῦ εἰς τὴν λεγομένην Ἀκαδημίαν, κατάστημα ὑπὸ Ἄγγλου διευθυνόμενον, ἀλλ᾽ ἐν πλήρει ὂν παρακμῇ, ὡς καὶ τὸ ἐντελῶς παρημελημένον Μουσεῖον· ἡ δὲ Βιβλιοθήκη, Ἕλληνα ἔχουσα τὸν Ἔφορον, διετηρεῖτο καλῶς, περιέχουσα 20,000 τόμων καὶ πολλὰ χειρόγραφα, τῆς Ἑνετικῆς μάλιστα ἐποχῆς, τινὰ ἐξ αὐτῶν περίεργα.

Κατῴκει δὲ τότε ἐν Κερκύρᾳ ὁ κ. Woodhouse, ἀνὴρ εὔπορος καὶ φιλάρχαιος, καὶ πολλὰς ἄλλας περισυλλέξας ἀρχαιότητας, πρὸ πάντων δὲ μέγαν ἀριθμὸν νομισμάτων, ἐκλεκτῶν τὴν διατήρησιν, καὶ πλείστους ἀξιολόγους δακτυλιολίθους. Ὡς δ᾽ ὑπὸ διαφόρων ἐπληροφορήθην, δὲν ἦν ἀπίθανον νὰ προσφέρῃ τὸν ἀρχαιολογικὸν τοῦτον ἀνεκτίμητον θησαυρὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἄν τινα διαβήματα πρὸς τοῦτο ἐγίνοντο. Ἔμαθον ὅμως ἐν ταυτῷ ὅτι ἰδιοτρόπως ἀπέφευγε νὰ τὸν δείξῃ εἰς ὅσους ἐνόμιζε μὴ παρασκευασμένους, ὥστε νὰ ἐκτιμήσωσι τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ ἀξίαν καὶ οὕτω τὸν ἠρνήθη εἰς αὐτὸν τὸν Γλάδστωνα, θεωρῶν αὐτόν,

ὡς ἕνα τῶν βεβήλων. Καίτοι, ἑπομένως, ἐλαχίστην ἔχων ἐλπίδα ἀνωτέρας ἐπιτυχίας, οὐχ ἧττον παρεκάλεσα τὸν κ. Ρωμανόν, γνώριμόν του ὄντα, νὰ τῷ εἰπῇ ὅτι ἐπεθύμουν νὰ τῷ παρουσιασθῶ· μετὰ μεγίστης δὲ καὶ χαρμοσύνου ἐκπλήξεως ἔλαβον παρὰ τοῦ κ. Ρωμανοῦ τὴν ἀπάντησιν, ὅτι ὁ κ. Woodhouse ἔπεμψεν εἰς τὴν ἀγροικίαν του τὴν διαταγὴν νὰ μᾶς δεχθῶσι τὴν ἐπιοῦσαν καὶ μᾶς δείξωσι τὰς ἐκεῖ συλλογάς του, ὅτι δὲ προθύμως θὰ μ᾿ ἐδέχετο μετὰ ταῦτα, περὶ τὴν ἑνδεκάτην.

Τὸ Σάββατον λοιπὸν ἀπὸ τῆς ὀγδόης ἀπήλθομεν ἐφ᾿ ἁμάξης εἰς τὴν ἐξοχὴν αὐτοῦ καὶ πολλὰ εἶδον ἐκεῖ ἐπικήδεια μάρμαρα ἀττικά, καὶ ὡραῖον κατάκοσμον βωμὸν ἐκ Δήλου, καὶ ἄλλα λόγου ἄξια ἔργα τῆς ἀρχαίας τέχνης.

Ἐκεῖθεν δὲ μετέβημεν εἰς τὴν λεγομένην ***Στρατίαν***, χωρίον οὕτως ὀνομασθέν, διότι ἀπῳκίσθη ἐκ στρατιωτῶν Ναυπλιέων, ὅτε οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν τὸ Ναύπλιον ἐπὶ Ἑνετῶν. Ἐκεῖ πλησίον ὑπάρχει ἐρείπιον ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὅπερ ὅμως ἐπὶ τῶν Ἄγγλων παραμελούμενον, κατεστρέφετο. Παράκειται δὲ καὶ τὸ ἐκκλησίδιον τῶν Δύο Ἀποστόλων, Ἰσιδώρου καὶ Ἰάσωνος, τὸ μόνον ἐν Κερκύρᾳ σωζόμενον βυζαντινὸν οἰκοδόμημα, ἔχον καλοὺς κίονας μέλανος βασανίτου. Ἡ δ᾿ ἐκκλησία τῆς παλαιᾶς πόλεως ἔχει ἀρχαῖον τὸ μέτωπον μετὰ δύο κορινθιακῶν κιόνων, φερόντων εἰς τὸ ἐπιστύλιον τὴν ἐπιγραφὴν «Ἑλλήνων ναοὺς ἐξαλαπάξας».

Ἐξετείναμεν δ᾿ ἔπειτα τὸν περίπατον ἡμῶν εἰς τὴν ἀμίμητον θέσιν τὴν λεγομένην ***Κανόνι***, ἀφ᾿ ἧς ἐξ ὕψους βυθίζεται ἡ ὄψις εἰς τὸν γραφικώτατον Ὑλλιακὸν λιμένα (τὸν τοῦ Χαλικιοπούλου λεγόμενον σήμερον), ἔχοντα, κατὰ τὸ κέντρον, ὡς χειροποίητον τὸ ὡραῖον νησίδιον Ποντικονήσι. Τοῦτο, οὐχὶ ἀπιθάνως, ἦν ἡ κατὰ τὸν Ὅμηρον εἰς τὴν ἀκτὴν τῶν Φαιάκων ἀπολιθωθεῖσα ναῦς τοῦ Ὀδυσσέως.

Κατὰ τὴν ἑνδεκάτην δ᾿ ἐπεσκέφθημεν τὸν κ. Woodhouse, καὶ φιλοφρονέστατα ὑποδεχθείς με, μοὶ ἐπρότεινε πρῶτος, καὶ πρὶν ἢ τῷ ἀπευθύνω τὴν παράκλησιν, νὰ μοὶ δείξῃ τὰ κειμήλια τῶν νομισμάτων καὶ τῶν δακτυλιολίθων του, ἐγκεκλεισμένα εἰς πολλὰ ὡραῖα κιβώτια. Τοῦ πρώτου τὸ περιεχόμενον συνίστατο εἰς νομί-

σματα ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ, σπανιώτατα ὅλα, οἷον ἐνθυμοῦμαι ἓν ἀττικὸν δωδεκάδραχμον, πολλὰ μοναδικά, καὶ διατηρήσεως τοιαύτης, ὥστε ἐφαίνοντο μόλις ἐξελθόντα τοῦ νομισματοκοπείου.

Μόλις δ' ἤρχιζον ἀπογευόμενος τῆς ἡδονῆς, ἣν μοὶ ἐνεποίει ἡ θέα τῶν ἐξαισίων τούτων ἀρχαιολογικῶν θησαυρῶν, ὅτε αἴφνης ἠκούσθη βολὴ πυροβόλου, ἀγγέλλουσα τὴν ὥραν τῆς μεσημβρίας, καθ' ἣν ἔμελλε, συνελθοῦσα ἡ Βουλή, ν' ἀποφασίσῃ ὁριστικῶς περὶ τῆς Ἑνώσεως. Τότε δ' ἀναπηδήσας καὶ ἐγώ, εἶπον τῷ κ. Woodhouse, ὅτι μόνον ἐθνικὸν συμβάν, ὡς τὸ προκείμενον νὰ συζητηθῇ ἐν τῇ Βουλῇ, ἐδύνατο νὰ μ' ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς συλλογῆς του, ἣν εἶχε τὴν εὐμένειαν νὰ μοὶ δείξῃ. Ὁ δὲ μοὶ εἶπεν ὅτι ἐννοεῖ καὶ δικαιολογεῖ τὸ κινοῦν με αἴσθημα, καὶ οὕτως ἀποχαιρετήσας καὶ εὐχαριστήσας αὐτὸν ἐγκαρδίως, ἔσπευσα πρὸς τὴν Βουλήν. Ἀνέφερα δὲ μετὰ ταῦτα καὶ ἐγγράφως καὶ προφορικῶς εἰς τὴν Κυβέρνησιν περὶ τοῦ κ. Woodhouse, καὶ προέτρεψα νὰ τῷ δοθῇ τι σημεῖον ἀναγνωρίσεως τῶν φιλελληνικῶν αἰσθημάτων του, δυνάμενον νὰ διαθέσῃ αὐτὸν οὕτως, ὥστε νὰ παρακινηθῇ νὰ κληροδοτήσῃ τὰς συλλογάς του εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἀλλὰ δυστυχῶς, ὡς συνήθως, δὲν εἰσηκούσθην, εἰς τὸν Woodhouse οὐδεὶς ἐπρόσεξε, καὶ αὐτός, ἀπελθὼν ἐκ Κερκύρας, ἐδωρήσατο τοὺς θησαυρούς του εἰς τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον.

Εἰς τὴν Βουλὴν ἐλθών, εἰσήχθην, κατ' ἰδιαιτέραν τιμήν, ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῶν συνεδριάσεων, καὶ ἤκουσα τὸν εὔγλωττον λόγον τοῦ Ἁρμοστοῦ, εἰς ὃν ἀπήντησεν ὁ προεδρεύων κ. Παδοβᾶς, οὐχὶ μεθ' ὅσης προσεδόκουν δεξιότητος, καὶ ἡ ἕνωσις ἀπεφασίσθη ὁμοφώνως καὶ διὰ χειροκροτήσεων. Ὅτε δ' ἐξηρχόμην καὶ ἐγὼ τοῦ καταστήματος, τὸ ἔξω περικεχυμένον πλῆθος ἐζητωκραύγασε, θεωροῦν με τρόπον τινά, ὡς κατὰ τύχην λαχόντα ἐκεῖ ἀντιπρόσωπον τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος.

Ἦν δὲ πάγκοινος, καὶ εἰς τὴν ὑπερτάτην αὐτοῦ ἔκφρασιν κεκορυφωμένος ὁ ἐνθουσιασμός. Μίαν δὲ μόνην νεάνιδα ἀπήντησα εἰς τοῦ κ. Βιττάλη, παρ' ᾧ ἐπορεύθην ἐξελθὼν τῆς Βουλῆς, λυπουμένην, ἢ μᾶλλον προσποιουμένην, ὅτι ἐλυπεῖτο διὰ τῶν Ἄγγλων τὴν ἀναχώρησιν, θαυμάζουσα τοὺς ἀξιωματικούς, ὑφ'

ὧν βεβαίως ἀντεθαυμάζετο, καὶ πολλὴν πρὸς αὐτοὺς καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ἐπαγγελλομένην ἀγάπην. Ἦν δ' αὕτη ἡ ὡραία καὶ χαριεστάτη κ. Ἀγγελικὴ Θεοτόκη, μεθ' ἧς πολὺ περὶ τοῦ θέματος τούτου ἐφιλονείκησα, καὶ εἰς ἣν ἔπεμψα στίχους τινὰς (ἐκδοθέντας ἔκτοτε) ἐπικαλουμένους τὴν φιλοπατρίαν της.

Ἀφ' οὗ δὲ πολλοὺς τῶν ἐπισημοτέρων κατοίκων τῆς πόλεως ἐπεσκέφθην, ἐγευμάτισα ἔπειτα παρὰ τῷ Ναπολέοντι Ζαμπελίῳ, ὅπου παρεκάθηντο καὶ ἡ ἀδελφή του κ. Ἑλένη Thistlewait, καὶ ὁ ἀδελφός, προσέτι ὁ ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ξενοφῶν, ὁ ἰατρὸς Πρετενδέρης καὶ εἷς Γερουσιαστὴς Λευκάδος.

Τὴν Κυριακὴν δέ, μετὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἐδέχθην τὰς ἐπισκέψεις τῶν συντακτῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐφημερίδος ἡ «Ἕνωσις», τοῦ κ. Δομινικίνη, τῶν Βουλευτῶν τῆς Λευκάδος, τοῦ Βιβλιοθηκαρίου καὶ τοῦ Μαντζάρου, ὅστις μοὶ εἶπεν ὅτι ἐγνώριζε «τοῦ Κουτρούλη τὸν γάμον» καὶ ἤθελε νὰ συνθέσῃ τὴν μουσικὴν διὰ τοὺς χοροὺς αὐτοῦ· ἀλλὰ τὴν ἀγαθήν του ταύτην πρόθεσιν δὲν ἐξετέλεσε, προληφθεὶς ὑπὸ τοῦ θανάτου, καὶ ἀντ' ἐκείνου συνέθηκεν αὐτήν, μετά τινα ἔτη, ὁ Γάλλος A. Danhausen, καθηγητὴς τοῦ Conservatoire τῶν Παρισίων.

Ἀπῆλθον δὲ μετὰ τοῦ κ. Μαντζάρου εἰς τοῦ Μητροπολίτου Κερκύρας, καί, ὅτε ἐπανῆλθον εἰς τὸ ξενοδοχεῖόν μου, ἐπῆλθον διάφοροι βουλευταί, οἵτινες, ἀναγγείλαντές μοι τὸν αἰφνήδιον θάνατον τοῦ συναδέλφου αὐτῶν Δελβινιώτου, μὲ παρεκάλεσαν νὰ ὁμιλήσω εἰς τὴν κηδείαν του.

Τὸ πρᾶγμα ἦν δυσχερέστατον, διότι ἡ κηδεία ἦν ἀμέσως μετὰ τὸ πρόγευμα, εἰς ὃ εἶχον προσκληθῇ παρὰ τῷ κ. Βιττάλη καὶ οὗ ἡ ὥρα ἐπέκειτο· ἀλλὰ καὶ τὸ ν' ἀρνηθῶ δὲν ἦν εὔσχημον, διότι ἐκαλούμην νὰ λαλήσω εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἑπτανησίου βουλευτοῦ, ὡς ἀντιπροσωπεύων, οὕτως εἰπεῖν, τὴν κοινὴν μητέρα Ἑλλάδα. Ἀπῆλθον λοιπὸν ἀμέσως εἰς τοῦ κ. Βιττάλη, τὸν παρεκάλεσα νὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ νὰ κλεισθῶ μόνος εἰς τὸ γραφεῖόν του μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν θὰ ἐκαλούμεθα εἰς τὴν τράπεζαν, καὶ ἐκεῖ ἐκ τοῦ προχείρου συνέταξα ὅ,τι τὸ ἀληθῶς ἐκχειλίζον αἴσθημά μου

μοὶ ὑπηγόρευσεν. Εὐθὺς δ' ἀπὸ τῆς τραπέζης προεπέμψαμεν τὸν ἐπίσημον νεκρόν, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, παρακληθείς, ὡμίλησα πρῶτος, καὶ ὁ λόγος μου ἐφάνη εὐαρεστήσας· μετ' ἐμὲ δ' ὡμίλησεν ὁ Λομβάρδος νοημόνως καὶ εὐφραδῶς.

Τὸ δ' ἑσπέρας, κληθεὶς εἰς τὸ δεῖπνον τοῦ Ἁρμοστοῦ, ἐκαθήμην δεξιῶς αὐτοῦ, ἔχων πρὸς τὰ δεξιά μου τὸν κ. Βραΐλαν, τότε γραμματέα τῆς Γερουσίας, καὶ ὁ Ἁρμοστὴς μοὶ τὸν ἐσύστησεν, ὡς ἄνδρα λίαν διακεκριμένον καὶ πολλῆς ἱκανότητος. Οἱ δὲ λοιποὶ συνδαιτημόνες ἦσαν ὁ κ. Παδοβᾶς, ὁ κ. Βιττάλης καὶ διάφοροι Ἄγγλοι.

Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον ἐν μακρᾷ συνδιαλέξει μοὶ εἶπεν ὁ Ἁρμοστὴς πολλὰ πρὸς ἔπαινον τοῦ Ἑπτανησιακοῦ λαοῦ, ὅστις οὐδέποτέ τι ἐζήτησε μὴ εὔλογον καὶ ὠφέλιμον, ἐν ᾧ οἱ ἄκροι καὶ λίαν ἐξημμένοι, συμπράττοντες μετὰ τῶν ἐπικληθέντων ***καταχθονίων***, ἤτοι τῶν εὐγενῶν καὶ ὀπισθοδρομικῶν, ἐκήρυττον ἀνεπαρκεῖς τὰς περὶ ἑνώσεως δηλώσεις τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, καὶ ἐξανίσταντο κατ' αὐτῶν. Ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα δὲ μοὶ εἶπεν, ὅ,τι ἦν ἐμοῦ αὐτοῦ ἡ πεποίθησις πάντοτε, ὅτι, ἂν ᾖ συνετὴ εἰς τὰς ἐνεργείας της, ἔχει τὰ πάντα νὰ προσδοκᾷ, διότι ἐν αὐτῇ ἔγκειται ἡ τελειωτικὴ λύσις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος.

Τὴν 23ην δὲ τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου, ἡμέραν Δευτέραν, εὑρίσκω ὅτι ἐσημείωσα εἰς τὸ ἐμὸν ἡμερολόγιον ὡς τὴν ***τῆς διπλῆς ἑνώσεως***, ἤτοι τῆς τῶν νήσων μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐμῆς μετὰ τῆς οἰκογενείας μου. Κατ' αὐτήν, τῷ ὄντι, ἐδόθη ἡ καταφατικὴ ἀπάντησις τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἰόνων ψηφισθεῖσαν ἕνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπανηγυρίσθη ἐνθουσιωδῶς καὶ διὰ παντοίων παρατάξεων καὶ ἱεροτελεστιῶν ὑπὸ τῶν πολιτῶν τῆς Κερκύρας. Τὴν δ' ἑσπέραν κατέπλευσεν ἐκ Τεργέστης τὸ ἀτμόπλοιον τὸ κομίζον τὴν οἰκογένειάν μου, καὶ ταύτην ἐν ἀγαλλιάσει δεχθεὶς εἰς τὰς ἀγκάλας μου μετὰ τοσοῦτο πολυχρόνιον χωρισμόν, συναπέπλευσα εἰς δεύτερον τῆς Πελοποννήσου περίπλουν.

Εἰς Μαλέαν εἴδομεν ἐφ' ἑνὸς τῶν βράχων, πῦρ, ὃ εἶχεν ἅψει πρὸς χαιρετισμὸν ἡμῶν, διότι ἦν δείλη ὀψία, ὅτε ἐκεῖ διηρχόμεθα,

ὁ μακρὰν πάσης κοινωνίας ἀνθρώπων ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐκείνῃ διαιτώμενος ἀσκητής, ὁ ζῶν ἐκ τῶν ἐφοδίων, ὅσα ἡ εὐλάβεια ἢ ἡ φιλανθρωπία τῶν παραπλεόντων τῷ ἀπεβίβαζε. Τὸν ἀντησπάσθημεν δὲ καὶ ἡμεῖς διὰ σημείων ἀπὸ τοῦ πλοίου. Μετὰ ταῦτα δὲ κατηυθύνθημεν εἰς Σύρον, ὅθεν ἐπεραιώθημεν εἰς Πειραιᾶ.

Μικρὸν δ' ἀφοῦ ἀφίχθην εἰς Ἀθήνας, ἦλθεν ἐκ Κοπεγχάγης ὁ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως τῆς Δανίας πεμφθείς, ἵνα προσπουδάσῃ τὰ τῆς Ἑλλάδος, πρώην ὑπουργὸς τῆς Ἀστυνομίας ἐν Κοπεγχάγῃ. Ἐγνώρισα δ' ἀμέσως αὐτόν, καὶ μοὶ ἐφάνη ἀνὴρ νουνεχὴς καὶ ὀρθὴν ἔχων τὴν κρίσιν.

Ἔφθασε δ' ὀλίγον μετὰ ταῦτα καὶ ἡ εἴδησις ὅτι ὁ Βασιλεύς, μετὰ μακρὰς παρασκευάς, καὶ μετ' ἐπίσκεψιν εἰς τὰς τρεῖς προστάτιδας αὐλάς, ἀφικνεῖτο τέλος εἰς Πειραιᾶ, καὶ πυρετώδη αὕτη ἐξῆψεν ἐνθουσιασμόν.

Ἀλλά, κατὰ τὴν πρὸ τῆς ἀφίξεώς του ἑσπέραν, ἐπληροφορήθην ἐξ ἐπιστολῆς ἐκ Παρισίων ὅτι, κατὰ τὰ διαδοθέντα ἐπὶ τῆς ἐκεῖσε διαμονῆς του, ἔμελλεν οὐδὲν κατ' ἀρχὰς νὰ μετακινήσῃ ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν Συνέλευσιν, ὡς πρώτην Βουλὴν περὶ ἑαυτόν.

Ἡ ἀγγελία αὕτη βαθέως μὲ συνετάραξε, δι' ὃ καὶ ἅμα ἀνέτειλεν ἡ 18η τοῦ Ὀκτωβρίου, ἐν' ᾧ κανονοβολισμοὶ ἐκ Πειραιῶς καὶ πανηγυρικὴ κίνησις ἀνὰ πᾶσαν τὴν πόλιν ἀνήγγελλον, ὅτι ἦν ἤδη πρὸ τοῦ λιμένος ὁ βασιλεύς, ἔσπευσα πρὸς τὸν κ. Βρεστρούπ, παρασκευαζόμενον ἤδη νὰ κατέλθῃ πρὸς ὑποδοχήν του, καὶ τῷ ἐμήνυσα, ὅτι ἦν κατεπεῖγον νὰ τὸν ἰδῶ. Μ' ἐδέχθη ἑπομένως μεταξὺ ἐνδυόμενος, καὶ τότε, εἰπὼν αὐτῷ τὰ περιεχόμενα τῆς ἐπιστολῆς μου, προσέθηκα ὅτι ἤλπιζον εἰς τῆς ἀγγελίας τὴν ἀνακρίβειαν, διότι ἄλλως μέγας θὰ ἦν, κατ' ἐμέ, ὁ κίνδυνος, εἰς ὃν ἤρχετο τυφλῶς νὰ ριφθῇ ἡ νεοσύστατος Βασιλεία, καὶ αἱ συνέπειαι τοῦ πρώτου τούτου καὶ μεγάλου ἁμαρτήματος μακραὶ καὶ ὀλέθριαι. Εἰς ὑποστήριξιν δὲ τούτου τῷ κατέδειξα, ὅτι ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις, ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς σημασίας αὐτῆς, ἔσται, οὐχὶ ἓν τῶν μετὰ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ὑπὸ σκιὰν τοῦ θρόνου παραλλήλως καὶ ἐν ἁρμονίᾳ ἐνεργούντων ὀργάνων, ἀλλά, καθ' ὃ

ὑπερτάτη ἐντολοδόχος τῆς ἐθνικῆς θελήσεως, ἀνωτέρα, οὐ μόνον τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ παντοδύναμος. Τοῦτο δ᾽ ὅτι, πάντοτε μὲν κινδυνῶδες καὶ τῆς ἐρρύθμου τάξεως ἀνατρεπτικόν, πρὸ πάντων δ᾽ ἀπέβαινε τοιοῦτο ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσι τῆς Ἑλλάδος, ὅτε νέα πρόκειται νὰ ἱδρυθῇ δυναστεία, καὶ ταύτης πρώτη ἐντολὴ ἦν νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἐκλιποῦσαν ἔρρυθμον τάξιν, ἡ δὲ Συνέλευσις, ἧς ἤθελεν ὁ Βασιλεύς, ἢ μᾶλλον ὁ Ἀντιβασιλεύς, νὰ νομιμοποιήσῃ τὴν διατήρησιν, ἦν προϊὸν ἐπαναστάσεως, καὶ ταύτης φατριαστικῆς, καὶ ἤδη πολλάκις ἐποιήσατο μονομερεστάτην καὶ αὐθαίρετον χρῆσιν τῆς ἀπολύτου ἐξουσίας.

Προέτρεψα, ἑπομένως, τὸν κ. Βρεστρούπ, ἅμα ἴδῃ εἰσπλέον τὸ Βασιλικὸν πλοῖον, ν᾽ ἀναβῇ εἰς αὐτό, καί, πρὸ τῆς ἀποβάσεως, νὰ συνδιαλεχθῇ μετὰ τοῦ κόμητος Σποννέκ, τοῦ ἐπιτραπέντος νὰ καθοδηγήσῃ τὰ πρῶτα βήματα τοῦ πρωτοπείρου ἡγεμόνος, καί, καταδείξας αὐτῷ τὴν ἐπισφαλῆ τῶν πραγμάτων θέσιν, τὸν πείσῃ πρὸς παντός, εἰ δυνατὸν ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου, καὶ πρὶν ἢ πατήσωσι τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος, ν᾽ ἀπαιτήσῃ τὴν ἐπίσημον παραίτησιν καὶ διάλυσιν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ἐναποκειμένου εἰς τὴν νέαν Βασιλείαν νὰ συγκαλέσῃ, κατὰ τὴν ἀνάγκην, ἢ συνέλευσιν ἢ βουλὴν μετὰ τῶν ἀναγκαίων κατ᾽ ἐνεργειῶν φατριαστικῶν μέτρων.

Ὁ κ. Βρεστροὺπ κατενόησε τὴν σπουδαιότητα τῶν παρατηρήσεων καὶ τῶν φόβων μου, καί, τεταραγμένος, ἔσπευσεν εἰς Πειραιᾶ. Ἀλλὰ μετὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἐκείνης ἡμέρας ὑπὸ μυριάδων πανηγυρικῶς προπεμπόμενος, ἀνῆλθεν ἔφιππος ὁ Βασιλεύς, ἐκ Πειραιῶς, καὶ εἰς τὸν ἔξω Κεραμεικὸν ὑπεδέχθη αὐτὸν διὰ λογιδρίου ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐγὼ μακρόθεν εἶδον, θλιβόμενος ὅτι ἡ πολυπόθητος αὕτη ἄφιξις, ἥτις περιεμένετο, ὡς τῆς αὐτοκτονησάσης Ἑλλάδος ἡ νεκρανάστασις, ἐγένετο ὑπὸ οἰωνοὺς παράτασιν τῶν κινδύνων καὶ ἐν τῷ μέλλοντι προμηνύοντας. Τῇ δ᾽ ἐπαύριον, μόλις εἶχον ἐγερθῇ τῆς κλίνης, καὶ ἦλθε πρός με ὁ κ, Βρεστροὺπ νὰ μ᾽ εἴπῃ, ὅτι ἀπέτυχον τὴν προτεραίαν αἱ προσπάθειαί του

παρὰ τῷ Κόμητι Σποννέκ, δεχθέντι αὐτὸν μετ᾽ ἀδιαφορίας, καὶ εἰπόντι ὅτι εἶχεν ἱκανὰς περὶ τῶν διαθέσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως πληροφορίας, καὶ ἤξευρεν ὅτι ἀνυπόστατοι ἦσαν οὗτοι οἱ φόβοι.

## Ἐκλογή μου.

Τῶν ἀρχῶν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως ὅμως ἤμην καὶ ἐγὼ αὐτὸς ζῶσα ἀπόδειξις. Εἰς αὐτήν, πλὴν τῶν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι οἰκούντων, εἶχεν ἀποφασισθῇ νὰ πέμψωσιν ἀντιπροσώπους καὶ οἱ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἐγκατεστημένοι Ἕλληνες ὑπήκοοι, ἀνὰ ἕνα ἢ πλείονας, ἀναλόγως τοῦ ἑκασταχοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν. Ἐξ αὐτῶν οἱ τῆς Ἀδριανουπόλεως, Φιλιππουπόλεως καὶ Πύργου ἐξελέξαντο ἐμὲ σχεδὸν παμψηφεί, ἤτοι δόντες μοι ἐκ 245 ψήφων τὰς 238· ἐπειδὴ δ᾽ ἠξίουν ὅτι ἐδικαιοῦντο εἰς ἐκλογὴν δύο ἀντιπροσώπων, προσεξελέξαντο καὶ δεύτερον, τὸν ποτὲ συνυπουργόν μου Γ. Ράλλην, λαβόντα καὶ ἐκεῖνον ὀλίγον πλείονας τῶν ἡμισείων ψήφων, αἱ δὲ λοιπαί, διὰ τὸν δεύτερον ὑποψήφιον, διενεμήθησαν ἀνὰ ὀλίγας εἰς ἄλλους τινάς, ἐν οἷς ἦν καί τις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως δικηγόρος, δεξιώτερος εἰς τὸ νὰ ὑποδύηται τὴν εὔνοιαν τῶν ἰσχυρῶν ἢ εἰς τὸ νὰ ὑπερασπίζηται τὰ συμφέροντα τῶν πελατῶν του. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἦν ***Παντολέων*** καὶ ψῆφοι, διὰ τὴν δευτέραν ἐκλογήν, τῷ ἐδόθησαν 118. Τὰ πρακτικὰ τῆς ἐκλογῆς ἐπέμφθησαν πανηγυρικῶς εἰς ἐμέ, ἐγὼ δὲ δι᾽ ἀναφορᾶς τὰ ὑπέβαλον εἰς τὴν Συνέλευσιν, ἵνα, ἐξελέγξασα αὐτά, μὲ δεχθῇ. Ἀλλ᾽ ἑβδομάδες μεθ᾽ ἑβδομάδας καὶ μῆνες παρήρχοντο μετὰ μῆνας, ἡ δὲ ἐξέλεγξις, οὔτε τῆς ἐμῆς ἐκλογῆς, οὔτε ἄλλων, οἷον τοῦ Πέτρου Παππαρρηγοπούλου, ὑποψηφίου Βουκουρεστίου, ἐγίνετο, δι᾽ οὐδένα ἕτερον λόγον, εἰμὴ διότι οἱ τὰ τῆς Συνελεύσεως ἀπολύτως διέποντες συμφέρον εἶχον νὰ μὴ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτὴν μέλη ἀφατρίαστα καὶ δυνάμεθα νὰ ποιήσωνται χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου.

Μετὰ πολύμηνον δὲ προσδοκίαν, ἐλθὼν ἡμέραν τινὰ εἰς τῆς

Συνελεύσεως τὸ κατάστημα, ἀπετάθην πρὸς τὸν εἰσηγητὴν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς, Καραγιαννόπουλόν τινα ἐξ Ἀκαρνανίας, ἄλλως ἄγνωστον εἰς ἐμέ, καὶ τὸν ἠρώτησα, τί γίνεται καὶ διατὶ ἐπὶ τοσοῦτο ἀναβάλλεται ἡ ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς ταύτης ἔκθεσις καὶ ἀπόφασις. Ὁ δ' ἀποτόμως μοὶ ἀπεκρίθη, ὅτι ἡ Συνέλευσις ἔχει ἄλλας σπουδαιοτέρας ὑποθέσεις, ἐν ᾧ ἐγὼ ἐφρόνουν ὅτι καὶ τῶν σπουδαιοτάτων ἔπρεπε νὰ προηγῆται ἡ ἐξέλεγξις τῶν ἐκλογῶν, ἐξ ὧν ἡ Συνέλευσις καταρτίζεται. Μοὶ προσέθηκε δὲ καὶ δι' ἀπειλητικοῦ ὕφους, ὅτι ὅταν ἔλθῃ ὁ καιρὸς θὰ μάθω περὶ τῆς ἐκλογῆς μου.

Ἀλλὰ μόλις ἕνα μῆνα μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Βασιλέως, δηλαδὴ ὅτε ἡ Συνέλευσις ἔπρεπε καὶ νὰ εἶχεν ἤδη διαλυθῇ, ἔμαθον, ἑσπέραν τινά, ὅτι εἰς συναναστροφὴν παρὰ τῷ κ. Βούλγαρῃ λόγος ἐγένετο περὶ τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐκλογῆς τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὡς μελλούσης εἰς τὴν συνεδρίασιν τῆς ἐπαύριον νὰ συζητηθῇ.

— Πολλὴν συζήτησιν δὲν ἐπιδέχεται, εἶπεν ὁ κύριος, ὅστις μοὶ ἀνέφερε ταῦτα τὴν ἐπιοῦσαν, ἀφ' οὗ ὁ κ. Ραγκαβῆς ἐξελέγη παμψηφεί.

Ἀλλ' ὁ Βούλγαρης, ἡμικλείων τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ τρίβων τὰς χεῖρας, ὡς πολλάκις,

— Καλὸς εἶναι καὶ ὁ καϋμένος ὁ Παντολέων, ἀντιπαρετήρησε.

— Καλὸς ἴσως εἶναι, εἶπεν ὁ ἄλλος, ἀλλὰ ψήφους δὲν ἔχει. Ὁ Ράλλης ἔχει διπλασίας αὐτοῦ, καὶ ὁ Ραγκαβῆς τὰς ἔχει ὅλας.

— Ὅμως καλὸς εἶναι καὶ ὁ καϋμένος ὁ Παντολέων, ἐπανελάμβανε μετὰ τοῦ αὐτοῦ τόνου ὁ κ. Βούλγαρης.

Τί τοῦτο ἐδήλου μοὶ ἦν προφανές, δι' ὃ καὶ δὲν ἠθέλησα νὰ παρευρεθῶ κἂν εἰς τὴν συνεδρίασιν, ἀλλὰ παρεκάλεσα τὸν φίλον μου νὰ ὑπάγῃ ἀντ' ἐμοῦ.

Ἐκεῖ, ἀναβὰς τὸ βῆμα ὁ Καραγιαννόπουλος, ἀνέγνω τὴν περὶ ἐκλογῆς Ἀδριανουπόλεως ἔκθεσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπῆς· ἡ δ' ἔκθεσις ἁπλῶς ἔλεγεν ὅτι οἱ ἐν Ἀδριανουπόλει ὁμογενεῖς ἐξελέξαντο πληρεξούσιόν των τὸν κ. ... Παντολέοντα !

Ὁ κ. Σαρίπολος, πληρεξούσιος τοῦ Πανεπιστημίου, εὐγενῶς ἠγόρευσε κατὰ τῆς αὐθαιρέτου ἐκθέσεως, καὶ ἀπέτρεψε τὴν Συνέ-

λευσιν ἀποφάσεως παρανόμου· ἀλλ' ἡ Συνέλευσις τὸν ἀφῆκε ν' ἀγορεύῃ, καὶ παρεδέχθη ἄνευ ἄλλης συζητήσεως τὴν πρότασιν τοῦ εἰσηγητοῦ.

Εἰς ἐμὲ οὐδὲν ἕτερον ἐναπέμενε πλὴν διαμαρτυρήσεως, καὶ τοῦτο ἔπραξα βραχύτατα ἐν ὀνόματι ἐμοῦ καὶ τῶν ἐκλογέων μου, λέγων, ὅτι ἡ Συνέλευσις ἐδήμευε τὸ δικαίωμα αὐτῶν καὶ ἐγίνετο αὐτὴ ἐκλογεύς. Ὁ πρόεδρος ἀνέγνω τὴν διαμαρτύρησίν μου εἰς κοινὸν ἐπήκοον, μεθ' ὃ ἡ Συνέλευσις μετέβη εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν.

Οἱ ἐν τῇ Συνελεύσει ἐπαναστατικοὶ μὲ ἀπέκρουον, ἐναντίον παντὸς δικαίου καὶ νόμου, ὡς Ὀθωνιστήν, ὡς οἱ τελευταῖοι ὑπουργοὶ τοῦ Ὄθωνος ἤθελον νὰ μ' ἀποβάλωσι τοῦ Πανεπιστημίου ὡς ἐπαναστατικόν. Αὕτη ἡ διπλῆ ἐπιμαρτυρία μοὶ ἦν ἡ ἀρίστη τῶν ἱκανοποιήσεων.

Ὁ δὲ κ. Παντολέων, ἅμα οὕτω ψηφισθεὶς πληρεξούσιος, ἐφόρεσε φράκον καὶ λευκὸν λαιμοδέτην, κ' ἐπῆγε νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὸν Βασιλέα.

— Τίς εἶσθε; τὸν ἠρώτησεν ὁ Βασιλεύς.

— Μεγαλειότατε, εἶμαι ὁ λαβὼν τὴν τιμὴν νὰ εἰσαχθῶ ἐσχάτως εἰς τὴν Συνέλευσιν ὡς πληρεξούσιος Ἀδριανουπόλεως.

— Ἄ! εἶσθε ὁ καταλαβὼν τὴν θέσιν εἰς ἣν ἐξελέγη ὁ κ. Ραγκαβῆς; τῷ εἶπεν ὁ Βασιλεύς, καὶ τῷ ἔστρεψε τὰ νῶτα.

Εὑρέθην δ' ἅπαξ καὶ εἰς ἑτέραν τινὰ σχέσιν μετὰ τῆς Συνελεύσεως. Κληθεὶς εἰς τὸ γραφεῖόν της, ἐζητήθην νὰ πληρώσω 8000 δρ., ἃς δῆθεν ὤφειλον εἰς τὸ Δημόσιον. Ἐπὶ δὲ τῇ ἐκφράσει τῆς ἐκπλήξεώς μου, μοὶ ἐπεδείχθη ἀπόδειξις ὑπ' ἐμοῦ ὑπογεγραμμένη. Ἀλλ' ἔδειξα καὶ ἐγὼ ὅτι αὕτη ἦν συνυπογεγραμμένη καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Χριστοπούλου, καὶ ἐξήγησα ὅτι τὴν συνυπεγράψαμεν ὡς ἐπιτροπὴ τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀνδριτσαίνης, τὰ δὲ χρήματα ὅτι ἔλαβεν ἐκ τῆς Τραπέζης ὁ κ. Χριστόπουλος κατὰ τὰς τελευταίας ὥρας πρὸ τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, διὰ τὸ ὑλικὸν τῆς οἰκοδομῆς τῆς Βιβλιοθήκης, ὃ μοὶ εἶπεν ὅτι εἶχε προμηθευθῆ· ὁ ἴδιος δ' ἀπεδήμει εἰς Παρίσια, καὶ ἅμα μετ' ὀλίγον ἐπέστρεφεν, ἐδύνατο νὰ τῷ ζητηθῇ λόγος τῆς χρήσεως τῶν χρημάτων: Οὕτως ἔληξε τότε τὸ ἐπεισόδιον.

Ὅτε δ᾽ ἐγνώρισα τὸν κ. Σποννέκ, δὲν τῷ ἀπέκρυψα, ὅτι ἐθεώρουν κινδυνώδη τὴν θέσιν, εἰς ἣν ἐνέβαλε τὸν Βασιλέα. Καὶ μοὶ ὡμολόγει μὲν ὅτι ἠγνόει τὴν Ἑλλάδα, ὅτι οὐδέποτε εἶχεν ἀσχοληθῆ εἰς τὰ περὶ αὐτῆς, ἢ καταριθμηθῆ μετὰ τῶν ἀρχαίων φιλελλήνων, διότι εἰς τὴν Ἐσχάτην Θούλην μόλις ἔφθανεν ἡ ἠχὼ τῶν Ἑλληνικῶν κατορθωμάτων, ἦλθε δὲ μόνον ὑπακούσας εἰς τὴν ἐπίμονον ἀπαίτησιν τοῦ Βασιλέως του· οὐχ ἧττον ὅμως ἐπέμενεν ὅτι τὸ σύστημα, ὃ ἠκολούθει, ἦν τὸ ὀρθότερον, ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἔπρεπε ν᾽ ἀποφανθῇ πῶς θέλει νὰ κυβερνηθῇ, οὕτω δὲ νὰ τὸν κυβερνᾷ ὁ Βασιλεύς του. Ἀλλ᾽ ἐγὼ τῷ ἀντέλεγον, ὅτι ὁ Βασιλεὺς δὲν εἶχεν ἀπέναντί του τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, ἀλλὰ συνέλευσιν ἐπαναστατικήν, κατὰ πολλὰ αὐτοχειροτόνητον, προϊὸν βίας, καὶ σφετεριζομένην τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ. Καὶ ὅτε δ᾽ ἡ Συνέλευσις, ψηφίζουσα τὸ νέον σύνταγμα, κατήργησε τὴν Γερουσίαν, ἔλεγον τῷ κ. Σποννέκ, ὅτι ἐπικίνδυνον ἦν νὰ παραδεχθῇ ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τὴν κατάργησιν σώματος προωρισμένου εἰς τὸ ν᾽ ἀντισταθμίζῃ τὰς πολλάκις ἀσταθμήτους φορὰς τῆς λαοπροβλήτου Βουλῆς, καὶ ὃ αὐτὸς ὁ Σόλων ἀνεγνώριζεν, ὡς τὴν δευτέραν ἄγκυραν τῆς πολιτείας, ἀλλὰ μοὶ ἀπήντα ὅτι ἡ Γερουσία θὰ ἦν μᾶλλον Σῶμα συγκείμενον ἐκ φιλοδόξων καὶ φιλάρχων φατριαστῶν, καὶ μ᾽ ἠρώτησεν ἂν ἡ Γερουσία ἔσωσε τὸν Βασιλέα Ὄθωνα, καὶ πῶς προσηνέχθη πρὸς ἐμὲ αὐτόν.

Οὐδέποτε ὅμως ἡ διαφωνία αὕτη τῶν γνωμῶν μὲ ἀπέτρεψε τοῦ νὰ διατηρῶ ἀρίστας σχέσεις μετὰ τοῦ κόμητος καὶ τῆς οἰκογενείας του· διότι ἐν αὐτῷ ἀνεγνώριζον ἔλλειψιν μὲν πείρας, ἀλλ᾽ εἰλικρινεῖς προθέσεις τοῦ νὰ πράξῃ ὅ,τι ἄριστον καὶ ὠφελιμώτατον εἰς τὸν Βασιλέα καὶ εἰς τὸν τόπον. Οὐδὲν οὐδέποτε παρ᾽ αὐτοῦ ζητήσας, ἐλευθέρως καὶ ἄνευ δισταγμῶν τῷ ἐξέφραζον τὰς πεποιθήσεις μου, καὶ προθύμως τὰς ἤκουεν, εἰ καί, ὡς εἶχε δικαίωμα, σπανίως τὰς παρεδέχετο.

Τῇ 25ῃ Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους τούτου, ἐλθὼν πρός με ἐν θλίψει βεβυθισμένος ὁ υἱὸς τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων Πιττάκη, μοὶ εἶπεν ὅτι τὴν παρελθοῦσαν ἑσπέραν ὁ πατήρ του ἀπεβίωσεν αἰφνηδίως, καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ προφέρω τὸν ἐπικήδειόν του,

ἐνταφιαζομένου αὐθημερόν. Ἐν μεγάλῃ ταραχῇ διὰ τὸ ἀπαίσιον ἄκουσμα, αὐτοσχεδίασα καὶ ἀνέγνων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ λογίδριον, ἐν ᾧ, ἐπιλαθόμενος πάσης μεταξὺ ἡμῶν ἐμπεσούσης δυσαρεσκείας, καὶ τῶν δυσχερειῶν, ἃς πολλάκις, ὑπ᾽ οὐχὶ ἀξιεπαίνου ζηλοτυπίας ἐλαυνόμενος, παρενέβαλεν εἰς τὰς ἀρχαιολογικάς μου ἐρεύνας, ἐμνήσθην μόνον τοῦ ἐνθέρμου καὶ πατριωτικοῦ αὐτοῦ ζήλου ὑπὲρ τῶν ἀρχαιοτήτων, καί, ἐκτὸς τοῦ προκειμένου θεωρήσας νὰ θίξω τὸ ἀντικείμενον τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ γνώσεων, ἐπήνεσα ἐκθύμως τὰς ὑπηρεσίας, ἅς, ἐν ταῖς δειναῖς μάλιστα ἡμέραις τοῦ ἀγῶνος, προσήνεγκε, μετὰ κινδύνου ζωῆς πολλάκις, εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ἀρχαίων κειμηλίων. Τὸ λογίδριον τοῦτο ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς οἰκογενείας του εἰς φυλλάδιον.

## 1864

Κατὰ τὴν ἀρχὴν δὲ τοῦ ἑπομένου ἔτους 1864 μετῳκήσαμεν εἰς τὴν ἐν ὁδῷ Σταδίου οἰκίαν τοῦ κ. Καλλιγᾶ, τὴν ἀπέναντι τῶν βασιλικῶν ἱπποστασίων.

Ἐπὶ τοῦ χρόνου τούτου πρότασις μοὶ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἐν Ὀδησσῷ διαμένοντος Ἠπειρώτου κ. Γεωργίου Μπήκα, νὰ μεταφράσω εἰς τὴν καθωμιλουμένην τοὺς Παραλλήλους Βίους τοῦ Πλουτάρχου, ὧν τὴν δαπάνην τῆς ἐκδόσεως εὐγενῶς ἀνεδέχετο ὁ ἐλευθέριος πατριώτης, τὴν κάρπωσιν αὐτῶν εἰς ἐμὲ καταλείπων.

Τῆς προτάσεως τὴν σπουδαιότητα ἐκτιμῶν, ἀνεδέχθην αὐτὴν προθύμως, καὶ ἐξέδωκα δεκάτομον τὴν μετάφρασιν μετὰ σημειώσεων παρὰ τῷ Διονυσίῳ Κορομηλᾷ, μεθ᾽ οὗ μὲ συνέδεεν, ἢ μᾶλλον εἰς ὃν μὲ προσέδεεν ἡ δυστυχὴς ἐκείνη ὑπόθεσις τῆς Ἑλληνικῆς Χρηστομαθείας, ἀλλ᾽ οὗ τὸ κατάστημα πολλὰς εἶχε τὰς ἀτελείας.

Ὁ κ. Μπήκας πολὺ δὲν ηὐχαριστήθη ἐκ τῆς μεταφράσεώς μου, διότι, ὡς εἶπε, τὴν ἐπεθύμει εἰς γλῶσσαν πολὺ μᾶλλον εὐνόητον· ἀλλά, πρῶτον μὲν τοῦτο δὲν τὸ εἶχεν εἰπεῖ πρίν, δεύτερον δὲ δὲν διέκρινεν ὅτι τὸ δυσνόητον, εἴπου ὑπῆρχεν, ἦν ἐν ταῖς ἰδέαις καὶ οὐχὶ ἐν τῇ γλώσσῃ. ἐγὼ δ᾽ ἐπροσπάθησα νὰ μείνω

ἐντελῶς πιστὸς εἰς τὸν συγγραφέα, τὸ νέον μόνον ἔνδυμα ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου αὐτῷ περιβαλών.

Καὶ ἐκ τῆς ἐπιπόνου δὲ ταύτης ἐργασίας, ὡς καὶ ἐξ οὐδεμιᾶς σχεδὸν ἄλλης φιλολογικῆς, οὐδὲ κατ᾽ ἐλάχιστον ὑλικῶς ὠφελήθην. Ἔπταιεν ἡ νεολαία τῆς Ἑλλάδος, χανδὸν ἐμφορουμένη καὶ τὰ κακοχυμώτερα τῶν προϊόντων τῶν ξένων φιλολογιῶν μετὰ πυρετώδους ζήλου μεταφραζόμενα ὅπως δήποτε, ἀπὸ δὲ τοῦ Πλουτάρχου μετὰ ψυχρᾶς ἀδιαφορίας ἀποστρεφομένη; ἢ ἔπταιεν ὁ Διονύσιος Κορομηλᾶς, τυπώσας μυστικῶς καὶ στερεοτύπως, ὡς τινὲς μ᾽ ἐβεβαίουν, ἀριθμὸν σωμάτων πολλαπλάσιον τῶν συμφωνηθέντων, καὶ πωλῶν αὐτὰ εἰς εὐτελεστάτας τιμάς; Ἀγνοῶ· ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἠξεύρω, ὅτι ἡ μετάφρασίς μου, ὡς ὁ βιβλιοπώλης μ᾽ ἐβεβαίου, ἔμενεν ἀπώλητος παρ᾽ αὐτῷ, καὶ ἐγώ, ὡς μόνην ἀμοιβὴν τῆς μακρᾶς ἐργασίας μου, εἶχον τὴν ἁπλῆν ἐπιμαρτυρίαν τῆς συνειδήσεώς μου, ὅτι ἐξετέλεσα ἔργον, ὃ ὤφειλε νὰ εἶναι ὠφέλιμον.

Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς ἐργασίας ταύτης μοὶ ἐπανῆλθον αὖθις οἱ πυρετοί, ὑφ᾽ ὧν κατειχόμην ὅτε ἀπεδήμουν ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ συνεπείᾳ αὐτῶν, ἢ τῆς θεραπείας των διὰ κινίνης, μὲ κατέλαβον πόνοι ἠπατικοί· δι᾽ αὐτοὺς δ᾽ ὁ φίλος μου κ. Λάνδερερ μὲ συνεβούλευσε τὰ λουτρὰ τῆς Αἰδηψοῦ, εἰς ἃ ἐμελέτα νὰ μεταβῇ καὶ ἡ οἰκογένειά του, ἕνεκα τῆς τότε μικρᾶς κόρης του Ἰφιγενείας, πασχούσης ἐκ τοῦ ποδός.

Συναπῆλθον λοιπὸν τῇ 4 Μαΐου (1864) μετὰ τῆς οἰκογενείας ἐκείνης εἰς τὸ ὑπὸ τῆς φύσεως ἐξόχως καὶ παραδόξως κεκοσμημένον ἐκεῖνο χωρίον. Ἀπὸ τῶν παραθαλασσίων βράχων, εἰς οὓς προσωρμίσθημεν, στενωπὸς μᾶς ἔφερεν εἰς ἐπίπεδον κορυφὴν προέχοντος λόφου, ἐφ᾽ ἧς εὐρεῖα τετράγωνος αὐλή, διὰ μεγάλης θύρας, ὡς φρούριον, κλεισμένη, διότι εἰς τὴν ἔρημον ἐκείνην θέσιν ἡ ἐξασφάλισις αὕτη δὲν ἦτο ἐντελῶς περιττή, περιελαμβάνετο πέριξ ὑπὸ μικρῶν, ἐντελῶς γυμνῶν προσγαίων δωματίων, τῶν μόνων εἰς κατοικίαν ὡρισμένων. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς αὐλῆς ἦν εὐρύχωρος ὑπόστεγος δεξαμενή, ἐν ᾗ τὸ ἐκ τῶν ὀρέων καταλειβόμενον ζέον ὕδωρ ἐκερνᾶτο μετὰ ψυχροῦ, τοῖχος δ᾽ ἐκ σανίδων

διήρει δίχα τὸ ἐμβαδὸν αὐτῆς, ἵνα τὰ δύο φῦλα λούωνται συγχρόνως μέν, ἀλλὰ κεχωρισμένως. Οὐ μακρὰν δ᾽ ὑπὸ τὸν λόφον ἐκτείνεται μικρὰ πεδιάς, ἓν τῶν σπανίων θαυμάτων τῆς φύσεως. Ἐπὶ πάσης τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς, εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν ἀπ᾽ ἀλλήλων, ἀναβρύουσι πηγαὶ παμπληθεῖς, καὶ τοσοῦτο διάφοροι, ἀγνοῶ ἂν καὶ χημικῶς, ἀλλὰ τοὐλάχιστον κατὰ τὴν θερμοκρασίαν, ὥστε, ἱστὰς μεταξὺ δύο ἐξ αὐτῶν, ἐβύθισα εἰς αὐτὰς ἑκατέραν τῶν χειρῶν μου καὶ ἡ μὲν ἦν κατάψυχρος, ἡ δὲ τοσοῦτον θερμή, ὥστε ἡ χεὶρ δὲν τὴν ἀνείχετο. Ἀναπηδᾷ δὲ τὸ ὕδωρ μετὰ μεγάλης ὑπογείου βοῆς, ὡς ἂν ἀντήχει ἐπὶ γῆς ὁ θόρυβος τῶν καταχθονίων. Τὸ δὲ ὕδωρ πασῶν τῶν πηγῶν τούτων εἰς τὴν θάλασσαν καταρρέον, ἀπολιθοῦται περὶ τὴν ὄχθην, καὶ περιβάλλει αὐτὴν δι᾽ ἐρυθρῶν σκοπέλων. Εἰς αὐτὸ δ᾽ οἱονδήποτε ἀντικείμενον ἐπὶ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας βυθιζόμενον, περιλιθοῦται, καὶ τὰ παιδία τῶν περιοίκων πωλοῦσι πολλάκις φωλεὰς ὀρνέων, ἄνθη καὶ ἄλλα κοσμήματα λίθινα οὕτω διὰ τῆς ἐπὶ μίαν νύκτα ἁπλῆς ἐμβάψεως παραχθέντα. Οἱ πέριξ δὲ σύδενδροι καὶ παμποίκιλοι λόφοι εἰσὶν ὅ,τι χαριέστερον ἡ φύσις που παρήγαγεν.

Ἦσαν δέ, καθ᾽ ἃ εἶδον, ἀληθῶς εἴς τινας περιστάσεις θαυματουργὰ τὰ λουτρὰ ταῦτα. Οὕτως εἴδομεν ἡμέραν τινα φοράδην κομισθέντα ἐκ μεμακρυσμένου μοναστηρίου μοναχόν τινα, ὅστις, ἐκ ῥευματικῶν ἢ ἄλλων παθημάτων, ἦν ἐντελῶς ἀκίνητος, καὶ ἐντὸς σινδόνης τὸν μετεκόμιζον καὶ τὸν κατεβίβαζον εἰς τὸν λουτρῶνα. Μεθ᾽ οἵας δ᾽ ἐκπλήξεως δὲ τὸν εἶδον ἡμέραν τινὰ τὴν βακτηρίαν του ἐπὶ τῶν ὤμων φέροντα καὶ ὑγιέστατον τοὺς βράχους ἀναρριχώμενον! Ὠφελήθην δὲ κ᾽ ἐγὼ ἐκ τῶν λουτρῶν, εἰ καὶ οὐχὶ εἰς οἷον βαθμὸν ὁ μοναχός.

Ἦν δὲ καὶ ἡ συναναστροφὴ πολυάριθμος καὶ ποικίλη, ὁ βίος λιτός, οὐχ ἧττον ὅμως, ἢ μᾶλλον διὰ τοῦτο μάλιστα, εὔθυμος καὶ εὐάρεστος.

Τὴν δὲ 26ην τοῦ Ἰουνίου ἐγκατέλιπον τὴν Αἰδηψόν, διότι, τελειώσας τὴν σειρὰν τῶν λουτρῶν μου, ἔμελλον ἤδη νὰ συνοδεύσω εἰς τὰ τῆς Ὑπάτης τὴν μικρὰν θυγατέρα μου Ζωήν, ἐνοχλουμένην ὑπὸ δερματικοῦ νοσήματος, ὃ ἐδείνωσεν ἡ ἀπειρία τοῦ

ἀναλαβόντος τὴν θεραπείαν αὐτῆς ἰατροῦ. Μοὶ τὴν ἔπεμψε λοιπὸν τότε ἡ Καρολίνα, ἐμπιστευθεῖσα αὐτὴν μέχρις Αἰδηψοῦ εἰς τὴν κυρίαν Ἑλένην Βασιλείου (τὴν σύζυγον τοῦ φίλου μου Γεωργίου Βασιλείου), καὶ ἐγώ, περιμείνας τὸ ἀτμόπλοιον εἰς τὴν παραλίαν, ἐπεβιβάσθην καὶ συναπέπλευσα, ἐν τοῖς συνοδοιπόροις ἔχων καὶ τὸν Γάλλον μεγαλοκτηματίαν τῆς Εὐβοίας κ. Mimont.

Ὁ πλοῦς ὑπῆρξε γοητευτικώτατος εἰς θάλασσαν στιλπνήν, ὡς γλαυκὸν ὕελον, καὶ περὶ τὰς ὡραίας Λιχαδονήσους (τὰς συστάσας ἐκ τοῦ σκελετοῦ τοῦ δυστυχοῦς Λιχάδος, ὃν ὁ Ἡρακλῆς ἐσφενδόνισεν ἐκεῖ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς Οἴτης) μᾶς περιίπτατο ὅλον ἔθνος ἐνύδρων πτηνῶν, καὶ φαιδροὶ δελφῖνες μᾶς περιέπλεον καὶ μᾶς παρηκολούθουν.

Ἀπέβημεν δ᾽ εἰς Στυλίδα, ὅπου μᾶς ὑπεδέχθη ὁ δήμαρχος κ. Ριζόπουλος, καὶ ἐκεῖθεν, ἐφ᾽ ἵππων μεταβάντες εἰς Λαμίαν, ἐτύχομεν εὐγενεστάτης φιλοξενίας τὴν νύκτα ἐκείνην παρὰ τῷ δικηγόρῳ κ. Οἰκονομίδῃ, τῷ ἀρχαίῳ φίλῳ, μεθ᾽ οὗ πρὸ ἐτῶν ἐν Καισαριανῇ συνεσχεδιάζομεν τῆς Θεσσαλίας τὴν ἀπελευθέρωσιν, καὶ παρὰ τῇ χαριεστάτῃ συζύγῳ του κ. Μαριγῷ. Συντράπεζον δ᾽ εἴχομεν καὶ τὸν ἰατρὸν κ. Ριζόπουλον, ἀδελφὸν τοῦ δημάρχου Στυλίδος.

Τὴν ἐπιοῦσαν δ᾽ ἔφιπποι αὖθις ἀπήλθομεν εἰς τὰς τέσσαρας περίπου ὥρας ἀπέχοντα λουτρὰ τῆς Ὑπάτης. Ἐν τῷ μέσῳ εὐρείας καὶ ἐπιπέδου κοιλάδος, ἣν ὁρίζουσι πρὸς μεσημβρίαν ἡ Οἴτη, πρὸς βορρᾶν ἡ Ὄθρυς, ὑπάρχει λίμνη μικρά, εἰς ἧς τὸ κέντρον ὑψοῦται τὸ ὕδωρ θολοειδῶς, ἐκχεόμενον πρὸς τὰ χείλη, διότι ἀναβρύει μετὰ πολλῆς ὁρμῆς καὶ εἰς μεγάλην ποσότητα ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς. Ἠθέλησά ποτε νὰ μετρήσω τὸ βάθος τοῦ κρατῆρος, διότι κρατῆρος στόμιον ἐστὶ προφανῶς ἡ λίμνη, καί, προσδέσας εἰς μακρὸν σχοινίον βόμβαν, ἣν ἐκομίσαμεν ἐξ Ὑπάτης, κατεβίβασα αὐτήν, βοηθείᾳ καὶ ἄλλων τινῶν ἐκ τῶν θαμώνων τῶν λουτρῶν, εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ εἰς 52 ποδῶν βάθος ἤγγισεν εἰς ἔδαφος, ἴσως ὅμως καὶ μόνον εἰς προέχοντα βράχον, διότι καὶ κατὰ τὸ στόμιον τὰ χείλη κύκλῳ προέχουσιν οὕτως θολοειδῶς, ὥστε πολλάκις ἐκ τῶν λουομένων καὶ κολυμβώντων, ὅσοι κατε-

δύωντο, ὅσον καλοὶ καὶ ἂν ἦσαν κολυμβηταί, εὗρον τὸν θάνατον, διότι, ἀναδυόμενοι, προσέκρουον εἰς τοὺς ὑπερκειμένους βράχους, καὶ μοὶ ἐρρέθη, ὅτι, μέχρις ἐκείνου, ἔτος δὲν εἶχε παρέλθει, χωρὶς ἡ λίμνη νὰ λάβῃ τὸ θῦμα της. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς λίμνης ἔχει θερμότητα κατὰ μικρὸν ὑπερέχουσαν τὴν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος· ἔστι δὲ κατάλευκος, ὡς γαλακτώδης, ὅπερ ἐστὶν ἀποτέλεσμα τοῦ λεπτοτάτου ἀφροῦ, μεθ᾽ οὗ ἀναβρύει τὸ ὕδωρ, προσέτι δὲ καὶ τοῦ ἀφθόνου θείου, ὃ περιέχει, καὶ ὅ, καθιζάνον εἰς τὴν πέριξ ὑπ᾽ αὐτοῦ ποτιζομένην γῆν, λευκαίνει αὐτήν, ὡς ἂν ἦτο χιών. Ὅταν ὅμως διαλύηται ὁ ἀφρός, τὸ ἀντλούμενον ὕδωρ γίνεται διαφανές, ὡς κρύσταλλον Ἡ δὲ γεῦσίς του οὐδόλως ἐστὶν ἀειδὴς καί, ἂν ἤθελε προστεθῇ ζάχαρις, θὰ ἦν περίπου ὡς ἡ τοῦ Καμπανίτου.

Τὰ λουτρὰ ταῦτα ἔχουσιν ἔξοχον ἰαματικὴν δύναμιν τῶν δερματικῶν νοσημάτων. Ἐπείσθην δ᾽ ὅτι ἦν καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ λίμνη γνωστὴ καὶ ἐν χρήσει, καὶ δὴ τῇ Ἀφροδίτῃ ἀφιερωμένη, εἰ καὶ οὐδεμία παρ᾽ οὐδενὸς γίνεται μνεία αὐτῆς· ἀλλά, λουόμενος καὶ κολυμβῶν ἐν αὐτῇ, εὗρον παρὰ τὸ βόρειον χεῖλος, ὑπὸ τὸ ὕδωρ, λίθον λευκόν, εἰς ἕδραν λελαξευμένον, καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ ἀνεγνώρισα γράμματα. Ἐνήργησα, λοιπόν, μετὰ τῶν συντρόφων, ὅσοι συνεμερίζοντο, ἢ εἰς οὓς μετέδωκα τὸν περὶ τ᾽ ἀρχαῖα ζῆλόν μου, νὰ κενωθῇ ἅπαξ ἡ λίμνη, ἤτοι νὰ καταβιβασθῇ ἡ ἐπιφάνεια αὐτῆς, ὅπερ δὲν ἦν ἀνέφικτον, διότι, ἴσως, ἐκ τῆς ἀναδιδομένης θειούχου κόνεος, εἶχε, διὰ τῶν ἐτῶν καὶ τῶν αἰώνων, ὑψωθῇ τὸ περὶ τὴν λίμνην ἔδαφος εἰς ταπεινὸν κυκλωτερῆ λόφον, καὶ ἀπὸ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ, εἰς ἣν ἤρετο τῆς λίμνης ἡ ἐπιφάνεια, αὔλακες, καλῶς κλειόμενοι, ἔφερον, ὁσάκις ἠνοίγοντο, τὸ περισσεῦον τοῦ ἀναβρύοντος ὕδατος εἰς τὰ πέριξ πεδία, χρησιμοποιούμενον εἰς ποτισμὸν τῶν πέριξ ἀμπέλων καὶ τῶν βαμβακώνων. Οὗτοι οἱ αὔλακες, λοιπόν, ἐνηργήσαμεν νὰ μείνωσιν ἀνοικτοί, μέχρις οὗ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος κατῆλθε πλησίον τοῦ λίθου, ὥστε νὰ ἐπιχειρήσω ἄνωθεν ν᾽ ἀναγνώσω τὰ γράμματα. Οἱ οἰωνοὶ πρὸς ἀντιγραφὴν ἐπιγραφῆς, καὶ ταύτης κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξηλειμμένης, ἴσως διότι ἀπ᾽ αἰῶνος, ἦν ὑποβρύχιος, δὲν ἦσαν ἐκ τῶν εὐνουστάτων. Περιλαμβάνω ὅμως ἐνταῦθα τὸ ἀντίγραφον αὐτῆς, καίτοι ἀτε-

λέστατον, ὑποπτεύων ὅτι οὐδαμοῦ ἐδημοσιεύθη καὶ μένει ἄγνωστος ἄλλως.

Α Ρ '<br>
ΚΗΝΑΙΣ<br>
ΝΕΩ ΙΕΡΟΥΔΑΙ<br>
: ΚΙΣΩΝΑ Ο : ΑΣ<br>
ΕΛΕΑΣ Ε Ρ ' ΑΦΡΟΔΙΤΗ<br>
Α ΛΑ"<br>
ΗΙΟ<br>
ΘΙ<br>
ΑΣΔΑΦΝΟ<br>
ΤΟΚΑΛ Α<br>
ΣΑΤΟ<br>
Η

Ἐν αὐτῇ ἐδυνήθην ν᾽ ἀναγνώσω μόνον ἐν τῷ 3ῳ στίχῳ ἴσως **ἱεροῦ ὕδατος,** ἐν δὲ τῷ 5ῳ **Ἀφροδίτη,** ὅπερ ἀρκεῖ διὰ τὴν ἐπιχώριον ἱστορίαν.

Πέριξ δὲ τῆς λίμνης ἐν τετραγώνῳ ἦσαν συνεχεῖς καλύβαι ᾠκοδομημέναι, ὡς περίπου ἐν Αἰδηψῷ, καὶ ταύτας μόνας διεσκεύαζον, τότε κἂν, εἰς αἰθούσας ἐν ταυτῷ, ἑστιατόρια καὶ μαγειρεῖα οἱ λουόμενοι,

Εὕρομεν δ᾽ εἰς τὰ λουτρὰ πολυάριθμον συναναστροφήν, ἐν ᾗ καὶ διακεκριμένας οἰκογενείας, ὡς τὴν τῆς κ. Κοντογιάννη, ἀδελφῆς τοῦ Μάρκου Βότσαρη, μετὰ τῶν θυγατέρων καὶ ἄλλων συγγενῶν αὐτῆς, τῆς κ. Παπακώστα, τῆς πλουσίας κ. Φαρδῆ. Ἀνὰ πᾶσαν δὲ πρωΐαν πολυάριθμος συνοδία ἐφίππων ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων κατήρχετο, ὡς ἱερὰ θεωρία, πρὸς ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ ὑπερκειμένου ὄρους γραφικῶς ἱδρυμένης Ὑπάτης. Ἀφ᾽ οὗ δ᾽ ἐλούοντο ἐπί τινα ὥραν καὶ μεθ᾽ ἡμῶν εὐθύμως συνανεστρέφοντο, ἀπήρχοντο πάλιν, ὡς εἶχον ἔλθει, οἱ προσκυνηταὶ οὗτοι τῶν ὑδάτων τῆς Ἀφροδίτης.

Μεθ᾽ ἡμῶν δ᾽ ἦν τότε καί τις Ὀθωμανὸς Ἠπειρώτης, ὁ Μεχμὲτ βέης, ὅστις τὴν Ἑλληνικὴν εὐχερέστατα ὁμιλῶν, ἐπηγγέλλετο ἢ ἐπροσποιεῖτο τὸν πατριώτην, ἐπιδιώκοντα τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς Ἠπείρου ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῦ Σουλτάνου, δι᾽ ὃ καί, ὡς ἔλεγε, κατεδιώκετο ὑπὸ τῶν Ὀθωμανικῶν ἀρχῶν. Ἕνεκα δὲ τῶν

τοιούτων αὐτοῦ φρονημάτων, ἢ ἐπαγγελιῶν, συνεχῶς μ᾽ ἔβλεπε καὶ πολὺ συνανεστρέφετο μετ᾽ ἐμοῦ. Ἀλλ᾽ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν (τῇ 2 Ἰουλίου) ἐφάνη αἴφνης εἰς τὰ λουτρὰ ξένος τις, κινήσας τὴν κοινὴν περιέργειαν, καί τινων τὴν ἀνησυχίαν. Ἦν δ᾽ οὗτος ὁ **Μέγας,** ἄλλοτε λῃστὴς ἐξακουστός, ἐκ τῶν ἀμνηστευθέντων, ἀνήρ, οὔτε τραχεῖαν, οὔτε δυσάρεστον ἔχων τὴν μορφήν, οὐδὲ τὴν συμπεριφοράν. Ὀλίγας ὥρας δὲ μείνας ἐκεῖ, ἀπῆλθεν ἐπίσης αἰφνηδίως, ὡς εἶχεν ἔλθει, καὶ συγχρόνως ἐγένετο ἀφανὴς καὶ ὁ φίλος ἡμῶν Μεχμέτ. Τότε δ᾽ ἐνεθυμήθη ὁ κ. Κοντογιάννης, ὅτι οὗτος, τὴν προτεραίαν, τὸν εἶχε παρακαλέσει νὰ τῷ δανείσῃ τὸ πυροβόλον καὶ τὰ πιστόλιά του, ὥστε ἐπίστευσεν ὅτι τὰ ὅπλα του θὰ ἠκούοντο, ἐντὸς ὀλίγου, κροτοῦντα ἐντὸς λῃστρικῆς συμμορίας, καὶ κοινὸς ἐπεκράτησε φόβος, ὅτι προσβολήν τινα ἐσχεδίαζεν ὁ Μέγας κατὰ τῶν λουτρῶν, συμμαχίᾳ καὶ τοῦ Μεχμέτ, ἢ τὴν σύλληψιν ἐπὶ λύτροις τινῶν ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς, οἷον κυρίως τῆς κ. Φαρδῆ, τοῦτο δὲ τόσῳ θετικώτερον ἐπιστεύθη, καθ᾽ ὅσον, ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν, μᾶς ἀφύπνισε πυροβολισμός, καὶ ἡ εἰς ἀπόστασίν τινα σταθμεύουσα φρουρὰ τῶν λουτρῶν ἀνήγγειλλεν ὅτι ἐπυροβόλησε καθ᾽ ὑπόπτων, οἵτινες ἐν τῷ σκότει πρὸς αὐτὰ διηυθύνοντο. Ἀλλὰ τὴν τρίτην ἡμέραν ἐπανῆλθεν ὁ Ὀθωμανὸς καὶ ἐπανέφερε τὰ ὅπλα τοῦ Κοντογιαννάκη, διηγηθεὶς ὅτι μετὰ τοῦ **Μέγα** συνδιέβη, λανθάνων, τὴν ὀροθετικὴν γραμμήν, ἵνα συναντηθῇ μετά τινων συγγενῶν του, κρύφα πρὸς αὐτὸν ἐρχομένων, καὶ μεθ᾽ ὧν συνδιεσκέπτετο περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἤπειρον.

Καὶ τὶ μὲν ἐκ τούτων ἦν ἀληθὲς ἀγνοῶ. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, καταγγελθείς, ὡς φαίνεται, ἀδίκως, ὁ Μεχμὲτ ὅτι ὤθησε μονομερῶς καὶ ἀφρόνως μεθόρια χωρία εἰς κίνημα κατὰ τῶν Τούρκων, ἐφυλακίσθη ἐν Ἑλλάδι, εἶτα δ᾽ ἀπολυθεὶς ὁ φιλόπατρις Ὀθωμανός, ἐδέχθη δημοσίαν διοικητικὴν θέσιν ἐν τῇ πατρίδι του. Δὲν ἔμαθον ὅμως ἂν τοῦτο δὲν ἦν ἴσως παγίς, εἰς ἣν ἐνεβάλλετο, καὶ ὅπου, ὡς πολλάκις τοῦτο συνέβαινε τότε παρ᾽ Ὀθωμανοῖς, τὸν περιέμενεν ἐπίσημος δολοφονία.

Ἡ ὁδὸς ἐκ τῶν λουτρῶν εἰς τὴν πόλιν τῆς Ὑπάτης, μιᾶς ὥρας διάρκειαν ἔχουσα, ἐστὶ γραφικωτάτη, ἀναβαίνουσα εἰς τὰ

κατάφυτα πλευρὰ τῆς Οἴτης διὰ ποικιλωτάτων κοιλάδων. Ταύτην δὶς ἔφιππος διήνυσα μετὰ τῆς Ζωῆς, προσκεκλημένος ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ κ. Ἀχιλλέως Βελέντζα, υἱοῦ τοῦ γνωστοῦ Θεσσαλοῦ ὁπλαρχηγοῦ, θείου δέ, νομίζω, τοῦ μετὰ ταῦτα διὰ φατριαστικῶν ἀντεγκλήσεων ἐπὶ καταδολιεύσει τοῦ δημοσίου ἔτι γνωστοτέρου γενομένου ταμίου τῶν Θηβῶν. Ἦν δ᾽ ὁ ἰατρὸς φιλόξενος, λόγιος καὶ χρηστός, συμπαθοῦς χαρακτῆρος, καὶ ἀγαπητός μοι γενόμενος, δι᾽ ἃ μοὶ ἐξέφραζε γενναῖα αἰσθήματα πατριωτισμοῦ. Ὅτε τὸ τελευταῖον τὸν ἐπεσκέφθην, ἔγραψα εἰς τὸ λεύκωμά του ποιημάτιόν τι, ὃ μετὰ ἔτη ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει περιοδικὸν τοῦ κ. Ταντάλίδου, τὸν ***Χρόνον,*** καὶ εἶτα εἰς τὰ Ἅπαντα.

Ἀπεφάσισα δ᾽ ἅπαξ καὶ μακροτέραν ἐκδρομήν. Ἐλθόντος εἰς τὰ λουτρὰ τοῦ συνταγματάρχου τῆς χωροφυλακῆς κ. Πετμεζᾶ, συνεφωνήσαμεν ν᾽ ἀναβῶμεν εἰς τῆς Οἴτης τὴν κορυφήν, καὶ εὐγενῶς ἀναλαβούσης τῆς κ. Φαρδῆ νὰ φυλάξῃ παρ᾽ ἑαυτῇ τὴν Ζωὴν ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου, ἀπήλθομεν ἔφιπποι κατὰ τὴν δείλην τῆς 17ης Ἰουλίου, καὶ κατελύσαμεν ἐν Ὑπάτῃ παρὰ τῷ κ. Βελέντζᾳ.

Τῇ δ᾽ ἐπαύριον, συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ γερουσιαστοῦ Χατζηπέτρου, τῶν ἀξιωματικῶν Πραΐδου, Σμόλενιτζ, τοῦ υἱοῦ τοῦ εἰσαγγελέως Μιντσάκη καὶ τοῦ Ἀντωνιάδου, προσέτι δὲ καὶ ὑπὸ ἀποσπάσματος πυροβολιστῶν, ἠρχίσαμεν, μετὰ τὸ γεῦμα, πεζοὶ τὴν τραχεῖαν ἀνάβασιν καὶ διὰ μακρῶν καὶ δυσβάτων δασῶν, λαμπρὰν ἐχόντων τὴν ἄποψιν ἐπὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ, ἀφίχθημεν, δύσαντος τοῦ ἡλίου, εἰς ***Λουπάκι,*** τὸ σκήνωμα τῆς ποιμενικῆς τῶν Κουτραίων οἰκογενείας. Ἦν δὲ τοῦτο ἐπίπεδος χῶρος, κατάσκιος ἐκ δένδρων μεγίστων, ὧν οἱ κλάδοι, τεχνηέντως συνδεθέντες, ἀπετέλουν στεγάσματα, καὶ δωμάτια ἔνια διὰ θαλλόντων φραγμῶν ἀπ᾽ ἀλλήλων κεχωρισμένα. Τὴν δ᾽ ἔκπληξιν, ἣν ἐνεποίησεν εἰς ἡμᾶς ἡ μεγαλοπρεπὴς αὕτη φυσικὴ ἀρχιτεκτονική, ηὔξησεν ἡ θέα τῶν ὑποδεξαμένων ἡμᾶς ξενοδόχων. Ὁ ***Τσέλιγκας*** ἢ ἀρχιποιμὴν Ἀναστάσης ἦν ἀνὴρ νέος μᾶλλον, ἀρειμάνιος καὶ ὡραῖος τὴν ὄψιν, τοὺς δὲ τρόπους ἀφελὴς καὶ περιποιητικός. Ἂν δ᾽ ἡ περὶ τῶν ὀρεσιβίων ποιμένων ἐπικρατοῦσα ὑπόληψις, ὅτι ἐν περιπτώσει μετέρχονται καὶ τὸν ληστρικὸν βίον, δὲν πρέπει νὰ

ἐκληφθῇ ὡς συκοφαντία, ἐσυμπέρανα ὅτι οἱ Ἕλληνες λησταί, οἱ τοιαύτην ἔχοντες φυσιογνωμίαν, εἰσὶ βεβαίως τῶν ἀλλαχοῦ ὁμοτέχνων των εὐγενέστεροι. Ἀλλ' οὐδὲν μ' ἐδικαίου ν' ἀποδώσω εἰς τὸν ἡμέτερον Ἀναστάσιν κακοῦργον ὑστεροβουλίαν. Ὁμοίως δ' ἀνυπόπτως γενναῖα, κατὰ τὴν ἐμὴν ἐκτίμησιν κἂν, ἔλαμπον καὶ τῶν λοιπῶν περιστοιχιζόντων αὐτὸν νέων ποιμένων τὰ βλέμματα· Πρὸ πάντων δὲ θελκτικαὶ μοὶ ἐφαίνοντο αἱ εἰς τὰς δασοδυέτους ταύτας οἰκογενείας, ἀνήκουσαι, καὶ μετὰ τῶν ἀμνάδων των ἐλευθέρως ὑπὸ τὰ προαιώνια δένδρα πηδῶσαι νέαι ποιμενίδες, ἐν αἷς οἱ ἀρχαῖοι ἤθελον ἀναγνωρίσει τῶν δρυάδων αὐτῶν τὰ πρότυπα. Ἐξεπλάγην δ' εὐχαρίστως ἰδών, ἐπὶ τῶν ταπήτων τῆς χλόης τῶν στρωννύντων τὴν ἰδιαιτέραν κατοικίαν τοῦ ἀρχιποιμένος, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ νὰ μᾶς προσφέρῃ ἐπὶ ἀργυρᾶς παροψίδος γλυκὸν καὶ καφφέν, ὡς ἂν ἤμεθα ἐν μέσαις Ἀθήναις. Μετὰ ταῦτα δὲ παρεκαθήσαμεν εἰς τράπεζαν, ἐφ' ἧς διέπρεψεν ὁ ἐψημένος ἀμνὸς ἐν μέσῳ παντὸς εἴδους γαλακτερῶν καὶ ποικίλων πλακούντων, ὡς καὶ πάντων τῶν καρπῶν, οὓς ἡ ὥρα ἔφερε· μεθ' ὃ ἐκοιμήθην ἡδονικώτατα ὑπὸ τὰς ἐλάτας.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν, ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου, ἀπήλθομεν, συνοδεύοντος ἡμᾶς ἐπ' ἀσφαλείᾳ τοῦ Τσέλιγκα, δυσδιεξιτήτους στενωποὺς διὰ δρυμόνων διερχόμενοι. Καὶ πρῶτον μὲν ἀφίχθημεν εἰς τὴν μάνδραν τοῦ ἀρχιποιμένος, ἔνθα παιδίσκη φρουροῦσα ἔδωκεν εἰς τοὺς θέλοντας, δηλαδὴ εἰς ἐμέ, νωπὸν ἀφρόγαλα, καὶ μετὰ μακρὰν ὁδὸν ἀφίχθημεν, πεζεύσαντες, εἰς τὴν ἀνωτάτην πετρώδη κορυφὴν τῆς Οἴτης, ***Γρεβενὸ*** καλουμένην, ὅπου μνημεῖον ἐν εἴδει βωμοῦ φέροντος πυραμίδα εἶχεν ἐπιγεγραμμένα τὰ ὀνόματα τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βασιλίσσης καὶ τῆς συνοδίας των, τῆς συναναβάσης εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο τὴν 3ην Ἰουνίου 1858.

Αἱ ὑπερβολαὶ τῶν περιγραψάντων ἡμῖν τὴν κορυφὴν ταύτην μᾶς ὑπέσχοντο ἐξ αὐτῆς θέαν ἐκτεινομένην, ἂν καθαρὰ συμπέσῃ ἡ ἀτμοσφαῖρα, μέχρι... Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἡ μὲν ἀτμοσφαίρα συνέπεσε καθαρωτάτη, ἡ πόλις ὅμως, ἣν εἰς τὸν ἀπώτατον ὁρίζοντα ἐβλέπομεν, μικρὰν καὶ ὡς ἐπὶ χάρτου, ἦν, οὐχὶ ἡ Κωνσταντινούπολις, ἀλλά... ἡ Λαμία. Καὶ ὑπὲρ τὴν κατέναντι ἡμῶν

ὑψουμένην Ὄθρυν ἐβλέπομεν τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα μετὰ τῆς ἐν αὐτῇ λίμνης, εὐχόμενοι, ἀλλὰ τότε ὀλίγον ἐλπίζοντες τὴν πολλοῖς ἡμῶν ἐπιτραπεῖσαν εὐτυχίαν τοῦ νὰ ἴδωμεν ἔτι τὴν ἡμέραν, καθ᾽ ἣν ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας ἤθελε κυματίσει καὶ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἐκείνας χώρας.

Καταβάντες δὲ τῆς κορυφῆς, ἐκαθήσαμεν νὰ προγευθῶμεν εἰς τὰ λεγόμενα Λειβάδια, πεδίον ἀνοικτὸν ἐν μέσῳ σκοτεινῶν χαραδρῶν καὶ πυκνοῦ δάσους, τοσοῦτον ὑψηλοῦ, ὥστε, εἰ καὶ ἡ ἡμέρα ἦτον ἡ 19η τοῦ Ἰουλίου, ἡ δ᾽ ὥρα μεσημβρία, καὶ ὁ ἥλιος ἔλαμπε μεσουρανῶν καὶ ἀνέφελος, οὐδ᾽ ὁ ἐλάχιστος δ᾽ ἄνεμος ἐκίνει τὰ φύλλα, περιεκαθήμεθα ὅμως, ἵνα θερμανθῶμεν, περὶ τὴν πυράν, εἰς ἣν ἐψήνετο τὸ ὑπὸ τοῦ ἀρχιποιμένος προσενεχθὲν ἡμῖν ἀρνίον, καὶ ἐνεδύθημεν ὅλοι τοὺς ἐπενδύτας μας. Ἐκεῖθεν δέ, διὰ τῆς βαθείας χαράδρας, τοῦ ***Βουβαλορρεύματος,*** καὶ ὑπὲρ ὑψηλοὺς λόφους ἀμίμητον ἔχοντας πολλάκις τὴν διπλῆν ἄποψιν ἐπὶ τὸν Σπερχειὸν συγχρόνως καὶ εἰς τὸν Κηφισόν, ἀφίχθημεν τὸ ἑσπέρας εἰς δασώδη θέσιν, τὴν καλουμένην ***Τσουκνίδα,*** ὅπου ψυχρότατον ἔρρεεν ὕδωρ, καὶ ἐκεῖ ὑπὸ τὰ δένδρα κατασκηνώσαντες, ἐκοιμήθημεν εἰς τὸ ὕπαιθρον.

Τὴν δ᾽ ἐπιοῦσαν διέβημεν παρὰ κορυφήν, εἰς ἣν ὑπάρχουσι λίθοι τινὲς λελαξευμένοι, λείψανα, ὡς λέγεται, τοῦ βωμοῦ ἢ τῆς πυρᾶς τοῦ Ἡρακλέους. Ἐκεῖ ἐγὼ ἀνέβην, ἵνα ἰδῶ αὐτά. Ἀλλὰ τὸ νὰ καταβῶ ἦν πολὺ δυσκολώτερον, διότι εὑρέθην εἰς απότομον τοῦ ὄρους πλευράν, εἰς ἣν πᾶν βῆμα ἐκινδύνευε νὰ μὲ κατακρημνίσῃ εἰς τὸ ὑπ᾽ ἐμὲ χαῖνον βάραθρον, ὡς περίπου εἶχον εὑρεθῇ πρό τινων ἐτῶν οὐ μακρὰν τῆς Στυγός. Ὡς ἐκεῖ δ᾽ ὁ ὁδηγός, οὕτως καὶ ἐδῶ μ᾽ ἔσωσεν εἷς τῶν στρατιωτῶν, ὅστις, μὴ θελήσας νὰ μ᾽ ἀφήσῃ μόνον εἰς τὴν ἀρχαιολογικήν μου παρέκβασιν, καὶ ἰδὼν τὸν κίνδυνον, κατῆλθε μετὰ περισκέψεως, καὶ εἰς ἓν τῶν δένδρων κρατούμενος ἰσχυρῶς, μοὶ ἔτεινε τὸ ὅπλον του, ὥστε, αὐτοῦ λαβόμενον, μ᾽ ἀνέσυρεν εἰς τὴν σχετικῶς ἀσφαλῆ θέσιν, εἰς ἣν ὁ ἴδιος ἵστατο, ἐκεῖθεν δὲ κατωρθώσαμεν, εἰ καὶ οὐχὶ εὐκόλως, νὰ φθάσωμεν εἰς βατὴν στενωπόν, δι᾽ ἧς ἀφίχθημεν μέχρι τῶν συνοδοιπόρων.

Μετά τινων δ' ὡρῶν πορείαν ἀνέβημεν εἰς ὑψηλὸν ὀροπέδιον, ὅπου ἐμέλλομεν ν' ἀναπαυθῶμεν, ἐξ οὗ δ' ὁ κ. Πετμεζᾶς, μετὰ τῶν ἄλλων συντρόφων, ἐστράφη πρὸς τὰς παρακειμένας κορυφὰς ἐπὶ θήραν. Ἐγὼ δ' ἐκ συστήματος πάντοτε ἀποφεύγων τὴν θήραν, ἐπροτίμησα μετὰ τοῦ κ. Ἀντωνιάδου νὰ ριφθῶ ἐκτάδην εἰς τὸ χεῖλος κρημνοῦ, καλουμένου **Ζεπάντι,** ὅθεν ἐβλέπομεν, σχεδὸν καθέτως ὑφ' ἡμᾶς, εἰς χιλιάδων ποδῶν βάθος, τὰ λουτρὰ τῆς Ὑπάτης. Μᾶς εἶχον δὲ παρακολουθήσει πρὸς ἀσφάλειαν καὶ δύο πυροβολισταί.

Μετ' ὀλίγον, εἰς στιγμὴν καθ' ἣν ὁ σύντροφός μου εἶχε μακρυνθῇ, οἱ δὲ στρατιῶται καὶ αὐτοὶ εἶχον διασπαρῇ, ἐγὼ δ' ἔμενον μόνος, θαυμάζων τὴν ἀπαράμιλλον ἐκείνην θέαν, εἶδον αἴφνης ἐμπρός μου ἄγνωστον φουστανελλοφόρον, ἡλιοκαῆ, καὶ ζωηροὺς ἔχοντα τοῦ προσώπου τοὺς χαρακτῆρας. Ἡ θέσις μου δὲν ἦν ἐκ τῶν ἀσφαλεστέρων, διότι, ἂν ἤθελεν ὁ ξένος, ἐδύνατο, ὡς ἐκείμην ἐκεῖ, δι' ἑνὸς λακτίσματος νὰ μὲ πέμψῃ ὀπίσω εἰς τὰ λουτρά, ὅθεν ἠρχόμην, καὶ ἔνθα θὰ ἔφθανον ἐντὸς ὀλίγων δευτερολέπτων, ἀδιάφορον εἰς αὐτὸν ἐν τίνι καταστάσει. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ πρᾶγμα οὕτως εἶχε, καὶ ἐγὼ δὲν ἐδυνάμην νὰ τὸ μεταβάλω, ἔπραξα ὅ,τι μόνον ἦν δυνατὸν εἰς ἐκείνας τὰς περιστάσεις, ἐχαιρέτισα δηλαδὴ τὸν ξένον, τῷ εἶπον ὅτι εἶναι ὡραία ἡ θέα ἐξ ἐκείνου τοῦ ὕψους, τὸν ἠρώτησα ἂν κατοικῇ εἰς τὰ ὡραία ταῦτα μέρη, καὶ ἔμαθον ὅτι ἐκεῖ ποῦ ἔχει τὴν κατοικίαν του, εἰς φωλεάν τινα ἀετοῦ, ἤθελον εἰπεῖ, διότι οἶκον ἢ καλύβην ἐκεῖ δὲν ἔβλεπον, οὐδ' ἦν δυνατὸν νὰ ἰδῶ. Οὕτως ἠρχίσαμεν φιλικὴν συνδιάλεξιν, ἐφ' ἧς, πρὸς ἐντελῆ καθησύχασίν μου, ἐπῆλθε καὶ ὁ κ. Ἀντωνιάδης. Τότε δ' ἐξακολουθῶν τὸν διάλογον, τὸν ἠρώτησα ἂν ἦσαν ἀσφαλῆ τὰ μέρη ταῦτα.

—Κλεφτότοπος, αὐθέντα, μοὶ εἶπεν, ἦτον κλεφτότοπος· ἐγὼ ὅμως ἐξήλειψα τοὺς ληστὰς καὶ τώρα τὸν φυλάττω.

Ὁ λόγος του οὗτος πολὺ μ' ἐχαροποίησε, δείξας μοι πόσον ἀδίκως τὸν εἶχον ὑποπτεύσει. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐμακρύνθη καὶ προσῆλθον καὶ οἱ λοιποὶ σύντροφοι, μοὶ εἶπεν ὁ κ. Ἀντωνιάδης, ὅτι ἡ διήγησις τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου εἴχετο μὲν κατά τι ἀληθείας,

ἀλλὰ κατά τι μόνον, διότι ἀρχιληστὴς ἦν αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἀλλά, παραδοὺς ἄλλον ὁμότεχνόν του, ἠμνηστεύθη ἔκτοτε, καὶ ὅτι ἀσφαλέστερον θὰ ἐθεώρει τὸν χῶρον ἐκεῖνον, ἂν ὑπ᾿ αὐτοῦ δὲν ἐφυλάττετο.

Κατήλθομεν δ᾿ ἔπειτα μετὰ μακρὰν πορείαν εἰς μικρὸν ἐν λόφοις περίκλειστον πεδίον, πλῆρες ἀνθέων ποικιλωτάτων, ἅτινα ἐφαίνοντο ὡς κηπευτά, καὶ ἐκεῖθεν ἐπεστρέψαμεν τὸ ἑσπέρας εἰς τὰ λουτρά.

Ἐμείναμεν δ᾿ εἰς αὐτὰ τινὰς ἔτι ἡμέρας, καὶ ἐγὼ ἐπὶ τῆς παρατεταμένης ταύτης ἀργίας εἰργαζόμην εἰς τὸ δρᾶμα «τοὺς Τριάκοντα».

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν νυκτῶν ἔπνευσε λίβας σφοδρός, ὁ μόνος, ὃν ποτ᾿ ἐγνώρισα ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἐφαίνετο, ὡς φέρων φλόγας πυρκαϊᾶς. Τῇ δὲ 8η Αὐγούστου ἀπήλθομεν, καὶ ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας, ἐπανέλαβον τῆς «Εὐνομίας» τὴν ἔκδοσιν.

Κατὰ τὸν Σεπτέμβριον δ᾿ ἦλθον νὰ ἐπισκεφθῶσι τὴν Ἑλλάδα ξένοι ἐπίσημοι, οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ὁ Πρίγκηψ Ζοϊνβίλης μετὰ τῆς γυναικός του καὶ ὁ Δοὺξ τῆς Ὠμάλης μετὰ τῆς ἡγεμονίδος καὶ τῶν υἱῶν του, Κονδὲ καὶ Γύζης. Μοὶ ἐκόμιζον δ᾿ ἐπιστολήν, ἣν δὲν ἐνθυμοῦμαι τὶς τοῖς εἶχε δώσει (ἴσως ὁ Γυζὼ) δι᾿ ἐμέ, καὶ ἔσπευσα εἰς ἐπίσκεψίν των. Φιλοφρονέστατα δ᾿ ὑποδεχθέντες με, καὶ αὐτὸς ὁ Πρ. Ζοϊνβίλης, εἰ καὶ πάγκωφος, μὲ εἶχον καθ᾿ ἑκάστην εἰς τὸ πρόγευμα καὶ τὸ γεῦμά των. Εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὁδηγήσας αὐτούς, ἐθαύμασα ἰδίως τὰς σπανίας γνώσεις τοῦ Πρ. Κονδέ, ὅστις δυστυχῶς μετὰ ἓν ἔτος ἀπέθανε.

Ὅτε δ᾿ ἀνηρχόμεθα τὴν κλίμακα τοῦ Αὐγούστου, ἠρώτησα τὸν Πρ. τῆς Ὠμάλης, ἂν γνωρίζῃ ποῦ φέρει αὐτή·

— Ποῦ ἀλλοῦ ἢ εἰς τὰ Προπύλαια, μοὶ ἀπήντησε.

— Ναί, τῷ εἶπον, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν.

Καὶ τῷ διηγήθην πῶς ὁ Beulé, διότι εὗρε καὶ ἐξέλαβεν αὐτὴν ὡς ἔργον τοῦ Περικλέους, ἐψηφίσθη Ἀκαδημαϊκός. Συνεπεσκεύθημεν δὲ καὶ τὴν Ἐλευσῖνα. Ὅτε δέ, μετὰ τὸ πρόγευμα, κατήλθομεν πρὸς τὰς ἁμάξας, αἵτινες μᾶς περιέμενον διὰ τὴν ἐκδρομήν, ἀνηγγέλθη εἰς τοὺς ἡγεμονόπαιδας ἡ ἐπίσκεψις τοῦ κ. Χρηστίδου.

— Τί ἐστὶ κ. Χρηστίδης; μ᾿ ἠρώτησεν ὁ Δοὺξ τῆς Ὠμάλης.

Ὢ! ἂν εἶχεν ἀκούσει τὴν ἐρώτησιν ὁ φρονῶν ἑαυτὸν τὸν

μοχλὸν τῆς Γαλλικῆς ἐπιρροῆς ἐν Ἑλλάδι, καὶ πιστεύων ὅτι ἦν περίφημος ἐν μέσῃ Γαλλίᾳ!

Τῷ εἶπον λοιπὸν ὅτι ἦν ὑπουργὸς πολλάκις, ταττόμενος εἰς τὴν Γαλλικὴν μερίδα. Οὐχ ἧττον τὸν ἐδέχθησαν ἐπὶ ποδὸς οἱ Δοῦκες εἰς τὴν αὐλείαν θύραν. Εἶχε δέ τι τὸ ἀστεῖον δι᾽ ἐμὲ τὸ κομπάζον βῆμα, μεθ᾽ οὗ τὸν ἔβλεπον προσερχόμενον, ὡς ἂν ἔλεγεν «ἰδοὺ ἐγὼ» καὶ ὡς ἂν ἔμελλε νὰ ζητηθῇ ὑπὸ τῶν Βασιλοπαίδων τῆς Γαλλίας ἐμπιστευτικῶς ἡ γνώμη του περὶ τῶν συμφερόντων τοῦ κόσμου, ἢ κἂν τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ᾽ οἱ Δοῦκες, ἀφ᾽ οὗ δύο ἢ τρεῖς φράσεις τῷ ἀπέτειναν, μοὶ εἶπον ὅτι, ἂν θέλω, εἰσὶν ἕτοιμοι διὰ τὴν ἀναχώρησιν.

Ἡ Κυβέρνησις τοῖς προσέφερε συνοδείαν χωροφυλάκων, ἀλλὰ τὴν ἠρνήθησαν· οὐχ ἧττον ὅμως μᾶς παρηκολούθει μακρόθεν τὸ ἀπόσπασμα, ὡς ἀλλαχοῦ δῆθεν περιπολοῦν. Ἐν Ἐλευσῖνι τ᾽ ἀξιοθέατα ἐπισκεψάμενοι, ἐδέχθησαν ἔπειτα νὰ καθήσωσιν εἰς τὴν αὐτοσχέδιον λιτὴν τράπεζαν τοῦ δημοτικοῦ παρέδρου. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐπιστροφῆς, τοὺς ἠρώτησα ἂν θέλωσι νὰ ἐπισκεφθῶσι καὶ τὴν Ἀκαδημίαν, καὶ ἐκεῖ ἐκαθέσθημεν παρὰ τὴν τάφρον μιᾶς τῶν περὶ τὸν λόφον ἀμπέλων· ἐπειδὴ δὲ τὰς ἡγεμονίδας εἵλκυσεν ἡ ὄψις τῶν ὡραίων σταφυλῶν, προσῆλθον εἰς νέον τινὰ μοναχόν, ὃν εἶδον ἐκεῖ που ἀμπελουργοῦντα, καὶ τὸν προέτρεψα νὰ φέρῃ, εἴτι ἄριστον εἶχεν ἐκ τῆς ἀμπέλου του, διότι οἱ ἐκεῖ περιμένοντες ἦσαν, τῷ εἶπον, ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια τῆς Γαλλίας. Πλήρης ζήλου ἔσπευσεν ὁ μοναχὸς εἰς τὸ τρύγος, καὶ μετ᾽ οὐ πολὺ παρουσίασα εἰς τὰς ἡγεμονίδας «τὸν καλλιεργοῦντα τὴν ἄμπελον τοῦ Κυρίου», ὡς ταῖς εἶπον, προσφέροντα καλάθιον βοτρύων ἐκτάκτου μεγέθους καὶ κάλλους. Ἡ γεῦσις αὐτῶν ἐνεποίησεν ἐνθουσιασμόν, καὶ μετά τινα ἔτη μοὶ ἔλεγεν ἡ Δούκισσα τῆς Ὠμάλης ἐν Παρισίοις, ὅτι οὐδέποτε εἶχε γευθῇ τοιούτου ἐξαισίου προγεύματος.

Τὸν Νοέμβριον διελύθη ἡ Συνέλευσις, ἀφ᾽ οὗ ὁ Βασιλεὺς ὡρκίσθη, εἰς ὃ αὐτὴ ἐψήφισε μονόπουν σύνταγμα, παραδοὺς τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἰς μέλη αὐτῆς, τὰ διὰ τῆς ἀποστασίας λαβόντα καὶ διατηρήσαντα τὴν ἐπιρροήν.

# 1865

Κατὰ τὸν Ἰανουάριον δὲ τοῦ ἐπομένου ἔτους ἐπεδήμησεν εἰς Ἀθήνας ὁ Πρίγκηψ Ἰούλιος, θεῖος τοῦ Βασιλέως. Τῇ 17η δὲ τοῦ μηνὸς ὁ Πρέσβυς τῆς Αὐστρίας κ. Τέστας, ἐπισκεφθείς με, μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι προσεχῶς ἔμελλε νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμὲ ὁ Πρίγκηψ, ἵνα ἐρωτήσῃ τὴν γνώμην μου περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος. Καὶ τοῦτο μὲν μοὶ ἐφάνη ὁπωσοῦν παράδοξον καὶ δυσάρεστον· οὐχ ἧττον σκοπὸν εἶχον ν᾿ ἀπαντήσω ἀνεπιφυλάκτως εἰς ὅ,τι ἠρωτώμην, καὶ ἄν τινες τῶν ἀπαντήσεών μου ἐδύναντο νὰ δυσαρεστήσωσιν ἢ παρ᾿ ἡμῖν ἢ ἐν Δανίᾳ, δὲν θὰ ἐφειδόμην αὐτῶν, ἂν τὰς ἐνόμιζον ὠφελίμους εἰς τὴν πατρίδα καὶ εἰς τὸν Βασιλέα.

Εὐτυχῶς ὅμως δὲν ἠρωτήθην· ἀλλ᾿ εἶδον ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν δυσεξήγητον πλῆθος ἁμαξῶν, διαβαῖνον πρὸ τῆς οἰκίας μου καὶ διευθυνόμενον πρὸς τ᾿ Ἀνάκτορα, καὶ ἔμαθον τὴν ἑσπέραν, ὅτι ἔτι δυσεξηγητότερον ἐφάνη εἰς τὸν Βασιλέα, ἐπανερχόμενον τοῦ περιπάτου, νὰ ἴδῃ τὴν αὐλὴν τῶν Ἀνακτόρων πλήρη ἁμαξῶν. Ἐρωτήσας δ᾿ ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ θεῖος του εἶχε συγκαλέσει περὶ ἑαυτὸν συμβούλιον, ἵνα διάφορα θέσῃ αὐτῷ ζητήματα, καὶ ἰδίως τὸ περὶ τῆς παρουσίας τοῦ κ. Σποννέκ, καθ᾿ οὗ, ὡς ἦν ἑπόμενον, εἶχεν ἐξεγερθῇ ἤδη ἀντιπολίτευσις, οὐ μόνον ἐκ τῶν φρονούντων ὅτι ἐν πολλοῖς ἔσφαλεν ἐξ ἀγνοίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν θεωρούντων αὐτὸν ὡς πρόσκομμα τῆς φιλοδόξου ἐπιτυχίας των.

Ἐκ τῶν συνελθόντων ἄλλοι ἄλλα εἶπον κατὰ τὰ ἴδια φρονήματα ἢ συμφέροντα ἕκαστος· τὸ δ᾿ ὅτι ὁ κ. Χρηστίδης ἐδικαίωσε τὴν παρουσίαν τοῦ ἰδιωτικοῦ συμβούλου, ὡς οὐχὶ ἀντισυνταγματικήν, ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν πολλῶν ὡς οἰωνὸς προσεχοῦς ὑπουργικῆς μεταβολῆς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Χρηστίδου.

Ἀλλ᾿ οἱ ἐκεῖ συζητοῦντες καὶ φιλονεικοῦντες ὑπελόγιζον, τὸ τῆς παροιμίας, ἄνευ τοῦ ξενοδόχου· διότι ὁ ξενοδόχος, δηλαδὴ ὁ Βασιλεύς, οὐδόλως ἐνέκρινε τὴν τοιαύτην αὐτόκλητον ἐπέμβασιν τοῦ θείου του εἰς τὰ τῆς ἰδίας διοικήσεως, καὶ τὴν ἐπαύριον τὸ ἑσπέρας ὁ Πρίγκηψ Ἰούλιος, χωρὶς νὰ λάβῃ καιρὸν οὐδένα

ν' ἀποχαιρετήσῃ, οὐδὲ κἂν τὴν Ἀκρόπολιν, ἀπήρχετο ὀπίσω εἰς Κοπεγχάγην, μέχρι τοῦ λιμένος ὅμως εὐγενῶς προπεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως.

Ὁ δὲ κ. Σποννέκ, ἅμα μαθὼν τὸ διάβημα τοῦ πρ. Ἰουλίου, ἐζήτησε παρὰ τοῦ Βασιλέως τὴν ἄδειαν ν' ἀναχωρήσῃ, ἵνα μὴ τῷ παρεμβάλλῃ δυσκολίας· ὁ Βασιλεὺς ὅμως δὲν τὸ ἐπέτρεψε. Ἀλλὰ μετά τινας μῆνας ἐπιμείνας, διότι ἐνσυνειδότως ἔβλεπεν ὅτι, ἄπειρος ὢν τοῦ τόπου, καὶ μὴ ἠσκημένος πρὸς τὴν πάλην, εἰς ἣν ἐκαλεῖτο, δὲν ἐδύνατο νὰ ὠφελήσῃ διὰ τῆς παρουσίας του, οὔτε τὸν Βασιλέα, οὔτε τὴν Ἑλλάδα, ὅσον ὤφειλε καὶ ὅσον ἤθελε, ἔλαβε τέλος τὴν Βασιλικὴν ἄδειαν καὶ ἀπῆλθεν, ἀφεὶς ὑπόληψιν, ἂν οὐχὶ ἐπιδεξίου πολιτικοῦ, ἀλλ' ἀνδρὸς εὐθέως καὶ ἐντίμου τὸν χαρακτῆρα.

Ἐκλήθη δὲ τότε εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἐκ Κερκύρας ὁ διὰ τῶν γνώσεων καὶ τοῦ χαρακτῆρός του τὴν πατρίδα του τιμῶν κ. Βράϊλας, ἀλλὰ μόλις ἐλθών, ἵνα ἀναλάβῃ τὰ σπουδαῖα αὐτοῦ καθήκοντα, προσεβλήθη ὑπὸ μεγίστης συμφορᾶς, τοῦ θανάτου τοῦ μονογενοῦς του υἱοῦ, τῆς ἐλπίδος τῆς οἰκογενείας του. Πᾶσα ἡ κοινωνία ἐπένθησεν ἐπὶ τῷ δυστυχήματι τούτῳ, καὶ ὁ τότε ἐν Ἀθήναις διαμένων νέος λόγιος ἑπτανήσιος κ. Ματαράγκας ἔγραψεν ὡραῖον ποίημα ἐπ' αὐτῇ, ἐν ᾧ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἔλεγεν εἰς τὸν ἐν φιλοσοφίᾳ τραφέντα, τεθλιμμένον πατέρα καὶ ταῦτα, ἃ μοὶ ἐφάνησαν ἄξια ἀπομνημονεύσεως:

*«Πῶς; δὲν εὑρίσκεις σήμερον βοήθειαν καμμίαν*
*εἰς τὰς βαθείας σκέψεις σου, εἰς τὴν φιλοσοφίαν;*
*Ὁ στρατιώτης φαίνεται ὁπόταν πολεμῇ.»*

Πεπεισμένος ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο καὶ ἡ συμπάθεια τοῦ νέου ποιητοῦ ἤθελον χύσει βάλσαμον εἰς τὴν πατρικὴν καρδίαν τοῦ κ Βράϊλα, ἔφερα τὸν κ. Ματαράγκαν πρὸς αὐτόν, ὅστις καὶ βαθέως συνεκινήθη καὶ κατὰ στενήν μου σύστασιν παρεδέχθη αὐτὸν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὸν διώρισε πρόξενον εἰς Τραπεζοῦντα.

## Ἀρχαιολογικὸν λαχεῖον.

Κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπανέλαβον διὰ τῆς «Εὐνομίας» μετά τινων μεταῤῥυθμίσεων, ἣν πρὸ εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν εἶχον ἐκδώσει πρότασιν περὶ συστάσεως Ἑταιρίας Φιλοβίβλων, ἀλλὰ μετ᾿ ἐπίσης ὀλίγης ἐπιτυχίας. Εἷς μόνος τῶν ἀναγνωστῶν τῆς «Εὐνομίας» μοὶ ἀπήντησε μετὰ θερμῆς ἐπιδοκιμασίας, καὶ ἐκεῖ περιωρίσθη τὸ ἀποτέλεσμα. Καὶ μεταγενέστεραι δὲ προσπάθειαί μου, εἰ καὶ πάντοτε διὰ λόγων ἐπιδοκιμαζόμεναι, ἐναυάγησαν ἐν τοῖς ἔργοις. Ὅτε τοσαῦται ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι ἑταιρίαι, ἢ ἄσκοποι, ἢ μὴ ἔχουσαι ὡρισμένον σκοπόν, ὀλίγοι ἤθελον νὰ ἐννοήσωσι πόσον ἐνδιέφερε τὰ διανοητικὰ τοῦ ἔθνους συμφέροντα ἡ ἐξεύρεσις τρόπου καθιστῶντος ὑλικῶς ἐφικτὸν τὸν πλουτισμὸν διὰ καλῶν συγγραμμάτων τῆς φιλολογίας, ἥτις ἐπένετο δι᾿ ἔλλειψιν ἐκδοτῶν καὶ ὠργανωμένης βιβλιοπωλίας.

Μιᾶς τούτων, τῶν μὴ λίαν ὡρισμένον σκοπὸν ἐχουσῶν ἑταιριῶν, μέλος ἀπετέλεσα καὶ ἐγὼ κατὰ Μάρτιον. Τότε δὲν ἐνθυμοῦμαι παρὰ τίνος εἶχε κατατεθῆ συλλογή τις ἀρχαίων ἀντικειμένων εἰς τὴν Τράπεζαν, εἰς τὸ γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως, ἐπ᾿ αὐτῇ δ᾿ ἔχαιρε καὶ ἐκόμπαζε πολὺ ὁ ἄλλως ἥκιστα ἀρχαιογνώστης Διοικητὴς τῆς Τραπέζης κ. Γεώργιος Σταῦρος, καὶ βαθμηδὸν διεφλέχθη ὑπὸ ζήλου φιλαρχαίου, ὥστε καί, ἀδιαφορῶν διὰ τὴν ὕπαρξιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας, ἢ καὶ αὐτὴν ἀγνοῶν, συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ σχηματίσῃ αὐτὸς περὶ ἑαυτὸν μικρὰν ἀρχαιολογικὴν ἑταιρίαν, εἰς ἥν, πλὴν τῶν Ὑποδιευθυντῶν καὶ τοῦ κ. Ρενιέρη, συμπεριέλαβε καὶ ἐμέ. Δὲν ἠρνήθην δέ, οὐχὶ διότι ἐλησμόνουν τὴν ὕπαρξιν τῆς ἀρχαιοτέρας ἑταιρίας ἢ διότι ἤθελον νὰ τῇ ἀντιπράξω· ἐξ ἐναντίας, βλέπων ὅτι, ἀφοῦ ἐξηντλήθησαν οἱ πόροι αὐτῆς εἰς τὰς ἀνασκαφὰς καὶ τὴν ἀγορὰν τοῦ οἰκοπέδου τῆς κ. Ψωμᾶ, τοῦ δοθέντος εἰς προῖκα τῷ διευθυντῇ τῶν ἀρχαιοτήτων, οὐδαμόθεν εἶχεν ἡ Ἑταιρία νὰ προμηθευθῇ νέας εἰσπράξεις, καὶ μένουσα ἐν ἐντελεῖ ἀργίᾳ ἐκινδύνευε ν᾿ ἀποσβεσθῇ ἐντελῶς, ἤλπισα ὅτι ἡ νέα αὕτη ἐπιχείρησις θέλει δώσει νέαν ζωὴν εἰς τὸν σκοπόν, ὃν ἐκείνη ἐπεδίωκεν. Ἡ νέα δὲ μικρὰ ἑται-

ρία, ἐγκριθεῖσα διὰ Διατάγματος, οὐχὶ κυρίως διότι ἡ Κυβέρνησις ἐξετίμα αὐτῆς τὴν χρησιμότητα, ἀλλὰ μᾶλλον διότι ἀπήλαυεν ἐπιῤῥοῆς παρὰ πᾶσι τοῖς Ὑπουργείοις ὁ τὸ δὴ λεγόμενον τὰ δέματα τοῦ βαλαντίου ἐν χερσὶν ἔχων Γεώργιος Σταύρου. Καὶ ἐπὶ μακρὸν μὲν ἔμεινεν ἡ ἑταιρία νεκρά. Ἀλλά, μετά τινα ἔτη, ἦλθεν, ὡς κατωτέρω, περίστασις, καθ᾽ ἣν καὶ αὐτὴ προσέφερε τὴν συμβολήν της.

## Μουσεῖον.

Κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ ἔαρος τούτου ἀπεφάσισε τέλος ἡ Κυβέρνησις καὶ τὰ περὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου· ἀλλά, κατ᾽ ἐμὴν κρίσιν, κακῶς ἀπεφάσισε· δι᾽ ὃ καὶ ὅτε, διορίσασα ἐπιτροπήν, ἵνα συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς, συμπεριέλαβε καὶ ἐμὲ ἐν αὐτῇ, δὲν ἐδέχθην τὸν διορισμόν, ἀντιτάξας ὅτι, ὡς πρός τε τὸ οἰκοδομικὸν σχέδιον τοῦ καταστήματος καὶ ὡς πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἤθελον νὰ τὸ ἀνεγείρωσιν, ἐντελῶς διεφώνουν.

Ἡ ὁρισθεῖσα θέσις ἦν ἡ τοῦ λόφου τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου, νοτιοδυτικῶς τοῦ Θησείου, κατ᾽ ἐμὲ δὲ τὸ διπλοῦν ἐλάττωμα ἔχουσα καὶ ὅτι θὰ ἦν τὸ πρῶτον τῷ ἐκ Πειραιῶς ἀνιόντι ξένῳ ὁρατὸν οἰκοδόμημα, καταστρέφον πᾶσαν αὐτοῦ προσδοκίαν τοῦ νὰ ἴδῃ τούτου ἄλλο ἀνώτερον καὶ μᾶλλον ἐνδιαφέρον, καθ᾽ ὅσον προὐχώρει εἰς τὴν νέαν πόλιν, καὶ ὅτι ἔκειτο ἐκτὸς καὶ μακρὰν τῆς πόλεως, ἧς αὐτὸ ὤφειλε νὰ ᾖ τὸ κέντρον καὶ ὁ πυρήν, καὶ προσιτὸν εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τῶν κατοίκων.

Ὡς δὲ πρὸς τὸ σχέδιον, ἀφ᾽ οὗ πρὸ ἐτῶν εἶχεν ἡ Κυβέρνησις προκηρύξει διαγωνισμόν, καὶ τῇ εἶχον πεμφθῇ ἐνημέρως σχέδια, συνταχθέντα ἐπὶ τῇ βάσει προγράμματος, ὃ αὐτὴ διέγραψε, ἐγὼ εὕρισκον ἄτοπον, καὶ παράβασιν τῶν ὑποχρεώσεων, ἃς πρὸς τρίτους ἀνέλαβε, τὸ νὰ ἐφαρμοσθῇ ἤδη ἕτερον σχέδιον ξένον πρὸς τὸν διαγωνισμὸν καὶ μὴ κατὰ τὰς βάσεις αὐτοῦ συνταχθέν, ἄλλως τε κατ᾽ ἐμὲ καὶ ἐντελῶς ἄσκοπον. Ἀντεπρότεινον δέ, ὅπως δή-

ποτε, ἂν ἡ κυβέρνησις ἐπέμενε ν᾿ ἀποστῇ τοῦ ἀρχαίου σχεδίου, καὶ ἐφρόνει ὅτι ἐδικαιοῦτο εἰς τοῦτο, νὰ ἐκλεγῇ κἂν ἡ θέσις μεταξὺ τοῦ Βασιλικοῦ Κήπου καὶ τοῦ Ὀλυμπιείου, νὰ περιφραχθῇ πᾶσα καὶ φυτευθῇ εἰς παράδεισον μετ᾿ ἐλαφρῶν ποικίλων στοῶν εἰς τὰ ἄλση διεσπαρμένων καὶ περιλαμβανουσῶν, ὡς καὶ τὰ ἄλση αὐτά, τὰς διαφόρους ἀρχαιότητας κατ᾿ εἶδος καί ἐποχήν, πιστεύων ὅτι τὸ τοιοῦτο ἐν ὑπαίθρῳ, οὕτως εἰπεῖν, Μουσεῖον καὶ σκόπιμον καὶ ὡραῖον ἐδύνατο ν᾿ ἀποβῇ καὶ ἀναλόγως ὀλιγοδάπανον, ὅπως εἰς αὐτὸ νὰ ἐπαρκέσῃ τοῦ Βερναδάκη ἡ δωρεά, ἧς πολλαπλάσιον θ᾿ ἀπήτει παγία καὶ μεγάλη οἰκοδομή. Καὶ ὅτε μὲν εἶχε προσφέρει τὰς διακοσίας χιλιάδας δραχμῶν ὁ φιλογενὴς δωρητής, ἐπὶ τῇ πλαγίᾳ παρατηρήσει μου ὅτι ἀνέγερσις μουσείου ἀπαιτεῖ πολὺ ἀνωτέραν δαπάνην, εἶχεν ἀπαντήσει ὅτι, ἂν ἴδῃ μόνον τὴν ἀνέγερσιν ἀρξαμένην καὶ εὐωδουμένην, οὐδὲν κωλύει καὶ νὰ διπλασιάσῃ τὴν δόσιν καὶ νὰ τὴν τριπλασιάσῃ. Ἀλλ᾿ ἔκτοτε πολλὰ ἔτη παρῆλθον, καὶ οὐδὲν εἶδεν ὁ κ. Βερναρδάκης, ἐξ ἐναντίας δ᾿ ἐπῆλθον δυστυχεῖς χρόνοι, καὶ ἀπώλεσε τὴν περιουσίαν του.

Καὶ τὴν μὲν θέσιν, τὴν ὑπ᾿ ἐμοῦ ἀποδοκιμασθεῖσαν, ἐγκατέλιπεν ἡ Κυβέρνησις, ἀλλ᾿ ἐξελέξατο ἄλλην, οὐχ ἧττον ἀπόκεντρον, τὴν κατὰ τὴν ὁδὸν Πατησίων, σχέδιον δὲ παρεδέχθη τὸ τοῦ κ. Μάγγη, ἀρχιτέκτονός τινος, ἐκ Μονάχου μετακληθέντος καὶ πρὸς τὸ πρόγραμμά μου, ἐφ᾿ οὗ εἶχε προκληθῇ ὁ διαγωνισμός, ἐντελῶς ξένον, καὶ καθ᾿ ἑαυτὸ ἀδόκιμον, ὡς ἐγὼ τότε καὶ ἔπειτα πάντως ἔκρινον.

Τὴν Ἑλλάδα ἐπεσκέφθη τότε, ἐξ Ἀσίας προερχόμενος, ἀνὴρ σπουδαῖος καὶ ἐπιφανής, ὁ ὑπ᾿ ἐμοῦ διὰ τὴν πολυμάθειαν καὶ τὸ ὡραῖον γραφικὸν ὕφος του μᾶλλον ἢ διὰ τὴν εὐθυκρισίαν του θαυμαζόμενος Ρενάν, μετὰ τῆς θυγατρός του, καὶ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ πανταχοῦ τῶν Ἀθηνῶν τὸν ἐξενάγησα, ὡς συνώδευσα εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὴν Καν Levenhof, θυγατέρα τοῦ κόμητος Πάνιν.

Τῇ 14ῃ καὶ 16ῃ Μαρτίου, μετὰ τοῦ νέου πρέσβεως τῆς Ρωσσίας κ. Βλουδόφ, τοῦ κ. Σούτσου, πρώην Πρέσβεως ἡμῶν εἰς Ρωσσίαν καὶ τοῦ υἱοῦ μου Ἀριστείδου, ἐλθόντος νὰ μᾶς ἐπι-

σκεφθῇ, ἀφ᾽ οὗ ἐπεράτωσε τὰς στρατιωτικάς του σπουδάς, ἐπεσκέφθην τὸν Μαραθῶνα καὶ τὴν Ῥαμνοῦντα.

Τῇ δὲ 27ῃ Μαΐου, ὅτε ἔληξαν τὰ μαθήματα τοῦ Πανεπιστημίου, συνώδευσα αὖθις τὴν θυγατέρα μου Ζωὴν εἰς τὰ λουτρὰ τῆς Ὑπάτης. Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἀναχωρήσεως ἡμῶν, ἀφιχθέντες εἰς Χαλκίδα, ἐπεσκέφθημεν τὴν κ. Βαρατάση, θυγατέρα τῆς κ. Μάνου, καὶ ἐγεύθημεν παρὰ τῇ κ. Ἀβέρωφ, θυγατρὶ τοῦ κ. Λάνδερερ, καὶ ἀποπλεύσαντες περὶ τὴν 9ην τῆς ἑσπέρας, ἐξημερώθημεν εἰς τὴν γραφικωτάτην παραλίαν τῆς Λίμνης, ὅπου ἀπέβη ἡ μεθ᾽ ἡμῶν συμπλέουσα καὶ ἐγκεκτημένη κ. Κλεάνθη. Παραπλεύσαντες δὲ μετὰ ταῦτα τὴν Ἀταλάντην καὶ εἶτα περαιωθέντες εἰς Αἰδηψόν, ὅπου πολλοὺς τῶν συμπλεόντων ἀπεβιβάσαμεν, ἀφίχθημεν τέλος μίαν ὥραν πρὸ τῆς μεσημβρίας εἰς Στυλίδα, ὅθεν ἐγὼ μὲν ἐφ᾽ ἵππου (τοῦ κ. Ἀξελοῦ), ἡ δὲ Ζωὴ ἐφ᾽ ἁμάξης (τῆς κ. Φαρδῆ), ἀπήλθομεν εἰς Λαμίαν, καὶ ἐδεξιώθημεν παρὰ τῷ κ. Ἀξελῷ, μεγάλως ὀργιζομένου τοῦ φιλτάτου Οἰκονομίδου, ὃν ὅμως δὲν ἠθελήσαμεν καὶ αὖθις νὰ ἐπιβαρύνωμεν.

Τὴν δ᾽ ἐπιοῦσαν ἐπεσκέφθην, πλὴν τοῦ Νομάρχου κ. Βουρζουκίδου, τοῦ Οἰκονομίδου καὶ ἄλλων προὐχόντων τῆς Λαμίας, ἀξιόλογον συλλογὴν νομισμάτων κεκτημένου, καὶ μετ᾽ αὐτοῦ εἶδον τὰς ἐν τῇ πόλει διεσπαρμένας διαφόρους ἐπιγραφάς, μεθ᾽ ὃ προέτρεψα τὸν κ. Νομάρχην νὰ συστήσῃ ἐκεῖ ἐπιτόπιον Νομαρχιακὸν Μουσεῖον, τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ ἀνατιθέμενος τῷ κ. Βερέτα· ἀλλ᾽ ἡ προτροπή μου ἔμεινεν ἀνεκτέλεστος. Τὴν αὐτὴν δ᾽ ἡμέραν παρὰ τῇ κ. Φαρδῆ, ὅπου ἐμέλλομεν νὰ γευματίσωμεν, προσεβλήθη ἡ Ζωὴ ὑπὸ πυρετοῦ. Ἀλλ᾽ ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ κ. Βερέτα ἀνέλαβε τὴν νύκτα ἐκείνην, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, ἡμέραν Δευτέραν, εἰς τὰς 7 1)2 τῆς πρωΐας ἀπήλθομεν ἔφιπποι διὰ τὰ λουτρά, συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ Μοιράρχου κ. Δαλωνᾶ, ἀπερχομένου νὰ παραλάβῃ τὸν γνώριμόν μου Βέην, δόντα ἤδη ἀφορμὰς ὑπονοιῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἢ μᾶλλον εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν, καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ κράτησιν ἐν Ἑλλάδι τεθέντα. Καθ᾽ ὁδὸν δ᾽ ἐμείναμεν ἐπ᾽ ὀλίγον εἰς τὸ χωρίον Ἀμέρη, παρὰ τῷ κ. Τραγουδάρῃ, συγγάμβρῳ τοῦ φίλου μου ἰατροῦ κ. Βελέντζα, καὶ εἶτα

ὑπερβάντες τὸ χωρίον Λιανοκλάδι καὶ τὸν Σπερχειόν, ὁρμητικὸν ἔχοντα τὸν ῥοῦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ ἔαρος, ἐφθάσαμεν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον κατὰ τὴν 11ην, καὶ μᾶς ἐδόθη κατάλυμα μία τῶν περὶ τὴν λίμνην καλυβῶν, ἡ ὑπ' ἀρ. 17.

Τὴν ἐπιοῦσαν, ἡμέραν καθ' ἣν ἠρχίσαμεν ἡ Ζωὴ καὶ ἐγὼ τὰ λουτρά ἐπέστρεψεν ὁ τὴν προτεραίαν τὴν ὁδοιπορίαν του ἐξακολουθήσας κ. Δαλωνᾶς, φέρων ἐν συνοδίᾳ στρατιωτῶν τὸν Βέην, ὃν εἶχε συλλάβει. Ἐγὼ δὲ παρεκάλεσα ἰδιαιτέρως τὸν κ. Μοίραρχον νὰ μεσιτεύσῃ ἐκ μέρους μου παρὰ τῷ κ. Νομάρχῃ ἵνα μὴ προσενεχθῇ αὐστηρῶς πρὸς τόν, ὡς φαίνεται, διὰ πολιτικοὺς λόγους μᾶλλον συλληφθέντα, καὶ ὁ κ. Βουρζουκίδης, μὲ εἰσήκουσεν, ἴσως ὅμως ὢν καὶ αὐτὸς τῆς ἰδίας γνώμης.

Τὴν ἑσπέραν δ' ἐκείνην λαμπροῦ ὄντος τοῦ φωτὸς τῆς σελήνης, καὶ τῆς νυκτὸς θερμῆς καὶ γαληνιαίας, ἐκαθήμεθα ὅλη ἡ συνοδία τῶν λουομένων εἰς τὸ ὕπαιθρον πρὸ τῶν καλυβῶν, καὶ ἐτερπόμεθα ἐν παντοίαις ὁμιλίαις καὶ ἐν ᾄσμασιν, ἐν οἷς ἐξεῖχεν εἷς τῶν παρεπιδήμων, ὁ κ. Φινάλης. Ἐπειδὴ ὅμως ἡμᾶς αὐτοὺς ἐλησμονοῦμεν, προέτρεψα ἐγὼ τὰς κυρίας νὰ περιδυθῶσι τοὺς μανδύας των, μὴ ἐμπιστευόμεναι ἐντελῶς εἰς τὸ ἐπαγωγόν, ἀλλ' ὡς εἶχον μάθει, ὕπουλον ἐκεῖνο κλῖμα, διότι διὰ τῆς ὑποθέρμου ἀτμοσφαίρας κατήρχετο ἀπὸ τῆς δίκην γιγαντιαίου τοίχου ὑπερκειμένης Οἴτης ψυχρὸν πνεῦμα, ἀσθενείας ἐπιφέρον πολλάκις. Ἀλλ' ἐγώ, ὁ τοῖς ἄλλοις ταῦτα παραινέσας, ἤμην λεπτότατα ἐνδεδυμένος λευκὰ ἐνδύματα θερεινά, καὶ ἐγενόμην ἀληθῶς θῦμα τῆς ἀπρονοησίας, ἀφ' ἧς εἶχον προφυλάξει ἐκείνους.

Τὴν ἐπαύριον εἶχον ἀφυπνισθῆ ὑπ' ἰσχυροῦ κατεχόμενος πυρετοῦ. Συνέπεσε δὲ νὰ ἐπιδημῇ ἐκεῖ τότε νέος ἰατρός, ὁ κ. Βάγιας, ὅστις, ἐπισκεφθείς με, μοὶ παρήγγειλε διὰ τὸ ἑσπέρας 24 κόκκους κινίνης εἰς τέσσαρας δόσεις, καὶ ἄλλους 16 τὴν ἐπομένην πρωΐαν. Ταῦτα δὲ συστήσας μοι, ἀφίππευσεν εἰς ἄλλο χωρίον, εἰς ὃ ἡ ὑπηρεσία του τὸν ἐκάλει. Τὸ ἑσπέρας ὅμως ᾐσθάνθην ὅτι ὁ πυρετὸς εἶχεν αὐξήσει, καὶ ὅτι ἡ κινίνη τότε θὰ ἦτο θανατηφόρος. Ἀπέσχον ἑπομένως τοῦ φαρμάκου, καὶ ἔλαβον τὰς τέσσαρας δόσεις μόνον τὴν ἐπιοῦσαν. Τότε ὅμως ὁ πυρετὸς

ἐπετάθη ἔτι μᾶλλον, καὶ ἡ ἀμηχανία ἦν μεγίστη, διότι πάντες οἱ περὶ ἐμὲ ἔβλεπον προφανῆ τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ βοήθεια παρ᾽ οὐδενὸς ὑπῆρχε, καὶ ἡ μετάκλησις ἰατροῦ ἐκ Λαμίας θ᾽ ἀπήτει ἡμέραν ὁλόκληρον, καὶ ἄλλον τόσον χρόνον ἡ προμήθεια τῶν θεραπευτικῶν μέτρων, ἃ θὰ παρήγγελλεν.

Ἐκεῖ, Θεὸς ἐκ μηχανῆς! Ἐπεφάνη αἴφνης περὶ μεσημβρίαν ἔφιππος ἐκ Λαμίας ἐρχόμενος ὁ ἰατρὸς κ. Ριζόπουλος. Οὐδέποτε ἐπισκεφθεὶς πρὶν τὰ λουτρὰ τῆς Ὑπάτης, καὶ νομίσας ὅτι, ὡς ἰατρός, εἶχε καθῆκον νὰ τὰ γνωρίσῃ, ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ ἐπὶ μίαν ἡμέραν εἰς αὐτά, καὶ συνέπεσεν, ἐντελῶς κατὰ τύχην, νὰ ἔλθῃ, ὡς ἐκ Προνοίας ἀπεσταλμένος, καθ᾽ ἣν ἡμέραν ἡ παρουσία του ἔφερε σωτηρίαν. Ἀκούσας περὶ τῆς ἀσθενείας μου, πρὶν ἢ ἔτι ἀποβῇ τοῦ ἵππου του, ἔσπευσε πρὸς ἐμέ, μ᾽ ἐξήτασε καὶ μ᾽ ἐστηθοσκόπισε, καί, κηρύξας τὴν ἀσθένειάν μου ὀξεῖαν καὶ ἰσχυρὰν πλευροπνευμονίαν, ἔρριψε μακράν μου τὴν κιννίνην, λέγων ὅτι, ἂν τὴν ἐλάμβανον, θὰ μ᾽ ἐδηλητηρίαζε, καὶ ἔπεμψεν εὐθὺς πεζὸν εἰς Ὑπάτην νὰ φέρῃ τὸν κουρέα τῆς κωμοπόλεως.

Ἀλλ᾽ ὁ ἀποσταλεὶς ἐπέστρεψε τὸ ἑσπέρας μόνος· ὁ κουρεὺς δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ! Ὁ κουρεὺς ἐμνησικάκει, δὲν ἠξεύρω διατί, κατὰ τῶν στρατιωτικῶν, καὶ οὐδ᾽ ἵνα κἂν τοὺς ἀφαιμάξῃ ἤθελε νὰ τοὺς πλησιάσῃ· ὥστε ἐβιάσθημεν νὰ ἐξαποστείλωμεν δεύτερον ἄγγελον, ἵνα ἐξηγήσῃ εἰς τὸν μισοστρατιώτην κουρέα, ὅτι ἐγὼ δὲν ἤμην (δηλαδή, ἀληθῶς, δὲν ἤμην πλέον) στρατιωτικός, καὶ οὕτω μόνον τὴν ἐπιοῦσαν πρωΐαν συγκατατέθη νὰ ἔλθῃ, ὅτε δὲν θὰ ἦν ἀπίθανον ἡ ὑπηρεσία του νὰ μὴ ἐδύνατο πλέον νὰ χρησιμεύσῃ.

Ἅμα δ᾽ ἔφθασεν, ὁ κ. Ριζόπουλος, ὅστις πρὸς χάριν μου παρέμεινεν εἰς τὰ λουτρά, διέταξε πέντε ἐπαλλήλους ἀφαιμάξεις, δύο σικύας καὶ δύο ἐκδόρια, καταλαμβάνοντα πᾶν τὸ νῶτόν μου.

Εἶχε δὲ τὴν φιλανθρωπίαν νὰ μείνῃ ὁ κ. Ριζόπουλος δώδεκα ἔτι ὅλας ἡμέρας παρ᾽ ἐμοί. Ἦν δὲ κινδυνωδέστατος τῆς ἀσθενείας ὁ χαρακτήρ, καὶ τούτου εἶχον καὶ ἐγὼ αὐτὸς τὴν ἐπίγνωσιν· διότι ἐξηκολούθουν καθ᾽ ἑκάστην χαράττων μικράς τινας σημειώσεις ἐν βιβλιαρίῳ, καὶ κατὰ τὴν 8ην Ἰουνίου εἶχον γρά-

ψει. «Φαίνεται ὅτι κινδυνεύω. Ἐζητήθησαν καὶ ἄλλοι ἰατροί». Τῷ ὄντι δὲ τῇ 9ῃ Ἰουνίου ἦλθεν ὁ φίλος μου Νομάρχης κ. Βουρζουκίδης, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τρεῖς ἄλλους ἰατρούς, τὸν κ. Γεωργιάδην, τὸν κ. Ἀντωνιάδην καὶ τὸν κ. Βερέτταν, καί, συμβουλίου γενομένου, ἀπεφασίσθη ἡ ἐξακολούθησις τῆς θεραπείας τοῦ κ. Ριζοπούλου.

Ἦν δ' ὀδυνηροτάτη ἡ ἐγχείρισις πρὸ πάντων τῶν ἐκδορίων, διότι τῇ ἐπαύριον, ὅτε τὸ πρῶτον ἠλλάχθησαν, μοὶ ἀφῃρέθη ὅλον σχεδὸν τὸ δέρμα τῆς ῥάχιος. Οἱ δὲ ἰατροί, οἵτινες πάντες τότε μὲ περιεστοίχιζον, καὶ ἐφαίνοντο θεωροῦντές με διατρέχοντα τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων, ἐχάλασαν διὰ μιᾶς τὰς πενθίμους φυσιογνωμίας των καὶ ἀνεκάγχασαν, ὅτε μὲ ἤκουσαν, ἐν ᾧ μ' ἐθεώρουν ἡμιθανῆ, λέγοντα πρὸς τὸν κ. Ριζόπουλον, τὸν ἀποσπῶντα τὸ ἐκδόριον. «Ἀλλ' ἐξοχώτατε, προσέξατε, θὰ σᾶς καταγγείλω ἐπὶ παρανομίᾳ. Ἠξεύρετε ὅτι ὁ νόμος ἀπαγορεύει τὴν βάσανον».

Ἡ δ' ἀσθένεια ἐξηκολούθει οὐδόλως ἐνδίδουσα, καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου ἐκείμην εἰς βύθος καὶ ἀναισθητῶν. Πάντων δὲ τῶν ἐν τοῖς λουτροῖς ἐκίνουν ἰσχυρῶς τὸ ἐνδιαφέρον, καὶ πολλοὶ πολλάκις ἤρχοντο καὶ μ' ἐπεριποιοῦντο, ἰδίως ὁ νέος Θεόδωρος Κολοκοτρώνης μετὰ τῆς γυναικός του, θυγατρὸς τοῦ Ἀποστόλη Κολοκοτρώνη. Πρὸ πάντων δ', ὅταν ἤνοιγον τοὺς ὀφθαλμούς, πολλάκις ἔβλεπον παρὰ τοὺς πόδας τῆς κλίνης μου καθημένην, ὡς τὴν εἰκόνα τῆς παρηγορίας, νέαν χρυσόκομον καὶ χαριεστάτην, καὶ ἐπ' ἐμέ, ἀγωνιῶντα, προσηλοῦσαν τοὺς ὡραίους γλαυκοὺς ὀφθαλμούς της. Ἦν δ' αὕτη ἡ ἑκκαιδεκαέτις Μαρίνα, θυγάτηρ τῆς κ. Ἐμμανουήλ, καὶ εἰς τὴν τεταραγμένην μου διάνοιαν καὶ τὰς ἐξησθενημένας αἰσθήσεις μου μοὶ ἐφαίνετο ὥς τις ἄγγελος ἀνοίγων μοι μετὰ θελκτικοῦ μειδιάματος τὴν πύλην τῶν οὐρανῶν.

Μίαν δείλην, ὅτε, τοῦ βύθους ἐξελθών, τὴν εἶδον μόνην ἐν τῇ καλύβῃ μου, τῇ εἶπον μετ' ἀσθενοῦς φωνῆς ὅτι, κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν, κατ' αὐτὰς ἐκείνας τὰς στιγμὰς τὴν ἔβλεπον καθ' ὕπνον. «Καὶ πῶς μ' ἐβλέπετε;» μὲ ἠρώτησε. «Ὠνειρευόμην, τῇ ἀπεκρίθην, ὅτι ἀπέθνησκον καὶ σᾶς ἔλεγον νὰ δηλώσητε

ὑμεῖς ὅτι ἐπεθύμουν νὰ μ᾽ ἐνταφιάσωσι παρὰ τὴν ρίζαν τοῦ δένδρου, τοῦ κειμένου ἓν τέταρτον ὥρας περίπου ἀπὸ τῶν λουτρῶν, τοῦ μόνου, ὃ εἰς ὡρῶν ἀπόστασιν κύκλῳ ἐφύετο ἐν τῇ πεδιάδι. «Μή, σᾶς παρακαλῶ, λέγετε ταῦτα, μοὶ εἶπεν συγκεκινημένη, διότι δὲν θ᾽ ἀποθάνητε». «Ἴσως, τῇ ἀπεκρίθην, ἀλλ᾽ ἂν τοῦτο συμβῇ, ἠξεύρετε σεῖς μόνη τὴν ἐπιθυμίαν μου». Ἐπενόησα δὲ τὸ πρόσχημα τοῦτο, τοῦ ὑποτιθεμένου ὀνείρου, ἵνα μὴ ἀποτόμως τῇ καταστήσω γνωστὴν τὴν ὅπως δήποτε οὐχὶ εὔθυμον ταύτην, ἀλλ᾽ ἀληθῆ μου ἐπιθυμίαν. Δὲν προεῖδον ὅμως τὴν ἐντύπωσιν, ἣν αἱ λέξεις μου ἤθελον προξενήσει εἰς τὴν ἀγαθὴν νέαν, ἥτις ἐν τῷ ἅμα ἐξέδραμε τῆς καλύβης κλαίουσα, καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατελήφθη ὑπὸ ἰκτέρου.

Ἡ ἀγγελία τῆς ἀσθενείας μου ἀφίχθη ἐν τούτοις, ἐξογκωθεῖσα, εἰ δυνατόν, εἰς Ἀθήνας, οἱ φίλοι μου συνεκινήθησαν, αἱ ἐφημερίδες μ᾽ ἐκήρυξαν ἐπιθάνατον καί τινες καὶ θανόντα, ἡ θεία μου κ. Γεράκη ἐτηλεγράφησε νὰ μάθῃ περὶ ἐμοῦ, καὶ ὁ κ. Οἰκονομίδης, κατὰ παράκλησίν μου, τὴν καθησύχασεν, ὁ δὲ Νομάρχης κ. Βουρζουκίδης ἐτηλεγράφησεν εἰς τὴν σύζυγόν μου, ἥτις ἐν τῷ ἅμα ἀπῆλθε μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Κλέωνος, καὶ ἀφίχθη εἰς τὰ λουτρὰ τὴν 12ην Ἰουνίου. Τότε εἰς τὴν προσφιλῆ καὶ ἄγρυπνον ἐπιμέλειάν της ἐμπιστευθείς με ὁ κ. Ριζόπουλος, ἀνεχώρησε, καὶ ἐπανῆλθε μετὰ τρεῖς ἡμέρας.

Ἐκ δὲ τῆς καλύβης μου μετεκομίσθην εἰς τὸν μόνον ὁπωσοῦν καλῶς ᾠκοδομημένον καὶ κατοικήσιμον οἰκίσκον, ὅστις ὑπῆρχεν ἐκεῖ, κτῆμα τοῦ κ. Χατσίσκου, ὅστις εὐγενῶς μοὶ τὸ προσέφερεν.

Καὶ εἶχον μὲν αἱ δυνάμεις μου μεγάλως ἐκπέσει, ἀλλ᾽ ὁ πυρετὸς ἔπαυσεν ὢν συνεχής, καὶ ἡ ἀνάρρωσις ἤρξατο. Ὅ,τι δ᾽ ἐπί τινας ἡμέρας ἀκόμη μ᾽ ἐβασάνισεν, ἦσαν φύματα μεγάλα καθ᾽ ὅλον τὸ σῶμά μου, καὶ ἰδίως περιβαλόντα τὴν κεφαλήν μου, ὡς ἀκανθίνη στεφάνη, ἥτις δὲν μοὶ ἐπέτρεπε νὰ κατακλιθῶ, ὥστε νύκτας ὅλας ἔμενον ἄϋπνος.

Ἀλλ᾽ ἐν τούτοις, μετὰ διαφόρων ἐνοχλητικῶν διακοπῶν, ἀνέλαβον τέλος πάντων ἐπὶ τοσοῦτο, ὥστε τὴν 23ην Ἰουνίου ἐδυ-

νήθην νὰ γράψω τῷ κ. Νάζῳ, Διευθυντῇ τῆς Ἀτμοπλοϊκῆς Ἑταιρίας, νὰ μὲ εἰδοποιήσῃ ἂν καὶ πότε δύναται νὰ διέλθῃ διὰ Στυλίδος ἓν τῶν ἀτμοπλοίων της, τῶν μὴ προερχομένων ἐξ Ἀνατολῆς, καὶ ἑπομένως μὴ ὑποκείμενον εἰς κάθαρσιν, συγχρόνως δὲ καὶ τῷ πρωθυπουργῷ κ. Κουμουνδούρῳ, ἵνα τὸν παρακαλέσω, ἐὰν τοιοῦτο πλοῖον δὲν εἶχεν ἡ ἑταιρία, νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς ἓν τῶν κατὰ τὸν Μαλαϊκὸν κόλπον περιπολούντων δημοσίων νὰ μᾶς παραλάβῃ καὶ μᾶς ἀποβιβάσῃ εἰς Πειραιᾶ.

Οὕτω τῇ 29ῃ μᾶς ἐστάλη πλοῖον τῆς Ἑταιρίας, καίτοι δέ, προσβληθείσης τῆς Ζωῆς τὴν προτεραίαν ὑπὸ πυρετοῦ, ἐπειδὴ εἶχεν ἀναλάβει ἐν τούτοις, ἀπήλθομεν κατ' εὐθεῖαν εἰς Στυλίδα ἐφ' ἁμάξης, ἐγὼ μετὰ τῆς Καρολίνας, τῆς Ζωῆς καὶ τοῦ κ. Φινάλη, ἐνῷ ἄλλοι συνοδοιπόροι μᾶς συνώδευον ἔφιπποι, ὁ δὲ Κλέων ἐπὶ καμήλου, καὶ μετά τινας ἐπισκέψεις εἰς τοῦ κ. Δούκα καὶ Κασιγούλη, γευματίσαντες παρὰ τῷ Καπετὰν Δημήτρῃ, τῷ ποτὲ Ὀθωμανῷ ὑπασπιστῇ τοῦ Βάσσου, ἐπεβιβάσθημεν τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ ἀτμόπλοιον μετὰ τῆς κ. Ἐμμανουὴλ καὶ τοῦ κ. Φινάλη, καί, ὁρμισθέντες εἰς τὰς 4 τὸ πρωῒ εἰς Αἰδηψόν, κατεπλεύσαμεν εἰς τὰς 9 ½ εἰς Χαλκίδα, ὅπου προὐγευματίσαμεν παρὰ τῇ κ. Ἀβέρωφ, καὶ κατὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀπεβιβάσθημεν εἰς Πειραιᾶ, εὑρόντες περιμένοντάς μας ἐκεῖ τὸν Ἀλέξην καὶ τὸν Γρ. Βυζάντιον.

## Ἐν Ἀθήναις.

Καὶ μετὰ τὴν ἄφιξίν μου δὲ μὲ κατέλαβε πάλιν ὁ πυρετός· ἀλλ' ἐπιμελείᾳ τοῦ κ. Πάλλη, ἐντὸς τεσσάρων ἡμερῶν ἀνέλαβον, καὶ ἐπεδόθην αὖθις εἰς τὰς τακτικὰς ἐργασίας μου, αἵτινες τότε, ἐπὶ τῶν διακοπῶν τοῦ Πανεπιστημίου, ἦσαν ἡ σύνταξις τῆς «Εὐνομίας» καὶ ἡ ποίησις τοῦ δράματος τῆς Παρανομῆς.

Ὀφείλω δὲ νὰ εἰπῶ ὅτι, μεθ' ὅσης χαρᾶς ἔβλεπον αὖθις τὴν φίλην πόλιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοὺς οἰκείους καὶ τοὺς γνωρίμους, οὓς πρό τινων ἡμερῶν πολλὴν ἐλπίδα δὲν εἶχον νὰ ἐπανίδω, μετ'

ἄλλης τόσης ἔβλεπον ὅτι μὲ προσεδέχοντο καὶ οἱ ἀρτίως μονονοὺ ἐνταφιάσαντές με, ὥστε ἡ ἐπάνοδός μου ἦν εἶδος νεκραναστάσεως δι' ἐμέ. Εἷς δὲ τῶν φίλων μου, ὁ ἀγχίνους Δ. Πανταζῆς, Τμηματάρχης τότε παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, μοὶ εἶπεν, ὅτι τοσοῦτον εἶχε πιστεύσει εἰς τὸν θάνατόν μου, ὥστε καὶ τὸν ἐπιτάφιόν μου εἶχε συντάξει. Τῷ ἐζήτησα δὲ συγγνώμην διὰ τὸν κόπον, προσθεὶς ὅτι δὲν πρέπει νὰ τὸν λυπῆται, ὡς ματαιοπονίαν, διότι ἀνελάμβανον, ἂν μ' ἐπέτρεπεν, ἐγὼ τὸν λόγον τοῦτον ἢ κἂν τὰ πανηγυρικώτερα αὐτοῦ μέρη ν' ἀπαγγείλω ποτὲ ἐπὶ τοῦ τάφου του. Καὶ δὲν ἤξευρον τότε ὅτι ὁ ἀστεϊσμὸς οὗτος δυστυχῶς κατὰ μέρος θὰ ἐπηλήθευε, διότι ὁ κ. Πανταζῆς, πρὸς ζημίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας, πολὺ μὲ προέλαβεν εἰς τὸν τάφον.

Ἓν δὲ τῶν πρώτων καθηκόντων, ἃ ἐξετέλεσα ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἄφιξίν μου, ἦν νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Βασιλέα, ὅστις ζωηρῶς μὲ συνεχάρη διὰ τὴν ἀνάρρωσίν μου καὶ περὶ τῶν δημοσίων εὐγενεστάτας καὶ λίαν φιλολάους μοὶ ἐξέφρασε διαθέσεις.

Μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον, ἐν μέσῳ Αὐγούστῳ, ἔπαυσα τὴν σύνταξιν τῆς «Εὐνομίας», τῇ μὲν διότι εἶχον ἐξαντληθῆ χρηματικῶς, καθ' ὅσον αἱ δαπάναι αὐτῆς ὑπερέβαινον τὰς δυνάμεις μου, τὰς δ' εἰσπράξεις αὐτῆς εἶχον σφετερισθῆ οἱ αὐτὰς ἐπιτετραμμένοι, τῇ δὲ καὶ διότι ἐθεώρουν περατωθεῖσαν τὴν κυριωτέραν ἐντολὴν τοῦ φύλλου, ἥτις ἦν, κατ' ἀρχάς, τὸ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν παρακώλυσιν τῆς συμφορᾶς ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως, μετὰ ταῦτα δὲ εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῶν δεινῶν αὐτῆς συνεπειῶν, καὶ τέλος εἰς τὴν ἐντελῆ αὐτῆς ἀπόσβεσιν, ἣν ἐπήγαγεν, ἢ κἂν ἦν ἑπόμενον νὰ ἐπαγάγῃ, τῆς Βασιλείας ἡ ἀνίδρυσις καὶ στερέωσις.

## 1866.

Ἐπὶ δὲ τοῦ ἑπομένου χειμῶνος καὶ τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ ἔτους 1866, ἐκτὸς τῶν ἐνασχολήσεων τοῦ Πανεπιστημίου, ἐξηκολούθησα γράφων καὶ ἐπεράτωσα τὴν Ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας Καλλι-

τεχνίας, ἧς τοὺς πίνακας ἐκόμισα ἐκ Λειψίας, καὶ ἐπεδόθην εἰς τὴν σύνταξιν τῶν Πολιτικῶν Ἀρχαιοτήτων πρὸς ἔκδοσιν. Ἤρχισα δ᾽ ἔκτοτε σχεδιάζων καὶ τὴν τραγῳδίαν τοῦ Δούκα, πρὸς ὃ ἐμελέτησα τὸν Lebeau καὶ ἄλλους ἱστορικούς. Μέγα δὲ βάρος ἐργασιῶν καὶ εὐθύνης μοὶ προσετέθη ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ ἔτους τούτου, ὅτε οἱ συνάδελφοί μου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ μ᾽ ἐξελέξαντο Πρύτανιν.

Ἔμενον δ᾽ ἄλλως μακρὰν τῆς πολιτικῆς, ἀλλ᾽ εἰς τῆς πατρίδος τὴν τύχην οὐχ᾽ ἧττον ἐνδιαφερόμενος, μακρόθεν ἐπώπτευον αὐτήν, καὶ κατ᾽ Αὔγουστον τοῦ 1866, ὅτε ἤρξατο εἰς ἐπανάστασιν κορυφούμενον τὸ Κρητικὸν ζήτημα, ἔγραψα πρὸς τὸν Βασιλέα, ἐκθέτων αὐτῷ τὰς ἰδέας μου περὶ τῆς θέσεως τῶν πραγμάτων καὶ περὶ τῆς ἰδίας του θέσεως. Ἔκτοτε, ὅμως, ἤρχισα διορῶν ὅτι ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος μέχρις ὑπερβολῆς ἤλαυνεν ἐν τῇ συνταγματικῇ του πορείᾳ, πρεσβεύων ὅτι ὤφειλεν, ἢ ὅτι ἦν ἠναγκασμένος νὰ δέχηται ἀβασανίστως πᾶν ὅ,τι ἔπραττον ἢ ἤθελον οἱ Ὑπουργοί του, καθ᾽ ὃ ὄντες γνήσιοι δῆθεν βλαστοὶ τῆς ἐθνικῆς πλειοψηφίας· ὥστε ἡ βασιλεία του ἀπέβαινεν εἰς ὑπουργοκρατίαν, ἢ εἶδος δημοκρατίας, ὀρθότερον φατριοκρατίας, εἰς οὐδένα ἔλεγχον ὑποκειμένην, καθ᾽ ὅσον οἱ τοῦ ἐλέγχου ἐκτελεσταὶ, οἱ βουλευταί, ἐκαλοῦντο κυρίως εἰς τὰς ἕδρας των ἐνεργείᾳ αὐτῶν τῶν οὓς εἶχον νὰ ἐξελέγξωσι. Εἶχε δ᾽ ἀκούσει παρὰ τῶν περιστοιχισάντων τὸν θρόνον, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν τότε αὐτοὶ οἱ τὴν ἐπανάστασιν διενεργήσαντες, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Ὄθων ἀπέτυχε καὶ ἀπεβλήθη, ἔπρεπεν ὁ νέος Βασιλεὺς νὰ πράττῃ ἐντελῶς τὰ ἐναντία, τῶν ὅσα ἐκεῖνος ἔπραττεν, ἵνα ἐπιτύχῃ. Ἐγὼ ὅμως ἐτόλμησα νὰ εἰπῶ ποτε εἰς τὴν Α. Μ. ὅτι, ἐξ ἐναντίας, ἂν θέλῃ νὰ πράττῃ ὅ,τι σωτήριον διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ συνᾶδον πρὸς τὴν Βασιλικὴν κλῆσίν του, πρέπει νὰ βαίνῃ εἰς τὰ ἴχνη τοῦ προκατόχου του, ὅστις πάντοτε ἐνεπνέετο ὑπ᾽ αἰσθημάτων τιμῆς καὶ πατριωτισμοῦ, ἀλλὰ νὰ ἐνεργῇ δραστηριώτερον καὶ ἐν ταυτῷ συνεπέστερον. Οἱ Ὑπουργοί, εὑρόν ποτε εὐκαιρίαν νὰ τῷ εἰπῷ, ὀφείλουσι τὴν θέσιν των, οὐχὶ τοσοῦτον εἰς τὴν ἐθνικὴν πλειονοψηφίαν, ἧς ἥκιστα γνησία ἀντιπρόσωπος ἐστὶν ἡ τῆς Βουλῆς, ὡς αὐτη

συνήθως ἐκλέγεται, ὅσον εἰς ῥαδιουργίαν καὶ δωροδοκίαν, ἢ χρημάτων ἢ δημοσίων θέσεων ἢ κἂν ὑποσχέσεων. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο, ἀσθένεια ὂν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἐμφυὴς τῷ συνταγματικῷ πολιτεύματι, δυσκόλως δύναται νὰ ἐμποδίσῃ ὁ Βασιλεύς, πρέπει κἂν νὰ χαλιναγωγῇ τὴν ὑπουργικὴν αὐθαιρεσίαν, προτιμῶν ν' ἀποπέμψῃ ὑπουργὸν παρὰ νὰ κυρώσῃ διὰ τῆς Βασιλικῆς του ὑπογραφῆς ὅ,τι ἡ συνείδησίς του θ' ἀπεδοκίμαζε. Καὶ εἰς ταῦτα μὲν συνεφώνει ὁ Βασιλεύς, ὡς ὀρθῶς λεγόμενα, ἀλλ', εἴτε ἐκ πατροπαραδότων ἀρχῶν ἄκρως συνταγματικῶν, εἴτε ἐκ πεποιθήσεως, ὅτι ἀνωφελῶς θὰ ἐξετίθετο εἰς τοιαύτην δύσκολον πάλην, ἐξ ἧς δὲν ἦν βέβαιον καὶ ὅτι θὰ ἐξήρχετο νικητής, σπανίως ἀπεφάσισε νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς τοιαύτας ἀρχάς, καί, ἀντὶ νὰ ἡνιοχῇ τὸ ἅρμα, ἠρκεῖτο εἰς τὸ νὰ μὴ κωλύῃ τὴν πορείαν του καὶ νὰ τὸ παρακολουθῇ, εἰ καὶ ἄλλως ἐνίοτέ τινες ἐκινδύνευον κατὰ κρημνῶν νὰ τὸ φέρωσι.

Συνέταξα δὲ κατ' Αὔγουστον καὶ ὑπόμνημα περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων, καὶ ἰδίως περὶ τῶν τῆς Κρήτης, ἧς ψευδεῖς εἰδήσεις διέδιδον τὴν προσεχῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα προσάρτησιν, καὶ ἔπεμψα αὐτὸ τῷ Γλάδστωνι, ὅστις εὐγενέστατα μοὶ ἀπήντησε, καὶ ἐξηκολούθησα ἀλληλογραφῶν καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ μετὰ τοῦ St Marc Girardin, παρ' οὗ ἐλάμβανον φιλελληνικωτάτας ἐπιστολὰς καὶ ἀπαντήσεις.

Ὁμοίως ἔγραψα καὶ τῷ Victor Hugo, ἐπικαλούμενος τὸν φιλελληνισμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔλαβον βραχεῖαν, ἀλλ' ἐκφραστικὴν ἀπάντησιν, ἰδιοτρόπως κεχαραγμένην εἰς ἐσχισμένον λωρίον χάρτου, καὶ φυλάττω αὐτὴν θρησκευτικῶς εἰς τὰ ἔγγραφά μου.

Ἐν τῷ ἔτει τούτῳ ὁ υἱός μου Ἀριστείδης, ἀξιωματικὸς ἤδη ἐν τῷ Μηχανικῷ τοῦ Πρωσσικοῦ Στρατοῦ, ἐπιστρέψας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, ἠναγκάσθη νὰ παρακολουθήσῃ αὐτὸν εἰς τὸν κατ' Αὐστρίας πόλεμον, καὶ διεκρίθη ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν καθηκόντων του, καὶ μετ' ἀνδρείας καὶ αὐταπαρνήσεως ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ τραυματισθέντος λοχαγοῦ του, ὅστις καὶ μετὰ ταῦτα ἐν Βερολίνῳ τὸν παρουσίασεν εἰς παρατεταγμένον τὸν Λόχον, ὡς σωτῆρα του. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀντεμείφθη διὰ τοῦ παρασήμου τοῦ Σιδηροῦ

Σταυροῦ. Μετὰ τὴν εἰρήνην, λοιπόν, μᾶς ἔγραψεν ὅτι ἐπιθυμητὸν θὰ ἦτον ἂν τὴν ἄδειαν, ἣν ὁ Βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἔδωκεν, ἵνα σπουδάσῃ αὐτὸς εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Σχολεῖον τοῦ Βερολίνου, ἐδυνάμεθα νὰ ζητήσωμεν καὶ ἐπιτύχωμεν ἐπίσης καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ του Αἰμυλίου, οὗ τὴν ἐκπαίδευσιν θέλει τότε εἶσθαι εἰς θέσιν αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ ἐπιτηρῇ, ἐν ὅσῳ ἔμενεν ἐν τῷ Πρωσσικῷ Στρατῷ, ὡς ὤφειλεν ἐπί τινα ἔτη ἀκόμη πρὸς συμπλήρωσιν τῶν στρατιωτικῶν γνώσεών του. Συναινέσας εἰς τοῦτο, ἀπέτεινα τὴν δέουσαν ἀναφορὰν εἰς τὸν Πρέσβυν τῆς Πρωσσίας κ. Βάγνερ, τάχιστα δ᾽ ἐλθούσης δι᾽ αὐτοῦ τῆς βασιλικῆς ἐγκρίσεως, συναπῆλθεν ἡ Καρολίνα μετ᾽ αὐτοῦ καὶ πάσης τῆς οἰκογενείας, ἵνα μένῃ ἐν Βερολίνῳ πλησίον του καὶ πλησίον τοῦ Ἀριστείδου, λίαν ἔτι τεταραγμένη ὑπὸ τῶν κινδύνων, οὓς οὗτος ἐπὶ τοῦ πολέμου διέτρεξεν. Ἀλλά, καταπλεύσαντες εἰς Τεργέστην, εὗρον ἐκεῖ ἐνσκύψασαν τὴν χολέραν, καί, κωλυομένη ὑπὸ τῆς καθάρσεως νὰ προβῇ περαιτέρω, ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταστῇ ἡ οἰκογένεια εἰς τὸ μίαν ὥραν ἀπέχον χωρίον Ἄδελσβεργ, τὸ παρὰ τὸ ὁμώνυμον περίφημον σπήλαιον. Ἐκεῖ δὲ συμπαρέμεινε καὶ ὁ Κλέων, ὅστις, ἀφ᾽ οὗ, περατώσας τὰς σπουδάς του, ἔδωκεν ἐξετάσεις ἐν Εἰδελβέργῃ, ὑπηρέτησεν ἐπὶ πολὺ ἀμίσθως εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ μὴ βλέπων ἐκεῖ ἐλπίδα προόδου, εἶχεν ἀπέλθῃ εἰς Τεργέστην, ζητῶν τινα ἐργασίαν, ἢ παρὰ τῇ «Ἡμέρᾳ» ἢ ἀλλαχοῦ.

Ἐγὼ δέ, ἀπὸ τῆς 20ῆς Ἰουλίου ἔμεινα ἐντελῶς μόνος ἐν Ἀθήναις, ἐν βαθείᾳ βαρυθυμίᾳ, καὶ εἰς μόνην τὴν ἐργασίαν καὶ τὰς ἀναμνήσεις παραμυθίαν ζητῶν. Διετήρησα δ᾽ ἕνα μόνον ὑπηρέτην, ἐγευόμην λιτώτατα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τὸ Βυζάντιον, καὶ ὀλιγίστους φίλους ἐπεσκεπτόμην, ὧν εἷς ἦν ὁ Πρέσβυς τῆς Τουρκίας, κ. Φωτιάδης. Μετὰ μικρὸν δὲ μετῴκισα πάλιν εἰς τὴν ἀρχαίαν πατρικήν μου οἰκίαν, εἰς δύο πρόσγαια δωμάτια, ἃ εἶχον διατηρήσει, ἐνοικιάσας πάντα τὰ λοιπὰ εἰς τὸ Γυμνάσιον.

Μίαν ἐκεῖθεν τερπνὴν ἐκδρομὴν ἐνθυμοῦμαι, κατὰ τὴν 28 Ἰουλίου, τὴν εἰς Χαϊδάρι παρὰ τὸ Δαφνίον, ἔνθα εἶχον προσκληθῇ παρὰ τοῦ κ. Νάζου, ἰδιοκτήτου τοῦ χωρίου ἐκείνου. Ἀπῆλθον δ᾽ ἔφιππος μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Δοσίου, πρὸ ὀλίγου ἐπανελ-

θόντος ἐξ Ἰταλίας, ὅπου εἶχε καταταχθῇ εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Γαριβάλδη, δι᾿ ὃ καὶ ἐπ᾿ ἀνδρείᾳ καὶ ἡρωϊσμῷ ἐφημίζετο. Καὶ ὁποῖα μὲν ὑπῆρξαν τὰ Ἰταλικὰ αὐτοῦ κατορθώματα ἀγνοῶ, ἐξεπλάγην ὅμως ἰδὼν αὐτὸν περίφοβον κατὰ πᾶσαν τὴν ὁδόν, καὶ ὑποπτεύοντα ὅτι εἰς πᾶν βῆμα καὶ ἐκ παντὸς θάμνου λησταὶ ἐδύναντο νὰ ἐπιπέσωσιν ἐφ᾿ ἡμῶν. Ἐγὼ δέ, καίτοι πάσχων ἔτι ἐκ συνεπειῶν τῆς ἀσθενείας μου, ἰδίως ἐξ ἡπατικῶν πόνων, δι᾿ ὃ καὶ ἐφ᾿ ἁμάξης ἐπέστρεψα, ἀπήλαυσα ὅμως πληρέστατα τῆς φιλοξενίας τοῦ κ. Νάζου καὶ τῆς ὡραίας οἰκογενείας του, ὡς καὶ τῆς θαυμασίας ἀπόψεως τοῦ Χαϊδαρίου, καὶ τόσον ὀλίγον ἐταραττώμην ὑπὸ τῶν ὑπονοιῶν τοῦ συνοδοιπόρου μου, ὥστε μετὰ δέκα ἡμέρας ἐπανῆλθον αὖθις εἰς τὴν αὐτὴν ἐξοχὴν εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ οἰκοδεσπότου, καὶ ἐπέστρεψα ἔφιππος καὶ μόνος διὰ νυκτός.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου ἠθέλησα νὰ ἐπιθεωρήσω τὴν μετάφρασιν τῆς Αἰνειάδος ὑπὸ τοῦ πατρός μου, καὶ νὰ παρουσιάσω αὐτὴν πρὸς ἔκδοσιν. Ἰδὼν δ᾿ ὅτι 400 στίχοι ἔλειπον ἐκ τοῦ Β´ βιβλίου, ἴσως ἀπολεσθέντος τοῦ χειρογράφου, ἐπελαβόμην τῆς ἐκ νέου αὐτῶν μεταφράσεως.

Ξένος ἐπίσημος ἐπεδήμει τότε ἐν Ἀθήναις ὁ ἐκ Γενέβης φιλέλλην κ. Béthan, ἄλλοτε ἰδιαίτερος γραμματεὺς τοῦ Κυβερνήτου Καποδιστρίου, καὶ ἔπειτα Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἑλβετίᾳ. Μετὰ τούτου δὲ συνεχῶς ἐβλεπόμην, καὶ τὸν ἐξενάγησα ἐπανειλημμένως εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Ἀνέλαβον δὲ τὴν Πρυτανείαν τῇ 16ῃ Ὀκτωβρίου, ἀπαγγείλας, ἐνώπιον καὶ τοῦ Βασιλέως, λόγον περὶ τῆς ἀρχαίας ἀγωγῆς παραβαλλομένης πρὸς τὴν σημερινήν.

Ἡ λίαν δ᾿ ἐνδιαφέρουσα ὑπηρεσία αὕτη δὲν ἦν πάντοτε ἀπηλλαγμένη καὶ ἀκανθῶν. Οὕτω, εἶχον πληροφορηθῇ ὅτι οἱ φοιτηταὶ τῆς Νομικῆς, ἢ τοὐλάχιστον τινὲς ἐξ αὐτῶν, ἀφορμὰς ἔχοντες δυσαρασκειῶν, εἶχον θορυβήσει ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ τοῦ καθηγητοῦ κ. Σαριπόλου, ὅστις αὐστηράς, καί, ὥς τινες διϊσχυρίζοντο, ὑβριστικὰς ἀποτείνας λέξεις εἰς αὐτούς, ἐκορύφωσεν αὐτῶν, ἀντὶ νὰ κατευνάσῃ, τὰς δυσαρεσκείας, καὶ ἀναστάτων γενομένων τῶν φοιτητῶν, ἐβιάσθη νὰ διακόψῃ τὴν παράδοσίν του.

Πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ, τὴν ἐπαύριον κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μαθήματος τοῦ κ. Σαριπόλου, ἐλθὼν εἰς τὸ Πρυτανεῖον, παρεκίνησα αὐτὸν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν παράδοσιν, ὑποσχεθεὶς νὰ τὸν συνοδεύσω καὶ τὸν ὑποστηρίξω, ἂν μόνον ἀπέφευγεν ὁ ἴδιος πάντα λόγον ἐρεθιστικόν, τοῦτο δὲ καὶ μοὶ ὑπεσχέθη. Εἰσελθὼν λοιπὸν μετ᾽ αὐτοῦ, ἔστην πλησίον του παρὰ τὴν καθέδραν· ἀλλὰ μόλις ἠνέωξε τὸ στόμα, καὶ ἰσχυραὶ κραυγαὶ στασιαστικαὶ ἠγέρθησαν πανταχόθεν, καὶ σταθερὰ ἐφαίνετο τῶν ἀκροατῶν ἡ ἀπόφασις νὰ μὴ τὸν ἀφήσωσι νὰ ὁμιλήσῃ.

Τότε, ἀναβὰς ὁ ἴδιος εἰς τὴν καθέδραν, καὶ ἀποτείνας τὸν λόγον πρὸς τοὺς ἀκροατάς, οἵτινες διὰ μιᾶς ἐσιώπησαν, τοῖς παρέστησα πόσον ἄτοπος καὶ ἀντιπατριωτικὴ ἦν ἡ διαγωγή των, διαβάλλουσα ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης τὸ Πανεπιστήμιον, τὸν ναὸν τῆς ἐν Ἑλλάδι διανοητικῆς ἀναπτύξεως, ὡς ἑστίαν ἀναρχικῶν ταραχῶν, καὶ ἀποδεικνύουσα ὅτι ἡ σπουδάζουσα νεολαία, παρ᾽ ἧς ἡ Ἑλλὰς τὸ μέλλον αὐτῆς προσδοκᾷ, δὲν ἦν ἐμβριθής, οὐδ᾽ ἐννοεῖ ὅτι, πρὶν ἢ ἔχῃ τὴν ἀξίωσιν νὰ κρίνῃ τοὺς καθηγητάς της, πρέπει πρῶτον νὰ διδαχθῇ ὑπ᾽ αὐτῶν. Προσέθηκα δέ, ἐπὶ τέλους, ὅτι ὑπερηφάνως ἀνεγίνωσκον ἄλλοτε ἐν συγγράμμασι τῶν ἀλλοδαπῶν ἐπαίνους τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας, ὡς ἐμβριθῶς εἰς τὰς σπουδὰς ἐπιδιδομένης καὶ φευγούσης τὰς ταραχάς, ἅς τινας ἀπ᾽ αὐτῶν ἀποτρέπουσι, καὶ θέλω ἐντραπῇ ἤδη βλέπων διαψευδομένην ταύτην τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας της.

Τοιαῦτα καὶ ἄλλα εἰπών, ἐπράϋνα τοὺς μᾶλλον ἐξημμένους, αἰδεσθέντας τοὺς λόγους μου. Ἡ ἡσυχία ἀποκατέστη, καὶ ὁ καθηγητὴς ἤρχισε τὴν διδασκαλίαν του. Ἀντὶ ὅμως νὰ περιορισθῇ εἰς αὐτήν, ὡς τὸν εἶχον προτρέψει, παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ φύσει βιαίου τοῦ χαρακτῆρος, ἀπέτεινε, παρὰ πάσας τὰς ὑποσχέσεις καὶ διαβεβαιώσεις του, πρὸς τοὺς ἀκροατάς του προσβλητικωτάτην ἀποστροφήν, ἥτις ἐν τῷ ἅμα ἐξήγειρε θύελλαν πολὺ χείρονα τῆς προτέρας. Ταύτην δέν ἐπεχείρησα πλέον νὰ καταστείλω, διότι δὲν ἦν ἐλπιστὸν νὰ τὸ κατορθώσω καὶ διότι δὲν προὐτιθέμην νὰ ἔλθω εἰς χεῖρας πρὸς τοὺς φοιτητάς. Ἐξῆλθον, ἑπομένως, ἀφεὶς τὸν καθηγητὴν εἰς τὴν τύχην του, ἣν αὐτὸς προὐκάλεσε, καὶ σχε-

δὸν ἀμέσως ἐπέστρεψε καὶ αὐτὸς εἰς τὸ Πρυτανεῖον, ὅπου τῷ εἶπον, ὅτι τὸν παρακαλῶ νὰ διακόψῃ τὰ μαθήματά του μέχρι νεωτέρας διαταγῆς. Μετὰ ταῦτα δὲ μετεκάλεσα ἰδίως παρ᾿ ἐμοὶ τοὺς γνωστοτέρους τῶν φοιτητῶν τῆς σχολῆς, τοὺς ἐπέπληξα καὶ τοὺς ἐνουθέτησα, καὶ ἔλαβον τὴν ὑπόσχεσίν των τοῦ ν᾿ ἀποφύγωσι τοῦ λοιποῦ νέον σκάνδαλον, ἂν καὶ ὁ καθηγητὴς ἀποστῇ νέας μνείας καὶ νέων αἰνιγμῶν τοῦ συμβάντος· μαθὼν δ᾿ ὅτι οἱ ταραξίαι ἦσαν μᾶλλον ξένοι τῷ Πανεπιστημίῳ, ἐνεργήσαντες πρὸς συμφέρον τινός, ἐποφθαλμιῶντος εἰς τὴν ἕδραν τοῦ κ. Σαριπόλου, ἐνήργησα τὴν ἀστυνομικὴν αὐτῶν ἀπομάκρυνσιν, καὶ οὕτως ἐπανῆλθεν ἡ τάξις, καὶ ὁ καθηγητὴς ἐπεδόθη εἰς τὰ ἔργα του αὖθις.

Ἦν δ᾿ οὐ μικρὸς ὁ βρασμὸς ἐν γένει παρὰ τοῖς φοιτηταῖς, λείψανον τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ προϊὸν τοῦ ἐν Κρήτῃ διαρκοῦντος ἀγῶνος. Οὕτως, ἐπανειλημμένως ἐν σώματι ἐρχόμενοι πρὸς ἐμέ, μ᾿ ἐζήτουν ὅπλα, καὶ ἤθελον ν᾿ ἀποτελέσωσιν ἐκ νέου σῶμα ἐθνοφυλακῆς, ὡς εἶχον ὀργανωθῇ ἐπὶ μεσοβασιλείας, τοῦτο δέ, ἐπὶ ἐκθέσει μου, ἐνέκρινε τὸ ὑπουργεῖον· καὶ ἔκτοτε πολλάκις παρευρισκόμην ἔφιππος εἰς τῆς ἐθνοφυλακῆς ταύτης τὰ γυμνάσια, προτρέπων τοὺς φοιτητάς, ἀφ᾿ οὗ ἔγιναν στρατιῶται, νὰ φιλοτιμῶνται νὰ ἔχωσι τὴν πρώτην τῶν στρατιωτικῶν ἀρετῶν, τὴν πειθαρχίαν. Μοὶ παρεῖχε δ᾿ οὐκ᾿ ὀλίγα πράγματα αὕτη ἡ ἐθνοφυλακή, διότι εἰς ἐμὲ ἐναπόκειτο νὰ φροντίζω καὶ περὶ τοῦ ἱματισμοῦ καὶ περὶ τοῦ ὁπλισμοῦ καὶ περὶ παντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ της.

Ἄλλη δὲ περίστασις, ἣν ἐνθυμοῦμαι ἐκ τῶν χρόνων τῆς πρυτανείας μου, ἦν ὅτι ὁ κ. Δοκός, ὁ λόγιος καὶ ἀξιόλογος Γραμματεὺς τοῦ Πανεπιστημίου, ὃν ἔχαιρον ἔχων βοηθὸν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐμβριθοῦς μου ὑπηρεσίας κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, μοὶ ἀνέφερέ ποτε ὅτι, ἐν τοῖς φοιτηταῖς, ἦν ἐγγεγραμμένος καὶ εἷς Ὀθωμανός, Τουρχὰν ὀνομαζόμενος. Τοῦτο, ὡς μοναδικὸν ἕως τότε, εἵλκυσε τὴν περιέργειάν μου, καί, κατὰ παράκλησίν μου, ὁ κ. Δοκὸς μοὶ παρουσίασε τὸν Ὀθωμανόν. Ἦν δὲ νεανίας εὐηδής, εὐγενὴς τοὺς τρόπους καὶ ὁμιλῶν καθαρώτατα, καὶ μετά τινος ἴσως ἐπιτηδεύσεως, τὴν Ἑλληνικήν. Ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει μου δέ, πῶς ἐξέμαθεν αὐτὴν τοσοῦτον ἐντελῶς, καὶ πῶς τῷ ἐπῆλθεν ἡ

ἰδέα νὰ σπουδάσῃ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, αὐτὸς μόνος μεταξὺ τῶν Ὀθωμανῶν, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι δὲν εἶναι παράδοξον, διότι ἐξ Ἰωαννίνων ὤν, ὡμίλει πάντοτε τὴν Ἑλληνικήν, καὶ σπουδάσας εἰς τὸ Ἑλληνικὸν γυμνάσιον τῆς πόλεως ἐκείνης, παρεσκευάσθη διὰ τὰς Πανεπιστημιακὰς σπουδάς. Ἐκφράσας δ᾽ αὐτῷ τὴν χαράν μου διὰ τὴν ἀπόφασίν του, τῷ εἶπον ὅτι λυποῦμαι μόνον διότι, ἕνεκα τοῦ ἐρεθισμοῦ, ὅστις ἐπεκράτει τότε παρὰ τῇ σπουδαζούσῃ νεολαίᾳ ἐξ αἰτίας τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως, δὲν θὰ εὕρισκεν ἴσως παρὰ τοῖς συμφοιτηταῖς του πᾶσαν τὴν θερμὴν δεξίωσιν, ἧς θὰ ἐτύγχανεν ἐν ἄλλαις περιστάσεσιν. Ὁ λόγος δ᾽ οὗτος, ῥηθεὶς ἄνευ οὐδεμιᾶς ὑστεροβουλίας, ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν εἰς τὸν νέον Τουρχάν, ἐκλαβόντα ὅτι ἤθελον ἴσως πλαγίως νὰ τὸν εἰδοποιήσω, ὅτι διέτρεχέ τινα κίνδυνον, καὶ μετ᾽ οὐ πολὺ ἀνεχώρησε τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ταῦτα ἦσαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1867. Μετά τινα δ᾽ ἔτη ἀπήντησα τὸν νέον τοῦτον, ὡς συνάδελφον ἐν τῷ διπλωματικῷ σταδίῳ, ἐν ᾧ διεκρίθη, μέχρις οὗ τέλος τὸν ἐκάλυψε τὸ μυστηριῶδες νέφος, τὸ πολλάκις ἀποκρύπτον ἀνωτέρους Ὀθωμανοὺς ὑπαλλήλους, καὶ ἀγνοῶ τί ἀπέγινε.

Καὶ πρυτανεύων δὲ τότε, ὡς καὶ ἐν τῷ παρελθόντι, ὑπεστήριζον πάντοτε ὅτι, ἂν ἡ πᾶσα ἐκπαίδευσις δὲν δύναται νὰ ᾖ ἄμισθος, ὡς τροφὴ ἀναπόφευκτος παντὸς τοῦ ἔθνους, καὶ τῶν πενεστέρων τάξεων, καὶ τὸν λαὸν διαπλάττουσα, νὰ ἐπιβληθῶσι δέ, οὐχὶ μὲν ἴσως δίδακτρα, ἀλλὰ κἂν πληρωμαὶ διὰ τὰς ἐξετάσεις καὶ τὰ διπλώματα εἰς τοὺς σπουδαστὰς τοῦ Πανεπιστημίου, οἵτινες διὰ τῆς θυσίας ταύτης ἠγόραζον βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα. Ἕτερος δὲ λόγος τῆς τοιαύτης μου σκέψεως ἦν ὅτι οἱ ἀνερχόμενοι διὰ τῶν σπουδῶν των εἰς τὴν βαθμίδα τοῦ νὰ διευθύνωσι τῆς πατρίδος τὴν τύχην προτιμότερον ἦν ν᾽ ἀνήκωσιν εἰς τὰς τάξεις τὰς ἐπιμεμελημένην ἀγωγὴν λαμβανούσας παρὰ τῶν γονέων των. Ταῦτα ἀναφανδὸν πρεσβεύων καὶ συνιστῶν εἰς τὸ ὑπουργεῖον, δὲν ἤλπιζον νὰ καταστῶ λίαν διαχυτικὸς παρὰ τοῖς τότε ἔτι, μετὰ τὰς πολιτικὰς ταραχάς, ἱκανῶς πεφρονηματισμένοις φοιτηταῖς, ἀλλ᾽ ἐφρόνουν ὅτι ἐνήργουν ὅ,τι ἦν ἐθνικῶς ὠφέλιμον.

Κατ᾽ ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου 1866 ἠρξάμην μετὰ τοῦ κ. Βράϊλα συνεργαζόμενος εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς ἐφημερίδος «ἡ Ἑλλάς», διότι ἔκρινον αὐτὴν χρήσιμον εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὐδ' ὀβολοῦ δ᾽ ὑλικὸν ὄφελος εἶχον ἀπ᾽ αὐτῆς, ἐξ ἐναντίας μάλιστα μέχρι, τέλους καὶ ζημίαν, ὅτε, ἀπελθὼν ὁ κ. Βράϊλας, τὴν ἀφῆκε πᾶσαν εἰς βάρος μου.

Κατὰ τὸν Νοέμβριον συνῆλθεν ἡ Βουλή, καὶ ἐπέκειτο μεταβολὴ ὑπουργείου. Ὁ Βασιλεὺς δέ, εἰς ὃν παρουσιάσθην τῇ 12ῃ Δεκεμβρίου, ἵνα τὸν συγχαρῶ διὰ τὰ γενέθλιά του, μοὶ εἶπεν ὅτι ἤθελε τὸ νέον ὑπουργεῖον νὰ σχηματίσῃ ὁ Κουμουνδοῦρος μετὰ τοῦ Βούλγαρη, καί, ἂν ἀπήντα ἀντίστασιν εἰς τὴν Βουλήν, ὅτι θὰ τὴν διέλυεν. Ἐγὼ δ᾽ ἀπήντησα ὅτι, βλέπω μὲν τὰς παντοίας δυσχερείας, αἵτινες περιστοιχίζουσι τὴν Α. Μ., ἀλλ᾽ ὅτι αἱ στιγμαὶ ἐκεῖναι ἀπήτουν μεγάλην πολιτικὴν περίνοιαν, διότι, ὡς εἶχον τότε τὰ τῆς Εὐρώπης, ἐφρόνουν ὅτι ὑπέρποτε τότε ὁ θρόνος του ἵστατο μεταξὺ βαράθρου καὶ Κωνσταντινουπόλεως, διότι, ὡς ἐκ τῆς καταστάσεως τῆς Εὐρώπης, σπουδαιοτάτους ἔκρινον τότε τοὺς χρόνους. Ὅτε δὲ διέλυσε τὴν Βουλὴν ὁ Βασιλεύς, οὔτε ὁ Βούλγαρης εἰσῆλθεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ἀλλ᾽ ὁ Κουμουνδοῦρος ἐμόρφωσεν αὐτό, συμπεριλαβὼν τὸν Τρικούπην ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ἐξακολουθῶν δ᾽ ἐγὼ τὰς φιλολογικὰς ἐργασίας μου, συνέταξα τότε ἐπίτομον Μετρικὴν διὰ τὰ σχολεῖα· ἀλλ' οὐδεὶς εἰσήγαγεν εἰς αὐτά, οὐδ᾽ αὐτήν, οὐδέ τινα ἄλλην.

Προσέτι δ᾽ ἔγραψα καὶ γαλλικὸν φυλλάδιον ἐπιγεγραμμένον «Uu mot sur la question d' Orient», μεθ᾽ ὃ καὶ δεύτερον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «La Grèce ou la Turquie», ἀμφότερα ἐκδοθέντα ἐν Παρισίοις καὶ ἐκφράζοντα τὰς περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος καὶ της θέσεως τῆς Ἑλλάδος ἐν αὐτῷ ἰδέας μου.

## Διπλωματικὸς διορισμός.

Κατὰ τοῦτο τοῦ χρόνου ἡ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης καὶ αἱ ἐπ᾽ αὐτῆς ἐνέργειαι καὶ ἐλπίδες ἐν Ἀθήναις ἦσαν εἰς τὴν ἀκμήν των. Πολὺς ἐγένετο λόγος ὅτι τινὲς τῶν Δυνάμεων εἶχον ἀποφασίσει τὴν προσάρτησιν αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἄλλαι δ᾽ ὅτι

ἐδίσταζον ἀπέναντι τῆς ἐπιμόνου ἀρνήσεως τῆς Τουρκίας, καὶ τὸ νέον ὑπουργεῖον σύνοιδεν ὅτι ὑπέρτατον συμφέρον τῆς Ἑλλάδος εἶχε παραμεληθῆ μέχρις ἐκείνου, ἡ διπλωματικὴ ἐνέργεια καὶ ἀντιπροσώπευσις παρὰ ταῖς ἄλλαις κυβερνήσεσι. Διεδόθη, ἐπομένως, καὶ ἦν ἀληθές, ὅτι σκέψις ἐγένετο περὶ τῆς ἐκ νέου συστάσεως Ἑλληνικῶν Πρεσβειῶν, καὶ περὶ διορισμοῦ Πρέσβεων.

Κατὰ τὴν 27ην Δεκεμβρίου ἦλθε πρός με ἀρχαῖος σχετικός, ὁ κ. Καλαμίδας, καὶ μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι, καθ᾿ ἃ ἐπληροφορήθη, τὸ Ὑπουργεῖον προὔτίθετο νὰ μὲ πέμψῃ Πρέσβυν εἰς Ἀμερικήν. Τῷ ἀπεκρίθην ὅμως ὅτι ἀγνοῶ μὲν τὸ τί τὸ ὑπουργεῖον προτίθεται, ἓν ὅμως ἠξεύρω, ὅτι προτίθεμαι νὰ μὴ δεχθῶ τὴν ἀποστολήν, ἂν μοὶ προταθῇ. Ἀπῆλθον ἐπομένως τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, μετ' ἀποφάσεως, ἂν μοὶ γίνῃ ὑπὸ τοῦ κ. Τρικούπη τοιαύτη πρότασις, νὰ τὴν ἀπορρίψω, συγχρόνως ὅμως, ἐπειδὴ τὰ τῶν Πρεσβειῶν παρεσκευάζοντο, νὰ ὑπενθυμίσω τὸ ἄδικον ὃ προσεγίνετο εἰς τὸν υἱόν μου Κλέωνα, ὅστις, ἀφ᾿ οὗ ἐπὶ ἔτη ἀμίσθως ὑπηρέτησεν ἐν τῷ ὑπουργείῳ, παρημελεῖτο παρ᾿ ἀξίαν, διότι οὐδένα εἶχε προστάτην, καὶ ἠναγκάσθη ν᾿ ἀπέλθῃ εἰς Τεργέστην, ἵνα ἐκεῖ ζητήσῃ ἰδιωτικήν τινα ὑπηρεσίαν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐκεῖ εἶπον· περὶ ἐμοῦ δὲ οὐδεὶς ἐγένετο λόγος.

Ἔκτοτε ὅμως καθ᾿ ἑκάστην ἄλλος ἄλλην μοὶ ἔφερεν ἀγγελίαν, ὁ μὲν ὅτι στέλλομαι Πρέσβυς εἰς Παρισίους, ὁ δ' ὅτι διορίζομαι Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἄλλος ὅτι ἱδρύεται Πρεσβεία εἰς Βερολῖνον καὶ πέμπομαι εἰς αὐτήν, καὶ οἱ ξένοι Πρέσβεις σχεδὸν πάντες συνεφώνουν, ὅτι πρέπει νὰ πεμφθῶ εἰς Παρισίους, κ᾿ ἐβεβαίουν τοῦτο ὡς τὸ πιθανώτατον.

Τὴν 28ην Δεκεμβρίου ὅμως, ἐπισκεφθείς με ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Τρικούπης, μοὶ ἐπρότεινε ῥητῶς, ἵνα δεχθῶ τὴν θέσιν Πρέσβεως εἰς Ἀμερικήν, ἀλλ᾿ ἐπίσης ῥητῶς τῷ ἀπήντησα ὅτι τὴν ἀποποιοῦμαι. Καὶ πρῶτον μὲν τῷ εἶπον ὅτι ἡ μακρὰ θαλασσοπλοΐα μοὶ ἦν ἀδύνατος, καθ᾿ ὃ ἀντιπαθής μοι καὶ ἐπιβλαβεστάτη, δεύτερον ὅμως προσέθηκα ὅτι, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, ἡ ἐν Ἀμερικῇ Πρεσβεία ἦν παντάπασιν περιττή, καὶ οὐδὲν θὰ

ἔφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὠφέλιμον, γνωστῆς οὔσης τῆς ἀρχῆς τοῦ Μονρώ, καθ' ἣν οἱ Ἀμερικανοὶ ἀπέχουσι πάντων τῶν τὴν Εὐρώπην ἀφορώντων, ἵνα δικαιῶνται νὰ μὴ ἀνέχωνται οὐδεμίαν τῆς Εὐρώπης ἐπέμβασιν εἰς τὰ ἴδια ἑαυτῶν πράγματα. Τοῦτο εἶχον ἀπαντήσει πρό τινος ἤδη καὶ εἰς τὸν κ. Κανάρην, ὅστις μοὶ ἐπρότεινε νὰ συναπέλθωμεν, ὡς τριπλῆ ἐπιτροπή, ἐξ αὐτοῦ συγκειμένη, τοῦ Γενναίου Κολοκοτρώνη καὶ ἐμοῦ, εἰς τὸν Νέον Κόσμον, ἵνα ἐνεργήσωμεν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Κρήτης.

Μετὰ ταύτην δὲ τὴν συνέντευξιν, τῇ 30ῇ τοῦ μηνός, παρουσιάσθην μετὰ μεσημβρίαν εἰς τὸν Βασιλέα, ὅστις, δεχθείς με προσηνέστατα, μοὶ εἶπεν ὅτι μὲ εἶχε προτείνει διὰ τοὺς Παρισίους, ἀλλ' ὅτι ἡ θέλησίς του εἰς οὐδὲν ἰσχύει· ὅτι ὁ κ. Τρικούπης εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς ἄλλον τὴν θέσιν τῶν Παρισίων, καὶ ἐμὲ ὥρισε δι' Ἀμερικήν. Μὲ παρεκίνησε δ' ὁ Βασιλεὺς νὰ δεχθῶ αὐτήν, εἰπών μοι ὅτι θὰ μοὶ δοθῇ ὡς Γραμματεὺς ὁ Κλέων, ὅστις, ἐμοῦ μετακαλουμένου, θὰ μείνῃ ἐκεῖ Ἐπιτετραμμένος.

Εὐχαριστήσας τὴν Α.Μ. διὰ τὰς ἐπιεικεῖς διαθέσεις της, Τῇ εἶπον ὅμως ὅτι, ἀφ' οὗ τὸ ὑπουργεῖον δὲν μ' ἔκρινε χρήσιμον δι' οὐδεμίαν θέσιν ἐν Εὐρώπῃ, ἐγὼ δὲν νομίζω ἐμαυτὸν χρήσιμον διὰ τὴν Ἀμερικήν, καὶ ἐξήγησα τὴν περὶ τῆς Ἀμερικανικῆς πολιτικῆς θεωρίαν μου, ἣν εἶχον ἀναπτύξει καὶ τῷ κ. Τρικούπῃ. Ἀλλ' ὁ Βασιλεύς μοὶ ἀντέταξεν, ὅτι τὸ ὑπουργεῖον ἄλλως φρονεῖ, ἐκεῖνο ἔχον τὴν εὐθύνην, ὥστε οὗτος δὲν ἦν λόγος ἄρνησιν δικαιῶν. Τότε, ἀλλάξας ἐπιχείρημα, παρέστησα εἰς τὴν Α. Μ. ὅτι ἡ θαλασσοπλοΐα μοὶ ἦν ἀντιπαθεστάτη καὶ ἐπιβλαβής, καὶ ὅτι, ἂν ἐπιμένῃ εἰς τὴν διαταγήν του, ἀνάγκη ἔσται νὰ διατάξῃ προσθήκην τινὰ εἰς τὸν Προϋπολογισμόν.

— Πρὸς αὔξησιν τοῦ μισθοῦ σας, μ' ἐρώτησεν;

— Οὐχί, Μεγαλειότατε, εἶπον. Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ μισθοῦ ἐστὶν ἔργον τῆς Κυβερνήσεως. καὶ ἐμὸν νὰ διαθέσω τὰ τοῦ βίου μου ἀναλόγως. Ἡ προσθήκη θ' ἀφορᾷ τὴν ποσότητα ἥτις ἔσται ἀναγκαία διὰ τὸν ἐπίσημον καὶ ἀξιοπρεπῆ ἐνταφιασμὸν τοῦ Πρέσβεως τῆς Υ. Μ., διότι ἔχω τὴν βεβαιότητα ὅτι, ζῶν, δὲν θέλω φθάσει εἰς τοὺς ἀντίποδας.

Ὁ Βασιλεὺς ἐγέλασε τότε καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι, ἀφ᾽ οὗ τοσοῦτον ἐπιμένω, συγκατατίθεται νὰ μ᾽ ἀπαλλάξη τῆς θέσεως, ἣν δὲν θέλω νὰ δεχθῶ, ἀλλ᾽ ἀμφιβάλλει ἂν ὁ Ὑπουργὸς θὰ συγκατανεύση νὰ μοὶ δώση ἄλλην.

## 1867.

Κατὰ τὴν πρώτην τοῦ νέου ἔτους, ἐν τῇ μεγάλῃ ὑποδοχῇ τῶν Ἀνακτόρων, παρέστην ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Σώματος τῶν Καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ προσεφώνησα, ἐν ὀνόματι αὐτῶν, τὸν Βασιλέα.

Ἡμέρας τινὰς μετὰ ταῦτα διωρίσθη Πρέσβυς εἰς Ἀμερικὴν ὁ Στρατηγὸς Καλλέργης, παρ᾽ οὗ καί, παρακληθείς, τῷ ἔγραψα τὴν προσφώνησιν, ἣν ἔμελλε ν᾽ ἀπαγγείλῃ πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Συμπολιτείας. Ἐξηκολούθουν δὲ πολλὰ περὶ διορισμοῦ καὶ ἐμοῦ, νῦν εἰς τὴν μέν, νῦν εἰς τὴν δὲ τῶν θέσεων διαδιδόμενα, καὶ ὁ Πρέσβυς τῆς Πρωσσίας μοὶ ἐξέφραζεν ἀγανάκτησιν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν ἵδρυε καὶ ἐν Βερολίνῳ Πρεσβείαν, δι᾽ ἣν, ἔλεγεν, ὅτι ἐμὲ ὑπὲρ πάντας ἐθεώρει κατάλληλον.

Ἀλλ᾽ ὁ Ὑπουργὸς εἶχεν ἤδη διαθέσει τὰ πάντα ἀμετακλήτως, καὶ δώσει ὑποσχέσεις εἰς πολιτικοὺς ἢ ἰδιωτικοὺς φίλους του, ὥστε ἡ ἰδέα τοῖς ἐπῆλθε, πρὸς ἀποζημίωσιν δῆθεν ἢ ἐνδίδοντες εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Βασιλέως, νὰ πέμψωσιν ἐμὲ ὡς ἐπίτροπον εἰς τὴν κατ᾽ ἐκεῖνο τὸ ἔτος ἐν Παρισίοις τελουμένην Ἔκθεσιν. Ἀλλ᾽ ἐγὼ ἀποζημιώσεως, οὐδ᾽ ἀξίωσιν, οὐδ᾽ ἀνάγκην εἶχον, καί, κηρύξας ὅτι ἀρνοῦμαι ἀποστολήν, δι᾽ ἣν δὲν θεωρῶ ἐμαυτὸν κατάλληλον, ἐπεδόθην αὖθις εἰς τὰς συνήθεις μου ἐργασίας, τὰς τῶν παραδόσεων, ἃς ἐπανέλαβον τῇ 11ῃ Ἰανουαρίου, τὰς τῆς Πρυτανείας, τὰς τῆς συντάξεως τῶν Πολιτικῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ τῆς Ἐπιγραφικῆς καὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν Τριάκοντα, καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον μετέβην μόνον, ἀφ᾽ οὗ ἔγραψα τῷ Τρικούπῃ, ἵνα ἐκφράσω τὴν ἀπορίαν μου, διατὶ ὁ Κλέων, ὡς γραμματεὺς προσδιορισθεὶς νὰ συνοδεύσῃ τὸν κ. Καλλέργην, διωρί-

ζετο Β΄ τάξεως, ἐν ᾧ ἄλλοι, μὴ ἔχοντες, ὡς ἐκεῖνος, τὸ προηγούμενον δικαίωμα τῆς μακρᾶς ἀμίσθου ὑπηρεσίας, ὡς φερ' εἰπεῖν ὁ κ. Μ. Δραγούμης, ἐλάμβανον βαθμὸν Α΄ τάξεως.

Ἀλλ' ὁ Τρικούπης ἀποτόμως μοὶ ἀπήντησεν, ὅτι ἡ διαφορὰ ἐστὶ μεγάλη, ὅτι αἱ σπουδαὶ τοῦ κ. Δραγούμη ἦσαν πολὺ ἀνώτεραι τῶν τοῦ Κλέωνος καὶ ἀπεφαίνετο οὕτως, ὡς ἂν ἦτο αὐτὸς ὁ ἐξεταστής των ἢ ἂν εἶχε παρευρεθῆ εἰς τὰς ἐξετάσεις, τέλος δὲ ξηρῶς μοὶ προσέθηκεν ὅτι ὁ διορισμὸς ἀπεφασίσθη, καὶ ἂν ὁ Κλέων δὲν τὸν δέχηται, ἄλλος θὰ διορισθῇ ἀντ' αὐτοῦ.

— Ἀλλὰ τοὐλάχιστον, ἠρώτησα, δύναμαι νὰ ἐλπίζω εἰς τὴν δοθεῖσάν μοι ὑπόσχεσιν ὅτι, μετά τινα χρόνον, θὰ ἐπανέλθῃ ὁ ἀρχηγὸς τῆς πρεσβείας καὶ ὁ Κλέων θὰ μείνῃ ἐπιτετραμμένος.

— Διόλου, μοὶ εἶπε· τοιαύτην ὑπόσχεσιν ἐσφαλμένως σᾶς ἔδωκαν (μοὶ τὴν εἶχε δώσει δ' ὁ Βασιλεύς). Ὅταν, μετ' οὐ μακρὰν διαμονὴν ἐν Ἀμερικῇ, ἐπιστρέψῃ ὁ Πρέσβυς, θὰ ἐπιστρέψῃ μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ υἱός σας, καὶ θὰ μείνῃ ἰδιώτης.

Αἱ δυσμενεῖς καὶ ἥκιστα εὐγενεῖς αὗται ἀπαντήσεις μοὶ ὑπέδειξαν ὅτι ὁ κ. Ὑπουργὸς εἶχε πιθανῶς ἄλλον τινα φίλον, ὃν ἤθελε νὰ πέμψῃ εἰς Ἀμερικὴν καὶ ἀπήντα ἴσως ἀντίστασιν παρὰ τῷ Βασιλεῖ, δι' ὃ ἐπεθύμει νὰ προκαλέσῃ οἰκειοθελῶς παραίτησιν τοῦ Κλέωνος, ἢ ἐμοῦ δι' ἐκεῖνον. Τὴν εὐχαρίστησιν ὅμως ταύτην δὲν ἠθέλησα νὰ τῷ δώσω, οὐδὲ δικαίωμά μου ἐνόμισα νὰ θραύσω ἐγὼ τὸ στάδιον τοῦ υἱοῦ μου. Δι' ὅ, ἀφ' οὗ παρουσιάσθην καὶ εἰς τὸν Βασιλέα, ᾐσθάνθην λύπην διὰ τὴν θέσιν Του καὶ διὰ τὴν ἀσέβειαν, μεθ' ἧς τινὲς τῶν Ὑπουργῶν του Τῷ προσεφέροντο, μοὶ εἶπε δὲ ν' ἀποταθῶ εἰς τὸν Σακελλαριάδην, ὡς μᾶλλον αὐτοῦ δυνάμενον. Οὐδὲν περαιτέρω ἀντέταξα, ὑπέκυψα εἰς πάντας τοὺς ὅρους τοῦ Ὑπουργοῦ, καὶ ἔγραψα προς τὸν Κλέωνα, ὅστις καὶ αὐτὸς ὑπέκυψεν.

Εἰς Λονδίνον Πρέσβυς ἐπέμφθη ὁ κ. Βραΐλας, καὶ τότε, ἀπερχόμενος, μοὶ ἀνέθηκε τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐφημερίδος «ἡ Ἑλλάς», εἰς ἣν ἀπό τινος συνειργαζόμην.

Κατὰ τὴν 16ην Ἰανουαρίου, μεσούσης τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐδόθη ἐν Ἀθήναις μουσικὴ συμφωνία ὑπὲρ τῶν ἐν

῾Ελλάδι προσφύγων ὀρφανῶν τῆς ἡρωϊκῆς νήσου, καὶ δι᾽ αὐτὴν συνέταξα ᾠδήν, ἥτις ἐψάλη τονισθεῖσα ἐπὶ μελῳδίας τοῦ Βελλίνη,

Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ ᾿Ιανουαρίου ἀπῆλθεν ὁ Καλλέργης εἰς Παρισίους, ἵνα ἑτοιμασθῇ διὰ τὸν ὑπερωκεάνειον πόρον του, καὶ ὁ Κλέων, εἰς ὃν ἔπεμψα εἰς Τεργέστην τὴν στολήν του, ἀπῆλθε καὶ αὐτός, ἵνα τὸν συναντήσῃ. ῎Ελαβε δὲ συγχρόνως τὸ Πρωσσικὸν παράσημον (τὸν Σιδηροῦν Σταυρὸν) ὁ ᾿Αριστείδης, διὰ τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ διαγωγὴν κατὰ τὸν Αὐστριακὸν πόλεμον· καί, ὁριστικῶς ἐγκριθείσης τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Αἰμυλίου εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Σχολεῖον Βερολίνου, καὶ τῆς καθάρσεως ἤδη ἀρθείσης, ἀπῆλθε, περὶ ἀρχὰς Φεβρουαρίου, ἡ οἰκογένεια πᾶσα ἐκ Τεργέστης εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Πρωσσίας.

Κατὰ τὴν 5ην δὲ Φεβρουαρίου εἶχον τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἰδῶ εἰς τὴν σκηνὴν τῶν ᾿Αθηνῶν τὴν Παραμονήν, παρασταθεῖσαν ὑπ᾽ ἐρασιτεχνῶν πρὸς ὄφελος τῶν Κρητῶν.

Τῇ 17ῃ δὲ τοῦ μηνὸς τὴν ἑσπέραν, παρευρέθην εἰς σκηνὴν σπαραξικάρδιον. Εἶχον πληροφορηθῇ ὅτι ἡ πρὸ καιροῦ ἐκ τοῦ στήθους πάσχουσα χαρίεσσα καὶ ὡραία θυγάτηρ τοῦ Κουμουνδούρου βαρέως ἠσθένει, καί, μεταβὰς παρ᾽ αὐτῷ, τὴν εὗρον ἐπιθάνατον, καὶ ἔμεινα πλησίον των, παρηγορῶν τὸν δυστυχῆ πατέρα μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ᾽ ἣν εἰς τελευταῖον στεναγμὸν ἀπέπτη τὸ πνεῦμά της.

῾Ο Καλλέργης ἐν τούτοις, εἰς Παρισίους ἀπελθών, ἐχρονοτρίβει ἐκεῖ ἐν παρασκευαῖς, καί, ὡς ὁ ἴδιος μοὶ εἶπε, διανοούμενος, συνεπῶς πρὸς τὸν ὅλον του χαρακτῆρα, νὰ κατακτήσῃ τὴν εὔνοιαν τῶν ᾿Αμερικανῶν διὰ τῶν ᾿Αμερικανίδων, καὶ τὴν εὔνοιαν τούτων διὰ μικρῶν δώρων, ἃ συνωνούμενος, ἐδαπάνα ἐν Παρισίοις χρήματα καὶ χρόνον, καί, τὸ χειρότερον, τὴν ὑγείαν του, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἠσθένησε, καὶ ἡ νόσος του ἔλαβε ταχέως λίαν σοβαρὸν χαρακτῆρα, ὥστε ἀπεφασίσθη ἡ ὀπίσω εἰς τὴν ῾Ελλάδα ἀποστολή του.

῾Ο Κλέων, ὡς υἱὸς ἐπιμεληθεὶς τὸν ἀρχηγόν του, τὸν συνώδευσε μέχρι Μασσαλίας, τὸν ἐπεβίβασεν εἰς τὸ ἀτμόπλοιον μετὰ νέου ῞Ελληνος ἰατροῦ, ὅστις ἀνέλαβε νὰ τὸν νοσηλεύσῃ, καὶ ἀπῆλ-

θεν ἔπειτα εἰς Τεργέστην, ἵνα συνοδεύσῃ τὴν μητέρα του, ἀπερχομένην εἰς Βερολῖνον.

Ἡ κατάστασις τοῦ ἀσθενοῦς, ἅμα ἀφιχθέντος, ἐφάνη βελτιωθεῖσα, καὶ καθ' ἑκάστην τὸν ἔβλεπον. Μοὶ εἶπε δ' ἀμέσως ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἀπεφάσισε, καὶ μετὰ τὴν ἀνάρρωσίν του, νὰ μὴ ἀπέλθῃ εἰς Ἀμερικήν, θεωρῶν τὴν ὁδοιπορίαν, ὡς λίαν ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ὑγείαν του· ὥστε ἔκτοτε ἤρξαντο αὖθις αἱ ἔφοδοι ἐπ' ἐμοῦ. Ὁ κ. Ἰ. Σπηλιωτάκης, Γεν. Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, ἦλθεν ἐπανειλημμένως πρός με, ἵνα μὲ πείσῃ νὰ δεχθῶ τὴν ἀποστολήν.

Τὴν 8ην Μαρτίου δὶς ὁ Βασιλεὺς μ' ἐκάλεσε καὶ μοὶ εἶπεν, ὅτι ἡ τύχη φαίνεται ἀποφασίσασα ἐγώ, οὐχ ἧττον, ν' ἀπέλθω εἰς Ἀμερικήν, διότι, ἀφ' οὗ ἡ παραίτησίς μου ἐγένετο δεκτή, ἰδοὺ ὅτι ἠσθένησεν ὁ διάδοχός μου, καὶ ἤδη πατριωτικὸν καθῆκον μοὶ ἐπιβάλλεται νὰ δεχθῶ. Εἰς ταῦτα ἀπήντησα, ὅ,τι ἐδυνήθην, ἵν' ἀποδείξω ἐκ νέου εἰς τὸν Βασιλέα τὸ ἄσκοπον τῆς ἀποστολῆς, καὶ τὸ ἀκατάλληλον τῆς ἐμῆς ἐκλογῆς, καί, μετὰ ὁλοκλήρου ὥρας συνδιάλεξιν ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων, ὁ Βασιλεὺς ἀπέληξεν εἰπών μοι ὅτι, ὅτε οἱ Ὑπουργοί, οἱ ἔχοντες τὴν εὐθύνην λέγωσι τὴν ἀποστολὴν ἀναγκαίαν, δὲν δικαιοῦται ὁ ἴδιος νὰ τὴν ἀποκρούσῃ, ὅτι λυπεῖται μὲν διότι δὲν ἐστάλην πρός τινα τῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἀλλ' ὅτι θέλω τὸν εὐχαριστήσει ἐὰν δεχθῶ, καὶ ὅτι, ἅμα τὸ ἀποφασίσω, θέλει ἀνυπερθέτως ὑπογράψει τὸ διάταγμα. Ἐγὼ δ' ἀποχωρῶν εἶπον ὅτι ἐλπίζω ἡ ἀνάρρωσις τοῦ Καλλέργη νὰ καταστήσῃ περιττὴν τὴν ἐπὶ τοῦ θέματος συζήτησιν.

Ἐπεδήμει δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον εἰς Ἀθήνας ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Γαριβάλδη, ἐλθών, ὡς διέδωκαν, ἵνα ἰδῇ εἴ τι δύναται νὰ γίνῃ πρὸς ὀργάνωσιν σώματος Ἰταλῶν ἐθελοντῶν διὰ τὴν Κρήτην. Εἰς αὐτὸν ἐδόθη μέγα γεῦμα ἐν τῷ Ξενοδοχείῳ τῶν Ξένων ὑπὸ πολλῶν, ἐν οἷς καὶ ἐγώ, ὡς Πρύτανις, καὶ ὑπὸ τῶν συνδαιτυμόνων κληθεὶς νὰ τὸν προσφωνήσω, τῷ ἀπέτεινα λόγους θαυμασμοῦ διὰ τὴν ἀνδρείαν τοῦ πατρός του, εὐγνωμοσύνης διὰ τὸν φιλελληνισμόν του, ἀλλ' οὐδὲν ἀνέφερον περὶ τοῦ σκοποῦ

τοῦ ἀποδιδομένου εἰς τὴν ἀποστολήν του, διότι τὸ θέμα ἦν πολὺ λεπτόν, ὥστε νὰ θίξω αὐτὸ δημοσίᾳ ἐπὶ τραπέζης καὶ πρὸς ποτήριον οἴνου.

Τὸν Καλλέργην ἐπισκεφθεὶς τῇ 31 Μαρτίου, εὗρον αὐτὸν καλῶς ἔχοντα. Ἔκτοτε δ' ἡ ἀσθένεια αὐτοῦ ἐδεινώθη. Οὐχ' ἧττον ὅμως μετὰ δύω ἡμέρας ἦν ἔτι ἱκανῶς καλὴ ἡ κατάστασίς του, ὥστε πολλὰ νὰ μοὶ εἴπῃ περὶ τῶν περιποιήσεων, ἃς ὁ Κλέων τῷ ἐδαψίλευσεν, ὅτε ἠσθένει ἐν Γαλλίᾳ, καὶ πολλοὺς νὰ τῷ ἀποδώσῃ ἐπαίνους.

Ἀλλ' ἀμέσως τῇ ἐπιούσῃ μετ' ἀπορίας καὶ λύπης ἤκουσα ὅτι ἦν ἑτοιμοθάνατος καὶ τῷ ὄντι ἀπεβίωσε τὴν νύκτα ἐκείνην.

Ἐπὶ τῶν χρόνων τούτων εἶχεν ἀφιχθῆ εἰς Ἀθήνας ὁ ἡγεμὼν Ἰωάννης, θεῖος τοῦ Βασιλέως, καὶ τῆς ἐλεύσεώς του ἡ αἰτία, ἄγνωστος εἰς τὸ κοινόν, σκοπὸν εἶχεν, ὡς μετ' οὐ πολὺ ἐφάνη, ν' ἀντικαταστήσῃ, ὡς ἀντιβασιλεύς, τὸν Βασιλέα ἀπερχόμενον, ἵνα νυμφευθῇ. Τῇ 4ῃ Ἀπριλίου ἀπῆλθον εἰς τ' Ἀνάκτορα καὶ μὲ παρουσίασεν ὁ Βασιλεὺς εἰς τὸν ἡγεμόνα. Τῇ δ' ἐπαύριον ἦλθεν ὁ Βασιλεὺς μετὰ τοῦ θείου του εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, καὶ ἐγώ, ὡς Πρύτανις, τοὺς ἐδέχθην καὶ τοὺς προέπεμψα.

Ἡ δὲ ἐννάτη Ἀπριλίου ἦν ἡ ἡμέρα τῆς κηδείας τοῦ Καλλέργη καὶ μετ' αὐτὴν ἀνῆλθον εἰς τ' Ἀνάκτορα πρὸς ἀποχαιρετισμόν, ἀναχωροῦντος τοῦ Βασιλέως. Μοὶ εἶπε δ' ἡ Α. Μ. ὅτι, ἀφ' οὗ μέχρι τοῦδε ἐνέδωκεν εἰς ἐμὲ καὶ διώρισεν ἀντ' ἐμοῦ τὸν Καλλέργην εἰς Ἀμερικήν, τοῦ θανάτου ἤδη αὐτὸν ἀναρπάσαντος, ἐπέμενε καὶ ἐγὼ νὰ ἐνδώσω καὶ δεχθῶ τέλος τὴν προσφερομένην μοι θέσιν. Εἰς τὴν ἐπιμονὴν ταύτην τοῦ Βασιλέως ἐνόμισα ἄτοπον νὰ ἀντιστῶ περαιτέρω. Ἐδέχθην λοιπὸν καὶ τὸ διάταγμα αὐθημερὸν ὑπεγράφη.

Μετὰ μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, μεταβὰς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ ἀπαντήσας ἐκεῖ τὸν ἡγεμόνα Ἰωάννην, τὸν ἐξενάγησα εἰς αὐτήν.

Τὴν ἐπιοῦσαν δέ, τοῦ διορισμοῦ μου γενομένου γνωστοῦ, συνεκάλεσα τὴν σύγκλητον τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἀνέθηκα τὴν Πρυτανείαν εἰς τὸν Προπρύτανιν. Ἐπειδὴ δὲ διετελοῦμεν εἰς

τὰς διακοπὰς τοῦ Πάσχα, δὲν ἔσχον ἀφορμὴν ν' ἀποχαιρετήσω τοὺς φοιτητάς.

Τῇ 14ῃ 'Απριλίου ἔδωκα τὸν ὅρκον μου, ὡς Πρέσβυς, ἐνώπιον τοῦ 'Αντιβασιλέως, ὅστις φιλοφρονέστατα προσηνέχθη πρὸς ἐμέ. Τῇ δ' ἐπαύριον μετέβην ν' ἀποχαιρετήσω τοὺς κ. 'Υπουργούς, οὓς εὗρον συνηγμένους εἰς τὸ 'Υπουργικὸν Συμβούλιον. 'Επειδὴ δὲ γραπτὴν ὁδηγίαν οὐδεμίαν εἶχον λάβει, τοὺς παρεκάλεσα νὰ μ' εἴπωσι τί κυρίως προσδοκῶσι παρ' ἐμοῦ καὶ τῆς ἀποστολῆς μου, καὶ μοὶ ἀπήντησαν ὅτι περιμένουσιν ἰδίως πολλὰ ὑλικὰ ὠφελήματα, ἐν οἷς καὶ τὴν διάθεσιν πλείστων μετοχῶν τοῦ 'Εθνικοῦ Δανείου, καὶ προσέτι τὴν ἀγορὰν δύο ἢ πλειόνων πλοίων πρὸς καταρτισμὸν τοῦ ναυτικοῦ ἡμῶν.

'Εκ τούτων μόνην τὴν τελευταίαν ἐντολὴν ἔκρινα διακεκριμένην καὶ ἰδίας προσοχῆς ἀξίαν, διότι, καθ' ὅσα ἐγνώριζον περὶ 'Αμερικανῶν, ἡ αἰσθηματικὴ ἐλευθεριότης δὲν χαρακτηρίζει κυρίως αὐτούς, μετοχὰς δὲ δανείων λαμβάνουσι μόνον, ὅτε, καλῶς ὑπολογίσαντες, τὰς εὑρίσκωσι λίαν προσοδοφόρους. Παρεκάλεσα, ἑπομένως, τὸν κ. 'Υπουργὸν τῶν Ναυτικῶν (ὅστις ἦν ὁ Δημ. Γρίβας) νὰ μοὶ εἴπῃ τίνων πλοίων ὑπῆρχε κυρίως ἀνάγκη, καὶ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἐπιζητήσω.

«Ὢ καὶ σὺ» ἦτον ἡ ἀπάντησις. «Αὐτὰ τὰ ἠξεύρεις καλήτερα ἀπ' ἐμέ. Τί μ' ἐρωτᾷς;»

Καὶ ἄλλην δὲν ἐδυνήθην νὰ λάβω.

## 'Απόπλους εἰς 'Αμερικήν.

Τῇ δ' ἐπαύριον, 18ην 'Απριλίου, ἥτις ἦν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα, κατέβην εἰς Πειραιᾶ, καὶ ἀπέπλευσα ἐν ἄκρᾳ γαλήνῃ τῇ 8ῃ τὸ πρωῒ ἐπὶ τοῦ Βασιλικοῦ πλοίου, τῆς ***'Αθηνᾶς,*** διοικουμένης ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου Σακτούρη. Μετὰ τούτου δὲ συνδιελέχθην περὶ τῶν πλοίων καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ μὲ φωτίσῃ ἐπὶ τοῦ ζητήματος, περὶ οὗ ὁ 'Υπουργὸς οὐδὲν εἶχε νὰ μοὶ εἴπῃ. Τοῦτο δ' ἔπραξεν ὁ κ. Σακτούρης, ὡς ἀνὴρ ἐν γνώσει τυγχάνων τῶν ἀναγκῶν τοῦ ναυτικοῦ, καὶ ἰδίως τοῦ ἡμετέρου.

Εἰς τὸν Ἰσθμὸν δ᾽ ἀφίχθην κατὰ τὴν μεσημβρίαν, καὶ εἰς Κόρινθον, ὅπου μετέβην ἐφ᾽ ἁμάξης, ἐπεσκέφθην παρὰ τῷ Πράκτορι τῆς Ἀτμοπλοϊκῆς Ἑταιρείας ὡραῖον ἀνάγλυφον, ὃ εἶχεν ἀποκτήσει, παριστῶν γυναῖκα φέρουσαν κόρην ἐπὶ τῶν νώτων, καὶ στηρίζουσαν διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τὸ δεξιὸν αὐτῆς γόνυ.

Μετὰ μεσημβρίαν δ᾽ ἀναχθέντες ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου, τῆς ***Ἑπτανήσου***, μετ᾽ ἀντιπρώρου βιαίου δυτικοῦ ἀνέμου, ἀφίχθημεν, μίαν ὥραν πρὸ τοῦ μεσονυκτίου, εἰς Πάτρας, ἃς οὐδόλως εἴδομεν, ἕνεκα τοῦ σκότους καὶ τῆς ὁμίχλης, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὰς 9 ὡρμήθημεν εἰς Ζάκυνθον, ὅπου ὁ πλοίαρχος, ἐπὶ τιμῇ τῆς θέσεώς μου, μὲ ἀπεβίβασε διὰ τῆς λέμβου του. Μὴ ἐντυχὼν δὲ τῷ νομαρχεύοντι κ. Κολποδίνῳ, ἔγραψα πρὸς αὐτόν, ἐπεσκέφθην τὴν κ. Ρώμα καὶ τῆς νήσου τὸν βουλευτὴν καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἐν γαλήνῃ κατεπλεύσαμεν εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπου, κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τῆς εἰς τὸν κόλπον εἰσόδου, ἐδυνήθην ἐπὶ μακρὸν νὰ ἰδῶ τὸ περίεργον φαινόμενον τοῦ ὑποβρυχίου ρεύματος, εἰς ἁλιτενεῖς βράχους διαρκῶς βυθιζομένου μεθ᾽ ὁρμῆς ἱκανῆς νὰ κινῇ μύλους, καὶ παρ᾽ αὐτῷ μεγίστου λίθου, διατελοῦντος εἰς διαρκῆ δόνισιν.

Εἰς τὴν πόλιν, διατηροῦσαν, μάλιστα ἐν Ληξουρίῳ, τὰ ἴχνη τῶν ἀρτίων καταστροφῶν τοῦ σεισμοῦ, δὲν ἀπέβην, καὶ μετ᾽ οὐ πολὺ ἀνήχθημεν εἰς Κέρκυραν, ὅπου, ἀφ᾽ οὗ ἀνεκωχήσαμεν ἐπ᾽ ὀλίγον πρὸ τῶν Παξῶν, ἕνεκα ἀβαθῶν τινων χωρίων, ἀφίχθημεν τὴν ἐπαύριον, περὶ τὴν 6ην τῆς πρωΐας.

Ἐνταῦθα ὁ λιμενάρχης κ. Κουτσοῦκος, ἐλθών, μὲ παρέλαβε διὰ τῆς ἐπισήμου λέμβου τῆς ὑπηρεσίας του καὶ προὐγεύθην εἰς τοῦ νομάρχου κ. Ν. Μαυροκορδάτου μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῆς συζύγου του, εἰς ἧς τὴν παιδείαν, τὴν εὐπροσηγορίαν καὶ τοὺς τρόπους πολλοὺς πολλαχόθεν ἤκουσα ἀποδιδομένους ἐπαίνους. Ἐπεσκέφθην δὲ τὸν Μητροπολίτην, ὅν, ὡς καί τινας ἄλλους, εὗρον κατεχομένους ὑπὸ τῆς ἰδέας, ὅτι τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης ἔμελλε προσεχέστατα νὰ παρακολουθήσῃ ἡ ἐν Ἠπείρῳ, πάσας ἐπιτυχίας ἐλπίδας παρέχουσα· καὶ ἓν τῶν δραστηριωτέρων μελῶν τῆς Ἠπειρωτικῆς Ἑταιρίας, ὁ κ. Παραμυθιώτης, νομιζόμενος ὅτι

ἀπταίστως ἐγνώριζε τὴν ἐκεῖ κατάστασιν τῶν πνευμάτων καὶ τῶν πραγμάτων, μοὶ διαβεβαίωσεν ἐμπιστευτικῶς, ὅτι ἡ ἐπανάστασις θὰ ἐξερρήγνυτο τὴν προσεχῆ ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ἐν ἄλλοις δ' ἐπεσκέφθην καὶ ὃν κατὰ τὰ 1830 εἶχον γνωρίσει σχετικὸν τῆς θείας μου κ. Γκίκα, τὸν κ. Μαρούλην, ἤδη νενυμφευμένον ὡραίαν κυρίαν, περὶ ἧς ἐν Κερκύρᾳ ἐλέγετο ὅτι τὴν ἐζήλευεν, ἐν ᾧ αὐτὸς μᾶλλον ἐφαίνετο ζηλευτός. Προσέτι εὗρον ἐνταῦθα καὶ ἐπεσκέφθην καὶ τὴν Μαρίαν Μάνου, νυμφευθεῖσαν τὸν ἀνεψιόν, ὃν ἠγάπα, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θείου, τοῦ πρώτου συζύγου της Παναγιώτου Σούτσου. Τὴν εὗρον δὲ χαρίεσσαν, ὡς πάντοτε, καὶ ὑπέρ ποτε εὔθυμον καὶ εὐτυχῆ φαινομένην, ὅπερ μ' ἐχαροποίησε μὲν δι' αὐτήν, πολλὰ παθοῦσαν καὶ ὑποστᾶσαν, ἀλλὰ συγχρόνως μ' ἔθλιψε, διότι ἀνεμνήσθην τοῦ Παναγιώτου, ὅστις, εἰ καὶ στερούμενος τῶν ἰδιοτήτων, αἵτινες ἐδύναντο νὰ καταστήσωσιν εὐτυχῆ τοιαύτην γυναῖκα, ἣν ὅμως ἀγαθὸς τὴν καρδίαν, καὶ πεπροικισμένος δι' ἐκτάκτου εὐφυΐας, ἥτις, ἂν καλῶς διηυθύνετο, θὰ τὸν ἀνεδείκνυεν ἀληθῶς μέγαν ποιητήν, ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν ἐξετίμα.

Εὗρον δὲ τὴν Κέρκυραν εἰσέτι ἀνήσυχον ἐκ τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος, ὃ ἡ Ἑλλὰς ἐκληρονόμησεν ἐκ τῆς Ἀγγλικῆς κυριαρχίας, καὶ πολλὰ ἤκουσα τῶν ἰδιοκτητῶν παράπονα κατὰ τῶν παραχωρήσεων, εἰς ἃς τοὺς ἠνάγκαζεν ὁ νέος νόμος. Εὐτυχῶς ὅμως ταῦτα πάντα διὰ τοῦ χρόνου ἐσυμβιβάσθησαν ἢ ἐλησμονήθησαν.

Τὴν 5ην ὥραν τῆς ἑσπέρας ἐπεβιβάσθην εἰς Ἰταλικὸν ἀτμόπλοιον, συνοδοιπόρον ἔχων τὸν Μαρῖνον Βρεττόν, παρεπλεύσαμεν τὴν ὡραίαν Κερκυραϊκὴν ἀκτήν, ἐν τῷ πορθμῷ διέβημεν πλησιέστατα τῆς Ἠπειρωτικῆς, καὶ μετὰ νυκτοπλοΐαν, ἧς μέρος ἦν ἱκανῶς ἀνεμῶδες καὶ τεταραγμένον, τὸ πρωΐ, ἀφ' οὗ παρὰ τὴν ἁλιτενῆ ἀκτὴν τῆς Καλαβρίας εἴδομεν τὸν ἥλιον ἀνιόντα ἐκ τῶν κυμάτων τῆς Ἀδριατικῆς, κατὰ τὰς ἑπτὰ ἐφθάσαμεν εἰς Βρεντήσιον.

Καὶ πρῶτον μὲν εἰσήλθομεν εἰς ἐξωτερικὸν λιμένα εὐρύτατον, κλειόμενον ὑπὸ ταπεινῶν νησιδίων, ὧν τὸ ἓν φέρει μικρὸν φρούριον. Μετ' αὐτὸν δ' ἕπεται ὡραῖος ἐσωτερικὸς λιμήν, δίχα σχιζόμενος ὑπὸ λόφου προέχοντος καὶ καταφύτου, καὶ μεταξὺ τῶν

δύο αὐτοῦ βραχιόνων περιλαμβάνων τὴν πόλιν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μεγάλαι ἐγένοντο ἐργασίαι πρὸς ἔκχωσιν τοῦ λιμένος, εἰς ὅν, ὡς καὶ εἰς τὴν πόλιν, ἡ ὁσημέραι προϊοῦσα θαλασσοπλοΐα σπουδαῖον παρεσκεύαζε μέλλον. Περιείχετο δ' ἡ πόλις ὑπὸ φρουρίου, καὶ ἦν τότε ἔτι μικρά, στενὰς ἔχουσα τὰς ὁδοὺς καὶ ἀναμὶξ ἀρχαῖα καὶ νέα οἰκοδομήματα. Καταλύσας δ' εἰς τὸ μόνον τότε ὑπάρχον ξενοδοχεῖον, ***τὸ τῆς Ἀνατολῆς*** (Orient), ἐπεσκέφθην τὸν Πρόξενον ἡμῶν Π. Δροσίνην, πρὸ εἰκοσαετίας μετὰ τῆς πολυαρίθμου οἰκογενείας του εἰς τὸ τότε ἔτι ἀπόκεντρον ἐκεῖνο πολίχνιον οἰκοῦντα καὶ ἐμπορευόμενον, καὶ εἰς τὰς 6 τὸ ἑσπέρας ἀπῆλθον διὰ τοῦ σιδηροδρόμου πρὸς Τεργέστην.

Εἰς τὴν ἅμαξαν, ἧς ἐπέβην, εὗρον ἤδη ἐγκατεστημένην μίαν κυρίαν καὶ τέσσαρας κυρίους. Καὶ νὰ τοὺς διακρίνω μὲν πολὺ δὲν ἐδυνάμην, τὴν μὲν κυρίαν διὰ τὸ κάλυμμα τοῦ προσώπου της, τοὺς δὲ κυρίους καὶ διότι ἠδιαφόρουν νὰ τοὺς ἰδῶ, καὶ διότι ἤδη ἡ νὺξ ἐπήρχετο καὶ ἦν σκοτεινὸν τῆς ἁμάξης τὸ ἔνδον· ἤκουσα ὅμως ὅτι ὡμίλουν γαλλιστὶ καὶ ἐφαίνοντο ἐξ Ἀλεξανδρείας προερχόμενοι· ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως μὲ παρηγόρει διὰ τὴν δυσάρεστον νύκτα, ἣν μοὶ προεμήνυε τόσον πολυάριθμος συνοδοιπορία. Εὐτυχῶς ὅμως ἐκ τῶν τεσσάρων οἱ τρεῖς μᾶς ἐγκατέλιπον μετά τινας σταθμούς, καὶ ἄλλοι δὲν τοὺς ἀντικατέστησαν· ὥστε ἱκανῶς ἀνέτως ἐκοιμήθην τὸ ὑπόλοιπον τῆς νυκτός, καὶ ὅτε ἀφυπνίσθην, εἶδον ἤδη ἀνατέλλοντα τὸν ἥλιον ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς, ἀλλὰ συγχρόνως εἶδον ὅτι ἡ ἀπέναντι μου κυρία εἶχεν ἀφαιρέσει τὴν νύκτα πῖλον καὶ κάλυμμα, καὶ ὅτι ἦν νεωτάτη καὶ καλλονῆς ἐξαισίας, ὁ δὲ κύριος ὅτι ἦν γέρων καὶ πολιός. Μετ' ὀλίγον δέ, ἐν ᾧ διηρχόμεθα διὰ μικρᾶς τινος πόλεως τῆς Καλαβρίας, ἤκουσα τὴν νεάνιδα λέγουσαν πρὸς τὸν συνοδοιπόρον της, ἐν ᾧ ἀνεγίνωσκεν εἰς τὸν Σταθμὸν ἐπιγεγραμμένον τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, ὅτι τοῦτο ἦν Ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ ἐξήγει καὶ τὴν σημασίαν του, ἐρωτῶσα ἂν ὀρθῶς δὲν τὸ ἐνόησεν. Ὁ δὲ τῇ εἶπεν ὅτι ὀρθότατα, προσθέτων ὅτι ἑπόμενον ἦν πολλὰ τῶν ἐνταῦθα ὀνομάτων νὰ ἐναπέμειναν Ἑλληνικά, διότι τὸ πάλαι τὸ μέρος ἦν ἡ Μεγάλη Ἑλλάς. Μετ' ὀλίγον δ' ἀφίχθημεν καὶ εἰς ἕτερον χωρίον,

οὗ τῇ κατέδειξε τὸ ὄνομα, ὡς ἐπίσης Ἑλληνικόν, καὶ ἡρμήνευσεν αὐτό, ἀλλ' ἡ νεάνις ἐνόμισεν ὅτι ἡ ἐξήγησὶς δὲν ἦν ἐντελῶς ὀρθή, καὶ τὴν διώρθωσε. Τότε δὲ καὶ ἐγώ, ὅστις ἐξεπληττόμην ἀκούων τοὺς ξένους τούτους τὰ Ἑλληνικὰ ὀνόματα ἐννοοῦντας καὶ ἐπ' αὐτῶν συζητοῦντας, παρενέβην, δικαιολογηθεὶς διότι τοῖς εἶπον ὅτι ἤμην Ἕλλην, καὶ ἐκήρυξα ὀρθότερα τῆς κυρίας τὴν ἑρμηνείαν. Προσέθηκα δὲ πρὸς τὸν κύριον ὅτι χαίρων βλέπω ὅτι περὶ τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν ἀσχολεῖται, καὶ μετὰ πλείστης ἀγάπης ἀναγινώσκει τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς, τὸν ἠρώτησα ἂν δὲν ἐπεσκέφθη καὶ τὴν Ἑλλάδα ποτέ, — Ὦ, μάλιστα, μοὶ ἀπήντησε. Προσεκύνησα τὸν Παρθενῶνα καὶ τὰς λοιπὰς ἀρχαιότητας, καὶ ἐγνώρισα καὶ τὴν νέαν πόλιν καὶ τὴν κοινωνίαν της. Πολλάκις ἐπεσκέφθην τὰς συναναστροφὰς τῆς κ. Τυπάλδου, καὶ ἔμαθον καί τινα νεοελληνικά, τοὐλάχιστον ἀπεστήθησα ποιήματα, ὡς τοῦτο. Καὶ ἤρχησε ν' ἐπαγγέλλῃ ἐντόνως,

*Θέλω φίλη ποθητή μου,*
*εἰς ἀνέφελον ἑσπέραν, κτλ.*

— Καὶ γνωρίζετε, τὸν ἠρώτησα, ἐκπεπληγμένος καὶ ἐλαφρῶς μειδιῶν, τίνος εἰσὶν οἱ στίχοι οὗτοι ;

— Μάλιστα, μοὶ εἶπε. Τοῦ κ. Ραγκαβῆ.

— Τότε, ἀπήντησα, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σᾶς παρουσιάσω τὸν γράψαντα, διὰ νὰ σᾶς ζητήσῃ συγγνώμην δι' αὐτούς. Εἶμὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος.

— Πῶς ; Ὑμεῖς ὁ κ. Ραγκαβῆς, ἀνεφώνησεν ὁ συνοδοιπόρος μου, ἐκτείνας μοι τὰς δύο του χεῖρας. Τότε ἐπιτρέψατέ μοι καὶ ἐγὼ νὰ σᾶς παρουσιασθῶ. Εἶμὶ ὁ Louis Delâtre.

Ἡ ἔκπληξις καὶ ἡ χαρά μου ὑπῆρξαν οὐχὶ ἐλάσσων τῆς ἐδικῆς του. Ὁ κ. Delâtre ἦν ὁ ἐν Παρισίοις ἐκδότης τῆς Revue Orientale, μεθ' οὗ διετέλουν ἐν συνεχεῖ ἀλληλογραφίᾳ, καὶ ὅστις πολλὰ καὶ ἐπιεικῆ εἶχε γράψει περὶ Παραμονῆς, περὶ Κουτρούλη καὶ ἄλλων μου ἔργων.

Μετὰ τὴν ἀμοιβαίαν ταύτην ἀνεγνώρισιν τῷ εἶπον ὅτι, εὐνόητος μοι ἦν ἤδη ἡ ἐμπειρία αὐτοῦ περὶ τὴν Ἑλληνικήν, μ' ἐκπλήττει ὅμως πάντοτε ν' ἀκούω καὶ τὴν κ. θυγατέρα του ἐπί-

σης αὐτῆς ἐγκρατῆ. Γελάσας τότε καὶ ἐνταυτῷ στενάξας. —Ἔχετε δίκαιον, εἶπεν, ἀλλ' ἰδοὺ ἡ μεγάλη ἀφροσύνη, ἣν ἐπὶ ζωῆς μου ποτὲ ἔπραξα. Ἡ κυρία δὲν εἶναι θυγάτηρ μου, εἶναι...σύζυγός μου. Καὶ μοὶ ἐξήγησεν ὅτι ἦν ἡ κυρία ἐκείνη παιδαγωγός,—τόσον νέα, ὥστε ἐφαίνετο δεομένη ἡ ἰδία παιδαγωγίας,— εἰς Ἑλληνικήν τινα οἰκίαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου ὁ κ. Delâtre, καὶ αὐτὸς ἐν τῇ αὐτῇ πόλει εἰς ἄλλην πλουσίαν Ἕλληνος οἰκογένειαν παιδαγωγοῦ θέσιν δεχθείς, εἶδε, φυσικῷ τῷ λόγῳ ἠγάπησεν αὐτὴν καὶ τὴν ἐνυμφεύθη.

Μετὰ τὰς ἐξηγήσεις ταύτας ἔστρεψα αὖθις τὸ βλέμμα πρὸς τὴν κυρίαν, καὶ ἀφ' οὗ ἐπί τινας στιγμὰς τὴν ἐθεώρησα,

— Ἀφρυσύνην καλεῖτε, τῷ εἶπον, ὅ,τι καὶ ἐγὼ καὶ πᾶς ἄλλος ἤθελε καλέσει ὑπερτάτην φρόνησιν.

Μετὰ τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἔντευξιν ἄλλοτε πλέον δυστυχῶς δὲν εἶδον τοὺς αὐτοσχεδίους τούτους φίλους μου, διότι, ὅτε μετὰ καιρὸν μετέβην ἐγὼ εἰς Παρισίους, ἔμαθον ὅτι ἐκεῖ δὲν διέμενον.

Περὶ τὴν 9ην τῆς ἐπαύριον, ἐκ σύριγγος ἐξελθόντες, ἀφίχθημεν εἰς Ἀγκῶνα, ἧς ὅμως μόνον τὸν Σταθμὸν εἴδομεν, καὶ ἐπὶ κορυφῆς λόφου μοναστήριον ἀντικαταστῆσαν ἀρχαῖον τῆς Ἀφροδίτης ναόν.

Ἐντεῦθεν ἡ βορειανατολικὴ χώρα τῆς Ἰταλίας ἐστὶν ὡραιοτάτη, καὶ περίεργοι αἱ πόλεις, ἃς διήλθομεν, ὡς τὸ Πεσάρον, ἡ τοῦ Ῥοσύνη πατρίς, ἡ Βολονία, ἡ Φερρᾶρα ἐπὶ τοῦ Πάδου, ἡ Πάδουα, ἡ Οὐδίνη· τὰ δ' ἐπίλοιπα μᾶς ἔκρυψεν ἡ νύξ, μέχρις οὗ τὴν Παρασκευήν, 21 Ἀπριλίου, ἐξυπνήσαμεν περὶ τὴν Τεργέστην, ὅπου ἀφίχθημεν κατὰ τὴν 8ην τὸ πρωΐ, ἀκριβῶς καθ' ἣν ὥραν ἐβλέπομεν εἰσπλέον εἰς τὸν λιμένα καὶ τὸ ἐξ Ἑλλάδος ἀφικνούμενον ἀτμόπλοιον. Ἐνταῦθα δ' ἔμεινα μίαν ἡμέραν μετὰ τῶν φίλων Ἀναστασίου καὶ Ἀλεξάνδρου Βυζαντίων, οἵτινες καὶ μοὶ ἐδώρησαν, ὡς ἐφόδιον, τὸ περὶ Ἀμερικῆς σύγγραμμα τοῦ Toqueville.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν, κατὰ τὰς 6½ ἀπῆλθον διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, καὶ διαβὰς διὰ Gratz, ἀφίχθην εἰς τὰς 4½ εἰς Βιένναν,

καὶ κατέλυσα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Stadt London, μὴ ὂν πλέον τὸ πρωτεῦον ἐν τῇ πόλει, ὡς ἐνόμιζον, καὶ ὡς ἦν ὅτε κατὰ πρῶτον, ἐξ Ὀδησσοῦ προερχόμενος, εἶχον εἰς αὐτὸ καταλύσει. Μοὶ ἐδόθη δὲ δωμάτιον τὸ ὑπ' ἀριθ. 31, πλησίον τοῦ ὃ ὀλίγον πρὸ ἐμοῦ εἶχε καθέξει ὁ Κλέων, ὅτε μετέβη εἰς Βερολῖνον. Ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Προξένου ἡμῶν κ. Μεταξᾶ, καὶ τοῦ Γραμματέως αὐτοῦ, νομίζω, κ. Πετροπούλου, ἐπεσκέφθην τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν ἐν Βιέννῃ Ἑλλήνων, καὶ συνδιελέχθην μετ' αὐτῶν περὶ τοῦ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐπιδιωκομένου δανείου· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐν Τεργέστῃ, ὅπου, οὐχ ἧττον μετὰ τῶν πρωτίστων ἐμπόρων εἶχον περὶ αὐτοῦ συζητήσει, εὗρον τὴν ἐπιτυχίαν ἀνέφικτον. Οἱ μὲν Ἕλληνες, μοὶ εἶπον, δὲν ἔχουσι κεφάλαια διαθέσιμα, οἱ δὲ ἀλλοδαποὶ τὰ ἔχουσιν ἀλλαχοῦ διατεθειμένα, ὅπερ κατ' ἐμὲ ἐδήλου ὅτι οὐδέτεροι εἶχον ἱκανὴν πίστιν πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἀπήντησα δ' αὐτόθι καὶ τὸν κ. Ῥενιέρην, διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τοῦ δανείου ἐλθόντα, ἀλλ' ἐπίσης ἄπρακτον ἀπερχόμενον εἰς τὰς Δακικὰς ἐπαρχίας, ὅπου ὅμως, ὡς βέβαιον μοὶ ἐλέγετο παρὰ πάντων, ὅτι οὐχ ἧττον θεν' ἀπετύγχανεν, ὡς καὶ ἀπέτυχε.

Μετὰ τοῦ κ. Πετροπούλου ἐπεσκέφθην, κατὰ προτροπὴν τοῦ Ἀναστασίου Βυζαντίου, τὴν ὡραίαν καὶ εὐφυεστάτην κ. Σκαραμαγκᾶ, ἥτις, ὡς μοὶ ἐῤῥέθη, καὶ ἔγραφε πολλάκις εἰς τὰς Γερμανικὰς ἐφημερίδας πεζῶς τε καὶ ἐμμέτρως ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Τὸ δ' ἑσπέρας εἰς τὸ Roten Lamm παρέθεσεν ὁ κ. Μεταξᾶς εἰς ἐμέ, τὸν κ. Ῥενιέρην καί τινας ἄλλους τῶν ἐπισημοτάτων Ἑλλήνων, γεῦμα, καὶ τὴν ἐπαύριον, Κυριακήν, τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, εἰς τὰς 6¹/₂ ἐξηκολούθησα τὴν ὁδοιπορίαν. Ἀλλὰ τὰ σκεύη μου, φθάσαντα μετ' ἐμέ, δὲν ἐπρόφθασαν νὰ ἐγγραφῶσι, καὶ μόνον ἀφ' οὗ, μετὰ τὰ πεδία τοῦ Βαγράμ, ἀφίχθην εἰς Brunn, ἐκανόνισα τὰ κατ' αὐτά. Τὴν πόλιν ταύτην, εἰς ἧς τὸ φρούριον ἐκρατήθη δέσμιος καὶ ἀπέθανεν ὁ Α. Ὑψηλάντης, εἶχον διέλθει πρὸ 40 ἐτῶν, καὶ τότε μοὶ ἐχρειάσθησαν 20 ὧραι ἐκεῖθεν μέχρι Βιέννης, ἣν ἀπόστασιν ἤδη διέτρεξα εἰς 4 ὥρας διὰ τοῦ ἀτμοῦ.

Διὰ τῆς Πράγας δέ, ὅπου ἐν τοῖς ξενοδοχείοις εὗρον λαλου-

μένην τὴν Βοημικήν, καὶ διὰ τῆς Δρέσδης, δι' ἧς διέβημεν εἰς τὰς $4^1/_2$ τῆς πρωΐας, ἀφίχθημεν εἰς τὰς 9 π.μ. εἰς Βερολῖνον. Ἐκεῖ περιμένων με εἰς τὸν σταθμὸν ὁ Κλέων μὲ ὡδήγησεν εἰς Köthener Strasse, πρὸς τὴν οἰκογένειαν, καὶ μετὰ μεγίστης ἀγαλλιάσεως τοὺς ἐνηγκαλίσθην πάντας ὑγιεῖς καὶ καλῶς ἔχοντας, καὶ τὸν Ἀριστείδην, ὡς ἀξιωματικὸν καὶ ἤδη συγκατοικοῦντα μετὰ τῆς μητρός του, καὶ τὸν Αἰμύλιον, ὅστις ἐκ τοῦ Στρατιωτικοῦ Σχολείου, ἄδειαν λαβών, ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψίν μου.

Ἐν Βερολίνῳ ἐπεσκέφθην τὰ Μουσεῖα καὶ τὸ Θέατρον, ἐκ τῶν κατοίκων δὲ τὸν ποτὲ παρ' ἡμῖν Πρέσβυν κ. Thiele, ὃν ὅμως δὲν εὗρον, καὶ τὸν τότε ἐκεῖ οἰκοῦντα Νικόλαον Μαυροκορδάτον (τὸν ἀδελφὸν τοῦ καθηγητοῦ Γεωργίου) μετὰ τῆς οἰκογενείας του, παρ' οἷς καὶ προσεκλήθην εἰς γεῦμα. Ἐπεδήμει δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον αὐτόθι ἐπί τινας ἡμέρας καὶ ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, ἐν τοῖς Ἀνακτόροις οἰκῶν, καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Πρέσβεως κ. Ὑψηλάντου, μεθ' οὗ ἀντήλλαξα ἐπισκέψεις, προγευματίσας καὶ παρ' αὐτῷ ἐν τῷ Βασιλικῷ Ξενοδοχείῳ. Αἱ μετ' αὐτοῦ δὲ συνδιαλέξεις μου μοὶ ἀφῆκαν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι καλῶς δὲν ἐγνώριζεν, οὔτε τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἣν ἀντεπροσώπευε, διότι σχεδὸν ποτὲ δὲν τὴν εἶδεν, οὔτε τὰ τῆς Πρωσσίας, παρ' ᾗ ἦν ἀντιπρόσωπος, συγχρόνως ὡς καὶ ἐν Βιέννῃ, διότι εἰς Βερολῖνον σπανίως ἐφοίτα. Αἱ θεωρεῖαι δ' ἃς μοὶ ἀνέπτυξεν, ἦσαν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔπρεπε πρὸ παντὸς νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τῆς Τουρκίας (ἐπὶ τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως), ἵνα ὁμοῦ ἀντιταχθῶσι κατὰ τοῦ Σλαυισμοῦ, ἵνα δὲ συνομολογήσῃ νέον δάνειον, ὅτι πρὸ πάντων ὤφειλε νὰ κανονίσῃ τὰ τῶν ἀρχαίων. Ταῦτα δὲ λέγων μοι, ἀπεδείκνυε καὶ ἄγνοιαν τοῦ ὅτι ἐγὼ εἶχον πράξει τοῦτο ἤδη ἀπὸ τοῦ 1860. Παρουσιάσθην δὲ καὶ εἰς τὸν Βασιλέα, εἰπόντα μοι ὅτι εἶδε τὸν Ναπολέοντα, ὑποσχεθέντα νὰ ἐνεργήσῃ δραστηρίως ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, ἂν ἡ Ἀγγλία δὲν ἀντιστῇ, καὶ μετὰ ταῦτα καὶ τὸν Λ. Δέρβην, ὑποσχεθέντα τὴν μὴ ἀντίστασιν τῆς Ἀγγλίας.

Συμπρογευθεὶς δὲ καὶ μετὰ τοῦ Ὑπασπιστοῦ Χατζηπέτρου, ἀπῆλθον τέλος τὴν ἐπομένην Κυριακήν, 30 Ἀπριλίου, τὸ πρωΐ, εἰς τὸν σιδηρόδρομον· ἀλλ' ἀφιχθεὶς πολὺ ἐξώρας, ἠναγ-

κάσθην νὰ μείνω ἔτι μίαν ἡμέραν, καὶ μόνον τὴν Δευτέραν, 1 Μαΐου, εἰς τὰς 7 τὸ πρωῒ συναπῆλθον μετὰ τοῦ Κλέωνος, βαρεῖαν ἔχων τὴν καρδίαν, διότι ἐγκατέλιπον τοὺς ἐμούς, ἀμφιβάλλων ἂν μοὶ ἦτο προωρισμένον νὰ τοὺς ἐπανίδω ποτέ.

Τὴν νύκτα κατελύσαμεν εἰς Κολωνίαν, ὅπου τὴν ἐπιοῦσαν ἐπεσκέφθην τὴν Μητρόπολιν καὶ τὴν γέφυραν, εἶτα δ' ἐν τῷ σταθμῷ τοῦ σιδηροδρόμου συνηντήθημεν μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ συνωδοιπορήσαμεν διὰ τῶν συφύτων καὶ πυκνῶς κατοικουμένων κοιλάδων τῆς Meuse μέχρι τῶν Παρισίων.

Ἐκεῖ τὴν 9ην ὥραν τὸ ἑσπέρας ἀφιχθέντες, καὶ μὴ εὑρόντες δωμάτια εἰς τὸ ***Μέγα Ξενοδοχεῖον,*** κατελύσαμεν εἰς τὸ τῆς ***Βάδης***, ἐγὼ μὲν εἰς τὸ πρῶτον, ὁ δὲ Κλέων εἰς τὸν τέταρτον δόμον, καὶ τὴν ἐπαύριον, ἀφ' οὗ κατὰ τὰς λίαν πρωϊνὰς ὥρας περιῆλθον τὰς κεντρικωτάτας ὁδοὺς (τὰ Βουλεβάρτα), προσχαίνων ἰδίως εἰς τὰ παράθυρα τῶν βιβλιοπωλείων, ἐπεσκέφθην τέλος τὸν Πρέσβυν ἡμῶν κ. Θ. Δηλιγιάννην, ὅστις μὲ ὡδήγησεν εἰς τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἀμερικῆς Στρατηγοῦ Dix, ὅστις, μικρὸς καὶ πολιός, μοὶ ἐπετέλεσε τὴν ἐντύπωσιν ἀνδρὸς ἀγχίνοος. Παρῆσαν δὲ καὶ ἡ Κα Dix, ἡ πρώτη Ἀμερικανίς, ᾗ ποτε ἐνετύγχανον, κυρία ἔχουσα, ὡς ἦν ἑπόμενον, τὴν συμπεριφορὰν οὐχὶ λίαν ἀριστοκρατορικήν, ὁμιλοῦσαν τὴν Γαλλικὴν ἀτελέστατα, καὶ γελῶσαν πρὸς πᾶν ὃ ἤκουε ἢ ἔλεγε, κἂν τι μὴ γελοῖον ᾖ. Παρεκάθητο δὲ καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτῆς, νεάνις ξανθή, ἣν μετὰ ἔτη τινὰ ἐπανεῖδον ἐν Παρισίοις, διαπρέπουσαν ἐπὶ κάλλει, καὶ ἐπανελθοῦσαν προσκαίρως ἐξ Ἰνδιῶν, ὅπου, νυμφευθεῖσα ἐν τῷ μεταξύ, διέτριβε μετὰ τοῦ συζύγου της. Μετὰ τῶν Κυριῶν τούτων ὁ Πρέσβυς μοὶ ἐφαίνετο ἐν τῇ συμπεριφορᾷ του μᾶλλον ἐστενοχωρημένος, καὶ τοῦτο ἐπεκύρου παρ' ἐμοί, ἣν ἀνέκαθεν εἶχον πεποίθησιν, ὅτι οἱ ἐπιδιδόμενοι εἰς τὸ διπλωματικὸν στάδιον, ἀναγκαῖον ἐστὶν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας νὰ προσαρτῶνται ἀμισθεὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Πρεσβειῶν, ἵνα τρίβωνται εἰς τὴν ὑπὸ τῆς μεγάλης κοινωνίας ἀπαιτουμένην συμπεριφοράν·

Πολὺ διάφορος τῆς Κας Δὶξ ἦν ἑτέρα Ἀμερικανίς, ἡ Κυρία Sleidel, ἐκ τῶν νοτίων χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς, πενθερὰ τοῦ ἡμε-

τέρου προξένου Κου Erlanger, ἣν ἀντ᾽ ἐκείνου εὕρομεν κατ᾽ οἶκον, ὅτε μὲ ὡδήγησε καὶ ἐκεῖ ὁ Κος Δηλιγιάννης. Ἡ Κυρία Sleidel ὡμίλει ἄριστα τὴν Γαλλικήν, καὶ μετὰ πλείστης ζωηρότητος μοὶ διϊσχυρίζετο ὅτι ἡ τυραννία τῶν βορείων Ἀμερικανῶν ἐπὶ τῶν νοτίων ἦν πολὺ καταπιεστικωτέρα ἢ ἡ τῶν Τούρκων ἐπὶ τῶν χριστιανῶν.

Ἐπὶ τοῦ τελευταίου ἐμφυλίου πολέμου τῆς Ἀμερικῆς ὁ κ. Sleidel, πρώην Γερουσιαστής, ἐστάλη ὑπὸ τῶν Νοτίων, ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτῶν, εἰς τὴν Εὐρώπην. Καθ᾽ ὁδὸν ὅμως πολεμικὸν τῶν Βορείων πλοῖον, συναντῆσαν τὸ ἀγγλικὸν ἀτμόπλοιον, τὸ φέρον αὐτὸν μετὰ τῆς οἰκογενείας του, τὸ ὑπέβαλεν εἰς ἐπίσκεψιν, καὶ ἠθέλησε νὰ διακρατήσῃ τὸν ἐπίσημον ἐπιβάτην, ἀλλ᾽ ὁ Ἄγγλος πλοίαρχος δὲν τὸ ἐπέτρεψε. Τότε ἡ πρεσβυτέρα τῶν θυγατέρων τοῦ κ. Sleidel, ἤλεγξε τὸν πλοίαρχον τῶν Βορείων διὰ τὴν πρᾶξίν του, ἣν ὡς μισητὴν ἐχαρακτήρισε, καὶ ὅτε ἐκεῖνος τῇ ἀπήντησεν ἀποτόμως, τῷ ἔδωκεν ἓν ῥάπισμα. Τοῦτο τὴν κατέστησε περίβλεπτον, καί, ὁμοῦ μετὰ τῶν πλείστων κοσμουσῶν αὐτὴν χαρίτων, συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ τῇ περιποιήσῃ τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ κ. Erlanger, ὅστις καὶ τὴν ἐνυμφεύθη, ἀφ᾽ οὗ, πρὸς εὐτυχίαν του, τὸν παρῄτησεν ἡ πρώτη του σύζυγος, ἀναξία αὐτοῦ, ὡς πολλαχόθεν ἤκουσα.

Μία τῶν πρώτων μου ἐπισκέψεων ὑπῆρξε καὶ ἡ πρὸς τὴν μητέρα τοῦ κ. Ὑψηλάντου, δευτέραν μου δὲ ἐξαδέλφην, διότι ἡ μήτηρ της, ἡ Κα Σκαναβῆ, ἦν ἀδελφὴ τοῦ Ι. Ῥίζου, καὶ ἐπομένως πρώτη ἐξαδέλφη τοῦ πατρός μου. Ἡ Κυρία αὕτη ἦν ποτε ὡραία, ὡς μία τῶν Χαρίτων, καὶ ἔτι τότε ἔσωζεν ἴχνη τῆς παλαιᾶς καλλονῆς της. Λαβοῦσα δ᾽ αὐτὴν νεωτάτην, καὶ ὅλως ἄπορον ὑπὸ τὴν προστασίαν της ἐν Ὀδησσῷ ἡ Ῥωσσὶς πλουσία σύζυγος τοῦ Στρατηγοῦ Μελισσινοῦ, τὴν ἐνύμφευσε μεθ᾽ ἑνὸς τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. Ἐπεσκέφθην δὲ τὸν διακεκριμένον Ἕλληνα ἰατρὸν κ. Πανᾶν, ὅστις, κατὰ παράκλησίν μου, εἶχεν ἐπιμεληθῆ τῆς τυπώσεως τοῦ γαλλικοῦ φυλλαδίου μου «La Turquie et la Grèce», μετὰ πλείστων σφαλμάτων δυστυχῶς ἐκδοθέντος. Εἶδον δὲ καὶ τὸν κ. Eichthal, δόντα μοι τὸ περὶ

Πλάτωνος ἔργον του, τὸν ἐξ Ἑλλάδος φίλον François Lenormant καὶ τὴν μητέρα του καὶ τὸν Brunnet de Presle, ζητήσας δὲ νὰ πληροφορηθῶ, ἂν ἐδυνάμην νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ἔμαθον παρὰ τοῦ κ. Δηλιγιάννη ὅτι τοῦτο ἦτον ἀδύνατον, καὶ ἐπίσης δὲ ὅτι ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν κ. De Mouthier, ἕνεκα τῶν πολλῶν του ἀσχολιῶν, δὲν ἐδύνατο νὰ μὲ ἴδῃ.

Μετ᾽ ἀνεκφράστου δὲ χαρᾶς ἤκουσα παρὰ τοῦ κ. Ἀποστολοπούλου, ὃν κατὰ τύχην ἀπήντησα, ὅτι ἡ φιλτάτη μου ἀνεψιὰ Μαρίκα Δείξων (τὸ γένος Ῥόζεν) ἦν ἐν Παρισίοις, καὶ ἔσπευσα ἀμέσως εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τοῦ Λούβρου, ὅπου κατῴκει. Δὲν τὴν εὗρον ὅμως, καὶ τὴν ἀπήντησα μόνον τὴν ἐπαύριον εἰς τὴν Παγκόσμιον Ἔκθεσιν, ὅπου μετέβην μετὰ τοῦ Lenormant καὶ τοῦ Brunnet de Presle.

Ἐνταῦθα, ἀποθαυμάσας τὰς ἀναριθμήτους συλλογὰς τῆς τέχνης καὶ βιομηχανίας, ἐν αἷς διέπρεπον καὶ μεγαλουργῆ ἀπομιμήματα τῶν αἰγυπτιακῶν ναῶν, τῶν χριστιανικῶν κατακομβῶν, καὶ παντοῖα ἄλλα καταπληκτικὰ θαύματα, ἐθίχθην τὴν καρδίαν ἰδὼν τὴν εὐτέλειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ τμήματος, ὅπερ ἐδύνατο καὶ τότε πολὺ ἀξιοπρεπέστερον νὰ ἐπιδειχθῇ, ἂν οἱ αὐτοῦ ἐπιμεληθέντες ἐν Ἑλλάδι δὲν εἶχον ἐργασθῆ ὅπως ὤφειλον. Συμπρογευματίσας δὲ μετὰ τῆς ἀνεψιᾶς μου ἐν τῷ Ἰταλικῷ καὶ εἶτα καὶ ἐν τῷ Ῥωμανικῷ τμήματι, ἐγεύθημεν ἔπειτα ὁ Κλέων καὶ ἐγὼ παρὰ τῇ Κᾳ Lenormant, ὅπου πολλὰ συνδιελέχθην μεθ᾽ ἑνὸς τῶν συνδαιτυμόνων, διακεκριμένου Μαρωνίτου ἐκ Συρίας, περὶ τῆς τύχης τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Τῇ δ᾽ ἐπαύριον ἐπεσκέφθην ἐν ἄλλοις τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Γερμανίας κ. Γόλτς, ὅστις, περιχαρῶς με δεχθείς, μοὶ εἶπε πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι ἐπρόκειτο νὰ προκληθῇ ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἡ ἔκφρασις τῆς θελήσεως τοῦ λαοῦ τῆς Κρήτης, ἀλλ᾽ ὅτι ἡ Αὐστρία ἀπῄτει τὴν πρὸς τοῦτο συναίνεσιν καὶ τῆς Ἀγγλίας, δυστροπούσης. Μετέβην δ᾽ ἔπειτα εἰς τοῦ Γραμματέως τῆς Πρεσβείας κ. Ρώκ. Οὗτος δὲ μοὶ ἀνέγνω μέρος σημειώσεων, ἃς ἐκράτει ἐν εἴδει ἀπομνημονευμάτων, καὶ ἐν αἷς, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐλέγετο ὅτι, ὅτε ἐπὶ Βασιλέως Ὄθωνος συνώδευε τόν Καλλέργην ἀποσταλέντα

ἐπισήμως εἰς Ἰταλίαν, ὁ Βασιλεὺς αὐτῆς εἶπε πρὸς τὸν Πρέσβυν ὅτι διετέλει ἐν ἀλληλογραφίᾳ μετὰ τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, καὶ ἦν πρόθυμος, ἅμα ἐκεῖνος ἤθελενἐκστρατεύσει κατὰ τῶν Τούρκων, νὰ τῷ πέμψῃ στρατὸν συμμαχικόν. Ἀλλ' ὁ Καλλέργης Τῷ ἀπήντησεν ὅτι παρὰ Βασιλέως Βαυαροῦ οὐδὲν ἔχει νὰ ἐλπίσῃ ἡ Ἑλλάς, ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ τὸν ἐκθρονίσωσι καὶ ὅτι ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας ἔπρεπε νὰ τοῖς δώσῃ τὸν υἱόν του ὡς Βασιλέα, ὅπερ ὁ Βασιλεὺς ἐφάνη ἀκούσας μετ' εὐχαριστήσεως.

Οὕτως ὡμίλησεν ὁ Πρέσβυς περὶ τοῦ Ἡγεμόνος, ὃν ἐπέμφθη ν' ἀντιπροσωπεύσῃ!

Τὸ Σάββατον τέλος, 6 Μαΐου, ἀπῆλθον κατὰ τὰς 7,40 τὸ πρωῒ ἐκ Παρισίων μετὰ τοῦ Κλέωνος. Εἰς Καλαὶ ἀφίχθην κατὰ τὴν μίαν, καὶ μετὰ δίωρον περίπου διάπλουν εἰς Δοῦβρ κατὰ τὰς 4. Ἐν Ἀγγλίᾳ εὕρομεν τὰ πεδία, ἃ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου διετρέχομεν, καταπράσινα καὶ ἀνθοσκεπῆ. Πανταχοῦ δ' ἀπηντῶμεν πυκνὸν πληθυσμὸν καὶ δείγματα πολιτισμοῦ εἰς ἀνώτατον ἀνεπτυγμένου βαθμόν. Ἐπὶ μακρὸν δὲ παρηκολουθοῦμεν τὸν Θάμεσιν, ὑπὸ πυκνῶν πλοίων διαπλεόμενον.

Εἰς τὰς 5¹/₂ τὸ ἑσπέρας εἰς Λονδῖνον ἀφιχθέντες καὶ μὴ εὑρόντες δωμάτια εἰς τὸ Bath Hotel, ὅπου κατ' ἀρχὰς διηυθύνθημεν, κατελύσαμεν εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον Bruswick ἐν Germanstreet. Ἅμα δ' ἐνδυθέντες, ἀπήλθομεν εἰς τοῦ κ. Βράϊλα, Πρέσβεως τότε τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅστις καὶ μοὶ ἐπεκύρωσεν ὅ,τι μοὶ εἶχεν εἰπεῖ ὁ Γόλτς, ὅτι ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ῥωσσία ἐζήτησαν τὴν συγκατάθεσιν τῆς Ἀγγλίας, ἵνα πεμφθῶσιν εἰς Κρήτην ἐπίτροποι πρὸς ἐξέτασιν τῶν διαθέσεων τῶν κατοίκων.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν, ἀπελθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, πολλοὺς εἶδον ἐκεῖ τῶν ὁμογενῶν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπεσκέφθην αὐτῶν τοὺς κυριωτέρους, ἐν οἷς τὸν κ. Σπάρταλην, τὸν κ. Γεραλόπουλον, παρ' ᾧ ἐπεδήμει καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Κα Μελᾶ, τὴν κ. Θωματζῆ Ῥάλλη, αὐτὴν ἐκείνην, μεθ' ἧς εἶχον ἄλλοτε ἐπισκεφθῆ τὰ τζαμία τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἦτο δὲ κυρία ζωηρὰ καὶ νοήμων, καὶ πολλὰς εἶχε σχέσεις μετὰ τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ Λονδίνου, ὥστε καὶ μετέπειτα ὁ υἱὸς αὐτῆς ἀνεδείχθη βουλευτὴς τοῦ Λονδίνου.

Τὴν δ᾽ αὐτὴν ἡμέραν ἔγραψα καὶ τῷ Γλάδστωνι, ἐρωτῶν, ἂν ἐδύνατο νὰ μὲ δεχθῇ, καὶ ἔλαβον ἐπιστολὴν καὶ παρὰ τοῦ ἀνεψιοῦ μου, Ἀρχιεπισκόπου Ὑόρκης, προσκαλοῦντός με εἰς τὴν Ἐπισκοπήν του, ἀλλὰ τῷ ἀπήντησα ὅτι δυστυχῶς ὁ καιρὸς ἐπῆγε καὶ δὲν μοὶ ἐπέτρεπε ν᾽ ἀπέλθω εἰς ἐπίσκεψίν του.

Τὴν δὲ Δευτέραν, ἀφ᾽ οὗ ἔλαβον τὰ εἰσιτήρια διὰ τὸν ὑπερωκεάνειον πλοῦν, ἐπεσκέφθην τὴν Ἑλληνικὴν Λέσχην, ἥτις μοὶ ἐφάνη, ὡς μεγάλη τις ὑποστέγιος ἀγορά, καὶ ἐκεῖ, ἀφ᾽ οὗ μετὰ διαφόρων συνδιελέχθην περὶ δανείου καὶ ἔλαβον τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ ἀπραγματοποιήτου αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦ Παλάσκα, ἐνταῦθα ἐπιδημοῦντος, περὶ τῶν ἀγοραστέων πλοίων, καὶ ἤκουσα καὶ παρ᾽ αὐτοῦ τὰ αὐτὰ σχεδόν, ἃ μοὶ εἶχεν εἰπεῖ ἐν Ἑλλάδι ὁ κ. Σακτούρης, περὶ τὰς 11 ½ ἐπορεύθην μετὰ τοῦ Κλέωνος εἰς Hydepark καὶ παρέστημεν εἰς μεγάλην τελετήν, καθ᾽ ἣν ἡ Βασίλισσα ἐπισήμως καὶ μετὰ προσευχῶν ἔθηκε τὸν πρῶτον λίθον τῆς Ἀκαδημίας, καὶ εἶδον ἐκεῖ, πλὴν τῆς Α.Μ. καὶ τῶν ἡγεμόνων καὶ ἡγεμονίδων καὶ τῆς αὐλῆς πάσης, προσέτι τὸν Λόρδον Δέρβην, τὸν κ. Στάνλεη, πᾶν τὸ διπλωματικὸν σῶμα καὶ πάντα εἴτις ἐπίσημος ἦν ἐν Λονδίνῳ. Ἐπανελθὼν δ᾽ εἰς τὴν οἰκίαν, εὗρον ἐπιστολὴν τοῦ Γλάδστωνος, ὅστις μοὶ προσέφερε σύγγραμμά του περὶ τῶν οἰκονομικῶν τῆς Ἀγγλίας, λέγων ὅτι θὰ λυπηθῇ, ἄν, ἕνεκα τῆς ταχείας ἀναχωρήσεώς μου, δὲν κατορθώσῃ νὰ μὲ ἴδῃ. Τῷ ἀπήντησα δ᾽ ἀμέσως, εὐχαριστῶν αὐτόν, καὶ λέγων ὅτι δὲν ἀναχωρῶ αὐθημερόν. Τὴν ἑσπέραν δ᾽ ἐκείνην ἐγεύθην παρὰ τῇ κ. Θωμαζῇ Ῥάλλῃ, ὅπου πολὺς ἐγίνετο λόγος περὶ high life, καὶ περὶ τὰς 11 ½ ἡ θυγάτηρ μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς οἰκοδεσποίνης μὲ ὡδήγησαν εἰς τὸ ξενοδοχεῖόν μου, οἱ ἴδιοι ἀπερχόμενοι τότε εἰς πρώτην συναναστροφήν.

Τὴν ἐπιοῦσαν δὲ μὲ ὡδήγησεν ὁ κ. Βραΐλας εἰς τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἀμερικῆς, Στρατηγοῦ Ἄδαμς, ἀνδρὸς μικροῦ τὸ σῶμα, εὐτραφοῦς, λευκότριχος, φλεγματικοῦ καὶ σιωπηλοῦ. Εἶτα δ᾽ ἐπεσκέφθημεν τὸ Ἐθνικὸν Καλλιτεχνικὸν Μουσεῖον, περιέχον τότε κυρίως, ἢ ἴσως καὶ ἀποκλειστικῶς, ἔργα Ἄγγλων καλλιτεχνῶν, ἐν οἷς πολλὰ μοὶ ἐφάνησαν λίαν μέτρια. Μεταξὺ δ᾽ αὐτῶν εἰς

γωνίαν εἶδον ὁμοιογραφίαν τινα νέας κυρίας, ἑλκύσασαν τὴν προσοχήν μου διὰ τὸ κάλλος της. Δείξας δ᾿ αὐτὴν εἰς τὸν Κλέωνα, τῷ εἶπον ὅτι πολὺ μοὶ ἐνθυμίζει τὴν ἀνεψιάν μου Ζωήν, τὴν σύζυγον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ὑόρκης, ἥτις, ἀφ᾿ οὗ ἠλικιώθη, τοιαύτη τις πρέπει νὰ ἔγινεν. Καὶ πολλοὶ δὲ ἵσταντο περὶ τὴν εἰκόνα ταύτην, ὑπὸ τοῦ κάλλους αὐτῆς ἑλκυόμενοι· ἐν ἄλλοις δὲ παρετηρήσαμεν καὶ δύο νέους Ἄγγλους, ὧν τὸν ἕνα εἰς τὸν κατάλογον τὴν εἰκόνα ζητήσαντα, «ἐννοεῖται», ἠκούσαμεν λέγοντα εἰς τὸν σύντροφόν του, «ὅτι εἶναι τόσον ὡραία. Ἡ μήτηρ της ἦν Ἑλληνίς, εἶνε ἡ σύζυγος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Ὑόρκης».

Τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἐγεύθημεν μετὰ καὶ τοῦ κ. Βραΐλα εἰς τοῦ κ. Ἰωανίδου, ὅπου, μετὰ τὸ γεῦμα, καὶ πολλοὶ ἄλλοι συνῆλθον ὁμογενεῖς· οὐκ ὀλίγοι ἀποσυρθέντες ἔπειτα περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς τὰς τότε ἀρχομένας συναναστροφάς.

Τὴν ἑπομένην ἡμέραν, μετὰ τοῦ κ. Βασιλείου καὶ τῆς κ. Τερψιχόρης Μελᾶ ἀπῆλθον εἰς τὸ Βρεττανικὸν Μουσεῖον, καὶ ἐκεῖθεν μετὰ τοῦ κ. Δ. Βικέλλα, ὅστις μοὶ ἀνέγνω τὴν εἰς δημώδη γλῶσσαν μετάφρασίν του τοῦ Ζ΄ τῆς Ἰλιάδος, ἐπεσκέφθημεν τὸ Κρυστάλλινον Παλάτιον. Τὸ δ᾿ ἑσπέρας, περὶ τὰς 6 ½, εἰδοποιηθεὶς παρὰ τοῦ κ. Γλάδστωνος, ἀπῆλθον εἰς αὐτοῦ, καὶ εὗρον αὐτὸν φιλοφρονέστατον καὶ ἐγκαρδίως ὑποδεχθέντα με. Παρὼν δ᾿ ἐκεῖ καὶ ὁ κ. Φιλιμώρ, ἀνὴρ φιλελληνικώτατος, μεθ᾿ οὗ πολλὰ διελέχθην περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἀνατολῆς, περὶ τοῦ ἀνεφίκτου τῆς ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν, τῆς Ἀγγλικῆς καὶ Ἑλληνικῆς καὶ περὶ τῆς Ῥωσσοφοβίας τῶν Ἄγγλων.

Ὅτε δὲ τὴν ἐπαύριον ἠγέρθην, σφοδρὰ τρικυμία ἐπεκράτει ἐν Λονδίνῳ, ἐκριζώσασα δένδρα ἐν Hyde Park, καί, κατὰ τὰς ἐφημερίδας, πολλὴ χιὼν ἔπεσε τὴν νύκτα ἐκείνην εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀγγλίας. Ταῦτα δὲ δὲν ἦσαν λίαν καθησυχαστικοὶ οἰωνοὶ διὰ τὴν ἐπικειμένην μεγάλην θαλασσοπλοΐαν ἡμῶν. Ἐντὸς δὲ τῆς ἡμέρας ἦλθε πρός με ὁ ἀνεψιός μου νέος Γρείρσων, υἱὸς τῆς γυναικαδέλφης μου, εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καταταχθεὶς καὶ ὑποπλοιάρχου ἔχων βαθμόν, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις ἔπειτα, δὲν ἐξεύρω διὰ τίνας κακὰς περιστάσεις τοῦ βίου του, διαπλέων τὸν

ὠκεανόν, ἐῤῥίφθη εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγη. Τὴν ἑσπέραν δ᾽ ἐγεύθην παρὰ τῇ χαριεστάτῃ κ. Μελᾶ, ἥτις μοὶ ἐτραγώδησε τὸ ἐμὸν ᾆσμα «ἀφ᾽ οὗ σὲ εἶδα» κατὰ τὴν μουσικὴν τοῦ Beethoven· ἐκεῖ δ᾽ ἀπεχαιρέτησα καὶ τοὺς πολλοὺς συνηγμένους ὁμογενεῖς, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, 12 Μαΐου, ἡμέραν Παρασκευήν, κατὰ τὴν 10ην ὥραν ἀπῆλθον ἐκ Λονδίνου. Διελθὼν δι᾽ εὐφόρων καὶ καταφύτων πεδιάδων, μετὰ μίαν ὥραν ἀφίχθην εἰς Ὀξωνίαν, ὅπου ἐπεσκέφθην τὴν γυναικαδέλφην μου Φελικίαν, τὴν φιλόγελων νεάνιδα, ἥτις διὰ τῆς εὐφυΐας της μᾶς κατέθελγεν ἐν Ἀθήναις. Καὶ διετήρει μὲν ἔτι καὶ τὸ πνεῦμα καὶ αὐτὴν τὴν εὐθυμίαν της, ἀλλὰ σωματικῶς ἦν ἐν παρακμῇ, ἐνδοῦσα εἰς τὴν δίαιταν, τήν τε σωματικὴν καὶ τὴν διανοητικήν, εἰς ἣν πρὸ ἐτῶν εἶχεν ὑποβληθῇ ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν καὶ ὁδηγίαν ἱερέως τινός, ὅστις, ἀγνοῶ ἂν καὶ κατὰ πόσον ἦν εἰλικρινής, τὴν εἶχε δὲ παρασύρει μέχρι δεισιδαιμονίας εἰς στερήσεις ἀσκητικάς, αἵτινες κατέστρεψαν τὴν ὑγείαν της, δι᾽ ἃς ὅμως τότε μοὶ ἐφαίνετο μέχρι τινος μεταμελλουμένη, καὶ ἐπιδιδομένη ἤδη πᾶσα εἰς ἀγαθοεργίας, ἃς τῇ ὑπηγόρευεν ἡ καρδία της. Ἀδυνατοῦσα δὲ νὰ περιπατῇ, μετεκομίζετο διὰ τῆς χειραμάξης, καί, οὕτω μεταβάντες, εἴδομεν τὸ Frewenhall, πρώην κατοικίαν τῆς οἰκογενείας Skene, ἐν ὅσῳ ἔζων ὁ πενθερὸς καὶ ἡ πενθερά μου, καὶ ἐκεῖθεν τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ἡ Φελικία ἐδαπάνησε πρὸς κόσμησιν δύο παραθύρων διὰ ποικιλοχρόων ὑέλων, εἰς μνήμην τῶν γονέων της. Γευθέντες δὲ παρ᾽ αὐτῇ, τὴν 5 μ.μ. ἀνεχωρήσαμεν, καὶ διελθόντες διὰ τῆς πρὸ πολλοῦ γνωστῆς μοι Λαιμιγκτῶνος, καὶ τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ διὰ τοῦ Βάλτερ Σκότου ἐνδόξων γενομένων χωρίων Kenilworth, Werwick καὶ Bambrey, διήλθομεν, ἀφ᾽ οὗ ἐνύκτωσε, διὰ χώρας, ἣν ὁ Δάντης θὰ ἔψαλλεν, ὡς τὴν συνέχειαν τοῦ Ταρτάρου, διότι πανταχόθεν γλῶσσαι πυρὸς ἔλειχον τὸν οὐρανόν, αἱ τῶν ἑστιῶν ἦσαν τῶν πυκνῶν τεχνουργείων εἰς τὰ πέριξ τῆς Βιρμιγχάμης.

Περὶ δὲ τὴν 11ην ἀφίχθημεν εἰς τὴν δυτικὴν τῆς Ἀγγλίας παραλίαν καὶ διώρυγα διαπλεύσαντες ἐπὶ ἀτμοπλοίου, ἀπέβημεν εἰς Λιβερπούλην, καὶ κατελύσαμεν εἰς τὸ Royal Hotel.

## Ἀπόπλους.

Ἡ ἐπιοῦσα τέλος, 13 Μαΐου, ἡμέρα τοῦ ἡμετέρου Μεγάλου Σαββάτου, ὑπῆρξεν ἡ ὁριστικὴ τοῦ μεγάλου ἡμῶν ἀπόπλου. Περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν, ἀφ᾽ οὗ ἐπὶ ὅλην ὥραν περιεμείναμεν τὴν ἀποβίβασιν τῶν σκευῶν καὶ ἐμπορευμάτων, ἀπέβημεν καὶ ἡμεῖς τοῦ ἀτμοπλοίου, The Satelite, καὶ διαπλεύσαντες τὸν βαθὺν λιμένα, ἐπεβιβάσθημεν εἰς τὸ μέγα καὶ πολυτελὲς ἀτμόπλοιον τῆς ἑταιρείας Cunard, τὴν ***Κοῦβαν***. Τὸ πλοῖον ἦν ὑψηλὸν καὶ μακρόν, ἀλλ᾽ εἰς τὴν πεπληγμένην μου φαντασίαν, ἀπέναντι τοῦ ἀχανοῦς Ὠκεανοῦ, ὃν ἐμέλλομεν νὰ διασχίσωμεν, ἀπέναντι προσέτι καὶ τοῦ ἐν τῷ αὐτῷ λιμένι ἠγκυροβολημένου, καί, ὡς ἐλέγετο πέριξ μου, οὐχὶ λίαν πρακτικοῦ ἀποδειχθέντος Great Eastern, μοὶ ἐφαίνετο μικρόν, καὶ πρὸ πάντων στενόν. Ἑκατέρωθεν ὅμως τῆς ὀροφῆς τῶν εὐρυτάτων αἰθουσῶν, ἥτις ἐξεῖχεν ὑπὲρ τὸ ἄνω κατάστρωμα, ὑπῆρχον εἰσέτι διάδρομοι, ἐφ᾽ ὧν ἐδύνατο ἀνέτως νὰ περιπατῶσιν οἱ ἐπιβάται ἀνὰ τρεῖς καὶ τέσσαρες κατὰ πρόσωπον.

Ἀφ᾽ οὗ τέλος ἐκόπασεν ἡ πυργοποιΐα τῆς ἐπιβιβάσεως, καὶ ἰσοπεδώθησαν ὁπωσοῦν οἱ πύργοι καὶ οἱ λόφοι τῶν κιβωτίων ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἐστράφησαν πάντες πρὸς εὕρεσιν καταλυμάτων, πάντες πλὴν ἑνός, ὅστις ἤμην ἐγώ, διότι τὸ κατάλυμά μου εἶχον ἐν τῷ κόλπῳ μου, ἐν τῷ γραμματίῳ, ὃ εἶχον λάβει ἤδη ἐκ Λονδίνου, μετὰ διαβεβαιώσεως τῆς Ἑταιρείας, ὅτι μοὶ ἐχορήγησεν, ὡς προνόμιον, ὅ,τι ἄριστον ἦν ἐν τῷ πλοίῳ. Τὸ γραμμάτιον λοιπὸν τοῦτο δείξας, ὡδηγήθην ὑφ᾽ ἑνὸς τῶν θαλαμηπόλων νὰ καταλάβω τὸν ἐπιφυλαχθέντα μοι προνομιοῦχον κοιτῶνα. Ἀλλ᾽ ὤ, τῆς ἀπελπισίας! Τρεῖς κλίμακας καταβάντες ἀλλεπαλλήλους, καὶ ζοφεροὺς διελθόντες διαδρόμους, ἀφίχθημεν εἰς ταπεινὴν θύραν, ἀνοιγομένην, ὡς εἶδος εἱρκτῆς στενῆς καὶ ἐντελῶς ἀφωτίστου, καὶ εἰς ταύτην ἔμελλον νὰ μένω ἐπὶ δύω ἑβδομάδας κατάκλειστος. Οἱ διερχόμενοι τῶν Στεναγμῶν τὴν Γέφυραν ἐν Βενετίᾳ βεβαίως δὲν θὰ ᾐσθάνοντο τὴν συνοχὴν τῆς καρδίας, ἥτις μὲ κατέλαβε τότε. Ἐκείνων κἂν ἡ φυλακὴ ἦν στερεά, καὶ οὐχὶ κλυδωνιζομένη

ὑπὸ τοῦ Ὠκεανοῦ. Ὁ ὑπηρέτης, εἰς ὃν ἀπέτεινα πικρὰς παρατηρήσεις καὶ παράπονα, ὕψωσε μόνον τοὺς ὤμους σιωπῶν, καὶ δεικνύων μοι τὸν ἀριθμόν, τὸν ἐπὶ τοῦ γραμματίου μου, καὶ ὅτε ἐγὼ ἐπέμεινα, μ᾽ ἐγκατέλιπε, καὶ ἀπῆλθε καὶ ἄλλους νὰ ὑπηρετήσῃ. Ἂν δὲν εἶχε μακρυνθῇ ἤδη ἡ ἀτμάκατος, ἥτις μᾶς ἐκόμισε, νομίζω ὅτι θὰ ἐπέστρεφον εἰς Λιβερπούλην μᾶλλον, νὰ περιμείνω τὸν προσεχῆ ἀτμόπλουν, παρὰ νὰ στέρξω νὰ κατακλεισθῶ εἰς τὸν πλωτὸν ἐκεῖνον ᾅδην.

Τέλος ὁ Κλέων παρεμβάς, διεπράξατο, ὥστε ὁ πλοίαρχος, ἀφ᾽ οὗ ἔμαθεν ὅτι τὸ πλοῖόν του περιεῖχεν, οὐχὶ μὲν τὸν Καίσαρα, ἀλλὰ κἂν τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Καίσαρος τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν τύχην αὐτοῦ, νὰ μᾶς χορηγήσῃ ἄλλον κοιτῶνα, καὶ τοῦτον μὲ τρεῖς δόμους ὑπὸ τὸ κατάστρωμα, ἀλλ᾽ ἔχοντα κἂν καὶ τέταρτον κατωτέρω, ὑπερκείμενον δὲ πόδας ἔτι τινὰς ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, ἐφ᾽ ἧς ἠνοίγετο παράθυρον φωτεινόν, εὐπρεπῶς δ᾽ ἄλλως διεσκευασμένον, χωρὶς βεβαίως νὰ παραβάλληται πρὸς τοὺς πολυτελεστέρους τῶν ἀνωτέρων δόμων, τοὺς προσδιωρισμένους δι᾽ οἰκογενείας καὶ δι᾽ ἑσπερινὰς συναναστροφάς.

Ἡ ἡμέρα ἦν σκοτεινή· μέλας ὁ οὐρανός, ἐφαίνετο βαρὺς ἐπικαθήμενος ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ὁ ἄνεμος δριμύς, οὐδὲν εἶχε τὸ κοινὸν μετὰ τῆς ὥρας τοῦ Μαΐου. Ἐν τούτοις ὁ κώδων ἐσήμανε μεσημβρίαν, ἡ ἄγκυρα ἀνεσύρθη, ἡ πρώρα ἡμῶν ἐστράφη πρὸς τοῦ λιμένος τὸ στόμιον, καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης στροφῆς τῆς ἕλικος ἀπεχαιρέτησα τὸ ἡμισφαίριον, ἐν ᾧ ἐγκατέλειπον ὅ,τι προσφιλὲς εἶχον, καὶ ἐρριπτόμην, μετὰ τῶν λογισμῶν μου, εἰς τοὺς κόλπους τοῦ ἀγνώστου καὶ ἀβεβαίου.

Πρὸς τὸν ἔκπλουν καὶ ἐγὼ καὶ ἄλλοι τῶν συνοδοιπόρων ἀπεβλέπομεν μετ᾽ οὐκ ὀλίγης ἀνησυχίας, οὐδὲν ἀγαθὸν οἰωνιζόμενοι ἐκ τῆς ζοφερᾶς ὄψεως τοῦ Ὠκεανοῦ. Οὐχ ἧττον ἐξελθόντες, εὕρομεν αὐτὸν ἀκύμαντον, ὥστε, ὅτε ἠκούσαμεν καὶ δευτέρου κώδωνος κροῦσιν, πειθαρχοῦντες αὐτῇ, εἰσήλθομεν εἰς τὸ ἑστιατόριον καὶ ἐπρογεύθημεν, οὐχὶ ἐκ πείνης, ἐγὼ κἄν, διότι ἤδη ᾐσθανόμην ναυτίας νυγμούς, ἀλλ᾽ ἐκ προνοίας, δι᾽ ἣν προέβλεπον μέλλουσαν ἀσιτίαν.

Ἐνταῦθα πρέπει πως ἐκτενέστερον ν᾽ ἀφηγηθῶ περὶ τῶν κατὰ τὸν πλοῦν ἑστιάσεων, διότι αὗται ἀποτελοῦσι τὴν σπουδαιοτέραν αὐτοῦ ἐνασχόλησιν διὰ τοὺς δυναμένους εἰς αὐτὰς νὰ ἐπιδοθῶσι καὶ τοῖς σπληνιῶσι τῶν ἐπιβατῶν τὸ πρώτιστον βοήθημα, ἵνα ἐπιλανθάνωνται τῆς τοῦ βίου ματαιότητος. Τὸ ἑστιατόριον περιεῖχεν ὀκτὼ μακρὰς τραπέζας, ὧν ἑκάστη εἶχεν ἀνὰ εἴκοσι θέσεις· ἡ διακόσμησις αὐτῶν, ὅτε μάλιστα διὰ τὸν κλύδωνα δὲν ἠναγκάζοντο νὰ δένωσι τὰ πινάκια καὶ ν᾽ ἀφαιρῶσι πᾶν τὸ εὐκίνητον, ἦν λαμπρά, καὶ πολυπληθεῖς οἱ ὑπηρέται, ἀμέμπτως ἐνδεδυμένοι, ἔχοντες λευκοὺς λαιμοδέτας καὶ λευκὰ χειρόκτια, ἐπισημότατα διακονοῦντες, καί, κατὰ τὸ ἀγγλικὸν ἔθος, ἑκάστῳ παρατιθέμενοι ὅ,τι τοῖς ἐζητεῖτο ρητῶς. Ἡ δὲ τάξις τῶν ἑστιάσεων εἶχε δι᾽ ὅλου τοῦ διάπλου ὡς ἕπεται :

Τὴν αὐγήν, οἵαν δήποτε ὥραν κἂν ἐγερθῇ ὁ ὁδοιπόρος, δύναται, κατὰ τοῦ στομάχου του τὴν ἰδιοσυγκρασίαν, νὰ ζητήσῃ, κατ᾽ ἰδίαν, εἰς τὸν κοιτῶνά του ἢ ὅπου θέλει, μέλανα καφφέν, ἢ ρακήν, ἢ ρώμιον πρὸς παραμυθίαν τῶν ἀργῶν στιγμῶν μέχρι τοῦ πρώτου προγεύματος, τοῦ ***λύοντος τὴν νηστείαν*** (Breakfast). Εἰς τοῦτο καλεῖ περὶ τὴν ὀγδόην ὥραν κροῦσις κώδωνος τοὺς δυναμένους νὰ σταθῶσιν ἐπὶ τῶν ποδῶν των, καὶ τούτοις παρατίθενται, μετὰ ψυχρῶν κρεῶν, γλυκυσμάτων καὶ παντοίωνπλακούντων, ὡς βάσις ὁ καφφὲς καὶ τὸ τέϊον, μετὰ γάλακτος νωποῦ πάντοτε. Τοῦτο μοὶ ἐφάνη παράδοξον, ὅτε τὸ εἶδον, καὶ ἐπειδὴ δέν ἐδυνάμην νὰ πεισθῶ ὅτι εἰς τὸν μυχὸν τοῦ πλοίου ὑπῆρχον, πλὴν τῶν σκοτεινῶν ὀπῶν, εἰς ὧν μίαν εἶχον κινδυνεύσει νὰ κλεισθῶ, καὶ λειμῶνες καὶ ἔβοσκον ἀγέλας ἀμελγομένας καθ᾽ ἑκάστην, κατῆλθον μετά τινος τῶν συνοδοιπόρων εἰς τὴν ὀψοθήκην, καὶ ἐκεῖ εἶδον ἐστιβαγμένας ὡς σάπωνος πλάκας, αἵτινες ἔμαθον ὅτι ἦσαν γάλα διὰ τῆς τέχνης πεπηγμένον, καὶ διατηροῦν πάσας τὰς ἰδιότητας τῆς νωπότητος, ὅταν ἀναλύηται εἰς ὀλίγον ὕδωρ βραστόν.

Μετὰ τὸ προοίμιον τοῦτο, ἕπεται κατὰ τὰς 11 τὸ ἄριστον, τὸ παρὰ τοῖς Ἄγγλοις ἐπίσημον luncheon, οὐδὲ κατ᾽ ἀφθονίαν, οὐδὲ κατὰ διάρκειαν διάφορον πολυτελοῦς γεύματος. Περὶ δὲ τὴν 3ην παρατίθεται λιτὸν δειλινόν, ἐκ τραγημάτων κυρίως συγκείμενον,

πρὸς καθησύχασιν τῶν ἀνυπομονούντων στομάχων. Πρὸ τῆς δύσεως δὲ τοῦ ἡλίου στρώνυται ἐπισήμως καὶ σπουδαίως ἡ τράπεζα διὰ τὴν κυριωτέραν ἑστίασιν τῆς ἡμέρας, τὸ γεῦμα, οὗ ἡ ἀφθονία μόνον ἐν ἀνακτόροις ἔχει τὴν ἐφάμιλλον, μετὰ σπανιωτάτων οἴνων, μὴ συνυπολογιζομένων ὅμως, ὡς ὑπολογίζεται ἡ τροφή, εἰς τὰ 750 φράγκα τοῦ ναύλου.

Δύο δὲ περίπου ὥρας μετὰ τὸ γεῦμα προχεῖται τὸ τέϊον μετὰ πλακούντων, μελιπήκτων καὶ ψυχρῶν κρεῶν, καὶ περὶ τὴν ἑνδεκάτην τίθενται ἐπὶ τῶν τραπεζῶν μικρά τινα πάρεργα, οἷον τυροί, ἀλλᾶντες, δίπυρα, διὰ τοὺς βουλιμιῶντας καὶ ἀνάγκην ὑλικῆς τινος ὑποστηρίξεως ἔχοντας, ἵνα περιμείνωσι τὸν καφφὲν τῆς αὐγῆς. Ταῦτα δ᾽ οὐδόλως κωλύουσι καὶ τὰς ἐκτάκτους ἀπαιτήσεις ἐν ταῖς μεταξὺ ὥραις, θεραπευομένας αὐτοστιγμεί, καὶ προσφερομένων, τοῦ μὲν καμπανίτου καὶ τῶν λοιπῶν οἴνων ἀντὶ χρυσοῦ ἐπὶ χεῖρας, τῶν δὲ προτιθεμένων ὄψων κατὰ διάκρισιν, ἢ ὀρθότερον κατ᾽ ἀδιακρισίαν. Τινῶν ἐπιβατῶν, ὧν αἱ σιαγόνες ἦσαν δι᾽ ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ τοὐλάχιστον ἐπὶ τὸ ἥμισυ τῆς νυκτὸς ἀεικίνητοι, ὡς ἡ ἕλιξ τῆς μηχανῆς, ἐσκεπτόμην ὅτι ὁ ναῦλος ἔπρεπε ν᾽ ἀποβαίνῃ πρὸς ζημίαν τῆς Ἑταιρείας· ἀλλ᾽ αὕτη εὑρίσκει πάλιν τὸ ἰσοζύγιόν της παρ᾽ ἄλλοις, οἵτινες, ὡς ἐγώ, δι᾽ ὅλου τοῦ πλοῦ, εἰς ἀφαίρεσιν μᾶλλον ἢ εἰς πρόσθεσιν τροφῆς ἐπεδίδοντο.

Τῶν ἑστιάσεων τῆς πρώτης ἡμέρας ἐλάβομεν πάντες πεῖραν καὶ μετοχήν, καὶ διότι ἡ θάλασσα ἦν ὑπὲρ ἐλπίδα ἀκύμαντος, καὶ διότι ἡ ὁμίχλη μᾶς ἀπέκρυπτε τὰς Ἰρλανδικὰς ἀκτάς, ἃς παρεπλέομεν, καὶ δὲν ἐπέτρεπεν ἀντιπερισπασμόν· ὥστε πάντες οἱ συνοδοιπόροι μου εὐωχήθησαν ἀκωλύτως μέχρι σχεδὸν τοῦ μεσονυκτίου. «***Ἐπεὶ δε πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο***», διεσπάρησαν εἰς τοὺς κοιτῶνάς των· ἐμὲ ***δ᾽ οὐκ εἶχε νήδυμος ὕπνος***, διότι ἡ νὺξ ἦν ἧττον γαληνιαία ὡς ἡ ἡμέρα. Ἐξημέρωνε δ᾽ ἡ Κυριακὴ τοῦ (ἡμετέρου) Πάσχα, ὅτε κατεπλεύσαμεν εἰς Queenstown (Βασιλίσσης πόλις), τὸ ἐπίνειον τῆς Κόρκης, νοτιοδυτικωτάτου λιμένος τῆς Ἰρλανδίας, ὅπου διημερεύσαμεν. Ὅσην δὲ καὶ ἂν εἶχον ἐπιθυμίαν ν᾽ ἀποβῶ, καὶ νὰ μείνω ἐκείνην κἂν τὴν ἡμέραν ἔτι ἐπὶ στερεοῦ ἐδάφους, δὲν τὸ ἀπεφάσισα ὅμως, διότι ὁ λι-

μήν, εἰς οὗ τὴν εἴσοδον εἴχομεν ἀγκυροβολήσει, ἐξετείνετο βαθύτατος εἰς τὴν ξηράν, ἡ μικρὰ καὶ ἄχαρις πόλις ἀμυδρῶς μόλις ἐφαίνεντο εἰς τὸν ὁρίζοντα, βροχὴ ἐμάστιζε τὸν ἀέρα, καὶ ψυχρὸς καὶ βίαιος βορρᾶς ἐκύκα τὴν θάλασσαν, ὥστε ἡ ἀτμάκατος, ἐφ' ἧς θ' ἀπεβαίνομεν, οἰκτρῶς παρερρίπτετο. Πλησίον δ' ἡμῶν εἴχομεν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἀντικείμενον οὐχὶ παρήγορα οἰωνιζόμενον διὰ τὴν ἀρξαμένην ὁδοιπορίαν, τὴν ***Περσίαν,*** ἀτμόπλουν καὶ αὐτὸ μέγα καὶ κομψὸν τῆς Ἑταιρείας Cunard, τὸ ἀρτίως καταπλεῦσαν, ἀλλὰ κακῶς διατεθὲν καὶ πεποιημένον ἐκ τῶν τρικυμιῶν, ἃς ἀπήντησεν, περιμένον δ' ἐκεῖ αἰθρίαν, ἵν' ἀσφαλῶς καταπλεύσῃ εἰς Λιβερπούλην πρὸς ἐπισκευήν.

Περὶ τὴν 4 μ. μ. ἀνεσπάσθη ἡ ἄγκυρα, καὶ ἐπίσημον ἦν τὸ αἴσθημα, ὃ κατέλαβε καὶ ἐμὲ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων τοὺς κατὰ πρῶτον ἀναγομένους εἰς τὸν μέγαν πλοῦν, ὅτε εἴδομεν ὀπίσω ἡμῶν ὑποχωροῦσαν τὴν τελευταίαν ξηράν, ἄνευ ἐλπίδος τοῦ νὰ ἴδωμεν ἄλλην, πλὴν τῆς τρισχίλια μίλια ἀπεχούσης ἀμερικανικῆς, ἐκτὸς ἂν ἐβλέπομεν πρὶν τὸν πυθμένα τοῦ ὠκεανοῦ. Ἔκτοτε τὰ κύματα ὠγκώθησαν, καὶ ἡ «Κούβα», ἀφ' οὗ ἐπ' ὀλίγον ἀντέσχεν, ἰσορροποῦσα διὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς βαρύτητα, ἐνέδωκε τέλος καὶ ἀνέλαβε τὸν ἀπαίσιον ἀμφίρροπον αὐτῆς βηματισμόν, ὃν ἔμελλε νὰ διατηρήσῃ διὰ πάσης σχεδὸν τῆς ὁδοιπορίας· δι' ὃ καὶ τὸ ἑσπέρας πάντες, τῶν δείπνων ἀμελοῦντες, ἀπεσύρθημεν ἐνωρὶς εἰς τοὺς κοιτῶνας ἡμῶν, πλὴν πρεσβύτιδός τινος Ἀγγλίδος, ἥτις τὸ δωδέκατον ἤδη πλέουσα ἐκ τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, ὅπου εἶχε τὸν σύζυγόν της, εἰς τὰς δυτικὰς πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ υἱοῦ της, εἶχε καταντήσει, μεταξὺ στερεοῦ ἐδάφους καὶ ὑγροῦ, νὰ μὴ ἀναγνωρίζῃ διάκρισιν, καὶ ἐπ' ἀμφοτέρων ν' ἀπαιτῇ καλὴν τροφήν, καὶ ν' ἀπολαμβάνῃ αὐτῆς εἰς πεῖσμα τῶν στοιχείων, ὥστε καὶ ἡμέραν τινα μοὶ παρεπονεῖτο ὅτι ἐπὶ τῆς Κούβας δὲν μᾶς δίδουσιν ἱκανὴν τροφὴν καὶ θέλουσι νὰ μᾶς φέρωσι νεκροὺς τῆς πείνης εἰς Ἀμερικήν.

Ἐγὼ δὲ καὶ ὁ Κλέων, ὃν ἔτι μᾶλλον ἐμοῦ ἠνώχλει ὁ σάλος, οὐδὲν ἐτρώγομεν, πλὴν ὅτε ὁ θαλαμοπόλος τοῦ κοιτῶνος ἡμῶν ἐξ οἴκτου μᾶς ἔφερέ τινας σταφυλάς, ἢ ἄλλο τι ἐλαφρόν,— διότι

ἡ κιβωτὸς ἡμῶν ἐφαίνετο περιέχουσα σχεδὸν πάντα τὰ τῆς φυτικῆς καὶ ζωϊκῆς πλάσεως,—μᾶς ἠνάγκαζε ν' ἀποτριγῶμέν τι πρὸς συντήρησιν ἡμῶν ἐν τῇ ζωῇ μέχρι κρειττόνων ἡμερῶν. Οὐδ' ὕπνος εὐκόλως εἰς ἐμὲ κἂν ἐπήρχετο, καὶ διὰ τοῦ πλείστου τῆς νυκτὸς ἔμενον ἀναμετρῶν, εἰς τὰς κινήσεις τοῦ πλοίου, τὰ παρερχόμενα δευτερόλεπτα, καὶ λογιζόμενος πόσα αὐτῶν ἀπετέλουν τὸ λεπτόν, πόσα λεπτὰ τὴν ὥραν, πόσας ὥρας τὸ ἡμερονύκτιον, καὶ πόσα ἡμερονύκτια ἀπῃτοῦντο μέχρι τῆς ἀπαλλαγῆς ἡμῶν ἀπὸ τῆς βασάνου.

Ὅτε δὲ σπανίως ἐξενίκα ἡ φύσις καὶ ἔλυεν ὁ ὕπνος τὰ μέλη μου, συνωδεύετο ὑπ' ὀνείρων, ἐν οἷς πρόσωπα γνωστὰ ἢ φανταστὰ μοὶ παρουσιάζοντο μετὰ τοιαύτης ἐκτάκτου ζωηρότητος, ὥστε καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ὀνείρῳ ἐξεπληττόμην ὅτι ἔβλεπον ζῶντα πρόσωπα, ἃ ἐν τούτοις ἤξευρον ἀποθανόντα, ὡς τὴν θείαν μου κ. Γεράκη, καὶ ἀφυπνισθεὶς ἐζήτουν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὅσους πρὸ μικροῦ εἶχον περὶ ἐμέ, καὶ ἐπί τινας στιγμὰς δὲν ἐνόουν πῶς ἐξηφανίσθησαν. Οὕτως, ἐν ἄλλοις, εἶδον ἐπισκεπτομένην ἡμᾶς, τὴν θυγατέρα τοῦ Σιλλέρου, καὶ τὴν Καρολίναν προσφέρουσαν εἰς αὐτὴν στέφανον. Ταῦτα ἦσαν βεβαίως φυσιολογικὸν ἀποτέλεσμα τῆς σφοδρᾶς τοῦ ἐγκεφάλου κινήσεως, οὗ τὴν σχέσιν πρὸς τὰς ψυχικὰς δυνάμεις τοῖς φιλοσόφοις ἐναπόκειται νὰ ὁρίσωσιν.

Ἄλλοτε δ' ἐν τῇ νυκτὶ ἐφίστων τὴν προσοχήν μου εἰς τὴν μεγάλην βοὴν τῆς θαλάσσης, τὴν μυκωμένην ἐκείνην ἀναπνοὴν τοῦ γίγαντος ὠκεανοῦ, ὡς καὶ εἰς τὸ ὀξὺ σάλπισμα τοῦ βορρᾶ διὰ τῶν ἱστῶν καὶ διὰ τῶν προτόνων, καὶ εἰς ἴσας καὶ συνεχεῖς διαλείψεις ἤκουον ἀπαίσιον συριγμόν, οἷον θαλασσίου τινὸς ὄφεως ἢ νυκτοβίου ὀρνέου τῶν ἀγνώστων ἐκείνων ἐκτάσεων, ἀναγγέλλοντος κίνδυνον πιθανόν. Ἐξέπεμπε δ' αὐτὸν σύριγξ ἀτμήλατος, πρὸς ἀποφυγὴν ὀλεθρίων συγκρούσεων ἐν μέσῳ τῶν ὁμιχλωδῶν καὶ ἀσελήνων νυκτῶν, μετὰ τῶν ἱστιοφόρων, ὅσα κατ' ἀνέμους καὶ κύματα ἀτάκτως φέρονται ἐπὶ τῆς πλακὸς τοῦ Ὠκεανοῦ, ἢ καὶ μετὰ τῶν ἀτμοκινήτων, ὅσα μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας τὴν βραχυτάτην τέμνοντα ἀπὸ ἡμισφαιρίου εἰς ἡμισφαίριον, ἀναγκαίως συναντῶνται, ὡς ἐπὶ τροχιᾶς σιδηροδρόμου, μετὰ τῶν εἰς τ' ἀντί-

θετα σημεῖα πλεόντων, καὶ ἑπομένως διατρέχουσι συγκρούσεων κίνδυνον, ἐπιφερουσῶν, κατ᾽ οὐ σπάνια παραδείγματα τὸν αὔτανδρον καταποντισμόν.

Ἡ ἐπαύριον κατ᾽ οὐδὲν ἦν καλητέρα τῆς προτεραίας. Ὁ οὐρανὸς ἐπεκάθητο εἰς στενὸν κύκλον ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ὡς μολύβδινον πῶμα λέβητος, εἰς οὗ τὸν πυθμένα ἔβραζε τὸ μέλαν ὕδωρ τοῦ Ὠκεανοῦ. Τὸ μόνον δὲ φέρον ἡμῖν ἀντιπερισπασμόν τινα ἦν ὅτι ἀνεκαλύψαμεν μικρὸν στρουθίον πτερυγίζον εἰς τὰς κεραίας τῆς **Κούβας**. Ἀπαυδῆσαν τέλος, καὶ ἄπελπι, ὡς φαίνεται, ὅτι δὲν εὕρισκεν οὐδ᾽ ἴχνος τῶν δένδρων, ἃ ἐζήτει, ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος· καὶ οἱ μὲν ναῦται ὥρμησαν νὰ τὸ συλλάβωσιν· ἀλλά, κατὰ παράκλησιν ἡμῶν, ὁ πλοίαρχος τοὺς παρεκώλυσεν, ἔλαβεν αὐτὸ ὑπὸ τὴν προστασίαν του, τροφὴ τῷ ἐρρίπτετο ἐπὶ τῶν σανίδων, καὶ οὕτως ἀνενοχλήτως μᾶς παρηκολούθησεν ὁ ἄναυλος ἐπιβάτης.

Ἐκ τοῦ κοιτῶνος, ἔνθα ἐμόναζον, εἰς οὐδὲν δυνάμενος ν᾽ ἀσχοληθῶ, θελήσας νὰ εὕρω τὸν Κλέωνα, ἀνέβην εἰς τὸ ὕψιστον κατάστρωμα, καὶ τὸν εἶδον ἐντὸς λέμβου κατακείμενον καὶ στερεῶς κρατούμενον. Ἠθέλησα νὰ τὸν μιμηθῶ, ἐπ᾽ ἐλπίδι ἀναψυχῆς ἐκ τοῦ δροσεροῦ ἀέρος. Ὅταν ὅμως εἶδον τὸ κατάστρωμα ἐκεῖνο, τὸ σχεδὸν ὕψος πύργου ἔχον ὑπὲρ τὴν θάλασσαν, καὶ νὰ κλίνῃ, νῦν μὲν πρὸς τὰ δεξιά, νῦν δὲ πρὸς τ᾽ ἀριστερά, ὡς ἂν ἔμελλε καθέτως νὰ βυθισθῇ εἰς αὐτήν, δὲν ἐδυνήθην ν᾽ ἀνθέξω εἰς τὴν ὄψιν, καί κατῆλθον σφαλλόμενος τὰς τρεῖς κλίμακας εἰς τὴν κλίνην μου, ὅπου κἂν ὅ,τι συνέβαινε δὲν τὸ ἔβλεπον.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν νυκτῶν, τῇ τοῦ Σαββάτου, 20 πρὸς 21, ὁ σάλος μοὶ ἐφάνη μείζων ὢν τοῦ συνήθους. Ἕξις ὅμως καὶ κάματος μὲ εἶχον ἀποκοιμίσει, ὅτε δοῦπος αἰφνίδιος, ὡς βροντή τις πυροβόλου, ἢ ὡς ἂν εἴχομεν προσαράξει εἰς ὕφαλον, μ᾽ ἐξύπνησεν, ἀλλ᾽ ἔμεινα κατακείμενος μετὰ τῆς ἀπαθείας, ἥτις, ὡς γνωστόν, ἐστὶν ἓν τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς ναυτίας. Ἔμαθον δὲ τὴν πρωΐαν ὅτι διὰ νυκτὸς εἴχομεν ὑποστῇ φοβερὰν τρικυμίαν, καὶ ὁ κτύπος εἶχε προέλθῃ ἐκ κύματος οὐρανομήκους, ὑπερβάντος ὑπὲρ τὸ κατάστρωμα τῆς κολοσσιαίας «Κούβας» καὶ ἐν μέρει εἰσ-

ρεύσαντος καὶ εἰς τὴν μεγάλην αὐτῆς αἴθουσαν. Μᾶς ἠπείλει δέ, εὐτυχῶς ἐν ἀγνοίᾳ μου, καὶ ἄλλη καταστροφή, διότι ἐπλέομεν οὐ μακρὰν ὑφάλων ἐπικινδύνων, καὶ ὁμίχλη καὶ σκότος καθίστων ἀνακριβεῖς τὰς καταμετρήσεις, δι᾿ ὧν ἐπροσπαθοῦμεν ν᾿ ἀποφύγωμεν τὴν προσάραξιν. Κεῖνται δ᾿ αὗται πρὸς δυσμὰς τοῦ σχετικῶς ἀβαθοῦς ὀροπεδίου τοῦ πυθμένος, μὴ ἔχοντος εἰμὴ 400 ὀργυιῶν βάθος, ὑπὲρ ὃ εἴχομεν ἤδη διέλθει τὴν προλαβοῦσαν ἡμέραν·

Καὶ ἂν δέ ποτε, ὡς σπανίως τότε, ἐπραΰνετο πως ἡ θάλασσα, ἢ ᾐθρίαζε σχετικῶς ὁ οὐρανός, ὁ πλοῦς οὐχ ἧττον μονότονος, οὐδὲν μᾶς ἐδείκνυεν νέον, ἀλλὰ πάντοτε τὴν αὐτὴν μολυβδόχρουν τῆς ὑγρᾶς ἐπιφανείας, ὑφ᾿ ἡμᾶς καὶ ὑπεράνω ἡμῶν τὸ αὐτὸ τεφρόχρουν πόμα τῆς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πυκνῆς ὁμίχλης.

Τὴν πέμπτην δ᾿ ἡμέραν ἐλάβομεν καὶ ἄλλην πτερωτὴν ἐπίσκεψιν. Ἐν μέσῳ τῷ πελάγει ἀπηντήσαμεν λάρον ἡσύχως πετῶντα εἰς ἀπόστασιν 1000 μιλίων ἀπὸ πάσης ξηρᾶς, ὅστις οὐδόλως ἠξίωσε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ ἀτμόπλουν ἡμῶν, ἀνάπαυσιν ζητῶν, ἀλλ᾿ ἀφ᾿ οὗ ἅπαξ ἢ δὶς κύκλῳ περιῆλθεν ἡμᾶς, ὡς ἵνα κατασκοπεύσῃ τίνος εἴδους ὄντα εἴμεθα, ἢ καὶ ἄν τι ἕρμαιον εἰς τὰ κύματα δὲν θὰ ἐρρίπτομεν, ἐμακρύνθη ἀδιαφόρως, τίς οἶδε ποῦ, ρίπτων ἡμῖν κρωγμόν, ὡς εἰρωνικοῦ ἀποχαιρετισμοῦ. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἐξεπλάγημεν ὅτε καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἀπηντήσαμεν, εἰς ἀπόστασιν 1250 μιλίων ἀπὸ τῆς Εὐρώπης, 750 δὲ ἀπὸ τῆς Ἀμερικῆς, ἀγέλην πτηνῶν, οὐχὶ μειζόνων τῶν χελιδόνων, προφανῶς ὑδροβίων καὶ ζητούντων τὴν τροφὴν αὐτῶν εἰς τὰ κύματα, ὡς ἂν ἀὴρ καὶ ὕδωρ ἦσαν τὰ μόνα αὐτῶν στοιχεῖα. Ἂν δέποτε εἰς στερεὰν γῆν ἀνεπαύοντο μᾶς ἦν πρόβλημα, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν κατάληψιν θαυμασία μᾶς ἐφαίνετο ἡ δύναμις τῶν πτερύγων των.

Ἐνίοτε δέ, ὅτε ἡ ἕξις ἐνεδυνάμου ἢ ἤμβλυνεν ὀλίγον τὰ νεῦρά μου, ἐπεχείρουν νὰ συγκεντρώσω τὴν προσοχήν μου εἴς τι τῶν βιβλίων, ἃ εἶχον παρ᾿ ἐμοί, ἢ ἃ περὶ Ἀμερικῆς, ἢ ἄλλων περιηγήσεων, ὡς καὶ ἐκλογὴν Ἀγγλικῶν μυθιστορημάτων περιεῖχεν ἡ βιβλιοθήκη τοῦ πλοίου, καὶ ὁσάκις δὲν μοὶ ἀπέβαινεν ἀδύνατος ἡ ἀνάγνωσις, εὕρισκον ἀναψυχήν τινα εἰς αὐτήν. Καὶ συνδιαλέξεως δ᾿ ἀπεπειρώμην ἔστιν ὅτε, ὁσάκις ἀπήντων τινὰ τῶν

ὁμοιοπαθῶν μου, πλανήσαντα τὰ βήματά του, ὅπου καὶ ἐγὼ ὡς σκιὰ περιεφερόμην. Ἀλλὰ τοῦτο ὀλιγώτερον ἐπετύγχανε. Ὁ πρῶτος δ' ᾧ ἐνέτυχον ἦν κατὰ σύμπτωσιν Ἀμερικανός, ὅστις, ἐν τῇ σειρᾷ τοῦ λόγου, μοὶ ἐξέφρασε τὴν γνώμην του ὅτι πολὺς δὲν θὰ παρελθῃ χρόνος καὶ ἡ Ἀγγλία θὰ δημοκρατηθῇ. Ἐγὼ δ' ἀποδοὺς τὴν κρίσιν του ταύτην εἰς τὸν τότε ἐπικρατοῦντα βίαιον σάλον, ἐνόμισα προτιμητέον νὰ καταβῶ εἰς τὸν κοιτῶνά μου καὶ νὰ παραδοθῶ εἰς τὰ ἐδικά μου ὄνειρα.

Τὴν Κυριακὴν δέ, 9/21 Μαΐου, ὀγδόην ἡμέραν ἀφ' ὅτου ἐγκατελίπομεν τὴν γῆν τῆς Ἀγγλίας, ὁ οὐρανὸς ᾐθρίασεν ἐντελῶς, ἡ θάλασσα ἐγαληνίασε, πλοῖον κατὰ πρῶτον διῆλθε πλησίον ἡμῶν, ἄλλα ἀνέδυσαν εἰς τὸν ὁρίζοντα, πληροῦντα ἡμᾶς χαρᾶς καὶ ἐλπίδων· κατὰ δὲ τὴν μεσημβρίαν παρέστημεν εἰς ἱερουργίαν, καὶ ἐπανειλημμένως, εἰς ἀποζημίωσιν τῶν προλαβουσῶν ἡμερῶν, ἠριστήσαμεν, ἐγευματίσαμεν καὶ ἐδειπνήσαμεν, καὶ μετ' ἀλαλαγμῶν προσεφωνήσαμεν τὸ παραταθὲν ἡμῖν ἰδιαίτερον εἶδος ζαχαροπάστου, ὃ κατ' ἔθος προσφέρεται τοῖς ἐπιβάταις κατὰ τὴν τελευταίαν ἡμέραν, μεθ' ἣν προσορμίζονται εἰς ἔδαφος Ἀμερικανικόν.

Ὁ γλυκὺς δ' οὗτος οἰωνὸς μᾶς ἔτερψεν ὑπὲρ ἀμβροσίαν, διότι τῆς στερεᾶς αὐτὸς μᾶς ἦν εἰσέτι ἡ μόνη ἐγγύησις, καὶ μάτην ἐτείνομεν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ὡπλιζόμεθα διὰ τῶν ὀξυτέρων τηλεσκοπίων, ἵν' ἀνακαλύψωμεν ἔστω καὶ εἰς τὸν ἀπώτατον ὁρίζοντα ἴχνος στερεᾶς. Ἂν ὁ οὐρανὸς ἦν γλυκύς, ὁ ὁρίζων ὅμως ἔμεινε πάντοτε ἀτμῶν παραπέτασμα, μέχρις οὗ ἐπῆλθεν ἡ νύξ. Ἡμεῖς δ' οὐχ' ἧττον ἐπεμένομεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἀτενεῖς καὶ περιμένοντες ν' ἀνακράξωμεν «γῆ, γῆ». Τὸ σκότος ἀπέβαινεν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν πυκνότερον πέριξ ἡμῶν, ὅτε, μίαν ὥραν πρὸ τοῦ μεσονυκτίου, αἴφνης ἀνεπηδήσαμεν εἰς κρότον πυροβόλου ἐκκενωθέντος ἐπὶ τοῦ πλοίου, καὶ τὴν πρώτην ἐκπυρσοκρότησιν, τὴν πρώτην ταύτην φωνήν, ἣν ἐξ Εὐρώπης ἀνεπέμπομεν εἰς τὴν Ἀμερικήν, παρηκολούθησαν ἄλλαι πέντε. καὶ πυροτεχνήματα ἠνάφθησαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἢ ἐσφενδονίσθησαν πρὸς τὸν οὐρανόν, διότι ὁ πρωρεύς, ὀξυδερκέστερος ἡμῶν καὶ μᾶλλον γεγυ-

μνασμένος, εἶχε τέλος ἰδῇ τὴν πολυπόθητον στερεάν. Ἔκτοτε ὅμως καὶ τὸ ἀτμόπλουν ἡμῶν ἤρχισε βραδυπορεῖν, πρὸς ἀποφυγὴν συγκρούσεων, διότι εἰσεπλέομεν, χωρὶς νὰ τὸν βλέπωμεν, εἰς βαθύτατον κόλπον. Μόνον δὲ κατὰ τὴν μίαν μετὰ τὸ μεσονύκτιον, «γῆν ὁρῶ», εἴδομεν κατ' ἀρχὰς πρὸς τ' ἀριστερὰ τὴν μεσημβρινὴν αὐτοῦ ὄχθην, ἔχουσαν ὑψηλὸν λόφον, καὶ εἰς τοὺς πρόποδας καὶ τὴν κλιτὺν αὐτοῦ τὴν πόλιν Ἁλιφάξ, εἰς ἣν καὶ προσωρμίσθημεν, ἀλλὰ χωρὶς ν' ἀγκυροβολήσωμεν.

Ὅσον πόθον καὶ ἂν εἶχον νὰ πηδήσω εἰς τὴν πρώτην γῆν τῆς Ἀμερικῆς, εἰς ἣν ἀφίχθημεν, μ' ἀπέτρεψεν ὅμως ὁ πλοίαρχος, εἰπών μοι ὅτι τάχιστα θ' ἀποπλεύσωμεν, καὶ ἡ μικρὰ πόλις, ἣν ἐν τοσούτῳ βαθείᾳ νυκτὶ ἦν ἀδύνατον νὰ ἐπισκεφθῶ, οὐδόλως μοὶ ἐφαίνετο ἑλκυστικὴ καὶ περίεργος. Ἀπεφασίσαμεν, ἑπομένως πάντες ν' ἀπέλθωμεν εἰς τὰς κλίνας ἡμῶν, εὐχαριστοῦντες τὸν Θεόν, ὅτι μᾶς ἐδωρήσατο τὴν ὡραίαν ἐκείνην ἡμέραν, καὶ μᾶς ἔφερεν εἰς τὸ πρῶτον κἂν σημεῖον τοῦ τέρματος τῆς ὠκεανοπλοΐας. Καὶ χαροποιὸς δέ τις εἴδησις διεδόθη μεταξὺ ἡμῶν, ἐκ τῆς πόλεως βεβαίως, εἰ καὶ δὲν ἠξεύρω πῶς προελθοῦσα, συντελέσασα δὲ εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ ἔτι εὐαρεστότερον τὸν ὕπνον ἡμῶν, ὅτι ἡ Δημοκρατία τῆς Βορείου Ἀμερικῆς εἶχε λάβει ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς τὸν Αὐτοκράτορα τοῦ Μεξικοῦ, εἰς αὐτὴν καταφυγόντα, καὶ ἔσωσεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀπειλούσης θανατικῆς καταδίκης.

Ἐπὶ πολὺ ὅμως δὲν ἐκοιμήθημεν, καὶ κατὰ τὰς $3^1/_2$ τῆς νυκτὸς (πρὸς τὴν Δευτέραν, 22 Μαΐου), ἀκούσας θόρυβον ἐν τῷ πλοίῳ, ἐνόησα ὅτι ἡτοιμαζόμεθα εἰς ἀπόπλουν, καὶ τάχιστα ἐνδυθείς, ἐρρίφθην εἰς τὸ κατάστρωμα, ὅπου μόλις ὑπέφωσκεν. Ἐκεῖ δὲ εἶδον τὸν πορθμοῦ δίκην στενὸν καὶ βαθὺν κόλπον, καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ μὲν τὴν πόλιν, τεσσαράκοντα περίπου χιλιάδας κατοίκων ἔχουσαν, ἐπικυροῦσαν δὲ τὴν πρώτην μου ἐκτίμησιν, ὅτι οὐδὲν εἶχε τὸ λίαν ἐπαγωγόν, πρὸς τ' ἀριστερὰ δ' ἔβλεπον τὴν ἀντιπέραν ἀκτήν, συνεχεῖς λόφους ἔχουσαν καταφύτους, καὶ τὰ διαμέσου πεδία κεκαλλιεργημένα. Ἠρχίσαμεν δὲ κινούμενοι πρὸς ἔξοδον σχεδὸν ἐπίσης βραδέως, ὡς ἐπὶ τοῦ εἰσ-

πλου, καὶ βαθμηδὸν συνῆλθον ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάντες οἱ ἐπιβάται, καὶ μετ᾿ αὐτῶν καὶ ὀλίγοι τινὲς ἡμῖν προστεθέντες ἐξ Ἁλιφάξης, οἵτινες μετὰ σπουδῆς ἐρωτηθέντες περὶ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, μᾶς ἀνεκοίνωσαν τὴν ἀπαισίαν ἀγγελίαν ὅτι, ἀπ᾿ ἐναντίας τοῦ πρώτου ἀκούσματος, ὁ δυστυχὴς Αὐτοκράτωρ ἐτουφεκίσθη ὑπὸ τοῦ θηριώδους δημοκρατικοῦ ἀρχηγοῦ Οὐάρες, καὶ μετ᾿ αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ ἀξιωματικοί, μέχρις ὑπολοχαγοῦ. Φρίκη καὶ δυσθυμία κατέλαβε πάντας τοὺς ἐξ Εὐρώπης πλέοντας εἰς τὸ θηριῶδες ἄκουσμα τοῦτο.

᾿Αφοῦ δὲ παρηλλάξαμεν τὸ τελευταῖον ἀκρωτήριον, καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ πελάγει ἐστράφημεν πρὸς μεσημβρίαν, ἀπηντήσαμεν ψῦχος, καὶ τὴν θάλασσαν τοσούτῳ τεταραγμένην, ὥστε παρῃτήθημεν πάντες τοῦ γεύματος, παρεπλέομεν δὲ τότε τὴν Ἀμερικήν, ἣν εἴχομεν πρὸς τὰ δεξιὰ ἡμῶν, ἀλλ᾿ ἣν δὲν ἐβλέπομεν, διότι βαθὺς εἰσεῖχεν ὁ κόλπος τῆς Βοστόνης.

Ἡ δ᾿ ἑπομένη νὺξ ἦν μία τῶν χειρίστων τῆς ὅλης ὁδοιπορίας, καὶ ἡ τρικυμία ἐσύριζεν, ἐμαίνετο καὶ παρέρριπτε τὸ πλοῖον ἡμῶν. Τὸ πρωῒ ὅμως, ὅτε ἠγέρθημεν, ὁ ἄνεμος εἶχε κοπάσει ἀλλὰ πυκνοτάτη ὁμίχλη περιέβαλλεν ἡμᾶς, ὡς λευκὴ σινδόνη, οὕτως ὥστε ὁ πλοίαρχος, ἀδυνατῶν νὰ διακρίνῃ τ᾿ ἀντικείμενα καὶ εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν, ἠλάττωσεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τοῦ πλοῦ τὴν ταχύτητα, καὶ τέλος ἔπαυσεν αὐτὸν ἐντελῶς, βολιδοσκοπῶν μόνον ἐπιμελῶς τὸν πυθμένα. Οὕτως ἐπὶ ὥρας ἐμένομεν ἐν μέσῳ τῷ Ὠκεανῷ, οὐδὲ βῆμα χωροῦντες εἰς τὰ ἐμπρός.

Τέλος ἤρθη ἐλαφρὸς ἄνεμος νοτιοδυτικός, οἷος καθ᾿ ὅλον τὸν πλοῦν ἡμῶν ἐπεκράτει, καὶ ἀπεφύσησε τὴν ὁμίχλην, ὅτε ἐκαθήσαμεν εἰς τὸ πρῶτον πρόγευμα. Ἦν δ᾿ ἐκείνη ἡ ὥρα 8 ½ τῆς πρωΐας, ἥτις ὑπελόγισα ὅτι ἀντεστοίχει εἰς τὴν 12 ½ ἐν Κουϊνστῶνι, ὅθεν ὡρμήθημεν, 1½ ἐν Βερολίνῳ καὶ 3½ ἐν Ἀθήναις. Τότε δὲ καὶ πρῶτον εἴδομεν εἰς τὸν μεμακρυσμένον ὁρίζοντα στενὴν μελανὴν ταινίαν, τὴν ταπεινὴν ὄχθην τῆς Ἀμερικῆς.

## Ἀμερική. Βοστόνη.

Περὶ τὰς 9 $^1/_2$ δ᾽ εἴδομεν προσπλέουσαν ἡμῖν τετράκωπον λέμβον ἀπὸ πλοιαρίου πρὸς ἡμᾶς ἐρχομένου, καὶ ὑπὸ τοῦ ἀκταιωροῦ πεμφθέντος, ἵνα μᾶς εἰσαγάγῃ εἰς τὸν λιμένα, ὅπου καὶ εἰσήλθομεν τῷ ὄντι ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰς 12, ($^{11}/_{23}$ Μαΐου, Τρίτην, μεσημβρίαν) ἀγκυροβολήσαντες, ἐξήλθομεν εἰς τῆς Βοστόνης τὴν προκυμαίαν.

Ἐπὶ τοῦ πλοίου εἴμεθα εἰσέτι, ὅτε εἴδομεν εὔσωμον καὶ εὐειδῆ κύριον, ὅστις, ἐλθὼν πρὸς ἐμέ, μὲ προσωμίλησεν... ἑλληνιστί. Ἡ χαρά μου ἦν μεγίστη· ἔμαθον δὲ παρ᾽ αὐτοῦ ὅτι ἦν ὁ Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος ἐν Βοστόνῃ, κ. Ροδοκανάκης, εἰδοποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Νεοβοράκῳ Γενικοῦ Προξένου, πρὸς ὃν εἶχον ἐγὼ γράψει ἐξ Ἀγγλίας, ὅτι ἀφικνοῦμαι διὰ τῆς ***Κούβας***.

Ὁ κ. Ροδοκανάκης, φιλικώτατα βοηθήσας ἡμᾶς εἰς τὴν ἀποβίβασιν, συνεισῆλθεν εἰς τὴν ἅμαξαν, ἣν μᾶς εἶχε παρασκευάσει καὶ οὕτως ἀπήλθομεν πρὸς τὴν πόλιν·ἀλλά, μετ᾽ ὀλίγον, ἀφιχθέντες εἰς τὴν ὄχθην τοῦ εὐρέως λιμένος, ὃν εἴχομεν εἰσέτι νὰ διαπλεύσωμεν μέχρι τῆς πόλεως, ἐστάθημεν ἐκεῖ μέχρις οὗ, ὡς ἐνόμιζον, παρασκευασθῶσι τὰ τῆς ἐπιβιβάσεως ἡμῶν εἰς τὸ ἀτμοκίνητον, δι᾽ οὗ ἐμέλλομεν νὰ τὸν διαπλεύσωμεν. Ἀλλ᾽ εἴχομεν τόσα νὰ εἴπωμεν μετὰ τοῦ κ. Ροδοκανάκη, τόσα νὰ μάθωμεν παρ᾽αὐτοῦ περὶ τῆς χώρας τῶν ἀντιπόδων, ἣν ἤδη ἐπατοῦμεν, ὥστε διέφυγε τὴν προσοχήν μου, ὅτι ἐμένομεν ἐφ᾽ ἱκανὸν χρόνον ἀκίνητοι. Ἐξ ἐναντίας δ᾽ ἐξεπλάγην ὅτε αἴφνης ἡ ἅμαξα ἡμῶν ἐκινήθη καὶ πάλιν.

— Καὶ τὸν λιμένα λοιπόν, ἠρώτησα, πότε θὰ τὸν διαβῶμεν ;

— Τὸν λιμένα; ἀπήντησε γελῶν ὁ κ. Ροδοκανάκης· ἀλλὰ τὸν διέβημεν ἤδη, καὶ εἴμεθα εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην. Ἡ ἅμαξα ἡμῶν εἶχεν ἐπιβιβασθῆ εἰς ἀτμόπλουν, ἐφ᾽ οὗ τὸν διαπλεύσαμεν, ἐν ᾧ αὐτὴ ἠρέμει.

Ἐνόμιζον τῷ ὄντι ὅτι ἀστειεύεται ὁ κ. Πρόξενος· ἀλλ᾽ ἔπρεπε νὰ πεισθῶ, ὅτε ἐντὸς ὀλίγου ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Parkner, εἰς ὃ κατελύσαμεν.

Ὀλίγον δὲ συσκευασθέντες, ἐξήλθομεν εἰς περίπατον διὰ τῆς πόλεως, καὶ μετὰ πάσης ἀγαλλιάσεως ἔβαινον εἰς στερεὰν γῆν, ἔστω καὶ γῆν ἀντιπόδων, ἀφ᾽ οὗ ἐπὶ ἕνδεκα ἡμέρας ἐφερόμην κατὰ τὴν διάκρισιν τῶν κυμάτων. Ἡ πόλις τῆς Βοστόνης μοὶ ἐφάνη ἀπέραντος, ἐντὸς ἀπεράντου κήπου ἐνδιεσπαρμένη, καὶ πανταχοῦ ἦσαν κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τοῦ ἔτους αἱ πασχαλέαι εἰς ἀνθισμὸν πλήρη καὶ χαριέστατον. Πέριξ δ᾽ αὐτῆς ἐκτείνονται ἐπὶ πολὺ πολυπληθέστατα ἀγροκήπια μετ᾽ ἀγροικιῶν, τῶν πλείστων ξυλίνων. Προσθέτουσι δ᾽ εἰς τὴν καλλονὴν τῆς τοπογραφίας δύο πρὸ αὐτῆς ἑνούμενοι καὶ διαρρέοντες τὴν πόλιν ποταμοί, ἐφ᾽ ὧν εἴδομεν ἀκάτια ἐλαυνόμενα ὑπὸ νεανίδων.

Ἀφοῦ δ᾽ ἐγεύθημεν παρὰ τῷ Κυρίῳ Ροδοκανάκῃ, καὶ ἐγὼ ἔγραψα πρὸς τὸν Ὑπουργὸν Τρικούπην, πρὸς τοὺς ἐμοὺς εἰς Βερολῖνον καὶ εἰς Τεργέστην πρὸς τὸν Βυζάντιον, ὡς εἶχον ὑποσχεθῇ, μετέβημεν ἐφ᾽ ἁμάξης εἰς τὸ ἐπὶ λόφων κείμενον προάστειον τοῦ Cambridge, ὅπου ἰδίως ἦσαν τὰ διδακτικὰ καταστήματα, καὶ ἐν ἄλλοις τὸ Πανεπιστημεῖον, κατὰ τὸν ἀγγλικὸν τρόπον ἐξ οἰκοτροφείων συγκείμενον. Ἐκεῖ εἷς τῶν καθηγητῶν ἦν ὁ ὁμογενὴς κ. Σοφοκλῆς, τὴν Ἑλληνικὴν διδάσκων, καὶ ἰδίως τὴν τῆς Γραφῆς, ἧς ἐξέδωκε καὶ λεξικόν, καὶ αὐτὸν ἀνεζητήσαμεν, δὲν τὸν ἐτύχομεν ὅμως κατ᾽ οἶκον. Ἐπανελθόντες δ᾽ εἰς τὴν πόλιν, ἐπεσκέφθημεν πρῶτον τὸ νεκροταφεῖον, παράδεισον ποικιλώτατον, καὶ εἶτα ὡδηγήθημεν τὸ ἑσπέρας εἰς μέγιστον ζαχαροπλαστεῖον, οἷον οὐδαμοῦ τῆς Εὐρώπης εἶδον, καὶ ἐκεῖ, ἐντὸς ἀχανοῦς ὑελοσκεποῦς αἰθούσης, ἥτις εἶχεν ἐν τῷ μέσῳ ἀναβρυτήριον, ἐγεύθημεν κατὰ πρῶτον καὶ τῶν Ἀμερικανικῶν παγωτῶν.

Ἡ πρώτη νύξ, καθ᾽ ἣν εἰς τὴν στερεὰν ἐκοιμήθην πάλιν, ὑπῆρξε δι᾽ ἐμὲ ἀληθὴς ἀπόλαυσις, καὶ τὸ μόνον ταράττον ἔτι τὴν ἡσυχίαν μου ἦν ὅτι, τὴν μεγάλην θάλασσαν, ἂν δὲν εἶχον πλέον ἐμπρός, τὴν εἶχον ὅμως πάντοτε ὀπίσω, περιμένουσάν με κατὰ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν Εὐρώπην.

Παρεμείναμεν δὲ τρεῖς ἔτι ἡμέρας ἐν Βοστόνῃ, καὶ τῆς περὶ ἀγορᾶς πολεμικῶν πλοίων ὁδηγίας μου μὴ ἐπιλαθόμενος, ἐπε-

σκέφθην ἀπὸ πρωΐας τῆς ἐπιούσης μετὰ τοῦ κ. Προξένου τὰ ἐν τῷ λιμένι σταθμεύοντα τοῦ Ἀμερικανικοῦ ναυτικοῦ, τὰ μὲν κατασκευαζόμενα, γίγαντας τῆς θαλάσσης, ποδιαῖον τὸ πάχος τοῦ σιδηροῦ θώρακος ἔχοντας, τὰ δέ, ἐκ τοῦ πολέμου ἄχρηστα μένοντα καὶ ἐπισκευῆς δεόμενα. Μετὰ δὲ ταῦτα μετέβημεν εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Δημάρχου, οὗ, ὡς ἔμαθον, ὁ μισθὸς ἦν 5.000 ταλλήρων, καὶ ὅστις μᾶς ἔδωκεν ἕνα τῶν Παρέδρων του, ἵνα μᾶς ἐπιδείξῃ τῆς πόλεως τὰ περιεργότερα.

Τὸ πρῶτον κατάστημα, ὃ περιήλθομεν, ἦν τὸ Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον, ἓν τῶν ἐν τῇ πόλει 28, δι᾽ οὗ τὴν οἰκοδομὴν ἐδαπανήθησαν διακόσιαι χιλιάδες ταλλήρων, οὗ δ᾽ ἡ ἐτησία δαπάνη ἦν τότε ἑβδομήκοντα πέντε χιλιάδες ταλλήρων. Ἐκεῖθεν καθ᾽ ὁδὸν διέβημεν ἐμπρὸς 230 ποδῶν ὑψηλῆς καπνοδόχου τινός, ἥτις ἐσώζετο ἐξ ἀρχαίου ἐργοστασίου, ὡς ἐρείπιον, καὶ δὲν κατερρίπτετο, διότι, ὡς περίεργον φαινόμενον ἐκρίνετο ἡ διὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ καθαρότητα τῆς φωνῆς σπανία ἠχὼ αὐτῆς. Εἰσχωρήσας εἰς αὐτὴν μετὰ τῶν ἄλλων, οὐδόλως τὴν ἐξέπληξα, ὅτε τῇ ἀπέτεινα στίχους τινὰς τοῦ Ὁμήρου Ἑλληνιστί, καὶ ἀπήντησεν, οὐχὶ λέξιν πρὸς λέξιν, ἀλλὰ στίχον πρὸς στίχον, ὡς ἂν ἦτο εὐμαθέστατος μαθητής, κατὰ πρῶτον βεβαίως τὴν Ἑλληνικὴν ὁμιλήσασα ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτῆς ἱδρύσεως.

Ἐκεῖθεν ἐπεσκέφθημεν τὰ ἱπποστάσια τῶν ἁμαξῶν καθαριότητος, τρέφοντα ἑξήκοντα ἵππους ὡραίους, τὴν δεξαμενὴν τοῦ ποτίμου ὕδατος, συναγομένου εἰς εὐρύχωρον περίκτιστον λίμνην ἐκτὸς τῆς πόλεως, καὶ ἐκεῖθεν ρέοντος εἰς τὴν πόλιν, εἰς λιθόκτιστον μέγα καὶ ὑψηλὸν οἰκοδόμημα, ὡς ἰσχυρὸν προμαχῶνα, ὅπου καὶ καθαρίζεται, εἶτα δ᾽ εἴδομεν τὸ πυροσβεστεῖον, τοὺς δημοσίους λουτρῶνας, τὴν φυλακὴν τῶν ὑποδίκων, ἄνετον, φωτεινήν, ἔχουσαν δωμάτια καθάρια πρὸς συνεργασίαν καὶ πρὸς ἀνάγνωσιν. Τὸ δ᾽ ἑσπέρας ἤχθημεν εἰς τὸ θέατρον, ἔνθα ἐδιδάσκετο ἡ Naiadenqueen, δρᾶμα μετ᾽ ὀρχήστρας, οὐχὶ κατώτερον τῶν ἃ εἶχον ἰδῇ ἐν Βερολίνῳ.

Τῇ δ᾽ ἐπιούσῃ, ὁ αὐτὸς Δημοτικὸς Σύμβουλος, μετὰ τοῦ Ἐπιτηρητοῦ τῶν Σχολείων, τοῦ φιλέλληνος κ. Wagner, ὅστις

ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἔγραφεν εἰς τὰς ἐφημερίδας, τοῦ ἀνταποκριτοῦ τοῦ Times καὶ ἄλλων τινων, μᾶς συνώδευσαν εἰς ἐπίσκεψιν τῶν σχολείων. Ἦσαν δὲ ταῦτα τὰ μὲν ***Δημοτικά,*** τριετῆ διῃρημένα εἰς τάξεις ἕξ, τὰ δὲ ***Γραμματικὰ*** (Grammarschools) 6—7ετῆ, μεθ᾽ ἃ ἡ διδασκαλία διαιρεῖται δίχα, εἰς τὴν τῶν ***Ἀγγλικῶν*** σχολείων (English schools) τριετῆ, διὰ τοὺς θέλοντας νὰ ἐπιδοθῶσιν ἔπειτα εἰς βιομηχανικὸν ἢ βιοποριστικόν τι ἐπάγγελμα, καὶ τὴν τῶν ***Λατινικῶν*** σχολείων, ἐπίσης τριετῆ, διὰ τοὺς προτιθεμένους νὰ ἐπισκεφθῶσιν εἶτα πανεπιστήμιον. Παράλληλα δὲ πρὸς ταῦτα ὑπάρχουσι καὶ Παρθεναγωγεῖα, εἰς ὧν τὰ ἀνώτερα διδάσκονται καὶ λατινικά, καὶ μαθηματικά, μέχρι σφαιρικῆς τριγωνομετρίας, στατικὴ κτλ. Εἰς τὸ ἀνώτατον δὲ τοῦτο σχολεῖον αἱ βουλόμεναι διδάσκονται ἐπὶ ἓν ἔτος τὴν Διδακτικήν, πρακτικῶς ἀσκούμεναι εἰς πρότυπον, μεθ᾽ ὃ λαμβάνουσι διδασκαλίσσης δίπλωμα. Εἰς πάντα δὲ τὰ σχολεῖα ταῦτα, ἀπὸ τοῦ δημοτικοῦ μέχρι τοῦ ἀνωτάτου, ἔστιν εἰσηγμένη ἥ τε Γυμναστικὴ καὶ ἡ Μουσική. Ἰδίως δ᾽ εἰς τὰ κατώτερα σχολεῖα ἀξία μελέτης καὶ μιμήσεως μοὶ ἐφάνη ἡ μέθοδος, καθ᾽ ἣν διανοίγεται τὸ πνεῦμα τῶν παιδίων, διδασκομένων πράγματα μᾶλλον ἢ λέξεις. Παρήλθομεν δὲ καὶ ἀπό τινος λαμπρᾶς, ἀλλ᾽ ἀτελοῦς ἔτι οἰκοδομῆς τοῦ Πολυτεχνείου, δι᾽ ὃ τριακόσιαι χιλιάδες φράγκων εἶχον ἤδη δαπανηθῇ. Μετὰ μεσημβρίαν δὲ περιετρέξαμεν τὸ Μουσεῖον, περιέχον αἰγυπτιακὰς καὶ μεσαιωνικὰς ἀρχαιότητας, καὶ τὴν Βιβλιοθήκην, ἥτις ἐλευθέρως δανείζει ὅ,τι κέκτηται, καὶ τὸ ἑσπέρας εἴδομεν ἐν τῷ θεάτρῳ τὸ δρᾶμα Ἴλδαν, ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ.

Τὴν δὲ 14|26, ἡμέραν Παρασκευήν, ἐπεσκέφθημεν μετὰ τοῦ κ. Ῥοδοκανάκη τὸν κ. Sommers, ἄνδρα μεγάλης ἀπολάβοντα ὑπολήψεως ἐν Ἀμερικῇ, Πρόεδρον τοῦ ἐν τῇ Γερουσίᾳ τμήματος τῶν Ἐξωτερικῶν. Εἰσελθόντας, μᾶς ἐδέχθη τὸ πρῶτον γυνὴ ὡραία καὶ νέα, ἥν, ὡς ἔμαθον, πρὸ ὀλίγου, οὐχὶ λίαν συνετῶς, εἶχε νυμφευθῆ ὁ δυσανάλογον τὴν ἡλικίαν πρὸς αὐτὴν ἔχων κ. Σόμμερς, ὥστε καὶ εὐτυχὴς δὲν ἀπέβη μέχρι τέλους ὁ γάμος καί, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, διελύθη ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἄφιξίν μου.

Μετὰ τὸν πρῶτον δὲ χαιρετισμόν, ἐξῆλθεν ἀμέσως ἡ κ. Σόμμερς νὰ μᾶς ἀναγγείλῃ καὶ εἶχον τὸν καιρὸν τότε, περιάγων τὸ βλέμμα μου πέριξ, νὰ ἰδῶ τὴν αἴθουσαν κεκοσμημένην διὰ κλασικῶν εἰκόνων καὶ δι᾽ ἀρχαιοτήτων, ὅπερ μοὶ ἐφαίνετο ἄριστος οἰωνὸς εὐγενῶν καὶ φιλελληνικῶν αἰσθημάτων τοῦ οἰκοδεσπότου. Καὶ τῷ ὄντι δὲ τοιοῦτον τὸν εὗρον, ὅτε ἦλθε, μετά τινας στιγμάς, καὶ πολλὰ περὶ Ἑλλάδος συνδιελέχθημεν, καὶ ἀνεγνώρισεν ὡς ὀρθὴν τὴν ἰδέαν, ἣν τῷ ἀνέπτυξα, ὅτι ὀφείλουσι νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν Ἑλλάδα καὶ συντελέσωσιν εἰς αὐτῆς τὴν ἀνάπτυξιν οἱ ἔχοντες συμφέρον νὰ μὴ γίνῃ ἡ Ἀνατολὴ ἄλλων ἕρμαιον διότι εἰς τὴν παροῦσαν αὐτῆς κατάστασιν ἐπὶ πολὺ δὲν θὰ ἔμενεν,

Ἐντεῦθεν δὲ μετέβημεν εἰς τὸ προάστειον Cambridge, εἰς τοῦ ἐνδόξου ποιητοῦ Longfellow, ἀνδρὸς λίαν εὐαρέστου καὶ εὐπροσηγόρου, ὁμιλοῦντος ἄριστα τὴν Γαλλικήν, καὶ μεθ᾽ οὗ πολλὰ διελέχθην περὶ ποιήσεως, περὶ Ὁμήρου καὶ Δάντου καὶ περὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς προσωδίας. Ἡ μετ᾽ αὐτοῦ συνδιάλεξις μὲ κατέτερψεν, εἰ καὶ τὸν εὗρον ὑπὸ βαθείας θλίψεως κατεχόμενον, διότι πρὸ ὀλίγου ἡ νεαρὰ σύζυγός του εἶχε γίνει οἰκτρὸν παρανάλωμα τοῦ πυρός, ἀπὸ τὴν ἑστίαν τυχαίως διαδοθέντος εἰς τὸ φόρεμά της, ἐν ᾧ ἡτοιμάζετο ν᾽ ἀπέλθῃ εἰς συναστροφήν.

Εἶτα ὁ αὐτὸς πάλιν πάρεδρος (Gaffield), μετὰ τοῦ κ. Warner καὶ τοῦ κ. καὶ τῆς κ. Gemins, μᾶς ἔφερον ἐπὶ δημοσίου πλοίου εἰς τὴν νῆσον Deer, ὅπου διάφορα ἐπεσκέφθημεν δημόσια καταστήματα, τὰς φυλακὰς ὀλιγοποίνων, πτωχοκομεῖον καὶ παιδοτροφεῖον τῶν ἀλητῶν παιδίων, καὶ ἐθαυμάσαμεν πανταχοῦ τὴν τάξιν, τὴν καθαριότητα, τὴν πρόνοιαν ὑπὲρ περιθάλψεως τῶν πασχόντων. Μᾶς παρετέθη δ᾽ ἐκεῖ καὶ πρόγευμα, καὶ μετ᾽ αὐτὸ μετέβημεν εἰς πλοῖον, φέρον τὸ ὄνομα Demar, τοῦ ἐξ ἰδίων ἀγοράσαντος καὶ καταρτίσαντος αὐτὸ εἰς ναυτικὸν παιδοκομεῖον, ἐν ᾧ ὑπὸ δύω διδασκαλίσσας καὶ ἕνα διδάσκαλον ἀνατρέφονται ἄποροι παῖδες, ἐθαυμάσαμεν δὲ καὶ αὐτοῦ τὴν ἀρίστην διατήρησιν, μὴ διαφέρουσαν τῆς τῶν πολεμικῶν. Οἱ δὲ παῖδες, ἅμα μαθόντες τίνες ἤμεθα, συνῆλθον περὶ ἡμᾶς καὶ μᾶς ἐπευφήμησαν· ἀπήντησε δ᾽ ὁ κ. Ροδοκανάκης, ἐν τῷ λογιδρίῳ του μνησθεὶς

καὶ τῆς Κρήτης, καὶ εἶτα, εἰς τὰς λέμβους καταβάντες καὶ ὑπὸ ἓξ κανονιοβολισμῶν χαιρετισθέντες, ἐπεστρέψαμεν εἰς τὴν πόλιν. Τὸ δ᾽ ἑσπέρας ἀπήλθομεν εἰς τὸ θέατρον, καὶ εἴδομεν κωμωδίαν, ἐπιγραφομένην «αἱ γυναῖκες τῆς Βοστόνης», καὶ ὄρχησιν καὶ μαύρους χορεύοντας τὸ σκωτικὸν Riel.

Τέλος τὸ Σάββατον, ἡ 15|27, ἦν ἡ ἡμέρα, καθ᾽ ἣν εἶχον ἀποφασίσῃ ν᾽ ἀναχωρήσω ἐκ Βοστόνης, καὶ ἡ πρώτη μου μέριμνα ὑπῆρξε νὰ γράψω εὐχαριστήριον πρὸς τὴν δημοτικὴν ἀρχήν, δι᾽ ἃς μᾶς ἐδαψίλευσε περιποιήσεις. Δεχθεὶς δὲ τὰς ἐπισκέψεις τοῦ Ξενοφῶντος Κωνσταντινίδου, Ἕλληνος καλλιτέχνου ἐν Βοστόνῃ οἰκοῦντος, καὶ τοῦ φιλελληνικωτάτου Γάλλου κ. Thonon, ὅστις εἶχε γεννηθῇ ἐν Κρήτῃ, καὶ πέμψας εἰς τὰς ἐφημερίδας σημείωσιν περὶ τοῦ δανείου, ὃ ἡ Ἑλλὰς ἐπεθύμει νὰ συνομολογήσῃ, ἀπῆλθον τέλος περὶ τὴν 11ην, συνοδευθεὶς καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Warner.

Καθ᾽ ὁδὸν διήλθομεν διὰ τοῦ Rhode Island, γραφικῶς καὶ περιέργως κειμένου μεταξὺ δύω ποταμῶν καὶ τῆς εἰσιούσης θαλάσσης· εἶτα δ᾽ ὑπερέβημεν τὸν ποταμὸν Connecticat ἐπὶ σχεδίας ἀτμοκινήτου, ἐφ᾽ ἧς ἐπεβιβάσθη ἡ ἁμαξοστοιχία ἡμῶν ἄνευ δυσκολίας καὶ ὡς ἐξακολουθοῦσα τὴν πορείαν της, καὶ πάλιν ἀπεβιβάσθη ἐπίσης εὐχερῶς εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σύστημα τῶν σιδηροδρόμων ἦν περίεργον δι᾽ ἡμᾶς, καὶ ἐν πολλοῖς διάφορον τοῦ ἐν Εὐρώπῃ, ὡς ἦν κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἐποχήν. Αἱ ἅμαξαι ἦσαν ἄνευ διαιρέσεων, καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτῶν ἔχουσαι δίοδον ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ἑκατέρωθεν παραλλήλους σειρὰς ἑδρῶν, αἵτινες ἐδύναντο νὰ στραφῶσι κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν, ὥστε εἰς σχετικοὺς καὶ γνωρίμους ἦτον εὔκολον, ἂν ἤθελον, ν᾽ ἀποτελῶσι κύκλον κοινωνικόν, καὶ οὐχὶ νὰ στρέφωσιν εἰς ἀλλήλους τὰ νῶτα. Αἱ δὲ θύραι τῶν ἁμαξῶν ἦσαν κατὰ τὰ δύω ἄκρα αὐτῶν, εἰς τὰ πέρατα τῶν διόδων, καὶ διὰ γεφυρῶν ἐκοινώνουν ἀλλήλαις αἱ ἅμαξαι, ὥστε πᾶσα ἡ ἁμαξοστοιχία ἀπετέλει μακρὰν ὁδόν, ἣν ὁ βουλόμενος ἐδύνατο, ἐξακολουθούσης τῆς ὁδοιπορίας, νὰ διατρέχῃ ἀπ᾽ ἄκρου εἰς ἄκρον. Τοῦτο δὲ καὶ ἔπραττον παιδία, ἅτινα ἀνέβαινον, ἐννοεῖται ἀμίσθως, ἐπὶ ἑκάστου σταθμου εἰς τὰς ἁμάξας, καὶ διατρέχοντα αὐτάς, ἐπώλουν ποτά, καρ-

πούς, ζαχαρόπηκτα, κοσμήματα καὶ ἄλλα ἐργόχειρα, καὶ προσέτι διένεμον τοῖς ἐπιβάταις ἀγγελίας, φυλλάδια, ἐφημερίδας, βιβλία, ἵνα τὰ ἴδωσι, καὶ μετ᾽ ὀλίγον ἐπανερχόμενα ἐλάμβανον ὀπίσω τὰ διανεμηθέντα, ὅσα οἱ ἐπιβάται δὲν ἤθελον νὰ ἀγοράσωσιν· εἰς δὲ τὸν προσεχῆ σταθμὸν κατέβαινον καὶ ἐπέστρεφον διὰ τῆς κατ᾽ ἐναντίαν διεύθυνσιν ἀπερχομένης ἁμαξοστοιχίας, διεδέχοντο δ᾽ αὐτὰ ἕτερα μέχρι τοῦ προσεχοῦς σταθμοῦ πάλιν, ὥστε διὰ τούτου πολλὴ ποικιλία καὶ ζωηρότης διακόπτει τὴν μονοτονίαν, ἥτις ἐπικρατεῖ εἰς τῆς Εὐρώπης τὰς διὰ σιδηροδρόμων ὁδοιπορίας.

᾽Αλλ᾽ οἱ σιδηρόδρομοι αὐτοὶ ἦσαν πολὺ ἀμελέστερον κατεσκευασμένοι τῶν Εὐρωπαϊκῶν, διότι πολὺ οἰκονομικώτεροι, καὶ μετά τινος, οὕτως εἰπεῖν, οἰκειότητος, δηλούσης, οὐχὶ ὑπερβάλλουσαν πρόνοιαν ὑπὲρ τῆς δημοσίας ἀσφαλείας, διήρχοντο, ἄνευ κιγκλίδων καὶ ἄλλων ἀσφαλιστικῶν μέτρων, διὰ τῶν ὁδῶν καὶ ὑπὸ τὰς οἰκίας τῶν πόλεων.

Εἰς Νεοβόρακον, ὅπου ἐφθάσαμεν εἰς τὰς 7 1/2 τὸ ἑσπέρας, τὴν μηχανὴν ἡμῶν ἀντικατέστησαν ζεύγη ἵππων, καὶ αὐτὰ δι᾽ ὅλης τῆς πόλεως, πρὸς ἀσφάλειαν τῶν κατοίκων, ἔσυραν τὴν ἁμαξοστοιχίαν ἀπὸ σταθμοῦ εἰς σταθμόν, εἰς ὃν περιέμενεν ἡμᾶς ὁ φίλος Πρόξενος τῆς ῾Ελλάδος κ. Δ. Βότασης, ὅστις καὶ μᾶς ὡδήγησεν εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον Provost house ἐν Fifth Avenue, εἰς ὁδὸν 8, διότι καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας πόλεις τῆς ᾽Αμερικῆς, αἱ ὁδοὶ φέρουσιν, ἀντ᾽ ὀνομάτων, κατὰ μίαν μὲν διεύθυνσιν ἀριθμητικοὺς χαρακτῆρας, κατὰ δὲ τὴν καθέτως ἐκείνην τέμνουσαν, τοῦ ἀλφαβήτου τὰ γράμματα, ὅπερ μεγάλως διευκολύνει αὐτῶν τὴν εὕρεσιν, περιττὸν καθιστῶν τὸν τοπογραφικὸν χάρτην. ᾽Ενταῦθα μᾶς ἐδόθησαν τρία εὐρύχωρα καὶ λίαν εὐπρεπῆ δωμάτια.

᾽Εν Νεοβοράκῳ ἐμείναμεν τρεῖς ἡμέρας, ἐφ᾽ ὧν πρὸ πάντων εἶχον νὰ ἰδῶ αὐτὴν τὴν ἀπέραντον πόλιν, διασχιζομένην καθ᾽ ὅλον αὐτῆς τὸ μῆκος ὑπὸ τῆς φερωνύμου ***Εὐρείας ὁδοῦ,*** (Broadway), ἐκτεινομένην ἐπὶ ὥραν σχεδὸν καὶ ἔχουσαν πλάτος ὅσον ἄλλαι μικραὶ ὁδοὶ ἔχουσι μῆκος, ἐν δὲ τῷ μέσῳ αὐτῆς διατεμνομένην ὑπὸ μεγίστης γεφύρας πρὸς διευκόλυνσιν τῆς τῶν πεζῶν κοινωνίας. Καὶ τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν ἐγεύθημεν παρὰ τῷ κ.

κ. Βότασῃ μετὰ τοῦ ἐκεῖ ἐπιδημοῦντος Πρέσβεως τῆς Ρωσσίας Βαρώνου Stoekel, καὶ κυρίας ἔχοντες παρακαθημένας τὴν νέαν, ὡραίαν καὶ χαριεστάτην κ. Βότασῃ καὶ τὴν κ. Ι. Ράλλῃ, ἀμφοτέρας Ἑλληνίδας ἐκ Νέας Ὀρλεάνης, τὴν Γαλλικὴν ὡς πάτριον γλῶσσαν ὁμιλούσας. Τῇ δ᾿ ἐπαύριον καὶ τὴν ἐπιοῦσαν μετὰ τοῦ κ. Βότασῃ καὶ τοῦ κ. Ροδοκανάκῃ, ἀφιχθέντος μίαν ἡμέραν μεθ᾿ ἡμᾶς, ἐπεσκέφθημεν τὸν βαθύτατον λιμένα καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πολεμικὰ πλοῖα, τὸν ἀπέραντον καὶ πολυτελῆ Παράδεισον (Parc) τῆς πόλεως, τὰ γραφεῖα τῆς ἐφημερίδος Herald, ἧς τὸ προσωπικὸν συντακτῶν, ἀνταποκριτῶν καὶ ἐργατῶν συμποσοῦται εἰς 1500, τὸ Θέατρον, ὅπου εἴδομεν τὸ χορόδραμα (ballet) Blackrook, διδασκόμενον ἀνὰ πᾶσαν ἑσπέραν πρὸ ἓξ μηνῶν, καὶ ἀφ᾿ οὗ ὁ διευθυντὴς τοῦ θεάτρου εἶχεν ἤδη εἴσπραξιν ἑξακοσίων χιλιάδων ταλλήρων. Ἐπεσκέφθημεν δὲ τόν τε ἱστοριογράφον Βάγκροφτ, καθ᾿ ἣν ὥραν ἔμελλε ν᾿ ἀποπλεύσῃ, ἀπερχόμενος ὡς Πρέσβυς τῆς Ἀμερικῆς εἰς Πρωσσίαν, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ εἰπῇ τῇ οἰκογενείᾳ μου ἐν Βερολίνῳ ὅτι μὲ εἶδεν, ὅπερ νομίζω ὅτι δὲν ἔπραξε, τὸν κ. Ράλλην εἰς τὸ γραφεῖον του, τὸν Γερουσιαστὴν κ. Morgan, τὸν δήμαρχον Νεοβοράκου, καί, δεχθέντες τὰς ἐπισκέψεις πολλῶν τῶν ἐν Νεοβοράκῳ ἐπιδημούντων Ἑλλήνων, καὶ τοῦ κ. Tuckerman, ἐπιδιώκοντος τὴν θέσιν Πρέσβεως εἰς Ἀθήνας, ἀδελφοῦ δὲ τοῦ καλοῦ ποιητοῦ, ὃν εἶχον γνωρίσῃ ἐν Βοστόνῃ, τὴν τρίτην ἑσπέραν, περὶ τὰς 8, ἀπήλθομεν διὰ σιδηροδρόμου εἰς Οὐασιγκτῶνα.

Τόν, ὡς τὸν Βόσπορον σχεδὸν εὐρὺν Οὐδσῶνα, διέβημεν ἐπὶ ἀτμοπλοίου, καὶ ἐν αὐτῷ εἴδομεν ἠγκυροβολημένον τὸν πλωτὸν κολοσσὸν Dundenberg, ὃν ἠγόρασεν ἡ Γαλλία, ὡς καὶ ἓν Γαλλικὸν τρίκροτον ἐλθὸν ἵνα τὸν παραλάβῃ καὶ συνοδεύσῃ. Εἰς δὲ τὴν ἀντιπέραν ὄχθην εἰσέβημεν εἰς κλινοῦχον ἅμαξαν, περιέχουσαν τριπλῆν σειρὰν ἐπαλλήλων κλινῶν, καὶ πάντα τὰ πρὸς διανυκτέρευσιν ἀναγκαῖα. Εἶχε δ᾿ ἤδη ἐπέλθῃ τὸ σκότος, καὶ διηρχόμεθα δι᾿ ἑλωδῶν καὶ ἐρήμων χωρῶν, ὅτε εἴδομεν εἰσελθόντα εἰς τὴν ἅμαξαν ἄνθρωπον, ἔχοντα φανὸν εἰς τὴν μίαν χεῖρα καὶ τὸ βιβλίον εἰς ἑτέραν, πλησιάζοντα τοὺς ἐπιβάτας, ἀποτείνοντα αὐτοῖς τινα ἐρώτησιν, καὶ δίδοντα τοῖς βουλομένοις ἀνὰ ἓν γραμ-

μάτιον ἐπὶ πληρωμῇ. Τί τοῦτο ἐδήλου ἠγνόουν, ὅτε ὁ ἄνθρωπος ἦλθε καὶ πρὸς ἐμέ, καὶ μ' ἠρώτησεν ἂν ἐπιθυμῶ νὰ ἐγγραφῶ.

— Νὰ ἐγγραφῶ; εἶπον· εἰς τί, καὶ διατί;

— Ἂν θέλητε νὰ ἐξασφαλίσητε τὴν ζωήν σας, μοὶ ἀπεκρίθη.

—Τὴν ζωήν μου; Ἀλλὰ δὲν διατρέχει τινὰ κίνδυνον ἐλπίζω.

— Αἴ, τὶς εἶδεν, εἶπεν. Εἶναι νύξ. Τὶς ἠξεύρει τὶ φέρει ἡ νύξ; Διὰ πᾶν τάλληρον ὃ πληρόνετε, ἂν φονευθῆτε ὡς αὔριον τὸ πρωΐ, ἡ ἑταιρεία ἐγγυᾶται νὰ σᾶς πληρώσῃ ἀνὰ 5.000 τάλληρα.

— Μεγάλη ἡ καλωσύνη τῆς Ἑταιρίας, ἀπήντησα. Ἀλλ' ἂν φονευθῶ ὡς αὔριον τὸ πρωΐ, ἂς λείψῃ ἡ πληρωμή.

Καὶ δὲν ἐξησφάλισα τὴν ζωήν μου. Πολὺ ἥσυχον τὴν συνείδησιν δὲν ἐφαίνοντο ἔχοντες, τότε κἂν, ἐκεῖνοι οἱ σιδηρόδρομοι τῆς Ἀμερικῆς, καὶ οὐχὶ ἐντελῶς ἄνευ λόγου.

Διελθόντες δὲ τὴν νύκτα διὰ Jersey, Elisabeth, Φιλαδελφείας καὶ Βαλτιμόρης, ἀφίχθημεν εἰς Οὐασιγκτῶνα, τὴν Τετάρτην, 19|31 Μαΐου, εἰς τὰς 6 τῆς πρωΐας, καὶ κατελύσαμεν, ὁμοῦ μετὰ τῶν κυρίων Βότασῃ καὶ Ροδοκανάκῃ εἰς Widamhotel, τὸ τότε ἐπισημότατον τῶν ξενοδοχείων τῆς πόλεως, ἐπὶ ἐνοικίῳ καὶ τροφῇ 5 Δολ. ἕκαστος τὴν ἡμέραν. Ἦν δ' ἡ τροφὴ τετράκις τῆς ἡμέρας, καὶ κατὰ ποσότητα ὅσην ἠθέλομεν.

Μόλις δ' ἀφίχθημεν, καὶ ἀμέσως ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψιν ἡμῶν ὁ κ. Bing, παρουσιασθεὶς ὥς ποτε Πρόξενος τῆς Ἀμερικῆς ἐν Σμύρνῃ, καταγόμενος δ' ἐξ Ἰουδαίων τῆς Βρέμης, ὡς νομίζω, πολύγλωττος, εὐφυής, συνεργασθείς, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ἐν Ἀμερικῇ ἐκδοθέντος ἱστορικοῦ λεξικοῦ· καὶ ἔκτοτε προσηλώθη ἀναποσπάστως εἰς ἡμᾶς, ἐκ τῆς διπλωματικῆς μου θέσεως ἐλπίζων κοινωνικῶς νὰ ὠφεληθῇ, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν οὐκ ὀλίγον χρήσιμος ἀναδειχθείς, διὰ τῶν ἐπιτοπίων γνώσεων.

Ὑπ' αὐτοῦ τὴν ὁδηγίαν ἐπεσκέφθημεν ἀμέσως τὴν πρώτην ἡμέραν τὸ Καπιτώλιον, τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς Συμπολιτείας Βουλευτήριον, ᾠκοδομημένον μετὰ πάσης ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς πολυτελείας ἐπὶ ὀφρύος λόφου, καὶ περιστοιχισμένον ὑπὸ λίαν εὐρυχώρων καὶ πολυτελῶν παραδείσων. Ἡ κεντρικὴ αὐτοῦ αἴθουσα, κοσμουμένη δι' ἐντοιχίων γραφῶν, στεγάζεται ὑπὸ θό-

λου ὑψίστου, οὗ τὸ μέσον κατέχει ὡραία τοιχογραφία ὑπὸ Ἕλληνος ζωγράφου κατεργασθεῖσα. Μία δὲ τῶν πλευρῶν τῆς οἰκοδομῆς κατέχεται ὑπὸ τῆς Δημοσίας Βιβλιοθήκης, παρ' ἧς συνεχῶς καὶ Ἑλληνικὰ καὶ ἄλλα χρήσιμα συγγράμματα ἐδανείσθην, καὶ ἐν τοῖς ὑπογείοις ἐστὶν ἡ ἰδιαιτέρα Βιβλιοθήκη τοῦ Βουλευτηρίου, συγκειμένη κυρίως ἐκ Πρακτικῶν τῆς Βουλῆς, καὶ χιλιάδων τόμων τῶν νομοθεσιῶν τῶν διαφόρων τῆς συμπολιτείας κρατῶν, πρὸς δὲ καὶ ἐξ ἑτέρων νομικῶν συγγραμμάτων.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἦλθε πρὸς ἐμὲ Ἕλλην τις, Κίμων καλούμενος, πρὸ πολλῶν ἐτῶν, δὲν ἠξεύρω πῶς εἰς Οὐασιγκτῶνα ἐξοκείλας, Ἀμερικανίδα νυμφευθείς, καὶ ἐκεῖ πενιχρῶς ἐκ μισθαρίου εἰς γραφικήν τινα θέσιν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν ἀποζῶν. Ἂν δὲ καὶ ἡ συναναστροφή του πολὺ δὲν εἶχε τὸ ἐνδιαφέρον, οὐχ' ἧττον τὸν ἔβλεπον πάντοτε, ὡς Ἕλληνα, μετ' εὐχαριστήσεως, καὶ τὸν ἐπεσκέφθην εἰς τὴν πτωχικήν του οἰκίαν, ὅπου εὗρον τὴν δυστυχῆ του σύζυγον, ἣν καὶ μαγειρεύουσαν εἶδον. Ηὐτύχησα δὲ νὰ κατορθώσω μετὰ ταῦτα καὶ ἐκείνου τὸν προβιβασμὸν καὶ τοῦ υἱοῦ του τὴν κατάταξιν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν.

Ἡ ἐπίσκεψις δὲ τῆς ἡμέρας ταύτης ἀπέβλεπεν ἓν τῶν περιεργοτάτων καταστημάτων τῆς Οὐασιγκτῶνος καὶ τῆς συμπολιτείας, τὸ Patent Office, ἢ Μουσεῖον τῶν Ἐφευρέσεων, εἰς ὃ ἕκαστος, ὁ νέον τι ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, τῇ τέχνῃ ἢ τῇ βιομηχανίᾳ ἐφευρών, καὶ δι' αὐτὸ προνόμιον ἐφευρέσεως ζητήσας καὶ λαβών, ὤφειλε νὰ καταθέτῃ ἓν πρότυπον τῆς ἐφευρέσεώς του. Ἐννοεῖται δ' ὅτι ἐν μιᾷ ἐπισκέψει, ἦν ἀδύνατον ἄλλο τι ἢ γενικὴν γνῶσιν νὰ λάβωμεν τῆς ἀπεράντου ταύτης ἀποθήκης τῶν ἀνθρωπίνων προόδων, διότι κατὰ μυριάδας πολλὰς ἠριθμοῦντο τὰ εἰς αὐτὴν κατατεθειμένα ἐφευρήματα. Ὡς γνωστόν, δὲν ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι ἐφευρετικώτεροι τῶν Ἀμερικανῶν, εἰς ὃ συντελεῖ, ὡς νομίζω, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἀνάγκη, εἰς ἣν εὑρέθησαν, τὰ πάντα νὰ ἐφεύρωσι καὶ νὰ πλάσωσιν εἰς τὴν ἀγρίαν ἔρημον, ἣν ἐξελέξαντο εἰς πατρίδα των, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐλευθερία τῆς διοικήσεως καὶ τῆς διαίτης αὐτῶν, προκαλοῦσα τὴν πρωτοβουλίαν, καὶ προσέτι

ἡ ἀπαλλαγή των ἀπὸ μακρῶν καὶ διαρκῶν πολέμων. Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Μουσείου μοὶ ἔδειξε στατιστικοὺς πίνακας, ἀποδεικνύοντας ὅτι, κατ᾽ ἐκείνους τοὺς χρόνους, ἐν ᾧ ἐν Ἀγγλίᾳ τὰ ἐτησίως ἐκδιδόμενα προνομίων διπλώματα δι᾽ ἐφευρέσεις συνεποσοῦντο κατὰ μέσον ὅρον εἰς 4.000, ἐν Ἀμερικῇ αἱ παρουσιαζόμεναι ἀναφοραὶ ἦσαν περὶ τὰς 25.000, ἐξ ὧν περὶ τὰ $^{6}/_{10}$ ἤτοι 15.000 ἐνεκρίνοντο. Περιεῖχε δ᾽ ἡ βιβλιοθήκη τοῦ καταστήματος μέγαν ἀριθμὸν τεχνολογικῶν συγγραμμάτων, ἐκ τῶν περιεργοτέρων.

Μετὰ ταῦτα δ᾽ ἐπεσκέφθην τὸν Πρωθυπουργὸν καὶ Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Seward, ἄνδρα εὐφυέστατον, οὐδεμίαν ὅμως ἄλλην γλῶσσαν ὁμιλοῦντα πλὴν τῆς Ἀγγλικῆς, ὅστις καὶ μοὶ παρουσίασε τὸν υἱόν του Φρειδερῖκον καὶ τὸν κ. Huxter, τοὺς δύω Τμηματάρχας τῶν Ἐξωτερικῶν. Εἰς τὸ ξενοδοχεῖον δ᾽ ἐπανελθών, συνέταξα καὶ τῷ ἔπεμψα τὴν προσφώνησιν, ἣν ἔμελλον ν᾽ ἀπευθύνω τῷ κ. Προέδρῳ.

Τὴν δ᾽ ἐπιοῦσαν (2 Ἰουνίου) ἐμισθώσαμεν ἰδιωτικὴν οἰκίαν, τὴν ὑπ᾽ ἀριθ. 3 τῆς ὁδοῦ 4 $^{1}/_{2}$, πληρώνοντες διὰ τρία δωμάτια καὶ φωτισμὸν Τάλ. 67 κατὰ μῆνα, καὶ πρὸς 22 τάλ. ἕκαστος διὰ τροφήν, καὶ μετοικήσαμεν εἰς αὐτήν, ἀνήκουσαν εἴς ἀνώτερόν τινα δημόσιον λειτουργόν, τὸν κ. Brown, οὗ ἡ γυνὴ ἦν λίαν προσηνὴς καὶ περιποιητική, αἱ δὲ δύω θυγατέρες, Καρλόττα καὶ Φάννη, μάλιστα ἡ δευτέρα, εἶχον πάσας τὰς χάριτας καὶ τὴν ζωηρότητα, ἐφ᾽ αἷς διαπρέπουσι συνήθως αἱ Ἀμερικανίδες· Οὔσης δὲ τῆς ἡμέρας Σαββάτου, ἀπήλθομεν περὶ τὸ δείλι εἰς τὸν κῆπον τῆς ***Λευκῆς*** λεγομένης, τῆς Προεδρικῆς Οἰκίας, ὅπου καθ᾽ ἑβδομάδα παιανίζει στρατιωτικὴ μουσικὴ καὶ περιδιαβάζει πᾶσα ἡ κοινωνία τῆς Οὐασιγκτῶνος. Ἐκεῖ δ᾽ ἐν ἄλλοις ἀπηντήσαμεν καὶ τὴν κ. Σουάρτ, τὴν νύμφην τοῦ πρωθυπουργοῦ, νέαν κυρίαν λίαν εὐάρεστον, εἰς ἣν μᾶς παρουσίασεν ὁ κ. Bing.

Ἐντὸς τῆς ἡμέρας δ᾽ εἶχεν ἔλθῃ πρός με γέρων ὑψηλός, ἔχων μακρὰν πολίαν, καὶ ὀφθαλμούς, οἵτινες ἐντύπωσιν μοὶ ἐποίησαν, δι᾽ ἃς ἐφαίνοντο ἀκοντίζοντες πυρώδεις ἀκτῖνας. Μοὶ εἶπε δ᾽ ὅτι ἐκαλεῖτο «Καθηγητὴς Fay», ὅτι ἐφεῦρε μηχανὴν ἐκρηκτικήν, δυναμένην, εἰς ὡρισμένην στιγμὴν καὶ ἀφανῶς νὰ πυρ-

πολῇ καὶ καταστρέφῃ τὰ μέγιστα πλοῖα, καὶ προσέφερε νὰ θέσῃ αὐτὴν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἐρωτηθεὶς δὲ παρ᾽ ἐμοῦ, ἂν ἐδυνάμην καὶ ἐξ αὐτοψίας νὰ ἐξετάσω ταύτην του τὴν ἐφεύρεσιν, ἔλαβον πρόθυμον τὴν συγκατάθεσίν του, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀπῆλθον πρὸς τοῦτο μετὰ τοῦ Κλέωνος εἰς τὴν οἰκίαν του. Ἐκεῖ δὲ μᾶς ἔδειξε κόνιν λευκήν, ὡς ζάχαριν, ἣν κατ᾽ ἰδίαν ἐφεύρεσιν συνέθετε χημικῶς, καὶ ἥτις διὰ κρούσεως ἀμέσως ἀνήπτετο καὶ ἐντὸς τοῦ ὕδατος, καὶ προσέτι εἶδος ὡρολογίου, ὃ ἐῤῥύθμιζε κατὰ βούλησιν, καὶ τότε, ἅμα ὁ δείκτης ἔφθανεν εἰς τὸ ὁρισθὲν σημεῖον, ἐπήρχετο τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἡ κροῦσις καὶ ἡ ἔκρηξις. Πρὸς δοκιμὴν δ᾽ ἀπεφασίσαμεν νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἔκρηξις μετὰ ἓν τέταρτον· τότε, ἐῤῥύθμισεν ἀναλόγως τὸ ὡρολόγιον αὐτῆς, ὃ ἦν μικρόν, δι᾽ ἀποπείρας μόνον, ἔθηκεν αὐτὸ εἰς τὴν κλίνην του, καὶ τότε, καθήσαντες εἴς τινα ἀπόστασιν, ἠρχίσαμεν νὰ συνδιαλεγώμεθα, καὶ μᾶς ἐξήγει πῶς ἡ μηχανὴ αὕτη, ῥιπτομένη κρυφίως ἐντὸς πλοίου ἢ καὶ εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης, ὑπ᾽ αὐτό, δύναται μετὰ ὥρας ἢ ἡμέρας νὰ ἐκραγῇ καὶ νὰ ἐπιφέρῃ αὐτοῦ τὴν καταστροφήν, ὅτε ὁ θεὶς αὐτὴν θὰ ἦν μακράν. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐλέγομεν, ἠκούσαμεν ἰσχυρὰν ἔκρηξιν, καὶ ἰδόντες τὰ ὡρολόγια ἡμῶν, εὕρομεν ὅτι συνέβη αὕτη ἀκριβῶς κατὰ τὸ σημειωθὲν δευτερόλεπτον. Θαυμάσας τότε τὴν ἄπταιστον τῆς ἐφευρέσεως ἐνέργειαν, δὲν ἐδυνάμην νὰ προϊδῶ ὅτι, μετά τινα ἔτη, θὰ ἐχρησίμευεν αὕτη εἰς τὸ ἀποτρόπαιον κακούργημα τοῦ Bremen-Haven. Ἀπέστειλα δὲ τότε ἀνυπερθέτως περιγραφὴν αὐτῆς εἰς Ἀθήνας, ἵνα ἡ κυβέρνησις κρίνῃ ἂν δύναται καὶ πρέπῃ νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτήν.

Μετὰ δὲ τὸ πείραμα τοῦτο παρὰ τῷ κ. Φαίη, ἐπειδὴ ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦν πρώτη τῆς μετοικίσεως ἡμῶν καὶ εἰς τὴν νέαν οἰκίαν εἰσέτι γεῦμα δὲν ἐδυνάμεθα νὰ ἔχωμεν, ἀπήλθομεν νὰ γευθῶμεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον. Ἀλλ᾽ ἓν εἴχομεν λησμονήσῃ, ὅτι ἡ ἡμέρα ἦν Κυριακή, καὶ Κυριακὴ ἐστὶν ἐν Ἀμερικῇ ἡμέρα ἀναπαύσεως καὶ διὰ τοὺς μαγείρους, ὡς καὶ δι᾽ ὅλους τοὺς ἄλλους, ὥστε ἐμείναμεν σχεδὸν νήστεις πρὸς δόξαν Θεοῦ.

## Παρουσίασις.

Ἡ Τρίτη (6 Ἰουνίου) ἦν ἡ ἡμέρα, ἥτις εἶχεν ὁρισθῇ διὰ τὴν ὑποδοχὴν ἡμῶν παρὰ τοῦ Προέδρου. Περὶ τὴν μεσημβρίαν, ἐν μεγάλῃ στολῇ καὶ παρασήμοις, ἐγὼ καὶ ὁ Κλέων, συνοδευόμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Προξένων κ. κ. Βόταση καὶ Ῥοδοκανάκη, ἀπήλθομεν ἐφ᾽ ἁμαξῶν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅθεν, κατὰ τὴν ἐκεῖ ἐθιμοταξίαν, μετὰ τοῦ κ. Σουὰρτ ἐμέλλομεν νὰ μεταβῶμεν εἰς τοῦ Προέδρου. Εἰς τὴν ἱκανῶς ἀφελῆ αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς, εἰς ἣν εἰσήλθομεν, παρεκλήθημεν νὰ περιμείνωμεν ἐπ᾽ ὀλίγον, διότι, ὡς ἦν ἑπόμενον νὰ εἰκάσω, ὁ κ. Πρωθυπουργὸς ἐνεδύετο διὰ τὴν ἐπίσημον ἐπίσκεψιν. Ὑπώπτευσα ὅμως ὅτι, καί τινα ἀκρόασιν ἔδιδεν, κωλύουσαν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ πρὸς ἡμᾶς ἀμέσως, διότι εἰς μίαν τῶν τραπεζῶν ἔβλεπον πῖλον ψάθινον, παλαιὸν καὶ τετρυπημένον, καὶ ἐσκεπτόμην περὶ τῆς ἀφελείας τῶν δημοκρατικῶν ἐθίμων ἐν Ἀμερικῇ, ὅπου ἐτόλμα τις νὰ ἔλθῃ πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τοιοῦτον πῖλον φορῶν, ἂν καὶ ἄφηνεν αὐτὸν εἰς τὸν ἀντιθάλαμον.

Τέλος, ἠνεώχθη ἡ θύρα καὶ ὁ κ. Σουὰρτ προέκυψεν, ἵνα, ὡς ὑπέθεσα, μᾶς ζητήσῃ συγγνώμην, ἀναγκασθεὶς νὰ μᾶς ἀφήσῃ νὰ περιμείνωμεν μέχρις οὗ ἀπαλλαγῇ τοῦ ἐπισκεπτομένου αὐτόν, καὶ τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ ἐνδυθῇ, καθότι ἐφάνη φορῶν τὸν παλαιὸν ἐπενδύτην του, ἐφ᾽ οὗ παρετήρησα ὅτι ἔλειπε καὶ ἓν κομβίον. Ἀλλὰ πόσον ἠπατώμην! Ὁ κ. Σουὰρτ προὐχώρησε πρὸς τὴν τράπεζαν, ἔλαβε τὸν τετρυπημένον ψάθινον πῖλον, καὶ «ὑπάγωμεν λοιπόν, Κύριοι», λέγων, προηγήθη, ὡς εἶχε, καὶ μᾶς ὡδήγησεν εἰς τὰς ἁμάξας. Εἰς ἁρμάμαξαν ἱκανῶς ἐπιδεικτικὴν ἐξωτερικῶς, ἔνδον δὲ ἐστρωμένην διὰ μεταξωτοῦ, ὀλίγον ἀληθῶς πεπαλαιωμένου, ἐκάθησεν ὁ κ. Σουὰρτ ἐν τῷ παλαιῷ ἐπενδύτῃ καὶ τῷ ψαθίνῳ του πίλῳ, παρ᾽ ἐμοὶ ὅλως στίλβοντι ἐν χρυσοστίκτῳ στολῇ καὶ ἐν παρασήμοις· εἰς δὲ τὴν ἐμὴν ἅμαξαν ἐκάθησεν ἡ συνοδεία μου, ὁ Κλέων μετὰ τῶν δύω Προξένων, καὶ οὕτω διηυθύνθημεν πρὸς τὸν ***Λευκὸν Οἶκον.*** Δικαίως δὲ τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Προέδρου τῆς μεγάλης Συμπολιτείας φέρει τὴν σεμνὴν ταύτην ἐπωνυμίαν τοῦ

***Οἴκου***, διότι, μεμονωμένον κείμενον μεταξὺ πλατείας καὶ κήπου ἐξωτερικῶς οὐδέν τι πλέον φαίνεται, ἢ σεμνός, ἔξωθεν δὲ ***λευκός***, οἶκος εὐπόρου ὁπωσοῦν ἰδιώτου. Εἰς τὸν πρόσγαιον ὄροφον εἰσήχθημεν εἰς μᾶλλον εὐρύχωρον δωμάτιον, τὸ λεγόμενον ***κυανοῦν***, εὐπρεπὲς μέν, ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ μεγαλοπρεπές, καὶ ἐκεῖ περιεμείναμεν τὴν στιγμὴν τῆς ὑποδοχῆς. Ὁ κ. Σουὰρτ ὅμως εὗρεν ὅτι τὸ δωμάτιον δὲν ἐφωτίζετο ἱκανῶς, καὶ ἠθέλησε ν᾽ ἀνοίξῃ ἓν τῶν παραθύρων, ἀλλὰ τὰ παραθυρόφυλλα χρονίως, ὡς φαίνεται, μείναντα κεκλεισμένα, δὲν ἠνοίγοντο, μέχρις οὗ κατωρθώθη τοῦτο καὶ διὰ τῆς ἡμετέρας ἐπικουρίας. Μετ᾽ οὐ πολὺ δέ, εἴδομεν ἀπὸ τοῦ ἄνω δόμου κατιόντα ἄνδρα μεσαίας ἡλικίας, εὐπρεπῶς ἐνδεδυμένον, ὅστις ἦν τοῦ Προέδρου ὁ θαλαμηπόλος, καὶ ὅστις, προσελθών, μᾶς ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ κ. Πρόεδρος θέλει ἔλθῃ πάραυτα, καὶ εὐθὺς ἐμακρύνθη. Τοῦτο δ᾽ ἀκούσας ὁ κ. Σουάρτ, ἐνόμισεν ὅτι εὐπρεπὲς ἦν ἡ θύρα, δι᾽ ἧς ὁ κύριος Πρόεδρος θὰ εἰσήρχετο, νὰ εἶχεν, οὐχὶ μόνον τὸ ἕν, ἀλλὰ τὰ δύω θυρώματα ἀνοικτά, καὶ ἠθέλησε νὰ τ᾽ ἀνοίξῃ· ἀλλ᾽ ἐδῶ ἡ δυσκολία ἦν μείζων ἢ εἰς τὸ παράθυρον. Ἡ θύρα δὲν ἐνέδιδε ὁ κ. Σουὰρτ ἠναγκάσθη νὰ γονατίσῃ διὰ νὰ τὴν βιάσῃ, καὶ τότε ὁ Κλέων καὶ οἱ δύω Πρόξενοι, ἐπιληφθέντες καὶ αὐτοὶ ἀνδρείως τοῦ ἔργου, κατώρθωσαν, μετά τινας ἀγῶνας, νὰ νικήσωσι τὴν ἀντίστασιν.

Ἀνοιχθείσης λοιπὸν τῆς θύρας, μετά τινας στιγμὰς εἴδομεν καὶ ἄλλον τινά, ὡς τὸν πρῶτον, καταβαίνοντα τὴν κλίμακα καὶ ἐνόμισα ὅτι μᾶς ἤρχετο καὶ δεύτερον μήνυμα περὶ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Προέδρου. Ἀλλ᾽ ἅμα οὗτος ἐπέστη εἰς τὴν φλιάν, «Ὁ κ. Πρόεδρος», μοὶ εἶπεν ὁ κ. Σουάρτ, πρὸς μεγάλην μου ἔκπληξιν, διότι ὁ δεύτερος ἐμφανισθεὶς κατ᾽ οὐδὲν διέφερε τοῦ πρώτου ἐξωτερικῶς, βραχὺς μᾶλλον καὶ εὔσωμος ἀνήρ, ὑπόλευκον ἔχων τὴν κόμην, καὶ οὐδὲν εἰς τὴν φυσιογνωμίαν ἐμφαῖνον ἢ εὐφυΐαν ἢ ἄλλην τινὰ ἔξοχον ἰδιότητα. Ἐφόρει δὲ μέλανα καὶ αὐτὸς μακρὸν ἐπενδύτην, ὡς τὸν τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ἀλλ᾽ ἔχοντα ἄρτια τὰ κομβία. Ἀφ᾽ οὗ ὁ κ. Σουὰρτ μοὶ τὸ εἶπε, δὲν μοὶ ἐπετρέπετο ν᾽ ἀμφιβάλω ὅτι δὲν ἦτο οὗτος ὁ Πρόεδρος.

Ὁ κ. Ἰόνσων ἦν κυρίως ἀντιπρόεδρος, ἀναπληρῶν, κατὰ τὸ

πολίτευμα, τὸν δολοφονηθέντα Πρόεδρον Λίγκολν μέχρι τῶν νέων ἐκλογῶν. Ράπτης τὸ ἐπάγγελμα, ἦν πεπροικισμένος διὰ φυσικῆς καὶ δημώδους εὐγλωττίας, ἥτις ἐνίοτε εἰς βωμολοχίαν ἐξετραχηλίζετο, ὅτε, ὡς οὐ σπανίως, συνεσκοτίζετο καὶ ὑπὸ τῶν νεφῶν τοῦ οἴνου. Πρὸς ξένους ὅμως, πρὸς Ἀντιπροσώπους τῶν Δυνάμεων, ἐκ δυσπιστίας πρὸς ἑαυτόν, καὶ φόβου μὴ προσαράξῃ εἴς τινα τῶν οὐχὶ λίαν γνωστῶν αὐτῷ διπλωματικῶν σκοπέλων, ἦν λίαν φειδωλὸς λέξεων. Καὶ τότε δή, ἀφ᾽ οὗ ὁ κ. Σουὰρτ τῷ εἶπε τίνες εἴμεθα, περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ μοὶ δώσῃ τὴν χεῖρα, μεθ᾽ ὃ ἐγὼ τῷ ἀπήγγειλα, ἣν εἶχον παρασκευάσῃ προσφώνησιν. Εἰς ταύτην δ᾽ ἀπήντησε διὰ τῶν λέξεων: «Ὁ Κύριος Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας θέλει σᾶς ἀπαντήσῃ».

Τότε ὁ κ. Σουάρτ, ζητήσας πρῶτον εἰς τὸ ἐμπρόσθιον θυλάκιον τοῦ ἐνδύματός του, ἔπειτα εἰς ἓν τῶν ὀπισθίων καὶ κατόπιν εἰς τὸ ἄλλο, ἔλαβε τέλος ἐξ αὐτοῦ τὸ χειρόγραφον τῆς ἀπαντήσεώς του· μετὰ ταῦτα δ᾽ ἤρχισε ζητῶν εἰς τοὺς αὐτοὺς κόλπους τοῦ ὑπενδύτου του τὰ δίοπτρά του, ἕως ὅτου καὶ αὐτὰ ἐκεῖ εὗρε, τὰ ἐκαθάρισε διὰ τῆς ποδιᾶς τοῦ ἐνδύματός του, τὰ ἐφόρεσεν, ἠνέωξε βραδέως τὸν χάρτην, καὶ μοὶ ἀνέγνω ἀπάντησιν, ἀγγλιστὶ γεγραμμένην, μακράν, ἀρχομένην ἀπὸ τῶν λέξεων «Ὁ Πρόεδρος λέγει» (ἐν ᾧ ὁ πρόεδρος οὐδὲν ἔλεγε), λίαν δὲ θερμὴν καὶ κολακευτικήν. Μετ᾽ αὐτὴν δ᾽ ὁ Πρόεδρος, εἰπών μοι ὅτι ἐλπίζει νὰ μοὶ εἶνε εὐάρεστος ἡ διαμονὴ ἐν Ἀμερικῇ, ἀνεχώρησεν· ὁ δὲ κ. Σουάρτ, μείνας αὐτὸς εἰς τὸν Λευκὸν Οἶκον, ἔδωκεν εἰς ἐμὲ καὶ τὸν Κλέωνα τὴν ἐπίσημον ἅμαξαν διὰ τὴν ἐπιστροφήν.

Καθ᾽ ὅλον τὸ διάστημα, ἐν ᾧ ἐπορευόμεθα ἀπὸ τοῦ Ὑπουργείου εἰς τὸν Λευκὸν Οἶκον, συνδιελεγόμην μετὰ τοῦ κ. Σουάρτ, ὅσην καὶ ἂν εἶχον δυσκολίαν τότε ἔτι νὰ ὁμιλῶ ἀγγλιστί. Οὕτως ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ὁδοιπορίας τοῦ Σουλτάνου εἰς Εὐρώπην, καί, προκειμένου περὶ τῶν δαπανῶν, ἃς αὕτη θὰ ἐπέφερε, διϊσχυρίσθη ὅτι δὲν θὰ ἐπεβάρυνον τὴν Τουρκίαν, καὶ ἐφαίνετο αἰνιττόμενος ὅτι ὁ Ναπολέων ἦν ὁ καταβάλλων αὐτάς. Περὶ δὲ τοῦ Προέδρου τῆς Ἀμερικῆς μοὶ προσέθηκεν ὅτι, ἂν ἀπήρχετο

εἰς Εὐρώπην, θὰ ἐκίνει τοῦτο κοινὸν ἐνθουσιασμόν, ἀλλ' ἐντελῶς ἀδαπάνως, διότι, ἅπαξ ἐξελθὼν τῆς συμπολιτείας, ἐστὶν οὐδὲν πλέον ἢ ἁπλοῦς πολίτης.

Μετὰ μεσημβρίαν ἀπῆλθον ὁ κ. Βότασης καὶ ὁ κ. Ροδοκανάκης εἰς τὰς θέσεις των. Τὸ δ' ἑσπέρας ἐπῆλθε μία τῶν βιαίων ἐκείνων θερινῶν βροχῶν, οἵας εἶδον μόνον ἐν Οὐασιγκτῶνι, καὶ τὸ ὕδωρ ἐφαίνετο, ὡς δι' ἀνοιγέντος τοῦ οὐρανοῦ, καταρρέον κάθετον εἰς τὴν γῆν. Ἔκτοτε δὲ διπλῆν εἶχεν ἐνασχόλησιν καὶ τάσιν ὁ βίος μου, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐκπληρώσω τὸ κατὰ δύναμιν τὴν δοθεῖσάν μοι ἐπίσημον ἐντολήν, εἰς ἣν ὅμως αὐτὸς μικρὰν πεποίθησιν εἶχον, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ γνωρίσω ὑπὸ τὰς παντοίας αὐτοῦ ἀπόψεις τὸν νέον κόσμον, ὅστις τότε τὸ πρῶτον καὶ τότε τελευταῖον ἐμπρός μου ἠνοίγετο.

## Ἄλλαι ἐπισκέψεις

Ἀρξάμενος τῶν ἐπισκέψεών μου πρὸς τοὺς συναδέλφους μου καὶ τοὺς ἐπισημοτάτους τῶν ἐγχωρίων, μεταξὺ τῶν πρώτων εὐαρεστότατον εὗρον τὸν Πρέσβυν τῆς Γαλλίας κ. Βερθημήν, ἐμπειρότατον δὲ τὸν τῆς Πρωσσίας, Βαρόνον Γέρολδ, ὅστις καὶ ὁ ἐπ' ἀρχαιότητι πρόεδρος ἦν τοῦ διπλωματικοῦ σώματος. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐγχωρίων ὁ πρῶτος, ὃν ἀνεζήτησα, ἦν ὁ Στρατηγὸς Γράντ, εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης του ἱστάμενος τότε, ὡς ὁ διὰ θριάμβων περατώσας τὸν ἄρτι λήξαντα ἐμφύλιον πόλεμον. Εἶχε δὲ μεγάλης οἰκίας λάβει δωρεὰν παρὰ τοῦ ἔθνους καὶ γενικῶς ἐθεωρεῖτο ὡς ἐπίδοξος Πρόεδρος. Ὑποδεξάμενος δέ με φιλοφρονέστατα, μοὶ ἐξέφρασεν αἰσθήματα φιλελληνικώτατα. Τὸ δ' ὅτι ἐνίοτε ἔθυε τῷ Βάκχῳ μέχρις ὑπερβολῆς, ὥστε καί, ὡς μοὶ ἐρρέθη, ἐνίοτε ἀπηντᾶτο ἀκροσφαλῶς βαίνων εἰς τὰς ὁδούς, δὲν πρέπει νὰ τῷ προσαφθῇ εἰς ἀτομικὸν ἐλάττωμα, διότι μοὶ ἐβεβαιοῦτο ὅτι ἦν κοινὸν τῶν πλείστων συμπατριωτῶν του, προεξάρχοντος τοῦ Προέδου Ἰόνσωνος.

Εἷς τῶν ἐγχωρίων, ὃν μετὰ πολλῆς ἐγνώρισα εὐχαριστήσεως

ἦν ὁ κ. Οὐασιγκτών, ἀπόγονος τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Δημοκρατίας, παρ᾿ οὗ καί τινα λείψανα ἔλαβον τοῦ μεγάλου ἀνδρός, οἷον μικρὸν μετάλλινον κρίκον τῆς ράβδου του, ὃν ἔπεμψα τῇ συζύγῳ μου, καί τινα ἀντίγραφα παρ᾿ αὐτῷ διατηρουμένων πρωτοτύπων ἐγγράφων του.

Πρὸς ἐμὲ δ᾿ ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψιν ὁ κ. Δανέζιος, Ἀνατολίτης χριστιανός, Ἀρμένιος μᾶλλον ἢ Ἕλλην, ἐξαμερικανισθεὶς καὶ ἀνήκων εἰς τὴν ἄκραν ἀντιπολίτευσιν. Ἀπήντησα δὲ καὶ ἀρχαίαν γνωριμίαν, τὴν ἀξιόλογον κ. Buel, ἀδελφὴν τῆς Ἀμερικανίδος, ἣν ὁ ἐκ Σκωτίας φίλος μου δικηγόρος κ. Μάσσων εἶχε νυμφευθῇ ἐν Ἀθήναις. Διηύθυνε δὲ Παρθεναγωγεῖον ἐν Οὐασιγκτῶνι, τὸ ὡς ἄριστον τῆς πόλεως ἀναγνωριζόμενον, εἰς ὃ καὶ τὰ τέκνα τοῦ Στρατηγοῦ Γράντ πολλάκις ἐφοίτων. Καὶ ἐγὼ δὲ συνεχῶς καὶ οἰκείως τὴν ἐπεσκεπτόμην, πολλάκις παρ᾿ αὐτῇ γευόμενος καὶ διατρίβων τὰς ἑσπέρας ἐν συναναστροφῇ ἐκλεκτῇ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Ὑποδιευθύντρια δὲ τοῦ καταστήματος ἦν κυρία διὰ χαρίτων καὶ παιδείας ἐξόχως κεκοσμημένη, ἥτις πολλὴν φιλίαν ἔτρεφε πρὸς ἐμέ.

Παρευρέθην δὲ τότε περίπου εἰς τὴν μετὰ τὰς ἐξετάσεις διανομὴν τῶν βραβείων εἰς ἓν τῶν μεγίστων Παρθεναγωγείων τῆς πόλεως. Ἡ εὐρυτάτη αἴθουσα ἦν ἑορτασίμως κεκοσμημένη, καὶ πλήρης ἐκ χιλιάδων ἴσως θεατῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων· εἰς δὲ ἓν τῶν περάτων αὐτῆς ὑψοῦτο σκηνὴ θεάτρου, ἐφ᾿ ἧς αἱ μαθήτριαι ἔψαλλον μελῳδικώτατα ᾄσματα· εἶτα δὲ παρέστησαν καὶ λίαν εὐθύμους κωμῳδίας. Μετὰ κατάλληλον δὲ λογίδριον ἡ διευθύντρια διένειμε τὰ βραβεῖα, ἀπονέμουσα ἑκάστῃ τῶν βραβευομένων τὸν δίκαιον ἔπαινον, καὶ ἡ ἑορτὴ ἐπερατώθη διὰ θεατρικῶν χορῶν, οὓς τὰ κοράσια ἐξετέλεσαν μετὰ πλείστης χάριτος, μὴ ἀπηλλαγμένης φιλαρεσκείας, ἥτις φαίνεταί πως ἐνδημικὴ ἐν Ἀμερικῇ. Πρὶν δ᾿ ἢ ἀπέλθωμεν, παρουσιάσθην εἰς τὴν διευθύντριαν καὶ τῆς ἐξέφρασα εἰλικρινῆ συγχαρητήρια, δι᾿ ὅσα εἶδον καὶ ἤκουσα, προσθεὶς ὅτι καὶ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ σχολείου διὰ τὴν εὐρυχωρίαν καὶ τὴν καλλονὴν ὑπερβαίνει ὅ,τι τὸ ὡραιότερον ἔχομεν ἐν Εὐρώπῃ.

— Ἡ αἴθουσα αὐτη δὲν ἀνήκει, μοὶ εἶπεν, εἰς τὸ σχολεῖον

ἡμῶν· τὴν ἐδανείσθημεν μόνον διὰ τὴν ἡμέραν ταύτην. Εἶναι ἐκκλησία. — Τὴν ἔκπληξίν μου δὲν τῇ ἐξέφρασα τότε, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐλησμόνησα ἕως σήμερον.

Ὁ Ἰούλιος ἐστὶν ὁ μὴν, εἰς οὗ τὰς πρώτος ἡμέρας λήγουσιν αἱ παραδόσεις τῶν σχολείων τῆς συμπολιτείας, διὰ τῆς τελετῆς, ἥτις, κατ᾽ ἀντίφρασιν, καὶ κατὰ τὸ Lucus a non lucendo, ὀνομάζεται ἐκεῖ, ἀντὶ ***τέλους, ἀρχὴ*** (commencement), καὶ καθ᾽ ἣν διανέμονται τὰ βραβεῖα, καὶ λόγοι ἀπαγγέλλονται, συντεθέντες ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Παραστὰς εἰς τὴν τοιαύτην πανήγυριν τοῦ ἐπισημοτάτου τῶν παιδευτηρίων τῆς Οὐασιγκτῶνος, τοῦ λεγομένου Πενσιλβανίου Γυμνασίου (Pensilvanian College), ὃ ὅμως ἐπέχει τόπον Πανεπιστημίου, ἐθαύμασα τὴν ῥητορικὴν εὐφράδειαν καὶ τὴν ἀφθονίαν τῶν γνώσεων, ἣν ἐμαρτύρουν αἱ συνθέσεις ἐκεῖναι.

Τὴν δ᾽ ἐπαύριον τῆς ἡμέρας ἐκείνης, συνελθοῦσα ἡ Πρυτανεία, μοὶ ἀπένειμεν ἀπροσδόκητον τιμήν, ἀναγορεύσασά με Διδάκτορα τῶν Νομικῶν, καὶ πέμψασά μοι τὸ δίπλωμα. Τὴν τοιαύτην ἔκτακτον διάκρισιν ἤθελον ἐκλάβει μᾶλλον ὡς εἰρωνικὸν ὑπαινιγμὸν τῆς περὶ τὰ νομικὰ ἀμαθείας μου, ἂν δὲν ἐπληροφορούμην ὅτι οὗτος ἐστὶν ὁ τύπος τῆς χορηγουμένης φιλόφρονος διακρίσεως ὑπὸ τῶν ἀνωτάτων ἐκπαιδευτηρίων τῆς Ἀμερικῆς.

Ἀπελθόντι δ᾽ εἰς ἐπίσκεψιν τῶν Ἀθηνῶν τῷ κ. Hastington, Καθηγητῇ τῶν Ἑλληνικῶν ἐν τῷ διαπρεπεῖ καταστήματι τούτῳ ἔδωκα αὐτῷ συστάσεις εἰς Φίλιππον Ἰωάννου, Χίλλ, Κυζικηνὸν, καὶ Γ. Νικολαΐδην.

Ἓν τῶν περιεργοτάτων καταστημάτων, ἃ ἐπεσκέφθην ἐπὶ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἀφίξεώς μου, ὑπῆρξε καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, ἢ ***Ὑπουργεῖον τοῦ θησαυροῦ*** (Treasury Office). Τὸ κατάστημα ἐστὶν ἀπέραντον οἰκοδόμημα μεγαλοπρεπὲς καὶ περίστυλον, ρυθμοῦ κορινθιακοῦ. Εἰς τὴν εὐρεῖαν αἴθουσαν, τὴν ἑπομένην μετὰ τὴν μεγάλην πύλην, προκάθεται θυρωρός, ἔχων πρὸ ἑαυτοῦ βιβλίον, λεξικὸν ὀγκῶδες τῶν ὀνομάτων τῶν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ ἐργαζομένων, καὶ τῶν διευθύνσεων αὐτῶν, ἤτοι τῶν ἀριθμῶν τῶν δωματίων καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν

διαδρόμων, ὅπου ἕκαστος ἐργάζεται, διότι ἄλλως ἡ εὕρεσις αὐτῶν ἀποβαίνει ἀδύνατος ἐν τῇ οἰκοδομῇ ταύτῃ. Αὕτη, τῷ ὄντι, ἐστὶ πόλις ὁλόκληρος, ἔχουσα δισχιλίους ἐργαζομένους ἐκεῖ ὑπαλλήλους, ἐξ ὧν εἰσί, ἢ κἂν ἦσαν τότε, 1300 ἄνδρες καὶ 700 γυναῖκες. Ὑπάρχουσι δ' ἕτεροι χίλιοι οἰκονομικοὶ ὑπάλληλοι, εἰς ἄλλα καταστήματα, ἐκτὸς τοῦ ὑπουργείου, κατατεταγμένοι ἐν Οὐασιγκτῶνι. Καὶ τούτων δ' αἱ ἡμίσεις εἰσὶν ἐπίσης γυναῖκες.

Ἐν Ἀμερικῇ, τῷ ὄντι, ἡ γυνὴ κατέχει θέσιν, οὐ μόνον ἐλευθερωτέραν, ἀλλὰ καὶ σπουδαιοτέραν ἢ ἐν Εὐρώπῃ, καὶ τὰς ἱκανῶς ἐκεῖ ἀνεπτυγμένας διανοητικῶς, ὡς καὶ τὰς ὑλικὰς αὐτῆς δυνάμεις, καθ' ὅσον δὲν ἀποῤῥοφῶνται ὑπὸ τῆς ἐπιμελείας τῆς οἰκογενείας, δύναται ν' ἀφιερῇ, κατὰ μόλις ἐλάσσονα μοῖραν τοῦ ἀνδρός, καὶ εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν.

Μεταξὺ τῶν κυριῶν, ἃς ἐν Οὐασιγκτῶνι ἐγνώριζον, ὑπῆρχε καὶ μία λίαν διακεκριμένης ἀγωγῆς, ἡ κ. Upton, ἣν ἀπήντων εἰς τὰς ἀρίστας τῶν συναναστροφῶν μετὰ τῆς θυγατρός της, καὶ περὶ ἧς ἔμαθον ὅτι, λίαν εὔπορος οὖσα, διέτριβεν ἐν Ρώμῃ, ὅτε αἴφνης ἀφίχθη ἡ εἴδησις ὅτι ὁ σύζυγός της ἀπεβίωσε, χρεωκοπήσας καὶ ἀπολέσας μέχρι τοῦ ἐσχάτου του ὀβολοῦ. Τότε δι' ἐφοδίων, ἃ τῇ ἐπρομήθευσαν οἱ ἐν Ρώμῃ συμπολῖται της, ἐπανῆλθεν εἰς Οὐασιγκτῶνα, καὶ ἐκεῖ ἀμέσως, διότι ἀπελάμβανε καλῆς ὑπολήψεως, ἐλήφθη πρόνοια ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ αὐτὴ μὲν διωρίσθη Τμηματάρχης ἑνὸς τῶν γραφείων τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως τῶν Ταχυδρομείων, ἡ δὲ θυγάτηρ της παρὰ τῇ αὐτῇ Διευθύνσει μεταφραστὴς τῆς ἐν ξέναις γλώσσαις ἀλληλογραφίας. Ἐπισκεφθεὶς δέ ποτε ταύτην ἐν τῷ ταχυδρομικῷ καταστήματι, εὗρον τὴν τράπεζαν αὐτῆς πλήρη δημοσίων ἐγγράφων, καὶ αὐτὴν οὐχ ἧττον εἰς αὐτὰ κύπτουσαν, παρ' ἂν ἦν ὑπάλληλος τοῦ ἑτέρου γένους.

Ἐπίσης ἐπιμελὴς καὶ ἀκριβὴς ἦν, ὡς ἔμαθον, καὶ ἡ ὑπηρεσία τοῦ ὡραίου φύλου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν. Ἐνταῦθα ὁ Τμηματάρχης, ὁ ἐπὶ τῶν χαρτονομισμάτων, μᾶς περιέφερεν εἰς τὸ κατεργαζόμενον ταῦτα τμῆμα, ἐν ᾧ εἴδομεν παντοίας ἀγχινουστάτας μηχανάς, ἃς, κατὰ τὸ πλεῖστον μάλιστα, καὶ γυναῖκες ὑπηρετοῦσι, καὶ ἐκεῖ μᾶς ἐδείχθη ὅτι καὶ τὰ Ἑλληνικὰ χαρτονο-

μίσματα ἐκόπτοντο. Ὁ δὲ ταμίας εἰσήγαγεν ἡμᾶς εἰς τὸ διὰ διπλῆς σιδηρᾶς θύρας κλειόμενον ὑπόγειον χρηματοφυλάκιον, ἀλλὰ μᾶς εἶπεν ὅτι τὸ πλεῖστον τοῦ χρυσοῦ, 130 ἑκατομμύρια ταλλήρων, δὲν ἦν ἐκεῖ, ἀλλ' ἐν Νεοβοράκῳ ἀποτεθειμένον.

Τὴν αὐτὴν δ' ἡμέραν (13 Ἰουνίου) ἐπεσκέφθην καὶ τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν, κ. Wells, θέλων νὰ προπαρασκευάσω τὴν ὁδὸν διὰ τὰς διαπραγματεύσεις πρὸς προμήθειαν τῶν παραγγελθέντων μοι πλοίων. Μετὰ τοῦτο δὲ μετέβην εἰς τοῦ Γενικοῦ Εἰσαγγελέως, ὡς ἑνὸς τῶν ἐπισημοτάτην θέσιν κατεχόντων, καὶ ἵνα παρ' αὐτοῦ ἀκούσω περὶ τοῦ Δικαστικοῦ τοῦ Κράτους ὀργανισμοῦ. Καὶ αὐτὸν μὲν δὲν ἐπέτυχον, εὗρον δ' ἕνα τῶν ὑπαλλήλων του, τὸν παράδοξον γέροντα Whitman, ὅστις, ἑαυτὸν ἔξοχον ποιητὴν μᾶλλον, ἢ δικαστικὸν λειτουργὸν ἐκλαμβάνων, ἥκιστα μὲν εἰργάζετο ἐν τῷ γραφείῳ του, ἔγραφε δὲ καὶ ἐξέδιδε ποιήσεις, ὧν συλλογὴν προσέφερε καὶ εἰς ἐμέ, καὶ αἵτινες μοὶ ἐφάνησαν, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν, σχεδὸν παραφρονούσης μούσης τερατολογήματα.

Ἕτερον δὲ κατάστημα, εἰς ὃ αὐθημερὸν μετέβην, ἦν τὸ ***Σμισθόνιον*** λεγόμενον, ἐκ τοῦ ἀφιερώσαντος πᾶσαν τὴν μεγάλην αὐτοῦ περιουσίαν εἰς ἵδρυσιν αὐτοῦ. Καὶ τὸν μὲν Διευθυντήν, τὸν ἐπίσημον ἐν φυσιογνώσταις καθηγητὴν Henri, μεθ' οὗ μετὰ ταῦτα πολὺ ἐσχετίσθην, δὲν εὗρον κατ' οἶκον· μ' ἐξενάγησε δὲ ὁ καθηγητὴς κ. Baird, δείξας μοι τὰς ἐν αὐτῷ μεγάλας συλλογὰς βιβλίων, ἐργαλείων τῆς φυσικῆς, ἀντικειμένων τῆς φυσικῆς ἱστορίας. Τὸ κατάστημα τοῦτο κύριον σκοπὸν ἔχει τὴν ἔκδοσιν καὶ διάδοσιν ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων, πρὸς ὃ δέχεται πᾶν τὸ ὑποβαλλόμενον καὶ τὰς ἐπιστήμας ἐνδιαφέρον χειρόγραφον καὶ παραπέμπει αὐτὸ εἰς ἐπιτροπήν, κατὰ δὲ τὴν γνωμοδότησιν αὐτῆς τὸ ἐκδίδει ἢ τὸ ἀπορρίπτει, ἢ ἀναβάλλει τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ εἰς ἄλλην ἐποχήν. Καὶ τὰ μὲν πρωτότυπα καὶ σπουδαῖα συγγράμματα δημοσιεύει εἰς τέταρτον, τὰς δὲ μεταφράσεις, τὰς συλλογὰς περιλήψεων, τὰ ἴδια αὐτοῦ πρακτικά, εἰς ὄγδοον. Προσέτι δὲ δέχεται καὶ διαβιβάζει βιβλία, ὅθεν δήποτε καὶ ὅπου δήποτε, ἔχον τὸ προνόμιον νὰ μὴ πληρώνῃ δι' αὐτὰ ναῦλον εἰς τὰ ὑπε

ρωκεάνεια ἀτμόπλοια. Τοιαύτην ἐπιμέλειαν καταβάλλουσιν οἱ Ἀμερικανοὶ ὑπὲρ τῆς προόδου καὶ διαδόσεως τῶν ἐπιστημῶν καὶ γραμμάτων, μὴ ἐγκαταλειπομένων, ὥς ἐνιαχοῦ, ἄνευ φροντίδος καὶ ἐπιστασίας.

Τελευταίαν δ᾽ ἐπεσκέφθην καὶ τὴν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ δημοσίαν Βιβλιοθήκην, πολὺ κατωτέραν μὲν βεβαίως τῶν πλουσίων τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ κἂν ἔχουσαν πάντας τοὺς κλασικοὺς συγγραφεῖς. Ἐξ αὐτῆς ἐδανείσθην ἕνα Βιργίλιον, ἀσχολούμενος τότε εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τῆς μεταφράσεως τοῦ πατρός μου, ἣν προὐτιθέμην νὰ ἐκδώσω.

Παρευρέθην δ᾽ ἐν μιᾷ τῶν ἑπομένων ἡμερῶν εἰς τὸ Κακουργοδικεῖον, ὅπου, περὶ ἕνα δικαστήν, ἐκάθηντο δώδεκα ἔνορκοι, τὸ δ᾽ ἀκροατήριον, συγκείμενον κατὰ τὸ ἥμισυ ἐκ μαύρων καὶ ἐκ πολυαρίθμων προσέτι κυριῶν, προσεφέρετο ἡσύχως καὶ εὐτακτότατα, ἂν καὶ ἡ δίκη ἦν λίαν συγκινητικὴ καὶ ἐνδιαφέρουσα περὶ δολοφονίας, εἰς ἣν καὶ αὐτὸς ὁ μάρτυς ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἦν ἀμέτοχος.

Μετέβην δ᾽ ἔπειτα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν, ἔνθα ἐσχετίσθην ἰδίως μετὰ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ τμήματος ἰθαγενῶν Ἀμερικανῶν, διότι συνεπάθουν καὶ πολλάκις συνηγόρουν ὑπὲρ τῶν τέκνων ἐκείνων τῆς φύσεως, ἃ μοὶ ἐφαίνοντο ἀδικοῦντες καὶ πιέζοντες οἱ τὴν γῆν αὐτῶν καταλαβόντες Εὐρωπαῖοι, δι᾽ ὃ καὶ ὁ κύριος Τμηματάρχης, μεθ᾽ οὗ πολλάκις περὶ τούτων συνδιελεγόμην, μ᾽ ἐθεώρει ὡς Ἰνδόφιλον προκατειλημμένον.

Ὁ δὲ κ. Wilson, Διευθυντὴς τοῦ διὰ τὰς θαυμασίας ἐργασίας του θαυμασίου Γαιοδαιτικοῦ Τμήματος, μοὶ ἔδειξε τοὺς χάρτας τῶν ἀκατοικήτων ἐκείνων καὶ ὑπὸ τῶν ἀγρίων φυλῶν διατρεχομένων εὐρυτάτων χωρῶν, διῃρημένους κατὰ τετραγωνικὰς μοίρας, ὑποδιῃρημένας δὲ ταύτας εἰς ἐλάσσονα ἐπίσης τετραγωνικὰ τμήματα, τὰς μονάδας τῶν γαιῶν, αἵτινες πωλοῦνται ἢ παραχωροῦνται εἰς τούς, ὡς μόνην ὑποχρέωσιν, ἀναλαμβάνοντας τὴν τῆς καλλιεργείας αὐτῶν, ὥστε οὕτω τὸ κτηματολόγιον, ἁπλούστατον ὄν, ἐστὶν ἤδη ἐκ προοιμίων κατεστρωμένον.

## Πυρκαϊά.

Μίαν ἑσπέραν, οὐ πολὺ μετὰ τὴν ἄφιξίν μου, παρέστην εἰς πυρκαϊάν, θέαμα ἐν Οὐασιγκτῶνι συνηθέστατον, διότι αἱ πλεῖσται τῶν ἰδιωτικῶν οἰκοδομῶν ἦσαν ξυλόδμητοι, καὶ οὐχ᾿ ἧττον διότι τὸν Ἀμερικανικὸν χαρακτῆρα ἀποτελεῖ μᾶλλον ἡ ἐπιχειρηματικὴ πρωτοβουλία ἢ ἡ πρόνοια ὑπὲρ διατηρήσεως. Θαυμάσιαι ὅμως καὶ ἀξιομίμητοι μοὶ ἐφάνησαν αἱ, ἃς τότε, καὶ ἔκτοτε συνεχῶς ἐπαναλαμβανομένας, εἶδον ἀστυνομικὰς διατάξεις κατὰ τῶν πυρκαϊῶν. Εἰς τὰς πλείστας τῶν γωνιῶν τῶν ὁδῶν ὑπῆρχε μεταλλίνη τις λαβίς, ἣν ὁ ὁδοφύλαξ, ἅμα που παρατηρήσῃ σημεῖον πυρκαϊᾶς, στρέφει κατὰ γνωστὸν τρόπον, καὶ ἐν ἀκαρεῖ ὁ τηλέγραφος, μεθ᾿ οὗ ἡ λαβὶς συνδέεται, ἀναγγέλλει εἰς τὴν ἀστυνομίαν ὅτι πῦρ ἐξερράγη, καὶ προσέτι ποῦ τῆς πόλεως. Ἐκ τῆς ἀστυνομίας δὲ σύρματα χωροῦντα πὸρς τὰ κωδωνοστάσια τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ πρὸς τὰ πυροσβεστικὰ καταστήματα, ἀναγγέλλουσιν εἰς πᾶσαν τὴν πόλιν, πρῶτον διὰ τριῶν κρούσεων, ὅτι ὑπάρχει πυρκαϊά, δεύτερον δι᾿ ἑτέρων κρούσεων τὸν ἀριθμὸν τοῦ καιομένου τετραγώνου τῆς πόλεως. Ἐπειδὴ δ᾿ ἡ ἀγγελία αὕτη δὶς ἐπαναλαμβάνεται, δὲν ὑπάρχει οὐδ᾿ ὁ βαθύτατα κοιμώμενος, ὅστις νὰ μὴ τὴν ἀκούσῃ, καὶ ἀμέσως ἀντλίαι καὶ πάντες οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἢ ἐκ φιλαδέλφου ζήλου θέλοντες νὰ παρέξωσιν ἀρρωγήν, τρέχουσιν εἰς τὸ ἀπειλούμενον σημεῖον. Οὕτω διατηρεῖται ἡ ξυλίνη πόλις, ἥτις ἄλλως θὰ ἦτο πρὸ πολλοῦ σωρὸς τέφρας.

## Ἐκκλησίαι.

Κατὰ τὰς Κυριακάς, ἐπειδὴ ἐκκλησίαν ὀρθόδοξον δὲν εἴχομεν ἐν Οὐασιγκτῶνι ἐπορευόμην εἰς τὰς διαφόρους τῆς πόλεως ἐκκλησίας, τῇ μὲν διότι ἐφρόνησα πάντοτε, ὅτι ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ δύναταί τις νὰ συμπροσευχηθῇ μετὰ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν, ἀποβλέπων μόνον εἰς τὸ ἐμπνέον αὐτοὺς αἴσθημα εὐσεβείας, ἀνεξαρτήτως τῶν τύπων τῶν ἐξωτερικῶν, τῇ δὲ καὶ ἵνα διδαχθῶ,

γνωρίζων τὰ ἐν Ἀμερικῇ ποικίλα θρησκευτικὰ καταστήματα καὶ τῆς λατρείας τοὺς τρόπους, καὶ προσέτι ἐκ τῆς ἐλπίδος, ὅτι καὶ πολλὰ λόγου ἄξια καὶ διδακτικὰ ἤθελον ἀκούσῃ ἐκ τοῦ στόματος τῶν ἱεροκηρύκων. Ὡς πρὸς τοῦτο ὅμως εὑρέθην, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἠπατημένος. Ἐν μιᾷ τῶν Κυριακῶν ἐπεσκέφθην ἐκκλησίαν Πρεσβυτεριανῶν, γυμνήν, ὡς κοινὴν αἴθουσαν, ἄνευ οὐδενὸς ἐπίπλου, πλὴν τῶν ἑδωλίων καὶ ἁπλῆς καθηγητικῆς καθέδρας διὰ τὸν ἱεροκήρυκα. Ἐκεῖ δέ, μετά τινας ψαλμωδίας, ὅλως ἀσήμους, ὡς πρὸς τὴν μελωδίαν, ὁ ἱεροκήρυξ, διὰ λόγου λίαν μονοτόνου καὶ λίαν μακροῦ, ἠγωνίσθη ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ πίστις ἔρχεται διὰ τῆς διδασκαλίας, ὅπερ μοὶ ἦν ἱκανῶς ἀμφίβολον καὶ μοὶ ἐφάνη ὅτι καὶ τὸ ἐπίλοιπον πλήρωμα οὕτω περίπου ἔκρινε, διότι, οὐ μόνον τὴν πίστιν παρ' αὐτῷ δὲν ἐξύπνησεν ἡ διδασκαλία τοῦ ἱερέως, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν πιστῶν ἔβλεπον ὅτι ἀπεκοίμιζεν.

Ἄλλην δὲ Κυριακὴν εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἀναβαπτιστῶν, ἧς τὸ πλήρωμα κυρίως ἐκ Μαύρων συνέκειτο. Τὸ ἔνδον καὶ τούτου τοῦ ναοῦ ἦν ἐπίσης ἐντελῶς ἀκόσμητον· ὀπίσω δὲ τραπέζης, ἥτις ἐχρησίμευεν ὡς ἄμβων, ἵστατο ὁ ἱερεύς, νέος Μαῦρος καὶ αὐτός, πράσινον ἐπενδύτην φορῶν, τὴν συνήθη ἐνδυμασίαν του, καί, ὡς ἐπληροφορήθην, ὑπηρέτης ὢν εἰς ἓν τῶν ξενοδοχείων τῆς πόλεως. Οὗτος δ' ἐκήρυττε τὸν λόγον τοῦ Κυρίου περίπου ὡς ἕπεται:

«Ὅταν πολὺν καιρὸν μείνῃ ἀκάθαρτον τὸ ἔδαφος τῆς οἰκίας σας, ἐνίοτε σεῖς οἱ ἴδιοι ἢ αἱ γυναῖκες σας δὲν τὸ καθαρίζετε, δὲν χύνετε εἰς αὐτὸ νερὸν καὶ τὸ σφουγγαρίζετε;

— Ναί! ναί! ἀνέκραξε μετὰ κτηνωδῶν ὀρυγμῶν τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν.

«Καὶ ὅταν ἡ οἰκία σας καθαρισθῇ καὶ σφουγγαρισθῇ, δὲν εὐχαριστεῖσθε νὰ τὴν βλέπητε;

— Βεβαίως, βεβαίως, ὠρύετο τὸ ἀκροατήριον,

«Τινὲς ἐξ ὑμῶν, ὅταν πολὺ λερωθῶσι τὰ ὑποκάμισά σας, δὲν τὰ δίδετε ἐνίοτε νὰ πλυθῶσι;

Βλέπων πέριξ μου, περιέμενον ὅτι ὅλοι, ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος, θ' ἀπήντων «Ὄχι! ποτέ». Ἀλλ' αἱ ὑλακαὶ καὶ οἱ συριγμοί των

φαίνεται ὅτι ἦσαν ἀπάντησις καταφατική, δι᾽ ὃ καὶ ὁ σεβαστὸς ἱερεὺς ἐπανέλαβε:

«Καὶ ὅτε λαμβάνετε καὶ φορεῖτε τὸ καθαρὸν ὑποκάμισον, δὲν εὐχαριστεῖσθε;

— Ναὶ βεβαίως, ἀντήχησε πανταχόθεν τὸ πλῆθος κατὰ τὸν αὐτὸν ἄναρθρον τρόπον.

»Αἴ λοιπόν, ἐπανέλαβεν ὁ ἱεροκήρυξ, ὡς τὸ νερὸν τοῦ σφουγγαρίου καθαρίζει τὸ πάτωμα τῶν δωματίων σας, ὡς τῆς πλύστρας τὸ νερὸν λευκαίνει τὰ ὑποκάμισά σας, οὕτω καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καθαρίζει τὰς ψυχάς σας. Καὶ ἐν γένει ἦν τὸ ἦθος καὶ ὁ τόνος τοῦ παραδόξου ἱερέως ὡς γελωτοποιοῦ τινος ἀπὸ σκηνῆς. Κορυφωθέντος δὲ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ἀκροατηρίου, μετὰ τὴν κήρυξιν ἤρξατο ψαλμωδία, ἧς πάντες μετεῖχον.

Ἐν τούτοις τὴν προσοχήν μου εἶχεν ἑλκύσει εἷς γέρων, ἀπέναντί μου καθήμενος, μακρὰν ἔχων πολιὰν καί τι ἐνθουσιῶδες εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου οὗ περιέργως κλασικὴ ἦν ἡ κανονικότης. Ἐν ᾧ δὲ τὸν ἠτένιζον, αἴφνης εἶδον αὐτὸν ἀνησύχως κινούμενον, καὶ ἐγερθείς, ἤρχισε νὰ στρέφηται πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ τ᾽ ἀριστερά, ὡς σκοτοδινιῶν, μέχρις οὗ δύω ἄνθρωποι, προσελθόντες, τὸν ἔλαβον ἐκ τῶν ὤμων, καὶ τὸν ἐξήγαγον εἰς τὸ παρακείμενον δωμάτιον.

Ἐν ᾧ δ᾽ ἠπόρουν τί συνέβη εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ὑπώπτευον ἀποπληξίαν, αἴφνης ἤκουσα γραίαν, καὶ αὐτὴν ἐκεῖ που καθημένην, ἐκπέμπουσαν ὀξυτάτας φωνάς, καὶ τὴν εἶδον ὅτι ἐστρέφετο περὶ ἑαυτήν, ὡς φρενητιῶσα, ἀπαχθεῖσαν καὶ αὐτὴν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, καί, ἐρωτήσας, ἔμαθον ὅτι οὗτοι ἦσαν οἱ ὑπὸ τοῦ θείου πνεύματος καταλαμβανόμενοι. Ὁ δ᾽ ἱερεὺς ἐπεράτωσε τὴν ἀκολουθίαν, παρακαλέσας τινὰς τῶν ἀκροατῶν νὰ φέρωσι τριακόσια τάλληρα τὴν προσεχῆ Κυριακὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Ἀλλοίαν σκηνὴν ἀπήντησα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Κουακέρων κατ᾽ ἄλλην Κυριακήν. Ὁδηγηθεὶς εἰς οἰκίαν, ἥτις οὐδὲν εἶχε τὸ ἐμφαῖνον δημόσιον θρησκευτικὸν ἢ οἷον δήποτε ἄλλο κατάστημα, εἰσήχθην εἰς δωμάτιον εὐρύχωρον, ἔχον ἔπιπλα συνήθους εὐτελοῦς κατοικίας, ἐν οἷς, ἢ ἐφ᾽ ὧν, παρετήρησα καί τινα ἀντι-

κείμενα ἀνήκοντα εἰς γυναικείας ἐνδυμασίας, ὡς στηθοδέσμους, πιλίδια καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐμποιήσαντά μοι τὴν ἐντύπωσιν, ἥτις μοὶ ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ ὁδηγήσαντός με κ. Bing, ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη κατὰ τὰς Κυριακάς, ἦν κατὰ τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ ὥρας, ἁπλῆ αἴθουσα ῥαπτρίας τινὸς γυναικείων ἐνδυμάτων.

Εἰς μίαν ἄκραν τῆς αἰθούσης, ὀπίσω τραπέζης, ὑπῆρχεν ἀνάκλιντρον, καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ ἐκάθηντο τρεῖς κύριοι, εἰς δ᾽ ἅπαντα τὰ λοιπὰ μέρη ἐκάθηντο ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία, εἰς καθέδρας ἀτάκτως τεταγμένας, ὅπως καὶ ὅπου καθεὶς ἤθελε, καὶ τρεῖς τοιαύτας κατελάβομεν καὶ ἡμεῖς, ἐγὼ μετὰ τοῦ υἱοῦ μου καὶ τοῦ Κυρίου Βίγγ. Ἡ ὁμήγυρις πᾶσα ἐσίγα, οὐχὶ ὅμως, ὡς ἀμέσως εἴδομεν, σιγὴν εὐλαβείας καὶ ἐσωτερικῆς προσευχῆς, ἀλλ᾽ ἁπλῶς ἀνθρώπων μὴ ἐχόντων τὶ νὰ εἴπωσιν ἢ ἀπόφασιν ἐχόντων νὰ μὴ ἀνοίξωσι τὸ στόμα, καὶ περιμενόντων ἐν ὑπομονῇ δὲν ἠξεύρω τί. Ὡς αὐτοί, ἐσιγήσαμεν καὶ ἡμεῖς, ἀλλ᾽ ἡ σκηνὴ αὕτη παρατεινομένη, ἤρχισε νὰ προσβάλλῃ τὰ νεῦρα ἡμῶν, καὶ ἐγὼ συνεκρατούμην, ἵνα μὴ ἐκραγῶ εἰς σκανδαλώδη γέλωτα, ὅτε μάλιστα, ῥίψας βλέμματα πέριξ μου, εἶδον καὶ τοὺς συντρόφους μου ἀκριβῶς εἰς τὴν αὐτὴν διατελοῦντας διάθεσιν. Ἀλλ᾽ ἀντιπερισπασμὸν μοὶ ἔφερε τὴν στιγμὴν ἐκείνην κρότος τις, διακόψας τὴν σιγὴν καὶ προερχόμενος ὄπισθέν μου. Ὅτε δ᾽ ἐστράφην, εἶδον ὅτι προήρχετο ἐκ παιδίου βαθέως ἀποκοιμηθέντος, καὶ στεντόριον ῥώχγοντος. Μετ᾽ ὀλίγας δὲ στιγμὰς ὁ αὐτὸς κρότος ἐπανελήφθη ἐξ ἄλλης γωνίας τῆς αἰθούσης, ὅπου εἶδον ὅτι ἡ κοιμωμένη ἦν τις γραία· ταῦτα δ᾽ οὐδόλως ἐφαίνοντο ἐκπλήττοντα ἢ ταράττοντα τὴν ὁμήγυριν, ἥτις, ὡς ἂν οὐδὲν ἔκτακτον ἔβλεπεν εἰς αὐτά, ἐξηκολούθει τὴν ἀτάραχον σιωπήν της.

Ἤρχιζον δὲ πῶς ν᾽ ἀνησυχῶ, ἂν ἡ νάρκωσις αὕτη ἤθελεν ἐξακολουθήσῃ μέχρι τῆς ἑσπέρας, ἢ ἕως πότε, ὅτε εἷς τῶν ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου καθημένων ἀνέστη, ἐχαιρέτισε καὶ ἔλαβε τὸν λόγον, ὅπερ ἀπεδείκνυεν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ὃ ἡ ὁμήγυρις, ὡς εἶτα ἔμαθον, ἐν σιγῇ καὶ καρτερίᾳ ἐπρόσμενε, κατέβη τέλος καὶ κατέλαβε τὸν ἐγερθέντα. Ὡμίλησε δ᾽ οὗτος, ἐπὶ πέντε λεπτὰ ἴσως, περὶ τοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ πολλαπλασιασμοῦ καὶ τῆς διανομῆς

τῶν ἄρτων καὶ τῶν ἰχθύων ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, φέρων τοῦτο εἰς ἀπόδειξιν ὅτι ὁ Θεὸς ἔρχεται πάντοτε εἰς βοήθειαν τῶν πεινώντων καὶ τῶν ἐνδεῶν· ἀλλ' ὡμίλησεν, ὄχι ὡς ἐμπνεόμενός τις ὑπὸ τοῦ Θείου Πνεύματος, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος, οὐδενός, οὐδὲ τοῦ κοινοτάτου πνεύματος κάτοχος, ἀνίκανος νὰ καταρτίσῃ μίαν φράσιν ὀρθήν, ἢ νὰ εἴπῃ τι ἔχον λογικὴν συνάφειαν. Περατώσας δὲ τὴν λειτουργίαν του, ἔδωκε τὴν χεῖρα εἰς τὸν δεξιῶς του καθήμενον, ἔπειτα εἰς τὸν ἀριστερῶς, καὶ οὕτως ἔληξεν ἡ ἱεροτελεστία, καὶ τὸ σεμνὸν πλήρωμα τῶν πιστῶν ἠγέρθη καὶ ἀνεχώρησεν, εὐχαριστημένον ὅτι ἐξεπλήρωσε τὰ ἱερά του καθήκοντα, καταλεῖπον τὴν ἐκκλησίαν του εἰς τὴν κυρίαν αὐτῆς κάτοχον, τὴν ἱέρειαν τοῦ συρμοῦ.

Παρευρέθην δὲ κατ' ἄλλην ἡμέραν καὶ εἰς ἱερουργίαν τῶν Σβινδερβοργίων, ὅτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτῶν, καλουμένην τὴν «Νέαν Ἱερουσαλήμ», ἐτελεῖτο χειροτονία, ἀλλ' ἡ λατρεία τῆς φαντασιοκόπου ταύτης εἰς ὕπαρξιν πνευμάτων πιστευούσης αἱρέσεως οὐδόλως διαφέρει τῆς τῶν ἄλλων διαμαρτυρομένων κατὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους. Τούτους ὅμως ἐν ἐσχάτοις ὑπερηκόντησαν οἱ καθαροὶ πνευματισταί, ὧν ἐπανειλημμένως ἐκ περιεργείας ἐπεσκέφθην τὸν ναὸν ἐν Οὐασιγκτῶνι, καλούμενον Spiritualist hall. Γνωστὴ ἐστὶν ἡ μυριάκις γενομένη παρατήρησις, ὅτι τράπεζαι καὶ ἄλλα σκεύη, στρέφονται, ἢ παντοίως ἄλλως κινοῦνται, ὅτε κύκλῳ περικάθηνται ἄνθρωποι, ἔχοντες ἐπ' αὐτῶν τὰς χεῖρας. Τὸ φαινόμενον ἐστὶ περίεργον, καὶ ἡ ἔρευνα αὐτοῦ ἐνδιαφέρουσα τὰ μάλιστα τὴν φυσικήν. Ἀλλὰ τῶν πολλῶν τὸ πνεῦμα ὀλίγον ἐστὶ πρόσφορον πρὸς ἐμβριθεῖς καὶ ἀπροκαταλήπτους ἐρεύνας, καὶ συνήθως ἐξοκέλλει ἐπὶ θάτερα εἰς ὑπερβολάς· οὕτω καὶ τὸ φαινόμενον τοῦτο, τὸ ἀναμφισβήτητον, οἱ μὲν ἠρνήθησαν ἄντικρυς, τῶν εὐπίστων τὴν βλακίαν οἰκτείροντες, οἱ δὲ ἤγειρον εἰς θαῦμα ὑπερφυσικόν, ἀνίκανοι ὄντες νὰ ἐννοήσωσιν, ἢ κἂν νὰ ἐρευνήσωσι, τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ἰδιότητας. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἰσὶ πολυπληθέστατοι ἐν Ἀμερικῇ, ἀποτελέσαντες αὐτὸ τοῦτο, ἰδιαιτέραν θρησκείαν. Εἰς ταύτης λοιπὸν τὸν ναὸν ἐπορεύθην, ὅτε ἐτέλουν τὴν τελευταίαν τῶν ἐτησίων αὐτῶν συνεδριάσεων

μεθ' ἣν ἤρχοντο αἱ θεριναὶ διακοπαί. Ἐν μεγάλῃ αἰθούσῃ, κατεχομένῃ ὑπὸ ἑδωλίων, ἄλλως δὲ γυμνῇ, ἦν ἐν τῷ μέσῳ τράπεζα, ἐφ' ἧς ἦσαν προσκεφάλαια καὶ ἓν μέγα βιβλίον. Προελθὸν δ' ἓν τῶν μελῶν, ἀπήγγειλεν ἓν ποίημα εἰς τιμὴν τῶν πνευμάτων, ἅτινα ἥκιστα ὅμως φαίνονται εἰς τὴν ποιητικὴν ἔμπνευσιν συντελέσαντα. Εἶτα δ' ἄλλος προέβη, καὶ κλείων τοὺς ὀφθαλμούς, ὡς ἀκούων τῶν πνευμάτων ὑπαγορευόντων αὐτῷ, ὡμίλησε περὶ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς πνευματιστικῆς θρησκείας, καὶ κατέληξε λέγων ὅτι πᾶς ὁ ἐξερχόμενος ὤφειλε νὰ καταβάλῃ συνεισφοράν τινα εἰς δίσκον, ὅστις ἤθελεν ἐκτεθῇ εἰς τὴν θύραν. Οὕτως ἔληξεν ἡ οἰκτρὰ αὕτη σκηνή, ἐφ' ἧς δὲν ἤξευρον ἂν ὤφειλον περισσότερον νὰ ἐκπλαγῶ διὰ τὴν ἀγυρτείαν τῶν ἀπατεώνων ἢ διὰ τὴν εὐήθειαν τῶν ἀπατωμένων.

Μετά τινα χρόνον δ' ἐπεσκέφθην καὶ αὖθις θρησκευτικὴν συνέλευσιν τῶν πνευματιστῶν, γενομένην ἐν ἑτέρῳ καταστήματι, οὗ τοὺς τοίχους ἐκόσμουν ἐπιγραφαί τινες ἀποφθεγματικαὶ καὶ εἰκόνες οὐδόλως θρησκευτικαί. Ἀφορμὴ δὲ τῆς τελετῆς ἦν ἡ ἄφιξις ἐπισήμου τινὸς προφήτιδος, μεγάλης φήμης παρ' αὐτοῖς ἀπολαμβανούσης, ἣν ὑπεδέχοντο. Μετ' εἰσαγωγήν, ἀπαγγελθεῖσαν ὑπὸ τοῦ προέδρου, ἀναβᾶσα ἀνιάντης εἰς καθέδραν, ὑψουμένην ἐν τῷ μέσῳ τῆς εὐρείας αἰθούσης, ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ οὕτως, ὡς ἀποσπασθεῖσα δῆθεν τοῦ κόσμου τούτου, ὡμίλησε περὶ ὅλην ὥραν περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ γνωρίζωμεν τοὺς θείους νόμους.

Μετέβην δ' ἐκ περιεργείας καὶ δεύτερον καὶ τρίτον εἰς τὸν θαυμάσιον ἐπὶ βλακίᾳ ἀνθρώπων ὑποτιθέμενον τοῦτον ναόν. Ἐκεῖ (τῇ 13|25 Ὀκτωβρίου), ὁ προϊστάμενος εἶπεν ὅτι Κυρία της, ἐλθοῦσα ἐκ Νεοβοράκου, πρόκειται νὰ λάβῃ τὸν λόγον· ἀλλ' ἀγνοεῖ αὐτὸς καὶ ἐρωτᾷ ἂν εἶναι ἤδη παροῦσα ἢ ἄν, ἀπούσης ἐκείνης, ἄλλος τις θέλῃ νὰ ὁμιλήσῃ.—Σιωπή.—Εἶτα δὲ ἠγέρθη ἕτερος καὶ εἶπεν ὅτι ἡ Κυρία ἦλθε μέν, ἀλλὰ τὰ πνεύματα ἀρνοῦνται νὰ ὁμιλήσωσι σήμερον δι' αὐτῆς, μόνον δ' εἰς τὴν συνέλευσιν θὰ τὴν ἐμπνεύσωσι, τὴν μετὰ δύω ἡμέρας· καὶ οὕτω διελύθη ἡ ἐκκλησία.

Καίτοι δ' ἱκανῶς ἐκ τούτων μαθὼν τί εἶχον νὰ φρονῶ περὶ

τῶν ἀνθρώπων τούτων, διαιρουμένων βεβαίως εἰς δολίους καὶ εἰς εὐπίστους, οὐχ ἧττον ἐνέδωκα εἰς τοὺς ἐπιμένοντας παρ᾿ ἐμοί, ὅτι ἔπρεπε νὰ τὴν ἰδῶ τὴν γυναῖκα ταύτην καὶ κατ᾿ ἰδίαν, διότι μεγάλη ἐστὶν ἡ φήμη, ἧς ἀπολαμβάνει, ἕνεκα τῶν προῤῥήσεων δῆθεν αὐτῆς διὰ τῶν σχέσεων, ἃς διατηρεῖ μετὰ τῶν πνευμάτων.

Θέλων, ἑπομένως, νὰ πεισθῶ μέχρι ποῦ χωρεῖ τῶν ἀνθρώπων τούτων ἡ ἀφέλεια, συγκατετέθην νὰ μεταβῶ τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Κας Horton, ὡς αὕτη ἐκαλεῖτο, μετὰ τοῦ υἱοῦ μου. Μᾶς παρεκάλεσεν ὅμως νὰ ἐπανέλθωμεν τὴν ἐπαύριον, πιθανῶς διὰ νὰ λάβῃ καιρὸν ἐν τούτοις νὰ μάθῃ τὰ καθ᾿ ἡμᾶς. Ἀλλ᾿ οὔτε παρὰ τίνος, οὔτε τί νὰ μάθῃ εἶχε, καὶ ταῦτα ἀπέδειξεν ἱκανῶς σαφῶς ἡ συνέντευξις. Ὀφείλω ὅμως νὰ εἰπῶ ὅτι σκοπὸς αὐτῆς δὲν ἦν ἡ χρηματολογία, διότι δὲν μ᾿ ἐδέχθη ἐπὶ μισθῷ, ἀλλ᾿ ἤθελε πιθανῶς νὰ καταστήσῃ καὶ ἐμὲ ἀπόστολον τῆς θαυματουργοῦ των θρησκείας. Καθεσθεῖσα λοιπὸν παρ᾿ ἐμοί, ἐφαίνετο ὡς τρέμουσα, μ᾿ ἔλαβεν ἐκ τῶν δύω χειρῶν, μοὶ παρήγγειλε νὰ ἐγγίσω τὸ γόνυ μου εἰς τὸ γόνυ της, ἔκλεισε τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι διὰ τῆς φωνῆς της ὡμίλει ὁ Σεβασμιώτατος John Pierpoint, εἷς τῶν ἀποθανόντων αἱρεσιαρχῶν των. Οὗτος δὲ μὲ προσεφώνησε διὰ τῶν λέξεων· My estimable friend (ἀξιότιμε φίλε), καὶ ἤρχισε νὰ φλυαρῇ...ἄῤῥητ᾿ ἀθέμιτα, ὅτι εἷς γλυκὺς ἄγγελος (πνεῦμα νεκροῦ) μὲ προστατεύει, ὅτι θὰ ἐπιτύχωσι τὰ εὐγενῆ σχέδιά μου, ἐν ἄλλοις δὲ καὶ ὅτι ἵσταται παρ᾿ ἐμοὶ καὶ πολὺ τὸν νοῦν εἰς ἐμὲ ἔχει προσηλωμένον χωλός τις, ὅστις οὐδόλως δύναται νὰ περιπατήσῃ δι᾿ ἀρτίων ποδῶν.

Ἂν δὲν εἶχε τοὺς ὀφθαλμοὺς κεκλεισμένους, θὰ ἔβλεπε τὸ μειδίαμά μου, ὅτε μοὶ ἔλεγε καὶ μοὶ ἐπανελάμβανε περὶ τοῦ χωλοῦ φίλου μου, ἐν ᾧ ἐγὼ τοιοῦτον δὲν εἶχον. Οὕτως ἔληξεν ἡ συνέντευξις αὕτη, ἐπικυρώσασά μοι, ἂν ἦτον ἀνάγκη, τὴν δόξαν ὅτι τὸ πᾶν, παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τούτοις τοὐλάχιστον, ἦν παχυλὴ ἀγυρτεία.

Ἐν τούτοις μῆνας μετὰ ταῦτα, ὅτε μίαν ἡμέραν διηγούμην τὴν σκηνὴν ταύτην, ἐκφράζων τὴν ἀπορίαν μου, ὅτι ἄνθρωποι νοῦν ἔχοντες τόσον εὐκόλως διεβουκολοῦντο, καὶ ἐγέλων διὰ τὸν

χωλὸν ἀνύπαρκτον φίλον μου, αἴφνης διέκοψα τὸν γέλωτα, καὶ ἔμεινα ἐν ἐκπλήξει. Διὰ μιᾶς μοὶ ἐπῆλθε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν μνήμην ὅτι τῷ ὄντι εἶχον ἐν Ἀθήναις φίλον μὴ ἀρτίποδα, χωλόν, ὡς μοὶ τὸν περιέγραψεν ἡ πνευματιστής, φίλον τῶν πάντων μοι προσφιλέστατον, τὸν Σκαρλάτον Βυζάντιον, ὅστις βεβαίως ὑπὲρ πάντα ἄλλον, πλὴν τῶν συγγενῶν μου, μὲ εἶχε διὰ μνήμης. Ἦν ἁπλῆ σύμπτωσις τοῦτο, ἢ ἀληθῶς ἐνυπῆρχέ τις ταῖς ἡμετέραις γνώσεσιν ἀνεξάρτητος δύναμις εἰς τὴν γυναῖκα ταύτην, ἥτις ὅμως τὴν ἐξεμεταλλεύετο καὶ τὴν ἐκαπήλευε, μιγνῦσα αὐτὴν μετ' ἀγυρτικῶν ἐπιδείξεων, καὶ μειοῦσα τὴν ἀληθῆ ἀξίαν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτῆς σπουδαιότητα; Ἐπὶ τούτου πολλάκις σκεφθείς, δὲν ἠξεύρω τί ν' ἀπαντήσω.

Πρὸ τούτων, μικρὸν μετὰ τὴν ἄφιξίν μου (20 Ἰουνίου - 2 Ἰουλίου), προσκληθεὶς εἰς γεῦμα παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Γαλλίας κ. Βερθεμῆ, εὗρον παρ' αὐτῷ πολλὰ καὶ ἄλλα μέλη τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, πάντα, ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος, βαθεῖαν ἀγανάκτησιν ἐκφράζοντα διὰ τὸν ἀγγελθέντα φόνον τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ Μεξικοῦ, καὶ ἀποστροφὴν πρὸς τὸν κυνικὸν ἐγωϊσμὸν τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως, ἥτις ἐπέτρεψεν αὐτόν, ἐνῷ, διὰ τῆς ἐλαχίστης παρεμβάσεως, ἐδύνατο νὰ τὸν ἐμποδίσῃ. Πολλοὶ δὲ διϊσχυρίζοντο ὅτι μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων, εἰλικρινὴς συνεννόησις οὐδέποτε πλέον δύναται νὰ ὑπάρξῃ.

Μεταξὺ δὲ τῶν συνδαιτημόνων μου ἦν καὶ ὁ ἐπίσημος καὶ μεγάλην ἐπιῤῥοὴν ἐξασκῶν Γερουσιαστὴς Sumner, ὅστις, εἰπών μοι ὅτι ἀνηγγέλθη ὁ διορισμὸς Ὀθωμανοῦ Πρέσβεως εἰς Ἀμερικήν, τοῦ κ. Blaqua, μὲ ἠρώτησεν, ἂν φρονῶ ὅτι ἡ Ἀμερικὴ πρέπει νὰ τὸν δεχθῇ. Ἐγὼ δ' ἀπήντησα καταφατικῶς, διότι, ἐν εἰρήνῃ οὖσα πρὸς τὴν Τουρκίαν, δὲν ἐδύνατο ν' ἀρνηθῇ τὴν παραδοχὴν Πρέσβεως αὐτῆς, ἀφ' οὗ καὶ αὐτὴ εἶχε Πρέσβυν ἐν Κωνσταντινουπόλει· τὸν δὲ κ. Blaqua εἶπον ὅτι δὲν γνωρίζω προσωπικῶς, δὲν πιστεύω ὅμως νὰ ὑπάρχῃ οὐδεὶς λόγος προσωπικῆς ἐξαιρέσεως δι' αὐτόν. Ἡ ἐκπλήρωσις τῶν καθηκόντων διπλωματικῆς φιλοφροσύνης ἤλπιζον, εἶπον, ὅτι δὲν θὰ παρέβλαπτε τὰ φιλελληνικὰ αἰσθήματα τῶν Ἀμερικανῶν.

Τῇ 21)3 Ἰουλίου δὲ παρευρέθην εἰς τὴν ἔναρξιν τῆ Βουλῆς ἐν τῷ λαμπρῷ Βουλευτηρίῳ, ὃ φέρει ὄνομα ***Καπιτώλιον,*** ἔχον τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων στεγαζομένην ὑπὸ 15 φωτεινῶν θόλων. Ἡ ἕδρα τοῦ προέδρου ἐστὶ μαρμαρίνη, ὑπ᾽ αὐτὴν δ᾽ ἐκτείνεται ἡ τῶν Γραμματέων, καὶ ἔτι κατωτέρω ἡ τῶν γραφέων καὶ στενογράφων· διὰ δὲ τοὺς ρήτορας βῆμα δὲν ὑπάρχει, ἀλλ᾽ ὁμιλοῦσιν, ἢ ἀπὸ τῆς θέσεώς των, ἢ ἐκ τοῦ κέντρου τοῦ ***Κοίλου,*** περὶ ὃ τὰ ἑδώλια τῶν Βουλευτῶν εἰσὶν ἡμικυκλικῶς διατεθειμένα· τοῦτο δὲ μοὶ ἐφάνη σκοπὸν ἔχον τὴν μὴ ἐνθάῤῥυνσιν τῆς τῶν ῥητόρων μακρυγορίας, ἀφ᾽ οὗ ἐν τοῖς Βουλευτηρίοις καὶ Δικαστηρίοις σήμερον δὲν ὑπάρχει Κλεψύδρα. Οἱ δὲ τὴν ἐσωτερικὴν ὑπηρεσίαν ἐκτελοῦντες κλητῆρες εἰσὶ παιδία, περὶ τὰ τριάκοντα τὸν ἀριθμόν. Ἄλλη δὲ διαίρεσις ἐν τῇ αὐτῇ οἰκοδομῇ, ἐλάσσων μὲν αὐτή, ἀλλ᾽ οὐχ ἧιτον ὑπὸ τριῶν θόλων φωτιζομένη, χρησιμεύει εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Γερουσίας, καὶ μεταξὺ τῶν δύω ἐκτείνεται μέγας κυκλωτερὴς πρόδομος θολωτός, οὗ τὴν κορυφὴν τοῦ θόλου ἐκόσμησε δι᾽ ὡραίου γραφικοῦ συμπλέγματος ὁ ἐν Ῥώμῃ ἀνατραφεὶς Ἕλλην Βρωμίδης. Τοῦτον μετὰ μεγίστου ἐνδιαφέροντος ἐγνώρισα, κομισθέντα παρ᾽ ἐμοὶ ὑπὸ τοῦ Ἕλληνος κ. Κίμωνος.

Ὑπὸ πολὺ δ᾽ ἡσύχους οἰωνοὺς δὲν εὗρον ἀρχομένην τὴν περίοδον ταύτην. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Λίγκολν, τὴν προεδρείαν τῆς Δημοκρατίας, μέχρι τῆς ἔτι ἀπεχούσης ἐποχῆς τῶν νέων ἐκλογῶν, εἶχεν, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, ἀναλάβῃ ὁ Ἀντιπρόεδρος Johnson, πρὸς οὗ τὴν ἱκανότητα καὶ τὰς προθέσεις πολλοὶ ἐδυσπίστουν· δι᾽ ὃ καὶ ἡ ἀριστερὰ τῆς Βουλῆς, προεξάρχοντος τοῦ Γερουσιαστοῦ Sumner, ἤθελε νὰ θέσῃ τὸν Πρόεδρον ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν καὶ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν Βουλῶν· τὸ κέντρον ἀπήτει ῥιζικὰς μεταρρυθμίσεις, ἃς ὠνόμαζον τότε ἀνοικοδόμησιν (reconstruction), ἡ δὲ δεξιά, ἀσθενὴς τὸν ἀριθμόν, κατέφυγεν εἰς τὸ στρατήγημα τοῦ μὴ ἐμφανίζεσθαι εἰς τὰς συνεδριάσεις, ἵνα ἐμποδίζῃ τὴν ἀπαρτίαν καὶ ἐπιφέρῃ τὴν κωλυσιεργείαν.

Τῇ ἐπαύριον τῆς ἐνάρξεως τῆς Βουλῆς (4 Ἰουλίου) ἐτελέσθη ἐπισήμως ἡ ἐθνικὴ ἑορτὴ τῶν Ἀμερικανῶν ἐν τῷ Δημαρχείῳ

(City — hall), ὅπου ὁ ἀπόγονος τοῦ Οὐασιγκτῶνος, Συνταγματάρχης Washington, ἀπήγγειλε λόγον πανηγυρικόν, ἀληθῶς εὔγλωττον, ἀλλ᾽ ὃν θὰ ἐξετίμων περισσότερον, ἂν ἡ θερμότης τῆς ἡμέρας δὲν ἦτον ἀνυπόφορος, ἐγὼ δέ, καθ᾽ ὃ ξένος, οὐχὶ ὡπλισμένος κατ᾽ αὐτῆς, ὡς ἔβλεπον πέριξ μου πάντας τοὺς Ἀμερικανούς, διὰ ῥιπιδίων· τινὲς δὲ εἶχον καὶ δύω, ὡς νέα καὶ ὡραία κόρη παρακαθημένη μοι, καὶ ἥτις, βλέπουσα τὴν ἀγωνίαν μου, χωρὶς παντάπασι νὰ μὲ γνωρίζῃ, μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης τὴν Ἀμερικανίδα ἀπροσποιήτου φιλοφροσύνης, καὶ λίαν ἐγκαίρως τὴν χριστιανικὴν ἀρχὴν ἐφαρμόζουσα, ἐκ τῶν δύω ῥιπιδίων της ἔδωκε τὸ ἓν εἰς ἐμέ, τὸν μὴ ἔχοντα.

Τὴν αὐτὴν δ᾽ ἡμέραν ἐπορεύθην καὶ εἰς τοῦ πρωθυπουργοῦ κ. Seward, καὶ ἐνόμισα πλέον ἔγκαιρον νὰ συνδιαλεχθῶ μετ᾽ αὐτοῦ περὶ τοῦ κυριωτέρου σκοποῦ τῆς ἀφίξεώς μου καὶ τῶν ἐπὶ τῆς φιλελευθέρου Ἀμερικῆς στηριζομένων ἡμετέρων ἐλπίδων.

Τῷ εἶπον ὅτι θέλομεν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κρήτης, οὐχὶ ἐκ φιλοδοξίας ἢ πλειονεξίας, ἀλλ᾽ ἵνα ἡ χριστιανικὴ καὶ ἡρωϊκὴ ἐκείνη νῆσος ἀπολαύσῃ τῶν ἀγαθῶν, εἰς ἃ πᾶς ἐξημερωμένος λαὸς δικαιοῦται· ὅτι ἄν, ὡς ἐρρέθη, ἤθελεν ἡ Ἀμερικὴ νὰ καταλάβῃ τὴν Κρήτην, ἀσπαστοτάτη θὰ ἦν τοῖς Κρήταις ἡ μεταβολή, διότι ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ θ᾽ ἀνέκυπτον εἰς νόμους ἐλευθέρους· ἀλλ᾽ ὅτι κυρίως τὸ δικαίωμα τοῦ μαχομένου λαοῦ ἐστὶ ν᾽ ἀνακτήσῃ πλήρη τὴν ἀνεξαρτησίαν του, καὶ λίαν εὐνόητον ὅτι ἡ Ἑλλὰς συμπαθεῖ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ἐπικαλεῖται καὶ τὰς εὐγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς συμπαθείας. Ἕνεκα δὲ τῶν περιστάσεων, εἰς ἃς ἡ Ἀνατολὴ διατελεῖ, ὅτι ἀνάγκην καὶ ἐπιθυμίαν ἔχομεν ν᾽ αὐξήσωμεν τὸν στρατὸν καὶ στόλον ἡμῶν, καὶ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ὅτι προθύμως θὰ ἠγόραζέ τινα τῶν ὅπλων καὶ πολεμικῶν πλοίων τῆς Ἀμερικῆς, ὅσα, χρησιμεύσαντα εἰς τὸν πόλεμον, μένουσιν ἤδη αὐτῇ ἄχρηστα μετὰ τὴν εἰρήνην.

Ἀλλ᾽ ὁ κ. Seward, μετὰ τῆς τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ἀποτελούσης ἀποτόμου παρρησίας, μοὶ ἀπήντησεν ἀναπτύσσων μοι τὸ ἐπικρατοῦν ἐν Ἀμερικῇ καὶ σῶζον αὐτὴν σύστημα τοῦ ***Μονρώ***, τὸ συνιστάμενον εἰς τὴν ἐντελῆ ἀποχὴν τῆς ὑπερωκεα-

νείου χώρας ἀπὸ πάσης ἐπεμβάσεως εἰς τὰ τῆς Εὐρώπης, ἵνα καὶ ἡ Εὐρώπη μηδεμίαν λαμβάνῃ ἀφορμὴν ἐπεμβάσεως εἰς τὰ τῆς Ἀμερικῆς, εἰς ὃ ἔτεινε καὶ τὸ ἀποτρόπαιον μάθημα, τὸ δοθὲν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Μαξιμιλιανοῦ. Συμπάθειαν, μοὶ εἶπε, δὲν μᾶς ἀρνεῖται, ἀλλ᾽ οὐδεμία συμπάθεια, οὐδεὶς αἰσθηματικὸς λόγος θέλει ποτὲ πείσει τοὺς Ἀμερικανοὺς νὰ παρεκκλίνωσιν ἀπὸ τοῦ ἀπαραβιάστου κανόνος των. Ἕνεκα αὐτοῦ τούτου, προσέθηκεν, οὔτε ὅπλα, οὔτε πλοῖα δύνανται νὰ παραχωρήσωσιν ἢ πωλήσωσιν εἰς ἐμπολέμους. Ἀλλ᾽ εἰς ταῦτα τῷ ἀντέταξα ὅτι ἐμπόλεμοι ἡμεῖς δὲν εἴμεθα, καὶ τότε συγκατετέθη μὲν εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην, ἀλλὰ μοὶ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ μὴ φανῶ ἐγὼ ὡς ὁ ἀγοραστής. Ἀλλ᾽ εἰς μεταγενεστέρας συνεντεύξεις, μᾶλλον καμφθείς, μ᾽ ὑπεσχέθη πᾶσαν ἠθικὴν ὑποστήριξιν· μοὶ εἶπεν ὅμως ὅτι τὰ ὅπλα κἄν, τὰ εἰς τὸν πόλεμον χρησιμεύσαντα, ἦσαν, καθ᾽ ὅσον ἤξευρεν, εἰς χεῖρας ἰδιωτικάς· ἐγὼ δ᾽, ἐρευνήσας,ἔμαθον ὅτι τοῦτο δὲν ἦν ἐντελῶς ἀκριβές. Περὶ δὲ τῆς καταλήψεως τῆς Κρήτης μοὶ εἶπεν ὅτι, οὔτε δωρεά, ἂν τοῖς ἐδίδετο, θὰ τὴν ἐδέχοντο, διότι ἔχουσι συμφέρον καὶ θέλησιν νὰ μὴ γίνωσι ποτὲ δύναμις εὐρωπαϊκή, ἣ συμφέροντα ἔχουσα μετὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν συγκρουόμενα.

Εἰς τὸν Πρόξενον δὲ κ. Βότασην ἔπεμψα ἄρθρον κατὰ τῶν περὶ Ἑλληνικῆς ληστείας διαδεδομένων προλήψεων, ἵνα, μεταφράσας, καταχωρήσῃ αὐτὸ εἴς τινα τῶν ἐφημερίδων τοῦ Νεοβοράκου, ὡς εἶχε μεταφράσῃ καὶ δημοσιεύσῃ καὶ ἑτέραν μου ἐργασίαν περὶ τοῦ νόμου, τοῦ ἀφορῶντος τὸ Ἑλληνικὸν δάνειον, ἥτις ὅμως οὐδὲν ἀποτέλεσμα, ὡς ἦν ἑπόμενον, ἔφερεν ἐν Ἀμερικῇ.

Συνεχῶς δ᾽ ἐνωχλούμην δι᾽ αἰτήσεων τῆς αὐτογράφου ὑπογραφῆς μου, διότι μέγα συμβὰν ἦν διὰ τοὺς Ἀμερικανοὺς ἡ κατὰ πρῶτον ἀποστολὴ παρ᾽ αὐτοῖς Ἕλληνος Πρέσβεως. Εἴς τινα δὲ τὴν αὐτὴν δέησιν ἀποτείναντά μοι τῇ 4 Ἰουλίου, ἔπεμψα τὸ ὄνομα καὶ εἰς τὴν ἡμερομηνίαν προσέθηκα τὰς λέξεις the anniversary of the liberty of the great and happy republic, καὶ ὁ κοινὸς οὗτος τύπος ὑπερήρκεσε γενικῶς.

Τῇ δ᾽ ἐπιούσῃ, ἦλθε πρὸς ἐμέ, μετὰ τοῦ κ. Ὑόρκ, ὁ κ. Howard,

νέος Στρατηγός, ἀπολέσας τὸν ἕνα βραχίονα εἰς τὸν τελευταῖον πόλεμον, καὶ ὅστις ἐνεφορεῖτο ἐξ αἰσθημάτων εὐγενοῦς φιλανθρωπίας ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῶν Μαύρων, οἵτινες, ὡς δοῦλοι ἐξ Ἀφρικῆς κομιζόμενοι, εἶχον ἀπελευθερωθῆ διὰ τοῦ ἄρτι λήξαντος πολέμου τῶν Βορείων πρὸς τοὺς Νοτίους, ἀλλ' οὐχ ἧττον, ἐξηκολούθουν ὑπὸ τῆς κοινῆς προλήψεως πιεζόμενοι καὶ περιφρονούμενοι. Μαθὼν παρ' ἐμοῦ ὅτι συνεπάθουν ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς ἀνθρώπων, μὲ ὡδήγησεν εἰς τὰ δι' ἐπιμελείας του ὑπὲρ αὐτῶν ἱδρυθέντα καὶ διατηρούμενα καταστήματα, τὸ Ὀρφανοτροφεῖον, Νοσοκομεῖον, καὶ προσέτι, ὡς μοὶ εἶπε, καὶ Πανεπιστημεῖον. Ἀληθῶς εἰς τοῦτο δὲν εὕρομεν ἢ ὀλίγα μικρὰ παιδία ἀμφοτέρων τῶν φύλων, διδασκόμενα ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν· ἀλλ', ὡς μοὶ εἶπεν ὁ εὔελπις Στρατηγός, τοῦτο ἦν τὸ πρῶτον σπέρμα, ἐξ οὗ μετὰ ἔτη τινὰ ἐπροσδόκει τοὺς ἀγλαωτέρους καρπούς· καὶ εἰς τὸ Ὀρφανοτροφεῖον δὲ ἦσαν τὰ τρόφιμα παιδία ρυπαρὰ καὶ ἀνυπόδυτα, ἀλλὰ τὸ ὅτι περιεθάλποντο, ὅπως δήποτε, ἦν ἤδη μεγάλη πρόοδος· εἰς τὰ λοιπὰ σχολεῖα τῶν Μαύρων, ὅπου μοὶ ἐρρέθη ὅτι οὐδεὶς λευκὸς συνήνει νὰ κατατάξῃ τὸ τέκνον του, μετ' ἐκπλήξεως εἶδον, ἐν τούτοις, παιδία λευκότατα, καί τινα καλλονῆς οὐ μικρᾶς· ἀλλὰ μοὶ ἐξηγήθη ὅτι ἦσαν ψευδόλευκα ἐκεῖνα, ἐκ μαύρων γονέων, τουλάχιστον μητρός, καταγόμενα, εὐγνώριστα δὲ διὰ λεπτῆς μέλανος γραμμῆς, ἣν ἔχουσιν εἰς τῶν ὀνύχων τὴν ρίζαν. Εἰς τὸ νοσοκομεῖον δέ, εἷς μαῦρος φρενοβλαβὴς διϊσχυρίζετο ὅτι ἀνεγνώριζεν ἕνα ἐξ ἡμῶν, ὡς ὄντα τὸν ἀρχαῖόν του κύριον, ὅτε ἦν ἐν δουλείᾳ· γραία δέ τις, μεθ' ἧς συνδιελέγημεν, μᾶς εἶπεν ὅτι τὴν ἀπελευθέρωσίν των θεωρεῖ ὡς εὐτυχίαν διὰ τὸ μέλλον τῶν παιδίων των, αὐτὴ ὅμως ἡ ἰδία, ὅτι, ὡς δούλη, ἀπελάμβανε περισσοτέρας περιποιήσεως καὶ ἀνετωτέρου βίου ἢ σήμερον. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου, νέα μαύρη ἐκ Βιργινίας μοὶ εἶπεν ὅτι οἱ κύριοι της ἦσαν μὲν ἀγαθοὶ πρὸς αὐτήν, ὅτι ὅμως αὐτή, τὴν ἐλευθερίαν ποθοῦσα, ἔφυγεν ἀπ' αὐτῶν πρὸ τοῦ ἐσχάτου πολέμου, καὶ κατεδιώχθη δικαστικῶς· ἤδη δὲ θεωρεῖ ἑαυτὴν εὐδαίμονα, διότι ἡ ἐλευθερία τῇ ἐξησφαλίσθη.

Μετὰ μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, εἰς τὸ Σμισθόνιον Ἵδρυμα,

ὁ ἐπίσημος φυσιολόγος καὶ διευθυντὴς αὐτοῦ, Καθηγητὴς κ. Henri, μοὶ ἔδειξε τὴν Βιβλιοθήκην καὶ τὰς πλουσίας του συλλογάς.

Κατάστημα ἀποδεικνύον τῶν Ἀμερικανῶν τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ δραστηριότητα, ἐπεσκέφθην κατόπιν τὸ Γεωργικὸν Τμῆμα τοῦ ***Ἀρχείου τῶν Προνομίων*** (Patent Office), περικλεῖον δείγματα πάντων τῶν προϊόντων τῆς γῆς, εἰς τὰς διαφόρους αὐτῶν ἡλικίας καὶ βαθμοὺς ἀναπτύξεως, κατ' ἐπαρχίας, κεχωρισμένων τῶν ὠφελίμων εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον ἀπὸ τῶν ἐπιβλαβῶν. Ἕξ δ' ὀγκώδεις τόμους περὶ τῶν περιεχομένων ἐν τῷ περιεργοτάτῳ τούτῳ καταστήματι, λαβὼν δωρεάν, ἔπεμψα πρὸς τὴν Βασιλικὴν Κυβέρνησιν.

Τῇ 21 Ἰουνίου (3 Ἰουλίου), ὅτε, εἰς μίαν τῶν συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς, ἀπῆλθον εἰς τὸ διπλωματικὸν θεωρεῖον αὐτῆς, ἰδὼν καὶ ἀναγνωρίσας με ἐκεῖ ὁ Στρατηγὸς Banks, εἷς τῶν ἐπισημοτέρων Βουλευτῶν, μὲ παρεκάλεσε νὰ κατέλθω εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων καὶ μοὶ παρεχώρησε τὴν ἕδραν του, ὅπερ ἐν Ἀμερικῇ ἐπιτρέπεται, ὡς φιλοφροσύνη πρὸς ἐπισήμους ξένους. Μετὰ μεσημβρίαν δ' ἐπεσκέφθην, ἵνα εὐχαριστήσω καὶ αὐτόν, καὶ ἑτέρους τῶν ἐξοχωτέρων Βουλευτῶν, καὶ ἰδίως τὸν μεγάλης ὑπολήψεως ἀπολαύοντα δικαστὴν Kelley, ὅστις συγκατετέθη ν' ἀγορεύσῃ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Κρητῶν. Εἶχε δὲ καὶ συμφωνηθῇ τὴν πρότασιν νὰ φέρωσιν εἰς τὴν Βουλὴν ὁ κ. Sumner καὶ ὁ κ. Στρατηγὸς κ. Banks, ἂν αἱ Βουλαὶ ἤθελον εὐκαιρήσῃ ν' ἀσχοληθῶσι καὶ περὶ μὴ ἐγχώρια ἀντικείμενα. Παρευρέθην δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ εἰς τοὺς γάμους τοῦ κ. Βοδίσκου, γραμματέως τῆς Ρωσσικῆς πρεσβείας μετὰ νέας καὶ ὡραίας Ἀμερικανίδος.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἄφιξίν μου εἶχεν ἔλθῃ εἰς Οὐασιγκτὼν πρεσβεία ἐκ τῶν ἐρυθροδέρμων ἀγρίων, καὶ μετὰ πλείστου ἐνδιαφέροντος ἀπήντων αὐτούς, ἐνίοτε, ἓξ ἢ ἑπτὰ τὸν ἀριθμόν, ἀνὰ δύω, ὡς ἐν παρατάξει διαπορευομένους τὰς ὁδούς. Ἦσαν δὲ βεβαμμένοι καὶ κατάστικτοι, εἰς τὸ πρόσωπον, τὰς χεῖρας καὶ ἐνίοτε ἔφερον καπνοσύριγκας βραχείας, ὁμοίας ταῖς παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ἐξ ἐρυθροῦ λίθου τῶν βραχωδῶν ὀρέων συγκεκολλημένου διὰ μολύβδου καὶ εἰς ξύλον εὐρύτερον ἐνηρμοσμένας.

Ἤρχοντο δ' ἵνα διαμαρτυρηθῶσι καὶ ἐπικαλεσθῶσι τὴν δικαιοσύνην τῆς συμπολιτείας, ἥτις ἀνιλεῶς πανταχόθεν τοὺς ἀπεδίωκε, καί, μόλις καταλαβόντας τὴν ἔρημον χώραν, ἣν τοῖς εἶχε δώσῃ, ἀντὶ τῆς πρώην διαμονῆς των, ἠνάγκαζεν αὐτοὺς ν' ἀπέλθωσι πάλιν καί, ἐκεῖθεν, μετακομίζοντες τὰ μόλις μετατεθέντα ὀστᾶ τῶν γονέων των, ἐπὶ προφάσει ὅτι εἶχε νὰ διαβιβάσῃ ὁδὸν ἢ σιδηρόδρομον καὶ διὰ τῆς νέας των κατοικίας. Ἐστὶ δὲ παρ' αὐτοῖς, οὐχὶ ὅσον ὑποτίθεται νωθρὸν τὸ αἴσθημα τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ· μοὶ διηγήθη μάλιστά ποτε ἡ γυνὴ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, κ. Mac Cullock, ὅτι ὁ ἀνδράδελφος αὐτῆς, ὁδοιπορῶν, ἀπήντησέ ποτε Ἀγρίαν, ἧς ἡ λευκότης τῶν βραχιόνων εἵλκυσε τὴν προσοχήν του. Συνδιαλεχθεὶς δὲ μετ' αὐτῆς, ἔμαθεν ὅτι ἦν Εὐρωπαία, ἁρπαγεῖσα ὡς παιδίον ἑπταετές. Ἐνθυμεῖτο δ' αὕτη ὅτι εἶχεν ἀδελφόν, ὅστις διὰ σφυρίου τῇ εἶχέ ποτε θραύσῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου. Ὁ κ. Mac Cullock ἐδημοσίευσε ταῦτα διὰ τῶν ἐφημερίδων, καὶ ὁ ἀδελφὸς ἀνευρέθη, βαθύπλουτος ὢν βιομήχανος, καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν θυγατέρων του ἀπῆλθε νὰ παραλάβῃ τὴν ἀδελφήν του. Ἀλλ' αὕτη ἠρνήθη νὰ τὸν παρακολουθήσῃ, νυμφευθεῖσα ἤδη παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς, καὶ παιδία ἔχουσα, καὶ τὸν ἀνεξάρτητον βίον της ἀγαπῶσα. Συγκατετέθη ὅμως νὰ τῷ ἐμπιστευθῇ τὰ παιδία της, ἐκπαιδευόμενα, ἐπὶ τῆς ἐπιδημίας μου, ἐν σχολείοις. Ἔμαθον δ' ὅτι μεταξὺ τῶν Ἰνδῶν ἦσαν τότε καὶ δύω Γάλλοι κατατεταγμένοι, ὡς ἀρχηγοὶ αὐτῶν.

Ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν μετὰ λύπης, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, μετὰ φρίκης, ἣν δὲν ἀπέκρυψα, ἤκουσά ποτε τοῦ Τμηματάρχου τῶν ἰνδικῶν ὑποθέσεων, κ. Tuybal, εἰπόντος μοι ὅτι ἀνάγκη ἀναπόφευκτος ἦν οἱ ἄγριοι ἐκεῖνοι ἄνθρωποι, ἢ νὰ ἐξημερωθῶσι καὶ ἐξευγενισθῶσιν, ἢ νὰ ἐξολοθρευθῶσιν. Εἰς ταῦτα δὲ τῷ ἀπεκρίθην ὅτι δὲν πιστεύω, οἵα δήποτε κυβέρνησις, οὐδ' ἡ ἀγριωτέρα, νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ ὁμιλῇ περὶ ἐξολοθρεύσεως τοῦ λαοῦ, οὗ προΐσταται· ἂν δέ, προσέθηκα, οἱ Ἰνδοὶ δὲν ἐξημεροῦντο ὅσον ταχέως ἦν ἐπιθυμητόν, τούτου τὴν εὐθύνην, μοὶ ἐφαίνετο, κατὰ πολὺ φέρουσα αὐτὴ ἡ Συμπολιτεία. Ἡ κατ' αὐτῶν καταδρομή, τῷ εἶπον, ἡ συνεχὴς ἀθέτησις τῶν πρὸς αὐτοὺς

συμβάσεων, συνεχῶς μετατιθεμένους ἀπὸ ἐρήμου εἰς ἔρημον, καὶ ἀναγκαζομένους νὰ μεταφέρωσι τῇδε κακεῖσε τὰ ὀστᾶ τῶν προγόνων των, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ Συμπολιτεία ἔχει διὰ τοὺς σιδηροδρόμους της ἀνάγκην σήμερον τῶν χωρῶν, εἰς ἃς χθὲς μόλις τοὺς μετέθεσε, ταῦτα πάντα δὲν τοῖς δίδουσι βεβαίως μεγάλην ἰδέαν τοῦ ἡμετέρου πολιτισμοῦ καὶ τῶν ὠφελημάτων, ἃ ἐξ αὐτοῦ θὰ ἠρύοντο. Προσέθηκα δ᾽ ὅτι οἱ οἷς ἐναποτίθεται ἡ φροντὶς τοῦ ἐκπολιτισμοῦ αὐτῶν, ἰδίως οἱ Ἱεραπόστολοι, δὲν μοὶ φαίνονται τῶν καταλληλοτάτων πρὸς τοῦτο μέσων ποιούμενοι χρῆσιν. Ἀντὶ νὰ τοῖς διδάσκωσι τὰ τὴν κατάληψιν αὐτῶν ὑπερβαίνοντα θρησκευτικὰ δόγματα, καὶ νὰ τοῖς διανέμωσι Βίβλους, εὐπρόσδεκτα αὐτοῖς συνήθως μόνον διότι δύνανται νὰ τ᾽ ἀνταλλάσωσιν ἀντὶ οἰνοπνεύματος, ὤφειλον οἱ μεταῤῥυθμισταὶ νὰ θέτωσιν ἑαυτοὺς μᾶλλον ἐπὶ τῆς αὐτῆς κοινωνικῆς καὶ διανοητικῆς βαθμίδος τῶν τέκνων ἐκείνων τῆς φύσεως, καί, ἵνα μὴ διεγείρωσι τὴν φυσικὴν παρ᾽ αὐτοῖς δυσπιστίαν, νὰ τοῖς ἐμφανίζωνται, εἰ δυνατόν, ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκείνων ἀναβολῇ, καὶ ὁμιλοῦντες τὴν ἀφελῆ καί, ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, λίαν γραφικὴν καὶ ποιητικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, νὰ ὁμολογῶσι, παραδεχόμενοι, εἴτι ἀποδεκτὸν ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς τῶν ἀγρίων ἐκείνων ἀντιλήψεων, ὡς τὴν ὕπαρξιν τοῦ Μεγάλου Πνεύματος, καὶ ἐκεῖθεν, ὡς ἀπὸ κοινῆς ἀφετηρίας, διὰ τῆς ***μαιευτικῆς*** μεθόδου νὰ φθάνωσιν, οὐχὶ εἰς δογματικὰ συμπεράσματα, ἀλλ᾽ εἰς τὰ τῇ διανοίᾳ αὐτῶν προσιτὰ τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς, ἅτινα εἰσὶν ἡ οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ βάσις ἐφ᾽ ἧς δύναται βαθμηδὸν ἑδραῖον καὶ μετὰ χρόνον ἐντελῶς νὰ ἱδρυθῇ τὸ ἀληθὲς θρήσκευμα.

Εἰς ταῦτα μοὶ ἀπήντησεν ὁ ἀνώτερος ἐκεῖνος ὑπάλληλος ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἔπεμπε, διὰ τ᾽ ἀφορῶντα τοὺς Ἰνδούς, ἐπιτροπὴν εἰς Κανζάς, καὶ μὲ προσεκάλεσεν, ἂν ἤθελον, νὰ τὴν συνοδεύσω. Ἀλλά, μὴ νομίζων συμφέρον νὰ μακρυνθῶ τότε οὕτω τῆς πρωτευούσης, ἀπεποιήθην, ἐκφράσας τὴν χαράν μου διὰ τὴν ὑπὲρ τοῦ πληθυσμοῦ ἐκείνου λαμβανομένην πρόνοιαν, καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὴν γενομένην μοι πρότασιν.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, ἵνα μ᾽ εὐχαριστήσῃ, μοὶ ἔπεμψε δύω τῶν τῇ πρεσβείᾳ ἀνηκόντων ἐρυθροδέρμων, ὧν ὁ εἷς ἦν τοῦ ἀρχη-

γοῦ συγγενής, φέρων ἔνδυμα εὐρωπαϊκόν, ὁπωσοῦν ῥυπαρόν, ὡμίλει δὲ καί τινα, μόλις νοητά, ἀγγλικὰ καὶ προσέτι καὶ γαλλικά, ὁ δ᾽ ἕτερος, Σοχασὼν καλούμενος, ἦν ὁ τοῦ ἀρχηγοῦ ἀνεψιός, νεανίας εἰκοσαετής, ὑψηλός, εὐειδής, καὶ ἔφερε τὴν ἐγχώριον ἐνδυμασίαν, πέδιλα ἐκ μαλακοῦ ὑποπρασίνου δέρματος, εἰς σχῆμα μαστίων, χανδροκέντητα, περισκελίδας τοῦ ἰδίου δέρματος, ἐρυθρὰν χλαμύδα ἐξ ἐριούχου περὶ τὴν ὀσφήν, δι᾽ εὐρείας παρυφῆς πέριξ κεκοσμημένην, καὶ ἣν εἵλκεν ἐπὶ τοὺς ὤμους, ὅτε περιεπάτει. Προσέτι δὲ χιτῶνα ἐρυθρὸν ὑφάσματος βαμβακεροῦ. Ὡς κόσμον δ᾽ ἐκ τραχήλου εἶχε κρεμάμενα περίαπτα κογχυλίων, καὶ εἰς τὴν μακράν, μέλαιναν καὶ εἰς κρόβυλον ἀναδεδεμένην κόμην του μακρὸν πτερὸν ἀετοῦ, ὄπισθεν νεῦον πρὸς τὰ ἐμπρός, καὶ κοσμούμενον δι᾽ ἐρυθρῶν θυσάνων. Οὗτος οὐδεμίαν ξένην γλῶσσαν ὡμίλει, καὶ τῷ ἐχρησίμευεν, ὡς διερμηνεύς, ὁ συγγενής του. Περὶ ὅλην ὥραν συνδιελέγημεν, καὶ αὐτοὶ μὲν μοὶ ἐξέφρασαν τὰ παράπονά των, ἐγὼ δὲ τοὺς διαβεβαίωσα περὶ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν συμπαθείας μου. Ταύτας δ᾽ ηὔξησε μίαν τῶν προσεχῶν ἑσπερῶν, κυρία τις, διηγηθεῖσά μοι ὅτι, ἐννέα ἔτη μείνασα εἰς Καλλιφορνίαν, ἔνθα καὶ ἰδιοχείρως εἰργάσθη εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῆς οἰκίας της, ἔζησεν ἐπὶ τρεῖς ὅλους μῆνας μόνη μεταξὺ τῶν Ἰνδῶν, εἰς αὐτῶν τὴν προστασίαν ἐμπιστευθεῖσα καὶ μὴ μετανοήσασα.

Τῇ 1)13 Ἰουλίου ἐξεδράμομεν δι᾽ ἀτμοπλοίου, ἐπὶ τοῦ παραῤῥέοντος τὴν Οὐασιγκτῶνα ποταμοῦ Ποτόμακ, εἰς τὸ ὄρος Αὐεῤῥῶνα (Mount Vernon), τὴν ἀρχαίαν κατοικίαν τοῦ Οὐασιγκτῶνος, περιέχουσαν καὶ τὸν τάφον του. Ὁ ποταμός, κατὰ τὸν ἔκπλουν, ἔχει μέγα πλάτος, ὥστε καὶ μόλις ἀπὸ τῆς Πενσυλβανικῆς ὄχθης διακρίνεται ἄνθρωπος εἰς τὴν ἀντιπέραν, τὴν Βιργινικήν, ἀλλ᾽ ἀμφότεραι συνδέονται διὰ μακροτάτης γεφύρας. Κατὰ τὴν ἄφιξιν ἡμῶν, ἐπειδὴ ἦν ὥρα ἀμπώτιδος, ἀπεβιβάσθημεν δυσκόλως καὶ σχεδὸν ἐπικινδύνως. Ὁ τάφος καὶ ἡ ἀρχαία οἰκία τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ὑπερωκεανείου μεγάλης δημοκρατίας κεῖνται ἐφ᾽ ὑψηλοῦ ὡραίου καὶ συμφύτου λόφου· ἐν δὲ τῇ βιβλιοθήκῃ εἴδομεν μίαν ὀχυρωματικὴν καὶ ἕνα πολιτικὸν κώδηκα, ὧν ἐποιεῖτο χρῆσιν ὁ μέγας ἀνήρ.

Κατὰ πᾶν τοῦτο τὸ χρονικὸν διάστημα ἐξηκολούθουν τὰς ἐνεργείας μου πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς μου, καὶ δὲν ἔπαυον ἐπιστέλλων καὶ εἰς Ἀθήνας, περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων, ὡς καὶ περὶ παντός, ὃ συμφέρον ἐνόμιζον· οὕτως, ἐν ἄλλοις, ἔγραψα αὖθις τῷ κ. Χριστοπούλῳ περὶ ὀργανισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας, ὅσα καὶ πρὶν καὶ μετὰ ταῦτα εἶπον καὶ οἷα ἐπέστειλα πᾶσι τοῖς κατὰ καιροὺς Ὑπουργοῖς τῆς Ἐκπαιδεύσεως, χωρὶς ποτὲ οὐδ' ἀπαντήσεώς των ν' ἀξιωθῶ.

Καὶ εἰς τὸ ἐπισημότατον δὲ καὶ μεῖζον τῶν διδακτικῶν καταστημάτων τῆς βορείου Ἀμερικῆς, τοῦ ἐν Νέῳ Λιμένι (New Haven), τελοῦντι καὶ αὐτῷ τῇ 4)16 Ἰουλίου τὴν **ἀρχὴν** (commencement), ἤτοι, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, τὴν λῆξιν τῶν μαθημάτων του, μετέβην μετὰ τοῦ Κλέωνος, καὶ τὴν νύκτα, καταλύσαντες ἐν Νεοβοράκῳ, ἐφθάσαμεν τὴν ἐπιοῦσαν, καὶ τοσοῦτο ἦν τὸ πλῆθος τῶν συῤῥευσάντων εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἐκείνην πανήγυριν, ὥστε μετὰ πολλῆς δυσκολίας εὕρομεν κατάλυμα εἰς Tremont Hotel. Ἐκεῖ δ' ἐγνωρίσθημεν, ἐν ἄλλοις, μετά τινος καθηγητοῦ τῆς Σανσκριτικῆς, οὗ ἡ γυναικαδέλφη ἐνυμφεύθη Ἕλληνα, τὸν κ. Καραγιάννην, καὶ μεθ' οὗ, συνοδευόμενοι καὶ ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ τῆς Ἐπαρχίας, κ. Twyde, ἐπεσκέφθημεν Μουσεῖα καὶ Βιβλιοθήκας καὶ τὰ καθέκαστα τῶν διδακτηρίων, καί, περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 6)18, παρέστημεν εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ ἑορτήν, λήξασαν διὰ μεγάλης ἑστιάσεως, εἰς ἣν ἐν ὑπαίθρῳ περιβόλῳ παρεκάθησαν 600 βαθμοφόροι ἢ πτυχιοῦχοι (graduates) τοῦ Πανεπιστημίου, μετὰ πάντων τῶν Καθηγητῶν, τοῦ Πρυτανείου καὶ τοῦ Διοικητοῦ. Ἕνεκα δὲ τῶν ἀτελευτήτων προπόσεων καὶ ἀγορεύσεων, ἔληξεν ἡ ἑστίασις μόνον περὶ τὰς 6 μ.μ. Ἡ δὲ τελευταία πρᾶξις αὐτῆς ἦν ἀπονομὴ εἰς ἐμὲ καὶ δευτέρου διπλώματος Διδάκτορος τῆς Νομικῆς. Εἶτα δ' ὁ Διοικητής, κ. Twyde, συνοδεύσας ἡμᾶς εἰς τὴν οἰκίαν του, μᾶς παρουσίασεν εἰς τὴν γυναῖκα καὶ τὰς δύο ὡραίας του θυγατέρας, καὶ μᾶς ὡδήγησεν εἰς μεγάλην συναναστροφὴν τοῦ Πρυτάνεως, καὶ τὴν ἐπαύριον δὲν ἐπέτρεψε νὰ πληρώσωμεν τὸ ξενοδοχεῖον. Ἂν δέ, ἐξ ὅσων ἐξήτασα καὶ ἐπληροφορήθην, ἐθαύμασα ἐνταῦθα τὴν

ἐμβρίθειαν τῶν σπουδῶν τῶν νέων μαθητῶν, πολὺ μᾶλλον ἐξεπλάγην διὰ τὴν τῶν νεανίδων, ὅτε, εἰς ἓν κατάστημα τῆς Οὐασιγκτῶνος, ἔμαθον ὅτι τὰ διδασκόμενα ἀντικείμενα ἦσαν· Γραμματική, Ἀριθμητικὴ μετὰ Γεωμετρίας καὶ Στερεομετρίας, Ἄλγεβρα πλήρης, Λατινικά, Γαλλικά, Μυθολογία καὶ Ἱστορία, Ἀνατομία συγκριτική, Βοτανική. Εἰς τὰ πλεῖστα δὲ σχολεῖα φοιτῶσι νέοι καὶ νέαι ὁμοῦ.

Ἐκ New Haven ἐπανήλθομεν εἰς Νεοβόρακον, ἀπέχον 3 $^1/_2$ ὥρας, καὶ ἐνταῦθα ἐπεσκέφθημεν τὸ μέγα ἰδιωτικὸν Μουσεῖον τοῦ Barnum, μεγαλεπηβόλου ἀγύρτου, γνωστοτάτου εἰς ἀμφότερα τὰ ἡμισφαίρια διὰ τὴν δεξιότητά του εἰς τὸ νὰ καταδολιεύηται καὶ ἐκμεταλλεύηται τὴν κοινὴν εὐπιστίαν. Οὕτως, εἰς τὸ πρόγραμμά του, ἀναγνοὺς ὅτι τὸ Μουσεῖον ἐγκλείει, δὲν ἐνθυμοῦμαι πόσας ἑκατοντάδας χιλιάδων περιέργων ἀντικειμένων τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης, ἔμεινα ἐν ἀπορίᾳ, ὅτε εἰσελθών, ἐκτὸς τεσσάρων ἐκτάκτως μικρῶν νάννων, ἑνὸς δυσειδῶς παχέος παιδίου, ὃ ἐπὶ προσκεφαλαίων περιεφέρετο, τινῶν ἐκ φύσεως ἐχθρῶν ζώων φιλικῶς συζώντων ἐν εὐδαίμονι οἰκογενείᾳ, ἄλλο τι πολὺ σπουδαῖον δὲν εἶδον· καὶ ὅμως τὸ πρόγραμμα δὲν ἐψεύδετο, διότι πολλαχοῦ ὑπῆρχον ὅλοι λόφοι κοχλιῶν ἢ χαλίκων καὶ ψήφων, φυσικὰ προϊόντα καὶ ταῦτα, ἀποτελοῦντα τὰς ἀπηγγελμένας μυριάδας. Ἄλλοτε εἶχε καὶ ὅλον θηριοτροφεῖον ἐν τῷ Μουσείῳ του· ἀλλ᾽ ἐκραγείσης πυρκαϊᾶς, ἄρκτοι καὶ τίγρεις, ὅσαι δὲν ἐκάησαν, ἐξεπήδησαν εἰς τὰς ὁδούς, καὶ ἡ πόλις, ἔντρομος, μόλις ἀπηλλάγη τοῦ ἀπ᾽ αὐτῶν κινδύνου διὰ πανδήμου θήρας· δι᾽ ὃ καὶ ἔκτοτε παρῃτήθη τοῦ εἴδους τούτου τῶν συλλογῶν.

Ὡς παράδειγμα τῶν ἐπινοιῶν του, ἤκουσα διηγούμενον, ὅτι ἐν χωρίῳ τινι ἀπήντησε χωρικὴν λίαν προβεβηκεῖαν, καὶ τὴν ἐχαιρέτισεν ὡς τὴν τροφὸν τοῦ παλαιοῦ Οὐασιγκτῶνος, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Συμπολιτείας Ἐκπλαγείσης δ᾽ αὐτῆς, εἰπούσης ὅτι οὔτε τροφὸς ποτὲ ἦτον, οὔτε τὸν Οὐασιγκτῶνα ἐγνώρισεν, ὁ Βαρνοὺμ ἀντιδιϊσχυρίσθη ὅτι ἀπατᾶται ἐκ λήθης, καὶ τόσα τῇ εἶπε, προσθεὶς ἐπὶ τέλους, εἰς τὰ ἄλλα ἐπιχειρήματα, καὶ τὸ πάντων ἰσχυρώτερον, ὑποσχέσεις καὶ χρήματα, ὥστε ἡ γραία ἐπείσθη ὅτι ὁ Βαρ-

νοὺμ εἶχε δίκαιον καὶ αὐτὴ ἄδικον, καί, ἐκτεθεῖσα εἰς Νεοβόρακον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς πᾶσαν τὴν Συμπολιτείαν περιαχθεῖσα, ὡς ἡ διὰ τοῦ γάλακτός της θρέψασα τὸν μέγαν ἄνδρα τῆς Συμπολιτείας, ἔφερεν ἑκατομμυρίων κέρδη εἰς τὸν βαπτίσαντα αὐτὴν εἰς τροφόν.

Λαβὼν δ᾽ ἐν Νεοβοράκῳ ἐπιστολὴν τοῦ κ. Bing, ἀναγγέλλοντός μοι ὅτι ἐν ταῖς Βουλαῖς, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου, ἐψηφίσθη ἡ ἐπέμβασις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὲρ τῆς Κρήτης, εἰ καὶ οὐδόλως ἐπίστευσα εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἀγγελίας, οὐχ ἧττον ἐπέσπευσα τὴν ἐπιστροφήν μου, καὶ τὴν πρωΐαν τῆς 8|20 ἤμην ἐν Οὐασιγκτῶνι. Μετὰ μεσημβρίαν δ᾽ ἀπῆλθον εἰς τοῦ Προέδρου, καὶ εἰς τὸν ἐξώστην αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ πᾶν Σάββατον, συγκαθεσθεὶς μετὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ καὶ μετά τινων ἐκ τῶν Ὑπουργῶν, ἔμαθον ὅτι τῷ ὄντι οἱ ὑπ᾽ ἐμοῦ παρακληθέντες ὡμίλησαν ἐν ταῖς Βουλαῖς ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, καὶ γενικὴ συμπάθεια ὑπὲρ αὐτῶν ἐξεφράσθη, ἀλλ᾽, ὡς ἦν ἑπόμενον, οὐδὲν ἐψηφίσθη κατὰ τρόπον ἔχοντα πολιτικὴν σπουδαιότατα.

Τὴν δ᾽ ἐπαύριον, Κυριακήν, ἀπήλθομεν εἰς τὴν ἐξοχὴν τοῦ κ. Walker, ἀνδρὸς εὐπαιδεύτου, πρῴην Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, ἤδη δ᾽ ἁπλοῦ Συμβολαιογράφου, καὶ ἐμείναμεν δι᾽ ὅλης τῆς ἡμέρας παρ᾽ αὐτῷ, πρὸς δύω τάλληρα τὴν ὥραν πληρώνοντες τὴν περιμένουσαν ἡμᾶς ἅμαξαν. Ἐνόμιζον δὲ χρήσιμον νὰ καλλιεργῶ τὰς μετ᾽ αὐτοῦ σχέσεις, διότι ἦν ἀνὴρ ἐπιρροὴν ἐξασκῶν καὶ δυνάμενος νὰ συντελῇ εἰς τὰς ἐνεργείας ἡμῶν. Ἡ οἰκογένεια τοῦ κ. Walker συνέκειτο ἐκ θυγατρὸς ὡραιοτάτης, ἀλλὰ στηθικῆς, Παρισιανίδος σχεδὸν κατὰ τοὺς τρόπους καὶ τὴν ἀγωγήν, νυμφευθείσης δὲ τὸν ἀδελφὸν τῆς κ. Sleidel, πενθερᾶς τοῦ ἐν Παρισίοις ἡμετέρου Προξένου κ. Erlanger· ἐκ δύω ἄλλων θυγατέρων ἀγάμων, οὐχ ἧττον εὐφυῶν καὶ περικαλλῶν, καὶ ἐξ ἑνὸς υἱοῦ. Ὅτε, ἡμέραν τινα, ἀπῆλθον εἰς τὸ συμβολαιογραφεῖόν του, ἵνα τὸν παρακαλέσω νὰ μοὶ προμηθεύσῃ, ἂν ἐδύνατο, στατιστικήν τινα πληροφορίαν, μοὶ εἶπεν ὅτι θὰ τὴν εὕρῃ εἰς τὰ ἀρχεῖά του ἅμα ἔλθῃ ὁ ***Στρατηγός.*** Ἰδὼν δ᾽ ὅτι ἠπόρουν τίνα σχέσιν ἐδύνατο εἷς Στρατηγὸς νὰ ἔχῃ πρὸς τὴν στατιστικὴν πληροφορίαν, ἧς εἶχον ἀνάγκην, ἢ πρὸς τὰ συμβολαιογραφικὰ ἀρ-

χεῖα, μοὶ ἐξήγησεν ὅτι Στρατηγὸς ἦν ὁ υἱός του, ἐκτελῶν ἤδη καθήκοντα γραμματέως τοῦ συμβολαιογραφείου, καὶ φέρων τὸν ἔνδοξον ἐκεῖνον τίτλον, ὡς πάντες οἱ τοῦ ἐσχάτου πολέμου μετασχόντες ἐπὶ κεφαλῆς μικροῦ τινος σωματείου ἐθελοντῶν.

Μετά τινας ἡμέρας ἔλαβον ἐκ Νεοβοράκου ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ, ὃν εἶχον ἐκεῖ γνωρίσῃ, ἐπισήμου ποιητοῦ Tuckerman, δι᾽ ἧς μοὶ ἐζήτει τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ μεταφράσῃ καὶ ἐκδώσῃ εἰς τὴν ἀγγλικὴν τὸ γαλλικόν μου φυλλάδιον, τὸ ἐπιγραφόμενον «La Grèce ou la Turquie». Ταύτην, ἀμέσως ἀπαντήσας, τῷ ἐχορήγησα προθυμότατα, καθ᾽ ὅσον τὸ φυλλάδιον ἦν συντελεστικώτατον εἰς κύρωσιν τῶν ἰδεῶν, ἃς ἤθελον νὰ διαδώσω ἐν Ἀμερικῇ.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον θλιβερὰ εἴδησις, ἡ τοῦ θανάτου τοῦ Βασιλέως Ὄθωνος, μοὶ ἐκοινοποιήθη διὰ μακρᾶς ἐπιστολῆς, γραφείσης μοι, κατὰ διαταγὴν τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας, ὑπὸ τοῦ ὑπασπιστοῦ Αὐτῆς. Ἔγραψα δ᾽ εὐθὺς τότε τῇ Βασιλίσσῃ συλλυπητήρια μετ᾽ ἀληθῶς συντετριμμένης καρδίας.

Ὡς δὲ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς μου, ἐπίσημον ἐπικουρίαν, οὔτε ποτὲ ἐλπίσας, οὔτε ἤδη βλέπων δυνατὴν παρ᾽ Ἀμερικῆς, ἔδωκα κἂν νύξιν τῷ Κῳ Seward, καὶ προσέτι τῷ Ὑπουργῷ τῶν Οἰκονομικῶν, Κῳ Mac Cullock, καὶ τῷ τῶν Ναυτικῶν Κῳ Wells, ἵνα, εἰ δυνατόν, μᾶς χαρισθῶσι τοὐλάχιστον δύο ἐκ τῶν στρατιωτικῶν πλοίων, ἅτινα, ὑπηρετήσαντα, εἶχον τεθῇ ἐκτὸς ἐνεργείας κατὰ τὸν ἔσχατον πόλεμον, ἀλλ᾽ οὐδὲ τοῦτο ἐφαίνετο πολλὴν ἔχον πιθανότητα ἐπιτυχίας διὰ παντοίους λόγους· πρῶτον διὰ τὴν ἐκ συστήματος ἀποχὴν τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως ἀπὸ πάσης ἐπεμβάσεως εἰς τὰς σχέσεις καὶ τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης, ὥστε καὶ ἔναγχος εἶχον ψυχρῶς ἐπιτρέψῃ τὸν ἀποτρόπαιον φόνον τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ Μεξικοῦ, μόνον ἵνα τεῖχος ἀνυπέρβατον ἄρωσι μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς· δεύτερον, διότι, ὡς ἐκ τοῦ ἐμπορικοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος, οἱ Ἀμερικανοὶ ἔρχονται, τὸ τῆς παροιμίας, ἀπὸ τὴν ***Πάρον*** μᾶλλον παρ᾽ ἀπὸ τὴν ***Τῆνον,*** ἤ, ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι θὰ ἔλεγον, εἰσὶ τῆς φατρίας τοῦ ***Λάβιτος*** μᾶλλον ἢ τῆς τοῦ ***Χάρητος***· καὶ τρίτον, διότι καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἐθεώρουν καὶ

ἐμαυτῷ καὶ τῆς Ἑλλάδος ἀνάξιον ν᾽ ἀπαιτῶμεν δωρεάν. Ἕν, τοὐλάχιστον, ὅμως κατώρθωσα, νὰ πεμφθῇ ἓν πολεμικὸν πλοῖον τῆς Ἀμερικῆς εἰς τὰ παράλια τῆς Κρήτης, ἂν οὐχὶ εἰς ἔνδειξιν συμπαθείας, ἀλλὰ τοὐλάχιστον εἰς βοήθειαν τῶν ἀπολέμων καὶ φιλανθρώπου ἐπικουρίας τυχὸν δεομένων.

Προσέτι δὲ συνεχῶς ἐξηκολούθουν ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν ἐν Νεοβοράκῳ καὶ Βοστόνῃ κυρίων Προξένων ἡμῶν, καὶ προσέτι ἐν Οὐασιγκτῶνι ἐνήργουν τὸ ἐπ᾽ ἐμοί, ἵνα κατορθωθῇ ἰδιωτικὰ κἂν νὰ σταλῶσι βοηθήματα εἰς τοὺς Κρῆτας, ἅτινα, πλὴν τῆς ὑλικῆς, καὶ ἠθικὴν ἀρωγὴν θὰ τοῖς ἔφερον. Καὶ 300 τάλληρα προκατέβαλα τῷ κ. Fay, τῷ ἐπαγγελλομένῳ νὰ πυρπολῇ ὑποβρυχίως καὶ ἀκινδύνως πάντα ἐχθρικὸν στόλον. Καὶ ὁ μέν, λαβὼν τὰ χρήματα, ἀπῆλθε τῇ 25ῃ Ἰουλίου, ἀφεὶς παρ᾽ ἐμοὶ κιβώτιον σκευῶν του, ὃ τῷ ἀπεδόθη μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του· Μετέβη δ᾽ εἰς Κρήτην πρόθυμος ν᾽ ἀνατινάξῃ ἀμαχητὶ τὸν ὀθωμανικὸν στόλον· ἀλλ᾽ ἡ ἐφεύρεσίς του φαίνεται ὅτι εἴς τι ἐχώλαινε, διότι ὁ ὀθωμανικὸς στόλος δὲν ἀνετινάχθη, οὐδὲ ἀπόπειρα κἂν τούτου ἐγένετο. Ἐνέδωκε δὲ κατά τι εἰς τὰς προσπαθείας μου καὶ ὁ Ὑπουργὸς κ. Wells, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι, εἰ καὶ ἀπέναντι τῶν ἰσχυρῶν συμπαθειῶν, ἃς ἡ Ἀμερικὴ αἰσθάνεται ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, οὐδὲν δύναται νὰ πράξῃ ἐπιδεχόμενον νὰ θεωρηθῇ ὡς διάβημα πολιτικόν, οἷον νὰ δωρήσῃ πλοῖα εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὐχ᾽ ἧττον ὅμως πρόθυμος ἐστὶ νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ πωληθῶσιν εἰς ἡμᾶς ἐκ τῶν κατὰ τὸν πόλεμον ὑπηρετησάντων, ὅσα καὶ οἷα θέλομεν, καὶ νὰ μᾶς παραχωρηθῶσιν εἰς τὴν ἡμίσειαν τιμὴν τῆς ἀξίας των. Τοῦτο λοιπὸν τοὐλάχιστον ἐπιτυχών, ἐτέθην ἀμέσως εἰς ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν δύω ἡμετέρων Προξένων, ὡς οἰκούντων πόλεις παραθαλασσίους καὶ τὰς ναυτικωτέρας τῆς Συμπολιτείας, ἵνα μάθω λεπτομερέστερον περὶ τῶν ὑπαρχόντων πλοίων. Καὶ εἶχον μὲν μικρὸν μετὰ τὴν ἄφιξίν μου εἰς Οὐασιγκτῶνα πληροφορήσῃ τὸ ὑπουργεῖον ὅτι πλοῖα, οἷα τὰ ἰδίως συστηθέντα μοι ὑπὸ τῶν κ. κ. Σακτούρη καὶ Παλάσκα, ὑπῆρχον ὑπὸ πώλησιν εἰς εὐτελεστάτας τιμάς, καθ᾽ ὃ μετὰ τὸν πόλεμον μείναντα ἄχρηστα καὶ ἔμελλον, μεθ᾽ ὡρισμένον χρόνον, νὰ ἐκτεθῶσιν εἰς

δημοπρασίαν, ἀλλὰ περὶ αὐτῶν οὐδεμίαν ἔλαβον ἀπάντησιν, μέχρις οὗ ἐπωλήθησαν. Μετὰ τοῦτο δὲ μοὶ ἔγραψεν ὁ ὑπουργὸς κ. Τρικούπης ν' ἀγοράσω δύο, οὐχὶ οἷα κατ' ἀρχὰς διετάχθην, ἀλλὰ πολὺ μικρότερα,

Ἀπεφάσισα, ἑπομένως, ἀκούσας καὶ τῶν Προξένων τὴν γνώμην, νὰ μεταβῶ αὐτὸς εἰς ἀνεύρεσιν τῶν ζητουμένων, καὶ ἀνεχώρησα τὴν 8|20 Αὐγούστου μετὰ τοῦ υἱοῦ μου. Μετὰ 4 ½ δ' ὡρῶν σιδηροδρομίαν ἀφίχθημεν εἰς Φιλαδέλφειαν, ὅπου, εἰς τὸ Continental Hotel, μᾶς περιέμενεν ὁ κ. Ροδοκανάκης. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἐπεσκέφθημεν τοὺς συντάκτας τῆς πρωτίστης ἐφημερίδος τῆς πόλεως, διότι ἡ προσπάθειά μου ἦν πρὸ πάντων νὰ διεγείρω δημοσίους συμπαθείας ὑπὲρ Ἑλλάδος. Τῆς πόλεως ταύτης τ' ἀξιοθέατα ἐπισκεπτόμενος, ὡδηγήθην καὶ εἰς τὸ Νομισματικὸν Μουσεῖον, ἔνθα μοὶ ἐδείχθη διατηρούμενον νόμισμα τοῦ Ὄθωνος, καί, εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν αὐτοῦ τμῆμα, ἄλλο τοῦ Μιχαὴλ Ραγκαβῆ (808—813), καὶ περιήλθομεν τὴν πόλιν, ἔχουσαν εὐρυτάτας ὁδούς, ὧν ἡ μία μήκους 18 μιλίων, καὶ κειμένην ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Delaware, ὃν ὑπερτείνει γέφυρα μεγαλοπρεπεστάτη. Πέριξ δ' ἐκτείνεται πεδιὰς ὡραία καὶ δενδρόφυτος. Ἀπὸ δὲ τῆς πόλεως κατέβημεν εἰς τὸν λιμένα, εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἐκεῖ ἀπὸ τοῦ πολέμου ἐναποτεθειμένων μηνυτόρων, καὶ περιελθὼν αὐτοὺς ἐν λεπτομερείᾳ, ἐσημείωσα τοὺς δυναμένους μᾶλλον νὰ μᾶς χρησιμεύσωσιν.

Ἀπήλθομεν δὲ μετὰ μεσημβρίαν καί, μίαν ὥραν πρὸς βορρᾶν τῆς Φιλαδελφείας, ἀφίχθημεν καὶ ἐμείναμεν ἐπί τινα χρόνον εἰς μικρὰν πόλιν, ἐν ᾗ ἐπεσκέφθημεν τὸν κ. Περδικάρην, ἔγγονον τοῦ ποιητοῦ τοῦ Μηλιρᾶ, ἀποκαταστάντα ἐν Ἀμερικῇ, ἀλλὰ διατηρήσαντα τὴν καρδίαν Ἑλληνικήν. Τὸ δ' ἑσπέρας κατελύσαμεν ἐν Νεοβοράκῳ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Clarendon, καὶ ἡ πρώτη ἡμῶν φροντὶς ὑπῆρξε, τῇ ἐπαύριον, νὰ ἴδωμεν καὶ ἐνταῦθα τὸν ναύσταθμον. Ἀλλ' οὐδὲν εὕρομεν ἐν αὐτῷ ἢ ἐρείπια πλοίων, καλῶν νὰ πωληθῶσιν ὡς ὑλικόν. Εἷς δὲ καὶ μόνος μέγας καὶ ὡραῖος μηνύτωρ, ὁ Montague, οὐδ' αὐτὸς ὅμως, κατὰ τοὺς εἰδήμονας, ἐλαττωμάτων ἀπηλλαγμένος, εἶχεν ἤδη ἀγορασθῇ ὑπὸ τῆς Γαλλίας.

Ἀνενεγκὼν λοιπὸν εἰς Ἀθήνας τῶν ἐρευνῶν μου τὸ ἀποτέλεσμα, ἐζήτησα διακριβωμένας ὁδηγίας, διότι ἐφοβούμην μὴ μοὶ συμβῇ ὅ,τι καὶ περὶ τῶν ὅπλων Βερδάν, ἐξ ὧν, διαταχθεὶς ν᾽ ἀγοράσω τὰ ἐκ τοῦ πολέμου ἐναπολειπόμενα, ἀφ᾽ οὗ, ἀδείᾳ τοῦ Ἀμερικανικοῦ ὑπουργείου, ἐπεσκέφθην μετὰ πραγματογνωμόνων τὰ ἐν τοῖς ὁπλοστασίοις, καὶ ἐπέτυχον διὰ τ᾽ ἀβλαβῶς διατηρούμενα τιμὰς ἐλαχίστας, γνωστὸν ποιήσας τοῦτο εἰς Ἀθήνας, διετάχθην ν᾽ ἀποστῶ τῆς ἀγορᾶς.

Μέχρις οὗ δ᾽ ἔλθῃ ἡ ἐξ Ἀθηνῶν ἀπάντησις, ὠφελήθην τοῦ καιροῦ τῆς ἀργίας, ἵνα ἐπισκεφθῶ τὰ προσεχέστερα τῶν περιέργων μερῶν τῆς Ἀμερικῆς, καὶ πρὸ παντὸς τὸν περίπυστον Νιαγάραν, ὅν, ἂν παρημέλουν, θὰ ἤξιζον νὰ ταχθῶ μετὰ τοῦ χυδαίου ἐκείνου Γάλλου, ὅστις, ἐν Ἀθήναις ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Πρέσβεως κ. Βουρέ, ἂν εἶδεν ὅλα τὰ περίεργα, εἶπε, λίαν εὐχαριστημένος, ὅτι ὅλα, μόνον εἰς τὸ **ὕψωμα** δὲν ἀνέβη, ἐννοῶν τὴν Ἀκρόπολιν.

Μᾶς συνώδευσε δὲ καὶ ὁ κ. Βότασης μετὰ τῆς συζύγου του, Ἑλληνίδος, γεννηθείσης ἐν Νέᾳ Ὀρλεάνῃ, κεκοσμημένης διὰ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς ἀγωγῆς καὶ τοῦ πνεύματος, καὶ εἴπερ τις καὶ ἄλλη ἱκανῆς νὰ αἰσθανθῇ τὸ μεγαλεῖον τοῦ θεάματος, πρὸς ὃ ἐχωροῦμεν, καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὸ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπαισθητότερον.

Διελθόντες λοιπὸν διὰ τῆς Ἀλβανίας (Albany), τῆς Ῥώμης, τῆς Ὑτίκης, τῶν Συρακουσῶν καὶ ἄλλων τοῦ ἀρχαίου κόσμου μεγαλοπόλεων, ἀντιπροσωπευομένων πρὸς τὸ παρὸν ἔτι ὑπὸ μικροπόλεων ἐν Ἀμερικῇ, ἀφίχθημεν τέλος εἰς Νιαγάραν. Καὶ μακρόθεν μὲν ἡ φυσιογνωμία τοῦ ἐδάφους οὐδαμῶς μᾶς ἀνήγγελλε τὸ μεγαλοπρεπὲς θέαμα, ὃ μᾶς περιέμενε, διότι ἡ χώρα ἐστὶ μονοτόνως ἐπίπεδος. Ἀλλ᾽ ἀπό τινος ἤδη βόμβος, ὡς μεμακρυσμένης βροντῆς, ὑπερνικῶν τὸν τῆς ἁμαξοστοιχίας, ἔφθανεν εἰς τὴν ἀκοὴν ἡμῶν, καί, βαθμηδὸν αὐξάνων, μᾶς ἐδήλου ὅτι ἐπλησιάζομεν εἰς τὸ μέγιστον τῶν φυσικῶν φαινομένων, οὗ καὶ μόνη ἡ προσδοκία ἤδη ἰσχυρῶς μᾶς συνεκίνει.

Ἦτο δ᾽ ἑσπέρα ὅτε ἀφίχθημεν, καὶ κατελύσαμεν εἰς ξενοδοχεῖον μεγαλοπρεπές, καλούμενον ***τοῦ Καταῤῥάκτου***. Ὅτι δ᾽ ὀρ-

θῶς ἔφερε τ' ὄνομα ἐδυνάμεθα νὰ κρίνωμεν, οὐχὶ ἐκ τῆς ὄψεως, διότι μέχρις οὗ συσκευασθῶμεν καὶ ἀποδειπνήσωμεν, εἶχεν ἐπέλθη ἡ νὺξ καὶ οὐδὲν ἐβλέπομεν, ἀλλ' ἐκ τῆς συνεχοῦς βροντῆς, ἥτις μᾶς περιεβόμβει, καὶ μᾶς ἠνάγκαζε νὰ ὁμιλῶμεν δυνατώτερον, ἂν ἠθέλομεν ν' ἀκουώμεθα. Ἰδίως δ' εἰς τὸ δωμάτιον, εἰς ὃ ἐγὼ κατέλυσα, ἦν ἡ βοὴ καταπληκτική, ὥστε διὰ πάσης τῆς νυκτός, ἀκούων τὴν μεγάλην ταύτην φωνὴν τῆς ἐρήμου, τὴν ἐνταῦθα ἀντηχοῦσαν ἀδιάκοπον ἀπ' αὐτῆς τῆς καταβολῆς κόσμου, ὠνειροπόλουν μᾶλλον, ἢ ὅ,τι ὠνειρευόμην, ὅτι παρευρισκόμην εἰς τὴν πανήγυριν τῆς κοσμογονίας, καὶ ἤκουον τὰς σάλπιγκας τῶν ἀγγέλων καὶ τὸ ᾆσμα τῆς φύσεως ὑμνούσης τὸν πλάστην.

Τὴν ἐπαύριον μετὰ τοῦ ἡλίου ἐγερθείς, ἔσπευσα μόνος πρὸς τὸν καταῤῥάκτην, ν' ἀπολαύσω τοῦ ἐξαισίου θεάματος. Τὸ φαινόμενον ἐστὶ τῷ ὄντι μοναδικὸν ἐπὶ γῆς. Ὁ ποταμός, ὅλη θάλασσα ἐκ τῆς λίμνης Ἐρίης (Erié) ἀποῤῥέων, καὶ εἰς μακρὸν διάστημα εἰρηνικῶς καὶ ἀκάκως διὰ δρυμόνων καὶ μεταξὺ πρασίνων ὀχθῶν φερόμενος, ἐνταῦθα καταπίπτει διὰ μιᾶς καθέτως εἰς μέγιστον βάθος, καὶ ἀπὸ τοῦ πυθμένος αὐτοῦ ἀνατινάσσονται μέχρι τοῦ ἄνω χείλους ἀτμίδες πυκναί, ὡς ὁμίχλη, ἐφ' ἧς, θραυόμεναι αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, ἀπετέλουν, ὅτε πρῶτον εἶδον τὸ ῥεῦμα, σπανίας καλλονῆς ἀλλεπάλληλα οὐράνια τόξα· Τὸ μέγα πλάτος ὅμως τοῦ ποταμοῦ, τοσοῦτο ὂν ὥστε εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην δὲν διακρίνεται ἄνθρωπος, μετριάζει τὴν τοῦ ὕψους ἐντύπωσιν

Ἄνωθεν τοῦ καταρράκτου ὁ ποταμὸς διαιρεῖται εἰς δύω βραχίονας ὑπὸ νήσου ὑψηλῆς καὶ συμφύτου, χωρούσης μέχρι τοῦ χείλους, εἰς ὃ καὶ αὐτὴ ἀπολήγει δι' ἀποῤῥώγων βράχων. Ἡνοῦτο δὲ διὰ γεφύρας μετὰ τῆς νοτίας ὄχθης, τῆς ἡμετέρας, οὐχὶ δὲ καὶ μετὰ τῆς βορείας, ἥτις ἐστὶν ἡ εὐρυτέρα. Τὰ δύω ῥεύματα, ὅμως, κατὰ τὴν πτῶσιν αὐτῶν εὐρυνόμενα ἑκατέρωθεν πρὸς τὸ μέσον, ἔνθα οὐδὲν κώλυμα τὰ περιορίζει, συνενοῦνται, καὶ ἀποτελοῦσι μίαν μόνην ῥευστὴν ἐπιφάνειαν. Ἔχει δ' ὁ ἀνατολικὸς βραχίων τόν πυθμένα, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ χείλους μέχρις ἱκανῆς ἐκτάσεως πρὸς τὰ ἄνω, πλήρη ὑποβρυχίων πετρῶν καὶ σκοπέλων, ἐφ' ὧν παντοίως θραυόμενον τὸ μεθ' ὁρμῆς κατιὸν ὕδωρ, ἀποτελεῖ βρασμὸν

καταπληκτικὸν εἰς μακρὰν ἔκτασιν καὶ κατὰ πᾶν τὸ πλάτος αὐτοῦ, καὶ ποικίλων κρότων ἐκκωφεύουσαν συναυλίαν, ἥτις ἐπικαλύπτει καὶ αὐτὴν τὴν ἀχανῆ τοῦ καταῤῥάκτου βοήν. Οὐαὶ εἰς τὸν ὅστις ἤθελεν ἐμπέσῃ εἰς τὸν στρόβιλον τοῦτον! Πλοιάριον, διαπλέον τὰ ἔτι ἀνωτέρω ἀτάραχα ὕδατα τοῦ ποταμοῦ μεταξὺ συμφύτων ἐπιπέδων ὀχετῶν, παρεσύρθη, ὡς μοὶ διηγήθησαν, ἐκ σφάλματος τοῦ κωπηλάτου, εἰς τὸν στρόβιλον τοῦτον, καὶ ἐν ἀκαρεῖ κατεθραύσθη εἰς τμήματα, ἃ κατεβρόχθισεν ὁ καταῤῥάκτης μετὰ τοῦ ναύτου, χωρὶς οὐδ᾽ ἴχνος αὐτῶν νὰ φανῇ πλέον.

Περὶ τὸ χεῖλος τοῦ καταῤῥάκτου πολλάκις ὥρας ἱστάμην, ὡς περιμένων πότε τέλος θέλει κενωθῇ! Ἡ διάνοιά μου τότε ἀπεκοιμᾶτο καὶ κατειχόμην ὑπ᾽ ἀορίστου τινὸς αἰσθήματος τῆς αἰωνιότητος.

Ὀλίγον περαιτέρω ὑπόγειος σύριγξ, κατιοῦσα, φέρει εἰς τὸ μέρος τοῦ πυθμένος, τὸ ἄβροχον μένον ὑπὸ τὸν καταῤῥάκτην, μεταξὺ τοῦ καθέτου βράχου καὶ τοῦ τοξοειδῶς καταφερομένου ὕδατος. Ἡ κατάβασις γίνεται δι᾽ ἁμαξιδίων, προσδεδεμένων εἰς κάλων συνεχῆ, οὕτως, ὥστε ὅτε τὸ μὲν ἓν μέρος αὐτοῦ, δι᾽ ὑδρομηχανῆς, ἣν αὐτὸς ὁ καταῤῥάκτης κινεῖ, ἀνασύρεται, τὸ ἕτερον καταβαίνει. Τὸ ἔδαφος ὅμως ἐστὶ κατάβροχον πάντοτε ὑπὸ τῶν σφενδονιζομένων ἀτμίδων, καὶ ἡ ὑποβρύχιος περιδιάβασις οὐχὶ ἀκίνδυνος, διότι ὁ πυθμὴν ἔχει βράχους ὀξεῖς καὶ ὀλισθηρούς, καθ᾽ ὃ καταβρόχους ἐκ τῶν ἀτμίδων. Οἱ τὴν περίεργον, ἀλλ᾽ οὐχὶ ἀκίνδυνον ταύτην ἐκδρομὴν ἐπιχειροῦντες, ἀναγκάζονται νὰ ἐνδύωνται δερμάτινον στολὴν ἀκομψοτάτην, μισθουμένην παρὰ τὴν ἄνω τῆς σύριγγος εἴσοδον.

Τὸ ὕψος τοῦ καταρράκτου ἦν, ὅτε τὸν ἐπεσκέφθην, 160 ποδῶν· ἀλλὰ διὰ τῶν αἰώνων, βιβρωσκόμενον ὑπὸ τοῦ ῥαγδαίου ὕδατος, τὸ χεῖλος αὐτοῦ βραδέως ταπεινοῦται καὶ ὀπισθοδρομεῖ, καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἐξ Ἀμερικῆς, μέγας βράχος, προέχων ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης, καὶ χρησιμεύων, ὡς μία τῶν ὡραιοτέρων σκοπιῶν τοῦ θέματος, ὑποσκαφθεὶς ὑπὸ τοῦ ῥοῦ, κατεκρημνίσθη καὶ ἐγένετο ἀφανής. Κάτω δ᾽ ὅπου πίπτει τὸ ὕδωρ, ἀνακυκᾶται ὁ ποταμὸς μέχρι τοῦ πυθμένος εἰς φοβερὸν βρασμόν, εἶτα δὲ

προχέει ἀφροῦ θάλασσαν, καὶ ἐξακολουθεῖ ῥέων ὁρμητικῶς, ἀλλ᾽ οὐχὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ μὴ τολμῶσιν, εἰς μικρὰν ἐκεῖθεν ἀπόστασιν, αἱ λέμβοι, εἰ καὶ οὐχὶ πάντοτε ἀποινί, νὰ διαπλέωσι κατὰ πλάτος τὸν ποταμόν. Μίαν δὲ περίπου ὥραν κατωτέρω εὐρύνεται οὗτος εἰς σχῆμα μικρᾶς στρογγύλης λίμνης, ἢ μᾶλλον στροβίλου, περικυκλουμένου πανταχόθεν ὑφ᾽ ὑψηλῶν λόφων, καὶ βιαιότατα κυκλοτερῶς φερουμένου, ὥστε πλοῖον, εἰς αὐτὸν εἰσβαλόν, σωτηρίαν δὲν ἔχει, καὶ εἶτα, διὰ μιᾶς φάραγγος τῶν λόφων ἐξορμῶν, χύνεται τέλος εἰς τὴν ἀχανῆ λίμνην τοῦ Μιτσιγάν.

Μεταξὺ δὲ τοῦ καταῤῥάκτου καὶ τοῦ στροβίλου κατεσκευάσθη γέφυρα κρεμαστή, θαυμασία διὰ τὸ μῆκος της, ἑνοῦσα τὰς δύω ὑψηλὰς ὄχθας τοῦ κάτω ποταμοῦ καὶ ὀλίγον πρὸ αὐτῆς, εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος, εἴδομεν σχοινίον, ἐπίσης τὰς δύω ὄχθας ζευγνύον, καὶ διατηρούμενον ἐκεῖ ὡς μνημεῖον, ἀφ᾽ ὅτου μεγαλεπήβολος σχοινοβάτης, ὁ Βλονδῖνος, ὑπερέβη ἀτρομήτως, εἰς 170 ποδῶν ὕψος, τὸν εὐρύτατον ποταμόν, ἐπικροτούμενος ὑπὸ τοῦ καταῤῥάκτου καὶ ὑπὸ τοῦ θαυμάζοντος λαοῦ τῶν Ἀμερικανῶν·

Παρὰ τὸν Νιαγάραν πόλις δὲν ὑπάρχει, ἀλλ᾽ ἑκατέρωθεν αὐτοῦ ἵδρυται σειρὰ μεγάλων ξενοδοχείων, ὧν τὸ μέγιστον καὶ ἐπισημότατον ἦν τὸ εἰς ὃ κατελύσαμεν. Αἱ μεγάλαι αὐτοῦ αἴθουσαι εἰς τὸν ἄνω δόμον ἦσαν σπανίας πολυτελείας, καὶ περὶ αὐτὰς ἔθεε συνεχὴς εὐρὺς ἐξώστης, ἐξ οὗ ἀπεριγράπτως ἐξαίσιος ἦν ἡ θέα ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ καὶ τοῦ περιχώρου. Εἰς μίαν τῶν αἰθουσῶν τούτων ἐδόθη, τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἀφίξεως ἡμῶν ἑσπέραν, χορὸς μεγαλοπρεπέστατος. Πρὶν δ᾽ ἢ οἰκοδομηθῶσι τὰ ξενοδοχεῖα, ὡς μοὶ διηγήθησαν, εἶχεν ἔλθῃ καὶ κατοικήσῃ ἐνταῦθα μονήρης Ἄγγλος τις, ὅστις εἰς οὐδὲν ἄλλο ἠσχολεῖτο ἢ νὰ παίζῃ βιολίον παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ καταρράκτου, καὶ ὅτε συνηντᾶτο μετ᾽ ἀνθρώπων, ὡμίλει μόνον περὶ θρησκευτικῶν καὶ θεολογικῶν ἀντικειμένων, μετὰ δύω δὲ ἔτη ἐπνίγη παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ καταρράκτου, ἐνῷ ἐλούετο.

Πλὴν δὲ τῶν ξενοδοχείων καὶ περὶ αὐτά, ὑπῆρχον καὶ κινητὰ ἐργαστήρια, περιεργότατα δι᾽ ἡμᾶς, διότι ἐκεῖ, ἐκ τῶν ἐνδοτέρων χωρῶν ἐρχόμεναι αἱ γυναῖκες τῶν ἀγρίων, ἐπώλουν τὰ ποικίλα

χανδροκέντητα ἐργόχειρά των, ὧν ἀπό τινος χρόνου τὰ σχέδια δανείζονται συνήθως παρὰ τῶν Εὐρωπαίων, προσέτι δ' ἐπώλουν καὶ μυηστήρια ἐξ ἐγχωρίων πλατέων φύλλων ἢ ἐκ πτερῶν. Ἐπιθυμῶν νὰ πέμψω τινὰ δῶρα ἀμερικανικῆς τῶν ἀγρίων παραγωγῆς εἰς φίλους εἰς Ἀθήνας, εἰσῆλθον εἰς ἓν τῶν ἐργαστηρίων τούτων καί, ἀφ' οὗ παντοῖα ἠγόρασα, ἠρώτησα τὴν πωλήτριαν, ἥτις ἦτο νέα καὶ εὐηδής, ὀλίγον δ' ὡμίλει τὴν ἀγγλικήν, πῶς τῇ φαίνεται ὁ πολιτισμός, καὶ ἐκ τίνος ἐστὶ φυλῆς, ἂν ἐκ τῶν Τσιοὺς ἢ ἐκ τῶν Τσιρακάς. Ἐκείνη δὲ μειδιάσασα, μοὶ εἶπεν, ὅπως ἐδυνήθη νὰ τὸ ἐκφράσῃ, ὅτι τοσαῦτα ἠγόρασα παρ' αὐτῇ, πληρώσας ὅσα μοὶ ἐζήτησεν, ὥστε δὲν θέλει νὰ μὲ ἀπατήσῃ, καὶ μοὶ ὁμολογεῖ ὅτι δὲν κατάγεται, οὔτε ἐκ τῶν Chious, οὔτε ἐκ τῶν Chiracass, ἀλλ' ἐκ τῶν Βρυξελλῶν τοῦ Βελγίου, καί, ὡς καὶ αἱ πλεῖσται τῶν λοιπῶν τὰ ἐργαστήρια κατεχουσῶν, ἀγοράζει παρὰ τῶν ἀγρίων τὰ ἐμπορεύματα καὶ τὰ μεταπωλεῖ.

Τῇ δ' ἐπαύριον τοῦ χοροῦ, ἀποχαιρετίσαντες τὸν κ. καὶ τὴν κ. Βόταση, ἐπιστρέψαντας εἰς Νεοβόρακον, ἡμεῖς προτιθέμενοι καὶ ἄλλα νὰ ἴδωμεν τῆς Ἀμερικῆς, ὅσα ὁ καιρὸς μᾶς ἐπέτρεπεν, ἀνεχωρήσαμεν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, καὶ παρηκολουθήσαμεν τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ μέχρι τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ εἰς τὴν λίμνην Ὀντάριον, ὅπου, περὶ τὴν μεσημβρίαν, ἐπεβιβάσθημεν εἰς ὡραῖον ἀτμόπλοιον, ἁμιλλώμενον εἰς τὸ κάλλος πρὸς τὰς ἀρχαίας θαλαμηγούς. Μία τῶν κεντρικῶν αἰθουσῶν ἦν εὐρυχωροτάτη καὶ κατάφωτος, ἔχουσα ἄνω διάδρομον, ἐφ' οὗ ἠνοίγοντο τῶν κοιτώνων αἱ θύραι, μετὰ πλείστης δὲ πολυτελείας κεκοσμημένων. Ἦν δὲ καὶ ἡ ὑπηρεσία μεγαλοπρεπής, καὶ αἱ ἑστιάσεις ἦσαν συνεχεῖς καὶ ἐξαίρετοι. Οὐδ' ὁ Ὠκεανὸς καυχᾶται ἐπὶ λαμπροτέροις πλοίοις ἢ αὕτη ἡ λίμνη, ἥτις ὅμως, εἰ καὶ μία τῶν μικροτέρων τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ἐστὶ καὶ αὐτὴ ἀχανής, καὶ οὐχ ἧττον κινδυνώδης τοῦ Ὠκεανοῦ. Οὐ πολὺν χρόνον μετὰ τὸν ἡμέτερον διάπλουν, πλοῖόν τι, διάδοχον τοῦ ἡμετέρου, ἴσως αὐτὸ τὸ ἴδιον, ἐπυρπολήθη συνεπείᾳ τῆς παροιμιώδους ἀκηδείας τῶν Ἀμερικανῶν, καὶ ἐβυθίσθη αὔτανδρον, μετὰ πολλῶν ἑκατοντάδων θυμάτων, εἰς τῆς λίμνης τὰ κύματα, εἰς ἃ πολλάκις καὶ αἱ τρικυμίαι φέρουσιν ἑκατόμβας.

Ἡ ἡμετέρα νὺξ ὅμως ὑπῆρξε γαληνιαία, καὶ μᾶς ἐπέτρεψεν ὕπνον ἀτάραχον μέχρι τῆς αὐγῆς, ὅτε οἱ, ὡς ἐγώ, πρῶτοι ἐξυπνήσαντες, εἴδομεν ἐμπρὸς ἡμῶν τὰς ***Χιλίας νήσους*** (Thousand islands). Οὕτω καλεῖται τὸ μέρος, καθ' ὃ ἀπὸ τῆς λίμνης τοῦ Ὀνταρίου ἐκρέει ὁ μεγαλοπρεπὴς ποταμὸς Ἅγιος Λαυρέντιος, ὅστις, μεθ' ὁλοκλήρου ἡμέρας πλοῦν, ἐκβάλλει εἰς τὸν Ὠκεανόν, ἐδόθη δ' εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἡ ἐπωνυμία, οὐχὶ καθ' ὑπερβολήν, ἐξ ἐναντίας μάλιστα—διότι ἀφ' οὗ σημείου ὁρμᾶται ὁ ποταμός; ἐπὶ μακρὸν τοῦ ῥοῦ αὐτοῦ, ἐστὶν ὅλος κατάσπαρτος διὰ νήσων, παμποικίλων τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα, ἀπὸ τοῦ πρασίνου καὶ διανθοῦς βώλου γῆς, τοῦ σκιαζομένου ὑπὸ μεγαλοπρεποῦς δένδρου, ὡς ἐκ τοῦ ὕδατος φυομένου, μέχρι κατοικησίμων περιῤῥύτων ἐκτάσεων, συνισταμένων ἐκ πεδινῶν ἐκτάσεων καὶ ἐκ συμφύτων ἢ ἀποῤῥώγων λόφων. Καὶ εἰσὶν αἱ χαριέσταται αὗται νῆσοι, ἐπὶ ὥρας ἀλλήλας διαδεχόμεναι, οὐχὶ χίλιαι, ὡς λέγεται, ἀλλ' ὡς ἠριθμήθησαν, οὐχὶ ὀλιγώτεραι τῶν χιλίων ὀκτακοσίων.

Δι' αὐτῶν ῥέει ὁ μεγαλοπρεπὴς ποταμός, διαιρούμενος εἰς παντοίους κλάδους εὐρεῖς ἢ στενούς, εὐθεῖς ἢ καμπύλους, γαληνιαίως ἐκτεινομένους ἢ ὁρμητικῶς κυματίζοντας· μετά τινων δ' ὡρῶν ἀπόστασιν αἱ νῆσοι ἀποβαίνουσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀραιαί, ἀλλ' ὁ πυθμὴν ἀνώμαλος, παράγει πολλαχοῦ ῥεύματα βιαίως κυμαινόμενα, καί τινα αὐτῶν οὐχὶ ἀκίνδυνα. Περὶ ἑνὸς μάλιστα αὐτῶν, κειμένου περίπου κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ μήκους τοῦ ποταμοῦ, πολὺς ἐγένετο λόγος μεταξὺ τῶν ἐπιβατῶν, ὡς λίαν ἐπιφόβου, καὶ οὐκ ὀλίγα θύματα κατ' ἔτος καταβροχθίζοντος.

Ἀφ' οὗ δὲ πέντε τοιαῦτα ῥεύματα ὑπερέβημεν, φθάντες περὶ μεσημβρίαν παρὰ νῆσον ἱκανῶς μεγάλην, ἔστημεν αἴφνης παρ' αὐτῇ καὶ ἀνεκωχήσαμεν, ἦρε δ' ὁ πλοίαρχος ἐπισείοντας καὶ ἄλλα σημεῖα εἰς τοὺς ἱστούς, καί, ἐρωτηθεὶς μᾶς ἐξήγησεν ὅτι οὐ πολὺ ἀπέχομεν τοῦ τελευταίου τῶν ἀκυμάτων, τοῦ πάντων κινδυνωδεστάτου, ὃ οὐδέποτε διέρχεται χωρὶς νὰ ζητήσῃ καὶ λάβῃ ἐκ τῆς νήσου πρωρέα, εἰς ὃν ἀναθέτει κατὰ τὸ σημεῖον ἐκεῖνο τὴν διοίκησιν καὶ τὴν σωτηρίαν τοῦ πλοίου του.

Ἡ ἐξήγησις αὕτη οὐ μικρὰν ἐνεποίησεν ἡμῖν ἐντύπωσιν,

διότι ἐμανθάνομεν ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ πλοίου καὶ τῶν ἐπιβατῶν ἦν, κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα, ὁπωσοῦν προβληματική. Μετ᾽ ὀλίγον εἴδομεν πλοιάριον κάμψαν τῆς νήσου τὸ ἀκρωτήριον, καὶ ἄνθρωπος ἀπ᾽ αὐτοῦ ἀνέβη εἰς τὸ κατάστρωμα. Ἀλλ᾽ ὁ πλοίαρχος, πλήρης ὀργῆς, τὸν ἀπέβαλε, καί, τοῦ πλοιαρίου αὖθις μακρυνθέντος, ἐπανέλαβε τὰ σημεῖα, καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι ποτὲ δὲν θὰ ἐνεπιστεύετο τὴν τύχην τοῦ πλοίου του καὶ ἡμῶν τὴν ζωὴν εἰς ἄλλον τοῦ πρωρέως, ὃν γνωρίζει καλῶς καὶ εἰς ὃν ἔχει πᾶσαν ἐμπιστοσύνην. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα λέμβος ἐφάνη καὶ πάλιν, καὶ τότε ἀνῆλθεν εἰς τὸ πλοῖον, πρὸς μεγάλην τοῦ πλοιάρχου εὐχαρίστησιν, ἀνήρ, Ἰνδὸς ἐκ τῶν Ἐρυθροδέρμων, ἡμίγυμνος, μεγαλόσωμος καὶ ἐκφραστικωτάτους ἔχων τοῦ προσώπου τοὺς χαρακτῆρας. Καὶ πρὸ μιᾶς ὥρας ἤδη εἴχομεν λάβῃ, ἐκ τῆς βορείας ὄχθης προελθόντας, πέντε ἐπιβάτας, τρεῖς ἄνδρας καὶ δύο γυναῖκας ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς, εὐρωπαϊκὴν ἔχοντας τὴν ἐνδυμασίαν, ὑπέρυθρον τὸ δέρμα, τὰ μέτωπα εὐρέα, τὰ πρόσωπα δὲ ὀξέα μᾶλλον, ὡς πτηνῶν, καὶ ὁμιλοῦντας τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν, οὐδαμῶς τραχεῖαν, ἀλλ᾽ ἠχοῦσαν σχεδὸν ὡς τὴν Ἑλληνικήν.

Ἅμα δ᾽ ὁ πρωρεὺς εἰσῆλθεν, ἀναβὰς εἰς τῆς πρύμνης τὸ ἀνώτατον, ἔλαβεν εἰς χεῖρας τὸν ἐκεῖ κείμενον τροχὸν τὸν στρέφοντα τὸ πηδάλιον, καὶ τὸ πλοῖον ἐπανέλαβε τὴν ὁδόν του. Μετ᾽ ὀλίγον εἴδομεν μακρόθεν τὸν ποταμὸν λευκόν, ὡς ἂν χιόνος σινδόνη ἦν ἐπεστρωμένη· καθ᾽ ὅσον δὲ προὐβαίνομεν, διεκρίνομεν ὅτι ἡ χιὼν ἦν ἀφρὸς καὶ βιαίως ἀνέβραζε τοῦ ὕδατος πᾶσα ἡ ἐπιφάνεια, τὸ δὲ πλοῖον ὁρμητικώτερον ἐφέρετο ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν. Τὰ βλέμματα πάντων ἐφέροντο κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀνήσυχα ἀπὸ τοῦ ὁριζοντείου ἐκείνου καταῤῥάκτου πρὸς τὸν ἄνωθεν ἡμῶν ἱστάμενον δαίμονα τοῦ ποταμοῦ, ὅστις ἔμελλε νὰ μᾶς διεξαγάγῃ διὰ τοῦ κινδύνου καὶ ἀπὸ τούτου ὀπίσω εἰς τὸ ἀκάθεκτον ῥεῦμα. Τέλος ἐπλησιάσαμεν, κατελήφθημεν ὑπ᾽ αὐτοῦ, καὶ μετ᾽ ἀκατασχέτου ὁρμῆς παρεσύρθημεν, καὶ πολλῶν ἠλλοιώθη ἡ χροιὰ τοῦ προσώπου καὶ σφοδρῶς ἐπάλλοντο αἱ καρδίαι, ὅτε εἴδομεν ὅτι, εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν ἐμπρὸς ἡμῶν, ἤροντο δύο σκόπελοι, οὐ πολὺ πλέον τοῦ πλάτους τοῦ πλοίου ἀφιστάμε-

νοι ἀπ᾽ ἀλλήλων, καὶ δι᾽ αὐτῶν ἐπάφλαζε καὶ ἤφριζε χείμαρος, δι᾽ οὗ καὶ μόνου ὑπῆρχεν ἡμῖν ἡ διάβασις. Ὡς δὲ πλησιέστερον ἤλθομεν, ᾐσθάνθημεν, ὡς ἂν ἀνηρπάγη τὸ πλοῖον διὰ μιᾶς, καὶ μεθ᾽ ὁρμῆς βέλους ἐσύρθη ὑπὸ τοῦ χειμάρου. Ἀλλ᾽ ὡς ἔμψυχον ὑπακοῦον εἰς τοὺς στιβαροὺς βραχίονας, εἰς τὸ σχεδὸν ἐπιτακτικὸν βλέμμα τοῦ ἀγρίου πηδαλιούχου, ἔμενεν ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τοῦ ὕδατος, χωρὶς νὰ παρεκκλίνῃ οὐδὲ γραμμήν, ὅπερ θὰ μᾶς συνέτριβεν εἰς ἑκάτερον τῶν σκοπέλων.

Μόλις δὲ διήλθομεν τὸ ἐπίφοβον τοῦτο στενόν, καὶ ὁ Ἰνδός, τὸ πηδάλιον καταλείψας, κατῆλθε τοῦ ὕψους, ἀφ᾽ οὗ ἦρχεν ἐφ᾽ ὅλων ἡμῶν, καὶ λαβὼν τὴν χεῖρα, ἣν ὁ πλοίαρχος μετ᾽ ἐγκαρδίου εὐγνωμοσύνης τῷ ἔτεινεν, ὡς πιθανῶς καὶ τὰ ἐν αὐτῇ περιεχόμενα, κατέβη εἰς λέμβον δι᾽ αὐτὸν καταβιβασθεῖσαν ἐκ τοῦ ἀτμοπλοίου, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ξηράν.

Δὲν διαπλέεται ὅμως ὁ ποταμὸς διὰ μόνης τῆς ἐπισφαλοῦς ταύτης ὁδοῦ. Πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ποταμοπλοίων, καὶ ἵνα καταστῇ δυνατὸς καὶ ὁ ἀνάπλους, ὅστις ἄνω τοῦ ῥεύματος ἐστὶν ἐντελῶς ἀνέφικτος, ἐσκάφη παραλλήλως πρὸς τὸν ῥοῦν αὖλαξ, ἐπιτρέπων ἥσυχον τὸν κατάπλουν, τὸν δ᾽ ἀνάπλουν οὐχὶ ἀνέφικτον. Ἀλλ᾽ οἱ πλοίαρχοι συνήθως θεωροῦσιν ἀναξιοπρεπὲς νὰ χωρῶσι διὰ τοῦ χάνδακος, καὶ προτιμῶσιν ἐκ φιλοτιμίας νὰ βαίνωσι τὴν ἐπισφαλεστάτην, ἐγκαυχώμενοι εἰς τὸ ὅτι ἀψηφοῦσι τὸν κίνδυνον.

Περὶ τὴν ἑβδόμην τέλος τῆς ἑσπέρας ἀφίχθημεν εἰς τὴν πόλιν Montreal, τὴν δευτερεύουσαν τοῦ Καναδᾶ, οὗ πρωτεύουσα ἐστὶ τὸ βορειανατολικώτερον κείμενον Κουεβέκ. Ἡ πόλις Μοντρεάλ, λαμπρῶς κειμένη μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ καὶ ὑψηλῶν λόφων, ἔχει χαρακτῆρα μᾶλλον εὐρωπαϊκόν, οἱ δὲ κάτοικοι, ἀπόγονοι γαλλικῆς ἀποικίας, ὁμιλοῦσι κυρίως τὴν Γαλλικήν, καὶ ταύτην μᾶλλον τὴν καθαράν, τὴν ἀπὸ Λουδοβίκου ΙΔ´ ὑπὸ τῶν προπατόρων των λαλουμένην. Καὶ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ Ἁγίου Λαυρεντίου καταλύσαντες, διεμείναμεν ἐκεῖ καὶ τὴν ἐπαύριον καὶ περιήλθομεν τὰ κυριώτερα τῆς πόλεως καὶ τὰ περίχωρα ἐφ᾽ ἁμάξης· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ῥαγδαίως ἔβρεχε δὲν ἐδυνήθημεν νὰ ἴδωμεν ὅσα ἐπεθυμοῦμεν. Τὴν τρίτην δ᾽ ἡμέραν εἰς τὸν Σιδηροδρομικὸν Σταθμόν, εἰς ὃν

μετέβημεν ἵν' ἀναχωρήσωμεν, εὕρομεν γυναῖκας ἐγχωρίους τοῦ Καναδᾶ, ἀληθεστέρας ἀγρίας τῶν ὧν ἐγὼ εἶχον ἴδῃ παρὰ τῷ Νιαγάρᾳ, κατὰ σειρὰν ἱσταμένας, καὶ εἰς τοὺς πολυπληθεῖς ὁδοιπόρους ἐν κανίστροις τὰ ἐργόχειρά των προσφερούσας. Οὐδὲ λέξιν αὗται ὡμίλουν εὐρωπαϊκῆς τινος γλώσσης, καὶ μόνον διὰ σχημάτων καὶ τῶν δακτύλων ἐξέφραζον τὰς διὰ τὰ διάφορα ἔργα χρηματικὰς ἀπαιτήσεις των. Μία ἐξ αὐτῶν, γραία, καὶ ἄσχημος, ἐπέμενεν ἐπιδεικνύουσα τὸ κάνιστρόν της εἰς νέον τινὰ Ἀμερικανόν, καὶ προκαλοῦσα αὐτὸν ν' ἀγοράσῃ τι παρ' αὐτῆς.

— Ὄχι, εἶπεν ἐκεῖνος. Παρὰ σοῦ τίποτε δὲν λαμβάνω. Θ' ἀγοράσω παρ' ἐκείνης (δεικνύων μίαν ἄλλην τῆς σειρᾶς νεάνιδα λίαν εὐειδῆ, καὶ ἔχουσαν ζωηροὺς μέλανας ὀφθαλμοὺς) She is my sweetheart. Καὶ αἱ ἄγριαι αὗται γυναῖκες, αἵτινες οὔτε «ἕν, δύω» ἐδύναντο νὰ εἴπωσιν ἀγγλιστί, ἐξερράγησαν πᾶσαι εἰς γέλωτα, ἐπαναλαμβάνουσαι τὴν λέξιν sweetheart (ἡ ἀγαπητὴ τῆς καρδίας μου), τὴν μόνην ἀγγλικὴν λέξιν, ἣν φαίνεται ὅτι ἐγνώριζον.

Ἐπεραιώθημεν δὲ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ ἐπὶ γεφύρας, ἥτις μέχρις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἦν ἡ θαυμασιωτάτη καὶ μεγίστη πασῶν ὅσαι εἶχόν ποτε κτισθῇ, ἔχουσα 7500 ποδῶν μῆκος, ὕψος δὲ 66, καὶ στηριζομένη ἐπὶ 24 ἀψίδων, ὧν ἡ μέση ἔχει διάμετρον 320 ποδῶν, αἱ δὲ λοιπαὶ 280 ποδῶν ἑκάστη.

Μετὰ δύω ὥρας δ' ἀφίχθημεν εἰς τὴν χαριεστάτην καὶ ὑπὸ ποικίλων λόφων στεφανουμένην λίμνην Champlain, ἥτις βαθμηδὸν στενοῦται εἰς ποταμόν, καί, μεθ' ἑτέρας δύω, εἰς τὴν πόλιν Σαρατόγαν, πόλιν λουτρῶν, τὴν προσφιλῆ θερινὴν δίαιταν τοῖς κατοίκοις τοῦ Νεοβοράκου καὶ τῆς Οὐασιγκτῶνος. Κατελύσαμεν δ' ἐκεῖ καὶ ἐπὶ δύω ἡμέρας ἐν Union Hotel, ὅπου καὶ ἀμέσως τὴν πρώτην ἑσπέραν, παρευρέθημεν εἰς χορόν. Καὶ ἐνδυμασία δὲ καὶ συμπεριφορὰ μᾶς ἐφάνησαν ἐλέγχουσαι τάξιν κοινωνίας οὐχὶ ἐκ τῶν μᾶλλον διακεκριμένων· καὶ ἐμάθομεν, τῷ ὄντι, ὅτι αἱ οἰκογένειαι, ὅσαι ἐν τῇ δημοκρατικῇ Ἀμερικῇ ἀριστοκρατικωτάτας ἔχουσιν ἀξιώσεις, φοιτῶσι μὲν κατὰ προτίμησιν εἰς Σαρατόγαν, ἔνθα καὶ ἡ εἴσοδος ἀπηγορεύθη τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλ' ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τοῦ ἔτους ἀπέρχονται ἤδη εἰς τὰ θαλάσσια

λουτρὰ τοῦ Newport, τὴν Σαρατόγαν καταλείπουσαι εἰς τάξεις ὑποδεεστέρας. Δι' ὃ καὶ ἡμεῖς, μὴ νομίσαντες λόγου ἄξιον νὰ παρευρεθῶμεν εἰς ἕτερον χορὸν μετημφιεσμένων, ἐπίσης ἐν τῷ ξενοδοχείῳ ἡμῶν διδόμενον, μετὰ μικρὰν ἐκδρομὴν εἰς τὰ πέριξ, τὴν ἐπιοῦσαν ἀπήλθομεν περὶ τὴν 10ην, καί, διελθόντες διὰ τῆς Τρωάδος (Troy), πόλεως ὡραίας ἐπὶ τοῦ Οὐδσῶνος, καὶ διὰ τῆς πόλεως Ἀλβανίας, λοφώδη καὶ σύδενδρον διανύσαντες χώραν, ἐμείναμεν ὥρας τινὰς εἰς Λέντζ, χωρίον συγκείμενον σχεδὸν ὅλον ἐκ συμφύτων ἀγροκηπίων, φιλοξενηθέντες παρὰ τῇ κυρίᾳ Κέννηδη, πρὸς ἣν ἐπορεύθημεν, νομίσαντες ὅτι θ' ἀπηντῶμεν ἐκεῖ τὴν φίλην ἡμῶν κ. Γέρολδ, σύζυγον τοῦ πρέσβεως τῆς Πρωσσίας, καὶ διὰ Πίττσφελδ ἀφίχθημεν τέλος εἰς Βοστόνην μετὰ τὸ μεσονύκτιον.

Ἐνταῦθα ὠφελήθην τῆς διαμονῆς μου, ἵν' ἐπισκεφθῶ τοὺς δύω φωστῆρας τῶν Ἀθηνῶν τούτων τῆς Ἀμερικῆς, τὸν μέγαν ἐπιστήμονα Ἀγασίζ, καὶ τὸν μέγαν ποιητὴν Λογγφέλλω· ἀλλὰ δυστυχῶς ἀπεδήμουν ἀμφότεροι. Τὴν ἐπιοῦσαν μετέβην μετὰ τοῦ κ. Ῥοδοκανάκη εἰς τὸ Τυφλοκομεῖον τοῦ φιλανθρώπου καὶ φιλέλληνος Dr Howe, αὐτοῦ ἐκείνου, ὅστις, ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, εἰς τῆς Ἑλλάδος τὸ μέλλον πεποιθώς, πρῶτος ἀπεπειράθη νὰ ἐποικίσῃ εἰς αὐτὴν Εὐρωπαίους ἐπὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου. Ἀλλά, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του, ἡ ἐπιχείρησίς του ἀπέτυχε. Καὶ αὐτὸς μέν, καθ' ὃν καιρὸν ἐπεδήμουν ἐν Βοστόνῃ, περιήρχετο τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐξεγείρῃ τὴν συμπάθειαν τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τῆς Κρήτης καὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, τὸ δὲ φιλανθρωπικὸν κατάστημα, ὃ ἐξ ἰδίων ἵδρυσε καὶ διετήρει ἐν Βοστόνῃ, περιελάμβανεν ἐννενήκοντα τυφλούς, μανθάνοντας ἐπὶ διετίαν ἀνάγνωσιν (εἰς βιβλία τετυπωμένα ἐπίτηδες) καὶ ταχυγραφίαν, κατήχησιν, ἱστορίαν, γεωγραφίαν, φυσικήν, φιλοσοφίαν, καὶ ἐν γένει πάντα ὅσα ἐν τοῖς γυμνασίοις διδάσκονται, καὶ μουσικὴν φωνητικὴν καὶ ὀργανικὴν εἰς ἐντέλειαν. Ἐν ἑτέρῳ δὲ τμήματι ἦσαν κατατεταγμένοι οἱ ἑαυτοὺς εἰς βιομηχάνους προορίζοντες, καὶ ἐγυμνάζοντο εἰς στρωματοποιΐαν, ψιαθοπλοκίαν, σχοινοπλοκίαν σαπωνοποιίαν κτλ, τὰ δὲ ἀόμματα κοράσια ἐμάνθανον χειροτεχνήματα, καὶ μετὰ τρίμηνον διδασκαλίαν εἰς τοὺς τεχνίτας ἐχορη-

γεῖτο μισθός. Εἷς δὲ τῶν διδασκάλων, τυφλὸς καὶ αὐτός, καὶ τοῦ καταστήματος τρόφιμος, ὅστις μὲ συνώδευσε κατὰ πᾶσαν ἡμῶν τὴν ἐπίσκεψιν, ἐρωτηθεὶς ὑπ᾽ ἐμοῦ, μοὶ ἔλεγεν ὅτι αἰσθάνεται ἑαυτὸν λίαν εὐχαριστημένον καὶ εὐτυχῆ, ἀσχολῶν τὸν νοῦν του ἐσωτερικῶς, καὶ ὅσα ἀκούει ἢ ἀναγινώσκει, προσπαθῶν ἐν ἑαυτῷ νὰ διαμορφῇ κατ᾽ ἰδίους τύπους, οὓς ἐφρόνει ὁμοίους πρὸς τοὺς ἀληθεῖς, ἢ τοὺς φαινομένους ἡμῖν ὡς τοιούτους.

Ἐκ Βοστόνης δέ, τὴν Κυριακὴν 22 Αὐγούστου (3 Σεπτεμβρίου) ἀπήλθομεν εἰς τὸ ***Νέον ἐπίνειον*** (New port), πόλιν ἄλλην τοῦ ***Νέου Λιμένος*** (New Haven), παράλιον καὶ 2 ½ ὥρας τῆς Βοστόνης ἀπέχουσαν, καὶ ἐκεῖ παρεμείναμεν ὅλην ἑβδομάδα, διότι αὕτη ἐστὶ τὸ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην ἐντευκτήριον τοῦ ἄνθους τῆς Ἀμερικανικῆς κοινωνίας, καὶ πολλοὺς ἐνταῦθα ἐδυνάμεθα ν᾽ ἀπαντήσωμεν χρησίμους εἰς τὸν διπλοῦν σκοπόν, ὃν ἐπεδιώκομεν, τοῦ νὰ διεγείρωμεν ἐν Ἀμερικῇ συμπαθείας ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ἰδίως καὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐν γένει, καὶ τοῦ νὰ διευκολύνωμεν τὰ τῆς ἀγορᾶς πλοίων. Καὶ τῷ ὄντι ὁ πρῶτος, ὅστις μᾶς ἐπεσκέφθη τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἡμετέρας ἀφίξεως, ἦν ὁ καὶ τότε ἤδη, καίτοι οὐκέτι Πρόεδρος, ὡς ἥρως ὅμως καὶ τροπαιοῦχος μεγάλης φήμης ἐν Ἀμερικῇ ἀπολαύων καὶ πολλὴν ἐπιρροὴν ἐξασκῶν Στρατηγὸς Γράντ. Ἦλθε δὲ πρὸς ἡμᾶς καὶ ὁ ποιητὴς Tuckerman, εἷς τῶν ἀρίστων λυρικῶν θεωρούμενος, ὅστις ἦν κωφός, καὶ ὅστις, μετὰ τῶν φιλελληνικῶν αἰσθημάτων, συνέδεε καὶ τὴν φιλάδελφον ἐλπίδα τοῦ ταῖς ἐμαῖς συστάσεσι διορισμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν θέσιν πρέσβεως εἰς Ἀθήνας.

Ἡ πρόφασις, δι᾽ ἣν συῤῥέει εἰς Νιούπορτ ἡ κοινωνία τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν ἄλλων περικειμένων μεγαλοπόλεων, ἐστὶν ἡ τῶν θαλασσίων λουτρῶν. Δι᾽ ἐμὲ δὲ δὲν ἦν πρόφασις τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη· διότι, ὅτε ἀνεχώρησα ἐξ Ἑλλάδος, ἔπασχον ἐκ πόνου ῥευματικοῦ ἢ ἄλλου κατὰ τὴν δεξιὰν πλευράν, πολὺ ἐνοχλοῦντός με καὶ κωλύοντος κατὰ μέρος τῶν κινήσεών μου τὴν ἐλευθερίαν. Ἤλπισα, ἑπομένως, ὅτι ἡ πανάκεια ἐκείνη τῶν Ἀμερικανῶν ἐδύνατο ἴσως καὶ εἰς ἐμὲ ν᾽ ἀποβῇ βοηθητικὴ καὶ ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα προσῆλθον εἰς τὰ λουτρά.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν κατοικουμένων μερῶν τῆς πόλεως ἐκτείνεται ἡ ἀκτή, ἐφ' ἧς ξύλινα καλύβια ἀπ' ἀλλήλων ἀφεστῶτα χρησιμεύουσιν εἰς τὴν ἀπόδυσιν καὶ τὴν μετεμφίεσιν τῶν εἰς λοῦσιν παρασκευαζομένων. Γυμνόποδες δ' ἐξήρχοντο ἐξ αὐτῶν οἱ κολυμβηταὶ καὶ αἱ κολυμβήτριαι, διήρχοντο ἐν τῇ ἐλαφρᾷ των ἀναβολῇ τὴν ἐπὶ πλέθρα τινὰ εὐρεῖαν ἄμμον καὶ εἰσήρχοντο εἰς τὴν θάλασσαν, ἥτις εἰς μικρὰν ἀπόστασιν μόλις εἰς ἕνα ἢ δύω πόδας ὑψοῦται. Ἀλλὰ καὶ ὁσάκις ἐντελὴς ἦν ἡ γαλήνη, καὶ οὐδ' ὁ ἐλαφρότερος ζέφυρος ἐῤῥίκνου τὴν ὑγράν της ἐπιφάνειαν, αἴφνης κῦμα, βαθμηδὸν καὶ ὡς ὑπούλως προσέρπον, ἐπέπιπτε τέλος μεθ' ὁρμῆς καὶ ἐκάλυπτε τοὺς λουομένους ὑπὲρ τὴν κεφαλήν, εἶτα δὲ πάλιν ἐταπεινοῦτο εἰς ἄμπωτιν ἀβαθῆ, ὡς τὴν πρώτην, μέχρις οὗ, μετά τινα λεπτά, ἄλλο ἐπίσης ὀγγῶδες τὸ διεδέχετο. Δὲν ἦσαν δὲ τὰ κύματα ταῦτα αἱ ὑγραὶ μάστιγες τρικυμίας, ἀλλ' ἁπλῶς ἡ εἰρηνικὴ καὶ γιγαντιαία ἀναπνοὴ τοῦ πελάγους, ἡ αὐτόματος δόνησις, ἥτις, ἐκ τῶν Πορτογαλικῶν ἀκτῶν ἐξορμοῦσα, ἔπαιε τὰς ἀμερικανικὰς καὶ τ' ἀνάπαλιν· τὸ δὲ πρακτικὸν αὐτῆς δι' ἡμᾶς ἀποτέλεσμα ἦν, ὅτι νῦν μὲν κατεποντιζόμεθα ἐντελῶς, νῦν δ' ἱστάμεθα πάλιν ὅλοι καταφανεῖς ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν, καὶ αἱ κυρίαι μεταξὺ ἡμῶν, αἵτινες ἦσαν τῶν ἀνδρῶν οὐχὶ ὀλιγαριθμότεραι, ἐδύναντο νὰ παραβληθῶσι πρὸς ἀναδυομένας Ἀφροδίτας· τοῦτο δὲ τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἡ ὁρμὴ τοῦ κύματος, ἔχοντος ὄπισθεν αὐτοῦ ὅλον τὸ βάρος τοῦ Ὠκεανοῦ, συνήθως ἀπέσπα καὶ τὰ στερεώτερα ἐρραμένα κομβία, καὶ ἔσχιζε τοὺς χιτῶνας εἰς ταινίας, ἃς παρέσυρε τὸ ὕδωρ ὑποχωροῦν. Δι' ἐμὲ δ' ἰδίως τὸ ἀποτέλεσμα ἦν πολὺ σπουδαιότερον, ὅτι τὸ ἀκατάσχετον κῦμα, προσβάλλον μεθ' ὅλου τοῦ μεγίστου βάρους αὐτοῦ τὴν ἀλγοῦσαν πλευράν μου, ἣν ἐπίτηδες ἔστρεφον πρὸς αὐτό, ἐντὸς ἑβδομάδος τὴν ἐθεράπευσε.

Δὲν ἦτο δὲ καὶ πάντοτε ἀκίνδυνος ἡ καταπληκτικὴ αὕτη παλίρροια. Ἐμπρὸς τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν κυρία, ἀπροσέκτως προχωρήσασα ὀλίγον πρὸς τὸ πέλαγος, ἤρθη ὑπὸ τοῦ ἐπελθόντος κύματος ἀπὸ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους, καί, ὅτε τὸ κῦμα ἐπέστρεφε, παρεσύρθη εἰς τὰ βαθύτερα, καὶ θὰ ἐπνίγετο ἂν δὲν εἴχο-

μεν εὑρεθῇ ἐκεῖ ὁ Κλέων καὶ ἐγὼ νὰ τὴν σώσωμεν κολυμβῶντες.

Καὶ ἐνταῦθα, ὡς εἰς πάσας τὰς μεγαλοπόλεις τῆς Ἀμερικῆς, τὰ ξενοδοχεῖα κατὰ τοῦτο διαφέρουσι τῶν Εὐρωπαϊκῶν, ὅτι δὲν ἐπέχουσι τόπον μοναστηρίων, ἐν οἷς ἕκαστος ζῇ κεκλεισμένος καὶ ἀκοινώνητος ἐν τῷ δωματίῳ του. Ἐνταῦθα, ἐξ ἐναντίας, ὁ βίος ἐστὶ πρὸ πάντων κοινωνικός. Πλὴν τῶν ἐνοικιαζομένων κοιτώνων, περιέχουσι πολλὰ δωμάτια εὐπρεπέστατα, εἰς ἃ ἕκαστος τῶν ξένων δύναται, ὁσάκις θέλει, νὰ δέχηται τὰς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ ἐπισκέψεις, καὶ ἄλλα ἔτι μεγαλοπρεπέστατα, κοινῆς διαίτης, ἐν οἷς συνδέονται γνωριμίαι καὶ σχέσεις, καὶ ἔνθα, κατὰ τὰς ἑσπέρας, πολλάκις δίδονται μουσικαὶ συναναστροφαὶ καὶ χοροί.

Εἰς μίαν τῶν συναναστροφῶν τούτων προσῆλθε πρός με εἷς κύριος, ὅστις, ἐρωτήσας με ἂν ἤμην ὁ Πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος, μοὶ εἶπεν ὅτι αὐτὸς ἦν πολίτης τῆς Κιγκινάτης, Γροσβὲκ καλούμενος, καὶ ἐπὶ μακρὸν διελέχθη μετ' ἐμοῦ περὶ Ἑλλάδος καὶ περὶ Ἀμερικῆς. Ἀνεγνώρισα δ' ἐν αὐτῷ ἄνδρα σπουδαῖον καὶ πολλῶν γνώσεων κάτοχον, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπληροφορήθην ὅτι ἐγένετο λόγος περὶ διορισμοῦ αὐτοῦ ὡς Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν· ἀλλ' ὁ ἴδιος, ὅτε τῷ ἀνέφερον τοῦτο ἐν μεταγενεστέραις συνδιαλέξεσι, μοὶ εἶπεν ὅτι ἀπεποιήθη ταύτην τὴν θέσιν, διότι δὲν βλέπει θεραπείαν εἰς τὴν ἐνεστῶσαν, μετὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς Ἀμερικῆς. Ὁ λαός, μοὶ εἶπε, καταβεβαρυμένος ὑπὸ φόρων φονευόντων τὴν βιομηχανίαν διατρέχει, τὸν μέγιστον κίνδυνον, ἂν δὲν ἐλαφρυνθῇ· ἀφ' ἑτέρου τὰ χρέη τῆς Ἀμερικῆς, ἃ τῇ ἐπέβαλεν ἡ ἀλληλομαχία, εἰσὶ τόσα, ὥστε, ἄνευ νέων καὶ βαρέων φόρων, θὰ χρεωκοπήσῃ.

Ἓν ὅμως ἐφαίνετο λησμονῶν ὁ κ. Γροσβέκ, ὅτι, ἀφ' ἑτέρου, τοσοῦτος ἐστὶν ὁ παραγωγικὸς πλοῦτος τῆς Ἀμερικῆς, ὥστε μετ' ἔμφρονος οἰκονομικῆς διαχειρίσεως, ἀπηλλαγμένης ἰδίως τῆς ματαίας δαπάνης, ἣν ἄλλοις ἔθνεσιν ἐπιβάλλει ἡ διατήρησις μεγάλου στρατοῦ, ἐδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ καὶ ἐπέφερε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς καταπληκτικῶς ταχείας χρεωλυσίας τοῦ ὑπερόγκου ἐκείνου χρέους.

Μὲ παρουσίασε δ' ὁ κ. Grosbeck καὶ εἰς τὴν οἰκογένειάν του, τὴν ἀξιοπρεπῆ σύζυγόν του καὶ τὰς δύω του θυγατέρας, ἀμφο-

τέρας ἐξόχου καλλονῆς· καὶ πλὴν τούτων, μοὶ ἔδειξε καὶ δύω ἄλλα παιδία του, κόρην δωδεκαετῆ περίπου, καὶ αὐτὴν ὑποσχομένην ν' ἁμιλληθῇ ἐπὶ κάλλει ταῖς ἀδελφαῖς της, καὶ υἱὸν καθ' ἓν ἔτος πρεσβύτερον.

Πλὴν δ' αὐτῶν ἀπηντήσαμεν ἐνταῦθα καὶ πολλὰ μέλη τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, οἷον τὸν Πρέσβυν τῆς Γερμανίας, Βαρῶνον Γερόλδ, τὸν τοῦ Βελγίου κ. Delfosse, τοὺς Γραμματεῖς τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας Saint Feréol, Bassano, Bénédetti κτλ. καὶ ἐπισήμους ἐκ τῶν ἐγχωρίων, τοὺς γερουσιαστὰς Somner, Morgan καὶ ἄλλους, πρὸς οὓς πάντας ἡ σταθερά μου προσπάθεια ἦν νὰ συνηγορῶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἰδίως τότε ὑπὲρ τῆς Κρήτης. Ἀντιφιλοτιμούμενοι δὲ καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἀφ' οὗ ἡ Ἑλλὰς ἔπεμψε Πρεσβείαν εἰς τὴν Ἀμερικήν, ἔσπευσαν, πρὸς ἀντίδρασιν, νὰ πέμψωσι καὶ αὐτοί, καὶ παρ' ἐπιστολῆς τοῦ κ. Βόταση ἐπληροφορήθην ὅτι ἀφίχθη εἰς Οὐασιγκτῶνα ὁ νέος Πρέσβυς κ. Black, Γάλλος Σταυροδρομίτης, εὐπρεπὴς τοὺς τρόπους καὶ εὐπαρουσίαστος, ὅστις, εὐμενῶς παρὰ τοῦ κ. Σουὰρδ δεκτὸς γενόμενος, προσεκλήθη καὶ εἰς τὸ γεῦμα αὐτοῦ. Τότε, πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τῆς ἐντυπώσεως, ἣν τοιαύτη δεξίωσις ἐδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὴν ἀμερικανικὴν κοινωνίαν, ὑπενήργησα διὰ τοῦ ποιητοῦ κ. Tuckerman καὶ ἄλλων τὴν ἐν Newport ὀργάνωσιν μουσικῆς συναυλίας ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, καὶ εἰς ταύτην πολλοὶ καὶ πολλαὶ μετέσχον τῶν ἐπισημοτέρων οἰκογενειῶν, ἐν ἄλλοις καὶ πρωτίστως ἡ κ. Brock, θυγάτηρ κληρικοῦ, τοῦ μεταφραστοῦ τοῦ Φάουστ. Ἐπέτυχε δὲ πληρέστατα ἡ ἐπιχείρησις, ἀκροατῶν συρρευσάντων καὶ ἐξ ἄλλων πόλεων καὶ ἐκ Βοστόνης δὲ ἦλθεν ἡ γυνὴ τοῦ φιλέλληνος Howe μετὰ τῆς οἰκογενείας της, ἥτις καὶ δραστηριώτατα τὰ τῆς ἑσπερίδος διηύθυνε. Ἤθελον δ' εἰ δυνατὸν καὶ εἰς ἄλλα κέντρα τῆς Συμπολιτείας νὰ ἐφαπλωθῇ ἡ τοιαύτη ἐνέργεια, δι' ὃ καί, τὸν τὴν ἐπαύριον μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἀπελθόντα κ. Γροσβέκ, ὅτε φιλικώτατα μὲ ἀπεχαιρέτισε, παρεκάλεσα καὶ ἔλαβον τὴν ὑπόσχεσίν του, νὰ συγκαλέσῃ καὶ ἐν Chicago ὑπὲρ τῶν Κρητῶν μεγάλην μουσικὴν συναναστροφήν. Εἰς τὰς προσπαθείας μου δὲ ταύτας λίαν βοηθητικὸς μοὶ ἦν καὶ ὁ κ. Ἰούλιος Βίγγ,

δι' ὃ καὶ ζητήσας, ἔλαβον παρὰ τοῦ ὑπουργείου εὐχαριστήριον ἐπιστολὴν πρὸς αὐτόν, ἣν μετὰ χαρᾶς τῷ διεκοίνωσα.

Εἷς τῶν ἐπιδήμων ἐν Νιουπόρτ, ὡραίαν ἀγροικίαν πλησίον ἐκεῖ κεκτημένος, ἦν καὶ ὁ κ. Peach Laurence, συγγραφεὺς πολιτικός, ἐκδοὺς τὸ Δίκαιον τῶν Ἐθνῶν τοῦ Weaton μετ' ἀξιολόγων σχολίων, διατελέσας δὲ πρὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ Ἐπιτετραμμένος τῆς Ἀμερικῆς ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅπου, ὡς μοὶ εἶπε, προσυπέγραψε καὶ τὸ διαβατήριον τοῦ Καποδιστρίου, ἀπερχομένου, ὡς Κυβερνήτου, εἰς τὴν Ἑλλάδα. Παρ' αὐτῷ συνεχῶς προσκαλούμενος, εἱστιώμην μετὰ τῆς οἰκογενείας του, συγκειμένης ἐκ δύω θυγατέρων ἀγάμων, εἰ καὶ προβεβηκείας μᾶλλον ἡλικίας, ἐξ ἑνὸς υἱοῦ, ὅστις ἦν Πρέσβυς εἰς Κόσταν Ῥίκαν καὶ Στρατηγός, εἶχε δ' ἀπολέσει τὸν ἕνα βραχίονα ἐν τῷ πολέμῳ, καὶ εἶχε σύζυγον διακρινομένην ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς Οὐασιγκτῶνος διὰ τὸ κάλλος καὶ τήν, ὡς ἐφημίζετο καὶ ὡς ἐφαίνετο, οὐχὶ φιλαρεσκείας ἀπηλλαγμένην αὐτῆς ζωηρότητα. Ἔκτοτε, ὡς ἔμαθον, ἡ μὲν μία τῶν θυγατέρων νυμφευθεῖσα, ἡ δὲ νύμφη διαζευχθεῖσα, καὶ δεύτερον συνάψασα γάμον, μετέβησαν ἀμφότεραι καὶ ἀποκατέστησαν ἐν Εὐρώπῃ.

Τέλος τῇ 29 Αὐγούστου (10 Σεπτεμβρίου) ἀπήλθομεν ἐκ Νιουπόρτ, συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ κ. Γερόλτ, καὶ συνοδοιπορήσαντες μέχρι τινὸς μετὰ τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, Sir Bobert Bruce, καὶ μετὰ τοῦ ἐπισήμου φιλολόγου καὶ καθηγητοῦ Henry, Διευθυντοῦ τοῦ Μουσείου Οὐασιγκτῶνος, παρ' οὗ πολλὰς καὶ περιέργους φυσικὰς ἐξηγήσεις ἠκούομεν, διέβημεν διὰ τῆς γραφικωτάτης τοῦ λιμένος ἐξόδου καὶ ἐπανήλθομεν εἰς Βοστόνην, ὅπου διεμείναμεν μίαν ἡμέραν, τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου μετὰ τοῦ Γερουσιαστοῦ κ. Σόμνερ, οὗ, γνωρίζων τὴν ἀξίαν καὶ τὴν μεγάλην αὐτοῦ πολιτικὴν ἐπιῤῥοήν, ἐπεδίωξα τὴν σχέσιν καὶ ηὐτύχησα τὴν φιλίαν αὐτοῦ ἀπολαύσας.

Τῇ δ' ἐπαύριον ἀπήλθομεν εἰς Νεοβόρακον, ἀλλ' ἵνα τῆς χώρας ὅ,τι πλεῖστον ἴδωμεν, ἠκολουθήσαμεν τὴν δυτικωτέραν καὶ μεσόγειον ὁδόν, τὴν διὰ Springfield. Διηλάσαμεν δὲ διὰ πεδιάδων πρασίνων καὶ καλῶς κεκαλλιεργημένων, διὰ πυκνῶν πόλεων

πολυανθρώπων καὶ ἐθαυμάζομεν βλέποντες, ὅτι σιδηρόδρομοι, διώρυγες καὶ ποταμοὶ ἐχώρουν παραλλήλως, χωρὶς ν᾽ ἀντιβλάπτωνται, καὶ πανταχοῦ ἦν ζωηροτάτη ἡ κίνησις. Τὴν αὐτὴν δ᾽ ἐπλησιάσαμεν πάλιν εἰς New-Haven, καὶ μεγάλαι εἰσὶν ἐκεῖ αἱ φυσικαὶ καλλοναὶ παρὰ τὸν παρατεταμένον πορθμὸν ἀπέναντι τῆς ***Μακρᾶς Νήσου*** (LongIsland).

Ἐν Νεοβοράκῳ δέ, ἔνθα προὐτιθέμεθα νὰ περιμείνωμεν τὰς ἐξ Ἀθηνῶν ζητηθείσας ὁδηγίας, κατελύσαμεν εἰς τὸ μεγαλοπρεπέστατον ξενοδοχεῖον Fifth Avenue, κείμενον ἐπὶ τῆς ***Εὐρείας Ὁδοῦ*** (Broad Way), ὀρθῶς οὕτω καλουμένης, διότι ἐν οὐδεμιᾷ πόλει, ἐξ ὅσων γνωρίζω, ἀπήντησά ποτε ὁδόν, ἥτις, ὥρας τουλάχιστον μῆκος ἔχουσα, ὡς αὕτη, ἐστὶ τοιαύτη τὸ πλάτος, ὥστε τὴν ἐπαύριον τῆς ἀφίξεώς μου, μόνος παρακολουθήσας αὐτήν, καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς διαβάς, εἰς τὸ ἀντιπέραν πεζοδρόμιον, ἐξετράπην τῆς εὐθείας, καί, μεθ᾽ ἡμισείας ἔτι ὥρας περίπατον, εὑρέθην αἴφνης... πάλιν ἐμπρὸς τοῦ ξενοδοχείου, ὅθεν εἶχον ἐξέλθη.

Ἡ πρώτη μου ἐκδομὴ ἦν μετὰ τοῦ συναδέλφου μου κ. Γερὸλδ εἰς ἐπίσκεψιν Πρώσσου τινὸς Συνταγματάρχου, οὗ δὲν ἐνθυμοῦμαι ἂν τὸ ὄνομα ἦν Birsen ἢ Birmann, καὶ ὅστις, τῆς ὑπηρεσίας ἀποστάς, καὶ ἐν Ἀμερικῇ ἰδίως εἰς τὴν φωτογραφίαν ἐπιδοθείς, ἐφεῦρε τρόπον διὰ δύω ἀλλεπαλλήλων ὑελίων χημικῶς παρασκευασμένων καὶ διὰ θλάσεως τῶν ἀκτίνων νὰ παράγῃ φωτογραφήματα ὁμοιότατα πρὸς χαλκογραφίας, μετὰ διασταυρουμένων γραμμῶν, καὶ δυνάμενα νὰ τυπῶνται ἀπαραλλάκτως, ὡς ἂν εἶχον χαραχθῇ εἰς τὴν πλάκα. Καὶ παρὰ τῷ ἐφευρέτῃ μὲν εἶδον πολλὰ τῆς τέχνης αὐτοῦ δοκίμια, παρὰ δὲ τῷ Προέδρῳ τῆς Γερουσίας κ. Chase ὁλόκληρον καὶ ὡραῖον λεύκωμα, οὕτω τυπωθέν. Τίς ὅμως ἦν ἡ μετὰ ταῦτα τύχη τῆς ἐφευρέσεως καὶ ἂν ἐκ ταύτης προέκυψεν ἡ νῦν ἀσκουμένη φωτοτυπία δὲν ἔμαθον πλέον.

Εἰς τὸ αὐτὸ ξενοδοχεῖον, εἰς ὃ κατῳκοῦμεν, εὕρομεν, πρὸς μεγάλην ἡμῶν χαράν, καὶ τὴν οἰκογένειαν Γροσβέκ, καὶ συνεγευόμεθα μετ᾽ αὐτῆς εἰς μίαν τῶν εἴκοσι, νομίζω, μεγίστων τρα-

πεζῶν, αἵτινες ἐπλήρουν τὸ ἀχανὲς καὶ μεγαλοπρεπέστατον ἑστιατόριον, καὶ ἐφ᾽ ὧν ἡ πολυτέλεια τῆς διακοσμήσεως ἡμιλλᾶτο πρὸς τὴν τῶν ἐδεσμάτων. Ἐνταῦθα δ᾽ ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἴδωμεν κυρούμενον ἓν τῶν περιέργων χαρακτηριστικῶν τῆς Ἀμερικανικῆς ἀγωγῆς. Μίαν ἡμέραν αἱ δύω νέαι Γροσβὲκ ἔλειπον ἀπὸ τῆς τραπέζης· ἐρωτήσαντες δὲ τὴν μητέρα των, ἐμάθομεν ὅτι ὅλην τὴν ἡμέραν ἦσαν εἰς ἐκδρομὴν μετά τινων φίλων, καὶ δὲν εἶχον ἐπιστρέψῃ εἰσέτι. Τίνες δ᾽ ἦσαν αἱ φίλαι αὗται δὲν ἠρωτήσαμεν, ὅτε, ἐγερθέντες τῆς τραπέζης, καὶ ἐν ᾧ εἰσέτι συνδιελεγόμεθα εἰς τὸν προθάλαμον τοῦ ἑστιατορίου, εἴδομεν τὰς νέας κυρίας ἐπιστρεφούσας. Συνώδευον δ᾽ αὐτὰς δύω, οὐχὶ φίλαι, ἀλλὰ φίλοι, καὶ χαιρετίσασα ἡμᾶς ἡ τετραπλῆ συντροφία, εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἑστιατόριον νὰ δειπνήσῃ, διότι εἰς τ᾽ ἀκένωτα ταῦτα πανδοχεῖα τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὁ ὕστατος εὐλογεῖται. Ὁ κ. Γροσβέκ, μετὰ τῆς Κυρίας καὶ τῶν δύω μικροτέρων παιδίων του, ἐπορεύθη ἐν τούτοις εἰς τὸ Θέατρον (τὸ Ὀλυμπιακὸν καλούμενον), καί, κατὰ προτροπὴν αὐτοῦ, τὸν συνωδεύσαμεν καὶ ἡμεῖς, κατελάβομεν ὡραίας θέσεις εἰς τὴν ὑψηλὴν Στοὰν (Galerie), καὶ εἴδομεν μετὰ πλείστης εὐχαριστήσεως τὸ πολυτελέστατα καὶ ἄριστα διδαχθὲν δρᾶμα Rip van Winkel, συντεταγμένον καθ᾽ ἓν τῶν μυθιστορημάτων τοῦ Washington Irving. Ἰδίως δ᾽ ἐθαυμάσαμεν δύω παιδία ἕως 10 ἐτῶν, παραστήσαντα ὡς ἐντελεῖς ἠθοποιοί. Κατὰ τὴν διακοπὴν δὲ μεταξὺ τῆς δευτέρας καὶ τρίτης πράξεως, ἡ μικρὰ κόρη τοῦ κ. Γροσβέκ, ἥτις πλησίον μου ἐκάθητο, μοὶ ἔδειξεν ὅτι ἀνεκάλυψε κάτω, ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἰθούσης καθημένας, τὰς δύω ἀδελφάς της, ἃς καὶ ἀνεγνώρισα. «Καὶ ὑπὸ τίνος συνοδεύονται;» τὴν ἠρώτησα. Ὑπὸ δύω φίλων, μοὶ εἶπε, αὐτῶν οἵτινες κάθηνται ἑκατέρωθέν των. Δὲν ἠξεύρω τίνες εἶναι, τοὺς ἐγνωρίσαμεν μόνον πρὸ δύω ἡμερῶν, ἀφ᾽ ὅτου εἴμεθα ἐνταῦθα. Τὴν τοιαύτην περὶ τὰς σχέσεις ἐλευθερίαν αἰδήμων Ἀγγλὶς θὰ ἐκήρυττε schocking, πιστεύω.

Τὴν ἐπαύριον μεγάλη χαρὰ μοὶ ἐπιφυλάσσετο. Ἐκ Γερμανίας ὁ Βασιλεὺς Ὄθων, πρὸς ὃν οὐδέποτε ἔπαυσα τρέφων τὸν βαθύτατον σεβασμὸν καὶ ἀγάπην διὰ τὰς ψυχικὰς ἀρετάς, αἵτι-

νες τὸν ἐκόσμουν καὶ τὰ πρὸς τὴν Ἑλλάδα θερμὰ καὶ εὐγενῆ αὐτοῦ αἰσθήματα, ἐνθυμηθείς με, ὅπου ἤμην μακράν του καὶ τῶν ἐμῶν πάντων, ἔσχε τὴν ἀγαθότητα νὰ μοὶ πέμψη, διὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ αὐτοῦ κ. Δράκου, τὴν φωτογραφίαν του.

Καὶ ἡ ἐμὴ δὲ φωτογραφία ἐγένετο τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Εἷς φωτογράφος, ὁ κ. Βράδης (Brady) (Broadway καὶ Truth-street), ἐλθὼν πρός με μοὶ εἶπεν ὅτι ἔχει σειρὰν ὅλων τῶν μεγάλων ἀνδρῶν (!) καὶ μοὶ ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ φωτογραφήση καὶ ἐμέ, ἵνα μὲ κατατάξη μεταξὺ αὐτῶν. Τῷ ἔδωκα δὲ προθύμως αὐτήν, ἀναλογιζόμενος κατ᾽ ἐμαυτὸν πόσον εὐχερὴς κατήντησεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ αἰῶνι ἡ κατάταξις μεταξὺ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν. Λαβὼν δὲ τὴν εἰκόνα μου, φαίνεται ὅτι εὗρεν αὐτὴν τόσον ὀλίγον ἀνταποκρινομένην εἰς τὴν ἰδέαν, ἣν αὐτὸς εἶχε τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ὥστε διὰ βοηθητικοῦ χρωστῆρος προσθεὶς καὶ ἀφαιρέσας, μέχρι τέλους μὲ κατέστησε πᾶν ἄλλο ἢ ὅ,τι εἰμὶ καὶ μ᾽ ἀνέδειξεν ἀληθῆ Yankee.

Μεταξὺ τῶν, οὓς ἐν Νεοβοράκῳ κατὰ ταύτην τὴν ἐπίσκεψίν μου εἶδον, μνημονεύω τοῦ Ἰταλοῦ κ. Βόττα (Ὁδὸς 37, ἀρ. 35), νέου εὐγενεστάτου, λίαν περιποιητικοῦ καὶ φιλέλληνος, τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἀμερικανικοῦ πετρελαίου μετερχόμενον καὶ νυμφευθέντα Ἀμερικανίδα. Εἰς τὸ πρόγευμά του κληθείς, ἀπήντησα ἐκεῖ, ἐν ἄλλοις, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ***Μουχλῆ πασᾶ,*** τὸν ἰατρὸν μετερχόμενον. Μὲ ὡδήγησαν δ᾽ ἔπειτα εἰς τὸν μέγαν τῆς πόλεως περίπατον, τὸ Park, ὑπερτεροῦντα κατὰ καλλονήν, πλοῦτον καὶ πολυτέλειαν πᾶν ὅ,τι εἶδον ἐν Εὐρώπη τοιούτου εἴδους.

Ἡ ἐπαύριον (3)15 Σεπτ.) ἦν Κυριακή, καὶ ταύτην εἶχον προσδιορίση εἰς μεγάλην δι᾽ ἐμὲ διανοητικὴν ἀπόλαυσιν. Γενικῆς τότε ἀπελάμβανε φήμης ἐν Ἀμερικῇ, καὶ ἐφ᾽ ἅπασαν τὴν Εὐρώπην ἀντηχησάσης, ἡ κ. Beacher Stowe διὰ τὸ μυθιστόρημα αὐτῆς, τὸ ἐπιγραφόμενον «ἡ Καλύβη τοῦ θείου Θωμᾶ», κατ᾽ ἐμὲ πάσης συμπαθείας ἄξιον, οὐχὶ διὰ τὴν φιλολογικὴν αὐτοῦ ἐντέλειαν, ὅσον διότι, ἐφάμιλλον τῶν στρατιῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς, ὑπερεμάχετο καὶ αὐτὸ γενναίως ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων τῶν μαύρων δούλων

τῆς Ἀμερικῆς. Καὶ ἡ μὲν συγγραφεὺς ἀπῆν τοῦ Νεοβοράκου, ὥστε δὲν ἐδυνήθην νὰ τὴν ἐπισκεφθῶ καὶ τὴν συγχαρῶ διὰ τὰ εὐγενῆ αὐτῆς αἰσθήματα, ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς, ὁ αἰδεσιμώτατος κ. Beacher, θαυμαζόμενος ὡς ὁ εὐγλωττότερος τῶν ἱεροκηρύκων τῆς Συμπολιτείας, ἔμελλε νὰ ὁμιλήσῃ τὴν Κυριακὴν ἐκείνην ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Plymouth τοῦ Brucklin, ὃ ἦν προάστειον τοῦ Νεοβοράκου. Ἐκεῖ λοιπὸν ἀπῆλθον, ἵν' ἀκροασθῶ τοῦ ἱεροκήρυκος, καὶ χάριν τῆς ἀδελφῆς.

Τὴν ἐκκλησίαν εὗρον πυκνότατα πεπληρωμένην, ὡς προσεδόκουν, καί, μετά τινας ὀλίγας ψαλμωδίας, ἐνεφανίσθη ἱερεύς, νέος καὶ εὐπρεπής, καὶ ἀναβὰς τὸν ἄμβωνα, ἤρξατο τῆς διδαχῆς, ἧς πᾶσα λέξις προσήλου τὴν προσοχήν μου· ἀλλὰ τὸν ἐνθουσιασμὸν δὲν ᾐσθάνθην διεγειρόμενον ἐν ἐμοί, εἰς ὃν βαθμὸν τὸν ἐπρόσμενον, καὶ τὰ λεγόμενα μοὶ ἐφαίνοντο, εὔγλωττα μὲν καὶ ἀνεπίληπτα, ἀλλ' ὑπὲρ τὴν ἀξίαν κοινῶν τύπων οὐχὶ πολὺ ἐγειρόμενα, καὶ ἐξῆλθον τῆς ἐκκλησίας, ἀναλογιζόμενος ὅτι ἡ ὑπόληψις πρὸς τὴν εὐγλωττίαν τοῦ αἰδεσιμωτάτου Beacher οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ ἡ ἀντανάκλασις τῆς φήμης τῆς ἀδελφῆς του.

Ἐν ᾧ ὅμως ἐν τῷ προαυλίῳ περιέμενον τὴν ἅμαξάν μου, ἤκουσα δύο τῶν ἐξερχομένων τοῦ ναοῦ συνδιαλεγομένων.

— Καὶ ὁ κ. Beacher; ἠρώτα ὁ εἷς.

— Εἰς ἄλλην πόλιν, ἀπήντα ὁ ἄλλος. Εἶχε κληθῇ χθὲς τὸ ἑσπέρας, δι' αἰφνίδιόν τινα θάνατον, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ὡμίλησε σήμερον.

Οὕτως ἀπῆλθον ὁμολογῶν κατ' ἐμαυτὸν ὅτι αἱ σκέψεις μου ἦσαν ὀλίγον κατεσπευσμέναι.

Μεταξὺ δ' ἄλλων περιέργων τῆς ἀμερικανικῆς μεγαλοπόλεως περιέτρεξα καὶ τὸ κατάστημα τῆς Βιβλικῆς Ἑταιρίας, ἀσχολοῦν ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους ἐργάτας, ἢ μᾶλλον, κατὰ μέγιστον μέρος, ἐργάτιδας. Περιελθὼν δὲ τὸ ὅλον κατάστημα, εἶδον τὸν χάρτην κατασκευαζόμενον, βρεχόμενον, καὶ λειαινόμενον, εἶτα δὲ τὴν στοιχειοθεσίαν, τὴν ἠλεκτροτυπίαν, τὴν τύπωσιν εἰς 21 ταχυπιεστήρια, ὧν ἕκαστον, κατὰ τὰς διαστάσεις αὐτοῦ, τιμῆς 800-3500 ταλλήρων, κινούμενα δι' ἀτμομηχανῆς 60 ἵππων δυνάμεως, ἐτύ-

που 500-800 ἢ καὶ 1000 ἀντίτυπα τὴν ὥραν. Εἶτα δ' εἶδον τὸν ἔντυπον χάρτην ἐπαῦθις στιλβούμενον εἰς ὑδραυλικὰ πιεστήρια, τιμῆς 3000 ταλλήρων ἕκαστον. Μετὰ ταῦτα δ' ὁ χάρτης ἐκόπτετο ἀκριβέστατα διὰ μηχανῆς, ἐνεργούσης ὡς λαιμητόμος. Τὴν δίπλωσιν τῶν φύλλων καὶ τὴν εἰς τὰ βιβλία διανομὴν αὐτῶν ἐνήργουν αἱ κόραι διὰ τῶν χειρῶν, μετὰ θαυμασίας ταχύτητος. Κυκλοτερεῖς πρίονες ἔτεμνον ὀπὰς εἰς τῶν βιβλίων τὰς ῥάχεις, αἵτινες ἐρράπτοντο εἰς μαγκάνους διὰ τῶν χειρῶν. Ἐκόπτοντο δ' ἔπειτα τὰ περιθώρια τῶν οὕτω δεδεμένων βιβλίων, ἀναβιβαζομένων διὰ μηχανῆς πρός τὰς κοπίδας, καὶ ἀλλαχοῦ παρεσκευάζοντο καὶ ἐτέμνοντο τὰ βιβλιοδετικὰ δέρματα καὶ χαρτόνια, ἐπιέζοντο ἐπ' αὐτῶν τὰ κοσμήματα, τῆς ῥάχεως λαμβανούσης τὸ δέον σχῆμα διὰ περιστρεφομένου κυλίνδρου. Εἶτα δὲ συνεπιέζετο τὸ βιβλίον, ἐχρωματίζετο διὰ ψήκτρας ἢ ἐχρυσοῦτο τῶν φύλλων τὸ ἄκρον, καὶ οὕτως ὁ βάμβαξ, ὅστις εἰσήρχετο εἰς τὰς προσγείους ἀποθήκας εἰς δέματα, ἀναβιβαζόμενος καὶ μεταποιούμενος βαθμηδόν, ἐξήρχετο ἐκ τοῦ ἄλλου πέρατος τοῦ καταστήματος καὶ ἐπέμπετο εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα πάσης τῆς οἰκουμένης, μεταβληθεὶς εἰς κομψὰς Βίβλους ἢ Ἁγίας Γραφάς, τετυπωμένας εἰς πάσας τὰς γνωστὰς καὶ ἀγνώστους γλώσσας, εἰκοσιδύο ἐν ὅλοις, ἐν αἷς καὶ αἱ κυριώτεραι διάλεκτοι τῶν ἀγρίων τῆς Ἀμερικῆς.

Μετὰ δὲ τὸ κολοσσιαῖον τοῦτο κατάστημα εἶδον καὶ τὸ τῆς **Ἱστορικῆς** Ἑταιρείας, ἥτις ἰδίως περὶ τὴν ἐγχώριον ἱστορίαν ἐγκύπτει, περιελάμβανε δὲ τότε χίλια μέλη, τελοῦντα ἕκαστον πρὸς πέντε τάλληρα ἐτησίως. Ἦν δ' ἐκεῖ κατατεθειμένη καὶ συλλογὴ εἰκόνων, καὶ ἄλλη προσέτι ἀρχαιοτήτων μεξικανικῶν καὶ αἰγυπτιακῶν, ἐν αἷς διέπρεπον καὶ δύο Ἄπεις τεταριχευμένοι. Φιλοφρόνως δὲ προσεκλήθην ὑπὸ τοῦ προέδρου εἰς τὰς συνεδριάσεις, τελουμένας ἀνὰ πᾶσαν πρώτην Πέμπτην ἑκάστου μηνός.

Τέλος δ' ἔφθασαν αἱ ἐξ Ἀθηνῶν περιμενόμεναι ἐπιστολαί, καὶ δι' αὐτῶν διεταττόμην ν' ἀγοράσω ἀφεύκτως δύω μηνύτορας καὶ νὰ πέμψω αὐτοὺς ὅσον τάχιον κατὰ τὸν καταλληλότατον τρόπον. Ἀλλὰ τὶς ἦν ὁ καταλληλότατος τρόπος; Τοῦτο ἦν τὸ πρώτιστον ζήτημα· διότι οἱ μηνύτορες, καθ' ὃ ἀποκλειστικῶς

προωρισμένοι εἰς ὑπεράσπισιν ἀκυμάντων λιμένων καὶ στομίων ποταμῶν, ἦσαν μικροὶ τὰς διαστάσεις, ὁλοσίδηροι, βαρεῖς καὶ ἀβαθεῖς καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ μέγιστον αὐτῶν ἀμυντικὸν πλεονέκτημα. Ἀλλ' ἕνεκα τούτου ἦσαν ἥκιστα πρόσφοροι εἰς διάπλουν τοῦ Ὠκεανοῦ. Τοῦτο μοὶ ἐπεβεβαίωσαν καὶ ἐμπειροτέχναι, εἰπόντες μοι ὅτι ὁ μόνος τρόπος τῆς μετακομίσεως αὐτῶν θὰ ἦν ἡ ναυπηγία μεγάλων ξυλίνων σκαφῶν, εἰς ὧν ἕκαστος, ἀνὰ εἷς ἐγκλεισθεὶς τῶν μηνυτόρων, νὰ διαπλεύσῃ τὸν Ὠκεανόν. Ἐπληροφορήθην δὲ καὶ ὅτι ἐπὶ τούτῳ καὶ μόνῳ τῷ ὅρῳ αἱ ἀσφαλιστικαὶ ἑταιρεῖαι συγκατένευον νὰ ἐγγυηθῶσι τὴν παράδοσιν αὐτῶν εἰς Εὐρώπην.

Εἰ καὶ τοῦτο ἤδη μοὶ ἀπεδείκνυε τὸ σχεδὸν ἀνέφικτον τῆς παραγγελίας, δὲν ἠθέλησα ὅμως νὰ παραιτηθῶ ἀμέσως τῶν ἀποπειρῶν μου, καὶ κατὰ πρῶτον λόγον ἀπετάθην, συμβουλὴν ζητῶν διὰ τὴν ἐκλογήν, εἰς τὸν ἐξοχώτατον τῶν ναυπηγῶν, τὸν Ἑριξῶνα, οὗ ἡ φήμη ἐξετείνετο ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην, καὶ οὗ ἡ πρὸς τὸν γαμβρόν μου Ρόζεν ἀδελφικὴ φιλία μοὶ ἠγγυᾶτο τὴν πρόθυμον ἀῤῥωγήν. Τοιαύτην δὲ καὶ εὗρον τῷ ὄντι· διότι ὁ κ. Ἐριξών, ἅμα περὶ τῆς προθέσεώς μου μαθών, μοὶ ἐνεχείρισε κατάλογον πάντων τῶν σωζομένων μηνυτόρων καὶ ἐξ αὐτῶν δι' ἰδίου σημείου ὑπέδειξεν ἑπτά, εἰπών μοι ἐμπιστευτικῶς ὅτι ἐκ τούτων καὶ μόνων δύναμαι νὰ ἐκλέξω, διότι τῶν ἄλλων πάντων ἠξεύρει θετικῶς ὅτι, ἕνεκα ἀμελοῦς ἀνέκαθεν κατασκευῆς καὶ κακῆς διατηρήσεως μετὰ τὸν πόλεμον, ἐσάπη ἡ ξυλική, μόνοι δ' ἐξαιροῦνται οἱ ἑπτὰ ἐκεῖνοι, οὓς ὁ ἴδιος ἐναυπήγησε, καὶ περὶ ὧν ἐγγυᾶται.

Ἡ χρησιμωτάτη αὕτη πληροφορία τόσῳ μᾶλλον μὲ ηὐχαρίστησε, καθ' ὅσον εὗρον ὅτι μεταξὺ τῶν ἑπτὰ ἀξιοσυστάτων, περιελαμβάνοντο οἱ δύω μᾶλλον ἑλκύσαντες τὴν προσοχὴν καὶ τὴν ἔγκρισίν μου, ὅτε εἶχον ἐπισκεφθῇ τὸ νεώριον τῆς Φιλαδελφείας. Ἐκφράσας λοιπὸν τὴν εὐγνωμοσύνην μου τῷ κ. Ἐριξῶνι διὰ τὰς πολυτίμους πληροφορίας του, τὸν ἀπεχαιρέτισα, καθ' ὃ προτιθέμενος νὰ ἐπιστρέψω εἰς Οὐασιγκτῶνα, ἵνα ἀσχοληθῶ περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑπουργικῆς διαταγῆς.

Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον ἀπὸ πρωΐας καὶ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου, ἐλθών πρός με ὁ Γενικὸς ἡμῶν Πρόξενος κ. Βότασης, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ κ. Ἐριξὼν δὶς ἀπὸ τῆς χθὲς ἔπεμψε πρὸς αὐτόν, ἐρωτῶν ἂν εἶχον ἀναχωρήση, καθότι εἶχε κατεπειγόντως ἀνάγκην νὰ μὲ ἰδῇ. Ἔσπευσα ἑπομένως εἰς συνάντησίν του, καὶ ἐκεῖνος, λίαν τεταραγμένος, μοὶ εἶπεν ὅτι δι᾽ ὅλης τῆς νυκτὸς δὲν ἐκοιμήθη, διότι, ἀφ᾽ οὗ μὲ εἶδεν, εἰς νέας ἐπιδοθεὶς ἐρεύνας, ἐβεβαιώθη, ὅτι ἐσφαλμένως μὲ εἶχε πληροφορήση, καθ᾽ ὅσον ἀληθῶς καὶ οἱ ἑπτὰ μηνύτορες, οἱ ὑπ᾽ αὐτοῦ κατασκευασθέντες, ἦσαν καὶ ἐκεῖνοι, οὐχ ἧττον ἢ οἱ λοιποί, ἕνεκα τῆς παραμελήσεως αὐτῶν ἀπὸ τῆς παύσεως τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐλλείψεως ξηρᾶς δεξαμενῆς, σεσηπότες καὶ ἄχρηστοι, καὶ ἑπομένως ὅτι, εἴτε αὐτούς, εἴτε ἐκ τῶν ἄλλων ἀγοράσωμεν, ἐκ τῆς πρώτης σφαίρας, ἥτις τυχὸν θὰ ἐνέσκηπτε, ἡ ξύλωσις αὐτῶν θὰ διελύετο, καὶ κατόπιν αὐτῆς θὰ κατέρρεεν εὐθὺς καὶ ὁ σιδηροῦς θώραξ.

Ταῦτα μαθὼν παρὰ τοῦ φιλαλήθους καὶ μεγαλόφρονος ναυπηγοῦ, οὐδὲν ἄλλο εἶχον ἢ νὰ παραιτηθῶ πάσης περαιτέρω ἐνεργείας περὶ ἀγορᾶς μυνμτόρων, καὶ νὰ φέρω τοῦτο εἰς γνῶσιν τῆς Β. Κυβερνήσεως.

Ἀνεχώρησα, ἑπομένως, αὐθημερὸν ἐκ Νεοβοράκου, ὅπου ἄσκοπος ἦν ἡ περαιτέρω διαμονή μου, καὶ διενυκτέρευσα εἰς Orange, τὴν 3)4 τῆς ὥρας διὰ σιδηροδρόμου ἀπὸ τοῦ New Jersey ἀπέχουσαν λαμπρὰν ἔπαυλιν τῆς εὐγενοῦς κ. Pilot, ἥτις μᾶς εἶχε προσκαλέσει παρ᾽ ἑαυτῇ, καὶ ἔνθα συνηντήθημεν μετὰ τῆς ἀρίστης οἰκογενείας τοῦ κ. Boileau, Προξένου τῆς Γαλλίας. Τὴν δ᾽ ἐπιοῦσαν ἀπῆλθον εἰς Οὐασιγκτῶνα· ἀλλά, διερχόμενος διὰ Φιλαδελφείας, ἠθέλησα καὶ αὖθις νὰ ἰδῶ τοὺς ἐκεῖ ὁρμῶντας μηνύτορας, πρὶν ἢ ὁριστικῶς ἀναφέρω εἰς τὸ Ὑπουργεῖον.

Κατέλυσα λοιπὸν ἐκεῖ, καὶ τὴν ἐπαύριον, ἐπιβὰς ἁμάξης, ἣν ἐπλήρωσα $5^1/_2$ τάλληρα (!), κατῆλθον μετὰ τοῦ Κλέωνος εἰς Navy Yard, τὸ ἐπίνειον. Ἐκεῖ δ᾽ ὁ Ναύαρχος, ὁ αὐτοῦ προϊστάμενος, ὅστις καὶ τὰς Ἀθήνας ἄλλοτε εἶχεν ἐπισκεφθῇ, διαταγὰς ἤδη ἔχων παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν, μᾶς διεβίβασεν εἰς τὸν Ναύσταθμον δι᾽ ἀτμοπλοίου, καὶ ὑποδεχθεὶς ἡμᾶς μετὰ κα-

νοιοβολισμῶν καὶ μουσικῆς, μᾶς ἐπέδειξε τὰ πάντα λεπτομερῶς, εἰς εἴκοσι μηνύτορας ἡμᾶς περιαγαγών, ἐν οἷς ἦσαν καὶ οἱ ὑπὸ τοῦ Ἐριξῶνος κατ' ἀρχὰς συστηθέντες μοι καὶ πάντες οἱ παρ' αὐτοῦ ναυπηγηθέντες. Ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει μου δέ, ἂν ἡ ξυλικὴ αὐτῶν διατηρῆται ἀβλαβής, ἐφάνησαν, ὅτε ναύαρχος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἀξιωματικοί, ἐκπλαγέντες πως, ὅτι ἄνθρωπος ἀμύητος τὰ ναυτικὰ ἔθιγε τοιαύτην ὑπόνοιαν, καὶ μοὶ ἀπήντησαν ὅτι τῶν ξύλων ἡ κατάστασις δὲν δύναται νὰ γνωσθῇ εἰμὴ ἀφαιρουμένης τῆς σιδηρᾶς ἐπενδύσεως· ἡ ἀμφίβολος δ' αὕτη ἀπόκρισις μοὶ ἤρκει εἰς ἐπιβεβαίωσιν ὅτι τοῦ Ἐριξῶνος ἡ πεποίθησις δὲν ἀπεῖχε πολὺ τῆς ἰδικης των.

Ἐπανελθόντες δ' ἐκ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης, διεμείνομεν, τὸ ἐπίλοιπον τῆς ἡμέρας ἐν Φιλαδελφείᾳ, καὶ περιήλθομεν τὴν πόλιν παρὰ τὸ ὡραῖον χεῖλος τοῦ ποταμοῦ Delaware, ὃν ὡραίως κοσμεῖ σύμφυτος νῆσος, ἐν τῷ μέσῳ ἔχουσα κατοικίας. Τὸ δ' ἑσπέρας ἀπήλθομεν εἰς τὸ θέατρον, καὶ εἴδομεν μετὰ πολλῆς δεξιότητος διδασκόμενον ὡραῖον δρᾶμα, ἐπιγραφόμενον Cast.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν διευθυνόμενοι πρὸς Οὐασιγκτῶνα, ἐμείναμεν ἐπί τινας ὥρας εἰς τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἡμῶν κείμενον μέγα Φρενοκομεῖον, κατάστημα ἀξιόλογον καὶ μιμήσεως ἄξιον. Δύω ὡραῖοι καὶ κατάφυτοι λόφοι χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ ῥύακος, καὶ περιβάλλονται ὑπ' ἀπεράντου τοίχου, ἔσωθεν ἀοράτου, διότι ἐπικαλύπτεται ὑπὸ παραπεφυτευμένων δένδρων. Ὁ εἷς τῶν λόφων ἔχει ἐπὶ κορυφῆς φρενοκομεῖον ἀνδρῶν, ὁ δ' ἕτερος γυναικῶν. Ὅτε εἰσήλθομεν εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο, ἀπηντήσαμεν ἐν ταῖς δενδροστοιχίαις πολλαχοῦ κυρίας, ἀνὰ μίαν ἢ ἀνὰ δύω, ἐλαυνούσας κομψὰ ἁμάξια, καὶ ἐμάθομεν, πρὸς ἔκπληξιν ἡμῶν, ὅτι καὶ αὗται ἦσαν ἐκ τῶν φρενοβλαβῶν, ἐξ ἐκείνων εἰς ἃς ἔκριναν οἱ ἰατροὶ ὅτι δύνανται ἀβλαβῶς νὰ ἐπιτρέπηται ἀνεπιτήρητος ἡ τοιαύτη διασκέδασις. Ὅτε δ' εἰσήχθημεν εἰς τὴν οἰκοδομὴν ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ κ. Lees, ἐθαυμάσαμεν τῆς διασκευῆς τοῦ εὐρυχωροτάτου καταστήματος τὴν κομψότητα καὶ τὴν πολυτέλειαν, φαινομένου μᾶλλον, ὡς προωρισμένου εἰς τέρψιν καὶ διασκέδασιν εὐθύμου κοινωνίας ἢ εἰς κάθειρξιν δυστυχῶν νοσηλευομένων.

Διάφορα αὐτοῦ δωμάτια ἦσαν διεσκευασμένα εἰς βιβλιοθήκας, μουσεῖα, εἰς μέγα σχολεῖον 16 περιέχον κλάσεις, εἰς αἰθούσας σφαιριστηρίων, τεχνικῆς παγοδρομίας, μουσικῆς καὶ χοροῦ, καὶ εἴδομεν πολλὰς τῶν ἀσθενῶν κομψῶς ἐνδεδυμένας, σεμνοτάτας τὴν συμπεριφοράν, εἰς ἀνάγνωσιν ἐπιδιδομένας, κυμβαλιζούσας ἢ ᾀδούσας ἐνίοτε τεχνικώτατα. Αὗται ἦσαν αἱ πάσχουσαι ἐκ μονομανιῶν. Μίαν ἐξ αὐτῶν, νέαν ὡραίαν καὶ χαριεστάτην, εἴδομεν, ὅτε διηρχόμεθα διὰ τοῦ διαδρόμου, προκύπτουσαν τῆς θύρας τοῦ δωματίου, καὶ ἀφορῶσαν πρὸς ἡμᾶς μετὰ γλυκυτάτου μειδιάματος.

— Καὶ αὕτη παράφρων; ἠρώτησα τὸν ἰατρόν. Τίς εἶνε ἡ μονομανία της;

— Φιλαρέσκεια, μοὶ εἶπεν.

— Ἐθαύμαζον, τῷ ἀπήντησα, μέχρι τοῦδε ὅτι τὸ κατάστημα ὑμῶν εἶναι τόσον μέγα. Ἤδη ἀπορῶ ὅτι εἶναι τόσον μικρόν.

Αἱ δὲ φρενητιῶσαι, αἱ ἐπικίνδυνοι εἰς ἑαυτὰς καὶ τοὺς ἄλλους, εἶχον ἑκάστη ἀνὰ δύω ἴδια μικρὰ δωμάτια, καθάρια καὶ φωτεινά, τὸ μὲν ἔχον τοὺς τοίχους ὅλους ἐπιστρωμένους, ἵνα μὴ ἡ παράφρων προσκρούῃ εἰς αὐτούς, τὸ δὲ κατοικούμενον ὑπὸ τῆς θεραπευούσης αὐτὴν νοσοκόμου. Μετὰ χαρᾶς δ' ἐπληροφορήθην ὅτι πολλαὶ τῶν ἀσθενῶν ἐξέρχονται ἐντελῶς θεραπευθεῖσαι, μετὰ τὴν φιλάνθρωπον καὶ νοήμονα ταύτην νοσηλείαν, καὶ τὴν ἀγωγὴν συμπληρώσασαι αἱ νεώτεραι, καὶ πολλάκις πλουσίας εἰς τὸ κατάστημα φέρει κληροδοτήσεις ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν ἀναλαβουσῶν τὴν ὑγείαν των.

Τὸ δὲ Φρενοκομεῖον τῶν ἀνδρῶν δὲν μᾶς ἔμεινε καιρὸς νὰ ἐπισκεφθῶμεν, καὶ τὸ ἑσπέρας (Σαββάτου, 9|21 Σεπτεμβρίου), ἤμεθα ὀπίσω ἐν Οὐασιγκτῶνι, καὶ τὴν ἐπαύριον ἔσπευσα εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν, κ. Wells. Μοὶ εἶπε δ' οὗτος ὅτι εἶχε δώσει τὰς προς ὑποδοχήν μου διαταγὰς εἰς τὸ Νεώριον, καὶ μοὶ προσέφερεν οἵους ἤθελον ἐκ τῶν μηνυτόρων, οὓς ἐκεῖ εἶδον, ἐπὶ τῇ εὐτελεστάτῃ τιμῇ τριακοσίων χιλιάδων φράγκων τὸν ἕνα. Ἐγὼ δ', εὐχαριστήσας αὐτὸν διὰ τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν προθυμίαν του, τῷ προσέθηκα ὅτι, κατὰ ἕνα μόνον τρόπον ἠδυνάμην ν' ἀνταποκριθῶ εἰς αὐτὴν ἐπαξίως, δίδων αὐτῷ τὴν

ἐνδιαφέρουσαν πληροφορίαν, ὅτι πάντες οἱ ἐν Φιλαδελφείᾳ μυνήτορες ἦσαν σεσηπότες, δι᾿ ὃ καὶ ἐπ᾿ οὐδεμιᾷ τιμῇ ἐδύνατό τις αὐτῶν νὰ μᾶς χρησιμεύσῃ.

Ὁ κ. Wells, ὅστις δὲν ἦν ναυτικὸς τὸ ἐπάγγελμα, Ὑπουργὸς δὲ μόνον κατὰ κοινοβουλευτικὴν ἐπιρροήν, ἔμεινεν ἐκπεπληγμένος ἐπὶ τῷ ἀκούσματι, ἠμφισβήτησεν αὐτὸ κατ' ἀρχάς· ἀλλ᾿ ὅτε τῷ εἶπον ὅτι γνωρίζω τοῦτο ἐκ πηγῆς ἀσφαλεστάτης, ἣν δὲν δύναμαι νὰ τῷ εἰπῶ, ἀλλ' ὅτι καθῆκον μου ἐνόμισα νὰ τῷ δώσῳ ταύτην τὴν ἀφορμὴν πρὸς ἔρευναν, ἐσιώπησε, καὶ ποτὲ πλέον περὶ τῆς ὑποθέσεως δὲν μοὶ ἀνέφερεν, ὅπερ ἀναμφισβητήτως ἀποδεικνύει, ὅτι ἀνεκάλυψε τὴν ὀρθότητα τῶν πληροφοριῶν μου.

Ἐπιστείλας δ᾿ εἰς Ἀθήνας τοὺς λόγους, δι᾿ οὓς ἡ περὶ τῶν μηνυτόρων διαταγὴ ἦν ἀνεπίδεκτος ἐκτελέσεως, τὴν αὐτὴν ἑσπέραν ἐπεσκέφθην καὶ τὸν Πρωθυπουργὸν κ. Seward, ἵνα καὶ εἰς αὐτὸν ἀναφέρω τὸ ἀποφατικὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐρεύνης μου. Εὐχαρίστως δ᾿ ὠφελούμην πάσης περιστάσεως, ἵνα ἐπισκέπτωμαι τὸν ἔξοχον ἄνδρα, ὅστις, αἰσθηματικὸς μὲν πολὺ δὲν ἦτο, οὐδὲ κἂν ἰδιαιτέρως φιλέλλην, καθ᾿ ὅσον πάσας τὰς πολιτικὰς θεωρίας του ψυχρῶς καὶ ἀπροκαλύπτως εἰς μίαν ὑπέτασσε, τὴν τοῦ συμφέροντος τῆς πατρίδος του, οὐδ᾿ ἐπιδεικτικός τις ἦν ἐν τῇ συναναστροφῇ, καὶ ἥκιστα πολύγλωττος, οὐδεμίαν ἄλλην γλῶσσαν γινώσκων πλὴν τῆς Ἀγγλικῆς, ἀλλ᾿ ἦν ἀνὴρ ἐμβριθής, εὐφυέστατος καὶ διὰ γνώσεων πλείστων πεπροικισμένος, ὥστε ἠρεσκόμην καὶ ξένα πολλάκις τῇ πολιτικῇ συζητῶν μετ᾿ αὐτοῦ. Ἰδίως δ᾿ ἠσχολεῖτο περὶ τὴν μελέτην τῆς Ἁγ. Γραφῆς ὑπὸ πᾶσαν ἄποψιν, θρησκευτικὴν καὶ φιλοσοφικήν, καὶ κατ᾿ ἐκείνην τὴν ἑσπέραν, καὶ ἄλλων παρόντων εἰς τὴν συναναστροφήν, μετὰ τὰ περὶ τῶν πλοίων, παρήχθημεν καὶ εἰς θεολογικὴν συζήτησιν, ἐκείνου μὲν διϊσχυριζομένου, βοηθείᾳ καὶ τῆς ὡραίας νύμφης του, τῆς συζύγου τοῦ υἱοῦ του, ὅτι ἡ ἔρευνα τῶν Γραφῶν ἐστὶν ἀπαραίτητος, διότι πρὶν ἢ πιστεύωμεν, πρέπει νὰ ἐννοῶμεν, ἐμοῦ δ᾿ ἀντιλέγοντος ὅτι, ναὶ μὲν πρέπει νὰ ἐρευνῶμεν τὰς Γραφάς, ἀλλ᾿ ἵνα πιστεύωμεν καὶ ὅ,τι δὲν ἐννοοῦμεν, διότι τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν πολλαὶ εἰσὶ τάξεως ὑπερβαινούσης τὴν ἡμετέραν κατάληψιν· καὶ συνήγορον

ὑπὲρ τῆς θεωρίας μου εἶχον καὶ τὸν συνάδελφόν μου κ. Γερόλδ, τὸν Πρέσβυν τῆς Πρωσσίας.

Στρατηγοὺς ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων τῆς Ἀμερικῆς ἐγνώρισα τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Στρατηγοῦ Γράντ, τὸν Sheridan, τὸν Sickler καὶ ἄλλους, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, δειπνῶν παρὰ τῷ κ. Seward, τὸν νεαρὸν κ. Hercock, ἰδίως διακριθέντα εἰς τοὺς κατὰ τῶν Ἰνδῶν ἀγῶνάς του.

Μὴ ἔχων δὲ πλέον νὰ μεριμνήσω περὶ προμηθείας, οὐδ᾿ ὅπλων, οὐδὲ πλοίων, ἐξ Ἀμερικῆς καὶ τὰς περὶ τῆς ἐνταῦθα πολιτικῆς ὑποστηρίξεως ἐλπίδας, δι᾿ ὧν ἐν Ἑλλάδι διεβουκολοῦντο, ὅλως κενὰς εὑρών, ἐπροσπάθησα κἂν ἄλλας, ἐν τούτοις, οἵας δήποτε ὠφελείας, ἔστω καὶ πολὺ ἐλάσσονος κατηγορίας, νὰ ἐπιτύχω, εἰ δυνατόν, οἷον καὶ περὶ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ δασμοῦ τῆς σταφίδος, ἀναλόγως πρὸς ἥν, ἐπὶ ταῖς ἐμαῖς παραστάσεσι, καὶ δι᾿ ἐνεργείας τοῦ κ. Γλάδστωνος, εἴχομεν ἐπιτύχῃ ἄλλοτε ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἠγωνίσθην, ἑπομένως, νὰ ὑποδείξω τῷ κ. Σουάρδ, ὅτι οἱ μεγάλοι ἐπὶ τοῦ προϊόντος ἐν ταῖς Ἡνωμέναις Πολιτείαις ἐπιβαλλόμενοι τότε δασμοί, οὐ μόνον τὴν Ἑλλάδα βλάπτουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς Ἀμερικανικὰς προσόδους, τὴν εἰσαγωγὴν αὐτοῦ σχεδὸν ἐντελῶς παρακωλύοντες. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα προσέκρουσα πρὸς βράχον δυσκλόνητον, σύστημα προστατευτικόν, ὃ εἶχε παραδεχθῇ καὶ εἰς ὃ ἐνέμενε τότε, ἕνεκα τῶν οἰκονομικῶν αὐτῆς δυσχερειῶν, ἡ ἀμερικανικὴ κυβέρνησις. Τούτου ἕνεκα ὁ κ. Σουὰρδ ἀπεδέξατο ἥκιστα εὐμενῶς τὰς ἐμὰς παρατηρήσεις. Ἀλλ᾿ οὐδ᾿ ἐγὼ εἶχον ἐλπίσῃ τὴν νίκην λίαν εὐχερῆ, δι᾿ ὃ καί, εἰς πολλοὺς ἀπετάθην βουλευτὰς καὶ γερουσιαστάς, συμπολιτευομένους τε καὶ ἀντιπολιτευομένους, καταδεικνύων αὐτοῖς ὅτι, ἐλαττουμένου τοῦ φόρου τῆς εἰσαγωγῆς, θὰ ηὔξανεν ἡ εἴσπραξις τῆς Συμπολιτείας διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐπεκαλούμην τὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας, ἥτις, διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, εἶχεν ἐλαττώσῃ εἰς τὸ ἥμισυ τῆς σταφίδος τὸν φόρον, καὶ ἔδωκα καὶ πολλοῖς ὑπόμνημα περὶ τούτου. Μοὶ συνέβη δὲ καὶ ἐν Ἀμερικῇ ὅ,τι καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ μοὶ εἶχε συμβῇ· δηλαδή,ἀφ᾿ οὗ ἠγωνίσθην καὶ ἔπεισα διὰ λόγων καὶ ἐγγράφων τοὺς ἐξ ὧν τὸ ζήτημα ἐξηρτᾶτο, τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν μου ἐπῆλθε μό-

νον, ἀφ᾿ οὗ ἔπαυσα τότε μὲν ὑπουργεύων, νῦν δὲ πρεσβεύων ἐν Ἀμερικῇ, ταύτην τὴν φορὰν ὅμως κἂν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ μου Κλέωνος, μείναντος Ἐπιτετραμμένου, καὶ τὰς προσπαθείας ἐξακολουθήσαντος.

Ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου ἐκ τῆς πρωτευούσης εἶχεν ἀφιχθῇ εἰς αὐτὴν καὶ ὁ κατὰ ζῆλον ἡμῶν πεμφθεὶς Πρέσβυς τῆς Τουρκίας, ὁ Περότης Βλάκβεης, ἀνὴρ εὐπαρουσίαστος καὶ εὐγενὴς τοὺς τρόπους, συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τῆς συζύγου του, Ἑλληνίδος ἐκ Σταυροδρομίου ἐπίσης, νέας καὶ ὡραίας, ἀλλ᾿ ἐπειδή, μὴ ὁμιλοῦσα τὴν ἀγγλικήν, ἔμενεν ἀποκεκομμένη ἀπὸ τῆς ἐγχωρίου κοινωνίας καὶ μεμονωμένη, τὴν ἐπισκεπτόμην ἐνίοτε, εἰκαὶ μεταξὺ τῶν δύω Πρεσβειῶν, ὡς ἦν ἑπόμενον κατὰ τὰς περιστάσεις ἐκείνας, ὑπόκωφος ὑφίστατο καὶ διαρκὴς πολιτικὴ πάλη. Ἕλλην δὲ ἦν καὶ ὁ γραμματεὺς τῆς Ὀθωμανικῆς πρεσβείας, ὁ κ. Βαλταττζῆς, ὃν δὲν ἐφαίνετο πολὺ ἐπιεικῶς ἐκτιμῶσα ἡ κοινωνία τῆς Οὐασιγκτῶνος.

Ἀφ᾿ οὗ δὲ καὶ μετὰ τοῦ νέου συναδέλφου συνέδεσα τὰς κατ᾿ἐπιφάνειαν σχέσεις, καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τῆς σταφίδος ἔπραξα πᾶν τὸ δυνατόν, ἠθέλησα νὰ ἐπωφεληθῶ τῶν καλῶν ἔτι ἡμερῶν τοῦ φθινοπώρου, ἵνα γνωρίσω τινὰς ἔτι χώρας τῆς Ὁμοσπονδίας, καὶ τὴν 18|30 Σεπτεμβρίου ἀπῆλθον, μετὰ τοῦ Κλέωνος πάντοτε, ἐξ Οὐασιγκτῶνος, καὶ μετὰ δίωρον πορείαν διὰ σιδηροδρόμου πρὸς βορρᾶν, ἀφίχθημεν εἰς ***Βαλτιμόραν***, πόλιν 250 χιλιάδων κατοίκων, ἥτις, ὅμως, δὲν μᾶς ἐφάνη λίαν ἐπιμελῶς καὶ εὐπρεπῶς τότε διατηρουμένη. Ὡραῖος ἐστὶν ὁ παραρρέων αὐτὴν εὐρύς, ἀλλ᾿ ἀβαθὴς ποταμὸς Σεισκουάνας, ὑπὸ καταφύτων νήσων εἰς βραχίονας πολλοὺς διαιρούμενος, καί, μετ᾿ αὐτήν, βορειοδυτικῶς χωροῦντες, ἀφίχθημεν εἰς τὰ ***Ἀλλεγάνεια*** ὄρη, ἔχοντα ὅμως μᾶλλον τὴν ὄψιν καὶ τὰς διαστάσεις γραφικωτάτων καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὑψηλῶν λόφων. Μετ᾿ ἐννέα δ᾿ ὡρῶν δι᾿ αὐτῶν ὁδοιπορίαν κατελύσαμεν τὸ ἑσπέρας εἰς Ἄλτοναν, πόλιν ἐν μιᾷ τῶν κοιλάδων κειμένην, ὁμοίαν δὲ πρὸς μέγα χωρίον, ἢ πρὸς ἐπαρχιακάς τινας πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἐν αἷς, μεταξὺ οἰκίσκων καὶ καλυβῶν, ἀπαντῶνταί τινες διεσπαρμέναι μεγάλαι οἰκοδομαί.

Τὴν δ᾿ ἐπιοῦσαν ἡ ὁδὸς ἡμῶν εἰλίσσετο χαριέστατα διὰ τῶν

συμφύτων κοιλάδων ἢ εἰς τὰς πλευρὰς τῶν λόφων, καὶ εἰς τὰς 2 μ. μ. ἀφίχθημεν εἰς τὴν ἐπίσημον βιομηχανικὴν πόλιν Pittsburg, πλουσίαν, μεγάλας οἰκοδομὰς καὶ πάμπολλα περιέχουσαν ἐργοστάσια, καὶ γραφικώτατα δ' ἐπικαθημένην εἰς τὴν ὄχθην τοῦ εὐρέος καὶ χαριεστάτου ποταμοῦ Ohio, φερωνύμου ὄντως, διότι ἡ λέξις σημαίνει ἰνδιστὶ τὸν ***ὡραῖον***, ἀπὸ τούτου τοῦ σημείου δὲ πλευστοῦ ὄντος τοῖς πλοίοις. Ἐνταῦθα μόνον ἀριστήσαντες, ἀνεχωρήσαμεν περὶ τὰς 3 μ.μ. καὶ ἀφίχθημεν περὶ τὴν 11ην τῆς νυκτὸς εἰς Crestlein, ὅπου κατελύσαμεν εἰς μεγαλοπρεπὲς ξενοδοχεῖον.

Τὴν δ' ἐπαύριον (20 Σεπτ. 1 Ὀκτ.) βροχῆς ἐπελθούσης ραγδαίας κατελίπομεν τὴν πόλιν μόνον περὶ τὴν 10ην, χωροῦντες δυτικῶς τῆς σειρᾶς τῶν Ἀλλεγανίων, εἰς πεδιάδας μικράς, μονοτόνους, ἀραιῶς κατοικουμένας, καὶ ἐφ' ὧν καταδήλως φαίνεται ὅτι ὁ ἐξ Εὐρώπης πολιτισμὸς ἐστὶν εἰσέτι νεήλυς καὶ οὐχὶ ἑδραίως ἐρριζομένος. Οὕτως ἀπηντῶμεν πολλαχοῦ τῶν δασῶν, δι' ὧν διηρχόμεθα, μεγάλα δένδρα ἀρτίτομα καὶ ἀρτικαῆ, ἢ καὶ ἔτι καιόμενα ὑπὸ τῶν ἐποίκων, ἀμφισβητούντων ἄρτι τὴν χώραν πρὸς τὴν ἀγρίαν φύσιν, ἐβλέπομεν δὲ καὶ ἀραιῶς διεσπαρμένας ἐν τοῖς δρυμοῖς ξυλίνας καλύβας, ἴσως σπέρματα, ἐξ ὧν, μετ' οὐ πολλὰ ἔτη, θέλουσιν ἀναπτυχθῇ πόλεις μυρίανδροι, ὡς πολλαχοῦ συμβαίνει τῆς Ἀμερικῆς, καὶ ὡς προοιωνίζονται μεταξὺ τῶν καλυβῶν ἐγειρόμεναι ὑψηλαὶ κάμινοι καὶ τὰ ἐν ταῖς ἐρήμοις ἐναγωνίως ἐργαζόμενα ἀτμοκίνητα τεχνουργεῖα. Ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἤρχιζον ἤδη ἀναφυόμεναι τοιαῦταί τινες πόλεις, εἰ καὶ εἰσέτι ἔχουσαι μᾶλλον τὴν ὄψιν μεγαλοχωρίων. Τοιαύτη ἐστὶν ἡ Fort Nayne, ἐν ᾗ περὶ τὰς δύω ἐγευματίσαμεν εἰς ἄριστον ξενοδοχεῖον, καὶ ὅπου ἐγνωρίσθημεν καὶ μετὰ τοῦ Capit. Harvey Heart, ἐπισήμουκατοίκου τοῦ St Louis.

Μετὰ δὲ τὸ γεῦμα ἀπελθόντες, ἐφθάσαμεν περὶ τὰς 9 τὸ ἑσπέρας εἰς Chicago. Κατελύσαμεν δ' ἐκεῖ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Shermanhoue, ἐπεσκέφθην τὴν ἐπιοῦσαν τινὰς τῶν πρωτίστων κατοίκων τῆς πόλεως, πρὸς οὓς εἴχομεν συστάσεις, ἐν ἄλλοις τὸν λίαν εἰδήμονα καὶ φιλόφρονα κ. Sheldon, γαμβρὸν τοῦ ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς τοὺς Νοτίους διαπρέψαντος στρατηγοῦ Buttler. Παρ' αὐτοῦ δέ, ὡς καὶ παρὰ πάντων τῶν ἄλλων, οὓς ἀπήντησα, ἤκουσα

τὴν ἀγνοῶ πῶς διαδοθεῖσαν εἴδησιν ὅτι ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος παρῃτεῖτο, εἰς ἣν δὲν ἐπίστευσα μέν, ἀλλ' ἥτις οὐχ' ἧττον μ' ἐνέβαλλεν εἰς ἀνησυχίας περὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ πόλις Chicago, τριάκοντα περίπου ἔτη πρὶν τὴν ἐπισκεφθῶ, συνέκειτο ἐκ τριάκοντα ἑπτὰ οἰκιῶν, αἵτινες ἀτάκτως εἶχον κτισθῇ παρὰ τὰ χείλη τῆς διαστάσεις θαλάσσης ἐχούσης λίμνης τοῦ Μιτσιγὰν (Michigan), ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀνεπτύχθη εἰς μεγαλόπολιν πολλῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων κατοίκων, ὁσημέραι αὐξανομένην καὶ πληθυνομένην. Εἶχον δὲ τὸ κοινὸν ἐλάττωμα αἱ οἰκοδομηθεῖσαι τῶν οἰκιῶν αὐτῆς, ὅτι ἡ λίμνη, ὅτε ἀπ' αὐτῆς ὁ ἄνεμος ἔπνεεν, ἐκχειλίζουσα, τὰς περιέκλυζεν καὶ τὰς ἐνέθαπτεν εἰς πηλόν· διὰ τοῦτο, ὅτε ἡ πόλις, ἐκταθεῖσα, ἔλαβε κανονικὸν σχέδιον, φροντὶς ἐλήφθη νὰ ὑψωθῇ ἐπί τινας πόδας καὶ τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ ἐπεκάθητο· δι' ὃ καί τινες τῶν πρωτοκτίστων οἰκιῶν κατεδαφίσθησαν, ἵνα κτισθῶσιν εἰς τὸ τεχνητὸν ὑψηλότερον ἔδαφος. Μεταξὺ αὐτῶν ἦν καὶ μέγα ξενοδοχεῖον, τὸ Tremont House, περὶ οὗ ἀλλοία ἐλήφθη φροντίς, διότι, πολυτελὲς ὂν καὶ πολυδάπανον, δὲν ἐσύμφερε νὰ κατεδαφισθῇ. Οἱ Ἀμερικανοὶ λοιπόν, οἱ εἰς οὐδὲν διστάζοντες, ἰδοὺ τὶ ἐπενόησαν. Ἔλαβον τὸ μέγιστον τοῦτο οἰκοδόμημα εἰς τὰς χεῖράς των, καί, ὡς ἂν ἦσαν ἐναέρια πνεύματα, τὸ ἤγειραν ἐκ βάθρων 6 πόδας, καὶ τὸ ὑπέστρωσαν τοίχων τῶν διαστάσεων τούτων, ἐφ' ὧν ἐπεκάθησε. Ἰδοὺ δὲ πῶς τοῦτο ἐγένετο, κατὰ περιγραφήν, ἣν ἀνέγνων. Περὶ τὰ θεμέλια, ἀνασκαφέντα, ἐτέθησαν μηχαναί, αἱ καλούμεναι ***κρίκοι***, χίλιαι τὸν ἀριθμόν, καὶ ἰσάριθμοι ἐργάται, εἰς σύνθημα διδόμενον ὑπὸ προϊσταμένου ἀρχιτέκτονος, ἔστρεφον ἅπαξ καὶ συγχρόνως ἕκαστος τὸν στρόφιγκα τῆς ἰδίας μηχανῆς, καὶ ἔμενεν ἀκίνητος μέχρι τῆς ἑπομένης διαταγῆς. Οὕτως ἐξηκολούθει ἡ ἐργασία ἐπὶ ἡμέρας καὶ νύκτας καὶ ἡ γιγαντιαία οἰκοδομή, ἀνασπωμένη, ἤρετο βαθμηδόν, μέχρις οὗ ἐδύνατο νὰ τεθῇ ὑπ' αὐτὴν σειρὰ λίθων· μεθ' ὃ ἡ ἐργασία ἤρχιζεν αὖθις, καὶ ἔληξεν, ὅτε οἱ παρεντεθέντες καὶ εἰς νέα θεμέλια χρησιμεύσαντες λίθοι ἔλαβον τὸ ὕψος ἓξ ποδῶν. Τοσοῦτον δ' ἀνεπαισθήτως ἐξετελέσθη τὸ θαυμάσιον ἔργον, ὥστε, καθ' ἣν ἀνέγνων περιγραφήν, τὸ ξενοδοχεῖον

ἐξηκολούθει δι' ὅλου τοῦ χρόνου τούτου κατοικούμενον, καὶ ἡ ὑπηρεσία δὲν ἔπαυσεν, οὐδὲ στιγμήν, ἐν αὐτῷ τακτικῶς ἐκτελουμένη.

Πλησίον τοῦ ξενοδοχείου τούτου μὲ ὡδήγησεν ὁ κ. Sheldon εἰς τὸ Χρηματιστήριον, ἀπέραντον οἰκοδομὴν διὰ συνδρομῶν ἐντὸς δύω ἐτῶν ἀνεγερθεῖσαν, καὶ εἰς ἧς τὴν κεντρικὴν αἴθουσαν, 180 ποδῶν μῆκος ἔχουσαν, πολλῶν ἑκατομμυρίων ἀγοροπωλησίαι γίνονται καθ' ἑκάστην.

Ἐκεῖ ἀπήντησα καὶ τὸν Δήμαρχον τῆς πόλεως, ὅστις πρὸς ξένον Πρέσβυν, καὶ μάλιστα τῆς Ἑλλάδος, ὑπερτάτην ἐπιδεικνύων φιλοφροσύνην, μοὶ προσέφερε νὰ μὲ ξεναγήση εἰς τὰ δημόσια. . σφαγεῖα... ὅπερ, εὐγνωμόνως, ἤμην ἕτοιμος ν' ἀποκρούσω. Ἀλλ' ὁ κ. Sheldon, ἐννοήσας ἐκ τῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου μου, ὅτι ἡ πρότασις πολὺ δὲν εἶχε τὸ θέλγητρον δι' ἐμέ, μοὶ εἶπε, λαβών με κατ' ἰδίαν, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀρνηθῶ, ὅτι τὰ σφαγεῖα ἐκεῖνα εἰσὶ τῆς πόλεως τὸ ἐγκαύχημα, καὶ πάντες οἱ ξένοι εἰς αὐτὰ ὁδηγοῦνται, καὶ ἐσχάτως δὲν ἐνθυμοῦμαι τὶς τῶν Γάλλων βασιλοπαίδων, διατρέξας αὐτά, ἐξέφρασε ταῖς ἀρχαῖς τὴν ὑπερτάτην του εὐαρέσκειαν. Ἐννοήσας, ἑπομένως, ὅτι ἡ ἄρνησίς μου θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς σκαιότης ἢ ὡς προσβολὴ κατὰ τοῦ Δήμου, ἐδέχθην προσμειδιάσας, καὶ ἠκολούθησα εἰς τὰ σφαγεῖα τὸν κ. Δήμαρχον. Ἐκεῖ δὲ παρουσιάσθην εἰς τὸν Διευθυντὴν αὐτῶν, καὶ παρεδόθην εἰς τὴν ὁδηγίαν του.

Τοῦ ἀπεράντου καταστήματος ἡ κεντρικὴ αἴθουσα ἦν πᾶσα καθωραϊσμένη δι' ἀλάντων, χοιρομηρίων καὶ ἄλλων τεμάχων διαφόρων σφαγίων, κατὰ μυριάδας κανονικῶς κρεμαμένων περὶ τοὺς τοίχους καὶ ἐκ τοῦ ὀρόφου, ἐφ' οἷς ὁ Διευθυντὴς ἐφαίνετο μέγα φρονῶν. Μετὰ δὲ τὴν τούτων ἐπίδειξιν, καὶ ἀφ' οὗ πολλὰ ἔμαθον περὶ τῆς στατιστικῆς τῶν θαμώνων, δηλαδὴ τῶν θυμάτων τοῦ καταστήματος, βοῶν, προβάτων καὶ μάλιστα χοίρων, περιήχθην εἰς τὰ διάφορα αὐτοῦ μέρη, καὶ μοὶ ἐδείχθη ἡ ὁδός, δι' ἧς τὰ δυστυχῆ ζῶα ὁδηγοῦνται ἀγεληδὸν μέχρις εἴδους κινητῆς γεφύρας, ἐφ' ἣν χωροῦσιν ἀνὰ ἕν, ἀναβοκαταβαίνει δ' ἐπ' αὐτῆς ἀτμοκίνητος λαιμητόμος, ὑφ' ἣν πίπτει ἀνὰ ἓν θῦμα κατὰ δευτερόλεπτον, καὶ ἡ σανὶς τῆς γεφύρας, κυβιστοῦσα, καταρρίπτει

αὐτὸ εἰς ὑπόγεια, ὅπου τάχιστα διερχόμενον διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος καὶ ἄλλων μαγειρικῶν ἢ τεχνητῶν ἐνεργειῶν, ἐπανέρχεται εἰς τὴν αἴθουσαν, ἔνθα ἱστάμεθα, ἢ κατατίθεται εἰς τὰς πιθάκνας, τὰς μεταφερούσας αὐτὸ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὑπὸ μορφὴν ἀλάντων ἢ ἄλλων κρεοπωλικῶν προϊόντων.

Ταύτας πάσας τὰς λεπτομερείας μοὶ ἐξέθετεν ὁ Διευθυντὴς μετ' ἐνθουσιασμοῦ, ὃν ἐνδομύχως ἥκιστα συνεμεριζόμην, καὶ τέλος μὲ παρεκάλεσε νὰ τῷ ἐπιτρέψω νὰ μακρυνθῇ ἐπί τινας στιγμὰς διά τινας ἀναγκαίας προπαρασκευάς. Εἶπον δ' ἀνωτέρω ὅτι χοῖροι ἦσαν πρὸ πάντων οἱ κατὰ χιλιάδας ἐκεῖ καθ' ἑκάστην σφαζόμενοι, διότι τὸ χοιρεμπόριον θεωρεῖται, ἢ κἂν ἐθεωρεῖτο τότε, ὡς πρώτιστος παραγωγικὸς κλάδος τῆς πόλεως Σικάγου, ἥτις διὰ τοῦτο ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἀμερικανῶν εἰρωνικῶς ***χοιρόπολις*** (Porcopolis) ἐπιλέγεται.

Μέχρις οὗ ἐπανέλθῃ πρὸς ἐμὲ ὁ κ. Διευθυντής, διεσκέδαζον, βλέπων δι' ἑνὸς τῶν μεγάλων παραθύρων τῆς αἰθούσης, τὸν ὑπ' αὐτὸ περίβολον, ἐν ᾧ ἦν κατάκλειστος ἀγέλη βοῶν μεγάλων καὶ ὡραίων, οἵτινες λίαν εὔθυμοι ἐφαίνοντο, διότι ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτό, καὶ ἔπαιζον ἀντικερατιζόμενοι. Ἐγὼ δὲ μετὰ συνοχῆς καρδίας ἀνελογιζόμην ὅτι τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα ζῷα ἦσαν προωρισμένα ἐπίσης νὰ πέσωσιν ὑπὸ τὸν ἀπηνῆ σφαγέα, ὅτε ὁ Διευθυντής, ἐπανελθών, μοὶ εἶπε φιλοφρόνως ὅτι τὰ πάντα ἦσαν ἕτοιμα καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ τὸν συνοδεύσω. Ὅτε δ' ἠρώτησα τί ἦτον ἕτοιμον καὶ πρὸς τίνα σκοπόν, μοὶ ἀπήντησε μετ' ἰδιαρέσκου ἐκφράσεως, ὅτι, κατὰ διαταγήν του, ἐκομίσθη εἷς τῶν ταύρων ἐκείνων μέχρι τῆς θύρας τῆς αἰθούσης, καὶ ἅμα προχωρήσωμεν ὡς ἐκεῖ θὰ τὸν ἴδωμεν νὰ ὑπερβῇ τὴν φλιάν, καὶ ἐν τῷ ἅμα καταβᾶσα ἡ μάχαιρα ἐκ τοῦ ὑπερτέρου, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ νὰ τὸν ἀποκεφαλίσῃ. Ἂν καὶ τὸ θέαμα ἦτο περιεργότατον κατὰ τὸν κ. Διευθυντήν, καὶ ἡ μέθοδος λίαν ἀξιέπαινος, διότι τὰ δυστυχῆ ζῷα δὲν ἐβασανίζοντο, ἐγὼ ὅμως ὁμολογῶ ὅτι δὲν εἶχον οὐδεμίαν περιέργειαν δι' αὐτό, καί, λαβὼν τ' ὡρολόγιον ἐκ τοῦ κόλπου μου, εἶδον, ὅτι παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα, ἡ ὥρα εἶχε παρέλθῃ, καθ' ἣν εἶχον ὑποσχεθῇ νὰ εὑρεθῶ ἀλλαχοῦ που, ὅτι δυστυχῶς καιρὸς δὲν

μοὶ ἔμενε, ἵνα ἰδῶ τὴν ἀξιέπαινον μέθοδον, καί, ἐκφράσας τὴν λύπην μου, ἀπῆλθον δρομαίως, καὶ χωρὶς νὰ μεταστραφῶ.

Ἐπροτίμησα δὲ νὰ μεταβῶ τότε εἰς ἐπίσκεψιν τῶν δι᾿ ἐμὲ πολὺ μᾶλλον ἀξιοθεάτων elevators, οἵτινες εἰσὶν ἰδιαίτερον εἶδος ξυλίνων ἀποθηκῶν ἢ μᾶλλον μετακομιστηρίων τῶν σιτηρῶν. Εἰς ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ποδῶν ὕψος αἰρόμενοι, διαιροῦνται εἰς ἑπτὰ δόμους, πρὸς τὰ ἄνω πυραμιδοειδῶς τοσοῦτον συστελλομένους, ὥστε τῶν δύω ἀνωτάτων αἱ κλίμακες, μὴ χωροῦσαι ἐντὸς αὐτῶν, εἰσὶν ἡρμοσμέναι ἐκτός, ἐκ σανίδων στενῶν, ἄνευ ἐρείσματος, καὶ τόσῳ μᾶλλον κινδυνώδεις, διὰ τοὺς μὴ ἠθισμένους εἰς αὐτῶν τὴν ἀνάβασιν, καθ᾿ ὅσον τὸ ἄνω μέρος τῶν ξυλοδμήτων τούτων πυραμίδων δονεῖται ὑπὸ τοῦ ἀνέμου σχεδὸν ὡς ὀξεῖα κορυφὴ δένδρου, ὥστε πολλὴ ἀπαιτεῖται ἕξις καὶ τόλμη, ἵνα μή τις, ἀναβαίνων, καταληφθῇ ὑπὸ σκοτοδινίας. Ἑκατὸν δώδεκα τὸν ἀριθμὸν ὑπῆρχον τότε ἐν Σικάγῳ τὰ περίεργα ταῦτα ταμεῖα, ἱστάμενα πάντα κατὰ σειρὰν μεταξὺ διώρυγος ἀφ' ἑνός, καὶ ὁδοῦ ἀφ᾿ ἑτέρου, ἣν ἠκολούθει ἱπποσιδηρόδρομος κοινωνῶν μετὰ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ. Εἰς ἐκεῖνον αἱ σιτοφόροι σιδηροδρομικαὶ ἅμαξαι, αἱ ἐκ τῶν ἐνδοτέρων χωρῶν τῆς Ἀμερικῆς τὰ σιτηρὰ κομίζουσαι, ἀποσπώμεναι τῆς ἁμαξοστοιχίας, κομίζονται ἐνταῦθα δι᾿ ἵππων. Ὅτε δ᾿ ἵστανται πρὸ τῆς θύρας τῆς πρώτης τῶν ἀποθηκῶν, ἀνοίγεται τῆς πρώτης ἁμάξης ἡ ὀροφή, εἰς αὐτὴν βυθίζεται σωλὴν προερχόμενος ἐκ τοῦ elevator καὶ δι᾿ ἀτμομηχανῆς τοῦ κενοῦ ἐν αὐτῷ γινομένου, ἀναρροφᾶται ἐντός του καὶ ὁ ἐν τῇ ἁμάξῃ σίτος, διέρχεται ἀνωτέρω δι᾿ ἑτέρου σωλῆνος ὑγροῦ, ὥστε πλύνεται ἐν αὐτῷ, καὶ ἔτι ἀνωτέρω δι᾿ ἄλλων διαπνεομένων, ὥστε ἐν αὐτοῖς ἀερίζεται, ξηραίνεται καὶ καθαρίζεται πάσης κόνιος· εἰς δὲ τὸν ἀνώτατον δόμον ἀφικόμενος, ταμιεύεται εἰς μεγάλα δοχεῖα ἢ μᾶλλον εἰς μικρὰ δωμάτια κυβικά, ὡρισμένων διαστάσεων, ὥστε, ὡρισμένην νὰ δέχωνται γεννημάτων ποσότητα καὶ νὰ χρησιμεύωσιν εἰς ἀκριβῆ αὐτῶν καταμέτρησιν, μετά τινος προσέτι ἁπλοῦ μηχανισμοῦ, ὅστις σημειοῖ τὸ μετρηθὲν καὶ ὁρίζοντος καὶ τὰ κλάσματα, μέχρι λίτρας, ὁσάκις τὸ δοχεῖον δὲν πληροῦται μέχρι τοῦ χείλους. Ἅμα δ᾿ ὡς αὐτὸ πληρωθῇ,

ἀνοίγεται κατὰ τὴν ἀντιπέραν πλευράν του ἕτερος σωλὴν κατιών, καὶ δι᾽ αὐτοῦ καταρρέει ὁ σίτος εὐθὺς εἰς τὰ κοῖλα ἀτμοπλοίου σταθμεύοντος ἐν τῇ διώρυγι ὑφ᾽ ἕκαστον elevator, καὶ τὸ πλοῖον, ἅμα πληρωθὲν ὑπὸ τοῦ ἄνω ἤδη καταμετρηθέντος φορτίου του, ἐκπλέει διὰ τὸν λιμένα τῆς Εὐρώπης, δι᾽ ὃν ἐστὶ προωρισμένον. Ἀφ᾽ οὗ ἐξαντληθῇ ἡ πρώτη ἅμαξα, ἕπεται ἡ δευτέρα, καὶ οὕτω καθεξῆς, καὶ ἀφ᾽ οὗ πληρωθῇ τὸ πρῶτον πλοῖον, ἡ ἁμαξοστοιχία προβαίνει ὑπὸ τὸν δεύτερον elevator, οὗ ὀπίσω δεύτερον πλοῖον σταθμεύει καὶ καθεξῆς μέχρις ἐξαντλήσεως.

Οὕτω τὰ γεννήματα, ἐκ τῶν ἀπεράντων πεδίων τῆς δυτικῆς Αμερικῆς φθάνοντα διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς Chicago, καὶ κατ᾽ εὐθεῖαν εἰς τὸν λιμένα, ἐν ἀκαρεῖ πλύνονται, ἀερίζονται, ξηραίνονται, σταθμίζονται, ἐπιβιβάζονται εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἐκπέμπονται πρὸς πάντα τὰ σημεῖα τῆς ὑφηλίου. Ὅπως δέ τις κατανοήσῃ οἵα ἐστὶν ἡ πρόοδος αὕτη καὶ πόσον συμβάλλεται εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δημοσίας εὐημερίας, ἀρκεῖ ν᾽ ἀναλογισθῇ ὅτι πρό τινων ἐτῶν, καὶ πρὶν ἢ κατασκευασθῇ ὁ πρὸς δυσμὰς ἀμερικανικὸς σιδηρόδρομος, ἄποικοι, τὰ περὶ καὶ ὑπὲρ τὸν Μισσισίπην πεδία οἰκήσαντες, εὗρον αὐτὰ εὐφορώτατα μέν, ἑκατονταπλασίονα αὐτοῖς τὴν σπορὰν ἀποδίδοντα· ἀλλ᾽ ἡ ἔλλειψις μέσων συγκοινωνίας ἀφῄρει πᾶσαν τὴν ἀξίαν τοῦ φυτικοῦ αὐτῶν πλούτου, ὥστε κατήντων τοὺς λόφους τῶν σιτηρῶν, οὓς μετὰ μεγάλης χαρᾶς εἶχον συγκομίσῃ, νὰ μὴ ἔχωσι πῶς ἄλλως νὰ μεταχειρισθῶσιν εἰμὴ ὡς καύσιμον ὕλην.

Τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ἐφιλοξένησεν ἡμᾶς ἡ κ. Mac Lag, ἀδελφὴ τῆς κ. Sheldon, εἰς τὴν πλουσίαν οἰκίαν της, ἧς πρὸ πάντων ἐθαυμάσαμεν τὴν λαμπρὰν βιβλιοθήκην. Ἐδέχθημεν δὲ καὶ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ δημοσιογράφου κ. White, ἐκδότου τῆς Tribune καὶ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Poise.

Εἰς τὸ βιβλιάριον, τὸ περιέχον τῆς πόλεως τὴν περιγραφήν, ἀναγνοὺς ὅτι τὸ θέατρον τῆς πόλεως ἦν ᾠκοδομημένον ἐκ μαρμάρου τῶν Ἀθηνῶν, ἔσπευσα ἐκεῖ, ἵνα τέρψω τὴν ὅρασίν μου διὰ τῆς θέας τοῦ ἐνδόξου προϊόντος τῶν λατομείων ἡμῶν. Ἀλλὰ πόσον ἐξεπλάγην ὅτε, ἀντὶ τοῦ στίλβοντος λευκοῦ λίθου τοῦ Παρ-

θενῶνος, εἶδον, εἰς τὴν πρόσοψιν τοῦ θεάτρου, λίθον φαιόν, καὶ κατ' οὐδὲν ὅμοιον τῷ Πεντελησίῳ. Ἐρωτήσας, δ' ἔμαθον ὅτι αἱ Ἀθῆναι, ἐξ ὧν λατομεῖται, κεῖνται εἰς μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Chicago. Οὕτω καὶ ἐν Νεοβοράκῳ ἀνέγνων ποτε ἀγγελίαν ἀπόπλου δι' ***Ἀθήνας*** ἐπὶ ναύλῳ 2 δρ. Ἀπεῖχον δὲ καὶ αἱ Ἀθῆναι ἐκεῖναι 2 ὥρας ἀπὸ τοῦ Νεοβοράκου·

Τῇ δὲ 23 Σεπτεμβρίου 5 Ὀκτωβρίου, ἀπήλθομεν ἐκ Chicago περὶ τὰς 8 ½ τῆς πρωΐας· ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἠναγκάσθημεν ν' ἀνακωχήσωμεν, εὑρόντες τὴν τροχιὰν τεθραυσμένην ἐκ μηχανῆς, ἥτις εἶχε παραδρομήση. Ἐπὶ τῆς ἀναβολῆς ὅμως ταύτης δὲν μᾶς ἔλειψαν ἀντικείμενα σπουδῆς καὶ διασκεδάσεως, αὐτοὶ οἱ συνοδοιπόροι ἡμῶν, οἵτινες ἦσαν θεατρικὴ συνοδεία ἐξ εἴκοσι Ἰαπώνων, ἀπερχομένη εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἁγ. Λουδοβίκου. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, οἱ πρῶτοι τοῦ ἔθνους των οὓς ἔβλεπον, εἶχον τὰ πρόσωπα πλατέα, προέχοντα τῶν παρειῶν τὰ ὀστᾶ, μικροὺς καὶ πρὸς τὰ ὀπίσω, ὡς τῶν Σινῶν, ἀνιόντας τοὺς ὀφθαλμούς, καί τινες ὀλίγον παχέα τὰ χείλη, πάντες δὲ ὑπομέλαιναν τὴν χροιὰν καὶ μελανὴν καὶ λείαν τὴν κόμην, ἣν οἱ ἄνδρες δένουσιν εἰς μικρὸν κρόβυλον κατὰ τὴν κορυφήν, ἀφήνοντες τὴν ἄκραν νὰ κρέμηται, ὡς θύσσανος, πρὸς τὰ ἐμπρός, καὶ ξυρίζοντες μέρος τῶν τριχῶν ὑπὲρ τὸ μέτωπον. Ἡ δ' ἐνδυμασία αὐτῶν σύγκειται ἐκ μαλακῶν περισκελίδων στενωπῶν, κατερχομένων μέχρι τῶν ἀστραγάλων, ἐκ καλτίων ἐχόντων χωριστὸν τὸν μέγαν δάκτυλον τοῦ ποδός, μετὰ κιτρίνων συρτῶν πεδίλων. Ὁ δὲ χιτὼν αὐτῶν ἐστὶ ποδήρης, ὡς τὸ τουρκικὸν ***ἀντερὶ*** μετὰ βραχυτέρου μελανοῦ ἐπενδύτου, ἔχοντος χειρίδας (μανίκια) μόνον μέχρι τοῦ ἀγκῶνος κατερχομένας, ἐκεῖθεν δὲ παρέκτασιν ἐχούσας, ἥτις, ὡς θηλάκιον χρησιμεύει. Ὁμοίους ἐπενδύτας φέρουσι καὶ αἱ γυναῖκες ἐπὶ μακροῦ ἐνδύματος. Ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς φοροῦσιν ὅλοι δερμάτινον πέτασσον ὁλοστρόγγυλον, ἔχοντα μόνον ὀμφαλὸν εἰς τὸ κέντρον, καὶ δύω παχεῖς ὀχεῖς πρὸς στερέωσιν ὑπὸ τὰ ὦτα, ὥστε, ἀνάγκης τυχούσης, ὁ πέτασσος δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς πέλτη, ἢ μικρὰ ἀσπίς. Κρατοῦσι δ' οἱ ἄνδρες καπνοσύριγκας μεταλλίνας βραχείας καὶ λεπτάς, δι' ὑφάσματος εἰς τὸ μέσον τετυλιγμένας. ἵνα μὴ

καίηται ἡ χείρ, καὶ κάτω κυρτουμένας καὶ ὀλίγον τι εὐρυτέρας, ὥστε ὀλίγιστον καὶ τάχιστα καιόμενον νὰ δέχωνται καπνόν.

Ἡ γλῶσσα, ἣν ἠκούομεν αὐτοὺς ὁμιλοῦντας, μᾶς ἐφαίνετο ὁπωσοῦν, οὐχὶ ὅμως λίαν, τραχεῖα, ἡ δὲ γραφὴ αὐτῶν ἦν στοιχηδόν, ὡς ἡ τῶν Σινῶν.

Ἀφ᾽ οὗ δὲ ὑπερενικήσαμεν τὸ ἀναχαιτίσαν ἡμᾶς ἐμπόδιον, προέβημεν περαιτέρω δι᾽ ὁδοῦ ἐπιπέδου καὶ μονοτόνου, μὴ ἀποτελούσης ὅμως ἔτι μέρος τῶν κυρίως λεγομένων πεδίων ἢ λειμόνων (prairies), διότι πολλαχοῦ διεκόπτετο ὑπὸ δασῶν· τὰ δὲ ἐπ᾽ αὐτῆς οὐχί, ὡς ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἀμερικῇ, συνεχῶς ἀπαντώμενα χωρία καὶ αἱ σπάνιαι πόλεις εἶχον μᾶλλον χαρακτῆρα αὐτοσχεδίων οἰκίσκων, ὅπερ ὅμως δὲν ἐκώλυε ν᾽ ἀναγνώσωμεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον μιᾶς ἐξ αὐτῶν, τῆς *Ἀτλάντης*, ὅτι τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ Θέατρον αὐτῆς παριστᾶτο τὸ Black Crook, ἓν τῶν περιφημοτάτων καὶ πολυτελεστάτων χοροδραμάτων (ballets) τῶν τότε γνωστῶν ἐν Ἀμερικῇ.

Ἀφ᾽ οὗ δ᾽ ἐγευματίσαμεν μετριώτατα εἰς Bloomington, πόλιν οὐχὶ μικράν, καὶ διήλθομεν διὰ τῆς ἔτι μείζονος Springfield, εἰς τὰς 9 ½ ἀφίχθημεν εἰς Ἀλτῶναν (Alton), ἔνθα ὁ Μισούρης ἐκβάλλει εἰς τὸν Μισσισίπην, ὅστις, ὡς ἀπέραντος ἀργυρᾶ ταινία ἔστιλβε τότε εἰς τὴν πανσέληνον.

Μετὰ μιᾶς δ᾽ ὥρας περαιτέρω πορείαν ἀφίχθημεν ἀπέναντι τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου (Saint Louis), καί, εἰσελθόντες εἰς τὴν πόλιν ἐπὶ λεωφορείου ἐπιβιβασθέντος εἰς ἀτμόπλοιον, δι᾽ οὗ διεπλεύσαμεν τὸν γιγαντιαῖον Μισσισίπην, κατελύσαμεν εἰς ἀξιόλογον ξενοδοχεῖον, τὸ Southern Hotel.

Τὴν ἐπαύριον ὁ Κλέων, ἀσθενήσας ἐκ τοῦ καμάτου, ἔμεινε κατακείμενος, ἐγὼ δὲ περιῆλθον τὴν πόλιν, θαυμάζων αὐτῆς τὴν ἔκτασιν, τὴν ὡραιότητα τῶν οἰκοδομῶν, τὴν καθαρότητα τῶν ὁδῶν, τὸν οὐρανόν της, ἐφάμιλλον τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ τὸν μέγαν ποταμόν, τὴν πρωτίστην ἀρτηρίαν τῆς βορείας Ἀμερικῆς, τὴν πόλιν παραρρέοντα, πολλὰ δὲ πλοῖα καὶ μέγιστα ἀτμόπλοια ἐπὶ τῶν νώτων φέροντα.

Ἐξ Οὐασιγκτῶνος εἴχομεν προμηθευθῇ συστατικὰς ἐπιστολὰς

πρὸς διαφόρους τῶν ἐπισημοτάτων κατοίκων τοῦ δυτικωτάτου τούτου τέρματος τῆς ἡμετέρας ὁδοιπορίας, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, ἀναλαβόντος τοῦ Κλέωνος, ἐξήλθομεν, ἵνα ἐπιδώσωμεν αὐτάς. Ἡ μία ἦν πρὸς τὸν κ. Ν. Crow, ὃν ἐζητήσαμεν πρῶτον πάντων, διότι περὶ αὐτοῦ μᾶς ἐρρέθη ὅτι πάντων πρωτεύει κατὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἐπιρροήν. Καὶ εὕρομεν μὲν τὴν ὁδόν, φέρουσαν φυτοῦ τινος ὄνομα, ὡς πᾶσαι αἱ τῆς πόλεως, ἀλλ' εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς σημειούμενον ἀριθμὸν ἐπείσθημεν ὅτι ὑπῆρχε λάθος, διότι ὑπ' αὐτὸν ὑπῆρχεν, ἀντὶ οἰκίας, μόνον μικρόν τι καὶ πενιχρὸν ἐργαστήριον. Οὐχ ἧττον ἀπεφάσισα νὰ εἰσέλθω, ἵνα ζητήσω πληροφορίας, καὶ ἐκεῖ, ἐν τῷ μέσῳ ἐστιβαγμένων ὑφασμάτων καὶ ἄλλων ἐμπορευμάτων ἐκ τῶν κοινοτέρων, εἶδον γερόντιον κεκυφὸς ἐπὶ καταστίχων καὶ σημειώσεις ἐν αὐτοῖς ἐγγράφων. Ἰδών με δ' εἰσελθόντα, ὁ γέρων ἤγειρε τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ δίοπτρά του, καὶ ὅτε τὸν ἠρώτησα ἂν ἠξεύρῃ ποῦ κατοικεῖ ὁ κ. Crow, «Τί τὸν θέλετε; μοὶ εἶπεν. Ὁ κ. Crow εἰμὶ ἐγώ. «Tableau!», ὡς λέγουσιν οἱ Γάλλοι. Τοιοῦτος ὁ Ἀμερικανός. Ὑπὸ τὸ δέρμα τοῦ πλουσιωτέρου καὶ τὴν ἀνωτάτην κοινωνικὴν βαθμίδα κατέχοντος εὑρίσκεις, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, τὸν μικρέμπορον, πρωτίστην μέριμναν ἔχοντα νὰ διπλασιάσῃ καὶ νὰ πολλαπλασιάσῃ, δι' ἐπιμόνου ἐργασίας, τὰ ἑκατομμύριά του. Ἀλλ' ὡς πάντες οἱ Ἀμερικανοί, καὶ ὁ κ. Crow φιλοφρονέστατος ὤν, ἅμα ἀναγνοὺς τὴν πρὸς αὐτὸν σύστασιν, κατέλιπε τὰ κατάστιχά του, καὶ μᾶς συνέδραμεν εἰς τὸ νὰ εὕρωμεν καὶ τοὺς λοιπούς, πρὸς οὓς συνιστώμεθα.

Εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ Λοχαγὸς κ. Harvey Bart, ἀδελφὸς σιδηρουργοῦ, Γραμματεὺς δὲ τῆς Πυρασφαλιστικῆς Ἑταιρείας, μᾶς ὡδήγησεν εἰς τὴν Ἐμπορικὴν Βιβλιοθήκην (Merchants Library), κατάστημα εὐρυχωρότατον καὶ ὡραῖον, ἐν ἄλλοις περιέχον καί τινα ὡραῖα ἀγάλματα γλύπτου τινός, αὐτοδιδάκτου σχεδόν, καὶ εἰς τὸ ἀπέραντον Πολυτεχνικὸν κατάστημα. Εἶτα δὲ μετέβημεν εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ κ. Henry Blow, πλουσιωτάτου ἀνδρός, ἐκμεταλλευομένου τὸ μέγα σιδηρουργεῖον τὸ καλούμενον ***Σιδηροῦν Ὄρος*** (Iron mountain), καὶ λίαν διακεκριμένου διά τε τὴν εὐγένειαν τῆς συμπεριφορᾶς καὶ διὰ τὰς ποικίλας του γνώσεις. Γερμανός

τις δ᾽ ἀνὴρ γραμμάτων, πρὸς ὃν εἶχον ἐπίσης ἐπιστολήν, μᾶς ἔφερεν εἰς τὸ Δημαρχεῖον (City hall) καὶ μᾶς ἀνεβίβασεν εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ, ὅθεν ἡ θέα ἐπὶ τῆς εὐρείας πόλεως, ἐπὶ τῶν πέριξ πεδίων καὶ τοῦ στιλπνοῦ κατόπτρου τοῦ Μισσισιπῆ, μετὰ τῶν διαπλεόντων αὐτὸ ἀτμοκινήτων, ἐστὶ μεγαλοπρεπεστάτη. Ἐκεῖθεν δὲ μᾶς ὡδήγησεν εἰς μέγα οἰνοπωλεῖον τῆς πόλεως, ὅπου μᾶς παρέθετο πάντα τὰ διάφορα εἴδη τῶν ἐγχωρίων οἴνων εἰς δοκιμήν, ἧς ἄλλως τε ἐγὼ ἀπέσχον, περιοριζόμενος εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῆς διαφορᾶς τῶν χρωμάτων αὐτῶν. Τέλος δὲ μᾶς συνώδευσε διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν παρακολουθοῦντας τὴν ὄχθην τοῦ Μισσισιπῆ, εἰς τὴν πλουσίαν καὶ ὑπὸ παντοίων ἔργων τέχνης κεκοσμημένην ἀγροικίαν τοῦ κ. Blow, ὅστις μᾶς εἶχε προσκαλέσει εἰς γεῦμα, καὶ ἐκεῖ ἐγνωρίσαμεν τὴν πολύτιμον οἰκογένειάν του, τὴν σύζυγον καὶ τὰς τρεῖς θυγατέρας του, διακρινομένας διὰ τὸ κάλλος καὶ τὴν ἀνατροφήν των, καί, ἐν ἄλλοις, ἄριστα τήν τε γαλλικὴν καὶ γερμανικὴν ὁμιλούσας. Ἐξ αὐτῶν ἡ πρωτότοκος ἠσχολεῖτο περὶ σπουδαίας μελέτας, ἰδίως φιλοσοφικάς, ἔμεινε δ᾽, ὡς πολὺ μετὰ ταῦτα ἔμαθον, διὰ βίου ἄγαμος, εἰς ἔργα ἀσχολουμένη φιλανθρωπικά, ἡ δευτέρα ἐνυμφεύθη πλούσιον Ἀμερικανόν, τὴν δὲ νεωτάτην ἐπανεῖδον μετὰ παρέλευσιν δεκαὲξ ἐτῶν ἐν Βερολίνῳ, σύζυγον Ρώσσου Γραμματέως Πρεσβείας, ὅστις, καταφαγὼν πᾶσαν τὴν μεγάλην περιουσίαν της, ἀπέθανε τέλος ἐν κραιπάλῃ, καὶ τὴν ἀφῆκε, μετὰ μικροῦ θυγατριδίου, ζῶσαν ἐκ τῆς εὐσπλαχνίας τῶν συγγενῶν της, πρὸς οὓς ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ. Εἰς τὴν τράπεζαν δὲ παρεκάθητο καὶ ὁ Γερουσιαστὴς κ. Drake, καὶ ὁ ὁδηγήσας ἡμᾶς Γερμανός, ἐκδότης ἐφημερίδος φιλοσοφικῆς, γερμανιστὶ γραφομένης, διότι, ὡς μᾶς εἶπεν, 100.000 Γερμανοὶ παρῴκουν ἐν Ἁγίῳ Λουδοβίκῳ. Ἐξεδίδετο δ᾽ ἡ ἐφημερὶς εἰς 25.000 ἀντίτυπα, ἔχουσα καὶ ἐν Γερμανίᾳ 2.500 συνδρομητάς, καὶ εἰς αὐτὴν συνειργάζετο καὶ ἡ πρωτότοκος κ. Blow.

Ἡ πρόθεσις ἡμῶν ἦν νὰ προχωρήσωμεν μέχρι ***Καΐρου***, πόλεως κειμένης μακρὰν ἐν τοῖς πεδίοις (prairies), δυτικῶς τοῦ Μισσισιπῆ, ἀλλά, πληροφορηθέντες ὅτι ὁ ποταμὸς Ohio, δι᾽ οὗ

ἐπρόκειτο νὰ ἐπιστρέψωμεν, εἶχεν ὀλίγον ὕδωρ, καὶ ἐκινδυνεύομεν νὰ μείνωμεν ἐν αὐτῷ πεπηγότες, μετεβάλομεν γνώμην, καὶ ἀπήλθομεν εἰς Λουισβὶλλ (Louisville) ἐν τῇ Κεντουκίᾳ.

Τὸ πρῶτον μέρος τῆς ὁδοιπορίας ἦν ἄνευ οὐδενὸς χαρακτῆρος, ἔρημα, ὀλίγον κατῳκημένα πεδία, ἐνίοτε ἔχοντα δάση ἄνευ ἰδίου τύπου. Μετὰ μεσημβρίαν ὅμως τὸ θέαμα μετεβλήθη, ὅτε διηρχόμεθα διὰ συμφύτων, περικαλλῶν καὶ πυκνῶς κατοικουμένων ὀρέων καὶ περὶ τὰς 10 $^1/_2$ τῆς νυκτὸς ἀφικόμεθα εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ohio, εὐρυτάτου ἐνταῦθα, καὶ ὑπερβάντες αὐτόν, καταυγαζόμενον ὑπὸ τῆς πανσελήνου, ἀφίχθημεν εἰς Λουισβὶλλ κατὰ τὸ μεσονύκτιον· τῇ δ᾽ ἐπαύριον, ζητήσαντες τὴν γνώριμον ἡμῶν κ. Pilot, μεθ᾽ ἧς εἴχομεν ἐλπίσῃ νὰ συναντηθῶμεν ἐκεῖ ἵνα συνεπισκεφθῶμεν τὸ σπήλαιον τοῦ Μαμμούθ, ἐμάθομεν ὅτι ἦλθε μέν, ἀλλὰ καὶ ἀπῆλθε πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν. Τότε, περιελθόντες ἐφ᾽ ἁμάξης τὴν πόλιν, ἣν εὕρομεν εὔκοσμον, εὐθείας καὶ ὡραίας ἔχουσαν τὰς ὁδούς, ἐπωνύμους δένδρων καὶ αὐτάς, ὡς τὰς τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου, κατὰ τὰς 2 $^1/_2$ μ.μ. ἀπήλθομεν πρὸς μεσημβρίαν, διὰ λόφων ποικίλων, ὧν τὰ δάση εἶχον ἤδη, ὡς κατὰ πᾶσαν ταύτην τὴν ζώνην τῆς Ἀμερικῆς, ἀλλάξει τὴν χλωρὰν θερινήν των στολὴν ἀντὶ τῆς ἐρυθρᾶς φθινοπωρινῆς, καὶ διὰ πολλῶν γεφυρῶν καί τινων ὑπογείων συρίγγων, ἀφίχθημεν περὶ τὴν 7ην εἰς τὴν χαριεστάτην ***Σπηλαιόπολιν*** (Cavecity), ὅπου λήγει ὁ σιδηρόδρομος. Περιελθόντες δ᾽ αὐτὴν ἐπὶ μίαν ὥραν, ἐπέβημεν περὶ τὰς 8 ἁμάξης, ἣν ἐμισθώσαμεν, ἵνα μᾶς φέρῃ εἰς τὸ Mamouth cave, τὸ μέγιστον τῶν μέχρι τότε γνωστῶν σπηλαίων τῆς γῆς.

Κατ᾽ ἀρχὰς τὰ πάντα περὶ ἡμᾶς ἐκάλυπτεν ὀμίχλη, ὡς σινδόνη λευκή, ἀλλ᾽ ἀρθεῖσα μετ᾽ οὐ πολύ, ἀπεκάλυψε ὡραίους λόφους καὶ ὄρη δασώδη, δι᾽ ὧν ἀφίχθημεν τέλος εἰς μεμονωμένον, ξυλόδμητον, ἀλλ᾽ εὐρύχωρον ξενοδοχεῖον, εἰς ὃ διενυκτερεύσαμεν.

Τὴν δὲ πρωΐαν, ἐν ᾧ ὁ Κλέων καὶ ἐγὼ ἐπρογευματίζομεν, περιμένοντες νὰ ἑτοιμασθῇ ὁ ὁδηγός, ὅστις θὰ μᾶς συνώδευεν εἰς τὸ σπήλαιον, εἰσῆλθον εἰς τὴν αἴθουσαν καὶ ἐκάθησαν εἰς τὸν καφφέν, ἀπέναντι ἡμῶν, εἷς κύριος, μέλανα ἔχων τὸν πώγωνα

καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ νεάνιδος ὡραίας, παράδοξον δὲ φερούσης ἔνδυμα ἐρυθρόν, βραχύ, οὐχὶ πολὺ ὑπὸ τὰ γόνατα κατιὸν καὶ πλατεῖαν μέλαιναν ἔχον τὴν παρυφήν, ὑποδεδεμένης δὲ κομψὰ μικρὰ πέδιλα, μέχρι τινὸς τῆς κνήμης ἀνιόντα, καὶ διὰ μικροῦ ἐρυθρομέλανος πιλιδίου, κοσμούσης μᾶλλον ἢ καλυπτούσης τὴν κεφαλήν. Ἡ παρουσία αὐτῆς μᾶς ἐξέπληξε, καί, μεταξὺ προγευματίζων, κλοπιμαῖα βλέμματα ἔρριπτον πρὸς αὐτήν, καὶ ἐρωτηματικὰ πρὸς τὸν Κλέωνα. Ἀμφότεροι δὲ τὴν ἐξελαμβάνομεν, ὡς σχοινοβάτιν τινά, καὶ δὲν ἐνοοῦμεν τί ἐζήτει εἰς τὴν ἔρημον ἐκείνην, εἰς ἣν ἡμᾶς εἵλκυεν ἡ εὐνόητος περιέργεια ξένων περιηγητῶν.

Μετὰ τὸν καφφὲν δέ, ὅτε, ἀποσυρθεὶς εἰς ἕτερον δωμάτιον, ἐκάθησα παρὰ τὴν ἑστίαν, περιμένων νὰ μᾶς καλέσῃ ὁ ὁδηγός, ἦλθε καὶ ἐκάθησε πλησίον μου ὁ αὐτὸς κύριος, καί, ὁμιλίαν συνδέσας, ἐξ ἧς ἐπληροφορήθη ὅτι προὐτιθέμην νὰ ἐπισκεφθῶ τὸ σπήλαιον, μὲ ἠρώτησεν, ἂν τὸν μέγαν ἢ τὸν μικρὸν θὰ διέτρεχον γῦρον. Ἐπὶ δὲ τῇ ἀπαντήσει μου ὅτι ἠγνόουν τί εἰσὶ καὶ κατὰ τί διαφέρουσιν οἱ δύω γύροι, μ' ἐπληροφόρησεν ὅτι ὁ μικρὸς ἐστὶ περίπου τριῶν ὡρῶν, καὶ εἰς τοῦτον περιορίζονται οἱ ὁδοιπόροι, ὅσοι ἀναχωροῦσιν αὐθημερόν τῆς ἐπισκέψεως, ὁ δὲ μέγας ὅτι διαρκεῖ ὑπὲρ τὰς ἑπτὰ ὥρας, καὶ οἱ τοῦτον ἐπιχειροῦντες διανυκτερεύουσιν ἐν τῷ ξενοδοχείῳ, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν μόνον ἀναχωροῦσι. Τῷ εἶπον ἑπομένως ὅτι θὰ περιορισθῶ εἰς τὸν ***μικρὸν γύρον,*** διότι προὐτιθέμην αὐθημερὸν νὰ ἐπανέλθω εἰς Λουισβίλλ, μὴ θέλων πολὺ νὰ παρατείνω τὴν ἐκ Οὐασιγκτῶνος ἀπουσίαν μου· ἀλλά, μοὶ ἀπήντησεν, ὅτι ἄδικον ἔχω τόσον νὰ βιασθῶ, ἅπαξ ἐλθὼν ἕως ἐδῶ, καὶ πιθανῶς μὴ προτιθέμενος νὰ ἐπανέλθω καὶ ἐκ δευτέρου, διότι ὁ μέγας γύρος φημίζεται ἀσυγκρίτως περιεργότερος τοῦ μικροῦ, καὶ ὁ ἴδιος χθὲς τοῦτον περιελθών, εὐχαρίστως θὰ ἔμενεν ἔτι μίαν ἡμέραν, ἐὰν εὕρισκε συντρόφους καὶ διὰ τὸν μέγαν. Τοσοῦτον δ' ἐν γένει μοὶ ἐφήμισεν αὐτόν, ὥστε μέχρι τέλους, συμβουλευθεὶς καὶ τὸν υἱόν μου, ἀπεφάσισα νὰ τῷ ἀφιερώσωμεν πᾶσαν τὴν ἡμέραν. Εἰδοποιηθεὶς ἑπομένως περὶ τούτου καὶ ὁ ὁδηγός, παρεσκευάσθη ἀναλόγως, ἔλαβε τ' ἀναγκαῖα ἐφόδια, καὶ μετά τινα λεπτά, προηγηθεὶς ἡμῶν, μᾶς ἔφερεν εἰς τοῦ

ἔγγιστα κειμένου σπηλαίου, τὸ στόμιον, ὅπου ἀνάψας τὸν λύχνον του, διένειμεν ἀνὰ ἕνα καὶ εἰς ἡμᾶς, τέσσαρας ὄντας, διότι, μετ᾿ οὐ μικρᾶς ἐκπλήξεως, εἴδομεν ὅτι μᾶς παρηκολούθησε, πλὴν τοῦ ξένου, μεθ᾿ οὗ εἶχον συνδιαλεχθῆ, καὶ ἡ νεᾶνις, ἣν ἐξέλαβον ὡς σχοινοβάτιν.

Κατ᾿ ἀρχὰς τὸ θαμβὸν αὐτῶν φῶς ὀλίγον κατώρθου νὰ διασκεδάσῃ τὴν περιβάλλουσαν ἡμᾶς σκοτίαν, καὶ ἀμφιβόλως βαίνοντες, ᾐσθανόμεθα μόνον ὅτι κατεβαίνομεν ἀπότομον στενωπόν, χωρὶς οὐδὲν νὰ βλέπωμεν ὑπὸ τοὺς πόδας ἢ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ἡμῶν. Ἀλλ᾿ ὅτε οἱ ὀφθαλμοὶ ὀλίγον συνήθισαν, ἀνεγνωρίσαμεν ὅτι εἴχομεν κατέλθῃ εἰς ὑπόγειον ὁπωσοῦν εὐρύχωρον, εἰς οὗ τὴν μίαν πλευρὰν εἴδομεν ἴχνη ἀνθρωπίνης ἐργασίας, καὶ λείψανα μικρῶν κατοικιῶν, παρὰ τοῦ ὁδηγοῦ δ᾿ ἠκούσαμεν ὅτι ἐνταῦθα εἶχον ἄλλοτε κατοικήσῃ, κρυπτόμενοι ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν ἀγρίων, τινὲς τῶν πρώτων εὐρωπαίων ἀποίκων τῆς χώρας, καὶ ἐνταῦθα μέχρι τέλους ἀπεσφάγησαν ἢ ἀπέθανον.

Καθ᾿ ὅσον δὲ βαθμηδὸν τὸ φῶς ἐγίνετο, ἀπέβαινε στενωτέρα καὶ ἡ μετὰ τῶν συνοδοιπόρων ἡμῶν γνωριμία, καὶ ἐπειδή, εἰς τὰ βάθη ἐκεῖνα τῆς γῆς, αἱ διατάξεις τῆς ἀλληλοπαρουσιάσεως εἰσὶ πολὺ ἁπλούστεραι ἢ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, προσέτι δ᾿ ἐδυνάμεθα νὰ θεωρηθῶμεν καὶ ὡς προσωρινοὶ συμπατριῶται, διότι εἴμεθα τότε οἱ μόνοι κάτοικοι τῶν ὑποχθονίων ἐκείνων χωρῶν, ἐμάθομεν μετ᾿ ὀλίγον ὅτι ὁ κύριος ἐκαλεῖτο Mr Harris, καὶ ἦν κάτοικος Βουφάλου, ἡ δὲ κυρία ἦν ἡ σύζυγος αὐτοῦ, πρὸ δύο ἡμερῶν, ὅτι, ἑπομένως, αὕτη ἦν ἡ ἐπιθαλάμιός των ὁδοιπορία.

— Παρετήρησα ἄριστα, μοὶ εἶπεν ἡ Κυρία, ἀφ᾿ οὗ μετά τινα ἔτι λεπτὰ πληρέστερον ἐσχετίσθημεν, ὅτι, ἐπὶ τοῦ προγεύματος, ἐρρίπτετε ἐνίοτε ἐπ᾿ ἐμὲ ἐκπεπληγμένα καὶ ἐρωτηματικὰ βλέμματα, καὶ ἐνόησα ὅτι ἐλέγετε καθ᾿ ὑμᾶς αὐτά, «Τί παράξενον τὸ φαινόμενον τοῦτο καὶ τὶ ἀλλόκοτος ἡ ἐνδυμασία της». Ἀλλ᾿ εἰς τοῦτο δὲν ἔπταιον ἐγώ, ἔπταιεν ἡ ὑμετέρα ἄγνοια, μὴ ἠξεύροντος ὅτι ἡ ἐνδυμασία αὕτη δὲν εἶνε ἡ ἰδική μου, ἀλλ᾿ ἡ ἣν δανείζονται ἐνταῦθα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον αἱ ὁδοιπόροι, αἱ εἰς τὸ σπήλαιον εἰσερχόμεναι.

Ἐν ᾧ δ᾿ ἤθελον νὰ ἐκφράσω τὴν ἔκπληξίν μου διὰ τοῦτο,

καὶ μάλιστα διὰ τὴν βραχύτητα τοῦ ἐνδύματος, ἥτις, ὡς μέχρι τέλους τῇ ὡμολόγησα, μοὶ ἐνέβαλε τὴν ἀσεβῆ ἰδέαν τῆς σχοινοβάτιδος, εἴχομεν φθάσῃ εἰς μέρος τοῦ σπηλαίου, δοῦν μοι προχείρως καὶ τὴν τούτου ἐξήγησιν. Ἐκεῖ οἱ ἑκατέρωθεν τοῖχοι τοῦ σπηλαίου, μέχρι τοῦ ὕψους τῶν γονάτων περίπου, ἐπλησίαζον τοσοῦτον πρὸς ἀλλήλους, ὥστε μόλις ἄφηνον μεταξύ των ἀπόστασιν ἱκανὴν διὰ τοὺς δύω πόδας ἑνὸς ἀνθρώπου. Διήρκει δὲ τοῦτο ἐφ᾽ ἱκανόν, ὥστε ἡ δίοδος διὰ τοιαύτης στενωποῦ, μοναδικῆς εἰς τὸ εἶδός της, θὰ ἦν ἀδύνατος εἰς ποδήρη ἐνδύματα.

Περαιτέρω αἱ στοαὶ τοῦ σπηλαίου παρετείνοντο ἐν ποικιλίᾳ μεγάλῃ, εὐρύτεραι ἢ στενώτεραι, ὑψηλότεραι ἢ ταπεινότεραι, καὶ κοσμούμεναι, ἰδίως κατὰ τὴν ὀροφήν, πολλάκις ὅμως καὶ καθ᾽ ὅλας τὰς πλευράς, ὑπὸ πολυσχήμων κρυσταλλώσεων, αἵτινες ἀντανέκλων τῶν ἡμετέρων λύχνων τὸ φῶς, παριστῶσαι ἀναδενδράδας, βότρυς σταφυλῶν, ἀδαμάντινα ῥόδα, καὶ ποικίλας ἄλλας μορφάς, ἐξ ὧν καὶ ἑκάστη στοὰ λαμβάνει τὴν ἐπωνυμίαν αὐτῆς.

Μετὰ δίωρον δὲ περίπου πορείαν ἀφίχθημεν εἰς μέρος, καθ᾽ ὃ τὸ ἔδαφος, ἄναντες καὶ λοφῶδες, διάβροχον δὲ προσέτι καὶ ὀλισθηρόν, ἦν οὐχὶ ἀκίνδυνον, διότι, πρὸς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ, ἠνοίγετο χάσμα βαθύ, ἀφ᾽ οὗ ἀντήχει μεγάλη βοὴ καταρράκτου, εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς καταλειβομένου. Ὅτε δὲ μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ μετὰ δυσκολίας ἀφίχθημεν εἰς τοῦ λόφου τὴν κορυφήν, ὁ προηγούμενος ἡμῶν ὁδηγὸς ἔστη, ἔλαβεν ἐκ τῆς πήρας, ἣν ἔφερε μεθ᾽ ἑαυτοῦ, χαρτίον καὶ εἰς σφαῖραν αὐτὸ πιέσας, τὸ ἐβύθισεν εἰς τὸ ἔλαιον, τὸ προωρισμένον εἰς τροφὴν τῶν λύχνων ἡμῶν, τὸ ἀνῆψεν ἔπειτα, καί, φλέγον, τὸ ἔρριψεν εἰς τὸ βάραθρον. Ἐκεῖ τὸ ἐβλέπομεν καταβαῖνον καὶ φωτίζον κατ᾽ ἀρχὰς τὰ πλευρὰ τοῦ χάσματος, βαθμηδὸν δὲ μικρότερον γινόμενον, μέχρις οὗ τέλος μᾶς ἐφαίνετο ὡς διάττων ἀστήρ, ἔπειτα ὡς σπινθὴρ καὶ τέλος ἐπαύσαμεν νὰ τὸ βλέπωμεν, χωρὶς νὰ τὸ ἀκούσωμεν φθάνον εἰς τὸν πυθμένα, ὅστις φαίνεται ὅτι ἦτο εἰς ἀχανὲς καὶ ἀκαταμέτρητον βάθος.

Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν ἔτι ἀφίχθημεν εἰς ὄχθην ὕδατος μέλανος, ὡς τὴν πίσσαν, ποταμοῦ ὑπογείου, εἰς ὃν οἱ Ἀμερικανοὶ ἔδωκαν

τὸ ὄνομα τῆς **Στυγός**. Ὑπὸ τὸν βράχον ἐξερχόμενος, διέσχιζεν αὐτὸς κατὰ πλάτος τὴν σύριγγα, ἣν διετρέχομεν, καὶ ἐγίνετο ἀφανὴς ὑπὸ τὸν ἐπίσης μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ κατιόντος βράχου τῆς ἀντιπέραν πλευρᾶς, χωρὶς τὴν ἐλαχίστην κίνησιν νὰ ἐλέγχῃ ἡ ἐπιφάνεια αὐτοῦ, καὶ οὐδ᾽ ὁ ἐλάχιστος κυματισμὸς ἢ φλοῖσβος, οὐδ᾽ ἄλλο τι ν᾽ ἀκούηται, πλὴν τοῦ σπανίου πλαταγίσματος τῶν ἐκ τῆς λίαν ταπεινῆς ἐνταῦθα ὀροφῆς τῶν βράχων καταπιπτουσῶν εἰς τὸ ὕδωρ σταγόνων. Εἰς τὴν ὄχθην δ᾽, εἰς ἣν ἀφίχθημεν, εὕρομεν προσδεδεμένον ἀκάτιον, καὶ εἰσήλθομεν εἰς αὐτό. Ὁ δὲ ψυχαγωγὸς ἡμῶν Ἑρμῆς, ἢ ὁ Χάρων τοῦ διάπλου, ὁ ὁδηγὸς ἡμῶν, τὰ πρυμνήσια λύσας, καὶ τὰς κώπας εἰς τὰς χεῖρας λαβών, ἤρχισε νὰ πλήττῃ τὸ μελάνης μελάντερον ἐκεῖνο ὕδωρ, ὃ ὅμως, ὅτε ἐπλησιάζομεν εἰς αὐτὸ τοὺς λύχνους ἡμῶν, ἐφαίνετο διαφανέστατον μέχρι τοῦ πυθμένος. Ἦν δὲ τὸ πλάτος τοῦ ὑπογείου τούτου ποταμοῦ οὐ μικρόν· καί, ὅτε ἐφθάσαμεν περὶ τὰ μέσα αὐτοῦ, μᾶς ἐπῆλθε νὰ παρακαλέσωμεν τὴν κ. Harris νὰ τραγῳδήσῃ τι, ἵνα ἀκούσωμεν τὸ ἀποτέλεσμα. Ἤρχισε δ᾽ ἀμέσως, ἵνα μᾶς εὐχαριστήσῃ· ἀλλ᾽ ἅμα ἔρρηξε τὴν πρώτην φωνήν, ἀμέσως ἐσίγησε καταληφθεῖσα, ἐν τῇ βαθείᾳ ἐκείνῃ καὶ ἐπισήμῳ σιγῇ τῶν καταχθονίων, ὑπ᾽ ἀνεξηγήτου αἰσθήματος, ὃ καὶ ἡμᾶς πάντας κατεῖχεν εἰς βαθμόν, ὥστε οὐδεὶς τῇ ἐζήτησε νὰ ἐξακολουθήσῃ, οὐδ᾽ ἐπρόφερε μίαν συλλαβήν, μέχρις οὗ ἀφίχθημεν εἰς τὴν ἄλλην ὄχθην, ὅπου προσεδέσαμεν τὸ ἀκάτιον διὰ τὴν ἐπιστροφὴν καὶ ἀπέβημεν.

Μετ᾽ ἄλλης δὲ ὥρας πορείαν εὕρομεν καὶ δεύτερον ποταμόν, σχεδὸν ἐπίσης πλατὺν ὡς τὸν πρῶτον, **Κοκηττὸν** δ᾽ αὐτὸν καλούμενον, καὶ ὑπερβάντες καὶ τοῦτον, ἐξηκολουθήσαμεν, ἐπὶ τοὐλάχιστον ἔτι μίαν ὥραν, μέχρις εἴδους αἰθούσης, πλατείας καὶ ὑψηλῆς, ἐξ ἧς ὁ ὁδηγὸς μᾶς ἔδειξεν ὅτι ἐξετείνοντο περαιτέρω ἔτι αἱ σύριγγες, ἀλλὰ ταπειναὶ καὶ στεναί, καὶ τοιαῦται, ὥστε δὲν ἐδυνάμεθα ἀκινδύνως νὰ εἰσδύσωμεν εἰς αὐτάς, οὐδ᾽ ἠρευνήθησαν εἰσέτι πόσον μακραὶ εἰσὶ καὶ ποῦ φέρουσιν.

Ἐκεῖ λοιπὸν ἐκαθήσαμεν ν᾽ ἀναπαυθῶμεν ἐπὶ μικρόν, καὶ ἀπεγεύθημεν λιτοῦ προγεύματος, ὃ ἔφερεν ὁ ὁδηγὸς ἐν τῇ πήρᾳ του ἐν σχετικῇ σιγῇ, ἣν μᾶς ἐπέβαλλεν ἡ ἐπισημότης τοῦ ὑπο-

χθονίου ἑστιατορίου, καὶ ἡ αὐτόματος συναίσθησις, ὅτι εἴχομεν νὰ διέλθωμεν ἐκ νέου πάσας τὰς ζοφερὰς καὶ κινδυνώδεις κελεύθους, δι᾿ ὧν ἤλθομεν, πρὶν ἢ ἀνακύψωμεν εἰς τοῦ ἄνω κόσμου τὸ φῶς. Οὕτω δὲ καὶ ἐπράξαμεν, καὶ ἡ ἐπάνοδος, συνεχὴς οὖσα, διότι ἐβλέπομεν (ὅσοι ἐβλέπομεν) τὰ αὐτὰ ἀντικείμενα ἐκ δευτέρου, διήρκεσεν ὑπὲρ τὰς τρεῖς ὥρας. Τέλος δ᾿ εἴδομέν τι λάμπον εἴς τινα ἀπόστασιν ἐμπρὸς ἡμῶν, καὶ παρὰ τοῦ ὁδηγοῦ ἠκούσαμεν ὅτι ἦν τὸ στόμιον τῆς ἐξόδου. Ἀλλ᾿ ὅτε ἐγγύτερον ὀλίγον προσήλθομεν, παρουσιάσθη θαῦμα εἰς τὴν ὅρασίν μου, πρὸ τοῦ στομίου μέγα δένδρον, οὗ φύλλα, κλάδοι καὶ κορμὸς ἦσαν ἐξ ἀργύρου λευκοῦ καὶ στιλπνοῦ. Ἐκστατικὸς τὸ ἠτένιζον, καὶ ἤρχισα ἐρωτῶν ἐμαυτόν, ἂν οἱ ὑποχθόνιοι ἐκεῖνοι δρόμοι δὲν μ᾿ ἔφερον εἰς μαγικόν τι χωρίον, ὅτε, προσελθὼν ἐντελῶς εἰς τὴν ἔξοδον, εἶδον ὅτι, ὡς ἐπὶ τῶν πλείστων θαυμάτων, καὶ τούτου τὸ θαυμάσιον ἐξηρτᾶτο μόνον ἀπὸ τῆς ἐμῆς ἐπόψεως, ὅτι τὸ ἀργυροῦν δένδρον ἦν οὐδὲν ἕτερον ἢ δένδρον κοινὸν πρὸ τῆς εἰσόδου φυόμενον καὶ καταλαμπόμενον ὑπὸ τοῦ φωτὸς τοῦ δύοντος ἡλίου, τὴν δ᾿ ἀργυρᾶν του στίλβην εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἐν τῷ μακρῷ σκότει διασταλεισῶν κορῶν τῶν ὀφθαλμῶν ὤφειλον.

Κατήρχετο δὲ τῷ ὄντι εἰς τὴν δύσιν, ὅτε ἐξηρχόμεθα τοῦ σπηλαίου, ὁ ἥλιος, ὅν, εἰσερχόμενοι, εἴχομεν χαιρετίσῃ ἀνατέλλοντα, καί, ἐπιστρέψαντες, ἐδειπνήσαμεν καὶ διενυκτερεύσαμεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον. Ἐκεῖ δὲ μᾶς ἐδείχθησαν, ἐντὸς φιάλης, ἰχθύες ἁλιευθέντες ἐν τοῖς ὑπογείοις ποταμοῖς, οὓς εἴχομεν διαπλεύσῃ, κατάλευκοι ὡς χάρτεις, καὶ ἐστερημένοι ὀμμάτων, ὧν τὴν θέσιν μόλις ὑποδεικνύει μικρὰ γραμμή, ἐμφαίνουσα τὸ σχίσμα τῶν βλεφάρων. Ὁ δὲ Κλέων, ὅστις προηγουμένως εἶχε συνοδεύσῃ τὴν μητέρα του εἰς τὸ παρὰ τὴν Τεργέστην ἄντρον τῆς Ἀδελβέργης, τὸ μέγιστον τῶν ἐν Εὐρώπῃ, καὶ εἰς ἐκείνου τὰ ὑπόγεια ὕδατα εἶχεν ἴδῃ ἁλισκομένους ἐπίσης λευκοὺς καὶ ἀομμάτους, ὡς τούτους.

Τὴν δ᾿ ἐπαύριον, μετὰ τῶν ὑποχθονίων συνοδοιπόρων ἡμῶν, μεθ᾿ ὧν στενὰς εἰς τὰ ἔγκατα τῆς γῆς συνεδέσαμεν σχέσεις, ἐπεστρέψαμεν εἰς Λουισβὶλλ περὶ τὰς 2 μ.μ., περιήλθομεν μετ᾿ αὐτῶν τὴν πόλιν, τὸ ἑσπέρας εἴδομεν εἰς τὸ θέατρον δρᾶμα ἀνόητον,

καὶ μικρὰν κωμῳδίαν, τίτλον φέρουσαν «Ἡ ὑποδοχὴ τῆς Τζένη —Λίνδ», καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, ἀφ' οὗ ἐπεσκέφθημεν τὸ πολυτελὲς κοιμητήριον ἐκτὸς τῆς πόλεως, ἀπεχαιρετίσαμεν τοὺς φίλους ἡμῶν, ἀπελθόντας διὰ ξηρᾶς, καὶ ἡμεῖς, περὶ τὰς 2 ½, ἐπιβάντες μεγάλου, ἀλλ' οὐχὶ λίαν κομψοῦ ἀτμοπλοίου, τοῦ Spray, κατεπλεύσαμεν τὸν ποταμὸν Ohio, ἀληθῶς **ὡραῖον,** ὡς δηλοῖ τὸ ὄνομα Ἰνδιστί, καὶ πρὸ πάντων μαγευτικὸν τὴν ὄψιν, δι' ὅλης τῆς νυκτός, ὅτε κατελάμπητο ὑπὸ φωτεινοτάτης τῆς πανσελήνου. Τὴν πρωΐαν ὅμως (1|13 Ὀκτωβρίου) ἐπῆλθεν ὁμίχλη πυκνή, ἥτις μᾶς ἠνάγκασεν, ἐπὶ πολλὴν ὥραν, ν' ἀνακωχήσωμεν, τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον καὶ ὁ ποταμὸς ἦν ἀβαθὴς ἐνταῦθα, καὶ ἂν τὸ πλοῖον ἀκριβέστατα δὲν ἐπηδαλιουχεῖτο, ἐκινδύνευε νὰ ἐμπαγῇ εἰς τὴν ἰλὺν τοῦ πυθμένος ἢ νὰ συντριβῇ ὁ κινῶν αὐτὸ τροχός, ὅστις ἦν εἷς, μέγας, ὀπίσω τῆς πρύμνης ἐνηρμοσμένος.

Ἐνῷ δ' ἐμένομεν ἀκινητοῦντες, προσῆλθε πρὸς ἐμὲ ἄνθρωπος ῥακενδύτης, τὴν γερμανικὴν ὁμιλῶν, καὶ μοὶ ἐζήτησε μικράν τινα βοήθειαν, διηγηθείς μοι ὅτι, ὢν Γερμανὸς μετανάστης, ἀχθεὶς εἰς τὸν νέον κόσμον ἐπὶ μεγάλαις ἐλπίσιν, ἃς αὐτῷ καὶ τοῖς συντρόφοις του εἶχον ἐμβάλῃ ἀγύρται, τὴν εὐπιστίαν αὐτῶν ἐκμεταλλευόμενοι, ἐν ἐσχάτῃ δ' ἀπορίᾳ ἤδη διατελῶν, οὐδὲν ἄλλο ἐπεθύμει ἢ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του.

Κατορθώσαντες τέλος νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὸν πλοῦν, ἀφίχθημεν, περὶ τὴν μεσημβρίαν, εἰς Κιγκινάτην (Cincinati), πόλιν μεγάλην, ὑπὸ ποταμοῦ παραῤῥεομένην, μεταξὺ ποικίλων κειμένην λόφων καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ περίπου κατοικουμένην ὑπὸ Γερμανῶν. Ἐνταῦθα ἐπεσκέφθημεν ἕνα τῶν πρώτων καὶ ἐπισημοτάτων αὐτῆς πολιτῶν, τὸν ἐκ Νιοῦ-Πορτ καὶ Νεοβοράκου φίλον ἡμῶν κ. Γροσβέκ, ὅστις, ἐπὶ τῶν τριῶν ἡμερῶν, καθ' ἃς διετρίψαμεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, μᾶς ἐπέδειξεν αὐτῆς τὰ μᾶλλον ἀξιοθέατα, τὸ ἐν Clifton ἀπέραντον καὶ ἐν γραφικῇ πολυτελείᾳ διατεθειμένον Νεκροταφεῖον, τὸ Δικαστήριον, εὐρὺ οἰκοδόμημα ὑπὸ δωρικοῦ περιστυλίου περιλαμβανόμενον, μετ' εὐρείας κλίμακος σιδηρᾶς, ἡ δ' εὐρύχωρος αἴθουσα τῶν συνεδριάσεων ἐστὶ στρογγύλη, Ἰωνίου ρυθμοῦ, καὶ πέριξ ἔχουσα ἐξώστην διὰ τὸ ἀκροατήριον. Μᾶς

ὡδήγησε δὲ καὶ εἰς τὴν κρεμαστὴν γέφυραν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ, ἥτις τετάρτου μιλίου ἔχει τὸ μῆκος, ἐκ τριῶν καμπύλων σιδηρῶν σχοινίων κρεμαμένη, ὧν ἕκαστον ἐμάθομεν ὅτι ἦν συνεστραμμένον ἐκ δεκατριῶν χιλιάδων λεπτῶν συρμάτων.

Ἐπεσκέφθημεν δὲ κατὰ τὰς δύω πρώτας ἑσπέρας τὰ θέατρα μετὰ τῶν συνοδοιπόρων ἡμῶν, τὴν μὲν πρώτην τὸ Γερμανικόν, ὅπου καλῶς παρεστήθη das Mädchen vom Dorfe, τὴν δευτέραν δὲ τὸ Ἀγγλικόν, ἐν ᾧ εἴδομεν The new way of paying old debts (νέος τρόπος ἐξοφλήσεως ἀρχαίων χρεῶν), δρᾶμα ἀνούσιον, ὃ ἔσωζεν ὁ σπάνιος ἠθοποιὸς Booth, ἀδελφὸς τοῦ δολοφονήσαντος τὸν πρόεδρον Λιγκόλν. Τοιοῦτο δ᾿ ἐστὶ τὸ πρακτικὸν καὶ φιλοδίκαιον πνεῦμα τῶν Ἀμερικανῶν, ὥστε, ἐν ᾧ, οὐδενὸς ἐξαιρουμένου, ἀποτροπιάζονται πάντες τὴν μνήμην τοῦ ἀνοσίου δολοφόνου, οὐδόλως διστάζουσι νὰ χειροκροτῶσιν εἰς τὴν σκηνὴν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὅστις ὅμως, ἐξ ἰδίας αἰδοῦς, ἀπέφευγε νὰ παρουσιασθῇ εἰς Οὐασιγκτῶνα.

Τὴν Τρίτην δ᾿ ἑσπέραν προσεκάλεσεν ἡμᾶς ὁ κ. Γροσβὲκ εἰς συναναστροφήν, ἣν ὠργάνωσεν, ἵνα γνωρισθῶμεν μετὰ τῶν ἀρίστων τῆς πόλεως καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, καὶ ἐκεῖ ἀπηντήσαμεν, ἐν ἄλλοις, τὸν Στρατηγὸν Burnett μετὰ τῆς νέας συζύγου του, ἣν εἶχεν ἀρτίως νυμφευθῇ, τὸν κ. Anderson, καὶ τὸν ἀνεψιὸν τῆς κ. Γροσβέκ, ὅστις στενὸς ἦν φίλος Ἕλληνός τινος, Ράλλη, ἀποθανόντος ἐν St Louis.

Τὴν δὲ 4|16 Ὀκτωβρίου, ἐγερθέντες εἰς τὰς 5 ½, ἀπήλθομεν τῆς Κιγκινάτης, καὶ ἐπὶ πολὺ κατ᾿ ἀρχάς, μέχρι τῆς πόλεως Κολόμβου καὶ ἐπέκεινα, τὸν ῥοῦν τοῦ Ὀχίου παρακολουθοῦντες, διεπορεύθημεν πᾶσαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην διὰ χώρας ὡραιοτάτης, λοφώδους καὶ συδένδρου, ἀλλ᾿ οὐχὶ πυκνῶς κατοικουμένης. Ἐξηκολουθήσαμεν δὲ καὶ διὰ πάσης τῆς νυκτός, ἀναπαυτικώτερον, ἐνοικιάσαντες κλίνας ἐν τῷ κοιτῶνι, ὧν ἡ εἰς τοὺς σιδηροδρόμους ἐφαρμογὴ ἦν τότε ἔτι πρωτοφανής. Ἡ ὁδοιπορία ὅμως ἡμῶν πολλάκις διεκόπη, ἅπαξ μὲν ἐπὶ δύο ὥρας, ἐντὸς εὐρείας καὶ ἐρήμου πεδιάδος, διότι ἑτέρα συνοδεία, τῆς ἡμετέρας προπορευομένη, εἶχεν ἐκτροχιασθῇ, ἔπειτα δ᾿ ὑπ᾿ ἀλλεπαλλήλων συνοδειῶν

ἀναχαιτιζόμενοι, αἵτινες μετέφερον ἄνθρακας ἢ ἐμπορεύματα, καθότι οἱ ὁδοιπορικοὶ κανονισμοὶ ἐν Ἀμερικῇ, ὡς συνεχῶς ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ γνωρίσωμεν, ἦσαν, τότε κἄν, θαρραλέοι καὶ ριψοκίνδυνοι μᾶλλον ἢ ἀκριβῶς τακτικοί.

Τὴν δ' ἐπιοῦσαν αὐγὴν διήλθομεν τὸ χαριέστατον στενὸν τοῦ Ἅρπερ (Harpers ferry), καθ' ὃ ὁ ποταμὸς Ποτόμακ διασχίζει ὑψηλοὺς καὶ κρημνώδεις λόφους, δέχεται ἐκ τῶν κοιλάδων αὐτῶν διαφόρους ὁμόρρους, καὶ διακλαδεύεται ὁ ἴδιος ἔπειτα, ἐπὶ πρασίνου τάπητος, εἰς πάμπολλα ρεύματα. Ἐνταῦθα δ' ἐπὶ δύω ὥρας καθισθέντες καὶ προγευματίσαντες εἰς τὴν λεγομένην Washington Junction, ἐπὶ λόφου ἀπεριγράπτου καλλονῆς, ὑπὸ καστανέας καὶ ἄλλα παχύσκια δένδρα, ἀφίχθημεν τέλος κατὰ τὰς 5 τὸ ἑσπέρας εἰς Οὐασιγκτῶνα.

Τὴν κατοικίαν ἡμῶν, ἐν Ὁδῷ 31|2, εἴχομεν ἐγκαταλίπῃ, ὅτε ἀπήλθομεν εἰς τὴν περιοδείαν, καὶ μετέβημεν νῦν εἰς τὴν ὁδὸν C. ἀριθ. 252, δόμον δεύτερον. Πλησιεστέρα αὕτη τοῦ κέντρου τῆς πόλεως καὶ εὐρυχωροτέρα, οὐκ ὀλίγας δ' ἐλλείψεις ἐπίπλων ἔχουσα, μᾶς ἐνῳκιάζετο ὑπὸ τῆς κ. Barmond, κυρίας νέας καὶ εὐμαθοῦς, ἧς ὁ σύζυγος ὑπηρέτει ὡς διοικητὴς φρουρίου τινος ἐν ταῖς χώραις τῶν ἀγρίων εἰς 16 ἡμερῶν ἀπόστασιν ἀπὸ Οὐασιγκτῶνος.

Εὗρον δ' ἐπιστολὰς περιμενούσας με, ὧν μία μοὶ ἔλεγεν ὅτι ἡ φιλτάτη θυγάτηρ μου Ζωή, διά τινα ἀσθένειαν τῆς ὡραίας ξανθῆς κόμης της, ἐπέμφθη εἰς Βιένναν, εἰς τὸ θεραπευτήριον τοῦ Hebra. Εὗρον δὲ καὶ δέμα φυλλαδίων τῆς μεταφράσεως, ἣν ἐξειργάσθη ὁ κ. Tuckerman, τοῦ περὶ Ἑλλάδος φυλλαδίου μου, καὶ διένειμα αὐτὰ ὅπου ἐδυνήθην, πρὸς διάδοσιν τῶν περὶ Ἑλλάδος πληροφοριῶν.

Καθ' ἃς εὗρον διαταγὰς ἐξ Ἀθηνῶν, ἐπεμελήθην κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ περὶ τοῦ δανείου, ὃ ἡ Ἑλλὰς ἤθελε νὰ συνομολογήσῃ, καὶ ἔγραψα περὶ αὐτοῦ ἐπισήμως καὶ ἰδιωτικῶς εἴς τε τοὺς Προξένους ἡμῶν καὶ εἰς ἄλλους τῶν ἐπισήμων Ἑλλήνων πολλαχοῦ τῆς Ἀμερικῆς, συνδιαλεχθεὶς καὶ μετά τινων τῶν ἐπὶ πλούτῳ διακρινομένων ἐγχωρίων. Παρὰ πάντων ὅμως ἔλαβον τὴν ἐπικύρω-

σιν τῆς, ἣν εἶχον ἤδη πεποιθήσεως, ὅτι, ἵνα λάβῃ χώρα τις δάνεια δὲν ἀρκεῖ νὰ ζητῇ αὐτά, ἔστω καὶ ὅτι θὰ τὸ ἔπραττεν εὐγλωττότατα, ἀλλὰ πρέπει πρὸ παντὸς νὰ ἐμπνέῃ ἐμπιστοσύνην ἡ ἐσωτερικὴ αὐτῆς κατάστασις, ὅτε καὶ τῇ προσφέρονται καὶ χωρὶς νὰ τὰ ζητήσῃ. Οὕτω τότε πᾶσα ἡμῶν προσπάθεια εὗρε κωφεύοντας τοὺς κεφαλαιούχους τῆς Ἀμερικῆς. Ἐδημοσίευσε δὲ καὶ ἄρθρον κατὰ τῶν ἀξιώσεων τῆς Ἑλλάδος ἡ ἐν Νεοβοράκῳ ἐφημερὶς New York Herald, εἰς ὃ ἀπήντησα, καὶ τὴν ἀπάντησιν ἔπεμψα τῷ Tuckerman πρὸς καταχώρησιν.

Ἰδιωτικῶς δ' ἠσχολούμην ἐν ταῖς στιγμαῖς ἀργίας κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους εἰς ἀγγλικὴν μετάφρασιν τῶν Λ', βοηθείᾳ τοῦ κ. Bing, καὶ τὴν μετάφρασιν μοὶ ἀντέγραψεν ἡ Dora Brown, πρωτότοκος θυγάτηρ τοῦ πρώτου οἰκοδεσπότου μου. Εἰς περίεργον δ' ἔνδειξιν τῶν ἐμπορικῶν τιμῶν, αἵτινες ἐπεκράτουν ἐν Οὐασιγκτῶνι, σημειῶ ἐνταῦθα ὅτι, διὰ τὰ 72 φύλλα χάρτου, ἐφ' οὗ ἔγινεν ἡ ἀντιγραφή, ἐπλήρωσα 21/4 τάληρα. Περὶ τοῦ δράματος δὲ τούτου, καίτοι μὴ δημοσιευθέντος, ἔγραψεν ἡ ἐφημερὶς τῆς Βοστόνης, κατ' εἰσήγησιν, πιστεύω, τοῦ Bing.

Μεταξὺ δὲ τῶν τότε ἀναγνώσεών μου δὲν παραλείπω, ὡς σχετιζομένην εἰς τὰς περὶ πνευματισμοῦ παντοίας ἐρεύνας μου, καὶ τὴν τοῦ διτόμου συγγράμματος, τοῦ ἐπιγραφομένου «***Βήματα ἐπὶ τῶν ὁρίων ἄλλου κόσμου***», (Footfalls on the boundary of another world), εἰς ὃ ὁ κ. Owen, ποτὲ Πρέσβυς ἐν Νεαπόλει, εἶχε συλλέξῃ ὅσας περὶ φαντασμάτων καὶ ὀπτασιῶν διηγήσεις ἔκρινε καὶ παρεδέχετο, ὡς ἀναμφισβητήτους, βεβαιουμένας, καθ' ἃ διϊσχυρίζεται, διὰ παντοίων τρόπων, ἀνεπιδέκτων ἀμφισβητήσεως, δι' ἐπιτοπίων ἐρευνῶν, δι' ἀνευρέσεως πρωτοτύπων ἐπιστολῶν, ἀναδιφήσεως δικαστικῶν καὶ διοικητικῶν ἀρχείων καὶ δι' ἀναδρομῆς εἰς μάρτυρας αὐτόπτας καὶ αὐτηκόους.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου δ' ἐπεσκέφθην καὶ τὸ Παρθεναγωγεῖον τοῦ Ἕλληνος (Ἑπτανησίου) κ. Ὑόρκ, διευθυνόμενον μὲν ὑπὸ τῆς συζύγου του, Ἀμερικανίδος, ἀλλ' εἰς ὃ αὐτὸς τὰ πλεῖστα ἐδίδασκεν, ἐνθουσιασμὸν εἰς τὰς μαθητρίας ἐμφυσῶν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διῄρει δὲ τὴν διδασκαλίαν, τετραετῆ οὖσαν, εἰς ***εἴ-***

***κοσι τάξεις,*** εἰς ὧν τὰς ἀνωτέρας ἐδιδάσκοντο καὶ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ἐκ τῶν γλωσσῶν ἡ Γαλλική. Μετ' ἐκπλήξεως δ' εἶδον, μεταξὺ τῶν ἀρίστων μαθητριῶν, μίαν, νεωτάτην μέν, ἀλλ' ἔγγαμον καὶ ἀναγκασθεῖσαν νὰ ζητήσῃ καὶ νὰ λάβῃ τινων ἑβδομάδων ἄδειαν, διότι ἔμελλε, κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, νὰ καταστῇ εὐτυχὴς μήτηρ. Τοῦτο ἀμφιβάλλω ἂν ἀλλαχοῦ που δύναται ν' ἀπαντηθῇ ἐκτὸς τῆς Ἀμερικῆς. Προὐτίθετο δὲ τότε ὁ κ. Ὑὸρκ ν' ἀγοράσῃ ἓν τῶν πρωτίστων παρθεναγωγείων τῆς Οὐασιγκτῶνος.

Κατὰ τὴν 1ην Νοεμβρίου (ν) εἶδον ἀξιοθέατον πομπήν, διελθοῦσαν ὑπὸ τὴν οἰκίαν μου, καὶ συγκειμένην ἐκ σειρᾶς ἁμαξῶν, αἵτινες περιεῖχον μέγα θηριοτροφεῖον· αὐτῶν δὲ προηγεῖτο ἐλέφας ἐλεύθερος, σοβαρῶς βαίνων, καὶ εἰς τὴν κορυφὴν μιᾶς τῶν ἁμαξῶν ἐκάθητο λέων, ὅστις καὶ αὐτὸς ἐλεύθερος ἐφαίνετο, εἰ καὶ πιθανῶς ἦν ἀλυσσόδετος πρὸς ἀσφάλειαν τῶν πυκνῶν παρακολουθούντων θεατῶν, οὓς μετὰ βασιλικῆς μεγαλοπρεπείας περιέβλεπεν. Ἀλλ' ἔτι περιεργοτέρα ἦν ἑτέρα πομπή, ἥτις κατ' ἄλλην ἡμέραν διῆλθε τὴν αὐτὴν ὁδόν, ἡ τῶν ***ἐλευθεροκτιστῶν*** (φραμμασόνων), μουσικῆς προπορευομένης, καὶ αὐτῶν παρελαυνόντων μεταξὺ τοῦ πλήθους ἀνὰ δύω στιχηδὸν καὶ κατὰ τάξεις διῃρημένων. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐσχάτων ἔβαινεν, ὡς εἰς τὴν ἐσχάτην τάξιν ἀνήκων, λευκὸν περίζωμα φέρων, τῆς ἑταιρείας τὸ ἔμβλημα, ὁ Πρόεδρος τῆς Συμπολιτείας, Johnson.

Ὅτε τὸ πρῶτον ἀφίχθην εἰς Βοστόνην, ὁ Πρόξενος κ. Ῥοδοκανάκης μὲ προέτρεψε νὰ ταχθῶ εἰς τοὺς Ἐλευθεροκτίστας, οἷς καὶ αὐτὸς ἀνῆκεν. Ἀλλ' εἰς τὴν ἐρώτησίν μου περὶ τοῦ τι ἐπιδιώκει τὸ σωματεῖον τοῦτο, μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι ἡ ἀποκάλυψις τοῦ σκοποῦ του ἀπαγορεύεται· ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἐπιμονῇ μου μοὶ ὡμολόγησεν ὅτι τὸ ἀγνοεῖ καὶ ὁ ἴδιος. Τότε ἐπέμεινα λέγων, ὅτι δὲν θὰ εἰσηρχόμην εἰς δεσμόν, οὗ ἀγνοῶ τὸν σκοπόν· καὶ ἂν μὲν οὗτος ἔχῃ πολιτικὴν ὑστεροβουλίαν, μὲ ἀποκλείουσιν αὐτοῦ τὰ καθήκοντα καὶ ὁ ὅρκος μου, ἂν δ' ἀφορᾷ τὴν ἀγάπην του πλησίον καὶ τὴν ἀλληλοβοήθειαν, περιττὸν νὰ γίνω ***ἐλευθεροκτίστης,*** ἀρκεῖ ὅτι εἶμαι ***χριστιανός.***

Ἔφθασε δὲ τότε εἰς Οὐασιγκτῶνα ἐξ Εὐρώπης, πρὸς μεγί-

στην χαράν μου, ἡ ἐξ Ἀθηνῶν ἔτι γνώριμός μου, ἡ ἐπίσημος Ἰταλὶς ἠθοποιὸς Ῥιστόρη, καὶ μεγάλως ἐθαυμάσθη, ὑποκρινομένη τὴν Ἐλισάβετ καὶ τὴν Μαρίαν Antoinette εἰς δρᾶμα τοῦ Jannetti λίαν ἀδέξιον, ἀλλ᾿ ἐπιτρέπον αὐτῇ ν᾿ ἀναπτύξῃ πᾶσαν τὴν ἐξαίσιον τέχνην της. Μέλλουσα δὲ ν᾿ ἀπέλθῃ εἰς Κούβαν, μὲ παρεκάλεσε καὶ τῇ ἐπρομήθευσα παρὰ τοῦ Ἱσπανοῦ συναδέλφου μου κ. Gokry (τοῦ μετὰ ταῦτα φρενοβλαβῶς ἀποθανόντος) ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Διοικητὴν τῆς νήσου ἐκείνης, ἥτις μεγάλως τῇ ἐχρησίμευσε· διότι, θελήσασαν νὰ παραστήσῃ δρᾶμα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ἐπίτηδες δι᾿ αὐτὴν συντεθέν, καὶ ἐν ᾧ ἐξετίθεντο ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ βίος γυναικείου μοναστηρίου, καὶ τὰ ἔνδον τῆς ἐκκλησίας μετὰ τῶν ἱεροτελεστειῶν, ὁ κλῆρος δικαίως ἠθέλησε νὰ τὴν ἐμποδίσῃ, ἀλλ᾿ ὁ Διοικητής, ὑπὸ τὴν ἐπιῤῥοὴν τοῦ συστατικοῦ καὶ τῆς μαγείας τῆς δαιμονίας γυναικός, ἀντέστη εἰς τὸν κλῆρον, καὶ ἡ πάλη ἐπὶ τοσοῦτον ἐχώρησεν, ὥστε εἰς περοδείαν, ἣν ὁ Διοικητὴς ἐπεχείρησεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου, οἱ ἱερεῖς ἀπέτρεψαν τοὺς πιστοὺς τοῦ θὰ ἐξέλθωσιν εἰς προϋπάντησίν του, καὶ ἀφῄρεσαν τὰς γλώσσας τῶν κωδώνων τῶν ἐκκλησιῶν, πρὸς διακώλυσιν τῆς κωδωνοκρουσίας, δι᾿ ἧς συνήθως ἐτιμᾶτο ἡ ὑποδοχή του. Ἀλλ᾿ ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Διοικητοῦ ὑπερίσχυσε τῶν ἀντιστάσεών των καὶ τὸ δρᾶμα, ὅσον ἄτοπον καὶ ἂν ἦν καθ᾿ ἑαυτό, ἐδιδάχθη πρὸς μεγίστην εὐχαρίστησιν τῆς ἐνδόξου ἠθοποιοῦ.

Πεισθεὶς ἤδη ἐκ τῶν πραγμάτων, πόσον δίκαιον εἶχον, ὅτε ἐν Ἀθήναις διϊσχυριζόμην, ὅτι μάτην θὰ ἐζητοῦμεν ἐν Ἀμερικῇ οἵαν δήποτε ὑλικὴν βοήθειαν, ἠθέλησα κἂν νὰ ἐπιτύχω ἠθικήν τινα τοιαύτην, δι᾿ ὃ, ἅμα μαθὼν ὅτι οἱ Κρῆτες ἀπέκρουσαν τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων προταθεῖσαν αὐτοῖς ἀνακωχήν, μετέβην εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ παρέστησα, πρῶτον μὲν εἰς Φρειδερῖκον, τὸν υἱὸν τοῦ κ. Σουάρδου καὶ Ὑφυπουργόν, ᾧ τότε ἐπέτυχον, εἶτα δὲ καὶ εἰς τὸν πατέρα του καὶ εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν, κ. Οὐέλλς, ὅτι ἄξιον τῆς μεγαλοφροσύνης καὶ τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν τῶν Ἀμερικανῶν θὰ ἦτον, ἂν ἔπεμπον πλοῖα νὰ περιπολῶσι περὶ τὴν Κρήτην πρὸς διάσωσιν τῶν οἰκογενειῶν, ὅσαι, φεύγουσαι τὴν σφαγήν, ἤθελον νὰ ζητῶσιν

ἄσυλον ἐν Ἑλλάδι. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εὗρον καὶ εἰς τοῦτο ἀντιρρήσεις, διότι ἡ διάσωσις τῶν οἰκογενειῶν ἦν ἐνίσχυσις τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἑπομένως ἐδύνατο νὰ κριθῇ ὡς ἐπέμβασις, ἣν ἐν πρώτοις καὶ κυρίως ἤθελε ν' ἀποφύγῃ ἡ Ἀμερική. Ἀλλὰ μέχρι τέλους ἐπέτυχον τοῦ ποθουμένου, καὶ ὁ ἐν τῇ Μεσογείῳ σταθμεύων Ναύαρχος Φαραγκούτ, διαταχθείς, ἔπεμψε πλοῖον εἰς τῆς Κρήτης τὰς παραλίας, καὶ πολλοὺς ἔσωσε τῶν κινδυνευόντων. Κατ' ἐμὴν δὲ παράκλησιν τὸν προέτρεψεν εἰς τοῦτο καὶ δι' ἰδιωτικῆς ἐπιστολῆς ὁ φίλος μου κ. Bing. Ἦν δὲ πάντοτε, ὁσάκις αἱ πολιτικαί του ἀρχαὶ δὲν τὸν ἐκώλυον, ὁ κ. Σουάρδος φιλοφρονέστατος πρὸς ἐμέ. Οὕτως, ὅτε, κατὰ παράκλησιν τοῦ ἐν Ἀθήναις κτηματίου Κυργουσίου, ἐπεκαλέσθην τὴν προστασίαν τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως ὑπὲρ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ζάκκα, ὑποθέσεις ἔχοντος εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀφρικῆς, ἔσπευσε νὰ συστήσῃ αὐτὸν εἰς τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Γενικὸν Πρόξενον τῆς Ἀμερικῆς. Ἀλλά, μετ' οὐ πολύ, ὁ Ζάκκας οὗτος ἐγκατέλιπε τὴν γυναῖκά του, προσηνέχθη παρὰ πᾶν καθῆκον, καὶ οὕτως ἔπαυσε καὶ τοῦ κ. Κυργουσίου καὶ ἐμοῦ ἡ ὑπὲρ αὐτοῦ μεσιτεία, καὶ τοῦ Ἀμερικανικοῦ Προξενείου ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπέμβασις. Καθ' ἣν δ' ἑσπέραν εἶχον μεταβῇ πρὸς τὸν κ. Σουάρδον, ἵνα τῷ ὁμιλήσω περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως, εἶδον παρ' αὐτῷ βιβλίον πολυτιμότατον, τὰ Χρονικὰ τῆς Νυρεμβέργης ἐκ τοῦ ἔτους τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς, περιέχοντα πάσας αὐτῆς τὰς λεπτομερείας, περιεργοτάτας εἰκονογραφίας, καὶ τὴν ἔκφρασιν τῶν ἐντυπώσεων, ἃς τὸ μέγα συμβὰν ἐνεποίησε τότε εἰς τὴν Εὐρώπην.

Αἱ ἐξ Ἀθηνῶν ἐπιστολαί μου μοὶ ἀνήγγειλον τὸν γάμον τοῦ Βασιλέως, γενόμενον τῇ 15|27 Ὀκτωβρίου, ἐφ' ᾧ ἔσπευσα δι' ἐπιστολῆς νὰ συγχαρῶ τὴν Α. Μ. Ἀνέφερα δὲ συγχρόνως εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ὅτι ὁ πρωθυπουργὸς κ. Σουὰρδ εἶχε τὴν αἴθουσαν αὐτοῦ κεκοσμημένην διὰ τῶν εἰκόνων τῶν ἐπισημοτέρων ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης, καὶ μοὶ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ προσθέσῃ αὐταῖς καὶ τὴν τοῦ ἡμετέρου βασιλικοῦ ζεύγους, δι' ὃ καλὸν θὰ ἦν ἂν αἱ δύω (φωτογραφικαὶ ἢ λιθογραφικαὶ) εἰκόνες τῷ ἐπέμποντο· ἀλλ' ἀπάντησιν οὐδεμίαν ἔλαβον.

Ὁ δὲ τότε Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὁ φίλος μου Πέτρος Δεληγιάννης, τῶν προκατόχων διορατικώτερος καὶ ἐννοῶν τὸ ἄσκοπον τῆς ἐν Ἀμερικῇ διαμονῆς μου, μοὶ ἔγραφεν ὅτι θέλει νὰ μὲ καταστήσῃ χρήσιμον ἐν Εὐρώπῃ. Τὸ σχέδιον ὅμως τοῦτο μόνον μετὰ πολλοὺς μῆνας ἐπραγματοποιήθη.

Τῇ δὲ 30 Ὀκτωβρίου (11 Νοεμβρίου) οἱ ἐν Οὐασιγκτῶνι Γερμανοὶ ἑώρταζον τὴν μνήμην τοῦ Σχιλλέρου, καὶ ἀνέλαβον πρὸς τιμὴν αὐτοῦ νὰ παραστήσωσι τοὺς Ληστάς. Ἐνοικίασαν δὲ πρὸς τοῦτο μέγα οἰνοπωλεῖον, ὃ μετέβαλον εἰς θέατρον, τινὲς ἐξ αὐτῶν, ἐκ τῶν τῆς ἐργατικῆς τάξεως, μεταβληθέντες εἰς ἠθοποιούς. Ἦν δὲ τόσον ἐλεεινὴ ἡ παράστασις, ὥστε ὁ υἱός μου καὶ ἐγώ, μετὰ τὴν δευτέραν πρᾶξιν, δὲν ἐδυνήθημεν ν' ἀνθέξωμεν καὶ ἀνεχωρήσαμεν.

Κατὰ δὲ τὴν 1|13 Νοεμβρίου, μεγάλη πολιτικὴ ἑορτὴ συνεκίνησε τὴν Οὐασιγκτῶνα. Τὸ δημοκρατικὸν κόμμα, τὸ φίλα φρονοῦν τῷ Προέδρῳ, βλέπον αὐτὸν προσβαλλόμενον ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων, ἀπῆλθε τὸ ἑσπέρας ἐν πομπῇ καὶ μετὰ λαμπάδων, πρὸς τὸν Λευκὸν Οἶκον, περιεστοίχισεν αὐτὸν καὶ διερράγη ζητωκραυγοῦν, ἐν ᾧ ἐκρότουν τὰ πυροβόλα. Ὁ δὲ Πρόεδρος, εἰς τὸν ἐξώστην προελθών, ηὐχαρίστησε διὰ δημηγορίας εὐγλώττου· διότι ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις, στερούμενος τῆς ἕξεως τῆς μετὰ τῶν ξένων συμπεριφορᾶς, ἦν σχεδὸν βωβὸς ἀπέναντι αὐτῶν, ἀνέπτυσσεν ἀπέναντι τῶν Ἀμερικανῶν, πρὸ πάντων δὲ τοῦ ὄχλου, μεγάλην εὐφράδειαν, ἀλλὰ δημώδη καὶ χυδαίαν.

Τῇ δὲ 3 Νοεμβρίου ἦλθεν εἰς ἐπίσκεψίν μου ὁ ἐν Βαλτιμόρῃ νενυμφευμένος κόμης Ρόζεν, ἐξάδελφος τοῦ γαμβροῦ μου, μετὰ ταῦτα εἰς Ὑπασπιστὴν προαχθεὶς τοῦ Βασιλέως τῆς Σουηδίας. Τὸν περιέφερα δ' εἴς τινα τῶν ἀξιοθεάτων τῆς Οὐασιγκτῶνος, καὶ ἐν ἄλλοις συνανέβημεν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ θόλου τοῦ Καπιτωλίου (τοῦ Βουλευτηρίου), ἐξ ἧς εἴχομεν περὶ ἡμᾶς ἀπέραντον ὁρίζοντα, ἔκτασιν ὅμως ἐπίπεδον καὶ φυσικῆς ποικιλίας ἐστερημένην.

Τὴν δ' αὐτὴν ἐκείνην ἑσπέραν ἀπῆλθον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Βαπτιστῶν, μεταβληθεῖσαν εἰς ἀπέραντον ἀκροατήριον, ἐν ᾧ ὁ τοῦ κεντρικοῦ τῆς πόλεως γυμνασίου, τοῦ Columbian College,

Πρόεδρος ἢ Γυμνασιάρχης Dr Samson, ἔχων παρ᾽ ἑαυτῷ τὸν υἱόν του φουστανέλλαν ἐνδεδυμένον, ἀπήγγειλε, συνεπείᾳ ἐνεργείας μου παρ᾽ αὐτῷ, λόγον πανηγυρικὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Τὸν παρεκάλεσα δέ, καί ἔλαβον ὑπόσχεσίν του νὰ ὁμιλήσῃ καὶ αὖθις προσεχῶς, ἰδίως περὶ Κρήτης. Τὸ αὐτὸ δὲ μ᾽ ὑπεσχέθη καὶ ἱεροκήρυξ τις Declan καλούμενος καὶ ἐξεπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσίν του κατὰ τὸ κήρυγμα τῆς 1 Δεκεμβρίου, ἀλλὰ τὴν ἑπομένην Κυριακὴν συνεπλήρωσε τὸν λόγον του ζητήσας συνεισφορὰς ὑπὲρ τοῦ ἐν Ἀθήναις καταστήματος τοῦ Καλαποθάκη.

Ἑσπέραν τινά, ὅτε ἐδείπνησα παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Ὀλλανδίας μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν συναδέλφων μου, ὁ κ. Στέκκλ, Πρέσβυς τῆς Ρωσσίας, ἐν μακρᾷ συνδιαλέξει, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ κ. Σουάρδος ἐμελέτα καὶ αὐτὸν τὸν ἐν Κρήτῃ Πρόξενον τῆς Ἀμερικῆς, τὸν κ. Στίλλμανν, ν᾽ ἀποσύρῃ, πρὸς ἐντελῆ ἀποχὴν πάσης εἰς τὰ Εὐρωπαϊκὰ πράγματα ἀναμίξεως. Τῆς εἰρήνης δὲ μοὶ προσέθηκεν ὅτι εἶχε τότε μεγάλην ἀνάγκην καὶ ἡ Ρωσσία, οὖσα χρηματικῶς ἐξηντλημένη, καὶ ἡ μόνη διπλωματικὴ περιπλοκὴ δύναται νὰ προέλθῃ ἐξ Ἀγγλίας, ἥτις ἐστὶν ἡ ἀντίπαλος τῆς Ρωσσίας καὶ ἐν Ἀσίᾳ καὶ πανταχοῦ. Περὶ τούτων δὲ μοὶ ἀνέγνω τὴν ἐπιοῦσαν καὶ ἐπίσημον ἔκθεσίν του, ἣν εἶχε διευθύνῃ πρὸς τὴν Ὀλλανδικὴν Κυβέρνησιν. Πληροφορίας δ᾽ ἔχων ἐγὼ περὶ τῶν φιλοκρητικῶν συμπαθειῶν τότε τοῦ κ. Στίλλμανν, ἐνήργησα καὶ κατώρθωσα διὰ τοῦ κ. Sumner νὰ μὴ ἐνεργηθῇ ἡ ἀνάκλησίς του. Συγχρόνως δ᾽ ἔπεισα τὸν κ Βίγγ, φίλον τοῦ κ. Στίλλμανν, νὰ γράψῃ αὐτῷ ἐν οὐδεμιᾷ περιστάσει νὰ μὴ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κρήτην, οὐδὲ ὡς ἰδιώτης, ἐν ὅσῳ διαρκεῖ ἡ ἐπανάστασις.

Περὶ τοῦ Πρέσβεως δὲ τῆς Τουρκίας κ. Black, μοὶ εἶπεν ὁ κ. Σόμνερ ὅτι εὗρεν αὐτὸν ἄνδρα ἰσχυρῶν θελήσεων καὶ εὔχαριν τὸν λόγον, ὅπερ ἦν ἀληθές.

Μετὰ τὸ δεῖπνον δ᾽ ἐπορεύθημεν εἰς τοῦ Πρωθυπουργοῦ κ. Σουάρδ, παρ᾽ ᾧ, ἐν ἄλλοις, ἀπηντήσαμεν καὶ τὸν ἄρτι ἀφιχθέντα περίπυστον Ἄγγλον Ἱεροκήρυκα, τὸν Διδάκτορα Hally, ὅστις, ζητήσας, ἔλαβε τὴν ἄδειαν, τὴν ἐπαύριον Κυριακήν, νὰ κηρύξῃ ἐνώπιον πολλῶν χιλιάδων ἀκροατῶν ἐν τῷ καταστήματι τῆς Βου-

λῆς, μεταβληθέντι εἰς ἐκκλησίαν ἢ ἀκροατήριον, εἰς ὃ εἰσήχθην καὶ ἐγὼ ὑπὸ τοῦ Γερουσιαστοῦ κ. Μόργαν. Τὸν λόγον ὅμως εὗρον πλήρη μᾶλλον κοινῶν τύπων καὶ οὐχὶ ὅλως ἀντάξιον τῆς φήμης τοῦ ῥήτορος, περιστρεφόμενον δὲ περὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἣν διέκρινεν εἰς πολιτικήν, θρησκευτικήν, καὶ κοινωνικήν, ἀνακηρύττων καὶ τὴν φιλίαν μεταξὺ τῶν δύω κλάδων ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ κορμοῦ, τοῦ Ἀγγλικοῦ καὶ τοῦ Ἀμερικανικοῦ.

Μετὰ τρεῖς δ᾿ ἡμέρας, τὴν 15|27 Νοεμβρίου, παρευρέθην εἰς ἑσπερινὴν ἀγόρευσιν κυρίου τινὸς Hishcock, ἐμοὶ πολὺ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαν, διότι θέμα αὐτῆς ἦν ἡ Ἑλλάς. Ἀλλ᾿ εἰς τὸν φιλελληνισμόν, ὑφ᾿ οὗ διεφλέγετο ὁ ῥήτωρ, ἐν πολλοῖς δὲν ἀνταπεκρίνοντο, οὐδ᾿ αἱ γνώσεις, οὐδ᾿ αἱ θεωρίαι του. Οὕτως, ἤθελε μὲν νὰ ἑνωθῶσιν ὅσον τάχιον μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος ἡ Θεσσαλία, ἡ Ἤπειρος καὶ ἡ Κρήτη, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ἀπῄτει καὶ περὶ τῶν Ἰονίων νήσων, ἐν ἀγνοίᾳ ὅτι ἡ εὐχή του αὕτη εἶχεν ἤδη πληρωθῇ πρὸ πενταετίας. Ἐλυπεῖτο δὲ διὰ τὴν κατ᾿ αὐτὸν ἐπικρατοῦσαν, κατ᾿ ἀλήθειαν δὲ πρὸ ἐτῶν μέχρις ἴχνους ἐκλιποῦσαν ἐν Ἑλλάδι λῃστείαν, καὶ προέτρεπεν εἰς τὴν παντὶ σθένει ἐξολόθρευσιν τοῦ Κίτσου, ὅστις πρὸ μακροῦ χρόνου ἀνεπαύετο, ἢ πιθανώτερον ἐβασανίζετο παρὰ τοῖς νεκροῖς. Ἐξανίστατο δ᾿ εὐγλώττως κατὰ τῆς μισαλλοθρησκείας καὶ ἐπεκρότει εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις φίλους καὶ ἀνταποκριτάς του, κυρίους Καλαποθάκην καὶ Κωνσταντῆν (;), οἵτινες ἐν Ἀμερικῇ ἀνατραφέντες καὶ ἀμερικανίδας νυμφευθέντες, ἠσπάσαντο τὸ δόγμα τῶν Διαμαρτυρουμένων, καὶ εἰργάζοντο ἤδη μετὰ θεαρέστου ζήλου, ἵνα σώσωσι τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων, μεταπείθοντες αὐτοὺς εἰς τὸν Προτεσταντισμόν. Ἐπὶ πᾶσι δ᾿ ἤθελε πρόχειρον τὴν λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, διδομένης τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Ρωσσίαν.

Τῇ 2 Δεκεμβρίου (20 Νοεμβρίου) ἤκουσα ἐν τῷ Θεάτρῳ τὸν Ἑρρίκον Δ´ τοῦ Σακκεσπείρου, δρᾶμα, ὡς πάντα τὰ τοῦ ποιητοῦ τούτου, ἐλέγχον δαιμόνιον μεγαλοφυΐαν ἐν τοῖς διαλόγοις, ἀλλὰ —καὶ ἂς μοὶ καταγνωσθῇ τοῦτο εἰς βλασφημίαν—ἀκαλλιέργητον τὰ πλεῖστα, καὶ τέχνης καὶ συναρμολογίας δραματικῆς στερουμέ-

νην. Ὑπεκρίνετο δ' ἐν αὐτῷ μετ' ἐξόχου ἐπιδεξιότητος τὸ πρόσωπον τὸν Fallstaff ὁ δραματικὸς ποιητὴς Heckel, ὅστις εἰδικότητα εἶχε διὰ τοῦτο τὸ πρόσωπον, καὶ εἰς τὴν σκηνὴν ἀνήρχετο μόνον ὁσάκις ἐπρόκειτο αὐτὸ εἰς οἷον δήποτε δρᾶμα τοῦ Σακκεσπείρου νὰ παραστήσῃ. Καὶ τὴν 5ην δὲ τοῦ Δεκεμβρίου (ἥτις ἦν καὶ ἡ πρώτη ἡμέρα καθ' ἣν ἔπεσεν ὀλίγη χιὼν ἐν Οὐασιγκτῶνι), εἶδον αὖθις τὸν αὐτὸν ποιητὴν καὶ ἠθοποιόν, ἐπίσης ἀμίμητον ὡς Fallstaff, εἰς τὸ γνωστόν, κατ' ἐμὲ τ' αὐτὰ ἔχον θαυμάσια προτερήματα, ἀλλ' οὐχ ἧττον καὶ ἐλαττώματα, σακκεσπείριον δρᾶμα, «αἱ Εὔθυμοι Γυναῖκες τοῦ Οὐινδσὸρ» (the Merry Women of Windsor). Δυσπιστῶν ἐν τούτοις ὁ ἴδιος πρὸς τὰς ἐμὰς τοῦ μεγάλου δραματουργοῦ τῆς Ἀγγλίας ἐκτιμήσεις, ὑπολειπομένας τῆς τῶν ἀπολύτων αὐτοῦ θαυμαστῶν, καὶ φοβούμενος, ὅτι προέρχονται ἴσως ἐξ ἀρχαιοτέρων προλήψεων ἢ ἐξ ἐπιπολαίου αὐτοῦ γνώσεως, ἐδανείσθην ἀντίτυπον αὐτοῦ παρὰ τῆς εὐπαιδεύτου νέας κ. Romnay, Ὑποδιευθυντρίας τῆς κ. Buel, καὶ ἐνέκυψα εἰς νέαν αὐτοῦ ἀνάγνωσιν.

Τῇ δὲ 9 Δεκεμβρίου (27 Νοεμβρίου) ἐπεσκέφθην, ὡς πολλάκις ἐποίουν, ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν, τὸν ἐπὶ τῆς χωρογραφίας τμηματάρχην κ. Οὐίλσωνα, ὅστις μοὶ ἔδειξεν ἀξιόλογον ἐργασίαν, εἰς ἣν ἠσχολεῖτο κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου, τὸν καταρτισμὸν γεωγραφικοῦ χάρτου τῆς ἐμπορικῆς ὁδοῦ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ὃν καὶ μοὶ ἔπεμψεν, ὅτε τὸν ἐπεράτωσε.

Θέλων δὲ νὰ γνωρίσω ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως τὸν τρόπον τῆς ἐκεῖ πανεπιστημιακῆς διδασκαλίας, τῇ 10 Δεκεμβρίου ἐπεσκέφθην τὴν Νομικὴν Σχολήν, καὶ ἠκροάσθην τοῦ καθηγητοῦ Kennedy, μονοτόνως ἀναγνόντος περὶ Ἀγγλικοῦ Νόμου, καὶ τοῦ καθηγητοῦ Samson εὐγλωττότερον, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιπολαίως διδάξαντος περὶ Ὀθωμανικοῦ Νόμου. Οἱ φοιτηταὶ δ' ἐξητάζοντο διὰ κλήρου, ὡς ἐν τοῖς προπαιδευτικοῖς ἡμῶν σχολείοις. Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ μένω ὅσον οἷόν τε ἐνήμερος τῆς πορείας τῆς ἀγγλικῆς δραματικῆς φιλολογίας καὶ τῆς τάσεως τῆς φιλοκαλίας τῶν Ἀμερικανῶν, καὶ τῆς ἱκανότητος τῶν ἠθοποιῶν παρ' αὐτοῖς, ἐπεσκεπτόμην τὸ θέατρον ὅσον συνεχέστερον ἐδυνάμην. Τὴν ἑσπέραν δ' ἐκεί-

νην εἶδον διδασκόμενον ἔμμετρον δρᾶμα, μᾶλλον μέτριον, Jack Cad ἐπιγραφόμενον, κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου εἰσαγαγόντος τὴν Magnam Cartam. Τὸν δὲ Forest, τὸ πρῶτον πρόσωπον ὑποκρινόμενον, εὗρον ὑπερβολικὸν καὶ οὐχὶ πάντοτε ἐπιτυχῆ τὴν ἀντίληψιν, ὥστε ἀφῄρει μᾶλλον ἐκ τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου ἢ ὅτι προσέθετεν εἰς αὐτήν.

Ἠκροάσθην δὲ τὴν ἑπομένην ἑσπέραν τοῦ H. Greely, γέροντος ἔχοντος κεφαλὴν ὡς ἀετοῦ, καὶ μονοτόνως ἀναγνόντος μακρότατον λόγον περὶ τοῦ δολοφονηθέντος προέδρου Lincoln.

Τέλος δ' ἡ ἀπὸ πολλοῦ ἐπιδιωκομένη ἀγόρευσις τοῦ καθηγητοῦ Dr Samson κατωρθώθη τὴν ἑσπέραν τῆς 4|16 Δεκεμβρίου εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ καταστήματος τοῦ καλουμένου Metzerott, δυστυχῶς λίαν εὐρύχωρον διὰ τοὺς παρὰ προσδοκίαν ὀλίγους συνελθόντας ἀκροατάς. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ κ. Σάμσων ὡμίλησε μακρῶς περὶ Ἑλλάδος, εἶτα δὲ δύω κυρίαι, ἡ κ. Cretshner καὶ ἡ κ. Mills, ἔψαλλον μίαν δυωδίαν, δι' ἣν τῇ ἐπιούσῃ ἐγγράφως ταῖς ἐξέφρασα τὴν εὐγνωμοσύνην μου, ὡς καὶ τῇ κ. Buel, ἥτις μοὶ ἔδωκεν ἐκ μέρους τοῦ καταστήματος αὐτῆς 20 τάλληρα ὑπὲρ τῶν Κρητῶν. Μετὰ τὸν ψαλμὸν δὲ εἷς Ἕλλην, ὁ κ. Κρεντιρόπουλος, ἀνέγνω Ἑλληνιστὶ τὴν μονῳδίαν τοῦ Φλώρου ἐκ τῆς Παραμονῆς, καὶ ὁ κ. Σάμσων ἐπανέλαβεν αὐτὴν ἀγγλιστί, ἀλλὰ δυστυχῶς κατὰ τρόπον, ὅστις καθίστα αὐτὴν ἀκατανόητον· καὶ ἐν τέλει ἐξελέγη ἐπιτροπὴ ἐκ δύω Γερουσιαστῶν, τῶν κ, κ. Dolittle καὶ Pomroy, ἑνὸς ἱερέως, τοῦ κ. Gillet, δύω πολιτῶν, καὶ τοῦ κ. Sums, ὡς γραμματέως, ἵνα σκεφθῶσι περὶ προμηθείας βοηθημάτων εἰς τοὺς Κρῆτας.

Εὐθὺς δ' ἀπὸ τὴν ἑπομένην ἡμέραν ἐπέμεινα, ἵνα ὀργανισθῶσι καὶ ἄρξωνται τῶν ἐργασιῶν των, καὶ τοῖς συνέταξα τὴν προκήρυξίν των. Συμπαθῆ δ' εἰς τὰς ἐνεργείας μου εὕρισκον καὶ τὸν Πρέσβυν τῆς Ρωσσίας κ. Stöckel, ὅστις μοὶ εἶπεν ὅτι καὶ ὅσα ἔπραξα ἦσαν ἤδη πολλά. Ἔγραψε δὲ περὶ αὐτῶν συστατικῶς τῷ Πρ. Γορτσακώφ, καὶ μ' ὑπεσχέθη νὰ ὁμιλήσῃ καὶ αὐτὸς πρὸς τοὺς ἐν τῇ Κρητικῇ Ἐπιτροπῇ Γερουσιαστάς, ἵνα ἐμψυχώσῃ τὸν ζῆλον των.

Συγχρόνως ἔλαβον ἐπιστολὴν ἐξ Εὐρώπης τῆς κυρίας Δώρας δ' Ἰστρίας μετὰ τῶν τελευταίων της συγγραμμάτων· καὶ παρὰ τοῦ Ὑπουργείου διαταγὴν νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν ἀρωγὴν καὶ σύστασιν τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως, ἵνα, συνιστωμένων εὐρωπαϊκῶν δικαστηρίων ἐν Αἰγύπτῳ, συμπεριληφθῇ καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐν θέσει ἀναλόγῳ πρὸς τὴν σπουδαιότητα τῶν συμφερόντων, ἃ ἔχει νὰ ὑπερασπίσῃ ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ. Καὶ ὡμίλησα μὲν τῷ κυρίῳ Σουάρδῳ περὶ τούτου καὶ ἔλαβον τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι θὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀπαίτησιν ἡμῶν, ἀλλὰ διετέλεσα πάντοτε φρονῶν ὅτι τὰ δικαιώματα ἑκάστου ἔθνους στηρίζει μάλιστα ἡ θέσις, ἣν ἐκ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς βαρύτητος αὐτοῦ καταλαμβάνει, δι' ὃ καὶ μετὰ λύπης, ἀλλ' οὐχὶ ἐκπληττόμενος, ἔβλεπον τοὺς ἐν τέλει τῶν Ἀμερικανῶν τὴν εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων κατὰ μέρος τιθεμένους, καὶ μεγάλως περιποιουμένους τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς Τουρκίας, τὸν κ. Black.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν τούτων, μεταβὰς εἰς τὴν Βουλήν, εἰς ἧς τὸ βῆμα ἐπροσπάθουν νὰ ὑπενεργήσω, ἵν' ἀναβιβασθῇ ὑπό τινος τῶν ῥητόρων τὸ Κρητικὸν ζήτημα, ἐπεσκέφθην καὶ τὴν ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ Βιβλιοθήκην, ἧς, τὰ μὲν εὐρυχωρότατα ὑπόγεια περιεῖχον εἰς πολλὰς χιλιάδας τόμων πάντα τὰ βουλευτικὰ πρακτικὰ πασῶν τῶν Ἀμερικανικῶν Ἐπικρατειῶν, καὶ εἴτι ἄλλο βιβλίον χρήσιμον εἰς τὰς βουλευτικὰς συζητήσεις, διότι αὕτη ἦν ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Βουλῆς· αἱ δὲ ἄνω αἴθουσαι, ἀποτελοῦσαι τὴν Δημοσίαν Βιβλιοθήκην, εἶχον παντοῖα καὶ σπάνια συγγράμματα φιλολογικά, ἐπιστημονικὰ καὶ νομικά, μετὰ πλείστης ἐπιμελείας κατατεταγμένα. Εἶχε δὲ καὶ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἰδίαν Βιβλιοθήκην, ταύτην δ' ἀποκλειστικῶς διπλωματικήν. Καὶ ἰδιωτικὰς βιβλιοθήκας οὐ σπανίως πλουσίας ἀπήντησα, οἷον παρὰ τῷ κ. Kennedy, ὅπου εὗρον ἀντίτυπον τῆς πρώτης τοῦ Διοδώρου ἐκδόσεως, καὶ λατινικὴν μετάφρασιν τοῦ Πλάτωνος τῶν 1494.

Ἡ ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων θεωρεῖται ὡς ἡ πρωτίστη θρησκευτικὴ ἑορτὴ καὶ ἐν Ἀμερικῇ, ὡς παρὰ πᾶσι τοῖς διαμαρτυρομένοις. Ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου πυροβολισμοὶ ἀντήχουν διὰ πάσης τῆς πόλεως, ὡς παρ' ἡμῖν κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα.

Αὕτη δ᾽ ἐστὶ καὶ ἡ ἡμέρα τῆς ἀμοιβαίας διανομῆς δώρων, ἃ λέγεται τοῖς παιδίοις ὅτι φέρει διὰ νυκτὸς ὁ Ἅγιος Νικόλαος· δι᾽ ὃ καὶ ἐγώ, εἰς Δώραν, τὴν πρεσβυτέραν τῶν θυγατέρων τοῦ κ. Brown, πρώην οἰκοδεσπότου μου, ὑπόχρεως ὤν, διότι ἀντέγραψε τὴν ἀγγλικὴν μετάφρασιν τῶν Τριάκοντα, προσήνεγκον εἰς δῶρον καρφίδα ἀξίας 9 ταλήρων· εἰς δὲ τὴν νεωτέραν, τὴν Φανήν, ἥτις, νεάνις ἔφηβος οὖσα, αἴφνης ἀπεφάσισε νὰ καταταχθῇ ἐκ νέου, διὰ τῆς παρὰ ταῖς Ἀμερικανίσιν οὐ σπανίας ἰδιοτροπίας, εἰς σχολεῖον, ὡς μαθήτρια τακτική, ἔδωκα κιβώτιον ἐργασίας, εἰς ὃ ἐπέγραψα:

A present of St Nicolas
to a bewitching, charming lass,
a beauteous Lady who, alas!
all at once turned to a scholar,
to sow her blue stockings and her collar.

καὶ τῇ νέᾳ μου δ᾽ οἰκοδεσποίνῃ ἐδωρησάμην Ἰνδικὸν μυαπτήριον, καὶ προσέτι ῥάβδον καλὴν τῷ φίλῳ κ. Bing, ὅστις ἰνδουργήματά τινα μοὶ ἔδωκε διὰ τὰς θυγατέρας μου. Ἐπεσκέφθη με δὲ διὰ τὰς ἑορτὰς ὁ κ. Laurence, καὶ μοὶ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν του τοῦ νὰ σταλῇ πρέσβυς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπερ καὶ εἰς ἐμὲ εὐκταῖον ἐφάνη, διότι ἦν ἀνὴρ πεπαιδευμένος, γράψας, ὡς προεῖπον, περὶ Διεθνοῦς δικαίου, καὶ ἄλλοτε ὡς Γραμματεὺς καὶ Ἐπιτετραμμένος διατελέσας ἐν Λονδίνῳ.

Μετὰ λύπης δ᾽ ἔμαθον τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὅτι ὁ ἐμὸς ἀξιόλογος συνάδελφος Blest Gana, ὁ Πρέσβυς τῆς Χιλῆς, ἀνὴρ λόγιος καὶ διακεκριμένος, συγγραφεὺς πολιτικὸς καὶ μυθιστοριογράφος, μᾶς ἐγκατέλειπε, μετατιθέμενος εἰς Λονδῖνον καὶ Παρισίους, ὅπου ὅμως ἐπρόκειτο μετά τινα ἔτη ν᾽ ἀπαντηθῶμεν αὖθις καὶ νὰ τὸν ἔχω ἐγγύτατον γείτονα. Τότε δὲ τῷ ἔδωκα ἐπιστολὴν συστατικὴν εἰς τὸν ἡμέτερον ἐν Ἀγγλίᾳ Πρέσβυν κ. Βραΐλαν. Μετ᾽ αὐτοῦ συνεχέστατα συναναστρεφόμην, ὡς εἰς ἀρίστας διετέλουν σχέσεις καὶ μετὰ πάντων τῶν λοιπῶν συναδέλφων μου, ὧν οἱ κυριώτεροι ἦσαν: Ὁ τῆς ***Πρωσσίας*** Βαρόνος Γερόλδ, ὁ ἀρχαιότερος ἡμῶν, γέρων ἔμπειρος καὶ δραστήριος, εἶχεν οἰκίαν φιλόξενον, ἐν ᾗ

εὐπρεπέστατα ἐδέχετο ἡ ἀξιόλογος σύζυγός του, μετὰ τῶν θυγατέρων αὐτῆς, τῆς ἔμφρονος καὶ ἄριστα ἀνατεθραμμένης Δωροθέας, ἥτις πολλὴν ἔκτοτε ᾐσθάνετο συμπάθειαν πρὸς τὸν Κλέωνα, καὶ μέχρι τέλους ἔγινεν ἡμετέρα θυγάτηρ, καὶ τῆς ἀγγέλου μορφὴν καὶ ψυχὴν ἐχούσης Βέρθας, ἥτις, μετά τινας, ὥς φαίνεται, δυσχερείας ἐν τῷ βίῳ, κατετάχθη μετά τινα ἔτη καὶ ἀπεβίωσεν ἐν μοναστηρίῳ.

Ὁ τῆς ***Γαλλίας*** κ. Βερθεμής, ἀνὴρ λίαν κεκαλλιεργημένον ἔχων τὸ πνεῦμα, καὶ τάσεις πρὸς τὴν καλὴν φιλολογίαν, ἐζήτησε τὴν Βέρθαν Γερὸλδ εἰς γάμον, ἀλλ᾽ ἀπέτυχεν.

Ὁ τῆς ***Ρωσσίας*** κ. Stöckel, κατοικῶν ἐν Νεοβοράκῳ, ὃν δὲ πάντοτε ἔβλεπον ὁσάκις ἤρχετο εἰς τὴν πρωτεύουσαν, καὶ μεθ᾽ οὗ συμπαθῶς συνεννοούμην.

Ὁ τῆς ***Ἀγγλίας*** Bruce, διάδοχος τοῦ ἐπὶ σπανίᾳ ἐργατικότητι διακριθέντος καὶ εἰς Παρισίους μετατεθέντος Λ. Λύονς, υἱοῦ τοῦ ποτὲ ἐν Ἀθήναις πρεσβεύσαντος. Ἀποθανὼν δ᾽ ὁ κ. Bruce, ἐνῷ ἤμην ἐν Ἀμερικῇ, καὶ δύω ἡμέρας ἀφοῦ εἴχομεν συνοδοιπορήσῃ, ἀντικατεστάθη ὑπὸ Thornton. Εἶχε δ᾽ ὡς γραμματέα τὸν κ. Ford, ὅστις πολλὰ ἔτη μετέπειτα ἐπέμφθη Πρέσβυς εἰς Ἀθήνας.

Ὁ τῆς ***Αὐστρίας*** Frankenstein, νέος, ὃν μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου εὗρον Πρέσβυν ἐν Δανίᾳ.

Ὁ τῆς ***Ἰταλίας*** Cerutti, φιλόξενος καὶ ἰδίως διακρινόμενος διὰ τὰς πλουσίας του ἑστιάσεις, εἰς ἅς, εἰ καὶ ἄγαμος, καὶ κυρίας ἐκάλει ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων, καὶ τὴν ἔκπληξιν ταῖς ἐπεφύλαττε νὰ εὑρίσκωσι χαρίεντα δῶρα εἰς τὰ πινάκιά των.

Ὁ τῆς ***Τουρκίας*** Black, καταλαβὼν ἀρίστην θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἣν μετὰ χάριτος καὶ πολυδαπάνως ἐδέχετο, ἐν ᾧ ἡ σύζυγός του ἐκέρδιζε τὰς συμπαθείας διὰ τῆς καλλονῆς της, καίτοι οὐδεμίαν ἀγγλικὴν λέξιν ἠξεύρουσα.

Ὁ τῆς ***Ἰσπανίας*** Gonny, ὅστις, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου, ἀπέθανε φρενοβλαβής.

Ὁ τῆς ***Πορτογαλλίας*** D' Antas. Ὁ τῆς ***Ὀλλανδίας*** van Hoven. Ὁ τῆς ***Δανίας*** De Bille, ἐπιτετραμμένος. Ὁ τῆς ***Περουβίας*** Garcia. Ὁ τῆς ***Ἀργεντίνης*** Sarmiento, διατελέσας στρα-

τιώτης καὶ ἐφημεριδογράφος, πολλὰ ἐνεργήσας ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς πατρίδος του, καί, ἐν ᾧ ἤμην ἔτι ἐν Ἀμερικῇ, ἐκλεχθεὶς Πρόεδρος τῆς Ἀργεντινῆς Δημοκρατίας.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐγχωρίων γνωριμιῶν μου πρέπει, πρὸ πάσης, νὰ μνημονεύσω τοῦ Στρατηγοῦ Γράντ, ὅστις, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου μόνον, ἐξελέγη Πρόεδρος, τότε δὲ ἦν ὁ ἥρως τοῦ ἄρτι λήξαντος ἀγῶνος, εἰ καὶ ὑπῆρχον οἱ διϊσχυριζόμενοι ὅτι οἱ θρίαμβοι ὠφείλοντο εἰς τὴν τύχην μᾶλλον ἢ τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ ἱκανότητα. Ἤκουσα δὲ λεγόμενον, ἴσως ὑπὸ τῶν φθονούντων αὐτόν, ὅτι ἦν ἀγωγῆς μᾶλλον χυδαίας, καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς ὅτι ἀπηντᾶτο ἐνίοτε μεθύων καὶ κλονούμενος. Ἐγὼ ὅμως οὐδέν ποτε εἶδον τοιοῦτο, καὶ τὸν εὗρον φιλοφρονέστατον πάντοτε, εἰ καὶ μᾶλλον σιωπηλὸν καί, ὡς ἀληθῆ Ἀμερικανόν, πιστὸν ὀπαδὸν τοῦ Μονρώ. Τὰ παιδία του, διδασκόμενα εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Κας Buel, συνεχῶς ἔβλεπον, καὶ πολλάκις τὰ μικρότερα ἔφερον εἰς τὰ γόνατά μου. Ἡ δημοκρατία εὐγνωμονοῦσα, τῷ εἶχε δωρήσει μεγάλην οἰκίαν ἐν Οὐασιγκτῶνι, εἰς ἣν τὸ θέρος ἔδιδε χοροὺς ἀπὸ τῶν 2—8 μετὰ μεσημβρίαν. Εἰς ἕνα ἐξ αὐτῶν ἡ πρεσβυτέρα θυγάτηρ του ἐνεφανίσθη μετεμφιεσμένη εἰς σημαίαν ἀμερικανικήν. Ἡ δὲ Κα Γράντ, ἡ προϊσταμένη τούτων τῶν ὑποδοχῶν, ἦν μὲν παραβλώψ, ἀλλ' εὐγενὴς τοὺς τρόπους. Ὁ Ὑπασπιστὴς τοῦ Στρατηγοῦ, κ. Badean, ἔγραψε δίτομον βιογραφίαν αὐτοῦ καὶ μοὶ τὴν ἐδώρησε.

Εἰς ταύτας καὶ ἄλλας συναναστροφὰς ἀπήντησα πολλάκις τὸν φιλόκαλον ποιητὴν Macgellan μετὰ τῆς κυρίας του, καὶ τὴν ποιήτριαν Καν Fisher, ἥτις πολλάκις καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ της ποιήσεις μοὶ ἀνέγνωσε.

## 1868

Τὴν 1ην Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1868, ἡμέραν Τετάρτην μεγάλη ἦν ὑποδοχὴ εἰς τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας, διότι αὕτη ἐστὶν ἡ μόνη ἡμέρα τοῦ ἔτους, καθ' ἣν τὸ διπλωματικὸν σῶμα ἔχει ἀφορμὴν νὰ παρουσιάζηται ἐν στολῇ. Ἀφιχθεὶς δ' οὕτω κεκοσμημένος, εἷς δὲ τῶν τελευταίων, εὗρον ἤδη ἐν τῷ Λευκῷ

Οἴκῳ πολυπληθεῖς τοὺς συνελθόντας εἰς τὴν ἐπίσημον ἐπίσκεψιν· πάντας τοὺς Πρέσβεις, τοὺς Γερουσιαστάς, τοὺς Βουλευτάς, τοὺς Δικαστάς, μετὰ τῶν κυριῶν των, καὶ κατ' οὐδὲν διέφερεν ἡ ἐπίσημος αὕτη παρουσίασις τῶν συνήθων ἑσπερίδων παρὰ τῷ Προεδρείῳ· ὅτε δὲ προὐχώρησα ὀλίγον, διασχίζων τὸν ὅμιλον, κύριός τις, φέρων μακρὸν ἐπενδύτην (redingote), μοὶ ἔτεινε τὴν χεῖρα, καὶ μετά τινος ἐκπλήξεως ἀνεγνώρισα ἐν αὐτῷ τὸν Πρόεδρον· εἶτα δ' ἐκεῖθεν μετέβην εἰς τριάκοντα περίπου ἐπισκέψεις ἐγχωρίων ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων καὶ πανταχοῦ εὕρισκον τοὺς οἰκοδεσπότας ὀρθίους ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἰθούσης, ὑποδεχομένους τοὺς ξένους, ἐν δὲ τῷ παρακειμένῳ δωματίῳ ἐπὶ τραπέζης παρατεθειμένους πλακοῦντας καὶ ποτά, ἰδίως τὰ ἐξ οἴνου καὶ ᾠῶν, νομίζω, παρασκευαζόμενα καὶ λεγόμενα Eggermoger. Ὅμοιαι εἰσὶ καὶ αἱ ὑποδοχαί, αἱ παρ' ἑκάστῃ τῶν ἐπισήμων οἰκογενειῶν εἰς ὡρισμένην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος γινόμεναι, καὶ ἀπὸ μεσημβρίας μέχρι βαθείας ἑσπέρας διαρκοῦσας, δι' ἃς ἡ οἰκοδέσποινα, ἂν δὲν ἔχῃ θυγατέρα ἢ συγγενῆ νὰ τὴν βοηθήσῃ, δανείζεται τοιαύτην παρὰ φίλης οἰκογενείας. Ἐνίοτε δέ, εἰς τὰς ἐπισημοτέρας οἰκίας, ὡς εἰς τὴν τοῦ Κου Chase, Προέδρου τῆς Γερουσίας, ἐπαιάνιζε δι' ὅλου τοῦ χρόνου ἡ μουσική.

Ὀλίγας δ' ἡμέρας μετὰ ταῦτα μ' ἐπεσκέφθη ὁ ἐκ Πορτογαλλίας ἐπανελθὼν Πρέσβυς τῆς Ἀμερικῆς κ. Harvey, ὅστις καὶ τὸν κ. Βράϊλαν ἐγνώριζε, καὶ πολλὰ παρ' αὐτοῦ ἤκουσα περὶ Φερδινάνδου, τοῦ πατρὸς τοῦ Βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας, εἰς ὃν ἄλλοτε εἶχε προταθῇ ὁ θρόνος τῆς Ἑλλάδος. Πολλὰς μετ' αὐτοῦ ἔχων σχέσεις, μοὶ διηγεῖτο ὅτι ἦν φιλότεχνος καὶ φιλόκαλος, ἀλλ' ἀπράγμων, καὶ διὰ τοῦτο, τοῦ Πορτογαλλικοῦ θρόνου παραιτηθείς, οὐδὲ τὸν Ἑλληνικὸν ἐδέχθη, εἰ καὶ ἐπιμόνως εἰς τοῦτο προτραπεὶς ὑπὸ τοῦ Λεοπόλδου τοῦ Βελγίου καὶ τῆς Βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας· συνέζη δὲ μετ' ἐρωμένης, τῆς ἀμερικανῆς τραγῳδιστρίας Hensler.

Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον εἷς Ἕλλην προσετέθη εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς Οὐασιγκτῶνος, ὁ κ. Κινδυνέκος, ἐξ Ἀλεξανδρείας ἐλθὼν δι' ὑποθέσεις του, καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως συνιστώμενος διὰ τῆς ὄψεώς του τὸ εὐειδὲς καὶ τὴν εὐπρεπῆ εὐθυμίαν τοῦ χαρα-

κτῆρός του. Καὶ παιδείας μὲν ἦν ἐστερημένος, ἀλλ᾽ εὐπαρουσίαστος ὤν, ἀπέκρυπτε τὸ ἐλάττωμα τοῦτο, καὶ ἦν δραστήριος καὶ ἐπιχειρηματικός, μάλιστα παρὰ τοῖς Ἀμερικανοῖς, μεθ᾽ ὧν μόλις ἐδύνατο ν᾽ ἀνταλλάξῃ τινὰς λέξεις ἐξ ἀγνοίας τῆς Ἀγγλικῆς. Ἦλθε δὲ πρός με προτείνων ν᾽ ἀγοράσῃ δι᾽ αὐτοῦ ἡ Ἑλλὰς ἀριθμόν τινα τῶν ἐν Ἀμερικῇ τεταμιευμένων ὅπλων Howard, ἀποκτῶσα διὰ τοῦτο ἀποκλειστικὸν δικαίωμα ἐπὶ πάντων τῶν διαθεσίμων, ὅσα ἤθελε ν᾽ ἀποκτήσῃ, καθ᾽ ὅτι εἶχεν αὐτὸς συμβληθῇ, ἂν ἐλάμβανε μύρια ἐξ αὐτῶν, νὰ συναποκτήσῃ καὶ πάντων τῶν λοιπῶν τὸ μονοπώλιον. Καὶ μοὶ ὡμολόγησε μὲν ὅτι σύντροφός του τίς, Γεωργιάδης καλούμενος, εἶχεν ἀπέλθῃ ἤδη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα προτείνῃ τὸ αὐτὸ καὶ τοῖς Τούρκοις, ἀλλὰ μοὶ προσέθηκεν ὅτι αὐτὸς δὲν ἐνέκρινε τὴν ἐνέργειαν τοῦ συντρόφου του· ἐγὼ ὅμως, οὐδὲ τὴν τοῦ κ. Κινδυνέκου ἐνέκρινα, διότι μοὶ ἐφαίνετο ὀλίγον φαντασιώδης, καί, γράψας περὶ αὐτῆς εἰς Ἀθήνας, θερμῶς δὲν τὴν ἐσύστησα. Πληροφορίας δὲ ζητήσας, ἔμαθον παρὰ τοῦ κ. Cook, τοῦ Patent Office, ὅτι συνωμολόγησε μετ᾽ αὐτοῦ ὁ κ. Κινδυνέκος συμβόλαιον τριμηνιαῖον, παραταθὲν ἔπειτα εἰς ἑξαμηνιαῖον, καθ᾽ ὅ, ἂν ἐπετύγχανε τὴν παραχώρησιν τοῦ μονοπωλείου, παρεχώρει τῷ κ. Cook 20 % ἐξ αὐτοῦ, τούτων δὲ μέρος ὁ κ. Cook διένειμεν ἀνὰ 2 % εἰς διαφόρους Γερουσιαστάς, ἵνα ὑποστηρίξωσι τὴν παραχώρησιν. Τοιαύτη ἦν τότε ἡ δημοσία ἠθικὴ ἐν Ἀμερικῇ. Ἐλπίζω ὅτι ἐβελτιώθη ἔκτοτε. Ἄλλοτε δ᾽ ὁ αὐτὸς κ. Κινδυνέκος μοὶ ἐξέθετε τὰς περὶ συστάσεως Ὁπλοποιείου ἐν Ἑλλάδι γνώμας του, ἀλλὰ καὶ ταύτας εὗρον ἥκιστα πρακτικάς, καθ᾽ ὅσον ὅτε, ἀποταθεὶς εἰς ἄνδρας εἰδήμονας, οἷον τὸν κ. Dodge, τοὺς ἠρώτησα, ἂν ἐδύναντο ν᾽ ἀναδεχθῶσι τὴν ἵδρυσιν τοιούτου καταστήματος ἐν Ἑλλάδι, ἤκουσα παρ᾽ αὐτῶν ὅτι θὰ τὸ ἔπραττον μόνον ἂν εἶχον τὴν ἐγγύησιν ὅτι θὰ ἐλάμβανον τὴν παραγγελίαν κατασκευῆς τοὐλάχιστον ἑκατὸν χιλιάδων ὅπλων. Ζητήσας δ᾽ ἔλαβον παρὰ τοῦ κ. Dodge καὶ ὑπόμνημα περὶ ὁπλοποιείου, ὃ ὁ ἴδιος θὰ διηύθυνε. Κατορθώσας δὲ νὰ λάβω τὴν δυσκόλως διδομένην ἄδειαν τοῦ νὰ ἐπισκεφθῶ τὰς στρατιωτικὰς ἀποθήκας, καὶ ἐκεῖ ἰδὼν μέγαν ἀριθμὸν ὅπλων Empfield, ἃ κατώρθωσα νὰ μᾶς παραχωρηθῶσι

πρὸς 4 ½ τάληρα τὸ ἕν, καὶ προσέτι 5.000 Springfield. Ἀλλά, παρὰ τὰς πρώτας δοθείσας μοι ὁδηγίας, ἐν Ἀθήναις δὲν ἐνεκρίθη ἡ ἀγορά. Ὥστε πᾶν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν περὶ ὅπλων ἐνεργειῶν μου περιωρίσθη μόνον εἰς τὸ ν' ἀγοράσω ἐξ ἰδίων ἓν ἐκ τῶν τότε ἐφευρεθέντων ἐν Ἀμερικῇ **πολυβόλων** (τῶν ἐν τῷ σωλῆνι βολῶν ἀποθήκας περιεχόντων), καί, κοσμήσας αὐτὸ διὰ τῶν Βασιλικῶν παρασήμων, νὰ τὸ πέμψω εὐλαβῆ δωρεὰν εἰς τὴν Α. Μ.

Παρὰ τοῦ Ῥώσσου δὲ συναδέλφου μου κ. Stöckel ἔλαβον τὴν πληροφορίαν ὅτι Ἀμερικανός τις Στρατηγός, κ. Berdan καλούμενος, ἐφεῦρεν ἀξιόλογον εἶδος ὅπλου, ἐξ οὗ ἡ Ῥωσσία πολλὰ ἠγόρασεν, ἀλλ' ἂν ἔχωμεν κατεπείγουσαν ὅπλων ἀνάγκην, ὅτι ἦν πρόθυμος νὰ μοὶ παραχωρήσῃ, ἐπὶ τῇ τιμῇ, ἣν μετὰ τοῦ κ. Berdan συνεφώνησε, τὰ πρῶτα 1000, ἃ ἤδη παρέλαβε. Ζητήσας δὲ περὶ τοῦ ὅπλου τούτου πληροφορίας παρὰ τοῦ ἀρίστου ὁπλοποιοῦ Dodge, καὶ λαβὼν αὐτὰς ἀρίστας, ἔσπευσα νὰ γράψω εἰς τὸ Ὑπουργεῖον.

Τὰς ἑσπέρας, ὅταν ἐφοίτων εἰς τὸ Θέατρον, εἰς ὃ μὲ εἵλκυε καὶ ἡ περίστασις ὅτι αὐτοὶ οἱ δραματικοὶ συγγραφεῖς, ὡς ὁ Owen, ὁ Hecket, ὁ Brangham κτλ. ὑπεκρίνοντο πολλάκις τὰ ἴδια ἔργα, ἐπεσκεπτόμην συνήθως τὰς συναναστροφὰς τῶν συναδέλφων μου, ἢ τῶν ἐπισήμων ἐγχωρίων οἰκογενειῶν, ἐν αἷς ἰδίως τὸ γυναικεῖον φῦλον ἐξεῖχεν, οὐ μόνον διὰ τὴν καλλονὴν καὶ τὴν χάριν του, ἀλλ', ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ κατὰ τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὰς γνώσεις, ὥστε καὶ πολὺ ἀνωτέρας ἀπολαμβάνει ἀνεξαρτησίας, ἢ ἐν Εὐρώπῃ. Πλεῖσται γυναῖκες ὑπηρετοῦσιν ἐν τῇ διοικήσει, καὶ αὐτὴ ἡ οἰκοδέσποινά μου ἦν ὑπάλληλος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν.

Ἐνίοτε δ' αἱ συναναστροφαὶ ἦσαν χορευτικαί, καὶ τούτων ἔμενον τὸ πλεῖστον ἀποκεκλεισμένος, μάλιστα τῶν ἐκεῖ λεγομένων Germans, εἰς ἃς μετ' ἀπορίας ἔβλεπον πολλάκις προσκαλούμενον μόνον τὸν Κλέωνα δι' ἐπιστολίων, ὑπογεγραμμένων ὑπὸ τῶν θυγατέρων τῶν οἰκιῶν. Ἐκ περιεργείας εἶπόν ποτε τῇ νέᾳ καὶ ὡραίᾳ θυγατρὶ τοῦ κ. Chase, Προέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου, συζύγῳ δὲ τοῦ Γερουσιαστοῦ Sprague, ὅτι πολλὴν ἐπιθυμίαν εἶχον νὰ ἰδῶ καὶ ἐγὼ ἓν ἐκ τῶν Germans τούτων, καὶ οὕτως ὑπ' αὐτῆς

κατ᾽ ἐξαίρεσιν προσκληθείς, συνώδευσα τον Κλέωνα εἰς τὴν οἰκίαν των περὶ τὰς 8 τὸ ἑσπέρας τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1868 καθ᾽ ἡμᾶς. Ἐκεῖ δ᾽ εὗρον μέγα πληθος νέων καὶ νεανίδων, ἐξ᾽ ὧν ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν ἐσχηματίσθη μέγας κύκλος περὶ πᾶσαν τὴν αἴθουσαν, διότι αἱ προσκλήσεις τῶν χορευτῶν πρὸς τὰς χορευτρίας ἢ μᾶλλον τ᾽ ἀνάπαλιν, εἶχον γίνει δι᾽ ἐγγράφων συνεννοήσεων ἤδη ἀπὸ τῆς πρωΐας ἢ ἀπὸ τῆς προτεραίας ἢ πρίν, καὶ οὕτως ἤρχισεν ὁ χορός, τὸ ἀλλαχοῦ τὰς χορευτικὰς συναναστροφὰς περατοῦν cotillon, καὶ ἐξηκολούθησε διὰ πάσης τῆς ἑσπέρας ἄνευ διακοπῆς, ἐνῷ μετὰ τῶν οἰκοδεσποτῶν καὶ δύο ἢ τριῶν συγγενῶν των, ὑπερηλίκων διὰ τὸν χορόν, ἐγὼ ἐκαθήμην εἰς ἄλλο δωμάτιον παρὰ τράπεζαν ἑστιατορίου, περὶ ἥν, ἀφ᾽ οὗ ἐπίομεν τέϊον, ἐνεφορήθημεν γλυκισμάτων καὶ ἐξηντλήσαμεν ὅ,τι εἴχομεν νὰ εἰπῶμεν, ἠρχίσαμεν νὰ αἰσθανώμεθα δυσκαταπόνητον ἐπερχομένην τὴν νύσταν. Μετὰ δὲ τὰς 11 ἔπαυσεν ὁ χορὸς καὶ οἱ χορευταὶ κατὰ ζεύγη ἐκάθησαν περὶ τὴν τράπεζαν, ἀφ᾽ ἧς ἡμεῖς ἀνέστημεν, ἵνα μένῃ εἰς αὐτῶν τὴν πλήρη διάθεσιν, καὶ οὕτω μόνον μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἀπήλθομεν τῆς συναναστροφῆς. Τῇ δ᾽ ἐπαύριον, ἡμέρᾳ ὑποδοχῆς τῆς κ. Sprague, ἐρωτηθεὶς παρ᾽ αὐτῆς, πῶς μοὶ ἐφάνη τὸ German τῆς προτεραίας, τῇ εἶπον ὅτι λίαν τῇ εὐγνωμονῶ διότι, κατὰ παράκλησίν μου, μὲ προσεκάλεσε καὶ μοὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ τὸ ἰδῶ, ἤδη δ᾽ ὅτι μίαν ἔτι παράκλησιν ἔχω νὰ τῇ ἀπευθύνω, ἄλλοτε εἰς german νὰ μὴ μὲ προσκαλέσῃ.

Εἰς μίαν τῶν συναναστροφῶν, τὴν τῆς λίαν διακεκριμένης κ. Ems, εὐτυχήσας ἑσπέραν τινὰ ν᾽ ἀκροασθῶ τοῦ Σουηδοῦ κ. Olebuhl, ὅστις ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ ἄξιος διάδοχος τοῦ Παγανίνη εἰς τὴν τέχνην τοῦ βιολίου, τὸν παρεκάλεσα, διὰ τῆς οἰκοδεσποίνης, ἐὰν συνῄνει νὰ δώσῃ μίαν ἑσπερίδα ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, ὁ δ᾽ ἔξοχος καλλιτέχνης προθύμως ἐδέχθη. Διὰ τοῦτο ἐγγράφως ἐξέφρασα τὴν εὐγνωμοσύνην μου καὶ πρὸς ἐκεῖνον καὶ πρὸς τὴν κ. Ems. Ἀλλ᾽ ὅμως τὸ σχέδιον, ἕνεκά τινων ἐξωτερικῶν δυσχερειῶν, ἀπέτυχε.

Εἰς δὲ τῆς κ. Burs ἑσπερίδα ἀπήντησα τὸν κ. Ross Brown, Πρέσβυν τῆς Ἀμερικῆς ἐν Κίνᾳ, περιελθόντα, ὡς μοὶ εἶπε, πεζὸν πολλὰ μέρη τοῦ Οὐρανίου Κράτους.

Ἐκεῖ δ᾽ ἤκουσα καὶ περὶ δραματικοῦ τινος συμβάντος, οἷα πολὺ συνεχέστερα εἰσὶν ἐν Ἀμερικῇ ἢ ἐν Εὐρώπῃ. Νεάνις τις, Miss Helen, Σκωτίς, ἀπαχθεῖσα ὑπὸ ζωοκαπήλου τινός, ἐνυμφεύθη αὐτόν. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ μετὰ ταῦτα ἀπεδείχθη οὗτος μέθυσος καὶ ἐλεεινός, ἀπειλουμένη καὶ αὐτὴν τὴν ζωήν, ἐδραπέτευσε μετὰ μιᾶς ὑπηρετρίας, πλεύσασα δι᾽ ἱστιοφόρου ἐπὶ 120 ἡμέρας, εἰς Φιλαδέλφειαν, ἔνθα ἀμφότεραι ἐμισθώθησαν, ὡς ὑπηρέτριαι, ἐν τῇ οἰκογενείᾳ παρ᾽ ᾗ καὶ ἡ διηγουμένη μοι ταῦτα διέτριβεν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶχε κατορθώσῃ νὰ συμπαραλάβῃ καὶ τὸ παιδίον της, ἐλθόντος καὶ τοῦ συζύγου κατόπιν της, συνεφιλιώθη μετ᾽ αὐτοῦ μέχρις οὗ ἔλαβε τὸ παιδίον, καὶ τότε ἐδραπέτευσεν εἰς Ohio, ὅθεν ἴσως ἐπανῆλθε πρὸς τοὺς γονεῖς της

Ἡ ἀνεξαρτησία τῶν νεανίδων τῆς Ἀμερικῆς οὐδὲν ἔχει πλέον τὸ ἐκπλῆττόν με, διότι, ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἀφίξεώς μου εἰς τὸν νέον κόσμον, πανταχοῦ καὶ πάντοτε τὴν ἔβλεπον, ὡς γενικὸν σύμπτωμα καὶ βάσιν τῆς γυναικείας ἀνατροφῆς. Εἰς πάσας τὰς συναναστροφάς, ἰδίως ὅπου περὶ χοροῦ ἐπρόκειτο, αἱ νέαι μετὰ τῶν νέων διέμενον εἰς ἄλλα δωμάτια, πολλάκις εἰς ἄλλους ὀρόφους τῆς οἰκίας, εἰς ἄλλους δ' οἱ γονεῖς καὶ οἱ λοιποὶ τῶν προσκεκλημένων. Νέας εἶδον πολλάκις δι᾽ ὅλης τῆς ἑσπέρας καθημένας πλησίον νεανιῶν, καὶ μονονοὺ εἰς τὰ γόνατά των, καὶ οὐκ ὀλίγον μ᾽ ἐξέπληξεν ἡ ἀνεψιὰ γνωστῆς μοι σεβαστῆς κυρίας, ὅτε, ἐμπρὸς νέου διερχομένη, ἐπέρασε τὴν χεῖρά της εἰς τὴν κόμην του. Οὐχὶ δὲ μόνον εἰς τὰς ὁδοὺς περιέρχονται αἱ νεάνιδες μόναι, ἀλλὰ καὶ μόναι ὁδοιποροῦσι πολλάκις, καὶ εἰς τὰ σχολεῖα, τῶν τε παιδίων καὶ τῶν ἐφήβων, συμπαρακάθηνται τὰ δύω φύλα ἀναμίξ, καὶ εἶδον ἐν Βοστόνῃ νέαν κόρην διδάσκουσαν τὴν λατινικὴν εἰς κλάσιν ἐν ᾗ ἐδιδάσκοντο καὶ νεανίαι κατ᾽ ὀλίγον αὐτῆς νεώτεροι. Εἰς τὴν τάξιν τῶν Γαλλικῶν ἐν τῷ σχολείῳ τῆς κ. Buel ἦν κατατεταγμένος στρατηγὸς μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τῆς θυγατρός του. Εἴδομεν δ᾽ εἰς ἕτερον σχολεῖον, τὸ τοῦ κ. Ὑόρκ, μετὰ τῶν μαθητριῶν, ἔγγαμον κυρίαν, μετ᾽ ὀλίγον μητέρα.

Τοῦ δὲ κ. Chase ἡ δευτέρα θυγάτηρ, οὐχὶ μὲν ὡραία, ὡς ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς, ἀλλ᾽ εὐφυεστάτη καὶ νοημονεστάτη, μοὶ διηγεῖτο

ὅτι εἶχε συνοδεύση τὴν κ. Sprague εἰς Δρέσδην· τόσον δὲ τῇ ἤρεσεν ἡ πόλις τῆς Σαξωνίας, ὥστε, ὅτε ἡ ἀδελφή της ἐπανῆλθεν εἰς Ἀμερικήν, ἔμεινεν ἐκείνη ἐν Γερμανίᾳ. Ὅτε δὲ τὴν ἠρώτησα, πῶς τῇ ἦν δυνατὸν νὰ μένῃ μόνη, καὶ τί οἱ Γερμανοὶ ἔλεγον ὅταν τὴν ἔβλεπον μόνην εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τοὺς περιπάτους, μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι οὐδαμῶς ἐξεπλήττοντο, καὶ ἁπλῶς ἔλεγον: the American girl, **Ἡ Ἀμερικανὶς κόρη.** Ἡ Κυρία αὕτη ἠθέλησε νὰ μάθῃ Ἑλληνικά, καὶ τῇ ἔπεμψα τὸν Κίμωνα ὡς διδάσκαλον.

Ἐν γένει δ᾽ οὐδαμοῦ τῆς γυναικὸς ἡ κοινωνικὴ θέσις ἐστὶν ἀνωτέρα ἢ ἐν Ἀμερικῇ. Ὅτε, εἰς τὰ ἐνδότερα ὡδοιπόρουν τῆς χώρας, παρετήρησα ὅτι, ἐν ἀδιαφορίᾳ πρὸς τὸν διπλωματικόν μου βαθμόν, μοὶ ἐδίδετο σχεδὸν πάντοτε μία τῶν τελευταίων θέσεων εἴς τε τὰς ἁμάξας καὶ εἰς τὰς τραπέζας· ὅτε δέ, δι᾽ ἐλαφρᾶς νύξεως, ἠθέλησα νὰ μάθω τί πταίσας οὕτως ἐτιμωρούμην, μοὶ ἐρρέθη ὅτι τὸ πταῖσμά μου ἦν ὅτι δὲν εἶχον κυρίαν. Διηγηθεὶς δὲ τοῦτο εἰς μικράν, καί, ὡς πᾶσαι σχεδὸν αἱ Ἀμερικανίδες, χαριεστάτην νεάνιδα, ἥτις εἰς τὴν ἀτμάμαξαν, μόνη ὁδοιποροῦσα, ἐκάθητο ἀπέναντί μου, μοὶ ἦτο δ᾽ ἄλλως ἄγνωστος, ἔλαβον ἀμέσως παρ᾽ αὐτῆς τὴν πρόφρονα ἄδειαν νὰ τὴν παριστῶ ὡς εἰς ἐμὲ ἀνήκουσαν, καὶ ἔκτοτε εἶχον πανταχοῦ καὶ πάντοτε τὴν πρώτην θέσιν.

Ἐκινεῖτο δ᾽ ἐπὶ τῆς ἐπιδημίας μου ἐν Ἀμερικῇ καὶ τὸ ζήτημα εἰς τὴν βουλὴν ἐκλογῆς τῶν γυναικῶν. Ἐρωτηθεὶς δ᾽ εἰς συναναστροφὴν Κυριῶν, τίς ἡ περὶ τοῦ ζητήματος γνώμη μου, εἶπον ὅτι ἀναγνωρίζω βεβαίως εἰς τὰς κυρίας ἴσα δικαιώματα πρὸς τὰ ἡμέτερα, εἰ οὐχὶ καὶ τ᾽ ἀνώτερα, ἀλλ᾽ ὅτι περὶ ἑνὸς πρέπει νὰ μεριμνήσῃ ὁ νόμος, ὅταν ἡ γυνὴ ἀπέρχεται εἰς τὴν Βουλήν, νὰ μένῃ κατ᾽ οἶκον ὁ ἀνὴρ ἵνα γαλακτουχῇ τὸ βρέφος.

Ὡς ἰδίως διασκεδαστικαὶ δὲν διεκρίνοντο, οὐδ᾽ αἱ συναναστροφαὶ παρὰ τῷ Προέδρῳ τῆς Δημοκρατίας, αἵτινες ἄρχονται ὀλίγον μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους, καὶ ἐδίδοντο ἑβδομαδαίως κατὰ Δευτέραν. Εἰς αὐτὰς προσήρχετο πᾶς ὁ βουλόμενος, οὐδ᾽ εἰς τὸν ἔσχατον τῶν ἐργατῶν, οὐδ᾽ εἰς τοὺς ἁμαξηλάτας αὐτούς, ἂν προηγοῦντο, ἐκλείετο ἡ θύρα τοῦ Λευκοῦ Οἴκου. Παρουσιάζετο δ᾽ ἕκαστος ἐνδεδυμένος ὡς ἤθελε· μετὰ τῶν διπλωματῶν καὶ σπανίων

τινῶν ἐκ τῶν ἐγχωρίων, οἵτινες ἄπταιστον ἔφερον τὴν ἐνδυμασίαν τῆς συναναστροφῆς, ἐνεφανίζοντο καὶ πλεῖστοι ἔχοντες αὐτά, οὐδ' ἐπιμεμελημένα, οὐδὲ κἂν καθαρὰ τὰ καθημερινά των ἐνδύματα, ἀναμὶξ μετὰ κυριῶν πολυτελῶς κεκοσμημένων καὶ κατ' ἔθος τετραχιλισμένων βαδίζοντες. Κατόπιν ἀδαμαντοφόρου κυρίας εἶδον εἰσελθοῦσαν γυναῖκα φέρουσαν τετριμμένον μάλλινον φόρεμα καὶ εἰς τὸν ὦμον εὐτελὲς σάλιον, οὗ ἡ μία ἄκρα ἐκρέματο, σύρουσαν δ' ἐκ τῆς χειρὸς τὸ ἴσως ἑπταετές της παιδίον.

Παρὰ τὴν θύραν δὲ τῆς πρώτης αἰθούσης ἵστατο ὁ Πρόεδρος, μακρὸν ἐπενδύτην (σουρτοῦκον) καὶ αὐτὸς φορῶν, καὶ ἔδιδε τὴν χεῖρα εἰς πάντα τὸν εἰσερχόμενον· καὶ μετά τινων μέν, ἰδίως μετὰ τῶν πολιτικῶν φίλων του καὶ μετὰ τῶν κυριῶν, ὅσαι διεκρίνοντο ἐπὶ ὡραιότητι (διότι ἦν εὐαίσθητος εἰς τὴν καλλονὴν ὁ πρόεδρος Johnson), συνωμίλει ἐπὶ μακρότερον ἢ βραχύτερον. Οἱ δὲ λοιποὶ εἰσήρχοντο ἀμέσως περαιτέρω, συνηντῶντο μετὰ τῶν γνωρίμων των, ὡς κατὰ τὸν περίπατον, καὶ συνήθως οἱ κύριοι ἔδιδον τὸν βραχίονα εἰς τὰς κυρίας, καὶ οὕτω περιήρχοντο τὰ δωμάτια, ἰδίως περιδιαβάζοντες ἄνω καὶ κάτω εἰς τήν ἐσωτέραν, τὴν μεγίστην ἀληθῶς καὶ ὡραίαν αἴθουσαν, ἀπαραλλάκτως ὡς ἂν ἦσαν εἰς τὴν ὁδὸν ἢ εἰς κῆπον. Εἰς μεμακρυσμένον δὲ κλειστὸν δωμάτιον ἐπαιάνιζεν ἡ στρατιωτικὴ μουσική, εἰς ἣν οὐδεὶς προσεῖχε· ποτὰ δέ, ἢ ἄλλο ἀναψυκτικὸν οὐδὲν προσεφέρετο. Αὗται ἦσαν αἱ προεδρικαὶ συναναστροφαί, εἰς ἃς οἱ προσερχόμενοι διεδέχοντο ἀλλήλους, διότι οὐδεὶς σχεδὸν ἔμενεν ὑπὲρ τὴν ἡμίσειαν ὥραν, οὐδ', ἅπαξ εἰσελθών, ἔβλεπε τὸν Πρόεδρον, χρέη σχεδὸν θυρωροῦ ἐκπληροῦντος.

Παρὰ δὲ τοῖς ὑπουργοῖς καὶ εἰς τοὺς οἴκους τῶν ἐπισήμων, ἦσαν διασκεδαστικώτεροι οἱ χοροὶ καὶ αἱ συναναστροφαί, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἡ συῤῥοὴ ἦν τόση, ὥστε δυσκόλως τις ἐκινεῖτο εἰς τὰς αἰθούσας, καὶ ὁ οἰκοδεσπότης δὲ πολλάκις παρουσιάζετο φορῶν μακρὸν ἐπενδύτην.

Προσεκλήθην δὲ (τὴν 9|21 Φεβρουαρίου) καὶ εἰς ἓν τῶν ἐπισήμων γευμάτων τοῦ Προέδρου, ἅτινα ἦσαν λίαν σπάνια τότε. Παρῆσαν δὲ οἱ πρέσβεις μετὰ τῶν γυναικῶν των, ὁ κ. Σουάρδ,

ὁ πρώην ἐν Βερολίνῳ Πρέσβυς τῆς Ἀμερικῆς κ. Bigellow, μετὰ τῆς ὁπωσοῦν ἐκτραχηλισμένης τὴν ἀναβολὴν κυρίας του, ἣν ἐγὼ ἔφερον εἰς τὴν τράπεζαν, καὶ ἣν ἰδιαιτάτως ἐπεριποιεῖτο ὁ Πρόεδρος, ἡ κ. White, ἥτις, καθημένη εἰς τ' ἀριστερά μου, μοὶ εἶπεν ὅτι εἶναι ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας μετὰ τοῦ Προέδρου, στενοτάτου φίλου τοῦ πατρός της, καὶ μοὶ ἔδειξε τὴν ἀπέναντι ἡμῶν καθημένην ἀδελφήν της Miss Worton, παρατηρήσασά μοι ὅτι μεγάλη ἐστὶν ἡ ὁμοιότης μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Προέδρου.

Τότε περίπου ἐσχετίσθην καὶ μετ' ἄλλου τινὸς τῶν συναδέλφων μου, νεωστὶ ἀφιχθέντος, τοῦ κ. Harris, Πρέσβεως τῶν ὑπ' ἐγχωρίου πληθυσμοῦ οἰκισμένων νήσων Σανδουίχων. Ἀμερικανὸς τὴν καταγωγὴν ὁ κ. Harris, εἶχε χρηματίσει Ὑπουργὸς ἐν Ὀνολουλοῦ, τῇ πρωτευούσῃ τῶν νήσων, καὶ ἦν ἀνὴρ εὐάρεστος τοὺς τρόπους καὶ λίαν εὐπαίδευτος. Εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν σύζυγόν του, Ἀμερικανίδα καὶ αὐτήν, καὶ θυγατέρα εὐειδεστάτην. Οὗτος μοὶ διηγήθη ὅτι ἡ ἀπόστασις τῶν νήσων ἀπὸ τοῦ Ἁγ. Φραγκίσκου ἦν πλοῦς δέκα ἡμερῶν, ἡ δ' ἀπ' ἀλλήλων τριήμερος.

Ἐν Ὀνολούλου, ὡς μοὶ περιέγραψεν, εἰσὶν αἱ οἰκίαι μονόροφοι καὶ ταπειναί, καὶ οὐδ' ἡ τοῦ Βασιλέως ἔχει μεγαλειτέρας διαστάσεις. Τὸν Βασιλέα δὲ μοὶ περιέγραφεν ὡς γνώσεις ἔχοντα, καὶ ἀναγινώσκοντα εὐρωπαϊκὰς ἐφημερίδας καὶ βιβλία, περὶ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ προκατόχου του μοὶ εἶπεν ὅτι μετέφρασε τὰς χριστιανικὰς προσευχὰς εἰς τὴν ἐγχώριον γλῶσσαν. Μοὶ ἐδώρησε δὲ καὶ λεξικὸν τῆς γλώσσης ταύτης, καὶ πολυτελῆ τῶν νήσων καὶ τῶν συχνῶν καὶ μεγάλων ἡφαιστείων αὐτῶν περιγραφήν.

Ἐξηκολούθησα δ' ἐπισκεπτόμενος τὰ μελέτης ἄξια καταστήματα, καί, ὡς εἶδον τὸ ἐν Βοστόνῃ τυφλοκομεῖον τοῦ Howe, ἠθέλησα νὰ γνωρίσω καὶ τὸ ἐν Οὐασιγκτῶνι ἐκπαιδευτήριον τῶν κωφαλάλων. Τοῦτο διαιρεῖται εἰς προκαταρτικόν, ἐν ᾧ παῖδες καὶ κοράσια συνδιδάσκονται, καὶ εἰς τὸ ἀνώτερον γυμνάσιον, ἔχον τὰ δύω φύλα κεχωρισμένα, καὶ ὂν τὸ κεντρικὸν πάσης τῆς Συμπολιτείας. Κατὰ τὰς στατιστικὰς πληροφορίας, ἃς ἐκεῖ ἐπορίσθην, ἐπὶ πληθυσμοῦ 40 ἑκατομμυρίων διὰ πᾶσαν τὴν Ἀμερικήν, ἠριθμοῦντο τότε κατὰ μέσον ὅρον δισμύριοι κωφάλαλοι. Διδάσκον-

ται δὲ νὰ ὁμιλῶσι διὰ σχημάτων, εἴτε ἰδεολογικῶν, εἴτε φωνητικῶν, πλὴν δὲ τούτου καὶ διὰ φωνῶν, καθ' ὅσον ὁ ὀργανισμὸς αὐτῶν, δι' ἀσκήσεως βελτιούμενος, τὸ ἐπιτρέπει, καὶ μανθάνουσι παντοίας γλώσσας, πρὸς τῇ Ἀγγλικῇ, προσέτι τὴν Γαλλικήν, τὴν Γερμανικήν, καὶ προσέτι τὴν Λατινικὴν καὶ τὴν Ἑλληνικήν, καὶ νὰ καλλιγραφῶσι καὶ νὰ ὀρθογραφῶσι, καὶ ἐγνώρισα ἕνα τῶν διδασκάλων τοῦ καταστήματος, ὅστις ἦν κωφάλαλος καὶ αὐτός.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ, προσῆλθον εἰς ἐπίσημον συνεδρίασιν τῆς Φυσικοϊστορικῆς Ἀκαδημίας, ἥτις περιορίζεται μόνον εἰς φυσικοϊστορικήν, διότι οἱ Ἀμερικανοὶ ἀπέκρουσαν τὴν πρότασιν τοῦ κ. Sumner περὶ ἱδρύσεως καὶ ἄλλων τμημάτων, ἵν' ἀποφύγωσι τὴν τοῦ τμήματος τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν, ἐκ φόβου μὴ ἀποκλίνῃ πρὸς ἀρχάς, οὐχὶ ἐντελῶς συναδούσας ταῖς δημοκρατικαῖς. Ἠγόρευε δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ ἤδη γνωστός μοι σοφὸς Agassiz, ὅστις, μετὰ προφορᾶς ὅλως ξενικῆς, διότι πατρὶς αὐτοῦ ἦν ἡ Ἑλβετία, ἐπραγματεύθη ἐπιστημονικώτατα περὶ τῶν ἐμβρύων τῶν ἰχθύων. Τῇ δ' ἐπαύριον ἠκροάσθην καὶ πάλιν αὐτοῦ, ἀγορεύσαντος περὶ βουβάλων τῆς Ἀμερικῆς, οἵτινες, ἐν Εὐρώπῃ, μᾶς εἶπε, μόνον ἐν Ῥωσσίᾳ ἀπαντῶνται ὑπὸ τὸ ὄνομα Bisons.

Ἄλλοι δὲ ὡμίλησαν περὶ Ἀλάσκας, περὶ μαθηματικῶν (τῶν ἐξισώσεων $Α+Β+Γ=Ο$ καὶ $1/Α+1/Β+1/Γ+1/Δ=Ο$, ἐχουσῶν δύω ἀγνώστους)· περὶ τοῦ νευρικοῦ ῥευστοῦ, ἀποδεικνυμένης διὰ πειραμάτων τῆς ταχύτητος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς θελήσεως μέχρι τοῦ ἄκρου τῶν νεύρων. Μετὰ τὴν συνεδρίασιν ταύτην ἡ κ. Agassiz, ἐλθοῦσα πρὸς ἐμέ, παρουσιάσθη μόνη της, εἰποῦσά μοι ὅτι ἤκουσε περὶ ἐμοῦ παρὰ τοῦ ἀνδρός της. Τὸ δ' ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας παρευρέθην εἰς ἰδιωτικὴν ἀκρόασιν, καθ' ἣν ὁ κ. Delmar ὡμίλησε περὶ πολιτικῆς οἰκονομίας.

Κατ' ἀρχὰς τοῦ ἔτους τούτου ἦλθεν ἐξ Ἀγγλίας ὁ περιώνυμος μυθιστοριογράφος Δίκκενς, μετακληθείς, ὡς ἐλέγετο, ὑπὸ τοῦ Βαρνούμ, τοῦ μεγαλουργοῦ ἐργολάβου τῆς Ἀμερικῆς, οὗ, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἶπον, ἡ εἰδικότης ἦν μεγαλεπηβόλως νὰ ἐκμεταλλεύηται, εἴτι τὴν κοινὴν περιέργειαν ἐδύνατο νὰ ἑλκύσῃ ἐπὶ τῶν δύω ἡμισφαιρίων. Τῷ ἐπεβλήθη δ' ἡ ὑποχρέωσις, ἐπὶ μισθῷ (100 χιλιά-

δων ταλήρων, ὡς ἤκουσα) νὰ περιέλθῃ τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Συμπολιτείας, ἀναγινώσκων εἰς ἐπήκοον τοῦ κοινοῦ μέρη τῶν μυθιστορημάτων του. Οὕτως ἤκουσα αὐτοῦ τὴν ἑσπέραν τῆς 4 Φεβρουαρίου, ἀναγνόντος ἐν μεγάλῃ δημοσίᾳ αἰθούσῃ, εἰς ἣν ἐπληρώνοντο εἰσιτήρια. Τὴν προτεραίαν, εἰς τὴν συναναστροφὴν τοῦ Προέδρου, ὅπου παρευρέθην, τινὲς τῶν μὴ γνωριζόντων ἐμὲ προσωπικῶς, μ᾿ ἐξέλαβον ὡς τὸν Δίκκενς, εἰ καὶ ἐλαχίστη ὑπῆρχεν ἡ μεταξὺ ἡμῶν ὁμοιότης, διότι ο ἔνδοξος συγγραφεὺς ἦν παχύς, φέρων μέγα, ἀλλ᾿ ἀραιὸν ὑπογένειον. Ἡ δ᾿ ἀνάγνωσίς του, ἢ μᾶλλον ἡ ἐκ μνήμης ἀπαγγελία τῶν μυθιστορημάτων του, εἶχεν ἐνίοτέ τι τὸ ἐπιτηδευόμενον, ὥστε, τὸ κατ᾿ ἐμέ, περισσοτέραν εὐχαρίστησιν εὕρισκον εἰς τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῶν ἢ εἰς τὴν ἀκρόασιν.

Ἐν τούτοις παρῆλθε σχεδὸν ὁ χειμών, ἐφ᾿ οὗ εἴχομεν οὐκ ὀλίγην χιόνα καὶ θερμοκρασίαν ψυχράν. Κατὰ τὰ τέλη δὲ τοῦ Ἰανουαρίου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ Φεβρουαρίου, ἐπανῆλθον ἡμέραι ἐνήλιοι, τὰς δὲ νύκτας τῆς 30 καὶ 31 Ἰανουαρίου καθωράϊζε λαμπρὸν τὸ φαινόμενον τῆς συζυγίας τῶν δύω πλανηνῶν, τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀφροδίτης,

Τῆς πολιτικῆς ἀποστολῆς μου ἡ προφανὴς ἀποτυχία μ᾿ ἐλύπει, ἀλλὰ δὲν μ᾿ ἐξέπληττε, διότι εἶχον πεποίθησιν περὶ αὐτῆς καὶ πρὶν ἢ ἐγκαταλείψω τὴν Ἑλλάδα. Οὐδ᾿ ὡς πρὸς τὰς ἄλλας μου δ᾿ ἐντολάς, τὰς ἀφορώσας τὴν προμήθειαν πλοίων καὶ ὅπλων ἤμην εὐτυχέστερος, τῇ μέν, διότι ἡ Κυβέρνησις, παλυμβολοῦσα, τὰς ἀνεκάλεσε, τῇ δέ, διότι τὰ πρὸς πώλησιν προσφερόμενα δὲν εὗρον ἀγορᾶς ἄξια. Ὅπλου δ᾿ ἑνὸς μόνου διέταξα ἐμῇ δαπάνῃ τὴν κατασκευήν, ἑνὸς τῶν ἐχόντων ἀποθήκην διὰ πολλὰς βολάς, ἅτινα τότε εἶχον ἄρτι ἐφευρεθῆ, καί, κοσμήσας αὐτὸ διὰ τῶν Βασιλικῶν παρασήμων, τὸ προσέφερον εἰς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα.

Ἀνεξαρτήτως λοιπὸν ὁδηγιῶν καὶ διαταγῶν, περιώρισα τὴν ἐνέργειάν μου εἰς ἰδιωτικήν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξηκολούθησα τὰς προσπαθείας μου παρὰ τοῖς Βουλευταῖς καὶ τοῖς Γερουσιασταῖς ἀμφοτέρων τῶν μερίδων, ἵνα τοὺς πείσω νὰ ἐλαττώσωσι τὸν ἐπὶ τῆς σταφίδος εἰσαγωγικὸν δασμόν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἀπ᾿ ἐναντίας τῶν προστατευτικῶν ἀρχῶν, ἃς ἐπρέσβευε

καὶ ἐφήρμοζε ἡ τότε ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐξηντλημένη Ἀμερική. Τοῦτο δ' ἐψηφίσθη μόνον μετὰ τὴν ἀναχωρησίν μου, ὅτε ὁ υἱός μου μὲ ἀντικατέστησεν εἰς τὴν Πρεσβείαν.

Δεύτερον, δ' ἠγωνιζόμην ἰδιωτικὰς νὰ ἐξεγείρω ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Κρητῶν συμπαθείας τῶν ἐξοχωτέρων οἰκογενειῶν, καὶ μάλιστα τῶν Κυριῶν, αἵτινες προάρχουσι τῆς κοινῆς γνώμης ἐν Ἀμερικῇ, καὶ αἵτινες καὶ ὑλικῶς καὶ ἠθικῶς ἐδύναντο νὰ μᾶς ὠφελήσωσιν. Αἱ κυριώτεραι, ὧν διὰ τοῦτο τὴν σχέσιν ἐπεδίωξα, ἦσαν αἱ Κυρίαι Doolittle, Frelinghuysen, Morgen, Shepwood, Kennedy, Bruyn, Konklyn, Buttler καὶ Ems, ἥτις ἦν ποτε καὶ ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἔγραψε περὶ αὐτῆς.

Ἑτέρα μου δ' ἐπιμέλεια, ἀλλ' αὕτη ὅλως ἰδιωτική, καὶ οὐχὶ καθ' ὁδηγίας, ἦν, ἡ προσπάθεια ὑπὲρ ἀποστολῆς Πρέσβεως Ἀμερικανοῦ εἰς Ἀθήνας, ὅπερ, κατὰ τὰς περιστάσεις ἐκείνας, θὰ ὠφέλει, ἐκλαμβανόμενον ὡς ἔνδειξις ἐνδιαφέροντος ἐκ μέρους τῆς Ἀμερικῆς. Συνίστων δὲ τὸν Τύκερμαν, ὅστις τὸ ἐπεθύμει, ἐφαίνετο ὑπὸ φιλελληνικῶν ἐμφορούμενος αἰσθημάτων, ἀλλ' ἄλλο προσὸν δὲν εἶχεν ἢ ὅτι μετέφρασεν ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ τὸ φυλλάδιον «La Turquie ou la Grèce», καὶ ὅτι ἦν ἀδελφὸς τοῦ ὁμωνύμου του ποιητοῦ, οὐδ' εἶχεν ἄλλο στήριγμα πλὴν ἐμοῦ, ὅστις τὸν ἐσύστησα εἰς τὸν κ. Σουάρδ, ἀλλ' εὗρον κατ' ἀρχὰς ἀντίστασιν, βαθμηδὸν ὅμως ἐνδοῦσαν. Καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Σόμνερ εὗρον προτιμῶντα τὸν Hove, ὃν ὅμως ὁ Σουὰρδ ἀπολύτως ἀπέκρουε. Εἰ δὲ καὶ ἀπέφευγον νὰ φαίνωμαι πολὺ ἐπεμβαίνων, ὁ Τύκερμαν μέχρι τέλους διωρίσθη.

Ἐκ Παρισίων μοὶ ἐστάλη κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον, δὲν ἐνθυμοῦμαι τίς ἐφημερίς, ἐν ᾗ δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον τίς λογοκριτὴς κατέκρινε σκαιῶς τὴν νεοελληνικήν μου γραμματικήν, ἣν μικρὸν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου ἐξ Εὐρώπης εἶχον γαλλιστὶ ἐκδώσει παρὰ τῷ κ. Durand, ἀλλὰ τοσοῦτο σκαιῶς καὶ τοσοῦτον ἀκρίτως, καὶ οὐδὲν ὀρθὸν λέγων, ὥστε ἡ πρόχειρος ἀναίρεσις τοῦ ἄρθρου ὀλίγον μὲ ἀπησχόλησεν ἀπὸ τῶν σπουδαίων ἐργασιῶν μου, καταρτισθεῖσα αὐθημερόν.

Τότε περίπου μοὶ ἐδόθη ἀφορμὴ νὰ γνωρίσω, ὑπό τινα ἐπο-

ψιν, καὶ τ᾽ ἀστυνομικὰ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Εἰς τὴν οἰκίαν μου συνέβη κλοπή, ἀφαιρεθέντος ἑνὸς ἐνδύματός μου καὶ ἑνὸς πολυκρότου. Ἀπετάθην ἑπομένως εἰς τὴν ἀστυνομίαν, ἥτις, μετά τινας ἐρεύνας, μοὶ εἶπεν ὅτι ὑποπτεύει τὸν πρώην ὑπηρέτην τῆς οἰκίας, μαῦρον, ὡς ἦσαν τότε πάντες οἱ ὑπηρέται ἐν Οὐασιγκτῶνι, πρὶν δοῦλοι, καὶ ἀπελευθερωθέντες μετὰ τὸν πόλεμον. Μετά τινας δ᾽ ἡμέρας καὶ μοὶ ἀπεδόθησαν τὰ κλαπέντα, ὅτε, εἰς τὸν κλητῆρα, ὅστις μοὶ τὰ ἔφερεν, ἔδωκα ἀμοιβὴν 5 Σελινίων. Ἀλλ᾽ ἑβδομὰς δὲν παρῆλθε, καὶ τὸ ἔνδυμα μοὶ ἐκλάπη ἐκ νέου. ὁμοῦ δὲ καὶ ἡ ἄλυσις τῶν μικρῶν παρασήμων μου. Ἀμφότερα ὅμως ἀνευρέθησαν αὖθις καὶ μοὶ ἀπεδόθησαν ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας. Τότε δ᾽ ἐνόμισα, τόσῳ μᾶλλον περιττὸν νὰ φιλοδωρήσω τὸν ἀποδόντα μοι αὐτὰ κλητῆρα, καθ᾽ ὅσον μοὶ εἶπέ τις ἐκ τῶν ἐμπειροτέρων ἐμοῦ εἰς τὰ ἐγχώρια, ὅτι ἀπίθανον δὲν ἦν τὴν δευτέραν κλοπὴν νὰ προυκάλεσεν ἡ ἐλευθεριότης μου, καὶ κλέπτης νὰ ἦν αὐτὸς ὁ κλητὴρ τῆς ἀστυνομίας, εἰς νέαν ἀμοιβὴν ἀφορῶν.

Κατὰ μίαν τῶν τελευταίων ἑσπερῶν τοῦ Ἰανουαρίου, ὁ Κλέων καὶ ἐγὼ ἀπήλθομεν νὰ ἴδωμεν μαγνητιστήν τινα, Dodge καλούμενον, ὅστις ἐν δημοσίαις συνεδριάσεσιν ἠξίου ὅτι ἐθεράπευε κωφαλάλους, τυφλούς, φθισικούς, ρευματιῶντας, κτλ. Ἐν μεγάλῃ αἰθούσῃ, ὡς ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ, ἐκαθήμεθα πάντες, ὅσοι, πληρώσαντες, ἐλάβομεν εἰσιτήρια, καὶ ὁ ἴδιος, προελθὼν εἰς εἶδος ἐξέδρας ἢ σκηνῆς, ἐφ᾽ ἧς ἦσαν καθέδραι ἡμικυκλικῶς διατεθειμέναι, ἀπέτεινεν εἰς τὸ κοινὸν τινὰς λόγους, καὶ εἶτα προσεκάλεσε τοὺς πάσχοντας ν᾽ ἀνέλθωσι πρὸς αὐτόν, δεχθεὶς ὅμως μόνον ὡρισμένον ἀριθμόν, ὅσους ἐδύνατο νὰ καθίσῃ εἰς τὰ ἐδώλια· εἶτα δὲ πλησιάσας, ἤγγισέ τινας ἐξ αὐτῶν (οὐχὶ πάντας) διὰ τῆς χειρός, καὶ «ὢ τοῦ θαύματος», εἶπον πολλοὶ τῶν παρευρεθέντων, «ὢ τῆς ἀγυρτίας», εἶπον ἐγώ, οἱ ἐγγιχθέντες τυφλοὶ ἀμέσως ἀνέβλεψαν, οἱ κωφοὶ ἤκουσαν, καὶ οὕτω καὶ οἱ λοιποί. Ὅ,τι δ᾽ ἐθαύμαζον ἐγώ, ἦν πῶς δὲν παρενέβη ἡ ἀστυνομία νὰ φυλακίσῃ τὸν προφανῆ τοῦτον κλέπτην τῶν χρημάτων τῶν θεατῶν, διότι οὐδὲν διαφανέστερον τῆς ἀγυρτίας αὐτοῦ, οὐδὲν προφανέστερον ἢ ὅτι εἶχέ τινας συνυπακουομένους μετ᾽ αὐτοῦ, οἵτινες συνανήρχοντο

μετὰ τῶν τυχὸν παρουσιαζομένων ἀληθῶν ἀσθενῶν καὶ ὅτι ἐπ᾽ ἐκείνων καὶ μόνων ἐνήργει τὰ θεραπευτικὰ θαύματά του, διὰ τοὺς λοιποὺς λέγων ὅτι ἐξηντλήθη τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ δύνανται νὰ ἐπανέλθωσιν ἄλλοτε. Ἐννοεῖται δ᾽ ὅτι, ἂν ἐπανήρχοντο, τὴν αὐτὴν θὰ κατέβαλλον τιμὴν τῶν εἰσιτηρίων, τὴν αὐτὴν τύχην θὰ εἶχον, καὶ τὸ αὐτὸ θὰ ἤκουον πάλιν.

Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ Φεβρουαρίου, λαβὼν συνέντευξιν μετὰ τοῦ κ. Barnard, διευθυντοῦ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, πολλὰ τῷ εἶπον, ἵνα τὸν πείσω νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ἀμερικῆς τὴν ἡμετέραν προφορὰν τῆς Ἑλληνικῆς, ἀντὶ τῆς Ἐρασμιακῆς. Ἀκούσας δὲ τῶν ἐπιχειρημάτων μου, μὲ παρεκίνησε νὰ ἐκθέσω αὐτὰ ἐγγράφως, καὶ τοῦτο ἔπραξα, μεταφράσας κυρίως ὅ,τι εἶχον ἄλλοτε γράψῃ γαλλιστὶ διὰ τὸν ἐν Παρισίοις σύλλογον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Λαβὼν δὲ τὸ ἔργον μου, μοὶ εἶπεν ὅτι, αὐτὸς μὲν τότε ἀπήρχετο εἰς μακρὰν περιοδείαν, ἀπόφασις δὲ ἐδύνατο νὰ ληφθῇ μόνον ἀφ᾽ οὗ, μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του, τὸ ἄρθρον δημοσιευθῇ εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς ἐκπαιδεύσεως, καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ ζητηθῇ ἡ γνωμοδότησις τῶν καθηγητῶν, ὅπερ ἀγνοῶ ἐὰν ἔγινε.

Τῇ 10|22 Φεβρουαρίου ἐπῆλθε συμβάν τι πολιτικόν, ἀναστατῶσαν τὴν κοινὴν γνώμην πανταχοῦ τῆς Ἀμερικῆς. καὶ οἷον οὐδέποτε, νομίζω, εἶδεν ἢ δυνατὸν ὑπέλαβεν ἡ Εὐρώπη. Ὁ Πρόεδρος, παύσας τὸν ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν Stanton, ἀντικατέστησεν αὐτὸν προσωρινῶς διὰ τοῦ κ. Thomas. Ἀλλ᾽ ἡ Γερουσία, συνελθοῦσα, ἐψήφισεν ὅτι ὁ Πρόεδρος δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα τοιαύτης παύσεως καὶ διορισμοῦ· τὸ δ᾽ Ἐπαρχιακὸν Δικαστήριον ἐφυλάκισε τὸν κ. Thomas, ὡς παρανόμως ἀρχὴν ἀντιποιηθέντα, καὶ τὸν ἀπέλυσε μόνον ἐπ᾽ ἐγγυήσει. Ὁ Στάντων δ᾽ ἠρνήθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν καὶ διὰ πυροβόλων εἰς τὴν αἴθουσαν αὐτοῦ ὀχυρωθείς, διέμεινεν ἐκεῖ δι᾽ ὅλης τῆς νυκτός.

Τῇ δὲ 12|24, μεταβὰς εἰς τὴν Βουλήν, ἵν᾽ ἀντιληφθῶ τῶν περαιτέρω περιπετειῶν τοῦ παραδόξου δράματος, εἰσήχθην ἐπὶ τιμῇ, ἀντὶ τοῦ ἀκροατηρίου, εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνδιασκέ-

ψεων, καὶ ἐκεῖ ἤκουσα δημηγοριῶν ὑβριστικωτάτων κατὰ τοῦ Προέδρου, οὗ τὴν διαγωγὴν ἐπαίσχυντον (opprobrious) ἐκάλουν οἱ ῥήτορες. Τοὺς φιλιππικοὺς δὲ τούτους, εἴτε γραπτούς, εἴτε αὐτοσχεδίους, διέκοπτε ψυχρῶς καὶ ἥκιστα παθαινόμενος ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς ἀνὰ πᾶσαν ἡμίσειαν ὥραν κατὰ τὸν κανονισμόν, μέχρις οὗ ἐπῆλθεν ἡ ψηφοφορία, καὶ ἡ Βουλή, διὰ ψήφων 125 πρὸς 46, εἰσήγαγε τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας εἰς δίκην.

Τοιοῦτο συμβὰν ἐν Εὐρώπῃ θ᾽ ἀντεστοίχει πρὸς ἐπανάστασιν, δι᾽ ὃ καὶ τὴν ἑσπέραν ἀπῆλθον, οὐκ ὀλίγον τεταραγμένος, εἰς τοῦ Προέδρου, διότι ἦν ἡ ἡμέρα Δευτέρα, καθ᾽ ἣν εἶχε τὰς ἑσπερίδας του. Ἀλλὰ μετ᾽ ἐκπλήξεως εὗρον ἐκεῖ πλῆθος ἄπειρον καὶ μουσικὴν συμφωνίαν, καὶ τὸν Πρόεδρον ἐν μέσῳ πάντων εὔθυμον καὶ ἀμέριμνον.

Πλὴν δὲ τούτου, στρατιωτική τις ἀρχὴ εἶχε φυλακίσῃ ὑπαξιωματικόν τινα Mac Ardle· ἀλλ᾽ ἡ Βουλὴ ἐκήρυξε τὴν πρᾶξιν ἀντισυνταγματικήν, διότι αἱ στρατιωτικαὶ ἀρχαί, ἐν ὅσῳ διετέλουν ὑπὸ τὸν Ὑπουργὸν Θωμᾶν, ἦσαν ἐκτὸς τοῦ Συντάγματος, καὶ ἀπεφασίσθη καὶ δι᾽ αὐτὰς καὶ δι᾽ ἄλλας παραβάσεις νὰ δικασθῇ ὁ Πρόεδρος ὑπὸ τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου. Ἦν δὲ τοῦτο ἡ Γερουσία, προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ Ἀρείου Πάγου. Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ Δικαστηρίου τούτου μετέβην εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Γερουσίας, ἀποτελοῦσαν μέρος τοῦ Καπιτωλίου, καὶ ἐκεῖ ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου, κ. Chase, κληθείς, παρέστη, τὸν ἐπίσημον φέρων μανδύαν τῆς ὑπηρεσίας του. Ἀφ᾽ οὗ δ᾽ ὡρκίσθη αὐτός, ὥρκισεν ἰδίᾳ ἕκαστον τῶν Γερουσιαστῶν, ὡς Δικαστήν, διὰ τὴν ἔκτακτον ταύτην περίστασιν. Εἶτα δὲ προὐτάθη τὸ ζήτημα περὶ τοῦ ἀντικαταστάτου τοῦ Προέδρου, καὶ ὡς τοιοῦτος ἐθεωρήθη νόμιμος εἰς κ. Wade, ἀλλ᾽ ἐνστάσεις ἀντετάχθησαν κατ᾽ αὐτοῦ. Οὕτως ἤρξατο ἡ δίκη, ἥτις ἐκλήθη ***κατηγορίας*** (impeachment trial), καὶ διήρκεσε μῆνας πολλούς.

Τῇ 23 Φεβρουαρίου (6 Μαρτίου) ἐπιστολὴ ἐκ Βερολίνου μοὶ ἔφερε τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν τῆς ἐντελοῦς ἰάσεως τῆς φιλτάτης μου θυγατρὸς Ζωῆς, ἣν ὁ ἀδελφός της Ἀλέξης ἐκ Βιέννης,

ἔνθα ἐνοσηλεύετο, ἐπανέφερεν οἴκαδε. Ἐφημερίδες δ' ἐξ Ἀθηνῶν ἀνήγγελλον τὴν ἐγκατάστασιν νέου Ὑπουργείου ὑπὸ Πρόεδρον τὸν Δ. Βούλγαρην· καὶ τῇ ἐπαύριον ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ φίλου μου Π. Δηλιγιάννη, ἀναγγέλλοντός μοι ὅτι ἀνετέθη αὐτῷ τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ ἔμελλε νὰ μὲ μεταφέρῃ εἰς Εὐρώπην, δι' ὃ οὐκ ὀλίγον ἐχάρην, κατανοῶν τὸ διὰ τὴν πατρίδα ὅλως ἄσκοπον τῆς διαμονῆς μου ἐν Ἀμερικῇ. Ὁ οὐδόλως ὅμως χαρεὶς διὰ τὸ ἄκουσμα ἦν ὁ κ. Τύκερμαν, διότι ἐφοβήθη ὅτι ἡ ἐμὴ ἀναχώρησις θὰ ἦν καταστροφὴ τῶν ἐλπίδων του, καὶ ἐν γένει ὅτι, ἂν ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔχῃ ἀντιπρόσωπον ἐν Ἀμερικῇ, οὐδ' ἡ Ἀμερικὴ θὰ ἔχῃ ἐν Ἑλλάδι.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀπέβλεπον τὸ μέλλον, εἰ καὶ προσεχές. Τοῦ δὲ παρόντος ἀπεῤῥόφα πᾶσαν τὴν προσοχὴν ἡ περίφημος δίκη τοῦ Προέδρου, καθ' ἥν, τῇ 1|13 Μαρτίου, ἐν ἀπουσίᾳ αὐτοῦ, οἱ δικηγόροι του, Stunhorey καὶ ἄλλοι δύω, ἐζήτησαν τεσσαρακονθήμερον ἀναβολήν. Ἀλλὰ τὴν πρότασιν ἀπέκρουσαν οἱ δικηγόροι τῆς κατηγορίας, Logan, Buttler καὶ ἄλλοι ὀκτώ· τὸ δὲ Δικαστήριον, ἀποσυρθέν, μετὰ δίωρον σύσκεψιν, ἐχορήγησεν ἀναβολὴν δέκα ἡμερῶν· ἐπ' αὐτῶν δ' ὁ Πρόεδρος ἐξηκολούθει κυβερνῶν, καί, τὸ χαρακτηριστικὸν δι' αὐτὸν καὶ διὰ τὴν ἀμερικανικὴν κοινωνίαν, ἐξηκολούθει πράττων ἐκεῖνα, ἃ ἐν τῷ κατηγορητηρίῳ τῷ προσήπτοντο, ὡς καταπατήσεις τοῦ πολιτεύματος, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἀνεγνώριζεν ὡς τοιαῦτα. Τὴν δ' ἐπομένην, Δευτέραν 4|16 Μαρτίου, ἐπορεύθην τὸ ἑσπέρας εἰς τὴν συναναστροφὴν τοῦ Προέδρου, ἀπήντησα ὅμως παρ' αὐτῷ πλῆθος πολὺ ὀλιγώτερον τοῦ τῆς προηγουμένης καὶ τοῦ συνήθους, καὶ Γερουσιαστὴν μὲν μόνον ἕνα, τὸν κ. Doolittle, διότι οἱ Γερουσιασταὶ ἦσαν τοῦ Προέδρου οἱ Δικασταί, Βουλευτὴν δ' οὐδένα, διότι αὐτοὶ ἦσαν οἱ κατήγοροι. Ἡ κοινωνία, ἐν τούτοις, καίτοι λίαν ἐνδιαφερομένη εἰς τὰ συμβάντα ταῦτα, οὐδόλως ἐφαίνετο ἀνησυχοῦσα, ἀλλ' ἐπαναπαυομένη εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν νομίμων αὐτῆς ἀντιπροσώπων.

Ἐγὼ δ' ἔτι ὀλιγώτερον λόγον ἔχων, ἵν' ἀνησυχῶ, ἠσχόλουν ἔκτοτε τὰς ἀργάς μου στιγμὰς καὶ ἐξειργάσθην, ἣν ἐδημο-

σίευσα ἐν τῇ Πανδώρᾳ ἔμμετρον μετάφρασιν τοῦ **Βότσαρη,** τοῦ ποιητοῦ Ἁλλέκ, ποιήματος μεγάλως θαυμαζομένου καὶ δημοτικωτάτου ἐν Ἀμερικῇ, διδομένου δ᾽ εἰς ἀποστήθησιν εἰς τῶν σχολείων τὴν νεολαίαν.

Πρωτότυπον δὲ ποίημα, φέρον τὸν τύπον τῶν ἀμερικανικῶν ἀναμνήσεών μου, ἰδίως τῶν ἐντυπώσεων περὶ τῶν ἀγρίων τῆς Ἀμερικῆς, συνέταξα τὸ διήγημα, ὃ ἐπέγραψα «**Ὁ γοργὸς Ἱέραξ**». Τοῦτο ἔπεμψα, μετὰ ταῦτα, εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις τελούμενον Βουτσιναῖον διαγωνισμόν, εἰς τὸ ἐνσφράγιστον δελτίον, ὃ θὰ ἠνοίγετο μόνον ἂν τὸ ἔργον ἐβραβεύετο, ἐγγράψας, οὐχὶ τὸ ὄνομά μου, ἀλλὰ μόνον ὅτι ἡ ποσότης, ἡ ὡς ἆθλον διδομένη, ὡρίζετο ὡς πρώτη κατάθεσις εἰς καταρτισμὸν κεφαλαίου πρὸς ἵδρυσιν Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Τὸ δελτίον ὅμως δὲν ἠνεώχθη, διότι οἱ κριταὶ (δὲν ἐνθυμοῦμαι, καὶ νομίζω ὅτι οὐδέποτε ἠρεύνησα νὰ μάθω τίνες ἦσαν) ἐκήρυξαν ὅτι, ἕνεκα τοῦ ἀδεξίου ῥυθμοῦ τῶν στροφῶν δὲν ἐδυνήθησαν νὰ ἐννοήσωσι τοὺς στίχους. Κατέκριναν δ᾽ ἐν γένει καὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως, τὸ διηγηματικόν, ὡς ἄτοπον μίξιν τοῦ ἐπικοῦ καὶ τοῦ λυρικοῦ. Ἀλλ᾽ ὡς πρὸς τοῦτο εἶχον κἂν τὴν παρηγορίαν, ὅτι οἱ κριταὶ συγκατεδίκαζον μετ᾽ ἐμοῦ καὶ ἀρχαίους ἐνδόξους ποιητάς, οἷον τὸν Μουσαῖον, τὸν Ὀβίδιον (τὰ κατ᾽ Ἡρὼ καὶ Λέανδρον) κτλ. καὶ πλείστους ὅσους τῶν συγχρόνων, ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Βύρωνα, οἵτινες πάντες δὲν ἐσεβάσθησαν ἢ ἠγνόουν τὸν νόμον περὶ ποιητικῶν κατηγοριῶν, ὃν οἱ κύριοι κριταὶ ὡς ἀπαράβατον παραδέχονται. Συνεπλήρωσα δὲ τέλος κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ τὴν δίτομον ἱστορίαν μου τῶν πολιτικῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Ἑλλάδος.

Τῇ δ᾽ ἑσπέρα, τῇ 18|30 Μαρτίου, ἀπῆλθον εἰς τὸ Θέατρον, οὐχὶ δι᾽ εἰσιτηρίου, εἰς δραματικὴν παράστασιν, ἀλλὰ κατὰ πρόσκλησιν, ἵνα παραστῶ εἰς τὴν ἀπὸ σκηνῆς πολιτικὴν ἀγόρευσιν τῆς κ. Dickenson, νεάνιδος ἐτῶν 22, εὐειδοῦς καὶ μεσημβρινὴν ἔχουσαν τὴν φυσιογνωμίαν, ἥτις, ἐπὶ ὥραν καὶ ἐπέκεινα, διὰ φωνῆς μᾶλλον μονοτόνου, ἀλλὰ διὰ φράσεως λίαν ἐπιμεμελημένης καὶ διὰ γλώσσης δημοκρατικῶς εὐθαρσοῦς, ἀπήγγειλε λόγον προφανῶς ἀποστηθισθέντα περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Ἀμε-

ρικῆς, προέτρεψεν εἰς προσοχὴν κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ μέλλοντος Προέδρου, ἐξεφράσθη περιφρονητικῶς περὶ τοῦ τότε προεδρεύοντος, καὶ ἀπέκρουσε τοῦ Στρατηγοῦ Hancock, τοῦ Πρωθυπουργοῦ Σουάρδου, καὶ ἐπίσης τοῦ Grant τὴν ὑποψηφιότητα. Ὅτε δὲ περὶ τῶν ἀρετῶν τῶν ἀρχαιοτέρων ὡμίλησε, καὶ ἐχειροκροτήθη ὑπὸ τοῦ ἀκροατηρίου, διακόψασα τὴν σειρὰν τοῦ λόγου της, εἶπεν ὅτι χαίρει βλέπουσα τὸ κοινὸν τῆς Οὐασιγκτῶνος διατηροῦν εὐσεβῆ μνήμην τῶν ἀποθανόντων. Ἀνέφερε δ᾿ ἡ κ. Δικινσών, καὶ δικαίως, κατ᾿ ἐμέ, ὡς ἓν τῶν ἐγκαυχημάτων τῶν βορείων Ἀμερικανῶν, ὅτι πρόφασις καὶ εὐγενὲς ἀποτέλεσμα τοῦ τελευταίου μεγάλου ἐμφυλίου πολέμου ὑπῆρξεν ἡ κατάργησις τῆς δουλείας. Ἀλλὰ κυρία τις, πεπροικισμένη διὰ παιδείας καὶ κρίσεως, ἐκ τῶν βορείων δὲ χωρῶν καταγομένη, ἡ κ. Πομμερόϋ, ἀνεψιὰ τοῦ ὁμωνύμου Γερουσιαστοῦ, καὶ Ὑποδιευθύντρια τοῦ διδακτικοῦ καταστήματος τῆς κ. Βοῦελ, ὅτε, τῇ ἐπαύριον, τῇ διηγούμην περὶ τῆς ἀγορεύσεως, εἰς ἣν παρευρέθην, μοὶ ἔλεγεν ὅτι, πρὸ τοῦ πολέμου, διατρίψασα ἡ ἰδία ἐπὶ ἐννέα ἔτη εἰς Μαρυλὰνδ (Maryland), χώραν δούλων, εἶχε πεισθῇ ὅτι ἡ θέσις αὐτῶν οὐδὲν εἶχε τὸ δύσφορον, διότι οἱ κύριοι προσεφέροντο ἠπιώτατα πρὸς αὐτούς, οὐδέποτε τοῖς ἐπέβαλον σωματικὰς τιμωρίας, οὐδέποτε ἐργασίαν πιέζουσαν αὐτούς, διότι οἰκογένεια, συγκειμένη ἐκ πέντε προσώπων, εἶχε συνήθως ἐννέα δούλους εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της, τὰ δὲ παιδία τῶν δούλων συνανεστρέφοντο ἐν ἰσότητι μετὰ τῶν παιδίων τῶν κυρίων αὐτῶν. Τ᾿ αὐτὰ δὲ περίπου, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἶπον, εἶχον ἀκούσῃ λεγόμενα καὶ ὑπὸ γραίας τινὸς πρῴην δρύλης.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας παρέστην εἰς θέαμα περίεργον καὶ ἀπαραδειγμάτιστον ἐν Εὐρώπῃ, τοῦ λοχίου Bates περιαγομένου θριαμβευτικῶς διὰ τῶν ὁδῶν τῆς πρωτευούσης, διότι, ἐπὶ τοῦ πολέμου, τρεῖς ὅλους μῆνας περιέφερε πεζὸς τὴν σημαίαν τῆς Συμπολιτείας διὰ τῶν νοτίων χωρῶν.

Τῇ πρώτῃ τοῦ Ἀπριλίου (20 Μαρτίου) ἐπιστολαὶ καὶ ἐφημερίδες ἐξ Ἑλλάδος ἀνήγγελλον ὅτι ὁ ἐν Παρισίοις πρέσβυς ἡμῶν, Θ. Δηλιγιάννης, μὴ συμβιβαζόμενος, ὡς φαίνεται, μετὰ

τοῦ νέου Ὑπουργείου, εἶχε παραιτηθῇ καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀθήνας. Μία λοιπὸν τῶν ἐν Εὐρώπῃ διπλωματικῶν θέσεων ἔμενε κενὴ καὶ πιθανὸς ἀπέβαινέ τις συνδυασμὸς περιλαμβάνων καὶ ἐμοῦ τὴν μετάθεσιν.

Ἐγὼ δὲ συνεκέντρουν τότε εἰς τὰ ὑπὲρ τῆς Κρήτης πᾶσάν μου τὴν ἐνέργειαν, εἴτε ἐπίσημον, εἴτε ἰδιωτικήν, καὶ ἀγωνιζόμενος ἵνα ἡ φωνὴ αὐτῆς ἀντηχήσῃ ἐν Ἀμερικῇ, προκαλοῦσα τοῦ εὐγενοῦς λαοῦ τὴν συμπάθειαν. Κατώρθωσα δὲ διὰ φίλων μου Βουλευτῶν ν᾽ ἀναγνωσθῇ τῇ 30 Μαρτίου (11 Ἀπριλίου) ἀναφορὰ τῶν Κρητῶν ἐν τῇ Βουλῇ, καὶ ἄρθρα ὑπὲρ αὐτῶν ἐπανειλημμένως νὰ καταχωρισθῶσιν εἰς τὰς ἀρίστας τῶν ἐφημερίδων, πρὸς δυσαρέσκειαν, δὲν τὸ ἠγνόουν, τοῦ κ. Βλάκ, ὅστις ἐπροσπάθει διὰ τοῦ αὐτοῦ μέσου, καὶ ἀφανῶς, ὡς καὶ ἐγώ, ν᾽ ἀναιρῇ τοὺς ἡμετέρους διϊσχυρισμούς. Διετέλει ὅμως ἄλλως πρὸς ἐμὲ ἐν φιλικῇ σχέσει, καὶ ἔτι μᾶλλον ὁ ἐν Βοστόνῃ Γεν. Πρόξενος τῆς Τουρκίας, πλούσιος Ἀρμένιος ἐκ Σμύρνης, κ. Γιαγιζής, ὅστις ὡμίλει καλῶς τὴν Ἑλληνικήν, καὶ ἦλθε φέρων μοι συστάσεις τοῦ Agassiz καὶ τοῦ Σοφοκλέους.

Ὅ,τι δὲ μᾶς ἔβλαπτεν οὐκ ὀλίγον ἐν Ἀμερικῇ ἦν ἡ θέσις ἱεραποστόλων ἐν Ἀθήναις, εἴτε Ἀμερικανῶν, ὡς ὁ Κίγγ, εἴτε ἐξαμερικανισθέντων Ἑλλήνων, οἵτινες ἔγραφον παραπονούμενοι ὅτι ἀπήντων ἀντιπράξεις φανατικὰς εἰς τὴν ἱερὰν ἀποστολήν των τῆς κηρύξεως τοῦ ἀληθοῦς λόγου τοῦ Κυρίου, καὶ ἐκ τούτου ἠλάττουν τὰς συμπαθείας τῶν τοιαύτην διαγωγὴν μὴ δυναμένων νὰ ἐννοήσωσιν Ἀμερικανῶν. Πολλοὶ ὅμως, ἐλευθερώτερον προλήψεων κρίνοντες, ἀπέδιδον ἡμῖν πᾶν δίκαιον, ὡς ἡ κ. Buel, ἥτις καὶ εἰς δογματικὰ ζητήματα, ὡς τὸ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀνεγνώριζεν ὅτι τὸ ἱστορικὸν δίκαιον ἦν ὑπὲρ ἡμῶν· διὰ τοῦτο ὅμως δὲν ἦν ὀλιγώτερον προσηλωμένη εἰς τὴν θρησκείαν της, καὶ οὐδέποτε ἤκουσα εὐγλωττοτέρας καὶ κατανυκτικωτέρας προσευχὰς τῶν αὐτοσχεδίων, ἃς ἐξέφερε, παρόντος καὶ ἐμοῦ, εἰς τὴν παρ᾽ αὐτῇ ὁμήγυριν τῶν οἰκείων της κατὰ τὴν ἑσπέραν τοῦ Πάσχα, τῇ 31 Μαρτίου (12 Ἀπριλίου).

Τῇ δὲ 2|14 Ἀπριλίου ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς, κ. Colfax,

μοὶ ἔπεμψε τὴν γαλλικὴν ἐφημερίδα Globe, δημοσιεύουσαν ὅτι ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας κ. Moutier, ἀπεφαίνετο, ἴσως θεραπεύων τοὺς φίλους του ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου πρὸ ὀλίγου ἐπρέσβευεν, ὅτι ποτὲ ἡ Εὐρώπη δὲν θ᾿ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν Τούρκων τὴν ***Κρήτην***, ἥτις πρέπει νὰ κλίνῃ τὸν αὐχένα εἰς ὑποταγήν.

Τῇ 3|15 Ἀπριλίου ἐπίσημος ἑορτὴ ἐτελέσθη ἐν Οὐασιγκτῶνι, ἡ ἀποκάλυψις τῆς προτομῆς τοῦ Λίγκολν, στηθείσης ἐν τῷ μέσῳ μεγάλης Πλατείας, τῆς τοῦ Δημαρχείου. Ἐκεῖ, εἰς τὴν ἐπισήμως ἱδρυθεῖσαν σκιάδα, ἀφίχθην πρῶτος ἐκ τῶν προσκεκλημένων, καί, μετά τινας ἄλλους, ἦλθε καὶ ὁ Πρόεδρος, εἰς ὃν ὁ συνάδελφός μου τῆς Ἰταλίας εἶπε τινὰς λέξεις περὶ τοῦ ὅτι ὁ καιρός, βροχὴν ἀπειλῶν, ἦν οὐχί λίαν πρόσφορος διὰ τὴν λαμπρὰν τελετήν.—«Οὐχί!» ἦν ἡ βραχεῖα ἀπάντησις τοῦ Προέδρου.

Εἶτα δέ, προσελθὼν ἐγώ, καὶ θελήσας νὰ τῷ εἰπῶ τι δυνάμενον μᾶλλον νὰ τὸν ἐνδιαφέρῃ, τῷ ἐξέφρασα τὴν λύπην μου ὅτι δὲν ἐγνώριζον τὰ περὶ κατασκευῆς τῆς προτομῆς ἐν καιρῷ, ἵνα ζητήσω νὰ πεμφθῇ δι᾿ αὐτὴν μάρμαρον ἐκ τοῦ Παρθενῶνος, διότι τοῦτο θὰ ἥρμοζε διὰ τὸν μέγαν ἄνδρα.—«Ναί», μοὶ ἀπεκρίθη ὁ Πρόεδρος. Ἐν ᾧ δ᾿ ἐσκεπτόμην ὅτι ἡ ἀπάντησις ἦτο μᾶλλον ὀλιγοσύλλαβος, ἔφθασε καὶ ὁ Βαρῶνος Γερὸλδ, ὁ Πρύτανις τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος, καὶ εἶπε τῷ κ. Προέδρῳ ὅτι, ἀναλόγως τῆς ἐπικρατούσης κακοκαιρίας, πολὺ ἦν τὸ συρρεῦσαν πλῆθος·—«Ὦ! ναί»—ἔλαβε καὶ ἐκεῖνος εἰς ἀπάντησιν, ὅπερ μὲ παρηγόρησε διὰ τὴν πρὸς ἐμὲ συλλαβῶν φειδωλίαν· διότι ὁ κ. Johnson, τῶν κοινωνικῶν σχέσεων ἄπειρος, ἐφοβεῖτο τοὺς Διπλωμάτας καὶ ἀπέφευγε τὰς μετ᾿ αὐτῶν συνδιαλέξεις, ἐπαφιεὶς αὐτὰς εἰς τὸν κ. Σουάρδον, ὅστις ὡμίλει μετὰ τῶν ὅσοι ἐδύναντο νὰ διαλέγωνται ὅπως δήποτε ἀγγλιστί. Συνίστατο δ᾿ ἡ τελετὴ ἐκ προσευχῆς ἀπαγγελθείσης ὑπὸ ἱερέως, λόγου ὃν ἐξεφώνησεν ὁ κ. French, πρόεδρος τῶν ἐλευθεροκτιστῶν (masons), διότι Πρόεδρος αὐτῶν ἦν ἐπὶ ζωῆς του ὁ Λίγκολν, καὶ ἑνὸς ποιήματος, ποιηθέντος καὶ ἐκφωνηθέντος ὑπὸ λοχαγοῦ τινος. Μετὰ τοῦτο δ᾿ ὁ Πρόεδρος κ. Johnson, παιανιζούσης τῆς μουσικῆς, ἀπεκάλυψε τὸν ἀνδριάντα.

Τὴν ἐπαύριον δ᾽ εἶδον ἄλλην πομπήν, διερχομένην τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως μετὰ πάσης εὐσχημίας καὶ τάξεως, καὶ συγκειμένης ἐκ Μαύρων, ἑορταζόντων τὴν μνήμην τῆς ἀπελευθερώσεώς των.

Πλὴν τῶν δημοσίων δέ, εἶχον ἀπό τινος καὶ τὴν ἰδιωτικὴν ἀσχολίαν τῶν ὑποθέσεων τοῦ κ. Κινδυνέκου, ὅστις, ἀξιῶν ὅτι ἔχει λαμβάνειν πολλῶν ἑκατομμυρίων ποσότητα παρὰ τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, καὶ ὅτι τὰ ἐκεῖ δικαστήρια ἠρνοῦντο νὰ τῷ ἀποδώσωσι δίκαιον, ἔλαβε τὴν Ἀμερικανικὴν ὑπηκοότητα, ἵνα τύχῃ τῆς ὑπερασπίσεως τῆς Συμπολιτείας, πρὸς ὃ ἀπῄτει τὴν ἐμὴν μεσιτείαν. Ἀπῄτει δὲ καί τι περισσότερον. Διισχυριζόμενος ὅτι ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀμερικανὸς Πρόξενος δὲν ὑπεστήριζε μετὰ τοῦ δέοντος ζήλου τὰς ἀξιώσεις του,—ἴσως διότι δὲν ἐξετίμα αὐτὰς ὅπως ὁ κ. Κινδυνέκος, ἔστρεψε τὰς πρώτας προσπαθείας εἰς τὸ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ Προξένου, δι᾽ ἄλλου προσώπου, ὃ ὑπεδείκνυε. Ὅτε δ᾽ ἐγέλασα ἀκούσας τὰς τοιαύτας ἐλπίδας καὶ ἀξιώσεις, διϊσχυρίσθη ὅτι γνωρίζει κάλλιον ἐμοῦ τὸ ἔδαφος, ἐφ᾽ οὗ εἰργάζετο, ὅτι ἐκ τῶν δεκαεπτά, νομίζω, ἑκατομμυρίων, ἃ ἀπῄτει, δύω ἢ τρία ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ εἰς τὸν ὑποψήφιον, ὃν ἐπρότεινε διὰ τὸ Προξενεῖον, ἄλλα δὲ τόσα νὰ διανείμῃ εἰς Γερουσιαστὰς καὶ ἄλλους ἀνωτέρους λειτουργούς, οἵτινες θὰ ὑπεστήριζον τὸν διορισμὸν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἐνέργειάν του.

Καὶ ὅτι μὲν οὐδὲ κατ᾽ ἐλάχιστον ἠθέλησα ν᾽ ἀναμιγῶ εἰς τὴν ὅλην ὑπόθεσιν, περιττὸν καὶ νὰ τὸ εἰπῶ. Ὑπελάμβανον δὲ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν λεγομένων μοι ὑπὸ τοῦ Κινδυνέκου ὡς ἁπλᾶς καυχήσεις, νὰ παρασύρωσι τοὺς ἁπλουστέρους προτιθεμένας. Ἔλαβον ὅμως μετ᾽ ἐκπλήξεως ἀφορμὴν νὰ ἐννοήσω μετ᾽ οὐ πολὺ ὅτι δὲν ἐματαιολόγει ὅσον ἐνόμιζον, καὶ ὅτι ἀληθῶς γνωστότερον ἢ ἐμοὶ τῷ ἦν τῶν ἐνεργειῶν του τὸ ἔδαφος. Μεταξὺ τῶν εὐτυχῶν, οἷς ὑπεσχέθη ποσοστὰ τῶν μελλόντων του ἑκατομμυρίων, μοὶ εἶχεν ὀνομάσῃ διὰ τετρακισμύρια τάλληρα καὶ ἕνα τῶν ἐπισημοτάτων Γερουσιαστῶν, ὅστις καὶ μετ᾽ ὀλίγον ἐπέμφθη Πρέσβυς εἰς μίαν τῶν πρωτευουσῶν τῆς Εὐρώπης, διὰ τρισμύρια δὲ ἕνα τῶν κυριωτέρων δικαστικῶν ὑπαλλήλων, ἃ ἀμφότερα εἶχον ἀκούσῃ μετὰ δυσπιστίας, ὡς κακολογίας κούφας καὶ οὐχὶ ἐπαινετάς.

Ἀλλά, παράδοξον ὅτι αἱ ὑπὲρ τῆς Κρήτης ἐνέργειαί μου, ἃς οὐδὲ στιγμὴν εἶχον παύσῃ μετὰ παντὸς ζήλου ἐπιδιώκων, αὐταὶ ἐπέπρωτο νὰ μὲ φωτίσωσι περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν διϊσχυρισμῶν του. Πάντα λίθον κινῶν, ἵνα προμηθεύσω τοῖς θύμασι τῆς ἐπαναστάσεως ἢ ὑλικάς τινας ἀνακουφίσεις ἢ παραμυθούσας συμπαθείας ἐνδείξεις, ἔγραψα τῷ μεγάλῳ μυθιστοριογράφῳ Dickens, περιερχομένῳ ἔτι ἐν Ἀμερικῇ καὶ δάφνας συλλέγοντι, προτρέψας αὐτὸν ν' ἀφιερώσῃ μίαν τῶν ἀναγνώσεών του ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας των ἢ τῶν πεφυγαδευμένων οἰκογενειῶν αὐτῶν, ὅπερ ὅμως δὲν ἔπραξεν, ἴσως διότι ἀντέκειτο εἰς τοὺς ὅρους τοῦ συμβολαίου του. Τὴν περίφημον ἀναγνώστριαν κ. Kemble, προέτρεψα νὰ προκηρύξῃ δημόσιόν τι ἀνάγνωσμα ὑπὲρ τῶν ἰδίων. Ὁ Ὑποδιοικητὴς Νεοβοράκου, προτραπεὶς ὑπ' ἐμοῦ νὰ ὁμιλήσῃ ὑπὲρ αὐτῶν, ἔπραξε τοῦτο καὶ μοὶ ἔπεμψε δημοσιευθέντα τὸν λόγον του. Ἀπετάθην δέ, ὡς εἰς τὸν Ole-Bulil, οὕτω καὶ εἰς ἄλλους μεγάλους μουσικούς, οἷον εἰς τὴν ἔγκριτον κυμβαλίστριαν κ. Easterman, προτρέπων εἰς ἐκτέλεσιν μουσικῶν συμφωνιῶν πρὸς τὸν αὐτὸν φιλάνθρωπον σκοπόν, καὶ ὑπό τινων εἰσηκούσθην, ὡς ὑπὸ τῆς Ἑλληνίδος τὴν καρδίαν κ. Buel, ἥτις, ἐκ παραστάσεως τῶν μαθητριῶν της ἐπὶ εἰσιτηρίοις, μοὶ ἔπεμψε 136 τάλληρα, καὶ ὑπὸ τῆς νεάνιδος Clara Barton, ἥτις πολλὰ εἶχεν ἀγωνισθῆ ἐν τῷ ἀμερικανικῷ πολέμῳ ὑπὲρ τῶν παθόντων καὶ τῶν τραυματιῶν, καὶ ἤδη, ὑπὸ τῶν λόγων μου συγκινηθεῖσα, ἀπεφάσισε ν' ἀπέλθῃ εἰς Κρήτην. Ἀλλ' ἤθελον καὶ εἰς γενικωτέραν τινὰ νὰ ἐπιδοθῶ ἐνέργειαν, ἥτις, παραγικωτέρα οὖσα, νὰ δύναται νὰ ἐκληφθῇ, ὡς ἐξηγοῦσα τὸ φρόνημα τῆς κοινωνίας τῆς Οὐασιγκτῶνος. Μοὶ ἐπῆλθε λοιπὸν ἡ ἰδέα νὰ πείσω τὰς κυρίας τῶν μᾶλλον διακεκριμένων οἰκογενειῶν τῆς πόλεως νὰ μισθώσωσιν ἐπὶ μίαν ἑσπέραν τὸ κεντρικὸν αὐτῆς Θέατρον, καὶ νὰ παραστήσωσιν αἱ ἴδιαι ἐπὶ τῆς σκηνῆς μετὰ τῶν ἀρίστων νέων τῆς κοινωνίας ἐπὶ εἰσιτηρίοις ἁδροῖς. Πρὸς τοῦτο ὅμως ὤφειλον νὰ ἐπισκεφθῶ αὐτὰς πάσας ἀνὰ μίαν αὐτοπροσώπως καὶ ἐπανειλημμένως πρὸς συνεννόησιν. Διὰ τοῦτο προθύμως ἐδέχθην Κυριακήν τινα τὴν πρότασιν τοῦ κ. Κινδυνέκου, τοῦ νὰ μεταβῶ μετ' αὐτοῦ

εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ἀνωτέρου Δικαστοῦ ἐκείνου, οὗ τὴν ὑποστήριξιν διὰ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ Γεν. Προξένου μοὶ εἶχε καυχηθῆ ὅτι ἐξηγόρασε δι᾽ ὑποσχέσεως μεγάλης μερίδος τῶν προσδοκωμένων κερδῶν. Αἱ δύο θυγατέρες τῆς οἰκίας, καὶ διὰ τοῦ πατρός των τὴν θέσιν, καὶ διὰ τὸ ἴδιον αὐτῶν κάλλος καὶ τὰ λοιπὰ προτερήματα, ἦσαν ἐκ τῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ προεχουσῶν, καὶ ἐδύναντο δραστηρίως νὰ συντελέσωσιν, ἂν ἤθελον, εἰς τοῦ σκοποῦ μου τὴν ἐπιτυχίαν. Τὸ μὲν Δικαστὴν δὲν εὕρομεν, μᾶς ἐδέχθη ὅμως ἡ οἰκογένεια, καὶ μετά τινα ὥραν, τὸν κ. Κιννέκον, μὴ δυνάμενον σχεδὸν παντάπασι νὰ ἐκφρασθῇ, ἀναχωροῦντα, δὲν συνώδευσα, εἰπὼν αὐτῷ ὅτι εἶχον ἔτι ἰδιαίτερόν τι νὰ ὁμιλήσω μετὰ τῶν Κυριῶν.

Ὡς δ᾽ ἀπῆλθε, μὲ ἠρώτησεν ἡ πρεσβυτέρα τῶν θυγατέρων πῶς ὁ κύριος ὀνομάζεται, καὶ ὅτε τῇ ἐπανέλαβον τὸ ὄνομα,

— Ἄ! εἶπεν, εἶναι ὁ κύριος ἐκεῖνος ὅστις ἔχει νὰ μᾶς δώσῃ τριάκοντα χιλιάδας ταλλήρων;

— Μαίρη! εἶπεν ἡ μήτηρ μετὰ σχήματος ἀποτρεπτικοῦ.

— Δὲν λέγω, ἀπήντησεν ἡ νεάνις, ὀλίγον τεθορυβημένη. Ἐννοῶ ὅτι ὑπεσχέθη αὐτὰ ἐὰν ἐπιτύχῃ τις ὑπόθεσις.

Εἰς ἐμὲ ἤρκεσαν ταῦτα, ἵνα μοὶ ἀποδείξωσιν ὅτι καθαράν, ἢ τοὐλάχιστον πλήρη, τὴν ἀλήθειαν μοὶ εἶχεν εἰπῆ ὁ κ. Κινδυνέκος.

Παρά τισι τῶν Κυριῶν ἐν Οὐασιγκτῶνι προσέκρουσεν ὅμως, εἰς ἀντιῤῥήσεις ἡ πρότασίς μου. Τὰ ὑπὲρ τῶν Κρητῶν αἰσθήματά των, μοὶ εἶπον, ἦσαν εἰλικρινῆ, ἀλλ᾽ αἱ σχέσεις των πρὸς τὸν κ. Βλάκ, ὅστις εἰς ὡραίας ἑσπερίδας τὰς προσεκάλει, καὶ μετά τινων καὶ συνετραγώδει, διότι εἶχεν εὐγενεστάτους τρόπους καὶ ἀρίστην φωνήν, δὲν ταῖς ἐπέτρεπον νὰ πράξωσί τι δημοσίᾳ, δυνάμενον νὰ προσβάλῃ αὐτόν.

Εἰς ταῦτα, ῥηθέντα μοι ἔν τινι πολυαρίθμῳ συναναστροφῇ ἐπὶ τούτῳ προσκληθείσῃ παρὰ τῇ Κυρίᾳ Delonde, τῇ ὡραίᾳ καὶ δυστυχῶς ὑπὸ στηθικοῦ πάθους κατατριχομένῃ θυγατρὶ τοῦ κ. Walker, πρῴην Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, ἀπήντησα ὅτι ἄξιον τῶν κυριῶν τῆς Ἀμερικῆς δὲν μοὶ φαίνεται, ἄν, ἐμφορούμεναι, ὡς δὲν ἀμφιβάλλω, ὑπ᾽ εὐγενῶν αἰσθημάτων ὑπὲρ τῶν

γενναίως ἀγωνιζομένων, θυσιάζωσιν ἢ καταπνίγωσιν αὐτὰ χάριν τοῦ κυπέλλου τεΐου, ὃ ταῖς προσφέρει ὁ Τοῦρκος Πρέσβυς. Ἄλλως τε δὲ δύνανται νὰ διϊσχυρισθῶσιν ὅτι, οὐχὶ ὑπὲρ τῶν πολεμούντων ἀνδρῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν λιμωττουσῶν οἰκογενειῶν θέλουσι νὰ συγκομίσωσι καὶ νὰ πέμψωσι βοηθήματα, πρὸς ὃ οὐδεὶς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ δυσαρεστηθῇ.

Οἱ λόγοι οὗτοι ἔπεισαν πάσας, καὶ ἡ πρότασις ἐγένετο ἄνευ ἄλλης ἀντιλογίας δεκτή. Ἀπεφασίσθη δὲ, οὐχὶ δρᾶμα νὰ παρασταθῇ, ἀλλὰ τὰ λεγόμενα κηρόπλαστα (waxworks), ὧν πολλοὶ καὶ πολλαὶ ἐδύναντο νὰ μετάσχωσι καὶ ἄνευ ἰδιαιτέρας σκηνικῆς πείρας ἢ ἱκανότητος, ἑκάστου προσώπου παριστῶντος ἀνδρείκελον ἐκ κηροῦ, κοσμοῦν τὴν σκηνήν, ἢ εἰσκομιζόμενον ὑπὸ ὑπηρετῶν, καὶ ἐξηγούμενον τοῖς θεαταῖς ὑπὸ τοῦ ὑποτιθεμένου ἰδιοκτήτου ἢ διευθυντοῦ τοῦ περιέργου τούτου μουσείου.

Ἡ ἐγκατάταξις, ὁ ὀργανισμὸς καὶ ἡ ἐκγύμνασις τῶν προσώπων ἀπῄτησέ τινα χρόνον, καὶ παρενέπεσεν ἡ 16|28 Ἀπριλίου, ἐπέτειος τῆς καθ' ἣν εἶχον ἀποπλεύσῃ ἐκ Πειραιῶς δι' Ἀμερικήν, ἐντελῶς παρεσκευασμένος εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς ἀποστολῆς μου ἀποτυχίαν.

Τῇ 21 Ἀπριλίου (3 Μαΐου) ἐπεσκέφθην τὴν ἑσπέραν, μετὰ τῆς Κυρίας Pomeroy καὶ τοῦ κ. Κινδυνέκου, τὴν ἐκκλησίαν τῶν Βαπτιστῶν (ἐν ὁδῷ 18ῃ), ὅπου ὁ Δόκτωρ ἱερεὺς Gellet, προσελθὼν εἰς τὴν δίκην σκηνῆς πᾶν τὸ βάθος τῆς ἐκκλησίας κατέχουσαν ἐξέδραν, ἐδίδαξε περὶ βαπτίσματος, διὰ λόγου, εὐγλώττου μέν, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον κενοῦ ἐννοιῶν, προσπαθήσας ν' ἀποδείξῃ ὅτι νὰ βαπτίζωνται πρέπει, οὐχὶ τὰ βρέφη, ἀλλ' οἱ ἐνήλικες. Εἶτα δέ, λαβὼν ἐκ τῆς χειρὸς ἄνδρα φέροντα μέλανα ποδήρη χιτῶνα ἐπὶ τῆς ἐνδυμασίας του, κατέβη μετ' αὐτοῦ εἰς δεξαμενὴν πλήρη ὕδατος, εἰσιοῦσαν εἰς τὸ μέρος τῆς ἐξέδρας, καί, ἀφ' οὗ τὸν ἠρώτησεν ἂν πιστεύῃ, καὶ ἐκεῖνος ἀπήντησε καταφατικῶς, ὑμνωδούσης τῆς μουσικῆς, αἴφνης τὸν ἐβύθισεν ἅπαξ εἰς τὸ ὕδωρ ἐκτάδην, καὶ μετὰ ταῦτα ἐξῆλθον ἀμφότεροι ὅλως διάβροχοι, καταῤῥέοντος τοῦ ὕδατος ἀπὸ τῶν ἐνδυμάτων των.

Ἄλλην δ' ἑσπέραν προσεκλήθην εἰς ***Σύνοδον τῶν Ἰατρῶν,***

συνελθοῦσαν εἰς τὸ Ἀνατομικὸν Μουσεῖον. Ἦν δὲ τοῦτο τὸ πρὶν θέατρον, καταργηθὲν ὡς τοιοῦτο, καὶ εἰς Μουσεῖον ὁρισθέν, ἀφ' ὅτου ἐτελέσθη ἐν αὐτῷ ἡ δολοφονία τοῦ Προέδρου Λίγκολν. Ἠκροάσθην δ' ἐκεῖ σπουδαίας πραγματείας περὶ χρήσεως τοῦ σκοτεινοῦ θαλάμου διὰ τὰς μικροσκοπικὰς παρατηρήσεις.

Κατὰ πάντα δὲ τὸν χρόνον τοῦτον ἐξηκολούθει ἡ δίκη τοῦ Προέδρου, περὶ ἧς ἱκανὸς μὲν ἐγίνετο λόγος ἐν ταῖς συναναστροφαῖς, καὶ ἐπίδειξις μάλιστά τις ἐγένετό ποτε (6|18 Μαΐου) ὑπὲρ αὐτοῦ, πεντακισχιλίων παιδίων τῶν σχολείων, ὁδηγηθέντων μετὰ σημαιῶν καὶ μουσικῆς εἰς τὸν κῆπον τοῦ Λευκοῦ Οἴκου, καὶ ζητωκραυγασάντων ὑπὲρ τοῦ Προέδρου, ὅστις, ἐκ τοῦ ἐξώστου χαιρετῶν, τοῖς ηὐχαρίστησεν. Ἀλλὰ τὸ δημόσιον δὲν ἐπαθαίνετο ὅσον ζωηρῶς ἤθελε συμβῇ τοῦτο ἐν Εὐρώπῃ, καὶ αὐτὸς ὁ Πρόεδρος ἐφαίνετο ἱκανῶς ἀτάραχος, ὥστε καὶ ἑσπέραν τινὰ (τῇ 4|16 Μαΐου) παρῆν εἰς τὴν συναναστροφὴν τοῦ κ. Σουάρδου, καὶ ἐφαίνετο πολὺ τερπόμενος ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ Γερμανοῦ Hezelmeger, καλλιτέχνου, ἐπιτηδειότατα παίζοντος τὸ ξυλοκύμβαλον ἢ ***Στυλοκάρφιον,*** ὡς τὸ ἐκάλει, καὶ ἔπειτα μᾶς διεσκέδασε δ' ἐπιδεξίου ταχυδακτυλουργίας, ἐκ τοῦ κόλπου τοῦ κ. Σουάρδου ἀνελκύσας τρία χαρτία, ἃ ἄλλος τις εἶχε λάβῃ. Παρ' ἐμοῦ δὲ λαβὼν τέσσαρα χαρτία, καὶ κρατῶν, ὡς ἐφαίνετο, αὐτὰ ὑπὸ τὸν δάκτυλόν του, αἴφνης τὰ ἔδειξεν ἀλλαγέντα.

Τὴν δίκην δὲ παρηκολούθουν ἐγώ, σχεδὸν καθ' ἑκάστην, εἰς τὸ Καπιτώλιον πορευόμενος καὶ ἀκροώμενος τῶν δέκα δικηγόρων τῆς κατηγορίας καὶ τῶν τριῶν τῆς ὑπερασπίσεως, τῶν μὲν αὐτῶν εὐγλώττων, ραγδαίων, δηκτικῶν ἢ βιαίων, τῶν δὲ κομπαστικῶν πολλὰ λεγόντων, ἀλλ' ὀλίγα ἀποδεικνυόντων, τοῦ κατηγορουμένου δὲ πάντοτε ἀπόντος, διαμένοντος ἐν τῷ Λευκῷ Οἴκῳ καὶ ἐξακολουθοῦντος τὰ ἔργα τῆς κυβερνήσεως, ὡς ἂν ἡ δίκη αὐτὸν δὲν ἀπέβλεπε. Καὶ διεδίδοντο μὲν πολλά, καί τινες παρεκίνουν, ἵνα σωθῇ ὁ Πρόεδρος, ν' ἀλλάξῃ τὸ Ὑπουργεῖον καὶ ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν Σουάρδον διὰ τοῦ Evarts, ἀλλ' ὁ Johnson δὲν ἐπείθετο καὶ ἀντέτεινε.

Ἐθαύμαζον δὲ καὶ τὴν ἄκραν ἡσυχίαν τοῦ ἀκροατηρίου, οὐ-

δαμῶς φαινομένου ὅτι συνεκινεῖτο ὑπὸ τῶν λεγομένων, ὅτε κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 24 Ἀπριλίου (6 Μαΐου) ἐννόησα τὸν λόγον τῆς φαινομένης ταύτης ἀπαθείας, διότι τότε, ἠλεκτρισθὲν τὸ ἀκροατήριον ἐκ τοῦ λόγου τοῦ κατηγόρου Bingam, λόγου ὅμως ρητορικοῦ μᾶλλον ἢ ἀποδεικτικοῦ, ἐξέφρασεν ἐπιδοκιμασίαν δι᾽ ὀλίγων χειροκροτήσεων. Ἀλλ᾽ ὁ Πρόεδρος, ἀναστὰς ἐν τῷ ἅμα, εἶπεν ἐντόνως ὅτι οἱ ἀκροαταὶ οὐδὲν δικαίωμα ἔχουσι νὰ ἐκφράζωσιν ὅπως δήποτε γνώμην, καὶ διέταξε τὴν κένωσιν τῶν ἀκροατηρίων, ἅτινα καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐγκατελείφθησαν. Ἐν τῷ διπλωματικῷ δὲ θεωρείῳ ἐμείναμεν ὁ κ. Θόρντων, Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἐγώ, καί, συσκεπτόμενοι ἂν ἡ αὐστηρὰ ἀπόφασις ἀπέβλεπε καὶ ἡμᾶς, ἀπεφασίσαμεν νὰ πέμψωμεν διὰ τοῦ κλητῆρος τὴν ἐρώτησιν ταύτην πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Δικαστηρίου. Ἐλάβομεν δ᾽ εἰς ἀπάντησιν ὅτι ἡ διάταξις ἦν γενικὴ καὶ ἀνεπίδεκτος ἐξαιρέσεως. Οὕτως ἐξήλθομεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἐπεστρέψαμεν μόνον μεθ᾽ ἡμίσειαν ὥραν, ὅτε ἤρθη ἡ ἀπαγόρευσις. Τότε ὅμως ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἡ ἐξακολούθησις τῆς συζητήσεως κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, καὶ οὕτως ἀνεχωρήσαμεν, συναπάγοντες τὴν πεποίθησιν ὅτι, ἂν ὑπάρχῃ δημοκρατία ἐν Ἀμερικῇ, δὲν ὑπάρχει καὶ ἀναρχία, καὶ μάλιστα δι᾽ αὐτὸ τοῦτο σώζεται ἡ δημοκρατία.

Τέλος ἐπῆλθεν ἡ ἡμέρα τῆς περατώσεως τῆς δίκης. ἥτις ἦν ἡ 14|26 Μαΐου. Τὰ ἀκροατήρια ἦσαν πλήρη, καὶ κατὰ τὸ τέλος λίαν ἀτενὴς ἦν πάντων ἡ προσοχή, ἀριθμούντων τὰς ψήφους, τάς τε **ἀπολλύσας** καὶ τὰς **ἀπολυούσας**, καθ᾽ ὅσον ἐξεφωνοῦντο, καὶ ἡ ἀγωνία ἐκορυφοῦτο, διότι ἡ ψηφοφορία ἐξηκολούθει ἰσόρροπος, καὶ μέχρι τέλους ἦν πλήρης ἰσοψηφία, ἐλλειπούσης μιᾶς μόνης ψήφου. Πάντες περιέμενον ταύτην μετὰ παλμῶν καρδίας, καὶ ὅτε ἡ ψῆφος αὕτη ἀπηγγέλθη ... Οὔ, χειροκροτήσεις μὲν καὶ ἐπευφημίαι δὲν ἀντήχησαν, ἀλλ᾽ ἠκούσθη ὑπόκωφός τις βόμβος εὐχαριστήσεως διὰ τὴν ἀθώωσιν τοῦ Προέδρου, ὅστις ἦν δημοτικώτερος, ἀφ᾽ ὅτι οἱ ἀντίπαλοί του ἐνόμιζον. Ἐγὼ δ᾽ ἀνελογίσθην ἡμερῶν ἀρχαίων, ὅτε καὶ ἐγὼ αὐτὸς κατηγορούμενος ὅτι ὕβρισα τὸν ἀγῶνα, ἐδικαιώθην ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Γερουσίᾳ διὰ μιᾶς ἐπίσης ψήφου.

Τὴν ἑσπέραν τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καίτοι γινώσκων ὅτι ἦσαν οἱ ἀπερχόμενοι εἰς τοῦ Προέδρου, ἵνα τῷ συγχαρῶσιν, ἐνόμισα ὀρθότερον, τὸ κατ᾽ ἐμέ, νὰ μὴ τοὺς μιμηθῶ· καί, τῷ ὄντι, τῇ ἐπαύριον ἔμαθον ὅτι καλῶς μὲ ὡδήγησεν ἡ κρίσις ἢ τὸ ὀρμέμφυτον, διότι, εἰς κυρίαν τινά, ἥτις, ἐπισκεφθεῖσα τὸν κ. Johnson, τὸν συνεχάρη θερμῶς, ἀπήντησεν ὁ Πρόεδρος ψυχρῶς ὅτι δὲν ἐννοεῖ τὰ συγχαρητήρια ταῦτα, καὶ τὴν ἠρώτησεν ἂν τὸν ἐφρόνει λοιπὸν ἔνοχον καὶ ἐκτεθειμένον εἰς τὸ νὰ καταδικασθῇ;

Τοσαύτη δ᾽ ἦν, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἡ συγκίνησις, ἣν περιήγαγεν ἐν τῷ κοινῷ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, ὥστε ἀπαρατήρητον σχεδὸν παρῆλθε συμβάν, ὃ ἄλλως ἤθελεν ἐξεγήρει τὸ ἐνδιαφέρον τῆς κοινωνίας, τοὐλάχιστον τῆς διπλωματικῆς, μονομαχία, ἀληθῶς ἄνευ τραγικῆς ἐκβάσεως ἀπολήξασα, μεταξὺ τοῦ Ἀμερικανοῦ Λῶρενς καὶ τοῦ κ. Κουσερῶ, Γραμματέως τῆς Πρωσσικῆς Πρεσβείας, βοηθουμένου ὑπὸ τοῦ Λόττουμ (πρίγκ. Πούτβους), δι᾽ ἣν ὁ Σουάρδος εἰδοποίησεν ἀμφοτέρους τοὺς ἀντιπάλους ὅτι τοὺς ἀποκλείει ἀπὸ τῆς οἰκίας του.

Αἱ δὲ περὶ τῆς ***παραστάσεως*** προσπάθειαί μου ἐξηκολούθουν δραστηρίως, καὶ ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν καὶ ἑσπέραν ἐπεσκεπτόμην τὰς ἐπισημοτέρας τῶν Κυριῶν πρὸς κατόρθωσιν καὶ προπαρασκευὴν αὐτῆς. Ἰδίως ἐν μιᾷ τῶν ἑσπερῶν συνῆλθον εἰς τῆς κ. Boyer εἰκοσιπέντε κύριοι καὶ κυρίαι, ἐν αἷς ὀνομάζω τὰς τὰς Κυρίας Aulic, Claymer (σπανίας καλλονῆς), Caroll, Mary Lea, Pourtalés, μετὰ τῶν ὡραιοτάτων θυγατέρων της, Delonde (ἡ δεινῶς ἐκ τοῦ στήθους πάσχουσα καὶ φαινομένη ὡς ἄγγελος ἀφιπτάμενος, ὡς καὶ δυστυχῶς ἀπέπτη μετὰ ἓν ἔτος περίπου), Harwood, ἡ νέα καὶ εὐφυεστάτη θυγάτηρ τοῦ ὁμωνύμου ναυάρχου, ἥτις ἀνεδείχθη ἡ ψυχὴ τοῦ ὅλου ἐπιχειρήματος.

Χαρακτηριστικὸν δὲ δι᾽ αὐτήν, καὶ ἐν γένει διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς Ἀμερικῆς ἐστὶν ὅτι, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἐπισκεφθεὶς αὐτήν, τὴν εὗρον βίαν ἔχουσαν νὰ ἐξέλθῃ, διότι, ὡς μοὶ εἶπεν, ἦτο τοῦ σχολείου ἡ ὥρα. Ὅτε δὲ τῇ ἐξέφρασα τὴν ἀπορίαν μου, ὅτι εἰσέτι εἰς σχολεῖον φοιτᾷ, γελάσασα μοὶ εἶπεν ὅτι ὑπάγει, οὐχὶ ὅπως διδάσκηται, ἀλλ᾽ ὅπως διδάσκῃ, ἐξηγήσασά μοι ὅτι

τινὲς νεάνιδες τῶν πρώτων οἰκογενειῶν ἀπεφάσισαν νὰ συνεισφέρωσι μέρος τῶν ὑπὸ τῶν γονέων των χορηγουμένων αὐταῖς πρὸς ἐνδυμασίαν των, ἵνα δαπανῶσιν ὑπὲρ ἐκπαιδεύσεως τῶν ἀπόρων παιδίων τῶν τριόδων, ἣν αἱ ἴδιαι τοῖς ἀπένεμον, ἀλληλοδιαδόχως δὶς καθ' ἑβδομάδα, ἀνὰ δύο ὥρας τοῦ καιροῦ της ἑκάστη εἰς τοῦτο ἀφιεροῦσα. Ζητήσας δὲ καὶ λαβὼν τὴν ἄδειαν. της νὰ παραστῶ εἰς τὸ μικρὸν φαινόμενον, ἀλλ' ἠθικῶς μέγα ἔργον των, τὴν συνώδευσα εἰς οἰκίαν ἀλλαχοῦ κειμένην τῆς πόλεως, καὶ ἐκεῖ, εἰς τὸ πρόσγαιον, εἰς δύο μικρὰ δωμάτια εὗρον καὶ ἄλλας τρεῖς νεάνιδας,ὧν ἡ μία, MissRamsay,μοὶ ἦν γνωστή,ἐχούσας περὶ ἑαυτὰς πολλοὺς μικροὺς παίδας ῥακενδύτους ἀμφοτέρων τῶν φύλων· ἡ δὲ κ. Harwood μετέβη εἰς τὸ παρακείμενον μαγειρεῖον, —διότι οἱ πόροι των φιλανθρώπων κορασίων δὲν ταῖς ἐπέτρεπον νὰ ἐνοικιάζωσι περισσότερα τῶν δύω δωματίων,—καὶ ἐκεῖ, συνάγουσα νεωστὶ προσερχόμενα παιδία, τὰ τῆς κατωτάτης τάξεως ἑπομένως, ἐπεστάτει πρῶτον, ὅπως πλύνωνται, ἔπειτα δέ, λαμβάνουσα τινα αὐτῶν περὶ ἑαυτήν, τοῖς ἐδείκνυεν εἰκόνας ἀλφαβηταρίων, τοῖς ἐδίδασκε τὰ γράμματα καὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἢ τοῖς ἀνεγίνωσκε μικρὰς ἱστορίας. Ἐν τούτοις τὰ παιδία πολὺ ἀπεῖχον νὰ ὦσι πάντα ἥσυχα καὶ εὔτακτα. Πολλὰ οὐδὲ προσεῖχον κἂν εἰς ὅ,τι ἔλεγεν ἢ ἐδείκνυεν ἡ εὐγενὴς διδασκάλισσα. Ἕν ἐξ αὐτων εἶδον ἀναῤῥιχώμενον εἰς τὴν θύραν· ἄλλο, πλησιάσαν ὄπισθεν τὴν κ. Harwood, καὶ κλέψαν τὸ μανδύλιον ἐκ τοῦ κόλπου της, ὅπερ ἐκείνη ἐννοήσασα, ἔστρεψε πρὸς τὸν μικρὸν λωποδύτην βλέμμα ἠπίως ἐπιπληκτικόν, καὶ τῷ εἶπε ν' ἀποδώσῃ τὸ μανδύλιον καὶ νὰ μὴ κάμνῃ ἀνοησίας.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ μαθήματος ἐξέφρασα τὸν θαυμασμόν μου τῇ κ. Harwood διὰ τὴν εὐγενῆ ἀγαθοεργίαν αὐτῆς καὶ τῶν συντρόφων της, μὴ ἀποκρύψας ὅμως συγχρόνως ὅτι ἡ ὑπομονή των πρὸς τὰς ἀταξίας τῶν μαθητῶν των μοὶ ἐφαίνετο ὑπερβαίνουσα ὀλίγον τὰ ὅρια. Ἀλλ' αὐτὴ μοὶ ἀπήντησεν ὅτι οὕτω πράττουσιν ἀπὸ σκοποῦ·

— Τὰ παιδία ταῦτα φέρομεν ἐνταῦθα, οὐχὶ διὰ τῆς βίας, προσέθηκε, διότι οὐδὲ δικαίωμα τοιοῦτο ἔχομεν, οὐδὲ δύναμιν.

Τὰ ἑλκύομεν μᾶλλον, καὶ προσπαθοῦμεν νὰ εὐχαριστῶνται. Δὲν μανθάνουσι βεβαίως πάντα ὅσον οἱ τακτικοὶ καὶ ἐπιμελεῖς μαθηταὶ τῶν σχολείων, ἀλλὰ πάντοτε περισσότερον ἢ κυλιόμενοι εἰς τὰς ὁδούς, καί, ἂν ὄχι ἄλλο, τοὐλάχιστον τοῖς ἀφαιρεῖται ἡ ἀφορμὴ τοῦ νὰ συνηθίζωσιν εἰς κακοηθείας. βλέπουσιν ὅτι ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι ἐνδιαφερόμενοι δι᾽ αὐτά, ὅπερ τὰ μέγιστα συντελεῖ εἰς τὴν ἠθικήν των βελτίωσιν, οὐδὲ μᾶς λείπουσι παραδείγματα πολλῶν μέχρι τέλους καὶ εἰς τὰ γράμματα προκυψάντων.

Τοιαύτη ἦν ἡ κ. Harwood, ἥτις μετ᾽ ἐνθουσιασμοῦ ἀνεδέχθη νὰ συνυπηρετήσῃ καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ἀγαθοεργίαν.

Ἡ παράστασις ἔγινε τῇ 17|29 Μαΐου, πλήθοντος τοῦ θεάτρου. Παρίστα δ᾽ ἡ σκηνὴ Μουσεῖον ἱστορικῶν ἀγαλμάτων, καὶ τ᾽ ἀγάλματα, ἀναλόγως ἠμφιεσμένα, ἦσαν Κυρίαι καὶ Κύριοι, ὑπὲρ τοὺς τεσσαράκοντα, ἐκ τῶν πρώτων οἰκογενειῶν τῆς Ἀμερικῆς, υἱοί, θυγατέρες, συγγενεῖς ὑπουργῶν, γερουσιαστῶν, στρατηγῶν καὶ προὐχόντων. Ἐν ἄλλοις ἰδίως ἄξιοι μνείας οἱ ἀπόγονοι ἀμφοτέρων τῶν γενῶν τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Ἀμερικανικῆς Συμπολιτείας, τοῦ Οὐασιγκτῶνος, ἐσταλμένοι δι᾽ ἐνδυμάτων αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ τῆς οἰκογενείας του, ἃ θρησκευτικῶς διετηροῦντο παρ᾽ αὐτοῖς, ὡς πολύτιμα ἱστορικὰ μνημεῖα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν πρὸ παντὸς ἄλλου τὸ ἐφ᾽ ἡμῖν νὰ συντελέσωμεν, ἦν μετὰ τῶν ὑποκρινομένων καὶ ὁ Κλέων, ὡς Κάρολος Ε΄ ἐνδεδυμένος, ἂν ἡ μνήμη δὲν μ᾽ ἀπατᾷ.

Ἵστατο δ᾽ ἐν τῷ μέσῳ τῆς σκηνῆς ἡ κ. Harwood, εἰς γραίαν, τὴν ἰδιοκτῆτιν ἢ ἐκθέτιν τοῦ μουσείου μετημφιεσμένη, καὶ ἀπὸ ἀγάλματος εἰς ἄγαλμα ἢ ἀπὸ συμπλέγματος εἰς σύμπλεγμα μεταβαίνουσα, ἐξήγει εἰς τὸ κοινὸν μετὰ σπανίας εὐφυΐας καὶ μετ᾽ εὐτραπέλου καὶ ἀνεξαντλήτου εὐγλωττίας, τὸ πλεῖστον αὐτοσχεδιάζουσα, τὰς διαφόρους γλυπτικὰς παραστάσεις, καὶ διηγεῖτο τὰς μετ᾽ αὐτῶν συνδεομένας ἱστορίας, μετὰ παντοίων ἀστείων παρεκβάσεων, αἵτινες ἄσβεστον διήγειρον γέλωτα ἐν τῷ ἀκροατηρίῳ. Ἀπὸ καιροῦ δ᾽ εἰς καιρὸν κύριοι, ὡς ὑπηρέται τοῦ Θεάτρου ἐσταλμένοι, ἀπεκόμιζον τὰ ἤδη περιγραφέντα ἀγάλματα, καὶ εἰσ-

κομίζοντες ἄλλα, κατέθετον αὐτὰ ἐπὶ τῶν βάθρων ἀκίνητα, ἵνα καὶ ταῦτα περιγραφῶσιν ὑπὸ τῆς ἐξηγητρίας. Ἐξηκολούθησε δ' αὕτη ἐπὶ δύω ὅλας ὥρας τὴν ἀπαράμιλλον ταύτην ἄσκησιν πρὸς μέγαν ἐνθουσιασμὸν τοῦ ἀκροατηρίου.

Ἡ παράστασις αὕτη παρήγαγεν ἱκανήν τινα ποσότητα χρημάτων, ἔκ τε τῶν εἰσιτηρίων, ἃ ἡμεῖς προηγουμένως καθ' ἑκατοντάδας εἴχομεν διανείμῃ, καὶ ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην εἰς τὴν εἴσοδον ἀγορασθέντων, καὶ ἐπέμφθη ἡ ποσότης ἀμέσως εἰς Ἀθήνας, εἰς τὸ Ὑπουργεῖον. Τὸ δὲ σπουδαιότερον ἐκ τῆς παραστάσεως ταύτης κέρδος ἦν ἡ παραχθεῖσα συγκίνησις, καὶ ἡ ἠθικὴ ἐπὶ τῆς κοινωνίας ἐντύπωσις, ἣν προαισθόμενος ὁ κ. Βλάκ, ἀπέφυγε νὰ παρευρεθῇ εἰς Οὐασιγκτῶνα κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, καὶ ἀπῆλθεν εἰς ἐκδρομήν.

Ἐκ τῆς πρώτης ταύτης ἐπιτυχίας ἐνθαρρυνθείς, ἠρξάμην ἐνεργειῶν καὶ πρὸς δευτέραν παράστασιν, ταύτην δραματικήν, καὶ ἤδη εἶχον λάβῃ καί τινας ὑποσχέσεις. Προσέτι δὲ καὶ παρά τισι τῶν Βουλευτῶν διενήργησα, ἵνα εἰς τὴν Βουλήν, ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας, προτείνωσι τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Κρήτης, ἀφορμὴν εἰς τοῦτο λαβὼν ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἐν Βοστόνῃ Πρόξενος ἡμῶν κ. Ροδοκανάκης εἶχεν ἔλθῃ, χωρὶς νὰ μὲ συμβουλευθῇ, εἰς Οὐασιγκτῶνα, νομίζων, ὡς εἴς τινας ἐνεπιστεύθη, ὅτι ἐδύνατο νὰ διαπράξῃ τὴν τοιαύτην ἀναγνώρισιν, δι' ἣν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ διώριζεν αὐτὸν Πρέσβυν. Συνεπολυπραγμόνει δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ Bing, ἀντιφιλοτιμούμενος, καὶ ἀποβλέπων εἰς τὸ νὰ γίνῃ Σύμβουλος τῆς Πρεσβείας. Ὁ δ' Ἑλληνικὸς ζῆλος ἢ ἡ φιλοδοξία του τὸν ἐτύφλου τόσον, ὥστε καὶ ἐτηλεγράφησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτι ψήφισμα ὑπὲρ τῶν Κρητῶν, ὃ αὐτὸς ὑπηγόρευσεν, ἐγένετο δεκτὸν ὑπὸ τῆς Βουλῆς. Ἡ εἴδησις ὅμως αὕτη μόνην βάσιν ἀληθείας εἶχε τοῦ κ. Bing τὴν ἐλπίδα. Καίτοι βλέπων τὸ ἀβάσιμον καὶ ἄκαιρον τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν ἀπέναντι τῆς καθιερωμένης πολιτικῆς πορείας τῆς Ἀμερικῆς, μὴ θέλων, ὅπως δήποτε, ν' ἀντιπράξω εἰς τὰς ἐνεργείας ταύτας, αἵτινες, εἰ καὶ φαντασιώδεις, ἦσαν πατριωτικαί, συνδιελέχθην μετὰ πολλῶν βουλευτῶν καὶ ὑπόσχεσιν τούτων ἔλαβον νὰ προτείνωσιν εἰς τὴν

Βουλὴν τῆς Κρήτης τὴν ἀναγνώρισιν, εἰ καὶ ὁ λίαν φιλικῶς πρὸς ἐμὲ διακείμενος κ. Βερθελεμής, ὁ Πρέσβυς τῆς Γαλλίας, μοὶ εἶπεν, ὅτι ἐν γένει ἡ Κρήτη οὐδεμίαν εἶχε τότε ἐλπίδα, διότι ἡ Εὐρώπη τὴν εἰρήνην ποθοῦσα, θὰ ἐπενέβαινε κατ᾿ αὐτῆς.

## Ἀνάκλησις.

Διεκόπησαν ὅμως αἱ προσπάθειαι αὗται, οἵαν δήποτε καὶ ἂν ὑπέσχοντο ἔκβασιν, δι᾿ ἧς ἔλαβον τῇ 5|17 Ἰουνίου διαταγῆς νὰ ἐπιστρέψω εἰς Ἀθήνας, μένοντος, ὡς ἐπιτετραμμένου, ἐν Ἀμερικῇ τοῦ Κλέωνος, ὅστις καὶ ἐπροβιβάσθη εἰς πρώτης τάξεως Γραμματέα.

Ἅμα τὴν διαταγὴν ταύτην λαβών, ἔσπευσα νὰ ἐπιστείλω τῷ κ. Βότασῃ νὰ μοὶ μισθώσῃ θέσιν εἰς τὸ μέγα πλοῖον τῆς ἑταιρείας Cunard, τὸ City of Paris, ἀποπλέον τῇ 15|27 Ἰουνίου. Ἔλαβον ὅμως ἀπάντησιν ὅτι θέσις ἐν τῷ πλοίῳ τούτῳ οὐδεμία ὑπῆρχε πλέον, καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάσθην ν᾿ ἀρκεσθῶ εἰς ἰδιωτικὸν ἀγγλικὸν ἀτμόπλοιον, τὸ Collorado, ἀποπλέον τῇ 12|24 Ἰουνίου.

Κατ᾿ ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἶχεν ἔλθῃ εἰς Οὐασιγκτῶνα πρεσβεία Κινεζική, μεγάλως κινήσασα τὴν περιέργειάν μου, διότι κατὰ πρῶτον τότε ἔβλεπον ἀνθρώπους τοῦ ἀπεράντου καὶ παναρχαίου κράτους ἐκείνου τῶν ἐσχατιῶν τῆς Ἀσίας. Πολλάκις, ἑπομένως, ἐπεδίωξα τὴν μετ᾿ αὐτῶν κοινωνίαν διὰ τῶν Ἄγγλων ἢ ἐγχωρίων διερμηνέων των, καὶ ἐσχετίσθην ἱκανῶς μετ᾿ αὐτῶν, ὥστε νὰ λέγω ποτε εἰς τὸν Πρέσβυν των, ὅτι, τὸ κατ᾿ ἐμέ, ποτὲ ὁ εὐρὺς πολιτισμὸς καὶ ἡ πλήρης πνευματικὴ ἀνάπτυξις δὲν θὰ ἐδύνατο νὰ εἰσαχθῇ εἰς Κίναν, ἐν ὅσῳ, ἀντὶ τῆς δυσχρήστου ἰδεογραφικῆς μεθόδου τοῦ γράφειν, δὲν παραδέχονται τὴν φωνητικήν. Ὁ δὲ Πρέσβυς ἀνεγνώρισε μὲν τοῦτο, ὡς ὀρθότατον, ἀλλὰ μοὶ εἶπεν ὅτι, ἀφ᾿ ὅτου ξένη, ταταρικὴ δυναστεία ἄρχῃ τῆς Κίνας, πᾶσα μεταβολὴ περὶ τὴν γραφὴν ἀποκρούεται ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης, ὡς προδοτικὴ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ὡς ἀσέβεια εἰς τ᾿ ἀνέκαθεν παραδεδεγμένα.

Ἐπὶ τῶν ὀλίγων δὲ τούτων ἡμερῶν, αἵτινες μοὶ ἔμενον ἐν Ἀμερικῇ, ἐπορεύθην εἰς τὸ Σμιθσώνιον κατάστημα, καὶ παρεκάλεσα τὸν διευθυντὴν αὐτοῦ νὰ πέμψῃ καὶ εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκην πάσας τὰς ἀξιολόγους καὶ πολυαρίθμους αὐτῶν ἐκδόσεις, ὅπερ μοὶ ὑπεσχέθη.

Μ' ἐπεσκέφθη δὲ κατὰ τοῦτο τοῦ χρόνου εἷς Ἕλλην ἐκ Νεοβοράκου, καὶ παρὰ τῶν γνωριζόντων αὐτὸν ἐπληροφορήθην ὅτι, ἐμπιστευμένος ὢν ποτε τοῦ ἐν Ἀβησσυνίᾳ Προξένου τῆς Γαλλίας, μετὰ θάνατον αὐτοῦ ἐπρόδωκε τὴν ἀλληλογραφίαν του, καὶ ὅτι νῦν ζῇ ἐπαιτῶν.

Τὰς δὲ τρεῖς τελευταίας ἡμέρας ἐπεσκέφθην, ἀποχαιρετῶν, τοὺς συναδέλφους καὶ φίλους ἐν Οὐασιγκτῶνι, βαρεῖαν τὴν καρδίαν ἔχων, ὅτι ἐχωριζόμην ἀπ' αὐτῶν, κατὰ τὸ τελευταῖον δὲ Σάββατον, ἡμέραν καθ' ἣν ἐδέχετο ἐπισκέψεις ἡ οἰκογένεια τοῦ Προέδρου, μετέβην παρ' αὐτῇ εἰς ἀποχαιρετισμὸν μετὰ τὴν μεσημβρίαν, καὶ τὴν εὗρον, ὡς συνήθως, ἐν τῷ ὑπερκειμένῳ τοῦ κήπου ἐξώστῃ, δεχομένην πᾶν τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα καὶ τοὺς ἐπισημοτάτους τῶν ἐγχωρίων. Προσῆλθε δέ, μετ' οὐ πολύ, καὶ ὁ Πρόεδρος, ὅτε, πλησιάσας αὐτῷ, τῷ εἶπον πόσον ἐθλιβόμην διότι, μετακληθείς, ἠναγκαζόμην ν' ἀφήσω τὴν Ἀμερικήν. Ὁ δέ, καθ' ὃ εἶχεν ἔθος, μοὶ ἐξέφρασε σχεδὸν μονοσυλλάβως τὴν λύπην του. Ἐγὼ ὅμως, ἐπιμένων εἰς τὴν τελευταίαν συνδιάλεξιν τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ, τῷ ὡμίλησα περὶ τῆς δίκης του, καὶ τῷ εἶπον πόσον ἐθαύμασα τὴν εὐστάθειαν, ἣν ἔδειξε, κατὰ πᾶσαν αὐτῆς τὴν διάρκειαν. Τότε, αἴφνης, ἐλύθη ἡ ἀφασία του, καὶ ἤρξατο μετὰ ρεούσης εὐγλωττίας ἐκθέτων μοι πάντα τὰ κατὰ τὴν δίκην, καὶ τοὺς λόγους τῆς ἰδίας αὐτοῦ συμπεριφορᾶς. Ἐγὼ δὲ διεσκέδαζα νὰ βλέπω δι' ἄκρου τοῦ ὀφθαλμοῦ τὴν ἔκπληξιν τῶν συναδέλφων μου, οἵτινες, ὅτε ἐμακρύνθην ἀπὸ τοῦ Προέδρου, μὲ περιεστοίχισαν, καὶ ἤθελον νὰ μάθωσι διὰ τίνος θαύματος κατώρθωσα νὰ λύσω τοῦ ἀντίποδος Σπαρτιάτου τὴν γλῶσσαν.

— Τὸ μυστήριον, τοῖς εἶπον γελῶν, ἀνεκάλυψα ἐγὼ ἀναχωρῶν. Δὲν σᾶς τὸ προδίδω. Σεῖς μένετε, ἀνακαλύψατέ το καὶ σεῖς.

Ἦν δὲ τὸ μυστήριον ὅτι ὁ κ. Johnson, ἄφωνος ἐκ φόβου

τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων, ἃς ἠγνόει, ἦν ἀνεξάντλητος προκειμένου περὶ τῶν περιπετειῶν, εἰς ἃς ἦν ὑπὲρ πάντα ἄλλον μεμυημένος.

Παρουσιάσας δὲ τὸν Κλέωνα τῷ κ. Σουάρδῳ, ὡς ἐπιτετραμμένον, τῇ 11|23 τὸ ἑσπέρας ἀπῆλθον, συνοδευθεὶς εἰς τὸν σταθμὸν ὑπὸ τοῦ Κλέωνος καὶ τοῦ Bign. Ἦλθε δ' ἐκεῖ εἰς ἀποχαιρετισμόν μου, καὶ ὁ Βουλευτὴς κ. Shanks, καὶ μ' ὑπεσχέθη νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὴν Βουλὴν τὸ ψήφισμα περὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς Κρήτης, ὃ εἶχε παρασκευάσῃ. Τὸν εὐχαρίστησα δὲ διὰ τοῦτο ἐγγράφως ἐκ Νεοβοράκου, ἀλλ', ὡς προέβλεπον, ἀποτέλεσμα ἐπῆλθεν οὐδέν.

Εἰς Νεοβόρακον ἀφίχθην μετὰ τοῦ Κλέωνος τὴν πρωΐαν καὶ ἔμεινα ἐπὶ μίαν μόνον ἡμέραν, καθ' ἣν ἐφοίτησα εἰς τὴν ἐπίσημον ἀποφοιτητήριον τελετὴν (commencement) τοῦ Κολομβιανοῦ Γυμνασίου. Ἐπ' αὐτῆς πολλοὶ τῶν φοιτητῶν ἀπήγγειλαν λόγους ἢ πραγματείας ἐν διαφόροις γλώσσαις, οὐ μόνον τῶν γνωστῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐμοὶ τοὐλάχιστον ἀγνωστοτάτων, οἷαι αἱ τῶν ἀγρίων φυλῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἀκούων δέ τινος, ἥτις, κατὰ τὴν προφοράν, ἀγριωτάτη καὶ μᾶλλον ἄναρθρος μοὶ ἐφαίνετο, ἠρώτησα κύριόν τινα πλησίον ἐμοῦ καθήμενον, τίς ἄρα γλῶσσα ἦν αὕτη.

— Εἶναι, κύριε, ἡ Ἑλληνική, μοὶ εἶπε μετὰ σπουδαίας τοῦ προσώπου ἐκφράσεως. Ἦν φεῦ! ἡ Ἑλληνικὴ κατὰ τὴν Ἐρασμίαν προφοράν, ἥκιστα ἐρασμίως διαστρεφομένη. Κατὰ δὲ τὸ τέλος τῆς τελετῆς, προέβη ἐπὶ τῆς ἐξέδρας, ἥτις κατεῖχε τὸ τέλος τῆς αἰθούσης, ὁ τότε ἐκεῖ ἐπιδημῶν ἐξ Ἀθηνῶν κ. Ἵλλ, καὶ εἰς αὐτὸν, μετὰ διαφόρων ἐθιμοταξιῶν, ἐπεδόθη, ὑπὸ τῆς προϊσταμένης Ἐπιτροπῆς τὸ δίπλωμα τοῦ Διδάκτορος τῶν Νομικῶν, ὅ, μετὰ ταῦτα, καὶ εἰς ἐμὲ ἐπέμφθη.

Τὸ δ' ἑσπέρας τέλος, τὸν Κλέωνα καὶ τὸν κ. καὶ τὴν κ. Βόταση ἀποχαιρετίσας, ἐγκατέλιπον τὴν νέαν στερεάν, ἐπέβην τοῦ Κολοράδου, ἀτμοπλοίου ἱκανῶς μὲν εὐπρεποῦς καὶ μεγάλου, ἀλλὰ πολὺ τῶν τοῦ Cunard λειπομένου.

Ὁ ἀπόπλους μου δὲν ἐγένετο ὑπὸ οἰωνοὺς ἐνθαρρυντικούς, διότι τὸν ὁρίζοντα πρὸς δυσμὰς ἐκάλυπτον νέφη βαρέα, χωνεύοντα καταιγίδα, ἥτις καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐξεδηλώθη δι' ἀστραπῶν καὶ βροντῶν.

᾽Αλλ᾽ ἡμεῖς προυχωροῦμεν, οὐχ ἧττον, ἐπὶ λείου τοῦ πόντου, ὃν οὐδ᾽ ἐκτὸς τοῦ λιμένος εὕρομεν τεταραγμένον, καὶ μετὰ χαρᾶς εἶδον, μετά τινα ὥραν, ὅτι, ὑπ᾽ εὐμενοῦς ἀνέμου ἀπωθουμένη ἡ καταιγίς, ἀπέσυρε τοὺς μαλακοὺς αὐτῆς πέπλους πρὸς τὰ βορειοδυτικά, χωρὶς παντάπασι νὰ θολώσῃ τὸν αἴθριον ἡμῶν οὐρανόν. Οὕτως, ἐπὶ δύο ἡμερονύκτια ἐπλεύσαμεν γαληνιαίως, ὅπερ μ᾽ ἐπέρρωσε καὶ μὲ παρεσκεύασε διὰ τὰς κατόπιν δοκιμασίας. Καὶ τρικυμιώδη μὲν δὲν εἴχομεν πλοῦν οὐδ᾽ ἔκτοτε, ἀλλ᾽ ἱκανῶς κεκινημένως, εἰ καὶ δι᾽ ἐμὲ οὐχὶ μέχρι ναυτίας. Ἡ ἀτμοσφαῖρα ἦν καθαρὰ καὶ διαφανής, οὐχὶ ζοφερά, ὡς κατὰ τὴν περισυνὴν ἡμῶν θαλασσοπλοΐαν, οὐχ ἧττον ὅμως ὁμολογῶ ὅτι καὶ ἤδη τὸ ἀχανὲς τοῦ πελάγους δὲν ἀπετέλεσεν ἐπ᾽ ἐμοῦ, ἣν ἐντύπωσιν περιέμενον· διότι, εἰ καὶ ὀμίχλη δὲν περιώριζεν, ὡς τότε, εἰς ἐλαχίστην διάμετρον τὸν κύκλον τῆς ἡμετέρας ὁράσεως, ἀλλ᾽ ἡ κυρτότης τῆς γῆς καὶ ἡ ἐντελὴς ἔλλειψις σημείων συγκρίσεως, ἠλάττου κατὰ πολὺ τὴν αἴσθησιν τῆς ἐκτάσεως, καὶ ὁ ὠκεανὸς μοὶ ἐφαίνετο, ὡς μεγάλη, οὐχὶ ὅμως ἀπέραντος, κυανῆ παροψίς, ἐφ᾽ ἧς ἐπέκειτο, ὡς ἐπικλεῖον αὐτήν, σαπφείριον τὸ πόμα τοῦ οὐρανοῦ· Καὶ πλοῖα δὲ σπανιώτατα ἀπηντῶμεν ἢ ἐβλέπομεν κατὰ τὸν ὁρίζοντα, διότι ὁ προβλεπτικὸς ἡμῶν πλοίαρχος, ὡς μοὶ εἶπε, παρέκλινεν ἀπὸ τῆς συνήθους καὶ εὐθείας ὁδοῦ ἱκανῶς πρὸς νότον, ἵν᾽ ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον τῶν κατ᾽ ἐκεῖνο κυρίως τοῦ χρόνου ἀπὸ τοῦ πόλου ἀποσπωμένων καὶ πρὸς νότον φερομένων ὀρέων τῶν παγετῶν, ἅτινα, ἂν πλοῖον ἐμπέσῃ αὐτοῖς, συντρίβουσιν αὐτὸ πολλάκις, ὡς καρύου κέλυφος. Μοὶ διηγήθη δ᾽ ὅτι εἶχεν ἐκπλεύσῃ πρό τινων ἐτῶν ἐκ Νεοβοράκου κατ᾽ Ἰούλιον μετὰ δύο ἄλλων ἀτμοπλοίων ἐκ τῶν μεγίστων καὶ ὡραιοτάτων, καὶ ἐν μέσῳ πελάγει συνηντήθησαν μετὰ τῶν γιγάντων τούτων τῆς ἄρκτου, ὧν ἡ κορυφὴ αἴρεται πολλάκις εἰς τριακοσίους πόδας ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος, ἐνῷ ἡ βάσις αὐτῶν εἰς ἴσον βυθίζεται βάθος. Τῶν δύω δ᾽ ἄλλων πλοίων προηγουμένων αὐτοῦ, εἶδε τὸ ἓν αὔτανδρον συντριβὲν καὶ ἐξαφανισθέν, τὸ δ᾽ ἄλλο μόλις σωθέν, καὶ ἐπιστρέψαν ἐν κακῇ καταστάσει, πρὶν ἢ καταποντισθῇ, εἰς Νεοβόρακον, ὅπου καὶ ὁ ἴδιος, ἀνα-

κρουσάμενος πρύμναν, κατέφυγε, καὶ ἔκτοτε οὐδέποτε τὸ θέρος διαπλέει τὸν ὠκεανὸν χωρὶς νὰ κάμπτῃ πρὸς μεσημβρίαν, εἰς πλάτη εἰς ἅ, ἀφικνούμενοι, ἀναλύονται οἱ μεγάλοι πάγοι καὶ ἀποβάλλουσι τὰς κινδυνώδεις τοῦ ὄγκου των διαστάσεις. Οὕτω, πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ πλοῦ, θυσιάζει μίαν ἡμέραν αὐτοῦ, ἀντὶ ἐνδεκαημέρου εἰς δωδεκαήμερον αὐτὸν παρατείνων.

Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν εἴδομεν εἰς μακρὰν ἀπόστασιν πρὸς βορρᾶν ἀντικείμενον ἐν τῷ πόντῳ ἑλκύσαν πάντων τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον. Ἦν δὲ τοῦτο δύω ὕδατος στῆλαι, ὡς ἀναβρυτήρια ὑψούμεναι πρὸς τὸν οὐρανόν, καὶ ἐμάθομεν ὅτι ἦσαν κήτη ἐκεῖ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν πλέοντα καὶ τὸ θαλάσσιον ὕδωρ ἀναφυσόντα. Ἅπαξ δ' ἄλλοτε εἴδομεν παρὰ τὸ πλοῖον ἡμῶν δελφῖνας παρακολουθήσαντας ἡμᾶς εἴς τινα ἀπόστασιν, πολὺ ἰσχνοτέρους τῶν ἐν τῇ Μεσογείῳ ἀπαντωμένων.

Πρὸ πάντων δ' ἐκίνουν τὴν ἔπληξιν ἡμῶν πτηνά, θαλασσόβια πάντως, ὄχι μείζονα στρουθίων, ἃ πολλάκις ἀπηντῶμεν διὰ τῶν ἀέρων καὶ ἐπὶ τῶν κυμάτων φερόμενα εἰς ἀπόστασιν πολλῶν χιλιάδων σταδίων ἀπὸ πάσης ξηρᾶς.

Ἡ θερμοκρασία τῆς ἀτμοσφαίρας ἦν λίαν εὐχάριστος· ηὔξησε δ' ἡ θερμότης ἀπὸ τοῦ σημείου, καθ' ὃ ἠρχίσαμεν διασχίζοντες τὸ λεγόμενον ***ρεῦμα τοῦ κόλπου*** (golf stream), τὸν ὑποβρύχιον Πυριφλεγέθοντα, ὅστις διασχίζει τὸν Ὠκεανὸν ἀπ' Ἀφρικῆς μέχρις Ἀμερικῆς, ἠλαττώθη δὲ πάλιν ἅμα ὑπερέβημεν τὸ ρεῦμα τοῦτο.

Συνοδοιπόρους εἶχον ἀμφοτέρων τῶν φύλων καὶ παντοίων ἡλικιῶν, πάντας σχεδὸν Ἀμερικανοὺς ἢ Ἄγγλους, εὐαρέστου, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, συναναστροφῆς, δι' ὃ καὶ τὰς ἑσπέρας ἐμένομεν συνήθως συνδιαλεγόμενοι μέχρι τῆς ὥρας, καθ' ἥν, κατὰ τοὺς κανονισμούς, ἐσβένοντο πάντα τὰ φῶτα τοῦ πλοίου.

Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν τινὲς οἰκογένειαι ἱεροκηρύκων Ἀμερικανῶν, ἀπερχομένων εἰς διαφόρους χώρας, ἵνα διδάξωσι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου. Μίαν ἑσπέραν, ἀφ' οὗ καλήτερον ἐγνωρίσθημεν, καὶ ἐκαθήμεθα εἰς τὸ τέϊον συνδιαλεγόμενοι, ἀκούσας παρ' αὐτῶν, ὅτι οἱ μὲν διηυθύνοντο εἰς τὴν Εὐρωπαϊκήν, οἱ δὲ εἰς τὴν Ἀσιατικὴν Ἀνατολήν, τοὺς ἠρώτησα, ἂν δὲν ἤξευρον ὅτι οἱ κάτοι-

κοι τῶν μερῶν ἐκείνων ἦσαν τὸ πλεῖστον χριστιανοί, καὶ ὅτι, ἐπομένως, ἡ μετάβασίς των πολλοὺς νέους καρποὺς δὲν ὑπέσχετο.

— Ἠξεύρομεν, μοὶ εἶπον, ὅτι εἰσὶ χριστιανοί, ἀλλὰ τὸ δόγμα αὐτῶν δὲν εἶναι τὸ ἀκριβῶς ἀληθὲς καὶ ὀρθόν.

— Καὶ ἔχετε τὴν βεβαιότητα, τοῖς εἶπον, ὅτι τὸ ἀκριβῶς ὀρθὸν καὶ ἀληθὲς ἐστὶ τὸ ὑμέτερον;

— Τοῦτο κἂν πιστεύομεν, ἀπεκρίθησαν, καὶ καθῆκον ἡμῶν θεωροῦμεν ὅ,τι φρονοῦμεν συντελεστικὸν εἰς τῶν ἀνθρώπων τὴν μακαριότητα, τοῦτο νὰ διδάσκωμεν καὶ εἰς τοὺς ὁμοίους ἡμῶν.

— Παραδέχομαι τοῦτο, ἀπήντησα· ἀλλὰ τότε ἓν δὲν ἐννοῶ· διατί, ἀφ᾽ οὗ ταῦτα πρεσβεύετε, ὑποβάλλεσθε εἰς τὸν κόπον τοιούτων ὑπερωκεανίων ὁδοιποριῶν, ἐν ᾧ.... Δύναμαι νὰ μάθω ποῦ κατοικεῖτε; ἠρώτησα τὸν ἕνα τῶν μετ᾽ ἐμοῦ διαλεγομένων.

— Εἰς Νεοβόρακον, μοὶ εἶπεν, ὁδὸν δεῖνα, ἀριθμὸν δώδεκα.

— Τότε, τῷ εἶπον, διατὶ τῆς ἀξιολόγου ἀρχῆς, περὶ ἧς μοὶ λέγετε, πρὶν ἀπέλθητε νὰ ἐφαρμόσητε εἰς τὴν Σερβίαν ἢ εἰς τὸν Πόντον, δὲν προσπαθεῖτε νὰ ποιήσησθε χρῆσιν παρὰ τῷ γείτονι ὑμῶν τοῦ ἀριθμοῦ 11 τῆς ἐν Νεοβοράκῳ ὑμετέρας ὁδοῦ, ὅστις, καθ᾽ ἃ εἶδον ἐν Ἀμερικῇ, βεβαίως εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν ἢ τὴν ὑμετέραν ἀνήκει· καὶ ἀφ᾽ οὗ αὐτὸν μεταπείσητε, εἰς ὃ πέπεισμαι ὅτι πολλῶν ἐτῶν ἀνάγκην θὰ ἔχητε, διότι καὶ ἐκεῖνος βεβαίως θεωρεῖ τὸ δόγμα του ὡς τὸ ὀρθότερον, ὡς ἡμεῖς τὸ ὑμέτερον,— διατὶ δὲν στρέφεσθε πρὸς τὸν ἕτερον γείτονα, τοῦ ἀριθμοῦ 13, ὅστις ἀναμφισβητήτως ἄλλου τρίτου δόγματος ἐστὶν ὀπαδός, καὶ ἀμφιβάλλω ἂν ὁλόκληρος ὁ βίος ὑμῶν θὰ ἐπήρκει, ἵνα μεταπείσητε καὶ προσηλυτίσητε εἰς τὴν ὑμετέραν ἐκκλησίαν αὐτοὺς μόνους τοὺς κατοίκους τοῦ τετραγώνου τῆς συνοικίας σας.

Τὸ περίεργον δ᾽ εἶναι ὅτι αἱ Κυρίαι τῶν ἱεραποστόλων, αἱ παροῦσαι εἰς τὴν τοιαύτην ἡμῶν συνδιάλεξιν, εἰς ἐμὲ ἔδιδον δίκαιον.

Ἐκ τῶν συνοδοιπόρων δ᾽ ἦσαν ἕτεροι, οὓς, οὐχ ἧττον ἔνθεος ζῆλος, ἔφερε πέραν τῶν θαλασσῶν. Ἐξ αὐτῶν, εἷς, Γερμανὸς τὴν καταγωγήν, ἀνὴρ εὐφυέστατος καὶ ἐν ἄλλοις ζωγράφος ἱκανός, ὅστις καὶ ὡραίαν μοὶ ἐχάρισεν, εἰς ἐνθύμημα, ὑδατογραφίαν τοῦ

Νιαγάρα, μοὶ διηγήθη ὅτι, πρὸ ἐτῶν πολλῶν, εἶχεν ἀπέλθῃ εἰς Καλλιφορνίαν, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ ἐκμεταλλευθῇ ὅ,τι πλεῖστον τοῦ χρυσοῦ αὐτῆς, ἀλλ' ὅτι ἐπέστρεφεν ἐντελῶς ἄπορος, καὶ εὐτυχὴς θὰ ἐλογίζετο ἂν κατώρθουν νὰ τῷ προμηθεύσω ἐγὼ θέσιν διδασκάλου ἔν τινι σχολείῳ τῆς Ἑλλάδος ἢ ἀλλαχοῦ.

Ἐν ᾧ δὲ μετ' αὐτοῦ συνδιελεγόμην, εἶδον ἀνοιχθεῖσαν μίαν τῶν θυρῶν τῶν κοιτώνων, καὶ ἐξ αὐτῆς ἐξαγομένην ὑπὸ δύω ὑπηρετῶν φορητὴν ἕδραν, ἐφ' ἧς κατέκειτο ῥακενδύτης γέρων παραλυτικός, οἰκτρὸς τὴν ὄψιν. Ἐρωτήσας δ' ἔμαθον ὅτι πρὸ πολλῶν ἐτῶν οὗτος, πλούσιος τραπεζίτης, ὑπὸ πλεονεξίας νησσόμενος, εἶχεν ἀπέλθῃ εἰς τὴν χρυσοφόρον γῆν, καὶ ἐπεδόθη αὐτοπροσώπως εἰς τὴν ἐξόρυξιν καὶ τὴν ἀναγκαίαν πλύσιν τοῦ χρυσοῦ, μέχρις οὗ ἐντελῶς κατέστρεψε τὴν ὑγείαν του καὶ ἐξήντλησε τὸν πλοῦτόν του, περιελθὼν εἰς τὴν ἐσχάτην πενίαν, ὥστε καὶ ἐξ ἐλέους ἤδη ἔζη καὶ ὡδοιπόρει, ἐπιθυμήσας ν' ἀποθάνῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς πατρίδος του. Ὡς δ' ἐρευνήσας ἐπληροφορήθην, οἱ πρῶτοι τυχοδιῶκται, οἱ εἰς Καλλιφορνίαν μεταβάντες, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἐν αὐτῇ χρυσοῦ, εἰς μεγίστας στερήσεις ἐκτεθέντες καὶ εἰς πάσας τὰς δυσκολίας τῆς ἐπιπόνου διὰ χειρῶν ἐργασίας, κατώρθωσάν, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ν' ἀποκομίσωσιν οὐ μικρὰς ποσότητας τοῦ πολυτίμου μετάλλου. Ἀλλ' ἀφ' οὗ αὐτῶν ἡ ἐπιτυχία πολλοὺς εἵλκυσε, καὶ ἐπῆλθεν ἡ συρροὴ καὶ ὁ διαγωνισμός, ἔκτοτε τὰ ὤνια, τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἀπέβησαν, διὰ τὴν σπάνιν, τιμιώτερα τοῦ χρυσοῦ, καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν μου εἶχον τὸ οἰκτρὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἀπληστίας τῶν ἔκτοτε χρυσορύχων.

Λίαν εὐάρεστον συμπλώτην εἶχον τὸν ἐκ Νέας Ὀρλεάνης νομομαθῆ κ. Pratt μετὰ τῆς συζύγου του, τῶν δύω ὡραίων θυγατέρων καὶ τοῦ μικροῦ του υἱοῦ. Πρὶν ἢ ἀπέλθω ἐξ Οὐασιγκτῶνος, αἱ ἐφημερίδες διηγοῦντο ὅτι Ἀμερικανός τις, Harrisson καλούμενος, εἶχεν ἀποβιώσῃ ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀφεὶς περιουσίαν ἐννέα ἑκατομμυρίων λιρῶν (=253 ἑκατομμ. δραχμῶν), καὶ ἐζητεῖτο, ἂν ὑπῆρχέ που κληρονόμος τις αὐτοῦ, νὰ παρουσιασθῇ. Πολλάκις ἡ ἀγγελία αὕτη ἦν ἐν Οὐασιγκτῶνι τὸ ἀντικείμενον τῶν ἡμετέρων ἀστεϊσμῶν, καὶ ἔλεγον, παίζων, παρὰ τῷ κ. Γέρολδ, ὅτι, καίτοι

μὴ δυνάμενος νὰ τὸ ἀποδείξω, ἤμην ὅμως πεπεισμένος ὅτι πρέπει νὰ εἶχόν ποτε θεῖον ἢ ἄλλον πρόγονον, ὅστις, ἀπελθὼν εἰς Ἀμερικήν, ἀπὸ Ἀριστείδου ἢ Κίμωνος, μετωνομάσθη Harrisson. Ἀλλ᾿ ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν τῆς ὁδοιπορίας ἡμῶν, ἡ ὡραία πρωτότοκος θυγάτηρ τοῦ κ. Πράττ, Μαρία, πρὸς ἣν ἐπήνουν, ἴσως ὀλίγον εἰρωνικῶς, τὴν περιέργειαν τῶν νέων Ἀμερικανίδων εἰς τὸ νὰ ἴδωσι τὴν Εὐρώπην, καὶ τὴν δύναμιν χαρακτῆρος καὶ πειθοῦς, μεθ' ἧς ἀψηφοῦσι κινδύνους καὶ πᾶσαν δυσκολίαν, καὶ παρασύρουσιν εἰς τὸν μέγαν διάπλουν συζύγους, γονεῖς, συγγενεῖς,

— Ἂν εἰς ἐμὲ ἐφαρμόζητε τὸν ἔπαινον τοῦτον, μοὶ εἶπε γελῶσα, ἀπετύχατε τοῦ σκοποῦ, διότι ἐγὼ δὲν ἄγω, ἀλλ᾿ ἄγομαι, καὶ ἀπερχόμεθα εἰς Ἀγγλίαν, οὐχὶ ἐκ περιεργείας, ἀλλὰ διὰ σπουδαίαν ὑπόθεσιν τοῦ πατρός μου.

Ἔπειτα δέ, χωρὶς νὰ τὴν ἐρωτήσω,

— Ἔχω, προσέθηκε, τρεῖς ἐξαδέλφας σπανίας καλλονῆς, ἀλλὰ πενεστάτας, εἰς πολίχνιόν τι πλησίον τῆς Νέας Ὀρλεάνης διαιτωμένας, διότι δὲν ἔχουσι πῶς νὰ ζῶσιν ἐντὸς τῆς πόλεως. Κατ᾿ αὐτὰς δὲ περιῆλθον εἰς γνῶσιν τοῦ δημοσίου ὅτι, ἄλλος τις θεῖος των, ἐφ᾿ οὗ εἰσὶν αἱ μόναι ἔχουσαι κληρονομικὰ δικαιώματα, ἀπέθανεν ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀφεὶς ἐννέα λιρῶν ἑκατομμύρια, ἃ δικαιωματικῶς εἰς αὐτὰς περιέρχονται, δι᾿ ὃ ὁ πατήρ μου ἀπέρχεται ἤδη νὰ διεκδικήσῃ ὑπὲρ αὐτῶν τὴν κληρονομίαν.

— Καὶ ὁ ἀποθανὼν ὀνομάζεται; ἠρώτησα μετὰ σπουδῆς.

— Ἄρρισων.

Εὐνόητος ἡ ἔκπληξίς μου, ὅτε ἐπανεῦρον τόσον πλησίον μου τὸ θέμα τῶν ἐν Οὐασιγκτῶνι ἀστεϊσμῶν ἡμῶν· δι᾿ ὃ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ μου πρὸς τὸν Κλέωνα τῷ ἔγραφον, παίζων, ὅτι ἔπρεπε νὰ σπεύσῃ νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν σχέσιν μιᾶς τῶν εὐτυχῶν κληρονόμων. Μετά τινας δὲ μῆνας ἐπανεῖδον τὴν κ. Μαρίαν Πρὰττ ἐν Παρισίοις, καὶ ἔμαθον παρ᾿ αὐτῆς, ὅτι αἱ ἐξαδέλφαι της ἔλαβον τὴν κληρονομίαν των, αὐτὴ δ᾿ ἐνυμφεύετο μαρκήσιόν τινα Γάλλον, λαμπρὰν ἔπαυλιν οἰκοῦντα εἰς τὰ νότια τῆς Γαλλίας.

Ὁ πλοίαρχος ἡμῶν ἦν Ἄγγλος τὸ γένος, φιλοφρονέστατος,

καὶ πολλάκις περιαγαγών με, ἵνα μοὶ δείξῃ τοῦ ὡραίου του πλοίου τὸν μηχανισμὸν καὶ τ' ἄλλα περίεργα, ἐν ἄλλοις δὲ τὴν μηχανήν, ἥτις ἠρίθμει τὰς χιλιάδας καὶ τὰ ἑκατομμύρια τῶν στροφῶν τῆς ἕλικος ἀπὸ τῆς στιγμῆς τοῦ ἀπόπλου. Καίτοι δ' ὑπερήφανος διὰ πάντα ταῦτα καὶ εἰς τὸ κινδυνῶδες ἐπάγγελμά του ἐκ καρδίας ἀφωσιωμένος, μοὶ ἔλεγεν ὅμως ὅτι ἐν βραχεῖ ἔμελλε νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτό, ἐπιθυμῶν τέλος τὴν ἡσυχίαν ἐπὶ τῆς στερεᾶς καὶ εἰς τοὺς κόλπους οἰκογενείας, ἥτις νὰ τὸν περιστοιχίζῃ. Ὡμίλει δὲ μόνην τὴν Ἀγγλικήν, καὶ εἰς τὴν τράπεζαν, καθ' ἣν ἡ θέσις μου ἦν πλησίον αὐτοῦ, μοὶ ἔλεγέ ποτε πόσον εὐκταῖον θὰ ἦν, ἂν ἐγίνετο δεκτὴ μία καὶ μόνη γλῶσσα διὰ πᾶν τὸ ἐξηυγενισμένον μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

— Ἄλλως τε, προσέθηκε, τοῦτο καὶ θέλει εὐκόλως κατορθωθῇ, καθ' ὅσον προφανὲς ὑπάρχει τὶς ἐστὶν αὕτη ἡ παγκόσμιος γλῶσσα.

— Βεβαίως, τῷ εἶπον, εἶναι ἀναμφισβήτητον.

— Δὲν εἶναι ἀληθές; διέκοψε. Προφανέστατα αὕτη ἔσται..

— Ἡ Ἑλληνική, εἶπον ἐγώ.

— Πῶς ἡ Ἑλληνική; εἶπεν ἐξιστάμενος. Ἡ Ἀγγλικὴ ἤθελον νὰ εἰπῶ, ἥτις ἤδη ὑπὸ τόσων ἑκατομμυρίων ὁμιλεῖται.

— Ἀλλά, τῷ ἀπήντησα, καὶ ὑπὸ πολὺ περισσοτέρων ἄλλων ἑκατομμυρίων δὲν ὁμιλεῖται, ἐν ᾧ δὲν ὑπάρχει νέος καλῶς ἀνατραφείς, ὅστις δὲν ἐσπούδασε τὴν Ἑλληνικήν, καὶ ἀρκεῖ μόνον νὰ γίνῃ δι' αὐτὴν παραδεκτὴ προφορὰ ὀρθοτέρα τῆς νῦν εἰσηγμένης εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Εὐρώπης, ἵνα, ἄνευ κόπου, χρησιμεύῃ ὡς κοινὸν ὄργανον πάντων τῶν καλῆς ἀγωγῆς τυχόντων.

Εἰς ταύτην τῆς προτάσεώς του τὴν λύσιν δὲν ἦν παρασκευασμένος ὁ πλοίαρχος.

Τῆς 18|30 Ἰουνίου ἡ ἑσπέρα ἦν εὐδία καὶ καταλαμπομένη ὑπὸ τῆς σελήνης, ὁ δὲ πλοίαρχος μᾶς εἶπεν ὅτι, κατὰ τὸ μεσονύκτιον, θὰ ἤμεθα ἀκριβῶς εἰς ἴσην ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν δύω στερεῶν, τῆς Ἀμερικανικῆς καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς. Τὸ ἐπίσημον δὲ τοῦτο σημεῖον τῆς ἡμετέρας ὁδοιπορίας ἀπεφασίσθη νὰ καθιερώσωμεν πανηγυρικῶς, καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρες ἐκ τῶν ἐπιβατῶν,

οἱ μουσικῆς ἔμπειροι, ἔλαβον τὰς κιθάρας καὶ τοὺς αὐλούς των, οἱ λοιποὶ δὲ κύριοι καὶ κυρίαι μέχρι μεσονυκτίου ἐπεδόθησαν εἰς ὄρχησιν εἰς τὸ ἀπέραντον κατάστρωμα τῆς Ἀμφιτρίτης, μὴ ἐξαιρουμένων οὐδὲ τῶν ἱεραποστόλων, οὐδ᾽ ἐμοῦ αὐτοῦ, διότι μοὶ προσεμειδία ἡ ἰδέα νὰ δύναμαι νὰ καυχῶμαι εἰς τὸ μετὰ ταῦτα, ὅτι ἐχόρευσα τὸν στρόβιλον εἰς 1500 μιλίων ἀπόστασιν ἀπὸ πάσης ξηρᾶς.

Ἡ δὲ τετάρτη Ἰουλίου ἀνέτειλε, φαιδρὰ μὲν καὶ γαληνιαία, ἀλλ᾽ ἀπειλοῦσα ν᾽ ἀποβῇ ἄλλως θυελλώδης καὶ ἀποφράς. Αὕτη ἦν ἡ τῆς ἐθνικῆς ἑορτῆς τῶν Ἀμερικανῶν, καὶ οἱ ἡμίσεις τῶν ἐπιβατῶν, βορειοαμερικανοὶ αὐτοί, ἀπεφάσισαν νὰ πανηγυρίσωσιν αὐτὴν διὰ κανονοβολισμῶν καὶ πλουσίου κόσμου σημαιῶν, εἰς μνήμην τῶν ἀρτίων θριάμβων τοῦ Βορρᾶ κατὰ τοῦ Νότου· ἀλλ᾽ οἱ ἄλλοι ἡμίσεις ἦσαν νότιοι καὶ ἐκήρυξαν ὅτι οὐδέποτε θὰ ἐπέτρεπον τὴν τοιαύτην ἐπίδειξιν, καί ἠπείλησαν, ἂν οἱ βόρειοι ἐπέμενον καὶ ὁ πλοίαρχος ἐπείθετο αὐτοῖς, ν᾽ ἀνάψωσιν τὴν πυρίτιν, καὶ νὰ τινάξωσι τὸ πλοῖον εἰς τὸν οὐρανόν. Οἱ βόρειοι ὅμως, ἀφ᾽ ἑτέρου, ἐκήρυξαν, ὅτι, ἂν ὁ πλοίαρχος ἐνέδιδεν εἰς τὸ ν᾽ ἀπαγορεύσῃ τὴν ἑορτήν των, αὐτοὶ θ᾽ ἀνῆπτον τὴν πυρίτιν καὶ θὰ ἐσφενδόνιζον τὸν Κολοράδον εἰς τὸ ἄπειρον.

Καὶ ταῦτα μὲν ἴσως καλὰ διὰ τοὺς Ἀμερικανούς. Ἀλλ᾽ ἐγώ, ὅστις οὔτε βόρειος ἤμην, οὔτε νότιος, οὐδόλως εὐάρεστον ἢ ἀναγκαῖον ἔκρινον τοῦτον τὸν τρόπον τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναβάσεως. Συνεσκέφθην, ἑπομένως, μετὰ τοῦ πλοιάρχου, καὶ συνενεργήσαμεν νὰ προταθῇ διὰ τῶν ἱεραποστόλων εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη ὁ συμβιβασμὸς τοῦ νὰ πανηγυρισθῇ μὲν ἡ τελετή, ἀλλ᾽ ἐκκλησιαστικῶς μόνον καὶ ἄνευ πομπῆς ἐξωτερικῆς· προέτρεψα δ᾽ ἐγὼ τὸν ἱεροκήρυκα νὰ παρενείρῃ εἰς τὸν λόγον του πολλὰ περὶ τοῦ χριστιανικοῦ καθήκοντος τῆς ἀμοιβαίας ἀνοχῆς καὶ τῆς ὁμονοίας· Ὡμίλησε δὲ τῷ ὄντι ἐκεῖνος τὴν ἐπιοῦσαν μετὰ κατανυκτικῆς εὐγλωττίας, καὶ οὕτω παρῆλθεν ἡ ἐπίσημος ἡμέρα ἀτάραχος καὶ ἐν εἰρήνῃ, ὡς ἤρξατο.

Τέλος δ᾽ ὅτε ἀνέτειλεν ἡ 6η τοῦ Ἰουλίου (Ἰουνίου 24), ἡμέρα Δευτέρα, «Γῆ!» «γῆ!» ἔκραξαν οἱ πρῶτοι εἰς τὸ κατάστρωμα

ἀναβάντες, καὶ τῷ ὄντι μακρόθεν εἴδομεν ὑψηλὸν φάρον αἰρόμενον ἐπὶ σκοπέλου παρὰ τὴν παραλίαν τῆς Οὐαλίας, σμῆνος δὲ λάρων περιεστοίχισε καὶ περιεπέτα τὸ πλοῖον ἡμῶν, ἐπικαθήμενοι εἰς τὰ σχοινία καὶ τοὺς ἱστούς, καί, πρὸς βορρᾶν στραφέντες, εἰσεπλεύσαμεν εἰς τὸν πορθμὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τὸν μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ἰρλανδίας, καὶ εἴδομεν τέλος τὸ στόμιον τοῦ λιμένος τῆς Λιβερπούλης. Ἀλλ' ὅτε ἀφίχθημεν εἰς αὐτόν, εἶχεν ἤδη ἐπέλθῃ ἡ ἄμπωτις, καὶ ἠναγκάσθημεν, πρὸς βαθεῖαν ἡμῶν δυσαρέσκειαν, νὰ περιμείνωμεν, λοξοδρομοῦντες ἐν τῷ πελάγει, τὴν πλημμυρίδα μέχρι βαθείας νυκτός.

Μεταξὺ τῶν συνοδοιπόρων ἡμῶν ὑπῆρχε καὶ νέα καὶ ὡραία νεόνυμφος Ἀμερικανίς, ἥτις ἤρχετο πρὸς τὸν ἄνδρα της, προπορευθέντα αὐτῆς εἰς Ἀγγλίαν δι' ὑποθέσεις των. Ἦν δ' οὗτος πλοίαρχος ἱστιοφόρου πλοίου μεγάλου, καὶ ἐμάθομεν ὅτι, ὅτε ἡμεῖς θὰ ἐπανηγυρίζομεν τὸ τέλος τῆς μακρᾶς καὶ ἐναγωνίου ἡμετέρας θαλασσοπορίας, ἐκείνη θὰ ἐπέβαινεν εἰς τοῦ ἀνδρός της τὸ σκάφος, μέλλον αὐθημερὸν ν' ἄρῃ τὴν ἄγκυραν, ἵνα κάμψῃ τὴν ἄκραν τοῦ Κέρατος, καὶ μετὰ τρίμηνον πλοῦν ἀφιχθῇ εἰς Καλλιφορνίαν. Ἐκορυφώθη δ' ὁ διὰ τὸ θάρρος αὐτῆς ἡμέτερος θαυμασμός, ὅτε, ἐκ λέμβου ἐξελθούσης τοῦ λιμένος, εἴδομεν ἀναβάντα εἰς τὸν Κολοράδον ἄνδρα εὔσωμον καὶ ὁπωσοῦν τραχὺν τὴν ὄψιν, τὸν σύζυγον τῆς καλῆς θαλασσοπόρου, καί, ἀφ' οὗ ἔμεινε περὶ τὴν μίαν ὥραν παρ' αὐτῇ, τὸν εἴδομεν ἐξελθόντα πάλιν, κλονιζομένῳ βήματι, ἀποδεικνύοντι ὅτι τὴν χαράν του διὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς φίλης συζύγου ἐπανηγύρισε διὰ δαψιλῶν σπονδῶν εἰς τὸν Βάκχον.

Τέλος κατὰ τὸ μεσονύκτιον εἰσεπλεύσαμεν εἰς τὸν λιμένα, καὶ ἐπάτησα πάλιν τὸ ἔδαφος τῆς Εὐρώπης.

Οὕτως ἔληξεν ἡ ἀποστολὴ εἰς τὸν νέον κόσμον, ἧς τὸ πολιτικὸν ἀποτέλεσμα ἦν σχεδὸν οὐδέν, ὡς δὲν ἠγνόουν καὶ δὲν ἔπαυσα ἀνέκαθεν διϊσχυριζόμενος, ἀφ' ἧς ὅμως ἀπεκόμισα ἀνεξαλείπτους ἀναμνήσεις καὶ ἐντυπώσεις, ὑπερβάσας πάσας τὰς προσδοκίας μου.

## Ἐν Εὐρώπῃ ἐξ Ἀμερικῆς

Καίτοι μετὰ βαρείας καρδίας ἐγκαταλείψας τὸν Κλέωνα ἐν Ἀμερικῇ, καὶ αὐτὴν τὴν Ἀμερικήν, ὅπου, εἰ καὶ εἰς τὸν σποπὸν τῆς ἀποστολῆς μου μὴ ἀνταποκριθείς, πολλὰ ὅμως εἶδον περίεργα καὶ διδακτικά, καὶ πολλὰς εὐαρέστους σχέσεις συνέδεσα, οὐχ᾿ ἧττον πλήρης χαρᾶς ἐπέστρεφον εἰς Εὐρώπην, τὴν ἀρχαίαν κοιτίδα μου, τὴν ἐγκλείουσαν τὴν πατρίδα μου, εἰς ἣν ἤλπιζον νὰ λάβω προσφορωτέρας ἀφορμὰς τοῦ νὰ καταστῷ χρήσιμος, καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς φίλης οἰκογενείας, πρὸς ἃ ἔσπευδον, ἵνα τὰ ἐπανίδω.

Τὴν ἐπαύριον λοιπὸν τῆς ἀφίξεώς μου εἰς Λιβερπούλην (25 Ἰουν. 6 Ἰουλ.), μετὰ τὸν ἡμέτερον Πρόξενον κ. Γιαννόπουλον, ἐπεσκέφθην τὸν Πρόεδρον τῆς πρώτης Ἑλληνικῆς ἀτμοπλοϊκῆς ἐπιχειρήσεως, τὸν δι᾿ αὐτῆς τιμῶντα καὶ ὠφελοῦντα τὴν Ἑλλάδα κ. Παππαγιάννην, μεθ᾿ οὗ, ὡς καὶ Προεστῶτος τοῦ ἐν Λιβερπούλῃ Ἑλληνικοῦ Ναοῦ, πολλὰ συνδιελέγην περὶ τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλληνικῶν ἐκκλησιῶν, καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ πέμπηται ἐνίοτε ἐξ Ἑλλάδος εἷς Ἐπίσκοπος καὶ εἰς αὐτάς, πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν πανταχοῦ ἱερέων καὶ τῆς ὑπ᾿ αὐτῶν ἀκριβοῦς τηρήσεως τῆς κανονικῆς τάξεως, ὅπερ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πεμπομένους ἀρχιερεῖς θὰ ἦν οὐκ ὀλίγον ὠφέλιμον. Περὶ τούτων δ᾿ ἔγραψα πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον.

Μετὰ τοῦτο δ᾿ ἀπῆλθον εἰς τὴν πόλιν Ὑόρκην, προτιθέμενος νὰ μείνω δι᾿ ὅλης τῆς ἡμέρας παρὰ τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ Θόμψων, συζύγῳ τῆς ἀνεψιᾶς μου Ζωῆς, θυγατρὸς τῆς ἀδελφῆς μου· ἀλλὰ μὴ ἐντυχὼν αὐτοῖς, διότι ἀπῆσαν εἰς Λονδῖνον, περιῆλθον τὸ Bishopthorp, ὡς καλεῖται τὸ μέγαρον τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, μετὰ τῶν λαμπρῶν κήπων αὐτοῦ, καί, ἰδὼν τὰ κυριώτερα μέρη τῆς πόλεως, κατέλυσα εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τοῦ σιδηροδρόμου, καὶ τὴν ἐπαύριον μετέβην εἰς Λονδῖνον, ὅπου τρεῖς ἡμέρας διέμεινα, καταλύσας κατ᾿ ἀρχὰς εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Ὀλλανδίας.

Εἰς πρώτην ἐπίσκεψιν διηυθύνθην πρὸς τὸν συνάδελφον καὶ φίλον μου κ. Βράϊλαν, οἰκοῦντα ἐν Κηνσιγκτῶνι· εἶτα δ᾿ ἐπορεύ-

θην πρὸς τὸν Πρόξενον κ. Σπάρταλην ἐν τῷ Ἄστει (City), καὶ ἐκεῖθεν εἰς τῆς ἀνεψιᾶς μου Ζωῆς Θόμψων, παρ' ᾗ, προσκληθείς, μετῴκησα. Εἶχε δ' ἐν Grosvenor Square ὡραίαν καὶ εὐρεῖαν οἰκίαν, ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ βαθμοῦ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ὅστις δι' αὐτοῦ ἦν καὶ μέλος τῆς Βουλῆς τῶν Λόρδων, τῶν λοιπῶν προκαθήμενος. Τὴν πρώτην ἡμέραν συνώδευσα τὴν Ζωὴν ἐφ' ἁμάξης, καταθέτουσαν ἐπισκεπτήρια εἰς πᾶσαν τοῦ Λονδίνου τὴν ἀριστοκρατίαν, καὶ ὡδηγήθην ὑπ' αὐτῆς εἰς τὰ μέγαρα τῆς πριγκηπίσσης τῆς Οὐαλίας, ἀδελφῆς τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως, παρ' ᾗ ἐνεγράφην, μεθ' ὃ περιήλθομεν δὶς ἢ τρὶς τὸν ἐπίσημον παράδεισον τοῦ Hydepark. Ἰδίως δ' ἐπεσκέφθην, ἐν ἄλλοις, καὶ τὸν Πρέσβυν τῆς Ρωσσίας, Βαρῶνον Βρυννιώ, ἀλλὰ δὲν εὗρον, οὐδ' αὐτόν, οὐδὲ τὴν σύζυγόν του, ἥτις, ὅτε, μειράκιον ὢν ἐν Ὀδησσῷ, τὴν εἶχον κατὰ πρῶτον γνωρίση, ἐκαλεῖτο κ. Λέχιεφ, καὶ ἦν ἡ ὡραιοτάτη τῶν τότε γυναικῶν ἐκεῖ, ἔκτοτε δέ, διαζευχθεῖσα, ἐνυμφεύθη τὸν τότε μὲν οὐδὲν ὄντα, μετὰ ταῦτα δ' ἀναβάντα εἰς τὸ ἀνώτατον διπλωματικὸν ἀξίωμα. Ἐδείπνησα δὲ παρὰ τῷ κ. Βραΐλα.

Τὴν δευτέραν ἡμέραν μετέβην ἐφ' ἁμάξης τοῦ ἀρχιεπισκόπου, εἰς τὸ ἄστυ, προσκεκλημένος εἰς γεῦμα παρὰ τῷ κ. Σπάρταλῃ, καὶ εἰς τὴν τράπεζαν αὐτοῦ εἶδον παρακαθήμενον καὶ ἕνα κ. Cahen d'Anvers, καὶ τὸ ἑσπέρας ὡδηγήθην ὑπὸ τῆς οἰκογενείας Σπάρταλη εἰς τὸ θέατρον Covent Garden, ἵνα ἀκούσω τὸ μελόδραμα τοῦ Γουνώ, Ρωμαῖον καὶ Ἰουλιέτταν, τὸν μὲν παριστώμενον ὑπὸ τοῦ Μαρίου, γέροντος ἤδη, ἀλλὰ καὶ οὕτω λαμπρὰ σώζοντα τῆς ἐξαισίου φωνῆς τὰ ἐρείπια, τὴν δὲ ὑπὸ τῆς καὶ τότε ἤδη ἐνδόξου καὶ διὰ τὸ κάλλος, οὐχ ἧττον ἢ διὰ τὴν τέχνην της, θαυμαζομένης Πάττης. Ἐπὶ τῆς παραστάσεως ὁ κ. Cahen, ὅστις καὶ αὐτὸς εἶχε προσκληθῇ εἰς τὸ θεωρεῖον τοῦ κ. Σπάρταλη, μᾶς ἔδειξεν εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τῶν ἑδωλίων τοῦ ἀκροατηρίου καθήμενον κύριόν τινα, ὅστις, ὡς μετὰ ζηλοτύπου δυσαρεσκείας ἐφαίνετο παρακολουθῶν τὰς πολλὰς τρυφερότητας, ἃς ὁ Σακεσπῆρος καὶ ὁ Γουνὼ ὑπηγόρευσαν εἰς τοὺς δύο ἐραστάς, καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι ἦν ἐκεῖνος ὁ μαρκήσιος

de Caulx, ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων, ἐκτὸς τῆς σκηνῆς τὴν θέσιν τοῦ Ρωμαίου παρὰ τῇ Πάττῃ θηρεύων ἢ καὶ κατέχων. Περὶ τὰ τέλη δὲ τῆς πρώτης πράξεως ἡ ἀνησυχία τοῦ μαρκησίου ὀφθαλμοφανῶς ἐκορυφοῦτο, καὶ ἅμα ἔπεσεν ἡ αὐλαία, τὸν εἴδομεν ἐγερθέντα τῆς θέσεώς του, καί, ὡς ὁ κ. Cahen ἔμαθεν, μεταβάντα εἰς τὰ παρασκήνια. Τῇ δ' ἐπαύριον ἐπληροφορήθημεν ὅτι, ἅμα ἐτελείωσε τὸ μελόδραμα, ἀπὸ τοῦ θεάτρου ἔφερεν ὁ Μαρκήσιος τὴν περίφημον ἀοιδὸν ἀμέσως εἰς τὸν ναόν, καὶ τὴν ἐνυμφεύθη, δι' ὃ ὅμως ἀπώλεσε τὴν παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι θέσιν του.

Πολὺ δ' ἔκτοτε δὲν παρῆλθε, καὶ ἔμαθον ὅτι ὁ κ. Cahen d'Anvers ἐνυμφεύθη τὴν δευτερότοκον θυγατέρα τοῦ κ. Σπάρταλη, παρὰ τὴν θέλησιν καὶ πρὸς δυσαρέσκειαν τοῦ πατρός, ὅστις ὅμως μέχρι τέλους ἐσυγχώρησε καὶ συνεβιβάσθη. Περὶ τοῦ κυρίου τούτου ἤκουσα ἐν Παρισίοις διηγούμενον τὸ ἀνέκδοτον ὅτι, Ἰουδαῖος ὤν, ἁπλῶς κ. Cahen (Κάϊν) καλούμενος, προσέθηκεν ἔπειτα τὸ d' Anvers εἰς τὸ ὄνομά του, διότι ἦτο ἐξ Ἀμβέρσης, καὶ ὁ εὐφυὴς Ὀππεγχέϊμ, ὁ ἐκ Κολωνίας, λαβὼν ποτὲ ἐπισκεπτήριόν του φέρον C. d'Anvers, τῷ ἐπέστρεψε τὸ ἴδιόν του γεγραμμένον O. de Cologne (Eau de Cologne). Τὸ δὲ C. ὅτι ὁ κ. d'Anvers βαθμηδὸν ἐξέτεινε καὶ συνεπλήρωσεν εἰς Comte d'Anvers.

Ἡ δὲ πρωτότοκος τοῦ κ. Σπάρταλη, Μαρία, ὡραία ὡς Μοῦσα ἀρχαία, ἦν ἐφάμιλλος τῶν Μουσῶν καὶ κατὰ τὰ πρόσκτητα προτερήματα, καὶ πρὸ πάντων ἐζωγράφει μετὰ σπανίας φιλοκαλίας καὶ ἐπιτηδειότητος. Μοὶ διηγήθη δ' ὅτι εἰς τὸ Μουσεῖον ἀντέγραφεν εἰκόνας τοῦ Ραφαήλου καὶ τῶν ἄλλων νέων καλλιτεχνῶν, ὅτε ὁ διευθυντὴς τοῦ Βρετ. Μουσείου τὴν περιέφερέ ποτε εἰς τὰ ἑλληνικὰ κειμήλια, καὶ ἔκτοτε εἰς αὐτὴν καὶ μόνην τὴν ἀντιγραφὴν καὶ μίμησιν μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐπεδόθη, καὶ προσέφερε νὰ μὲ ξεναγήσῃ εἰς αὐτά, ἵνα μοὶ δείξῃ εἰς τίνα τῶν ἔργων ἔδιδε τὴν προτίμησιν. Τῷ ὄντι δέ, τὴν ἐπιοῦσαν, τρίτην ἡμέραν τῆς ἐν Λονδίνῳ διαμονῆς μου, μετὰ τὸ πρόγευμα, ἀνήγγειλεν ὁ ὑπηρέτης ὅτι ἡ κ. Σπάρταλη, ἐλθοῦσα, μὲ περιέμενεν εἰς τὴν ἅμαξαν· ἀλλά, μηνυθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀνεψιᾶς μου, ἀνέβη ἵνα περιμείνῃ

ὀλίγας στιγμὰς μέχρις οὗ ἐνδυθῶ. Ἔκτακτος δ' ἦν ἡ ἐντύπωσις, ἣν ἡ ἐμφάνισις αὐτῆς ἐνεποίησεν εἰς τὴν κ. Θόμψων καὶ εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον, ὡμολογήσαντα ὅτι οὐδέποτε ἔτι εἶχεν ἴδῃ νέαν τοσοῦτον καταπληκτικῆς ὡραιότητος. Εἰς τὸ Μουσεῖον δὲ προσῆλθεν εἰς ἡμᾶς ὁ Διευθυντὴς αὐτοῦ, ὅστις ἔτρεφεν ἀγάπην καὶ σέβας πρὸς τὴν φιλόκαλον Ἑλληνίδα, καὶ μᾶς ἐπέδειξεν, εἴτι ἀξιολογώτερον ἐν αὐτῷ.

Ἐδείπνησα δ' εἰς τοῦ φίλου κ. Βικέλλα, ὅπου εἶχον τὴν χαρὰν ν' ἀπαντήσω καὶ τὴν εἰς Πόρον εὐφυεστάτην συνοδοιπόρον μου, τὴν κ. Τερψιχόρην Μελᾶ, καὶ τὸν ἐν λογίοις λίαν διακεκριμένον κ. Βαλέτταν· καὶ τὴν ἐπαύριον, Σάββατον, ἀπῆλθον ἐκ Λονδίνου.

Εἰς τὸν σταθμὸν μὲ συνώδευσεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, καὶ ἐφρόντισεν ὁ ἴδιος, ἵνα μ' ἀπαλλάξῃ τῶν δυσαρέστων συνεπειῶν, εἰς ἃς ἐδύνατο νὰ μ' ἐκθέσῃ ἡ περὶ τὰς σιδηροδρομικὰς διατάξεις ἀπειρία μου, νὰ μοὶ προμηθεύσῃ τὸ εἰσιτήριον τοῦ σιδηροδρόμου καὶ νὰ ἐγγράψῃ τὴν ἀποσκευήν μου διὰ τὴν πόλιν Σπᾶ, ὅπου ἤθελον νὰ ἐπισκεφθῶ, εἰς τὰ λουτρὰ διαμένουσαν, τὴν ἀδελφήν μου Εὐφροσύνην, κόμισσαν Ῥόζεν.

Τὸν πορθμὸν τοῦ Καλαὶ διέπλευσα μαστιζόμενον ὑπὸ βιαίου ἀνέμου, καὶ ἰσχυρῶς κυματιοῦντα· ἀλλὰ τοιαῦτα ἀποτελέσματα εἶχε δι' ἐμὲ ἡ μακρὰ ὠκεανοπλοΐα, ὥστε, ἐν ᾧ πάντας τοὺς ἐπιβάτας, ὡς καί τινας τῶν ναυτῶν, ἔβλεπον σκοτοδινιῶντας, ἐγὼ ἔμενον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἀτάραχος καὶ ἀνενόχλητος, μόνον δι' ἑνὸς τῶν σχοινίων ἰσχυρῶς ἐχόμενος.

Ἐκ Καλαὶ δὲ διηυθύνθην πρὸς τὸ Βέλγιον, καὶ ἐκεῖ εἰς τὰ μεθόρια, ὅτε ἐγένετο ἡ τελωνιακὴ ἐπιθεώρησις, τὰ ἰδικά μου σκεύη μάτην ἐζήτησα· οἱ δὲ τοῦ τελωνείου προϊστάμενοι μοὶ εἶπον ὅτι ἐπέμφθησαν εἰς Liège καὶ ἐκεῖ θέλουσι τελωνισθῇ. Εὐάρεστον τοῦτο δὲν ἦτο, διότι εἰς Liège ἡ ἁμαξοστοιχία ἔφθανε κατὰ τὰς 11 τῆς νυκτός. Ἀλλὰ τί ἐδυνάμην, ἢ νὰ ὑποκύψω;

Ἐξηκολούθησα λοιπὸν τὴν ὁδοιπορίαν μέχρι Βρυξελῶν, γυμνὸς πάσης ἀποσκευῆς· ἐκεῖ ἐπὶ δύω ὥρας περιῆλθον τὴν πόλιν, θαυμάσας ἰδίως τοὺς καταγλύφους ξυλίνους ἄμβωνας τῶν ἐκκλη-

σιῶν. Ἐγευμάτισα παρὰ τῷ σταθμῷ, καὶ ἀπελθών, ἔφθασα εἰς Liège μίαν ὥραν πρὸ τοῦ μεσονυκτίου, ἀλλὰ σκεύη ἐκεῖ, οὐδ' ἐφάνησαν, οὐδ' ἠκούσθησαν. Πλήρης ἀδημονίας λοιπὸν ἠναγκάσθην νὰ διακόψω τὴν ὁδοιπορίαν καὶ διαμείνω τὴν νύκτα ἐκεῖ, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι θὰ τηλεγραφήσῃ ἡ διεύθυνσις τῶν σιδηροδρόμων, καὶ θὰ ἔχω τὰ καθυστερήσαντα σκεύη ἅμα ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου.

Καὶ ὁ μὲν ἥλιος ἀνέτειλεν, ἀλλὰ τὰ σκεύη δὲν ἦλθον, καὶ ἐπὶ τῇ παρηγόρῳ ὑποσχέσει ὅτι θέλουσιν ἐκπεμφθῇ τηλεγραφήματα εἰς τὰ τετραπέρατα τῆς Εὐρώπης, εἰς Γαλλίαν, Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν, ἢ ὅπου ἀλλαχοῦ ἴσως ἐπλανήθησαν, ἵνα, εὑρεθέντα, μοὶ πεμφθῶσιν εἰς Βερολῖνον, ἀνεχώρησα καὶ ἀφίχθην εἰς Σπᾶ, μικρὰν πόλιν λουτρῶν καὶ χαρτοπαιγνίου, περιστοιχιζομένην ὑφ' ὑψηλῶν συμφύτων ὀρέων. Ἐν τῷ ξενοδοχείῳ, εἰς ὃ κατέλυσα, ἐζήτησα τὴν καταγραφὴν τῶν ξένων, ἀλλ' εἰς αὐτὴν δὲν εὗρον τῆς ἀδελφῆς μου τὸ ὄνομα. Μόλις δέ, εἰς τὴν ἀστυνομίαν ἀποταθείς, μετὰ μακρὰς ἐρεύνας, ἃς δυσχερεστέρας καθίστα ἡ Κυριακή, κατώρθωσα ν' ἀνακαλύψω αὐτήν, συγκατοικοῦσαν μετὰ τοῦ υἱοῦ της Γεωργίου, ἀλλὰ τὴν εὗρον δυστυχῶς, ὡς ἐκ τοῦ κλίματος τῆς Σουηδίας, τοσοῦτο προσβεβλημένην, ὥστε μετὰ δυσκολίας, καὶ εἰς τὸν βραχίονά μου ἐρειδομένη, μόλις ἐδύνατο νὰ περιπατήσῃ, δι' ὃ καὶ τὴν ἔφερον, ἢ ὅτι τὴν συνώδευσα, ἐπ' ὀλίγον εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ δενδροστοιχίαν, ἥτις ἐστὶν ὁ κοινὸς τοῦ Σπᾶ περίπατος. Ἐκεῖ δέ, μεταξὺ τοῦ πλήθους τῶν περιδιαβαζόντων, ἀνηκόντων πάντων εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας, ἀπήντησα καὶ ἕνα, οὗ ἡ διακεκριμένη καὶ εὐφυὴς φυσιογνωμία ὡς γνωστὴ μοὶ ἐφάνη· μόνον δὲ μετὰ ταῦτα ἐπληροφορήθην ὅτι ἦν οὐδεὶς ἕτερος ἢ ὁ πρῶτος ἐξάδελφός μου Σοῦτσος (ὁ ἀδελφὸς τῆς κ. Μαύρου), ὃν δὲν ἀνεγνώρισα.

Τὸ δ' ἑσπέρας ὁ ἀνεψιός μου Γεώργιος, δανείσας μοι ἕνα τῶν λευκῶν του χιτώνων, μὲ ὡδήγησεν, ἵνα εὐχαριστήσῃ τὴν περιέργειάν μου, εἰς τὸ κατάστημα τοῦ χαρτοπαιγνίου, καὶ κατὰ πρῶτον τότε εἶδον ἐκ τοῦ σύνεγγυς μετ' ἀποστροφῆς τὸ ἐνδιαίτημα τοῦτο τῆς κουφόνους ἀργίας καὶ τῆς βδελυρᾶς πλεονεξίας. Ἐκεῖ,

ἐν ἄλλοις, εἶδον δύω Ρωσσίδας, νέαν κόρην παίζουσαν καὶ τὴν μητέρα αὐτῆς ὀπίσω της ἱσταμένην, ἐγκλείουσαν αὐτὴν εἰς τοὺς δύω βραχίονας, οὓς ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐστήριζε, καὶ τὸ βλέμμα ἔχουσαν φλογερῶς καὶ ἀσκαρδαμυκτὶ προσηλωμένον εἰς τὰ ἐξερχόμενα χαρτία, ὡς ἂν δι' αὐτὴν ἄλλα ὄντα δὲν ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς γῆς.

Τῇ Δευτέρᾳ δ' ἐκ Σπᾶ ἀπελθών, ἀφ' οὗ μετὰ βαρείας καρδίας ἐχωρίσθην ἀπὸ τῆς πασχούσης προσφιλοῦς ἀδελφῆς μου, ἀφίχθην ἐνωρὶς εἰς Κολωνίαν, ἐπεσκέφθην δὶς τὴν ἱστορικὴν ἐκκλησίαν της, προσέτι δὲ καὶ τὸ Μουσεῖον, περιέχον εἰκόνας τινας οὐκ εὐκαταφρονήτους, καί τινας ἀρχαιότητας, καὶ ἐν τῷ σταθμῷ, ὡς συμπατριώτιδας, ἀπήντησα τὴν ἀδελφὴν τῆς κ. Οὐιλκινσῶνος, συζύγου τοῦ ποτὲ ἐν Σύρῳ Ἄγγλου Προξένου, καὶ τὴν θυγατέρα της, ὁμιλούσας ἑλληνιστί, ὁδοιπορήσας δὲ δι' ὅλης τῆς νυκτός, τὴν πρωΐαν τῆς 2|14 Ἰουλίου, ἡμέραν Τρίτην, ἀφίχθην εἰς Βερολῖνον.

Ἐνταῦθα εἰς τὸν σιδηρόδρομον μὲ περιέμενεν ὁ υἱός μου Αἰμύλιος, ἤδη εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Σχολεῖον κατατεταγμένος, καὶ μὲ ὡδήγησεν εἰς τὴν πλησίον κειμένην οἰκίαν ἡμῶν ἐν Köthenerstrasse 11. Ἐκεῖ δ' εὗρον, μετὰ μεγίστης χαρᾶς, πάντα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ὑγιαίνοντα, καὶ τὸν Ἀριστείδην ἀξιωματικὸν ἤδη, συγκατοικοῦντα μετὰ τῆς μητρός του. Ἐγὼ δέ, ἐνδυμάτων ἐστερημένος, οὐδένα ἐδυνάμην νὰ ἐπισκεφθῶ, καὶ μόνην εἶδον τὴν εἰς ἐπίσκεψιν ἡμῶν ἐλθοῦσαν κυρίαν Witzleben, ἀνεψιὰν τοῦ γαμβροῦ μου Ρόζεν, καὶ τὴν θυγατέρα τῆς ἐξαδέλφης μου κ. Μαύρου, κ. Κοτσεβού, ἧς ὁ σύζυγος ἦν ὑπάλληλος παρὰ τῇ Ρωσσικῇ Πρεσβείᾳ, καὶ ἥτις εἰς γεῦμα μᾶς ἐκάλεσε. Προσέτι δ' ὡδηγήθην καὶ εἰς τὸν Ζωολογικὸν Κῆπον καὶ εἰς τὸ Θέατρον τοῦ Κρόλλ, ὅπου εἶδον δημοτικήν τινα παράστασιν. Ἄλλως ἔμενον οἰκουρῶν, ὡς ὁ Σωκράτης, ὅταν ἔπλυνον τὸν χιτῶνά του.

Μετὰ ἓξ ἡμέρας τέλος μοὶ ἔφθασαν, μᾶλλον ἀπροσδοκήτως, τ' ἀπολεσθέντα ἐνδύματα, καὶ τὴν ἐπαύριον, 9|21 Ἰουλίου, ἀπῆλθον εἰς Βιέννην, καὶ κατέλυσα εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Νίκης (Victoria), τὸ ἐγγύτερον τοῦ σταθμοῦ, δι' οὗ τὴν ἐπιοῦσαν ἔμελλον ν' ἀναχωρήσω.

Εἰσερχόμενον εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, μὲ ὑπεδέχθη χρυσοστόλιστος θυρωρός, καὶ ὑπηρέται σοβαροὶ μοὶ ἔδειξαν τὸν κοιτῶνά μου, εἰς ὃν ἔφερον καὶ τὸ κιβώτιόν μου. Ἀλλὰ, περιμένων καὶ τὸν ὁδοιπορικὸν σάκκόν μου διὰ νὰ ἐνδυθῶ καὶ πλυθῶ, καὶ βλέπων ὅτι ἠργοπόρουν νὰ μοὶ τὸν φέρωσιν, ἐκωδώνισα καὶ τὸν ἐζήτησα· ὁ ὑπηρέτης ὅμως ἐν ταραχῇ μοὶ εἶπεν ὅτι σάκκον δὲν εἶδε, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἀπεδείχθη ὅτι ἠμέλησαν νὰ τὸν λάβωσιν ἐκ τῆς ἁμάξης, ἥτις εἶχεν ἀναχωρήσῃ, καὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτῆς δὲν ἐγνώριζον οἱ ὑπηρέται, οὐδὲ τὸν εἶχον παρατηρήσῃ· ὥστε ἰδοὺ ἐγὼ πάλιν θῦμα ἐπαναλήψεως τοῦ αὐτοῦ συμβάντος καὶ πολλῶν ἀναγκαίων τῆς ἐνδυμασίας μου ἐστερημένος. Σπεύδων ὅμως νὰ ἐξακολουθήσω τὴν ὁδοιπορίαν μου, περιωρίσθην εἰς τὸ νὰ γράψω πρὸς τὴν ἀστυνομίαν, ἄν ποτε ὁ σάκκος ἤθελεν εὑρεθῇ νὰ μοὶ σταλῇ εἰς Τεργέστην. Οὕτως ἀπῆλθον τὴν ἐπαύριον τὸ πρωΐ, ἐλαχίστην ἔχων ἐλπίδα περὶ τῆς αὐτοῦ ἀνευρέσεως.

Ἐν Τεργέστῃ δὲ κατέλυσα παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ Βυζαντίῳ, παρ' οὗ, τηλεγραφικῶς εἰδοποιηθείς, ἦλθεν ἐκ Βιέννης, ἵνα μὲ ἴδῃ καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀναστάσιος. Καὶ περιποιήσεων μὲν ἔτυχον παρὰ διαφόρων τῶν ὁμογενῶν, εἰς γεύματα προσκληθεὶς παρὰ τῷ κ. Ἀμβροσίῳ Ῥάλλῃ καὶ παρὰ τῷ Προξένῳ κ. Κανέλλῳ, παρ' ᾧ ἀπήντησα καὶ τὴν ὡραίαν συγγενῆ του κ. Bödiger, πλὴν δ' ἄλλων ἀξιοθεάτων τῆς πόλεως, ὡδηγήθην καὶ εἰς τὸ Μιραμάρε, τὴν ὡραίαν ἔπαυλιν, ἐν ᾗ ἥσυχος καὶ εὐδαίμων ἔζη Μαξιμιλιανός, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, ὅτε, φιλοδοξῶν, ἢ μᾶλλον εἰς τῆς γυναικός του τὴν φιλοδοξίαν ἐνδίδων, ἐδέχθη τὸ ὀλέθριον στέμμα τοῦ Μεξικοῦ, τὸ αὐτὸν μὲν τῆς ζωῆς, ἐκείνην δὲ τῶν φρενῶν στερῆσαν. Ἔρημον τότε εἶδον τὸ ἀνάκτορον τοῦτο, καὶ κατανυκτικὴ ἦν ἡ ἐν αὐτῷ ἐπικρατοῦσα σιγή, ζωηρὰν δὲ προσέτι μοὶ ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν καὶ ἡ προφητική, οὕτως εἰπεῖν, σύμπτωσις, ὅτι τὸ εἶδον πλῆρες εἰκόνων καὶ μνημείων τῆς Μαρίας Ἀντωανέττης.

Μείνας δ' ἐν Τεργέστῃ τρεῖς ἡμέρας, τῇ ἑσπέρᾳ τῆς 12|24 ἀπῆλθον διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, καὶ, ἀφ' οὗ ἐξωμάλυνα δυσαρεσκείας τινάς, ἃς ὑπέστην εἰς τὸ τελωνεῖον διὰ μικρὰ κοσμήματα,

ἃ ὁ Ἀναστάσιος Βυζάντιος ἔπεμπε δι' ἐμοῦ εἰς τὴν οἰκογένειάν του, ἐξηκολούθησα πρὸς Βρεντήσιον.

Τῇ ἑπομένῃ ἐστάθμευσα ἐν Βολωνίᾳ ἐπί τινας ὥρας, ἵνα ἴδω τὴν πόλιν, καὶ ἐν τῇ περαιτέρῳ πορείᾳ διὰ τῆς ἐπιπέδου, ἀλλ' ὡραίας ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Ἰταλίας, ἔνθα ἐπανέβλεπον τῆς Ἑλλάδος τοὺς φυσικοὺς χαρακτῆρας, συνοδοιπόρους εἶχον ἐν τῇ ἁμάξῃ τρεῖς κυρίους καὶ μίαν κυρίαν, ζωηρότατα κατὰ πάντα τὸν καιρὸν συνδιαλεγομένους, ἐν ᾧ ἐγὼ διαρκῶς ἐσίγων, μὴ τολμῶν ν' ἀναμιγῶ ἰταλιστὶ εἰς ἀγνώστων Ἰταλῶν διάλογον. Πρὸς τὸ ἑσπέρας εἰς Πέζαρον, τὴν πατρίδα τοῦ Ῥοσσίνη, οὗ ἤκουσα τοὺς συνοδοιπόρους μου δεικνύοντας ἀλλήλοις τὸ ἄγαλμα ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλατείας ἱδρυμένον, ἀπέβησαν οἱ δύω ἐκ τῶν τριῶν κυρίων, καὶ ἐνόησα ὅτι ἡ τύχη μου ἦν νὰ διανυκτερεύσω μετὰ τοῦ τρίτου καὶ τῆς συζύγου του. Ἀλλ' ὅτε, ὑπερβάντες τὸ Ῥίμινι, ἀφίχθημεν εἰς Σηνιγάλην, μετ' ἐκπλήξεως εἶδον ὅτι καὶ ὁ τρίτος κύριος κατῆλθε καὶ αὐτός, τὴν κυρίαν μετὰ σεβασμοῦ ἀποχαιρετήσας, καὶ ἰδοὺ ἡ τύχη μου ἤλλασσε, καὶ ἐπρόκειτο ἤδη μετὰ μόνης τῆς κυρίας νὰ διέλθω τὴν νύκτα, ὅπερ μοὶ ἦν μᾶλλον δυσάρεστον, διότι τόσον τὴν εἶχον ἀκούσῃ ὁμιλητικήν, ὅτε εἶχε τοὺς συμπατριώτας της, ὥστε δὲν ἤλπιζον ὅτι θὰ κατώρθουν, χωρὶς λίαν σκαιὸς νὰ δειχθῶ, νὰ διέλθω πάντα τὸν χρόνον ἐν ἡσυχίᾳ καὶ σιωπῇ.

Καὶ τῷ ὄντι δέ, μόλις ἐμείναμεν μόνοι, καὶ ἡ κυρία μ' ἐρώτησεν ἂν ἐπιτρέπω νὰ κλείσῃ τὸ παράθυρον, διότι δροσερὰ ἔπνεεν ἡ θαλασσία αὔρα. Ἔσπευσα δὲ τοῦτο νὰ πράξω ὁ ἴδιος, μὴ δυνηθεὶς ν' ἀποφύγω νὰ τῇ ἀπαντήσω Ἰταλιστί. Ἐκ τούτου ταχέως συνεδέθη μεταξὺ ἡμῶν συνδιάλεξις, καθ' ἣν εὕρισκον τὴν κυρίαν ἐκείνην καὶ πολλῶν εἰδήμονα καὶ εὐφυᾶ, ἐγὼ δὲ δυσκολίαν τινὰ ᾐσθανόμην νὰ τῇ ἀπαντήσω εἰς τὴν Ἰταλικήν. Ἐν τούτοις, μεταξὺ λόγων, συνέπεσε νὰ μοὶ εἴπῃ ὅτι ἔρχεται ἐκ Βιέννης. Τότε τὴν ἠρώτησα μὴ ἴσως ὁμιλεῖ ὀλίγον καὶ τὴν γερμανικήν· καί, ἐπὶ τῇ καταφατικῇ ἀπαντήσει της, τὴν παρεκάλεσα, ἂν ἐπιτρέπῃ, νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὸν διάλογον γερμανιστί, διότι δι' ἐμὲ θὰ ἦν εὐκολώτερον. Ὡς δὲ προθύμως συνῄνεσεν, εἶδον μετ' ἐκπλήξεως ὅτι ὡμίλει τὴν Γερμανικὴν οὐχ ἧττον καλῶς ἢ τὴν Ἰταλικήν. Προϊόντος δὲ ζωηρότερον ἤδη τοῦ λόγου,

παρήνειρε κατὰ τύχην εἰς αὐτὸν λέξεις τινὰς γαλλιστί, καὶ τόσον ἀπταίστως ἐπρόφερεν, ὥστε ἠθέλησα νὰ μάθω μὴ ἴσως ὁμιλεῖ καὶ τὴν Γαλλικήν. Ὡς δὲ καὶ τοῦτο μοὶ ὡμολόγησε, ἐδέχθημεν ταύτην ὡς γλῶσσαν τῆς περαιτέρω συνδιαλέξεως. Ἀλλ' ἐκπλαγεὶς διὰ τὴν εὐχέρειαν καὶ τὴν χάριν μεθ' ἧς ἐξεφράζετο, τὴν ἠρώτησα ἂν τολμῶ νὰ τὴν παρακαλέσω νὰ λύσῃ τὴν ἀπορίαν μου περὶ τοῦ ἔθνους εἰς ὃ ἀνήκει, ἂν ἦν Ἰταλίς, Γερμανὶς ἢ Γαλλίς.

— Οὐδέτερον τούτων, μοὶ εἶπεν. Ἀλλαχοῦ ἐστὶν ἡ πατρίς μου.

— Θὰ φανῶ ἀδιάκριτος, εἶπον, ἂν ἐρωτήσω ποῦ;

— Τὰ κτήματά μου, ἀπήντησε, κεῖνται ἐπὶ νήσου μακρὰν κειμένης, καὶ ἧς πιθανῶς οὐδὲ τὸ ὄνομα σᾶς εἶναι γνωστόν.

— Δὲν εὐαρεστῆσθε νὰ μ' εἰπῆτε τὸ ὄνομα τοῦτο; Τὶς οἶδεν ἂν δὲν φθάνωσιν ὡς ἐκεῖ αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις μου. Πῶς καλεῖται ἡ νῆσός σας;

— Εὔβοια!

— Εὔβοια! Λοιπὸν εἶσθε ἴσως Ἑλληνίς! ἀνέκραξα ἑλληνιστί, ἐν μεγίστῃ ἐκπλήξει, ἥτις ὅμως δὲν ὑπερέβη τὴν ἰδικήν της, ὅτε μὲ ἤκουσεν Ἑλληνικὰ ὁμιλοῦντα.

— Πῶς! εἶσθε Ἕλλην! ἀνεφώνησεν ἑλληνιστὶ καὶ αὐτή

Τότε ἔμενε νὰ γνωρισθῶμεν πληρέστερον, καὶ ἀφ' οὗ τῇ εἶπον τὸ ὄνομά μου, ἔμαθον ὅτι ἦτον ἡ κ. Σμαράγδα Πουλουμπέρη. προγονὴ τοῦ κ. Ἐμμανουὴλ Ἀργυροπούλου, γνωστοτάτου μου, διότι εἶχε νυμφευθῇ εἰς πρῶτον γάμον τὴν Δομνίτσαν Λουτσίκαν, θυγατέρα τοῦ θείου μου, Αὐθέντου Ἀλεξάνδρου Σούτσου. Ἀδελφὴ δὲ τῶν κ. Δημ. Δρόσου καὶ Δημ. Καρατζᾶ, εἶχε νυμφευθῇ τὸν Ἰταλὸν Ἱππόλυτον Blanc, Οἰκονομικὸν Ἔφορον τῆς Κάτω Ἰταλίας, κατοικοῦντα εἰς ἀγροικίαν παρὰ τὸ Βάρι, εἰς ἣν ἡ κ. Blanc μὲ προσεκάλεσε νὰ διαμείνω τινὰς ἡμέρας. Δυστυχῶς ὅμως τὰ καθήκοντα τῆς ὑπηρεσίας δὲν μοὶ ἐπέτρεπον τὴν ἀναβολὴν ταύτην. Ἐμείναμεν ὅμως ἀμφότεροι δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἄγρυπνοι, συνδιαλεγόμενοι Ἑλληνιστὶ μέχρι τῆς ἐπαύριον, ὅτε ἀφίχθημεν εἰς Βάρι. Ἐνταῦθα ὁ κ. Blanc περιέμενε τὴν σύζυγόν του, ἥτις μὲ παρουσίασεν εἰς αὐτόν, καὶ μοὶ ἐπανέλαβε καὶ αὐτὸς τὴν πρόσκλησιν, ἣν δὲν ἐδυνήθην νὰ δεχθῶ.

Περὶ τὴν μίαν δὲ μετὰ μεσημβρίαν ἀφίχθην εἰς Βρεντήσιον, καὶ εἰς τὰς 5 τὸ ἑσπέρας ἐπεβιβάσθην εἰς τὸ Ἰταλικὸν ἀτμόπλοιον Alessandro Volta, καὶ ἐναντίαν ἔχων τὴν θάλασσαν, ναυτιῶν δὲ δι' ὅλης τῆς νυκτός, κατέπλευσα, τοῦ ἡλίου ἄρτι διαγελῶντος, εἰς Κέρκυραν. Ἐνταῦθα, δυστυχῶς, δὲν εὗρον τὸν Νομάρχην κ. Μαυροκορδάτον, ὁ δὲ τῆς νομαρχίας Γραμματεὺς κ. Βασιλειάδης ἐπένθει βαθέως, διότι τὸ παιδίον του, κρημνισθὲν ἀπὸ τοίχου, εἶχε φονευθῇ. Εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον δὲ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου οἰκήσας, ἔσπευσα, ὡς πάντοτε, πρὸς τὸν πεπαιδευμένον φίλον μου κ. Ρωμανόν, παρ' ᾧ πᾶσαν εὗρον δεξίωσιν καὶ περιποίησιν, καὶ τὴν μὲν ἑσπέραν, ἐν τῇ συναναστροφῇ τῆς οἰκίας του, ἤκουσα τῶν ἀδελφῶν του, Μαρίνης καὶ Ἀγγελικῆς, ἀδουσῶν, τὴν δ' ἡμέραν μὲ ὡδήγησεν εἰς τὸ Βασιλικὸν ἀγροκήπιον, καὶ εἰς τὸ περίεργον κατάστημα τοῦ Δημαρχείου, ἐν ᾧ, πλὴν ἄλλων, διετηροῦντο ἀρχαῖα ἀγγεῖα, κιονόκρανον, ἔχον ἀρχαϊκὴν ἐπιγραφήν, εἰκόνες ἐνετικαί, ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Κερκύρας. Εἰς αὐτὰς παρίστατο ὁ Ὀδυσσεὺς ἐσταλμένος ὡς ἱππότης μεσαιωνικός, ἡ Ναυσικάα ὡς κυρία κομψευομένη, ὁ Ἡρακλῆς ὡς κρεωπώλης. Ἐκεῖ διατηρεῖται καὶ προτομὴ τῆς κ. Μοτσηνίγου, ἥτις ἐπροικοδότησε τὸ ἐγχώριον Λύκειον. Ἐπεσκέφθημεν δὲ μετὰ ταῦτα καὶ τὸ παλαιὸν καὶ ἀπὸ τῶν ἐνετικῶν χρόνων διατηρούμενον ἀρχεῖον τῆς πόλεως, περιέχον κώδικας ἀπὸ τοῦ 1400, καὶ ἔγγραφα ἀρχαῖα, καί, τὰ περιεργότερα ἐν αὐτοῖς, τὰ τῶν πρεσβειῶν εἰς Ἐνετίαν, κεκοσμημένα διὰ μικρογραφιῶν. Εἶτα δὲ μετέβην εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Διονυσίου, ἥτις ἄλλοτε ἐσεμνύνετο ἐπὶ ταῖς ἁγιογραφίαις τοῦ ἐγχωρίου ἐπισήμου ζωγράφου Δοξαρᾶ, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀγγλοκρατίας ἀβελτέρως αὐτὰς καταστραφείσας, ἀντικατέστησαν ὑπὸ νέων ἔργων πάσης ἀξίας ἐστερημένων. Μία δὲ καὶ μόνη εἰκὼν τοῦ Δοξαρᾶ διεσώθη παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ Μουστοξύδου, παριστῶσα τὸν Schulenburg, ὅστις εἶχε φιλοξενήσῃ τὸν καλλιτέχνην. Καὶ παρὰ τῷ ἰατρῷ Βερέττα δὲ εἶδον τὴν οὐκ' εὐκαταφρόνητον αὐτοῦ νομισματικὴν συλλογήν. Ἐπισκεφθεὶς δὲ καὶ τὸν Γάλλον Πρόξενον κ. Faure, τὴν κ. Θεοτόκη, εἰς ἧς τὴν θυγατέρα, Ἀγγελικήν, εἶχον ἀπευ-

θύνη ποίημα πρὸ ἐτῶν, καὶ τὸ ἐκπαιδευτήριον τοῦ κ. Βαλσαμάκη, ὅστις ἦν μέλος ἀντεπιστέλλον τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας καὶ Μεγαλόσταυρος τοῦ Ἁγ. Μιχαήλ, τὸ ἑσπέρας τῆς 16/28 Ἰουλίου ἐπεβιβάσθην εἰς τὸ βραδυπόρον ἀτμόπλοιον, τὰς ***Ἀθήνας*** (τὸν ἀρχαῖον ***Ὄθωνα,*** οὕτω μετονομασθέντα μετὰ τὴν μεταπολίτευσιν), καὶ ἐν ἄκρᾳ γαλήνῃ εἶδον τελευταῖον ἀντικείμενον περὶ τὰς 9 1/2 τὴν νῆσον Παξούς.

Τῇ δ' ἐπαύριον, καταπλεύσας, ἀλλὰ μὴ ἀποβὰς εἰς Κεφαλληνίαν, ἐν δὲ Ζακύνθῳ μετ' ἄλλων συνοδοιπόρων τὸ καφφενεῖον μόνον καὶ τὴν Λέσχην ἐπισκεφθείς, ἀφίχθην περὶ τὰς 11 τῆς νυκτὸς εἰς Πάτρας, καὶ μετὰ δίωρον ἐκεῖ στάθμευσιν, ἀπεπλεύσαμεν ἐν πλήρει γαλήνῃ καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, κατὰ τὴν ὥραν 11 1/2 προσωρμίσθημεν εἰς Κόρινθον, ὅπου πολλοὺς ἀπήντησα γνωρίμους καὶ σχετικούς, ἐν ἄλλοις τὸν Κωνστ. Παπαρρηγόπουλον καὶ τὸν Μεσηνέζην, καί, ὑπερβάντες ἐφ' ἁμάξης τὸν Ἰσθμόν, κατήχθημεν διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου, τοῦ ***Πανελληνίου,*** περὶ τὰς 5 εἰς τὸν Πειραιᾶ, καὶ εἰς τὰς 6 1/2, ἀναβὰς εἰς Ἀθήνας, κατέλυσα εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, καὶ αὐθωρεὶ ἐπεσκέφθην τὸν ἰσάδελφον μοι Βυζάντιον, καὶ ἀνεζήτησα τὸν Ὑπουργὸν Π. Δηλιγιάννην, παρ' οὗ ἔμαθον ὅτι μετατίθεμαι εἰς τὴν ἐν Παρισίοις Πρεσβείαν (18/30 Ἰουλίου 1868).

Ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου ὁ Βασιλεὺς εἶχε νυμφευθῆ, καί, παρουσιασθεὶς εἰς τὴν Α. Μ. τὴν Βασίλισσαν, ἐθαύμασα τὴν καλλονήν της, καὶ τὴν ἐπὶ τῆς χαριεστάτης μορφῆς της ἐπιφαινομένην ἀγαθότητα τοῦ χαρακτῆρος της. Ἐπεδήμει δὲ τότε ἐν Ἀθήναις καὶ ἡ μήτηρ της, ἡ Μεγάλη Δούκισσα Κωνσταντίνου, ἧς τὴν ἐξαίσιον καλλονὴν εὗρον οὐχὶ παρακμάσασαν, ἀλλ' ὡριμωτέραν καὶ σοβαρωτέραν ἢ τὴν πρώτην φοράν, ὅτε τὴν εἶχον ἰδῆ ἐπὶ τῆς ὑπουργείας μου.

Διέμεινα δ' ἐν Ἀθήναις ἐπὶ εἰκοσιτρεῖς ὅλας ἡμέρας, καὶ ἐπ' αὐτῶν, πολλάκις ἰδὼν τὸν Ὑπουργόν, εἰς ὃν ἔδωκα καὶ ὑπόμνημα περὶ τῆς ἐν Ἀμερικῇ ἐνεργείας μου, καί, δὶς παρουσιασθεὶς εἰς τὸν Βασιλέα, ἔλαβον τὰς ὁδηγίας περὶ τῆς νέας ἀποστολῆς μου, ἀφορώσας κυρίως τὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπέναντι

τῆς ἐν ἐπαναστάσει διατελούσης Κρήτης, καὶ παραγγελίας ὅπλων, πλοίων καὶ κοπῆς νέων νομισμάτων, καὶ πολλοὺς ἐπεσκέφθην τῶν πολιτευομένων, εἴτε τῇ συμπολιτεύσει ἀνηκόντων, εἴτε τῇ ἀντιπολιτεύσει, ἂν ἐφρόνουν ὅτι παρ᾽ αὐτῶν ἐδυνάμην ν᾽ ἀκούσω τὶ χρήσιμον εἰς τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος. Ἐν ἄλλοις δὲ εἶδον ἐπανειλημμένως καὶ τὸν κ. Βούλγαρην. Εἰς τὸν κ. Μαυρομιχάλην, ὑπουργὸν διατελοῦντα τῆς Ἐκπαιδεύσεως, ἔδωκα ὑπόμνημα περὶ ἱδρύσεως Ἀκαδημίας, καὶ ἄλλο περὶ ἐθνικοῦ Θεάτρου, ἀμφότερα μείναντα ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου ἀποτελέσματος· καὶ ἐκ τῶν ξένων Πρέσβεων ἐπεσκέφθην τὸν τῆς Τουρκίας κ. Φωτιάδην πολλάκις, τὸν τῆς Ῥωσσίας κ. Νοβικόφ, τὸν τῆς Αὐστρίας κ. Τέσταν, παρ᾽ ᾧ καὶ ἐγευμάτισα, καὶ τὸν τῆς Ἀμερικῆς κ. Τυκκερμάν, ὅστις, καθ᾽ ὃ ὀφείλων εἰς ἐμὲ τὸν διορισμόν του, μὲ ὑπεδέχθη χαίρων, ἢ κἂν ὡς ἂν ἔχαιρε, καὶ ἔπεμψε τὸν μικρὸν υἱόν του νὰ εἰπῇ εἰς τὴν κ. Τυκκερμάν, ὅτι ἐγὼ ἤμην ἐκεῖ. Μετ᾽ ὀλίγον δ᾽ ἐπέστρεψε τὸ παιδίον.

— Εἶπες εἰς τὴν μητέρα σου ὅτι ὁ κ. Ῥαγκαβῆς εἶν᾽ ἐδῶ ; ἠρώτησεν ὁ κ. Πρέσβυς.

— Τὸ εἶπον, ἀπεκρίθη ὁ μικρός.

— Καὶ τί ἀπεκρίθη;

— Ὅτι δὲν τὴν μέλει.

Κωμικὸν ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀπαντήσεως ταύτης ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ κ. Τυκκερμάν, ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ ἐπὶ τῆς ῥάχεως τοῦ δυστυχοῦς μικροῦ, διότι ὁ πατήρ του τὸν ἐδίωξε γρονθοκοπῶν αὐτόν, καὶ ἐγὼ ἐπενέβην διὰ νὰ τὸν σώσω· ὅτε δὲ εἰσῆλθεν ἡ κ. Τυκκερμάν, ἀμφότεροι οἱ σύζυγοι ἦσαν λίαν τεθορυβημένοι καὶ τόσῳ μᾶλλον, καθ᾽ ὅσον ἐγὼ ἐγέλων.

Τὰς τρεῖς δὲ τελευταίας ἡμέρας, ἐπανελθοῦσα ἐξ ὁδοιπορίας ἡ οἰκογένεια τοῦ κ. Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου, μὲ παρέλαβεν ἐκ τοῦ ξενοδοχείου καὶ κατέλυσα εἰς αὐτήν.

Τὴν δὲ προτελευταίαν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου ἔφθασεν ἐκ Τεργέστης καὶ ὁ ἐν Βιέννῃ ἀπολεσθεὶς σάκκος μου, πρὸς δόξαν καὶ ἔπαινον τῆς ἀστυνομίας τῆς Αὐστριακῆς πρωτευούσης.

Μετὰ τὴν βραχυήμερον λοιπὸν ἐν Ἀθήναις διαμονήν μου,

πρὸς ἄλλο σημεῖον τοῦ ὁρίζοντος ἔχων νὰ στρέψω τὴν ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου μέριμνάν μου, ἀπῆλθον τὸ Σάββατον, 10|22 Αὐγούστου, καί, ἐν Πειραιεῖ φιλοξενηθείς, ἐδείπνησα καὶ διενυκτέρευσα παρὰ τῷ Πρέσβει τῆς Τουρκίας καὶ φίλῳ μου κ. Φωτιάδη, καὶ τῇ ἐπαύριον ἀπέπλευσα, συνοδοιπόρον ἔχων, πλὴν ἄλλων, καὶ τὸν κ. Ν. Μαυροκορδάτον, ἄρτι διορισθέντα Νομάρχην εἰς Κέρκυραν.

Κατὰ τὸν κατάπλουν εἰς Καλαμάκιον, τὸ ἀτμόπλοιον ἡμῶν, ὡς Πρέσβυν φέρον, ὕψωσε τὴν σημαίαν εἰς τὸν μέσον ἱστόν. Τοῦτο δ' ἰδὸν τὸ ἐκεῖ σταθμεῦον πολεμικὸν πλοῖον, ἔπεμψε τὴν μεγάλην του λέμβον, ἵνα μὲ ἀποβιβάσῃ μετὰ τοῦ κ. Μαυροκορδάτου, ὅστις τῆς ἀξιοπρεπείας ἀμφοτέρων ἡμῶν ἐθεώρει νὰ διατελῶμεν καθ' ὅλον τὸ διάστημα εἰς σπουδαίας πολιτικὰς συνδιαλέξεις, τὴν περὶ τῶν σκευῶν ἀναξίαν ἡμῶν μέριμναν ἀφιέντες τοῖς ὑποδεεστέροις. Οὕτως ἀποβάντες, μετέβημεν εἰς τὸ οἷον δήποτε ξενοδοχεῖον τοῦ χωρίου καὶ ἐπρογεύθημεν ὅπως δήποτε· ἀλλ' ὅτε ἦλθεν ἡ ὥρα τοῦ ν' ἀπέλθωμεν ἐφ' ἁμαξῶν εἰς Λουτράκιον, συμπεριλαμβάνοντες καὶ τὰ σκεύη ἡμῶν, τότε ἀνεκάλυψα, ὅτι ἔλειπεν ἀπ' αὐτῶν.... ὁ σάκκος μου, αὐτὸς ὁ σάκκος, ὃς εἶχεν ἀπολεσθῇ ἐν Βιέννῃ, καί, ἀνευρεθεὶς ὑπὸ τῆς ἐκεῖ ἀστυνομίας, μοὶ εἶχεν ἀποσταλῇ. Τῆς Βιενναίας ὅμως ἀστυνομίας ἠλαττοῦτο δυστυχῶς ἡ τοῦ Καλαμακίου, καὶ μεταξὺ λέμβου καὶ ἀποθήκης ὁ σάκκος ἐκ δευτέρου ἀπολεσθείς, οὐδέποτε πλέον μοὶ ἐπεστράφη.

Ὁ Κορινθιακὸς κόλπος δὲν ἦν, ὡς τὸν περιέμενον, ὁμαλός, καί, ἐνοχληθεὶς ἐκ τῆς θαλάσσης, ἀπέβην ἐν μέσῃ νυκτὶ πρὸς ἀναψυχὴν εἰς Πάτρας, καὶ περιῆλθον τὴν κοιμωμένην πόλιν, τὴν ἐπιοῦσαν δ' ἐν νηνεμίᾳ πλέοντες, ἀπέβημεν εἰς Ζάκυνθον, καθ' ὥραν τόσον πρωϊνήν, ὥστε ἐξηγείραμεν τῆς κλίνης του τὸν Νομάρχην κ. Κολποδίνον, καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Μοιράρχου κ. Βουδούρη ἐπεσκέφθημεν τὴν Λέσχην τῆς πόλεως.

Ἐπίσης δ' ἀπέβην περὶ μεσημβρίαν εἰς Κεφαλληνίαν, ὅπου Νομάρχην εὗρον τὸν φίλον καὶ ποτὲ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπάλληλόν μου κ. Ἰωάννην Δεληγιάννην, Γυμνασιάρχην δὲ τὸν ἐν Γερμανίᾳ παιδευθέντα κ. Πετρῆν. Εἷς τῶν

συνοδοιπόρων μου, ὁ κ. Λεονάρδος, υἱὸς τοῦ ποτὲ Λογιστοῦ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως, ὅτε ἐγὼ ἤμην Σύμβουλος εἰς αὐτό, μοὶ ἐνεπιστεύθη ὅτι προτάσεις ἐγένοντο, ἵνα τὴν ἀδελφήν του νυμφευθῇ ὁ κ. Πετρῆς, καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ ὑποστηρίξω αὐτάς, ὅπερ προθύμως καὶ ἐν πεποιθήσει ἔπραξα, καὶ τὸ συνοικέσιον ἔγινεν. Ἐπεσκέφθην δὲ καὶ τὴν κ. Ριβαρόλα, ἀδελφὴν τῆς κ. Ρώκ, ἣν ἐν Παρισίοις εἶχον ἰδῆ νέαν καὶ εὔθυμον, καὶ ὑφ᾽ ἧς εἶχον ὁδηγηθῆ εἴς τινος περιφήμου μάντιδος, εἰπούσης ἡμῖν τὴν τύχην μας· τὴν εὗρον δ᾽ ἐν Κεφαλληνίᾳ ἔγκλειστον μεθ᾽ ἑνὸς καθολικοῦ ἱερέως, ὅστις καθ᾽ ἑκάστην τῇ ἀνεγίνωσκεν ἀνὰ μίαν ἀκολουθίαν, καὶ μεταβεβλημένην, ὅπως δὲν ἐνθυμοῦμαι νὰ τῇ εἶχε προειπῇ ἡ μάντις.

Παραπλεύσαντες δὲ τοὺς Παξούς, ἀφίχθημεν τὴν νύκτα εἰς τὰς 11 1/2 εἰς Κέρκυραν, ὅπου μ᾽ ἐδέχθη εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ μ᾽ ἐφιλοξένησεν ὁ φίλος Νομάρχης κ. Μαυροκορδάτος. Τῇ δ᾽ ἐπαύριον, ἀφ᾽ οὗ ἀνεπλήρωσα, δι᾽ ἀγορᾶς νέου, τὸν ἀνεπιστρεπτὶ ἀπολεσθέντα σάκκον, ἔγραψα ἐπιστολάς, καὶ μετὰ τοῦ κ. Μαυροκορδάτου παρευρέθην εἰς μνημόσυνον τοῦ Μουστοξύδου, ἐπρογεύθην παρὰ τῷ Προξένῳ τῆς Γαλλίας κ. Faure, ἀδελφῷ τοῦ κ. Fabre du Faure, καὶ κατὰ τὰς 5 1/2 ἐπεβιβάσθην εἰς τὸ πολυτελὲς ἀτμόπλοιον Principe Odone, ἵνα μεταβῶ εἰς Βρεντήσιον. Πρὸ τοῦ ἀπόπλου ἦλθεν εἰς ἀποχαιρετισμόν μου ἡ ἐξ Ἀθηνῶν φίλη μου, καὶ ἰδίως φίλη τῆς οἰκογενείας Βυζαντίου, κ. Κοτάκη, καὶ μετὰ χαρᾶς εἶδον ὅτι εἶχον συνοδοιπόρον τὸν ποτὲ συμμαθητὴν καὶ ἔπειτα συνυπουργόν μου, τὸν χρηστὸν πολίτην καὶ πεπαιδευμένον κ. Προβιλέγιον μετὰ τῆς ὡραίας συζύγου του, ἣν ἄρτι εἶχε νυμφευθῇ, θυγατρὸς τοῦ Γερουσιαστοῦ κ. Παξιμάδη.

Καθ᾽ ὅλην τὴν νύκτα ἐντελὴς ἦτον ἡ νηνεμία, καὶ οὐδ᾽ αἰσθανόμεθα κἂν ὅτι πλέομεν, δι᾽ ὃ καί, ὅτε ἀφίχθημεν εἰς Βρεντήσιον, κατὰ τὴν 6ην ὥραν τῆς πρωΐας (14/26 Αὐγ. Τετάρτην) ἐπρότεινα εἰς τὸν συνοδοιπόρον μου, ἂν δὲν ἐπροτίμα νὰ ἐξακολουθήσωμεν ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου μέχρι τῆς πόλεως Βάρη, ἀντὶ τῆς διὰ σιδηροδρόμου ὁδοιπορίας, ἣν ἐκ πείρας ἐγνώριζον ὡς

μονότονον, καὶ ἐν Ἰταλίᾳ τότε οὐχὶ ἄριστα ὠργανωμένην. Ἡ κ. Προβιλεγίου ὅμως διεμαρτυρήθη, διότι ἀπεστρέφετο, ὡς ἔλεγεν, ἀληθῶς ὅμως ἐφοβεῖτο τὴν θάλασσαν. Ἀλλ' ἡ ὑγρὰ ἐπιφάνεια ἦτο τότε ὡς καθρέπτης στιλπνὴ καὶ ἀτάραχος, καὶ ἀντανέκλα τὸν οὐρανὸν τόσον κυανοῦν καὶ ἀνέφελον, ὥστε ἡ ἐπιμονὴ ἐμοῦ καὶ τοῦ κ. Προβιλεγίου ὑπερίσχυσε μέχρι τέλους, καὶ παρεπλεύσαμεν τὰς πρασίνους καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἁλιτενεῖς τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας ἀκτάς, τοσοῦτον ἡσύχως, ὥστε αὐταὶ μᾶλλον ἐφαίνοντο βραδέως προερχόμεναι ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν ἀκινητούντων, κατάστικτοι ὑπὸ πόλεων καταλεύκων, γραφικῶς διαφαινομένων διὰ τῶν ἐλαιώνων. Τὸ πανόραμα ἦν θελκτικώτατον, καί, κατὰ παράκλησίν μου, ὁ πλοίαρχος εὐηρεστήθη νὰ διατάξῃ νὰ στρωθῇ τὸ πρόγευμα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἵνα οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν στερηθῶμεν τῆς ὡραίας ταύτης θέας, καὶ τοῦ ζεφύρου, ὅστις μᾶς ἐδρόσιζε, χωρὶς κἂν νὰ ῥικνῇ τὴν ὑγρὰν ἐπιφάνειαν.

Οὐδ' αὐτὴ ἡ κ. Προβιλεγίου ἐδύνατο νὰ μὴ ὁμολογῇ τὴν ὡραιότητα τῆς θαλασσοπλοΐας· ἀλλ' ὁ θαυμασμὸς αὐτῆς εἶχε τὰ ὅριά του. Πολλάκις, δεικνύουσά μοι μακρὰν σημεῖόν τι εἰς τὴν κυανὴν ἔκτασιν,

— Ἰδέτε, μοὶ ἔλεγε μετὰ φωνῆς ὑποτρεμούσης, τὸ λευκὸν ἐκεῖνο πρᾶγμα. Τὶ σᾶς φαίνεται ;

— Μοὶ φαίνεται, Κυρία μου, λάρος ἐντρυφῶν εἰς τὴν νηνεμίαν καὶ ἁλιεύων.

— Ἆ ! Εἶσθε βέβαιος ὅτι δὲν εἶναι ἀφρὸς κυμάτων ;

Οὕτω μετὰ μεσημβρίαν ἐφθάσαμεν εἰς τὸν λιμένα τῆς πόλεως Βάρη, ὅπου εἴχομεν τὴν δυσαρέσκειαν νὰ διέλθωμεν διὰ τοῦ τελωνείου καὶ ὑποβάλωμεν τὰ σκεύη ἡμῶν εἰς ἐξέτασιν, ἣν ὅμως θὰ ὑφιστάμεθα καὶ ἐν Βρεντησίῳ, ἂν ἐκεῖ εἴχομεν ἀποβιβασθῇ. Εἶτα δέ, παραδόντες τὴν ἀποσκευὴν ἡμῶν εἴς τινα ἀχθοφόρον, ἐτέθημεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ, καὶ τῷ εἴπομεν νὰ μᾶς φέρῃ εἴς τι τῶν πλησιεστέρων καὶ καλητέρων ξενοδοχείων, ἵνα διανυκτερεύσωμεν.

Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ἀφ' οὗ διέβη τινὰς ὁδούς, ἔστη τέλος ἐμπρὸς εἴδους τινὸς μαγειρείου, ὅπου ὅμως τῷ εἶπον ὅτι δὲν

ὑπῆρχε δι᾿ ἡμᾶς θέσις· ὅτε δ᾿ ἠρωτήσαμεν ἂν καλήτερον κατάλυμα δὲν εἶχεν ἡ πόλις, ἀπήντησε καταφατικῶς, καὶ μᾶς ἔφερεν ὀλίγον περαιτέρω εἰς οἰκίαν, πενιχρὰν καὶ αὐτήν, ἀλλ' ἧς ἡ ξενοδόχος περιχαρῶς μᾶς ἐδέχθη, εἰποῦσα ὅτι ἔχει ἄφθονον τόπον νὰ θέσῃ εἰς ἡμῶν τὴν διάθεσιν. Παραλαβοῦσα λοιπὸν ἡμᾶς καὶ τὰ σκεύη ἡμῶν, μᾶς ὡδήγησεν ἐπάνω εἰς εὐρυτάτην αἴθουσαν περιέχουσαν μεγάλην κλίνην, καὶ παρέδωκεν αὐτὴν εἰς ἡμᾶς.

— Καὶ τὸ ἄλλο δωμάτιον, ἠρώτησα, ποῦ κεῖται;

— Ἄλλο δωμάτιον; εἶπε. Δὲν ἔχω ἄλλο δωμάτιον.

— Πῶς; εἶπον. Ἀλλ᾿ ἐγὼ ποῦ θὰ μείνω;

— Τὸ δωμάτιον τοῦτο, ἀπήντησεν, εἶναι ἱκανῶς εὐρύ. Ἂν θέλετε, μπορῶ νὰ προσθέσω καὶ ἄλλην κλίνην.

Ἀλλὰ βλέπουσά με ἀνένδοτον ἀπόφασιν ἔχοντα νὰ ζητήσω μᾶλλον ἀλλαχοῦ νυκτερινὸν κατάλυμα, παρὰ νὰ μείνω εἰς τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο, ἔστω καὶ εἰς ἄλλην κλίνην, ἀπεφάσισε τέλος νὰ μοὶ ὑποσχεθῇ ὅτι θέλω ἔχῃ ἄλλον κοιτῶνα.

Ἐξελθόντες δὲ περιήλθομεν ὀλίγον τὴν πόλιν, καὶ εἴδομεν μετ᾿ ἐκπλήξεως ὅτι εἰς ἄλλας συνοικίας εἶχεν ὡραῖα ξενοδοχεῖα, ἃ ὁ ὁδηγὸς ἡμῶν φαίνεται ὅτι ἠγνόει ἢ ὡς ἀναξίους ἐθεώρει ἡμᾶς. Ἀφ᾿ οὗ δ᾿ ἐδειπνήσαμεν εἰς τὴν αἴθουσαν ἢ τὸν κοιτῶνα τοῦ κ. Προβιλεγίου, μ᾿ ἔφερεν ἡ οἰκοδέσποινα εἰς ἀπέναντι κείμενον ἡμισκότεινον δωμάτιον, ὅπου ταχέως κατεκλίθην εἰς μικρὸν καὶ λιτὸν κράββατον ἐν μιᾷ τῶν γωνιῶν, προχείρως στρωθέντα. Ἐπὶ πολὺ ὅμως νὰ κοιμηθῶ μοὶ ἦτο ἀδύνατον, διότι ἐκ παρακειμένου δωματίου ἀντήχουν θορυβώδεις συνομιλίαι καὶ γέλωτες συνδειπνούντων καὶ συνευοχουμένων νέων καὶ νεανίδων, καί, ἐνῷ διελογιζόμην ὅτι πολὺ κατάλληλον δὲν ἦν τὸ δοθέν μοι ἀναπαυτήριον, ἠνεώχθη ἡ μετὰ τοῦ δωματίου κοινωνοῦσα θύρα, ἣν δὲν εἶχον ἕως τότε παρατηρήσῃ, καὶ μία τῶν νεανίδων, ἔτι εὐθύμως γελῶσα, διῆλθε διὰ τοῦ κοιτῶνός μου, ὅστις φαίνεται ὅτι συνήθως ἦν ἁπλῆ δίοδος, καὶ ἐξῆλθε διὰ τῆς ἑτέρας θύρας, καὶ τοῦτο καὶ ὑπ᾿ ἄλλων πολλάκις ἐπανελήφθη. Τέλος, ἀφ᾿ οὗ ὀλίγον ἐκόπασεν ἡ γειτονικὴ εὐθυμία, ἀπεκοιμήθην· τὴν δ᾿ αὐγήν, ὅτε ἠνέωξα τοὺς ὀφθαλμούς, εἶδον πρὸς μεγίστην μου ἔκπληξιν εἰς τὴν ἄλλην

γωνίαν ἄνθρωπον καθήμενον ἐπὶ κλίνης, ἥτις φαίνεται ὅτι προσετέθη ὅτε ἐγὼ ἐκοιμώμην, καὶ ἐνδυόμενον. Προσποιηθεὶς ἐπομένως ὅτι κοιμῶμαι εἰσέτι, μόνον ὅτε αὐτὸς ἡτοιμάσθη καὶ ἐξῆλθεν, ἠγέρθην καὶ ἐγκατέλιπον τὸν πρωτοφανῆ μου κοιτῶνα.

Κατὰ τὰς 6 ½ δ' ἀπήλθομεν διὰ ξηρᾶς, καὶ, χωρισθεὶς εἰς Foggia ἀπὸ τῶν Προβιλεγίων, ἀπερχομένων εἰς Νεάπολιν, διηυθύνθην εἰς Βολωνίαν καὶ Τουρίνον, δι' ὁδοῦ ὁμαλῆς καὶ ὡραίας. Εἰς τῆς τελευταίας δὲ ταύτης πόλεως τὸν πολυτελέστατον σταθμόν, τότε ἕνα τῶν πολυτελεστέρων τῆς Εὐρώπης, ἀφίχθην τῇ ἐπαύριον, εἰς τὰς 6,20, καί, καταλύσας εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον Tre Corone, ἐπεσκέφθην μετὰ ξεναγοῦ τ' Ἀνάκτορα, ὅπου εἶδον εἰκόνας τοῦ Ceretti (ἀδελφοῦ), καὶ ἄλλας μαχῶν τοῦ Azelio· εἶτα τὸ αἰγυπτιακὸν μουσεῖον, πλούσιον εἰς μομμίας, κανθάρους, παπύρους, μετὰ ἑλληνορωμαϊκοῦ τμήματος, περιέχοντος ἀγάλματα Ἀφροδίτης, Αὐτοκρατόρων, δύω Σωκράτας, ὧν ὁ εἷς ἔχει εὐφυεστάτην τὴν ἔκφρασιν, ὁ δ' ἕτερος παραμορφούσας αὐτὸν ἐπισκευάς. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας εἶχε κρημνισθῇ ἡ ὁδὸς τοῦ Mont Cennis, ἠναγκάσθην ν' ἀπέλθω ἐφ' ἁμάξης, καί, διελθὼν τὴν πόλιν καὶ τὸν Πάδον, ἀπῆλθον περὶ τὴν 1 ½ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς Suze, πόλιν μικράν, ἐν μυχῷ κοιλάδος κειμένην καὶ ἄποψιν ἔχουσαν πρὸς ὡραῖα ὄρη, καὶ ἀπωτέρω πρὸς τὰς χιονοσκεπεῖς Ἄλπεις.

Ἐκεῖθεν δέ, περὶ τὰς 6 μ. μ. ἀπῆλθον δι' ἁμάξης (diligence), ὅπου ἤμην συμπεπιεσμένος μετὰ πέντε ἄλλων συνοδοιπόρων, ὥστε ἀμοιβαίως συνετελέσαμεν εἰς τὸ νὰ διανυκτερεύσωμεν πάντες ἄϋπνοι καὶ ἐλεεινῶς. Ἡ ὁδός, ὑπὸ Ναπολέοντος Α΄. πρὸς στρατηγικοὺς σκοποὺς χαραχθεῖσα, παρακολουθεῖ τὰς βαθείας χαράδρας τοῦ Mt Genevre, καὶ περὶ τὴν μίαν μετὰ τὸ μεσονύκτιον, εἰς τὸ ὁμώνυμον χωρίον, κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Γαλλίας, ὑπεβλήθημεν εἰς τελωνιακὴν ἐπίσκεψιν, καθ' ἣν χρήσιμον ὑπῆρξέ μοι τὸ διπλωματικόν μου διαβατήριον, ὅπως ἀπαλλάξῃ κατασχέσεως φυλλάδιά τινα, ἃ ἔφερον μετ' ἐμοῦ.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἐξημερώθημεν ἐν Briançon, πόλει κειμένῃ ἐν κοιλάδι ὀχυρᾷ καὶ ὡραίᾳ. Ἡ πόλις αὕτη ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν μνή-

μην μου ἓν τετράστιχον, ὃ ὁ πατήρ μου μᾶς ἔλεγεν ὅταν ἤμεθα παιδία, ὡς δεῖγμα τῆς στιχουργικῆς ἀθλιότητος τινῶν ἐκ τῶν τότε εἰς τὴν ποίησιν ἐπιδιδομένων. Εἷς ἐξ αὐτῶν (δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον τίς) μετέφρασεν ἓν Γαλλικὸν πεζὸν διήγημα τοῦ Φοντανέλλου, διὰ στίχων, ὧν ἰδοὺ οἱ τέσσαρες πρῶτοι:

*Εἰς τὰ ὄρη τῆς Σαβοΐας μεταξὺ τῆς Βριανσὼν*
*καὶ τῆς πόλεως Μοδένης, ἁμαξάρης δρόμος ἰόν,*
*ἡ Μαδάμα τοῦ Φουρόζη μὲ τὸν σύζυγον αὐτῆς*
*ἤρχετο εἰς Ἰταλίαν ἐκ Γαλλίας τῆς γνωστῆς (!)*

Ἐκεῖ προγευθέντες, ἐχωρήσαμεν παρὰ κρημνοὺς φοβερούς, ἀπέναντι ἀενάων χιόνων καὶ διὰ συνεχῶν συρίγγων, εἰς τὸ μικρὸν χωρίον Gran, ὅθεν, τὸ περίφημον μοναστήριον Chartreuse ὀπίσω τῶν ὀρέων ἀφιέντες, ἀφίχθημεν τὸ ἑσπέρας εἰς Grenoble, καὶ καταλύσας εἰς τὸ Hôtel Monier, περιῆλθον τὴν πόλιν, ἥτις μικρὰν μοὶ ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν.

Καλῶς δ' ἐκεῖ ἀναπαυθείς, ἀπῆλθον τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὰς 5 ½ διὰ σιδηροδρόμου, καὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς ποικίλους ἀμπελοφύτους λόφους τῆς Βουργονδίας διελθών, ἔφθασα τὴν μεσημβρίαν εἰς Λυόν, καὶ τὴν ὡραίαν ταύτην πόλιν, τὰς πολυανθρώπους αὐτῆς ὁδούς, καὶ τοὺς κατακόσμους περιπάτους παρὰ τὸν Ροδανὸν περιελθών, ἐζήτησα μέν, ἀλλὰ δὲν εὗρον τὴν κ. Μίκην, θυγατέρα τῆς περιφήμου Φροσύνης τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐκεῖ οἰκοῦσαν μετὰ τῆς ὡραίας θυγατρός της, νυμφευθείσης Γάλλον ἀρχιτέκτονα. Τὸ δ' ἑσπέρας κατέλυσα εἰς Dijon, περιελθὼν τὴν πόλιν ἐφ' ἁμάξης καὶ τὸν ὡραῖον αὐτῆς παράδεισον, ἀλλὰ τὰ κοσμοῦντα αὐτὴν ἀρχαῖα μνημεῖα μόνον ἔξωθεν ἰδών, διότι ἡ ἑσπέρα ἦν προκεχωρημένη. Τὴν δ' ἐπιούσαν, εἰς τὰς 4 τῆς πρωΐας ἀπελθών, ἀφίχθην εἰς Παρισίους, τὴν μέλλουσαν ἕδραν μου, εἰς τὰς 3 ½ μ. μ. καὶ κατέλυσα εἰς Hôtel de Bade. (Δευτέραν 19|31 Αὐγούστου 1868).

## Παρίσιοι.

Εἰς Παρισίοις διεδεχόμην τὸν κ. Θεόδωρον Δηλιγιάννην, μετακληθέντα ὑπὸ τοῦ ἐξαδέλφου του Πέτρου Δηλιγιάννη, Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, μὴ ἔχοντος πολλὴν ὑπόληψιν εἰς αὐτοῦ τὴν ἐμβρίθειαν καὶ τὴν ἐπιδεξιότητα. Γραμματεὺς δὲ τῆς Πρεσβείας ἦν ὁ κ. Ῥώκ, ἐκ Γάλλων καταγόμενος, υἱὸς τοῦ ἐπὶ τουρκοκρατίας Γάλλου Προξένου ἐν Ἀθήναις, γνώριμος καὶ φίλος μου, ἀφ᾿ ὅτου ὑπηρέτει ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν, νυμφευθεὶς δὲ τὴν Ἰταλίδα ἐκ πατρός, Ἑλληνίδα δ᾿ ἐκ μητρὸς κόμισσαν Ῥιβαρόλλ. Προσετέθησαν δ᾿ εἰς τὴν Πρεσβείαν, ὡς Ἀκόλουθοι, καὶ ὁ κ. Ξενοφ. Βαλαωρίτης καὶ ὁ κ. Σκαραμαγκᾶς, ἀμφότεροι εὐρωπαϊκῆς λαχόντες ἀγωγῆς, καὶ τοὺς τρόπους εὐπαρουσίαστοι, ἀλλ᾿ Ἑλληνικῆς Παιδείας ἄμοιροι.

Ἅμ᾿ ἀφιχθείς, ἐτηλεγράφησα τῷ κ. Ῥὼκ νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμέ· ἀλλὰ συνέπεσε ν᾿ ἀποδημῇ, καὶ ἀντ᾿ αὐτοῦ ἦλθεν ὁ παρὰ τῇ Πρεσβείᾳ τότε ὡς προσωρινὸς Ἀκόλουθος διατελῶν νέος κ. Λεονάρδος, καὶ μετ᾿ αὐτοῦ ἔδραμον ἀμέσως εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου, ὅπου περιέμενον τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὴν ἄφιξιν τῆς οἰκογενείας μου ἐκ Βερολίνου. Δὲν ἔφθασεν ὅμως, καί, βοηθούμενος ἔκτοτε καὶ ὑπὸ τοῦ λοιποῦ προσωπικοῦ τῆς Πρεσβείας, ἐζήτησα προσωρινὴν κατοικίαν δι᾿ ἡμᾶς, καὶ ἐμίσθωσα τὸ δεύτερον πάτωμα τοῦ ξενοδοχείου τῆς Πετρουπόλεως εἰς τὴν ὁδὸν Caumartin, πρὸς 65 φρ. τὴν ἡμέραν, μετὰ τῆς τροφῆς, ἂν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, μέχρις οὗ, ἀφιχθεῖσα καὶ ἡ σύζυγός μου, συμπράξῃ εἰς τὴν ὁριστικὴν ἡμῶν ἀποκατάστασιν. Καθ᾿ ἑκάστην εἰς τὴν ὡρισμένην ὥραν ἀπερχόμενος εἰς τὸν Σταθμόν, ἐδέχθην τέλος τὴν τετάρτην (Παρασκευήν, 23 Αὐγ]4 Σεπτ), εἰς τὰς ἀγκάλας μου τὴν ἐκ Βερολίνου προελθοῦσαν οἰκογένειαν.

Ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπῆν τότε ἐκ Παρισίων, δι᾿ ὃ ἔπρεπε νὰ περιμείνω τὴν ἐπιστροφήν του, ἵνα ζητήσω νὰ παρουσιασθῶ καὶ μετὰ τοῦτο προβῶ καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐπισήμους ἐπισκέψεις.

Μόλις δ᾿ ἤμην πρὸ δύω ἡμερῶν ἐν τῷ ξενοδοχείῳ, ὅτε μοὶ ἀνήγγειλαν τὴν ἐπίσκεψιν ξένου τινος, καὶ μετ᾿ ἐκπλήξεως εἶδον εἰσελ-

θόντα κύριον ὑψηλὸν καὶ εὔρωστον, μακρὸν πυροβόλον ἔχοντα εἰς τὰς χεῖρας. Παρουσιάσθη δὲ μόνος του ὡς ὁ Στρατηγὸς Βερδάν, Ἀμερικανὸς τὴν πατρίδα, καὶ τότε μοὶ ἐπῆλθεν εἰς τὴν μνήμην ὅτι ἐν Ἀμερικῇ, ὅτε ἐπολυπραγμόνουν περὶ ὅπλων, εἶχον ἀκούσῃ τ᾽ ὄνομά του, ὡς ἑνὸς τῶν ἐφευρετῶν νέου ὅπλου. Τοῦτο δὲ καὶ τῷ ὄντι ἦλθε νὰ μοὶ ἐπιδείξῃ. Κατὰ παράκλησίν του δὲ τὸν ἐπεσκέφθην καὶ κατ᾽ οἶκον, ὅπου πολλὰς μοὶ ἔδωκεν ἐξηγήσεις, καὶ ἐκεῖ ἐγνωρίσθην καὶ μετὰ τῆς τότε νέας καὶ χαριεστάτης συζύγου του, καὶ εἶδον τὰ ὡραῖα μικρά του κοράσια. Ἔκτοτε δὲ στενὴ συνεδέθη σχέσις μεταξὺ τῆς οἰκογενείας μου καὶ τῆς κ. Βερδάν, ἣν ἡ σύζυγός μου εἰσήγαγεν εἰς πολλὰς τῶν ἐπισήμων γαλλικῶν οἰκογενειῶν καὶ μεθ᾽ ἧς συνηντήθημεν πάλιν ἐν Βερολίνῳ.

Ἦλθον δὲ τότε καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς ἡμᾶς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν σταθερῶς ἢ παροδικῶς ἐπιδημούντων ἐν Παρισίοις ὁμογενῶν, καὶ ἐν πρώτοις ἡ κ. Αἰκατερίνα Καρατζᾶ, τὸ γένος Ταβακοπούλου, ἀρχαία φίλη τῶν παιδικῶν μου ἡμερῶν, ἥτις καὶ οἰκίως συνεδέθη μετὰ τῆς οἰκογενείας μου, ἡ δ᾽ εὐφυεστάτη καὶ θελκτικωτάτη μικρὰ τότε θυγάτηρ της, Μαρία, συνῆψε στενοτάτους δεσμοὺς φιλίας μετὰ τῆς ὁμήλικος θυγατρός μου Ζωῆς. Ἡ κ. Καρατζᾶ, διαζευχθεῖσα ἀπὸ τοῦ πρώτου συζύγου της ἐν Πετρουπόλει, ὅστις ἐῤῥέθη ὅτι καὶ τὴν ζωήν της εἶχεν ἐπιβουλευθῇ, ἐνυμφεύθη εἰς δεύτερον γάμον τὸν Κωνστ. Καρατζᾶν, ἄλλοτε Σύμβουλον τῆς Ἐπικρατείας ἐν Ἑλλάδι, εἶτα δ᾽ ὡς ἑτερόχθονα ἀποβληθέντα τῆς ὑπηρεσίας, καὶ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν Πρέσβυν εἰς Βέλγιον διορισθέντα καὶ εἰς Ὀλλανδίαν, ὅπου καὶ ἀπεβίωσεν. Ἦτο δὲ υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδαυίας Ἰωάννου τοῦ Καρατζᾶ, δι᾽ ὃ καί, κατὰ τὸ Ὀθωμανικὸν ἔθιμον, ἐδικαιοῦτο νὰ φέρῃ τὸν ἀποδιδόμενον αὐτῷ τίτλον ἡγεμονόπαιδος (Princc). Ἀλλ᾽ ἡ μετριόφρων χήρα του ἀπέφευγε αὐτόν, ὡς μὴ συμβιβαζόμενον πρὸς τὴν ἀφελῆ δίαιταν, εἰς ἣν ἐβίαζεν αὐτὴν ἡ γλισχρότης τῶν πόρων της. Ἐν Παρισίοις κατῴκει τότε καὶ ἡ ἡγεμονὶς (Princesse) Ὑψηλάντη, ἡ μήτηρ τοῦ μετὰ ταῦτα Πρέσβεως ἡμῶν ἐν Βιέννῃ, ἐμὴ δὲ δευτέρα ἐξαδέλφη, μετὰ τῆς θυγατρός της. Πολύτιμος δὲ δι᾽ ἡμᾶς γνωριμία ἦν καὶ ἡ τοῦ κ. Πανᾶ, Ἕλληνος ἰατροῦ, καὶ

παρ' αὐτοῖς τοῖς Γάλλοις πολλῆς ἀπολαύοντος ὑπολήψεως· καί, μεταξὺ τῶν διαπρεπόντων διὰ τὴν φιλολογικὴν αὐτῶν ἱκανότητα, καὶ δι' αὐτῆς τὴν πατρίδα των ὠφελούντων καὶ συνιστώντων, πρέπει ν' ἀναφέρω τὸν κ. Σκυλίτσην Ἰσιδωρίδην, ἀκαμάτως καλλιεργοῦντα τὰς μούσας, τὸν κ. Μάϊμαρ, πρῶτον ἐπιχειρήσαντα ἔκδοσιν ὡραίου καὶ πολυτελοῦς ἑλληνικοῦ περιοδικοῦ μετ' ἀξιολόγων εἰκόνων, ἀλλὰ μετά τινα χρόνον ναυαγήσαντος εἰς τὸν σκόπελον τῆς ἀνισότητος τῶν εἰσπράξεων πρὸς τὴν δαπάνην· τὸν Ταγματάρχην τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κ. Νικολαΐδην, ὅστις εἶχε τὴν εὐφυΐαν ν' ἀποζῇ γράφων καὶ κατορθῶν νὰ ἐκδίδῃ καὶ νὰ πωλῇ γαλλικὰ μυθιστορήματα. Μετὰ τῶν ἄλλων δ' Ἑλλήνων ὀφείλω νὰ καταριθμήσω μετ' ἐθνικῆς ὑπερηφανείας καὶ τὸν κ. Α. Παρόδην. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ, Κρὴς τὸ γένος, εἶχε νυμφευθῇ Ἰταλίδα, ὁ δὲ νέος, ὡς Γαλλιστὶ ἀνατραφείς, ἔγραφε γαλλικὴν ποίησιν, ἀξίαν τοῦ λεπτοτέρου γαλλικοῦ καλάμου, καὶ τὰ ἔμμετρα αὐτοῦ γαλλικὰ δράματα ἔτυχον τῆς τιμῆς ἐπανειλημμένων παραστάσεων ἐπ' αὐτῆς τῆς λίαν φειδωλῆς καὶ ἀποκλειστικῆς σκηνῆς τοῦ Γαλλικοῦ Θεάτρου.

Ἐξ Ἀθηνῶν δ' ἦλθον ὀλίγον μετ' ἐμὲ Ἕλληνες, ἐν ἄλλοις ὁ ἐπίτροπος τῶν ὑποθέσεών μου καὶ ἐμὸς δικηγόρος κ. Κ. Βικέλας μετὰ τῆς θυγατρός του· ὁ ἄλλοτε πολυπραγμόνως μᾶλλον ἢ ἐμπείρως ἀναμιγνύμενος εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ εἰς τὴν φιλολογίαν, ἤδη δ' ἡμίτυφλος καὶ περιαυτολόγος γέρων Παπαδόπουλος ὁ Βρεττός, παραπονούμενός μοι, ὅτι φρικτῶς ὁ Γορτσακὸφ τὸν ἠδίκησεν· ὁ κ. Παραμυθιώτης μετὰ τῆς ὡραίας συζύγου του, τῆς θυγατρὸς τοῦ συνταγματάρχου κ. Πάνου, ἥτις, ἄλλοτε μέν, ὡς κόρη, μοὶ εἶχε χρησιμεύσῃ ὡς τὸ σωματικὸν πρωτότυπον τῆς ἡρωΐδος τοῦ διηγήματός μου «Ἐκδρομὴ εἰς Πόρον», μετὰ ταῦτα δ' ἦλθεν εἰς δεύτερον γάμον μετὰ τοῦ Δουκὸς Tacher de la Pagerie, ἡ Κα Γεννάδη, θυγάτηρ τοῦ φίλου καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ συναδέλφου μου ἰατροῦ κ. Πάλλη. Εἰς ταύτης τὴν ἐπίσκεψιν ἀπελθών, ἅμα ἔμαθον τὴν ἄφιξίν της, δὲν τὴν εὗρον ἐν τῇ αἰθούσῃ· ἀλλ' ἰδὼν εἰς τὸ πέρας αὐτῆς θύραν ἠνεωγμένην, προὐχώρησα πρὸς αὐτήν, καὶ ἐγκύψας, εἶδον, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, κλίνην,

καὶ ἐν αὐτῇ ἀνακεκλιμένην νέαν λευκοφόρον, ἥτις μοὶ ἐφάνη καλλονῆς σπανίας. Ὑποτραυλίσας ἑπομένως αἴτησιν συγχωρήσεως, ἀπεσύρθην καὶ ἀνεχώρησα· ὅτε δὲ τὴν ἐπαύριον, ἐντυχὼν ἀλλαχοῦ τῇ Κα Γεννάδῃ, τῇ διηγήθην τί μοὶ συνέβη, γελάσασα μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ νέα, ἣν εἶδον, ἦν μήτηρ οἰκογενείας, φίλη της, ἡ Κα Οἰκονόμου ἐκ Πατρῶν, συνοδεύσασα αὐτὴν εἰς Παρισίους, ἕνεκα τῆς πασχούσης ὑγείας της. Τότε δ᾽ ἔμαθον προσέτι ὅτι μικρὸν δεκαετὲς κοράσιον ἐξαισίου καλλονῆς καὶ ἐξόχως εὐφυές, συνοδοιπορεῦσαν μετ᾽ ἐμοῦ ἀπὸ Πατρῶν μέχρι Κεφαλληνίας, ἦν θυγάτριον τῆς Κυρίας ταύτης, μεθ᾽ ἧς καὶ ἐγνωρίσθην, ἀφ᾽ οὗ ἀνέλαβεν. Ἐπῆλθε δὲ μετ᾽ οὐ πολὺ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ποτὲ Προέδρου τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ἀξιωματικὸς κ. Μωραϊτίνης, ὅστις, μετὰ τῆς κυρίας ταύτης σχετισθείς, μετά τινα ἔτη ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα αὐτῆς, τὴν μικράν μου συνοδοιπόρον.

Ἀμέσως δ᾽ ἐξ ἀρχῆς ἐπεδίωξα ὅσον ἐδυνήθην ἐπισήμων δημοσιογράφων τὴν γνωριμίαν, ἀναλογιζόμενος ὅτι ἤμην ἤδη ἐν τῇ πόλει, ἥτις ἐκίνει τὸν μοχλὸν τῆς κοινῆς γνώμης τῶν ἐξηυγενισμένων ἐθνῶν. Καὶ τῶν μὲν δεχόμενος τὰς ἐπισκέψεις, τοὺς δ᾽ αὐτὸς ἐπισκεπτόμενος, ἐσχετίσθην μετὰ πολλῶν, καὶ ἠγωνίσθην νὰ διαθέσω ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος γείτονά μου, τὸν ἐπιφανῆ ἐπιφυλλιδογράφον τῶν Débats, John Lemoine, τὸν Chédin τοῦ Constitutionnel, καὶ πλείστους ἄλλους, ἐν οἷς δὲν θέλω ν᾽ ἀφήσω ἀμνημόνευτον, διὰ τὴν ἔνθερμον πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπην του, τὸν τυφλὸν γέροντα Jules Roussy, ἀρχαῖον φίλον καὶ μεταφραστὴν τοῦ ποιητοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου. Αὐτὸν τὸ θυγάτριόν του ὡδήγει πρὸς ἐμέ, ὡς ἄλλον Βελισάριον, ὅστις ὅμως, καθ᾽ ὃ ἐνθουσιώδης νομιμόφρων καὶ τῆς ἐφημερίδος τῆς μερίδος ἐκείνης, τῆς Union, ἀρχισυντάκτης, δὲν ἐδύνατο πολὺ νὰ μᾶς ὠφελήσῃ ἐπὶ τῆς Ναπολεοντοκρατίας. Ἐξήγουν δ᾽ εἰς πάντας τὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος, τὰς προόδους αὐτῆς, ἀφ᾽ ὅτου ἀπέσεισε τὸν ζυγόν, τὸ συμφέρον τῆς Εὐρώπης εἰς τὸ νὰ προαγάγῃ αὐτῆς τὴν πρόοδον, καί, διανέμων αὐτοῖς καὶ ἃ πρὶν ἢ ἐγκαταλείψω τὴν Ἑλλάδα εἶχον ἐκδώσῃ φυλλάδια «La question d'Orient» καὶ «La Turquie ou la Grèce», πολλῶν ηὐτύχησα νὰ ὑπεκκαύσω τὸν φιλελληνι-

σμὸν καὶ νὰ κινήσω ὑπὲρ Ἑλλάδος τὸν κάλαμον. Ἀλλ' αἱ προσπάθειαί μου εἰς μίαν δυσκολίαν προσέκρουον, τὴν ἄρνησιν ἐξ Ἑλλάδος τοῦ νὰ δώσῃ οἷον δήποτε δεῖγμα εὐαρεσκείας εἰς τοὺς οὕτως ὑπὲρ αὐτῆς ὑπερμαχοῦντας, ἐπὶ τῷ, δυστυχῶς, ὡς ἔκ τινων παραδειγμάτων ἐγὼ αὐτὸς εἶδον, οὐχὶ πάντοτε ἀνυποστάτῳ φόβῳ, ὅτι τινῶν τὸ κινοῦν ἦν κυρίως ἡ ἐλπὶς ἀμοιβῆς, ἰδίως διὰ παρασήμου, καὶ ὅτι ταύτης λαχόντες, ἀλλαχοῦ, ἴσως εἰς τὸ ἐναντίον σημεῖον τοῦ ὁρίζοντος, θὰ ἐστρέφοντο.

Πρῶτον δὲ κοινωνικὸν καθῆκον, ὃ ἐξετέλεσα ἀμέσως μετὰ τὴν ἄφιξίν μου εἰς Παρισίους, καὶ ὃ ἡ καρδία μοὶ ὑπηγόρευσεν, ἦν νὰ γράψω τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Γερμανίας, κόμητι Γὸλτς, τῷ ἐξ Ἑλλάδος ἀρχαίῳ μου φίλῳ, ὅτε ἐκεῖνος μὲν ἐκεῖ ἀντεπροσώπευε τὴν Γερμανίαν, ἐγὼ δὲ διετέλουν Ὑπουργός. Ὅτε ἀπηρχόμην εἰς Ἀμερικήν, τὸν εἶχον ἰδῇ ἅπαξ ἐν Παρισίοις ἐν ἄκρᾳ ὑγιείᾳ διατελοῦντα· ἀλλ' ἤδη, ἐκτός που τῶν Παρισίων, δι' ἀλλαγὴν ἀέρος μετακομισθείς, κατέκειτο ὑπὸ δεινοτάτης νόσου βασανιζόμενος, καρκίνου εἰς τὴν γλῶσσαν, ὅστις καὶ εἰς ἀφασίαν καὶ σχεδὸν εἰς ἐντελῆ ἀτροφίαν τὸν κατεδίκαζε. Καὶ τότε μὲν μοὶ ἀπεκρίθη φιλοφρονέστατα, λέγων μοι καὶ ὅτι ἡ ὑγεία του βελτιοῦται. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ ἐναντίον συνέβη, καὶ μετ' οὐ πολὺ εἰς Γερμανίαν μετακομισθείς, ἀπεβίωσεν ἐκεῖ ἐν σκληροῖς βασάνοις.

Ἀφ' οὗ δ' εἰς τὸ ξενοδοχεῖον περὶ τὸν μῆνα διεμείναμεν, ἐμισθώσαμεν τέλος κατοικίαν, τὸ πρῶτον πάτωμα τοῦ ἐν Rue Vezelay ἀρ. 9 πρὸς 625 φρ. κατὰ μῆνα. Ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ, εὐαρέστως κειμένῃ εἰς ὁδὸν ἥσυχον, ἀλλὰ προσεχῆ τῇ κεντρικῇ λεωφόρῳ (Boulevard) Malesherbes, καὶ τῷ παραδείσῳ (parc) Monceau, ἀξιολόγῳ περιπάτῳ διὰ τὰ παιδία, σύνοικον εἴχομεν, εἰς τὸν πρόσγειον δόμον, τὴν Princesse Beauveau, γείτονα δ' ἄμεσον τὸν κ. Λαβαλέττ, υἱὸν τοῦ μετ' ὀλίγον γενομένου Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ γαμβρὸν τοῦ Πρωθυπουργοῦ κ. Ρουέρ.

Μία δὲ τῶν πρώτων μου ἰδιωτικῶν ἐπισκέψεων ὑπῆρξε πρὸς τὴν Κ$^{αν}$ Λενορμάν, μεθ' ἧς στενὴν φιλίαν εἶχον συνδέσῃ ἐν Ἑλλάδι, καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς Φραγκῖσκος, μ' ἔφερεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, ἧς ἤμην μέλος ἀντεπιστέλλον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐκδό-

σεως τῶν Antiquités Helléniques. Ἤρχισα δὲ νὰ ἔρχωμαι τακτικῶς κατὰ Παρασκευὴν εἰς τὰς συνεδριάσεις τοῦ τμήματος τῶν ἐπιγραφῶν, καὶ μοὶ ἐδόθη ἕδρα σταθερὰ παρὰ τῷ Ρενάν, ὃν ἐπίσης ἐγνώριζον ἤδη ἐξ Ἀθηνῶν. Πολλάκις δ᾽ ἐκ τῆς γειτνιάσεως ὠφελούμενος, συνδιελεγόμην μετ᾽ αὐτοῦ περὶ τῶν συγγραμμάτων καὶ τῶν ἰδεῶν του, καὶ ἐν ἄλλοις τῷ ἔλεγον περὶ τῆς ***Ἱστορίας τοῦ Χριστοῦ,*** ὅτι ἐθαύμαζον μὲν τὸ βιβλίον διὰ τὸ ἐξαίσιον ὕφος του καὶ τῆς συντάξεως αὐτοῦ τὰ προτερήματα, καὶ ὡς σύγγραμμα ἱστορικὸν θὰ εὕρισκον αὐτὸ ἀπαράμιλλον, οὐδὲ θὰ εἶχόν τι ν᾽ ἀντιτάξω, ἄν, ἀπὸ τῆς θρησκευτικῆς ἀπόψεως ἐντελῶς ἀφιστάμενος καὶ κατὰ μέρος αὐτὴν καταλείπων, δὲν ἐνόμιζεν ὅτι ἐδικαιοῦτο καὶ ν᾽ ἀρνῆται αὐτήν. Εἰς ταῦτα δὲ μοὶ ἀπήντα ὅτι ἠρνεῖτο μόνον τὰ ἐπὶ θαυμάτων στηριζόμενα, διότι τὰ θαύματα, παραβάσεις τῆς ὑψίστης τάξεως, ἀπέκρουεν ἡ ὀρθὴ κρίσις. Τῷ ἀντέταττον ὅμως εἰς τοῦτο, ὅτι, εἰς τῆς ὑψίστης τάξεως τὴν διάγνωσιν, ἀδυνατεῖ ν᾽ ἀρθῇ ἡ ἀσθενὴς ἡμῶν διάνοια, καὶ τὰς παραβάσεις αὐτῆς ν᾽ ἀναγνωρίζῃ καὶ ἐκτιμᾷ ἡ βραχυτάτη ἡμῶν πεῖρα, τὸ ἀπειροστὸν οὖσα τῆς αἰωνιότητος. Ὀφείλω δὲ νὰ εἰπῶ ὅτι ὁ ἔξοχος ἀνὴρ οὐδόλως ὠργίζετο διὰ τὰς τοιαύτας ἐνστάσεις μου, καὶ ἐφαίνετο μάλιστα εὐαρεστῶν ἐπ᾽ αὐταῖς.

Καὶ μετ᾽ ἄλλων δὲ μελῶν τῆς Ἀκαδημίας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐσχετίσθην ἢ ἀνενέωσα προγενεστέρας μου μετ᾽ αὐτῶν σχέσεις, οἷον μετὰ τοῦ Egger, τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ de Heque, τοῦ Vincent, ὅστις μοὶ εἶχε πέμψῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ περὶ Ἑλληνικῆς μουσικῆς ἀξιόλογον σύγγραμμά του, τοῦ Βέλγου νομισματολόγου de Witte. τοῦ καὶ ὡς λογίου καὶ ὡς ἀνδρὸς ἀξιολόγου Brunnet de Presle, τοῦ St Marc Girardin, ὅστις θερμῶς ἐνδιεφέρετο ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ μοὶ ἔλεγε περὶ αὐτῆς ὅτι τὴν θεωρεῖ «ἀκατάστροφον» (indestructible), τοῦ Ἀσιανολόγου Mohle τοῦ Jourdan καὶ ἄλλων.

Εἰς ὑπόθεσιν ἀνεξάρτητον τῶν πολιτικῶν καθηκόντων μου, ἠσχολήθην εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς μου εἰς Παρισίους, τὴν δημοσίευσιν προγράμματος περὶ λαχείου τῆς παρὰ τῇ ἐν Ἀθήναις Τραπέζῃ συστάσης ἰδιαιτέρας ἀρχαιολογικῆς ἐπιτροπῆς, Γαλλιστὶ

συντάξας αὐτό, τὸ συνῴδευσα καὶ διὰ λαμπρᾶς εἰκόνος καὶ μακρᾶς ἑρμηνείας ἀρχαίου ἀγγείου. Μετὰ πολλοὺς δ᾽ ἀγῶνας κατώρθωσα τὴν μεγαλοπρεπῆ τύπωσιν καὶ τοῦ κειμένου καὶ τῆς εἰκόνος διὰ τοῦ κ. Baudry, ἐπιζητήσας, ἐπέτυχον τὴν ἄδειαν τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ λαχείου, ὡς ἀφορῶντος σκοπὸν ἐπιστημονικόν, καὶ εἵλκυσα τὴν ἐπ᾽ αὐτοῦ προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον, ὁμιλήσας περὶ τοῦ ἀντικειμένου δημοσίᾳ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν, καθ᾽ ἣν προσῆλθον εἰς αὐτὴν (τῇ 20 Σεπτ. / 2 Ὀκτ. 1868), καί, πέμψας τὸ ἐκδοθὲν εἰς διαφόρους δημοσιογράφους, οἵτινες καὶ εὐφήμως περὶ αὐτοῦ ἐποιήσαντο λόγον. Οὕτως, ἐκ τοῦ προϊόντος τῆς πωλήσεως τῶν λαχνῶν, παρήχθη μεγάλη ποσότης, ἣν ἔπεμψα εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ἐπιτροπήν. Αὕτη δ᾽ ἔδωκε τὸ προϊὸν τῶν ἐνεργειῶν μου εἰς τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν καὶ οὐχὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Ἐκπαιδεύσεως, ὡς ὤφειλε· διότι, εἴτε ἐξ ἀμελείας καὶ παρεννοήσεως τῶν ἀρχῶν, εἰς τὴν Ἑταιρείαν εἶχεν ἀποδοθῇ ἔκτοτε χαρακτὴρ σώματος αὐθυπάρκτου καὶ οὐχὶ βοηθητικοῦ, ὡς συνίστων αὐτὸ ὁ κανονισμὸς καὶ τὰ προσόντα του· καὶ κατὰ συνέπειαν τῆς τοιαύτης παρεξηγήσεως ἐδόθη καὶ αὐτῷ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκδίδειν Λαχεῖον ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ, καὶ χρήματα, συναχθέντα πρὸς σκοπὸν ἀρχαιολογικόν, ἐδίδοντο εἰς αὐτήν, ἐν ᾧ αὕτη συνέστη, ἵνα, ὅ,τι συνάγει, δίδῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν.

Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν εὗρον, ἐπὶ τῆς ἀφίξεώς μου, τὸν Μαρκήσιον de Moustier, πρώην Πρέσβυν ἐν Τουρκίᾳ, ὅστις φιλοφρονέστατα μ᾽ ὑπεδέχθη. Εἶχον δὲ μετ᾽ αὐτοῦ συνεχεῖς συνεντεύξεις, ἐφ᾽ ὧν ἐπεδίωκον τὴν ἐξέγερσιν συμπαθείας τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως ὑπὲρ τῶν Κρητῶν. Ἐν μιᾷ δ᾽ αὐτῶν μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ Ναπολέων ἦν διατεθειμένος ὑπὲρ τῆς προσαρτήσεως τῆς Κρήτης εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπρότεινεν αὐτὴν μάλιστα, ἀλλ᾽ εὗρεν ἀντίστασιν παρὰ ταῖς ἄλλαις δυνάμεσι καὶ εἶχε κηρύξῃ αὐτὴν ἀδύνατον. Μοὶ ὡμολόγησε δ᾽ εἰλικρινῶς ὅτι καὶ αὐτὸς ἐπὶ μακρὸν δὲν ἐθεώρει πιθανὴν τὴν συγκατάθεσιν τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν ἐκχώρησιν τῆς Κρήτης εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Εἰς ἄλλας του δὲ συνδιαλέξεις μοὶ ἔλεγεν ὅτι οἱ Τοῦρκοι προοδεύουσιν ἐν Κρήτῃ, οἱ δ' Ἕλληνες τῆς Τουρκίας οὐδόλως προθυμοῦνται νὰ ἐπαναστατήσωσιν. Ὁ δὲ Διευθυντὴς τῶν Ἀνατολικῶν ὑποθέσεων κ. Tamisier, μοὶ ἔλεγεν ὅτι πρόοδοι ἱκαναὶ δὲν γίνονται ἐν Ἑλλάδι, ὃ ἐγὼ ἀπέκρουον, ὡς μὴ δικαίαν κρίσιν. Ὁ δὲ κ. Μουστιέρος, ὅτε τῷ παρετήρησα ὅτι ἡ ἐφημερὶς «Presse» ἦν φιλότουρκος καὶ ἀνθελληνική, μοὶ εἶπεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσέχω εἰς τὰ γραφόμενα ὑπ' αὐτῆς, ὡς μὴ ἐμπνεομένης ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως.

Καὶ πρὸ τῆς ἐπισήμου μου δὲ παρουσιάσεως, διετέλουν εἰς κοινωνικὰς σχέσεις μετά τινων τῶν συναδέλφων μου, ἰδίως τοῦ τῆς Ἀγγλίας κ. Λύονς (Ρίκερτον), ὃν εἶχον γνωρίσῃ ἔφηβον ἐν Ἀθήναις, ὅτε ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐπρέσβευεν ἐκεῖ, πολλὰ δὲ περὶ τῆς ἀκαμάτου αὐτοῦ δραστηριότητος εἶχον ἀκούσῃ ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἤδη εὕρισκον αὐτὸν ἀρίστην κατέχοντα θέσιν πολιτικήν, ἀλλ', ὡς πρὸς τοὺς τρόπους, οἷον τὸν ἤξευρον, ἤτοι εὐφυᾶ μέν, ἀλλὰ σιωπηλὸν μᾶλλον, ὡς ἂν ἦν δειλὸς καὶ στενοχωρούμενος ἐν τῇ συναναστροφῇ, ἢ ὡς ἂν ἡ ἕξις αὐτῆς τῷ ἔλειπεν. Ἐγνωρίσθην δὲ καὶ μετὰ τοῦ τῆς Ῥωσσίας, Κόμητος Στάκελβεργ, ὅστις ἦν λίαν εὐαρέστου συμπεριφορᾶς. Οἱ δὲ κυριώτεροι τῶν λοιπῶν ἦσαν ὁ τῆς Αὐστρίας Πρίγκηψ Μετερνῖχος, υἱὸς τοῦ περιφήμου διπλωμάτου, ὁ τῆς Τουρκίας Τσεμὴλ Πασᾶς, εὐπρεπὴς καὶ ὡραῖος ἐξωτερικῶς, ἀλλ', ὡς ὑπὸ τῶν συναδέλφων του ἐκρίνετο, οὐχὶ μεγάλης διανοητικῆς ἀξίας· ὁ τοῦ Βελγίου, Βαρῶνος Bayens, ὁ τῆς Ὀλλανδίας Βαρῶνος von Zuylen, διακεκριμένος διὰ τὰς μουσικὰς συνθέσεις του, καὶ οὗ ἡ σύζυγος, τὸ γένος Rochusen, ἦν μία τῶν χαριεστέρων καὶ συγχρόνως τῶν νουνεχεστέρων κυριῶν τῆς Παρισινῆς κοινωνίας· τῆς Ἱσπανίας, ὁ ἀρχαῖον καὶ ἔνδοξον ὄνομα φέρων, καὶ αὐτὸς ὡς πολιτικὸς ἀνὴρ διακριθεὶς Ὀλόζαγας· ὁ τῆς Δανίας Κόμης Μόλτκε, μεθ' ὡραίας καὶ περὶ τὰ πολιτικὰ πολυπραγμονούσης συζύγου· ὁ τῆς Ἀμερικῆς Στρατηγὸς Δείξ. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἔχαιρον τὰς πρώτας ἡμέρας, ὅτε ἔβλεπον εἰσερχόμενον εἰς τὰς συναναστροφὰς τὸν Πρέσβυν τῆς Ταϊτῆς, οὗ δὲν ἐνθυμοῦμαι μὲν τὸ ὄνομα, ἀλλ' ὅστις εἶχε τὸ

μέγα δι᾽ ἐμὲ προτέρημα ὅτι, αἰθίοψ ὤν, ἐκ πρώτης ὄψεως μοὶ ἦν εὐδιάγνωστος, ἐν ᾧ τῶν πλείστων ἄλλων μὲ διέφευγεν ἡ φυσιογνωμία, καὶ ἐφοβούμην μὴ ἐκλάβω αὐτοὺς ἄλλον ἀντ᾽ ἄλλου.

Πρόξενον δ᾽ εἶχεν ἡ Ἑλλὰς σταθερῶς τὸν Αἰμύλιον Ἐρλάγγερ (rue Taitbout 20), ἄνδρα λίαν εὐάρεστον τοὺς τρόπους, εὔπορον καὶ ἐπιχειρηματίαν, νυμφευθέντα εἰς δεύτερον γάμον τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀμερικανοῦ κ. Sleidel, ὅστις, ἐπὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τῆς Ἀμερικῆς, εἶχε πεμφθῆ ὑπὸ τῶν Νοτίων, ἵν᾽ ἀντιπροσωπεύσῃ αὐτοὺς ὡς Πρέσβυς παρὰ ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς δυνάμεσιν· Ἀγγλικὸν ὅμως πλοῖον πολεμικὸν συνέλαβε καθ᾽ ὁδὸν τὸ Ἀμερικανικόν, τὸ φέρον αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ, ὡς μὴ ἐφωδιασμένον δι᾽ ἐγγράφων τακτικῶν τῆς μόνης ὡς νομίμου ἀναγνωριζομένης Κυβερνήσεως τῶν Βορειαμερικανῶν, καὶ οἱ ἐπιβάται περιῆλθον εἰς αἰχμαλωσίαν. Μεταξὺ αὐτῶν ἡ πρεσβυτέρα τῶν θυγατέρων τοῦ κ. Sleidel, ὅτε ἦλθεν ἀπέναντι τοῦ βρεττανοῦ πλοιάρχου, ὅστις, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἦν ἀντιναύαρχος, τῷ προσῆψε θαῤῥαλέως ὅτι, κρατήσας τὸν πατέρα της καὶ τὸ φέρον αὐτὸν πλοῖον, ἐγένετο ἔνοχος πράξεως προσβαλλούσης τὸ δίκαιον, καί, αὐτὸ τοῦτο, βαρβάρου. Ἐπειδὴ δ᾽ ὁ πλοίαρχος ἀπήντησέ πως ἀποτόμως, ἡ νεᾶνις ὕψωσε τὴν χεῖρα καὶ τῷ κατέφερεν ἓν ῥάπισμα, ἀντηχῆσαν καθ᾽ ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, πρὸς αὐτὴν ἑλκύσαν πανταχόθεν τὴν προσοχὴν καὶ τὰς συμπαθείας, καὶ προμηθεῦσαν αὐτῇ, ἅμα ἀφίχθη εἰς Παρισίους, τὸν ἀξιόλογον αὐτῆς μνηστῆρα. Ἀλλά, καὶ πλὴν τοῦ ῥαπίσματος, τὰ θέλγητρα καὶ τὸ κάλλος αὐτῆς θὰ ἤρκουν ἤδη εἰς τοῦτο. Ἡ οἰκία τοῦ κ. Erlanger ἦν πολυτελής, καὶ εἰς τὰ ἐξαίσια αὐτοῦ γεύματα καὶ τὰς συναναστροφὰς ἀπηντῶμεν πάντοτε λίαν διακεκριμένους τοὺς προσκεκλημένους.

Ἐν μιᾷ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Ὀκτωβρίου ἔλαβον ἐπιστολὴν τοῦ Λεωνίδου Λεβέντη, κρατουμένου εἰς τὰς φυλακάς, ὡς ξένου ἀγύρτου δῆθεν καὶ ἐστερημένου πόρου ζωῆς. Ἀμέσως δ᾽ ἔπεμψα τὸν Γραμματέα τῆς Πρεσβείας κ. Ῥὼκ νὰ ζητήσῃ τὴν ἀπόλυσιν αὐτοῦ. Ὅτε δ᾽ ἐκομίσθη πρὸς ἐμέ, τὸν ἐκράτησα εἰς τὸ πρόγευμα καὶ τὸ γεῦμα, τῷ ἔδωκα ἔπειτα τ᾽ ἀναπόφευκτα

ὁδοιπορικά, καὶ τὸν ἔπεμψα εἰς Μασσαλίαν, ἵνα ὁ ἐκεῖ Πρόξενος τὸν ἐπιβιβάσῃ καὶ τὸν ἀποστείλῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Συγχρόνως δὲ μοὶ ἔγραψεν, ἵνα μοὶ ἀναγγείλῃ τὴν ἄφιξίν της εἰς τὰ Παρίσια, καὶ ἡ καλὴ συμπλῶτίς μου ἐπὶ τοῦ Ὠκεανοῦ, ἡ Κα Mary Pratt, καί, ἐλθὼν πρὸς αὐτήν, ἔμαθον ὅτι ἀπήρχετο εἰς Νίκαιαν (Nice), ὅπου ἐνυμφεύετο Μαρκήσιον τινα, πλούσιον γαιοκτήμονα κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα.

Τῇ 15/27 Ὀκτωβρίου ἀπῆλθον εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Vincent, ὃν δὲν ἐγνώριζον, μεθ' οὗ ὅμως διετέλουν εἰς φιλολογικὰς σχέσεις καὶ ἀλληλογραφίαν, καὶ ὅστις μοὶ εἶχε προσφέρῃ τὸ ἀξιόλογον σύγγραμμά του περὶ τῆς μουσικῆς τῶν ἀρχαίων. Ἦν δὲ ἤδη τότε λίαν προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν καὶ ἀσθενής, ἀλλ' ἅμα ἤκουσεν ὅτι ἤμην ἐγὼ ὁ ζητῶν νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ, δηλαδὴ ὁ Πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος, ἠγέρθη ἐκ τῆς κλίνης του, ἐφόρεσεν ἕνα ἐπενδύτην, καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ εἰσέλθω. Ἡ συγκίνησίς του δ' ἦν μεγίστη, καί, κατεσπευσμένως καλέσας τὴν ὑπηρέτριάν του, τῇ εἶπε νὰ τῷ φέρῃ ἀμέσως ἐκ τῆς σκευοθήκης του τὸ Ἑλληνικὸν παράσημον, ὃ εἶχε λάβῃ ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τοῦ ῥηθέντος βιβλίου, καὶ δὲν ἡσύχασε πρὶν ἐνείρῃ αὐτὸ εἰς τὴν κομβότρυπαν τοῦ ἐνδύματός του.—«Οὕτω, μοὶ εἶπε τότε, τώρα εἶμ' εὐχαριστημένος. Τὸ παράσημον τοῦτο τῆς ἀγαπητῆς μου Ἑλλάδος θέλω νὰ μ' ἀκολουθήσῃ καὶ εἰς τὸν τάφον μου».

Καὶ ὡς εἶπεν, οὕτω καὶ ἐγένετο, διότι ἀκριβῶς μεθ' ἕνα μῆνα, τῇ 15/27 Νοεμβρίου, παρέδιδε τὸ πνεῦμα ὁ σοφὸς ἀνὴρ καὶ ἐνθουσιώδης φιλέλλην, καὶ ἐνεταφιάσθη ἐμπρεπόντος εἰς τὸ στῆθός του τοῦ Ἑλληνικοῦ παρασήμου.

Εἶχον δὲ νὰ διεξαγάγω ἀμέσως μετὰ τὴν ἄφιξίν μου εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἰδιωτικήν τινα ὑπόθεσιν, ἥτις ὅμως καὶ ἄλλους πλὴν ἐμοῦ καὶ ἐν γένει τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ἀπέβλεπε. Τοὺς δύω υἱούς μου, Ἀλέξην καὶ Εὐγένιον, ἐν Ἀθήναις περατώσαντας τὰς γυμνασιακάς των σπουδάς, ἤθελον νὰ κατατάξω εἰς τὸ γαλλικὸν Πανεπιστήμιον, ἵνα σπουδάσωσιν ἐκεῖ νομικά· ἀλλὰ τότε ἔτι τὰ ἀπολυτήρια τῶν ἡμετέρων γυμνασίων δὲν ἤρκουν διὰ τὴν ἐγγραφὴν καὶ ἀπῃτοῦντο ἔκτακτοι ἐξετάσεις πρὸς τοῦτο, αἵτινες εἶχον πολ-

λὰς δυσκολίας. Ἀλλ᾽ εἰς τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν Ἀκαδημαϊκῶν καὶ ἰδίως εἰς τὸν κ. Jourdain, ἐκθεὶς καὶ ἐξηγήσας, τίς ἦν ὁ ὀργανισμὸς τῶν ἡμετέρων διδακτηρίων καὶ τίνα τὰ ἐν αὐτοῖς διδασκόμενα, κατώρθωσα δι᾽ αὐτῶν ν᾽ ἀναγνωρισθῶσι τὰ Ἑλληνικὰ γυμνάσια ὡς ἰσότιμα τοῖς Γαλλικοῖς, καὶ οὕτω οἱ δύω υἱοί μου ἐγένοντο δεκτοὶ εἰς τὸ πανεπιστήμιον ἀπὸ τῇ 1/13 Νοεμβρίου.

Καὶ ἑτέρας δ᾽ ἐπεμελήθην ὑποθέσεως, ἣν καὶ αὐτὴν ὡς ἰδιωτικὴν μᾶλλον ἐθεώρουν ἢ ὡς δημοσίαν, διότι ἐγὼ μὲν περὶ αὐτῆς, ὡς τὴν ἐθνικὴν πρόοδον κατ᾽ ἐμὲ ἐνδιαφερούσης πρὸ ἐτῶν ἐπολυπραγμόνουν, τὸ δὲ δημόσιον οὐδὲ μέχρις ἐκείνου, οὐδ᾽ ἔκτοτε περὶ αὐτῆς σπουδαίως ἐφρόντισεν. Ἦν δ᾽ αὕτη ὁ ὀργανισμὸς καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ Θεάτρου παρ᾽ ἡμῖν. Ἵνα δ᾽ ἀκριβεῖς λάβω πληροφορίας περὶ τοῦ ἀντικειμένου, ἐπορεύθην ἐπανειλημμένως πρὸς τὸν Ἔφορον τῶν Θεάτρων, κ. Camille Doucet, καὶ διὰ μακρῶν μετ᾽ αὐτοῦ συνδιελέχθην. Λαβὼν δὲ παρ᾽ αὐτοῦ τὸν ὀργανισμὸν τοῦ σχολείου τῆς ὑποκριτικῆς (conservatoire) τὴν γνώμην αὐτοῦ περὶ τῶν ὅρων, ὑφ᾽ οὓς οἱ μαθηταὶ ἠδύναντο νὰ πεμφθῶσιν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς αὐτό, καὶ προσέτι τὴν πληροφορίαν, ὅτι, ἂν ἔχωσι φυσικὰ προτερήματα καὶ γινώσκωσιν ὁπωσοῦν τὴν γαλλικήν, δύνανται ἐντὸς δύω ἐτῶν νὰ μορφωθῶσιν εἰς ἀρτίους ὑποκριτάς, ἀνέφερα περὶ τούτων οἷς ἔδει, ἀλλ᾽ οὐδὲν ἐπέτυχον σπουδαῖον ἀποτέλεσμα. Μετὰ μακρὰς δὲ προσπαθείας καὶ μετ᾽ ἐτῶν παρέλευσιν, εἷς μόνος μαθητής, ὡς ἐπληροφορήθην, ἐπέμφθη, ἀφ᾽ οὗ ἐγὼ ἀνεχώρησα ἐκ Παρισίων, ἀλλ᾽ ἐξελέγη, οὐχὶ ἐκ τῶν ἐχόντων τὰ δέοντα προσόντα, ἀλλὰ κατ᾽ ἐπιῤῥοὴν συγγενῶν, νέος τις μόνον ἀφυὴς καὶ ἀπαράσκευος, καὶ προσέτι καχεκτικὸς καὶ φθισιῶν, ὥστε καὶ μετά τινας μῆνας ἀπεβίωσεν ἐν Παρισίοις, καὶ ἄλλος δὲν διεδέχθη αὐτόν.

Ἐν ἀγνοίᾳ δ᾽ ἔτι πάντων τῶν τότε κοινωνικῶν ἐθίμων διατελῶν, ὅτε ἡ παλαιὰ γνώριμός μου, σύζυγος τοῦ περιφήμου Ἀκαδημαϊκοῦ Mohl, Ἀγγλὶς τὸ γένος, μοὶ εἶπεν ὅτι ἤμην βέβαιος νὰ τὴν εὕρω κατ᾽ οἶκον πᾶσαν Παρασκευὴν τὸ ἑσπέρας, καὶ πολὺ θὰ τὴν εὐχαρίστουν, ἂν τὴν ἐπισκεπτόμην, τὴν πρώτην

Παρασκευήν, ἐπορεύθην εἰς τὴν οἰκίαν της κειμένην πέραν τοῦ Σικουάνα, καί, περίεργον διότι ἦν αὐτὴ ἐκείνη εἰς ἣν ἄλλοτε ᾤκει καὶ ὁ Σατωβριάνδος· ἀλλὰ μετ᾽ ἐκπλήξεως εἶδον σκότος βαθύ, καὶ μόλις, ἀφ᾽ οὗ ἐπανειλημμένως ἐκωδώνισα, ἦλθεν ὑπηρέτρια, καὶ ἀνοίξασά μοι, μοὶ εἶπεν ὅτι ἡ κυρία ἔτι κοιμᾶται διότι εἶναι πολὺ ἐνωρίς, ἂν καὶ ἦν ἤδη ἡ ὥρα 8 ½ περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου. Οὕτως ἀπῆλθον καί, πλανηθεὶς ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν, ἐπέστρεψα εἰς τὰς 9 ½, καὶ ἐγενόμην μὲν δεκτός, ἀλλ᾽ εὗρον μόνους τοὺς δύω συζύγους, καὶ κατόπιν βαθμηδὸν ἦλθον τινὲς ξένοι, ἐν οἷς ὁ Δοὺξ de Broglie, ὁ Τουργένιεφ, εἷς Ἄγγλος συγγραφεὺς καὶ κυρίαι. Ἀλλ᾽ ἄγνωστος τοῖς πᾶσιν ἡ οἰκοδέσποινα εἰς οὐδένα μὲ παρουσίασε, καὶ ἔμεινα δι᾽ ὅλης τῆς ἑσπέρας μόνος καὶ ἄφωνος. Ὅτε δ᾽ ἐδυνήθην ν᾽ ἀναχωρήσω, ὤμωσα ἐμαυτῷ ὅτι ἦν αὕτη ἡ τελευταία μου ἑσπερινὴ ἐπίσκεψις παρὰ τῇ Κα Mohl, ἀλλὰ συγχρόνως τὸ μάθημα μοὶ ὠφέλησεν. Ἐπεσκέφθην δὲ καὶ τὴν χήραν Καν Φαβιέρου, ἥτις, πρὸς μεγάλην μου ἔκπληξιν, μοὶ παρεπονέθη διότι, ὡς ἤκουσε παρὰ τοῦ Βρετοῦ (;), τὴν ἐκακολόγουν. Τὴν γελοίαν δὲ ταύτην καταγγελίαν μόλις κατώρθωσα ν᾽ ἀναιρέσω, δείξας αὐτῇ τὸν λόγον, ὃν εἶχον ἀπαγγείλη ὑπὲρ τοῦ γενναίου ἀνδρός της, καὶ τὸ ψήφισμα ὃ εἶχον γράψη ὑπὲρ αὐτοῦ, ὡς Γραμματεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐζήτησε νὰ μὲ ἰδῇ καὶ ἦλθε πρὸς ἐμὲ (τῇ 14/26 Ὀκτωβρίου) Ὀθωμανός τις, Ζιὰ Πασᾶς καλούμενος, καὶ ἀπό τινος ἐν Παρισίοις οἰκῶν. Μοὶ εἶπε δ᾽ ὅτι ἐπεδίωκε διὰ τῆς ἐφημεριδογραφίας τὴν εἰς Τουρκίαν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων καὶ εἰσαγωγὴν συνταγματικοῦ συστήματος. Ἀλλ᾽ ἐξ ὅσων καὶ παρ᾽ αὐτοῦ καὶ περὶ αὐτοῦ ἤκουσα, μοὶ ἐφάνη οὐχὶ ἀνὴρ ἀσφαλής, καὶ οὕτως ἀπέσχων τῆς περαιτέρω μετ᾽ αὐτοῦ κοινωνίας.

Ἀμερικανὸν δέ τινα Συνταγματάρχην Mac Ivon, συσταθέντα μοι ὑπὸ Κλέωνος, καὶ θέλοντα νὰ μεταβῇ ἵνα ὑπηρετήσῃ τοῖς Κρήταις, συνέστησα τῷ ἐν Μασσαλίᾳ ἡμετέρῳ Προξένῳ κ. Ἀναργύρῳ· ἀλλὰ τίνα ὑπῆρξαν τὰ ἔκτοτε διαβήματα αὐτοῦ ἀγνοῶ.

Χηρευούσης δὲ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον θέσεως εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιγραφῶν καὶ τῆς Φιλολογίας, ὁ Φραγκῖσκος Λε-

νορμὰν ἐπωφθαλμία εἰς αὐτήν, καὶ μὲ παρεκάλεσαν καὶ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ του νὰ μεσιτεύσω ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς αὐτοῦ παρὰ τοῖς φίλοις μου. Ὡμίλησα ἑπομένως διαφόροις, ἐν ἄλλοις καὶ τοῖς στενοῖς φίλοις τῆς Κας Λενορμάν, τῷ Κῳ Jourden καὶ τῷ Κῳ Guizot, ἀλλὰ καὶ παρ᾽ αὐτῶν καὶ παρὰ πάντων τῶν ἄλλων ἔμαθον ὅτι πᾶσα προσπάθεια πρὸς τὸ παρὸν ματαία θ᾽ ἀπέβαινε, διότι τινές, ἴσως οἱ τὰ προτερήματα τοῦ νέου λογίου φθονοῦντες, τῷ προσῆπτον ὅτι, εἰς σύγγραμμα νεωστὶ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐκδοθέν, τὸ περὶ τῶν Ἀσιατικῶν Λαῶν, ἀντέγραψε πολλὰ ἐξ ἀλλοτρίου συγγράμματος, χωρὶς νὰ τὸ ὁμολογήσῃ, ὅπερ ἐκήρυττον λογοκλοπήν.

Ἐν μιᾷ τῶν ἑσπερῶν, τῇ 29/11 Δεκεμβρίου, ἀπῆλθον εἰς τοῦ κ. Thiers μετὰ τοῦ νέου Lenormand, ὅστις μὲ παρουσίασεν εἰς αὐτόν, διατελοῦντα τότε μεμακρυσμένον τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας, ἤ, ἂν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, μόνον ἐν τῇ Βουλῇ κατέχοντα θέσιν, ἀλλὰ καὶ ταύτην μᾶλλον παθητικήν, ὡς ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος εἶχον τὰ πράγματα. Παρ᾽ αὐτῷ εὗρον διαφόρους κυρίους, οὓς δὲν ἐγνώριζον, περὶ τοὺς εἴκοσιν ἢ τριάκοντα, καὶ ἐντύπωσιν μοὶ προὐξένησε τὸ ζωηρὸν βλέμμα τοῦ γέροντος οἰκοδεσπότου, φιλοφρονέστατα ὑποδεχθέντος με, ὅτε τῷ εἶπον ὅτι ἀνυπόμονος ἤμην νὰ γνωρίσω ἕνα τῶν ἐπισημοτέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ ἱστορικῶν τῆς Γαλλίας. Ἡ συνδιάλεξις ἡμῶν διήρκεσεν ἐπὶ μακρόν, εἰ καὶ ἐν αὐτῇ διέκρινα παρ᾽ αὐτῷ συμπαθείας μᾶλλον ὑπὲρ τῆς Τουρκίας, διότι τὴν διατήρησιν αὐτῆς μοὶ εἶπεν ὅτι θεωρεῖ ὡς ἀναγκαίαν διὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἰσοῤῥοπίαν καὶ ἤδη πλέον ἐφικτήν, διότι οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον καὶ βαδίζουσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῶν προόδων. Περίεργος δὲ μοὶ ἐφάνη καὶ ὁ διϊσχυρισμός του ὅτι ἡ πτῶσις τοῦ Ὄθωνος καὶ ἡ ἐκλογὴ τοῦ νέου Βασιλέως ἀπεξένωσε τὰς συμπαθείας τῆς Βαυαρίας ἀπὸ τῆς Δανίας, καὶ ἐπέτρεψε τὴν ἐπὶ βλάβῃ ταύτης αὔξησιν τῆς Πρωσσίας, ἣν μετὰ χαρᾶς ἡ Ἀγγλία ἠσπάσθη.

Μετὰ ταῦτα δὲ μὲ παρουσίασεν ὁ κ. Θιέρσος εἰς τὴν οὐ μακρὰν καθημένην πενθεράν του, τὴν Καν Dohn, πρεσβύτιδα εὐφυεστάτην, μεθ᾽ ἧς μακρὰν καὶ λίαν εὐάρεστον συνδιάλεξιν εἶχον· ἐλθὼν δ᾽ εἶτα πάλιν πρὸς ἐμὲ μὲ ἠρώτησεν ἂν θέλω νὰ μὲ πα-

ρουσιάση εἰς τὴν σύζυγόν του, καὶ μ᾽ ἔφερε πρὸς κυρίαν ἀλλαχοῦ που τῆς αἰθούσης καθημένην, οὐχὶ μὲν νέαν, ἀλλὰ σώζουσαν ἱκανὰ ἴχνη κάλλους μεγαλοπρεποῦς, καί, παρουσιάσας με, ἀπεσύρθη. Μὲ ἠρώτησε δὲ ἡ Κα Θιέρσου, ἂν κατὰ πρῶτον ἐπεδήμουν ἐν Παρισίοις καὶ πόθεν ἔρχομαι. Ἀλλ᾽ εἰς τὰς ἀπαντήσεις μου μοὶ ἐφάνη παράδοξον ὅτι οὐδὲν ἀντιπαρετήρει, καὶ ὅτε τῇ εἶπον ὅτι ἔρχομαι σχεδὸν κατ᾽ εὐθεῖαν ἐξ Ἀμερικῆς, ἐπειδὴ οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἐρώτησιν περὶ τοῦ ἄλλου ἡμισφαιρίου μοὶ ἀπηύθυνεν, ἐσιώπησα, καὶ ἀτενίσας αὐτήν, εἶδον ὅτι ἐκοιμᾶτο! Τότε ὕψωσα τὴν φωνὴν καί εἶπόν τι περὶ Ἀμερικῆς, οὕτως ὥστε τὴν ἐξύπνησα, καὶ μοὶ εἶπε μίαν πάλιν ἐρώτησιν· ἀλλ᾽, ἐν τῷ μέσῳ καὶ τῆς εἰς αὐτὴν ἀποκρίσεώς μου, παρετήρησα αὖθις ὅτι εἶχεν ἀποκοιμηθῇ, καὶ θαυμάζων καὶ ὅλως τεταπεινωμένος διὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο τῶν λόγων μου, ἀφῆκα τὴν φρᾶσιν ἡμιτελῆ καὶ ἀπελθὼν συνδιελέχθην πάλιν μετὰ τῆς Κας Dohn καὶ τοῦ Κυρίου Θιέρσου· ὅτε δ᾽ ἀπηρχόμεθα, διηγήθην τὸ συμβάν μοι μετὰ τῆς Κας Θιέρσου εἰς τὸν Φραγκῖσκον Λενορμάν, ὅστις, γελῶν, μοὶ ὡμολόγησεν ὅτι αὐτὸς ἔσφαλε, μὴ προειδοποιήσας με περὶ τοῦ νευρικοῦ τούτου συμπτώματος, ὃ κατέχει τὴν ἄλλως ἀξιόλογον ἐκείνην κυρίαν, ἀποκοιμωμένην τὰς ἑσπέρας ἐν τῷ μέσῳ τῶν συναναστροφῶν, καὶ μόνον ἐπὶ δευτερόλεπτα ἀνανήφουσαν.

Τῇ δὲ 30ῇ Νοεμβρίου (12 Δεκεμβρίου) τὴν νέαν Μαρίαν Καρατζᾶ συνώδευσα εἰς τὸ κατάστημα τοῦ κ. Hardy, ὅπου καὶ αὐτή, καὶ αἱ τῶν πρώτων οἰκογενειῶν τῶν Παρισίων νεάνιδες, ἐν ἄλλαις αἱ Δούκισσαι τῆς Ἄλβης, ἐξαδέλφαι τῆς Αὐτοκρατείρας, ἐδιδάσκοντο ἀνώτερα φιλολογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ μαθήματα, καὶ παρεκάθησα μετὰ πλείστου ἐνδιαφέροντος εἰς πάσας τὰς τάξεις.

Ἀφίχθη δὲ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας εἰς Παρισίους, ἀπερχόμενος εἰς Λονδῖνον πρὸς κανονισμὸν ταχυδρομικοῦ τινος ζητήματος, ὁ κ. Δημ. Βουδούρης, ὅστις εἶχεν ἐπιζητήση τὴν ἄλλως ἄσημον ταύτην ἀποστολήν, ἵνα ὑποβληθῇ εἰς ἰατρικὴν θεραπείαν διὰ τοὺς τότε ἐπικινδύνως πάσχοντας ὀφθαλμούς του. Ἐλθὼν δ᾽ εἰς ἐπίσκεψίν μου, πολλὰ μοὶ εἶπε κατὰ τοῦ τότε Ἑλληνικοῦ

Ὑπουργείου, ὡς μὴ ἔχοντος τὸ θάῤῥος νὰ καταπνίξῃ τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν, καὶ διϊσχυρίζετο ὅτι ὁ βασιλεὺς πρέπει νὰ καλέσῃ εἰς τὴν κυβέρνησιν ἄνδρας γενναίους, οἵτινες νὰ τολμήσωσι τοῦτο, ὡς αὐτὸς κατὰ τὰ 1861, συνυπουργεύων μετὰ τοῦ Κουμουνδούρου, εἶχεν ἀντιστῇ εἰς τὰς δηλωθείσας τότε προθέσεις ἐπαναστάσεως. Τῇ δ' ἐπαύριον, προσκεκλημένος μετ' ἐμοῦ εἰς γεῦμα παρὰ τῷ κ. Στακελβέργ, τῷ πρέσβει τῆς Ῥωσσίας, παρ' ᾧ ἦν καὶ ὁ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Ῥωσσίας ἔξοχον κατέχων θέσιν κ. Jominy, ἐπανέλαβε τὰ αὐτὰ μετὰ τόσον δραστηρίων ἐκφράσεων, ὥστε, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του, ὁ κ. Στακελβὲργ αὐστηρῶς κατέκρινε τὴν γλῶσσάν του, ὡς μὴ ἀξίαν Ἕλληνος καὶ δυναμένην καιρίως νὰ βλάψῃ τὴν Ἑλλάδα. Οὐχ ἧττον ὁ κ. Βουδούρης ἐπέμφθη μετὰ ταῦτα Πρέσβυς εἰς τὴν Ῥωσσίαν, καὶ ἐκεῖ μάλιστα εὐηρέστησε, ὡς ὁ ἴδιος ἤκουσα παρὰ τοῦ πρ. Γορτσακόφ.

Τῇ δ' ἐπιούσῃ ἑσπέρᾳ μ' ἐμήνυσεν ὁ Ὑπουργὸς νὰ μεταβῶ εἰς τὸ γραφεῖόν του. Τὸν εὗρον δὲ κεκμηκότα καὶ καταβεβλημένον, διότι, ὡς μοὶ εἶπε, ἦν παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι ἐν Compiègne καὶ εἶχε μόλις φθάσῃ, ἐπανελθὼν ἐν σπουδῇ, ἕνεκα τῆς ἀφίξεως τηλεγραφήματος, ἀναγγέλλοντος ὅτι οἱ Τοῦρκοι κατετρόπωσαν ἐν Κρήτῃ τὴν ἐπανάστασιν, διαλύσαντες τὸ Σῶμα τοῦ Πετροπουλάκη. Τοῦτον πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐκπέμψῃ εἰς Κρήτην ὁ Πρωθυπουργὸς Βούλγαρης, μετ' ἀπερισκέπτου ἐπιδείξεως, ἐπιτρέψας ἢ προτρέψας αὐτὸν νὰ διέλθῃ μετὰ τῶν στρατολογηθέντων ὀπαδῶν του, θορυβωδῶς τὰς ὁδοὺς τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὑπὸ τὴν οἰκίαν τοῦ Πρέσβεως τῆς Τουρκίας, ἐπὶ τῇ προθέσει, ὡς εἶπε, καὶ ἣν ὡς ἀληθῶς φαίνεται ὅτι εἶχε, τοῦ νὰ προκαλέσῃ ἐπέμβασιν τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἐπέμβασις ὅμως αὕτη δὲν ἐσκέφθη ὅτι θὰ ἦτον, οὐχὶ ὑπέρ, ἀλλ' ἐντελῶς κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Τοῦτο μοὶ εἶχε τότε εἰπῇ καὶ ὁ κ. Moustier, ψέγων αὐστηρότατα τὴν τοιαύτην προκλητικὴν καὶ σκαιῶς τὸ διεθνὲς δίκαιον προσκρούουσαν διαγωγήν. Ἤδη δ' ἅμα ἔμαθε τὴν ἔκβασιν τῆς ἄφρονος ἐκστρατείας, ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς Παρισίους, ἵνα μοὶ εἰπῇ ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀδεξίως ὅλως ἐκτεθεῖσα εἰς τῆς Τουρκίας τὰς καταγγελίας καὶ τὰς μομφὰς τῆς Εὐρώπης, πρέπει νὰ δειχθῇ ἤδη κἂν συνετωτέρα καὶ νὰ μὴ δεινώσῃ τὴν θέσιν της.

Εἰς ταῦτα δ᾽ ἐγώ, εἰ καὶ ἐσωτερικῶς τὴν ὀρθότητα αὐτῶν ἀνεγνώριζον, ἀπήντησα ὅμως ὅτι ἀδίκως κατακρίνεται ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις διὰ τὴν ἀπερισκεψίαν τοῦ Πετροπουλάκη καὶ τὴν ἐξ ἐνθουσιασμοῦ ὁρμὴν τοῦ λαοῦ τῆς πρωτευούσης, ἣν ἡ Ἀρχὴ δὲν ἐδυνήθη ἀμέσως νὰ χαλινώσῃ.

Μετ᾽ ἀνταλλαγὴν δὲ ζωηρῶν τινων παρατηρήσεων, μοὶ εἶπεν ὁ Ὑπουργὸς ὅτι αἰσθάνεται ἑαυτὸν καταβεβλημένον καὶ ἠναγκάζετο ν᾽ ἀπέλθῃ εἰς τὴν κλίνην του. Τοῦτο δὲ καὶ ἔπραξε, καὶ ἐκ τῆς κλίνης του δὲν ἠγέρθη πλέον, ἀλλὰ διὰ ταχυτάτης προόδου τῆς νόσου του, μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας καὶ ἐτελεύτησε.

Ἐν τούτοις τέσσαρες σχεδὸν μῆνες εἶχον παρέλθῃ ἀπὸ τῆς εἰς Παρισίους ἀφίξεώς μου, καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ δὲν μὲ εἶχεν ἔτι δεχθῇ πρὸς τὴν κατὰ τὰ εἰθισμένα παρουσίασιν τῶν Διαπιστευτηρίων μου. Τούτου αἰτία ἦν ἡ ἐκ Παρισίων ἀπουσία του, διατρίβοντος τὸ θέρος ἐν Compiègne. Μίαν δ᾽ ἡμέραν μοὶ ἐνεπιστεύθη ὁ Ἀμερικανὸς Στρατηγὸς Βερδάν, ὅτι, ὡς ἤκουσε παρὰ τοῦ κόμητος Στάκελβεργ, αἰτία τῆς ἀργοπορίας ταύτης ἐφαίνετο οὖσα ὅτι ἐν Ἀμερικῇ δῆθεν εἶχον δηλώσῃ ἀντιγαλλικὰ φρονήματα. Καὶ μοὶ ἐφάνη μὲν γελοία ἡ ἑρμηνεία αὕτη, καθ᾽ ὅσον πάντοτε δι᾽ ὅλου τοῦτε πολιτικοῦ καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου μου, διέτρεφον φιλικώτατα πρὸς τὴν Γαλλίαν αἰσθήματα, καὶ ἐν Ἀμερικῇ οὐδ᾽ ἀφορμὴν ποτέ τινα ἔλαβον νὰ διαδηλώσω ἀλλοῖα, καὶ εἰς φιλικωτάτας πάντοτε σχέσεις διετέλουν μετὰ τοῦ Πρέσβεως τῆς Γαλλίας κ. Βερθεμῆ. Ἀλλ᾽ ἐν μεταγενεστέρᾳ ἐποχῇ, τῇ τῆς δευτέρας εἰς Γαλλίαν ἐπιδημίας μου, ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ γνωρίσω ὅτι ἀληθῶς ἐκ προθέσεως ἐξυφαίνετό τις τοιαύτη διαβολὴ κατ᾽ ἐμοῦ, καὶ νὰ πληροφορηθῶ περὶ τῆς πηγῆς αὐτῆς.

Τέλος ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπανῆλθεν εἰς Παρισίους, καὶ τῇ 20/8 Δεκεμβρίου, περὶ ὥραν 1 $^1/_2$ μ. μ. ἦλθε πρός με ὁ Αὐλάρχης Κόμης Λαΐος (Lajus), καὶ μὲ παρέλαβεν εἰς αὐτοκρατορικὴν ἅμαξαν, ἑπομένων εἰς ἑτέραν τῶν κ. κ. Ρώκ, Βαλαωρίτου καὶ τοῦ Στρατιωτικοῦ Ἀκολούθου Βούρβαχη καὶ προπορευομένης φρουρᾶς ἐφίππων. Οὕτως ὡδηγήθην εἰς τ᾽ Ἀνάκτορα τοῦ Κεραμεικοῦ. Ὁ Αὐτοκράτωρ μ᾽ ἐδέχθη φιλοφρονέστατα, ἀπήντησε προση-

νῶς εἰς τὴν προσφώνησίν μου, ὅτε τῷ παρουσίασα τὰ Διαπιστευτήριά μου, καί, μετά τινος χρόνου λίαν εὐμενῆ συνδιάλεξιν, μετέβημεν εἰς τῆς Αὐτοκρατορίσσης, ἥτις ἔθελγε τότε διὰ τοῦ κάλλους της. Μᾶς προσωμίλησε δὲ μετ' ἀφελοῦς καὶ προσηνεστάτης εὐγενείας, ἧς ἦν ἀξίως φερώνυμος.

Ὁ Ναπολέων ἦν τότε εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἰσχύος του· ἀλλ' ἡ εὐκολώτερον ἀναπτομένη ἢ σβεννυμένη ἀναρχικὴ πυρκαϊά, ἣν ἄλλοτε καὶ αὐτὸς συνεδαύλισεν ὑπὸ τὸν θρόνον τῶν προκατόχων του, δὲν εἶχε παύσῃ ὑπεκκαίουσα ὑπὸ τὴν τέφραν φαινομένης ἡσυχίας καὶ τάξεως, καὶ πολλὰ ἤκουσα λεγόμενα ἑσπέραν τινα παρὰ τῇ Κα Λενορμάν, περὶ δημοκρατικῶν καὶ ἀθεϊστικῶν ἑταιρειῶν, αἵτινες ἀφανῶς κατελυμαίνοντο πᾶσαν τὴν Γαλλίαν, δυσεξάλειπτα λείψανα τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως, οἷς πᾶν νέον ἐπαναστατικὸν κίνημα ἔδιδε νέαν ζωήν. Μ' ἐβεβαίουν δὲ περὶ τούτων ἐκ τῶν ἐκεῖ παρευρισκομένων μάλιστα οἱ δύω γαμβροὶ τοῦ Γυζότου, ἀμφότεροι κατὰ παράδοξον συγκυρίαν De Witte καλούμενοι, εἰ καὶ οὐδεμίαν πρὸς ἀλλήλους εἶχον ἐκ γενετῆς συγγένειαν, ὁ μὲν αὐτῶν ὢν Γάλλος, ὁ δὲ Βέλγος.

Καὶ τὰ περὶ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον διαδοθέντα δὲν ἦσαν εὐάρεστα. Ὑπόκωφος φήμη διέτρεχεν ὅτι ὁ κ. Moustier, ὅτε ἐπρέσβευεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἶχεν ἀναμιγῇ εἰς κερδοσκοπικὰς ἐπιχειρήσεις ἐπὶ τῶν καπνῶν, αἵτινες κηλῖδα προσῆψαν εἰς τὴν ὑπόληψίν του, καὶ ὅτι ταῦτα καὶ ἡ Αὐτοκράτειρα μαθοῦσα, ἰσχυρῶς κατ' αὐτοῦ ἠγανάκτει· δι' ὃ καὶ εἰς ταῦτα ἐνόμισα ὅτι πρέπει ν' ἀποδώσω τὴν δυσθυμίαν καὶ ἀσθένειαν τοῦ Ὑπουργοῦ κατὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐκ Κομπιέγνης.

Ὅπως δήποτε, δύω ἡμέρας μετὰ τὴν παρουσίασίν μου εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ἔλαβον ἐπίσημον δήλωσιν τοῦ Μαρκησίου Λαβαλέττ, ὅτι διεδέχθη εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τὸν κ. de Moustier, ὅστις ὅμως, δεινῶς πάσχων, δὲν ἐδυνήθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ κατάστημα τοῦ Ὑπουργείου, ἀλλ' ἐκεῖ, μετά τινας ἡμέρας καὶ ἀπεβίωσεν.

Ἐγὼ δέ, ἀφ' οὗ ἐγενόμην δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος,

συμπαρέλαβον τὸν τῶν Παρισίων γεωγραφικὴν κἂν ἔχοντα γνῶσιν Ἀκόλουθον κ. Βαλαωρίτην, καὶ μετ᾽ αὐτοῦ περιῆλθον πρὸς ἐπίσημον ἐπίσκεψιν τὸν ἀπέραντον κύκλον τῶν τε συναδέλφων μου καὶ τῶν Αὐλικῶν, τῶν Ὑπουργῶν καὶ ἄλλων τῶν ἐν τέλει, εἰς τὰς πλείστας τῶν περιστάσεων διὰ καταθέσεως ἐπισκεπτηρίων μόνον ἀπαλλαγείς. Ἀλλὰ μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας ὁ Πρεσβευτὴς (Nonce) τοῦ Πάπα, καθ᾽ ὃ προεδρεύων αὐτοδικαίως τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος ἐν Γαλλίᾳ, μὲ εἰδοποίησεν ὅτι, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παρὰ τῇ Γαλλικῇ Κυβερνήσει ἐθιμοταξίαν, παρὰ τῶν Πρεσβευτῶν (Ambassadeurs) ὤφειλον νὰ ζητήσω ἡμέραν καὶ ὥραν παρουσιάσεως. Ἔπραξα δὲ τοῦτο ἀμέσως, λυπούμενος ὅτι ὁ γραμματεύς μου, ὅστις ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ τὴν τάξιν ταύτην, ἐλησμόνησε νὰ φέρῃ αὐτὴν εἰς γνῶσίν μου. Παρὰ πάντων δ᾽ ἔλαβον εὐγενεῖς ἀπαντήσεις, ἀπαλλαττούσας με τοῦ κόπου, πλὴν μόνου τοῦ κ. Λύονς τῆς Ἀγγλίας, ὅστις, ἐπισκεφθείς με αὐτοπροσώπως, μοὶ εἶπεν ὅτι, κατὰ τὸ παρ᾽ αὐτοῖς ἐπικρατοῦν ἔθιμον, ἔπρεπεν ἀφεύκτως νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ εἰς ῥητὴν ὥραν ἐν στολῇ, ὡς καὶ ἐκεῖνος ὤφειλε ἐν στολῇ νὰ μὲ ὑποδεχθῇ. Ὅτε δὲ τῷ εἶπον, διότι εἶχον πολλὴν μετ᾽ αὐτοῦ οἰκειότητα, πόσον ὀχληρὸν θὰ ἦτο τοῦτο εἰς ἀμφοτέρους, μοὶ ὑπέδειξεν ὅτι δυνάμεθα νὰ τὸ διευκολύνωμεν, ἂν τὴν 1ην Ἰανουαρίου, ἐξερχόμενοι ἀπὸ τῆς ἐπισήμου ὑποδοχῆς εἰς τ᾽ Ἀνάκτορα, ἀπηντώμεθα εἰς τὴν οἰκίαν του. Τῇ 1ῃ Ἰανουαρίου ν. (1869) τῷ ὄντι, ἡμέρᾳ Παρασκευῇ, μεγάλη ἦν ὑποδοχὴ ἐν τοῖς Ἀνακτόροις τοῦ Κεραμεικοῦ. Ὁ Αὐτοκράτωρ, πρὸς πάντας φιλόφρων, προσωμίλησε καὶ ἐμέ, εἰπών μοι ὅτι ἐλπίζει τὰ τῆς Ἀνατολῆς νὰ λάβωσι λύσιν αἰσίαν καὶ εἰρηνικήν, αἰνιττόμενος τὰ τῆς παρασκευαζομένης διπλωματικῆς συνδιασκέψεως.

Μετὰ δὲ τὴν τελετὴν ταύτην, ἀφεὶς ἐπισκεπτήριον καὶ εἰς τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, μετέβην, κατὰ τὰ προσυμφωνηθέντα, εἰς τοῦ κ. Λύονς, ὅστις μὲ περιέμενε μὴ ἀποθεὶς τὴν στολήν του, καὶ οὕτως ἐξεπληρώθη τὸ ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ τῆς ἐθιμοταξίας.

Κατὰ πᾶν ὅμως τὸ διάστημα τοῦτο τὸ ὅτι δὲν ἤμην παρουσιασμένος εἰς τὴν Αὐλὴν δὲν μ᾽ ἐκώλυε νὰ ἐπιμελῶμαι τῶν ἐπιτετραμμένων μοι συμφερόντων.

Μία τῶν ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου κατεπειγόντως συσταθεισῶν μοι ὑποθέσεων ἦν ἡ περὶ τομῆς Ἑλληνικῶν νομισμάτων ἐν Γαλλίᾳ, καταργηθέντος τοῦ παρ᾽ ἡμῖν νομισματοκοπείου, ὡς ἀτελοῦς καὶ πολυδαπάνου. Καὶ τὴν μὲν προμήθειαν τοῦ ὑλικοῦ ἀνέλαβεν ὁ ἡμέτερος Πρόξενος κ. Ἐρλάγγερ, τὴν δὲ χάραξιν τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ἐνεπιστεύθην εἰς τὸν καλλιτέχνην καὶ ἐπίσημον νομισματοχαράκτην κ. Barre. Ἀλλὰ τὸ νομισματοκοπεῖον τῶν Παρισίων ἐπὶ πολὺ ἠρνεῖτο τὴν τομὴν αὐτῶν, ἕνεκα τῶν πολλῶν του ἐργασιῶν, καὶ μόνον πολὺ μετὰ ταῦτα, κατὰ τὸ 1873, κατὰ Μάρτιον, κατώρθωσα ταύτην. Τὰ χαλκᾶ δ᾽ ἀνέλαβε τὸ ἐν Βορδιγάλῃ ἰδιωτικὸν κατάστημα τοῦ κ. Mercier. Καὶ παρεδέχθη μὲν ἡ κυβέρνησις τὴν πρότασίν μου, ἵνα, εἰς μὲν τὸ πεντάλεπτον ἐπιγραφῇ ἡ λέξις ΟΒΟΛΟΣ, εἰς δὲ τὸ δεκάλεπτον ΔΙΩΒΟΛΟΝ, καὶ οὕτω καθιερωθῇ ἡ καὶ εἰς τὰς ἰονικὰς νήσους διὰ πάσης τῆς ἀγγλοκρατίας διατηρηθεῖσα ἀρχαία ἐπωνυμία, καὶ ἐξετελέσθη οὕτως ἡ χάραξις, ἀλλ᾽ ἐξ ἀβελτέρου ἀκηδείας τῶν κατὰ καιροὺς τὰ οἰκονομικὰ διεπόντων, πρώτη ἡ κυβέρνησις οὐδέποτε ἐποιήσατο χρῆσιν τῶν ἐπωνυμιῶν τούτων, αἵτινες ἔμειναν ἀγνοούμεναι.

Ἡ σπουδαιοτάτη δὲ τῶν τότε ἀνατεθειμένων μοι ἐπιμελειῶν ἦν, κατὰ τὴν ἐμὴν πεποίθησιν καὶ κατὰ τὰς ὁδηγίας μου, ἡ ἀφορῶσα τὰ Κρητικά. Δυστυχῶς ἡ κατ᾽ ἐμὲ ἥκιστα ἔμφρων πολιτεία τοῦ Πρωθυπουργοῦ κ. Βούλγαρη, ὑπολαβόντος, ὡς μοὶ εἶπε μετὰ ταῦτα, ὅτι, δι᾽ ἐπιδεικτικῆς ἐπεμβάσεως τῆς Ἑλλάδος, θὰ προὐκάλει τὴν ἀνάμιξιν τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τῆς Κρήτης, ἤ, ὥς τινες τῷ προσῆπτον, ἀγνοῶ ἂν δικαίως, ἔστω καὶ κατὰ τῆς Κρήτης πρὸς ἀπόσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις τὸν ἠνώχλει, ἔφερε τοὺς προσδοκωμένους ἢ ἀπροσδοκήτους, ὅπως δήποτε, φυσικοὺς καὶ ἐπιβλαβεστάτους καρπούς της. Ἡ Τουρκία ἀπετάθη πρὸς τὴν Εὐρώπην, καταγγέλλουσα τὴν Ἑλλάδα, ὅτι ἀπροκαλύπτως ὑποδαυλίζει τὴν κατ᾽ αὐτῆς ἐπανάστασιν τῶν Κρητῶν, καὶ εἰς ἀπόδειξιν φέρουσα τὰ τῆς στρατολογίας τοῦ Πετροπουλάκη· αἱ δὲ Δυνάμεις ἀπεφάσισαν νὰ συγκαλέσωσιν ἐν Παρισίοις Διπλωματικὸν Συνέδριον, ἵν᾽ ἀποφανθῇ περὶ τῆς ὑποθέσεως. Περὶ τούτου εἶχον ἀκούσῃ ἤδη φήμας ἀδεσπότους τὴν 12/24 Δεκεμβρίου, ὅτε, ἀπελθὼν εἰς τοῦ

νέου Ὑπουργοῦ, τοῦ Λαβαλέττ, αὐτὸν μὲν δὲν εἶδον, ἀλλ' ἀπήντησα τινὰς τῶν συναδέλφων μου, οἵτινες εἶχόν τι ἀκούσῃ περὶ τῆς διαδόσεως. Τὴν αὐτὴν δ' ἑσπέραν, ἐλθὼν πρὸς τὴν ἡγεμονίδα Ματθίλδην, ἤκουσα παρ' αὐτῆς ἐπιβεβαιουμένην τὴν εἴδησιν, καὶ τὴν ἐπαύριον, ἵνα πληροφορηθῶ περὶ αὐτῆς τι βέβαιον, ἐπεσκέφθην τὸν Ὑπουγὸν κ. Λαβαλέττ, ὅστις μοὶ ἐπεκύρωσεν ὅτι ἡ συνδιάσκεψις ἀπεφασίσθη τῷόντι νὰ συνέλθῃ εἰς Παρισίους, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα διαγωγὴν σύμφωνον πρὸς τὰ καθήκοντα τοῦ διεθνοῦς δικαίου, καὶ ὅτι ἀμφίβολον ἦν ἔτι ἂν καὶ ἡ Ἑλλὰς θέλῃ κληθῇ ν' ἀντιπροσωπευθῇ ἐν αὐτῇ. Εἰς ταῦτα δὲ τῷ ἀπήντησα, ὅτι δὲν βλέπω πῶς ἦν δυνατὸν ν' ἀποφασίσῃ ἡ Εὐρώπη νὰ δικάσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐρήμην ἐπὶ τόσῳ σπουδαίᾳ καὶ κατ' ἐμὲ ἀδίκῳ καταγγελίᾳ, ἐκτὸς μόνον ἄν, ὡς ἡ Ἑλλάς, οὕτω καὶ ἡ Τουρκία, τὰ δύω ἀντίδικα μέρη, ἤθελεν ἐπίσης μείνῃ ἀποκεκλεισμένη.

Τὴν ἐπιοῦσαν, 13/25 Δεκεμβρίου 1868, ἐπεσκέφθην τὸν Πρέσβυν τῆς Ῥωσσίας, ὅστις, ὅτε τῷ ἐξέθηκα τὰς ἐμὰς παρατηρήσεις, μ' ἐπληροφόρησεν ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ του εἶχεν ἤδη συνηγορήσῃ ὑπὲρ τῆς προσλήψεως καὶ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Συνέδριον, μετὰ φωνῆς συμβουλευτικῆς (consultative), οὐχὶ δὲ καὶ διασκεπτικῆς (délibérative), ὅπερ ἐστὶν ὅτι, παρευρισκομένη εἰς τὰς συνεδριάσεις, ἐδύνατο νὰ δίδῃ πληροφορίας, οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ συσκέπτηται, νὰ συζητῇ καὶ νὰ συμψηφίζῃ. Μὲ προέτρεπε δὲ νὰ στέρξωμεν εἰς τοῦτο· ἀλλ' ἀκούσας τὰς ἀντιῤῥήσεις μου, μοὶ ὑπεσχέθη νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἡμετέραν ἄποψιν, καὶ ἔθηκε τὸν τηλέγραφον τῆς πρεσβείας εἰς τὴν διάθεσίν μου, οὗ εὐθὺς ἐποιησάμην χρῆσιν, ἵν' ἀναγγείλω ταῦτα τῇ Ἑλληνικῇ κυβερνήσει καὶ ζητήσω τὰς ὁδηγίας της. Πορευθεὶς δ' ἔπειτα πρὸς τοὺς Πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ἤκουσα παρά τινων ὅτι, ἡ περὶ συμβουλευτικῆς ψήφου πρότασις, προῆλθε παρ' αὐτοῦ τοῦ Στάκελβεργ, ὅπερ, ἂν ἀκριβές, εἰκάζω μᾶλλον, ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ παρεμποδίσῃ τὸν ἐντελῆ τῆς Ἑλλάδος ἀποκλεισμόν. Ὁ δ' Ἐπιτετραμμένος τῆς Γερμανίας Κόμης Σόλμς, μοὶ εἶπε μετ' ὀλίγον ὅτι ὁ προϊστάμενός του, Κόμης Γόλτς, ὅστις ἦν τότε ἔτι ἐν Παρισίοις δεινῶς ἀσθενῶν, ἔγραψεν ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ τῶν ἐνερ-

γειῶν μου εἰς τὴν κυβέρνησίν του, ἥτις οὐδεμίαν εἶχεν ἔνστασιν κατὰ τῆς παραδοχῆς τῆς Ἑλλάδος μετὰ ψήφου διασκεπτικῆς (délibérative), ἴσως ἐννοῶν ὅτι αἱ ὁδηγίαι του οὐδὲν τούτου ὥριζον ἐναντίον. Τῷ δὲ πρ. Μεττερνίχ, εἰς μακρὰν ἰδιαιτέραν συνδιάλεξιν, ἣν εἶχον μετ᾽ αὐτοῦ, εἶπον, ὅτι ἐνόμιζον τὴν Αὐστρίαν συμφέρον ἔχουσαν εἰς τὴν λύσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος διὰ καταλήψεως τῶν σλαυικῶν χωρῶν ὑπ᾽ αὐτῆς, ὅτε φυσικῶς καὶ εὐκόλως θὰ προσήρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ Ἑλληνικαί. Δὲν προέβλεπον δὲ τότε ὅτι ἡ Αὐστρία ἤθελεν ἀληθῶς ἀκολουθήσῃ τὴν πολιτικὴν ταύτην, καθ᾽ ὅσον αὐτὴν καὶ ἀπέβλεπε.

Μετὰ τρεῖς δ᾽ ἡμέρας, μεταβὰς πάλιν εἰς τὴν Ῥωσσικὴν Πρεσβείαν, ἔμαθον παρὰ τοῦ Συμβούλου Ὀκούνορ, καί, μετὰ ταῦτα, καὶ παρ᾽ αὐτοῦ τοῦ Πρέσβεως, ὅτι οὗτος μάτην ἐπεδίωξε τὴν προσέλευσιν ἡμῶν, οἵαν ἐγὼ τὴν ἐζήτουν, ὅτι ἡ περὶ συμβουλευτικῆς φωνῆς ἀπόφασις ἦν ἤδη ὁριστική, ὅτι αὐτὸς ἐσκέπτετο νὰ διαμαρτυρηθῇ περὶ τούτου· ὅτι ὅμως ἐν γένει τοῦ Συνεδρίου ἡ τάσις προοιωνίζετο μᾶλλον συμβιβαστική, καίτοι οὐχὶ ἀπηλλαγμένη αὐστηρότητος ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῆς διαγωγῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἔσπευσα λοιπὸν καὶ περὶ τούτων ἀμέσως νὰ τηλεγραφήσω, καὶ συγχρόνως συνέταξα μακρὸν ὑπόμνημα γαλλιστί, τεῖνον εἰς τὸ ν᾽ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις διὰ παντὸς τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος οὐδαμῶς παρέβη τοὺς ὅρους τῶν διεθνῶν καθηκόντων. Ἀνέγνων δὲ τοῦτο ἰδιαιτέρως εἰς τὸν κ. Stackelberg καὶ τὸν τότε διὰ τὰ τοῦ συνεδρίου ἐκ Πετρουπόλεως σταλέντα Κόμητα Jomigny, καὶ ἀμφότεροι θερμῶς τὸ ἐνέκριναν. Ὁμοίως ὁ Κόμης Σὸλμς τῆς Γερμανίας, εἰς ὃν ἐπίσης κατόπιν κατέστησα αὐτὸ γνωστόν.

Τῇ 18/30 Δεκεμβρίου τὸ ἑσπέρας, καλέσας με αὖθις ὁ Λαβαλὲττ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, μοὶ ἀνήγγειλε τὴν ὁριστικὴν ἀπόφασιν πασῶν τῶν Δυνάμεων τοῦ νὰ συμπεριληφθῇ καὶ ἡ Ἑλλὰς εἰς τὸ Συνέδριον, ἀλλὰ μετὰ ψήφου μόνον συμβουλευτικῆς. Πρὸς ταῦτα δὲ τῷ εἶπον ὅτι, πρὶν ἢ ὡρισμένως ἀπαντήσω εἰς τὴν γενομένην μοι κοινοποίησιν, ἔχω ἀνάγκην νὰ περιμείνω, ἃς ἐζήτησα ὁδηγίας, καὶ τῷ προσέθηκα ὅτι ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ὀφείλει νὰ ἐκτείνῃ ἐφ᾽ ἡμῶν, εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, ὡς καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην,

χεῖρα προστάτιδα, διότι, ὡς διὰ μακρῶν τῷ ἀνέπτυξα, τῆς Ἑλλάδος ἡ πρόοδος συνάδει μετὰ τῶν τιμαλφεστέρων τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας συμφερόντων. Τοῦτο δὲ καὶ μοὶ συνωμολόγησεν, ῥητῶς εἰπών μοι ὅτι, ἄν ποτε ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἀνατολὴ ἀναλάβῃ τὴν ἐλευθερίαν της, πρέπει νὰ περιέλθῃ, οὐχὶ εἰς ἄλλας χεῖρας ἢ τὰς Ἑλληνικάς.

Συγχρόνως δ᾽ ἔλαβον καὶ ἰδιόγραφον ἐπιστολὴν τοῦ Βασιλέως πρὸς τὸν Ναπολέοντα, ἀφορῶσαν νὰ πείσῃ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ μὴ ἐγκρίνῃ τὴν μὴ εἰς ἴσην μοῖραν ταῖς λοιπαῖς Δυνάμεσιν ἐγκατάταξιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Συνέδριον, καὶ ἔπεμψα τὸν κ. Ῥὼκ νὰ ἐγχειρίσῃ αὐτὴν ἰδιοχείρως εἰς τὸν Ὑπασπιστὴν τῆς ὑπηρεσίας.

Καὶ παντοίως δ᾽ ἄλλως θέλων νὰ ἐπενεργήσω ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ δι᾽ αὐτῆς ἐπὶ τῆς γνώμης τῆς κυβερνήσεως, ἐπροσπάθουν νὰ ἐμπνεύσω ἐφημεριδογράφους, ἢ νὰ πείσω ἄνδρας, ὧν ἡ φωνὴ εἶχε κῦρος. Οὕτως, διὰ μακρῶν συνδιελέγην μετὰ τοῦ St Marc Girardin, καὶ προσεκάλεσα αὐτὸν εἰς πρόγευμα, εἰς ὃ ὅμως δὲν ἦλθεν, ἐξηγήσας ὅτι δὲν ἐδυνήθη. Ἐπισκεφθεὶς δὲ καὶ τὸν κ. Drouan de Lhuis, ὃν εὗρον κατ᾽ ἀρχὰς αὐστηρῶς κρίνοντα τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν κατάστασιν αὐτῆς, ἀλλ᾽ ἀκούσας τῶν ἐκθέσεων καὶ ἐξηγήσεών μου, βαθμηδὸν κατεπείσθη, ἐδείχθη φιλικώτατος πρός τε τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς ἐμέ, καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς συνεντεύξεως ἡμῶν ἐκείνης, μοὶ ἔδωκε τὴν φωτογραφίαν μετὰ τῆς ὑπογραφῆς του.

Ἀλλ᾽ ὁ μὲν κ. Λαβαλέττ, ὅστις, ὡς μοὶ εἶπεν ὁ Σόλμς, ἐξεφράσθη ὅτι ἦν μετ᾽ ἐμοῦ εὐχαριστημένος, ὁσάκις μὲ ἀπήντα, ἐπροσπάθει οὐχ ἧττον νὰ μὲ πείσῃ ὅτι ἡ Ἑλλὰς καθῆκον καὶ συμφέρον εἶχε νὰ ὑποκύψῃ ὑπὸ τὰς ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου, καὶ νὰ παραδεχθῇ ἀγογγίστως τὰς ἀρχάς, ἃς αὐτὸ ἤθελε καθιερώσῃ. Ἐκ δὲ τῆς Ἑλλάδος, ἐν ᾧ περιέμενον ὁδηγίας περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ ἀποκλεισμοῦ αὐτῆς ἀπὸ τοῦ συνεδρίου, ἐλάμβανον τηλεγράφημα διατάττον με νὰ ζητήσω παρ᾽ αὐτοῦ .... τῆς Κρήτης τὴν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος προσάρτησιν!

Καὶ τοῦτο μὲν τὸ τηλεγράφημα ἐννοεῖται ὅτι ἔθηκα κατὰ μέρος, ὡς μὴ ὑπάρξαν. Πληροφορηθεὶς δὲ παρὰ τοῦ Πρέσβεως

τῆς Ῥωσσίας, ὅτι ἡ πρότασις τοῦ κ. Λαβαλὲττ ἔμελλε νὰ ἐκφράζηται αὐστηρῶς κατὰ τῆς Ἑλλάδος, προσάπτουσα αὐτῇ παράβασιν τῶν καθηκόντων τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου, συνέταξα σχέδιον προσφωνήσεως πρὸς τὴν Σύνοδον, εἰς ἀπάντησιν τῆς τοιαύτης ἐνδεχομένης μομφῆς, καὶ ἀνέγνων αὐτὸ τῷ Κόμητι Στακελβέργ, ὅστις τὸ ἐπεδοκίμασεν.

## Συνέδριον Παρισίων.

Ἀλλὰ τὸ Σάββατον, 28 Δεκεμβρίου/9 Ἰανουαρίου 1869, ἦλθε τέλος τὸ προσδοκώμενον ἐξ Ἀθηνῶν τηλεγράφημα, διατάττον μοι νὰ μὴ μετάσχω τῆς Συνδιασκέψεως, ἂν δὲν δοθῇ τῇ Ἑλλάδι ἡ αὐτὴ θέσις μετὰ τῶν ἄλλων Δυνάμεων. Τῇ αὐτῇ δ᾽ ἡμέρᾳ, ὀλίγον μετὰ ταῦτα, ἦλθε πρός με ὁ Ὑπάλληλος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, κ. Lafontaine, πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν νὰ μοὶ ἀναγγείλῃ ὅτι κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἑσπέραν συνεκροτεῖτο ἡ πρώτη συνεδρίασις τῆς Συνδιασκέψεως, καὶ νὰ μ᾽ ἐρωτήσῃ ἂν προτίθημι νὰ παρευρεθῶ εἰς αὐτήν. Ἐπὶ τούτοις τὸν ἀντηρώτησα, ἂν γνωρίζῃ ὑπὸ τίνα ἰδιότητα ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἡ Ἑλλὰς δεκτὴ εἰς τὸ Συνέδριον, καί, ἐπειδὴ δὲν ἐδύνατο νὰ μοὶ τὸ εἰπῇ, τῷ εἶπον ὅτι θὰ ἔλθω μὲν τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ἵνα πληροφορηθῶ περὶ τούτου· ἀλλ᾽ ὅτι, ἂν ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος πρόκηται νὰ μὴ ᾖ ἡ αὐτὴ πρὸς τὰς τῶν λοιπῶν Δυνάμεων, λυποῦμαι ἀναγκαζόμενος ν᾽ ἀποφανθῶ ὅτι θέλω μείνῃ ἀπέχων τοῦ Συνεδρίου.

Τῷ ὄντι δὲ τὸ ἑσπέρας, ὀλίγον πρὸ τῆς ὁρισθείσης ὥρας, ἀπῆλθον εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, καὶ ὁ Μαρκήσιος Λαβαλὲττ, δεχθείς με ἀμέσως εἰς τὸ γραφεῖόν του, μοὶ ἐξέφρασε τὴν χαράν του διὰ τὴν ἄφιξίν μου. Ἀλλ᾽ ἐγὼ τῷ ἀπέτεινα, ἣν ἐρώτησιν εἶχον ἀπευθύνῃ τὸ πρωῒ καὶ τῷ κ. Λαφονταίν.

— Ἀλλὰ τοῦτο, μοὶ εἶπε, καλῶς τὸ ἠξεύρετε. Σᾶς εἶχον ἤδη εἰπῇ ὅτι ἡ Ἑλλὰς εἰσέρχεται μόνον ἐπὶ φωνῇ συμβουλευτικῇ.

— Ἐπειδὴ μ᾽ ἐμηνύσατε σήμερον τὸ πρωΐ, ἀπήντησα, ἤλπισα

ὅτι εἶχεν ἴσως ἐπέλθῃ ἐν τούτοις μεταβολή τις ἐκείνης τῆς ἀποφάσεως, καὶ ἦλθον νὰ πληροφορηθῶ περὶ τούτου.

— Οὐδεμία, μοὶ ἀπεκρίθη, μεταβολὴ ἔγινεν, οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ.

— Τότε, ἀπήντησα, λυποῦμαι, ἀλλ' εἰς τὸ συνέδριον οὐδεμίαν μετοχὴν θέλω λάβῃ.

— Πῶς τοῦτο; ἀνέκραξεν ὀργιζόμενος. Τί ἔρχεσθε νὰ μ' εἰπῆτε; Ἀλλὰ σήμερον τὸ πρωῒ ἐμηνύθητε, καὶ ὑπεσχέθητε ὅτι θέλετε ἔλθῃ.

— Σήμερον τὸ πρωΐ, τῷ ἀπεκρίθην ἡσύχως, εἶπον ὅτι θὰ ἔλθω, ἵνα μάθω περὶ τῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ Συνεδρίῳ, καὶ ἂν δὲν εἶναι αὕτη ἀκριβῶς ἡ αὐτὴ μετὰ τῶν λοιπῶν, εἶπον ὅτι δὲν θὰ παρεδρεύσω εἰς αὐτό.

— Πῶς; Εἰς ποῖον εἴπατε τοῦτο; δὲν ἀπηντήσατε οὕτως, ἔλεγεν ὁ ὑπουργός, καὶ ἀμέσως ἔκρουσε τὸν κώδωνα· εἰς δὲ τὸν εἰσελθόντα:

— Τίς τῶν ὑπαλλήλων ἀπῆλθε σήμερον τὸ πρωῒ εἰς τοῦ κ. Πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος; εἶπεν. Ἀμέσως νὰ ἔλθῃ ἐδῶ.

— Εἶναι ἀφροσύνη τοῦτο, ὃ πράττετε, ἔλεγε, μέχρις οὗ ἐνεφανίσθη ὁ κ. Λαφονταίν, ὅστις, ἐρωτηθείς, ἀπήντησεν ἀκριβῶς ὅ,τι εἶχον εἰπῆ καὶ ἐγώ, προσθεὶς ὅτι καὶ τὸ πρωΐ, ἐπιστρέψας, εἶχε τὰ αὐτὰ ἀναφέρῃ.

Ἀφοῦ δ' ἐξῆλθεν ὁ νέος οὗτος, ὁ Ὑπουργός, πότε ἠπίως, καὶ πότε ὀργίλως, ἐπροσπάθει νὰ μὲ συγκινήσῃ καὶ νὰ μὲ πείσῃ.

— Εἶναι ἀφροσύνη, ἐπανελάμβανεν, εἶναι ἐναντίον εἰς ὅλα τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος σας. Ἔπειτα, διατί δὲν ἔρχεσθε; Τί ἔχετε νὰ φοβηθῆτε; Πάντα τὰ πλεονεκτήματα εἰσὶν ὑπὲρ ὑμῶν. Ὑμεῖς δύνασθε νὰ ὁμιλήσητε καὶ νὰ ὑπερασπισθῆτε τὸ ὑμέτερον θέμα, ἐν ᾧ ἀπέναντι ὑμῶν τίνα θὰ ἔχητε; Τὸν Τοῦρκον (ᾐνίττετο τὸν τότε Πρέσβυν τῆς Τουρκίας), ὅστις δὲν δύναται ν' ἀνοίξῃ τὸ στόμα του.

Ἀλλά, βλέπων ὅτι δὲν μὲ μετέπειθεν, ἀφ' οὗ διὰ μεγάλων βημάτων καὶ ἐν ἐρεθισμῷ διεμέτρησε δὶς καὶ τρὶς τὸ δωμάτιον, ἐξῆλθεν ἐκ πλαγίας θύρας, χωρὶς νὰ μ' ἀποχαιρετίσῃ, ὃ ἐξέλαβον ὡς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ συνδιάλεξις ἡμῶν δὲν εἶχε περατωθῆ· δι' ὃ

καὶ ἔμεινα περιμένων τὴν ἐπιστροφήν του. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ὥρα παρήρχετο, ἐκάθησα εἰς τὸ ὑπουργικὸν γραφεῖον, καὶ εὑρὼν χαρτίον ἐμπρός μου, κατέστρωσα εἰς ὀλίγους στίχους τοὺς λόγους, δι᾿ οὓς ἠρνούμην νὰ παρακαθήσω εἰς τὸ Συνέδριον, καί, διπλώσας καὶ θεὶς εἰς τὸν κόλπον μου τὴν σημείωσιν ταύτην, ἠνέωξα τὸ φυλλάδιον τῆς «Ἐπιθεωρήσεως τῶν Δύω Κόσμων», ὃ ἦν ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ ἤρχισα ἡσύχως ν᾿ ἀναγινώσκω περίεργόν τι ἄρθρον, ὅτε, εἰσελθών, ὡς κατὰ τύχην, ὁ Διευθυντὴς τοῦ Πολιτικοῦ Τμήματος τοῦ Ὑπουργείου κ. Δεπραί, μ᾿ ἐχαιρέτισε χαρμοσύνως, μὲ ἠρώτησε διατὶ δὲν εἰσέρχομαι εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν, ὅπου ἡ συνεδρίασις ἐστὶν ἐν τῷ ἄρχεσθαι, καὶ μοὶ ἐπανέλαβε πάντας τοὺς λόγους, δι᾿ ὧν ἐνόμιζεν ὅτι ἐδύνατο νὰ μὲ πείσῃ.

Ἀλλ᾿ ἐγώ, μείνας ἀκλόνητος, τὸν ἠρώτησα ἄν, ἀφ᾿ οὗ ἡ συνεδρίασις πρόκηται ν᾿ ἀρχίσῃ, καὶ ὁ Ὑπουργὸς μένει ἴσως παρ᾿ αὐτῇ, δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι δὲν θὰ ἐπανέλθῃ, καὶ δὲν θὰ ἦν ὀρθότερον ν᾿ ἀναχωρήσω. Ὁ κ. Δεπραὶ ὅμως μὲ παρεκάλεσε νὰ περιμείνω, εἰπών μοι ὅτι θ᾿ ἀπέλθῃ νὰ ἴδῃ τί γίνεται ὁ κ. Ὑπουργός, καὶ θὰ μὲ εἰδοποιήσῃ.

Καὶ τῷ ὄντι, μετ᾿ οὐ πολὺ ἐπανῆλθε καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ κ. Ὑπουργὸς μὲ παρακαλεῖ νὰ μεταβῶ εἰς τὴν παρακειμένην αἴθουσαν. Καίτοι δ᾿ ἐννοῶν τίς ἦν ἡ αἴθουσα αὕτη, οὐδ᾿ ἐπὶ στιγμὴν ἐδίστασα, καὶ παρηκολούθησα τὸν κ. Δεπραί. Ἦν δ᾿ ἀληθῶς τὸ θέαμα, ὃ παρέστη εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου, ὅτε ἠνεώχθη ἡ θύρα καὶ εἰσῆλθον, ἱκανῶς ἐπιβλητικόν.

Ἡ αἴθουσα αὕτη, γνωστή μοι ἄλλως, διότι δι᾿ αὐτῆς διηρχόμεθα ὁσάκις καθ᾿ ἑβδομάδα ἀπηρχόμεθα εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἦν εὐρυχωροτάτη, κατάγλυφος καὶ κατάχρυσος, καὶ εἰς τὸν ἕνα τοῖχον ἔχουσα μεγίστην εἰκόνα, παριστῶσαν τὸ συνέδριον τοῦ 1856. Τοῦ δ᾿ ἐμβαδοῦ αὐτῆς τὸ πλεῖστον ἐπλήρου μεγίστη τράπεζα κυκλωτερής, ὑπὸ πρασίνου κεκαλυμμένη τάπητος, καὶ πέριξ αὐτῆς εἰς θρανία ἐρυθρόχρυσα ἐκάθηντο, σιγὴν ἄκραν τηροῦντες, οἱ ἀντιπρόσωποι πασῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, οἱ Πρέσβεις αὐτῶν ἐν Παρισίοις, μετά τινων καὶ ἄλλων, οἵτινες αὐτοῖς προσετέθησαν.

Ἀπέναντι τῆς θύρας, δι᾽ ἧς εἰσῆλθον, καθήμενος ὁ Μαρκήσιος Λαβαλέττ, μὲ παρεκάλεσε νὰ καθήσω εἰς ἓν θρανίον, ὅμοιον τοῖς ἄλλοις, ὃ μόνον ἔμενε κενόν, καὶ τοῦτο προθύμως ἔπραξα, διότι, εὑρίσκων παρὰ τῷ κ. Ὑπουργῷ τοὺς συναδέλφους μου καὶ ἄλλους τινας κυρίους, καὶ παρακληθεὶς παρ᾽ αὐτοῦ νὰ καθήσω, ὡς καὶ ἐκεῖνοι ἐκάθηντο, δὲν εἶχον λόγον ν᾽ ἀπαντήσω ἀρνητικῶς εἰς τὴν φιλοφροσύνην του.

Τότε δ᾽ ἀρξάμενος νὰ ὁμιλῇ ὁ κ. Λαβαλέττ, εἶπεν, εἰς ἐμὲ μᾶλλον ἀποτεινόμενος, ὅτι, κατ᾽ ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων καὶ κατ᾽ ἐντολὴν αὐτῶν συνελθὸν τὸ παρὸν Συνέδριον, ἵνα συζητήσῃ καὶ ἀποφανθῇ περὶ τῶν κατὰ τὴν Κρήτην, ηὐδόκησεν αὐτὸν μὲν νὰ ἐκλέξῃ Πρόεδρον, τὸν δὲ κ. Δεπραὶ Γενικὸν Γραμματέα. Εἶτα δέ, πρὸς τὸ Συνέδριον στραφείς, προσέθηκεν ὅτι καὶ ὁ ἐνταῦθα παρὼν κ. Πρέσβυς τῆς Ἑλλάδος προσεκλήθη καὶ αὐτὸς νὰ μετάσχῃ τῶν συνεδριάσεων ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεώς του, ἀλλά, κατὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, καί, καθ᾽ ὅσον γνωρίζει, καὶ πασῶν τῶν λοιπῶν Κυβερνήσεων, μετὰ φωνῆς συμβουλευτικῆς (consultative)· καὶ ἐπανέλαβεν αὖθις, μόνον μετὰ φωνῆς συμβουλευτικῆς, οὐχὶ καὶ διασκεπτικῆς (délibérante).

Τότε ἔκρινα ὅτι ἦλθεν ἡ στιγμή μου. Ἐγερθεὶς λοιπὸν καὶ λαβὼν τὸν λόγον, ηὐχαρίστησα τὸν κ. Πρόεδρον ὅτι εὐηρεστήθη νὰ μὲ καλέσῃ, ἀλλ᾽ ἀνέπτυξα διὰ βραχέων ὅτι, προκειμένου, ὡς ἤκουσα αὐτοῦ λέγοντος, ν᾽ ἀσχοληθῇ τὸ Συνέδρον περὶ ἀντικειμένου, ἐνδιαφέροντος τὴν Ἑλλάδα, οὐχ ἧττον ἢ τὰς ἄλλας Εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις, ἐξ ἐναντίας δ᾽ ἔτι μᾶλλον, μὴ δυνάμενος κἂν νὰ παραδεχθῶ ὅτι αὐτὴ καλεῖται νὰ ἐμφανισθῇ, ὡς δικαζομένη, νομίζω δίκαιον νὰ καταλάβῃ καὶ ἡ Ἑλλὰς ἐν τῷ Συνεδρίῳ τὴν θέσιν αὐτῆς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς δικαιώμασιν, ὡς πᾶσαι αἱ λοιπαί. Διάκρισις, ὡς πρὸς τὸ δικαίωμα τοῦτο, εἶπον, μεταξὺ μεγάλων Δυνάμεων καὶ μικρῶν δὲν ἐγχωρεῖ, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐνεχώρει, δύσκολος θὰ ἦν ὁ τῆς διακρίσεως ὁρισμός.

Ἀφ᾽ οὗ δ᾽ ἐπεράτωσα ὅσα εἶχον ἀναπτύξῃ, ὁ κ. Λαβαλέττ, λαβὼν τὸ λόγον,

— Ἠκούσατε, Κύριοι, εἶπε, τί ἐξέθηκε πρὸς ὑμᾶς ὁ κ. Πρέ-

σβυς τῆς Ἑλλάδος. Νομίζετε ὅτι ἔχομεν τινὰ λόγον, ἵνα μεταβάλωμεν τὰ προσυμφωνηθέντα;

Ἐπειδὴ δὲ πάντες ἔμειναν σιωπῶντες,

— Τὸ Συνέδριον λοιπόν, ἐξηκολούθησεν, ἐμμένει εἰς τὴν απόφασιν ὅτι ἡ Ἑλλὰς καλεῖται εἰς αὐτὸ ἐπὶ φωνῇ μόνον συμβουλευτικῇ καὶ οὐχὶ διασκεπτικῇ.

Τότε ἐγερθεὶς αὖθις ἐγώ,

— Λυποῦμαι, εἶπον, ὅτι ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον δὲν δύναμαι νὰ μείνω ἐν τῷ Συνεδρίῳ· παρακαλῶ δὲ τὸν κύριον Πρόεδρον νὰ εὐαρεστηθῇ νὰ δεχθῇ τὴν μικρὰν ταύτην σημείωσιν, περιέχουσαν τὴν περίληψιν τῶν ὅσα φθὰς εἶπον.

Καὶ τῷ ἔδωκα τὸ χαρτίον, ὃ εἶχον γράψῃ ἐπὶ τῆς τραπέζης του· ἔπειτα δέ, χαιρετίσας τὴν ὁμήγυριν, ἐξῆλθον βραδεῖ βήματι, καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν μου.

Εὗρον δ᾽ ἐκεῖ τὸν κ. Κασιμάτην, ἑπτανήσιον δικηγόρον, καί ἂν δὲν ἀπατῶμαι, βουλευτήν, παρ᾽ οὗ ἔμαθον, ὅτι ἀπήρχετο εἰς Ἀμερικήν, μέλλων, ὡς ἐγκαυχώμενος διϊσχυρίζετο, μέγιστα νὰ κατορθώσῃ, ὡς ἰδιώτης αὐτός, ὅπου ἐγὼ ὡς Πρέσβυς ἀπέτυχον. Ἀλλὰ τὸ μόνον, ὃ κατώρθωσεν, ἦν ὅτι, παρὰ μὲν τῆς Ἑλλάδος ἔλαβεν ὁδοιπορικὰ καὶ δαπάνας διαμονῆς, παρὰ δὲ τῆς Ἀμερικῆς οὐδὲν ἔλαβεν.

Ἐπειδὴ δ᾽ ἀπεφασίσθη τὸ Συνέδριον νὰ συνέρχηται ἀνὰ πᾶσαν τρίτην ἡμέραν, τὴν ἐπιοῦσαν τῆς πρώτης συνεδριάσεως ἐπεσκέφθην μετὰ μεσημβρίαν πάλιν τὸν κ. Λαβαλέττ, ὅστις μοὶ ἐπανέλαβε τὴν δυσαρέσκειάν του περὶ τῆς ἀποχῆς μου, ἐγὼ δὲ τῷ ἔδωκα ὃ εἶχον γράψῃ ἐκτενὲς ὑπόμνημα περὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς διαγωγῆς τῆς Ἑλλάδος ἀπέναντι τῆς Κρήτης, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ φέρῃ αὐτὸ ἰδιωτικῶς εἰς γνῶσιν τῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου, ὃ καὶ μοὶ ὑπεσχέθη. Συνδιελέχθημεν δὲ μετὰ ταῦτα ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν περὶ τῶν τοῦ Συνεδρίου μελλουσῶν ἀποφάσεων, καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ ὑπενθυμίσῃ εἰς τὰ μέλη αὐτοῦ ὅτι, πᾶν εἴτι ἤθελον, ὡς εὐρωπαϊκὴ ἀμφικτιονία, ζητήσῃ νὰ ἐπιβάλωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, ἔσται προηγούμενον καὶ ὅρος Διεθνοῦς Δικαίου ἔγκυρος καὶ ἐφαρμόσιμος εἰς πάντας

τοὺς πεπολιτισμένους λαούς. Ἀναπτύξας δ᾽ ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, οὐδὲ δύναμιν, οὐδὲ καθῆκον εἶχε νὰ περιστείλῃ τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ λαοῦ ὑπὲρ τοῦ δικαίου τῶν Κρητῶν ἀγῶνος, αὐτὴ δ᾽ ὅτι ἀπέσχε πάσης ἐπεμβάσεως, τῷ προσέθηκα ὅτι, ἂν ἡ ἀπόφασις τοῦ Συνεδρίου περιέχῃ τι ἀποδίδον τῇ Ἑλλάδι παράβασιν τῶν διεθνῶν αὐτῆς καθηκόντων, θέλω διαμαρτυρηθῇ κατ᾽ αὐτῆς, οὐδὲ θέλω συστήσῃ εἰς τὴν Κυβέρνησίν μου τὴν παραδοχήν της.

Οἱ λόγοι μου οὗτοι ἐφάνησαν σφοδρῶς παροργίσαντες τὸν κ. Λαβαλέττ, καὶ ἐχωρίσθημεν ἀπ᾽ ἀλλήλων ἐν ἐρεθισμῷ.

Τὴν ἐπιοῦσαν δ᾽ ἐπρογευμάτισα παρὰ τῷ κ. Στακελβέργ, μὲ παρεκίνει δ᾽ οὗτος, ὅπου περιῆλθον τὰ πράγματα, νὰ μὴ ἀντιτείνωμεν περαιτέρω εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου, οἵα δήποτε καὶ ἂν ᾖ, καὶ νὰ δεχθῶμεν αὐτήν· ἀλλὰ τῷ εἶπον ἐγὼ ὅτι, ἂν μὲν τὸ Συνέδριον διαγράψῃ τὰς ἀρχάς, καθ᾽ ἃς θ᾽ ἀπαιτηθῇ ὅπως πολιτευθῇ ἡ Ἑλλὰς ἐν τῷ μέλλοντι ἀπέναντι τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως, θέλω προτρέψῃ τὴν Κυβέρνησίν μου νὰ ὑποκύψῃ εἰς αὐτάς, ὡς εἰς νομοθεσίαν ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ψηφιζομένην, καὶ εἰς ἥν, ἐν ὁμοίαις περιστάσεσιν, ὑποκείσονται πάντα τὰ ἔθνη· ἂν ὅμως ἐπιρριφθῇ μομφὴ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν διὰ τὴν μέχρι τοῦδε διαγωγὴν αὐτῆς ἀπέναντι τῆς Κρήτης, ὅτι πρόθεσιν ἔχω νὰ διαμαρτυρηθῶ.

Τ᾽ αὐτὰ δ᾽ ἐπανέλαβον καὶ εἰς τοὺς Πρέσβεις τῆς Γερμανίας, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, ὅστις ἐφάνη ἐπιδοκιμάζων τὴν ἀπόφασίν μου.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἑπομένων ἑσπερῶν ἐπεσκέφθην αὖθις τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Ῥωσσίας, καί, ἀφ᾽ οὗ διὰ μακρῶν ἐσυζητήσαμεν τὴν γνώμην μου, μοὶ ἐζήτησε νὰ συντάξω σχέδιον τῆς ἀποφάσεως τοῦ Συνεδρίου, ὡς ἤθελον θεωρήσῃ αὐτὴν παραδεκτήν, καί, καθεσθεὶς εἰς τὸ γραφεῖον ὁ κ. Jomigny, ἔγραφεν ὑπὸ τὴν ἐμὴν ὑπαγόρευσιν. Ἡ σπουδαία δ᾽ αὕτη ἐργασία μόλις ἐπερατώθη περὶ τὴν μίαν μετὰ τὸ μεσονύκτιον.

Εἰς τὴν πρώτην δ᾽ ἑπομένην συνεδρίασιν ὁ Κόμης Στάκελβεργ παρουσίασε τὸ ἔργον τοῦτο, ὡς ἰδίαν του σύνταξιν καὶ πρότασιν τῆς ἀποφάσεως, ἥτις ὤφειλε νὰ διακοινωθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ

ἐπὶ τοῦ κειμένου τουτου περιεστράφη ἡ συζήτησις. Τὴν δ᾽ ἐπαύριον ὁ κ. Στάκελβεργ μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι τὸ σχέδιόν μου ἐγένετο δεκτὸν μετ᾽ ἐλαχίστων μεταρρυθμίσεων. Καί, τῷ ὄντι, τὴν αὐτὴν ἑσπέραν μηνυθείς, μετέβην αὖθις εἰς τοῦ Ὑπουργοῦ κ. Λαβαλέττ, ὅστις μοὶ εἶπεν ὅτι ἤθελε νὰ φέρῃ εἰς γνῶσίν μου τὸ κατ᾽ ἀμετάκλητον ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου συνταχθὲν ἔγγραφον, τὸ μέλλον ν᾽ ἀποσταλῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ μοὶ ἀνέγνω.... αὐτὸ ἐκεῖνο, ὃ ἐγὼ εἶχον συντάξῃ μετὰ μιᾶς καὶ μόνης μικρᾶς μεταρρυθμίσεως. Ἀλλ᾽ ὅσον μικρὰ καὶ ἂν ἦν, τὴν ἔκρινα ὅμως σπουδαίαν, ὡς περιέχουσαν, εἰ οὐχὶ ἀπ᾽ εὐθείας μομφήν, ἀλλὰ κἂν πλάγιόν τινα μομφῆς ὑπαινιγμόν, δι᾽ ὃ καὶ εἶπον τῷ κ. Ὑπουργῷ, ὅτι, εἰς τὴν Κυβέρνησίν μου ἐπιφυλάττων τὴν ἐλευθέραν ἐκτίμησιν τοῦ ἐγγράφου, τὸ κατ᾽ ἐμὲ ἤθελον παραδεχθῇ νὰ διαβιβάσω αὐτὸ ἄνευ ἐνστάσεως, ἂν δὲν εἶχον παρατηρήσῃ μίαν φράσιν, ἣν μοὶ ἦν ἀδύνατον νὰ παραδεχθῶ. Καὶ τῷ κατέδειξα αὐτὴν ἐκείνην, ἣν εἶχεν ἀλλοιώσῃ τὸ Συνέδριον εἰς τὸ σχέδιόν μου. Ὁ κ. Λαβαλὲττ διὰ μακρῶν ἐπεχείρησε νὰ μὲ παρακινήσῃ εἰς τὴν ἀπόλυτον παραδοχὴν τοῦ ἐγγράφου, διϊσχυριζόμενος ὅτι κακῶς ἡρμήνευον τὴν φράσιν, μὴ ἔχουσαν τὴν προσβλητικὴν ἔννοιαν, ἣν τῇ ἀπέδιδον. Ἀλλὰ τῷ ἀπήντησα ὅτι, ὡς ἐγώ, οὕτω καὶ ἄλλοι δύνανται νὰ ὑποπέσωσιν εἰς τὴν αὐτὴν παρεξήγησιν, καὶ ἂν ἄλλη ἐστὶν ἡ ἔννοια τῆς φράσεως, τόσῳ εὐκολώτερον δύναται δι᾽ ἄλλης εὐκρινεστέρας ν᾽ ἀντικαταστῇ. Ἐπειδὴ δ᾽ ἐπέμενον ἀνενδότως, ἐχωρίσθημεν αὖθις ἐν ἀμοιβαίᾳ δυσαρεσκείᾳ.

Τὴν ἐπιοῦσαν τὸ ἑσπέρας ἐκλήθην αὖθις εἰς τοῦ Ὑπουργοῦ.

— Εἶσθε τῷ ὄντι ἀνοικονόμητος, μοὶ εἶπε. Νὰ ἴδωμεν ἂν καὶ πάλιν δὲν θὰ εὐχαριστηθῆτε. Τὸ ἔγγραφον, ὃ σᾶς ἀνέγνων χθές, ἐστὶ πρᾶξις Εὐρωπαϊκοῦ Συνεδρίου, καί, ἅπαξ ἀποφασισθεῖσα, δὲν μεταβάλλεται. (Πολὺ ἀνωτέραν ἰδέαν εἶχεν ὁ κ. Λαβαλὲττ περὶ τοῦ ἀμεταβλήτου τῶν Εὐρωπαϊκῶν πράξεων καὶ ἀποφάσεων, ἀφ᾽ ὅ,τι ἔκτοτε καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις ἀπεδείχθη). Ἀλλ᾽ ἰδού, ἀκούσατε τὴν ἐπιστολήν, δι᾽ ἧς διευθύνω τὴν πρᾶξιν ταύτην πρὸς τὸν ὑμέτερον Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, κ. Π. Δεληγιάννην, καὶ ἣν ἔγραψα, ἵνα σᾶς εὐχαριστήσω.

Καὶ μοὶ ἀνέγνω τὴν τῷ ὄντι ἐπίτηδες γραφεῖσαν ἐπιστολὴν ταύτην, δι᾽ ἧς τὸ ὑπ᾽ ἐμοῦ τὴν προτεραίαν ὑποδειχθὲν αὐτῷ χωρίον ἐξηγεῖτο, ὡς ἐγὼ ἐπεθύμουν, καὶ ἐν γένει ἐλέγετο ὅτι τὸ Συνέδριον μόνον σκοπὸν προέθετο νὰ διαγράψῃ τὰς ἀρχὰς τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου, καθ᾽ ἅς, ἐπὶ περιστάσεων, ὡς τὴν τῆς Κρητικῆς ἐπαναστάσεως, ὀφείλουσι νὰ πολιτεύωνται αἱ ἐν εἰρήνῃ μετὰ τοῦ Κράτους, καθ᾽ οὗ ἡ ἐπανάστασις, διατελοῦσαι Κυβερνήσεις.

Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν δὲ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης μὲ ἠρώτησε τί λέγω περὶ αὐτῆς, καὶ ἂν εἶμαι εὐχαριστημένος. Ἐγὼ δέ, χωρὶς, βεβαίως νὰ τῷ ἀποδείξω τὴν χαράν μου, διότι ἔβλεπον οὕτω πᾶν τὸ σχέδιόν μου ἀποδεκτὸν γενόμενον, τῷ εἶπον ἡσύχως ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐξαφανίζει τὴν ἔνστασιν, ἣν εἶχον κατὰ τῆς πράξεως τοῦ Συνεδρίου, καί, ἂν ἐν τῇ προσεχεῖ συνεδριάσει, ἥτις ἔμελλε νὰ ᾖ καὶ ἡ τελευταία, οὐδ᾽ εἰς τὴν πρᾶξιν, οὐδ᾽ εἰς τὴν ἐπιστολὴν οὐδὲν μετεβάλλετο, ἀνελάμβανον τὸ κατ᾽ ἐμὲ ἐν πλήρει πεποιθήσει νὰ συστήσω ἀμφότερα εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς Κυβερνήσεώς μου. Οὕτως ἐχωρίσθημεν ἀμφότεροι ἀπ᾽ ἀλλήλων εὐχαριστημένοι.

Ὅτε δ᾽ ἐπανῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν, εὗρον ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Πετρουπόλει ἡμετέρου Πρέσβεως κ. Μεταξᾶ, ἐν ᾗ μοὶ ἔλεγεν ὅτι ὁ Πρίγκηψ Γορτσακὸφ συμβουλεύει ἡμᾶς νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου. Τὸ αὐτὸ δὲ μοὶ ἐπεκύρωσε καὶ ὁ Κόμης Στακελβέργ, πρὸς ὃν ἀπῆλθον τὴν ἐπαύριον, καὶ μοὶ εἶπε συγχρόνως ὅτι τὸ ἐμὸν ὑπόμνημα, ὃ ἀνέγνω, εἶναι μὲν «εὔγλωττον καὶ πολυμαθές» (érudit), ἀλλ᾽ ὅτι στηρίζεται ἐπὶ λελανθασμένης βάσεως, διότι ὁμιλῶ ἐν αὐτῷ περὶ τῶν Τούρκων, ὡς διαμαχομένων (belligérants), ἐν ᾧ εἰσὶν ἡ κυρίαρχος δύναμις, ζητοῦσα νὰ καταβάλῃ τοὺς ἀποστατήσαντας. Καὶ βεβαίως, ὅσον ἱερὸς καὶ ἂν ἦν ὁ ἀγὼν τῶν Κρητῶν, ὑπὸ τὴν ἄποψιν τῶν διεθνῶν ἀρχῶν ὁ κ. Στακελβὲργ εἶχε δίκαιον.

Τῇ δὲ 6/18 Ἰανουαρίου 1869 παρευρέθην εἰς τὴν τελετήν, καθ᾽ ἣν ὁ Αὐτοκράτωρ, ἐν στρατιωτικῇ στολῇ καὶ μετὰ μεγάλης ἀκολουθίας, ἠνέωξε τὴν Βουλήν, ἀναγνούς, ὀλίγον βαρέως, καὶ οὐχὶ ὡς ὁ θεῖός του θ᾽ ἀνεγίνωσκε, μακρὸν γραπτὸν λόγον, ἐν ᾧ

πολλὰ ἐπραγματεύθη περὶ ***ἀρχῶν*** (principes), πλείονα ἴσως, ὡς ἐκρίθη, ἢ ὅ,τι εἰς τὴν θέσιν του ἥρμοζεν.

Τὸ δ᾽ ἑσπέρας ἐκεῖνο μ᾽ ἐκάλεσε πάλιν ὁ κ. Λαβαλέττ, ἵνα μοὶ ἀναγγείλῃ ὅτι τὸ Συνέδριον ἐνέκρινε καὶ παρεδέχθη καὶ τὴν ἐπιστολήν του, ἧς μοὶ ἔδωκεν ἀντίγραφον ἀναλλοίωτον, ὡς τὸ πρὶν ἀναγνωσθέν μοι. Ἔσπευσα δὲ νὰ φέρω ταῦτα εἰς γνῶσιν τῆς Κυβερνήσεως τηλεγραφικῶς τε καὶ δι᾽ ἐγγράφου, καὶ νὰ συστήσω τὴν παραδοχήν, διότι, ἐν ᾧ τὸ Συνέδριον εἶχε συνέλθῃ ἐπὶ προθέσει τοῦ νὰ ἐλέγξῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ τὴν ταπεινώσῃ, καὶ τοιαύτη ἦν ἡ εἰσήγησις αὐτοῦ τοῦ Γάλλου Ὑπουργοῦ, ὃν οἱ πλεῖστοι τῶν λοιπῶν, καὶ οἱ μὴ ἐνδιαφερόμενοι, τυφλῶς παρηκολούθουν, κατωρθώθη ἡ ἀπόφασις οὐδὲν ἄλλο νὰ περιέχῃ ἢ διαγραφὴν ὅρων τινῶν τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου, οὓς ἡ Ἑλλὰς τόσῳ προθυμώτερον ὤφειλε νὰ παραδεχθῇ, καθ᾽ ὅσον διϊσχυρίζετο ὅτι οὐδόλως εἶχε προσκρούσῃ πρὸς αὐτούς, καὶ καθ᾽ ὅσον προσέτι οὗτοι θὰ ἦσαν κοινὸς νόμος διὰ πάντα τὰ ἔθνη.

Ἀλλ᾽ αἱ ἡμέραι παρήρχοντο, καὶ ἀπάντησις ἐξ Ἀθηνῶν δὲν ἤρχετο, πρὸς πολλὴν δυσαρέσκειαν τοῦ Γαλλικοῦ Ὑπουργείου καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου, θέντος προθεσμίαν εἰς τῆς Ἑλλάδος τὴν παραδοχήν. Πρὸς οὐ μικρὰν δ᾽ ἔκπληξίν μου, ἔλαβον τῇ 16/28 τοῦ μηνός, δηλαδὴ δέκα ἡμέρας ἀφ᾽ ὅτου εἶχον τηλεγραφήσῃ, τηλεγράφημα τοῦ Ὑπουργείου ζητοῦν μοι λόγον διὰ τί δὲν εἶχον γράψῃ· καὶ ἐξήγησα μὲν αὐτὸ οὕτως, ὅτι δὲν εἶχεν εἰσέτι λάβῃ τὴν ἐμπεριστατωμένην ἐπιστολήν μου, καὶ αὐτὴν περιέμενον μετὰ τὸ τηλεγράφημα, ἵνα ἀποφασίσωσιν ἐν πλήρει γνώσει. Ὡς ἐκ τῶν ἐκφράσεών του δὲ καὶ τὸ Ὑπουργεῖον μοὶ ἐφάνη διατεθειμένον νὰ δεχθῇ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου. Ὅμως ἄλλαι ἓξ ἡμέραι παρῆλθον, καὶ τῇ 22 Ἰαν./3 Φεβρουαρίου διὰ τηλεγραφήματος μοὶ ἀνήγγειλε τὸ Ὑπουργεῖον, ὅτι... δὲν παρεδέχθη τὴν ἀπόφασιν, ἀλλὰ συγχρόνως ὅτι καὶ παρῃτήθη.

Τὴν ἐπιοῦσαν μετέβην εἰς τοῦ κ. Λαβαλέττ, καὶ εἰς τὸν ἀντιθάλαμον εὗρον τὸν Πρέσβυν τῆς Τουρκίας καὶ τὸν πρ. Μέττερνίχ, μεθ᾽ οὗ συνδιελέχθην. Κληθεὶς δ᾽ οὗτος ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ, εἶπεν, ἀστειευόμενος, ὅτι δὲν ἠξεύρει ἂν εἶναι ἀκίνδυνον νὰ μᾶς

ἀφήσῃ τοὺς δύω μόνους· ἀλλὰ τὸν διεβεβαίωσα ὅτι δύναται τοῦτο μεθ᾽ ἡσύχου συνειδήσεως, διότι δὲν εἴμεθα εἰς κατάστασιν πολέμου, καὶ μείνας μόνος μετὰ τοῦ Ὀθωμανοῦ συναδέλφου μου, συνωμίλησα μετ᾽ αὐτοῦ. Ἕνεκα τῶν διατρεχόντων, δὲν τὸν εἶχον τῳόντι ἔτι ἐπισήμως ἐπισκεφθῇ, ἀλλὰ δὲν ἤθελον νὰ δείκνυμαι τραχὺς καὶ ἐχθρικὸς πρὸς αὐτόν.

Ὁ δὲ κ. Λαβαλέττ, ὅτε εἰσῆλθον πρὸς αὐτόν, πολὺ τεθλιμμένος διὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Ὑπουργείου δὲν μοὶ ἐφάνη. Χωρὶς δὲ νὰ τῷ ἀναφέρω τὴν περὶ μὴ παραδοχῆς ἀπάντησιν, ὡς ἄσκοπον ἤδη καὶ δυναμένην νὰ βλάψῃ, τὸν παρεκάλεσα μόνον νὰ παρατείνῃ τὴν δοθεῖσαν προθεσμίαν μέχρι τοῦ διορισμοῦ νέου Ὑπουργείου, εἰς ὃ καὶ προθύμως συγκατένευσε, προσθείς μοι ὅτι θέλει ὑπερασπίσῃ πάσῃ δυνάμει τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα, ἂν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔχῃ τὴν φρόνησιν νὰ πέμψῃ ἱκανὸν καὶ ἔμφρονα Πρέσβυν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅστις νὰ ἐξαλείψῃ τὴν μεταξὺ τῶν δύω ἐπικρατειῶν ἐπελθοῦσαν ψυχρότητα.

Ἐν τούτοις δ᾽ ἦν ἡ κοινὴ γνώμη τεταραγμένη, καὶ πλεῖστα διεδίδοντο ἄτοπα· οἷον τῇ 27 Ἰαν. (8 Φεβρ.) διέδωκεν ὁ τηλέγραφος, ὅτι παρῃτήθη ὁ Βασιλεύς. Ἡ δὲ Κα Ὑψηλάντη, ἐξ ἐναντίας, μοὶ εἶπεν, ὅτι, ὡς ἤκουσεν, ἐγὼ ἐκαλούμην εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ σχηματίσω ὑπουργεῖον καὶ μὲ παρεκάλεσεν, ἅμα λάβω τούτου ἐπισήμως γνῶσιν, ν᾽ ἀναγγείλω αὐτὸ εἰς τὸν υἱόν της.

Ἀμφότερα δὲ ἦσαν κενὰ ἀκούσματα, καὶ τῇ 29 Ἰαν. (10 Φεβρ.) ἔλαβον τηλεγράφημα ἀναγγέλλον μοι, ὅτι τὸ νέον Ὑπουργεῖον συνέστη ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ κ. Ζαΐμη, πρὸς ὃν ἔγραψα, ὡς καὶ πρὸς τὸν παραιτηθέντα κ. Δηλιγιάννην. Ἀνελθὼν δὲ τὴν ἐπιοῦσαν, ἵν᾽ ἀναγγείλω τοῦτο τῷ κ. Λαβαλέττ, εὗρον αὐτὸν περιχαρῆ διὰ τὸ ἄκουσμα, καὶ πολλοὺς ἀπέδωκεν ἐπαίνους τῷ Βασιλεῖ διὰ τὴν φρόνησιν, ἣν ἔδειξεν ἀντικαταστήσας Ὑπουργεῖον, ὃ ἔφερε τὴν Ἑλλάδα κατὰ κρημνῶν. Ἀλλὰ τὸ κατ᾽ ἐμὲ δὲν τῷ ἀπέκρυψα τὴν γνώμην μου, ὅτι, ὑπὸ οἱονδήποτε Ὑπουργεῖον, ἡ Ἑλλάς, εἰς οἵαν θέσιν διατελεῖ καὶ πρέπει νὰ διατελῇ ἀπέναντι τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, διψώντων διὰ τὴν ἐλευθερίαν των, ἐστὶν ἠναγκασμένη νὰ μένῃ πάντοτε ὡπλισμένη καὶ ἐν προπαρασκευῇ.

Τῇ δὲ 5/17 Φεβρουαρίου 1869 ὁ κ. Λαβαλὲττ μοὶ ἔπεμψε διὰ τοῦ Βαλεύσκη, υἱοῦ τοῦ πρώην Ὑπουργοῦ καὶ τῆς ἠθοποιοῦ Rachel, ὑπαλλήλου τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, ἣν ἔλαβεν ἀπάντησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου, καὶ ἥτις, ὀφείλω νὰ τὸ εἰπῶ, οὐδόλως μ' εὐχαρίστησε, διότι ἐνέδιδε μέν, ἀλλ' οὐχὶ μετ' ἀξιοπρεπείας, καὶ ἐν ᾧ ἦν ταπεινοτέρα τοῦ δέοντος, συγχρόνως ἐφαίνετο ἀξιοῦσα νὰ κατακρίνῃ τὴν πρᾶξιν τοῦ Συνεδρίου, καὶ τοῦτο ἐπὶ βάσεων παραλόγων καὶ δίδουσα εἰς αὐτὴν τὴν ἑρμηνείαν, ἣν ἐγὼ εἶχον ἀγωνισθῇ καὶ κατορθώσῃ ν' ἀποκρούσῃ αὐτὸ τὸ Συνέδριον. Ἦν δὲ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην συναναστροφὴ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ ἑπομένως ἐπορεύθην εἰς αὐτήν, συνοδευθεὶς ὑπὸ τοῦ κ. Ῥὼκ καὶ τοῦ κ. Βαλαωρίτου.

Ἅμα δὲ μὲ εἶδεν εἰσελθόντα ὁ κ. Ὑπουργός, ἦλθε πρὸς ἐμὲ καὶ μὲ προσεφώνησε διὰ τούτων τῶν λέξεων :

— Δὲν εἶμ' ἐγὼ ὅστις ἔγραψα τὴν προκήρυξιν τοῦ Ὑπουργείου σας· εἶναι ὁ Πρωθυπουργός σας· ἀληθῶς δὲν εἶμαι ἐγώ. Τοὐλάχιστον ὁ Ὑπουργός σας εἶναι εἰλικρινής, καὶ εἰς τὸ ἑξῆς δὲν θὰ διατελῆτε πλέον καὶ ὑμεῖς εἰς ἀπάτην, ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ τί μὲν ἤθελε διὰ τῶν λόγων τούτων μοὶ ἦν τότε ἀκατανόητον, καὶ τὴν πλήρη αὐτῶν σημασίαν σύνοιδα κυρίως μόνον μετὰ δύω ἡμέρας, ὅτε ἔλαβον τὴν προκήρυξιν τοῦ νέου Ὑπουργείου, λυπηροτάτην ἀληθῶς, καὶ οὐδὲν ἧττον ἢ ἀξιοπρεπῆ, ὡς ἠνίττοντο καὶ αὐτοὶ οἱ λόγοι τοῦ κ. Λαβαλέττ, λαβόντος διὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Πρεσβείας γνῶσιν τῶν κυριωτέρων ἐννοιῶν τῆς ἐγκυκλίου. Θέλον ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ βάρους τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐν ἄλλαις λέξεσι νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτὴν εἰς τὴν τύχην της, τὸ νέον ὑπουργεῖον, ἵνα δικαιωθῇ ἀπέναντι τοῦ ἔθνους, διέγραφε τῆς Ἑλλάδος τὴν πενίαν καὶ ἀδυναμίαν διὰ χρωμάτων τοσούτων ζοφερῶν, ὥστε ἡ τοιαύτη οἰκτρὰ ἔκθεσις, ὑπὸ τὸν κάλαμον παντὸς ἄλλου, ἤθελε θεωρηθῇ ὡς συκοφαντία. Δι' ὃ καὶ ἐγὼ πάντοτε ἐπροσποιήθην ὅτι δὲν ἔλαβον τὴν προκήρυξιν ταύτην καὶ ἠγνόουν αὐτῆς τὴν ὕπαρξιν, ἵνα μὴ ἀναγκασθῶ, ἢ νὰ ἐπικυρώσω, ἢ ν' ἀντικρούσω τοὺς ὑπουργικοὺς διϊσχυρισμούς.

Ἐκείνην δὲ τὴν ἑσπέραν μὲ ἔλαβε μετὰ ταῦτα κατὰ μέρος ὁ κ. Λαβαλέττ, καί, κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ἐφαίνετο δυσηρεστημένος καὶ ἀγανακτῶν διὰ τὸ ὕφος τῆς ὑπουργικῆς ἀπαντήσεως εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Συνεδρίου, ἀλλὰ τὸν καθησύχασα ταχέως, εἰπὼν αὐτῷ ὅτι τὸ σπουδαῖον ἐστὶν ἡ συγκατάθεσις, δὲν πρέπει δὲ νὰ παραγνωρίζῃ τὴν δυσχέρειαν, εἰς ἣν τὸ Ὑπουργεῖον διετέλει, ἀπέναντι τῆς πεπλανημένης κοινῆς γνώμης, καὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως, προσαπτούσης αὐτῷ ἀνανδρίαν καὶ προδοσίαν τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, ἀφ᾽ οὗ τὸ προγενέστερον Ὑπουργεῖον εἶχε δῆθεν τὴν τόλμην ν᾽ ἀντιστῇ εἰς τὴν Εὐρώπην.

Διὰ τῶν λόγων τούτων πραϋνθείς, μοὶ εἶπεν ὅτι τοῦ λοιποῦ σπουδαιότατον δι᾽ ἡμᾶς ἐστὶ νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν ἐπανάληψιν ἀγαθῶν σχέσεων μετὰ τῆς Τουρκίας, καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο ἐμὲ θεωρεῖ τὸν προσφορώτερον, ἵνα πεμφθῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐξέλαβον δ᾽ ἐγὼ τὰς λέξεις ταύτας ὡς εἰρωνίαν ἢ ὡς ἀστεϊσμόν, καὶ τῷ εἶπον ὅτι περὶ παντὸς ἄλλου μᾶλλον ἐδύνατο νὰ εἴπῃ τοῦτο ἢ περὶ ἐμοῦ, ὃν εἶδεν ἀρνηθέντα νὰ παρακαθήσω εἰς τὸ Συνέδριον, διότι ἐτιθέμεθα εἰς θέσιν ἥττονα ἢ ἡ Τουρκία. Ἐπέμεινεν ὅμως λέγων ὅτι, ἀδιάφορον τοῦτο, καὶ ὅτι γνωρίζει ἤδη τὰς ἀρχὰς καὶ τὸν χαρακτῆρά μου, καὶ ἔχει τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐγὼ θὰ ἤμην ὁ καταλληλότερος πάντων διὰ τὴν θέσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ ἑσπέρα δ᾽ ἐκείνη ἦν καὶ κατὰ τοῦτο ἀξιομνημόνευτος, ὅτι ἐν αὐτῇ, μοὶ ἐνέτυχέ τι, ἀνεξάρτητον μὲν τῆς πολιτικῆς, ἀλλὰ περιέργως χαρακτηριστικὸν διὰ τὴν τότε ἠθικὴν κατατάστασιν τῆς Γαλλικῆς κοινωνίας. Ὅτε εἰσῆλθον εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τὸ πρῶτον, καὶ πρὶν ἢ μὲ πλησιάσῃ ὁ Ὑπουργός, ὡς καὶ μετὰ τοῦτο, ἤκουσα πολλοὺς τῶν προσερχομένων συγχαίροντας αὐτῷ καί τι λέγοντας περὶ χωροφυλάκων. Εἶχον ὅμως πολὺ σπουδαιότερα νὰ σκεφθῶ δι᾽ ὃ καὶ δὲν ἐπολυπραγμόνησα, ἵνα μάθω περὶ τίνος προὔκειτο. Ἀπὸ δὲ τοῦ ὑπουργείου μετέβην εἰς τὸν οἶκον ἀμερικανικῆς τινὸς οἰκογενείας, ὅπου ἦν συναναστροφή, καὶ μὲ περιέμενεν ἡ σύζυγός μου, ἵνα μεταβῶμεν ὁμοῦ εἰς ἑτέραν συναναστροφὴν παρὰ τῷ Στρατάρχῃ Νεὶλ, καὶ ἔπειτα παρὰ τῇ Κα Droin de Lhuis. Ἀλλά, μόλις εἰσῆλθον, καὶ περιεστοιχίσθην

πρὸ πάντων ὑπὸ τῶν Κυριῶν, αἵτινες μετὰ πλείστης καὶ ἀνυπομόνου περιεργείας, «Λοιπόν, μὲ ἠρώτων, λοιπόν».

— Λοιπὸν τί; ἠρώτησα ἐγώ, μὴ ἐννοῶν τί θέλουσι νὰ εἰπῶσιν.

— Ἀλλὰ δὲν ἔρχεσθε ἐκ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν; μ᾽ ἐρώτησαν ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος.

— Βεβαίως ἐκεῖθεν ἔρχομαι, εἶπον, θέλετε νὰ μάθητε εἰδήσεις πολιτικάς; Εἰρήνη ἐν Εὐρώπῃ, καὶ τὰ πάντα χωροῦσι κατ᾽ εὐχήν.

— Εἰδήσεις πολιτικὰς παρ᾽ ἑνὸς διπλωμάτου; εἶπεν ἡ οἰκοδέσποινα γελῶσα. Καλῶς θ᾽ ἀπετεινώμεθα. Ὄχι, διόλου. Ὅ,τι θέλομεν νὰ μάθωμεν εἶναι περὶ τῆς νύμφης τοῦ κ. Λαβαλέττ.

— Ποίας νύμφης τοῦ κ. Λαβαλέττ; Δὲν ἠξεύρω τίποτε.

Καὶ τότε πρῶτον ἔμαθον ὅτι ἡ σύζυγος τοῦ υἱοῦ τοῦ κ. Λαβαλέττ, (τοῦ Wells de Lavalette), θυγάτηρ δὲ τοῦ πρωθυπουργοῦ κ. Ῥουέρ, εἶχεν ἐγκαταλείψῃ πρὸ τριῶν ἡμερῶν τὸν συζυγικὸν οἶκον μετὰ τοῦ ὀξυφώνου Καπούλ· διεδόθη δὲ τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ὅτι χωροφύλακες ἀνεῦρον καὶ ἐκόμισαν τοὺς φυγάδας ὀπίσω εἰς τὰς ἑστίας των.

Οὗτος λοιπὸν ἦν ὁ περὶ χωροφυλάκων λόγος παρὰ τῷ Ὑπουργῷ, καὶ αὕτη ἦν τῶν συγχαρητηρίων ἡ ἀφορμή.

Τὴν δ᾽ ἐπὶ τούτοις ἔκπληξίν μου ηὔξησεν ἡ περίστασις ὅτι, μετὰ δύω ἢ τρεῖς ἡμέρας, ἐξερχόμενος τῆς οἰκίας μου, ἀπήντησα τὸν νέον κ. Λαβαλέττ, ὅστις ἦν ἄμεσος γείτων μου, ἐξερχόμενον τῆς ἐδικῆς του, καὶ δίδοντα τὸν βραχίονα εἰς τὴν ἐπανελθοῦσάν του σύζυγον. Τὸ πάντων δ᾽ ἀπαισιώτερον μοὶ ἐφάνη ἡ διαδιδομένη ἐν Παρισίοις φήμη, ὅτι ἡ τόσον ταχεῖα καὶ τόσον ἐντελὴς συμφιλίωσις προῆλθε συνεπείᾳ χρηματικῆς δόσεως ἐκ μέρους τοῦ κ. Ῥουέρ. Καὶ τὴν ἑρμηνείαν μὲν ταύτην ἐγὼ ἐξέλαβον ὡς συκοφαντίαν κακόβουλον· ἀλλ᾽ ἐν μιᾷ τῶν ἑπομένων ἑσπερῶν, εἰς μουσικὴν ἑσπερίδα τῆς πριγκηπίσσης Ματθίλδης, ὢν μετὰ τῆς συζύγου μου, εἶδον ἐλθόντας τὸν νέον Λαβαλὲττ μετὰ τῆς γυναικός του, ὅπερ οὐ πολὺ μᾶς ἐξέπληξε, διότι γνωσταὶ ἦσαν τῆς οἰκοδεσποίνης αἱ ἱκανῶς φιλελεύθεροι κοινωνικαὶ θεωρίαι. Ἀλλὰ μετ᾽ ὀλίγον ἦλθε καὶ ὁ κ. Ῥουὲρ μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῆς ἀγάμου του θυγατρός· καὶ ἐν ᾧ θέσεις ὑπῆρχον κεναὶ πρὸς τὴν πλευράν,

δι᾿ ἧς εἰσῆλθον, καὶ ὅπου εἶχε καθεσθῇ ἡ νέα Κα Λαβαλέττ, χωρὶς ποσῶς ν᾿ ἀποβλέψωσι πρὸς αὐτήν, παρετηρήσαμεν ὅτι ἐστράφησαν περὶ πᾶσαν τὴν αἴθουσαν καὶ ἔλαβον θέσεις εἰς τὴν ἀντιπέραν γωνίαν.

Τῇ δὲ 6/18 Φεβρουαρίου ἐλύθη τέλος τὸ Συνέδριον ἐπισήμως· ἀλλ᾿ ἡ ἐξ αὐτοῦ ἐντύπωσις ἐπὶ πολὺ ἔτι διήρκεσεν. Εἰς τὸν συνάδελφόν μου τῆς Ἀγγλίας, τὸν κ. Λυόνς, ὡς ἰδιαίτερον φίλον μου καὶ εἰς Ἑλλάδα ἀνατραφέντα, ἀνέγνων τὴν διακοίνωσιν τοῦ κ. Ζαΐμη· καὶ ὡμολόγησε μὲν ὅτι τὸ ὕφος αὐτῆς δὲν ἦν ἀξιοπρεπές, οὐδὲ περιεποίει τιμὴν εἰς ἡμᾶς, ἀλλ᾿ ἀφ᾿ ἑτέρου ἀνεγνώρισεν ὅτι πάντα ἐκ τῶν λεγομένων ἦσαν λυπηραὶ ἀλήθειαι, καὶ ἐξέφρασεν ἣν καὶ ἄλλοτε μοὶ εἶχεν εἰπῇ γνώμην, ὅτι τὸ ἀνώτατον ἡμῶν συμφέρον ἀπαιτεῖ, πρὸς τὸ παρόν, ἡσυχίαν ἄγοντες, ἐσωτερικῶς ν᾿ ἀναπτυσσώμεθα. Εἶδον δὲ καὶ τὸν πρ. Μεττερνίχ, καὶ τὸν Ἐπιτετραμμένον τῆς Γερμανίας καὶ τὸν κ. Νίγραν, πρέσβυν τῆς Ἰταλίας, οἵτινες πάντες εἶχον γνῶσιν τοῦ ὑπουργικοῦ προγράμματος, καὶ ὁ τελευταῖος οὗτος σφοδρῶς τὸ κατέκρινεν, ἐμὲ δὲ θερμῶς συνεχάρη, «διότι ἐγνώριζε, μοὶ εἶπεν, ὅτι ἦν ἐδική μου ἡ γνώμη, ἥτις ἐξενίκησεν εἰς τὴν Σύνοδον.

Εἶχε δὲ διαδοθῇ εἰς τὸ κοινὸν καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων ἡ θέσις, ἣν εἶχον λάβῃ ἀπέναντι τοῦ Συνεδρίου, καὶ ἡ πρὸς αὐτὸ συμπεριφορά μου, καὶ ἡ εὐέξαπτος φαντασία τῶν Γάλλων συνεκινήθη ὑπὲρ ἐμοῦ, καὶ μ᾿ ἐθεώρει, ὡς τὸν ἥρωα τῆς ἡμέρας. Εἰς πάσας τὰς ἐφημερίδας ἀνεγινώσκετο τ᾿ ὄνομά μου, ὡς εἰ εἶχον πράξῃ τι μέγα. Ἐν ἄλλοις ὁ Φιγαρώ, ἀστειευόμενος, ἔλεγεν ὅτι τ᾿ ὄνομά μου γράφεται κατὰ δύω διαφόρους τρόπους, καὶ οἱ μὲν ἀποδίδοντές μοι εἰρηνικὰς προθέσεις, γράφουσιν αὐτὸ ἁπλῶς Rangabé, οἱ δέ, διορῶντες ἐν τῇ ἀρνήσει μου τοῦ νὰ μετάσχω τοῦ συνεδρίου διαθέσεις φιλοπολέμους, μοὶ δανείζουσιν ἓν H (une hâche, ἕνα πέλεκυν), γράφοντες Rhangabé, Εἰς τὰς προσκλήσεις εἰς γεύματα ἢ συναναστροφὰς πολλάκις προσεγράφετο «***ἔσται παρὼν καὶ ὁ κ. Ῥαγκαβῆς***».

Μίαν δ᾿ ἑσπέραν, ὅτε ἐξώρας ἀνεβαίνομεν εἰς τὸν πολυτελέστατον δημαρχικὸν χορόν, εἰς ὃν ἤμεθα προσκεκλημένοι, ἀπην-

τήσαμεν, ἐν ᾧ ἀνεβαίνομεν, εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς κλίμακος, κυρίας τινάς, αἵτινες ἐκ τῆς προφορᾶς των ἐφαίνοντο Ἀγγλίδες.

— Οὗτος εἶναι, τὸν γνωρίζω, εἶπε πρὸς αὐτάς, δεικνύουσά με, ἄλλη τις κυρία, ἥτις τὰς συνώδευε.

— Μῆτερ, μῆτερ, ἰδού, οὗτος εἶναι, εἶπεν ἡ νεωτέρα τῶν Ἀγγλίδων πρὸς τὴν γεροντοτέραν ἐξ αὐτῶν, οὗτος εἶναι τῆς Ἑλλάδος ὁ Πρέσβυς.

— Οὗτος εἶναι, εἶπεν ἄλλη, ἥτις ἐφαίνετο οὖσα ἀδελφὴ πρεσβυτέρα. Ἆ τώρα τὸν εἶδον. Εἰμὶ εὐχαριστημένη. Ἂς ἀναχωρήσωμεν.

Ταῦτα ἤκουσαν ἀκριβῶς ἡ σύζυγος καὶ ἡ θυγάτηρ μου, αἵτινες προηγοῦντο ἐμοῦ, καὶ δὲν ἦσαν γνωσταὶ ταῖς ξέναις, ὡς ἐμοὶ ἀνήκουσαι.

Οὕτως ἤμην δακτυλοδεικτούμενος ἐν ὅσῳ διέτριβον ἐν Παρισίοις, καὶ τῆς παραδόξου μου ταύτης φήμης ἴχνη εὗρον παρακολουθοῦντά με καὶ πολὺ μετὰ ταῦτα. Οὕτως, ὅτε ἤμην ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἐν ἐπισκέψει μίαν ἡμέραν παρὰ τῷ ἰατρῷ Κωνστ. Καραθεοδωρῆ, αἱ κυρίαι τῆς οἰκίας ἦσαν ἔξω ἠσχολημέναι περὶ Γάλλον τινὰ ἐκ τῶν περιφερόντων καὶ πωλούντων κατ᾽ οἶκον ἐμπορεύματα. Βιαίως δ᾽ ἠνέωξε τὴν θύραν ἡ νεωτέρα θυγάτηρ τοῦ ἰατροῦ, ἡ μετὰ ταῦτα σύζυγος τοῦ οἰκτρῶς σφαγέντος ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν Θεσσαλονίκῃ Προξένου τῆς Γερμανίας κ. Ἄββοτ, καὶ μ᾽ ἐκάλεσε ταχέως νὰ ἐξέλθω. Ὅτε δ᾽ ἦλθον πρὸς τὸν ἔμπορον, τὴν ἤκουσα μετ᾽ ἐκπλήξεως νὰ μὲ εἴπῃ :

— Μοὶ εἴπετε ὅτι θέλετε ν᾽ ἀγοράσητε μεταξωτὸν λαιμοδέτην (—ἐγώ; ποτὲ τοιοῦτόν τι δὲν τῇ εἶπον—) καὶ ἠθέλησα νὰ σᾶς δείξω τούτους· ἰδέτε τί λαμπρὸν ἐρυθρὸν χρῶμα ἔχουσι. Πῶς εἴπατε (—τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπηύθυνε πρὸς τὸν ἔμπορον—) ὅτι ὀνομάζουσιν αὐτούς ;

— Λαιμοδέτας Ῥαγκαβῆ.

— Πῶς εἴπατε ;

— Ῥαγκαβῆ. Οὕτως ὠνόμασαν τὸ χρῶμα τοῦτο, τὸ πυρρῶς ἐρυθρόν, κατὰ τὸν Πρέσβυν τῆς Ἑλλάδος, ὅστις ἦν ἐσχάτως ἐν Παρισίοις.

Εὐκατάληπτος ἦν ἡ ἔκπληξις ἐμοῦ καὶ ὁ συστελλόμενος γενι-

κὸς γέλως· προσέτι δὲ καὶ ὅτι ὁ ἔμπορος ἐπώλησε πολλοὺς λαιμοδέτας εἰς τὴν συντροφίαν, ἧς ἕκαστον μέλος ἐπεθύμει νὰ λάβῃ, ὡς ἐνθύμημα, ἀνὰ ἕνα.

Ἑτέρα ὑπόθεσις, ἥτις κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον μοὶ εἶχεν ἀνατεθῆ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἦν ἡ ἀγορὰ δύω θωρηκτῶν Μηνυτόρων, ἐν Τουλώνῃ, ὑπ᾽ ἰδιωτικῆς ἑταιρείας ναυπηγουμένων. Περὶ αὐτῆς δὲ πολλὰς φροντίδας κατέβαλον· καὶ ἐπειδὴ ἐγὼ αὐτὸς ἐστερούμην τῶν ἀναγκαίων ναυτικῶν γνώσεων, οὐδ᾽ ἤθελον νὰ γίνῃ κοινῶς γνωστὸν ὅτι τὴν ἀγορὰν ταύτην διαπραγματευόμεθα, παρεκάλεσα τὸν τότε ἐν Παρισίοις ἐπιδημοῦντα, τὸν φίλον μου καὶ λίαν πεπαιδευμένον ἀνώτερον ἀξιωματικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ναυτικοῦ Λεωνίδαν Παλάσκαν, οὗ καὶ ἀλλαχοῦ ἐμνημόνευσα, ἵνα αὐτὸς ἀπέλθῃ εἰς Τουλῶνα, καὶ προσπαθήσῃ νὰ ἐξετάσῃ τὰ πλοῖα καὶ τὰ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν. Μεταβὰς δ᾽ ἐκεῖ, ἐνεφανίσθη ἄνευ στολῆς, ὥς τις Γάλλος περίεργος, διότι ὡμίλει ὡς Γάλλος τὴν γαλλικήν, καί, χωρίς τινα νὰ κινήσῃ ὑπόνοιαν, ἐξήτασε τὰ τῆς ναυπηγείας, καὶ μετὰ ταῦτα ἐξηκολούθησεν ἐπιτηρῶν αὐτὴν ἀγνώστως, ὑπὸ τὴν προστασίαν ἀξιωματικοῦ τινος τοῦ ναυστάθμου, ἐπιστηθίου φίλου καὶ ἀρχαίου συμμαθητοῦ του. Ἦσαν δ᾽ εὐνοϊκώταται αἱ ἐκθέσεις του, καὶ κατ᾽ αὐτὰς μεγίστην σπουδὴν ἐδείκνυεν ἡ κυβέρνησις περὶ τῆς ταχείας περατώσεως καὶ ἀγορᾶς τῶν πλοίων.

Ἀλλ᾽ ἐν τῷ μεταξύ, ἡ ἑταιρεία ἔφερεν εἰς γνῶσίν μου, ὅτι καὶ ἡ Τουρκία, μαθοῦσα περὶ τῆς ναυπηγίας αὐτῶν, ἐπρότεινε τὴν ἀγοράν των· μοὶ ἐρρέθη ὅμως ὅτι εἰς ἡμᾶς δίδεται ἡ προτίμησις, χωρὶς ἡ ἑταιρεία ν᾽ αὐξήσῃ, ἣν ἅπαξ μᾶς ὑπέβαλε τιμήν· ὅτι παρὰ τῆς Τουρκίας ἐζήτησε προθεσμίαν, ἵνα τῇ δώσῃ ἀπόκρισιν καὶ ὅτι ἐπάναγκες ἔσται, πρὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας ἐκείνης, νὰ περαιώσωμεν ἡμεῖς τὴν ἀγοράν. Περὶ πάντων δὲ τούτων ἔσπευσα νὰ τηλεγραφήσω καὶ γράψω εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἥτις μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς πρέπει ν᾽ ἀποκτήσῃ τοὺς Μηνύτορας, καὶ ὅτι τὰ χρήματα θὰ μοὶ σταλῶσιν ἀνυπερθέτως, ἵνα ἡ ἀγορὰ γίνῃ πολὺ πρὸ τῆς λήξεως τῆς προθεσμίας. Ἀλλὰ—ἡ προθεσμία ἤγγιζεν· ἔγραφον ἐπανειλημμένως καὶ ἀπάντησιν δὲν

ἐλάμβανον. Ἡ προθεσμία παρῆλθε, καὶ χρήματα δὲν εἶχον σταλῆ· ὅτε δὲ τέλος ἦλθον τὰ χρήματα, ἡ ἑταιρεία μοὶ ἀνήγγειλεν, ὅτι καθ᾽ ἃς ἐν γνώσει ἡμῶν εἶχε λάβει ὑποχρεώσεις....ἐπώλησεν ἤδη τοὺς Μηνύτορας εἰς τὴν Τουρκίαν. Παράδοξον δὲ μοὶ ἐφάνη ὅτι, ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ, τὸ Ὑπουργεῖον ἐξ Ἀθηνῶν μὲ διέταξε νὰ ζητήσω παρὰ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως νὰ κωλύσῃ τὴν ἐκ Τουλῶνος ἔξοδον αὐτῶν ἐκείνων τῶν θωρηκτῶν, ἃ ἡ Ἑλλὰς εἶχε πρὸ μικροῦ τὴν πρόθεσιν ν᾽ ἀγοράσῃ καὶ ἐξαγάγῃ. Ἐπειδὴ δ᾽ ἐμπόλεμοι δὲν ἤμεθα πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἐννοεῖται ὅτι τοιαύτη αἴτησις ἦν ὅλως παράλογος, καὶ ἐπ᾽ οὐδεμιᾶς βάσεως τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου ἐστηρίζετο. Καὶ ἔπραξα μὲν ὡς διεταττόμην, ἀλλ᾽ ἔλαβον, ὡς ἦν ἑπόμενον, ἀπάντησιν ἀρνητικήν.

## Γνωριμίαι.

Μόνον δὲ μετὰ τὴν παρουσίασιν εἰς τὸν Αὐτοκράτορα ἐδυνήθην νὰ ἐκτείνω τὸν κύκλον τῶν ἐπισήμων γνωριμιῶν μου, ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Πριγκηπίσσης Ματθίλδης, ἐξαδέλφης τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀδελφῆς δὲ τοῦ Πρίγκηπος Ἱερωνύμου, ἥτις καὶ ἐμὲ καὶ τὴν Καρολίναν πολλάκις ἐκάλεσε εἰς τὰς ἑσπερινάς της συναστροφάς, περιέργους καὶ λόγου ἀξίας, διότι, ἡγεμονὶς τὸ πνεῦμα ἔχουσα κεκαλλιεργημένον, τῶν κοινωνικῶν δὲ προλήψεων μέχρις ὑπερβολῆς, ὡς διεδίδετο, ἀπηλλαγμένη, ἐδέχετο παρ᾽ ἑαυτῇ, ἐκτὸς τῶν αὐλικῶν, καὶ τῆς τότε ἀριστοκρατίας (διότι ἡ ἀρχαία, δυσφοροῦσα ἐπὶ τῇ νέᾳ δυναστείᾳ, ἔμενε κατάκλειστος ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς δώμοις τοῦ προαστείου τοῦ Ἁγ. Γερμανοῦ), ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἄνδρας τέχνης, γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν, καὶ ἡ κοινὴ φήμη ἢ μᾶλλον δυσφημία τῇ ἀπέδιδεν ἰδιαζόντως τρυφερὰ αἰσθήματα πρὸς τὸν Newerkerke καὶ πρὸς τὸν Ἀρσένιον Houssay.

Παρουσιάσθην δὲ καὶ εἰς τὸν ἐξάδελφον τοῦ Αὐτοκράτορος, τὸν Ἱερώνυμον, (Jerôme Bonaparte), τὸν σκωπτικῶς ἐπωνομασθέντα Plonplon, ὁμοιότατον κατὰ τὴν μορφὴν πρὸς τὸν μέγαν θεῖόν του, Ναπολέοντα τὸν Α΄, κατοικοῦντα δ᾽ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Palais Royal. Καὶ αὐτὸς δὲ καὶ ἡ σύζυγος του, ἡ Πριγκή-

πισσα Κλοτίλδη, μὲ ὑπεδέχθησαν εὐμενέστατα, καὶ αὕτη μάλιστα ἀνυποκρίτως μοὶ ὡμίλησε περὶ τῆς δικαίας ἀπαιτήσεως τῆς Ἑλλάδος τοῦ νὰ παρακαθήσῃ ἐν ἴσῳ μέρει ἐν τῇ Συνδιασκέψει, καὶ περὶ τῶν Τούρκων, ὡς ἀνεπιδέκτων πολιτισμοῦ. Μετὰ μίαν δ᾽ ἑβδομάδα (τῇ 11/23 Ἰανουαρίου) προσεκλήθην παρὰ τῷ Πρίγκηπι εἰς γεῦμα, εἰς ὃ καὶ ἄλλοι πολλοὶ παρεκάθησαν, κύριοι καὶ κυρίαι, ἐν αἷς γνωστή μοι ἦν μόνη ἡ Κ$^{α}$ Laroncière, ἡ ἐπίτιμος Κυρία τῆς Πριγκηπίσσης, σύζυγος δὲ τοῦ ἄλλοτε εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας ἐπὶ πολὺ διατρίψαντος Ναυάρχου.

Ἐγὼ ἔδωκα τὸν βραχίονα εἰς αὐτὴν τὴν Πριγκήπισσαν Κλοτίλδην, καὶ ἔφερα αὐτὴν εἰς τὴν τράπεζαν, καθεσθεὶς εἰς τὰ δεξιά της· ὁ δὲ διάλογος ἡμῶν ἀποκλειστικῶς περιεστράφη εἰς τὰ περὶ Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, περὶ σχέσεων καὶ διατάξεων τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου, περὶ ἀριθμοῦ καὶ ὀργανισμοῦ τῶν μοναστηρίων. Καὶ πληροφορίας μὲν τῇ ἔδωκα τὰς ζητουμένας· ἀλλὰ περίεργον μοὶ ἐφάνη ὅτε, προσέξας εἰς τὸν διάλογον, ὃν εἶχε μετὰ τοῦ ἀριστερῶς αὐτῇ καθημένου, ὃν δὲν ἐγνώριζον, ὅστις ὅμως ἔπρεπε νὰ ᾖ τις ἐπίσημος, δι᾽ ὃ καὶ κατεῖχεν ἐκείνην τὴν θέσιν τῆς ἐκλογῆς, ἤκουσα ὅτι καὶ μετ᾽ ἐκείνου ἐπίσης περὶ μοναστηρίων διελέγετο, καὶ δὴ περὶ τῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Γαλλίας, περὶ ὧν ὁ κύριος ἐκεῖνος ἀκριβεῖς ἔχων γνώσεις ἐφαίνετο.

Ὅτε δ᾽ ἠγέρθημεν τῆς τραπέζης, ὁδηγήσας τὴν ἡγεμονίδα εἰς τὴν παρακειμένην αἴθουσαν, ἐξηκολούθησα συνομιλῶν μετ᾽ αὐτῆς, καὶ πάλιν περὶ θρησκευτικῶν ἀντικειμένων, εἰς ἃ ἡ ἰδία προὐκάλει· εἰς τὴν συνδιάλεξιν δ᾽ ἡμῶν προσετέθη καὶ ἑτέρα τις κυρία προβεβηκεῖα, ἥτις ἔμεινε μόνη μετ᾽ ἐμοῦ, ὅτε ἡ εὐγενὴς οἰκοδέσποινα ἀπεσύρθη, ἵν᾽ ἀποτείνῃ καὶ εἰς ἄλλους τὸν λόγον.

— Νομίζω, μοὶ εἶπεν ἡ πρεσβῦτις, ἀναγκαῖον νὰ σᾶς καταστήσω προσεκτικὸν ὡς πρὸς τὸ ἔδαφος, ἐφ᾽ οὗ ἐν τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ εὑρίσκεσθε. Εἶναι καλὸν νὰ γνωρίζητε, πρὸς ὁδηγίαν σας, ὅτι εἶσθε μεταξὺ Σκύλλας καὶ Χαρίβδεος. Ἡ μὲν ἀνεψιά μου διατελεῖ καθολικὴ μέχρις ἄκρου φανατισμοῦ, ὁ δὲ ἀνεψιός μου δὲν πιστεύει, οὐδ᾽ εἰς Θεόν, οὐδ᾽ εἰς διάβολον.

Ὁ ἀνεψιός! ἡ ἀνεψιά της! Τίς λοιπὸν ἦν ἡ κυρία, ἥτις μοὶ

ὡμίλει; Ἵνα τὸ μάθω ἀπετάθην εἰς τὸν κ. Beulé, ὅστις ἦν εἷς τῶν προσκεκλημένων, ἄλλοτε μὲν μαθητὴς τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς σχολῆς, μετὰ ταῦτα δὲ Καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας, καὶ ἔπειτα καὶ Ὑπουργὸς γενόμενος τῶν Ἐσωτερικῶν. Παρ᾽ αὐτοῦ ἐπληροφορήθην ὅτι ἦν ἡ Πριγκήπισσα Rocca Giovine, θυγάτηρ τοῦ Λουκιανοῦ Βοναπάρτου.

Μετὰ τοῦτο δ᾽ ἦλθε πρός με ὁ Πρίγκηψ Ναπολέων, καὶ μὲ ἠρώτησεν ἂν γνωρίζω τὸν κ. Αἰμύλιον Ὀλιβιέρον. Ἐπειδὴ δὲ τῷ ἀπήντησα ἀρνητικῶς, μοὶ ἔφερε καὶ μοὶ παρουσίασεν αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν κύριον, ὅστις εἰς τὴν τράπεζαν ἐκάθητο εἰς τῆς ἡγεμονίδος τ᾽ ἀριστερά, καὶ πολλὰ συνδιελέχθημεν περὶ Ἑλλάδος, καὶ τῷ εἶπον περὶ τοῦ ἀναγκαίου μέλλοντος αὐτῆς, καὶ τῆς θέσεως, ἣν πρέπει νὰ καταλάβῃ εἰς τῆς Εὐρώπης τὴν ἰσορροπίαν.

Ὅτε δ᾽ ἐκομίσθη ὁ καφές, διῃρέθημεν εἰς δύω κύκλους, ἕνα τῶν κυριῶν περὶ τὴν ἡγεμονίδα, εἰς μίαν ἄκραν τῆς μεγάλης αἰθούσης, εἰς τὴν ἀντίθετον δὲ ἄλλον τῶν κυρίων, καθεσθέντων περὶ τὸν Πρίγκηπα. Λόγου δὲ γενομένου περὶ τῶν ὅσων ἤδη εἶδον ἐν Παρισίοις, εἶπον ὅτι κατὰ τὴν τελευταίαν Κυριακήν, εἶχον ἐπισκεφθῆ τὴν ἐκκλησίαν γυναικείου τινος μοναστηρίου, ἐν τῇ πόλει κειμένου, καὶ ἐκεῖ ἤκουσα ἱερέως, οὗ ἡ εὐγλωττία μὲ κατέθελξε, διότι ἐκ τοῦ στόματός του ἐνόουν ὁμιλοῦσαν τὴν χρηστότητα καὶ τὴν πεποίθησιν.

— Καὶ δύνασθε νὰ παραδεχθῆτε, ἀνέκραξεν ὁ Πρίγκηψ Ναπολέων, ὅτι ὑπάρχει ἱερεὺς ἔχων πεποίθησιν καὶ χρηστότητα;

Εὐτυχῶς ἡ Πριγκήπισσα ἦν μακρὰν καὶ δὲν ἤκουσεν. Ἀλλ᾽ ἐγὼ διεμαρτυρήθην κατὰ τῆς θεωρίας ταύτης, εἰπὼν ὅτι ἴσως πολλοὶ ἱερεῖς ἀτομικῶς ἀξίζουσι τὴν αὐστηρὰν ταύτην κρίσιν, ἀλλὰ βεβαίως ὑπάρχουσι καὶ ἕτεροι ὑπὸ εἰλικρινοῦς θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἐμπνεόμενοι, καὶ διὰ τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν διαγωγήν των ἄξιοι ὑπολήψεως.

Καὶ ταῦτα μὲν ἠρνεῖτο ὁ πρίγκηψ καὶ μετ᾽ αὐτοῦ, καὶ θερμότερον ἢ αὐτός, σχεδὸν πάντες οἱ παρευρισκόμενοι, ἐν οἷς ἦσαν καὶ ὁ Beulé· καὶ ὁ Αἰμύλιος Olivier καὶ ἄλλοι. Εἷς δὲ μόνος συνετάχθη μετ᾽ ἐμοῦ, διϊσχυρισθεὶς ὅτι ἐν τῷ καθολικῷ κλήρῳ

ὑπῆρχον ἄνδρες ὑπολήψεως ἄξιοι καὶ σεβασμοῦ, καὶ ὁ εἷς οὗτος ἦν ὁ... Ῥενάν.

Κατόπιν δὲ τοῦ γεύματος τούτου ἐπεσκέφθην τὴν πριγκήπισσαν Rocca Giovine, ἥτις καὶ εἰς ἑσπερινὰς συναναστροφὰς μὲ προσεκάλεσε, μετὰ τῆς Καρολίνας, καὶ ἐκεῖ ἐγνώρισα καὶ τὴν ἀδελφήν της, τὴν κόμησσαν Πρίμολι, μεθ' ἧς ἐσχετίσθην, καὶ ἥτις ἔλεγε περὶ ἐμοῦ ὅτι ἤμην ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀγαπητὸς τῆς οἰκογενείας των. Μοὶ ἐζήτησε δὲ καὶ νὰ ἐγγραφῶ εἰς τὸ λεύκωμα αὐτῆς, καὶ ἔγραψα τοὺς ὀλίγους στίχους, οἵτινες περιέχονται εἰς τὸν Τόμον Α΄. τῶν Ἀπάντων (Σ. 477). Ἡ δὲ κόμησσα Rocca Giovine, ὅτε ἔμελλον ν' ἀναχωρήσω ἐκ Παρισίων, μοὶ εἶπεν ὅτι τόσην ᾐσθάνοντο λύπην διὰ τοῦτο, ὥστε θὰ ἐπροτίμα νὰ μὴ μὲ εἶχον γνωρίση.

Παρὰ τῇ Κομήσσῃ Πρίμολι, ἐν μιᾷ τῶν ἑσπερίδων, ἐγνωρίσθην καὶ μετὰ τοῦ ἀρχαίου καὶ φιλέλληνος ποιητοῦ Lebeau, ὅστις καὶ μοὶ ἔπεμψε τὰ ποιήματά του.

Ὁ Πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, παρ' ᾧ συνεγευμάτισα μετὰ τῆς Πριγκηπίσσης Τσέρνιτσεφ, χήρας τοῦ Ῥώσσου ποτὲ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, μὲ ὡδήγησε τὴν ἑπομένην ἡμέραν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῆς, συνοικούσης μετὰ τῆς νύμφης της, θυγατρὸς τοῦ πρέσβεως Τιτόφ, ἥτις ἦν καλλονῆς ἐξαισίου, καὶ ἔθαλλεν εἰς τὴν πρώτην νεότητα, χηρεύσασα μόλις μεθ' ἑνὸς ἔτους συζυγίαν. Συνεχῶς δ' ἀνεστρεφόμην καὶ ἐγενόμην δεκτὸς εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην, καὶ μετὰ βαθείας θλίψεως ἔμαθον ὅτι, μετὰ δύω περίπου ἔτη, ἀπεβίωσεν ἐξ ὀδυνηροτάτης ἀσθενείας εἰς Ἰταλίαν ἡ σπανία τὴν μορφὴν καὶ τὴν καρδίαν ἐκείνη νέα.

Ἑτέραν σχέσιν μοὶ ἐπρομήθευσε τὸ Ἑλληνικὸν παράσημον, πεμφθέν μοι ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἵνα ἐπιδοθῇ εἰς τὸν κ. Ἐρρῖκον Houssay. Ὁ νέος οὗτος, σπουδαῖος μέν, ἀλλ' ἄγνωστος ἔτι, καὶ μόλις εἰς τὴν ἀφετηρίαν τοῦ φιλολογικοῦ του σταδίου διατελῶν, διότι δὲν εἶχεν ἔτι γράψῃ τὸν Ἀλκιβιάδην του, ἀγνοῶ διατί, ἔτυχε τῆς ἐξόχου ταύτης διακρίσεως τῆς Ἑλλάδος, ἄνευ οὐδεμιᾶς προτάσεως παρ' ἐμοῦ. Προῆλθε δὲ τοῦτο πιθανῶς ἔκ τινος παρεξηγήσεως καὶ συγχίσεως μεταξὺ αὐτοῦ, πέμψαντος ἴσως

εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ πρῶτόν του φιλολογικὸν δοκίμιον, ἑλληνικὸν ἀντικείμενον ἔχον, καὶ τοῦ πατρός του Ἀρσενίου, οὗ τὸ ὄνομα ἦν ὁπωσοῦν γνωστὸν εἰς τὸν Γαλλικὸν Παρνασσόν, κατ᾽ ἐκείνους δὲ τοὺς χρόνους καὶ ἄλλην ἐπισημότητα οὗτος εἶχεν, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, προσθέσῃ εἰς αὐτό, τὴν ἐκ τῆς ἰδιαιτάτης φιλίας τῆς Πριγκηπίσσης Ματθίλδης, εἰς ἧς τὰς συναναστροφὰς καὶ πολλάκις τὸν ἀπήντησα.

Πρὸς τούτου χάριν λοιπόν, καίτοι τὰ φιλολογικὰ προϊόντα του μὴ μεγάλως θαυμάζων, ἔφερα τὸ παράσημον, ἵνα προσφέρω αὐτὸ ἰδιοχείρως τῷ νέῳ κ. Houssay. Εἰς τὴν Avenue Eyleau δύω εὐπρεπεστάτας οἰκίας εἶχε δι᾽ εὐρείας κοινῆς αἰθούσης συνδέσῃ εἰς μεγαλοπρέπειαν σχεδὸν ἀνακτόρου ὁ εὔπορος μυθιστοριογράφος, οὗ ὁ μέγας πλοῦτος, ὡς διεδίδετο, ἐβλάστησε κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰς ἀκτῖνας τῆς εὐνοίας τῆς αὐτοκρατορικῆς ἡγεμονίδος. Ἡ αἴθουσα, εἰς ἣν εἰσήχθην, ἵνα περιμείνω τὸν οἰκοδεσπότην, ἡ συνάπτουσα ἐκείνη τὰς δύω οἰκίας, ἦν πολυτελεστάτη, σχεδὸν μουσεῖον ζωγραφικῆς, ἔχουσα εἰς τοὺς τοίχους πυκνὰς κρεμαμένας εἰκόνας τῶν πρώτων καλλιτεχνῶν, ἐξ ὧν μίαν ζωγραφιθεῖσαν ὑπ᾽ αὐτῆς τῆς Πριγκηπίσσης Ματθίλδης, καὶ τὴν ὀροφὴν ἐπίσης κατάγραφον, παριστῶσαν τὸν Ὄλυμπον, ἐν ᾧ τρεῖς μάλιστα ὡραῖαι θεότητες ἐνέπρεπον, αἱ τρεῖς ἀλληλοδιάδοχοι σύζυγοι τοῦ Ἀρσενίου Οὐσσέϋ.

Ἡ ἀπονομὴ τοῦ παρασήμου, καὶ προσέτι ἡ φιλόφρων αὐτοῦ ἐγχείρισις ὑπ᾽ ἐμοῦ αὐτοῦ, προυκάλεσαν τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ τε πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, ὥστε καὶ μὲ προσεκάλεσαν (21 Ἰαν. / 2 Φεβρ.) εἰς γεῦμα μεγίστης πολυτελείας, εἰς ὅ, πλὴν ἄλλων, παρεκάθηντο ὁ πρῴην Ὑπουργὸς Δοὺξ Persigny, ὁ Δρ Ῥικκάρδος, ἡ ἐπίσημος ἀοιδὸς Sass, καὶ ὁ ἔνδοξος συγγραφεὺς Θεόφιλος Gautier, ἤδη λίαν προβεβηκώς, μόλις ὁμιλῶν, καὶ εἰς τὴν τράπεζαν ἀποκοιμώμενος μετὰ πᾶν ἔδεσμα, μετὰ δὲ τὴν ἑστίασιν συνῆλθε πολυάνθρωπος συναναστροφή, ἐν ᾗ καὶ ὁ Πρέσβυς τῆς Ἰταλίας καὶ ἄλλοι διπλωμάται, καὶ καθ᾽ ἣν ποιήσεις ἀπήγγειλεν ἡ Κα Marie Durien καὶ ἄλλαι ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς μάλιστα διαπρεπουσῶν. Μετὰ μίαν δ᾽ ἑβδομάδα προσεκλήθην καὶ εἰς χορὸν

παρὰ τῷ αὐτῷ, καὶ μετ᾽ ἐκπλήξεως εἶδον ὅτι ὑπὸ πολλῶν ἐφθονούμην διὰ τοῦτο καὶ παρεκαλούμην νὰ τοῖς προμηθεύσω, διὰ μεσητείας μου, τό, ὡς ἐμάνθανον, σπάνιον καὶ ἐξαιρετικὸν πλεονέκτημα ὁμοίας προσκλήσεως.

Ὁ χορὸς ἦν ἐκ τῶν μεγαλοπρεπεστάτων, οὓς ἔβλεπα εἰς τὰ Παρίσια τότε. Εἶχον δὲ τοῦτο τὸ ἐξαιρετικόν, ὅτι εἰς αὐτόν, ὡς εἰς τοὺς πέντε ἢ ἕξ, οὓς τακτικῶς καθ᾽ ἕκαστον χειμῶνα ἔδιδεν ὁ κ. Houssay, οἱ μὲν κύριοι προσήρχοντο ἐν τῇ συνήθει ἀναβολῇ τῶν χορῶν, ἀλλ᾽ αἱ κυρίαι ὤφειλον πᾶσαι ἀνεξαιρέτως νὰ φέρωσιν ἡμισείας προσωπίδας, τὰς καλουμένας loups, ὥστε μόνοι οἱ οἰκοδεσπόται, πατὴρ καὶ υἱός, ἐγνώριζον τίνες αἱ κατὰ πρόσκλησιν προσερχόμεναι, οἱ δὲ λοιποί, ἐκ τοῦ ἀκαλύπτου μέρους τοῦ προσώπου, ἐκ τῶν γυμνῶν βραχιόνων, ἐκ τοῦ ἀναστήματος καὶ βαδίσματος, ἐσυμπέραινον μόνον ὅτι σχεδὸν πᾶσαι,—καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἐμετρεῖτο καθ᾽ ἑκατοντάδας,—ἦσαν ὡραῖαι καὶ νέαι, καὶ ἐκ τῆς πολυτελείας τῶν ἐνδυμάτων καὶ λιθοκολλήτων κοσμημάτων αὐτῶν ἔπρεπε νὰ ὦσιν ἢ ἤθελον νὰ ἐπιδεικνύνται, πλούσιαι. Οἱ οἰκειότεροι δὲ καὶ μᾶλλον μεμυημένοι ἤξευρον, ὃ ἐγὼ πολὺ μετέπειτα ἔμαθον, ὅτι ἡ πηγὴ τοῦ πλούτου αὐτῶν δὲν ἦν πάντοτε ἡ διαυγεστάτη, καὶ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν προσκλήσεων, ὅτι δὲν ἀπέβλεπεν ὁ κ. Houssay αὐστηρῶς εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς ἠθικῆς. Ἀλλὰ καὶ πολλαὶ ἄλλαι κυρίαι, αἵτινες ἀναπεπταμένῳ προσώπῳ δὲν θὰ ἤθελον νὰ φανῶσιν εἰς τὴν ὁπωσοῦν ἐλευθερόφρονα ἐκείνην συναναστροφήν, ὑπὸ τὴν προσωπίδα κρυπτόμεναι, ἤρχοντο ἐκ περιεργείας, ἵνα ἰδῶσι τὰς εἰς τὸ εἶδος αὐτῶν μοναδικὰς ταύτας συναναστροφάς. Οὕτω, μεταξὺ ἄλλων, προσελθοῦσα μοι μία προσωπιδοφόρος, μοὶ ὡμίλησεν Ἑλληνιστί! καὶ μόνον πολλὰ ἔτη μετὰ ταῦτα ἐπληροφορήθην ὅτι ἦν ἄγνωστός τίς μοι Ἑλληνίς, Πεζάνου τὸ γένος, σύζυγος Γερμανοῦ, διατελέσαντος πολλὰ ἔτη Προξένου ἐν Ἀνατολῇ, καὶ ἐκεῖ νυμφευθέντος. Μοὶ ἐδείχθη δὲ καί τις κυρία, πολυτελῆ φέρουσα λευκὴν ἐνδυμασίαν, καὶ κρυφίως μοὶ ἐρρέθη ὅτι ἦν ἡ Αὐτοκράτειρα.

Κυρία, περίεργος διὰ τὴν στροφὴν τοῦ πνεύματός της, καὶ ἥτις ἐδύνατο νὰ ἐκληφθῇ, ὡς λείψανον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος,

ἦν ἡ Μαρκησία Saffrey, ἐπὶ τὸ εὐτελέστερον μὲν ζῶσα, καὶ πιθανῶς οὐχὶ λίαν εὐποροῦσα, ἀλλὰ πολλάκις πολυφοιτήτους δίδουσα ἑωθινὰς συναναστροφάς, εἰς ἃς καὶ ἡμᾶς, κατ᾽ ἐξαίρεσιν μάλιστα, ὡς οἰκογένειαν ἀνήκουσαν τῇ ἀγαπητῇ αὐτῆς Ἑλλάδι, προσεκάλει. Πρώτιστος δὲ τῶν συνελεύσεων τούτων σκοπὸς ἦν ἡ ἀνάγνωσις ἀνεκδότων ποιημάτων τῆς οἰκοδεσποίνης καὶ τῶν φίλων της, διακοπτομένη ὑπὸ μελῳδιῶν, ἃς ἡ πρεσβύτης μοῦσα ἐξετέλει ἡ ἰδία ἐπὶ τοῦ κλειδοκυμβάλου.

Ἑτέρα δὲ κυρία, συγκαλοῦσα εἰς τὴν οἰκίαν της ἀξιολόγους ἑωθινὰς φιλολογικὰς συναναστροφάς, ἦν ἡ χήρα Κα Lenorman, παρ᾽ ᾗ, ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ, ἔνθα τῇ εἶχε δωρηθῇ κατοικία, ἤκουσα ἅπαξ, μετὰ τῆς συζύγου μου, τοῦ Γυζότου ἀναγνῶντος ἔπαινον τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου, περίεργον διὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν αὐτῷ πνεῦμα ἀνεξιθρησκείας, καὶ ἄλλοτε, μετὰ τῆς Κας Berdan, τοῦ Légouvé εὐγλωττότατα γράψαντος περὶ ζητημάτων κοινωνικῶν καὶ ἀνατροφῆς.

Δὲν πρέπει δὲ ν᾽ ἀφήσω ἀμνημόνευτον καὶ τὴν Μαρκησίαν Boissy, ἥτις ἦν αὐτὴ ἡ φίλη τῶν νέων ἡμερῶν τοῦ Βύρωνος, ἡ ὡραία Ἰταλὶς Guiccioli, ἤδη εἰς μικρὰν καὶ ἄσχημον γραίαν συσταλεῖσα καὶ ἀνυπόφορον διατηροῦσα Ἰταλικὴν προφοράν, ὅταν ὡμίλει τὴν γαλλικήν. Εἰς τὰς πολυτελεῖς δ᾽ ἑσπερίδας της περιχαρῶς ἐδέχετο τὴν σύζυγόν μου καὶ ἐμέ, ὡς ἀνήκοντας τῇ τῷ ἐνδόξῳ φίλῳ της φίλῃ Ἑλλάδι. Εἶχε δὲ τὴν λυπηρὰν συνήθειαν νὰ κάθηται ἐπὶ ἀνακλίντρου τεθειμένου ὑπὸ ὡραίαν ἀνδρομήκη εἰκόνα τῆς νεαρᾶς ἡλικίας της καὶ τὸ ἀπαράμιλλον κάλλος ἐκείνης οἰκτρὰν ἤλεγχε τὴν παρακμὴν τῆς εἰκονιζομένης.

Ἐκ τῶν ἑσπερινῶν δὲ συναναστροφῶν μία τῶν πολυανθρωποτάτων καὶ μᾶλλον ἐνδιαφερουσῶν, εἰς ἣν ἐφοιτῶμεν, ἦν ἡ τοῦ Βαρώνου Hausmann, τοῦ Νομάρχου Παρισίων, ὃν πολλοὶ μὲν ἐκάκιζον, ὅστις ὅμως τὴν πρωτεύουσαν τῆς Γαλλίας, δι᾽ ἀτρύτων κόπων καὶ μετὰ πλείστης νοημοσύνης, εἰς εὐπρέπειαν ἀξίαν τοῦ νέου πολιτισμοῦ διεκόσμησεν. Ὅτε μετὰ μικρὰν πάλην, ἡ Βουλὴ τῷ ἐχορήγησε τέλος, ἃ ἐζήτει ἑξήκοντα ἑκατομμύρια πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν μεγάλων αὐτοῦ ἔργων, πᾶσα σχεδὸν ἡ Παρισινὴ

ἀνωτέρα κοινωνία συνέρρευσε τὴν ἑσπέραν πανηγυρικῶς εἰς τὴν οἰκίαν του νὰ τῷ συγχαρῇ, ὡς καί τινες τῶν ἀποδοκιμαζόντων τὴν μεγάλην δαπάνην. Ἐγὼ δ' ἀστειευόμενος τῷ εἶπον, ὅτι εἰλικρινέστατα χαίρω διὰ τὴν βουλευτικὴν ψῆφον, καθ' ὅσον εἰμὶ κάτοικος τῶν Παρισίων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ φορολογούμενος. Τῇ 8/20 Μαρτίου προσεκλήθημεν εἰς πολυτελὲς γεῦμα παρ' αὐτῷ· ἀλλά, κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμήν, καθ' ἣν ἐμέλλομεν νὰ παρευρεθῶμεν εἰς τὸ Νομαρχεῖον (Hôtel de Ville), ὅπου κατῴκει, ἡ Καρολίνα ἠσθένησεν, ὥστε, καιροῦ μὴ ὄντος πλέον, ἵνα εἰδοποιήσωμεν, ἠναγκάσθην ν' ἀπέλθω μόνος, καὶ νὰ ζητήσω συγγνώμην διὰ τὴν ἀπουσίαν τῆς συζύγου μου. Ὁ γραμματεὺς τῆς Νομαρχίας, ὅστις ἐξετέλει χρέη τελετάρχου, ἐφάνη ὀλίγον θορυβηθεὶς καὶ ἐξῆλθε δρομαίως. Μετά τινα δὲ χρόνον, ἀφ' οὗ ἀνεβλήθη ἐπ' ὀλίγον ἡ μετάβασις εἰς τὴν τράπεζαν, ἐπέστρεψε φέρων νέα ἔντυπα γραμμάτια τῆς τάξεως, καθ' ἣν θὰ ὡδηγοῦμεν τὰς κυρίας καὶ θὰ παρακαθήμεθα, καὶ ἀντικατέστησε δι' αὐτῶν τὰ προδιανεμηθέντα εἰς τοὺς περὶ τοὺς ἑκατὸν συνδαιτημόνας, καθότι ἡ σύζυγός μου καὶ ἐγώ, καθ' ὃ ξένοι, ἐπρόκειτο νὰ καταλάβωμεν τὴν πρώτην θέσιν, ὥστε ἀναγκαῖον ἐγένετο νὰ μεταρρυθμισθῇ πᾶσα τῆς τραπέζης ἡ τάξις, καὶ τοῦτο κατωρθώθη διὰ τῆς θαυμασίας ἐκείνης ταχυτυπίας. Ἔλαχον δ' ἐγώ, ὡς γείτονα, τὴν Κ$^{αν}$ Samy, Κυρίαν τῆς Αὐλῆς, χαριεστάτην καὶ νοημονεστάτην. Ἐκεῖ δὲ παρουσιάσθην καὶ τῇ Κ$^{ᾳ}$ Dolfuss, θυγατρὶ τοῦ κ. Hausmann, καὶ ἐγνώρισα τὴν χήραν τοῦ Πρέσβεως τῆς Μεκλεμβούργης Κ$^{αν}$ Bonnemann, καὶ τὰς ἀξιεράστους αὐτῆς θυγατέρας, καὶ προσέτι, ἐν ἄλλοις, καὶ τὸν πολὺν ἐν ἀστρονόμοις Leverrier.

Ἐκ δὲ τῶν μᾶλλον διακεκριμένων συναναστροφῶν, καὶ διὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ διὰ τὴν κοινωνικὴν ἢ ἐπιστημονικὴν ἐπισημότητα τῶν παρευρισκομένων, καὶ διὰ τὴν ἐξαίρετον ἐκεῖ ἐκτελουμένην μουσικήν, ἦσαν καὶ αἱ παρὰ τῷ ἑτέρῳ φίλῳ τῆς Πριγκηπίσσης Ματθίλδης, Κ$^{ῳ}$ Newerkerke, ἐξόχῳ τεχνογνώστῃ καὶ διευθυντῇ τῶν ἐν Παρισίοις Μουσείων. Ἐκεῖ ἤκουσα καὶ τὴν ἐξαίρετον διὰ τὴν καλλονὴν τῆς φωνῆς καὶ τοῦ προσώπου,

Monbelli (κυρίως Crémieux), καὶ τὴν μόλις 15$^{ετῆ}$, ὡραίαν, καὶ μετὰ σπανίας ἐπιδεξιότητος παίζουσαν τὴν βάρβιτον (βιολίον) Θηρεσίαν Νιναλόλο.

Ἐν τῷ διπλωματικῷ δὲ σώματι ἡ πολυτελέστατα δεχομένη ἦν ἡ πρ. Μεττερνίχ, ἧς πρὸ πάντων πρέπει νὰ μνημονεύσω ἕνα χορὸν μετεμφιεσμένων, λαμπρότητος καταπληκτικῆς. Καὶ εἶχε μέν τι τὸ παράβολον ἐν πάσῃ τῇ διαγωγῇ αὐτῆς ἡ πριγκήπισσα Μεττερνίχ, ἀλλ᾿ οὐχ ἧττον, ἢ μᾶλλον ἴσως ἕνεκα τούτου, ἠγαπᾶτο καὶ διεκρίνετο ἰδίως ὑπὸ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ζεύγους, καὶ ἐπεῖχε τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ὁ δὲ Πρίγκηψ, ἔδιδε μέν, ὡς οἱ σχετικώτεροι αὐτοῦ ἐβεβαίουν, οὐ σπανίως δείγματα νεανικῆς ζωηρότητος, ἀλλ᾿ ὡς πρὸς τὴν τοῦ πνεύματος μοὶ ἐφαίνετο μακρὰν λειπόμενος τῆς τοῦ ἐνδόξου πατρός του. Οὐχ ἧττον συνεχῶς διελεγόμην μετ᾿ αὐτοῦ περὶ πολιτικῆς, καθ᾿ ὅσον ἐφρόνουν ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν δύναται ν᾿ ἀδιαφορῇ, ὡς πρὸς τὰ τῆς Ἀνατολῆς, καὶ πολλάκις τῷ ἀνέπτυσσον ὅτι ἀμφοτέρων ἡμῶν συμφέρον ἐστὶ νὰ γίνωμεν γείτονες, τῆς μὲν Αὐστρίας κατερχομένης πρὸς νότον, καὶ ἐκτεινούσης τὸ σκῆπτρον αὐτῆς, τὴν ἐλευθερωτὶν αὐτῆς χεῖρα ἐπί τινων τοὐλάχιστον ἐκ τῶν σλαυικῶν φυλῶν, αἵτινες οὕτω θὰ ἔπαυον τὰ ἡμέτερα ἐποφθαλμιῶσαι, ἡμῶν δ᾿ ἀνερχομένων μέχρις οὗ ἐκτείνεται ὁ Ἑλληνισμός, πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ ἀείποτε, ὡς ξίφος Δαμοκλέους, τῇ Εὐρώπῃ ἐπικρεμαμένου ἀνατολικοῦ ζητήματος, ἄνευ συνταράξεως τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας.

Ἀπὸ τοῦ τέλους δὲ τοῦ Δεκεμβρίου ἤρξαντο καὶ ἐν τοῖς Ἀνακτόροις αἱ ἐπίσημοι συναναστροφαί. Ὅτε δὲ παρουσιάσθην τὸ πρῶτον μετὰ τῆς συζύγου μου εἰς τὴν εἴσοδον τῆς αὐτοκρατορικῆς αἰθούσης, δειλῶς μᾶλλον, διότι εἰς τὴν Παρισινὴν ἐπίσημον κοινωνίαν ἤμην ἔτι τότε προσωπικῶς ἄγνωστος, ἀνελπίστως εἶδον ὅτι εἵλκυσα ἐπ᾿ ἐμοῦ τὴν κοινὴν προσοχὴν ἐξ ἀφορμῆς ὅλως ἀπροσδοκήτου. Ἀπέναντι τῆς θύρας, δι᾿ ἧς εἰσῆλθον, ἵστατο παρατεταγμένον τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα, καὶ εἰς μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ ἡ Κινεζικὴ Πρεσβεία, κινοῦσα πάντων τὴν περιέργειαν, καθ᾿ ὃ πρωτοφανὴς τότε ἐν Παρισίοις. Ἅμα δ᾿ ἐφάνην, ἀνέλαμψεν αἴφνης τῶν Σινῶν τὰ τέως ἐσβεσμένα βλέμματα, καὶ

μειδίαμα διέστειλε τὰ χείλη των, ὥστε ἡ κοινωνία πᾶσα ἤθελε νὰ πληροφορηθῇ, τίς ἦν ὁ ἐπὶ τῶν Ἀσιανῶν ἐκείνων τοιαύτην ἐντύπωσιν παραγαγών, καὶ τίς ἦν ἡ αἰτία αὐτῆς. Ἤμην δ᾽ ἐκεῖνος ἐγώ, καὶ ἡ αἰτία ὅτι ἡ Πρεσβεία ἦν αὐτὴ ἐκείνη, ἣν εἶχον ἀπαντήσῃ καὶ μεθ᾽ ἧς εἶχον σχετισθῇ ἐν Οὐασιγκτῶνι, εὐτυχῆ ἑαυτὴν λογισαμένη ὅτι, μεταξὺ τόσων ξένων, ἀπήντησε τέλος καὶ ἓν γνωστὸν πρόσωπον.

Εἰς τὸν εἰσέτι μὴ ἐξῳκειωμένον μετὰ τῆς Παρισινῆς κοινωνίας, ὡς ἐμὲ τότε, οἱ ἐπίσημοι οὗτοι χοροὶ εἰς τ᾽ Ἀνάκτορα δὲν ἦσαν ἐξόχως διασκεδαστικοί. Αἱ πληροῦσαι τὰ Βασίλεια οἰκογένειαι δὲν ἀνῆκον εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀριστοκρατίαν, διότι αἱ ἀρχαῖαι οἰκογένειαι, ὡς βασιλόφρονες, ἐκάκιζον τὴν κυβέρνησιν τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ δὲν ἐξήρχοντο τοῦ προαστείου τοῦ Ἁγ. Γερμανοῦ, ὅπου ὅμως τινὰς ἐξ αὐτῶν ἐγὼ ἐγνώρισα καὶ ἐπεσκεπτόμην. Ἀλλ᾽ οὐχ ἧττον, τοιαύτη ἦν ἡ συρροὴ εἰς τὰς ἐπισήμους ἑσπερίδας ταύτας, ὥστε δυσκόλως τις ἐκινεῖτο ἐντὸς τῶν αἰθουσῶν, ἐντὸς ἐκείνης μάλιστα εἰς ἣν προὐκάθητο ἐπὶ βήματος ὁ Αὐτοκράτωρ μετὰ τῆς Αὐτοκρατορίσσης, ἔχοντες παρακαθημένας τὰς συζύγους τῶν Πρεσβευτῶν (ambassadeurs), ἤτοι, ὅτε παρευρέθην ἐγώ, μόνην τὴν πριγκήπισσαν Μεττερνίχ, διότι συνέπεσε τότε οὐδεὶς ἄλλος πρεσβευτὴς νὰ ᾖ ἔγγαμος. Ἐχόρευον δ᾽ ἐμπρὸς αὐτῶν τρία ἢ τέσσαρα ζεύγη ἐν στενωτάτῳ κύκλῳ, ὅσον ἄφηνε τὸ πυκνὸν πλῆθος τῶν προσκεκλημένων ἀνωτάτων λειτουργῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν. Καὶ μοὶ ἐρρέθη μὲν ὅτι ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι εὐρυχωρότεραι αἴθουσαι, ἃς ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ ἡ Αὐτοκράτειρα μετὰ ταῦτα περιῆλθον, καὶ αἵτινες περιεῖχον τοὺς εὐχαρίστησιν μᾶλλον ἢ τιμὴν ἐπιδιώκοντας, ἀλλ᾽ ἐγὼ δὲν τὰς εἶδον.

Ὅτε δ᾽ ἦλθεν ἡ στιγμὴ τοῦ δείπνου, προσήνεγκον τὸν βραχίονα εἰς τὴν πριγκ. Ὑψηλάντη, ἥτις εὐγνωμόνως ἐδέχθη αὐτόν, διότι μόνον ὑπὸ τὴν σκιὰν ἑνὸς διπλωμάτου ἐδύνατο νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ ἰδιαίτερον αὐτοκρατορικὸν ἑστιατόριον. Καὶ ἐν γένει δὲ δὲν ἦν εὔκολος ἡ εἴσοδος εἰς αὐτό, διότι εἴχομεν νὰ διέλθωμεν διὰ πολλῶν θυρῶν, ὧν φρουροὶ ἐτήρουν κλειστὰ τὰ θυρώματα, καὶ ἡμιήνοιγον αὐτὰ μετὰ μακρὰς μόνον ἐρεύνας περὶ τοῦ τίς ὁ

διερχόμενος, καὶ τὶ τὸ πρὸς διέλευσιν δικαίωμα αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῷ ἑστιατορίῳ ἐμείναμεν ἐπὶ μακρότατον χρόνον, εἰς οὐδὲν τῶν ἐδεσμάτων ἐγγίζοντες, μέχρις οὗ ἐπῆλθε καὶ ἡ ἀλλαχοῦ ἀπησχολημένη αὐτοκρατορικὴ συνοδία. Ἐκ περισσοῦ δὲ προσσημειῶ ὅτι, ὅτε ἔφθασεν αὕτη καὶ μᾶς ἐπετράπη νὰ ἐκτείνωμεν τὴν χεῖρα εἰς τοὺς τέως ἀπηγορευμένους καρπούς, εὕρομεν αὐτοὺς κατωτέρους καὶ τῆς ἡμετέρας ὀρέξεως καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀξιοπρεπείας.

Εἰς τὸν χορὸν δὲ τοῦτον παρετήρησα νέαν τινὰ ξανθήν, μεθ᾽ ἧς πλείστην οἰκειότητα ἐφαίνετο ἔχουσα ἡ Αὐτοκράτειρα, καὶ ἐρευνήσας ἔμαθον ὅτι ἦν ἡ ἐξ Ἀβάνας κόμησσα Φερνανδίνη, ἣν εἰς μεταγενέστερον καιρὸν ἰδιαιτέρως ἐγνώρισα.

Καὶ παρὰ τοῖς διαφόροις δ᾽ Ὑπουργοῖς καὶ ἄλλοις τῶν ἐν τέλει παριστάμεθα εἰς χοροὺς ἢ ἑσπερινὰς ὑποδοχάς, πολλάκις ἀνὰ τρεῖς τὴν ἑσπέραν δι᾽ ὅλου τοῦ Ἰανουαρίου καὶ Φεβρουαρίου.

Μεταξὺ δ᾽ ἄλλων γνωριμιῶν ἀναφέρω, μνήμης χάριν, τὴν Ἀμερικανίδα Κ$^{αν}$ Wachter, ἧς ὁ σύζυγος, τότε Πρέσβυς τῆς Βυρτεμβέργης ἐν Παρισίοις, ἔγινεν ἔπειτα ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς πατρίδος του, καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς P$^{sse}$ de Nohr, ἣν πολὺ μετὰ ταῦτα ἀπήντησα ἐν Βερολίνῳ ὡς σύζυγον Πρώσσου Στρατηγοῦ, τοῦ κ. Waldersee, τὸν Αὐλάρχην δοῦκα τοῦ Cambacérès, παρ᾽ ᾧ καὶ ἐγευμάτισα, καθήμενος μεταξὺ τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἑλβετίας καὶ τοῦ κ. Lavalette, ὃν μετὰ ἔτη εἶχον ἐν Βερολίνῳ συνάδελφον. Εἰς τὴν αἴθουσαν δὲ τοῦ Cambacérès ἐθαύμασα καλλιτεχνικώτατον τάπητα, εἰς τὸν τοῖχον κρεμάμενον, παριστῶντα εἰκόνα Ναπολέοντος τοῦ Α΄, ἣν ἐξέλαβον ὡς ἐλαιογραφίας μεγαλούργημα.

Ὁ Πρίγκηψ Κζαρτορίσκη, γαμβρὸς τοῦ Δουκὸς de Nemour, μᾶς περιέφερε μίαν ἡμέραν εἰς τὴν οἰκίαν του μετὰ τῆς Κ$^{ας}$ Βερδάν, καὶ μᾶς ἔδειξε τὴν πλουσίαν συλλογὴν εἰκόνων καὶ ἄλλων κοσμούντων αὐτὴν σπανίων καλλιτεχνημάτων.

Τὸ Νομοθετικὸν σῶμα ἡμέραν τινὰ (τῇ 12/24 Φεβρ.) ἐπισκεφθείς, ἐκαθήμην ἐν τῷ προσγείῳ θεωρείῳ πλησίον νέας κυρίας, ἣν ἔβλεπον μετὰ διαφόρων Βουλευτῶν συνδιαλεγομένην. Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ γνωρίσω κἂν ἐξ ὄψεως τινὰς τῶν ἐπισημοτέρων, ἀποταθεὶς εἰς αὐτήν, τὴν παρεκάλεσα νὰ μ᾽ εἰπῇ τίς ἦν ὁ

ἀγορεύων. Ἔσπευσε δ' εὐγενέστατα νὰ μοὶ εἴπῃ ὅτι ἦν ὁ Forcade, ὃν διεδέχθη εἰς τὸ βῆμα ὁ Θιέρσος. Οἱ εὐγενεῖς αὐτῆς τρόποι ἐπέφερον τὴν ἀμοιβαίαν γνωριμίαν, καὶ εἰπὼν τίς ἤμην, ἔμαθον ὅτι ἦν ἡ σύζυγος τοῦ κ. Paschalis, Διοικητοῦ διατελέσαντος ἄλλοτε, καὶ τὴν ἐπεσκέφθην. Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Pogenpohl, ἄλλοτε ἀρχισυντάκτης τῆς ῥωσσιζούσης ἐφημερίδος Ἄρκτου (Nord), ἐλθὼν πρὸς ἐμέ, μοὶ ἐπρότεινε τὴν σύστασιν ἐφημερίδος φιλελληνικῆς· τῷ ἐζήτησα ὅμως νὰ μοὶ δώσῃ τὰς προτάσεις αὐτοῦ ἐγγράφως, καὶ ἡ διαπραγμάτευσις ἐκεῖ ἔμεινεν, οὐδὲ πιστεύω σκοπὸν νὰ εἶχε σπουδαῖον, χωροῦντα ἐπέκεινα ἐπιδείξεως ζήλου.

Ἐγνωρίσθην δ' εἰς μίαν τῶν συναναστροφῶν καὶ μετὰ τοῦ μυθιστοριογράφου Faydou, καὶ μετὰ τῆς ὡραίας, πολωνίδος, συζύγου του, ἥτις συνεφώνει μετ' ἐμοῦ, ὅτι τὰ συγγράμματα τοῦ ἀνδρός της, ἵνα φθάσωσιν εἰς ἠθικὴν λύσιν, ὡς αὐτὸς περὶ αὐτὸν ἐκαυχᾶτο, διὰ πολλῶν ἀνηθικοτήτων διήρχοντο.

Ἔπεμψε δὲ πρός με, καίτοι μὴ προσωπικῶς γνωρίζων με, ὁ Διευθυντὴς τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀκαδημίας καὶ συγγραφεὺς Philarète Châles, φίλον τού τινα νὰ μὲ παρακαλέσῃ νὰ μεταβῶ μετ' αὐτοῦ εἰς γεῦμα εἰς τὴν ἐν Meudon κατοικίαν του, ὅπου, μετὰ ταῦτα, συνεχέστατα ἀπηρχόμην εἰς συνάντησιν τοῦ πολυμαθοῦς καὶ ἀγχίνοος γέροντος.

Ἐν ἄλλαις δὲ γνωριμίαις, ἀναφέρω, ἐν συντόμῳ τὴν Δούκισσαν τῆς Παδούης, τὴν Κ$^{αν}$ Canrobert, τὴν Κ$^{αν}$ Canisi, ἐπεχούσας τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν τότε κομψὴν κοινωνίαν. Προσέτι δὲ τὸν κ. Bierstead, ἔξοχον ἀμερικανὸν ζωγράφον, παρ' ᾧ πολλάκις ἐθαύμασα τὰς τῶν βραχωδῶν ὀρέων (rocky mountains) μεγαλογραφίας του· τὸν Ἄγγλον δημοσιογράφον Milner Gibson, μεθ' οὗ πολλὰ συνεζήτησα περὶ τοῦ τρόπου τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἑλλάδι ἐκλογῶν· τὸν ἀκαδημαϊκὸν καὶ εἰδήμονα τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας Brunnet de Presle, τὸν ἐν Ἑλλάδι ἄλλοτε παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν διατελέσαντα, καὶ ἔκτοτε τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν μετὰ πλείστου ζήλου καλλιεργοῦντα Γουσταῦον d'Eichthal, εἰς ὃν καὶ ἐνετάλην νὰ ἐπιδώσω

ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως πεμφθέν μοι, τὸ Ἑλληνικὸν παράσημον, ἀλλ' ὁ κ. d'Eichthal μετριοφρόνως ἠρνήθη νὰ τὸ δεχθῇ, μὴ θέλων ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι προσήνεγκε τῇ Ἑλλάδι ὑπηρεσίαν τινα, ἀξίαν ταύτης τῆς ἀμοιβῆς.

Ὁ δὲ Βέλγος Βαρῶνος de Walt, Ἀκαδημαϊκός, τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιολογίαν ἰδίως καλλιεργῶν, μ' ἔφερέ ποτε εἴς τινος κυρίου Ὄππερμανν, ὅστις ἐκέκτητο ὡραίαν συλλογὴν ἀρχαίων ἀντικειμένων, καὶ ἐν ἄλλοις, τέσσαρα χαλκᾶ ἀγαλμάτια, κλαπέντα ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως. Τοιαύτη δυστυχῶς ἦν ἡ ἐπιτήρησις τοῦ πολὺν μὲν ζῆλον, ἐλαχίστην ὅμως πεῖραν καὶ ἱκανότητα κεκτημένου τότε ἐφόρου τῶν ἡμετέρων ἀρχαιοτήτων.

Περὶ τὰ μέσα δὲ τοῦ Φεβρουαρίου ἐπέμψαμεν εἰς Ἀγγλίαν τὸν υἱόν μου Ἀλέξην, ἵνα φέρῃ εἰς Παρισίους παρ' ἡμῖν τὴν γυναικαδέλφην μου Φελικίαν, τὴν ζωηρὰν καὶ εὔθυμον ποιήτριαν καὶ μυθιστοριογράφον, ὅτε πρόσηβος ἦν ἐν Ἀθήναις, εἶτα δ' ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς θρησκευτικὰς ἐπιδοθεῖσαν μελέτας καὶ ἀσκήσεις, οὕτω παραβόλους, ὥστε, ἕνεκα τούτων, καὶ πάσης ἐνδυναμούσης τροφῆς ἀπέσχεν ἐπὶ πολύ, ἐξ οὗ εἶχεν ἀποβῇ ἀσθενικὴ καὶ σχεδὸν παράλυτος. Ἔκτοτε ὅμως ἐκ τῶν ὑπερβολῶν τούτων ἐπανελθοῦσα, ἀνέλαβε τὰς δυνάμεις της, καὶ εἶχεν ἀκμαῖον τὸ πνεῦμα πάντοτε, ἐκ παραμελήσεως ὅμως τὸ σῶμα ὡς γηράσασα φαινομένη παρ' ἡλικίαν. Ἐν ταῖς ὀλίγαις ἡμέραις, καθ' ἃς ἔμεινε μεθ' ἡμῶν, τὴν συνώδευσα εἰς ἀκρόασιν μεγάλων ἱεροκηρύκων, οἷον τοῦ πατρὸς Gretery καὶ ἄλλων.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐν Παρισίοις ὁμογενῶν ἦν, κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, καὶ ὁ ἐξ Ἑπτανήσου κ. Ξυδιᾶς, ζωγράφος ἐπιδέξιος, νυμφευθεὶς νέαν Γαλλίδα, ἥτις προΐστατο χρωματοπωλείου. Οὗτος μοὶ ἐζήτησε νὰ ζωγραφίσῃ τὴν εἰκόνα μου ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ πέμψῃ αὐτὴν εἰς τὴν ἔκθεσιν, εἰς ὃ καὶ προθύμως συγκατετέθην. Ἡ εἰκὼν δέ, φυσικοῦ μεγέθους προτομή, ἐγένετο δεκτὴ εἰς τὴν ἔκθεσιν, καὶ μετὰ ταῦτα, δωρηθεῖσά μοι, ἀνήρτηται ἤδη ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ υἱῷ μου.

Δὲν εἶχε δέ, καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι, ἴσην ἐπιτυχίαν καὶ ἡ εἰκών, ἣν ἕτερος ὁμογενὴς ζωγράφος, ὁ κ. Δούκας, ἐπεχείρησε νὰ

ἐκτελέσῃ, τῆς θυγατρός μου Ζωῆς, καὶ τῆς ὡραίας ὁμήλικος καὶ φίλης της Μαρίας Καρατζᾶ, καὶ εἰς ἣν ἐγὼ ἐπρότεινον νὰ δοθῇ ἡ ἐπωνυμία «τὸ ἐρυθρὸν καὶ τὸ λευκὸν ῥόδον», αἰνιττομένη τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῶν δύω καλλονῶν, τῆς μελανοφθάλμου καὶ τῆς γλαυκώπιδος. Ἀγνοῶ ὅμως ἐὰν ἡ εἰκὼν ἐπερατώθη, καὶ τίς ἦν ἡ τύχη της.

Παυσάμενον δὲ τὸ Ἑλληνικὸν Ὑπουργεῖον νὰ πολυπραγμονῇ περὶ Κρήτης, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὸ ζήτημα τῶν ἐν Τουρκίᾳ οἰκούντων Ἑλλήνων, οὓς ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἠξίου νὰ θεωρῇ πάντας, ὡς ἰδίους ἑαυτῆς ὑπηκόους. Περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης συνεχεῖς ἐλάμβανον ὁδηγίας, καὶ πολλὰς περὶ αὐτῆς εἶχον συνδιαλέξεις μετὰ τῶν Πρέσβεων τῆς Ἀγγλίας, τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Αὐστρίας, καὶ μετὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, οὗ ἀπεβίωσεν, ἐν τούτοις, ἡ σύζυγος, δι᾿ ὃ καὶ αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ διεκόπησαν.

Ἐν ᾧ δὲ περὶ τούτου μετὰ πάσης ἐπιμελείας ἐνήργουν, ἀνέγνων τὴλεγράφημα εἰς τὰς ἐφημερίδας ὅτι πέμπομαι εἰς Κωνσταντινούπολιν· καὶ τῷ ὄντι τάχιστα ἐφάνη ὅτι δὲν ἦσαν ἁπλοῖ λόγοι, οὓς μοὶ εἶχεν εἰπῇ ὁ Μαρκήσιος Λαβαλέττ, ὅτι ἐγὼ πρέπει ν᾿ ἀπέλθω εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἐπαναφέρω τὰς καλὰς σχέσεις, ἀλλὰ τοῦτο καὶ θερμῶς ἐσύστησεν εἰς Ἀθήνας, ὅθεν τῇ 7/19 Μαρτίου ἔλαβον τηλεγράφημα καὶ ἐγώ, ἀναγγέλλον μοι ὅτι πέμπομαι ἐκεῖ προσωρινῶς, μέχρις οὗ διευθετήσω τὰ τῆς ἐθνικότητος, ὅτε θέλω αὖθις ἐπιστρέψῃ εἰς Παρισίους.

Τὴν εἴδησιν ταύτην ἔσπευσα νὰ φέρω εἰς γνῶσιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Λαβαλέττ, ὅστις ἐφάνη θερμῶς τὸ μέτρον ἐγκρίνας· ἀλλ᾿ ἐπειδὴ μετὰ δύω ἡμέρας ἀπεβίωσεν αὐτοῦ ἡ σύζυγος, ἧς καὶ τὴν κηδείαν παρηκολούθησα, δὲν ἐδυνήθην πλέον νὰ συζητήσω μετ᾿ αὐτοῦ περὶ ὑποθέσεων, δι᾿ ὃ καὶ ἀνεζήτησα τὸν Πρωθυπουργὸν κ. Ῥουέρ, καὶ διὰ μακρῶν τῷ ἐξήγησα τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐθνικότητος, ἐπικαλεσθεὶς τὴν ὑπὲρ αὐτῆς ὑποστήριξιν τῆς Γαλλίας· ὁ δὲ μ᾿ ὑπεσχέθη νὰ ὑποβάλῃ αὐτὴν εἰς τὴν κρίσιν τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἀμφισβητουμένων διεθνῶν σχέσεων, καὶ νὰ πράξῃ κατ᾿ αὐτῆς τὴν γνωμοδότησιν· πρὸς ὃ συνέταξα μακρὰν

ἔκθεσιν περὶ τῆς ἀμφισβητήσεως, καὶ τὴν ἔδωκα εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον ἰσχύοντας τῶν συναδέλφων μου.

Ἅμα δὲ μαθὼν τὰ τῆς νέας ἀποστολῆς μου, ἀπετάθην πρῶτον εἰς τὸν κ. Feuillet de Conche, καὶ καθ᾿ ὁδηγίαν αὐτοῦ ἔγραψα πρὸς τὸν κ. St Fériol, ζητήσας νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ὅστις καὶ μ᾿ ἐδέχθη (τῇ 12/24) προσηνέστατα. Μοὶ προσέφερε κάθισμα, καὶ ἔμεινα ἐπὶ ὥραν ἱκανὴν πρρ᾿ αὐτῷ, ἐκτιθεὶς ὅτι ἀπέρχομαι εἰς Τουρκίαν ἐπὶ τῇ ἐντολῇ καὶ τῇ προθέσει τοῦ νὰ ἐπαναφέρω αὖθις φιλικὰς μετ᾿ αὐτῆς σχέσεις, ἀλλὰ καὶ ἐξηγῶν προσέτι ὅτι ταύτας δυσχεραίνει αὐτὴ ἡ διαγωγὴ τῆς Τουρκίας, ἀρνουμένης ἡμῖν δικαιώματα, ὧν δὲν δυνάμεθα νὰ παραιτηθῶμεν, οἷον τὸ περὶ ἐθνικότητος. Παρεκάλεσα δὲ τὴν Α. Μ. νὰ μὴ ἀρνηθῇ τὴν ἰσχυρὰν ὑποστήριξίν του εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ τῷ ἀνέπτυξα τὴν θεωρίαν ὅτι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἡ ἀνάπτυξις ἔσται ποτε πολύτιμος παράγων διὰ τὴν πολιτικὴν τῆς Εὐρώπης ἰσορροπίαν. Ὁ δ᾿ Αὐτοκράτωρ μ᾿ ἐβεβαίωσεν ὅτι ἠθέλησεν εἰς μίαν ἐποχὴν νὰ διενεργήσῃ τὴν αὔξησιν τῆς Ἑλλάδος, αἰνιττόμενος τὴν προσάρτησιν τῆς Κρήτης, ἀλλ᾿ ὅτι αἱ ἄλλαι Δυνάμεις τὸν κατέλιπον μόνον. Εἰς τὴν σειρὰν δὲ τῆς ὁμιλίας μ᾿ ἠρώτησε τί ἠξεύρω ἢ τί φρονῶ περὶ Ἀλβανῶν, ἄν, ἐν περιπτώσει ἐνόπλου συγκρούσεως ἡμῶν μετὰ τῆς Τουρκίας, ἤθελον ταχθῇ μεθ᾿ ἡμῶν ἢ μετὰ τῶν Τούρκων.

— Τοῦτο τῷ εἶπον, φοβοῦμαι, Μεγαλειότατε, θὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν τότε περιστάσεων, δηλαδὴ ἐκ τοῦ ποῖον τῶν δύω μερῶν ἔσται τὸ πλουσιώτερον.

— Ἔχετε πληρέστατα δίκαιον, μοὶ ἀπήντησε γελῶν ὁ Αὐτοκράτωρ. Ἤκουσα ὅτι Ἀλβανός τις εἶχεν ἐξομολογηθῇ βαρείας ἁμαρτίας εἰς ἱερέα. Ὅτε δ᾿ οὗτος τῷ εἶπεν ὅτι μετὰ τοιαύτας πράξεις θὰ ὑπάγῃ βεβαίως εἰς τὴν κόλασιν.

— Πληρώνουν καλὰ εἰς τὴν κόλασιν; ἠρώτησεν ὁ ἁμαρτωλὸς τὸν πνευματικόν.

Ὅτε δ᾿ ἀνεχώρουν, δούς μοι τὴν χεῖρα ὁ Αὐτοκράτωρ, μοὶ εἶπε. Δὲν ἀπέρχεσθε διὰ πολὺν καιρόν. Ἐλπίζω ταχέως ν᾿ ἀπαντηθῶμεν ἐνταῦθα καὶ πάλιν·

Καὶ ἐγὼ μὲν ἐπέστρεψα μετά τινα χρόνον, τὸν Αὐτοκράτορα ὅμως δὲν εὗρον πλέον.

Ἀπὸ δὲ τοῦ Αὐτοκράτορος μετέβην ἀμέσως εἰς τοῦ Τζεμὶλ πασᾶ, Πρεσβευτοῦ τῆς Τουρκίας, διότι, μετὰ τὴν ἀπόσβεσιν τοῦ Κρητικοῦ ἀγῶνος καὶ τὴν παρ᾽ ἡμῶν δεκτὴν γενομένην ἀπόφασιν τῆς Συνδιασκέψεως, οὐδεὶς πλέον ὑπῆρχε λόγος, ἵνα μὴ ἐπισκεφθῶ τὸν συνάδελφόν μου, ὤφειλον δὲ τοῦτο τόσῳ μᾶλλον, καθόσον καθῆκον καὶ θέλησιν εἶχον νὰ ἐπαναφέρω τὰς καλὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως.

Ὁ Τζεμὰλ μὲ ὑπεδέχθη φιλικώτατα, καὶ μόλις τὸν ἐγκατέλιπον, μεθ᾽ ἡμίσειαν ὥραν ἦλθε νὰ μοὶ ἀποδώσῃ τὴν ἐπίσκεψιν.

Τὸ τελευταῖον δ᾽ ὃ ἔπραξα ἐν Παρισίοις, ἦν νὰ φωτογραφηθῶ παρὰ τῷ Ναδάρ, τῷ ἐπισήμῳ ἀεροπόρῳ, ὅστις, ἐγκαταλείψας τὸ ἀρχαῖόν του ἐπιτήδευμα, εἶχεν ἐπιδοθῇ εἰς τὴν τέχνην τοῦ φωτογράφου. Ἀφ᾽ οὗ δ᾽ ἔλαβε τὴν ἐκτύπωσιν, ὅτε μετέβη εἰς τὸν σκοτεινὸν θάλαμον, ἵνα ἐνεργήσῃ τὰ τῆς τέχνης του, μοὶ ἔδωκε τὸ λεύκωμά του, παρακαλῶν με νὰ ἐγγράψω ἐν αὐτῷ τ᾽ ὄνομά μου, ὡς ἔπραττον πάντες οἱ παρ᾽ αὐτῷ φωτογραφούμενοι, ἐγὼ δέ, ἀντὶ τοῦ ὀνόματος μόνου, τῷ ἔγραψα καὶ τέσσαρας γαλλικοὺς στίχους, οἵτινες εἰσὶν ἐκδεδομένοι ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῶν Ἁπάντων μου, καὶ τοῦτο τόσον τὸν ἐχαροποίησεν, ὥστε τὴν ἐπαύριον, πλὴν τῶν παραγγελθέντων, μοὶ ἔπεμψε καὶ λαμπρὸν ἀντίτυπον εἰς φυσικὸν μέγεθος τῆς φωτογραφίας μου, εὑρισκόμενον ἤδη παρὰ τῷ υἱῷ μου.

Πρὶν δ᾽ ἐγκαταλείψω τοὺς Παρισίους, ἔγραψα τῷ τότε ἐν Βαυαρίᾳ διατελοῦντι πρέσβει τῆς Πρωσσίας κ. Βέρθερ, μεθ᾽ οὗ εἶχον σχετισθῇ, ὅτε ἐπρέσβευεν ἐν Ἀθήναις, καὶ τὸν ἠρώτησα ἄν, διερχόμενος διὰ Μονάχου, ἤθελον εὕρῃ εἰσέτι ἐκεῖ τὴν τότε, ὡς ἐπληροφορήθην, εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην διατρίβουσαν Βασίλισσαν Ἀμαλίαν, ἵνα, κατὰ τὸν διακαῆ πόθον τῆς καρδίας μου, παρουσιασθῶ εἰς αὐτὴν καὶ τῇ προσφέρω τοῦ σεβασμοῦ μου τὴν ἔκφρασιν· ὁ δ᾽ ἔσπευσε νὰ μοὶ ἀπαντήσῃ ὅτι ἐκεῖ ἦν ἡ Βασίλισσα, καὶ ὅτι ὁ ἴδιος ἐφρόντισε νὰ μοὶ ἐνοικιάσῃ δωμάτιον εἰς ξενοδοχεῖον.

Οὕτως ἐγκατέλιπον τοὺς Παρισίους, τέλη Μαρτίου, ἀφεὶς ἐκεῖ

τὴν οἰκογένειαν, ἀφ᾽ οὗ ἐπρόκειτο νὰ ἐπιστρέψω, καὶ συμπαραλαβὼν μόνον τὸν υἱόν μου Ἀλέξην, ἔσπευσα εἰς Μόναχον, ὅθεν ὅμως, δυστυχῶς, καθ᾽ ἣν ἡμέραν ἀφικόμην, ἡ Βασίλισσα εἶχεν ἀναχωρήση τὸ πρωῒ δι᾽ Ὀλδεμβοῦργον. Πρὸς βαθεῖάν μου θλῖψιν ἄρα δὲν κατώρθωσα νὰ τὴν ἰδῶ. Ἐγευμάτισα δὲ τὴν ἐπιοῦσαν παρὰ τῷ κ. Βέρθερ, ὅστις, ὡς καὶ ἡ εὐγενεστάτη του σύζυγος, μὲ συμπαρέλαβον εἰς τὸ Θέατρον, εἰς τὸ μελόδραμα τοῦ Γάμου τοῦ Φίγαρο.

Ἀλλ᾽ ἐν τῷ μέσῳ τῆς παραστάσεως ἠναγκάσθην νὰ τοὺς ἀποχαιρετίσω, ἀπερχομένου τοῦ σιδηροδρόμου.

Ἐν Ἀθήναις δὲ πληροφορηθεὶς ὅτι διέτριβεν ἐπίσημός τις κυρία ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Κα Ζωὴ Βαλτατζῆ, θυγάτηρ μὲν τοῦ Στεφάνου Καραθεοδωρῆ, οὗ τὰ σοφὰ ἔργα ἐθαύμαζον, ὡς ἐξόχως τιμῶντα τὴν ἡμετέραν φιλολογίαν, ἀδελφὴν δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου Καραθεοδωρῆ, ὃν εἶχον γνωρίση ἐπιστρέφοντα ἐκ τῶν σπουδῶν του καὶ εἶχον ὁδηγήση εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, παρουσιάσθην εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ κ. Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου· καὶ εἰς μὲν τὴν εἴσοδον τῆς οἰκίας μᾶς ὑπεδέχθη ὑπηρέτης χρυσοστόλιστος, ἐντὸς δ᾽ εὗρον κυρίαν φαιδράν, φιλόφρονα καὶ εὐφυεστάτην, ἣν μετὰ ταῦτα μόνον ἀνεγνώρισα, ὡς μίαν διὰ τὴν νοημοσύνην της ἐξοχωτάτην μεταξὺ τῶν Ἑλληνίδων. Συνωδεύετο δὲ ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου φίλου μου, ἤδη δὲ τυφλοῦ, τοῦ ποιητοῦ Ταντολίδου, ὅστις εἶχεν ὑπάρξῃ διδάσκαλός της.

## Ἐν Κωνσταντινουπόλει

Κατὰ τὸν διάπλουν ἀπὸ Πειραιῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν εἶχον ὡς συνοδοιπόρους, ἐν ἄλλοις, λίαν εὐάρεστον ἀμερικανικὴν οἰκογένειαν, de Forster, μεθ᾽ ἧς εὐχαρίστως συνδιελεγόμην περὶ τῆς ἐν τῇ πατρίδι αὐτῆς ἀνεπιλήστου διαμονῆς μου.

Ὅτε δέ, μικρὸν μετὰ τὴν ἡλίου ἀνατολήν, κατεπλεύσαμεν καὶ ἠγκυροβολήσαμεν πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Χρυσοῦ Κέρατος, εἴδομεν προσπλέουσαν ἡμῖν μεγαλοπρεπῆ λέμβον, τὴν ἐπίσημον τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας, ἐν ᾗ ἀνεγνώρισα τὸν κ. Ἰωάννην Καλλέργην, υἱὸν τοῦ Στρατηγοῦ Δημητρίου, πρῶτον Γραμματέα, καὶ

τὸν κ. Κ. Ἀφθονίδην, Πρῶτον Διερμηνέα τῆς Πρεσβείας, οἵτινες. παραλαβόντες με, μὲ ὡδήγησαν, σχεδὸν ἐν πομπῇ, προπορευομένων καὶ ἑπομένων Καβάσιδων, ἤτοι Ὀθωμανῶν ἐνόπλων τῆς Πρεσβείας κλητήρων, διὰ τῶν στενῶν καὶ καθύγρων ὁδῶν τοῦ Γαλατᾶ, εἰς Σταυροδρόμιον, εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ «Βυζαντίου».

Ἐνταῦθα δὲ προσωρινῶς ἀποκατέστην, ὡς ἐδυνήθην, εἰ καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης ὥρας ἀμέσως δυσάρεστόν τι ἀνεγνώρισα, ὅτι εἶχον εἰς τὸ παρακείμενον δωμάτιον, ὡς ἄμεσον γείτονα, κυρίαν, ἥτις, ἄνευ διαλείψεως, ἐγύμναζε τὸν εὔστροφον μέν, ὡς ἔκρινα, ἀλλ᾽ ἀκάματον λάρυγγά της εἰς πάσας τὰς φωνητικὰς κλίμακας. Ζητήσας δὲ καὶ μαθὼν ὅτι ἡ κυρία ἦν ἡ Καρλόττα Πάττη, ἐνόμισα ὅτι δὲν εἶχον δικαίωμα παραπόνων καὶ ἠνέχθην τὴν συμφορὰν μεθ᾽ ὑπομονῆς. Ἀλλ᾽ ὁ κ. Κορωνιός, τὴν θέσιν μου βελτιῶν, μοὶ προσέφερε μίαν τῶν αἰθουσῶν, ἃς εἶχεν αὐτὸς ἐνοικιάσῃ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον.

Κατ᾽ αὐτὴν δὲ τὴν πρώτην ἡμέραν ἀνεκάλυψα ὅτι καὶ ἄλλην γείτονα εἶχον, ἐγγυτάτην μοι συγγενῆ, ἄγνωστόν μοι εἰσέτι, τὴν Κ^αν^ Ζωὴν Στούρζα, χαριεστάτην ἔγγονον τῆς πρώτης μου ἐξαδέλφης Κ^ας^ Μαύρου, συνοδευομένην ὑπὸ τοῦ νέου συζύγου της, Ἐπιτετραμμένου τῆς Ῥωμανίας, ὅστις ἔπειτα καὶ πολλάκις ὑπούργευσε.

Ἵνα δ᾽ ἐνάρξωμαι τῶν ἐπισήμων μου καθηκόντων, ἅμα τῇ ἀφίξει μου, ἀνήγγειλα αὐτὴν εἰς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργεῖον, καὶ ἡ 14/26 Ἀπριλίου προσδιωρίσθη ὡς ἡμέρα τῆς ὑποδοχῆς μου παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ, καθ᾽ ἣν ἦλθον, περὶ τὰς 2 μ. μ., δύω σουλτανικαὶ ἅμαξαι, καὶ εἰς τὴν μίαν αὐτῶν εἰσέβην ἐγὼ μετὰ τοῦ Καλλέργη, εἰς τὴν ἑτέραν δ᾽ ὁ Ἀφθονίδης μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Ἀλέξη, πάντες ἐν στολῇ, καὶ οὕτω διηυθύνθημεν, ὑπερβάντες τὴν γέφυραν τοῦ Γαλατᾶ, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Καίτοι, μὴ προσδοκῶν νὰ ἰδῶ τὴν πόλιν τοῦ Βύζαντος, ἐν τῇ παρούσῃ αὐτῆς πολιτικῇ θέσει, πρότυπον εὐρυθμίας καὶ καθαριότητος, ἐξεπλάγην, οὐχ ἧττον, ἐκ τῆς ἐλεεινῆς καταστάσεως, ἣν μοὶ παρίστα σχεδὸν πανταχοῦ. Αἱ ὁδοί, δι᾽ ὧν διηρχόμεθα, πορευόμενοι πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον, ἦσαν σκολιαί, στεναὶ καὶ ῥυπαρόταται, αἱ οἰκίαι πολλαχοῦ καταρρέουσαι, ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου

δείγματος προνοίας διοικητικῆς. Πανταχοῦ ἀκαθαρσία καὶ ῥάκη. Αἱ ὀθωμανικαὶ συνοικίαι ἐφαίνοντο νεκραί, κατ' ἀντίθεσιν τῆς μεγάλης ζωηρότητος, ἥτις ἐπεκράτει εἰς τὰς Χριστιανικὰς τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Σταυροδρομίου. Οὐδαμοῦ ἐβλέπομεν ἴχνος ἐπεμβάσεως ἀστυνομικῆς. Ἴσως, ὅμως, ὡς πρόοδον ἔπρεπε νὰ θεωρήσω ὅτι, οὐδ' ἐκεῖνο κἂν εἶδον, ὃ μοὶ εἶχεν ἔλθη εἰς μνήμην ἐκ τῶν παιδικῶν ἡμερῶν μου, ὅτε, ἐκ τοῦ παραθύρου μου ἔβλεπον τοὺς ὀθωμανοὺς δῆθεν κλητῆρας πηλὸν καὶ βρώμας σωρεύοντας πρὸ τοῦ φυλακείου των, καὶ βιάζοντας τοὺς παρερχομένους χριστιανοὺς νὰ καθαρίζωσι τὴν ὁδὸν διὰ σαρώθρου, ὃ τοῖς ἔθετον εἰς τὰς χεῖρας, τοὺς δ' ἀρνουμένους, ἢ ἐφορολόγουν ἢ ἔδαιρον. Ἅπαξ ἠναγκάσθημεν ν' ἀναχαιτίσωμεν τὴν πορείαν ἡμῶν, μέχρις οὗ διέλθῃ βραδυπόρον βωδάμαξον, παρέκει, διερχόμενοι, παρεσύραμεν τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ προέχουσαν ἐργαστηρίου σκηνήν. Ὀλίγον δ' ἀφ' οὗ προέβημεν, ἐβιάσθημεν ν' ἀλλάξωμεν διεύθυνσιν, ἕνεκα πυρκαϊᾶς, ἥτις ἦν τότε ἓν τῶν καθημερινῶν καὶ συνηθεστάτων συμβάντων. Μετ' οὐ πολὺ δὲ διεκόπη καὶ πάλιν ὁ δρόμος ἡμῶν ὑπὸ τῶν ***τουλουμπατζήδων,*** τῶν ἀντλιοφόρων, οἵτινες, μικροσκοπικὴν ἀντλίαν, ἀνεπαρκῆ καὶ πύραυνον κἂν νὰ σβέσῃ, ἐπὶ τῶν ὤμων φέροντες, ἔτρεχον ἐμπρὸς ἡμῶν, ἐπειγόμενοι, οὐχὶ ὑπὸ τοῦ καθήκοντος, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἐλπίδος λεηλασίας.

Οὕτως ἀφίχθημεν εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην, καλουμένην κατ' εὐφημισμόν, ὡς τὸ lucus a non lucendo, διότι εἶν' ἐξ ἐναντίας ταπεινὴ οἰκία καὶ εὐτελής, περιστοιχιζομένη ὑπὸ κήπων καχεκτικῶν καὶ ἠμελημένων μετὰ καταρρεόντων περιβόλων. Εἰς δωμάτιον δ' ὀλίγον περιποιημένον μᾶς ἐδέχθη ὁ Πρωθυπουργὸς (Μέγας Βεζύρης) καὶ συγχρόνως Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν (Ῥεΐζ ἐφένδης) Ἀαλῆ Πασᾶς, βραχὺς τὸ σῶμα, ὑποπρασίνους ἔχων καὶ εὐειδεῖς ὀφθαλμούς, βραδὺς τὴν λέξιν, ἀλλ' ἀπταίστως τὴν Γαλλικὴν ὁμιλῶν, καί, ὡς ἐφαίνετο, γλυκὺς τὸν χαρακτῆρα καὶ σκεπτικός.

Περιεστράφη δ' ἡ ὁμιλία ἡμῶν, κατὰ τὴν πρώτην ταύτην συνέντευξιν, ἰδίως περὶ τ' ἀφορῶντα τὰ Παρίσια καὶ τὸν ἐκεῖ βίον· καὶ μοὶ ὡμολόγησε προσέτι ὁ Ὑπουργὸς ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦν ἀραιός, καὶ ἠθικῶς οὐχὶ ἐκ τῶν

ἀρίστων. Ἀφ᾽ οὗ δὲ τὸν παρεκάλεσα νὰ ζητήσῃ δι᾽ ἐμὲ τὴν ἄδειαν νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Σουλτάνον, ἐξήλθομεν, καὶ εἰς ἰδιαίτερον ἀποσυρθέντες δωμάτιον, ἠλλάξαμεν ἐνδυμασίαν, καὶ ἐπὶ ἰδιωτικῆς ἁμάξης μετέβημεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον.

Μεγάλη σκοτεινὴ κλίμαξ, οὐχὶ ἐκ τῶν καθαριωτέρων, μᾶς ἔφερεν εἰς τὰ μᾶλλον ἢ ἀφελῶς διεσκευασμένα δωμάτια, ἐν οἷς περιέμενεν ἡμᾶς, καὶ ὅτε εἰσήλθομεν ἠγέρθη ἐκ τῆς γωνίας, εἰς ἣν ἐκάθητο καὶ ἦλθεν εἰς προϋπάντησιν ἡμῶν, ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Γ΄, ἀνὴρ μικρόσωμος, πυρροπώγων, ἰσχνός, σχεδὸν καχεκτικὸς καὶ ἰσχνόφωνος, ὡς δὲ διὰ τῆς περαιτέρω σχέσεως τὸν ἐγνώρισα, μέχρις ὑπερβολῆς λιτὸς τὸν βίον καὶ ἐγκρατής, ἐνάρετος κατὰ πάντα, καὶ δυσκάμπτου θελήσεως. Καὶ κατ᾽ ἀρχὰς μὲν μ᾽ ἐδέχθη δι᾽ ἐπισήμου προσφωνήσεως· ἔπειτα δὲ περὶ παντοίων συνδιελέχθημεν, τὰ συμφέροντα τῆς ἐκκλησίας ἀφορώντων, καὶ ἰδίως περὶ τῶν ἀξιώσεων τῶν Βουλγάρων ὑπὲρ ἱδρύσεως ἰδίας αὐτῶν ἐκκλησίας, εἰς ἣν ἤθελον ἀτόπως εὐρέα νὰ δώσωσιν ὅρια, περιορίζοντες τὴν πατριαρχικὴν ἐξουσίαν.

Τὴν αὐτὴν δ᾽ ἡμέραν ἐδέχθην καὶ τὰς πρώτας ἐπισκέψεις τῶν συναδέλφων μου, Πρόκες τῆς Αὐστρίας, Brasier de S^t^ Simon τῆς Πρωσσίας, ὅστις ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις εἶχεν ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν κυβέρνησίν του, καὶ ἑτέρων, οὐχὶ εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Κ^ας^ Πάττη καταδόμενον δωμάτιον, ἀλλ᾽ εἰς τὴν πολυτελῆ αἴθουσαν, ἣν εὐγενῶς μοὶ εἶχε παραχωρήσῃ πρὸς τοῦτο ὁ κ. Κορωνιός.

Τῇ δ᾽ ἐπαύριον, προσκληθεὶς μετὰ τοῦ υἱοῦ μου καὶ τοῦ Γραμματέως κ. Καλλέργη παρὰ τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Ρωσσίας κ. Ἰγνάτιεφ εἰς γεῦμα νηστήσιμον, διότι ἦν ἐκείνη ἡ τελευταία ἑβδομὰς τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, εἶχον μακρὰν μετ᾽ αὐτοῦ συνδιάλεξιν, ἧς ἡ ἐντύπωσις ἐπ᾽ ἐμοῦ ἦν ὅτι, οὐχὶ λίαν δικαίως ἀπεδίδετο κοινῶς εἰς τὸν πολιτικὸν τοῦτον ἄνδρα ἔκτακτος ὑπουλότης. Εἰς ἐμὲ κἂν ἀμέσως ἐξ ἀρχῆς κατήγγειλε τὴν ἀνειλικρίνειαν τῶν Ὀθωμανῶν Ὑπουργῶν, μ᾽ ἐσυμβούλευσε νὰ εἶμαι ἀπέναντι αὐτῆς ἐπιφυλακτικὸς καὶ μὲ προέτρεψε νὰ παρασκευαζώμεθα ἐν Ἑλλάδι, ἵνα μὴ εὑρεθῶμεν ἐν ἀδυναμίᾳ τοῦ νὰ ὠφεληθῶμεν ἐνδεχομένων πολιτικῶν περιπλοκῶν ἐν Εὐρώπῃ. Καὶ

περὶ τοῦ ζητήματος δὲ τῆς ἡμετέρας ἐθνικότητος λόγου γενομένου, μοὶ εἶπεν ὅτι πρέπει ν᾽ ἀπαιτήσωμεν τὴν καὶ εἰς ἡμᾶς ἐφαρμογὴν τῶν τῇ Ῥωσσίᾳ γενομένων παραχωρήσεων.

Ἐξηκολούθησα δὲ μετὰ τῶν Ὑπαλήλλων τῆς Πρεσβείας τὰς ἑπομένας ἡμέρας τὰς ἐπισκέψεις μου εἰς τὸ διπλωματικὸν Σῶμα, τὸν κ. Πρόκες, τὸν κ. Βουρέ, τὸν κ. Ἐλιότ, περὶ τῆς Ἐθνικότητος τῆς Κρήτης, τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας πολλάκις καὶ ἐπανειλημμένως μετ᾽ αὐτῶν συνδιαλεχθείς, καὶ τὴν ὑποστήριξιν αὐτῶν ἐπικαλούμενος· καὶ ἐπεσκέφθην καὶ εἰς πολλὰς ἀφορμὰς μετὰ ταῦτα τοὺς ἐπισήμους Ὀθωμανούς, ὡς τὸν Γενικὸν Γραμματέα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἄλλοτε δὲ Πρέσβυν ἐν Ἀθήναις, Χαλὶλ βέην, ὅν, πάντοτε φιλάρεσκον καὶ νεανίου ἔχοντα ἀξιώσεις, εὗρον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κουρέως του, συστρέφοντος εἰς πυράγρας τὴν ἤδη ὑπόλευκον, ἀλλ᾽ ἐπιβεβαμμένην κόμην του, καὶ προθύμως ἤκουσα παρ᾽ αὐτοῦ ὑποσχέσεις περὶ κανονισμοῦ τοῦ ζητήματος τῆς ἐθνικότητος. Εἷς, δ᾽ ὅν, κατὰ χρέος ἐγνώρισα, ἦν ὁ Κιαμὶλ πασᾶς, Εἰσαγωγεὺς τῶν Πρεσβευτῶν (introducteur des ambassadeurs), ἀνὴρ μικρός, ἰσχνός, παραδόξως ὁμιλῶν τὴν γαλλικήν, καὶ τοιοῦτος τοὺς τρόπους, ὥστε ἀπετέλει σχεδὸν ἐντύπωσιν γελωτοποιοῦ.

Καὶ ἐκ τῶν ὁμογενῶν δὲ τοὺς προὔχοντας ἔσπευσα ν᾽ ἀναζητήσω, πρὸ πάντων ἐν Θεραπείοις τὸν κ. Ἀριστάρχην (Μέγαν Λογοθέτην), ἐξ οἰκογενείας καταγόμενον μεγάλα ἐπὶ Τούρκων δυναμένης, ἄνδρα δὲ φιλογενῆ καὶ πεπαιδευμένον, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν Σταυροδρομείῳ τὴν Κ$^{αν}$ Λουκίαν, χήραν τοῦ σοφοῦ Στεφάνου Καραθεοδωρῆ, καὶ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ, τὸν ἰατρὸν Κωνσταντῖνον Καραθεοδωρῆν, ὃν εὗρον, μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Στεφάνου, τοῦ μετὰ ταῦτα εἰς Βέλγιον Πρέσβεως τῆς Τουρκίας διορισθέντος, καὶ μετὰ τοῦ γαμβροῦ του, τοῦ διαπρεποῦς ἐν λογίοις κ. Καλλιάδη. Μετὰ διαφόρων δὲ τῶν ὑπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς ὑπηρετούντων Ἑλλήνων συνδιαλεγόμενος, ἐθαύμασα πολλάκις τὸν διακαῆ αὐτῶν πατριωτισμόν, οὕτως ἐκφραζόμενον, ὥστε ἐγὼ αὐτὸς ἠναγκαζόμην ἐνίοτε νὰ τοὺς παραινῶ νὰ μὴ λησμονῶσιν, οὕτως ὁμιλοῦντες, καὶ εἰς τίνας κινδύνους ἐκτίθενται. Τινὲς δὲ καὶ μοὶ ἐξήγησαν ὅτι

τὴν παρὰ τῇ ὀθωμανικῇ κυβερνήσει ὑπηρεσίαν των, θεωροῦσιν ὡς ἐκπλήρωσιν καθήκοντος πατριωτικοῦ, διότι ἐκ τῶν θέσεων των ἐξυπηρετοῦσι τὸν ἐν Τουρκίᾳ ἑλληνισμόν, ἂν δ' ἀπεσύροντο, θ' ἀντικαθίστων αὐτοὺς Ἀρμένιοι, Ἑβραῖοι ἢ Τοῦρκοι, πρὸς μεγάλην βλάβην τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων.

Ἀφ' οὗ δὲ τὴν νύκτα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου διενυκτερεύσαμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τῇ ἐπαύριον, περὶ τὰς 9 ½, ἐν στολῇ, συμπεριλαβὼν καὶ τὸν Γεν. Πρόξενον Κ. Ἀϊβαζίδην, καὶ τὸν υἱόν μου Ἀλέξην, ἐπορεύθην ἐφ' ἁμάξης εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, διὰ τὴν τελετὴν τῆς δευτέρας Ἀναστάσεως.

Ὅτε δ' ἀπηρχόμην τοῦ ξενοδοχείου, παρακληθεὶς ὑπὸ τοῦ συνοδοιπόρου μου, τοῦ Ἀμερικανοῦ κ. Forest, νὰ διευκολύνω, ἐὰν μοὶ ἦτο δυνατόν, εἰς αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ τὴν προσέλευσιν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἑορτήν, ἣν μεγάλην ἐπιθυμίαν εἶχον νὰ ἴδωσι, τῷ εἶπον νὰ μὲ ἀκολουθήσωσιν ἐφ' ἁμάξης, καὶ ὅτε ἐφθάσαμεν, παρεκάλεσα τὸν Μέγαν Πρωτοσύγκελλον, ὅστις προέβη νὰ μὲ ὑποδεχθῇ, νὰ εἰσαγάγῃ καὶ τὴν συνοδεύουσάν με ξένην οἰκογένειαν. Τοῦτο δὲ καὶ μετὰ φιλόφρονος προθυμίας ἔπραξεν ὁ ἅγιος Πρωτοσύγκελλος, ἂν καὶ ἡ πατριαρχικὴ ἐκκλησία ἔχει μικροτάτας τὰς διαστάσεις, παρεκκλήσιον μᾶλλον οὖσα. Ἐκεῖ δέ, πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας, παρῆν καὶ πᾶσα ἡ Ῥωσσικὴ καὶ ἡ Σερβικὴ ἐν στολῇ, καὶ οἱ προὔχοντες τῶν ὁμογενῶν.

Μετὰ δὲ την Ἀκολουθίαν ἀνέβημεν, ἑπόμενοι τῷ Παναγιωτάτῳ, εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Πατριαρχείου, τὸ ***Συνοδικὸν*** λεγόμενον, ὅπου, μετὰ ψαλμῶν καὶ θρησκευτικῆς ἱεροτελεστίας, ὁ Πατριάρχης περιεβλήθη πάλιν τὸν μέλανα μοναχικόν του μανδύαν, καταθεὶς τήν, ἣν ἔφερεν, ὁλόχρυσον ἱερὰν στολήν, ἥτις, ὡς ἐπληροφορήθην, ἀνῆκε τῷ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἀπαγχονισθέντι ἁγίῳ Ἐφέσου, διαπρεπεστάτῳ ἱεράρχῃ ἐκ τῆς ἡγεμονικῆς οἰκογενείας τῶν Μουρουζῶν.

Ἡ συνοδικὴ αἴθουσα ἦν λίαν εὐρύχωρος, ἀλλὰ σχεδὸν ἐπίπλων κενή. Δεικνύων δ' αὐτὴν εἰς τὸν ἀμερικανὸν κ. Forest, ὅστις περιέργως πάντα ἠρεύνα, τῷ εἶπον ὅτι ὁ Πατριάρχης, ὡς ἐν γένει πᾶς σχεδὸν ὁ Ἑλληνικὸς κλῆρος, πένεται κατὰ τὸ ἀληθὲς

πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ εἴτι ἔχει εἰσόδημα, δαπανᾷ αὐτὸ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν καὶ ὑπὲρ τῶν σχολείων, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ ὀλίγα καὶ εὐτελῆ ἔπιπλα τῆς αἰθούσης, ἐν ᾗ διεμένομεν, προήρχοντο ἐκ δωρεᾶς τῶν ἐκεῖ παρόντων εὐπόρων ὁμογενῶν. Ἐκ τούτων δ' ἐφάνη βαθέως συγκινηθεὶς ὁ κ. de Forest, ὥστε, καὶ ὅτε μετ' ὀλίγον ὁ Πατριάρχης ἐκάθησεν εἰς τὴν γωνίαν τοῦ ἀνακλίντρου, ἔχων ἀφ' ἑνὸς τὸν Πρέσβυν τῆς Ῥωσσίας, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐμέ, καὶ εἰς πάντας τοὺς προσερχομένους καὶ φιλοῦντας τὴν δεξιάν του, διένεμεν εὐλογίας, ἐρυθρὰ αὐγὰ καὶ λαμπάδας, ἐλθὼν πρός με ὁ ἀμερικανὸς φίλος μου, μοὶ εἶπεν ὅτι αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογένειά του θὰ ἐλογίζοντο εὐτυχεῖς ἂν ἐλάμβανον παρὰ τῆς Αὐτοῦ Παναγιότητος τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ τῷ ἐκφράσωσι τὴν βαθεῖαν εὐλάβειάν των, φιλοῦντες τὰς χεῖράς του.

— Ἂς ἔλθωσι τὰ φίλτατα τέκνα, μοὶ εἶπεν ὁ σεβάσμιος γέρων, ὅτε τῷ διεβίβασα τὴν ἐκφρασθεῖσαν μοι ἐπιθυμίαν. Μετὰ χαρᾶς θὰ τοῖς δώσω τὰς εὐχάς μου.

Καὶ προσελθόντα πάντα τὰ μέλη τῆς ἀλλοδόξου οἰκογενείας, ἠσπάσθησαν τὴν δεξιάν, ἣν ὑπανεγειρόμενος τοῖς ἔτεινε, καί, λαβόντα τὰς εὐχὰς καὶ τὰ πασχαλινὰ δῶρά του ἀπεσύρθησαν, ὅτε εἶδον δάκρυα κατανύξεως ὑγραίνοντα τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Κ^ου^ καὶ τῆς Κ^ας^ de Forest. Πλήρεις δ' εὐγνωμοσύνης, ὅτε μετὰ δύω ἡμέρας ἀπῆλθον, ἔδωκαν εἰς τὸν υἱόν μου δακτύλιον εἰς ἐνθύμημα.

Ἐπισκεφθεὶς δὲ μετὰ μεσημβρίαν τὸν Στρατηγὸν Ἰγνάτιεφ, καὶ τὴν ἐξοχωτέραν τῶν ἐν Βυζαντίῳ Ἑλληνίδων, τὴν χήραν Καραθεοδωρῆ, ἐγεύθην παρὰ τῇ ὡραίᾳ, χαριεστάτῃ τοὺς τρόπους Κ^α^ Ἀριστάρχῃ, συζύγῳ τοῦ ποτὲ Ἡγεμόνος τῆς Σάμου, θείου δὲ τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου, ὁμοτράπεζον ἔχων καὶ τὸν Γερμανὸν Καθηγητὴν Κόχ, ἴσως αὐτὸν τὸν μετὰ ταῦτα φημισθέντα διὰ τὰς περὶ χολέρας ἐρεύνας του. Τρία δ' εἶχεν ἡ Κ^α^ Ἀριστάρχη παιδία, ἐπίσης παρακαθήσαντα εἰς τὴν τράπεζαν, ἕνα υἱόν, οὐδὲν μέγα τότε ἔτι ὑποσχόμενον, καὶ δύω θυγατέρας, τὴν Μελέκαν (ἢ Σοφίαν) δωδεκαετῆ, καὶ τὴν Ἐλισάβετ, δεκαετῆ, παιδία διὰ κάλλος καὶ εὐφυΐαν διακρινόμενα. Μετὰ δὲ τὸ γεῦμα ἐπῆλθε μετὰ

καὶ ἄλλων Γερμανῶν ὁ Πρέσβυς τῆς Αὐστρίας κ. Πρόκες, εἷς τῶν στενωτάτων φίλων τῆς οἰκοδεσποίνης, διανεμόμενος, ὡς γενικῶς ἐπιστεύετο, ἄλλοτε τὴν εὔνοιαν αὐτῆς μετὰ τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας κ. Bulwer.

Τῇ ἐπιούσῃ δ' ἐδείπνησα παρὰ τῇ διά τε τὸν νοῦν καὶ τὴν ἔξοχον ἀνατροφὴν τῶν τέκνων αὐτῆς ὑπὸ πάντων, ὡς τῇ ἐπισημοτάτῃ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνίδων ἀναγνωριζομένῃ Κα Λουκίᾳ Καραθεοδωρῇ, μετὰ τῶν υἱῶν αὐτῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Κωνσταντίνου, καὶ τοῦ γαμβροῦ της Εὐαγγέλη Βαλτατζῆ, οἷς προσετέθη ἔπειτα καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ ἰατροῦ Κωνσταντίνου Καραθεοδωρῆ. Ἐπειδὴ πολλὴν εὗρον ἀφορμὴν νὰ συζητήσω τὰ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀξιώσεων τῶν Βουλγάρων, ἰδίως μετὰ τοῦ εἰδημονεστάτου καὶ ἐμβριθεστάτου Ἀλεξάνδρου, οὗ ἡ γνώμη ἦν ἐντελῶς σύμφωνος πρὸς τὴν ἐνδόμυχόν μου πεποίθησιν, ὅτι δίκαιον μὲν εἶχεν ὁ Πατριάρχης, εἰς ὅσα τοῖς Βουλγάροις ἀντιδιϊσχυρίζετο· ἀφ' οὗ ὅμως οὗτοι, εἴτε αὐθορμήτως, εἴτε ὑπ' ἄλλων ὑποκινούμενοι, ἔφθασαν εἰς τὸ ν' ἀντιποιῶνται ἐθνικὴν αὐθυπαρξίαν καὶ κατέστησαν δύναμις, τὸ συμφερώτερον ἐστὶ νὰ δείκνυται τὸ Πατριαρχεῖον ἐνδοτικὸν καὶ συμβιβαστικόν, ἵνα μή, τραχύνον τὸ ζήτημα, ζημιωθῇ πολὺ σπουδαιότερα.

Μετὰ δύω δ' ἡμέρας, τῇ 23 Ἀπριλίου, ἦν ἡ ἑορτὴ τοῦ Βασιλέως ἡμῶν, ἡ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, δι' ἣν ἐψάλη Δοξολογία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Σταυροδρομίου, καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς ὡμίλησε μετὰ τοσούτου ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ὥστε ἐγὼ αὐτός, ὅτε ἐκ τῆς ἐκκλησίας μετέβην νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ εἰς τὸν οἶκόν του, φρόνιμον ἐνόμισα νὰ τὸν προτρέψω εἰς περισσοτέραν περίσκεψιν. Καὶ δὲν ἐδυνάμην μὲν ἐγὼ πανηγυρικῶς νὰ δεχθῶ ἐπισκέψεις, ὡς μόλις ἀφιχθεὶς καὶ ἐν ξενοδοχείῳ διατρίβων, ἀλλὰ πολυαριθμότατοι Ἕλληνες μὲ παρηκολούθησαν ἐκ τῆς ἐκκλησίας ζητωκραυγοῦντες ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως καὶ ἐν τῇ ἐξάψει των ἐν ἄλλοις ἀναφωνοῦντες καί: «Ζήτω ὁ ἡμέτερος πρέσβυς, τὸ καύχημα τῆς Ἑλλάδος!»

Τὸ δ' ἑσπέρας ἐκεῖνο παρὰ τῷ κ. Πρόκες ἀπήντησα τὴν νύμφην αὐτοῦ, ἥτις πρὶν ἦν ἐν Γερμανίᾳ διάσημος κωμῳδίας ἠθο-

ποιός, εὐφυὴς καὶ χαριεστάτη, καὶ ἤδη πολὺ ἠγαπᾶτο ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ της, καὶ παρ' αὐτῷ, ζῶντι ἤδη μακρὰν τῆς συζύγου του, καθήκοντα ἐξεπλήρου οἰκοδεσποίνης καὶ κυρίας, καὶ μάλιστα τῆς διὰ τὴν ἀρχαιότητα προεχούσης τοῦ Διπλωματικοῦ σώματος. Εἶχε δ' ἀκμαῖα ἔτι τὰ θέλγητρα, καὶ τοῦτο μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ζωηρῶς ᾐσθάνετο εἷς νέος καὶ ὡραῖος Οὖγγρος, Ἀκόλουθος τῆς Πρεσβείας. Ἐν δὲ τῇ λίαν εὐαρέστῳ συνδιαλέξει μετ' αὐτῆς, ἐν ᾗ οὐδόλως ἀπέκρυπτε τὴν καταγωγήν της, τὴν ἠρώτησα, ἂν ἐνίοτε καὶ τραγικὰ διεδραμάτισε πρόσωπα καὶ μοὶ ἀπεκρίθη καταφατικῶς, καὶ εἰς ἀπόδειξιν ἀπήγγειλε μετ' ἐντέχνου θεατρικῆς σχηματοποιΐας, τὴν μονῳδίαν τῆς Μαργαρίτας τοῦ Γαίτου, τοῦ Πρεσβευτοῦ ἀναλαβόντος τὸ ἔργον τοῦ ὑποβολέως. Ἡ νέα Κα Πρόκες εὐηρεστήθη νὰ μοὶ προσφέρῃ τὴν φωτογραφίαν της, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τῇ (23 Μαΐου/4 Ἰουνίου) ἀπῆλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ἦν δ' εἰς τὴν συναναστροφὴν παροῦσα καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Συμβούλου τῆς Αὐστριακῆς Πρεσβείας, ἄλλοτε δὲ Γραμματέως Πρεσβείας ἐν Ἀθήναις, καὶ μετὰ ταῦτα ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν ἐν Βιέννῃ κ. Haymerle, καὶ προσέτι εἷς νέος Ἕλλην Δούμας, ὅν, ὡς μαθητήν, εἶχον γνωρίσῃ ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις, ὅστις, δέ, λαμπρὰν ἔχων φωνήν, καὶ βαθεῖαν γνῶσιν τῆς μουσικῆς, ἦν τότε διευθυντὴς τοῦ ἐν Βιέννῃ Μελοδράματος.

Πολὺ δ' ὀλιγώτερον τοῦ Καραθεοδωρῆ, στέργοντα εἰς ἰδέας συμβιβασμοῦ, καὶ πολὺ ἀποτομώτερον ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Πατριαρχείου ἐκφραζόμενον εὗρον, τὴν ἐπαύριον ἐπισκεφθέντα με, Σταυράκην Ἀριστάρχην, τὸν διαδεχθέντα τὸν πατέρα του εἰς τὴν θέσιν Μεγάλου Λογοθέτου. Ἀκούσας δ' αὐτοῦ διϊσχυριζομένου ὅτι οἱ Βούλγαροι ἀπέβλεπον εἰς τὸ νὰ ἐγκαταστήσωσιν ἴδιον Πατριάρχην εἰς Βουλγαρίαν ἢ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπορεύθην εἰς τοῦ κ. Ἰγνάτιεφ, ὅστις μοὶ εἶπεν ὅτι οἱ Βούλγαροι δὲν ἔχουσιν, οὐδὲ δικαιοῦνται νὰ ἔχωσιν ἄλλην ἀξίωσιν, παρὰ τὸ νὰ διορίζωσιν Ἔξαρχον, ἤτοι Ἐπίσκοπόν τινα ἐπιτετραμμένον ν' ἀντιπροσωπεύῃ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις αὐτῶν, ὡς ἀλλογλώσσων, παρὰ τῷ Πατριάρχῃ.

Τὴν αὐτὴν ἑσπέραν, προσκεκλημένος εἰς μεγάλην συνανα-

στροφὴν τοῦ Πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας κ. Βουρέ, εἶδον τὸν Γάλλον θαυματοποιὸν Caseneuve, πολλὰ καὶ ἐξαίσια ἐπιδείξαντα, ὧν δυσκόλως κατενοοῦμεν ἂν ἦσαν φαινόμενα παραδόξου δεξιότητος, ἢ ἄν, τινὰ κἄν, ὡς αὐτὸς διϊσχυρίζετο, εἶχον φυσικὴν τὴν αἰτίαν. Οὕτως ἔδιδεν ὀγκωδέστατον βιβλίον εἰς τοὺς θεατάς, καὶ τὴν σελίδα, ἣν εἷς ἐξ αὐτῶν ἤνοιγεν, κατὰ τύχην, ὁ θαυματοποιὸς ἀπεμνημόνευε πᾶσαν ἐκ στήθους, καὶ ἂν ἀκόμη ἐξ ἡμισείας ἤρχιζε λέξεως. Ἄλλοτε ἀπεκοίμιζεν, ἢ ἐφαίνετο ἀποκοιμίσας, μαγνητικῶς τὴν ὡραίαν του σύζυγον, καὶ τῇ διετρύπα τοὺς βραχίονας διὰ μεγάλων καρφίδων, χωρὶς αὐτὴ νὰ τὸ αἰσθανθῇ, καὶ ἄνευ χύσεως αἵματος. Πρὶν δ᾽ ἀναχωρήσῃ ἐπρότεινε τῷ κ. Βουρὲ νὰ γράψῃ τι ἐπὶ τεμαχίου χάρτου καὶ νὰ τὸ κρατήσῃ παρ᾽ ἑαυτῷ. Τῇ δ᾽ ἐπιούσῃ, ἀπὸ τῆς αὐγῆς, ἦλθε πρός με ὁ κ. Βουρὲ ἀμηχανῶν τὶ νὰ σκεφθῇ καὶ μοὶ εἶπε.

— Φαντασθῆτε τὴν ἔκπληξίν μου. Ἦτον μεσονύκτιον· ἡτοιμαζόμην ν᾽ ἀπέλθω εἰς τὴν κλίνην μου, ὅτε ἐκρούσθη ἡ θύρα μου καὶ μοὶ ἐκομίσθη ἐπιστολὴ τοῦ κ. Caseneuve, περιέχουσα ..... τὴν λέξιν ἣν εἶχον γράψῃ.

Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, παρακλήσει τοῦ κ. Πρέσβεως, ὁ θαυματοποιὸς τῷ ἐξήγησε τὸ θαῦμα, ὡς προερχόμενον ἐκ τοῦ ὅτι ἡ λέξις εἶχε γραφῇ ἐπὶ φύλλου μικροῦ χαρτοφυλακίου, οὕτω παρεσκευασμένου, ὥστε ἀφανῶς ἐνεχαράττετο καὶ εἰς τὸ ἑπόμενον φύλλον.

Μετὰ τὴν ἡμέραν ταύτην εἵπετο ἡ ἑορτὴ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἐπωνύμου τοῦ ἐκτὸς τῶν Πυλῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κειμένου καὶ πρὸ τῆς ἁλώσεως ἔτι τοῖς εὐλαβέσιν ἱεροῦ ἁγιάσματος. Εἰς τοῦτο ἀπῆλθον ἐφίππως μετὰ τοῦ διερμηνέως κ. Ραζῆ, καὶ εἰς τῆς ἐκκλησίας τὸν νάρθηκα εὗρον, μεταξὺ ἄλλων ὁμογενῶν, ἕνα, ὃν ἐξέλαβον καὶ προσωμίλησα, ὡς ἂν ἦν ὁ ἐπίτροπος, ὅστις ὅμως ἔμαθον ὅτι ἦν ὁ Σελὶμ πασᾶς, Ὀθωμανὸς τὴν καταγωγὴν καὶ θρησκείαν, ἀλλὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τοὺς τρόπους Ἑλληνικώτατος.

Ἐκεῖθεν δὲ μετέβημεν εἰς τὸ ἁγίασμα, νάρθηκα μαρμαρόκτιστον κατὰ τὸν μυχὸν τῆς ἐκκλησίας, περιέχοντα, ἐν βαθείᾳ λεκάνῃ, τὸ πηγαῖον ὕδωρ, εἰς ὃ λέγεται ὅτι, καθ᾽ ἣν στιγμὴν ἠγγέλθη ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπήδησαν ἀπὸ τῆς ἐσχάρας

ἰχθεῖς, οἵτινες, ἐψήνοντο ἐν αὐτῇ, καὶ πιστεύεται ὅτι σώζονται ἔτι ἐκεῖ ἡμίεφθοι, ἐξ οὗ καὶ τὸ τουρκικὸν ὄνομα **βαλουκλὶ** (πηγὴ ἰχθύων).

Μετὰ τὴν ἐκκλησίαν δὲ περιήλθομεν τὰ καταρρέοντα τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἃ μετ᾽ ἀδημονίας εἶδον ὅτι ἀκωλύτως κατεδάφιζον οἱ Ὀθωμανοί, ἀρνόμενοι ὕλην οἰκοδομικήν, καὶ εἶτα μετέβημεν εἰς τὸ οὕτω λεγόμενον, ἀλλὰ μὴ ὄν, χαρτοποιεῖον (Κεατχανᾶν), τὰ γλυκᾶ ὕδατα τῆς Εὐρώπης, εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Χρυσοῦ Κέρατος, θέσιν ὡραίαν, περιέχουσαν εὐρύχωρον μὲν καὶ κομψὴν μαρμαρίνην δεξαμενήν, πενιχρὸν δὲ ξύλινον Παλάτιον, καί τινα δένδρα ἐξ ἀμελείας καχεκτικά. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐπανόδου εἰς Πέραν, ἀπηντήσαμεν πολλὰς ἁμάξας πλήρεις Ὀθωμανικῶν Χαρεμίων, ἐπίσης ἐκεῖθεν ἐπιστρεφούσας, καὶ βάδην χωρούσας, ἕνεκα τοῦ ἀποτόμου ἀνηφόρου. Μετ᾽ ἐκπλήξεως δ᾽ εἶδον ἐν αὐταῖς νέας κυρίας νὰ μᾶς πέμπωσι διὰ τῆς χειρὸς φιλήματα, ὅτε οἱ προπορευόμενοι αὐτῶν εὐνοῦχοι δὲν τὰς ἔβλεπον. Τοιαύτη ἡ αὐστηρότης τῶν Ὀθωμανικῶν ἠθῶν καὶ τοιοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τῶν γυναικῶν κατακλείσεως.

Τὴν δ᾽ ἐπιοῦσαν, εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας κ. Ἔλλιοτ, ἀπήντησα τὸν κ. Newton, Διευθυντὴν τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου, καὶ ἔπεμψα καὶ εἰς τοῦτον τὸ πρόγραμμά μου μετὰ τῆς λαμπρᾶς εἰκόνος τοῦ ἀρχαίου ἀγγείου, τὸ συντελέσαν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀρχαιολογικοῦ λαχείου.

Ἡ δ᾽ ἐπιοῦσα, Σάββατον, ἦν ἡ ἡμέρα τῆς παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ὑποδοχῆς. Μεταξὺ τῶν 12 καὶ μιᾶς, ἐν πλήρει στολῇ, συνοδευόμενος ὑπὸ δώδεκα ὑπαλλήλων, ἐν οἷς ἦν καὶ ὁ υἱός μου, ἀπῆλθον εἰς τ᾽ Ἀνάκτορα τοῦ Δολμᾶ Βαχτσέ. Ἐντὸς εὐρυχώρου προσγείου κυανοῦ δωματίου, ἄποψιν ἔχοντος εἰς τὴν θάλασσαν, μᾶς ὑπεδέχθησαν οἱ αὐλικοί, Ἀριφῆ βέης καὶ Κιαμὶλ βέης, καὶ μᾶς προσεφέρθησαν καπνοσύριγγες καὶ καφὲς εἰς ἀδαμαντοκόλλητα σκεύη. Ἐκεῖθεν δ᾽ ὡδηγήθημεν πρὸς τὸν Σουλτάνον δι᾽ ἀναβάθρας ὡραίας, ἐχούσης κρυσταλλίνας κιγκλίδας, καὶ φωτιζομένης ἄνωθεν δι᾽ ὀροφῆς λευκοχρύσου. Διαβάντες δὲ δύω εὐρυχώρους καὶ ὡραίας αἰθούσας, εἰσήχθημεν εἰς δωμάτιον ἐρυθρόν, μετρίων διαστάσεων. Ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ ἵστατο ὁ Σουλτάνος,

σοβαρός. Προσελθὼν δ᾽ ἐγώ, τῷ ἀπέτεινα τὴν προσφώνησιν· ἀλλ᾽, ὡς ἐφοβούμην, ἐλησμόνησα αὐτὴν ἐν τῷ μέσῳ. Εὐτυχῶς ὅμως, τὸ παράδειγμα ἐνθυμούμενος τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας, εἶχον αὐτὴν γεγραμμένην εἰς τὴν χεῖρά μου, καὶ ἀνέγνων τὸ ἐναπολειπόμενον, χωρὶς ὁ δισταγμὸς νὰ γίνῃ λίαν καταφανής. Ὁ δὲ Σουλτάνος ἀπήντησε τουρκιστί, διὰ διερμηνέως, κατὰ τρόπον λίαν εὐπρεπῆ· ἀλλὰ τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἀπαντήσεώς του,— διότι δὶς ἔλαβε τὸν λόγον, — περιεῖχέ τι δυνάμενον νὰ ἐκληφθῇ ὡς μομφὴ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, διότι ἔλεγεν ὅτι ἐλπίζει, σεβομένης τῆς Ἑλλάδος τὰ καθήκοντα τῆς οὐδετερότητος, οὐδεμία νὰ δοθῇ τοῦ λοιποῦ ἀφορμὴ εἰς διαφωνίας. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἡ ἐντολή μου ἦν ν᾽ ἀποκαταστήσω τὰς φιλικὰς σχέσεις, ὧν εἴχομεν τότε ἀνάγκην, ἐπροσποιήθην ὅτι δὲν ἐνόησα τὴν ἐφαρμογήν, καὶ φαίνεται ὅτι τοῦτο τὸν ηὐχαρίστησεν, ἢ τῷ ἐφάνη οἰωνὸς καλῶν προθέσεων, διότι, μετὰ ταῦτα, ὁσάκις μ᾽ ἀπήντα, μ᾽ ἐχαιρέτα ἐλαφρῶς, ὅπερ μόνον κατ᾽ ἐξαίρεσιν ἔπραττε πρὸς ξένους Πρέσβεις.

Μετὰ τὴν παρουσίασιν δ᾽ ἐπανήλθομεν εἰς τὸ αὐτὸ δωμάτιον, ὅπου προσηνέχθη ἡμῖν ***σερβέτι,*** καὶ ἀφ᾽ οὗ μοὶ παρουσίασαν τὸν ἀρχιγραμματέα τοῦ Σουλτάνου καὶ τὸν Φρούραρχον τῶν Ἀνακτόρων, διήλθομεν διὰ τῆς φρουρᾶς, ἐν ᾗ πολλοὶ ἦσαν χρυσοστόλιστοι φουστανελλοφόροι, καί, ἐξελθόντες τῆς αὐλῆς διὰ διόδου στενῆς καὶ ἀναξιοπρεποῦς, ἐπεστρέψαμεν εἰς Γαλατᾶν.

Τῇ δ᾽ ἐπιούσῃ, συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν κυριῶν Βαφειάδου καὶ Βασιάδου, ἐπεσκέφθην τὸν ἐν Φαναρίῳ Ἑλληνικὸν Σύλλογον, καὶ οὐ μικρὰν ᾐσθάνθην συγκίνησιν, ὅτε ἀνεκάλυψα ὅτι ἡ οἰκία ἐν ᾗ συνεδρίαζεν ἦν ἡ ποτὲ τοῦ Κατσίκα, αὐτὴ ἐκείνη ἐν ᾗ κατῳκοῦμεν ἐπὶ τῆς βρεφικῆς ἡλικίας μου, καὶ ἀφ᾽ ἧς ἀνεχωρήσαμεν ὅτε ὁ πατήρ μου ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ θείου του, τοῦ Αὐθέντου Ἀλεξάνδρου Σούτσου, εἰς τὴν Βλαχίαν. Πορευθεὶς εἰς τὸ ὀπίσω δωμάτιον, τὸ ὁρῶν πρὸς τὰ τείχη, εἶδον ἔτι ἐπ᾽ αὐτῶν, ἣν ἔκτοτε εἶχον παρατηρήσῃ ἑλληνικὴν ἐπιγραφήν. Ἦν δὲ τὸ ἀκροατήριον πλῆρες κυρίων καὶ κυριῶν καὶ ἠγόρευσεν ὁ κ. Σπαθάρης περὶ ἠλεκτρισμοῦ καὶ περὶ τηλεγράφων, ἀλλ᾽, ὡς ἔκρινα, οὐχὶ ὅσον διὰ τὴν περίστασιν ἔδει, εὐλήπτως καὶ δημοτικῶς. Εἰς δ᾽ ἐπομένην

συνεδρίαν (τῇ 4 Μαΐου), ἤκουσα τοῦ κ. Βασιάδου ὁμιλήσαντος περὶ ἐκτάσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, καὶ τοῦ κ. Καραπάνου περὶ τοῦ ἐμπορίου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Τὴν ἑσπέραν δ' ἐκείνην, προσκληθείς, ἐδείπνησα, μετὰ τοῦ υἱοῦ μου, παρὰ τῷ κ. Μορρίς, πρέσβει τῆς Ἀμερικῆς.

Μετὰ δὲ τοὺς συναδέλφους, ἐπεσκέφθην, ἐπὶ τῶν ἐπερχομένων ἡμερῶν, τοὺς Ὀθωμανοὺς Ὑπουργούς, ἀρξάμενος αὖθις ἀπὸ τοῦ Ἀαλῆ, ὅστις, εἰς τὰς περὶ ἐθνικότητος παρατηρήσεις μου, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι διέταξεν εἰς τὰ γραφεῖά του νὰ τῷ ὑποβληθῇ ἔκθεσις περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Εἶδον τὸν Γενικὸν Γραμματέα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, τὸν ἐξ Ἀθηνῶν σχετικόν μου Χαλίλ, ὃν εὗρον, ὡς πάντοτε, καὶ λίαν εὐγενῆ καὶ μειλίχιον τοὺς τρόπους, ἀλλ' εἰς τὰς ὑποθέσεις, ὡς πολλάκις ἔκτοτε παρετήρησα, πολὺ δυσκολώτερον καὶ ἧττον ἐνδοτικόν, ἴσως ὅμως πρέπει νὰ εἰπῶ εἰλικρινέστερον τοῦ Πρωθυπουργοῦ. Εἰς τὸν Κιαμὶλ πασᾶν, πρῴην Βεζίρην, νῦν δὲ Πρόεδρον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ὅστις ὡμίλει μόνον τὴν τουρκικήν, παρέστησα, διὰ διερμηνέως, πόσον λυπηρὸν μοὶ ἐφάνη νὰ ἴδω κατεδαφιζόμενα τὰ τείχη τοῦ ἀρχαίου Βυζαντίου, καὶ προέτρεψα αὐτὸν νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ ν' ἀπαγορευθῇ ὁ τοιοῦτος βανδαλισμός, βλάπτων τὴν ὑπόληψιν τῆς Τουρκίας, ἥτις, ὡς ἴδιον ἐγκαύχημα, ὤφειλε νὰ διατηρῇ τὰ τείχη ἐκεῖνα, ἃ ἄλλοτε ὁ πορθητὴς κατέκτησεν. Οἱ λόγοι μου ἐφάνησαν ἐντύπωσιν ἀποτελέσαντες ἐπὶ τοῦ σατράπου, ὑποσχεθέντος μοι νὰ πράξῃ τὰ δέοντα πρὸς παρακώλυσιν τῆς περαιτέρω βλάβης τῶν τειχῶν.

Οἱ δὲ λοιποί, πρὸς οὓς τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπῆλθον, ἦσαν ὁ Σαφέτ, τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως, ἱκανῶς κεκαλλιεργημένου νοὸς δι' Ὀθωμανόν, ὁ τῆς Ἀστυνομίας, μεθ' οὗ πολλὰ διελέχθην περὶ τῆς ἀναγκαίας βελτιώσεως τῶν φυλακῶν, διότι πολλοὶ τῶν ἡμετέρων πολλάκις κατεκλείοντο εἰς αὐτάς, οὐχὶ δικαίως πάντοτε· καὶ ὁ τῆς Δικαιοσύνης Καβουλής, παραδόξως νομισματόφιλος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ νομισματογνώμων, ὡς ἔλαβον τούτου πεῖραν, ὅτε μίαν ἡμέραν, καθ' ἣν μὲ προσεκάλεσεν, ἵνα μοὶ δείξῃ τὴν συλλογήν του, ἥν, ὡς μοὶ εἶπε, ξένος εἶχε κατατάξῃ, γράψας ὑπὸ τὰ

νομίσματα τὴν καταγωγὴν καὶ ἐποχὴν αὐτῶν, ὁ ὑπηρέτης αὐτοῦ, διαταχθεὶς νὰ φέρῃ τὸ κιβώτιον, τὸ περιέχον αὐτά, τὸ ἀνέτρεψεν ἐξ ἀδεξιότητος, καὶ πάντα συνανεμίγησαν. Ἀλλ' ὁ ὑπουργὸς ἐθεώρησεν, ὡς ἀδιάφορον, τοῦτο, διότι τὰ νομίσματα ἔμειναν σῶα καὶ δὲν ἀπωλέσθησαν.

Μία τῶν εὐαρεστοτάτων μου σχέσεων ἦν ἡ τοῦ κ. Μαυρογένη, τοῦ λίαν πεπαιδευμένου ὁμογενοῦς ἰατροῦ, ὅστις μετὰ ταῦτα προεχειρίσθη εἰς ἰατρὸν τοῦ Σουλτάνου. Σύζυγος αὐτοῦ ἦν ἡ ἀγχινουστάτη καὶ λίαν εὐάρεστος ἀδελφὴ τοῦ κ. Καλλιάδου, ἔχουσα τοῦ θυγατρίου της παιδαγωγὸν νέαν ποιήτριαν, τὴν θυγατέρα τοῦ ποιητοῦ Stolt, ὅστις, μετὰ τὸν Göthe, ἐτόλμησε νὰ γράψῃ Faust καὶ αὐτός, ἀλλὰ Faust χριστιανόν. Μὲ προσεκάλεσε δ' ἡ κυρία Μαυρογένη νὰ μεταβῶ μετ' αὐτῆς τὴν πρώτην Μαΐου εἰς τὴν νῆσον Πρίγκηπον, πρὸς ἣν οὐδὲν ἴσως μέρος τῆς γῆς ἁμιλλᾶται διὰ τὰ κάλλη τῆς φύσεως. Ἀλλ' εἰς τὴν ἀποβάθραν, εἰς ἣν περιεμένομεν τὸ ἀτμόπλοιον μετὰ τὴν μεσημβρίαν τῆς 30 Ἀπριλίου, ἀπηντήσαμεν τὴν κυρίαν Ἀριστάρχη μετὰ τῆς πρεσβυτέρας της θυγατρός, μέλλουσαν νὰ ἐπιβιβασθῇ εἰς ἄλλο ἀτμόπλοιον, τὸ ἀναπλέον τὸν Βόσπορον. Ὅτε ὅμως ἤκουσεν ὅτι ἀπέρχομαι εἰς τὰς νήσους, μετέβαλε γνώμην, καὶ ἀπεφάσισε νὰ συνοδοιπορήσῃ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ τὴν συνοδεύσω εἰς Χάλκην, ὅπου ἤθελε νὰ διανυκτερεύσῃ, καὶ τὴν ἐπαύριον μόνον ν' ἀπέλθω εἰς Πρίγκηπον, ὅπου ἡ κυρία Μαυρογένη εἶχε τὴν οἰκογένειάν της.

Τοῦτο, οὐ μόνον δὲν μὲ δυσηρέστει, ἀλλὰ καὶ ἀσπαστότατόν μοι ἦν, δίδον μοι ἀφορμὴν νὰ ἰδῶ αὖθις καὶ τὴν νῆσον ἐκείνην, εἰς ἥν, ὡς βρέφος, ἀνεπόλουν ὅτι εἶχον ἐπιδημήσῃ. Μίαν περίπου ὥραν διήρκεσεν ὁ ἀκύματος ἡμῶν πλοῦς, καθ' ὅν, ὀπίσω μὲν ἡμῶν ἐβλέπομεν ἐκτεινομένην τὴν μεγάλην πόλιν, ὡς πολυτελὲς θεατρικὸν μετασκήνιον, ἐμπρὸς δέ, ἐπὶ τῆς κυανῆς ἐπιφανείας, ἀνεφαίνοντο, ὡς ἐπιθαλάσσια νέφη, ἀλληλοδιαδόχως αἱ ὡραῖαι κόραι τῆς Προποντίδος, πρώτη πασῶν ἡ φερώνυμος μικροσκοπικὴ Πρώτη, σκόπελος, ὃν ὁ πρῴην Πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας Bulwer, ἀγοράσας, ἐπεχείρησε νὰ μεταβάλῃ εἰς ἀγροκήπιον, ἀλλ' ὅστις αὖθις εἰς τὴν ἀρχαίαν του περιῆλθε κατάστασιν μετὰ

τὴν ἀπέλευσιν καὶ ἀποβίωσιν τοῦ ἰδιοτρόπου ἀγοραστοῦ του. Εἰς Χάλκην δ᾽ ἀπέβημεν, ἡ Κα Ἀριστάρχη καὶ ἐγώ, ἀφήσαντες τὴν Καν Μαυρογένη καὶ τοὺς λοιποὺς συνοδοιπόρους νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πλοῦν εἰς Πρίγκηπον, καὶ κατελύσαμεν εἰς παράλιον, εὐρύ, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπων καὶ ἐπίπλων ἱκανῶς κενὸν ξενοδοχεῖον, πρῴην μετόχιον μοναστηριακόν, ὅπου, ἐλθόντες, μᾶς ἐπεσκέφθησαν καὶ διέμειναν μεθ' ἡμῶν τὴν ἑσπέραν ὁ ἅγιος Νικομηδείας, καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ἐπισήμων τῆς νήσου.

Ἅμα δ᾽ ἤρξατο ὑποφώσκουσα ἡ πρώτη τοῦ Μαΐου, μετέβημεν διὰ λέμβου εἰς τὸν ***Κόλπον πιτύων*** (τσὰμ λιμάν), θέσιν τῆς νήσου σύνδενδρον καὶ γραφικωτάτην, καὶ ἐκεῖ, προσελθόντος, δι᾽ ἑτέρας λέμβου, ἐκ Πριγκήπου νεανίου, εἰς ὃν ἡ συνοδοιπόρος μου εἶχε διὰ νυκτὸς δηλώσῃ τὴν ἄφιξίν της, ἐπρογεύθημεν ἐπὶ τῆς ἀνθοσπάρτου χλόης πρόγευμα χαμοκεράσσων καὶ γάλακτος, συμπληροῦν τὸ εἰδύλλιον, καὶ μετ᾽ αὐτὸ διὰ τῆς λέμβου, τῆς κομισάσης τὸν νέον, μετέβημεν εἰς τὴν Πρίγκηπον. Ἐνταῦθα δέ, τῆς Κας Ἀριστάρχη ἀπελθούσης εἰς τὴν οἰκίαν, ἔνθα κατῴκει ἡ τυφλὴ μήτηρ της, ἐγὼ κατέλυσα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, οἰκοδόμημα εὐπρεπέστατον, λαμπρῶς διεσκευασμένον, ἀφ᾽ ὑψηλοῦ ἀπέραντον ἐπιβλέπον τῆς θαλάσσης ὁρίζοντα, καὶ πρὸ τοῦ προσώπου του μέγαν ἔχον σύμφυτον κῆπον, κατιόντα μέχρι τῆς παραλίας. Ἐνταῦθα εὗρον αὖθις τὴν Καν Μαυρογένη, καὶ τὴν νύμφην αὐτῆς Καν Καλλιάδου, καί, ἐπ᾽ ὄνων ὀχούμενοι, συμμετέβημεν εἰς τὸ μεμονωμένον καὶ χαριέστατα κείμενον μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Κουδουνᾶ, εἰς περίθαλψιν τῶν φρενοβλαβῶν ἄλλοτε χρησιμεῦον, καὶ ὅπου καὶ ἡμεῖς ἔτι ἕνα τῶν δυστυχῶν τούτων ἐνετύχομεν. Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον, εἰς ὃ πολλοὶ γνώριμοι παρεκάθηντο, τὸ ἑσπέρας ὁ πεπαιδευμένος ἰατρὸς κ. Ζωγράφος μᾶς ἀνέπτυξε τὰς θεωρίας του περὶ τῆς κινήσεως τῶν τραπεζῶν καὶ τῆς σχέσεως τοῦ φαινομένου τούτου μετὰ τοῦ μαγνητισμοῦ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ ἔτους πάντες οἱ διπλωμάται, ἐγκαταλείποντες τὸ Σταυροδρόμιον, μετῴκουν εἰς τὸν διὰ τὸ θέρος εὐκραέστερον καὶ ὡραιότερον Βόσπορον. Τοῦτο ἠθέλησα νὰ πράξω καὶ ἐγώ, καὶ διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, καὶ ἵνα διαμένω

πλησίον τῶν συναδέλφων μου· χάρις δὲ τῷ Πρώτῳ Γραμματεῖ τῆς Πρεσβείας Κῳ Καλλέργῃ, ἔτυχον λαμπρᾶς κατοικίας, τῆς τοῦ πενθεροῦ του κ. Τιγκίρογλου, εὐπόρου Ἀρμενίου, μαρμαρόκτιστον καὶ εὐρύχωρον, εἰς ὡραίαν παράλιον θέσιν τοῦ Νεοχωρίου κειμένην, καὶ μετὰ πάντων αὐτῆς τῶν ἐπίπλων, ἀντὶ σχετικῶς μετρίας τιμῆς, ἐκ φιλόφρονος προαιρέσεως παραχωρηθεῖσάν μοι. Τὴν παρέλαβον δ᾽ εὐθὺς ἀπὸ τῆς 2 Μαΐου, ἑτοίμην ἔχων αὐτήν, ὥστε νὰ δεχθῇ καὶ πᾶσαν τὴν οἰκογένειάν μου, ἂν ὁ διορισμός μου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπὸ προσωρινοῦ, μετεβάλλετο εἰς σταθερόν.

Τὴν ἐπαύριον δὲ τῆς ἐνταῦθα ἐνοικήσεώς μου ἐπεσκέφθην τὸν γειτονικὴν οἰκίαν ἐνοικιάσαντα κ. Εὐαγγέλην Βαλτατζῆν, καὶ παρ᾽ αὐτῷ μετὰ χαρᾶς εὗρον τὴν ἀρχαίαν μου φίλην Καν Μαρίαν Μαυροκορδάτου, ἧς ὁ σύζυγος Γεώργιος, ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ Καθηγητὴς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Δικαίου, ἦν ἀδελφὸς τῆς μητρὸς τῆς Κυρίας Βαλταιζῆ. Συνώδευε δὲ τὴν ἀνεψιάν της, Καν Ζωήν, τοῦ Εὐαγγέλη τὴν σύζυγον, ἣν ἐπὶ στιγμὰς μόνον εἶχον ἰδῇ πρότερον ἐν Ἀθήναις. Ἐνταῦθα δ᾽ ἔλαβον τὴν ἀφορμὴν νὰ γνωρίσω πληρέστερον, καὶ δὲν ἤξευρον τί περισσότερον αὐτῆς νὰ θαυμάσω, τὰ φυσικὰ ἢ τὰ διανοητικὰ προτερήματα ἢ τὰς ἠθικὰς ἀρετάς. Ὀλίγας ἀπήντησα γυναῖκας ἐφαμίλλους αὐτῇ κατὰ τὴν εὐφυΐαν, τὴν ὅλως ἀφελῆ καὶ ἀνεπιτήδευτον, ἥτις ἐνέπνεε καὶ ἀνεζωογόνει πᾶσαν συναναστροφήν, εἰς ἣν παρευρίσκετο. Αἱ γνώσεις της ἦσαν εὐρεῖαι. Ἀξία μαθήτρια τοῦ Ταντιαλίδου, πρὸς ὅν, τυφλὸν ἤδη, ἔτρεφε τρυφερωτάτην ἀγάπην, ἐγνώριζε τὴν Ἑλληνικὴν καὶ γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν, ὡς ὀλίγοι τῶν διδασκάλων, καὶ τοῦτο, τόσον ἀνεπιδείκτως, ὥστε, ἐν ᾧ καθ᾽ ἑκάστην τὴν ἔβλεπον, μετὰ μῆνας μόνον ἀνεκάλυπτον, ὃ ἀπεῖχον πολὺ τοῦ νὰ ὑποπτεύσω, ὅτι, πλὴν ἄλλων, ἤξευρε σχεδὸν ἐκ στήθους πάντα τὸν Πίνδαρον. Καὶ τῆς Γαλλικῆς δὲ καὶ τῆς Γερμανικῆς φιλολογίας ἦν οὐχ ἧττον κάτοχος. Μουσικὴ δ᾽ ἀρίστη, ἔχουσα φωνὴν ἐξαίσιον, ἧς τὴν ἀξίαν ηὔξανεν ἔτι ἡ ἀπαράμιλλος αἴσθησις, ἣν εἶχε τῆς τέχνης, καὶ ἡ ἔκφρασις, ἣν ἔδιδεν, εἰς ὅ,τι ἔπαιζεν ἐπὶ τοῦ κυμβάλου, ἢ εἰς ὅ,τι ἔψαλλεν. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐν τῇ ἀξιολόγῳ ταύτῃ κυρίᾳ, τῇ τιμώσῃ καὶ καταθελγούσῃ τὴν Ἑλλη-

νικὴν κοινωνίαν, καὶ μεθ᾽ ἧς εὐτυχὴς ἤμην ὅτι συνέπεσε νὰ γειτονεύσω, ἐθαύμαζον τὴν ἐνάρετον γυναῖκα, τὴν παραδειγματικὴν σύζυγον καὶ μητέρα, τὴν ἐν ἀγνοίᾳ πάντων καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ ἀσκοῦσαν τὴν ἐλεημοσύνην, ἀληθῆ χριστιανήν. Ἐν ὅσῳ διέμεινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡ Κα Ζωὴ Βαλτατζῆ καὶ ἡ οἰκογένειά της ἀντικαθίστα δι᾽ ἐμὲ τὴν ἀποῦσάν μου οἰκογένειαν, καὶ ἔκτοτε ἡ πρὸς αὐτὴν ἀφοσίωσίς μου ἔμεινεν ἀπαραμείωτος. Ἐγνωρίσθην δὲ μετ᾽ οὐ πολὺ καὶ μετὰ τῆς διακεκριμένης ἐπὶ καλλονῇ καὶ ἀγωγῇ ἀδελφῆς της, τῆς Κας Σμαράγδας Βαλτατζῆ, καὶ τῆς οἰκογενείας της. Μετὰ τῆς Κας Ζωῆς Βαλτατζῆ, τῆς Κας Μαυροκορδάτου καὶ τῆς θυγατρός της συνεξέδραμον εἰς τὴν ἀντιπέραν ἀκτήν, τὴν ***Αὐτοκρατορικὴν Ἀποβάθραν*** (Χουγκιὰρ σκελεσή), περίφυτον παραλίαν πεδιάδα, πληρουμένην ἀνὰ πᾶσαν Παρασκευὴν Ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες ἐνταῦθα γεύονται ἑορτάζουσαι. Εἰς τὸ βάθος δ᾽ αὐτῆς ἐπεσκέφθημεν πολυτελὲς Σουλτανικὸν Ἀνάκτορον, καὶ εἶτα, βοηλάτου ἁμάξης (ἀραμπᾶ) ἐπιβάντες, ἀνήλθομεν ἐν βραδυπορίᾳ τὸν πρὸς τ᾽ ἀριστερὰ ὑπερτείνοντα λόφον, ὑψηλὸν καὶ σύνδενδρον, ἵνα, ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ, ἴδωμεν τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει περίπυστον ***Μνῆμα τοῦ Ἕλληνος***. Ἦν δὲ δι᾽ ἐμὲ πρὸ πάντων ἡ ἐκδρομὴ αὕτη λίαν περισπούδαστος, διότι, ἐπὶ τῶν παιδικῶν ἡμερῶν μου, ὅτε κατῳκοῦμεν εἰς Θεραπειᾶ, τὸ Μνῆμα τοῦ Ἕλληνος ἦν διηνεκῶς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου, τάφος, ὡς μοὶ ἔλεγον, γιγαντιαίων διαστάσεων, διότι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἦσαν γίγαντες. Τὴν δὲ πρόληψιν ταύτην δὲν διέψευδε παρ᾽ ἐμοί, οὔτε ὁ πατήρ μου, ὅστις πάντοτε ἐφρόντιζε νὰ ἐπανορθῇ παρ᾽ ἐμοὶ τὰς προλήψεις καὶ τὰς ἐσφαλμένας ἰδέας· ἀλλ᾽ ὡς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ἤθελεν ὅπως ἡ παιδικὴ φαντασία μου πλήττηται ὑπὸ τοῦ μεγαλείου της.

Ὅτε δ᾽ ἀνήλθομεν εἰς τὴν κορυφήν, ἐξ ἧς ἦν ἐξαίσιος ἡ ἄποψις ἐπὶ τῶν παντοίων ἑλιγμῶν τοῦ Βοσπόρου, ἀφ᾽ ἑνός, καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπεράντου Εὐξείνου, ἀφ᾽ ἑτέρου, εἴδομεν ἐκεῖ μεγίστην ἐπιμήκη κρηπίδα, τὸ ὑποτιθέμενον Μνῆμα, πιθανῶς ὅμως βάσιν μεγάλου βωμοῦ, ἴσως τοῦ Ποσειδῶνος, ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς, ἢ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, διότι, ὡς ἐν Ἀθήναις ἐπὶ τοῦ σωζομένου κίονος

τοῦ Ἀσκληπιείου, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐπεκράτησεν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος νὰ προσδέωνται ῥάκη, ὡς ἀμυντικὰ τοῦ πυρετοῦ, καὶ τῆς προλήψεως ταύτης ὠφελοῦνται οἱ Τοῦρκοι ἀκροφύλακες πρὸς ἀργυρολογίαν.

Παρακείμενον δ' ἐκεῖ ἐπεσκέφθημεν ἐρείπιον Γενουησίου φρουρίου, εἰς ὃ ὅμως δὲν μᾶς ἐπετράπη νὰ εἰσέλθωμεν, διότι, ὡς ἐμάθωμεν, παρὰ τὴν θύραν αὐτοῦ εἶχεν εὑρεθῆ ποτὲ ἀγγεῖον πλῆρες ῥωμαϊκῶν νομισμάτων, καὶ ἔκτοτε ἀπηγορεύθη ἡ εἴσοδος εἰς τοὺς ξένους, μὴ συλήσωσι τοὺς ἐγκρυπτομένους θησαυρούς.

Ἐκεῖθεν δὲ κατέβημεν πεζοὶ εἰς τὴν θέσιν Μαντούκι, περιέχουσαν δύω σουλτανικὰς ἀγροικίας μετ' εὐρυχώρων κήπων, οὓς κοσμοῦσι ζῶα χαλκᾶ, ἔργα τοῦ ἀδελφοῦ τῆς περιβοήτου γαλλίδος ζωογλύπτου Rosa Bonheur.

Τὸ δ' ἧττον ὡραῖον μέρος τῆς ἐκδρομῆς δὲν ἦτον ἡ διὰ λέμβων ἐπάνοδος ἐπὶ τοῦ γαληνιαίου Βοσπόρου, ἀντανακλῶντος λαμπρὰν τὴν πανσέληνον.

Ὀλίγας δ' ἡμέρας μετὰ ταῦτα ἐπεσκέφθην, μετὰ τοῦ Γραμματέως κ. Καλλέργη καὶ τῆς οἰκογενείας του, τὴν ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ὄχθης ὡραίαν παράλιον πεδιάδα, τὴν τῶν ***Λειμόνων*** (τσαΐρια). Εἰς αὐτῆς τὸ μέσον διαπρέπει παχύφυλλος καὶ ὀγκώδης ἀρχαιότατος πλάτανος, ὑφ' ὃν πιστεύεται ὅτι ἐσκήνωσεν ὁ Γοδεφρεῖδος Βουλλιών, ὅτε ἀπήρχετο εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους.

Ἄλλη δ' ἐκδρομή, οὐχ ἧττον ἐπαγωγός, ἦν ἡ μετ' εὐθύμου συναναστροφῆς, συγκειμένης ἐκ τοῦ Κου καὶ Κας Βαλτατζῆ, τοῦ στενοῦ φίλου ταύτης Ῥώσσου Στρατηγοῦ καὶ μετὰ ταῦτα Νομάρχου κατὰ τὸν Καύκασον, νομίζω, κ. Φραγκίνη, τῆς Κας Μαυροκορδάτου μετὰ τῆς θυγατρός της, καὶ τοῦ Κωνστ. Καραθεοδωρῆ, δι' αὐτῶν τῶν ***Λειμόνων,*** ἐπὶ βοϊδαμάξης, καὶ ὑπὲρ ποικιλωτάτους καὶ δασώδεις λόφους εἰς τὴν εἰδυλλιακὴν κοιλάδα τοῦ Βελιγραδίου καὶ τῶν Ὑδραγωγείων (Μπέντια), ὅπου φαιδρῶς συνηστιάσθημεν.

Εἰς τὴν ***Αὐτοκρατορικὴν δ' ἀποβάθραν*** (Χουγκιὰρ σκελεσὶ) μετέβην αὖθις μετά τινας ἡμέρας (τῇ 24 Μαΐου, 5 Ἰουνίου) μετὰ τῆς Κας Βαλτατζῆ, ἵνα παρευρεθῶ εἰς περιεργοτάτην πανήγυριν, τὴν τῶν Ἀρμενίων, οἵτινες, κατὰ χιλιάδας ἐκεῖ συρρεύσαντες,

δι᾽ ἀφθόνου βρώσεως καὶ πόσεως, ἑώρταζον τὸ Schachmanaschtutuhn, ἤτοι τὸ ἄρτι δοθὲν αὐτοῖς Σύνταγμα. Ἀξιόλογον θέαμα ἦν, ἐν ἄλλοις, ὅτι ἐκ τῶν ἄκρων κλάδων ὑψηλοῦ δένδρου, ἠγόρευσεν, ἢ ὀρθότερον ἀπήγγειλεν ἐκ στήθους πανηγυρικὸν λόγον, ὡραία κόρη δωδεκαετὴς εἰς γλῶσσαν ἀρμενιακήν. Καὶ ὁ μὲν λόγος ἰσχυρῶς ἐχειροκροτήθη, τὸ δὲ Σύνταγμα μετὰ ἓν ἔτος εἶχε περιπέση εἰς ἀχρηστίαν καὶ λησμονηθῇ, διότι, ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν αἰγίδα, οὐδέν, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἐστὶ βιώσιμον καὶ δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ τὸ ἀντικείμενον εἰς τὸ ἄκαμπτον πνεῦμα τοῦ Κορανίου. Ὅπως δήποτε ὅμως ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν πανηγυριστῶν μοὶ ἐφαίνετο ἀποδεικνύων ὅτι, παρὰ τῷ ὑποδούλῳ ἀσιανῷ ἐκείνῳ λαῷ, δὲν εἶχεν ἐντελῶς μαρανθῇ ἡ ῥίζα τῶν ἐθνικῶν αἰσθημάτων, καὶ ἐδύνατο αὖθις ποτε νὰ καρποφορήσῃ.

Μετ᾽ ὀλίγον δ᾽ ἐτελέσθη καὶ ἑτέρα δημόσιος τελετὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡ τῆς ***περιτμήσεως*** τοῦ υἱοῦ τοῦ Σουλτάνου καὶ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ, καὶ ἑκατοντάδων ἄλλων παιδίων. Ἀλλ᾽ εἰς ταύτην ἔκρινα περιττὸν νὰ παρευρεθῶ.

Τῇ δὲ 22/3 Ἰουνίου ἔλαβον παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τὸν ὑπ᾽ ἐμοῦ προταθέντα διορισμὸν ὡς Ἀμίσθου Ἀκολούθου τῆς Πρεσβείας τοῦ υἱοῦ μου Ἀλεξάνδρου, ὅστις, καθ᾽ ὃ τὰς νομικάς του σπουδὰς εἰς τὸ ἐν Παρισίοις πανεπιστήμιον περατώσας, καὶ ἐξετασθείς, εἶχε τὰ τότε ἀπαιτούμενα προσόντα διὰ τὸν βαθμὸν τοῦτον. Τριετὴς ἄμεμπτος καὶ ἀξιοσύστατος ἄσκησις αὐτοῦ τῷ ἐχορήγει, οὐχὶ μὲν κατὰ νόμον τινά, ἀλλὰ κατὰ τὰ τότε εἰθισμένα, τὸ δικαίωμα εἰς προβιβασμὸν εἰς κενὴν θέσιν Γραμματέως Πρεσβείας.

Μετὰ δέ τινας ἡμέρας (τῇ 30 Μαΐου), μοὶ ἐπέμφθη, ὅλως ἀπροσδοκήτως δι᾽ ἐμέ, τὸ παράσημον τῶν Ταξιαρχῶν τοῦ Σωτῆρος, ἴσως διότι εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ἔκριναν ἐπιδεκτικὸν παρεξηγήσεως τὸ νὰ ἔχῃ πρέσβυν, εἰς θέσιν ὡς τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἄνθρωπον οὐδὲ τοῦ βαθμοῦ τούτου τοῦ παρασήμου τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἀξιωθέντα. Ἴσως ὅμως καὶ νὰ ἠθέλησε ν᾽ ἀναγνωρίσῃ διὰ τούτου τὰς ἀπὸ τεσσαράκοντα περίπου ἐτῶν ὑπηρεσίας μου, ἢ καὶ τὰς ἐσχάτας μου ἐνεργείας ἐν Παρισίοις.

Ἠσχολούμην δ᾽ ἀνενδότως κατὰ πᾶν τὸ διάστημα τοῦτο περὶ τὰ πολιτικὰ ζητήματα, ἃ ἡμᾶς κυρίως ἐνδιέφερον τότε. Εἰς τὸ περὶ ἐθνικότητος ἐπέτυχον, κατ᾽ ἀρχὰς μὲν τὴν πρὸς τὸ παρὸν ἀναγνώρισιν, ὡς πολιτῶν Ἑλλήνων, πάντων τῶν πραγματικῶς ἐκ Τουρκίας εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὸς ἐγκατάστασιν μεταναστευσάντων, ἔπειτα δὲ καὶ ἔκδοσιν διαταγῶν πρὸς ἀναστολήν, μέχρις ὁριστικοῦ κανονισμοῦ, τῆς τότε ἐνιαχοῦ, οἷον ἐν Βάρνῃ, ἐν Πύργῳ, δραστηρίως ἐνεργουμένης καταδιώξεως πάντων τῶν λοιπῶν. Τούτων ὅμως πολλοί, ὡς ὡμολόγουν ἐμαυτῷ, εἰ καὶ οὐχὶ τοῖς Ὑπουργοῖς τῆς Πύλης, δὲν εἶχον ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ δίκαιον καὶ περιέπλεκον τὴν διαπραγμάτευσιν, διότι, ἀπερχόμενοι εἰς Ἑλλάδα καὶ ἐκεῖ εἰς δῆμόν τινα ἐγγραφόμενοι, ἐπέστρεφον εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ ἔμενον οὐχ ἧττον ἢ πρὶν σταθερῶς ἐν αὐτῇ κατοικοῦντες, ἀπαιτοῦντες δ᾽ ὅμως νὰ θεωρῶνται ὡς ὑπήκοοι Ἕλληνες, καὶ ὡς τοιοῦτοι ν᾽ ἀπολαμβάνωσι τῆς Ἑλληνικῆς προστασίας. Προσέκρουον δὲ συγχρόνως αἱ ἐμαὶ προσπάθειαι καὶ εἰς δύω ἔτι ἐξ ἀντιθέτων σημείων προερχόμενα προσκόμματα. Τούτων ἦν τὸ ἕν, ὅτι ἡ Πύλη ἠξίου νὰ ὑποβάλλῃ εἰς ἐξέλεγξιν μικτῆς ἐπιτροπῆς τοὺς ἀπὸ τοῦ 1845 ἢ 46 τὴν ἐθνικότητα αὐτῶν μεταβαλόντας πρώην Ὀθωμανοὺς ὑπηκόους, ἐν ᾧ ἐγὼ ἐζήτουν ἡ προθεσμία ἐκείνη νὰ περιορισθῇ μέχρι τοῦ 1854, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν διότι τοιαῦται ἦσαν αἱ ὁδηγίαι μου, ἀφ᾽ ἑτέρου δὲ διότι ἐγνώριζον ὅτι ἀπὸ τοῦ 1856, ὅτε ἤμην ἐγὼ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, εἶχον καθιερώσῃ ἀρχὰς νομίμου καὶ εἰλικρινοῦς διαγωγῆς ἀπέναντι καὶ αὐτῆς τῆς Τουρκίας, καὶ ἑπομένως ἔκτοτε ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐπιδιωκομένης συμβάσεως εἰς οὐδὲν νομίμως ἢ μὴ προκεκτημένων δικαίως τῶν μέχρις ἐκείνου μεταναστῶν θὰ προσέκρουε. Τὴν χρονολογικὴν δὲ ταύτην ἀπαίτησιν τῆς Πύλης ἔτι μᾶλλον δυσκαταγώνιστον καθίστα ἡ ἔλλειψις εἰλικρινείας τῆς Ὀθωμανικῆς διπλωματίας, πλεῖστα μὲν ὑποσχομένης, ὅταν ὑπ᾽ ἐμοῦ, ἢ τῶν ἰσχυρῶν συναδέλφων μου, ὧν ἐπεκαλούμην τὴν ἀρωγήν, ἐπιέζετο, ἀείποτε δ᾽ ἀναβαλλούσης καὶ οὐδὲν ἐκτελούσης ὁριστικόν.

Τὸ δ᾽ ἕτερον σημεῖον, ἀφ᾽ οὗ ἔπνεεν ἀντίπρωρος εἰς τὰς ἐνεργείας μου ἄνεμος, ἦν ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις, ὅθεν τὸ

῾Υπουργεῖον, εἴτε ἐκ μὴ ἀκριβοῦς μελέτης τῆς ὑποθέσεως, καὶ μὴ ἐπιγνώσεως στερεῶν ἀρχῶν τῆς διεθνοῦς δικαιοσύνης ὁρμώμενον, εἴτε ἐκ φόβου μὴ δυσαρεστήσῃ ἄλλοτε ἄλλην ἰσχύουσαν κοινοβουλευτικὴν μερίδα, μοὶ ἔδιδεν ὁδηγίας οὐ σπανίως ἀντιφατικάς, καὶ ἀνεπιδέκτους ὑποστηρίξεως καὶ ἐκτελέσεως. Ὥστε, οὐ μικρὸν ἦν τὸ κατόρθωμα τῆς ἀναβολῆς κἂν τῶν καταθλιπτικῶν μέτρων κατὰ τῶν ἀντιποιουμένων τὴν ἑλληνικὴν ἐθνικότητα, ἥτις καὶ τὰς ἀναβολὰς ὁριστικοῦ κανονισμοῦ καθίστα κἂν ἀβλαβεῖς.

Ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας δὲ πρός με συμπεριφορᾶς τοῦ Μεγάλου Βεζίρου Ἀαλῆ πασᾶ εἰς οὐδὲν δικαιούμην παράπονον, διότι ἦν πάντοτε, οὐ μόνον εὐγενὴς καὶ περιποιητικός, ἀλλὰ καὶ φιλικῶς μοὶ προσεφέρετο. Εἰς τὰς ἅπαξ, ἢ καὶ συνεχέστερον, τῆς ἑβδομάδος πρὸς αὐτὸν ἐπισκέψεις μου, ἦν ἀπολύτου ἐθιμοταξίας ὁ καφὲς εἰς μικρότατα φιάλια, ὑποπράσινος καὶ μᾶλλον κακάου ἔχων γεῦσιν, διότι, ὡς ὁ Ἀαλῆ πασᾶς μοὶ ἐξήγησε, παρεσκευάζετο κατ᾿ ἴδιον τρόπον, σχεδὸν ὠμὸς βραζόμενος· ἐπίσης μοὶ προσεφέρετο καὶ τὸ πολλοὺς πόδας μακρὸν ***τσιβούκιον***, ὃ ἐγώ, ὁμοίως κατ᾿ ἐθιμοταξίαν ἐλάμβανον, καὶ μηχανικῶς ἐφύσων εἰς αὐτό, εἰ καὶ ἐξήγησα εἰς τὸν Μέγαν Βεζύρην ὅτι ποτὲ δὲν ἐκάπνιζον. Ἅπαξ δὲ καὶ ἀνατρέψας ἀδεξίως τὸ τσιβούκιον, ἔρριψα εἰς τὸ ἔδαφος τὸν κατ᾿ ἔθος τεθειμένον ἐπ᾿ αὐτοῦ φλέγοντα ἄνθρακα· ἀλλ᾿ ἀναλαμβάνων αὐτόν, παρεκάλεσα τὸν Βεζύρην νὰ μὴ μὲ ὑποπτεύσῃ ὅτι ἦλθον ἵνα ἀναφλέξω τὴν Τουρκίαν.

Καὶ διὰ μακρῶν δὲ περὶ διαφόρων συνδιελεγόμεθα, καὶ μοὶ ἐνεπιστεύετο ὅτι αἱ ἐπισκέψεις τοῦ συναδέλφου μου τῆς Αὐστρίας ὑπερέβαινον πᾶν ὅριον παρατάσεως, περιστρεφόμεναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς οὐδὲν σπουδαῖον καὶ μόνον ἀφαιροῦσαι αὐτῷ πάντα τὸν καιρὸν τῆς ἐργασίας του.

Εἰς τὰς συνεντεύξεις ταύτας συνήθως ἐπετύγχανον, ὅτε, οὐχὶ τὴν λύσιν, τοὐλάχιστον τὴν ἐπωφελῆ ἀναβολὴν πάσης λύσεως δυσαρέστου τῶν ζητημάτων· καὶ ἐνδοτικώτερον εὗρον αὐτὸν πάντοτε τοῦ ῾Υφυπουργοῦ Χαλίλβεη, ὅστις, καίτοι ἐξ Ἀθηνῶν σχετικὸς καὶ ἐν ταῖς κοινωνικαῖς σχέσεσι φιλικώτατός μοι, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ἐδείκνυτο δυσκαταγωνίστως δύσκολος, ἴσως καὶ διότι ἦν

ὑπεύθυνος πρὸς τοὺς ἀνωτέρους του. Τὴν ἐπιδεικνυομένην δὲ ταύτην φιλικὴν διάθεσιν τοῦ Βεζίρου ἀπεπειράθην καὶ ὑπὲρ ἑτέρου τινὸς ἐθνικοῦ συμφέροντος νὰ ἐκμεταλλευθῶ. Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὴ Πρεσβεία, ὡς ἐκ τῆς θέσεως καὶ τῶν σχέσεων αὐτῆς, εἰς ἐπίδειξιν ἠναγκασμένη ἀντίθετον πρὸς τὴν μετριόφρονα λιτότητα, ἣν δύναται καὶ προσήκει νὰ τηρῇ ἐν ταῖς λοιπαῖς χώραις, ἀναγκάζεται καὶ οὐ μόνον εὐπρεπῆ, ἀλλὰ καὶ πολυτελῆ, ἐφ᾽ ἁδρᾷ δαπάνῃ, νὰ διατηρῇ κατοικίαν. Καὶ ἐγὼ μέν, χάρις τῇ προνοίᾳ τοῦ κ. Καλλέργη καὶ τῇ εὐγενεῖ διαθέσει τῆς πενθερικῆς αὐτοῦ οἰκογενείας, κατῴκουν, ὡς ὀλίγοι τῶν συναδέλφων μου. Ἀλλὰ τὸ πλεονέκτημα τοῦτο ἦν προσωρινὸν καὶ εἰς ἐμὲ μόνον προσωπικόν. Διὰ τοῦτο, ἐν μιᾷ τῶν ἐπισκέψεών μου εἰς τὸν Ἀαλῆ πασᾶν, κατ᾽ Ἰούλιον, ἀφ᾽ οὗ ἀντηλλάξαμεν διαβεβαιώσεις ἀμοιβαίας εὐμενείας, τῷ εἶπον ὅτι αἱ τοιαῦται τῶν δύω κυβερνήσεων προσάλληλοι φιλικαὶ διαθέσεις θὰ εἶχον, κατ᾽ ἐμέ, πολὺ ἰσχυρότερα καὶ εὐαρεστότερα τ᾽ ἀποτελέσματα, ἂν ἦν δυνατόν, ὡς ἡμεῖς ἤδη τὰς ἐγνωρίζομεν, νὰ καταστῶσι διά τινος ὑλικοῦ δείγματος γνωσταὶ καὶ εἰς τῶν δύω χωρῶν τοὺς λαούς.

— Τοῦτο ἀληθῶς, μοὶ εἶπε, θὰ ἦν ὀρθὸν καὶ εὐκταῖον· ἀλλὰ μ᾽ ἐρώτησεν ὁποῖον δεῖγμα φρονῶ ὅτι ἐδύνατο νὰ δοθῇ χρησιμεῦον εἰς τοιαύτην ἀπόδειξιν. Τῷ ἀπήντησα δ᾽ ὅτι τοιοῦτο κατ᾽ ἐμὲ θὰ ἦν, ἂν ἑκατέρα τῶν κυβερνήσεων παρεχώρει εἰς τὴν ἑτέραν δημόσιον γήπεδον ἐν τῇ ἑαυτῆς πρωτευούσῃ πρὸς οἰκοδομὴν οἰκήματος τῆς Πρεσβείας.

Τὴν ἰδέαν μου ταύτην ἐφάνη ἀμέσως ἀσπασθείς, καὶ μοὶ ἠρώτησεν ὁποίας περίπου ἐκτάσεως φρονῶ ὅτι πρέπει νὰ ὦσι τὰ οἰκόπεδα, εἰς ὃ μειδιῶν τῷ ἀπήντησα ὅτι φυσικῷ τῷ λόγῳ ἡ ἔκτασις ἑκάστου πρέπει νὰ ᾖ ἀνάλογος πρὸς τὴν τῆς πόλεως ἐν ᾗ θ᾽ ἀναγερθῇ. Καὶ κατεῖδε μὲν ὅτι τοῦτο ἔλεγον ἀστειευόμενος, ὡς ἂν ἐζήτουν πολλαπλάσιον ἐκείνου ὃ θὰ ἐδίδομεν, ἀλλὰ μοὶ προσέθηκεν ὅτι λυπεῖται διότι πολλὰ δημόσια γήπεδα δὲν ὑπῆρχον ἐν Κωνσταντινουπόλει. Οὐχ ἧττον μ᾽ ὑπεσχέθη νὰ μοὶ πέμψῃ τὸν γεωμέτρην τῆς πόλεως, ἵνα συννεννοηθῶ μετ᾽ αὐτοῦ. Καὶ ἐγὼ μὲν αὐθημερὸν μετέβην εἰς τὸ Σταυροδρόμιον, καὶ διάφορα

ἐξήτασα χωρία, περὶ ὧν ἐπληροφορήθην ὅτι ἦσαν δημόσια· μετὰ δύω δ' ἡμέρας ἦλθε τῷ ὄντι, ὑπὸ τοῦ Βεζίρου πεμφθείς, ὁ ἀρχιτέκτων, Γάλλος τὸ γένος, φέρων τοὺς τοπογραφικοὺς χάρτας, καὶ μετ' αὐτοῦ τὰς διαφόρους θέσεις ἐπιθεωρήσας, τῷ ὑπέδειξα τέλος μίαν, περὶ ἧς οὐδεμίαν, μοὶ εἶπεν, ἔνστασιν εἶχεν, ἂν αὐτὴ μᾶς εὐχαριστῇ. Ἦν δ' αὕτη ἡ νοτιοδυτικὴ γωνία παρὰ τὸ ὀθωμανικὸν νεκροταφεῖον τὸ κατιὸν ὄπισθεν ἢ βορείως τοῦ Σταυροδρομίου πρὸς τὴν θάλασσαν, ἄχρηστος μὲν τῇ Ὀθωμανικῇ Κυβερνήσει, διότι ἦν οὐχί τις ἐπίπεδος, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο κρημνός, ὥστε ἔπρεπε κατὰ μέγα μέρος νὰ προσχωσθῇ ἵνα οἰκοδομηθῇ, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ τὰ ἡμέτερα πλοῖα καταλληλοτάτη, καθ' ὃ κειμένη ὑπὲρ τὰς δύο ἀνόδους, τὰς ἐκ τοῦ Χρυσοῦ Κέρατος, καὶ ἐν περιστάσει ἐδύνατο καὶ νὰ ὑπερασπίσῃ αὐτάς.

Αἱ δυσχέρειαι τοῦ ἐδάφους οὐδαμῶς μὲ διέφυγον· ἀλλὰ κατὰ σχέδιον, ὃ αὐτὸς ἐγὼ διέγραψα, ἔδωκα εἰς μὲν τὴν μεσημβρινὴν τοῦ πρεσβευτικοῦ μεγάρου πλευράν, τὴν πρὸς τὸ Σταυροδρόμιον τετραμμένην, ὕψος δύο δόμων, εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ Πρέσβεως καὶ τὰ γραφεῖα τῆς Πρεσβείας ὡρισμένων, εἰς δὲ τὴν μεσημβρινήν, τὴν εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Κερατίου ἀφορῶσαν, τεσσάρων δόμων, περιεχόντων τὸ Προξενεῖον, τὰς ἀποθήκας καὶ τὰς φυλακάς

Οὐδὲ τὴν δυσκολίαν παρεγνώρισα τὴν ἐκ τῆς δαπάνης, ἥτις, καὶ ἰσόπεδον ἂν ἦν τὸ γήπεδον, ἤξευρον ὅτι δυσκόλως θὰ μοὶ ἐπρομηθεύετο ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἢ θὰ ἐνεκρίνετο αὐτῇ ὑπὸ τῆς Βουλῆς. Ἀλλ' ἄλλο ἦν τὸ σχέδιον, ὃ ἐπεδίωξα. Ἀπὸ τῆς ἐν Νεοχωρίῳ κατοικίας μου καθ' ἑκάστην σχεδὸν κατηρχόμην εἰς τὸ Σταυροδρόμιον ἢ τὴν Πύλην διὰ τῶν ἀτμοπλοίων, ἅτινα, ἄριστα ὠργανισμένα καὶ τὰ πλεῖστα ὑφ' Ἑλλήνων κυβερνώμενα, διέπλεον πολλάκις τῆς ἡμέρας εἰς ὡρισμένας ὥρας τὸν Βόσπορον, εἰς διάφορα σημεῖα τῶν δύω ἀκτῶν συνεχῶς σταθμεύοντα. Ἐκ πείρας, λοιπόν, τὰς ὥρας γνωρίσας, καθ' ἃς τὸν Βόσπορον διέπλεον καὶ οἱ ἐπισημότεροι καὶ οἱ πλουσιώτεροι τῶν ὁμογενῶν, ὁ Ζαρίφης, ὁ Χρ. Ζωγράφος, ὁ Κορωνιὸς καὶ ἄλλοι, οἱ ἐπίσης ἐν τοῖς χωρίοις τὸ θέρος διατρίβοντες, ἐπροτίμων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μετ' αὐτῶν νὰ συνοδοιπορῶ, ἵνα ὠφελῶμαι ἐκ τῆς

πείρας των περὶ τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων καὶ ὑποθέσεων. Αὐτοῖς, λοιπόν, δηλώσας, ὅτι ἐπρότεινα τῇ Πύλῃ καὶ ἤλπιζον νὰ ἐπιτύχω παραχώρησιν γηπέδου πρὸς οἰκοδομὴν σταθερᾶς Πρεσβείας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπέτυχον ν᾿ ἀναφλέξω τὸν εὐέξαπτον πατριωτισμὸν αὐτῶν καὶ μ᾿ ὑπεσχέθησαν, ἂν τὸ οἰκόπεδον μᾶς δοθῇ, νὰ καταβάλωσιν αὐτοὶ τὴν πρὸς οἰκοδομὴν δαπάνην, ὅση δήποτε καὶ ἂν ᾖ, ἀνθυποσχεθέντος μου νὰ ζητήσω παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐκ Πεντελικοῦ ἢ ἐκ Πάρου τὰ πρὸς κόσμησιν αὐτῆς ἀναγκαῖα μάρμαρα. Ἔγραψα λοιπὸν περὶ τούτου τὰ δέοντα πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἥτις καὶ αὐτὴ προσέφερε τῷ Ὀθωμανῷ πρεσβευτῇ νὰ τῷ παραχωρήσῃ οἷον δήποτε τῶν ἐν Ἀθήναις δημοσίων γηπέδων ἤθελεν ἐκλέξῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω πάντα παρεσκευάσθησαν· ἀλλὰ τὴν παραχώρησιν τοῦ ἐδάφους μάτην περιέμενον ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν· ὁσάκις ἔβλεπον τὸν Ἀαλῆ πασᾶν, ὅπερ συνέβαινεν ἅπαξ κἄν, οὐ σπανίως ὅμως καὶ πολλάκις τῆς ἑβδομάδος, τὸν ἠρώτων τίνα λόγον εἶχεν ἡ ἀναβολή, ὁ δὲ μοὶ ἀπεκρίνετο σχεδὸν στερεοτύπως, ὅτι τὸ πρᾶγμα ἦν τετελεσμένον καὶ δὲν ἔμενον ἢ ἐλάχισταί τινες τυπικαὶ διατάξεις νὰ ἐκπληρωθῶσιν, ἵνα μοὶ γνωστοποιηθῇ ἐπισήμως.

Τοσάκις ὅμως τοῦτο ἤκουσα ἄνευ ἀποτελέσματος ἐπαναλαμβανόμενον, ὥστε ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ὅτε εἶχον μετ᾿ ἐμαυτοῦ τὸν διερμηνέα κ. Ῥαζῆν, εἶπον τῷ Μεγάλῳ Βεζίρῃ ὅτι εἷς τῶν προγόνων μου ἔγραψέ ποτε κωμῳδίαν, καθ᾿ ἣν τὰ ὄρνεα, θέλοντα πόλιν νὰ οἰκοδομήσωσιν, ἐξελέξαντο, ὡς τόπον ἀνεγέρσεως, τὰ ὕψη τοῦ ἀέρος, καὶ ὅτι ἄρχομαι ὑποπτεύων ὅτι καὶ ἐγὼ ἐκεῖ θὰ πρέπῃ νὰ ἐκλέξω τὸ οἰκόπεδον τῆς Πρεσβείας· ἀλλ᾿ ὁ Ἀαλῆς, γελάσας, μοὶ εἶπεν ὅτι τὸν ἀδικῶ, καὶ ἡ ὑπόσχεσίς του ἀνυπερθέτως θὰ ἐκτελεσθῇ. Ἅπαξ μάλιστα, (τῇ 12 Ἰαν. 1870) μοὶ εἶπε ῥητῶς ὅτι τῇ ἐπαύριον θὰ εἶχον τὸ ἔγγραφον τῆς τοῦ γηπέδου ἐπισήμου παραχωρήσεως.

Ἀλλὰ καὶ ἐκείνη καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἐπαύριον παρῆλθον, καὶ οὐδὲν περὶ τῆς ὑποθέσεως ἔλαβον ἔγγραφον.

Διηγούμην δὲ τοῦτο ποτέ, παραπονούμενος περὶ τοῦ τρόπου

τῆς ἐνεργείας τῶν Ὀθωμανῶν Ὑπουργῶν, εἰς τὸν ἐν Θεραπείοις οἰκοῦντα Πρέσβυν τῆς Ἰταλίας κ. Βαρβολάνην, ὅστις, μετά τινας ἡμέρας, μοὶ εἶπεν ὅτι πολλοῦ λόγου καὶ μιμήσεως ἀξία τῷ ἐφάνη ἡ ἐπίνοιά μου, δι' ὃ καὶ ὁ ἴδιος μ' ἐμιμήθη καὶ ὁμοίαν ἐπρότεινεν ἀνταλλαγὴν εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν. Τοῦτο δ' ἀκούσας, εἰς μὲν τὸν κ. Βαρβολάνην εἶπον γελῶν, νὰ προσέξῃ, διότι, ἂν τοῖς ἐχαρίζετο αὐτὴ ἡ τότε Ἰταλικὴ Πρεσβεία ἐν Θεραπείοις, ἐγώ, ὅταν ποτε ἐλευθερωθῇ ἡ Κωνσταντινούπολις, θὰ ἐγείρω δίκην κατὰ τῆς Ἰταλίας, διότι τὸ οἰκόπεδον ἐκεῖνο ἦν πατρικόν μου, ὑπὸ τῶν Τούρκων δεδημευμένον, ὅτε δὲ τὸ πρῶτον εἶδον αὖθις τὸν Ἀαλῆ πασᾶν, τῷ εἶπον ὅτι ἐλπίζω κἂν νὰ μὴ ἐκτελεσθῇ ἡ Ἰταλικὴ πρότασις πρὸ τῆς ἡμετέρας, τοσοῦτον οὔσης προγενεστέρας, καὶ περὶ ἧς τοσαύτας ἐλάβομεν ὑποσχέσεις. Μοὶ ἀπήντησε δὲ ὅτι περὶ τούτου δύναμαι νὰ εἶμαι ἐντελῶς πεπεισμένος.

Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν ἔζη ὁ Ἀαλῆς καὶ ἐγὼ ἤμην ἐν Κωνσταντινουπόλει, αὕτη κἂν ἡ ὑπόσχεσις αὐτοῦ ἐπηλήθευσε, διότι γήπεδον δὲν παρεχωρήθη, οὔτε εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' οὔτε εἰς τὴν Ἰταλίαν. Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τὴν ἀναχώρησίν μου, εἰς ἡμᾶς μὲν οὐδὲν ἐδόθη, δὲν ἠξεύρω ἂν διότι ἡ ὑπόθεσις παρημελήθη καὶ ἐλησμονήθη, ἢ διατί, εἰς δὲ τὴν Ἰταλίαν παρεχωρήθη αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ λαμπρὸν γήπεδον, ὃ ἐπὶ ἐνοικίῳ τέως κατεῖχεν ἐν Θεραπείοις, καὶ ὃ εὔχομαι νὰ δοθῇ ποτὲ τοῖς ἀπογόνοις μου ἡ ἀφορμή, ἣν εἶπον τῷ συναδέλφῳ μου, ἵνα διεκδικήσωσιν αὐτὸ κατὰ τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως.

Ἐπειδὴ δ' αἱ ἀναβολαὶ τῆς Πύλης πρὸ πολλοῦ ἤδη μοὶ ἐφαίνοντο ἀνειλικρινεῖς, ἠθέλησα καὶ ἄλλην νὰ τανύσω χορδὴν εἰς τὸ τόξον μου. Γνωρίζων ὅτι εὔπορός τις ὁμογενής, ἤδη λίαν προβεβηκώς, καὶ μόνον κληρονόμον ἔχων ἀνεψιόν, πρὸς οὗ τὴν διαγωγὴν λίαν δυσαρέστως διέκειτο, ἐκέκτητο ἐν Σταυροδρομείῳ ἀρχαίαν μέν, ἀλλ' εὐρυχωροτάτην οἰκίαν, διὰ πλαγίων μέσων ὑπέδειξα αὐτῷ ὅτι πατριωτικώτατα θὰ ἔπραττεν, ἂν τὴν οἰκίαν ταύτην ἐκληροδότει εἰς μέγαρον τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας, προσθεὶς καὶ τὴν ἔκφρασιν τῆς πεποιθήσεώς μου ὅτι καὶ τῆς Ἑλλάδος ἡ εὐγνωμοσύνη, καὶ πιθανῶς, εἰς ἔκφρασιν αὐτῆς, Ἑλληνικὸν

παράσημον θ᾽ ἀντήμοιβε τὴν γενναίαν αὐτοῦ δωρεάν. Ἀλλ᾽ οὐδὲ τὴν διαπραγμάτευσιν ταύτην ἐπρόφθασα νὰ φέρω εἰς πέρας, καί, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου, ἔπαυσαν αἱ περὶ αὐτῆς ἐνέργειαι, ἀπεβίωσε δ᾽ ὁ ὁμογενής, καὶ ἱκανὸν χρόνον ἔπειτα ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἠγόρασε τὴν οἰκίαν παρὰ τῶν κληρονόμων του, ἀλλὰ μικρὸν μετὰ ταῦτα, ἀσύμφορον κρίνουσα τὴν ἀγοράν, τὴν ἠκύρωσε.

Περὶ δὲ τῆς εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἐκκρεμοῦς ὑποθέσεως, ἣν ἀπήντησα ἅμα τῇ ἀφίξει μου, τῆς ἀφορώσης τὴν ἀξίωσιν τῶν Βουλγάρων εἰς ἀπόκτησιν ἐκκλησίας αὐτοκεφάλου, πολλὰ ἐρευνήσας καὶ παρὰ τοῖς ἐπισημοτέροις τῶν ὁμογενῶν, ἄλλων ἄλλως περὶ αὐτῆς κρινόντων, παρ᾽ αὐτῷ τῷ Πατριάρχῃ, μεθ᾽ οὗ διὰ μακρῶν καὶ συνεχῶς περὶ αὐτῆς συνεζήτησα, καὶ παρὰ πολλοῖς τῶν συναδέλφων μου, μάλιστα δὲ τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Ῥωσσίας στρατηγῷ Ἰγνάτιεφ, συνεπέρανα ὅτι τὴν πρώτην ἀφορμὴν εἰς τὴν τοιαύτην ἀπαίτησιν ἔδωκεν ἡ ἀδέξιος διεύθυνσις αὐτῆς ἡμῶν τῆς ἐκκλησίας, οὐδέποτε ἐπιμεληθείσης νὰ πέμπῃ εἰς τὰς ἀλλοφώνους ἐκείνας χώρας ἱερεῖς καὶ μάλιστα ἀρχιερεῖς ἐκ τῶν τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ ἐννοούντων, καὶ ἀξίους νὰ ἑλκύωσι τὴν κοινὴν ὑπόληψιν καὶ ἀγάπην. Ἡ δ᾽ ἐπὶ τούτοις δυσαρέσκεια ἔλαβεν ἐθνικώτερον χαρακτῆρα, ἀφ᾽ ὅτου ἡ Ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία διήγειρε καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς χριστιανικοῖς λαοῖς τῆς ἀνατολῆς ἐθνικῆς φιλοδοξίας αἰσθήματα, καὶ ἐκορυφώθη βεβαίως καὶ δι᾽ ἐξωτερικῶν ἐνεργειῶν διπλωματίας ἐξεγειρούσης καὶ ἐκμεταλλευομένης τὰ αἰσθήματα ταῦτα πρὸς ἴδιον ὄφελος.

Ἡ ἀξίωσις τῶν Βουλγάρων, ὅτε ἔφθασα εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἦν νὰ ἔχωσιν ἴδιον ἀνώτατον ἀρχιερέα, ἐν ἄλλαις λέξεσι Πατριάρχην, ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἑδρεύοντα καὶ αὐτόν. Ἐπανειλημμένως δὲ περὶ αὐτῆς συνδιαλεχθεὶς μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, εἰς ὃν συμβιβαστικὰς διαθέσεις συνίστων, παρέστησα ἀφ᾽ ἑτέρου τοῖς ἐπισημοτέροις καὶ μᾶλλον ἐνδιαφερομένοις τῶν Πρέσβεων, ὅτι πᾶσα ἐπιμονὴ πρὸς παραδοχὴν τοιούτου σχεδίου θέλει ναυαγήσῃ κατὰ τῶν Κανόνων, μὴ παραδεχομένων τὴν σύγχρονον ὕπαρξιν δύω Πατριαρχῶν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει, καὶ κατὰ τῆς θέσεως τῶν Βουλγάρων, μὴ ἀποτελούντων, ὡς οἱ Ἕλληνες,

αὐτόνομον πολιτείαν, ὥστε καὶ αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας ν' ἀντιποιῶνται. Τὸ μόνον, δ' ὃ ἐδύνατο, ὡς μόνιμον, νὰ δεχθῇ τὸ Πατριαρχεῖον, ἦν ὁ παρ' αὐτῷ διορισμὸς ***Ἐξάρχου,*** ἤτοι ἀντιπροσώπου τῶν Βουλγάρων ἀρχιερέων παρὰ τῷ Πατριάρχῃ, συνηγοροῦντος παρ' αὐτῷ καὶ ἐπιμελουμένου τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῆς Βουλγαρίας ὑποθέσεων.

Μετὰ μακρὰς δὲ περὶ τὴν φάσιν ταύτην διαπραγματεύσεις, ἐπισκεφθείς με ὁ Πατριάρχης εἰς τὴν Πρεσβείαν τῇ 26 Μαΐου, μοὶ ἀνήγγειλεν ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐπείσθησαν νὰ δεχθῶσι τὸν διορισμὸν Ἐξάρχου, ἀλλ' ἡ δυσκολία ἐνέκειτο ἤδη εἰς τὴν ἔκτασιν, ἣν ἤθελον νὰ δώσωσιν εἰς τὴν Βουλγαρικὴν ἐκκλησίαν· διότι, αὐτοὶ μὲν διϊσχυρίζοντο ὅτι, ὅπου Βούλγαροι, πλειονοψηφοῦντες, ἢ ὑποτιθέμενοι ὅτι πλειονοψηφοῦσιν, ἐκεῖ καὶ Βουλγαρικὴ ἐκκλησία· κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν, ὅμως, αἱ Ἐπισκοπαὶ ἔχουσιν ἔκτασιν γεωγραφικὴν καὶ οὐχὶ ἐθνογραφικήν, καί, ἑπομένως, ἤθελεν ὁ Πατριάρχης εὐλόγως καὶ δικαιότατα νὰ κανονίσῃ διὰ νέων ὁρίων, ὡς βουλγαρικὰς ἐπαρχίας, αἵτινες Βουλγάρους θὰ εἶχον Ἀρχιερεῖς, ἐκείνας, ἐπαφιεμένας εἰς Βουλγάρους ἀρχιερεῖς, τὰς εἰς ἃς ἀληθῶς ἐπλειονοψήφουν Βούλγαροι. Καὶ ἐχώρει ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε συγκατένευσε νὰ διαιρεθῇ καὶ αὐτὴ ἡ Φιλιππούπολις εἰς συνοικίας, ὑπαγομένας, τὰς μὲν εἰς Ἑλληνικήν, τὰς δὲ εἰς Βουλγαρικὴν ἐπισκοπήν.

Εἰς ταῦτα δ' ἀπήντησα εἰς τὴν Α. Π. ὅτι, εὐτυχὲς μὲν νομίζω ἂν ἐκλίπῃ πᾶσα ἀφορμὴ διχονοίας μεταξὺ τῆς μητρὸς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐφ' ἧς πρέπει νὰ διατηρήσῃ πᾶσαν τὴν ἐπιρροὴν αὐτῆς, τῆς Βουλγαρικῆς, δι' ὃ καὶ πάσης εὐλόγου θεραπείας τῶν ἀληθῶν αὐτῆς ἀναγκῶν ὀφείλει νὰ ἐπιμεληθῇ τὸ Πατριαρχεῖον, οὐχὶ ὅμως καὶ νὰ προβῇ εἰς τὰς ὑποχωρήσεις του καὶ πέραν τοῦ δέοντος, οὐδὲ νὰ δεχθῇ τι ἐκ τῶν ἴσως ὑπ' ἀλλοτρίων συμφερόντων ὑπαγορευομένων, δυναμένων δὲ νὰ διασπάσωσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἑνότητα. Ἐμείναμεν περὶ τούτων ἐντελῶς σύμφωνοι, καὶ ὁ Πατριάρχης ἔγραψε, κατὰ συνέπειαν, συμβιβαστικῶς πρὸς τοὺς παραιτηθέντας Βουλγάρους ἀρχιερεῖς, καὶ παρεκίνησεν αὐτοὺς νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς θέσεις των, ὡς μελλούσης τῆς διαφορᾶς νὰ νὰ λήξῃ συμβιβαστικῶς.

Ἄλλη δ᾽ ἐπίσης σπουδαία ὑπόθεσις, ἥτις οὐχ ἧττον μ᾽ ἀπησχόλησεν, ἦν ἡ τῶν ὑπὸ τῆς Ρουμανικῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τοῦ Κούζα κατασχεθέντων κτημάτων, τῶν ὑπ᾽ εὐσεβῶν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ μοναστήρια ἢ Ἑλληνικὰς κοινότητας κληροδοτηθέντων. Περὶ τῆς ἀδίκου ταύτης ἐνεργείας πολλάκις συνδιελέχθην μετὰ τοῦ συγγενοῦς μου καὶ ἀντιπροσώπου τῆς Ῥουμανίας κ. Στούρζα, οὗ ἀνεγνώριζον τὴν ὀρθοφροσύνην, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων Πρέσβεων, ἰδίως τοῦ Στρατηγοῦ Ἰγνάτιεφ, ὅστις μὲ διεβεβαίου περὶ τῆς ὑπὲρ ἡμῶν, ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ, συμπαθείας καὶ συνεργείας τῆς Κυβερνήσεώς του.

Ἐπροσπάθησα δέ, τὸ κατὰ δύναμιν, καὶ νὰ συνηγορήσω ὑπὲρ ἀμνηστείας τῶν, ἕνεκα τῆς ἐπαναστάσεως, καταδιωκομένων Κρητῶν, ὡς αὐτῇ τῇ Τουρκίᾳ αὐτὴν συμφέρουσαν, ζητῶν ν᾽ ἀποδείξω καὶ εἰς τοὺς διπλωμάτας καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Ὀθωμανούς, οἵτινες μετ᾽ εὐνοίας μὲ ἤκουον, ἂν καὶ ὁ μὲν Φασλῆς, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, μοὶ εἶπεν ὅτι ὅλως ἄκαιρον ἦν τὸ κίνημα τῶν Κρητῶν, ὁ δὲ Ὑφυπουργός, καὶ μετὰ ταῦτα Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Σερβέρ, ὅτι ἦν ὅλως ἄφρον, καὶ ὑποκίνησις τῆς Ῥωσσίας. Προσέτι δὲ συνηγόρησα καὶ ὑπὲρ τῆς ἀποστολῆς τακτικοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ μεθόρια, διότι ὁ ἄτακτος ἦν ἑστία τῆς ληστείας, τῆς μαστιζούσης τὰς βορείους ἡμῶν ἐπαρχίας. Καταδείξας δὲ τῷ Ἀαλῇ ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο θὰ ἐξησφάλιζε τὴν Τουρκίαν καὶ κατὰ πάσης ὑπονοίας αἰφνιδίων εἰσβολῶν ἐκ μέρους ἡμῶν, ἔπεισα αὐτόν, καὶ τακτικαὶ μεθόριοι φρουραὶ ἀντικατέστησαν τὰς ἀτάκτους.

Τὴν προσοχήν μου ἐν ἄλλοις εἵλκυσε καὶ ἡ κατάστασις τοῦ ἡμετέρου διερμηνευτικοῦ κλάδου, παρ᾽ ᾧ, πλὴν τοῦ προϊσταμένου κ. Δ. Ῥαζῆ καὶ τοῦ κ. Ἀφθονίδου, οἵτινες ἦσαν διαπρεπεῖς ἀσιανολόγοι, οἱ πλεῖστοι τῶν λοιπῶν ἦσαν, πρὸς βλάβην τῆς ὑπηρεσίας, ἀνίκανοι νὰ γράφωσι τὴν τουρκικήν, τινὲς καὶ νὰ ὁμιλῶσιν αὐτὴν ἀπταίστως. Ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου, ὑπάρχει μὲν καὶ ἕδρα τῆς Τουρκικῆς, ἀλλά, ὡς καὶ ἄλλα τινά, μόνον ἐπὶ τοῦ χάρτου, κατὰ τοῦτο ἴσως δικαίως, ὅτι πολὺ εὐκολώτερον θὰ ἦν νὰ διδάσκηται ἡ γλῶσσα ἐκείνη ἐν ταῖς

γειτνιαζούσαις ἡμῖν Ὀθωμανικαῖς χώραις, ἢ εἰς Ἀθήνας. Ἀλλ᾽ ἐν τούτοις τὸ ἀποτέλεσμα ἦν ὅτι εἰς τὰς Ὀθωμανικὰς πόλεις, ἐν αὐτῇ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἠναγκάζετο ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις νὰ πέμπῃ προξενικοὺς ὑπαλλήλους, ἀγνοοῦντας τὴν γλῶσσαν τῶν κρατούντων.

Ἔκρινα, ἑπομένως, ὅτι τὸ εὐχερέστερον καὶ πρακτικώτερον θὰ ἦν ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει νὰ διδάσκηται ἡ ὀθωμανικὴ εἰς τοὺς ὀφείλοντας νὰ ποιῶνται χρῆσιν αὐτῆς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, καὶ τὴν ἔγκρισιν τοῦ ὑπουργείου ζητήσας καὶ λαβών, ἵδρυσα ἐν τῷ καταστήματι τοῦ ἡμετέρου Προξενείου Σχολεῖον Διερμηνέων, συντάξας αὐτοῦ ὀργανισμόν, καὶ καταστήσας αὐτὸ ὑποχρεωτικὸν διὰ πάντας τοὺς ὑπαλλήλους τῶν ἡμετέρων διερμηνειῶν, καὶ διὰ τοὺς ἐπιδιώκοντας προξενικὰς θέσεις ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Διορίσας δὲ διδάσκαλον ἔμμισθον Ὀθωμανόν, ἐτέλεσα τὰ ἐγκαίνια τοῦ Σχολείου πανηγυρικῶς, παρουσίᾳ τῶν ἐπισημοτέρων Ἑλλήνων, καὶ ἀπέτεινα τοῖς μέλλουσι φοιτηταῖς κατάλληλον προσαγόρευσιν. Μετὰ ταῦτα δ᾽ ἀνέθηκα εἰς τὸν Πρῶτον Διερμηνέα τὴν περαιτέρω διεύθυνσιν καὶ ἐπαγρύπνησιν τῆς σχολῆς, ἥτις εὐωδοῦτο ἐπί τινα χρόνον, ἀλλ᾽, ὡς ἔπειτα ἔμαθον, μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου παρημελήθη παντάπασι, καὶ μέχρι τέλους περιῆλθεν εἰς πλήρη ἀχρηστίαν.

## Σχολεῖα.

Πρώτιστον δὲ συμφέρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὸ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας, θεωρῶν, καὶ εἰς αὐτὸ πρεσβεύων, ὅτι πᾶσαν μέριμναν ὤφειλον καὶ πᾶσαν ἐπιμέλειαν, ἐπεσκεπτόμην τὰ ἐπισημότερα τῶν σχολείων, συνοδείᾳ τῶν διευθυνόντων αὐτά, καὶ σπανίως ἔλειψα ἀπὸ τῶν δημοσίων αὐτῶν ἐξετάσεων, ὅτε καὶ ἐπείσθην ὅτι πολλὰ ἐξ αὐτῶν οὐδαμῶς ἠλαττοῦντο τότε, ἴσως μάλιστά τινα καὶ προεῖχον τῶν πλείστων ἐκ τῶν ἡμετέρων. Οὕτω τῇ 22 Ἰουνίου, ἐπεσκέφθην τὴν Μεγάλην Σχολὴν τοῦ Γένους ἐπὶ τῇ διανομῇ τῶν διπλωμάτων, ἣν ἐτίμησε καὶ ὁ Πατριάρχης, συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν Συνοδικῶν, Ἐπισκόπων καὶ πολλῶν Ἱερέων, ἐν οἷς μοὶ παρουσίασεν ἰδίως νέον Διάκονον, ὅστις ἦν Ἀμερικανὸς (Κρύσταλος καλούμενος), καὶ τὴν

ὀρθοδοξίαν ἀσπασθείς, κατετάχθη εἰς τὸν ἡμέτερον κλῆρον. Ἐνήρξατο δὲ τῆς τελετῆς ὁ Διευθυντὴς τῆς Σχολῆς δι᾽ ἀρίστης καὶ διδακτικωτάτης ἀγορεύσεως, καί, μετὰ τῶν διπλωμάτων τὴν διανομήν, προσεφώνησεν ὁ Πατριάρχης διδασκάλους καὶ μαθητάς, καὶ εἰς τούτων ἀπήντησε διὰ λίαν εὐστόχου προσλαλιᾶς.

Καὶ εἰς ἄλλων δὲ σχολείων, ἢ δημοσίων, ἢ ἰδιωτικῶν, παρῆν τὰς ἐξετάσεις, καὶ εἴς τινας ἐξ αὐτῶν, λαβὼν τὸν λόγον, ἀπέτεινα παραινέσεις εἰς διδασκάλους καὶ μαθητάς, τοῦ δὲ Παρθεναγωγείου τοῦ Σταυροδρομείου ἡ Διευθύντρια μοὶ προσήνεγκεν ἔργα τῶν χειρῶν τῶν μαθητριῶν, ἃ εὐγνωμόνως δεχθείς, ἔπεμψα τῇ συζύγῳ μου.

Τῇ δὲ 29 Ἰουνίου ἐπεσκέφθην ἐν Βουγιούκδερε Σύλλογον Φιλεκπαιδευτικόν, προεδρευόμενον ὑπὸ τῆς Κας Δέλτα, καὶ κατέθηκα ὑπὲρ αὐτοῦ χρηματικὴν συνεισφοράν.

Καθ᾽ ἣν δ᾽ ἡμέραν ἐτελεῖτο ἡ διανομὴ τῶν διπλωμάτων εἰς τὴν Ἐμπορικὴν τῆς Πριγκήπου Σχολήν, μετέβην, ἀφ᾽ ἑσπέρας, εἰς τὴν νῆσον μετὰ τῆς οἰκογενείας Καλλιάδου καὶ τοῦ φίλου Στεφάνου Καραθεοδωρῆ, καί, συνδειπνήσας μετ᾽ αὐτῶν εἰς τὸ θαυμάσιον διὰ τὴν ἐξαισίαν αὐτοῦ θέσιν ξενοδοχεῖον, οὗ ὁ ξενοδόχος ἠρνήθη νὰ λάβῃ παρ᾽ ἐμοῦ, καθ᾽ ὃ Πρέσβεως τῆς Ἑλλάδος, τὴν τιμὴν τοῦ δείπνου, ἐφιλοξενήθην τὴν νύκτα παρὰ τῇ Ἡγεμονίδι τῆς Σάμου, τῇ Κᾳ Ἀριστάρχῃ· τῇ δ᾽ ἐπαύριον, ἀνίσχοντος τοῦ ἡλίου, μετέβημεν πάντες ὁμοῦ ἐπὶ τριζύγου εἰς τὸ Μοναστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος, εἰς τὴν Λειτουργίαν, εἰς ἣν παρῆν καὶ ὁ Πατριάρχης, εἶτα δ᾽ ἀνέβημεν μετὰ τῆς Αὐτοῦ Παναγιότητος εἰς τὸ Καθολικόν, καὶ ἐκεῖθεν πεζοὶ ἐπορεύθημεν εἰς τὸ Μοναστήριον τῆς Παναγίας, κτίσμα Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, μεταποιηθὲν σήμερον εἰς σχολεῖον, ἐν ᾧ μορφοῦνται εἰς παιδείαν καὶ ἀγωγὴν οἱ εἰς τὸ ἐμπορικὸν στάδιον ἑαυτοὺς προορίζοντες Ἑλληνόπαιδες. Ἀρχομένης δὲ τῆς τελετῆς τῆς τῶν διπλωμάτων διανομῆς, ἔλαβον πρῶτος ἐγὼ τὸν λόγον, καὶ μετά τινας λέξεις ἀναγνωρίσεως τῆς ἱκανότητος καὶ τῶν ἀγώνων τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς, τοῦ πεπαιδευμένου Ἱερέως Βουλισμᾶ, ἐπέδωκα αὐτῷ, ὃ ἐν καιρῷ εἶχον δι᾽ αὐτὸν ζητήσῃ καὶ λάβῃ Ἑλληνικὸν παράσημον, καὶ τοῦτο ἀρίστην αὐτῷ καὶ πᾶσι τοῖς παροῦσιν ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν.

Μετὰ τὸ πέρας δὲ τῆς σχολικῆς ταύτης ἑορτῆς, προσκληθεὶς μετέβην, μετὰ τοῦ φίλου μου Ταντελίδου, εἰς γεῦμα παρὰ τῷ ἐν Πριγκήπῳ οἰκοῦντι Ἁγίῳ Νικομηδείας, καὶ ἐξεπλάγην διὰ τήν, ὡς μοὶ ἐφάνη, ἥκιστα ἀσκητικὴν ποικιλίαν τῶν ἐδεσμάτων, ἔτι δὲ μᾶλλον ὅτε, περὶ τὸ τέλος τῆς πανδαισίας, ὁ φιλοξενώτατος καὶ περιποιητικώτατος Ἀρχιερεὺς μοὶ εἶπε:

— Μὲ συγχωρεῖς, παιδί μου, διὰ τὴν λιτότητα τῆς Τραπέζης μου. Τί νὰ σὲ κάμω; Δὲν ἦτο νηστήσιμος ἡμέρα, διὰ νὰ ἠμπορέσω νὰ σ᾽ εὐχαριστήσω, παραθέτων σοι ἄξιόν σου γεῦμα.

Ὁμολογῶ ὅτι, ὑπὸ τὴν ἄποψιν ταύτην, δὲν εἶχον ποτὲ ἔτι θεωρήση τὴν νηστείαν. Τοιαύτη δ᾽ ἐστὶν ἐφικτὴ κυρίως περὶ τὴν ἰχθυοπληθῆ καὶ ὀστρακοβριθῆ Προποντίδα. Παρὰ τοῦ Ταντελίδου δ᾽ ἔμαθον ὅτι περίφημοι ἦσαν αἱ τράπεζαι τοῦ ἀναχωρητοῦ Ἀρχιερέως, ὥστε καὶ ἡ Βασίλισσα Ἀμαλία, περὶ αὐτῶν ἀκούσασα, τῷ εἶχε μηνύση ποτὲ δι᾽ ἑνὸς τῶν Ὑπασπιστῶν της, ἐπισκεφθέντος τὴν Πρίγκηπον, ὅτι λυπεῖται μὴ δυναμένη νὰ ἔλθῃ καὶ ἡ ἰδία καὶ παρακαθήσῃ εἰς αὐτοῦ τὸ ἄριστον.

Ἡ 13/25 Ἰουνίου 1869 ἦν ἡμέρα ἐπίσημος μεγάλης ὑποδοχῆς παρὰ τῷ Σουλτάνῳ, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἡ ἡμέρα τοῦ Βαϊραμίου. Περὶ τὴν μεσημβρίαν, ἐπέβην μετὰ πάσης τῆς Πρεσβείας τῆς μεγάλης καὶ πολυτελοῦς λέμβου, ἥτις ἠλαύνετο ὑπὸ δύω εὐρώστων κωπηλατῶν, τοῦ οἰκιακοῦ μου κωπηλάτου ἐπὶ τῆς πρύμνης προκαθημένου, ὡς κυβερνήτου. Τὸ σκάφος τοῦτο εἶχον εὕρῃ πεπαλαιωμένον, χρωμάτων ἐστερημένον, καὶ μόλις δυνάμενον ν᾽ ἀντέχῃ ἀσφαλῶς εἰς τὸν πλοῦν, καὶ ζητήσας, ἔλαβον παρὰ τῆς κυβερνήσεως πίστωσιν δισχιλίων δραχμῶν, δι᾽ ὧν ἀνενέωσα αὐτήν, ὥστε κατάλευκος μετ᾽ εὐρείας κυανοχρόου ταινίας, παριστώσης κατὰ πᾶν αὐτῆς τὸ μῆκος τὸν Ἑλληνικὸν μαίανδρον, διέπρεπεν ὑπὲρ πάσας τὰς τῶν λοιπῶν Πρεσβειῶν ἐπὶ πολυτελείᾳ καὶ κάλλει. Τοῦτο δέ, γελοῖον ἴσως πανταχοῦ ἀλλοῦ, ἦν ἀναγκαῖον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἕνεκα τῆς ἐκεῖ σπουδαιότητος τῆς Ἑλληνικῆς Πρεσβείας, καὶ διότι ἐν Ἀνατολῇ οὐ μικρὸν στοιχεῖον ἐπιτυχίας ἐστὶν ἡ ἐπίδειξις.

Οὕτω μετέβημεν εἰς τ᾽ Ἀνάκτορα τοῦ Δολμᾶ Βαχτσέ, καὶ

εἰσήλθομεν εἰς μεγαλοπρεπῆ πρόσγαιων αἴθουσαν, περιβαλλομένην ἐσωτερικῶς ὑφ᾽ ὑποστύλου στοᾶς, ἀνοιγομένης, ἀφ᾽ ἑνὸς μὲν εἰς κρεμαστοὺς κήπους, ἀφ᾽ ἑτέρου δ᾽ ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου. Ἐκεῖ ἐδέξατο τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα ὁ Σουλτάνος, ἀφ᾽ οὗ ὅμως ἀπήτησε νὰ μακρυνθῶσιν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ῥωμανίας καὶ τῆς Σερβίας, οἷς, ὡς ἀνήκουσιν εἰς ἐπαρχίας ὑποτελεῖς, ἔδωκε μετὰ ταῦτα ἰδιαιτέραν ἀκρόασιν. Τὸν πρωθυπουργὸν Ἀαλῆ πασᾶν, ὡς διερμηνέα, ἔχων πλησίον του, παρακολουθούμενος δ᾽ ὑπὸ τῶν ὑπασπιστῶν του, ἀπέτεινεν εἰς ἕκαστον ἐξ ἡμῶν μειλιχίως τὸν λόγον καὶ περιέμεινε τὴν ἀπάντησιν. Ὅτε δ᾽ ἦλθεν εἰς τοὺς πλησιέστερον ἐμοῦ ἱσταμένους ἀρχαιοτέρους συναδέλφους, καὶ ἐδυνάμην ν᾽ ἀκούω τοὺς λόγους, οὓς ἀπηύθυνε τῷ Μεγάλῳ Βεζίρῃ, ἵνα διερμηνεύσῃ αὐτούς, τί μὲν ἔλεγε τουρκιστὶ δὲν ἐδυνάμην νὰ ἐννοήσω, ἀλλὰ παρετήρησα ὅτι, ἀπέναντι ἑνὸς ἑκάστου, καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ ἀπέναντι, ἐπρόφερεν ἀκριβῶς τὰς αὐτὰς λέξεις, ἃς καὶ ἀπέναντι τοῦ προηγουμένου, ἀλλ᾽ αὗται ἐλάμβανον ἄλλην ἑκάστοτε σημασίαν μεθερμηνευόμεναι. Οὕτω πρὸς τὸν πρὸ ἐμοῦ ἱστάμενον μετεφράσθησαν,

— Ἐλπίζω ὅτι ἐβελτιώθη ἡ ὑγεία τοῦ Βασιλέως σας, ὅστις ἐσχάτως ἔπασχε.

Πρὸς ἐμὲ δέ:

— Ποῦ διατρίβει ἤδη ὁ Βασιλεὺς ὑμῶν; Εὑρίσκεται εἰς Ἀθήνας;

Ἐγὼ δέ, μὴ πιστεύων εἰς τὴν δύναμιν ταύτην τῆς τουρκικῆς γλώσσης τοῦ νὰ ἐκφράζῃ διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων διαφόρους ἐννοίας, συνέλαβον τὴν πεποίθησιν ὅτι τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, ἠξεύροντος, ἢ φρονοῦντος, ὅτι οἱ ξένοι δὲν ἐνόουν τί ἔλεγε, κατὰ λέξιν μεταφραζόμενα ἐσήμαινον,

— Εἰπὲ καὶ εἰς τοῦτον τίποτε, ὅ,τι σοῦ κατέβη.

Μετὰ μεσημβρίαν δ᾽ ἀπῆλθον, ἐπίσης ἐπισήμως, εἰς γεῦμα τοῦ Μεγάλου Βεζίρου παρατεθειμένον μετ᾽ ἐκτάκτου μεγαλοπρεπείας ἐντὸς τῶν ἀνθώνων τοῦ φωτοκοσμήτου κήπου αὐτοῦ, καὶ θέσιν ἔλαβον παρὰ τῷ Ὑπουργῷ τῶν Στρατιωτικῶν, Μεχμὲτ Ρουστῆ, ὅστις καὶ τὸν Τηλέμαχον μετέφρασεν εἰς τὴν τουρκικήν,

Μετὰ τὸ γεῦμα δέ, προσελθών μοι ὁ Ἀαλῆ πασᾶς, μοὶ εἶπε, μεταξὺ ἄλλων, ὅτι πολλὰ κατ' ἐμοῦ καταλέγει, αἰνιττόμενος ὅτι μ' ἐπαινεῖ.

Ἦν δ' ἡ ἡμέρα ἐκείνη, οὐ μόνον διὰ τοὺς Ὀθωμανούς, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς ἐπίσημος, διότι μοὶ ἐτηλεγραφήθη ὅτι ἡ ἡμετέρα Βασίλισσα ἔτεκε τὸν πρωτότοκον αὐτῆς υἱόν, τὸν Διάδοχον τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου. Πρὸς τοῦτο δὲ λαμπρὰν διέταξα φωτοχυσίαν εἰς τὸ κατάστημα τῆς Πρεσβείας, καί, ὅτε τὴν νύκτα, μετὰ τῆς οἰκογενείας Βαλτατζῆ καὶ τοῦ Ταντολίδου, περιήλθομεν διὰ τῆς μεγάλης μου λέμβου τὸν Βόσπορον, καὶ μακρόθεν ἐβλέπομεν μακρὰς φώτων σειράς, ἐμφαινούσας τὴν θέσιν τῶν παραλίων χωρίων, καὶ ἐκ τῶν κορυφῶν τῶν λόφων πυρὰς ἀντανακλωμένας εἰς τὰ κύματα τοῦ Βοσπόρου, ὑπὲρ πάντα ἠκτινοβόλει ἡ ἐμὴ οἰκία, διότι εὐθέτως ἔκειτο ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, καὶ πολυτελέστατον ἦν τὸ πρὸ αὐτῆς στηθὲν ἰδιαίτερον λυχνοφόρον ἰκρίον.

Τῇ 16 Ἰουλίου μετὰ πολυαρίθμου συνοδείας φίλων ἐπεσκέφθην τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ἧς τὴν ἐξωτερικὴν ἐντύπωσιν ἐλαττοῦσιν οἱ μεταγενέστερον γενόμεναι ἀδέξιοι προσθῆκαι, καὶ ἡ βάναυσος ὀθωμανικὴ ἐπίχρισις, ὑφ' ἣν πολλάκις διαφαίνονται οἱ εἰς τοὺς τοίχους ἐπιγεγλυμμένοι σταυροί. Πρὸ τῆς πύλης τῆς εἰσόδου ὑπεχρεώθημεν ν' ἀφήσωμεν ἔξω τὰ ὑποδήματα, ἐκτὸς ὅσοι, ὡς ἐγώ, καί τινες τῶν κυριῶν, εἶχον φέρῃ μεθ' ἑαυτῶν πέδιλα, ἃ ἐφορέσαμεν ἐπὶ τῶν ὑποδημάτων. Ἅμα δὲ τὴν πύλην διαβάς, ἐξεπλάγην διὰ τὰς μεγαλοπρεπεῖς διαστάσεις τοῦ ἐμβαδοῦ· ἀλλ' ἄφωνος ἔμεινα ἐκ θαυμασμοῦ, ὅτε, ἀναπετασθείσης ἐμπρός μου τῆς μέσης πύλης, εἶδον ὅτι εἰς τὸν νάρθηκα μόνον εἶχον εἰσχωρήσῃ, καὶ τότε πρῶτον εὑρέθην ἐντὸς τοῦ ἀχανοῦς ναοῦ. Ὁ ἀπέραντος αὐτοῦ θόλος εἰς μέγιστον ὕψος αἰρόμενος, μοὶ ἐνεποίει τὴν ἐντύπωσιν, ὡς ἂν ἦν θόλος τοῦ οὐρανοῦ.

Καί, κατ' ἀρχὰς μέν, ἡ διάνοιά μου ἤρθη εἰς τοὺς μεγάλους καὶ ἐνδόξους χρόνους τῶν Αὐτοκρατόρων· ἀλλ', ὡς ἔστρεψα τὴν προσοχήν μου εἰς τὰ καθέκαστα, εἶδον πανταχοῦ παρακμῆς καὶ βαρβαρότητος δείγματα, γυμνότητα πανταχοῦ καὶ ρυπαρότητα, τοὺς γραπτοὺς τοίχους ἀσβεστοχρίστους, τὸ μαρμαρόστρωτον

ἔδαφος κεκαλυμμένον διὰ ψιάθων χονδροειδῶν, ἐστραμμένων, οὐχὶ κατὰ τὸν ἄξωνα τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὴν Μέκκαν, καὶ ἐκ τοῦ θόλου κρεμάμενα μέχρις ὕψους 10—12 ποδῶν ὑπὲρ τὸ ἔδαφος, παμπληθῆ κοινότατα λυχνάρια, βεβηλοῦντα τοῦ οἰκοδομήματος τὴν μεγαλοπρέπειαν. Δι᾽ ἀναβάθρας δέ, καταρρεούσης καὶ ἀκαθάρτου, ἀνήλθομεν εἰς διάδρομον περιέχοντα, εἰς ἱκανὸν ὕψος, πρὸ τῶν τριῶν πλευρῶν τοῦ ναοῦ, προφανῶς τὸν ἀρχαῖον γυναικωνίτην, καὶ ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου θριγκοῦ τῶν κιγκλίδων αὐτοῦ εἶδον ἐπιγεγραμμένα ὀνόματα τῶν γυναικῶν βεβαίως αἷς αἱ θέσεις ἀνῆκον, οἷον ΘΕΟΔΩΡΑ ΠΑΤΡΙΚΙΑ, καὶ παρὰ τῷ Ἱερῷ, πρὸς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ ΘΕΟΔΩΡΑ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Ἐνταῦθα ἦν βεβαίως τὸ ***στασίδιον*** τῆς περιβοήτου γυναικὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐφ᾽ ἧς εἵλκυσε τὴν κοινὴν προσοχὴν τὸ δραματικὸν ποίημα τοῦ υἱοῦ μου Κλέωνος. Ἐκεῖ Ὀθωμανοί, περικυκλοῦντες ἡμᾶς, μᾶς ἐπώλουν κυβικὰ ἐπίχρυσα λιθάρια, ἃ ἀπέσπων καταστρέφοντες τὰ ἀρχαῖα ψηφοθετήματα.

Μετέβημεν δὲ κατόπιν εἰς τὸ προσκύνημα τοῦ Σουλτὰν Ἀχμέτ, οἰκοδομηθὲν μὲν αὐτὸ βεβαίως διὰ τὴν Μωαμεθανικὴν λατρείαν, διότι ὁ ἄξων αὐτοῦ ἐστὶν ἐστραμμένος πρὸς τὴν Μέκκαν, ἀλλὰ κατὰ τὸν ῥυθμὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐκτὸς ὅτι τὸν θόλον ἔχει στηριζόμενον ἐπὶ ἓξ ὀγκωδεστάτων παραστάδων, αἵτινες καταλαμβάνουσι μέγα μέρος τοῦ ἐμβαδοῦ, δυσαρέστως αὐτὸ διατεμνούσας. Βεβαίως ὅμως καὶ τοῦτο, ὡς πάντα τὰ μεγάλα ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἦσαν ἔργα, οὐχὶ Ὀθωμανῶν, ἀδεξίων τότε περὶ τὴν τέχνην, ἀλλ᾽ ἀρχιτεκτόνων βυζαντινῶν.

Ἐκεῖθεν ἀπήλθομεν εἰς τὸν Ἱππόδρομον, ἔνθα ἐγὼ ἔσπευσα ν᾽ ἀναζητήσω τὸν τριπλοῦν *χαλκοῦν* κίονα τῶν Δελφῶν, θέλων νὰ ἴδω αὐτοῖς ὄμμασι τὰς ἐπ᾽ αὐτοῦ ἐπιγραφὰς τῶν πόλεων, ὅσαι συνεπολέμησαν ἐν Πλαταιαῖς. Ἀλλ᾽ ὁ κίων ἐντὸς βόθρου ἱστάμενος, περιλαμβανομένου ὑπὸ κιγκλίδων, ἦν ἀπρόσιτος, καὶ τὰς ἐπιγραφὰς εἶδον μόνον εἰς τὸ ἐκμαγεῖον αὐτοῦ ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Βερολίνου.

Ἐπεσκέφθην δὲ μετὰ ταῦτα, τὰς ὑπογείους δεξαμενάς, τὴν λεγομένην ***τῶν χιλίων καὶ ἑνὸς κιόνων*** (μπὶν μπὶρ στιρέκ),

καίτοι μὴ ἔχουσαν ὁρατοὺς περισσοτέρους τῶν 300, πάντας ἄνευ διαζωμάτων, ἄτεχνα ἔχοντας βυζαντινὰ κιονόκρανα, τὰς δὲ βάσεις ἐντεθαμμένας εἰς τὸν πηλόν. Εὐρυτέρα δ᾿ αὐτῆς ἐστὶν ἡ ***Γεριπατάν***· ἀλλὰ ταύτην εἴδομεν ἐκ τῆς ὀπῆς τῆς εἰσόδου μόνον, διότι ἦν πλήρης ὕδατος, καὶ παράδοσις ἐπικρατεῖ ὅτι Ἄγγλος, πλεύσας εἰς αὐτὴν διὰ λέμβου, ἀπωλέσθη εἰς τὸ ἀχανὲς αὐτῆς βάθος καὶ δὲν ἀνευρέθη.

Ἐκεῖθεν προσήλθομεν εἰς τὸν τάφον τοῦ Σουλτὰν Μαχμούτ, εἰς ὃν κεῖνται μετ᾿ αὐτοῦ καὶ αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία του. Καὶ ἐστὶ μὲν κομψὸν τὸ οἰκοδόμημα, ἀλλ᾿ ἀβελτέρως, ὡς συνήθως παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, περιέχει καὶ δωμάτια κοινῆς χρήσεως.

Ἔπειτα δ᾿ ἐπορεύθημεν εἰς τὸ Μουσεῖον τῶν Γενιτσάρων, περιέχον περὶ τὰ 500 ἀνδρείκελα τῶν ἀρχαίων τούτων σωματοφυλάκων, κακίστης ἐργασίας καὶ παρημελημένα εἰς βαθμόν, ὥστε καὶ αὐτὰ ἦσαν κατὰ μέρος κατεστραμμένα, καὶ τὰ ἐνδύματά των ἔπιπτον εἰς ῥάκη.

Τῇ δὲ 20 Ἰουλίου, ἑορτῇ τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, ἀπὸ τῆς ἐν ***Ξηρᾷ Κρήνῃ*** (Κουροῦ-τσεσμὲ) ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου, ἐν ᾗ ἱερούργει ὁ Πατριάρχης, ἀπῆλθον εἰς τὸ ἰδιωτικὸν σχολεῖον τοῦ κ. Ἀργυριάδου, καὶ παρέστην μετὰ τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου κ. Ἀριστάρχου εἰς τὰς ἐντὸς τοῦ κήπου γενομένας ἐξετάσεις, ἀναγκασθεὶς καὶ ἐγὼ αὐτὸς νὰ λάβω τὸν λόγον καὶ προσφωνήσω διδασκάλους καὶ μαθητάς. Ἔπειτα δὲ παρετέθη πρόγευμα, εἰς ὃ ὁ κ. Ἀριστάρχης καὶ ἐγὼ ἐκαθήσαμεν μόνοι, ὡς ἡγεμόνες· καὶ μετ᾿ αὐτὸ ἐγὼ ἐπορεύθην εἰς Ἀρναούτκιοϊ, ὠθούμενος ὑπὸ τῆς περιεργείας τοῦ νὰ ἰδῶ τὴν οἰκίαν τοῦ πάππου μου, εἰς ἣν εἶχον γεννηθῇ, καὶ ἣν εἶχον διὰ μνήμης ἐκ μεταγενεστέρων χρόνων, ὅτε κατῳκεῖτο ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου Σούτσου, τοῦ θείου τοῦ πατρός μου. Ὁσάκις παρέπλεον τὸ χωρίον ἐκεῖνο, ἐζήτουν τὴν θέσιν τῆς οἰκίας ἐν τῇ μνήμῃ μου, καὶ νομίσας ὅτι τὴν ἀνεγνώρισα, προσωρμίσθην τὴν φορὰν ταύτην ἔνθα τὴν ὑπελάμβανον, καὶ εἰσελθών, ἐζήτησα τὸν οἰκοδεσπότην. Προσελθὼν δὲ οὗτος, κ. Καλλιπολίτης καλούμενος, μὲ ὑπεδέχθη προσηνέστατα, καὶ ὅτε τῷ εἶπον τίς εἶμαι καὶ τί ζητῶ, προθυμώτατα μὲ περιέφερεν εἰς

πάντα τὰ δωμάτια, ἃ ἀμέσως ἀνεγνώρισα, καὶ μετ' ἀγαλλιάσεως εἶδον θάλλουσαν ἔτι πυκνόφυλλον συκαμινέαν, καὶ ἐκτείνουσαν τοὺς κλάδους της εἰς τὸ αὐτὸ δῶμα, ἐξ οὗ συνέλεγον τοὺς καρπούς, βάφων τὰς χεῖρας μου ἐρυθράς, ὅτε ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἔμενον παρὰ τῇ μάμμῃ μου, τῇ ἀδελφῇ τοῦ Αὐθέντου, ἥτις θερμῶς μὲ ἠγάπα. Εὐγενέστατα δὲ δεξιωσάμενός με ὁ κ. Καλλιπολίτης, μὲ συνώδευσε καὶ παρὰ τῷ πενθερῷ του κ. Σβορόνῳ, ἔχοντι παρακειμένην πολυτελεστάτην οἰκίαν.

Τῇ δὲ 3/15 Αὐγούστου, ἡμέρᾳ τῆς ἑορτῆς τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γαλλίας, ἐπορεύθην ἐν στολῇ καὶ συνοδείᾳ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῆς Πρεσβείας, εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Γάλλου Πρεσβευτοῦ, δι' ὃ ἐγκαρδίως μ' ηὐχαρίστησεν ὁ κ. Βουρέ.

Μετὰ μίαν ἑβδομάδα, τῇ 11 Αὐγούστου, εἰς γεῦμα προσκεκλημένος παρὰ τῷ Μ. Βεζίρῃ, ἐγνωρίσθην μετὰ τοῦ Μουσταφᾶ Φαζὶλ Πασᾶ, ἀδελφοῦ τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, τροφίμου δὲ τῶν Παρισίων, δηλαδή, ἀκριβέστερον, τῶν περιπύστων αὐτῶν λεωφόρων. Ἐν μακρᾷ δὲ μετ' αὐτοῦ συνδιαλέξει, εὗρον αὐτὸν ἥκιστα Ὀθωμανὸν τὸ φρόνημα, ὑποτιθεμένου ὅτι φρόνημα εἶχε. Μοὶ εἶπε δέ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι κακῶς οἱ Κρῆτες ἐξελέξαντο τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπαναστάσεώς των, ὅτε δὲν εἶχον τὴν ἔγκρισιν τῆς Εὐρώπης.

Τὸν ἐπεσκέφθην δὲ μετά τινα χρόνον, καὶ τότε, λόγου ἐμπεσόντος περὶ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Λεσσὲψ οὐδόλως διεξήγαγε τὴν ὑπόθεσιν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Αἰγύπτου

Τῇ 15 Αὐγούστου ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας προσεκάλεσε, μετὰ πολλῶν φίλων, καὶ ἐμὲ νὰ μεταβῶμεν ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου Ajaccio εἰς Πρίγκηπον, ἵνα ἴδωμεν διεθνεῖς λεμβοδρομίας, αἵτινες ἔμελλον νὰ τελεσθῶσιν ἐκεῖ, ἐντὸς τοῦ ὡραίου εὑρέος λιμένος τῆς νήσου. Ὁ ἀγὼν ἦν ἀξιοθέατος, διότι καὶ Γάλλοι καὶ Ἄγγλοι καὶ Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες μετεῖχον αὐτοῦ, καὶ κωπῶν καὶ ἱστίων ἐγίνετο χρῆσις κατὰ βούλησιν, οὐ μικρὰ ἦν τῶν θεατῶν ἡ συγκίνησις. Νικητὴς δ' ὑπὲρ πάντας ἀνεδείχθη ὁ Ἑπτανήσιος Ἕλλην Στέφανος, ὃ περιῆγεν ἐμὲ εἰς στενόχωρόν τινα θέσιν, ἀναγκαζόμενον, ἀπέναντι τῶν φιλοξενούντων με Γάλλων,

νὰ καταστέλλω ὁπωσοῦν τὴν ἔκφρασιν τῆς χαρᾶς μου διὰ τὸν θρίαμβον τοῦ συμπατριώτου μου.

Καὶ ἄλλοτε δ᾽ ἐγενόμην μάρτυς, ἢ μᾶλλον μετέσχον αὐτός, μικρᾶς λεμβοδρομίας. Μετὰ δεῖπνον, εἰς ὃ παρεκάθησά ποτε εἰς τὴν Γαλλικὴν Πρεσβείαν μετ᾽ ἄλλων κυρίων καὶ κυριῶν, ἐπρότεινεν ὁ κ. Βουρὲ νὰ ἐκδράμωμεν εἰς τὸν Βόσπορον, κατάφωτον ὄντα ἐκ τῆς πανσελήνου. Διενεμήθησαν λοιπὸν αἱ κυρίαι, αἱ μὲν εἰς τὴν λέμβον τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας μετὰ τοῦ κ. Βουρέ, αἱ δὲ εἰς τὴν τῆς Ἑλληνικῆς μετ᾽ ἐμοῦ. Τὴν πρώτην ἤλαυνον Ὀθωμανοὶ κωπηλάται, οἵτινες, φιλοτιμούμενοι νὰ ὑπερβῶσι τὴν ἐμὴν κατὰ τὴν ταχύτητα, ἤρχισαν νὰ κωπηλατῶσι μετὰ πάσης δυνάμεως. Ἀλλ᾽ οἱ ἐμοὶ ἦσαν Ἕλληνες Νεοχωρῖται, καί, μὴ ἀνεχόμενοι νὰ ἡττηθῶσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐπέτεινον καὶ αὐτοὶ τὰς δυνάμεις των, καὶ πολὺ προέτρεχον ἐκείνων, μάτην ἱδρούντων καὶ ἀγωνιζομένων, ἵνα τοὺς φθάσωσι, μέχρις οὗ ἤκουσα ὄπισθέν μου καὶ μακρόθεν τὴν φωνὴν τοῦ κ. Βουρὲ καλοῦντος με, καὶ ἐρωτῶντός με, ἂν δὲν θέλω νὰ βραδύνωμεν τὸ βῆμα. Τοῦτο δὲ καὶ ἀμέσως διέταξα, τόσῳ μᾶλλον, καθ᾽ ὅσον δὲν ἤμεθα ἡμεῖς, ἀλλ᾽ οἱ τῆς γαλλικῆς λέμβου κωπηλατοῦντες ἦσαν οἱ σπεύδοντες.

Τῇ δὲ 23 Αὐγούστου, ἀπαντήσας ἐν τῷ ἀτμοπλοίῳ, δι᾽ οὗ κατηρχόμην εἰς Βυζάντιον, τὴν φίλην μου οἰκογένειαν Καμάρα, ἀπερχομένην εἰς τὴν νῆσον Ἀντιγόνην, ἵνα παρευρεθῇ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου μέλλοντα νὰ τελεσθῶσιν ἐγκαίνια νεοκτίστου ἐκκλησίας τῆς Μονῆς τοῦ Χριστοῦ, τόσῳ προθυμώτερον ἐδέχθην νὰ τὴν συνοδεύσω, καθ᾽ ὅσον τὴν νῆσον ἐξ ἀκοῆς ἐγνώριζον μόνον. Ἀλλ᾽ ἐν ᾧ ἡτοιμαζόμην νὰ ἐπιβῶ τοῦ ἀτμοπλόου τῶν νήσων, μοὶ ἦλθεν ἡ εἴδησις ὅτι εἰς Νεοχώριον ἀφίχθη ὁ υἱός μου Εὐγένιος, ἐκ Παρισίων ἐρχόμενος εἰς βραχεῖαν ἐπίσκεψίν μου, καὶ εἰς ἀνεπίσημον ἀντικατάστασιν τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλέξη, ἀπελθόντος εἰς μικρὰν τῆς οἰκογενείας ἐπίσκεψιν. Ἔπεμψα λοιπὸν ἀμέσως κλητῆρα τῆς Πρεσβείας νὰ ὁδηγήσῃ τὸν Εὐγένιον εἰς Ἀντιγόνην, καὶ ἐγὼ συναπέπλευσα ἐκεῖ καὶ μετὰ τοῦ Πατριάρχου, καὶ ἀφίχθημεν μετὰ 50 λεπτῶν πλοῦν θυελλώδη.

Εἰς τὴν νῆσον καὶ ἐμὲ καὶ τὸν Εὐγένιον, μετ᾽ οὐ πολὺ ἀφι-

χθέντα, ἐφιλοξένησεν εἰς τὸν οἶκόν του ὁ κ. Ἀναστασιάδης. Ἐξεδράμομεν δὲ εἰς τὴν θέσιν, τὴν καλουμένην **Ἑλληνικά**, περὶ τὸ Μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καὶ τὸ ἑσπέρας, προσκληθέντες, παρευρέθημεν εἰς χορευτικὴν ἑσπερίδα τοῦ Ἄγγλου κ. Hill. Τῇ δ᾿ ἐπαύριον, περὶ τὰς 10, ἀνέβημεν εἰς τὴν ὑψηλὴν θέσιν τοῦ Μοναστηρίου, τὴν ἐπιβλέπουσαν συνδένδρους κρημνούς, καὶ τὸ ἀπέραντον ὑγρὸν πεδίον, καὶ παρέστημεν εἰς τὴν τελετὴν τῶν ἐγκαινίων τῆς νέας ἐκκλησίας, ἀντικαθιστώσης ναὸν ἀρχαῖον βυζαντινόν, ἐν ἐρειπίοις ἔτι κείμενον, καὶ πιθανῶς ἀντικαταστήσαντα ἄλλον, Ἑλληνικόν. Εἶτα δ᾿ ἐπεσκέφθην τὸν Πατριάρχην, καὶ ἀφ᾿ οὗ ἐδέχθην τὴν ἀντεπίσκεψιν καὶ τὰς εὐχάς του, ἐπεστρέψαμεν πᾶσα ἡ πολυπληθὴς συντροφία ὁμοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐγὼ δὲ μετὰ τοῦ Εὐγενίου εἰς Νεοχώριον.

Ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ὀκτωβρίου ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολιτικὰς πανηγύρεις ἡ ἐν Αἰγύπτῳ ἄνοιξις τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ, μεθ᾿ ἣν ἐπισημότατοι ξένοι ἐπιστρέφοντες διῆλθον διὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πρώτη δ᾿ ἦν ἡ Αὐτοκράτειρα τῶν Γάλλων Εὐγενία, ἀφιχθεῖσα τὴν 1 Ὀκτωβρίου (π.) καὶ δεκτὴ γενομένη ὑπὸ τοῦ Γραμματέως τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας, διότι ὁ συνάδελφός μου κ. Βουρέ, ἀπελθών, ἵνα ὑποδεχθῇ αὐτὴν εἰς Ἑλλήσποντον, εἴτε διότι ἀτελῆ ἔλαβε μέτρα, εἴτε ἐξ ἀτυχοῦς συγκυρίας, δὲν τὴν ἐπρόφθασε.

Πλεῖσται δ᾿ εἶχον διαταχθῇ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου παρασκευαὶ πρὸς μεγαλοπρεπῆ αὐτῆς ὑποδοχήν. Τῇ ὡρίσθη δ᾿ εἰς κατοικίαν ἡ λαμπρὰ ἔπαυλις τῆς ἀσιατικῆς παραλίας κατὰ τὸ Βεηλέρβεϊ καὶ ἐκεῖ μετέβην ἐν μεγάλῃ στολῇ, τῇ 3/15 τοῦ μηνός, ἀπὸ τῆς 8 ½ τῆς πρωΐας ἐπὶ τοῦ μεγάλου πενταζύγου ἀκατίου, συμπαραλαβὼν τὸν Πρῶτον Γραμματέα Καλλέργην καὶ τὸν Διερμηνέα Ραζῆν, διὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος. Ἡ Αὐτοκράτειρα, ὡραία ἐν τῇ ἐπισήμῳ αὐτῆς ἀναβολῇ, προσωμίλησεν ἕκαστον μετὰ πολλῆς προσηνείας, καὶ εἰς ἐμὲ εἶπε: Nous ne pouvons pas vous en vouloir d'avoir quitté Paris, Vous habitez une si belle ville. (Δὲν δυνάμεθα νὰ σᾶς κακίζωμεν, ὅ,τι ἐγκατελείψατε τοὺς Παρισίους, ὅτε κατοικεῖτε τόσον ὡραίαν

πόλιν), μεθ' ὃ μοὶ ἀνέθηκε νὰ ἐκφράσω εἰς τὸν Βασιλέα τὰς εὐχαριστίας της διὰ τὴν ὑποδοχήν, ἧς ἔτυχεν ἐν Ἀθήναις, ὅτε ἀπήρχετο εἰς Αἴγυπτον.

Θελήσας δὲ καὶ ὁ ἡμέτερος Πατριάρχης νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν Αὐτοκράτειραν, διεμήνυσε τοῦτο εἰς ἐμὲ μυστικῶς, καὶ ἐγώ, ὡς ἐμὴν ἰδέαν, ὡμίλησα περὶ τούτου τῷ Πρέσβει κυρίῳ Βουρέ· οὗτος δὲ μοὶ ἐζήτησε νὰ τῷ γράψω ἐπιστολήν, ἵνα δείξῃ αὐτὴν τῇ ἡγεμονίδι, ὅπερ καὶ ἔπραξα. Ἀλλ', εἴτε μὴ θελήσασα νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὰ αὐτῇ ἀλλότρια, εἴτε θέλουσα ν' ἀποφύγῃ, εἴτε ἐξαίρεσιν ὑπὲρ ἑνὸς ἀρχηγοῦ θρησκεύματος, εἴτε τὴν ἀνάγκην τῆς ὑποδοχῆς πάντων, περιωρίσθη μόνον εἰς τὸ νὰ πέμψῃ τὸν Ὑπασπιστὴν αὐτῆς νὰ ἐρωτήσῃ περὶ τῆς ὑγείας τοῦ Πατριάρχου.

Τῇ 4ῃ δ' Ὀκτωβρίου ἐγένετο μεγάλη στρατιωτικὴ ἐπιθεώρησις εἰς τὰ πεδία τοῦ Χουνκιὰρ σκελεσί, ὅπου μετέβην μετὰ τοῦ ἐκ Παρισίων εἰς ἐπίσκεψίν μου ἐλθόντος υἱοῦ μου Εὐγενίου. Ἐκεῖ δέ, συναντήσας με μετὰ τοῦ Κυρίου καὶ τῆς Κυρίας Ἰγνάτιεφ, ὁ Μέγας Βεζύρης Ἀαλῆ πασᾶς, μᾶς ὡδήγησεν εἰς ***κιόσκιον***, εἰς ὃ μετὰ ταῦτα προσεκλήθη καὶ ὅλον τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα, ὡς καὶ ἡ λοιπὴ ἀνωτέρα κοινωνία.

Τῇ δ' ἐπαύριον, Κυριακῇ, τὸ ἑσπέρας, προσεκλήθη τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα, οἱ Πρέσβεις μετὰ τῶν συζύγων των, νὰ γευματίσωσι παρὰ τῷ Σουλτάνῳ πρὸς τιμὴν τῆς σεβαστῆς ξένης, ὅπερ ἦν νεωτερισμὸς πρωτάκουστος ἀφ' ὅτου Σουλτάνος ὑπῆρξεν, διότι οὐδέποτε ξένος, καὶ μάλιστα χριστιανός, ἔτι δ' ὀλιγώτερον γυνή, ἡ γυνὴ ἡ οὐδὲ ψυχὴν ἔχουσα κατὰ τὴν Ὀθωμανικὴν δοξασίαν, ἐκάθησεν εἰς τὴν τράπεζαν αὐτῶν, ἀλλ' ἐν ταῖς ἐπισημοτέραις περιστάσεσι περιωρίζετο ὁ Σουλτάνος, εἰς τὸ τέλος τοῦ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ διδομένου γεύματος, ὅπερ σπανιώτατα συνέβαινε, νὰ ἐμφανίζηται εἰς αὐτό, νὰ περιπατῇ ἅπαξ περὶ τὴν τράπεζαν, χωρὶς οὐδενὶ ν' ἀποτείνῃ τὸν λόγον, καὶ νὰ ἐξέρχηται.

Ἤδη δέ, τῶν χρόνων μεταβληθέντων, ἐπορεύθην διὰ τοῦ πενταζύγου ἐν μεγάλῃ στολῇ, εἰς τ' ἀνάκτορα τοῦ Δολμᾶ Βαχτζέ, καὶ ἐκεῖ συνήχθημεν πάντες οἱ Πρέσβεις μετὰ πολλῶν Ὀθωμανῶν Ὑπουργῶν καὶ μεγιστάνων, εἰς δωμάτιον τοῦ πρώτου δόμου,

εἰς ὃ μετ' ὀλίγον εἰσῆλθε καὶ ὁ Σουλτάνος μετὰ τῆς Αὐτοκρατείρας καὶ τῆς συνοδείας αὐτῆς, περιλαμβανούσης καὶ τὰς δύω νέας ἀνεψιὰς τῆς Δουκίσσης τῆς Ἄλβης, καὶ μίαν Κυρίαν τῆς Αὐλῆς. Οὕτως, ἀπὸ τοῦ δωματίου διήλθομεν διὰ μεγάλης αἰθούσης, καὶ ἀπ' αὐτῆς κατέβημεν κλίμακα μεγαλοπρεπῆ, τὴν ἔχουσαν ὑαλίνας καὶ χρυσᾶς τὰς κιγκλίδας. Ἀπ' αὐτῆς ὅμως εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ἑστιάσεως ἔφερε διάδρομος μακρός, στενὸς καὶ σχεδὸν σκοτεινός, διότι ἐφωτίζετο μόνον ὑπὸ δύω ἢ τριῶν φαναρίων κινητῶν καὶ εἰς τὸ ἔδαφος κατατεθειμένων. Καὶ πρὸ μὲν τοῦ Σουλτάνου καὶ τῆς Αὐτοκρατείρας προὐπορεύοντο λυχνοφόροι, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς, τοὺς στερουμένους τούτου τοῦ πλεονεκτήματος, ἡ διάβασις διὰ τῆς στενωποῦ δὲν ἦν τόσον εὔκολος, ὥστε, καὶ ὅτε ἐπεστρέφομεν ἀπὸ τῆς τραπέζης, ὁ Γάλλος συνάδελφός μου ἐκινδύνευσε νὰ πέσῃ ἐν αὐτῇ.

Τὸ δ' ἑστιατόριον ἦν αὐτὴ ἐκείνη ἡ μεγαλοπρεπὴς αἴθουσα, εἰς ἣν ἐγένοντο αἱ σουλτανικαὶ ὑποδοχαὶ κατὰ τὰς ἐπισημοτέρας τῶν ἑορτῶν. Ἦν δὲ πεφωτισμένη λαμπρότατα, καὶ περιεῖχε τράπεζαν πολυτελεστάτην, πᾶν τὸ μέγα αὐτῆς μῆκος καταλαμβάνουσαν.

Ἐπὶ κεφαλῆς ἐκάθητο ὁ Σουλτάνος μετὰ τῆς Αὐτοκρατείρας, ἣν εἶχεν εἰς τὰ δεξιά του. Εἰς δὲ τὰς μακρὰς πλευράς, παρὰ μὲν τῷ Σουλτάνῳ ἐκάθητο πρώτη ἡ Δούκισσα τῆς Ἄλβης, παρὰ δὲ τῇ Αὐτοκρατορίσσῃ ὁ Μέγας Βεζίρης, μεθ' ὃν ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας, ᾧ εἵποντο οἱ λοιποὶ Πρέσβεις. Ὀπίσω δὲ τῆς ἕδρας τοῦ Σουλτάνου ἵστατο ὄρθιος καὶ ἀκίνητος, δίκην ὑπηρέτου, ἐσταυρωμένας ἔχων τὰς χεῖρας (ὅπερ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐστὶ τὸ ἔμβλημα τῆς μεγίστης εὐλαβείας) ὁ ἐπίσημος Διερμηνεὺς τῆς Πύλης, ὃν μετὰ ἔτη πολλὰ εὗρον Πρεσβευτὴν ἐν Βερολίνῳ. Ἀλλ' ἐκεῖ τότε ἦν ἡ θέσις του ὅλως παθητική, διότι, οὐδ' ὁ Σουλτάνος, οὐδ' ἄλλος τις, οὐδὲ λέξεως, οὐδὲ βλέμματος τὸν ἠξίωσε, τοὺς δὲ σπανίους λόγους, οἵτινες ἀντελλάσσοντο μεταξὺ τοῦ Σουλτάνου καὶ τῆς Αὐτοκρατείρας μετεγλώττιζεν ὁ Ἀαλῆ πασᾶς.

Ἐγὼ δ' ἐκαθήμην μεταξὺ τοῦ Πρεσβευτοῦ τῆς Περσίας καὶ τοῦ Πρέσβεως τῆς Ἱσπανίας, καὶ ἔλεγον εἰς ἐκεῖνον ὅτι ἀπὸ τῆς

μάχης τοῦ Μαραθῶνος, κατὰ πρῶτον Πέρσης καὶ Ἕλλην ἐμφανιζόμεθα παρακαθήμενοι φιλικῶς.

Τὰ ἐδέσματα ἦσαν πολυπληθέστατα, δύω διαφόρων εἰδῶν, τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς μαγειρικῆς καὶ ἐγὼ τῶν τελευταίων τούτων ἤθελον μάλιστα ν᾽ ἀπογεύωμαι, τ᾽ ἄλλα ἔχων πρόχειρα πανταχοῦ, νομίζων δ᾽ ὅτι τῶν ἀνατολικῶν οὐδαμοῦ ἦν δυνατὸν ν᾽ ἀπαντήσω ἀξιολογώτερα δείγματα ἢ παρὰ τῷ Σουλτάνῳ· ἀλλὰ πρὸς μεγάλην μου ἔκπληξιν εὗρον ὅτι ἐντελῶς ἠπατώμην, καὶ ὅτι εἰς τὰς κοινωτέρας τῶν ἡμετέρων τραπεζῶν παρετίθεντο πολὺ ἐντελέστερον καὶ ὀρεκτικώτερον παρεσκευασμένοι **δολμάδες, πιλάφιον, καταΐφιον,** παρ᾽ ὅτι εἰς τὸ σουλτανικὸν συμπόσιον, ἐν ᾧ ἐξ ἐναντίας, τὰ εὐρωπαϊκὰ ἐδέσματα εὗρον ἐκεῖ ἀρίστης ποιότητος· τοῦτο δὲ διότι, ταῦτα μὲν παρηγγέλθησαν βεβαίως παρὰ ξένοις μαγείροις ξενοδοχείου τινὸς πρὸς εὐχαρίστησιν τῆς μεγάλης γαλλίδος ξένης, ἐκεῖνα δ᾽ ἦσαν τὰ τῆς συνήθους τοῦ Σουλτάνου διαίτης, παρασκευαζόμενα ὑπὸ τῶν μαγείρων αὐτοῦ μετὰ τῆς συνήθους τοῖς Ἀσιανοῖς ἀδρανείας καὶ ἀμελείας. Ἦσαν δὲ καὶ οἶνοι πολυτελεῖς ἐπὶ τῆς τραπέζης, ὡς ἐν τοῖς πλουσιωτάτοις εὐρωπαϊκοῖς συμποσίοις, καὶ παρετήρησα ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ ὑπουργοὶ καὶ μεγιστᾶνες, ἐπιλήσμονες κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην τῶν ἀπαγορεύσεων τοῦ Κορανίου, ἀπεγεύοντο αὐτῶν συνεχῶς καὶ μεθ᾽ ἡδονῆς, δύω δὲ μόνοι ἐτήρουν πιστῶς τοῦ Προφήτου τὸν νόμον, ὁ Σουλτάνος κ᾽ ἐγώ.

Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον ἀνήλθομεν αὖθις πάντες εἰς τὸ δωμάτιον, εἰς ὃ εἴχομεν κατ᾽ ἀρχὰς συνέλθῃ, καὶ ἐκεῖ ὁ Σουλτάνος συνδιελέχθη τὸ πρῶτον μετὰ τῆς Αὐτοκρατείρας, ἧς ἡ σπανία καλλονὴ γενικῶς ἐλέγετο ὅτι μεγάλην εἶχεν ἐπ᾽ αὐτοῦ ἐμποιήσῃ ἐντύπωσιν· ἀλλ᾽ εἰς ἐμὲ ἐφάνη, ὅτε περιῆλθε τὰς κυρίας τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος, ὅτι πολὺ μᾶλλον τὸν εἵλκυσε μία ἐξ αὐτῶν, ἥτις καὶ ὡραῖον μὲν πρόσωπον ἀληθῶς εἶχε, πρὸ πάντων ὅμως ἦν εὐτραφεστάτη, ὅπερ ὡς μεγίστη καλλονὴ θεωρεῖται παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, ἡ σύζυγος τοῦ Πρέσβεως τῆς Σουηδίας.

Τῇ δὲ 12 Ὀκτωβρίου διῆλθε διὰ Κωνσταντινουπόλεως, ἐπίσης ἐκ Σουὲζ προερχόμενος καὶ ἐπισκεφθεὶς καὶ τὰς Ἀθήνας, ὁ

Διάδοχος τῆς Πρωσσίας, καὶ κατῴκησεν ὁμοίως ἐν Βεϊλέρβεη. Παρουσιάσθημεν δ᾽ αὐτῷ ἐκεῖ ἐν στολῇ τῇ ἐπαύριον ὑπὸ τοῦ Πρέσβεως Κάϊζερλιγγ, καὶ ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ μου συμπαρέλαβον, τοῦ Ἀλέξη ἀπελθόντος ἐπ᾽ ἀδείᾳ εἰς Παρισίους, ἀντ᾽ αὐτοῦ τὸν Εὐγένιον, δανεισθέντα τὴν στολὴν τοῦ ἀσθενοῦντος δευτέρου διερμηνέως Ἀντίππα. Ἀπετέλεσε δ᾽ ἐπ᾽ ἐμοῦ ἀρίστην ἐντύπωσιν ἡ ὄψις τοῦ εὐπρεπεστάτου καὶ φιλόφρονος τούτου ἡγεμόνος, ὅστις μοὶ ὡμίλησε μετὰ συμπαθείας περὶ τοῦ Βασιλέως, μοὶ ἐξεθείασε τὸ κάλλος τῆς Βασιλίσσης, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἀπερίγραπτον ἐνεποίησεν ἐπ᾽ αὐτοῦ ἐντύπωσιν τῶν Ἀθηνῶν ἡ Ἀκρόπολις. Ἐκεῖ δὲ παρών, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ ὁ σύμβουλος τῆς Αὐστριακῆς Πρεσβείας Haymerling, μοὶ ἐνεπιστεύθη ὅτι εἶχε δι᾽ ἐλπίδος νὰ ἐπιστρέψῃ, ὡς Πρέσβυς εἰς Ἀθήνας, ὅπου πρὶν εἶχεν ὑπηρετήσῃ ὡς Γραμματεὺς Πρεσβείας· καὶ μετ᾽ οὐ πολὺ ἐξεπληρώθη ἡ ἐλπίς του, καὶ τὸ πρῶτον τοῦτο βῆμα πρὸς τὰ ἄνω ἔφερεν αὐτόν, ὡς γνωστόν, μετά τινα ἔτη, εἰς τὴν ἀνωτάτην θέσιν Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν.

Τῇ δὲ 16ῃ ἦλθε καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, εἰς ὃν τῇ 18ῃ παρουσιάσθημεν. Ἦν δ᾽ ἡ ἐντύπωσις, ἣν μοὶ ἐνεποίησεν, ὅτι, καίτοι νέος (ἦν τότε ἐτῶν 39), εἶχε τί τὸ ξηρὸν καὶ οὐχὶ προσηνές· ἀλλὰ τὴν γνώμην ταύτην μετέβαλον, ὅτε, εἰς μεταγενεστέρας ἐποχάς, ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ ἐμφανισθῶ ἐνώπιόν του εἰς μακροτέρας συνεντεύξεις. Τῇ δὲ 20ῇ προσεκλήθημεν εἰς γεῦμα πάλιν παρὰ τῷ Σουλτάνῳ, διδόμενον πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ κατὰ τοῦτο μόνον διαφέρον τοῦ παρατεθέντος τῇ Αὐτοκρατείρᾳ τῶν Γάλλων, ὅτι μόνον ἄνδρες ἦσαν οἱ συνδαιτημόνες.

Ἐξηκολούθουν δὲ συντόνως καλλιεργῶν καὶ ἐντείνων τὰς σχέσεις μου μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἐπεχείρησα καὶ εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς τουρκικῆς νὰ ἐγκύψω, ἀλλ᾽ ὁ καιρὸς μοὶ ἔλλειπεν, ἵνα σπουδαίως εἰς αὐτὴν προοδεύσω, καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν φωνηέντων εἰς τὴν γραφὴν ταχέως μ᾽ ἀπεθάρρυνε. Μεταξὺ ἄλλων δ᾽ Ὀθωμανῶν ἐπεσκέφθην συνεχῶς τὸν Κιανῆ πασᾶν, Γενικὸν Διευθυντὴν τῶν Τελωνείων, ἐκ τοῦ Πόντου καταγόμενον, ὀξύνουν

δὲ καὶ ἄριστα τὴν γαλλικὴν ὁμιλοῦντα, καὶ συνωμίλησα πολλάκις μετ᾿ αὐτοῦ, προσπαθῶν νὰ τὸν πείσω περὶ τοῦ συμφέροντος, ὃ θὰ εἶχεν ἡ Τουρκία, παρέχουσα τελωνειακὰς εὐκολίας εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἐπεδίωξα δὲ τὴν γνωριμίαν καὶ Ἰσμαὴλ πασᾶ τοῦ Κρητικοῦ, γέροντος ἀγχινουστάτου καὶ ὁμιλοῦντος ἄριστα τήν τε Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Γαλλικήν. Ἔνθερμος νομισματολόγος, κομίσας, μοὶ ἔδειξεν ἐπὶ μιᾶς τῶν ἐπισκέψεών μου τρεῖς ἢ τέσσαρας μεγάλους σάκκους, περιέχοντας φύρδην μίγδην πάσης πόλεως καὶ παντὸς χρόνου νομίσματα, ὧν τινα, ὡς τὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, τινῶν Πτολεμαίων καὶ ἄλλα ἐκ τῶν κοινοτέρων, ἤξευρε καὶ νὰ διακρίνῃ· περὶ δὲ τῶν λοιπῶν οὐδεμίαν εἶχεν ἰδέαν, ἢ ἐξελάμβανεν ἄλλα ἀντ᾿ ἄλλων.

Καὶ μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν δὲ μεγιστάνων καὶ μετὰ τῶν συναδέλφων μου τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος καὶ μετὰ τῶν ἐπισημοτέρων ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁμογενῶν συνεχῶς συνδιελεγόμην περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Τουρκίας, καὶ τὸ γενικὸν συμπέρασμα ἦν ὅτι ἐσωτερικὴ φαγέδαινα, καὶ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ καὶ οἰκονομική, καταβιβρώσκει τὸ Κράτος, εἰ καί,—ἢ μᾶλλον ἴσως διότι—ἐξωτερικῶς τὸν αὐτῷ μὴ ἁρμόζοντα πιθηκίζει βίον. Τῷ Πρεσβευτῇ δὲ τῆς Γαλλίας, μεθ᾿ οὗ ἐξ Ἑλλάδος στενῶς ἐγνωριζόμην, παρέστησα ὅτι αἱ μετὰ τῆς Εὐρώπης σχέσεις τῆς Πύλης ἐδύναντο κἂν κανονικώτερον νὰ διεξάγωνται, ἂν τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἀνετίθετο εἰς ἄνδρα τινα καὶ τὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν παιδείαν καὶ τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς ἀνώτερον τῶν συνήθως εἰς τὴν ὑψηλὴν ταύτην θέσιν διοριζομένων, καὶ ὡς τοιοῦτον ὑπέδειξα τὸν Ἀλέξανδρον Καραθεοδωρῆ. Προσέθηκα δ᾿ ὅτι διὰ τούτου θὰ ὠφελεῖτο ἡ Πύλη, πλὴν ἄλλων, καὶ διότι θ᾿ ἀπεδείκνυεν ὅτι ἤρθη ὑπεράνω τῶν ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν προλήψεων, οὐδόλως διακρίνουσα, ὡς πρὸς τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, μεταξὺ Ὀθωμανῶν καὶ Χριστιανῶν. Ὁ κ. Βουρὲ ἐνέκρινε τὴν γνώμην μου ταύτην, καί, τὸ πρῶτον μὲν μοὶ ἀντέταξεν ὅτι ὁ Καραθεοδωρῆς ὑπελαμβάνετο ὡς ῥωσσίζων· ἀλλ᾿ ὅτε τῷ ἀνέπτυξα ὅτι τοῦτο ἦν ἀνυπόστατος πρόληψις, καὶ ὅτι τὸ μόνον, ὃ ἐδύνατο

μετ᾽ ἀληθείας νὰ τῷ προσαφθῇ, θὰ ἦν ὅτι ἐστὶν Ἕλλην τὴν καρδίαν, ὅπερ ὑπὸ Εὐρωπαϊκὴν καὶ γενικὴν πολιτικὴν ἄποψιν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς προτέρημα μᾶλλον, εὐχαρίστως εἶδον τὸν κ. Βουρὲ ἀποδεχθέντα τὸ μέτρον, ὃ ἡμῖν θὰ ἦν πλείστων ὠφελειῶν πάροχον, ἀλλά, καίτοι ἡ ὑπὲρ αὐτοῦ μὲν συνηγορία τοῦ κ. Βουρὲ παρὰ τῷ Ἀαλῆ δὲν ἐπέτυχε τότε, οὐχ ἧττον ὅμως βεβαίως προωδοποίησε τὴν μετά τινα ἔτη, κατὰ τὰ 1880, προχείρησιν τοῦ κ. Καραθεοδωρῆ εἰς τὸ ὑπουργικὸν ἀξίωμα, τὸ οὐδέποτε ἄλλοτε εἰς Ἕλληνα δοθέν, καὶ εἰς αὐτὸν ἐπὶ βραχὺν χρόνον μόνον διατηρηθέν.

Ἀλλ᾽ ὅσον καὶ ἂν μ᾽ ἀπησχόλουν αἱ δημόσιαι μέριμναι, ἀδύνατον μοὶ ἦν νὰ λησμονήσω ὅτι ᾤκουν ἐν τῷ ἐπιγείῳ παραδείσῳ, τῷ Βοσπόρῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ παράθυρά μου εἶχον εὐρεῖαν ἄποψιν ἐπὶ τοῦ κυανοῦ καὶ σχεδὸν πάντοτε ἠρέμα μειδιῶντος ὑγροῦ καθρέπτου, ὃν ἔβλεπον πολλάκις διασχιζόμενον ὑπὸ χορῶν ἁλομένων δελφίνων, παραλλήλως ἢ ἀντιθέτως χωρούντων, ὑπὸ παμπληθῶν ἀκατίων, κωπηλατούντων πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν, καὶ ὑπ᾽ ἀτμοπλοίων ἢ ἱστιοφόρων μεγάλων διαστάσεων ἐκ τῶν ἀπωτάτων χωρῶν τῆς οἰκουμένης πολλάκις ὁρμωμένων, καὶ διερχομένων τοσοῦτον ἐγγὺς τῆς οἰκίας μου, ὥστε θὰ ἐδυνάμην καὶ νὰ συνδιαλεχθῶ μετὰ τῶν ἐπιβατῶν. Πέραν δ᾽ ἔβλεπον τοὺς συμφύτους λόφους καὶ τάς, ὡς ἐκ τῆς χειρὸς τῶν Χαρίτων, καταστίκτους ἀκτὰς τῆς Ἀσίας, καὶ πρὸς τ᾽ ἀριστερὰ ἐν ἀποστάσει τὸ ὡραῖον Βουγιοὺκ-δερέ, καὶ τὴν ἔξοδον τοῦ Βοσπόρου πρὸς τὸν ἀχανῆ Εὔξεινον. Ἀπέναντι τοιούτων θαυμασίων τῆς φύσεως καλλονῶν ἀναίσθητος θὰ ἤμην, ἂν ἔμενον ἀδιάφορος, καὶ ὁσάκις ἡ ὑπηρεσία μου τὸ ἐπέτρεπεν, ἐπεσκεπτόμην, εἴτε μόνος, εἴτε συνοδείᾳ φίλων, πρὸ πάντων τῆς Κας Ζωῆς Βαλτατζῆ, καὶ τῶν γνωρίμων της, τῶν περιχώρων τὰ μᾶλλον ἀξιοθέατα, ὡς τὸ ***Ὕδωρ τῶν καστάνων*** (Κεστανὲ σουγιοῦ), τὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων καλουμένην ***Κοιλάδα τῶν ῥόδων,*** (Vallée des roses), τὸ ***Γκιοκσοκγιοῦ,*** τὰ ***Καβάκια*** εἰς τὸ στόμιον τοῦ Εὐξείνου.

Κατὰ δὲ τὰς παραμονὰς τῆς ἀφίξεως τῆς Αὐτοκρατείρας τῶν Γάλλων ἐπεσκέφθην (τῇ 17 Αὐγούστου) τὴν ἔπαυλιν τοῦ Βεϊλέρ-

βέη, χαριέστατα κειμένην ἐπὶ τῆς Ἀσιανῆς παραλίας ἐν μέσῳ ἀπεράντων κήπων, ἐν οἷς πολλαχοῦ, ὑπὸ τὰ δένδρα, ἦσαν δεδεμένοι παρδάλεις καὶ τίγρεις. Ἐπὶ πάσης δὲ τῆς ἐκτάσεως ἦσαν διεσπαρμένα εὐρέα δωμάτια, ἅτινα τότε πολυτελῶς διεσκευάζοντο διὰ τὴν περιμενομένην ἔξοχον ξένην, καὶ τοσούτῳ πλήρης ἦν ἡ διασκευή, ὥστε δὲν ἐλησμονήθησαν οὐδὲ τὰ ὑπὸ τὴν κλίνην νυκτικὰ πέδιλα, χρυσόστικτα καὶ ἀδαμαντοκόλλητα. Ὡς δ᾽ ἔμαθον μετὰ ταῦτα, πᾶσαν ταύτην τὴν πολυτελῆ σκευασίαν, προσενεχθεῖσαν εἰς δῶρον, ἔλαβε μεθ᾽ ἑαυτῆς, ἀναχωροῦσα, ἡ Αὐτοκράτειρα.

## Φιλολογικὰ

Κατὰ πᾶν δὲ τὸ διάστημα τῆς διαμονῆς μου ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲν ἔπαυσα καὶ περὶ τὴν φιλολογίαν ἀσχολούμενος, καὶ ὁτὲ μὲν ἀρχαιότερα ἔργα μου ἀναθεωρῶν, ἢ συμπληρῶν, ὁτὲ δὲ νεώτερα σχεδιάζων ἢ καὶ συντάττων, καὶ τοῦτο οὐχὶ σπανίως ἐπὶ τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν περιπάτων μου, ὅταν ἤμην μόνος. Καὶ πρὸ παντὸς μέν, περατώσας τὴν ἀναθεώρησιν τῆς μεταφράσεως τῆς Αἰνειάδος ὑπὸ τοῦ πατρός μου, παρέδωκα αὐτὴν κατὰ τὸν Ἰούνιον εἰς τύπωσιν εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποκατεστημένον καὶ νεονυμφευμένον τυπογράφον Ἀντώνιον Κορομηλᾶν, ἀδελφὸν τοῦ ἐν Ἀθήναις εἰς ἐπισημότητα περιελθόντος καὶ εἰς τὰ ἔργα μου, ἀφ᾽ ὧν ἐγὼ οὐδέποτε οὐδὲν ὠφελήθην, κατὰ μέρος τὴν αὔξησιν τῆς περιουσίας του ὀφείλοντος Ἀνδρέα Κορομηλᾶ. Καὶ τὸ ἀξιόλογον δὲ τοῦτο προϊὸν τῆς πολυμαθείας καὶ τῆς Μούσης τοῦ πατρός μου, ὃ εἰς πᾶν ἄλλο μέρος θὰ περιέβαλλε στέφανος φήμης καὶ θὰ ἔφερεν ἄφθονα κέρδη, ὅλην περιουσίαν, εἰς τὸν μεταφραστήν, παρ᾽ ἡμῖν, οὐδ᾽ ἀνεγνώσθη, οὐδὲ σχεδὸν γινώσκεται.

Ἐπέτρεψα δὲ καὶ εἰς τοὺς κυρίους Ν. Κατσουλίδην καὶ Ν. Δεστουνιάνην τὴν εἰς βιβλίον δίτομον ἀνατύπωσιν τῆς μεταφράσεως τῶν Ἱπποτῶν τοῦ Στερεώματος, ἣν εἶχον ἄλλοτε δημοσιεύση ἐν ἐπιφυλλίδι, χωρίς, οὐ μόνον ὄφελός τι, ἀλλ᾽ οὐδὲ κἂν ἀντίτυπά τινα πρὸς διανομὴν εἰς φίλους νὰ μοὶ δοθῶσιν ἐκ τῆς νέας ταύτης ἐπιχειρήσεως. Συγχρόνως δ᾽ ἀνεθεώρησα διὰ τύπωσιν, ἑτοι-

μον καταρτίσας, τὰς Πολιτικὰς Ἀρχαιότητας καὶ τὴν Ἐπιγραφικήν, συντεταγμένα ἤδη ὄντα, ἀφ᾿ οὗ χρόνου ἤμην ἐν Ἀθήναις.

Καὶ διάφορα δὲ συνέτταττον, ὁσάκις εἶχον ἄνεσιν, ᾄσματα, ἰδίως ἐπὶ ρυθμοῖς γνωστῶν εὐρωπαϊκῶν μουσικῶν συνθέσεων, καὶ ἐπὶ τῇ προθέσει τοῦ ν᾿ ἀπαλλάξω τοὺς ᾄδοντας καὶ τὰς ᾀδούσας τῶν ἡμετέρων τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ προσφεύγωσι πάντοτε εἰς ξένας γλώσσας, ἢ τοὐλάχιστον τοῦ νὰ τοῖς ἀφαιρέσω τὴν πρόφασιν, ὅτι δὲν ποιοῦνται χρῆσιν τῆς Ἑλληνικῆς, διότι δὲν ὑπάρχουσιν εἰς αὐτὴν ᾄσματα τετονισμένα. Παίζων δ᾿ ἐνίοτε, ἐστιχούργουν καί τινα ἐλάχιστα εἰς τὴν γαλλικὴν ἢ τὴν γερμανικήν.

## Σύλλογος

Ἔτρεφον δὲ μέγα ἐνδιαφέρον καὶ πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον, ὡς διαχέοντα ποικίλας γνώσεις εἰς τοὺς πολυαριθμοτάτους εἰς τὰς συνεδριάσεις αὐτοῦ φοιτῶντας ὁμογενεῖς, πρὸ πάντων ὅμως, ὡς διατηροῦντα παρ᾿ αὐτοῖς τὴν ζέσιν πρὸς πνευματικὴν ἀνάπτυξιν. Διὰ τοῦτο, αἰτηθεὶς ὑπὸ τῆς διευθύνσεως αὐτοῦ, προθύμως ἔστερξα, οὐ μόνον νὰ καταταχθῶ μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτοῦ, καὶ οὐδέποτε ἔλειπον ἀπὸ τῶν δημοσίων συνεδριάσεων, ἀλλὰ καὶ ν᾿ ἀγορεύσω ὁ ἴδιος.

Ἐκ τῶν μελῶν δὲ τοῦ Συλλόγου ἦσαν πολλὰ ἀξιολόγους πραγματείας ἀναγινώσκοντα, ὡς ὁ ἰατρὸς Μαυρογένης, ὁ ἰατρὸς Ζωγράφος, ὁ Καλλιάδης, ὁ Βασσιάδης, ὁ Ἀλέξανδρος Καραθεοδωρῆς. Περὶ τὴν ποίησιν δ᾿ ἠσχολεῖτο μόνος ὁ Ταντalίδης, μικρὰ μέν, ἀλλὰ πάντοτε χάριτος πλήρη ποιημάτια γράφων, καὶ τούτων τὰ πλεῖστα ἀναφερόμενα εἰς τὴν φιλτάτην αὐτῷ οἰκογένειαν Βαλτατζῆ. Ἡμέραν δέ τινα, τῇ 27 Ἰουλίου, ἐπισκεφθεὶς εἰς τὸ χωρίον Βεβέκιον τὴν χήραν Ἰακωβίδου, ἀδελφὴν τοῦ Λογοθέτου Ἀριστάρχου, γραίαν παραδόξως ἐνθουσιώδη, ἠναγκάσθην ν᾿ ἀκούσω αὐτῆς μετὰ ζέσεως ἀναγινωσκούσης «τὰ καθ᾿ Ἡρὼ καὶ Λέανδρον», ποίημα, ὃ ἐκαυχᾶτο ὅτι εἶχέ ποτε γράψῃ δι᾿ αὐτὴν ὁ καὶ ἐκεῖνος τότε νέος διδάσκαλος Μεθόδιος. Ἀλλ᾿ ἂν τὸ ἔκτοτε μαρανθὲν κάλλος της εἶχεν ἐμπνεύσῃ αὐτόν,

καὶ ὅπως δήποτε καὶ ἂν ἔκρινε περὶ τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ἡ εὐγνωμοσύνη της, εἰς τοὺς ἀμεροληπτους ἀναγνώστας καὶ τοὺς ὑπομονητικωτέρους ἀκροατὰς ἦν προφανὲς ὅτι αἱ Μοῦσαι οὐδέποτε τὸν ἐνέπνευσαν.

Παρὰ δὲ τοῖς Ὀθωμανοῖς περὶ φιλολογίας οὐδεὶς ὑπῆρχε λόγος, πλὴν τοῦ νομισματολόγου Σουζὶ πασᾶ, περὶ οὗ προανέφερα, καὶ τοῦ Βεφὶκ πασᾶ, ὅστις τοῦ Μολιέρου τινὰς κωμῳδίας καὶ ἄλλα τινα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μετέφρασεν, ἀγνοῶ ἂν καλῶς ἢ κακῶς, ἀλλ' ἠξεύρω ὅτι τὰς μεταφράσεις αὐτοῦ οὐδεὶς ἀνεγίνωσκε.

Μεταξὺ δὲ τῶν τὴν Κωνσταντινούπολιν οἰκούντων Εὐρωπαίων ἐγνώρισα τὸν κ. Dethier, διευθυντὴν γερμανικοῦ σχολείου, διατελοῦντος ὑπὸ τὴν Αὐστριακὴν Πρεσβείαν, καὶ ἀρχαιολογικὰς γράφοντα παραδοξολογίας·

Εἰς Θεραπεῖα, σύνηθες πέρας τῶν περιπάτων μου καὶ διὰ τὴν καλλονὴν τῆς θέσεως, καὶ διὰ τὰς ἀναμνήσεις τῆς παιδικῆς ἡλικίας, καθ' ἣν ἐνταῦθα κατῴκουν, εἶδον, ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τῆς Μητροπόλεως ἐντετειχισμένον, μικρὸν ἀνάγλυφον λευκοφαίου χονδροκόκκου λίθου, παριστῶν, ὡς ἀπαντᾶται συνήθως καὶ ἐν Ἀθήναις, τὸν Ἀσκληπιόν, καθήμενον πρὸ τραπέζης, παρ' ᾗ παῖς τείνει στέφανον εἰς τὴν Ὑγιείαν, ἐπίσης καθημένην καὶ εἰς τοὺς κόλπους της κρατοῦσαν παιδίον· ὥστε προφανὲς ἐστὶν ὅτι τὸ ἀνάγλυφον ἦν εὐχαριστήριον ἀνάθημα διὰ τὴν ἴασιν παιδίου, καὶ ὅτι ἡ Μητρόπολις ᾠκοδομήθη εἰς τὴν θέσιν ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἐπωνυμία τῶν ***Θεραπείων.***

Ἐκκλησιασθεὶς δὲ Κυριακήν τινα εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀλβανοχωρίου (Ἀρναούτκιοϊ), εἶδον ἐν αὐτῷ, ἐμπρὸς τοῦ ἱεροῦ καὶ ὀλίγον πρὸς δεξιά, ἓν τῶν μαρμάρων τοῦ ἐδάφους φέρον πολύστιχον ἐπιτάφιον ἐπιγραφήν, ἰσχυρῶς βεβλαμμένην καὶ δυσανάγνωστον, καὶ ἀνεκάλυψα, ὅπερ ἔπειτα καὶ ὑπὸ τῶν Ἐπιτρόπων μοὶ ἐκυρώθη, ὅτι ἦν ἐκεῖ ὁ τάφος τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου μου Σταθάκη Λαπίθη ἐκ Θεσσαλίας, ὅν, πολὺ πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, βασανίσαντες, εἶχον ἀποκεφαλίσῃ οἱ Τοῦρκοι, μόνον διότι ἦτο πλούσιος, καὶ ἵνα ἁρπάσωσι τὴν περιουσίαν του. Εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται ἓν χωρίον τοῦ ἐμοῦ δράματος, τῆς Παρα-

μονῆς (Πρ. Β΄, Σκην. Γ΄, σελ. 64). Παρὰ τῷ τάφῳ δὲ τούτῳ ὑπάρχει καὶ ἕτερον ἐνεπίγραφον μάρμαρον τάφου ἑνὸς τῶν Μουρουζῶν.

Παρὰ τῷ ἰατρῷ Κωνσταντίνῳ Καραθεοδωρῇ, εἰς μουσικὴν συναναστροφήν, ἑσπέραν τινὰ ἠκούσαμεν παίζουσαν θαυμασίως συγγενῆ τινα τοῦ Meyerbeer. Μετ᾽ αὐτῆς δ᾽ ἔπαιξαν, λίαν ἐκτιμηθεῖσαι, καὶ αἱ δύω θυγατέρες τοῦ οἰκοδεσπότου, ἡ Κα Καλλιάδη καὶ ἡ Κα Abbot. Ταύτης ὁ σύζυγος, νέος ὑπολήψεως καὶ ἀγάπης ἄξιος, ἀρίστης δ᾽ ἀγωγῆς λαχών, ἕνεκα ἐπιτοπίων συμφερόντων ἐπεθύμει, καὶ οἱ συγγενεῖς του μὲ παρεκάλεσαν, ἵνα μεσιτεύσω νὰ διορισθῇ, Πρόξενος τῆς Ἀμερικῆς εἰς Θεσσαλονίκην, τὴν πόλιν τῆς γεννήσεώς του. Καὶ ὁ μὲν Ἀμερικανὸς συνάδελφός μου κ. Morris, εἰς ὃν κατέφυγον, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι μετὰ λύπης δὲν ἐδύνατο νὰ μ᾽ εὐχαριστήσῃ, καθόσον εἶχεν ἤδη ἄλλον προτείνῃ, ἀλλ᾽ εὐτυχέστερος ὑπῆρξεν, ὡς πρὸς τὸ Προξενεῖον τῆς Πρωσσίας, ἢ μᾶλλον δυσιυχέστερος· διότι, ὡς γνωστόν, μετά τινα ἔτη, ἐν ἐκτελέσει τῶν καθηκόντων του ἔπεσε θῦμα τοῦ θηριώδους φανατισμοῦ τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου.

Κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἦλθε πρός με καὶ ἔμεινε, προσκληθεὶς εἰς τὸ πρόγευμά μου, ὁ ἐν Ἀμερικῇ γνώριμός μου κ. Κινδυνέκος, ὅστις δὲν εἶχε κατορθώσῃ νὰ λάβῃ, δι᾽ Ἀμερικανικῆς ἐπεμβάσεως, ἃ παρὰ τοῦ Ἀντιβασιλέως ἀπῄτει 17 ἑκατομ. ταλλήρων.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐπισκεπτομένων με ἦν καὶ ὁ κ. Baude, ὁ ἐν Ἀθήναις τότε διατελῶν Πρέσβυς τῆς Γαλλίας, ἐν ἀδείᾳ δ᾽ ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Οὗτος δ᾽ ἐπέμενεν ὅτι ὀρθὸν δὲν ἦν, οὐδὲ σύμφωνον πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος, ν᾽ ἀντιπροσωπεύηται αὕτη ἐν Παρισίοις ὑπὸ Γραμματέως μόνον Ἐπιτετραμμένου, καὶ ὅτι ἔπρεπεν ἐγὼ νὰ ἐκλέξω, ἢ νὰ ἐπιστρέψω εἰς Παρισίους, ἄλλου διοριζομένου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἤ, ἂν προτιμῶ τὴν ἐνταῦθα θέσιν, ὑπ᾽ ἄλλου ν᾽ ἀντικαταστῶ ἐν Γαλλίᾳ. Τῷ ἀπήντησα δ᾽ ὅτι, τὸ κατ᾽ ἐμέ, οὐδεμίαν προτείνω προτίμησιν, καὶ θὰ ὑπηρέτουν, ὅπου ἂν ἡ Κυβέρνησίς μου μ᾽ ἐθεώρει χρησιμώτερον· ἂν δ᾽ ἀπεφάσιζε νὰ μὲ ἀφήσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅτι ἴσως σκόπιμον θὰ ἦν νὰ πέμψῃ αὖθις εἰς Παρισίους τὸν καὶ ἄλλοτε ἐκεῖ πρεσβεύσαντα κ. Θ. Δηλιγιάννην. Ἀλλά, πρὸς ἔκπλη-

ξίν μου, ἤκουσα τὸν κ. Baude εἰπόντα μοι ὅτι δὲν θεωρεῖ τὸν κ. Δηλιγιάννην κατ᾿ οὐδένα λόγον κατάλληλον διὰ τὴν θέσιν ταύτην.

Κατὰ τὴν 22 Ἰουνίου ἐτελέσθησαν πανηγυρικῶς οἱ γάμοι τοῦ Ἀλεξ. Καραθεοδωρῆ μετὰ τῆς διαπρεπούσης ἐπὶ κάλλει καὶ χάριτι Κασσάνδρας, τῆς πρώτης θυγατρὸς τοῦ κ. Μουσούρου, πρῴην Ἡγεμόνος τῆς Σάμου, ἀδελφοῦ δὲ τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ Πρέσβεως τῆς Τουρκίας. Ἦσαν δὲ προσκεκλημένοι οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπισήμων Ἑλλήνων, πολλοὶ ξένοι καὶ Ὀθωμανοί τινες μεγιστᾶνες, ἀλλ᾿ ἐγὼ δὲν προσεκλήθην, καίτοι ὢν ὁ ἐγγύτερος τῆς οἰκίας φίλος καὶ σχεδόν τι πλέον ἢ συγγενής. Τοιαῦται ἦσαν αἱ ὕποπτοι διαθέσεις τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως, ὥστε δὲν ἐτόλμα νὰ προσκαλέσῃ τὸν Πρέσβυν τῆς Ἑλλάδος ὁ κ. Καραθεοδωρῆς, χωρὶς νὰ διακινδυνεύσῃ τὴν πολιτικὴν θέσιν του καὶ ὃ παρ᾿ αὐτῆς περιέμενε μέλλον του. Τοῦτο ὅμως δὲν μ᾿ ἐμπόδισε νὰ ἐξακολουθῶ μετὰ τὸν γάμον σχεδὸν ἀδελφικὰς σχέσεις καὶ μετ᾿ αὐτοῦ καὶ μετὰ τῆς συζύγου του. Αἱ δὲ σχέσεις αὗται καὶ ἀπέβησαν μέχρι τέλους τῷ ὄντι συγγενικαί, ὅπερ ὅμως δὲν προέβλεπον τότε ἀκόμη. Ἀλλὰ κατ᾿ ἐπιστολήν, ἣν μετά τινας ἡμέρας ἔλαβον παρὰ τοῦ ἐν Βερολίνῳ στρατιωτικῶς ὑπηρετοῦντος υἱοῦ μου Ἀριστείδου, ἐπεσκέφθη αὐτὸν ἐκεῖ, καθ᾿ ὃν χρόνον ἐτελεῖτο ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει γάμος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ ἀδελφὴ τούτου Κα Σμαράγδα Βαλτατζῆ μετὰ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς Λουκίας, καὶ ὁ υἱός μου, γνωρίζων, ἃς σχέσεις διετήρουν μετὰ τῆς οἰκογενείας, ἐγένετο μετὰ χαρᾶς τῶν χαριεστάτων Κυριῶν ὁ ξεναγὸς ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Πρωσσίας, καὶ τοῦτο ἦν προοίμιον αἴσιον τῶν εὐτυχῶν τοῦ ἑπομένου βραχέος του βίου ἡμερῶν.

Κατὰ τὰς 22 Ὀκτωβρίου ἡ Κα Ζωὴ Βαλτατζῆ μετὰ τῆς οἰκογενείας της ἀπῆλθε νὰ διαχειμάσῃ εἰς Ἀθήνας, ὥστε μοὶ ἔλειψεν ἡ οἰκογένεια, παρ᾿ ᾗ εὕρισκον περιποιήσεις καὶ αἰσθήματα φιλικώτερα, παρ᾿ ἂν προήρχοντο ἐκ προσεχεστάτων συγγενῶν. Τῇ δὲ 1 Νοεμβρίου, καταλιπὼν καὶ ἐγὼ τὴν θερεινήν μου διαμονήν, μετῴκησα εἰς τὸ ἐν Σταυροδρομείῳ ξενοδοχεῖον τοῦ Βυζαντίου.

Ἐνταῦθα δὲ πολλὰς καὶ συνεχεῖς εἶχον συνεντεύξεις μετὰ τῶν συναδέλφων μου, μὴ πλέον διεσπαρμένων, ὡς κατὰ τὸ θέρος, καὶ παρὰ τῷ Κῳ Πρόκες ἀπήντων τὴν πρὸ ὀλίγου ἐλθοῦσαν εἰς

ἐπίσκεψίν του χαριεστάτην θυγατέρα του Κ^αν^ Meyer. Μετ᾽ αὐτῆς, οὔσης λίαν λογίας, πολλὰ περὶ Γερμανικῆς φιλολογίας διελεγόμην· μοὶ ἐσύστησε δὲ καὶ μοὶ ἔδωκεν εἰς ἀνάγνωσιν τὰ τέως ἄγνωστά μοι ἀξιόλογα ποιήματα τοῦ Βαυαροῦ κόμητος Schaek, ὃν μεταγενεστέρως ἔλαβον ἀφορμὴν καὶ ὑπὸ ἄλλας ἀπόψεις νὰ ἐκτιμήσω.

Ἦλθε δὲ εἰς τὴν νέαν μου κατοικίαν εἰς ἐπίσκεψίν μου καὶ ὁ κ. Wilks, τὸν διδάσκαλον τῆς Γερμανικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπαγγελλόμενος τότε, πλήρης δ᾽ εὐγνωμοσύνης, διότι ἀνεμιμνήσκετο ἔτι ὅτι, ὡς προενέφερα, εἶχον ἐνεργήση τῷ 1833 νὰ τῷ ἀπονεμηθῇ τὸ Ἑλληνικὸν παράσημον.

Τὴν τελευταίαν δ᾽ ἑσπέραν τοῦ ἔτους διέτριψα παρὰ τῇ ἐκ Γερμανίας ἐπανελθούσῃ Κ^α^ Σμαράγδᾳ Βαλτατζῇ. Ἡ μικρά, τότε παιδίον ἔτι, θυγάτηρ της Ἑλένη μᾶς διηγεῖτο ὅτι, ὡς ἐν Γερμανίᾳ ἤκουσεν, ὅστις τὴν νύκτα ἐκείνην ἐνέκλειε τὸ πέδιλόν του εἰς τὴν ἑστίαν τοῦ κοιτῶνός του, τὸ πρωῒ εὕρισκεν ἐν αὐτῷ τι δῶρον, ὃ τῷ ἔφερεν ὁ Ἅγιος Βασίλειος. Τὴν ἐπαύριον λοιπόν, ἐπανῆλθον εἰς τῆς Κ^ας^ Βαλτατζῆ, εἰς τὰς χεῖρας ἔχων δέμα ἐσφραγισμένον, εὑρεθέν, ὡς εἶπον, ἐντὸς τοῦ πεδίλου μου, ὃ εἶχον ἐγκλείσῃ εἰς τὴν ἑστίαν, καὶ ἐπρότεινα ν᾽ ἀνοίξωμεν αὐτὸ παρουσίᾳ πάσης τῆς οἰκογενείας. Ἀλλά, σχισθέντος τοῦ περικαλύμματος, εὑρέθη ἄλλο ὑπ᾽ αὐτό, ἐφ᾽ οὗ ἐπιγραφὴ φέρουσα: Wer es gefunden, soll's nicht haben, Wer soll's? Das sagen die Buchstaben. Καὶ ὑπ᾽ αὐτὴν ἦσαν δύω μεγάλα γράμματα H. B. Σκέψεως δὲ γενομένης ἐκρίθη ὅτι ταῦτα ἄλλο ὄνομα δὲν ἐδύναντο νὰ αἰνίττωνται ἢ Hélène Baltatzi, καὶ οὕτω, σχισθέντος τοῦ περικαλύμματος, εὑρέθη ὑπ᾽ αὐτὸ ὡραῖόν τι δῶρον, ὃ ἐδόθη εἰς τὴν ἐκτὸς ἑαυτῆς ἐκ χαρᾶς γενομένην μικρὰν Ἑλένην.

## 1870

Τὸ νέον ἔτος ἤρξατο ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς οἰωνοὺς ὑφ᾽ οὓς ἔληξε τὸ πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἡ πρώτη αὐτοῦ ἡμέρα κατεδαπανήθη εἰς ἀντεπισκέψεις μετὰ τῶν Ῥώσσων καὶ τῶν ὁμογενῶν.

Τῇ δὲ τρίτῃ τοῦ Ἰανουαρίου, παρακληθεὶς ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου, ὡμίλησα τὸ ἑσπέρας ἐν τῇ αἰθούσῃ αὐτοῦ, ἐνώπιον πλήθοντος ἀκροατηρίου, ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν αὐτοσχεδίως περὶ τῆς Ἑλληνικῆς προσῳδίας. Καὶ εἰς ἐμὲ μὲν αὐτὸν ἡ ἀγόρευσις ἀφῆκε δυσάρεστον ἀποτυχίας ἐντύπωσιν· εὐτυχῶς ὅμως οὐχ οὕτω καὶ εἰς τὸ ἀκροατήριον, καὶ ἐν ἄλλοις ὁ κ. Ζαρείφης, ὅτε ἐξηρχόμεθα, μοὶ ἐξέφρασε τὴν χαράν του, διότι κατὰ πρῶτον συνέλαβεν ἀκριβῆ ἰδέαν περὶ τοῦ ἀντικειμένου, οὕτω καθαρῶς καὶ εὐλήπτως ἐκτεθέντος.

Καὶ ἄλλη δέ τις κατ᾿ ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀφορμὴ ἐδόθη, ἵνα ἀσχολήσω τὸ κοινὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατὰ τὴν πρώτην μου ἄφιξιν, δύω ἡμέρας μετ᾿ αὐτήν, προσκληθεὶς ὑφ᾿ ἑταιρείας Ἑλλήνων ἠθοποιῶν, οἵτινες πρό τινος ἔδιδον παραστάσεις ἐν Σταυροδρομείῳ, παρευρέθην εἰς μίαν αὐτῶν, καὶ μετὰ λύπης εἶδον πόσον κενὸν ἦν τὸ Θέατρον, παρὰ δὲ τοῦ διευθυντοῦ τῆς ἑταιρείας, κ. Σπ. Ταβουλάρη, ἐλθόντος τὴν ἐπαύριον εἰς ἐπίσκεψίν μου, ἔμαθον ὅτι καὶ τῶν ὀλίγων θεατῶν, οὓς εἶδον, οἱ πλεῖστοι εἶχον ἑλκυσθῆ ὑπὸ τῆς περιεργείας τοῦ νὰ ἰδῶσι τὸν νεωστὶ ἀφιχθέντα Πρέσβυν, ἐν γένει δ᾿ ὅτι παραμελοῦνται αἱ Ἑλληνικαὶ παραστάσεις ἐντελῶς ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, φοιτῶντος μόνον εἰς τὰς Γαλλικάς, ἃς ὁ συρμὸς εἶχε καθιερώσῃ.

Τότε τὸ πρῶτόν μου διάβημα ἦν νὰ ἐνοικιάσω δι᾿ ὅλον τὸ ἔτος θεωρεῖον διὰ τὰς Ἑλληνικὰς παραστάσεις, καὶ εἰς πολλοὺς τῶν ὁμογενῶν, οὓς ἀπήντησα, εἶπον τοῦτο, προσθεὶς ὅτι θεωρῶ πατριωτικῆς φιλοτιμίας καὶ πατριωτικοῦ καθήκοντος ἔργον τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου, ὡς ἰσχυρωτάτου παράγοντος τῆς τοῦ ἔθνους διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς ἀναπτύξεως.

Ὁ πρῶτος σπεύσας, κατὰ προτροπήν μου, νὰ μὲ μιμηθῇ ἦν ὁ φιλότιμος καὶ φιλογενὴς φίλος μου Γ. Ζαρείφης, καὶ ἀφ᾿ οὗ καί τινες ἄλλοι τῶν ἐπισημοτέρων τὸ αὐτὸ ἔπραξαν, ἐντὸς ὀλίγου ἐνῳκιάσθησαν πάντα τὰ θεωρεῖα, τὸ ἀκροατήριον ἦν πλῆρες εἰς τὰς Ἑλληνικὰς παραστάσες, καὶ μέχρι τέλους αὗται ἐντελῶς ἐξενίκησαν, καὶ παρημελήθη καὶ κενὸν ἔμενε τὸ γαλλικὸν θέατρον.

Οἱ Ἕλληνες ἠθοποιοὶ συνεκόμιζον ἀφθόνους τοὺς καρποὺς

τῆς τοιαύτης ἐπιτυχίας των, καὶ ἔτη πολλὰ μετὰ ταῦτα μοὶ ὡμολόγουν, ὅτι τὰ τότε κέρδη αὐτῶν τοῖς ἔμειναν, ὡς πόροι, ἐν μεταγενεστέροις δυστυχεστέροις χρόνοις. Θελήσαντες δὲ νὰ μοὶ δηλώσωσι τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν, ἀπεφάσισαν ν᾿ ἀναβιβάσωσιν εἰς τὴν σκηνὴν ἓν τῶν ἐμῶν δραμάτων, οὐχὶ βεβαίως τὴν ***Παραμονήν,*** ἥτις ἄλλοτε εἶχεν ὁπωσοῦν εὐδοκιμήση ἐν Ἀθήναις, καὶ εἰς ἣν τινὲς ἐξ αὐτῶν ἦσαν γεγυμνασμένοι, ἀλλ᾿ ἄλλο οἰκειότερον εἰς τὸν καιρὸν καὶ τὸν τόπον, τοὺς «Τριάκοντα». Καὶ ἐγὼ μέν, παρευρεθεὶς εἰς τὰς δοκιμάς, ἃς οὗτοι ἐθεώρουν τὰς τελευταίας, ἀπηγόρευσα ρητῶς τὴν παράστασιν τοῦ δράματος, καθ᾿ ἣν ἑσπέραν προυτίθεντο νὰ δώσωσιν αὐτήν, τῇ 31 Δεκεμβρίου τοῦ 1869, διότι κατ᾿ ἀρχὴν ἀποκρούω τὴν αὐτοχειρίαν. Δὲν ἐδυνάμην ὅμως, χωρὶς καιρίως νὰ βλάψω τὰ ὑλικὰ αὐτῶν συμφέροντα, νὰ τοὺς ἐμποδίσω νὰ σφαγιάσωσιν αὐτὸ κατὰ τὴν 9ην Ἰανουαρίου τοῦ 1870.

Μετὰ τρεῖς δ᾿ ἄλλας ἡμέρας ἐπανέλαβον τὴν παράστασιν, καὶ τὸ θέατρον ἦν τότε πλῆρες μέχρι καὶ τῶν ἐσχάτων αὐτοῦ γωνιῶν, καὶ πολλοὶ παρῆσαν τῶν συναδέλφων μου τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος, καὶ ἡ παράστασις, εἰ καὶ πολὺ ἀπεῖχε τοῦ δέοντος, ἦν ὅμως οὐχὶ ὅλως ἀνεπιτυχής.

## Ἐθνικότης.

Ἐν τούτοις τὰ τῆς ἀποστολῆς μου εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐλάμβανον στροφὴν ὁσημέραι εὐμενεστέραν. Τὸ κυριώτερον τῶν ζητημάτων, τὸ τῆς ἐθνικότητος, ἤγγιζεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὰ ὅρια τῶν ὁδηγιῶν, αἵτινες μοὶ εἶχον δοθῇ, ὅτε διῆλθον δι᾿ Ἀθηνῶν, ἐνδούσης βαθμηδὸν τῆς ἰσχυρᾶς ἀντιστάσεως, ἣν κατ᾿ ἀρχὰς ἀπήντων παρὰ τῇ Πύλῃ, παρὰ τῷ Ἀαλῇ καὶ παρὰ τῷ ὑπουργῷ Χαλίλ. Ἡ ἐπιμονή μου καὶ παρ᾿ αὐτοῖς καὶ παρὰ τοῖς ξένοις διπλωμάταις, ὧν ἐπεκαλούμην τὴν μεσολάβησιν, ἔφερον αἴσια ἀποτελέσματα, καὶ εἶχε βραχυνθῇ πολὺ τὸ διάστημα μεταξὺ τῶν ἡμετέρων ἀπαιτήσεων καὶ τῆς ἀντιστάσεως τῶν Ὀθωμανῶν, συγκατατεθέντων νὰ παραδεχθῶσι τὸ ἔτος 1855, ὡς ὅριον τοῦ χρόνου, ἀφ᾿ οὗ ν᾿ ἄρχηται ἡ μετὰ προηγουμένην ἐξέλεγξιν παραδοχή, ὡς Ἑλλήνων, τῶν πρὶν Ὀθωμανῶν ὑπηκόων, ἐν ᾧ ἡμεῖς

ἠθέλομεν τὸ ἔτος 1858, καὶ μάλιστα, ὡς ἐγνώσθη, ἤξευρον ὅτι, μεθ' ἃς εἶχον δώση τότε ὁδηγίας ὡς Ὑπουργός, αἱ ἐξελέγξεις ὑπὲρ ἡμῶν δὲν ἀπέβαινον πάντοτε.

'Αλλὰ μετ' ἀπορίας ἔβλεπον ὅτι, εἰς τὰς περὶ τούτων ἐκθέσεις μου, ἐξ 'Αθηνῶν, ἢ οὐδεμίαν, ἢ ἀμφιβόλους ἐλάμβανον ἀπαντήσεις· δι' ὃ καί, ἀπορῶν καὶ ἀμηχανῶν, ἐζήτησα ἄδειαν, ἵνα μεταβῶ εἰς 'Αθήνας, καὶ λαβὼν αὐτὴν τῇ 7 'Ιανουαρίου, ἀνεχώρησα τῇ 14ῃ, ὡς ἐφόδιον λαβὼν ἄρθρον ἐχθρικὸν κατ' ἐμοῦ, ἐν τῇ ἐφημερίδι Βυζαντίδι, κηρύττον με ἀνάξιον τῆς θέσεως, ἣν κατεῖχον. 'Αγνοῶ, καὶ οὐδέποτε ἠρεύνησα, ὑπὸ τίνος καὶ διατὶ ἐγράφη.

'Απὸ τῆς 10ης τοῦ μηνὸς ἰσχυρὰ καταιγὶς ἐμάστιζε τὸν Βόσπορον, καὶ καλὰ δὲν μοὶ ὑπέσχετο διὰ τὴν θαλασσοπλοΐαν· ἀλλὰ τῇ 14ῃ, καθ' ἣν ἐπεβιβάσθην εἰς τὸ γαλλικὸν ἀτμόπλοιον Βόλγαν, προπεμφθεὶς ὑπό τινων τῶν ὁμογενῶν, οἷον τῶν κ. κ. Καλλιάδου, Ἄββοτ, Καλουθῆ, κτλ., ὁ ἄνεμος εἶχε πως κοπάση, καὶ ὁ ἱδρυτὴς καὶ διευθυντὴς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀστεροσκοπείου, κ. Κουμπάρος, μοὶ ὑπεσχέθη τριήμερον γαλήνην, χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῇ ἀκριβῶς νὰ τηρήσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του, διότι ὁ καιρὸς ἐξηκολούθησε κακός, ψυχρὸς καὶ ἀνεμώδης, μετὰ σάλου τοῦ πλοίου, μέχρι τῆς ἀφίξεως εἰς Πειραιᾶ, τὴν 16ην, ἡμέρᾳ Παρασκευῇ εἰς τὰς 4 π. Μ.

'Επειδὴ δὲ τὸ γαλλικὸν ἀτμόπλοιον εἶχε εἰς τιμήν μου ὑψώσῃ ἐπὶ τοῦ εἴσπλου τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν εἰς τὸν μέσον ἱστόν, ὁ Λιμενάρχης Πειραιῶς μοὶ ἔπεμψε τὴν ἐπίσημον λέμβον, καί, δι' αὐτῆς ἐξελθὼν περὶ τὰς 5 ½, ἀφ' οὗ ὀλίγον καφὲν ἔλαβον εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Πειραιῶς ἀνῆλθον κατὰ τὴν 7ην ὥραν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, οὗ κατὰ πρῶτον μετὰ πατριωτικῆς χαρᾶς ἐπέβαινον ἐν Ἑλλάδι, καὶ κατέλυσα εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Μεγάλης Βρεττανίας·

Ἐν 'Αθήναις Πρωθυπουργὸς ἦν τότε ὁ Θ. Ζαΐμης, ὑπουργὸς δὲ τῶν 'Εξωτερικῶν ὁ κ. Βαλαωρίτης, καὶ μετ' ἀμφοτέρων διὰ μακρῶν διελέγην περὶ τοῦ πρωτεύοντος ἀντικειμένου, δι' ὃ εἶχον ἔλθῃ καὶ δι' ὃ εἶχον σταλῇ καὶ εἰς Κωνσταντινούλιν, τοῖς ἀνέπτυξα αὐτὸ ὑπὸ πάσας τὰς φάσεις, τοῖς παρέστησα, ἀφ' οὗ κατὰ μέγιστον μέρος ἐπέτυχα, συμφώνως πρὸς τὰς ὁδηγίας μου, ὅτι ἀναγκαῖον ἦν νὰ λάβῃ πέρας τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, καὶ τοῖς εἶπον ὅτι, ἂν

ἀποδοκιμάζωσι τὴν πορείαν μου, ἢ ὅπως δήποτε νομίζωσιν ὅτι δι᾽ ἄλλου ἔσται προκριτώτερον νὰ διεξαχθῇ ἡ ὑπόθεσις, δὲν πρέπει νὰ διστάσωσι νὰ μ᾽ ἀντικαταστήσωσιν, ἵνα δώσωσιν εἰς αὐτὴν ταχὺ πέρας. Τοῦτο δέ, μετὰ τόσῳ μείζονος σπουδαιότητος ἔλεγον, καθ᾽ ὅσον εἶχον πληροφορηθῆ ὅτι ὁ Π. Δηλιγιάννης, πρὸς ὃν διέτρεφον εἰλικρινῆ φιλίαν πάντοτε, ἐπεθύμει τὴν Πρεσβείαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ᾽ ὁ κ. Βαλαωρίτης μοὶ εἶπεν ὅτι εἶχον θέσῃ ἐγὼ τὸ ζήτημα εἰς ἀρίστην σειράν, ὅτι ἔπρεπε νὰ μείνω εἰς τὴν θέσιν μου, ἵνα διεξαγάγω αὐτό, καὶ ὅτι, ἅμα μετὰ τὴν ἐπάνοδόν μου εἰς Κωνσταντινούπολιν, θὰ λάβω τὰς σχεδὸν ἑτοίμους ὁριστικὰς ὁδηγίας πρὸς λύσιν του.

Ἐγενόμην δ᾽ εὐμενέστατα δεκτὸς καὶ ὑπὸ τῶν Αὐτῶν Μεγαλειοτήτων, καὶ πολλάκις παρεκάθησα εἰς τὸ βασιλικὸν πρόγευμα καὶ τὸ γεῦμα. Κατὰ τὴν πρώτην μου μάλιστα παρουσίασιν ἡ Α. Μ., ὅτε Τῇ ἐξέφρασα τὴν λύπην μου, διότι δὲν ἐγνώριζον εἰσέτι τὸν Βασιλόπαιδα, μοὶ εἶπεν ὁ Βασιλεὺς νὰ ἐπανέλθω τῇ ἐπαύριον περὶ τὰς 11, ὅτε θὰ διέταττε νὰ μοὶ τὸν δείξωσιν. Ἐπανελθόντα δὲ κατὰ τὴν διαταγήν Του, μ᾽ ἐδέχθη κάτω εἰς τὸ Βασιλικὸν γραφεῖον, καὶ πολλὰ μ᾽ ἠρώτησε περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, περὶ τῶν ἀφορώντων τὰ τῆς ἐθνικότητος, περὶ τῶν Πατριαρχείων, περὶ τῶν ἐν Ρωμανίᾳ μοναστηριακῶν κτημάτων, εἰς ἣν περίστασιν καὶ μοὶ παρετήρησεν ὅτι ὁ Ἡγεμὼν τῆς Ρωμανίας ἐφαίνετό πως βασιλέως ἀντιποιούμενος ἀξιώσεις. Καὶ περὶ τῶν ἐσωτερικῶν δὲ πραγμάτων διὰ μακρῶν μοὶ ὡμίλησεν, εἰπών μοι ὅτι σταθερὰν ἀπόφασιν ἔχει νὰ μένῃ ἀκριβῶς ἐντὸς τῶν συνταγματικῶν ὁρίων, ἄνευ προτιμήσεως ὑπὲρ κόμματος ἢ ἀτόμου, λαμβάνων ὃ ἡ πλειονοψία ἤθελε ἑκάστοτε τῷ ὑποδεικνύῃ. Ἀπήντησα δ᾽ ὅτι τοῦτο, κατ᾽ ἐμὴν κρίσιν, ἦν τὸ ὀρθότατον καὶ σωτηριωδέστερον σύστημα, ἂν μόνον τ᾽ ἀποτελέσματα παράγωνται ὑπὸ πλειονοψηφίας εἰλικρινοῦς καὶ οὐχὶ ὑπὸ δολιεύσεων καὶ ὑπὸ ἐπεμβάσεων. Εἰς τοῦτο δὲ μοὶ ἀντέταξεν ὁ Βασιλεὺς ὅτι αἱ ἐπεμβάσεις οὐδέποτε θέλουσι προέλθῃ ἐκ τῆς βασιλείας, ἂν δ᾽ ὦσιν ἀποτελέσματα τοῦ Συντάγματος, ἡ διόρθωσις αὐτῶν δὲν ἐναπόκειται εἰς τὸν Βασιλέα. Ἐπὶ τέλους δὲ μὲ προέτρεψεν, ὅταν διαμένω μακρὰν

τῶν Ἀθηνῶν, νὰ Τῷ ἐπιστέλλω ἰδιαιτέρως, ὁσάκις ἔχω τι λόγου ἄξιον νὰ Τῷ διακοινῶ.

Εἰς τὸ ἓν τῶν δωματίων τοῦ Βασιλικοῦ γραφείου μοὶ ἔδειξε τὴν ἰδίαν εἰκόνα του, ἐλαιογραφίαν τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐλθούσης καὶ ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἐπί τινα χρόνον φιλοξενηθείσης Σουηδῆς τινος ζωγράφου καὶ μὲ ἠρώτησε πῶς μοὶ φαίνεται.

— Ἀρίστη τὴν τέχνην, εἶπον, καὶ ἡ ὁμοιότης κατὰ τὰ πλεῖστα ἐντελής, ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατὰ πάσας τὰς λεπτομερείας.

— Δηλαδή;

— Δηλαδὴ μοὶ φαίνεται ὅτι ἐχρωμάτισέ πως ὑπὲρ τὸ δέον τὸ ἄνω χεῖλος τῆς Ὑ. Μεγαλειότητος.

— Πῶς; Εἶναι ὁ μύσταξ μου. Δὲν τὸν βλέπεις; μοὶ εἶπε φέρων τὴν χεῖρα εἰς τὸ ἄνω χεῖλος· ἀλλ' οὐδὲν ἐκεῖ εὕρισκε νὰ στρίψῃ, ὡς καταφανὲς τῷ ἐποίει τὸ μειδίαμά μου.

Τέλος δὲ διέταξεν ἡ Α. Μ. καὶ ἐκόμισαν τὸ Βασιλικὸν βρέφος, εἰς ὅ, ὡς εἰς Διάδοχον τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου, προσέφερα τὰ σεβάσματά μου, μὴ γενόμενα ὅμως μετὰ πολλῆς προσηνείας δεκτά.

Ἀντήλλαξα δ' ἐπανειλημμένως ἐπισκέψεις καὶ μετὰ τῶν ξένων Πρέσβεων, ἐν οἷς ἦσαν ὁ Baude τῆς Γαλλίας, ὁ Ἔρσκιν τῆς Ἀγγλίας, ὁ Νοβικὸφ τῆς Ῥωσσίας, ὁ Τάκερμανν τῆς Ἀμερικῆς, παρὰ τοῖς πλείστοις αὐτῶν προσεκλήθην εἰς ἑσπερίδας καὶ γεύματα, καὶ μετὰ τῶν τριῶν πρώτων πολλάκις συνεζήτησα περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡμετέρων ὑποθέσεων καὶ τῇ 4ῃ ἐδείπνησα παρὰ τῷ Διευθυντῇ τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς, κ. Βυρνούφ, ἀνεψιῷ τοῦ μεγάλου ὁμωνύμου αὐτῷ Ἀσιογνώστου καί ποτε φίλου μου, τοῦ μέλους δὲ τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας, καὶ πολλὰ μετ' αὐτοῦ συνδιελέχθην περὶ τῆς ἀρχαίας τοπογραφίας τῶν Ἀθηνῶν, περὶ ἧς εὕρισκον παραδόξους καὶ ἐσφαλμένας τὰς ἰδέας του.

Εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας Ὑπουργοὺς καί τινας τῶν ἀντιπολιτευομένων ὑπέβαλα σχέδια περὶ ὀργανισμοῦ Θεάτρου, περὶ τοῦ Ζαππαίου καταστήματος τῶν ἐκθέσεων, περὶ Ἀκαδημίας, περὶ τῶν προσόντων τῶν ὑπαλλήλων, ὑπόθεσιν ἐγκαταλειφθεῖσαν καὶ λησμονηθεῖσαν, ἀφ' ἧς ἐποχῆς εἶχον ἑλκύσῃ ἐπ' αὐτῆς τὴν προσοχὴν καὶ ἐνέργειαν τοῦ Ὑπουργείου, οὗ ἀπετέλουν μέλος.

Τέλος δὲ τῇ 12 Φεβρουαρίου, ἡμέρᾳ Πέμπτῃ, διανυκτερεύσας παρὰ τῷ κ. Βαλτατζῇ, ἠγέρθην καὶ ἀπῆλθον, χωρὶς οὐδένα νὰ ἐξυπνίσω, περὶ τὰς τρεῖς μετὰ τὸ μεσονύκτιον, κατέβην εἰς Πειραιᾶ, καὶ ἀπέπλευσα εἰς τὰς 5 τὸ πρωῒ ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου, τοῦ «Νείλου» ἀπάγων τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι ἀνυπερθέτως θὰ εἶχον τὴν διαταγὴν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ὑποθέσεως τῆς ἐθνικότητος, δι' ἣν πρὸ πάντων εἶχε κριθῇ ἀναγκαία ἡ ἀποστολή μου εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μετ' ἀρίστην δὲ θαλασσοπλοΐαν, τὴν Παρασκευὴν 13ην, εἰς τὰς 5 ½ μ. μ. ἀφίχθην εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ κατέλυσα, εἰς ἃ καὶ ἄλλοτε δωμάτια τοῦ ξενοδοχείου τοῦ Βυζαντίου.

Ἐνταῦθα, εἷς τῶν ὁμογενῶν, ὃν συνέπεσε νὰ ἔχω γείτονα ἐν τῷ ξενοδοχείῳ, μοὶ ἔδειξεν ἀξιόλογόν τι ἔργον τέχνης, ὃ δι' ἀγορᾶς ἐκτήσατο, ψηφόθετον προτομὴν γυναικὸς κρατούσης βρέφος, Παναγίας, θὰ ἔλεγον, ἂν εἶχε περὶ τὴν κεφαλὴν τὴν ἀκτινοβόλον λεγομένην ***δόξαν*** ἢ ἄλλο τι γνώρισμα διακριτικόν, ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἦν μεγάλης καλλονῆς, τέχνης ἁβρᾶς καὶ ἀνέτου, καὶ οὐδὲν εἶχε τῆς τραχύτητος τῆς βυζαντινῆς ἁγιογραφίας. Μοὶ εἶπε δ' ὅτι ἠγόρασε τοῦτο ἀντὶ ἑνὸς μεδζιτίου, ὀθωμανικοῦ εἰκοσαδράχμου, παρ' ὀθωμανοῦ, ὅστις, ὡς τῷ εἶπεν, εἶχε κόψῃ αὐτὸ ἐκ τοῦ τοίχου μικροῦ ὀθωμανικοῦ προσκυνήματος, κειμένου ἐντὸς τῆς Χρυσῆς Πύλης.

Ἡ εἰκών, ἀποδεικνύουσα ὅτι τῆς Βυζαντινῆς τέχνης τὰ ἄριστα προϊόντα δὲν ἀπεῖχον τοσοῦτον τῆς ἀπ' αὐτῆς ἀναπτυχθείσης Ἰταλικῆς, ὅσον γενικῶς ἐκλαμβάνεται, καὶ ἀνεπόλησεν ὅ,τι μοὶ εἶχε ποτὲ ἐπιστείλῃ ὁ φίλος μου Σκ. Βυζάντιος, ὁ διαπρεπὴς γνώστης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, περὶ τῆς ὑπάρξεως μικροῦ τινος καὶ ὀλίγον γνωστοῦ ὀθωμανικοῦ ναοῦ, ὅστις ἦν ἀρχαία χριστιανικὴ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Εἰρήνης καὶ περιεῖχε τοιχογραφίας ἐκτάκτους διὰ τὸ κάλλος των.

Παρευθύς, τὴν ἐπιοῦσαν, ἐπορεύθην εἰς τοῦ Μεγάλου Βεζίρου, ἀποδυθεὶς εἰς τὸν δυσχερῆ ἀγῶνα τοῦ νὰ μεταπείσω αὐτόν, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἐθνικότητος, εἰς παραχωρήσεις ἔτι ἀνωτέρας, ἐκείνων, ἃς ἐγὼ αὐτὸς πρὶν ἐζήτουν, καθ' ἃς εἶχον διατα-

γάς, καὶ ἔχαιρον βλέπων αὐτὸν ἐνδοτικώτερον βαθμηδόν. Ὠφεληθεὶς δὲ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης, τῷ παρέστησα, ὡς ἐν παρόδῳ λέγων, πόσον ἀσύμφορον δι' αὐτὴν τὴν ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν ἦν καὶ κακῶς αὐτὴν εἰς τὴν πεφωτισμένην Εὐρώπην συνίστα, τὸ νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν καταστροφὴν τῶν ἀρχαίων μνημείων, τῶν ὅσα μάλιστα κατέχει ὑπὲρ τοῦ ἰδίου αὐτῆς θρησκεύματος, καί, ἀρνουμένῳ, τῷ διηγήθην τὴν ἱερόσυλον ἀποκοπὴν τῆς ψηφοθέτου εἰκόνος, ἐξηγήσας αὐτῷ καὶ τὴν ἐξαιρετικὴν καλλιτεχνικὴν σπουδαιότητα τῶν τοιχογραφιῶν ἐκείνου τοῦ προσκυνήματος. Ἀφ' οὗ δ' ἐρωτήσας με ἔμαθεν ὅτι τὸ Τζαμίον ἐκαλεῖτο ***Κεχριέ,*** ἐσημείωσε τοῦτο καὶ εἶτα τὰς παλάμας κτυπήσας, ἐκάλεσεν ἐνώπιόν μου ὑπάλληλόν τινα τοῦ ὑπουργείου, τῷ ὡμίλησε τουρκιστί, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἐνήργησε πρὸς εὐχαρίστησίν μου.

Μετὰ μεσημβρίαν δέ, διηγηθεὶς τὰ τῆς συνεντεύξεώς μου εἰς τὸν διάσημον διὰ τὴν παιδείαν του καὶ ἰδίως διὰ τὰς περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν σπουδάς του ἰατρὸν κ. Πασπάτην, τὸν παρεκίνησα νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὴν ἐπιοῦσαν τὰς περιέργους καὶ διὰ τῶν προσπαθειῶν μου, ὡς ἤλπιζον, σωθείσας ἁγιογραφίας, καὶ ἐπορεύθημεν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ τζαμίου, ὃ εὕρομεν μέν, ἀλλὰ κλειστόν, καὶ ὁ ἰμάμης, ὁ Ὀθωμανὸς ἱερεὺς αὐτοῦ, ἔλειπε. Διά τινων φιλοδωρημάτων ὅμως κατωρθώσαμεν νὰ εὑρεθῇ καὶ προσέλθῃ· ἀλλὰ ν' ἀνοίξῃ τὸν ναὸν δὲν συγκατετίθετο. Νομίζων δ' ὅτι ἐνόουν τῆς ἀρνήσεως τὴν αἰτίαν, τῷ ὑπεσχέθην τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει πανίσχυρον ***Βαχτσίσιον*** (φιλοδώρημα). Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο τὸν ἔκαμψε, καὶ τέλος μᾶς εἶπεν ὅτι αὐστηρὰν διαταγὴν εἶχε λάβῃ χθὲς τὸ ἑσπέρας παρὰ τοῦ Βεζίρου εἰς οὐδένα νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν εἴσοδον τοῦ τζαμίου. Ἰδοὺ λοιπόν, τῆς ἀπαγορεύσεως ἤμην ἐγὼ αὐτὸς ὁ αἴτιος. Τοῦτο κατώρθωσα νὰ καταστήσω εἰς τὸν Ἰμάμην καταληπτόν, προσθήκῃ καὶ εὐγλώττου φιλοδωρήματος, καὶ οὕτως εἰσήλθομεν εἰς ἀπηγορευμένον ἱερόν, ὡραίαν μικρὰν βυζαντινὴν ἐκκλησίαν, ἔχουσαν τοὺς θόλους καὶ τὰ ἀμέσως ὑπ' αὐτοὺς μέρη τῶν τοίχων κεκαλυμμένα ἐν μέρει ὑπὸ ζωγραφιῶν, ἐν μέρει δ' ὑπὸ ψηφιδωτῶν, ἐξαιρέτου τέχνης καὶ ἀβιάστου, οἷα, καθ' ὅσον γνωρίζω, εἰς οὐδὲν ἄλλο Βυζαντι-

νὸν μνημεῖον ἀπαντᾶται. Τὸ δὲ περίεργον, οἱ Ὀθωμανοὶ δὲν ἐπέχρισαν τὰς τοιχογραφίας ταύτας, ὡς εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ τὰ λοιπὰ αὐτῶν ἐξ ἐκκλησιῶν μετατραπέντα προσκυνητήρια. Ἀγνοῶ δ᾽ ἂν ἡ αὐτὴ αὐστηρότης τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς εἰσόδου καὶ τῆς προστασίας τῶν τοιχογραφιῶν ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησίν μου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐπεσκέφθην δὲ καὶ τὸν Αἰγύπτιον Πρωθυπουργὸν Νουβὰρ πασᾶν, Ἀρμένιον ἐκ Σμύρνης, ἐπιδημήσαντα εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ εὗρον αὐτὸν ἄνδρα εὐάρεστον καὶ νοήμονα· ἀλλ᾽ ἡ κοινὴ φήμη τὸν ἔλεγεν οὐχὶ αὐστηρῶς φιλαλήθη· μετὰ δύω δ᾽ ἡμέρας συνεγευμάτισα μετ᾽ αὐτοῦ, τοῦ Γάλλου πρέσβεως Βουρὲ καὶ ἄλλων εἰς τὴν Λαίδης Ὀβάρθ, διακεκριμένης Ἀγγλίδος, ἣν εὐχαρίστως ἐπεσκεπτόμην, ὡς καὶ τὸν σύζυγον αὐτῆς, ἐν ᾧ τὸν ἀδελφὸν τούτου, τὸν Ναύαρχον τῆς Τουρκίας γενόμενον, διαβόητον Ὀβὰρτ πασᾶν, ἀπέφυγον πάντοτε νὰ ἰδῶ καὶ γνωρίσω.

Τὴν ἑσπέραν τῆς πρώτης Κυριακῆς, μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου, προσεκλήθην ὑπὸ τῆς οἰκογενείας τοῦ φίλου ἰατροῦ Κωνστ. Καραθεοδωρῆ εἰς συναναστροφήν, εἰς ἣν μοὶ εἶχε παρασκευασθῇ ἡ ἀπροσδόκητος χαρὰ τοῦ ν᾽ ἀκούσω τὴν χαριεστάτην θυγατέρα τοῦ οἰκοδεσπότου, Καν Ἄββοτ, ψάλλουσαν τοὺς ἐμοὺς χοροὺς τοῦ Κουτρούλη κατὰ μουσικὴν ἐν ἀγνοίᾳ μου συντεθεῖσαν ὑπὸ τοῦ συζύγου της.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν διεδόθη ὅτι εἰς μίαν οἰκίαν τοῦ Σταυροδρομίου τὰ ῥόπτρα τῆς ἐξωθύρας ἐκρότουν ἐπανειλημμένως καὶ πᾶσα ἔρευνα τοῦ κρούοντος ἀπέβαινε ματαία, ἡ δὲ κροῦσις ἤρχιζε πάλιν ἅμα ἐμακρύνοντο οἱ ἐρευνῶντες. Συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Τηλεμάχου Καραθεοδωρῆ, ἑνὸς τῶν υἱῶν τοῦ ἰατροῦ Κωνσταντίνου, ἀπῆλθον καὶ ἐγὼ εἰς ἀναζήτησιν τῆς οἰκίας, ἀλλὰ δὲν τὴν εὗρον. Παρὰ λίαν ἀξιοπίστων γειτόνων ὅμως ἤκουσα μετὰ ταῦτα βεβαιούμενον τὸ συμβάν.

Μεταξὺ τῶν μεγάλων δαπανῶν, ἃς ἀπαιτεῖ ἡ θέσις τῶν διπλωματῶν, καὶ μάλιστα ἡ τοῦ Ἕλληνος Πρέσβεως ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπίσημον θέσιν κατέχουσι τ᾽ ἀναπόφευκτα βοηθήματα. Οὕτω, μόλις ἐπανῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ

κατέβαλα 200 γρόσια εἰς τὴν Φιλόπτωχον Ἑταιρείαν, 60 φράγκα τῇ Κα Ψάθη διὰ τὸ σχολεῖον τῶν κορασίων, οὗ προΐστατο, 240 γρ. καὶ ὑλικὰ διὰ τὸ μάθημα τῆς ζωγραφικῆς εἰς τὸ ἐν Βουγιούκδερε Παρθεναγωγεῖον, κτλ. ὡς καὶ 50 φράγκα διὰ τὰ Ἰταλικὰ σχολεῖα, διότι, παρακληθεὶς ὑπὸ τοῦ συναδέλφου μου Κου Βαρβολάνη, δὲν ἐδυνάμην νὰ τῷ ἀρνηθῶ.

Κατὰ τὴν 1ην δὲ Ἀπριλίου μετῴκησα πάλιν εἰς Νεοχώριον, εἰς ἣν καὶ τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχον ἐνῳκιασμένην καλὴν οἰκίαν, μεθ᾽ ὡραιων ἐπίπλων, τοῦ Κου Τιγκίρ.

Τῇ δ᾽ ἐπιούσῃ κατεθορύβησε καὶ ἐμὲ καὶ πᾶν τὸ Ἑλληνικὸν κοινὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ εἴδησις τοῦ φοβεροῦ ληστρικοῦ ἐγκλήματος, τοῦ συμβάντος ἐν Μαραθῶνι, καὶ οὗ τὸ ἀπαίσιον ἀποτέλεσμα, δυστυχῶς ἐπενεχθὲν καὶ ὑπὸ τῆς ἀκρίτου ἐπεμβάσεως τοῦ ἐν Ἀθήναις Πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, ὑπῆρξεν ὁ φόνος ἐπιφανῶν ξένων, καὶ αὐτοῦ τοῦ νεαροῦ Γραμματέως τῆς Πρεσβείας. Περὶ τοῦ κακουργήματος δὲ τούτου ἤκουσα τῇ 19ῃ Ἀπριλίου τὸν ἱεροκήρυκα τῆς Ἀγγλικῆς ἐκκλησίας, ἐξ ἄμβωνος ἀγορεύοντα, πολιτικὸν μᾶλλον ἢ θρησκευτικὸν λόγον, τῇ Ἑλλάδι δὲ ἐπιρρίπτοντα πᾶσαν τὴν εὐθύνην τῆς συμφορᾶς, διότι ἠγνόει τὰ καθέκαστα τῶν συμβάντων, καὶ ὅτι ἡ τύψις τοῦ συνειδότος τοῦ Πρέσβεως κ. Ἔρσκιν ἐβύθισεν αὐτὸν εἰς μελαγχολίαν ὅμορον τῆς φρενοβλαβίας, καὶ ἐβίασε τὴν Κυβέρνησίν του νὰ τὸν μετακαλέσῃ ὑπὸ πρόσχημα μεταθέσεως. Περὶ τοῦ ἀπαισίου τούτου συμβάντος ἔγραψα μακρὰν πραγματείαν γαλλιστὶ καὶ ἔπεμψα αὐτὴν τῇ Κα Blaze de Bury εἰς Παρισίους, μετὰ παρακλήσεως νὰ μεριμνήσῃ περὶ δημοσιεύσεως αὐτῆς. Πολλοὺς δὲ κατέβαλα κόπους, ἵνα ἐλαττώσω τὴν κακίστην ἐντύπωσιν, ἣν λίαν ἀδέξιον ἔγγραφον τοῦ ἡμετέρου Ὑπουργείου περὶ τῆς συμφορᾶς ταύτης ἐνεποίησε καὶ εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει Διπλωματικὸν Σῶμα, ὡς καὶ πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀφίχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐξ Ἀγγλίας ἐπανερχόμενος, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σύρου κ. Λυκοῦργος, ὅστις, διὰ Βιέννης διαβάς, μοὶ διεκόμισε τὴν συμβουλὴν τοῦ συναδέλφου μου Ὑψηλάντου, ὅτι ὁ Πατριάρχης θὰ ἦν φρόνιμον

νὰ παραδεχθῇ τὸ περὶ Βουλγαρικοῦ κλήρου φιρμάνιον, ἐν ᾧ ἡ Α. Π., ἐντελῶς τἀναντία φρονοῦσι, εἶχεν ἄντικρυς ἀπορρίψῃ αὐτό, οὐδὲ κἂν εἰς τὰς ἐμὰς προτροπὰς περὶ μετριοπαθοῦς καὶ συμβιβαστικῆς πορείας ἐνδίδουσα.

Πρὸ πάντων ὅμως ἠσχόλει τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Λυκοῦργον ἡ ἰδέα τῆς ἑνώσεως τῶν δύω ἐκκλησιῶν, τῆς ὀρθοδόξου καὶ τῆς τῶν διαμαρτυρουμένων, περὶ ἧς πολλὰ εἶχε διαλεχθῆ ἐν Ἀγγλίᾳ μετὰ τῶν διαπρεπεστέρων ἐκεῖ κληρικῶν, καὶ πολλὰ εἶχον ἀπαγγελθῆ, δημοτικότητα αὐτῷ ἐν Ἀγγλίᾳ περιποιήσαντα.

Ἑσπέραν δέ τινα, εἰς πολυτελὲς δεῖπνον τοῦ Γ. Ζαρίφη, ἤρξατο, «μεταξὺ τυροῦ καὶ ἀπίου», πολλὰ περὶ τοῦ θέματος τούτου εἰς ἐπήκοον τῶν συνδαιτυμόνων ἐκτιθέμενος καὶ λέγων, ὅτι ὑπεσχέθη καὶ καθῆκον νομίζει νὰ πράξῃ πᾶν τὸ ἐφ᾽ ἑαυτῷ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἀξιολόγου τούτου σκοποῦ. Ἀλλά, παρακαθήμενος καὶ ἐγὼ εἰς τὴν τράπεζαν, δὲν ἐδυνήθην· οὐδ᾽ ἐνόμισα ὀρθόν, νὰ τηρήσω σιγήν, ἀλλ᾽ ἐτόλμησα, καίτοι ἀθεολόγητος, νὰ τῷ ἀντιτάξω, ὅτι ἡμεῖς οὐδὲν ἐδυνάμεθα ἄλλο ὑπὲρ τῆς ἑνώσεως, εἰμὴ τὰς πύλας τῆς ἐκκλησίας ἀνοικτὰς ἔχοντες, νὰ δεχώμεθα μετ᾽ ἀδελφικῆς χαρᾶς πάντας τοὺς εἰσιόντας. Ἡμεῖς, τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν, οὐδ᾽ ἐπλάσαμεν, οὐδὲ δικαίωμα ἔχομεν καθ᾽ ὅ,τι δήποτε νὰ μεταρρυθμίζωμεν, ἀλλὰ καθῆκον ν᾽ ἀκολουθῶμεν ὅ,τι ἔδοξε παντὶ τῷ χριστιανισμῷ, καὶ αὐτὸς ἐθέσπισεν εἰς τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους. Τοῦτο ἀποτελεῖ καὶ τὴν ὑπέροχον δύναμιν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην. Ἡ ἔκφρασις τῆς τοιαύτης μου γνώμης διεῖδον ὅτι δὲν εὐηρέστησε τὸν διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ παιδείαν του μᾶλλον ἢ διὰ τὴν εὐθυκρισίαν του διαπρέποντά ποτε φίλον καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ συνάδελφόν μου. Ἀλλ᾽ εἶχον νὰ ἐπιδείξω ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τὸν λόγιον Ἄγγλον θεολόγον, ὅστις ἐκ τούτων τῶν ἀρχῶν ὁρμηθείς, κατετάχθη εἰς τὸ ἡμέτερον Πατριαρχεῖον.

Τῇ δὲ 26ῃ Ἀπριλίου, εἰς τὴν ἐν Φαναρίῳ Λέσχην «Μνημοσύνην» ἠγόρευσα, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ μέλους αὐτῆς κ. Βουτυρᾶ, ἐπὶ δύω ὥρας περὶ τοῦ θέματος τῆς ἀρχαίας μουσικῆς· μεθ᾽ ὅ, μεταβὰς εἰς τὸ πατριαρχεῖον, προέτρεψα τὴν Α. Παναγιότητα νὰ μεριμνήσῃ, εἰ δυνατόν, περὶ συστάσεως Ἐκκλησια-

στικοῦ Μουσείου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλὰ μοὶ ἀντέταξε τοὺς πολλούς του περισπασμοὺς καὶ τοῦ Πατριαρχείου τὴν ἀχρηματίαν.

Ἰδιωτικῶς δ᾽ ἠσχολούμην, μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου, ὁσάκις αἱ δημόσιοι ἐργασίαι καὶ αἱ ἀτελεύτητοι ἐπισκέψεις μοὶ τὸ ἐπέτρεπον, εἰς ἀναθεώρησιν τῆς τραγῳδίας ***Φροσύνη***, ἣν εἶχον γράψῃ κατ᾽ ἀρχάς, ὅτε ἐμαθήτευον ἐν Μονάχῳ, εἰς γλῶσσαν χυδαιοτέραν, κατήρτισα δὲ τότε οἵαν ἐξέδωκα αὐτὴν μετέπειτα εἰς τὰ ***Ἅπαντα.*** Ἠθέλησα δὲ ν᾽ ἀρχίσω καὶ τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀρχαίων Πολιτευμάτων, καὶ παρέδωκα τὴν ἀρχὴν αὐτῆς εἰς τὸν τυπογράφον Κορομηλᾶν, ἀλλ᾽ οὗτος δὲν προέβη τότε εἰς τὴν ἐργασίαν.

Τῆς 29ης τὸ πλεῖστον διῆλθον ἐντρυφῶν εἰς τὴν πλουσιωτάτην βιβλιοθήκην τοῦ κ. Ψυχάρη, κατακλεισθεὶς εἰς αὐτὴν δι᾽ ὅλης τῆς ἡμέρας μέχρι τῆς ὥρας τοῦ γεύματος, τὴν δὲ 30ην ἀφιέρωσα εἰς ἐκδρομὴν κατὰ τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τοῦ κ. Μόῤῥις, Πρέσβεως τῆς Ἀμερικῆς, καὶ μετὰ τοῦ ἀρχαιογνώστου κ. Πασπάτη. Καὶ κατ᾽ ἀρχὰς μὲν εἰσήλθομεν διὰ τῆς καλουμένης Ξυλόπορτας τοῦ ἐγκαρσίου τείχους, κατὰ τὸ «***Ἵππις***», καὶ οὐ μακρὰν ἀπηντήσαμεν τὴν φυλακὴν τοῦ ***Ἀνεμᾶ***, σκοτεινὸν ὑπόγειον ὑπ᾽ ἀρχαῖον πύργον· εἶτα δὲ προσήλθομεν εἰς τὸ ἐκ τοῦ παρακειμένου Φρενοκομείου γνωστὸν «***Ἐγρίκαπι,***» τὴν ἀρχαίαν ***Πύλην τῆς Ἀργυρολίμνης,*** διατηροῦσαν τρεῖς βυζαντινὰς προτομάς. Ἡ δ᾽ ἐπομένη ***Κιρνόπορτα*** ἐστὶν ἀπαισίως ἀξιομνημόνευτος, διότι δι᾽ αὐτῆς εἰσήλασαν τὸ πρῶτον οἱ Ἀσιανοὶ κατακτηταὶ εἰς τὴν πόλιν τοῦ Κωνσταντίνου. Πρὸ πάντων δὲ πένθιμον διατηρεῖ τὴν φήμην ἡ ἐπομένη ***Πύλη τοῦ Ῥωμανοῦ,*** τουρκιστὶ ***Τόπ-καπι*** λεγομένη, διότι ἀπέναντι αὐτῆς εἶχε στήσῃ ὁ Μωάμεθ τὸ γιγαντιαῖον αὐτοῦ πυροβόλον, καὶ πιθανῶς καὶ τὴν ἰδίαν σκηνὴν εἰς τὸν ἐκεῖ που σωζόμενον σωρόν, ὅστις ***Μάλτεπε*** ὀνομάζεται. Εἰς τὴν πύλην δ᾽ αὐτήν, ἀφ᾽ ἧς ἤρχετο, πρὸς δυσμὰς χωροῦσα ἡ ὑγρὰ τάφρος, ἠγωνίσατο τὸν τελευταῖον ὑπὲρ πατρίδος ἀγῶνα, καὶ ἀπέθανε τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον ὁ τελευταῖος Κωνσταντῖνος, καὶ παρ᾽ αὐτῷ ὁ γενναῖος αὐτοῦ στρατηγός, ὁ ἐμὸς προπάτωρ Ῥαγκαβῆς, οὗ ἡ μνήμη μόνον ἐπ᾽ ἐσχά-

των ἀνέζησεν, ἐν ἀρχαίῳ πρό τινων ἐτῶν ἀνευρεθέντι χειρογράφῳ διατηρηθεῖσα.

Ἐντὸς δὲ τῆς πύλης ταύτης ἦν ἡ Ἐκκλησία τῆς ***«Χώρας»*** λεγομένη, ἥν, εἰς ὀθωμανικὸν προσκύνημα, τὸ ***Καχριὲ τζαμισί,*** μετασκευασθεῖσαν, ἣν ἐκείνη, περὶ ἧς ἀνωτέρω εἶπον, ὅτι εἶχον τὴν εὐτυχίαν νὰ διασώσω τὰ καταστρεφόμενα ὡραῖα ψηφοθετήματα. Οὐ μακρὰν δὲ κεῖται ἀρχαία ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, διατηρήσασα, ὡς κειμήλια, δύω παλαιότατα εὐαγγέλια.

Ὀπίσω δὲ τοῦ πύργου τοῦ Ἀνεμᾶ, κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ Κερατίου, ἐπεσκέφθημεν ὑψηλὸν ἄνδηρον, ἐφ᾽ οὗ ἐπεκάθητο ἄλλοτε τὸ καὶ εἰς ἕδραν τῶν Αὐτοκρατόρων χρησιμεῦον Μοναστήριον τῶν Βλαχερνῶν, μεθ᾽ ἁγιάσματος διατηρουμένου.

Τῇ 2 Μαΐου εἶχον τὴν χαρὰν νὰ ἑστιάσω παρ᾽ ἐμοὶ τὴν ἀρχαίαν φίλην τῆς οἰκογενείας ἡμῶν κυρίαν Μιμῆ, μετὰ τοῦ γαμβροῦ της Γενίσαρλη, οὐδαμῶς προβλέπων ὅτι ἔβλεπον ἀμφοτέρους τὸ τελευταῖον, καὶ ὅτι, ἐπιστρέφων εἰς Ἀθήνας, δὲν θὰ τοὺς εὕρισκον πλέον ἐν τοῖς ζῶσιν.

Ἀλλὰ φεῦ! Ὁποία τότε ἀπαραμύθητος θλίψις μοὶ ἐπεφυλάττετο, ἥτις καὶ ἤδη, ὅτε μετὰ τοσαῦτα ἔτη ταῦτα χαράττω, σπαράττει τὴν καρδίαν μου, καὶ μοὶ ἀποσπᾷ θερμὰ δάκρυα. Τῇ τετάρτῃ Μαΐου, ὡς κεραυνὸς ἐπέσκυψεν ἐπ᾽ ἐμέ, ἡ ἀποτρόπαιος ἀγγελία, ὅτι ἡ φιλτάτη μοι ἀδελφὴ Ῥαλοῦ, μεθ᾽ ἧς παιδιόθεν καὶ δι᾽ ὅλου τοῦ βίου τρυφερωτάτη μὲ συνέδεεν ἀγάπη, ἣν πρὸ ἐτῶν μακρὰν ἡμῶν μετὰ τοῦ ἀνδρός της ἀποῦσαν, οὐδὲ στιγμὴν ποτὲ ἐλησμόνουν, ὁ ἄγγελος τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀγαθότητος, ἀπεβίωσεν ἐν Χαλεπίῳ, μετ᾽ ἀσθένειαν ὀλιγοήμερον, ἧς οὐδὲ τὴν φύσιν, οὐδὲ τὰς λεπτομερείας ποτε ἔμαθον, διότι οὐδὲν περὶ τούτων μοὶ ἔγραψεν ὁ ἐκεῖ ὡς Πρόξενος τῆς Ἀγγλίας διατρίβων σύζυγός της Ἑρρῖκος Σκήν, ὃν ἐκείνη ἐλάτρευεν, ὅστις ὅμως μετ᾽ ὀλιγώτερον τοῦ ἔτους χρόνον ἐνυμφεύθη τὴν θεράπαινάν της, λαβὼν ἐκείνης τὸ θρήσκευμα, καὶ γενόμενος καθολικός. Οὐκ ὀλίγα δὲ πράγματα ἔσχον, ἀλληλογραφῶν μετὰ τοῦ Ἁγίου Χαλεπίου, ἵνα κἂν ἡ κηδεία τῆς ἀγαπητῆς μου ἀδελφῆς τελεσθῇ ἀξιοπρεπῶς ὑπὸ τῆς ἡμετέρας μητρὸς ἐκκλησίας, καὶ οὐχί, ὡς

ἤθελεν ὁ σύζυγός της καὶ ἡ θεραπαινίς, ὑπὸ καθολικῶν ἱερέων. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τοῦ βίου μου ἦν ἓν τῶν ὀδυνηροτέρων ἐξ ὅσων ποτε ὑπέστην, καὶ ἔτρεφον ἐν ἐμαυτῷ τὴν πεποίθησιν τότε ὅτι μετ᾽ οὐ πολὺ θὰ ἠκολούθουν τὴν πεφιλημένην μου ἀδελφήν, μικρὸν προηγηθεῖσάν μου εἰς τοὺς οὐρανούς.

Μετ᾽ ὀλίγας ἡμέρας μεγάλη συμφορὰ ἐνέσκυψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τῇ 24 Μαΐου μᾶς ἀνηγγέλθη ἐν Νεοχωρίῳ, ὅτι ἰσχυρὰ πυρκαϊὰ κατενέμετο τὸ Σταυροδρόμιον, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, καθ᾽ ἣν ἔτι ἐξηκολούθει, ἐμάθομεν ὅτι φοβερὰ ἦν ἡ συμφορά, ὅλας συνοικίας, σχεδὸν πάσας Ἑλληνικάς, ἀποτεφρώσασα, ὅτι πολλὰ ἀνθρώπινα θύματα ἔγιναν παρανάλωμα τοῦ πυρός, καὶ κατὰ χιλιάδας ἠριθμοῦντο οἱ περιφερόμενοι ἄστεγοι καὶ ἀχίτωνες, οἱ πάντα τὰ ἑαυτῶν ἀπολέσαντες. Ταῦτα μαθών, τὴν ἐπιοῦσαν ἀπὸ πρωΐας ἔσπευσα εἰς Σταυροδρόμιον, ἵνα φροντίσω περὶ ἐγκαταστάσεως ἐπιτροπῆς πρὸς βοήθειαν τῶν παθόντων, καὶ εἶχον ἀφορμὴν νὰ θαυμάσω τότε τινων τὴν ὅλως χριστιανικὴν ἀφοσίωσιν καὶ ἀνεπίδεικτον εὐποιΐαν. Ἰδίως δ᾽ ἔβλεπον τὴν γείτονά μου Καν Ζωὴν Βαλτατζῆ, ἥτις καθ᾽ ἑκάστην κατήρτιζε καὶ ἀπέστελλε μεγάλα δέματα ἐνδυμάτων, διάφορα περὶ αὐτῶν προφασιζομένην, καὶ μόνον μετὰ ταῦτα ἀνεκάλυψα ὅτι ἐλεηλάτει τὴν ἱματιοθήκην της, ἐν ἀγνοίᾳ πάντων τῶν περὶ αὐτήν, πέμπουσα κρυφίως καὶ ἀνωνύμως, ὃν εἶχε δεύτερον χιτῶνα, εἰς τοὺς παθόντας καὶ ἀγνοοῦντας πόθεν τὰ βοηθήματα τοῖς προήρχοντο. Ὅτε δ᾽ ὁ Γεν. Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος κ. Ἀϊβαζίδης, διϊδὼν καὶ μαθὼν παρὰ διαφόρων τὰς παντοίας ἀγαθοεργίας της, τῇ ἔπεμψε δι᾽ ἐμοῦ ἐπίσημον εὐχαριστήριον, μοὶ τὸ ἐπέστρεψεν ἡ εὐγενὴς γυνὴ μετὰ μεγάλης δυσαρεσκείας. Ἐγὼ δ᾽ ἐπὶ μακρὸν μετὰ τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τοῦ Γεν. Προξένου ἠσχολήθην περὶ τὴν ἐξεύρεσιν πόρων καὶ τὴν διανομὴν αὐτῶν εἰς περίθαλψιν τῶν θυμάτων τῆς δεινῆς συμφορᾶς.

Σπουδαῖον συμβὰν διὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διπλωματίαν ὑπῆρξε, κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, ἡ ἀγγελθεῖσα ἀναπλήρωσις τοῦ Πρέσβεως τῆς Γαλλίας κ. Βουρέ, ὅστις, καὶ αὐτὸς δυσθύμως διακείμενος, μοὶ εἶπεν ὅτι τὸ μέτρον προὐκάλεσεν ἡ Αὐτοκρά-

τειρα, συνεννοήσει μετὰ τοῦ Λεσσὲψ καὶ τοῦ Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου. Ἐθεώρει δ' αὐτὴν τόσῳ μᾶλλον, ὡς πολιτικὸν σφάλμα, καθ' ὅσον ὁ Marquis dela Guerronière, ὅστις τὸν ἀντικαθίστα, ἦν ***νομιμόφρων***. Καί, τῷ ὄντι, δ' οὗτος, ὅτε ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ κατὰ τὸν βραχὺν χρόνον τῆς ἐκεῖ διαμονῆς του, οὐδόλως μοὶ ἀπέκρυψε τὰ βουρβωνικά του φρονήματα, λέγων μοι ὅτι ὁ κεκλημένος, ἵνα σώσῃ τὴν Γαλλίαν θὰ ἦν Ἑρρῖκος ὁ Ε', ἂν ἀφρόνως δὲν εἶχε μόνος του κλείσῃ τὴν θύραν ἐμπρός του.

Ἐντὸς τοῦ Ἰουνίου ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἰς ἐμέ, δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον ὑπό τινος συστηθεῖσα, ἡ Κα Λουΐζα Collet, ποιήτρια πολὺ κατωτέρα, ἀφ' ὅ,τι ἡ ἰδία ἐνόμιζεν, ἄλλοτε ἴσως ὡραία, ἀλλὰ τότε λησμονοῦσα, ὅτι πρὸ πολλοῦ εἶχε μαρανθῆ τῆς νεότητός της τὸ ἄνθος, ἄκρως δὲ δημοκρατική, καὶ ἐπιστήθιος φίλη, ὡς διϊσχυρίζετο, τοῦ Βίκτορος Οὐγώ, ἀλλ' ἐν γένει μᾶλλον ξενότροπος ἢ εὐάρεστος. Οἵαν δήποτε ὅμως, ἵν' ἀνταποκριθῶ εἰς τὴν γενομένην μοι σύστασιν, τὴν παρουσίασα τῇ Κᾳ Βαλτατζῇ, ἥτις εὐμενέστατα τὴν ἐφιλοξένησε καὶ ἐξενάγησε.

Σπουδαιοτέρου δὲ προσώπου ἐπίσκεψις μ' ἐχαροποίησε κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, ἡ τοῦ ἐπισημοτάτου Γερμανοῦ γεωγράφου Kiepert.

Τῇ 24ῃ Ἰουνίου μετέβην εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ τότε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπισκεπτομένου καὶ εἰς ἓν τῶν χωρίων τοῦ Βοσπόρου οἰκοῦντος Ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, ὅστις φιλοφρονέστατα μ' ὑπεδέχθη, καὶ πολλὰ περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἑλλάδος εἴπομεν. Ἦν δ' ὁ Βόσπορος λίαν κυματόεις τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ τόσον ἰσχυρῶς παρέρριπτε τὸ τρίζυγόν μου ἀκάτιον, ὥστε ὁ ῥωμαλέος Δημήτρις, ὁ ἀρχικωπηλάτης μου, κατὰ τὴν ἐπάνοδον, ἱδρῶν ἀντεπάλαιε, καὶ ὁ ἴδιος, φαίνεται, οὐχὶ ἀνεπίφοβον βλέπων τὸν κυματισμόν.

— «Μοὶ φοβῆσαι, αὐθέντα» μοὶ εἶπε.

— Τίς σοὶ λέγει ὅτι φοβοῦμαι, τῷ ἀπεκρίθην. Κωπηλάτει. Ὅταν σὺ κάθησαι ἐκεῖ, τίποτε δὲν φοβοῦμαι.

Τοῦτο ἐδιπλασίασε τὰς δυνάμεις του, καὶ οὕτως ἐπεστρέψαμεν ἄνευ ὀλεθρίου τινὸς συμβάντος.

Τῇ δ' ἐπαύριον ἦλθεν ὁ Αὐλάρχης τοῦ Ἀντιβασιλέως, καὶ μετὰ τέσσαρας ἡμέρας καὶ αὐτὸς ὁ Ἀντιβασιλεὺς εἰς ἀπόδοσιν τῆς ἐπισκέψεως, ἀλλὰ δὲν μὲ ηὗρεν αὐτὸς κατ' οἶκον.

Τῇ 30ῇ δὲ Ἰουνίου, ἀφ' οὗ τὸ ἑσπέρας ἐν Πριγκήπῳ ἀπήλαυσα, ἀπὸ τοῦ ἐξώστου τῆς Κας Ψάθη (ἀνεψιᾶς τοῦ Βάμβα), πρὸς ἣν ὁ Ταντα λίδης μὲ ὡδήγησε, τοῦ μαγευτικοῦ φαινομένου ὁλικῆς ἐκλείψεως τῆς σελήνης, εἰς ἐντελῶς ἀνέφελον οὐρανόν, τῇ ἐπαύριον ἔπλευσα εἰς Χάλκην, ἵνα παρευρεθῶ εἰς τὰς ἐξετάσεις τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ἔνθα εὗρον τὸν Πατριάρχην καὶ πολυπληθὲς ἀκροατήριον. Καὶ πρῶτον μὲν ὡμίλησεν ὁ Διευθυντής, δοὺς λόγον τῶν ἐν τῷ ἔτει διδαχθέντων· εἶτα δ' ἐξέθηκεν ὁ κληρικὸς κ. Γλυκᾶς θεωρίας ὑπὲρ τῆς ἐφετῆς ἑνώσεως τῶν Διαμαρτυρομένων μετὰ τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, καὶ τέλος ἠκολούθησαν σπουδαῖαι ἐξετάσεις περὶ Δογματικῆς Θεολογίας καὶ περὶ Χριστιανικῆς ἠθικῆς. Ἀφ' οὗ δ' αὗται ἐπερατώθησαν, μόνος μείνας μετὰ τῆς Α. Παναγιότητος, συνδιελέχθην διὰ μακρῶν περὶ τῆς ἀξιώσεως τῶν Βουλγάρων πρὸς ἵδρυσιν ἐκκλησίας αὐτοκεφάλου, καὶ προσέτι, ζητήσας, ἔλαβον τὴν ἄδειάν του πρὸς τέλεσιν μνημοσύνου ἐν Χαλεπίῳ τῆς ἀποβιωσάσης παμφιλτάτης καὶ ἀνεπιλήστου ἀδελφῆς μου. Συνοδείᾳ δὲ τοῦ κ. Καλλιάδου, μετέβην ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἐμπορικὴν Σχολήν, καὶ παρεκάθησα καὶ εἰς ἐκείνης τὰς ἐξετάσεις· ἀλλ' αἱ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν δυνάμεις τῶν μαθητῶν τῆς τρίτης τάξεως μοὶ ἐφάνησαν ὁπωσοῦν ἀσθενεῖς.

Τῇ 3ῃ Ἰουλίου ἀφίκετο εἴδησις, ἥτις ἀνησύχησε πᾶσαν τὴν κοινωνίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐμὲ δ' ἐθορύβησεν ὑπὲρ πάντας. Ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ἰταλίας κ. Βαρβολάνης ἔλαβε τηλεγράφημα, ἀναγγέλλον τὴν κήρυξιν τοῦ Γαλλογερμανικοῦ πολέμου. Ἅμα τοῦτο μαθών, καὶ τὰς πολιτικὰς συνεπείας, καὶ τὴν θέσιν τῶν υἱῶν μου ἐν τῷ Πρωσσικῷ στρατῷ ἀναλογιζόμενος, ἔσπευσα πρὸς τὸν ἔτι ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμένοντα Κον Bourée, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχον αὐτὸν οἴκαδε. Ἦλθε δὲ τὴν ἐπαύριον αὐτὸς εἰς ἐμέ, πῦρ πνέων κατὰ τῆς αὐθαδείας (insolence) τῆς Πρωσσίας καὶ ὑπὸ πολεμικωτάτων ἐμφορούμενος διαθέσεων.

— «Τὸ ἐμάθατε;» μοὶ εἶπε. «Λοιπὸν ἔχομεν πόλεμον. Σεῖς, ὅστις γνωρίζετε τὰ κατὰ τὴν Γερμανίαν, εἰπέτε μοι, τίνας Γερμανικὰς χώρας πρέπει νὰ προσαρτηθῶμεν; Δὲν λέγω, ἐννοεῖται, τὰς παραρρηνίους, διότι ἐκεῖναι οἴκοθεν ἐννοοῦνται, ἀλλὰ τίνας ἐκ τῶν ἀνατολικωτέρων;»

— «Δυσκόλως», τῷ ἀπεκρίθην, «δύναμαι εἰς τοῦτο ν᾿ ἀποκριθῶ. Ἀλλὰ καὶ μοὶ ἐπέρχεται εἷς μύθος εἰς μνήμην, ὃν ἀνέγνων παρὰ τῷ Αἰσώπῳ καὶ τῷ Λαφονταίνῳ».

— «Τίς μῦθος;»

— «Περί τινος ἄρκτου, ἧς δὲν ἔπρεπέ τις νὰ πωλῇ τὸ δέρμα πρὶν ἢ τὸν φονεύσῃ».

— «Πῶς; Δύνασθε ν᾿ ἀμφιβάλλητε περὶ τοῦ θριάμβου μας;»

— «᾿Αφ᾿ οὗ ἐπέλθῃ», τῷ εἶπον, «ἔχετε καιρὸν ν᾿ ἀποφασίσητε περὶ τῶν προσαρτήσεων κατὰ τὰς περιστάσεις».

Οἱ δὲ Πρέσβεις τῆς ᾿Αγγλίας καὶ ᾿Ιταλίας, οὓς μετέπειτα ἐπεσκέφθην, ἦσαν ἥκιστα αἰσιόδοξοι ὑπὲρ τῆς Γαλλίας. Οὐδ᾿ ἡ ἐν Γερμανίᾳ κοινὴ γνώμη συνεφώνει μετὰ τῆς τοῦ κ. Πρεσβευτοῦ. Καθ᾿ ἅ, ὀλίγον μετὰ ταῦτα, μοὶ ἔγραφον οἱ δύω υἱοί μου, ὁ ᾿Αριστείδης καὶ Αἰμύλιος, γενικὴ ὑπῆρχεν ἐν τῷ Γερμανικῷ στρατῷ, ἐν ᾧ ἦσαν κατατεταγμένοι, ἡ πεποίθησις ὅτι, ἐν μὲν ταῖς πρώταις συμπλοκαῖς, θὰ ἐνίκα πιθανῶς τῶν Γάλλων ἡ δυσκαταμάχητος ὁρμὴ καὶ ἀνδρεία, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, ὅτι θὰ ὑπερίσχυε τῶν Γερμανῶν ἡ τάξις καὶ ὁ μετὰ προνοίας ὀργανισμός, εἰς ὃν μάτην προὐκάλει τῆς κυβερνήσεώς του τὴν προσοχὴν δι᾿ ἐκθέσεων, δημοσιευομένων καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων, ὁ ἐμβριθὴς ἐν Βερολίνῳ στρατιωτικὸς πληρεξούσιος Scheffel.

Καὶ ἐγὼ δ᾿ αὐτός, ἅμα μαθὼν περὶ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου, ὃν οἱ Γάλλοι προὐκάλεσαν καὶ ἐκήρυξαν, ἔσπευσα ν᾿ ἀγοράσω στρατηγικὸν χάρτην τῆς Γερμανίας, ἵνα παρακολουθῶ τὰς ἐν αὐτῇ πορείας τῶν μελλόντων νὰ εἰσβάλωσι γαλλικῶν στρατευμάτων. ᾿Αλλ᾿ ἀπώλεσα μάτην τὰ δι᾿ αὐτὸν δαπανηθέντα 20 φράγκα, διότι ἡμέραι μεθ᾿ ἡμέρας παρήρχοντο, καὶ οἱ Γάλλοι, οἵτινες ἐν Παρισίοις ἔψαλλον εἰς τὰς ὁδοὺς «à Berlin, à Berlin!» δὲν εἰσέβαλον, τότε πρῶτον ἀναγνωρίσαντες, ὅτι δὲν ἦσαν ἕτοι-

μοι. Ἠγόρασα δὲ τότε μετ᾽ ὀλίγον ἕτερον χάρτην, τὸν τῆς Γαλλίας, ὅτε ἔμαθον ὅτι οἱ προκληθέντες Γερμανοὶ αὐτοὶ εἰσέβαλον.

Ἐκ τῶν υἱῶν μου ἦν, ἐπὶ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, ὁ Ἀριστείδης ἀξιωματικὸς τοῦ Πρωσσικοῦ Μηχανικοῦ, ἐπιμελούμενος τὴν πρᾶξιν νὰ προσθέσῃ εἰς τὰς θεωρητικάς του σπουδάς, καὶ προτιθέμενος νὰ ὑπηρετήσῃ τ᾽ ἀπαιτούμενα τρία ἔτη, ἵν᾽ ἀποκτήσῃ τὸ δικαίωμα πρὸς κατάταξιν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἀκαδημίαν. Εἰ καὶ δὲν ἠγνόουν, ὅτι τὸ ἄριστον σχολεῖον τοῦ ἀξιωματικοῦ ἦν αὐτὸς ὁ πόλεμος, ἀλλὰ διὰ τὸν υἱόν μου προὐτίμων νὰ μείνῃ ἀμέτοχος τοῦ ἤδη ἀρχομένου, οὐ μόνον διότι ἤθελον νὰ ἐπιφυλάξῃ ἑαυτὸν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος του, ἀλλὰ καὶ καθ᾽ ὅσον δὲν ἐπεθύμουν νὰ τὸν ἰδῶ μετέχοντα πολέμου μεταξὺ δύο λαῶν φίλων καὶ εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τὰ συμβάντα ἐπῆλθον τόσον αἰφνίδια, καὶ αἱ διαταγαὶ ἐν Γερμανίᾳ μετὰ τόσης ταχύτητος ἐδόθησαν καὶ ἐξετελέσθησαν, ὥστε ἡ ἐπιστολή μου, δι᾽ ἧς τῷ ἔλεγον νὰ ζητήσῃ τὴν ἐξαίρεσιν καὶ παραίτησίν του, ἔφθασε πολὺ ἐξώρας, ἀφ᾽ οὗ αὐτὸς μετὰ τοῦ τάγματός του εἶχεν ἐκστρατεύσῃ καὶ ἦν μακρὰν ἤδη τοῦ Βερολίνου. Νὰ ζητήσῃ ὁ ἴδιος, ἄνευ τῆς ἐντολῆς μου, τὴν ἀποχώρησίν του ἀπὸ τοῦ στρατοῦ, ὅτε εἶχεν ἔλθῃ ἡ στιγμὴ τῆς ἐνεργείας καὶ τοῦ κινδύνου, ἐννοεῖται ὅτι ἦν ἀδύνατον, χωρὶς τοῦτο νὰ τῷ προσαφθῇ εἰς ἄνανδρον λιποταξίαν. Οὕτω λοιπόν, ἀντὶ νὰ ἔλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπ᾽ ἀδείᾳ, πρὸς ἐπίσκεψίν μου, ὡς τῷ ἔγραφον καὶ ὡς πρὸ τοῦ πολέμου προὐτίθετο, ἦν ἤδη εἰς στρατιωτικὴν πορείαν πρὸς τὰ σύνορα τῆς Γαλλίας.

Ὡς δὲ πρὸς τὸν Αἰμύλιον ἤμην ἀμέριμνος, διότι ἐμαθήτευεν ἔτι ἐν τῇ Στρατιωτικῇ Σχολῇ τοῦ Βερολίνου. Ἀλλ᾽ ἐκ τῶν ἐφημερίδων αἴφνης ἐπληροφορήθην ὅτι ἡ ἀνωτέρα τῆς σχολῆς τάξις, οἱ ***Ἐκλεκτοὶ*** λεγόμενοι (selecta), οἷς ἤδη συγκατηριθμεῖτο, διαταχθεῖσα ἀπῆλθε καὶ αὐτὴ εἰς τὴν ἐκστρατείαν, τῶν μαθητῶν προβιβασθέντων εἰς Ἀνθυπασπιστάς. Οὕτως ἀμφότεροι οἱ υἱοί μου ἀπῆλθον εἰς τὸν πόλεμον, ἐντελῶς παρὰ τὴν θέλησίν μου, ἣν ὅμως δὲν ὑπῆρξε δυνατὸν νὰ τοῖς διακοινώσω, καὶ σπανιωτάτας μόνον ἐλάμβανον παρ᾽ αὐτῶν εἰδήσεις, ἐπὶ μακρότατον

χρόνον καθυστερούσας, ὥστε, ὡς παρήγορον ἀγγελίαν ἐδέησε νὰ θεωρήσω, ὅτε ὁ Πρῶσσος συνάδελφός μου Κόμης Καϊζερλιγγ, τηλεγραφήσας, κατὰ παράκλησίν μου, μετὰ τὰς πρώτας αἱματηρὰς μάχας, ἔλαβεν ἀπάντησιν παρὰ τοῦ Πρωσσικοῦ Ὑπουργείου, ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν υἱῶν μου δὲν περιλαμβάνονται ἐν τοῖς καταλόγοις, οὔτε τῶν νεκρῶν, οὔτε τῶν τραυματιῶν.

Τῇ 10ῃ δ᾿ Ἰουλίου μοὶ ἀνηγγέλθη ἵδρυσις νέου Ὑπουργείου ἐν Ἑλλάδι, οὗ μετέσχον ὁ Δελιγεώργης, ὁ Χρηστίδης καὶ ὁ Ἀντωνόπουλος. Πρὸς πάντας γράψας ἰδιωτικῶς, ἔλαβον παρ᾿ αὐτῶν ἀπαντήσεις φιλοφρονεστάτας, ἃς μοὶ ἐκόμισεν ὁ υἱός μου Ἀλέξης, ἐπιστρέφων ἐξ Ἀθηνῶν, ἔνθα εἶχεν ἀπέλθῃ ἐπ᾿ ἀδείᾳ.

Ἡ εἰς τοὺς σταθμοὺς τοῦ Βοσπόρου μετακίνησις τῶν μεγάλων ἱστιοφόρων πλοίων ἐγίνετο συνήθως διὰ μικρῶν ἀτμοπλοίων ῥυμουλκῶν, διαφόρων ἐθνῶν σημαίας φερόντων, κατ᾿ ἄδειαν τῆς ἐγχωρίου ἀρχῆς· οὐδὲν δὲ τοιοῦτο ὑπῆρχεν Ἑλληνικόν. Συνεννοήθην, ἑπομένως, μετὰ τῶν ἐπισημοτέρων ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐμπόρων, καί, μετά τινας ἀντιστάσεις, τῆς ἀδείας ληφθείσης, ἠγοράσθη ῥυμουλκὸν ἀτμόπλοιον ἐν Σύρῳ ναυπηγηθέν, ὃ ἐκαλέσαμεν «Αὖραν». Τὴν δὲ σημαίαν αὐτοῦ συνήρμοσαν καὶ ἐκέντησαν φιλοκάλως τινὲς τῶν πρωτευουσῶν κυριῶν τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, καὶ αὕτη ἦν ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ σημαία, ἥτις μονίμως ἐκυμάτει ἐν τῷ Βοσπόρῳ καὶ ἀδιακόπως αὐτὸν διέπλεε.

Ἐντὸς τοῦ μηνὸς δ᾿ ἀπῆλθεν ὁ κ. Bourée καὶ ἔφθασεν ὁ διάδοχος αὐτοῦ κ. Laguerronière. Ὅτε δέ, καθ᾿ ὃ ***Πρεσβευτὴς*** (ambassadeur), ἐδέχθη ἐπισήμως παρουσιασθὲν εἰς αὐτὸν τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα, πρὸς ἐμὲ ἐδείχθη εὐγενέστατος, εἰπών μοι ὅτι γνωρίζει τὴν φήμην μου καὶ τὸ ἔνδοξον (!) μέρος, ὃ διεδραμάτισα ἐν Γαλλίᾳ, καὶ ὅτι πολλὰ περὶ ἐμοῦ τῷ εἶπεν ὁ κ. Λαβαλέττ. Ὡς δὲ πρὸς τὰ παρόντα πράγματα μοὶ διϊσχυρίσθη ὅτι μόνον ἡ νίκη τῶν Γάλλων δύναται νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰρήνην.

Ἀλλά, κατὰ τὴν 27ην, παρὰ τῷ κ. Βαρβολάνῃ, Πρεσβευτῇ τῆς Ἰταλίας, εἰς μέγα γεῦμα παρακαθήσας, εἰς ὃ ἦσαν κεκλημένοι Ὀθωμανοὶ Ὑπουργοὶ καὶ μεγιστάνες, καὶ πάντες οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πρεσβειῶν, πλὴν τῶν δύω διαμαχομένων, εὗρον γενικὴν ἐπικρα-

τοῦσαν γνώμην, ὅτι σωτηρίας ἐλπὶς δὲν ὑπῆρχε διὰ τὸν Αὐτοκράτορα τῶν Γάλλων. Ἐπὶ δὲ τοῦ γεύματος ἦλθεν ἡ Αὖρα καὶ ἠγκυροβόλησεν ἐπιδεικτικῶς ὑπὸ τὰ παράθυρα τῆς Πρεσβείας, ἀναπετάσασα τὴν σημαίαν της εἰς τὴν αὖραν τοῦ Βοσπόρου. Γείτονα δ᾽ εἶχον εἰς τὴν τράπεζαν τὸν Πρόεδρον τοῦ Συμβουλίου, Κιαμὶλ πασᾶν, χασμώμενον θορυβωδῶς, ὅπερ ἀπεδείκνυεν ὅτι δὲν διεσκέδαζε πολὺ πλησίον μου, ἀλλ᾽ ἐπίσης καὶ ὅτι δὲν εἶχε πολὺ ἁβρὰν τὴν ἀνατροφήν. Τούτου δὲ καὶ ἄλλα ἔδιδε δείγματα, ὡς ὅτε ἐζήτει νὰ τῷ φέρωσι πάγον, μὴ ὑπάρχοντα εἰς τὴν τράπεζαν.

Τῇ 20 Αὐγούστου ἐτηλεγράφησα τῷ Βασιλεῖ, συγχαίρων διὰ τὴν γέννησιν θυγατρός, τῆς νῦν χαριεστάτης Μεγάλης Δουκίσσης Ἀλεξάνδρας. Τῇ αὐτῇ δ᾽ ἡμέρᾳ ἡ σύζυγός μου, πληροφορηθεῖσα ὑπ᾽ ἐμοῦ ὅτι οἱ Πρῶσσοι προὐτίθεντο νὰ πολιορκήσωσι τὰ Παρίσια, ἀνεχώρησε πανοικὶ εἰς Ὀξωνίαν, πρὸς τὴν ἀδελφήν της Φηλικίαν, ἀφεῖσα τὴν οἰκίαν, μεθ᾽ ὅλης τῆς διασκευῆς, ὑπὸ τὴν φρούρησιν τῆς ὑπηρετρίας της. Ὅτε δέ, μετὰ τὴν ἐκπολιόρκησιν, εἰσέβαλον οἱ Γερμανοὶ εἰς τὴν πόλιν, εἷς τῶν πρώτων εἰσελθόντων ἦν ὁ ἡμέτερος Ἀριστείδης, καὶ ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς τὴν οἰκίαν, ἣν εὗρεν ἀκατοίκητον μέν, ἀλλὰ σώαν καὶ ἀνέπαφον.

Ὅτε δὲ τροπαιοῦχος ὁ Βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, ἀνηγορεύθη Αὐτοκράτωρ ἐν Βερσαλίαις ὑπὸ πάντων τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας, προκηρυξάσης τὴν ἰδίαν ἑνότητα, πάντα τὰ συνεκστρατεύσαντα Συντάγματα ἔπεμψαν ἀξιωματικούς, ὡς ἀντιπροσώπους, εἰς τὴν μεγάλην καὶ ἱστορικὴν ταύτην τελετήν, καὶ τὸ τοῦ Μηχανικοῦ, εἰς ὃ ὁ Ἀριστείδης ἀνῆκεν, ἔπεμψεν αὐτόν, ὅπερ ἦν τιμὴ ἐξαιρετικὴ διὰ ξένον.

Ὁ δὲ Πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας, ὃν καὶ ὡς γείτονα καὶ διὰ τὴν σπουδαιότητα τῶν καιρῶν συνεχέστατα ἔβλεπον, συνιδών, πόσον μάταιαι ἦσαν αἱ πρῶταί του προσδοκίαι, ἤλπιζεν ἤδη τὴν εἰρήνην ἐκ τῆς περιοδείας τοῦ Θιέρσου εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς αὐλάς· ἀλλὰ τὴν ἐπανάκαμψιν τῆς νομίμου βασιλείας ἔβλεπε πλέον ἀδύνατον, καὶ ἀπηλπίζετο, ἐννοῶν ὅτι ἡ Γαλλία θὰ μείνῃ παραδεδομένη τοῖς δημοκράταις, οἷς ἀπέδιδε τὴν διὰ τοὺς Γάλλους ὀλεθρίαν ἑνότητα τῶν Γερμανῶν καὶ τὴν τῶν Ἰταλῶν.

Ὡς πρὸς τὰς ὑποθέσεις τῆς ὑπηρεσίας, ἐννοῶν ὅτι ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις, μὴ φοβουμένη ἡμᾶς, μικρὰν ἔδιδε προσοχὴν εἰς τὰς ἡμετέρας ἀπαιτήσεις, ἢ, κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῇ, ὑπέσχετο μέν, ἀλλ᾽ οὐδὲν ἐξετέλει, ἐνόμισα ὅτι συμφερώτερον θὰ ἦν ἡμῖν ἂν, ἐν πολλοῖς, συνεδέομεν τὰ ἡμέτερα συμφέροντα μετὰ τῶν συμφερόντων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, δι᾽ ὃ καὶ ἐπρότεινα, πρῶτον μὲν τῷ κ. Elliot, εἶτα δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις πρέσβεσι, νὰ συνερχώμεθα πάντες κατὰ μίαν ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος παρὰ τῷ πρεσβυτέρῳ ἐξ ἡμῶν, καὶ νὰ συζητῶμεν καὶ νὰ συναποφασίζωμεν πάσας τὰς ὑποθέσεις, ὅσαι κοινῶς ἐνδιέφερον πάντας ἡμᾶς. Τὸ μέτρον δ᾽ ἐνεκρίθη, καὶ ἐξετελέσθη, καὶ αἱ συνεδριάσεις ἐγίνοντο ἀνὰ πᾶσαν Παρασκευὴν παρὰ τῷ κ. Ἰγνάτιεφ, πρὸς μέγα ὄφελος τῶν ἀσθενεστέρων, διότι εἶχον ἤδη καὶ τοὺς ἰσχυροτάτους μετ᾽ αὐτῶν συνασπιζομένους.

Μία δὲ τῶν ὑποθέσεων, ἥτις ἰδίως μᾶς ἐνδιέφερε καὶ περὶ ἧς, ἀπὸ τῆς ἐπανόδου μου, δὲν ἔπαυον συσκεπτόμενος καὶ μετὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ μετὰ τῶν ἐπισημοτέρων ἐκ τῶν ὁμογενῶν, ἦν ἡ ἀφορῶσα τὴν ἀξίωσιν τῶν Βουλγάρων τοῦ νὰ ἱδρύσωσιν ἐξαρχίαν μέν, ὡς εἶπον, πράγματι δέ, ὡς ταχέως ἀπεδείχθη, αὐτοκέφαλον ἐκκλησίαν. Ἡ Πύλη, εἴτε ἀντιπάλους εἰς τοὺς Ἕλληνας θέλουσα νὰ παρασκευάσῃ, εἴτε εἰς ξένας ἐνδίδουσα προτροπάς, παρεδέχθη τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν, καὶ ἐξέδωκε, παρὰ τὸ δικαίωμα αὐτῆς, διάταγμα (Ἰραδέν), κυροῦντα τὰς ἀπαιτήσεις των. Τοῦτο περιήγαγε τὸν Πατριάρχην εἰς θέσιν νὰ παραιτηθῇ. Ἀλλ᾽ ἐγώ, γνωρίζων τοῦ ἱεράρχου τὸν σεβαστὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς εὐγενεῖς προθέσεις, ἀντέστην πάσῃ δυνάμει εἰς τοῦτο, διατεινόμενος ὅτι τοιοῦτο διάβημα θὰ ἔφερεν εἰς παραλυσίαν τὰ ἐθνικὰ πράγματα, ἥτις οὐδόλως θὰ ἐβίαζε τὴν Πύλην εἰς ὑποχώρησιν, ἀλλ᾽ ἴσως μᾶλλον καὶ θὰ ηὐχαρίστῃ αὐτήν. Πᾶσαν κατέβαλον συγχρόνως προσπάθειαν, ἵνα πείσω τὸν Ἀαλῆ πασᾶν ὅπως ἀποσύρῃ, ἢ κἂν μεταρρυθμίσῃ τὸν Ἰραδέν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἄντικρυς μοὶ ἠρνήθη, εἰπών μοι ὅτι σουλτανικὸς ἰραδὲς δὲν ἀποσύρεται· εἰς τὸ δεύτερον ὅμως συγκατένευσε τέλος, ὅτε διὰ μακρῶν τῷ ἐξήγησα, ὅτι ἡ αὐτοκέφαλος Βουλγαρικὴ ἐκκλησία θὰ ἦν, οὐχὶ τῇ Τουρκίᾳ,

ἀλλ᾽ ἄλλῃ ἀντιπάλῳ αὐτῇ δυνάμει ὑπηρετική. Συγχρόνως δὲ τῷ ἐξέθηκα ὅτι, ἐνεργοῦσα αὐτεξουσίως ἡ Πύλη εἰς τ᾽ ἀφορῶντα τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν, ἀνέτρεπε τὰ ταύτῃ ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ Μωάμεθ χορηγηθέντα προνόμια. Ἀμφότερα ταῦτα σταθμίσας ὁ συνετὸς Ἀαλῆς, συνήνεσε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ διατάγματος, οὕτως, ὥστε τοῦτο νὰ μὴ προέρχηται ἐκ πρωτοβουλίας τῆς Πύλης, ἀλλὰ νὰ μετατραπῇ εἰς κύρωσιν προτάσεως πατριαρχικῆς, διότι τοιαύτην εἶχεν ὑποβάλῃ ἡ Α. Παναγιότης.

Τοῦτο, κατ᾽ ἐμέ, ἂν καὶ δευτερεύοντά τινα συμφέροντα ἄφηνέ πως ἀθεράπευτα, ἦν ὅμως σπουδαῖος τῆς ἐκκλησίας θρίαμβος, διότι δὲν κατέλειπεν αὐτὴν ἕρμαιον αὐθαιρέτου κυριαρχίας τῆς Πύλης, καὶ ἐκύρου τὴν ἐπικυριαρχίαν αὐτῆς ἐπὶ τῆς Βουλγαρικῆς ἢ πάσης ἄλλης ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐν τῇ Τουρκίᾳ, τὸν δ᾽ Ἔξαρχον ἀνεδείκνυεν ὑποκείμενον τῷ Πατριάρχῃ, καὶ κατὰ πρότασιν αὐτοῦ διοριζόμενον.

Οὕτω λοιπὸν περὶ τοῦ ζητήματος κρίνων, ἐπλήσθην χαρᾶς ἐπὶ τῇ συγκαταθέσει τοῦ Μεγάλου Βεζίρου, καὶ ἀμέσως τοῦ ἵππου μου ἐπιβάς, διότι συνέπεσεν ἔφιππος ἐκείνην τὴν ἡμέραν νὰ μεταβῶ εἰς τὴν Πύλην, ἔσπευσα ἀπὸ ρυτῆρος εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, νὰ φέρω τὴν μεγάλην ἀγγελίαν εἰς τὸν Παναγιώτατον.

Δυστυχῶς ὅμως εἰς μάτην! Παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ὁ Πατριάρχης οὐδένα ἐδέχετο συμβιβασμὸν καὶ ἀπῄτει τὴν κατὰ λέξιν κύρωσιν τοῦ σχεδίου του, καίτοι ἐν τοῖς κυριωτέροις μικρὸν ἀφισταμένου τοῦ σουλτανικοῦ διατάγματος, μεταρρυθμισθέντος κατὰ τὴν ἐμὴν πρότασιν. Φρονῶ ὅτι, ἂν ἦν ἐνδοτικώτερον τότε διατεθειμένος ὁ Πατριάρχης, ἂν τὸν ἔξαρχον ἐδέχετο παρ᾽ ἑαυτῷ, ὡς ἀντιπρόσωπον ἀλλογλώσσου μέρους τοῦ ποιμνίου του, ὑπὲρ οὗ ὤφειλεν ἐπίσης νὰ μεριμνᾷ, καὶ τὸ ὀλέθριον δὴ λεγόμενον σχίσμα θ᾽ ἀπεφεύγετο, καὶ αἱ σχέσεις μεθ᾽ ὁμοιοπαθοῦς λαοῦ δὲν θὰ ἐδεινοῦντο, ὡς ἐπεμελήθην πάντοτε νὰ καλλιεργῶ αὐτὰς μετὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει φίλου μου Πρέσβεως τῆς Σερβίας.

Τῇ 4ῃ Σεπτεμβρίου μοὶ ἐτηλεγράφησεν ὁ Γενικὸς ἡμῶν Πρόξενος κ. Ἀϊβαζίδης, ὅτι εἷς τῶν κλητήρων τοῦ Προξενείου ἠπείθησεν εἰς τὰς διαταγάς του, ἐκτραπεὶς εἰς ἀπειλάς, εἰς ὃ ἀντετη-

λεγράφησα νὰ συλληφθῇ· ἀλλ᾽ αὐτὸς κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ· μὴ ἔχων ὅμως ποῦ νὰ καταφύγῃ, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Προξενεῖον, ἐκλείσθη ἐν αὐτῷ καὶ ἐκ τοῦ παραθύρου ἠπείλει νὰ καταπυροβολήσῃ ἕκαστον, ὅστις θὰ ἐπλησίαζε. Τέλος δὲ συνελήφθη καὶ ἐπέμφθη δέσμιος εἰς Ἀθήνας, ὅπου, μετά τινα ἔτη, πρὸς οὐ μικρὰν ἔκπληξίν μου, τὸν ἀπήντησα, οὐδαμῶς κακίζοντά με διὰ τὸ συμβὰν ἐκεῖνο, καὶ ἀξιώσεις ἔχοντα πολιτευομένου, δι᾽ ὃ καὶ ἀποσιωπῶ τ᾽ ὄνομά του, ἵνα μὴ τῷ δυσχεράνω τὸ στάδιόν του.

Τῇ 19ῃ Σεπτεμβρίου μετέβην μετὰ τοῦ κ. Ζήνωνος, ὑπαλλήλου τῆς Διερμηνείας, εἰς τὸ ἐπὶ τῆς Προποντίδος κείμενον χωρίον **Κατόχι,** καὶ διενυκτέρευσα παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ του· τῇ δ᾽ ἐπαύριον, Κυριακῇ, περιῆλθον μετ᾽ αὐτοῦ καὶ τῆς Κας Ζήνωνος τὰς περικειμένας ὡραίας πεδιάδας, ὡραίας μέν, ἀλλὰ στερουμένας μερίμνης καὶ καλλιεργείας, μέχρι τοῦ χωρίου τοῦ καλουμένου **Πλάτανος,** ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἐκεῖ θάλλοντος παχυφύλλου δένδρου, παρ᾽ ᾧ σώζονται ἀρχαῖα λείψανα πύλης καὶ πανδοχείου, λεγόμενα τοῦ Βελισαρίου.

Μετά τινας δ᾽ ἡμέρας ἐν Θεραπείοις ἐπεσκέφθην ἄλλα λαμπρὰ λείψανα ἀρχαιότητος εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας Πιζάνη, δύω προτομὰς Μουσῶν, ὡραιοτάτης Ἑλληνικῆς ἐργασίας, ἐκεῖ τυχαίως ἀνασκαφείσας, καὶ ἀμελῶς παρερριμμένας καὶ καταπατουμένας παρὰ τὴν εἴσοδον. Ἐρωτήσας δέ, ἂν δὲν θὰ μοὶ ἐπωλοῦντο διὰ τὸ Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου θὰ ἐσώζοντο ἐκ καταστροφῆς, ἢ ἂν δὲν θὰ ἐπείθετο ἄλλως ὁ ἰδιοκτήτης νὰ φροντίσῃ περισσότερον περὶ τῆς διατηρήσεως αὐτῶν, μετὰ λύπης ἐπληροφορήθην ὅτι ἀμφότερα ἦσαν ἀδύνατα. Τί ἀπέγιναν ἔκτοτε ἀγνοῶ·

Ὁ Ὀκτώβριος ἐστὶν ὁ μὴν τῆς ἀπὸ τῶν ἐξοχῶν γενικῆς μετοικήσεως εἰς Σταυροδρόμιον καὶ τὰ ἄλλα κέντρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ τόσον ἤμην εὐχαριστημένος καὶ ἐκ τῆς θέσεως καὶ ἐκ τῆς διασκευῆς τῆς οἰκίας Τιγκίρ, ὡς καὶ ἐκ τῆς προσηνοῦς εὐγενείας τοῦ οἰκοδεσπότου, ὥστε ἀπεφάσισα νὰ διαχειμάσω ἐν αὐτῇ, καὶ ἐκεῖ νὰ περιμείνω τὴν οἰκογένειάν μου, ἥτις ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμὲ μετὰ τοῦ πολέμου τὴν παῦσιν. Εἶχον δ᾽ εὔκολον τὴν μετὰ τῆς Πύλης καὶ τοῦ ἡμετέρου Προξενείου κοινωνίαν διὰ

τῶν πολλάκις τῆς ἡμέρας διαπλεόντων ἀτμοπλοίων, ἐφ᾽ ὧν καὶ πολλοὺς ἀπήντων τῶν ἐπισήμων ὁμογενῶν, καὶ μετ᾽ αὐτῶν εὐκόλως ἐδυνάμην ἐκεῖ νὰ συνεννοῶμαι περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων.

Τῇ 13ῃ Ὀκτωβρίου, καταβὰς εἰς Φανάριον καὶ διανυκτερεύσας παρὰ τῷ Ἀντωνίῳ Κορομηλᾷ, παρευρέθην εἰς συνεδρίασιν τῆς Ἑλληνικῆς Λέσχης, ἐν ᾗ ὁ κ. Σκυλίτσης Ἰσιδωρίδης ἀνέγνω τεχνικώτατα ἐπιτυχεστάτην μετάφρασίν του σκηνῶν τινῶν τοῦ «Μισανθρώπου» τοῦ Μολιέρου, τῇ δὲ 8ῃ Νοεμβρίου εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Σύλλογον, εἰς ὃν παρῆν καὶ ὁ Μουνὶφ ἐφένδης, λόγιος Ὀθωμανός, καὶ εἷς Ἰνδός, ἤκουσα διαφόρους πραγματείας ἀπαγγελλομένας, ὧν ἡ μᾶλλον διακεκριμένη ἦν ἡ τοῦ κ. Ἀριστοκλέους «περὶ Καλοῦ καὶ ποιήσεως».

Εἰς Ἀθήνας δ᾽ ἀπῆλθε (τῇ 28ῃ Ὀκτ.) ἐπὶ ἕνα μῆνα διὰ τὰς ἐκεῖ ὑποθέσεις ἡμῶν ὁ υἱός μου Ἀλέξης.

Τῇ δὲ 5ῃ Δεκεμβρίου ἐπῆλθε νέα πάλιν ἀλλαγὴ Ὑπουργείου ἐν Ἑλλάδι, κληθέντος ἐκ νέου τοῦ Κουμουνδούρου εἰς τὴν πρωθυπουργείαν. Τότε δ᾽ ἡ ἐφημερὶς «Βυζαντίς», ἥτις πάντοτε μοὶ ἦν δυσμενής, εἰ καὶ εἰς οὐδεμίαν διετέλουν μετ᾽ αὐτῆς σχέσιν, ἴσως διὰ τοῦτο, ἐδημοσίευσεν ὅτι μετακαλοῦμαι, ἀντικαθιστάμενος ὑπὸ τοῦ Χαριλάου Τρικούπη. Φαίνεται δ᾽ ὅτι εἶχεν ἀκριβεῖς πληροφορίας ἐξ Ἀθηνῶν, ὡς μετὰ μῆνάς τινας ἀπεδείχθη.

Ἐξηκολούθουν δὲ δραστηρίως ἐνεργῶν παρὰ τῷ Πατριάρχῃ πρὸς ἀποτροπὴν τῆς παραιτήσεώς του, πρὸς διάπραξιν ὠφελίμου καὶ συμβιβαστικῆς λύσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ ζητήματος, καὶ πρὸς παρακώλυσιν τῆς ἀναφυείσης ἰδέας συγκλήσεως ***Οἰκουμενικῆς*** Συνόδου, διότι, κατὰ τὴν ἐμὴν θεωρίαν, ἣν ἀνέπτυξα τῇ Α. Π., εἰς τοῦτο συνίσταται ἰδίως ἡ ὑπεροχὴ τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ὑπὲρ πάσας τὰς λοιπὰς χριστιανικάς, ὅτι, ἀπὸ τοῦ καθολικοῦ σχίσματος, ἡ ἡμετέρα ἐπρέσβευσεν ὅτι, παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος μὴ ὄντος πλέον ἡνωμένου, νέα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος δὲν ἐδύνατο νὰ συνέλθῃ, ἵνα μεταβάλῃ τι τῶν ταῖς ὀκτὼ Συνόδοις προδεδογμένων καὶ ἕνεκα τούτου ἐστὶν ἡ ὀρθόδοξος, ἡ μόνη τοῖς ἀρχαίοις ἀκλονήτως ἐμμένουσα, ἐν ᾧ αἱ λοιπαὶ χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι πολλὰ αὐτογνωμόνως μετέβαλον.

Καὶ τὸν Μέγαν Βεζίρην δὲ συνεχῶς ἔβλεπον, συζητῶν μετ᾽ αὐτοῦ περὶ τῶν σπουδαιοτέρων ἡμῶν ὑποθέσεων, καὶ πάντοτε μὲ ὑπεδέχετο φιλοφρονέστατα, καὶ αἱ συνδιαλέξεις ἡμῶν ἦσαν φιλικαὶ καὶ συνήθως εὐτράπελοι. Ὅτε ποτε μοὶ παρεπονεῖτο περὶ ἀτόπων τινῶν ἀξιώσεων ἑνὸς τῶν Πρεσβευτῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων,

— «Θαυμάζω», τῷ εἶπον, «τὴν ὑπομονὴν μεθ᾽ ἧς ἐπιτρέπετε νὰ σᾶς κολαφίζωσιν αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις.

— Καὶ τί, μὲ ἠρώτησε, δυνάμεθα νὰ πράξωμεν;

— Τί; Νὰ ταῖς στρέψητε τὴν ῥάχιν καὶ ν᾽ἀπέλθητε εἰς Ἀσίαν, ὅπου θὰ εἶσθε αὐτῶν ἀπηλλαγμένοι, καὶ ὅπου ἔχετε ἀπέραντον στάδιον ἐνεργείας.

— Ἄ! μοὶ εἶπε γελῶν. «Μᾶς συμβουλεύετε λοιπὸν ν᾽ ἀπέλθωμεν εἰς Ἀσίαν καὶ ν᾽ ἀφήσωμεν εἰς σᾶς τὴν Κωνσταντινούπολιν».

Ἄλλοτε τῷ ἔλεγον, ὅτι τὰ αἰσθήματά μου εἰσὶ τόσῳ εἰλικρινῆ ὑπὲρ τῆς Τουρκίας, ὥστε τῇ εὔχομαι νὰ προικισθῇ ταχέως διὰ Συντάγματος. Ἀλλὰ δὲν ἐφάνη ἐκτιμήσας κατ᾽ ἀξίαν τὴν εὐχήν μου.

Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἐπισκέψεών μου, λόγου ὄντος περὶ τρικυμιώδους τινὸς ἐκδρομῆς τοῦ κ. Ἰγνάτιεφ εἰς τὰς νήσους, μὲ ἠρώτησεν, ἂν θεωρῶ τὸν πρέσβυν τῆς Ῥωσσίας, ὡς ἥρωα τῶν θαλασσῶν.

— Ἀμφιβάλλω, ἀπήντησεν ὁ ἐκεῖ παρὼν καὶ εἰς λογοπαίγνια ἀνεξάντλητος διερμηνεύς μου κ. Ῥαζῆς. «Pour cela il est *trop homme de terre* (trop pomme de terre).

— Crû? εἶπε γελῶν ὁ Ἀαλῆ πασᾶς:

— «Συνήθως ὄχι», τῷ εἶπον, «car il parait qu'on est convenu de ne pas croire à ce qu'il dit».

Ἀντικαταστήσαντος κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὸν κ. Δ. Στούρτζαν τοῦ κ. Βαλατσάνου, ὡς ἐπιτετραμμένου τῆς Ῥωμανίας, διὰ μακρῶν συνδιελέχθην μετ᾽ αὐτοῦ, ἀναπτύσσων τὴν γνώμην ὅτι, ἐκ κοινοῦ συμφέροντος, τὰ χριστιανικὰ ἔθνη τῆς Ἀνατολῆς ἔπρεπε ν᾽ ἀσπάζωνται τὴν ὁμόνοιαν καὶ ὁμοπραγίαν, ἀντὶ τῆς ἀντιζηλείας, ἣν ξένοι ἐξάπτουσι παρ᾽ αὐτοῖς, ἵνα τὴν ἐκμεταλλεύωνται. Μοὶ ὡμολόγησε δ᾽ ὁ Ῥωμᾶνος διπλωμάτης ὅτι πληρέστατα παραδέχεται τὸν τρόπον τοῦτο τοῦ σκέπτεσθαι, ὅστις πέπεισμαι ὅτι τότε ἦτον ὀρθός.

# 1871

Ὁ Ἰανουάριος ἔφερε τέλος τὴν εἴδησιν τῆς Γαλλογερμανικῆς εἰρήνης, ἥτις ἔπαυσε τὰς ἀνησυχίας τῆς Εὐρώπης διὰ τὴν κοινὴν τάξιν, καὶ τὰς ἐμὰς διὰ τοὺς υἱούς μου, καὶ εὐθὺς μετὰ ταῦτα μοὶ ἀνηγγέλθη ὅτι ὁ Ἀριστείδης ἔλαβε τὸ παράσημον τοῦ Σιδηροῦ Σταυροῦ. Εἰ καὶ ἄρισται ἦσαν ἐν γένει αἱ σχέσεις μου μετὰ πάντων τῶν συναδέλφων μου, δὲν θὰ ἐπιλησθῶ ὅμως ἐπισήμου δείπνου παρὰ τῷ Πρεσβευτῇ τῆς Αὐστρίας, τῷ κ. Πρόκες, κατὰ τὴν 1ην Φεβρουαρίου, εἰς ὃ ἦν, μετὰ τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος, προσκεκλημένος καὶ ὁ Μέγας Βεζίρης, πλὴν καὶ ἄλλων Ὀθωμανῶν μεγιστάνων. Εἰς αὐτὸ παρετήρησα ὅτι μοὶ ἐδόθη θέσις πολὺ κατωτέρα τῆς τοῦ Πρέσβεως τῆς Πρωσσίας, ὅστις ἦν ὁμόβαθμος, ἀλλὰ νεώτερός μου ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἀλλ᾽ ἐπροσποιήθην ὅτι δὲν ἐπρόσεξα εἰς τὴν πρὸς τοὺς ἰσχύοντας ταπεινὴν ταύτην κολακείαν, ἵν᾽ ἀποφύγω σκάνδαλον, δυνάμενον ν᾽ ἀποβῇ ἐπιβλαβὲς εἰς σπουδαῖα ἡμῶν συμφέροντα. Ὅ,τι ὅμως θὰ ὑπερενίκα πᾶσάν μου πρόθεσιν μετριοπαθείας, θὰ ἦν, ἂν εἶχον ἀκούσῃ τοῦ φιλοτούρκου ἡμῶν Ἀμφιτρύονος, διηγουμένου τῷ Ἀαλῆ, ὅτι ὁ Γάλλος Ναύαρχος Ῥιγνύ, συνδιαλεγόμενός ποτε μετ᾽ αὐτοῦ, ἐχαρακτήρισε τὴν μάχην τοῦ Ναυαρίνου ὡς κακούργημα. Ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου δισταγμοῦ θὲν᾽ ἀπήντων ὅτι, κατ᾽ εὐτυχίαν, ὁ κ. Ῥιγνὺ ἦν ἀξιωματικός, ὀφείλων νὰ πράττῃ κατ᾽ ἄλλων κρίσεις, οὐχὶ κατὰ τὰς ἑαυτοῦ. Ἀλλὰ τὸν διάλογον τοῦτον δὲν ἤκουσα καὶ παρ᾽ ἄλλων μετὰ ταῦτα μόνον τὸν ἔμαθον.

Ἡ δὲ 21 Φεβρουαρίου ὑπῆρξεν ἡμέρα ἐπίσημος διὰ τὴν οἰκογένειάν μου. Εἰς Ἀρναούτκιοϊ μεταβὰς παρὰ τῇ πρεσβύτιδι κυρίᾳ Καραθεοδωρῆ, ἀπήντησα ἐκεῖ τὴν ἐκ Γερμανίας ἐπανελθοῦσαν πρεσβυτέραν θυγατέρα αὐτῆς, Καν Σμαράγδαν Βαλταζῆ, ἥτις, εἰς τὸν ὡραῖον κῆπον τῆς οἰκίας περιάγουσά με, καὶ μόνη μετ᾽ ἐμοῦ μείνασα, μ᾽ ἐρώτησε πῶς ἤθελον θεωρήσῃ τὴν ἕνωσιν τοῦ υἱοῦ μου Ἀριστείδου μετὰ τῆς θυγατρός της Λουκίας. Εἶχον δὲ γνωρίσῃ τὸν Ἀριστείδην, ἡ μήτηρ καὶ ἡ θυγάτηρ, πρὸ τοῦ πολέμου, ἐπισκεφθεῖσαι τὸ Βερολῖνον. Ἐπὶ τοῦ πολέμου δέ, εἰσχω-

ρήσας ὁ Ἀριστείδης εἰς νεκροταφεῖόν τι, κατακανονοβαλλόμενον ὑπὸ τῶν Γάλλων, μετὰ μεγάλου τῆς ζωῆς του κινδύνου, ἔδρεψεν ἐκεῖ ἓν ἄνθος, καὶ μοὶ τὸ ἔπεμψεν, ἵνα τὸ προσφέρω εἰς τὴν Λουκίαν.

Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη πρότασις μ᾽ ἐνέπλησε χαρᾶς, διότι τρυφερωτάτην ἔτρεφον ἀγάπην πρὸς τὴν οἰκογένειαν Καραθεοδωρῆ, τὴν Καν Βαλτατζῆ ἐξετίμων ἐξόχως καὶ τὴν ἐξόχως ὡραίαν της θυγατέρα ἔκρινον τῆς μητρὸς αὐτῆς ἀνταξίαν. Μετὰ βαθείας λοιπὸν συγκινήσεως ἀπήντησα τῇ κυρίᾳ Βαλτατζῆ, ὅτι ἡ εὐτυχία, ἣν οἱ λόγοι της ἐπαγγέλλονται τῷ υἱῷ μου, ὑπερβαίνουσι πᾶν ὅτι ἐδυνάμην νὰ ποθήσω ἢ νὰ φαντασθῶ δι᾽ αὐτόν, καὶ συνεφωνήσαμεν νὰ τῷ γράψῳ νὰ ἔλθῃ αὐτὸς ἐπ᾽ ἀδείᾳ. Τῇ δὲ 1 Μαρτίου ἡ Λουκία, εἰς ἀντίδωρον διὰ δῶρά τινα, ἃ τῇ ἔδωκα διὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 18ου ἔτους τῆς ἡλικίας της, μοὶ ἔπεμψε σκεῦος εἰς ἐναπόθεσιν ἐγγράφων, φέρον φωτογραφίαν τοῦ Ἀριστείδου, περὶ ἣν αὐτὴ τεχνικώτατα ἐζωγράφησεν ὅπλα καὶ δάφνας εἰς τρόπαιον.

Καὶ ἕτερον δ᾽ οἰκιακὸν συμβὰν μεγάλως μ᾽ ἐχαροποίησε κατὰ τὸ ἔαρ τοῦτο. Ἐξ Ὀξωνίας, ἔνθα ἡ οἰκογένειά μου διέτριβε καταφυγοῦσα ἐκ Παρισίων, μοὶ ἀνηγγέλθη ὅτι ὁ ἐν Ἀμερικῇ εἰσέτι, ὡς ἐπιτετραμμένος, διατρίβων υἱός μου Κλέων, ἐνυμφεύετο τὴν Δωροθέαν, δευτέραν θυγατέρα τοῦ ἐν Οὐασιγκτῶνι Πρέσβεως τῆς Πρωσσίας, Βαρώνου Γερόλδ, νέαν, ἧς τὰ παντοῖα προτερήματα μεγάλως ἐξετίμων, ὅτε ἐπρέσβευον ἐν Ἀμερικῇ. Ὁ Κλέων τὸ αὐτὸ ἔτος μετεκλήθη ἐξ Ἀμερικῆς, τῆς πρεσβείας καταργηθείσης, καί, ἐπὶ μικρὸν χρόνον διατρίψας παρὰ τῷ ὑπουργείῳ, ἐστάλη Γραμματεὺς εἰς Πετρούπουλιν, ὅθεν μετ᾽ οὐ πολὺ μετετέθη εἰς Βιέννην.

Τῇ 21 Μαρτίου, ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου ἐπανερχόμενος, συνέπεσε νὰ συνοδοιπορῶ μετά τινος Ἀρμενίου, ὅστις, ἐντελῶς ὢν ἐν γνώσει τῶν περὶ τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον, πολλὰ μοὶ εἶπε περὶ τοῦ ἀρίστου ὀργανισμοῦ τῆς ναυτικῆς σχολῆς τῶν Ὀθωμανῶν, ἐξ ἧς ἀρτίως ἔτι εἶχον ἐξέλθῃ 250 καλῶς κατηρτισμένοι ἀξιωματικοί, δοκιμωτάτας ὑποστάντες ἐξετάσεις. Περιεῖχε δ᾽ ὁ στόλος 14 μεγάλα θωρηκτά, πλὴν τῶν Μηνυτόρων οἵτινες ὅμως κακῶς διηυθύνοντο.

Τῇ δὲ Κυριακῇ τῶν Βαΐων ἠγόρευσα ἐπὶ δύω ὥρας, ἀπὸ τῆς 1 ½—3 ½ μ. μ. ἐν τῷ Συλλόγῳ, πρὸ πολυπληθεστάτου ἀκροατηρίου, περὶ τοῦ ἀρχαίου Θεάτρου, καὶ ἡ ἐντύπωσίς μου ἦν ὅτι ἡ ἀγόρευσις, ἐντελῶς αὐτοσχέδιος, ἦν ἐπιτυχής.

Μετὰ τὰς ἡμέρας δὲ ταύτας σπουδαία ὑπόθεσις ἀπησχόλει πᾶσάν μου τὴν προσοχὴν καὶ ἐνέργειαν. Ὁ ἡμέτερος Βασιλεύς, ὅτε τὸ τελευταῖον ἐπεσκέφθη τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσσίας, εἶχε τὴν συναίνεσιν τῆς Ῥωσσικῆς Κυβερνήσεως, ἵνα παραλάβῃ καί, μεταγαγών, ἐνταφιάσῃ ἐν Ἀθήναις τὸ ἐν Ὀδησσῷ τεθαμμένον σῶμα τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, καὶ προθύμως τοῦτο τῷ ἐπετράπη. Ἀλλ᾽ ἡ ἐκτέλεσις προσέκρουεν εἰς δυσχερείας, διότι, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς διελεύσεως τοῦ λειψάνου διὰ Κωνσταντινουπόλεως, ἀπεφασίσθη ἡ διὰ ξηρᾶς, δι᾽ Αὐστρίας, μέχρι Τεργέστης, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀθήνας, αὐτοῦ μετακόμισις, ἀλλ᾽ ἡ Αὐστρία, ἐν ὑπερβολῇ ἀβροφροσύνης πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἠρνήθη τὴν ἄδειαν τῆς διαβάσεως. Προσεκλήθην, ἑπομένως, νὰ διενεργήσω ἐγὼ τὴν διὰ τοῦ Βοσπόρου διέλευσιν, ἥτις, φυσικῷ τῷ λόγῳ, ἦν πολὺ μᾶλλον δυσεπίτευκτος.

Καὶ πρὸ παντὸς μὲν ἔγραψα εἰς Ἀθήνας, ὅτι ἀναπόφευκτον ἐστίν, εἰς ἀποφυγὴν πάσης ἐπιδείξεως, διεγειρούσης τὴν προσοχήν, ὡς καὶ ἵνα μὴ περιπλέξωμεν τὴν ἤδη ὑφισταμένην μεγάλην δυσχέρειαν δι᾽ ἄλλης, διπλωματικῆς, νὰ μὴ πεμφθῇ ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς παραλαβὴν τοῦ λειψάνου πλοῖον πολεμικὸν ἢ δημόσιον, ἀλλ᾽ ἀφανές τι ἐμπορικόν, καὶ μᾶλλον νὰ ναυλωθῇ τι ἀθορύβως ἐν Ὀδησσῷ ἐκ τῶν ἐκεῖ ὁρμιζομένων· εἶτα δ᾽ ἀπευθύνθην πρὸς τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Ῥωσσίας κ. Ἰγνάτιεφ, ἀξιῶν παρ᾽ αὐτοῦ νὰ μὲ ὑποστηρίξῃ διὰ δραστηρίας ἐπεμβάσεως, διότι ἐπρόκειτο περὶ ἐκτελέσεως θελήσεως τοῦ Αὐτοκράτορός του.

Ὁ κ. Ἰγνάτιεφ ὅμως μοὶ ἐδήλωσε μετ᾽ ὀλίγον ὅτι, συνδιαλεχθεὶς μετὰ τοῦ Μεγάλου Βεζίρου, εὗρεν αὐτὸν ἀμετάπειστον, καὶ θεωροῦντα τὴν διάβασιν τοῦ λειψάνου διὰ τοῦ Βοσπόρου, ὡς ἄντικρυς ὕβριν κατὰ τοῦ Σουλτάνου αὐτοῦ, οὗ ἡ κυβέρνησις εἶχεν ἀπαγχονίσῃ, ὡς ἀντάρτην, τὸν Πατριάρχην. Καὶ ὁ Διερμηνεὺς δὲ κ. Ῥαζῆς, ὃν ἔπεμψα πρὸς τὸν Μέγαν Βεζίρην εἰς ἀπόπειραν

ἀμέσου ἡμῶν ἐνεργείας, ἐπανελθών, μοὶ εἶπεν ὅτι εὗρε τὸν Ἀαλῆ πασᾶν λίαν ἠρεθισμένον, εἰπόντα μέχρι τέλους ὅτι, ἂν ἡ Ῥωσσία δίδῃ τὸ σῶμα τοῦ Πατριάρχου, ἵνα ἀλλαχοῦ ἐνταφιασθῇ, ἡ θέσις τοῦ τάφου ἐστὶν εὐλόγως ἐν Κωνσταντινουπόλει, διότι ὑπήκοος Ὀθωμανὸς ἦν ὁ Γρηγόριος, εἰς ταύτην δὲ τὴν γνώμην ὅτι εὔνους ἐφαίνετο καὶ ὁ Πατριάρχης.

Ἐδυσχέρανε δ᾽ ἔτι μᾶλλον τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὰς ἐνεργείας μου, ὅτε μοὶ ἐτηλεγραφήθη ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἀπ᾽ ἐναντίας τῶν προτροπῶν μου, πέμπει εἰς Ὀδησσὸν τὸ δημόσιον ἀτμόπλοιον Βυζάντιον, ὃ καὶ εἴδομεν τὴν 30 Μαρτίου διαπλέον τὸν Βόσπορον. Καὶ περὶ αὐτοῦ μὲν οὐδὲν εἰς οὐδένα εἶπον, ἵνα μὴ ἐξεγείρω τὴν προσοχήν, ἀλλ᾽ εὐθὺς τὴν ἐπαύριον ἀπῆλθον εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Μ. Βεζίρου. Κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην συνέπεσε νὰ συνεδριάζῃ τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον· ἀλλ᾽ ὁ Ἀαλῆ πασᾶς, εἰδοποιήσαντός μου ὅτι εἶχον πολλὴν ἀνάγκην νὰ τὸν ἰδῶ, εὐηρεστήθη νὰ ἐξέλθῃ τοῦ συμβουλίου καὶ νὰ μὲ δεχθῇ. Ὅτε δὲ τῷ ὡμίλησα περὶ τῆς ὑποθέσεως, ἥτις μ᾽ ἔφερε, μοὶ ἐπανέλαβεν ὅσα εἶχεν εἰπῆ τῷ Πρεσβευτῇ Ἰγνάτιεφ καὶ τῷ Διερμηνεῖ Ῥαζῇ. Τῷ ἀντέταξα ὅμως ὅτι ἡ διέλευσις τοῦ λειψάνου διὰ τοῦ Βοσπόρου οὐδὲν ἔχει τὸ προσβλητικὸν διὰ τὸν Σουλτάνον, διότι ἄλλος ἦν καὶ ὑπὸ ἄλλας περιστάσεις ὁ θανατώσας τὸν Πατριάρχην· ὅτι ἡ ὑπηκοότης ἐστὶν ἐπίσης ὅλως ξένη πρὸς τὸν τόπον τοῦ ἐνταφιασμοῦ, διότι, κατὰ τὸ ἡμέτερον δόγμα, τοῦ μακράν που ταφέντος οἱ συγγενεῖς καὶ οἰκεῖοι μετά τινα ἔτη ἐκτελοῦσι τὴν λεγομένην ***μετακομιδὴν τῶν λειψάνων*** παρ᾽ ἑαυτοῖς διὰ θρησκευτικῶν ἱεροτελεστειῶν, καὶ αὐτὸ τοῦτο πρόκειται νὰ γίνῃ καὶ ἤδη, διότι ὁ Γρηγόριος ἦν Πελοποννήσιος, καὶ οἱ τῇ οἰκογενείᾳ αὐτοῦ ἀνήκοντες θέλουσιν, ἱερὸν καθῆκον ἐκτελοῦντες, νὰ μεταφέρωσι τὰ ὀστᾶ του πλησίον των. Ἄλλως τε, προσέθηκα, ἂν θέλητε, ὡς λέγετε, νὰ ἐνταφιάσητε τὸν Πατριάρχην παρ᾽ ὑμῖν, ἀγαθῇ τύχῃ, ἐγὼ δὲν θὰ προέτρεπον εἰς τοῦτο. Ἂς σκεφθῇ, εἶπον, ἡ Ὑμετέρα Ὑψηλότης, τί θὰ συμβῇ, ἂν ἐνταφιάσητε ἐντὸς τῶν τειχῶν σας τὸν Πατριάρχην. Ὁ τάφος του θ᾽ ἀποβῇ κοινὸν προσκύνημα, εἰς ὃ θὰ συρρέωσιν, οὐ μόνον πάντες οἱ Ἕλληνες ἐκ τοῦ Βασι-

λείου τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ ζῶντες ὑπὸ τὸν ὑμέτερον νόμον, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ χριστιανοί, εἰς μάρτυρος καὶ ἁγίου περιωπὴν αὐτὸν ἀναβιβάζοντες, ὅπερ πολλὰς δύναται νὰ ἔχῃ δι' ὑμᾶς τὰς δυσαρεσκείας, ἂν ὄχι καὶ τοὺς κινδύνους. Ἂν δ' ἐπιτρέψητε τὴν διάβασιν τοῦ λειψάνου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἠξεύρετε τί θὰ συμβῇ; Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν, μετὰ τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας, μέγας ἐνθουσιασμὸς θέλει ἐκεῖ ἐκραγῇ, πάντες μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἐγγράφως καὶ προφορικῶς, πεζῶς καὶ ἐμμέτρως, θέλουσιν ὑμνῇ τὸν πρωτομάρτυρα καὶ σωρεύῃ ὕβρεις ἐπὶ ὕβρεων καθ' ὑμῶν, τῆς ὑμετέρας βαρβαρότητος, τῆς ὑμετέρας ὠμότητος· τῇ δ' ἐπαύριον ἡ ὁρμὴ θέλει κοπάσῃ, καὶ τῇ μεθαύριον πάντες θὰ στραφῶσιν αὖθις ὅπου ἦσαν πρὸ δύο ἡμερῶν, εἰς τὰ ἴδια ἔργα ἕκαστος ἢ εἰς τὴν ἐπιδίωξιν θέσεων καὶ ἄλλων συμφερόντων, λησμονοῦντες καὶ τοὺς ὕμνους ὑπὲρ τοῦ Πατριάρχου καὶ τὰς ὕβρεις κατὰ τῶν Τούρκων. Σᾶς φαίνεται τοῦτο τόσον σπουδαῖον καὶ φοβερόν;

Ὁ Ἀαλῆς ἐσκέφθη ἐπὶ μίαν στιγμήν, ἔπειτα δὲ μοὶ εἶπε:

— Μ' ἐγγυᾶσθε ὅτι ἡ διέλευσις τοῦ σώματος διὰ τοῦ Βοσπόρου δύναται νὰ γίνῃ ἀθορύβως καὶ χωρὶς οὐδεὶς νὰ λάβῃ γνῶσιν αὐτῆς;

— Σᾶς τὸ ἐγγυῶμαι, τῷ ἀπεκρίθην, ἂν δώσητε διαταγὰς εἰς τὰς ὑμετέρας ἀρχάς, αἵτινες σχέσιν ἔχουσι μετὰ τοῦ διάπλου, νὰ τεθῶσιν εἰς τὴν διάθεσίν μου, καὶ νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὰς ὁδηγίας μου.

Τοῦτο μοὶ ὑπεσχέθη ὁ Μέγας Βεζίρης, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀπήντησά που τὸν Πρόεδρον τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ὅστις, διὰ τοῦ Διερμηνέως μου, μὲ ἠρώτησε διὰ τίνων γοητειῶν κατώρθωσα νὰ μαγεύσω τὸν Ἀαλῆ πασᾶν.

— «Νὰ τὸν μαγεύσω; Πῶς τοῦτο;» εἶπον.

— «Ἰδού», ἀπεκρίθη. «Χθὲς εἰς τὸ Συμβούλιον, ὅτε σᾶς ἐδέχθη ὁ Μέγας Βεζίρης, ἐπανερχόμενον τὸν ἠρωτήσαμεν, ἂν δὲν τῷ ἐζητήσατε τὴν ἄδειαν τῆς διελεύσεως τοῦ λειψάνου τοῦ Πατριάρχου. Ὁ Ἀαλῆς μᾶς ὡμολόγησεν ὅτι οὗτος τῷ ὄντι ἦν ὁ σκοπὸς τῆς ὑμετέρας ἐπισκέψεως».

— «Καὶ ἠρνήθητε, εἴπομεν ὅλοι ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος».

— «Ἐξ ἐναντίας συγκατετέθην, ἀπήντησεν ὁ Βεζίρης, πρὸς κοινὴν ἡμῶν ἔκπληξιν. Δὲν ἐννοῶ πῶς κατωρθώσατε νὰ τὸν γοητεύσητε».

Ἐν τούτοις ἔγραψα εἰς τὸν ἐν Ὀδησσῷ ἡμέτερον Πρόξενον, ἅμα ἀποπλεύσῃ τὸ «Βυζάντιον» ἐξ Ὀδησσοῦ, νὰ μοὶ τηλεγραφήσῃ, ἀναγγέλλων μοι καὶ τὴν πιθανὴν ὥραν τοῦ εἴσπλου αὐτοῦ εἰς τὸν Βόσπορον, καὶ παρήγγειλα νὰ δώσῃ ὁδηγίας, ἵνα ὁ πλοῦς οὕτω κανονισθῇ, ὥστε ν' ἀφιχθῇ εἰς τὸ στόμιον τοῦ Βοσπόρου περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου.

Τῇ 10ῃ Ἀπριλίου λοιπὸν τὸ ἑσπέρας, λαβὼν τὸ περιμενόμενον τηλεγράφημα, ὅτι τὸ ἀτμόπλοιον θὰ κατέπλεε περὶ τὰ χαράγματα τῆς 12ης, εὐθὺς τῇ ἐπαύριον, τῇ 11ῃ, ἔπεμψα διὰ τρίτου εἴς τινα ἐφημερίδα τὴν εἴδησιν, ὅτι, καθ' ἃ ἐλέγετο, τὸ λειψανοφόρον πλοῖον εἶχε διέλθῃ ἤδη κατὰ τὴν προλαβοῦσαν νύκτα ἀγνώστως καὶ ἀφανῶς, καί, εἰς ὅσους ἔβλεπον, ἐξέφραζον τὴν δυσαρέσκειάν μου κατὰ τοῦ Προξένου, πῶς εἰς ἐμὲ κἂν δὲν ἀνήγγειλε τοῦτο, ἵνα, ὢν ἐν γνώσει, προϋπαντήσω τὸ ἀτμόπλοιον, ἔστω καὶ διὰ νυκτός.

Ὅτε δὲ τὴν νύκτα ἐπέστρεψα εἰς τὴν οἰκίαν μου ἀπὸ συναναστροφῆς, καλέσας τὸν ἀρχικωπηλάτην μου, τῷ εἶπον ὅτι θέλω τὴν ἐπαύριον, εἰς τὰς 3 μετὰ τὸ μεσονύκτιον, νὰ ἔχω τὸ τρίζυγον ἀκάτιόν μου ἕτοιμον πρὸ τῆς πύλης μου.

— Ἀλλά, μοὶ εἶπεν αὐτός, εἶναι ἤδη πολὺ ἐξώρας, καὶ κοιμῶνται ὅλοι οι κωπηλᾶται τοῦ χωρίου (διότι ἕνα εἶχον ἀρχικωπηλάτην, τὸν περίφημον Δημήτριν, εἰς τὴν οἰκίαν μου, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐρέτας ἐμίσθουν ἑκάστοτε).

— Θὰ ἐξυπνήσῃς δύω φίλους σου, Δημήτρι, τῷ εἶπον, καὶ δὲν θὰ μετανοήσουν διὰ τὸν ἔκτακτον κόπον των.

— Καὶ ποῦ θὰ ὑπάγωμεν;

— Τοῦτο θὰ εἶναι ἐδική μου φροντίς.

— Ὁρισμός σας, αὐθέντα.

Τῇ ἐπαύριον, Δευτέραν, ἠγέρθην εἰς τὰς 3 μετὰ μεσονύκτιον, καί, ἐλθὼν εἰς τὸ παράθυρον, εἶδον τὸν Δημήτριν φανὸν κρατοῦντα καὶ ἠσχολημένον περὶ τὸ ἀκάτιον, προσωρμισμένον ὑπὸ

τὰ παράθυρά μου· Μετὰ μίαν δὲ ὥραν ἤμην ἕτοιμος καὶ ἐπεβιβαζόμην, ὅτε ψυχὴ γεννητὴ δὲν ἦν ἔξυπνος εἰς ὅλον τὸν Βόσπορον.

— «Ἐμπρός», διέταξα τῷ Δημήτρι.

— «Ποῦ νὰ διευθυνθῶμεν;»

— «Κωπηλατεῖτε πάντοτε».

Ὅτε δ᾿ ἐμακρύνθημεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε, καὶ ἂν ὑπῆρχέ τις μὴ κοιμώμενος εἰς τὴν παραλίαν, νὰ μὴ ἐδύνατο, οὔτε νὰ ἴδῃ τὴν διεύθυνσιν ἡμῶν, οὐδὲ ν᾿ ἀκούσῃ τὰς κώπας πλαταγούσας,

— «Πρὸς τὸ στόμιον» διέταξα. Καὶ τὸ πλοῖον διηυθύνθη πρὸς τὰ νοτιανατολικά. Μετὰ μακρὰν δὲ κωπηλασίαν ἀφίχθημεν, τῆς πρωΐας ἤδη ὑποφωσκούσης, εἰς τὸν εἴσπλουν τοῦ Βοσπόρου ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου, καὶ ἀπεβιβάσθην εἰς τὸ κατὰ τὰ Καβάκια Ὀθωμανικὸν τελωνεῖον. Ἐκεῖ δέ, τὸν μὲν Ὀθωμανὸν ἀρχιτελώνην δὲν εὗρον, ἀπήντησα ὅμως δύω Ἕλληνας ὑπαλλήλους αὐτοῦ, εἰπόντας μοι ὅτι ἔλαβον ἐντολὴν νὰ μὲ προσμένωσιν ἐκεῖ καὶ νὰ τεθῶσιν ὑπὸ τὰς διαταγάς μου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀτμόπλοιον, ὃ περιέμενον, εἰσέτι δὲν ἐφαίνετο, ἀπεφάσισα νὰ ἐπισκεφθῶ τοὺς πέριξ λόφους, ὅθεν καὶ μακρότερον θὰ ἐπεσκόπουν τὸν Εὔξεινον, καὶ τοῖς παρήγγειλα, ἂν πρὸ ἐμοῦ ἔβλεπον προσπλέον τὸ Βυζάντιον, νὰ μοὶ ἀναγγείλωσι τοῦτο διά τινος σημείου, περὶ οὗ συνεφωνήσαμεν. Οὗτοι δέ, καὶ καθ᾿ ὃ διαταγὴν ἔχοντες, καὶ καθ᾿ ὃ Ἕλληνες, καὶ ὑπονοοῦντες περὶ τίνος ἐπρόκειτο, ἐπειθάρχουν προθύμως. Παραλαβὼν δὲ τὸν ἕνα ἐξ αὐτῶν, ἀνέβην ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Οὐρίου Διός. Τοῦτον διεδέχθη φρούριον Βυζαντινόν. Ἐστὶ δὲ σήμερον τετειχισμένη ἡ πύλη αὐτοῦ, ἀνήκουσα εἰς τὸν ἀρχαῖον ναόν, διότι διατηρεῖ τὰς Ἰωνικὰς αὐτοῦ παραστάδας καὶ τὸ πλούσιον ὑπέρθυρον, ἔχουσα ἑκατέρωθεν βυζαντινοὺς πύργους, μετὰ μονογραμμάτων. Τὰ δὲ πρὸς νότον ἐστραμμένα τείχη ἵστανται ἐπὶ βράχου κλιμακηδὸν τετμημένου.

Λαμπρὰ ἦν ἐκεῖθεν ἡ ἄποψις τῆς κατ᾿ ἐκείνην τὴν ὥραν ἐντελῶς ἀκυμάντου πλακὸς τοῦ ἀχανοῦς Εὐξείνου, χρυσουμένου ὑπὸ τῶν πρώτων ἀκτίνων τοῦ ἀνιόντος ἡλίου.

Ἐκεῖθεν δέ, περὶ τὴν 9ην, ἰδόντες τὸ Βυζάντιον προσερχό-

μενον, ὡς μέλαν σημεῖον τὸ πρῶτον, αὐξόμενον δ᾽ ἐκ στιγμῆς εἰς στιγμήν, ἐσπεύσαμεν ὀπίσω εἰς τὴν παραλίαν, καί, ἐπιβάντες, ἐγὼ εἰς τὸ ἀκάτιόν μου, οἱ δὲ τοῦ τελωνείου ὑπάλληλοι εἰς τὴν λέμβον των, ἣν εἶχον διατάξῃ νὰ τοὺς περιμένῃ, ἐκωπηλατήσαμεν εἰς τὸ πέλαγος εἰς προϋπάντησιν τοῦ ἀτμοπλοίου. Τοῦτο δέ, ἰδὸν τὴν σημαίαν, ἣν εἶχον ἀναπετάσῃ εἰς τὴν πρύμνην μου, ἀνεκώχισε, καὶ ἐδέχθη ἡμᾶς εἰς τὸ κατάστρωμα, προσδέσαν καὶ ρυμουλκοῦν τὰ πλοιάρια.

Μετὰ θρησκευτικῆς εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ μετὰ δυσαρεσκείας εἶδον ἐν μέσῳ τοῦ καταστρώματος αἱρομένην ἐπιφανεστάτην καὶ πολυτελῆ σκηνὴν ἐκ λευκοῦ καὶ φαιοῦ μεταξωτοῦ ὑφάσματος μετὰ χρυσῶν κοσμημάτων, ἐγκλείουσαν τὸ φέρετρον τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Καὶ ἡ μὲν πρώτη πρόθεσίς μου ὑπῆρξε νὰ διατάξω τὴν ἀφαίρεσιν παντὸς τοῦ κατασκευάσματος τούτου, ὅ, ἀφρόνως εἰς τὰ βλέμματα ἐκτεθειμένον καὶ ἑλκύον τὴν προσοχήν, θὰ ἐπρόδιδεν εἰς πάντα τὸν πληθυσμὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν σκοπὸν τοῦ πλοῦ, ὃν μάλιστα συμφέρον εἴχομεν ν᾽ ἀποκρύψωμεν. Ἀλλά, συνιδὼν τὸ ἀνέφικτον τούτου, περιωρίσθην εἰς τὸ νὰ ζητήσω παρὰ τοῦ πλοιάρχου ν᾽ ἀποκαταστήσῃ εἰς τὴν παράλληλον αὐτῶν θέσιν τὰς κεραίας, ἃς εἶχεν ἐσταυρωμένας εἰς δεῖγμα πένθους, καὶ νὰ ἐγείρῃ εἰς τὴν συνήθη αὐτῆς θέσιν τὴν σημαίαν, ἣν εἶχε μεσίστιον. Καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον, ὃ ἦν καὶ τὸ σπουδαιότερον, διότι μακρόθεν ἤλεγχε τὸν χαρακτῆρα τοῦ πλοίου, συνήνεσε, τὸ δεύτερον ὅμως ἀπολύτως ἠρνήθη, ὡς προσβλητικὸν τῆς στρατιωτικῆς του ἀξιοπρεπείας. Ἐνέδωκα λοιπόν, εἰς ἀποφυγὴν περιπλοκῶν καὶ σκανδάλου, καὶ ἀφ᾽ οὗ ὑπεδεξάμην τὸν πρόξενον Ξ. Ῥάλλην καὶ τὴν ἐπιτροπὴν ὁμογενῶν ἐξ Ὀδησσοῦ, τὴν συνοδεύουσαν τὸν νεκρόν, παρέστην εἰς βραχεῖαν παράκλησιν, ἣν ἐτέλεσαν ἐν πλήρει στολῇ οἱ συμπλέοντες κληρικοί, καὶ ἠσπάσθην, ὡς καὶ οἱ συνοδεύοντές με ὑπάλληλοι τῆς Πύλης, τὸ ἱερὸν λείψανον, μετὰ τοῦτο δ᾽ ἐπέδωκαν οὗτοι τῷ πλοιάρχῳ, ἣν εἶχον φέρῃ ἕτοιμον ἄδειαν τοῦ διάπλου, καί, καταβάντες εἰς τὴν λέμβον αὐτῶν, ἀπῆλθον, ἐγὼ δὲ μείνας, προσεκάλεσα τὸν πλοίαρχον νὰ διαπλεύσῃ τὸν Βόσπορον μετὰ πάσης

ταχύτητος, τὴν μέσην τέμνων ὁδὸν πρὸς ἀποφυγὴν προσεγγίσεως εἰς ἑκατέραν τῶν ὀχθῶν.

Οὕτως ἐχωροῦμεν χωρίς, διά τε τὴν ἀπόστασιν, διὰ τὸ πρωϊνὸν τῆς ὥρας, καὶ διὰ τὴν πεποίθησιν, ἣν εἶχον ἀπὸ τῆς προτεραίας διαδώσῃ, ὅτι εἶχεν ἤδη διέλθῃ ὁ ἱερὸς νεκρός, νὰ κινήσωμεν τὴν προσοχὴν τινὸς ἢ καί, ἂν ποῦ ἀνακαλυπτώμεθα, ν᾽ ἀφήσωμεν τοῖς περιοίκοις καιρὸν νὰ μᾶς πλησιάσωσιν. Οὐχ ἧττον, ἐν μέσῳ τῷ Βοσπόρῳ εἶδον, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν συναντῆσαν ἡμᾶς, μονόκωπον ἀκάτιον, φέρον ὀθωμανὸν Δερβίσην, ὡς ἤλεγχεν αὐτὸν ὁ πράσινος κεφαλόδεσμος. Αἴφνης τὸ ἀκάτιον ἔστη, ὁ ἐρέτης ἀφῆκε τὰς κώπας, καί, ὀρθωθείς, ἐσταυροκοπεῖτο, διότι ἦν Χριστιανός, καὶ ἐκ τῆς θέσεως τῆς σημαίας καὶ τῆς σκηνῆς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος εἶχεν ἐννοήσῃ τὶ ἔφερε τὸ ἀτμόπλοιον.

Ὁ σκοπός μου ἦν νὰ μὴ ἐγκαταλείψω τὸ πλοῖον, εἰμὴ ἐπὶ τοῦ ἔκπλου του εἰς τὴν Προποντίδα. Ἀλλ᾽ ὅτε ἀφίχθημεν ἀπέναντι εἰς τὸ Μέγα Ῥεῦμα, ὁ πλοίαρχος, ὃν ἐβίαζον νὰ ἐπιτείνῃ τὸν ἀτμόν, μοὶ εἶπεν ὅτι τὸ ἀκάτιόν μου θὰ ἐθραύετο καὶ θὰ κατεποντίζετο, ὥστε ἀπεφάσισα μᾶλλον νὰ καταβῶ εἰς αὐτό, καὶ νὰ παρακολουθῶ μακρόθεν τὸ πλοῖον, μέχρις οὗ ἰδῶ αὐτὸ παραλλάξαν τὸ ἀκρωτήριον τῶν Ἀνακτόρων (Σαράϊ βουρνού) καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ εἰσπλεῦσαν εἰς Προποντίδα. Ἅμα λοιπὸν καταβὰς εἰς τὴν λέμβον, ἔσπευσα καὶ νὰ προπλεύσω τοῦ ἀτμοπλοίου, ἵνα μὴ πολὺ αὐτοῦ ἐγκαταλειφθῶ. Ἀλλ᾽ ἀφ᾽ οὗ ἐπί τινα ὥραν οὕτω προὐχώρησα, μετ᾽ ἀπορίας, στραφεὶς εἶδον, ὅτι τὸ πλοῖον ἔμενεν ἀκίνητον, εἰς ἣν θέσιν τὸ εἶχον ἀφήσῃ· καίτοι δ᾽ ἀγανακτῶν διὰ τὴν μὴ ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῆς ὁδηγίας μου, δυναμένην σπουδαίας νὰ ἔχῃ τὰς συνεπείας, προέβην ὅμως ἔτι ὀλίγον. Καὶ πάλιν ὅμως εἶδον ὅτι τὸ πλοῖον ἐπέμενεν ἀκινητοῦν. Τότε διέταξα τοὺς κωπηλάτας καὶ ἐπεστρέψαμεν πρὸς αὐτό, ἐξακολουθοῦν νὰ ἵσταται, ὡς ἠγκυροβολημένον. Ἀναβὰς δὲ δρομέως τὴν κλίμακα, ἵνα μάθω παρὰ τοῦ πλοιάρχου, τὶ παθὼν ἔπραττε ἐντελῶς τὸ ἐναντίον τοῦ ὅ,τι τῷ εἶχον συστήσῃ, μετ᾽ ἐκπλήξεως εἶδον ἐμπρός μου τὸν κλῆρον τὰ ἱερὰ ἄμφια φέροντα καὶ ἱερουργοῦντα πρὸ τῆς σκηνῆς τοῦ λειψάνου· ὁ δὲ πλοίαρχος, προσελθών, μοὶ εἶπεν ὅτι, ἐν ᾧ,

μόλις καταβάντος μου, διέταττε ν' αὐξήσωσι τὸν ἀτμόν, προσῆλθεν ἐν ἰδίᾳ λέμβῳ ὁ νεωστὶ διορισθεὶς Ἕλλην Λιμενάρχης κ. Ἀνάργυρος, καὶ τῷ παρήγγειλε ν' ἀναστείλῃ τὸν πλοῦν, μέχρις οὗ καὶ αὐτὸς ἀποδώσῃ εἰς τὸν νεκρὸν τὰ θρησκευτικά του καθήκοντα!

Ὅσον καὶ ἂν ἐπήνεσα τὸ εὐσεβὲς αὐτοῦ αἴσθημα, τὸν παρεκάλεσα ὅμως, ταχὺ φίλημα καταθεὶς εἰς τὸ φέρετρον, τὴν αὐτὴν στιγμὴν νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν λέμβον του, ἀφεὶς τοὺς ἱερεῖς νὰ ἐξακολουθήσωσι τὰς εὐχάς των καὶ χωρὶς αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Προπέμψας δ' ἐγὼ τὸ ἀτμόπλοιον ἐπί τινα χρόνον ἔτι, μόνον ὅταν εἶδον αὐτὸ ἐντελῶς ἐκτὸς τοῦ Βοσπόρου, ἐστράφην πρὸς τὸν Γαλατᾶν, καὶ ἐτηλεγράφησα εἰς Ἀθήνας τὴν ἐπιτυχίαν. Ἔπεμψα δὲ καὶ τὸν πρῶτον Διερμηνέα κ. Ραζῆν, πρὸς τὸν Πρωθυπουργόν, ἵνα τῷ εἴπῃ ὅτι τὸ πλοῖον διῆλθε, κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν μου, χωρὶς οὐδεμίαν νὰ κινήσῃ προσοχὴν ἢ νὰ προκαλέσῃ τι σκάνδαλον. Ἀλλ' ὁ Ἀαλῆ πασᾶς ἀπήντησε μετά τινος δυσαρεσκείας ὅτι, ναὶ μὲν τὴν ὑπόσχεσίν μου ἀκριβῶς ἐξεπλήρωσα, ἀλλὰ δὲν τῷ διέφυγεν ὅτι ἀνέστειλα τὸν πλοῦν ἐπί τινα ὥραν ἀπέναντι τῶν Ἀνακτόρων, ἐπὶ προθέσει βεβαίως προκλητικῇ. Τοῦτο μ' ἠνάγκασε τὴν ἐπιοῦσαν ν' ἀπέλθω πρὸς αὐτόν, καὶ νὰ διηγηθῶ ἐκτενῶς τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Λιμενάρχου, ὅπερ πληρέστατα τὸν ἱκανοποίησεν. Μετά τινας δ' ἡμέρας εἰς ἄλλην συνέντευξιν, ἣν μετ' αὐτοῦ εἶχον, μοὶ ἐξέφρασέ τινα δυσαρέσκειαν κατὰ τοῦ Πρώτου ἡμῶν Διερμηνέως καὶ τῶν τρόπων αὐτοῦ, δι' ὃ καὶ ἔκτοτε ἐπροτίμων, ὅσον καὶ ἀδίκους ἂν εὕρισκον τὰς παρατηρήσεις του, ν' ἀπέρχωμαι τοῦ λοιποῦ πάντοτε μόνος πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ διεξάγω αὐτοπροσώπως, ὅσας εἶχον ὑποθέσεις μετὰ τοῦ Μεγάλου Βεζίρου.

Οὕτως ἀθορύβως ἐλύθη τὸ κινδυνεῦον ν' ἀποβῇ ἀκανθῶδες ζήτημα τοῦ διάπλου τοῦ λειψάνου τοῦ Πατριάρχου. Ἡ πρότασίς μου δ', ὡς πρὸς τὴν λάρνακα, εἰς ἣν ἔμελλε τὸ σῶμα νὰ κατατεθῇ ἐν Ἀθήναις, ἦν νὰ γλυφῇ ἡ σκηνή, καθ' ἣν ὁ ἱερομάρτυς τῆς ἐλευθερίας ηὐλόγησεν, ὡς γνωστόν, τῆς ἀγχόνης του τὸ σχοινίον. Ἀλλ' ἄλλη ἐπεκράτησε γνώμη, ἡ τοῦ ἀρχιτέκτονος Καυταντζόγλου, ὅστις, δὲν ἠξεύρω διατί, ἐπὶ τῇ ἀφορμῇ ταύτῃ, καὶ μὲ

ὕβρισεν εἰς φυλλάδιον, ὃ ἐξέδωκε. Προσέτι δ᾽ ἐπρότεινα, ὡς ἐπιτάφιον μνημεῖον, νὰ περιλάβῃ τὴν λάρνακα τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς ἐλευθερίας ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου (Γοργόπικο), ἥτις, κειμένη παρὰ τὴν Μητρόπολιν, ἐν ἀρρύθμῳ μετ᾽ αὐτῆς συναφείᾳ, ἔπρεπεν ἄλλως νὰ κατεδαφισθῇ, ὅπερ λυπηρὸν θὰ ἦν καὶ διὰ τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς, καὶ διὰ τὰ ἀρχαῖα λείψανα, ἐξ ὧν ἐστὶν ᾠκοδομημένη. Καὶ κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ἐκεῖ κατετέθη ἡ λάρναξ. Εἶτα δὲ μετετέθη ἐντὸς τῆς Μητροπόλεως, ἔνθα κοινῶς παρορᾶται καὶ σχεδὸν παντάπασι μένει ἄγνωστος, μέχρις οὗ ἴσως καὶ λησμονηθῇ τίς ὁ ἐκεῖ τεθαμμένος.

Τῇ 23ῃ Ἀπριλίου, ἑορτῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, κατῆλθον ἐν στολῇ εἰς Σταυροδρόμιον, ὅπου προσῆλθον ἐπισήμως εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ οἱ Πρέσβεις τῆς Ῥωσσίας καὶ Σερβίας, καί, μετὰ τὴν ἀκολουθίαν, εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, εἰς ὃ μετέβην, μὲ παρηκολούθησαν ἡ Μουσικὴ καὶ χιλιάδες ὁμογενῶν, ζητωκραυγοῦντες ὑπὸ τὰ παράθυρά μου ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως.

Τῇ δὲ 30ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἀγαπητοῦ μοι φίλου, τοῦ ποιητοῦ Ταναλίδου, ἀπέπλευσα εἰς Προύσαν, προσκεκλημένος ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ Προξένου κ. Περδικάρη. Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἄραντες τῇ 8 π. μ., δι᾽ ἀτμοπλοίου ἐπλεύσαμεν, ἐν πλήρει γαλήνῃ μέχρι τῆς 3 μ. μ. εἰς Μουδανιά, παρὰ τὴν ἀρχαίαν Κίον, πόλιν κειμένην ἐν μέσῳ χαριεστάτων λόφων καὶ φυτειῶν πλουσιωτάτων. Ἐκεῖ δὲ περιέμενεν ἡμᾶς ὁ κ. Περδικάρης, καὶ ἐφ᾽ ἁμάξης, μετὰ τριῶν ὡρῶν ὡραίαν ὁδοιπορίαν, ἀφίχθημεν εἰς Προύσαν. Πρὶν δ᾽ ἢ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν πόλιν, εἰς τὴν πεδιάδα τὴν καλουμένην «Πλάτανος», εἴδομεν μέγα πλῆθος ἀνθρώπων, καὶ ὁ Πρόξενος, ὃν ἠρώτησα, ἂν εἶχον ἐμπορικὴν πανήγυριν, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι, οὐχὶ τοῦτο, ἀλλ᾽ ὅτι πᾶν τὸ πλῆθος ἐκεῖνο εἶχε συναχθῇ, ἵνα ἴδῃ τὸν Πρέσβυν τῆς Ἑλλάδος ἐρχόμενον· μοὶ προσέθηκε δι᾽ ὅτι πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος εἶχεν ἔλθῃ καὶ ὁ Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ᾽ οὐδεὶς εἶχε κινηθῇ· τοσοῦτον ἦτο τὸ γόητρον τῆς Ἑλλάδος παρὰ τοῖς ὁμογενέσιν ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις.

Ὡς δ᾽ ἐπλησιάζομεν, ἐκ τοῦ πλήθους ἀπεσπάσθη ἔφιππος συνοδεία, συγκειμένη ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων κατοίκων τῆς πόλεως,

καί, προσελθοῦσα εἰς τὴν ἅμαξαν, ἥτις διέταξα νὰ σταθῇ, μὲ προσεφώνησεν, ὥστε ἠναγκάσθην ν᾽ ἀπαντήσω διά τινων λέξεων εὐχαριστῶν, καὶ μᾶς συνώδευσεν ἔπειτα μέχρι τοῦ Προξενείου, ὅπου κατέλυσα.

Μικρὸν δ᾽ ἀφ᾽ οὗ ἀφίχθην, ἠθέλησα ν᾽ ἀπέλθω εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ Ἀρχιερέως, ἀλλ᾽ ὁ Πρόξενος, ἐν γνώσει μᾶλλον ὢν τῶν ἐκεῖ ἐθιμοταξιῶν, μὲ ἀπέτρεψε, εἰπών μοι ὅτι ὁ Ἀρχιερεὺς ὤφειλε καὶ ἔμελλε νὰ ἔλθῃ πρῶτος πρὸς ἐμέ, ὃ καὶ ἐγένετο.

Τῇ δ᾽ ἐπαύριον, 1η Μαΐου, μετὰ τὸ πρόγευμα, συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς οἰκογενείας Περδικάρη, ἐν ᾗ διέπρεπεν ἐπὶ ὡραιότητι ἡ νέα θυγάτηρ του Ματθίλδη, ἀνέβην εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἀφ᾽ ἧς μαγευτικὴ ἐστὶν ἡ ἐπὶ τῆς πεδιάδος καὶ εἰς τὸν Ὄλυμπον θέα, διατηρεῖ δ᾽ ἐρείπια ἐκκλησιῶν, λείψανά τινα βυζαντινά, καὶ προσέτι εἰς τὰς πύλας ἴχνη τινὰ ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Προυσίου, καὶ γυμναστικὴν ἐπιγραφὴν μετὰ περιέργων ἀναγλύφων. Διὰ τοὺς Ὀθωμανοὺς ἡ Ἀκρόπολις αὕτη ἐστὶν ἱερὸς χῶρος, διότι περιέχει τοὺς τάφους τοῦ Ὀρχὰν καὶ τοῦ Ὀσμάν, πρὸς οὓς ἡ ἱστορικὴ μετεβλήθη εἰς θρησκευτικὴν εὐλάβειαν. Φέρουσι δὲ εἰς τοὺς τάφους ὁδοί, ἑκατέρωθεν ἔχουσαι ναΐσκους, εἰς ὧν τὸν δεύτερον εἶχεν ἀναθέσῃ ὁ Σουλτάνος κόσμημα πολυτελέστατον ἀδαμαντοκόλλητον, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἀφήρεσε πάλιν αὐτό, ἀντικαταστήσας ἁπλούστερον καὶ οἰκονομικώτερον.

Ἡ δὲ κατάβασις ἡμῶν περὶ τὴν ἑσπέραν ἐγένετο διὰ γραφικωτάτης καὶ συμφύτου χαράδρας.

Τὴν ἐπιοῦσαν, ἡμέραν Κυριακήν, ἐπορεύθην εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ παρευρέθην εἰς τελετήν, παρ᾽ ἡμῖν μᾶλλον ἀσυνήθη, τὴν ταυτόχρονον βάπτισιν τῶν δύω παιδίων τοῦ Διερμηνέως τοῦ Προξενείου, ὧν τὸ ἓν ἦν τριετές, τὸ δ᾽ ἕτερον δεκαετές.

Μετὰ δὲ τὴν ἐκκλησίαν μ᾽ ἐπεσκέφθη ἐπιτροπὴ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος, παρ᾽ ἧς ἔμαθον ὅτι ἐν Προύσῃ ὑπῆρχον τρία ἡμέτερα σχολεῖα δημοτικὰ ἀρρένων, ἄλλα τόσα κορασίων καὶ ἓν Ἑλληνικόν. Μετὰ μεσημβρίαν δέ, εἰς ἔφιππον ἐκδρομήν, ἐν ᾗ διέπρεπε διὰ τὴν χάριν καὶ ἐντέλειαν τῆς ἱππασίας ἡ Κα Ματθίλδη, περιήλθομεν τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου καὶ τὰ ὑπ᾽ αὐτὸν πεδία,

τὴν ἀπαράμιλλον καλλονὴν τῆς φύσεως θαυμάζοντες, καὶ ἐπεσκέφθημεν καὶ τὸ ***πράσινον*** λεγόμενον ***προσκύνημα*** (Γιαγὶζ τζαμισί), πρότυπον τοῦ ἀραβικοῦ ῥυθμοῦ, καὶ κατάκοσμον διὰ πλουσιωτάτων γλυφῶν. Μετὰ ταῦτα δ᾽ εἰς τὸ ἀξιόλογον γεῦμα τοῦ Προξένου εἴχομεν παρακαθήμενον καὶ τὸν ᾿Αρχιερέα.

Τὴν Δευτέραν δ ἐπεσκέφθην τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ὑποδεχθέντα με ἐν παρατάξει. ᾿Εν δὲ τῷ ῾Ελληνικῷ, ὅπου ἀπήντησα καὶ ἐπιτροπὴν κυριῶν, τὴν προϊσταμένην τῶν παρθεναγωγείων, ὁ διδάσκαλος μὲ προσεφώνησε διὰ λόγου γραπτοῦ, εἰς ὃν διὰ μακρῶν αὐτοσχεδίως ἀπήντησα. ᾿Εκεῖθεν δὲ μετέβην εἰς τὴν λέσχην, οἰκοδομηθεῖσαν διὰ δανείων, καὶ ἐν ᾗ, ὡς ἔμαθον, πολλάκις τὰς ἑσπέρας τοῦ χειμῶνος ἐγίνοντο φιλολογικὰ ἀναγνώσματα, καὶ προσωμίλησα καὶ ἐκεῖ τοὺς παρισταμένους, ἐκθεὶς τὸν σκοπόν, ὃν πρέπει τὸ κατάστημα νὰ ἐπιδιώκῃ, τὸν χαρακτῆρα, ὃν ὀφείλουσι νὰ ἔχωσιν αἱ ἀγορεύσεις, καὶ συστήσας τὴν ὁμόνοιαν, ἐφ᾽ ἧς πρέπει νὰ στηρίζωνται πᾶσαι αἱ ἐθνικαὶ ἐπιχειρήσεις.

῾Ο δ᾽ ἐπίσκοπος, ὃν μετὰ ταῦτα ἐπεσκέφθην, μοὶ ἔδειξεν ἐπιγραφὴν ἐν τῷ κήπῳ του διατηρουμένην, καὶ μνημονεύουσαν τῶν «Θερμῶν ὑδάτων». Εἶτα δ᾽ ὡδηγήθην πρὸς τὰ δυτικὰ τῆς πόλεως, ὅπου κυρίως εἰσὶ τὰ θερμὰ ταῦτα ὕδατα, σιδηροῦχα μάλιστα. Τὸ ἀρχαιότατον τῶν λουτρῶν ἐστὶ μεγίστη δεξαμενή, εἰς ἣν πολλοὶ λούονται ἐνταυτῷ· εἰς τὸν πυθμένα δ᾽ αὐτῆς, ὡς ἔμαθον, ὑπάρχει ἀρχαία ἐπιγραφή, ἣν ὅμως δὲν ἐδυνήθην νὰ ἰδῶ, διότι ἡ δεξαμενή, μικρᾶς λίμνης σχεδὸν διαστάσεις ἔχουσα, σπανίως κενοῦται. Πλὴν ταύτης δὲ καὶ ἑκάστη οἰκία κατὰ τὴν θέσιν ἐκείνην ἔχει τὸν ἴδιον ἑαυτῆς λουτρῶνα, καὶ ἐγὼ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ῞Ελληνος ξενοδόχου κ. Βασιλάκη, κατέβην εἰς ἕνα τῶν λουτρώνων τούτων, διαυγὲς καὶ καθαρώτατον φρέαρ, τινῶν ποδῶν βάθος ἔχον, περιέχον δ᾽ ὕδωρ θερμοκρασίας 32° ῾Ρεωμύρου. ῎Ωκουν δ᾽ ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τούτῳ καὶ ὁ ᾿Οθωμανὸς ῾Υπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης Καβουλῆς καὶ ἄλλοι μεγιστάνες. Μὲ παρεκάλεσε δ᾽ ὁ κ. Βασιλάκης νὰ περιμείνω μέχρις οὗ οὗτοι ἐγερθῶσι τῆς τραπέζης, καὶ τότε παρέθεσε πολυτελέστατον γεῦμα εἰς ἐμὲ καὶ τοὺς περὶ ἐμέ, ἐν οἷς τὸν κ. Ταντალίδην, τὸν κ. Περδικάρην, καὶ ὅτε ἠθέλησα νὰ πλη-

ρώσω διὰ τὸ ἀληθὲς συμπόσιον, ἠρνήθη ἐπιμόνως, εἰπὼν ὅτι ἡ ἀμοιβή του ἦν ἡ τιμὴ ἣν ἔσχε τοῦ νὰ ξενίσῃ τὸν Ἕλληνα Πρέσβυν. Μοὶ ἔδειξε δ᾽ ὁ Καβουλής, μεθ᾽ οὗ ἐκεῖ συνηντήθην, καὶ ἐπιγραφήν, ἐν ᾗ ἀνεγινώσκετο καὶ ἡ λέξις ΣΚΑΦΗ, ἀναφερομένη εἰς τὰ λουτρὰ πιθανῶς.

Ἡ κυριωτέρα πρόσοδος τῆς Προύσης ἦν ἄλλοτε ἡ ἐκ τῆς μεταξουργίας καὶ τῆς τῶν μεταξωτῶν ὑφαντικῆς· ἀλλ᾽ ὁ συναγωνισμὸς τῆς Εὐρώπης εἶχε μεγάλως ἐλαττώσῃ ταύτην τὴν βιομηχανίαν, καὶ τὸ μέγιστον τῶν ἐν αὐτῇ καταστημάτων, τεσσαράκοντα λέβητας περιέχον, ἦν καὶ αὐτὸ κτῆμα Γάλλου.

Τῇ δὲ Τετάρτῃ, 5 Μαΐου, ἀπήλθομεν, τῇ 2 μ. μ., ἐφ᾽ ἁμαξῶν, ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Τριανταφύλλη, τοῦ κ. Μιλτιάδου Ἀσημακοπούλου καὶ ἄλλων ὁμογενῶν προπεμπόμενοι, εἰς Κίον, διὰ πεδίου καταφύτου, παρακολουθοῦντες τὸν παντοίως ἑλισσόμενον ποταμόν, ὃν πυκναὶ ἀγέλαι κατεκάλυπτον πελαργῶν, διεπορεύοντο δὲ παμπληθεῖς κάμηλοι, κομίζουσαι χρώμιον, ἀνασκαπτόμενον ἐκ μεταλλείου ἐν τῷ Ὀλύμπῳ, καὶ πεμπόμενον εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Αἴφνης δ᾽ ἀγκῶνα γῆς κάμψαντες, εἴδομεν ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν ἐν χαριεστάτῃ θέσει εἰς τὸ παράλιον κειμένην τὴν πόλιν τῆς Κίου, εἰς ἣν ἀφίχθημεν τέσσαρας ὥρας, ἀφ᾽ οὗ εἴχομεν ἀπέλθῃ τῆς Προύσης. Ἐκεῖ δὲ ἦλθον εἰς προϋπάντησιν ἡμῶν πολλοὶ ὁμογενεῖς, καὶ ὁ Ὀθωμανὸς ἀστυνόμος, καὶ μᾶς ὡδήγησαν εἰς πλουσίου Ἕλληνος οἰκίαν, ὅπου μᾶς παρεσκευάσθη κατάλυμα.

Ἀφ᾽ οὗ δέ τινας εἶδον, ἐν τῇ παρακειμένῃ ἐκκλησίᾳ, Ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς, ἐν αἷς καὶ Ἀσκληπιοῦ καὶ Ὑγείας, καὶ ἐδειπνήσαμεν πολυτελῶς, περὶ τὰς 11 πρὸ τοῦ μεσονυκτίου ἐπεβιβάσθημεν διὰ λέμβου εἰς τὸ ἀτμόπλοιον· τῇ δ᾽ ἐπαύριον τὸ πρωΐ, πλεύσαντες εἰς Μουδανιά, παρελάβομεν ἐκεῖ καὶ τοὺς ἐκ Προύσης προελθόντας, καὶ περὶ τὴν 11 ½ ἐπανήλθομεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου, τῇ 16 Μαΐου, ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, παρετήρησα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀνάγλυφον «Ἀσκληπιοῦ καὶ Ὑγείας» χρησιμεῦον εἰς εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος.

Κατὰ τὸν καιρὸν δ᾽ ἐκεῖνον, τῆς πολυταράχου Γαλλικῆς Δημοκρατίας ἀντικαταστησάσης καὶ τὸν ἄρτι διορισθέντα πρεσβευτὴν

αὐτῆς κ. Laguerronnière, διὰ τοῦ κ. Vogüé, ἔγραψα πρὸς αὐτόν, γνωρίζων τὸν ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων μνημείων ζῆλον αὐτοῦ, καὶ πρὸς τὸν ἐπίσης φιλάρχαιον κ. Πρόκες, προτρέπων αὐτοὺς νὰ λάβωσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν των τοὺς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν πολλάκις βαρβάρως καταστρεφομένους Βυζαντινοὺς θόλους τῶν προσκυνημάτων καὶ νὰ ἐνεργήσωσι παρὰ τοῖς ἰσχυροῖς ὑπὲρ τῆς αὐτῶν διατηρήσεως.

## Ἀνάκλησις.

Τῇ 24 Μαΐου/5 Ἰουνίου, ἐπανελθὼν εὗρον κατ᾽ οἶκον περιμένον με κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα, ἐν ᾧ μοὶ ἐλέγετο ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ὑπηρεσία μου ἦν ἀλλαχοῦ ἀναγκαία, ὤφειλον νὰ βολιδοσκοπήσω τὴν Ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν, ἂν ἤθελε δεχθῇ εὐχαρίστως, ὡς ἀντικαταστάτην μου, τὸν Χαρ. Τρικούπην.

Τοῦτο δὲν ἐδυνάμην νὰ πράξω, ἂν ἤθελον νὰ περιορισθῶ εἰς βολιδοσκόπησιν, εἰμὴ τὴν προσεχῆ Δευτέραν, ἡμέραν καθ᾽ ἣν ὁ Ἀαλῆς ἐδέχετο τὸ διπλωματικὸν Σῶμα. Οὐχ ἧττον, προτιμῶν νὰ μὴ ἀναβάλω τὴν ἐκτέλεσιν τοιαύτης διαταγῆς, καὶ συσκεφθεὶς μετὰ τοῦ Γραμματέως μου Κου Καλλέργη, εἰς αὐτὸν μὲν ἀνέθηκα, ἐπισκεφθεὶς τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας, νὰ τῷ ἀναφέρῃ περὶ τῆς ἀντικαταστάσεώς μου, ὡς περὶ ἁπλοῦ ἀκούσματος, ἵνα ἰδῇ τίς ἔσται ἡ ἐπ᾽ αὐτοῦ ἐντύπωσις. Καὶ ἐκεῖνας μὲν τῇ ἐπαύριον, ἐλθὼν ἀπὸ πρωΐας, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Κος Ἐλλιὸτ μεγάλην ἀγανάκτησιν ἐξέφρασεν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι. Ἐγὼ δὲ μετέβην παρὰ τῷ Μεγάλῳ Βεζίρῃ, ὑπὸ ἄλλην τινὰ πρόφασιν. Μ᾽ ἐδέχθη δ᾽ ἀμέσως αὐτός, εἰ καὶ εἰπών μοι ὅτι δὲν εἶχε καλῶς τὴν ὑγείαν. Ἀφ᾽ οὗ δὲ περὶ διαφόρων τῷ ὡμίλησα καὶ συνεζήτησα μετ᾽ αὐτοῦ, τῷ εἶπον, ὡς ἐν παρόδῳ, ὅτι ἴσως μετ᾽ ὀλίγον εὑρεθῶ εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐπανέλθω, ἵνα τὸν ἀποχαιρετίσω. Ὅτε δ᾽ ἐκπεπληγμένος μὲ ἠρώτησεν τὶ ἐννοῶ, προσέθηκα ὅτι, καθ᾽ ἃ ἐξ Ἀθηνῶν πληροφοροῦμαι, ἀπίθανον δὲν φαίνεται νὰ μοὶ ἀνατεθῇ ἐπί τινα χρόνον ἰδιαιτέρα τις ἀποστολὴ διὰ σπουδαίαν ὑπόθεσιν ἀλλαχοῦ.

— «Καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τίς ἤθελε σᾶς ἀντικαταστήσῃ ἐνταῦθα;» μὲ ἠρώτησεν ὁ Ἀαλῆς.

— «Ἀγνοῶ», ἀπήντησα. «Ἡ ἐκλογὴ δὲν εἶναι δύσκολος. Ὑπάρχουσι πολλοὶ ἐν Ἀθήναις, ἐξ ὧν δύναται νὰ ἐκλέξῃ ἡ κυβέρνησις. Εἷς ἐξ αὐτῶν θὰ ἦτον, ὡς ἐν παραδείγματι, ὁ κ. Τρικούπης».

— «Ὁ κ. Τρικούπης», ἀνέκραξεν ὁ Μέγας Βεζίρης. «Ἐλπίζω ὅτι δὲν σκέπτονται περὶ τοιαύτης ἐκλογῆς».

— «Διατὶ ὄχι;» εἶπον ἐγώ. «Ὁ κ. Τρικούπης ἔχει πολλὰ πλεονεκτήματα. Ἔζησε μακρὸν χρόνον ἐν Ἀγγλίᾳ, εἶναι ἀληθὴς gentleman τὴν ἀνατροφήν, καὶ ἔχει ἄριστα προηγούμενα».

— «Τὰ προηγούμενα ἀκριβῶς αὐτοῦ ταῦτα», ἀπήντησε μειδιῶν, ἀλλὰ μετὰ βλέμματος στερεὰν ἀπόφασιν ἐκφράζοντος ὁ Ἀαλῆς, «εἰσὶ τὰ καθιστῶντα αὐτὸν ἀπαράδεκτον».

Καὶ τότε μὲν δὲν ἐνόησα ἀκριβῶς τί ᾐνίττετο ὁ Πρωθυπουργὸς περὶ τῶν ***προηγουμένων*** λέγων τοῦ κ. Τρικούπη. Παρὰ τοῦ κ. Καλλέργη ὅμως ἔμαθον ὅτι, Ὑπουργὸς ὢν ὁ Τρικούπης, εἶχεν ἀπὸ τοῦ βήματος ἐχθρικώτατα ἐκφρασθῇ κατὰ τῆς Τουρκίας, ὃ ἐγὼ ἠγνόουν, διότι τότε ἤμην ἐν Ἀμερικῇ.

Τότε δέ, βλέπων τὸν ἐρεθισμόν, ὃν δυσκόλως ἐδύνατο ν᾿ ἀποκρύψῃ ὁ Πρωθυπουργός, μαθὼν ἄλλως τε ὅ,τι διετάχθην νὰ ἐξιχνιάσω, τῷ ἀπήντησα, ὅτι οἱ λόγοι μου ἦσαν μόνον κεναὶ ὑποθέσεις, ἄνευ θετικῆς ὑποστάσεως. Ἀλλὰ μετά τινος αὐστηρότητος, μοὶ ἀπεκρίθη, ὅτι ὅπως δήποτε θὰ γράψῃ εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις Ἐπιτετραμμένον τῆς Τουρκίας, δίδων αὐτῷ τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας. Ἀπελθὼν δ᾿ ἐγώ, ἐτηλεγράφησα ἀμέσως εἰς Ἀθήνας ὅτι, καθ᾿ ἃ ἐνόησα, ὁ διορισμὸς τοῦ κ. Τρικούπη θὰ δυσηρέστῃ μᾶλλον τὴν Πύλην.

Τῇ δ᾿ ἐπιούσῃ μετέβην εἰς τῶν Πρέσβεων Ῥωσσίας καὶ Ἀγγλίας, καὶ εὗρον ἀμφοτέρους δυσηρεστημένους καὶ ἀγανακτοῦντας ἐπὶ τῷ ἀκούσματι. Καὶ ὁ μὲν κ. Ἰγνάτιεφ ἦν ὁπωσοῦν ἐπιφυλακτικώτερος, ἀλλ᾿ ὁ κ. Ἔλλιοτ διϊσχυρίζετο ὅτι πᾶσα αὕτη ἡ διάδοσις ἦν τοῦ Τρικούπη ἐνέργεια, καὶ ὅτι ἡ Πύλη ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει δὲν θὰ ἐδέχετο αὐτόν.

Μετὰ δύω δ᾿ ἡμέρας ἔλαβον ἐπανάληψιν τοῦ αὐτοῦ τηλεγραφήματος, καὶ ἔμαθον συγχρόνως καὶ ἀλλαχόθεν ὅτι ὁ Κουμουνδοῦρος, συνδιαλλαγεὶς μετὰ τοῦ Τρικούπη, εἶχε συμφωνήσῃ νὰ

πέμψῃ τοῦτον πρέσβυν εἰς Κωνσταντινούπολιν, αἱ δ' Ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες ἐδημοσίευον ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Πύλη δὲν δέχεται τὸν Τρικούπην, διὰ τοῦτο ἐγὼ μετακαλοῦμαι ἐν πάσῃ βίᾳ, καὶ μετὰ ταῦτα τινὲς ἐξ αὐτῶν, μάλιστα αἱ τῷ Τρικούπῃ φίλα φρονοῦσαι, ἐπετίθεντο κατ' ἐμοῦ, ὡς αἰτίου τῶν διαθέσεων τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως. Συνῳδὰ δὲ τούτοις, τῇ 4 Ἰουνίου ἔλαβον ἔτι δύω συγχρόνως τηλεγραφήματα, δι' ὧν διεταττόμην νὰ ἐπιστρέψω ἀνυπερθέτως εἰς Ἀθήνας, ἵν' ἀπέλθω εἰς Παρίσια, ὡς ἀντιπρόσωπόν μου δὲ ν' ἀφήσω, οὐχὶ τὸν Γραμματέα τῆς Πρεσβείας κ. Καλλέργην, διότι πιθανῶς τὸν ὑπώπτευον, ὡς ὁμόφρονά μου, ἀλλά, παρὰ πάντας τοὺς διπλωματικοὺς τύπους, τὸν Πρῶτον Διερμηνέα κ. Ῥαζῆν, ἰδιαίτερον φίλον τοῦ Τρικούπη.

Καὶ ὁ μὲν κ. Καλλέργης, ἐπὶ τῷ δι' αὐτὸν προσβλητικῷ τούτῳ μέτρῳ, ἐφ' ᾧ ἐξεπλάγη πᾶν τὸ Διπλωματικὸν Σῶμα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔσπευσε νὰ πέμψῃ τὴν παραίτησίν του· ἀλλά, μὴ γενομένην δεκτήν, ἀπέσυρεν αὐτὴν μέχρι τέλους· ἐγὼ δ' ἀμέσως ἔγραψα τῷ κ. Κουμουνδούρῳ, διευθύνοντι τότε τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅτι αὐθημερὸν μὲν μοὶ ἦν ὑλικῶς ἀδύνατον ν' ἀναχωρήσω, θ' ἀπηρχόμην δὲ διὰ τοῦ προσεχοῦς ἀτμοπλοίου, καὶ ἐν ἰδιαιτέρᾳ ἐπιστολῇ τῷ προσέθηκα, ὅτι πᾶσα ἡ διεξαγωγὴ τῆς ὑποθέσεως ἦν ἀτοπωτάτη, διότι, ἂν μὲν ἐνήργησαν οὕτως, ὑποπτεύσαντες, ὅτι ἐγὼ μετὰ τοῦ Καλλέργη προυκαλέσαμεν τῶν Τούρκων τὴν ἄρνησιν, ἡ ὑπόνοια ἦν, οὐ μόνον ὑβριστικὴ δι' ἐμέ, ἀλλὰ καὶ αὐτόχρημα ἄφρων, ἂν δ' ἠθέλησαν νὰ δείξωσι δυσμένειαν πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ ν' ἀντεκδικηθῶσιν αὐτούς, ἐνήργησαν ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν ἐπιβλαβέστατα. Ἀπέληγον δὲ θερμῶς ὑπὲρ τοῦ Καλλέργη συνηγορῶν.

Εἶτα δέ, γράψας τῷ Ἀαλῇ, ἵνα τῷ ἀναγγείλω τὴν μετάθεσίν μου, ἐζήτησα, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθην, νὰ τὸν ἰδῶ, διότι ἦν κλινήρης ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς τελευταίας μου συνεντεύξεως, πάσχων, ὡς μοὶ ἐρρέθη, ἐπικινδύνως. Συνδιελέχθην ἑπομένως μόνον μετὰ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως Σερβὲρ Ἐφφένδη (μετὰ ταῦτα Σερβὲρ πασᾶ), ὅστις ἦν πλήρης ἐκπλήξεως καὶ διὰ τὴν μετάθεσίν μου καὶ διὰ τὴν εἰς τὸν Ῥαζῆν, παρὰ τὰ κεκανονισμένα, προσωρι-

νὴν ἀνάθεσιν τῆς Πρεσβείας. Ἀντ᾽ ἀπαντήσεως δ᾽ εἰς τὸ τελευταῖόν μου τηλεγράφημα, ἔλαβον ἄλλο, τῇ 8 Ἰουνίου, διατάττον με ν᾽ ἀπέλθω ἀμέσως, καὶ εἰς τὸν Ῥαζῆν, ὡς Ἐπιτετραμμένον, ἐπέμφθησαν συγχρόνως ἄλλα ἐπίσημα τηλεγραφήματα.

Κατὰ τὰς μετὰ ταῦτα δ᾽ ἡμέρας, μέχρι τῆς τοῦ ἀπόπλου, ἀπεχαιρέτισα τοὺς συναδέλφους καὶ φίλους μου καὶ προσεκλήθην εἰς γεύματα παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν Πρέσβεων. Παρὰ δὲ τῷ κ. Ἐλλιότ, τῆς Ἀγγλίας, ἐγνωρίσθην καὶ ἐσχετίσθην μετὰ τοῦ πρῴην Ὑπουργοῦ τῆς Ἰταλίας, τοῦ λίαν νοήμονος κ. Μιγκέτη, καὶ πρὸ παντὸς μετὰ τῆς ζωηροτάτης καὶ εὐφυεστάτης συζύγου του, ἥτις καὶ ὡς μουσική, χαριέστατα ᾄδουσα, διεκρίνετο.

Ὁ δ᾽ Ἰγνάτιεφ μοὶ ἀνέγνω ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις Ῥώσσου Πρέσβεως Σαβούρωφ, λέγοντος ὅτι ὁ Τρικούπης, ἦν μὲν τοῦ κόμματός των, ἀλλὰ δὲν ἐπροτάθη ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας.

Τέλος τὸ Σάββατον, 12 Ἰουνίου περὶ τὰς 2 μ. μ. ἀπέπλευσα ἐν μέσῳ ῥαγδαίας βροχῆς, ἐπὶ τοῦ πενταζύγου, ὑπὸ τῶν ὑπαλλήλων τῆς Πρεσβείας συνοδευθεὶς μέχρι τοῦ Αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου, τοῦ «Ροπέρου», εἰς οὗ τὸ κατάστρωμα καὶ διάφοροι ὁμογενεῖς ἦλθον εἰς ἀποχαιρετισμόν μου.

Συνέπλεε δ᾽ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πλοίου καὶ ὁ Χαλὶμ πασᾶς, ὁ νεώτερος τῶν υἱῶν τοῦ Μεχμὲτ Ἀλῆ, ἀπερχόμενος μετὰ τῆς συζύγου του, εἰς Ἔμς καὶ Λονδῖνον, καὶ μοὶ παρουσίασεν αὐτὸν ὁ ἐλθὼν νὰ τὸν ἀποχαιρετίσῃ θεῖός του Μουσταφᾶ Φαζίλ, ἀδελφὸς τοῦ Ἀντιβασιλέως. Μακρὰς δ᾽ εἶχον μετ᾽ αὐτοῦ συνδιαλέξεις κατὰ τὸν διάπλουν, καὶ μοὶ εἶπεν, ἴσως φιλοφρονέστερον μᾶλλον ἢ ἀληθέστερον, ὅτι θὰ μὲ παρουσίαζεν εἰς τὴν σύζυγόν του, ἂν δὲν συνέπιπτε νὰ πάσχῃ αὐτή. Διὰ μακρῶν δὲ διελέχθημεν καὶ περὶ Αἰγύπτου, καὶ τῷ εἶπον ὅτι πολλὰ ὀφείλει εἰς τὴν οἰκογένειάν του ἡ πρόοδος τῆς χώρας ἐκείνης, νομίζω ὅμως ὅτι δὲν ἐλήφθη εἰσέτι ἐπαρκὴς μέριμνα διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λαοῦ.

— «Τοῦ λαοῦ;» μοὶ εἶπεν ὁ Χαλίμ. «Ἀλλὰ λαὸς εἰς τὴν Αἴγυπτον δὲν ὑπάρχει».

— «Πῶς;» ἠρώτησα ἐκπληττόμενος. «Ἀλλ᾽ οἱ Φελλάχοι, παραδείγματος χάριν;»

— «Οἱ Φελλάχοι», μοὶ ἀπήντησεν, «εἰσὶν ἐθελόδουλοι, πεπλασμένοι μόνον ὅπως ὑπακούωσι καὶ δουλεύωσι καὶ πάσης ἀναπτύξεως ἀνεπίδεκτοι».

Τὸν δ' Ὑπουργὸν τῆς Αἰγύπτου, Νουβὰρ πασᾶν, ὅστις, τῷ ἔλεγον, ὅτι μοὶ ἐφάνη ἀνὴρ νοήμων, μοὶ περιέγραφεν ὡς ἄνθρωπον ἀλιτήριον, καὶ τὸν ὑπ' αὐτοῦ συνταχθέντα δικαστικὸν ὀργανισμὸν ὡς ὀλέθριον, παραδόντα εἰς τοὺς ξένους τὰ ἐγχώρια δικαστήρια. Οὕτως ἐχαρακτήριζεν ὅ,τι ἐγὼ ἐν ἐμαυτῷ ἐθεώρουν, ὡς ἀπαλλαγὴν τῆς δικαιοσύνης ἐν Αἰγύπτῳ ἀπὸ τῆς πιέσεως καὶ αὐθαιρεσίας τῶν σατραπῶν.

Τῇ 13ῃ ἐξημερώθημεν ἄντικρυ τῆς Μιτυλήνης· εἶτα δὲ μακρόθεν, ὡς νέφη, ἰδόντες, τὰ Ψαρά, τὴν Χίον, τὴν Σάμον, ἀφίχθημεν περὶ τὰς 4 ἐν πλήρει γαλήνῃ εἰς Σῦρον. Ἐνταῦθα, μόλις ἀγκυροβολήσαντες, ἐκαθίσαμεν εἰς τὸ γεῦμα καὶ ἔμαθον, περὶ τὸ τέλος αὐτοῦ, ὅτε μοὶ ἐπεδόθη ἐπισκεπτήριον, ἐφ' οὗ εἶδον μετ' ἐκπλήξεως τὸ ὄνομα τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς Ἀμερικῆς, ὅστις μοὶ ἔγραφεν ὅτι ἦν ἐν τῷ λιμένι ἐντὸς ἄλλου πλοίου, ἀπερχομένου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμέ, διότι ἦν κατάκοιτος. Εἶχε δὲ μάθη τὴν ἄφιξίν μου, ἰδὼν εἰσπλέον ἀτμόπλοιον, ἔχον ἐπίσημον σημαίαν εἰς τὸν μέσον ἱστόν. Περίεργος δὲ καὶ πολυπράγμων, ὡς πάντοτε, εἶχεν ἐρωτήσῃ τί ἐδήλου τοῦτο, καὶ ἔμαθεν ὅτι τὸ πλοῖον ἔφερε τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρέσβυν τῆς Ἑλλάδος, ἐγὼ δ' ὅτι ἤμην ὁ Πρέσβυς ἐκεῖνος.

Ἐννοεῖται ὅτι ἐν τῷ ἅμα ἔσπευσα ἐγὼ πρὸς αὐτόν, καὶ τὸν εὗρον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ πλοίου του ἐπὶ ἀνακλίντρου κείμενον καὶ ἀδυνατοῦντα νὰ κινηθῇ. Συνωδεύετο δὲ ὑπὸ δύω κυριῶν, ὧν τὴν μίαν μοὶ ὠνόμασε Miss Seward, αὕτη δέ, ἰδοῦσα τὴν ἔκπληξίν μου,

— «Πῶς;» μοὶ εἶπε, «μετὰ τόσον ὀλίγον χρόνον ἤδη μ' ἐλησμονήσατε;»

— «Ὄχι», τῇ εἶπον· «ἡ μορφή σας εἶναι ἐντελῶς παροῦσα εἰς τὴν μνήμην μου, ἀλλὰ δὲν ἐνθυμοῦμαι ὁ κ. Σιούαρτ νὰ εἶχε θυγατέρα».

— «Τότε δὲν εἶχον», παρενέβη αὐτός, «ἀλλ' ἔχω τώρα, διότι

υἱοθέτησα τὴν Κ$^{αν}$ Risley, ἣν πολλάκις εἴχετε ἴδῃ παρ᾽ ἐμοί».

Ὡς δ᾽ ἔμαθον ἔπειτα, ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἀμερικῆς, ἐπιθυμῶν, πρὸ τοῦ θανάτου του, νὰ περιέλθῃ τὴν γῆν, ἐν συνοδείᾳ καὶ τῆς ὡραίας καὶ ἀγαπητῆς φίλης του Κ$^{ας}$ Ῥίσλεϋ, ἐπρότεινεν εἰς αὐτὴν νὰ τὴν νυμφευθῇ· ἀλλ' ἡ νέα κόρη τῷ παρετήρησεν ὅτι κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐδύνατο νὰ ᾖ μᾶλλον πατὴρ ἢ πάππος της.

— «Ἔστω», εἶπεν ὁ κ. Σούαρτ· «πάππος δὲν δύναμαι, ἀλλ᾽ ἂν δέχησαι, ἔσομαι πατήρ σου».

Καὶ οὕτω τῇ ἔδωκε τὸ ὄνομά του καὶ δικαιώματα εἰς τὴν μεγάλην κληρονομίαν του, καὶ τὴν συμπαρέλαβεν ὡς συνοδοιπόρον. Τοσαύτη δ᾽ ἦν ἡ δραστηριότης καὶ ἡ δύναμις τῆς θελήσεως τοῦ ἐκτάκτου τούτου ἀνδρός, ὥστε, καίτοι ἀδυνατῶν νὰ κινηθῇ καὶ φοράδην περιαγόμενος, εἶχεν, ἵνα γνωρίσῃ, ἐν ὅσῳ ἔζῃ, πᾶσαν τὴν γῆν, ἀπέλθῃ εἰς μεμακρυσμένας περιοδίας, καὶ ἐπανήρχετο τότε ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, ὅπου εἶχεν ἀναβῇ εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Ἰμαλαΐου, καὶ διηυθύνετο ἤδη εἰς Πετρούπολιν καὶ τὰς ἀχανεῖς τῆς Ῥωσσίας ἐρήμους.

Ἡ συνέντευξις ἡμῶν ἦν δι᾽ ἀμφοτέρους χαρμόσυνος καὶ ἡ κατάστασις τῆς ὑγείας του κατ᾽ οὐδὲν εἶχε καταστείλῃ τὴν εὐθυμίαν τοῦ πνεύματός του. Εἰς τὸ πλοῖον, οὗ ἐπέβαινεν, ἀπήντησα καὶ τὸν ἐν Ἀθήναις Πρέσβυν τῆς Ἰταλίας καὶ παρουσίασα αὐτὸν εἰς τὸν κ. Σούαρτ. Ἐνῷ δέ ποτε αὐτὸς συνωμίλει μετὰ τοῦ γραμματέως του ἰταλιστί, ὁ κ. Σούαρτ τῷ εἶπεν ἀγγλιστί, ἐννοεῖται:

— «Εἶσθε, δὲν εἶναι ἀληθές, Πρέσβυς τῆς Ἰταλίας; Καὶ ὅμως μετ᾽ ἐκπλήξεώς μου ἀκούω ὅτι ὁμιλεῖτε τόσον κακῶς τὰ Ἰταλικά;»

— «Πῶς τοῦτο;» ἠρώτησεν ὁ Πρέσβυς. «Ἐνόμιζον.....»

— «Πολὺ κακῶς», ἐπανέλαβεν ὁ κ. Σούαρτ. «Ἰδού, πρὸ τόσης ὥρας σᾶς ἀκούω ὁμιλοῦντα, καὶ ὅμως οὐδεμίαν λέξιν δύναμαι νὰ ἐννοήσω».

Τὸ ἀληθὲς ἦν ὅτι ὁ Πρωθυπουργὸς καὶ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀμερικῆς οὐδεμίαν ἀπολύτως ἄλλην γλῶσσαν ἤξευρε πλὴν τῆς Ἀγγλικῆς.

Τὴν ἑσπέραν πυρὰ ἠνάφθησαν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς Ἄνω

Σύρου εἰς φωταψίαν πρὸς τιμὴν τοῦ ἐνδόξου πολιτικοῦ ἀνδρὸς τῆς Ἀμερικῆς. Ἐγὼ δὲ εἰς Ἑλληνικὸν ἀτμόπλοιον μεταβιβασθείς, ἀπέπλευσα εἰς Πειραιᾶ περὶ τὰς 9, ἔχων, ἐν ἄλλοις, συνοδοιπόρον καὶ τὸν κ. Θεοδ. Δηλιγιάννην, ὅστις μοὶ εἶπεν ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον ἦν πολὺ παρωργισμένον κατ᾽ ἐμοῦ, πεποιθὸς ὅτι τὸ ἠπάτησα, ἵνα μείνω εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μοὶ προσέθηκε δὲ ὅτι εἰς ταῦτα ἀφορμὴν ἔδωκαν ῥαδιουργίαι καὶ συκοφαντίαι ἑνὸς τῶν παρὰ τῇ Πρεσβείᾳ ἐργαζομένων, οὗ, ὡς ἔτι ζῶντος, τὸ ὄνομα ἀποσιωπῶ. Μοὶ ἐπεκύρωσε δὲ τοῦτο καὶ ὁ Κουμουνδοῦρος, ὅτε, τῇ ἐπαύριον, φθὰς εἰς Ἀθήνας, τὸν ἐπεσκέφθην, καὶ ὁ Ἐπιτετραμμένος τῆς Τουρκίας, Φώτιος Φωτιάδης, εἰς ὃν ὁ Κουμουνδοῦρος εἶχε δείξῃ τὰς ἐπιστολὰς τοῦ ὑπαλλήλου ἐκείνου.

## Ἐν Ἀθήναις

Τῇ 16ῃ δέ, ἀπόντος τοῦ Βασιλέως, παρουσιάσθην εἰς τὴν Βασίλισσαν, εἰς ἥν, εὐμενεστάτην δειχθεῖσαν, καὶ κρατήσασάν με ὑπὲρ τὴν ὥραν παρ᾽ ἑαυτῇ, διηγήθην πάντα τὰ διατρέξαντα, προσθεὶς ὅτι τοῦ νὰ παραιτηθῶ, μετὰ τοῦ Ὑπουργείου τὴν συμπεριφοράν, μ᾽ ἐκώλυσε μόνος ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν Α. Μ.

Καὶ εἰς τὸν Ζαΐμην δέ, καὶ εἰς τὸν Π. Δηλιγιάννην καὶ εἰς τὸν Δελιγεώργην, ἐξέθηκα τὰ τῆς ἀνακλήσεώς μου, καὶ πάντες ἐνόησαν αὐτὰ πληρέστατα. Τῇ δὲ 18ῃ ὁ κ. Σαβούρωφ, Πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας, μοὶ ἔδειξεν ἐπιστολὴν τοῦ κ. Ἰγνάτιεφ, πέμποντος αὐτῷ ἔκθεσιν τοῦ Διερμηνέως τῆς Πρεσβείας κ. Ὀνού, ὅστις ἔλεγεν ὅτι πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος εἶχεν ἐπισκεφθῇ τὸν Ἀαλῆ πασᾶν τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ᾽ ἣν καὶ ἐγώ, καὶ ἀμέσως μετ᾽ ἐμέ, καὶ ὅτι, λίαν ἠρεθισμένος ὁ Μέγας Βεζίρης, τῷ διηγήθη πᾶσαν τὴν μετ᾽ ἐμοῦ συνδιάλεξίν του. Κατὰ παράκλησίν μου δὲ μοὶ ἔδειξεν ὁ κ. Σαβούρωφ τὴν ἔκθεσιν, ἥτις περιελάμβανεν αὐτολεξεὶ σχεδὸν ὅσα ἐρρέθησαν μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Μεγάλου Βεζίρου, καὶ ἤρκει εἰς ἀποστόμωσιν καὶ τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστέλλοντος συκοφάντου καὶ τῶν οὕτω ταπεινῶς φρονούντων, ὥστε νὰ πιστεύωσιν αὐτόν, διότι ὁ κ. Ὀνοὺ ἦν ὁ τελευταῖος ξένος, ὅστις εἶδε τὸν Ἀαλῆν, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ κατακλιθέντα, καὶ

μετά τινας ἡμέρας ἀποβιώσαντα. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, σωζόμενον πάντως εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Ῥωσσικῆς Πρεσβείας τοῦ ἔτους 1871, παρεκάλεσα τὸν κ. Σαβούρωφ νὰ δείξῃ τῷ κ. Κουμουνδούρῳ, διότι ἦτον ἱκανὴ δικαιολογία μου, καὶ ἄλλην δὲν κατεδεχόμην. Ὁ Φιλήμων δὲ μοὶ εἶπεν, ὅτι ὁ Ἄγγλος Ναύαρχος ἔδειξε τῷ Νομάρχῃ Κερκύρας ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Ἀθήναις Πρέσβεως κ. Στούαρτ, χαρακτηρίζουσαν, ὡς ἄτυχον τὴν διαγωγὴν τῆς Τουρκίας, μὴ δεχομένης τὸν Τρικούπην. Μετά τινας ἡμέρας ὅμως ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ κ. Ἔλλιοτ διέψευσε τὸ ἄκουσμα τοῦτο, ὡς ἐντελῶς ἀνυπόστατον.

Ὁ κ. Κουμουνδοῦρος, ἐν τούτοις, μ' ἐβίαζε ν' ἀπέλθω ὅσον τάχιον εἰς Παρισίους, διότι ὑπῆρχε κατεπείγουσα ὑπόθεσις, ἡ τοῦ Λαυρίου. Καὶ ἐγὼ μὲν οὐδόλως τῷ ἀπέκρυψα ὅτι αἱ λεπτομέρειαι τῆς ὑποθέσεως μοὶ ἦσαν ἐντελῶς ἄγνωστοι, καὶ ἴσως ἄλλος τις, ταύτας γινώσκων καὶ περὶ τὰ νομικὰ ἐντριβής, θὰ ἦτο δεξιώτερος ἐμοῦ νὰ τὴν διεξαγάγῃ. Ἀλλ' ἐπέμεινεν, εἰπών μοι, ὅτι θὰ μοὶ ἐχορήγει πάντα τ' ἀναγκαῖα ἔγγραφα, καὶ εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ ἀνάγνωσις αὐτῶν θὰ μὲ ὡδήγει ἀρκούντως. Προσέτι μὲ παρέπεμψε διὰ πληροφορίας καὶ γνωμοδοτήσεις, εἰς τοὺς κ.κ. Πέτρον Παπαρρηγόπουλον καὶ Προβελέγιον.

Ἐκ τούτων ὁ δεύτερος μοὶ εἶπεν ὅτι, εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἦν βεβαιοτάτη ἡ ἀποτυχία ἡμῶν, καθότι τὸ μόνον, ὃ πρόκειται, καὶ ὃ τὸ Ὑπουργεῖον ἐν τῇ διανοίᾳ του ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιδιώξω, ἐστὶ τὸ ν' ἀναγκασθῶμεν ἡμεῖς διὰ βίας εὐρωπαϊκῆς, εἰς ὅ,τι δὲν τολμῶμεν ἀπέναντι τῆς ἐν Ἑλλάδι κοινῆς γνώμης νὰ πράξωμεν αὐθορμήτως. Τοιαύτη γνωμοδότησις ἀνδρὸς λίαν εἰδήμονος, καὶ ἐξηγοῦντός μοι τὴν διάνοιαν τοῦ Ὑπουργείου, ἦτον ἥκιστα ἐνθαρρυντικὴ διὰ τὴν ἀποστολήν, ἣν μοὶ ἐπέβαλλον.

Οὐχ ἧττον τῇ 22ᾳ τοῦ μηνός, βιαζόμενος ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου, καὶ ἔνταλμα μόνον τῶν ὁδοιπορικῶν, οὔτε διάταγμα δὲ διορισμοῦ λαβών, οὔτε ὁδηγίας τινάς, ἀλλὰ μόνον ὀγκώδη φάκελλον ἐγγράφων τῆς Λαυριακῆς ὑποθέσεως, ἀπῆλθον περὶ τὰς 4 διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς τὸν Πειραιᾶ, καὶ περὶ τὰς 7 ἀπέπλευσα εἰς Σύρον, ἔνθα ἀφιχθέντες τὴν ἐπιοῦσαν πρὸ τῆς ἀνατολῆς, εἶδο-

μεν ἐν τῷ λιμένι τὸ συντετριμμένον σκάφος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀτμοπλοίου, τῆς «Εὐνομίας», θέατρον γενόμενον συμφορᾶς μεγίστης τὴν προτεραίαν. Ἐκ Πειραιῶς πλέον εἰς Ναύπλιον, πλῆρες ἐπιβατῶν, ἔφερε καὶ φορτίον πυροτεχνημάτων, προωρισμένων εἴς τινα πανήγυριν. Κατὰ δὲ τὸν διάπλουν, ἐξ ἀπροσεξίας, ἀνήφθησαν τὰ πυροτεχνήματα, ἐξερράγη τὸ σκάφος καὶ ὁλοκαύτωμα ἐγένοντο σχεδὸν πάντες οἱ ἐν τῷ πλοίῳ, θύματα ἑκατόν, ἐν οἷς καὶ ὁ εἷς τῶν δύω Δανῶν Ὑπασπιστῶν τοῦ Βασιλέως.

Ἡ ἡμέρα πᾶσα ἐκείνη ἦν τυσοῦτο θυελλώδης, ὥστε μόλις περὶ τὸ ἑσπέρας κατωρθώσαμεν νὰ μεταβιβάσωμεν τὰ σκεύη ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ εἰς τὸ ἄλλο ἀτμόπλοιον, ἐφ᾽ οὗ, κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἀπεπλεύσαμεν διὰ Κωνσταντινούπουλιν, ὅθεν ἤθελον νὰ διέλθω, ἵνα ἰδῶ τὸν ἐκεῖ ἄρτι ἐκ Πρωσσίας ἀφιχθέντα υἱόν μου Ἀριστείδην.

Καθ᾽ ὁδὸν ἐνέκυψα εἰς τὴν μελέτην τῶν περὶ ἐκβολάδων τοῦ Λαυρίου ἐγγράφων, καὶ ἠρξάμην συντάξεως ὑπομνήματος περὶ αὐτῶν. Εἶχον δὲ συνοδοιπόρον καὶ τὸν λίαν διακεκριμένον Λευκάδιον, τὸν Ναπολέοντα Ζαμπέλιον.

Ἀφίχθημεν δέ, μετ᾽ αἴσιον πλοῦν, εἰς Κωνσταντινούπολιν περὶ τὴν 9ην τῆς 25ης, ἡμέραν Παρασκευήν, καί, μεταβὰς ἀμέσως εἰς Νεοχώριον, παρὰ τῷ κ. Εὐ. Βαλτατζῇ, εἶχον τὴν χαρὰν νὰ ἐναγκαλισθῶ ἐκεῖ τὸν ἐκ τῶν κινδύνων τοῦ πολέμου σωθέντα φίλτατόν μοι Ἀριστείδην, ἐγκαταλείψαντα τὸν Πρωσσικὸν Στρατόν, καὶ ἐλθόντα, κατὰ πρόσκλησίν μου, μεθ᾽ ἣν εἶχον περὶ αὐτοῦ συνδιάλεξιν μετὰ τῆς Κας Σμαράγδας Βαλτατζῆ, ἵνα καταταχθῇ εἰς Ἑλληνικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ προσέτι τῆς οἰκιακῆς εὐδαιμονίας, ἧς ἡ συνδιάλεξις ἐκείνη τῷ ἐχορήγει ἐλπίδα. Ἀλλ᾽ εἶχεν ἀφιχθῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅτε μετὰ λύπης δὲν εὗρε πλέον ἐκεῖ ἐμέ, ἀλλὰ μόνον τὸν ἀδελφόν του Ἀλέξην, μένοντα εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀκολούθου.

Καὶ ἡ μὲν Κα Σμ. Βαλτατζῆ, ἥτις, κατοικοῦσα ἤδη καὶ αὐτὴ εἰς Νεοχώριον, μὲ προσεκάλεσε, τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς μου, εἰς γεῦμα μετὰ τῶν υἱῶν μου, ἐφαίνετο λίαν ἐπιδοκιμάζουσα τὸν Ἀριστείδην· ἀλλ᾽ ἀγνοῶν, ἂν ὁμοία ἦν καὶ τῆς Λουκίας ἡ

κρίσις καὶ ἡ διάθεσις, παρεκάλεσα, διὰ τῆς Κας Ζωῆς, τὴν μητέρα της νὰ βολιδοσκοπήσῃ καὶ ἐρωτήσῃ αὐτήν, καὶ τὴν Κυριακήν, 29ην Ἰουνίου, περιχαρὴς παρευρέθην εἰς τοὺς ἀρραβῶνας τοῦ υἱοῦ μου, εἰς ὃν τὰ προτερήματα τῆς νέας μνηστῆς του πᾶσαν εὐδαιμονίαν ὑπέσχοντο. Καὶ πολλοὶ μὲν περὶ τὸν Ἀριστείδην τὸν προέτρεπον νὰ μείνῃ εἰς τὸν Πρωσσικὸν στρατόν, ὅπερ βεβαίως θὰ τῷ ἦν συμφερώτατον. Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ καὶ ἐκεῖνος ἀπεκρούσαμεν τὴν γνώμην ταύτην.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἑβδομάδος, καθ᾽ ὃ διέμεινα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπεσκέφθην τὸν Σαφέρ, ἵνα πληροφορηθῶ περὶ τῆς ὑγείας τοῦ Ἀαλῆ, ὃν ἀντικαθίστα ἐπὶ τῆς ἀσθενείας του, καὶ τοὺς προσφιλεστάτους μοι, ὡς καὶ τοὺς ἐπισημοτάτους τῶν ὁμογενῶν καὶ τῶν διπλωματῶν. Ὅτε δέ, τῇ 29 Ἰουνίου, συνεγευόμην παρὰ τῷ Ἔλλιοτ μετὰ τοῦ Βογυὲ καὶ μετὰ τοῦ Ἰγνάτιεφ, διηγεῖτο οὗτος εἰς τὸν οἰκοδεσπότην, ὅτι τὸν εἶχον ἐγὼ παρακαλέσῃ νὰ ἐνεργήσῃ ὑπὲρ τῆς παραδοχῆς τοῦ Τρικούπη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλ᾽ ὅτι εὗρεν ἀνυπέρβλητον ἀντίστασιν, ἐν ᾧ ἦν πεπεισμένος ὅτι ἤθελεν ἐπιτύχῃ, ἂν ἀμέσως ἀπ᾽ ἀρχῆς, καὶ πρὶν ἢ ἡ Ὀθωμανικὴ κυβέρνησις λάβῃ ὑπόνοιαν τοῦ πράγματος, εἶχεν εἰς αὐτὸν ἀνατεθῇ ἡ πᾶσα ἐνέργεια. Καὶ δὲν εἶχεν ἴσως ἄδικον, διότι ὁ Τρικούπης, ὅστις ἐνομίζετο φίλος τῶν Ἄγγλων, θὰ ἐφαίνετο, ὡς, ἀνιδιοτελῶς πως, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν Ῥώσσων, οἵτινες ὅμως ἀληθῶς ἀπό τινος ἐθεώρουν αὐτόν, ὡς μυστικὸν φίλον των.

Εἰς τὸ αὐτὸ γεῦμα ἀπήντησα καὶ πάλιν τὴν φίλην μου κυρίαν Μιγγέτα, ἥτις πολὺ μοὶ ἐσύστησε ν᾽ ἀναζητήσω ἐν Παρισίοις τὴν γνωριμίαν τῆς γραίας Κας Sarcelles, δι᾽ ἧς θὰ ἐσχετιζόμην μετὰ τοῦ ἐπισήμου συγγραφέως καὶ πολιτικοῦ ἀνδρός, τοῦ Rémusat.

Τῇ δὲ 1ῃ Ἰουλίου, τῇ προτεραίᾳ τῆς ἀναχωρήσεώς μου, μετὰ μεσημβρίαν, ἰδὼν διερχομένην πρὸ τῆς οἰκίας μου τὴν Καν Ζωὴν Βαλτατζῆ, κατέβην ἵνα τὴν συνοδεύσω μέχρι τινός, ὅτε ὁ κλητὴρ (γιασαξῆς) τῆς Πρεσβείας, σπεύσας κατόπιν μου, μοὶ εἶπεν ὅτι Ὀθωμανός τις, πεμφθεὶς ἐκ τῶν Ἀνακτόρων, μὲ περιέμενεν εἰς τὴν οἰκίαν μου. Ἡ ἀγγελία αὕτη οὐδὲν εἶχε τὸ παράδοξον, φυσι-

κώτατον μάλιστα ἦν, ἀπερχομένῳ, νὰ μοὶ ἔπεμπον, ὡς συνήθως, ἐκ τῶν Ἀνακτόρων τὸ Ὀθωμανικὸν παράσημον.

Ἀλλὰ τοιοῦτος δὲν ἦν ὁ περιμένων με. Οὐδὲ στολὴν ἔφερεν, οὐδ' ἄλλο τι διακριτικόν. Ὁ βραχὺς καὶ παχύς, καὶ γυμνοὺς τοὺς βραχίονας ἔχων, ἐφαίνετο χυδαῖός τις μᾶλλον τὴν τάξιν ἢ ἐπίσημος ἀπεσταλμένος τῆς Κυβερνήσεως. Ὅτε δ' εἰσῆλθον, ἐκάθητο, καὶ δὲν ἠγέρθη παντάπασι νὰ μὲ χαιρετίσῃ, ἀλλὰ μετ' ἠρεθισμένης φωνῆς μοὶ ἀπέτεινέ τινας λέξεις τουρκιστί, ἃς μοὶ ἐξήγησεν Ἕλλην κωπηλάτης, ὅστις τὸν συνώδευεν ὡς διερμηνεύς. Ἔλεγον δὲ αἱ λέξεις:

— Τί πρεσβεία λοιπὸν εἶναι αὐτή; Εἶμαι πρὸ τόσης ὥρας ἐδῶ καὶ προσμένω καὶ κανένα δὲν εὑρίσκω νὰ μὲ προϋπαντήσῃ.

Τότε τῷ ἐζήτησα συγγνώμην, διότι συνέπεσε κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν νὰ ἐξέλθω εἰς μικρὸν περίπατον, καὶ τὸν ἠρώτησα τί ἐπιθυμεῖ.

— Εἰμί, ἀπήντησεν, ὁ Νετζὶπ-βέης, καὶ πέμπομαι ἐκ τῶν Ἀνακτόρων.

— Καὶ εὐαρεστεῖσθε νὰ μ' εἰπῆτε τίνα ἔχετε ἐντολήν;

— Μάλιστα, ἐδῶ πλησίον μεταξὺ Νεοχωρίου καὶ Θεραπειῶν ὁ Μουρὰτ βέης ἔχει ὡραῖον ἀγροκήπιον. Μαθὼν δὲ ὅτι ὁ ***Ἐλτσί βεης*** (ὁ κ. Πρέσβυς) προτίθεται νὰ διέλθῃ τὸ θέρος ἐν Νεοχωρίῳ, τὸν παρακαλεῖ νὰ δεχθῇ διὰ τοὺς μῆνας τούτους τὸ ἀγροκήπιόν του, ὡς κατοικίαν εὐαρεστοτέραν.

Τὴν κατοικίαν ἐγνώριζον τῷ ὄντι, πολλάκις πρὸ αὐτῆς διελθών. Χαριέστατα οἰκοδομημένη καὶ τερπνότατα κειμένη ἐντὸς κήπου πολυτελεστάτου, ἦν βεβαίως πολὺ εὐαρεστοτέρα καὶ τῆς ἐμῆς καὶ τῶν πλείστων ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ δὲ Μουράτ βέης ἦν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σουλτάνου, ὁ μετὰ ταῦτα ἐπ' ὀλίγον χρόνον διαδεχθεὶς αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὃν δὲ οὐδέποτε εἶχον ἰδῆ, διότι, ἂν ὁ Ἀβδοὺλ Μεδσὶτ τῷ εἶχε μέν, κατ' ἐξαίρεσιν, τιμῶσαν τὴν φιλανθρωπίαν του, ἐπιτρέψῃ νὰ ζήσῃ, δὲν τῷ ἐπέτρεπεν ὅμως καὶ νὰ κοινωνῇ μετὰ ξένων καὶ μεθ' οἱουδήποτε ἐκτὸς τῶν Ἀνακτόρων.

Πολὺ δὲν μοὶ ἐχρειάσθη ἵνα διΐδω τίνος εἴδους ἄνθρωπος

ἦν ὁ ἀπεσταλμένος Νετζίπ βέης. «Ἀλλὰ πῶς;» τῷ εἶπον. «Πρὸ δύω ἡμερῶν εἶδον τὸν γυναικωνίτην (τὸ χαρέμιον) τοῦ Ἐφένδη μετοικοῦν εἰς τὸ ἀγροκήπιον».

Τοῦτο ἐφάνη ὅτι ἐτάραξεν ὀλίγον τὸν ἀπεσταλμένον, ἀλλ' εὐθὺς συνελθών,

— «Βεβαίως», εἶπεν. «Ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἀγροκηπίου σᾶς προσφέρει καὶ τὸ χαρέμιόν του».

Τοῦτο ὑπερέβαινε πᾶσαν προσδοκίαν. Τὸν παρεκάλεσα ἐπομένως νὰ εἰπῇ εἰς τὴν Αὐτοῦ Ὑψηλότητα τὸν Μουρὰτ Ἐφένδην, ὅτι τῷ εἶμαι λίαν εὐγνώμων διὰ τὴν ἔκτακτον ταύτην εὐγένειάν του, καὶ λίαν λυποῦμαι μὴ δυνάμενος νὰ ἐπωφεληθῶ αὐτῆς, καθ' ὅσον τὴν ἐπιοῦσαν ἀπηρχόμην ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀνεπιστρεπτί.

— «Ἀλλά», ἀπήντησεν, «ὅπως δήποτε θὰ πρέπῃ νὰ ἐκφράσητε ὁ ἴδιος τὴν εὐγνωμοσύνην σας εἰς τὸν Μουρὰτ ἐφένδην».

— «Αὐτοπροσώπως», ἀπήντησα, «δὲν θὰ δυνηθῶ· ἀλλ' ὁ υἱός μου μένει ἀκόμη ἐδῶ, καὶ εἰς ἐκεῖνον θ' ἀναθέσω τὴν ἐντολήν».

Ἡ στενοχωρία τοῦ ἀπεσταλμένου, ἰδόντος ὅτι ἡ ἀπάντησίς μου εἰς τοῦτο μόνον περιωρίσθη, ἐφάνη αὐξάνουσα. Τέλος δὲ μοὶ εἶπε διὰ τοῦ κωπηλάτου διερμηνέως του,

— «Ἀλλ' ἠξεύρετε, ὅτι συνήθεια ἐπικρατεῖ, εἰς τοὺς στελλομένους ἀπὸ τῶν Ἀνακτόρων εἰς τὰς πρεσβείας νὰ δίδωνται φιλοδωρήματα (Βαχτσίς);»

— «Πῶς δὲν τὸ ἠξεύρω», εἶπον. «Καὶ διὰ τοῦτο λυποῦμαι ὅτι ὁ υἱός μου, ὅστις ἔχει τὰ κλειδία τοῦ ταμείου μου, ἐν ᾧ ἐγὼ συνέπεσε ταύτην τὴν στιγμὴν νὰ μὴ ἔχω τίποτε εἰς τὸ βαλάντιόν μου, εἶναι ἀπών, καὶ δὲν θὰ ἔλθῃ πρὸ τῆς ἑσπέρας».

— «Καὶ λοιπὸν οὕτω θ' ἀναχωρήσω τὰς χεῖρας κενάς;»

— «Αὔριον», τῷ εἶπον, «ἀφ' οὗ ἐγὼ ἀπέλθω, ὁ υἱός μου θὰ εἶναι ἐδῶ. Τότε ἔρχεσθε καὶ τὸν ὁδηγεῖτε εἰς τὸν Μουρὰτ ἐφένδη, καὶ μετὰ τοῦτο σᾶς ὑπόσχομαι ὅτι θέλει σᾶς φιλοδωρήσῃ ἁδρῶς».

Ὁ ἀπεσταλμένος ἔμεινεν ἐπί τινας στιγμὰς σκεπτικός.

— «Ἀλλά», εἶπε τέλος, «πρέπει νὰ μοὶ δώσητέ τι, διότι δὲν ἔχω πῶς νὰ πληρώσω τὸ ἀκάτιον, δι' οὗ νὰ καταβῶ εἰς τ' ἀνάκτορα».

— «Λυποῦμαι πολύ», τῷ ἀπήντησα, «ἀλλὰ δὲν θὰ σᾶς δώσω τίποτε, διότι, ὡς σᾶς εἶπον, δὲν ἔχω. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ ἀκάτιον, ἔστω. Θὰ ἰδῶ νὰ τὸ οἰκονομήσω».

Καὶ ἐξελθὼν τῆς οἰκίας, εἶδον εἰς τὴν προκυμαίαν ἀκάτιον δίζυγον, δι' οὗ εἶχεν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἵνα φανῇ πως ἐπισημότερος, καὶ εἶπον εἰς τοὺς κωπηλάτας, Ἕλληνας ὄντας, νὰ τὸν μεταφέρωσι δαπάνῃ μου μέχρι τοῦ Βυζαντίου. Ἐκεῖνοι ὅμως μοὶ ἀπήντησαν ὅτι εἶναι ἐλεεινὸς ἀγύρτης ὁ ἄνθρωπος, καὶ θέλουσι τὸν ἀποβιβάσῃ εἰς τὸ πρῶτον ἀκρωτήριον καὶ τὸν ἀφήσῃ νὰ τρέχῃ. Ἐγὼ δ' ἀπηλλάγην αὐτοῦ, πληρώσας τὸν ναῦλόν του.

## Ὁδοιπορία.

Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τέλος ἀπῆλθον τῇ 2 Ἰουλίου κατὰ τὰς 5 ½ μ. μ.

Τὴν νύκτα ὁ Εὔξεινος δὲν ἦν ἀπηλλαγμένος δυσαρέστων κυμάτων, καὶ ὅτε τὴν ἐπιοῦσαν κατεπλεύσαμεν εἰς Βάρναν, κατὰ τὰς 8 τὸ πρωΐ, ἡ ἀπόβασις ἦν σχεδὸν κινδυνώδης. Μὲ παρέλαβε δὲ καὶ μ' ἐφιλοξένησεν ὁ Πρόξενος ἡμῶν κ. Δρακόπουλος, ὅστις καὶ μὲ περιήγαγεν εἰς τὴν πόλιν, ἐν ἄλλοις καὶ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν παρθεναγωγεῖον, χρησιμεῦον, ὡς μοὶ εἶπε, καὶ ὡς θέατρον τὰς ἑσπέρας. Πρόχειρον δὲ πρόγευμα λαβὼν παρ' αὐτῷ μετὰ τῆς μητρός του, Κας Θεώνης, τὸ γένος Καλαμογδάρτη, αὐτῆς ἐκείνης μεθ' ἧς, ὡς νεάνιδος, εἶχον χορεύσῃ ἐν Πάτραις, ὅτε τὸ πρῶτον ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ τὰς 10 ½ ὡδηγήθην εἰς τὸν σιδηρόδρομον καὶ ἀπῆλθον.

Μικρὸν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἀπηντήσαμεν λίμνην εὐρεῖαν, τρεφομένην ὑπὸ ποταμίου εἰσρέοντος, καὶ περὶ τὴν 1 ἀφίχθημεν εἰς σταθμόν, ἀφ' οὗ διακλάδωσις τοῦ σιδηροδρόμου πρὸς δεξιὰ ἔφερε πρὸς τὴν 8 μίλλια ἀπέχουσαν Σούμλαν· ἐρωτήσας δ' ἔμαθον ὅτι ἡ ἁμαξοστοιχία πρὸς ἐκεῖ ἀνεχώρει ἅπαξ τῆς ἡμέρας, ἐπὶ δὲ τῶν χειμερινῶν κακοκαιριῶν ἐνίοτε καὶ ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος.

Κατὰ τὴν 6 μ. μ. ἐχαιρετίσαμεν τὸ πρῶτον τὸν Δούναβιν, εἰς οὗ τὴν εὐρεῖαν ὑγρὰν κοίτην πολλὰ πλοῖα ἀνέπλεον καὶ κατέπλεον· μετ' οὗ πολὺ δ' ἀφίχθημεν εἰς Ῥουστσούκιον, ὅπου

μὲ ὑπεδέχθησαν ὁ ἀδελφὸς τοῦ κ. Ῥαζῆ, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ καθηγητοῦ κ. Κουμανούδη, ὁ κ. καὶ ἡ κ. Bruschmine, ὁ κ. Champoiseau καὶ ἄλλοι.

Ἐνταῦθα ἐπεβιβάσθημεν εἰς ἀτμόπλοιον, οὕτω πλῆρες δακικῶν οἰκογενειῶν, ὥστε, ὅτε τὴν ἐπαύριον τὸ πρωῒ κατέβην εἰς τὴν κοινὴν αἴθουσαν, εἶδον παράδοξον θέαμα, ὅλον αὐτῆς τὸ ἔδαφος κατεχόμενον ὑπὸ ἀτάκτως καὶ πλησίον ἀλλήλων κειμένων ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδίων, τῶν μὲν ὀπίσω λεπτῶν παραπετασμάτων, τῶν δὲ καὶ ἔμπροσθεν αὐτῶν. Μεταξὺ δ᾽ αὐτῶν ἀπήντησα καὶ τὸν κ. Κωνστ. Σοῦτσον, ἀδελφὸν τοῦ ἡγεμόνος Μιχαὴλ (Μιχάλβοδα), καὶ τὸν κ. Καντακουζηνόν, γαμβρὸν τῆς ἐξαδέλφης μου Κ^ας^ Μαύρου. Εἰς ἐμὲ δὲ χαρισθεὶς ὁ πλοίαρχος, ἕνεκα βεβαίως τοῦ βαθμοῦ μου, ὃν εἶδον ὅτι ἐγνώριζε, διότι ἐπὶ τοῦ μεσαίου ἱστοῦ του εἶχεν ὑψώσῃ τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν, μοὶ παρεχώρησε τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ καλὸν καὶ ἀθόρυβον δωμάτιον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἀφ᾽ οὗ εἶχεν ἄποψιν εἰς τὰς δύω ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐν ᾧ ἀπερισπάστως διὰ πάσης ἐργαζόμενος τῆς ἡμέρας, ἐπέτυχον νὰ περατώσω, τὸ ὃ συνέταττον περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ Λαυρίου γαλλικὸν ὑπόμνημα.

Ἐπειδὴ ὁ ποταμὸς εἶχε τότε ἄφθονον ὕδωρ, τὰς λεγομένας ***Σιδηρᾶς Πύλας*** διεπλεύσαμεν χωρίς, ὡς συνήθως ἦν ἀναγκαῖον ἐνταῦθα, ν᾽ ἀλλάξωμεν ἀτμόπλοιον, καὶ διεπλεύσαμεν ἐκ Δακίας τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν. Ἐν δὲ Τούρνω Σέβεριν, ὅπου ἦν ἡ γέφυρα τοῦ Τραϊανοῦ, ἀπέβημεν τὴν νύκτα εἰς μικρὸν περίπατον· ἐν Ὀρσόβᾳ δέ, τῇ πρώτῃ Αὐστριακῇ πόλει, ὑπέστημεν, δηλαδὴ ὑπέστησαν οἱ ἄλλοι, τελωνιακὴν ἐπιθεώρησιν, διότι ἐμὲ ἀπήλλαξεν αὐτῆς τὸ ἀξίωμά μου. Μετὰ ταῦτα δέ, ἐπὶ τῆς Σερβικῆς ὀρεινῆς ἀκτῆς, μᾶς ἐδείχθη ἡ πιθανῶς εἰς τὴν γέφυραν ἀπολήγουσα ὁδὸς τοῦ Τραϊανοῦ, ἐφ᾽ ἧς καὶ ἐπιγραφὴ καὶ ἀνάγλυφα ἔμαθον ὅτι σώζονται.

Τῇ 5ῃ δὲ Ἰουλίου, ἀφιχθέντες κατὰ τὰς 3 μ. μ. εἰς ***Βαζιάς,*** ἀπήλθομεν ἐκεῖθεν διὰ σιδηροδρόμου κατὰ τὰς 6 $^1/_2$, καὶ τῇ ἐπαύριον, ἡμέρᾳ Τρίτῃ, εἰς τὰς 6 τὸ πρωΐ, διὰ τῆς Βουδαπέστης, πρωτευούσης τῆς Οὐγγαρίας, ἐφθάσαμεν περὶ τὰς 2 μ. μ. εἰς

Βιένναν, καὶ κατέλυσα, μετὰ τοῦ υἱοῦ μου Ἀλέξη, εἰς Oesterreichischen Hof. Ἐνταῦθα δέ, μαθὼν ὅτι ἐπεδήμει ὁ Κιαμὴλ βέης, ὃν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐγνώριζον ὡς Introducteur des Ambassadeurs, ἐπεσκέφθην αὐτόν, ὡς καὶ τὸν Χαλίλβεην, ὃν ὅμως δὲν εὗρον, καί, προσκληθείς, ἐγεύθην παρὰ τῷ Πρέσβει ἡμῶν Ὑψηλάντη, μεθ᾽ οὗ πολλὰ συνδιελέχθην, ἀπολήγοντα εἰς ὅτι πρέπει νὰ καλλιεργῶμεν τὴν φιλίαν τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, καί, καλῶς ὀργανιζόμενοι, ν᾽ ἀποβλέπωμεν στενῶς εἰς τὰ ἐν Εὐρώπῃ συμβαίνοντα.

Τῇ δ᾽ ἐπιούσῃ κατὰ τὰς 9.10′ ἐκ Βιέννης ἀπελθόντες, ἀφίχθημεν τὴν 11ην πρὸ τοῦ μεσονυκτίου εἰς Μόναχον καὶ διενυκτερεύσαμεν εἰς τὸ Rheinischer Hof παρὰ τὸν σταθμόν, ὅθεν κατὰ τὴν 6ην τῆς πρωΐας ἀναχθέντες, ἠριστήσαμεν περὶ τὰς 12 ἐν Στουτγάρδῃ καὶ εἰς τὰς 6 ἀφίχθημεν εἰς Καρλσρούην, πόλιν νέαν ἱδρυθεῖσαν τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1795.

Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἶχον ἐπιστολὰς τῆς Λεΐλᾶς, φίλης τῆς Λουκίας, διὰ τοὺς γονεῖς της, διατρίβοντας ἐν Βάδεν, ὅπου εἶχον ἀποφασίσῃ νὰ μείνω μόνον μίαν νύκτα, ἵνα γνωρισθῶ μετ᾽ αὐτῶν, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ διὰ τὰς ἀδιακόπους κινήσεις τῶν στρατιωτῶν, ἐπανερχομένων ἀπὸ τοῦ μόλις κοπάσαντος πολέμου, ἡ κοινωνία ἦν ἄτακτος, καὶ πολλάκις ὥραν ὅλην ἠναγκαζόμεθα νὰ μένωμεν εἰς τοὺς σταθμούς, διὰ τοῦτο εἰς Ὄος, τὸν σταθμὸν τοῦ Βάδεν, ἐφθάσαμεν μόνον εἰς τὰς 8 ½ τὸ ἑσπέρας· δι᾽ ὅ, κρίνοντες τὴν ὥραν ἀκατάλληλον πλέον διὰ πρώτην ἐπίσκεψιν πρὸς νέας γνωριμίας, ἐπέμψαμεν τὰς ἐπιστολὰς καὶ ἐξηκολουθήσαμεν τὴν ὁδοιπορίαν.

Ἀλλά, κατὰ τὴν 10ην τῆς νυκτὸς εἰς Kehl ἀφιχθέντες, εὕρομεν ὅτι ὁ σιδηρόδρομος, διὰ στρατηγικοὺς λόγους, τὴν νύκτα δὲν προὐχώρει ἐπέκεινα. Ἐμισθώσαμεν ἑπομένως ἅμαξαν, ἐφ᾽ ἧς διέβημεν τὴν ἐπὶ ἀκατίων ἐστρωμένην γέφυραν τοῦ Ῥήνου, μέγα βοῶντος ὑφ᾽ ἡμᾶς. Κατ᾽ ἐναντίαν δ᾽ ἡμῶν διεύθυνσιν ἀπηντήσαμεν ἀπέραντον ἁμαξοστοιχίαν, πλήρη ἐπανακαμπτόντων Γερμανῶν στρατιωτῶν, θορυβωδῶς ἀνευφημούντων ***Οὐρά!*** ὅτε διήρχοντο τὸν δικαίῳ κατακτήσεως αὐτοῖς πλέον ἀποκλειστικῶς ἀνήκοντα μέγαν ποταμόν.

Μεθ᾽ ἡμισείας ὥρας πορείαν, ἀφίχθημεν πρὸ τοῦ Στρασβούργου· ἀλλ᾽ ἐκεῖ εὕρομεν τῆς ὠχυρομένης πόλεως τὴν πύλην κλειστήν, καί, κατὰ τὸν στρατιωτικὸν κανονισμόν, διὰ νυκτὸς αὕτη ἠνοίγετο εἰς μόνον τὸ λεωφορεῖον, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς ἰδιωτικὰς ἁμάξας. Τότε, ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ μου, διότι θὰ ἔπρεπε νὰ παλινδρομήσω, νὰ διαβῶ πάλιν τὸν Ρῆνον, καὶ τίς οἶδε ποῦ νὰ ζητήσω κατάλυμα, ἐνεθυμήθην τὸ ἀξίωμά μου καὶ ἔπεμψα πρὸς τὸν Φρούραρχον τὸ διαβατήριόν μου, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἤθελε τὸν πτοήσῃ ὁ τίτλος τοῦ Πρέσβεως. Τοῦτο δὲ καὶ συνέβη τῷ ὄντι, αἱ πύλαι ἤρθησαν, καί, εἰσελθὼν ἐν δόξῃ, κατέλυσα μετὰ τοῦ υἱοῦ μου εἰς τὸ «᾽Αγγλικὸν» ξενοδοχεῖον, ὅλον ἔτι κατάτρητον ἐκ τοῦ πολέμου, καὶ φέρον 64 σφαίρας ἐμπεσπαρμένας εἰς τοὺς τοίχους του. ᾽Ενταῦθα, μετὰ τὴν πολυτάραχον ἑσπέραν, διήλθομεν νύκτα ἀναπαυτικωτάτην, τὴν δὲ πρωΐαν, πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως, συνδιαλεγόμενος μετὰ τοῦ ξενοδόχου, τὸν ἠρώτησα πῶς ὁ λαὸς φέρει τὴν ἀλλαγὴν τῆς τύχης του· μοὶ ἀπήντησε δ᾽ ἐκεῖνος ὅτι οἱ πλεῖστοι μετ᾽ ἀδιαφορίας, πεποιθότες ὅτι καὶ ὑπὸ τὴν Γερμανικὴν κυβέρνησιν ἐπικρατεῖ οὐχ ἧττον εὐνομία, ὡς καὶ ὑπὸ τὴν Γαλλικήν.

Κατὰ τὴν 7ην ὥραν τῆς πρωΐας ἐξηκολουθήσαμεν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου καὶ σχεδὸν οὐδαμοῦ ἀπηντῶμεν ἴχνη τῶν τοῦ πολέμου καταστροφῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγρῶν ἀρτίαν τὴν καλλιέργειαν, καὶ τὰ πλεῖστα τῶν χωρίων ἀνέπαφα, ὡς μοὶ ἀπεδείκνυον αἱ πολλαχοῦ τὰς καλύβας ἔξωθεν ἐνδύουσαι καὶ θάλλουσαι ἀναδενδράδες. Μέχρις Avricourt δέ, τοῦ τελευταίου Γερμανικοῦ σταθμοῦ, ἀπηντῶμεν χωρία Γερμανικὰ ἔχοντα τὰ ὀνόματα, οἷον Zabern, (ἐκγαλλισθὲν εἰς Savern), Falsburg, κλπ. καὶ ὁ λαὸς ὡμίλει τὴν Γερμανικήν.

## Παρίσια

᾽Εν Γαλλίᾳ, διελθόντες διὰ τῆς ὡραίας πόλεως Νανσύ, διαρρεομένης ὑπὸ τῆς Moselle, τῇ ἐπαύριον 9ῃ τοῦ μηνὸς ᾽Ιουλίου, περὶ τὰς 3 ½ τῆς πρωΐας ἀφίχθημεν εἰς Παρισίους, ὅπου εἰς τὸν σταθμόν, μᾶς περιέμενον ὁ Εὐγένιος μετὰ τοῦ Σκαραμαγκᾶ,

ὁ δὲ Γραμματεὺς τῆς Πρεσβείας κ. Ῥώκ, εἶχεν ἀποθάνῃ ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου.

Τοιαύτη δ᾽ ἦν ἡ ἔτι ἐκ τῶν περιστάσεων ἐκεῖ ἐπικρατοῦσα ἀταξία, ὥστε, ἀφ᾽ οὗ ἐκεῖ ἡμίσειαν ὥραν ἐπεριμείναμεν μάτην νὰ μᾶς δοθῶσι τὰ σκεύη ἡμῶν, ἀπήλθομεν τέλος χωρὶς νὰ τὰ λάβωμεν. Καθ᾽ ὁδὸν δὲ μᾶς προσέβαλλον πανταχοῦ, καὶ μάλιστα περὶ τὸν σταθμὸν δι᾽ οὗ ἀφίχθημεν, τὰ ἴχνη τῶν καταστροφῶν τοῦ πολέμου. Εὐτυχῶς δ᾽ ἀνέπαφον εὗρον τὴν οἰκίαν ἡμῶν ἐν Rue Vézeley, καὶ ἐν αὐτῇ ηὐτύχησα ὑγιεῖς νὰ ἐναγκαλισθῶ πάντας τοὺς ἐμούς, ἀλλ᾽ ἐν ταῖς κλίναις των, διὰ τῆς ὥρας τὸ πρωϊνόν.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἀφίξεώς μου μὲ ὑπεδέχθη ἄρθρον κακόβουλον, γραφὲν ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου Γενναδίου ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει τῶν Δύω Κόσμων, καὶ καταγγέλλον με εἰς τὸν γαλλικὸν λαὸν καὶ εἰς τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν, ὡς πατέρα δύω υἱῶν, οἵτινες ἐπολέμησαν κατὰ τῆς Γαλλίας, ὡς ἀξιωματικοὶ εἰς τὰς τάξεις τῶν Γερμανῶν.

Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἦν τότε ὁ Ἰούλιος Φαῦρος, ὃν ἤδη καὶ ἐξ ἀρχαιοτέρων χρόνων ἐγνώριζον. Κατὰ χρέος ἐνόμισα ὅτι ὤφειλον, ἅμα ἀφιχθείς, νὰ γράψω πρὸς αὐτὸν παρακαλῶν νὰ μοὶ προσδιορίσῃ πότε νὰ τὸν ἰδῶ πρὸς συνεννόησιν διὰ τὴν ἡμέραν καὶ τὸν τρόπον τῆς παρουσιάσεως τῶν διαπιστευτηρίων μου· ἀλλά, κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ἀπάντησιν δὲν ἔλαβον, εἶτα δὲ μοὶ ἐγένετο γνωστὸν ὅτι ἠσθένει, ἢ ἐπροφασίζετο τὸν ἀσθενῆ, ὁ κ. Ὑπουργός.

Τότε ἔπεμψα εἰς Βερσαλίας τοὺς δύω Ἀκολούθους τῆς Πρεσβείας, τὸν κ. Ξενοφ. Βαλαωρίτην καὶ τὸν κ. Σκαραμαγκᾶν, ἵνα πληροφορηθῶσιν εἰς τίνα, ἐν ἐλλείψει τοῦ Ὑπουργοῦ, ἐδυνάμην ν᾽ ἀποταθῶ, καὶ πῶς νὰ προσέλθω εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι, ἐπιστρέψαντες τὸ ἑσπέρας, μοὶ εἶπον ὅτι οὐδένα κατώρθωσαν νὰ ἰδῶσι, μετ᾽ οὐδενὸς τῶν ἐν τοῖς πράγμασι νὰ συνομιλήσωσιν. Ἀπεφάσισα ἑπομένως ν᾽ ἀποπειραθῶ ὁ ἴδιος, εἴτι δύναμαι νὰ κατορθώσω, ἀναλογιζόμενος ὅτι ἡ Γαλλία, διὰ τῆς μετατροπῆς τοῦ πολιτεύματος αὐτῆς εἰς Δημοκρατικόν, ἴσως πολλὰ ἐκέρδησεν, ἃ μοὶ ἔμενον ἔτι νὰ μελετήσω

πρὸς ἀναγνώρισιν, ὡς πρὸς τὴν τάξιν ὅμως καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν ὠπισθοδρόμησε μᾶλλον ἢ ὅ,τι προώδευσε.

Τὴν ἐπαύριον λοιπόν, συμπεριλαβὼν καὶ τὸν κ. Βαλαωρίτην, ὡς γινώσκοντα τὰς θέσεις καὶ τὰ δημόσια καταστήματα, ἀπῆλθον αὐτὸς εἰς Βερσαλίαν, καὶ κατὰ πρῶτον ἠρώτησα περὶ τοῦ Ὑπουργοῦ κ. Φάβρ· ἀλλὰ μοὶ ἐρρέθη, οὐχὶ πλέον, ὅτι ἀσθενεῖ, ἀλλ' ὅτι παρητήθη, ὃ μ' ἐξέπληξε, διότι πρὸ δύω ἡμερῶν ὁ Πρέσβυς τῆς Ἰταλίας κ. Νίγρας, μοὶ ἔλεγεν ὅτι, ὡς ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τῆς φιλελευθέρου μερίδος (φιλελευθερωτέρας τῆς δημοκρατίας), ὁ Θίερσος ἦν ἠναγκασμένος νὰ τὸν διατηρῇ. Τότε, ἠρώτησα, τίς τὸν διεδέχθη;— «Οὐδεὶς εἰσέτι». — «Τίς, ἐν τούτοις, τὸν ἀντικαθιστᾷ;» — «Οὐδεὶς πλέον». — «Τίς ἐστὶν ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου;» — Μοὶ εἶπον τὸν κ. Pontewerbank, ὃν καὶ ἐζήτησα νὰ ἰδῶ. Ἀλλὰ μοὶ ἀπήντησαν ὅτι, Ὑπουργοῦ μὴ ὑπάρχοντος, ἔπαυσε καὶ αὐτὸς ἐνεργῶν καὶ οὐδένα δύναται νὰ δεχθῇ διπλωμάτην.

Ἐν τούτοις ἐγὼ ἐπειγόμην νὰ ἐπιδώσω, οὐχὶ τόσον τὰ διαπιστευτήριά μου, ὅσον τὸ ὑπόμνημα περὶ Λαυρίου, ὃ εἶχον συντάξῃ ἐπὶ τῆς ὁδοιπορίας μου. Ἐζήτησα, ἑπομένως, καὶ εἶδον, ὃν ἐπὶ τῆς πρώτης ἐπιδημίας μου ἐν Γαλλίᾳ ἐγνώριζον ἀνώτερον λειτουργὸν τοῦ Ὑπουργείου κ. Tamisier, καὶ εἰς τοῦτον ἔδωκα αὐτό, μετὰ παρακλήσεως νὰ τὸ ἀναγνώσῃ καὶ διαβιβάσῃ εἰς τὸν ἀνήκοντα Τμηματάρχην, ἵνα, εἰ δυνατόν, ἐπὶ τῆς σπουδαίας ταύτης ὑποθέσεως μὴ ἐπιφέρῃ ἀναβολὴν ἡ ὑπουργικὴ κρίσις. Προσέτι δ', ἐπὶ παρακλήσει μου, ἀνέλαβεν ὁ κ. Tamisier νὰ διενεργήσῃ διὰ τῶν ἀνηκόντων τὰ τῆς παρουσιάσεως τῶν διαπιστευτηρίων μου, καὶ νὰ μοὶ διαβιβάσῃ τὰ διαταχθησόμενα.

Τῷ ὄντι δὲ τῇ 18ῃ τοῦ μηνὸς μοὶ ἀνηγγέλθη ὅτι ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας θὰ μ' ἐδέχετο τὴν ἐπιοῦσαν κατὰ μεσημβρίαν· δι' ὃ καὶ τῇ 19ῃ, Δευτέρᾳ τῆς ἑβδομάδος, ἀπελθὼν μετὰ τῶν δύω ἀκολούθων τῆς Πρεσβείας ἐν καιρῷ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, ἀνέβην εἰς τὰς 12 παρὰ δύω λεπτὰ τὴν κλίμακα τοῦ προεδρείου.

Ἀλλ' ἐκεῖ ὑπηρέτης ἢ φρουρὸς προελθών, μ' ἠρώτησε τί θέλω.

— «Τὸν Κύριον Πρόεδρον, ἀπήντησα. Πρόκειται νὰ παρουρουσιασθῶ εἰς τὴν Αὐτοῦ Ἐξοχότητα».

— «Ἀλλ' ὁ Πρόεδρος δὲν εἶναι ἐδῶ», ἀπήντησεν ὁ φρουρός.

— «Δὲν εἶν' ἐδῶ; Ποῦ λοιπὸν εἶναι;»

— «Πρὸ μιᾶς ὥρας ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν».

— «Ναί. Καὶ πότε ἐπιστρέφει; Θὰ τὸν περιμείνω».

— «Νομίζω ὅτι εἶναι μάταιον», εἶπεν ὁ ἄνθρωπος. «Αἱ συνεδριάσεις τῆς Συνελεύσεως διαρκοῦσι συνήθως μέχρι τῆς ἑσπέρας, καὶ ὁ Κύριος Πρόεδρος πρὸ τοῦ τέλους αὐτῶν δὲν ἐπανέρχεται».

Παράδοξος ἐθιμοταξία ἡ τῆς δημοκρατικῆς ταύτης ὑποδοχῆς ξένων Πρέσβεων, ἀνελογιζόμην. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ὁρισθεῖσα ὥρα τῆς μεσημβρίας εἶχε πρό τινων λεπτῶν ἤδη παρέλθῃ, ἀπεφάσισα, πρὸς ἀποφυγὴν ἄλλων περιπλοκῶν, νὰ ὑπάγω ἐγὼ εἰς τὴν Συνέλευσιν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Προέδρου.

Μεταβὰς λοιπὸν ἐκεῖ (εἰς τ' ἀρχαῖα τῆς Βερσαλίας Ἀνάκτορα) πεζός, ἠρώτησα εἰς τὴν εἴσοδον ἕνα τῶν ἀρχικλητήρων, ἂν ὁ Κύριος Πρόεδρος ἦν ἐκεῖ, εἰς τὴν συνδρίασιν.

— «Ἐδὼ εἶναι», μοὶ εἶπεν ὁ κλητήρ, «ἀλλ' οὐχὶ εἰς τὴν συνεδρίασιν».

— «Οὐχί; Ποῦ λοιπόν;»

— «Τοῦτο ἀγνοῶ», μοὶ εἶπεν. «Εἴς τινα τῶν ἐπιτροπῶν ἀπῆλθεν, ἀλλ' ἀγνοῶ εἰς τίνα».

— «Πρέπει ὅμως νὰ τὸ μάθωμεν, διότι εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸν ἰδῶ», εἶπον.

Φαίνεται δ' ὅτι ὁ τόνος, καθ' ὃν ὡμίλησα, ἐνεποίησέ τινα ἐντύπωσιν εἰς τὸν κλητῆρα, πιστεύσαντα ὅτι εἶχον τὸ δικαίωμα εἰς τὴν τοιαύτην ἀξίωσιν, δι' ὃ καὶ μεταβὰς ἠρεύνησε παρά τισι τῶν ἄλλων κλητήρων καὶ τῶν Βουλευτῶν, καί, ἐπανελθών, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ κ. Πρόεδρος φαίνεται ὅτι ἐργάζεται μετὰ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Προϋπολογισμοῦ.

— «Καὶ ποῦ θὰ εὕρω τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Προϋπολογισμοῦ».

— «Ὢ!» μοὶ ἀπεκρίθη· «εἶναι μάταιον καὶ νὰ τὸ δοκιμάσητε. Ἄνευ ὁδηγοῦ ἀδύνατον νὰ τὴν εὕρητε».

Ἀλλ' εὐηρεστήθη νὰ μοὶ δώσῃ ἕνα τῶν ὑποκειμένων αὐτῷ,

ὅστις, διὰ πλείστων κλιμάκων καὶ διαδρόμων, μ᾽ ἔφερε τέλος εἰς ἕνα μόλις τινὰς ἕδρας περιέχοντα προθάλαμον ἐν τῷ δευτέρῳ δόμῳ, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ἐκεῖ, ἐν ἑνὶ τῶν παρακειμένων δωματίων, συνεδριάζει ἡ Ἐπιτροπή.

Τότε, ἀποταθεὶς εἰς ταύτης τὸν κλητῆρα, τῷ ἔδωκα τὸ ἐπισκεπτήριόν μου, ἵνα τὸ διαβιβάσῃ εἰς τὸν κ. Πρόεδρον. Καί, κατ᾽ ἀρχὰς μὲν ὁ ἄνθρωπος μοὶ ἀπήντησεν ὅτι ὁ κ. Πρόεδρος ἐκεῖ δὲν εἶναι ὁρατός, οὐδὲ δέχεται ἐπισκέψεις. Ἐπειδὴ ὅμως ἐγὼ ἐπέμεινα, ὁ κλητήρ, αἴρων τοὺς ὤμως μετὰ βλέμματος μὴ εἰρωνίας ἀπηλλαγμένου, ἀπῆλθε μετὰ τοῦ ἐπισκεπτηρίου μου. Ἀλλ᾽ ἀμέσως σχεδὸν ἐπέστρεψε, καὶ ἤδη μετὰ σεβασμοῦ προσελθών μοι, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ κ. Πρόεδρος μοὶ ζητεῖ συγγνώμην, ὅτι θέλει λύσῃ τὴν συνεδρίασιν καὶ μὲ παρακαλεῖ μίαν στιγμὴν νὰ τὸν περιμείνω.

Καὶ ἀληθῶς μετ᾽ ὀλίγα λεπτὰ ἐφάνη ὁ κ. Θιέρσος, καὶ ἐλθὼν ἐν σπουδῇ πρὸς ἐμέ, μὲ ἔλαβεν ἐκ τῆς χειρός.

— «Σᾶς ζητῶ συγγνώμην», μοὶ εἶπε. «Διέλυσα τὴν συνεδρίασιν, ἅμα ἔμαθον ὅτι εἶσθε ἐδώ, καὶ εἶμαι ὅλως εἰς τὰς διαταγάς σας».

— «Ἀλλά, Κύριε Πρόεδρε», τῷ εἶπον, «λυποῦμαι ἂν σᾶς ἐτάραξα ἐν μέσῳ σπουδαίων ὑποθέσεων, καὶ ἂν ἕνεκα ἐμοῦ ἀναβάλητε συζήτησιν, ἴσως κατεπείγουσαν».

— «Ὅλα», ἀπήντησεν, «εἰσὶ κατεπείγοντα τώρα. Τοιαῦται αἱ περιστάσεις ἡμῶν. Ζῶμεν ὅπως δυνάμεθα. Περὶ τάξεως οὐδεὶς δύναται νὰ γίνῃ λόγος εἰσέτι. Ἀλλά, φίλτατε, δότε μοι τὸν βραχίονα, νὰ σᾶς ἐξαγάγω ἐκ τοῦ λαβυρίνθου τούτου. Μόνος σας δὲν θὰ ἠμπορέσητε ποτὲ νὰ εὕρητε τὴν ἔξοδον».

Καὶ ἐγείρας τὸν βραχίονα ὑπὸ τὸν ἐδικόν μου,

— «Θὰ σᾶς φέρω», μοὶ εἶπε, «μέχρι τῆς πύλης τῆς ἐξόδου, καὶ τότε θὰ εἰσέλθω εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων τῆς Συνελεύσεως, ὅπου ἔχω νὰ ὁμιλήσω».

— «Ἀλλά, Κύριε Πρόεδρε», τῷ εἶπον, συμβαδίζων μετ᾽ αὐτοῦ, «ἦλθον νὰ σᾶς ἐπιδώσω τὰ διαπιστευτήριά μου».

— «Ἄ ! τὰ ἔχετε ἐδώ ; Δότε τα, φίλτατε, δότε τα».

Καὶ λαβὼν αὐτὰ παρ᾽ ἐμοῦ, τὰ ἔκρυψεν εἰς τὸν κόλπον του,

καὶ ἐξηκολούθησε νὰ μοὶ ὁμιλῇ περὶ τῶν κατὰ τὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὴν ἀταξίαν αὐτῆς, ἕνεκα τῆς μεταπολιτεύσεως.

Τοιαύτη ἦν ἡ ὁπωσοῦν ἀφελὴς πομπή, καθ᾿ ἣν ἐγένετο ἡ παρουσίασίς μου εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας, λίαν διάφορος τῆς πρὸ τριετίας εἰς τὸν Αὐτοκράτορα.

Ἐν ᾧ δὲ κατεβαίνομεν τὰς πολλὰς κλίμακας,

«Κύριε Πρόεδρε», τῷ εἶπον, «ἐπιτρέψατέ μοι μίαν παρατήρησιν. Τῆς ἀφίξεώς μου προηγήθη ἀρθρίδιον ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει τῶν Δύω Κόσμων, ἐν ᾧ παριστώμην ὡς ἐχθρὸς τῆς Γαλλίας, διότι δύω υἱοί μου ἦσαν ἀξιωματικοὶ τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ. Οὐδ᾿ ἐγώ, οὐδ᾿ ἐκεῖνοι, εἴχομέν ποτε ἄλλα ἢ φιλικώτατα αἰσθήματα πρὸς τὴν Γαλλίαν. Ἐν τῷ στρατῷ ἐκείνῳ εὑρέθησαν οἱ υἱοί μου κατατεταγμένοι, ὡς σπουδάσαντες ἐν τῇ Στρατιωτικῇ τοῦ Βερολίνου Σχολῇ, καί, ὅτε ἐξερράγη ὁ πόλεμος, ἠναγκάσθησαν νὰ συμβαδίσωσι μετὰ τῶν συστρατιωτῶν των, ἵνα μὴ θεωρηθῶσιν ὡς λιποτάκται καὶ ἄνανδροι. Ἐγὼ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε ὢν καὶ οὐδὲν περὶ μέλλοντος πολέμου γινώσκων, δὲν ἤμην ἐκεῖ, ὅπως ζητήσω τὴν ἐξαιρεσίν των. Ἂν ὅμως νομίζητε ὅτι ἡ περίστασις αὕτη δύναται νὰ παραβλάψῃ κατά τι τὰς σχέσεις μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἑλλάδος, σᾶς παρακαλῶ νὰ μοὶ τὸ εἴπητε, καὶ εἰμὶ πρόθυμος νὰ προτείνω εἰς τὴν κυβέρνησίν μου νὰ μ᾿ ἀποσύρῃ.

— «Παντάπασι, φίλτατε», μοὶ ἀπεκρίθη θερμῶς ὁ κ. Θιέρσος. «Τὰ πρὸς τὴν Γαλλίαν φιλικὰ ὑμῶν αἰσθήματα εἰσὶ κοινῶς γνωστά, καὶ προφανὴς ὁ λόγος, δι᾿ ὃν οἱ υἱοί σας εὑρέθησαν εἰς τὸν Γερμανικὸν στρατόν. Δὲν ἠξεύρω τίνα πηγὴν ἔχει τὸ κακεντρεχὲς ἐκεῖνο ἀρθρίδιον (ἐγὼ τὸ ἤξευρον) — μὴ προσέξητε εἰς αὐτό, καὶ ἔστε βέβαιος ὅτι σᾶς ἐδέχθημεν μετὰ χαρᾶς καὶ μ᾿ ἀνοικτὰς ἀγκάλας».

— «Θὰ δώσω», τῷ ἀπήντησα, «τινὰς λέξεις εἰς τὴν Ἐπιθεώρησιν, ἐξηγούσας τοὺς λόγους τῆς παρουσίας τῶν υἱῶν μου εἰς τὸν ἐχθρικὸν στρατόν».

— «Σᾶς ἀποτρέπω τούτου», μοὶ εἶπεν ὁ κ. Θιέρσος. «Τὸ κακόβουλον ἐκεῖνο ἀρθρίδιον ἐντὸς ὀλίγου θὰ λησμονηθῇ. Μὴ

τῷ κάμητε τὴν τιμὴν νὰ τὸ ἀναπολήσητε εἰς τοὺς ἀναγνώστας».

Καὶ ἠκολούθησα ἀκριβῶς τὴν συμβουλήν του.

Περίεργον δ᾽ ὅτι, ἐντὸς τοῦ ἑπομένου ἔτους, ἡ Κα Γενναδίου, ἡ χήρα τοῦ ἀρχαίου μου διδασκάλου, μοὶ ἔγραψε μακρὰν ἐπιστολήν, ἵνα μ᾽ ἐρωτήσῃ, διατὶ κατατρέχω τὸν υἱόν της, οὗ μοὶ ἐξέθετε τὰς ἀρετάς, ἐν ᾧ ἐγώ, οὐδὲ τ᾽ ὄνομά του ἔκτοτε εἰς οὐδένα ποτε ἀνέφερα, οὐδὲ τὸν εἶχον ἐνθυμηθῇ, πλὴν ὅτε γραία γυνὴ πρὸς ἐμὲ ἐλθοῦσα, μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Κύριος οὗτος κατοικεῖ εἰς τὴν οἰκίαν της, ἀλλὰ δὲν πληρώνει τὸ ἐνοίκιον, ἐξ ἐναντίας δ᾽ αὐτὴ πολλάκις καὶ χρηματικῶς τὸν βοηθεῖ, τῷ ἀγοράζει καπνόν, τῷ δανείζει τὰ ἀγώγια τῶν ἁμαξῶν του, ὡς ἅπαξ, μοὶ εἶπεν, ὅτε, μὴ ἔχων νὰ πληρώσῃ τὴν ἅμαξαν, ἀφῆκεν ἐνέχυρον εἰς τὸν ἁμαξηλάτην τὸν ἐπενδύτην του. Μοὶ προσέθηκε δ᾽ ὅτι ὁ κύριος οὗτος εἰς τὸ μελόδραμα ἐμφανίζεται, ὡς εἷς τῶν τοῦ χοροῦ, ἀντὶ μισθοῦ ἑνὸς φράγκου τὴν ἑσπέραν. Τῇ γυναικὶ δ᾽ ἐκείνῃ ἀπήντησα ὅτι δὲν ἔχω δικαιοδοσίαν νὰ ἐπεμβαίνω εἰς τὰς ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων.

Μετὰ τοῦτο δ᾽, ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ἦλθε πρός με ὁ ἄλλοτε ἐπὶ μακρὸν ἐν Ἑλλάδι διατρίψας ἰταλὸς ποιητὴς καὶ ἐπιδέξιος αὐτοσχεδιαστὴς Κανίνης, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ ἄχρις ἐκείνου διατελέσας σύνοικος καὶ ἐπιστήθιος φίλος του Γεννάδιος ἐστὶν αἰσχρὸν ἀγγεῖον, καὶ μὲ συμβουλεύει νὰ μὴ τὸν δέχωμαι· εἰς ὃ τῷ ἀπήντησα, ὅτι δὲν ἀνήκει εἰς ἐμὲ νὰ ἐπεμβαίνω εἰς οὐδενὸς τὴν ἰδιωτικὴν διαγωγήν, καὶ τὸν κ. Γεννάδιον σπανίως ἔχω τὴν εὐκαιρίαν νὰ βλέπω. Μετὰ δύω ἢ τρεῖς ἡμέρας ἦλθε πρός με καὶ ὁ κ. Γεννάδιος, πῦρ πνέων καὶ κράζων ὅτι τὸν συκοφαντῶ, καὶ ὅτι ἐστὶν αἶσχος ἡ Πρεσβεία νὰ δέχηται αἰσχρὸν ἀγγεῖον ὡς τὸν Κανίνην. Ἀπήντησα δὲ καὶ εἰς τοῦτον ἐντελῶς τὰ αὐτά, καὶ ὅτι οὐδέποτε, οὔτε τὸν ἐσυκοφάντησα, οὐδὲ τὸν ἀνελογίσθην. Πλὴν δὲ τούτων μοὶ εἶχε μείνῃ ὁ Γεννάδιος ἐντελῶς ξένος, καὶ τοῦτο ἀπήντησα εἰς τὴν μητέρα του, βεβαιώσας αὐτὴν ὅτι τὴν ἠπάτησαν.

Ἐν Παρισίοις ἀπήντησα πολλάκις τὸν ἀρχαῖόν μου συνάδελφον, τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὶν Πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας κ. Βουρέ, καὶ ἐπεσκέφθην καὶ αὐτὸν ἐπανειλημμένως καὶ τὸν

υἱόν του, νυμφευθέντα πλουσίαν Ἑβραίαν. Ἐνθυμούμενος δέ, τί τῷ εἶχον εἴπῃ περὶ Αἰσωπείου μύθου ἐκεῖ, μ᾽ ἐδικαίου ἤδη πληρέστατα. Εἰς δὲ τὸν παρευρεθέντα εἰς μίαν τῶν ἐπισκέψεών μου Ναύαρχον Trousland (?) ἔλεγεν ὁ κ. Βουρέ, ὅτι οὐδεὶς Πρέσβυς ηὐδοκίμησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅσον ἐγώ.

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ἀφίξεώς μου περιῆλθον ἐνίοτε πεζὸς τὰς ὁδοὺς τῶν Παρισίων, περιεργαζόμενος τὴν οἰκτρὰν ὄψιν, ἣν πολλαχοῦ παρίστων αἱ, κατὰ μὲν τὰ προάστεια, ἐν ἐρειπίοις καταρρέουσαι οἰκίαι, κατ᾽ αὐτὰ δὲ τὰ κέντρα τῆς πόλεως καὶ εἰς τὰς ἐπισημοτέρας τῶν θέσεων, πολλαὶ ἔχουσαι ἔτι διατρήτους τοὺς τοίχους καὶ ἐν αὐτοῖς διατηροῦσαι τὰς σφαίρας, τὰς πλείστας, οὐχὶ τῶν εἰσβαλόντων Πρώσσων, ἀλλ᾽ αὐτῶν τῶν Γάλλων, τῶν μητροκτόνων Κοινωνιστῶν, οἵτινες ἐδολοφόνουν τὴν πατρίδα των, καυχώμενοι ὅτι ἐπροίκιζον αὐτὴν διὰ τῶν ὑπερτάτων ἐλευθεριῶν. Εἰς πολλὰ δὲ τῶν ἐργαστηρίων, οἷον εἰς χαρτοπωλεῖα, εἰς ζαχαροπλαστεῖα, ἀπήντων εἰς τὰ παράθυρα εἰκόνας καὶ παραστάσεις ὑβριστικὰς τοῦ ἐκπτώτου Αὐτοκράτορος Ναπολέοντος, ὃν εἶχον ἀφήσῃ θεοποιούμενον, ὅτε ἀνεχώρησα ἐκ Παρισίων, καὶ πρὸ πάντων τῶν Πρώσσων στρατιωτικῶν, οὓς παρίστων τὸ πλεῖστον, φέροντας ὑπὸ μάλης ἁρπαγέντα ἀντικείμενα, καὶ ἰδίως ὡρολόγια. Τοῦτο μοὶ ἐφάνη ἀναξιοπρεπὲς ἐκ μέρους ἡττημένων κατὰ τῶν νικητῶν, καὶ οὐχ ἧττον ἐκ μέρους τῶν Γάλλων, οἵτινες, ἐπὶ τοῦ πρώτου Ναπολέοντος, εἶχον διαλεηλατήσῃ τὴν Γερμανίαν, ὅπου καὶ ἂν διῆλθον. Ἐν μέρει δέ, οὐδ᾽ ἐπὶ δικαίας ἐκτιμήσεως στηριζόμενον, ὡς παρ᾽ ἀξιοπίστων Γάλλων ἐπληροφορήθην.

Οὕτως, ἡ ἀνεψιὰ τοῦ ἐπισήμου συγγραφέως Philarète Châles, μεθ᾽ ἧς στενὴ σχέσις μὲ συνέδεε, μοὶ διηγήθη ὅτι, ἐπὶ τῆς πολιορκίας, ἀναγκασθεῖσα νὰ ἐγκαταλείψῃ ἐν σπουδῇ τὴν ἐν Meudon κατοικίαν της καὶ ν᾽ ἀποσυρθῇ εἰς Παρισίους, οὐδὲν ἄλλο ἐδυνήθη νὰ συμπεριλάβῃ καὶ σώσῃ, εἰμὴ μόνον ἓν μικρὸν κιβώτιον, περιέχον εἰς χαρτονομίσματα 400 χιλιάδας φράγκων. Ἀλλ᾽ ἐν Παρισίοις, πρὸς φρίκην της, εὗρεν ὅτι, ἐν τῷ θορύβῳ τῆς φυγῆς, εἶχεν ἁρπάσῃ κιβώτιον ἄλλο τοῦ οὗ ἐνόμιζε, καὶ ἐφ᾽ ὅλης τῆς πολιορκίας διετέλει ἐν ἀπελπισίᾳ διὰ τὴν ἀπώλειαν πάσης τῆς περιουσίας της.

῞Αμα δὲ λήξαντος τοῦ πολέμου, ἐτόλμησε τὸ ἀπεγνωσμένον διάβημα, τοῦ νὰ πορευθῇ εἰς Meudon, ὅπου εὗρε τὴν οἰκίαν της κενήν, ἐν οἰκτρᾷ ἀταξίᾳ, τὰ ἔπιπλα τεθραυσμένα ἐν μέρει, ἐκ τῶν βιβλίων τοῦ θείου της πολλὰ ἠκρωτηριασμένα καὶ ἐσχισμένα. Κατὰ τύχην δ᾽ εὗρεν εἰς τὸ ἔδαφος κομβίον στολῆς στρατιωτικῆς, φέρον ἀριθμόν, καί, συμπεράνασα ὅτι ἦν ὁ τοῦ συντάγματος τοῦ ἐκεῖ σταθμεύσαντος, ἀνεζήτησε τὸν Συνταγματάρχην, καί, καλῶς ὁμιλοῦσα τὴν Γερμανικήν, παρουσιάσθη εἰς αὐτὸν καί, ἐρωτήσασα, ἔμαθε παρ᾽ αὐτοῦ ὅτι τὸ σύνταγμα αὐτοῦ τῷ ὄντι ἐκεῖ εἶχε σταθμεύση.

— «Ἐπεσκέφθην τὴν οἰκίαν μου», τῷ εἶπε, «ἀριθμὸν δεῖνα, καὶ εὗρον τὰ πάντα ἐκεῖ ἐν ἀταξίᾳ καὶ ἀνατροπῇ καὶ τῶν ἐπίπλων μου πολλὰ αὐτὸ τοῦτο κατεστραμμένα».

— «Λυπηραὶ συνέπειαι τοῦ πολέμου», τῇ εἶπεν ὁ Συνταγματάρχης. «Οἱ στρατιῶται μεταχειρίζονται τὰ ἔπιπλα, ὅσα τοῖς εἶναι ἀναγκαῖα, καί, δυστυχῶς, τὰ κακομεταχειρίζονται».

— «Ἀλλὰ τί εἶχον νὰ σχίζουν τὰ βιβλία τῆς βιβλιοθήκης μου;»

— «Ἐρωτᾶτε τοῦτο, Κυρία μου; Στρατιῶται ἀμαθεῖς, μηδὲν ἐννοοῦντες περὶ τῆς ἀξίας τῶν βιβλίων καὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, τὰ σχίζουσι πολλάκις διὰ νὰ μεταχειρισθῶσι τὸν χάρτην, ἢ πρὸς διασκέδασιν, ἢ ἐκ χαιρεκακίας. Συνέπειαι τοῦ πολέμου».

— «Ἔστω. Ἀλλ᾽ ἔρχομαι νὰ σᾶς παρακαλέσω περὶ σπουδαιοτέρου». Καὶ τῷ ἐξέθηκε τὰ περὶ τοῦ χρηματοκιβωτίου της.

— «Καὶ ἠξεύρετε», τῇ εἶπε δυσπίστως μειδιῶν ὁ Συνταγματάρχης, «νὰ εἴπητε πόσα ἀκριβῶς τὸ κιβώτιον περιεῖχε;»

Ἡ κυρία, γνωρίζουσα, τῷ εἶπεν ἀκριβῶς τὴν ποσότητα.

— «Ἀλλά, κυρία», ὑπέλαβεν ὁ ἀξιωματικός, «τίς ἡ ἀπόδειξις ὅτι εἶσθε ὑμεῖς ἡ οἰκοδέσποινα τῆς οἰκίας ταύτης καὶ ἰδιοκτῆτις τῶν ἐν αὐτῇ;»

Τότε ἡ Κυρία ἐτηλεγράφησεν ἀμέσως εἰς Παρισίους, καὶ μετὰ μίαν ὥραν ἔφθασεν ὁ κ. Philarète Châles, ἐφωδιασμένος διὰ τῶν ἀποδείξεων τῆς ταὐτότητός του· ὁ δὲ Συνταγματάρχης, μετ᾽ ἀκριβῆ ἔλεγχον, πεισθείς, ἔλαβεν ἐκ τοῦ ἑρμαρίου του καὶ τῇ παρέδωκε τὸ κιβώτιον ἀβλαβές.

— «Ὁ ἐνταῦθα σταθμεύων ὑπαξιωματικός», ὅν ὠνόμασεν,

«εὑρὼν αὐτὸ εἰς τὸν κοιτῶνά σας», εἶπε, «μοὶ τὸ ἐκόμισεν. Ἂν θέλητε, δύνασθε νὰ τῷ δώσητε μικρόν τι δῶρον εἰς ἐνθύμησιν, ἀλλ᾽ οὐδὲν τῷ ὀφείλετε. Ἐγὼ δ᾽ εἰμὶ εὐτυχής, ὅτι μοὶ ἐπεφυλάττετο ἡ χαρὰ τοῦ νὰ σᾶς τὸ ἀποδώσω».

Αὕτη ἡ διήγησις, ἣν ἐξ ἀλανθεστάτης πηγῆς ἤκουσα, ἐστὶ πολὺ ἀποδεικτικωτέρα ἢ τὰ ἀπειρόκαλα καὶ κακόζηλα ἐκεῖνα ἀπεικονίσματα. Καὶ παρὰ τῶν υἱῶν μου δέ, τῶν ὑπηρετησάντων ἐν τῷ Πρωσσικῷ στρατῷ, ἤκουσα πολλάκις ἐπαινουμένην τὴν εὐταξίαν καὶ ἀπὸ ληστρικῶν πράξεων ἀποχὴν τῶν Γερμανῶν στρατιωτῶν, εἰ καὶ μετ᾽ ἐξαιρέσεων βεβαίως, μάλιστα, ὡς μοὶ ἐρρέθη, ἐκ μέρους τῶν Βαυαρῶν. Αὐτοὺς τοὺς υἱούς μου, ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ φιλτάτου μου Αἰμυλίου, ἐδέχοντο οἱ Γάλλοι, παρ᾽ οἷς ἐστάθμευον, μετ᾽ εὐνοήτου ἐχθρότητος καὶ δυσπιστίας. Ἀλλ᾽ ἀφοῦ μετ᾽ ὀλίγον ἐξῳκοιοῦντο, φιλικωτάτας συνέδεον σχέσεις, καὶ ᾐσθάνοντο ὅτι δὲν ἦσαν εἰς τὴν διάκρισιν ἁρπάγων ἐχθρῶν.

Ἐν τούτοις ἡ ἔλλειψις Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν παρεκώλυε τὴν ἐπίσπευσιν τῶν ἐνεργειῶν μου περὶ τοῦ Λαυριωτικοῦ, καί, ἐν ὅσῳ ἐκ τούτου ἠναγκαζόμην ἐν ἀργίᾳ νὰ περιμένω, ἐπανέλαβον τὴν διακοπεῖσαν ποίησιν τῆς τραγῳδίας, ἣν ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶχον ἀρχίσῃ, καὶ κατ᾽ ἀρχὰς «Μούρζουφλος», εἶτα δὲ «Δούκας» ὠνόμασα, καὶ ἠρξάμην τῆς συνθέσεως τῆς δ′ πράξεως.

Τέλος δέ, τῇ 25 Ἰουλίου διωρίσθη Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ὁ κ. Rémusat, ἀνὴρ ἀγαθός, ἔντιμος, ἔξοχος ἐν λογίοις, ἀλλὰ μᾶλλον, ὡς εἰς τὰς μετ᾽ αὐτοῦ σχέσεις του μοὶ ἐφάνη, θεωρητικὸς φιλόσοφος ἢ πρακτικὸς διπλωμάτης καὶ πολιτικός. Παρακληθεὶς δ᾽ ὑπ᾽ ἐμοῦ, μοὶ ὑπεσχέθη νὰ μελετήσῃ ἀμέσως τὸ Λαυριακὸν ζήτημα καὶ μοὶ ἐφάνη κλίνων εἰς τὸ ν᾽ ἀναγνωρίσῃ ἡμῶν τὰ δίκαια.

Μία τῶν πρώτων μου μεριμνῶν ἦν, κατὰ καθῆκον, νὰ συνδέσω ἢ ἀνανεώσω σχέσεις μετὰ τῶν συναδέλφων μου, ἐν οἷς ἀνεῦρον, ἐκ τῶν παλαιῶν, τὸν Ὀθωμανὸν Djemil, τὸν λόρδον Lyons τῆς Ἀγγλίας, τὸν τῆς Ὀλλανδίας de Zuylen, τὸν τοῦ

Βελγίου κ. Bayens, τῆς Δανίας τὸν Κόμητα Μόλτκε. Τὸν δὲ τῆς Αὐστρίας Μέττερνιχ εἶχε διαδεχθῇ ὁ Κόμης Ἀπόνης καὶ τὸν τῆς Ρωσσίας Στάκελβεργ, ἀποβιώσαντα ἐπὶ τῆς ἀπουσίας μου, εὗρον ἀντικαταστήσαντα κατ' ἀρχάς, ὡς Ἐπιτετραμμένον, τὸν Σύμβουλον κ. Ὀκοῦνεφ, ὃν μετὰ ταῦτα διεδέχθη ὁ Πρεσβευτὴς Πρίγκηψ Ὀρλόφ.

Τῇ 11ῃ Ἰουλίου ὁ υἱός μου Ἀλέξης ἀπῆλθεν εἰς Διέππην, ὅπου ἡ θυγάτηρ μου Ζωὴ ἀνετρέφετο εἰς Παρθεναγωγεῖον, ἵνα μᾶς φέρῃ αὐτὴν ὀπίσω.

Συγχρόνως δ' ἔλαβον καὶ τηλεγράφημα τοῦ ἡμετέρου Βασιλέως, ἀναγγέλλον μοι ὅτι ἦν ἐν Γερμανίᾳ καὶ καλοῦν με νὰ μεταβῶ εἰς Offenbach ἢ Schwalbach πρὸς ἔντευξίν του. Ἀλλά, μὴ προφθάνων ν' ἀπέλθω αὐθημερόν, τὸ ἑσπέρας τῆς 12ης ἀνεχώρησα διὰ Γερμανίαν καὶ εἰς τὸν σταθμὸν εἶχον ἔτι τὴν χαρὰν ν' ἀπαντήσω, ἐπιστρέφουσαν μετὰ τοῦ Ἀλέξη, καὶ νὰ ἐναγκαλισθῶ τὴν φιλτάτην μου Ζωήν, θαυμάσας τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κάλλους αὐτῆς. Τῇ δ' ἐπιούσῃ, κατὰ τὰς 8 1/2, ἤμην ἐν Metz. Ὑπερβὰς δὲ τὸν Ῥῆνον, καὶ διελθὼν διὰ Φραγκφόρτης, ἀφίχθην μετὰ 3/4 τῆς ὥρας εἰς Ὄφφενβαχ, ὅπου ὅμως ἔμαθον ὅτι ὁ Βασιλεὺς εἶχε μεταβῆ εἰς Rumpenheim.

Διενυκτέρευσα, ἑπομένως, εἰς τὸ ἐν Ὄφφενβαχ ξενοδοχεῖον, τὸ καλούμενον Stadt Cassel, καὶ τῇ ἐπαύριον, ἠξεύρων ὅτι ἡ πόλις ἐκείνη εἶχε τὴν εἰδικότητα τῆς κατασκευῆς χαρτοφυλακίων καὶ ἄλλων ἀναλόγων τεχνουργημάτων, ἐπεσκέφθην, πρῶτον, τὸ μέγιστον τῶν ἐργοστασίων αὐτῆς, καὶ εἶδον λεπτομερῶς τὴν ἀπὸ τῆς ἀκατεργάστου ὕλης βαθμιαίαν μεταποίησιν εἰς τὰ κομψότατα προϊόντα. Εἶτα δέ, προμηθευθεὶς ἅμαξαν, ἀπῆλθον εἰς τὸ μίαν ὥραν ἀπέχον Ῥουμπεγχάϊμ, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ῥήνου παρακολουθῶν. Καθ' ὁδὸν ὁ ἁμαξηλάτης μου μὲ ἠρώτησεν, ἂν ἔχω δοσοληψίας μετὰ τῶν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ αὐλῇ, καὶ θέλω νὰ μὲ φέρῃ ὅπου εἰσὶ τὰ καταλύματα τῶν αὐλικῶν ὑπηρετῶν. Ἀλλ' ἀπεποιήθην τὴν τιμὴν ταύτην, καί, κατ' ἐντολήν μου, μ' ἔφερεν εἴς τι ξενοδοχεῖον, ὅπου ἔμαθον ὅτι οἱ Βασιλεῖς ἀνεχώρουν αὐθημερόν. Ἀμέσως ἄρα μετενδυθείς, ἔσπευσα

εἰς τὸ Ἀνάκτορον, ὅ μοὶ ἐφάνη ἄχαρις καὶ ταπεινὴ κατοικία ἐν μεγάλῳ κήπῳ κειμένη, ἴσως πτέρυξ μόνον ἢ ἐξάρτημα μείζονός τινος καὶ μεγαλοπρεπεστέρου οἰκοδομήματος. Ἐντυχών μοι δ' Ἕλλην ὑπηρέτης τῆς Αὐλῆς, ἀπῆλθε ν' ἀναγγείλῃ τὴν ἄφιξίν μου εἰς τὴν Α. Μ. καὶ σχεδὸν ἀμέσως, ἐξελθὼν πρὸς ἐμέ εἰς τὸν προθάλαμον ὁ Βασιλεύς, μ' ὑπεδέχθη φιλοφρονέστατα, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀπήρχετο οἰκογενειακῶς εἰς Schwalbach, καὶ ὅτι ἐκεῖ θὰ μ' ἐδέχετο.

Ἐπανελθὼν λοιπὸν ἐν τῷ ἅμα εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ἐνεδύθην αὖθις τὰ ὁδοιπορικά μου, ἐπλήρωσα τὸ τῆς ἡμέρας ἐνοίκιον, καίτοι οὐδαμῶς ἐνοικήσας, καὶ διὰ τῆς αὐτῆς ἁμάξης ἐπανῆλθον εἰς Φραγκφόρτην, ἣν ἐπὶ δύω ὥρας διέτρεξα. Μετὰ ταῦτα δὲ διὰ σιδηροδρόμου μετέβην εἰς Βεισβάδεν, ἧς ἐπίσης ἔλαβον καιρὸν νὰ ἐπισκεφθῶ τὰ κυριώτερα, καὶ ἐκεῖθεν διὰ λεωφορείου μετὰ 2 ½ ὡρῶν ὁδοιπορίαν, ἀφίχθην τέλος περὶ τὰς 8 εἰς Schwalbach, καὶ κατέλυσα εἰς τὸ Taunushotel.

Ἅμα δ' ἠγέρθην, τὴν 15 Ἰουλίου, ἡμέραν Κυριακήν, κατῆλθον πρὸς περιδιάβασιν εἰς τὸν δημόσιον παράδεισον, καὶ ἀπεγεύθην τῶν ἰαματικῶν ὑδάτων, ἃ μοὶ ἀνέμνησαν τὰ τῆς Ὑπάτης, καὶ εἶτα, ἐπὶ τοῦ περιπάτου, ἀπήντησα τὸν ἡμέτερον ἐν Πετρουπόλει Γεν. Πρόξενον κ. Κοντογιαννάκην μετὰ τῆς οἰκογενείας του, καὶ συνεβαδίσαμεν. Μεταξὺ δ' ἄλλων, λόγου γενομένου περὶ τοῦ ἄρτι ἀποβιώσαντος Πρέσβεως ἡμῶν ἐν Πετρουπόλει Κου Μεταξᾶ, μοὶ εἶπεν ὁ κ. Κοντογιαννάκης ὅτι τῷ ἔμεινεν οὗτος ὀφειλέτης 17,000 φράγκων. Μοὶ ἐζήτησε δὲ καὶ πληροφορίας περὶ τοῦ διαδόχου του κ. Βουδούρη, ἃς ὅμως δὲν ἐνόμισα καθῆκον, οὐδὲ δικαίωμά μου, νὰ δώσω μετὰ πάσης λεπτομερείας. Μεταβὰς δ' εἰς τὸ κατάλυμα τοῦ Βασιλέως, ἀνήγγειλα τὴν ἄφιξίν μου, καὶ διετάχθην νὰ παρουσιασθῶ κατὰ τὴν μεσημβρίαν. Λαβὼν δ' εἶτα βιβλίον, κατῆλθον αὖθις εἰς τὸν παράδεισαν, καὶ ἀνεγίνωσκον ὑπὸ δένδρον, ὅτε, μεταξὺ τῶν περιδιαβαζόντων, οἰκογένειά τις ἔστη πλησίον μου. Ἀναβλέψας δέ, εἶδον ὅτι ἦν ὁ Βασιλεύς, καὶ ἀνετινάχθην εἰς βαθὺν προσκυνισμόν. Ὁ δὲ Βασιλεύς, γελῶν,

— Σᾶς ἐταράξαμεν, μοὶ εἶπεν, εἰς τὴν ἀνάγνωσίν σας· καὶ μὲ

παρουσίασεν εἰς τὴν Κυρίαν, ἣν συνώδευε, τὴν μητέρα Του, Βασίλισσαν τῆς Δανίας.

Εἶτα δέ, ἀφ᾿ οὗ ἐπεσκέφθην τὴν οἰκογένειαν Κοντογιαννάκη. κατὰ τὰς 12 ἐπορεύθην εἰς τοῦ Βασιλέως, .ὅστις, εὐμενέστατα δεξιωσάμενός με, μοὶ ὡμίλησε πολλὰ περὶ Λαυρίου, εἰ καὶ δὲν ἐγνώριζε τῆς πολυπλόκου ὑποθέσεως πάσας τὰς λεπτομερείας. Ὡς δὲ πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος, μοὶ εἶπεν ὅτι, ὅτε ἦν ἐν Ρωσσίᾳ, πολὺ τὸν ἐφόβισαν, καὶ μοὶ ἔδειξεν ὑπόμνημα ῥωσσικόν, ἐν ᾧ μεγάλως ἐπῃνεῖτο ὁ Κουμουνδοῦρος, ὡς νουνεχέστερος, ἐψέγοντο δ᾿ ὁ Βούλγαρης καὶ ὁ Δελιγεώργης ἐπὶ ἀδεξιότητι.

Μετὰ τὴν βασιλικὴν δ᾿ ἐπίσκεψίν μου, γευματίσας παρὰ Κοντογιαννάκη, ὅστις τὸ πρωῒ μὲ εἶχε προσκαλέσῃ, περὶ τὰς 4, ὅτε ἀνεχώρουν ἐκεῖθεν, διερχόμενος ὑπὸ τὸ ξενοδοχεῖον, εἰς ὃ κατέλυεν ὁ Βασιλεύς, ἤκουσα τὸ ὄνομά μου καλούμενον, ἀλλ᾿, ἀναβλέψας, οὐδένα εἶδον τὸν καλοῦντα. Ἀλλ᾿ ἡ αὐτὴ φωνὴ ἐπανέλαβε καλοῦσά με. Τότε, ἐπιστρέψας περὶ τὴν γωνίαν, ἣν εἶχον ἤδη παρακάμψῃ, εἶδον εἰς ἓν τῶν προσγαίων παραθύρων τὸν Βασιλέα, ὅστις μοὶ εἶπεν:

— «Ἐγὼ σ᾿ ἐκάλεσα. Ἔχω ἐδῶ τὸν πρίγκηπα τῆς Οὐαλίας. Ἐλθὲ νὰ σὲ παρουσιάσω». Καὶ ἀμέσως εἰσῆλθον.

— «Θὰ σὲ παρουσιάσω εἰς τὸν γαμβρόν μου», μοὶ εἶπεν. «Εἰπέ τῳ ὅ,τι εὔλογον νομίζεις περὶ Ἑλλάδος».

Πορευθεὶς δὲ πρὸς τὴν παρακειμένην θύραν, ἐκάλεσεν ἔξω τὸν Πρίγκηπα, μὲ παρουσίασεν εἰς αὐτὸν καὶ μᾶς ἀφῆκε μόνους.

Μετὰ τὰς πρώτας τοῦ Πρίγκηπος δεξιώσεις καὶ τὰς ἐμὰς ἐκφράσεις σεβασμοῦ, περιαγαγὼν ἐγὼ τὸν λόγον εἰς τὰ περὶ Ἑλλάδος, ἀνέπτυξα ὅτι, ἐπὶ τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, πᾶν τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἔστρεφεν ἐλπίζοντα βλέμματα πρὸς τὴν Ῥωσσίαν, ὡς ὁμόδοξον, καὶ ὡς μόνην κατ᾿ ἀρχὰς πρὸς αὐτὸ συμπαθοῦσαν· ἀλλ᾿, ἐλευθερωθέν, ἐπεζήτησε τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν του, καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ γίνῃ ὄργανον ξένων σχεδίων καὶ φιλοδοξιῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐπιδιώκει δὲ ἴδιον μέλλον, εἰς ὃ ἔχει δικαίωμα, καὶ ὃ καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην ἔσται χρήσιμον, καὶ ἐλπίζει

αὐτὸ ἐκ τῆς ἰδίας ἀναπτύξεως ἐν τῷ πολιτισμῷ, ἣν τῷ ἐγγυᾶται ἥ τε καταγωγή του, καὶ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, πολὺ συντελεστικωτέρα τῷ ἀληθῆ πολιτισμῷ ἢ ἡ τοῦ Μωάμεθ.

Ταῦτα εὐμενῶς ἤκουσεν ὁ Ἄγγλος ἡγεμονόπαις, τὴν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος συμπάθειάν του ἐκφράσας μοι.

Ἀφ᾽ οὗ δὲ τὸ ἑσπέρας παρέμεινα παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ Κοντογιαννάκη, τὴν ἐπιοῦσαν περὶ τὰς 11 ἐκλήθην πάλιν παρὰ τῷ Βασιλεῖ, ὅστις, ἀφ᾽ οὗ τῷ ἐξέθηκα λεπτομερέστερον τὰ περὶ Λαυρίου καὶ ἔλαβον τὰς ὁδηγίας του, ὁδηγήσας με ἄνω, μὲ εἰσήγαγε καὶ μὲ παρουσίασεν αὖθις εἰς τὴν μητέρα του, τὴν ἀγαθοτάτην καὶ φιλοφρονεστάτην Βασίλισσαν τῆς Δανίας, ἥτις, ἐν ἄλλοις, μοὶ εἶπεν ὅτι δυσκόλως θὰ εὑρεθῇ τις νὰ μ᾽ ἀντικαταστήσῃ ἐπαξίως ἐν Κωνσταντινουπόλει. Καὶ πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα συνδιελέγημεν, καὶ περὶ τῶν κομμάτων καὶ φατριῶν, ὧν ἀναγκαιοτάτην ἐφρόνει τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐξάλειψιν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ εἰσῆλθε ἡ νεωτέρα τῶν θυγατέρων της, Ἡγεμονὶς Θύρα, καὶ ἡ Βασίλισσα μὲ παρουσίασεν εἰς αὐτήν, μεθ᾽ ὃ ἐπανῆλθεν ὁ Βασιλεύς, ὅστις μὲ εἶχεν ἀφήσῃ μόνον μετὰ τῆς μητρός του, καὶ τότε, φιλήσας τὴν χεῖρά της, ἀνεχώρησα, χωρὶς οὐδὲ κατ᾽ ἐλάχιστον νὰ νοήσω, ὅ,τι ἔπειτα παρ᾽ ἄλλων ἤκουσα, ὅτι πάσχει ἐκ κωφότητος.

Τηλεγραφήσας δὲ μετὰ ταῦτα τῷ Βαρώνῳ Γερόλδ, ὅτι ἔρχομαι νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ εἰς τὸ παραρρήνιον Λίντς, ἔνθα εἶχε κτῆμα καὶ κατῴκει, ἐπανελθὼν ἐξ Ἀμερικῆς, ἀπῆλθον εἰς τὰς 1 $^1/_2$ μ.μ. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἐσφάλην, ὡς πρὸς τὴν ἁμαξοστοιχίαν, λαβὼν τὴν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ῥήνου, καὶ οὕτως ἠναγκάσθην νὰ παραιτηθῶ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης, καὶ ν᾽ ἀναγγείλω τοῦτο διὰ δευτέρου τηλεγραφήματος.

Τῇ δ᾽ ἐπιούσῃ ἔφθασα περὶ τὰς 9,15 εἰς Ἀνόβερον, ὅπου ἐστάθμευεν, μετὰ τοῦ τάγματός του, ὁ φίλτατός μοι Αἰμύλιος, καί, καταλύσας εἰς Hôtel de Russie, ἔμεινα τὴν ἡμέραν ἐκείνην πλησίον του, συνεπισκεφθεὶς τὸν στρατῶνά των, τὸ πεδίον τῶν γυμνασίων, πολλὰ τοῦ πολέμου ἐπεισόδια παρ᾽ αὐτοῦ ἀκούσας, τὰ κυριώτερα τῆς πόλεως καὶ τῶν πέριξ, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν περὶ τὰς 3 $^1/_4$ ἀπελθών, ἐπανέκαμψα εἰς Παρισίους τῇ 19, Πέμπτῃ, εἰς τὰς 9 π. μ.

Ὡς δ᾽ ἐπὶ τῶν οἰκοδομημάτων καὶ τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως ἦσαν καταφανῆ τὰ ἴχνη τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν κακουργημάτων αὐτῆς, οὕτω καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἔχαινον πολλαχοῦ εἰσέτι αὐτῆς αἱ πληγαί. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Αὐγούστου παρευρέθην εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Συμβούλιον (conseil de guerre), παρ᾽ ᾧ πο.νικῶς ἐξητάζοντο ὁ Royer καὶ ὁ Lullier, γενικὸς οὗτος ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως, καθ᾽ οὗ, μετὰ ταῦτα, τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀρχὰς ἐφαρμόζοντες οἱ ἐπαναστάται, τὸν συνέλαβον καὶ τὸν ἐφυλάκισαν. Ἀμφότεροι δὲ ὑπερήσπιζον ἑαυτοὺς μετὰ πολλῆς εὐγλωττίας. Μετά τινας δ᾽ ἡμέρας παρευρέθην εἰς τὴν δίκην τινῶν ἐκ τῶν ἐμπρηστριῶν (pétroleuses), γυναικῶν χυδαίων, καὶ αἵτινες οὐδὲν εἶχον τὸ συμπαθὲς ἢ τὸ χαρακτηριστικόν, αἱ πλεῖσται δὲ προφανῶς ἦσαν τυφλὰ ὄργανα ἐργατῶν, καὶ ἀνδρῶν ἐκ τοῦ ὄχλου, μεθ᾽ ὧν σχεδὸν πᾶσαι εἰς ἀθεμίτους σχέσεις συνέζων.

Καὶ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν δὲ πολλάκις ἐπεσκέφθην, θορυβωδεστάτην, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, τῶν κραυγῶν ἀντικρουομένων, ὥστε δυσκόλως ἠκούοντο τὰ λεγόμενα· ἀλλ᾽ ὁ θόρυβος ἐκόπαζεν ὁσάκις ἤρετο ἰσχνὴ καὶ ὀξεῖα ἡ φωνὴ τοῦ κ. Θιέρσου, τὴν κοινὴν ἑλκύουσα προσοχήν. Ἤκουσα δέ ποτε (Μαΐου 9) καὶ τοῦ κ. Ῥουέ, ἀγορεύοντος μετὰ πολλῆς εὐγλωττίας καὶ δυνάμεως, καὶ ἐντελῶς καταβαλόντος τὸν ἀντίπαλον Audiffet. Κατὰ τὴν συνεδρίασιν δ᾽ ἐκείνην συνηντήθην εἰς τὸ διπλωματικὸν θεωρεῖον μετὰ τοῦ Κόμητος καὶ τῆς Κομήσσης τῶν Παρισίων, τῶν Δουκῶν Ὠμάλης καὶ Joinville. Τόσῳ δὲ τὸ θεωρεῖον ἦν πλῆρες μὴ Διπλωματῶν, ὥστε, ὀργισθεὶς ὁ συνάδελφός μου τῆς Ὀλλανδίας, ἀπεχώρησεν. Εἰς μίαν δὲ τῶν πρώτων συνεδριάσεων εὑρέθην μόνος εἰς πρόσγειον θεωρεῖον, μέχρις οὗ, εἰσελθοῦσα, παρεκάθησε κυρία τις ἄγνωστος εἰς ἐμέ. Εἰς διαφόρους ὅμως τῶν ἐπισημοτέρων μελῶν τῆς συνελεύσεως ἐφαίνετο οὖσα γνωστή, διότι πολλοί, προσερχόμενοι, τὴν ἐχαιρέτων καὶ τὴν προσωμίλουν. Ἀκούων δέ τινος τῶν κατεχόντων τὸ βῆμα λίαν εὐγλώττως ὁμιλοῦντος καὶ ἐπιδοκιμαζομένου, ἀγνοῶν δὲ τίς ἦν, ἔλαβον τὸ θάρρος νὰ ἐρωτήσω τὴν γείτονά μου, ἂν καὶ ἄγνωστον εἰς ἐμέ, τίς ἦν ὁ ῥήτωρ· ἡ δέ, φιλοφρονέστατα μ᾽ ἐπληροφόρησε καὶ περὶ

αὐτοῦ καὶ περὶ ἄλλων πολλῶν. Οὕτω βαθμηδὸν ἐγνωρίσθην μετὰ τῆς κυρίας ταύτης, ἥτις εἶχε τὴν εὐγένειαν νὰ μὲ πληροφορήσῃ ὅτι ἡ ἰδία ἐκαλεῖτο Κα Pascalis, καὶ ἦν σύζυγος πρώην ἐπάρχου. Τὴν ἐπεσκέφθην δὲ μετὰ ταῦτα κατ᾽ οἶκον καὶ ἐσχετίσθην πολὺ μετὰ τῆς οἰκογενείας της, παρευρεθεὶς καὶ εἰς τὸν γάμον τῆς θυγατρός της. Ὁ κ. Pascalis εἶχε καὶ τὸ παράσημον τοῦ Σωτῆρος, ὃ τῷ εἶχε πεμφθῇ, χωρὶς ὅμως καὶ τοῦ διπλώματος, ὅτε δ᾽ ἔγραψα περὶ αὐτοῦ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ἔλαβον εἰς ἀπάντησιν ὅτι, ἐρεύνης γενομένης, δὲν εὑρέθη τὸ ἀπονεῖμαν αὐτὸ διάταγμα.

Μεταξὺ τῶν λογίων καὶ συγγραφέων, μεθ᾽ ὧν τότε ἐσχετίσθην, εἷς τῶν πρώτων ἦν ὁ Jules Feideau, καθ᾽ ὃ πλησιέστατος γείτων μου. Ἐρωτηθείς ποτε ὑπ᾽ ἐμοῦ, ἂν ἀληθεύῃ τὸ γενικῶς πιστευόμενον, ὅτι ἓν τῶν ἧττον σεμνῶν μυθιστορημάτων του αἰνίττεται μίαν τῶν ἐπισημοτέρων κυριῶν τοῦ ἐν Παρισίοις διπλωματικοῦ σώματος, πρωτευούσης ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ κοινωνίᾳ, μοὶ εἶπεν ὅτι ἀκριβῶς οὕτως ἔχει, καὶ ὅτι, ἐρωτηθείς ποτε ἐπιπληκτικῶς ὑπ᾽ αὐτῆς τῆς ἰδίας κυρίας, μεθ᾽ ἧς σχέσις οὐ μικρὰ τὸν συνέδεε, οὐδόλως ἠρνήθη αὐτό, διϊσχυρισθεὶς ὅτι ἦν ἐντὸς τοῦ δικαιώματός του, διότι κυρίαι, αἵτινες ἐκ τοιαύτης περιωπῆς δίδουσι κακὰ παραδείγματα, βλάπτουσι καιρίως τὴν κοινωνίαν. Ἐπειδὴ δ᾽ ἠρώτα τὴν κρίσιν μου περὶ τῶν βιβλίων του, τῷ εἶπον ὅτι μοὶ φαίνονται μὲν ἀνεπίληπτα καὶ ὡραῖα τὸ ὕφος, ἀλλ᾽ ὁπωσοῦν ἐλαφρὰ ὑπὸ τὴν ἠθικὴν ἔποψιν. Ἀπέκρουεν ὅμως ὁ κ. Feideau τὴν τοιαύτην ἐκτίμησιν, διϊσχυριζόμενος ὅτι ὁ σκοπὸς αὐτῶν ἐστὶν ἠθικώτατος πάντοτε.

— «Ἀληθῶς», εἶπεν ἡ εἰς τὴν συνδιάλεξιν παρευρισκομένη Κα Feideau, Πολωνὶς τὸ γένος, εὐφυεστάτη καὶ σπανίας ὡραιότητος, «ὁ σκοπὸς ἐστὶν ἠθικός, ἀλλ᾽ ὁμολόγησον ὅτι, μέχρις οὗ φθάσῃ τις εἰς τὸν ἠθικὸν τοῦτον σκοπόν, ὁ ἀναγνώστης διέρχεται διὰ πλείστων ἀνηθικοτήτων».

Πολύτιμος γνωριμία μοὶ ἦν ἡ τοῦ κ. Ῥαβαισῶνος, Διευθυντοῦ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου τοῦ Λούβρ, ὅστις πολλάκις μὲ περιέφερεν εἰς τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ, καί, ἐν ἄλλοις, μοὶ ἐπέδειξε

τὴν ἀπροσδόκητον θεραπείαν, ἣν ἡ ἐπανάστασις ἐπέφερεν εἰς τήν, κατ᾿ αὐτόν, ἀπὸ τῆς εὑρέσεώς της ἐστρεβλωμένην Ἀφροδίτην τῆς Μήλου. Τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς, ἵνα σωθῇ ἐκ τῶν καταστροφῶν, ἃς ἠπείλουν αἱ ἄγριαι παραφοραὶ τῆς ὀχλοκρατίας, εἶχε ριφθῇ καὶ κατακλεισθῇ εἰς ὑπόγεια, ὅπου ἡ ὑγρασία ἐξεκόλλησε τὰ δύω τεμάχια, ἐξ ὧν συνέκειτο, καὶ τότε ἐφάνη ὅτι αὐτά, ἀφ᾿ ὅτου τὸ ἄγαλμα ἐστὶ γνωστόν, εἶχον συγκολληθῇ δι᾿ ἀσβέστου, ἥτις, παρεντεθεῖσα, διέστρεφε τὴν θέσιν τοῦ ἄνω μέρους τοῦ σώματος· ἤδη δ᾿ ἀποπεσοῦσα, ἀνέδειξεν αὐτό, οἷον ὑπὸ τοῦ τεχνίτου ἐπλάσθη, πολὺ εὐγενέστερον τὴν κίνησιν καὶ πολὺ χαριέστερον.

Εἷς δὲ τῶν ἐξοχωτέρων ἀνδρῶν τῆς Γαλλίας, δι᾿ οὗ τὴν γνωριμίαν καὶ τὴν σχέσιν εὐτυχὴς ἐλογίσθην, ἦν ὁ Γυζῶτος, διάφορος, ἀλλ᾿, ὡς ἐδυνήθην νὰ τὸν ἐκτιμήσω, οὐχὶ κατώτερος τοῦ Θιέρσου, οὔτε κατὰ τὴν πολυμάθειαν, οὔτε κατὰ τὴν ἱκανότητα, οὔτε κατὰ τὴν εὐφυΐαν, ἥτις παρ᾿ αὐτῷ μοὶ ἐφαίνετο ἧττον ἴσως ὀξεῖα, ἀλλ᾿ ἐμβριθεστέρα ἢ παρ᾿ ἐκείνῳ. Γνωστὸν ὅτι, ἐρωτηθείς ποτε, ἂν ἀνέγνω τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Θιέρσου, ἀπήντησεν ὅτι δὲν ἀναγινώσκει μυθιστορίας. Ὁσάκις οἱ δύω ἀπηντῶντο εἰς συναναστροφάς, ἀξιοθαύμαστος ἦν ἡ φιλοφροσύνη καὶ ὁ σεβασμός, ὃν ἐπεδείκνυον πρὸς ἀλλήλους· ἀλλ᾿ ὁ Γυζῶτος ἔμενεν ἐκ συστήματος μακρὰν τῶν πραγμάτων, καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι, ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου, ἐθεώρει περατωθὲν τὸ πολιτικὸν στάδιόν του, προσπαθήσας τότε τὸ κατὰ δύναμιν νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς ἰδέας του, θεωρῶν δὲ πάντα τὰ ἔκτοτε συμβάντα, ὡς ἐπιβλαβῆ τῇ Γαλλίᾳ, δι᾿ ὃ καὶ ἤθελε νὰ μένῃ ἀμέτοχος εἰς αὐτά.

Εἰς ἑωθινὰς φιλολογικὰς συναναστροφάς, ἃς συνεκάλει ἐνίοτε ἡ ἀρχαία φίλη μου, Κα Λενορμάν, παρ᾿ ἑαυτῇ, ἐν τῷ καταστήματι τῆς Ἀκαδημίας, ὅπου τῇ ἐπετράπη νὰ κατοικῇ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της, ἤκουσα ἐνίοτε τὸν Γυζῶτον ἀναγινώσκοντα ἔργα ἢ ἀποσπάσματα ἔργων του, καὶ ἐθαύμαζον πάντοτε, πλὴν τοῦ πλούτου τῶν γνώσεων καὶ τοῦ κάλλους τῆς φράσεως, τὴν εὐθύτητα καὶ τὸ ἀπρόλεπτον τῆς κρίσεως αὐτοῦ· οὕτως, ὅτε μᾶς ἀνέγνω πραγματείαν τινὰ σοφὴν περὶ Ἁγίου Αὐγου-

στίνου, ἐδικαιούμεθα ν' ἀμφιβάλλωμεν, ἂν ἦτο ἀνεξίθρησκος καὶ φιλοδίκαιος διαμαρτυρόμενος ἢ καθολικὸς ὁ συγγράψας.

Κατὰ τὴν ἄφιξίν μου εἰς Παρισίους, γενικῶς ἐλέγετο ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ κ. Γυζώτου, ὅστις τότε ἦν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Τμηματάρχης ἐπὶ τῶν ξένων θρησκευμάτων, διωρίζετο Πρέσβυς εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ αὐτὸς ἦλθε πρός με, ἵνα μοὶ ζητήσῃ πληροφορίας περὶ τῶν ἐκεῖ· ἀλλ' ὁ καιρὸς παρήρχετο καὶ ὁ διορισμὸς δὲν ἐγένετο, εἰ καὶ ἐγὼ ἐβεβαίωσα τὸν Ὑπουργὸν ὅτι, καθ' ὅσον ἤξευρον, ἡ ἐκλογὴ θὰ ἦτο λίαν ἀρεστὴ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔμαθον ὅμως, μετ' οὐ πολύ, ὡς διαδιδόμενον, ὅτι ὁ νέος Γυζῶτος, ἔχων ἄλλοτε χρέη, εἶχε προσφύγῃ εἰς τὴν Αὐτοκράτειραν, ἥτις τὰ ἐπλήρωσε, καὶ τοῦτο, εἰ καὶ ἁπλῶς μόνον ἀποδεικνύον τὴν ὑπόληψιν τῆς Αὐτοκρατείρας πρὸς τὸν γέροντα Γυζῶτον, οἱ ἄκροι δημοκράται ἐθεώρησαν ὡς ἔγκλημα, καὶ ὁ Θιέρσος, πιστεύω ὅτι ἀκουσίως ἀπέστη τοῦ διορισμοῦ. Ταῦτα ἀκούσας, ἀπῆλθον πρὸς τὸν Γυζῶτον, τὸν πατέρα, καὶ τὰ διεκοίνωσα αὐτῷ, ἵνα ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα. Ἀλλὰ μοὶ εἶπεν ὅτι ταῦτα εἰσὶν ἐπίνοιαι συκοφαντικαί, διότι, ὅσα χρέη καὶ ἂν εἶχεν ὁ υἱός του, τὰ ἀπέτισεν ὁ ἴδιος, ὁ πατήρ, εἴτε εἰς τοὺς ἔχοντας λαμβάνειν, ἢ εἰς τοὺς δανείσαντας αὐτῷ τὰ πρὸς πρώτην ἀπότισιν, ἐννοῶν οὕτω τὴν Αὐτοκράτειραν. Ὅπως δήποτε ὅμως ὁ διορισμὸς δὲν ἔγινεν.

Μετὰ ταῦτα δέ, ἀπελθὼν ὁ Γυζῶτος εἰς τὸ κτῆμά του Valrichau, μοὶ ἐμήνυσε, διὰ τῆς Κ$^{ας}$ Λενορμάν, ὅτι, ἂν ἤθελον νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ ἐκεῖ, μετὰ πλείστης εὐχαριστήσεως θὰ μ' ἐδέχετο. Οὕτω, τῇ 2 Ὀκτωβρίου ἀπῆλθον περὶ τὰς 11 π. μ. διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, καί, διελθὼν διὰ τῆς πόλεως Lisieux, ἔφθασα μετὰ μίαν ὥραν ἐκεῖθεν κατὰ τὰς 4 μ. μ. εἰς τὴν ἔπαυλιν, ἥτις, εὐρυχωροτάτη μὲν ἦν, εὐπορίαν ἐλέγχουσα, καὶ ὑπὸ κήπων καὶ παραδείσων ἐκτεταμένων περιστοιχιζομένη, ἀλλ' ἀφελὴς τὸν καταρτισμὸν καὶ ἀνεπίδεικτος, ἔχουσά τι πατριαρχικοῦ χαρακτῆρος.

Ἀφιχθέντα, μὲ ὑπεδέχθη κατ' ἀρχὰς ἡ Κ$^{α}$ de Witte, θυγάτηρ τοῦ κ. Γυζώτου, καὶ μετὰ ταῦτα καὶ ὁ ἴδιος, καὶ διὰ τῶν δωματίων, ἅτινα διετήρουν λείψανα τῆς ἀρχαίας του πολιτικῆς ἐπισημότητος, καὶ μεγάλας εἰκόνας, δωρηθείσας αὐτῷ ὑπὸ ἡγεμόνων

μεθ᾿ ὧν εἶχε διατελέση εἰς σχέσεις, οἷον τὴν τοῦ Mehmet Ali, τὴν τῆς Βασιλίσσης τῆς Ἱσπανίας, διὰ τὰς ἐνεργείας του, ὡς πρὸς τὰ Ἱσπανικὰ συνοικέσια κτλ., μ᾿ ἔφερεν εἰς τὸν κοιτῶνά μου, καὶ ἐκεῖ, ἐκ τῆς πλουσίας βιβλιοθήκης του, ἣν πᾶσαν εἶχεν εἰς τὴν ἔπαυλιν ταύτην, μοὶ προσεκόμισε πρὸς ἀνάγνωσιν, καθ᾿ ἃς στιγμὰς θ᾿ ἀνεπαυόμην, τὸν Ἀγαμέμνονα τοῦ Αἰσχύλου, καὶ προσέτι τὰ πρῶτα κεφάλαια τῆς Ἱστορίας τῆς Γαλλίας, ἣν ὁ ἴδιος συνέγραφε πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν ἐγγόνων του. Εἶτα δέ, κληθείς, κατῆλθον εἰς τὸ γεῦμα, ὅπου, πλὴν τοῦ Κου Γυζώτου, παρεκάθητο καὶ ὁ γαμβρός του κ. de Witte, Δήμαρχος καὶ Νομαρχικὸς Σύμβουλος, μετὰ τῆς Κας de Witte καὶ δύω νέων καὶ ὡραίων θυγατέρων των, καὶ ἀγγλίς τις, Miss Martin, μεταφραστὶς τῶν συγγραμμάτων τοῦ Γυζώτου εἰς τὸ Ἀγγλικόν. Περίεργος δὲ σύμπτωσις ὅτι, καὶ τῆς δευτέρας θυγατρὸς τοῦ Γυζώτου, ἣν μετὰ ταῦτα μόνον ἐγνώρισα, ὁ σύζυγος ἐπίσης de Witte ἐκαλεῖτο, εἰ καὶ οὐδεμίαν εἶχε μετὰ τοῦ πρώτου συγγένειαν, καὶ οὐδὲ Γάλλος κἂν ἦν, ἀλλὰ Βέλγος.

Διαρκοῦντος τοῦ γεύματος πολλὰ περὶ πολιτικῆς διελέχθημεν, καὶ ἐν πλήρει πεποιθήσει ὁ κ. Γυζῶνος ἐξέφραζε τὴν γνώμην, ὅτι ἡ Ὀθωμανικὴ κυριαρχία δὲν ἐδύνατο νὰ διαρκέση ἐν Εὐρώπη. Μεγάλως δὲ μοὶ ἐπήνει τὸν νοῦν καὶ τὴν πολιτικὴν ὀξυδέρκειαν τοῦ Κωλέτη, ὃν καὶ ὡς Πρέσβυν εἶχε γνωρίση ἐν Παρισίοις. Περὶ δὲ τῆς Γαλλίας μοὶ ἔλεγεν ὅτι Ἐρρῖκος ὁ Ε΄ καὶ δικαίωμα καὶ καθῆκον εἶχε νὰ καθήση εἰς τὸν θρόνον αὐτῆς,—ἀλλ᾿ ὅτι ἀφρόνως, διὰ τῆς διαγωγῆς του, ἔκλεισε τὴν θύραν ἐμπρός του. Τὴν δεκάτην ὥραν τῆς νυκτὸς ἀπεσύρθημεν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια.

Τῇ δ᾿ ἐπαύριον, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ὁ οἰκοδεσπότης μοὶ ἐζήτησε συγγνώμην, διότι, πρὸ τοῦ προγεύματος, ὤφειλε ν᾿ ἀποσυρθῇ εἰς τὸ δωμάτιόν του, ὅπου ἐτέλει κοινὴν προσευχὴν μετὰ πάντων τῶν συνοίκων. Ἀλλὰ τὸν ἠρώτησα, ἄν, σύνοικος ὢν καὶ ἐγὼ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, δὲν εἶχον τὴν ἄδειαν νὰ παρευρεθῶ ἐπίσης εἰς τὴν προσευχήν, ὅπερ μετὰ πλείστης χαρᾶς παρεδέχθη. Ἀνέβημεν λοιπὸν εἰς τὸ δωμάτιον, ἀφελῶς διεσκευασμένον, μετὰ πάσης τῆς οἰκογενείας, ἐγὼ καὶ πᾶν τὸ προσωπικὸν τῆς οἰκιακῆς καὶ ἀγροτικῆς ὑπηρεσίας, καὶ ὁ κ. Γυζότος, εἰς τὸ γραφεῖόν του

καθεσθείς, ἀνέγνω ἓν κεφάλαιον τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ μετὰ τοῦτο, ἐξ ἑτέρου βιβλίου, δημηγορίαν τινὰ Γάλλου ἱεροκήρυκος. Εἶτα δὲ ἡ Κ$^{α}$ de Witte, γονυπετήσασα, καὶ τὸ πρόσωπον εἰς τὸ ἀνάκλιντρον στηρίξασα, ἀπήγγειλεν ἐπὶ ἡμίσειαν περίπου ὥραν λίαν εὔγλωττον προσευχήν, ἐν ᾗ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐπίκλησις τῆς θείας εὐλογίας ἐγίνετο καὶ ἐπὶ τῶν εὐσεβῶν, ὅσοι καὶ εἰς ἀλλοτρίας ποίμνας ἀνῆκον, καὶ ὑπ᾿ ἄλλους τύπους λατρείας ἐδόξαζον τὸν Θεὸν (οἷος ἤμην ἐγώ, φέρ᾿ εἰπεῖν). Οὕτως ἔληξεν ἡ τελετή. Ὅτε δὲ εἶπον εἰς τὴν θυγατέρα τῆς Κ$^{ας}$ de Witte, πόσον ἐθαύμασα τὴν μνήμην τῆς μητρός της, ἥτις ἀπροσκόπτως ἀπήγγειλε τὴν μακροτάτην ἐκείνην προσευχήν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τῆς προσευχῆς ταύτης τὴν ἔξοχον καλλιέπειαν, καὶ ἠρώτησα ποῦ αὕτη ἐστὶν ἐκδεδομένη, μοὶ ἀπήντησεν ἡ νέα κόρη ὅτι, οὐχὶ ἐκ μνήμης, ἀλλ᾿ αὐτοσχεδίως ὡμίλησεν ἡ Κ$^{α}$ de Witte, ὡς πράττει πᾶσαν Κυριακήν, πάντοτε ἄλλα καὶ πάντοτε θαυμάσια καὶ κατανυκτικώτατα λέγουσα. Προσέτι δὲ καὶ συγγράφει ἡ ἀξιόλογος αὕτη κυρία, ἰδίως ἀναγνώσματα διὰ παιδία. Ἐκ τῶν ἔργων της τούτων, ὅτε τῇ εἶπον ὅτι ἤκουσα περὶ αὐτῶν, εὐηρεστήθη νὰ μοὶ δωρήσῃ δύω τομίδια, ἀλλ᾿ ὁμολογῶ ὅτι αὐτῶν προτιμοτέρας εὗρον τὰς αὐτοσχεδίους της προσευχάς. Προσέτι δὲ καὶ μετὰ τόν, μετ᾿ οὐ πολύ, ἐπελθόντα θάνατον τοῦ πατρός της, συνεπλήρωσεν ἡ ἰδία καὶ ἐξέδωκε τὴν γαλλικὴν αὐτοῦ ἱστορίαν.

Μετὰ δὲ τὴν προσευχήν, κατήλθομεν εἰς πρόγευμα, καὶ περὶ τὰς 3 πάλιν εἰς ἄριστον· μεταξὺ δ' αὐτοῦ καὶ τοῦ γεύματος, μὲ περιήγαγεν ὁ Γυζότος εἰς τὸν μέγαν του κῆπον, οὗ, ὡς μοὶ εἶπεν, εἶχε φυτεύσῃ ὁ ἴδιος ὅλα τὰ δένδρα, καὶ περιέτρεξε μετ᾿ ἐμοῦ τοὺς περικειμένους δασώδεις λόφους, καὶ διὰ τοῦ μακροῦ τούτου περιπάτου ἐξηκολούθουν καὶ αἱ σπουδαῖαι συνδιαλέξεις, καθ᾿ ἃς ἐθαύμαζον τοῦ ἀνδρὸς τὴν βαθύνοιαν.

Μετὰ τὸ γεῦμα δ᾿ ἔψαλον πρὸς τὸ κύμβαλον ἡ μία τῶν νεανίδων καὶ ἡ Κ$^{α}$ Martin, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν, μετὰ τὸ πρόγευμα, παρατεθὲν ἐνωρίτερον ἕνεκα ἐμοῦ, κατὰ τὰς 11 $^{1}/_{2}$ ἀπῆλθον, ἐπανερχόμενος εἰς Παρισίους μετὰ τοῦ κ. de Witte, μιᾶς τῶν θυγατέρων της, καὶ τῆς Κ$^{ας}$ Martin.

Ἕτερος δὲ τῶν ἐπισημοτάτων ἀνδρῶν, ὃν ἐπεσκέφθην, ἅμα μαθὼν τὴν εἰς Παρισίους ἐπιδημίαν του, τῇ 29 Σεπτεμβρίου, ἦν ὁ Δοὺξ τῆς Ὠμάλης, μεθ᾽ οὗ εἶχον ἄλλοτε γνωρισθῇ ἐν Ἀθήναις, ὅστις, ὡς πάντες οἱ Ὀρλεανίδαι, ἐπὶ Ναπολέοντος ἔζων μακρὰν τῆς Γαλλίας, ἐπὶ τῆς Δημοκρατίας δ᾽ ἐπανῆλθον, ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς ἰσονομίας, καὶ ἴσως, ἵνα ἐπωφεληθῶσι καὶ ἐκ τῆς πιθανῆς νομιζομένης καταργήσεως αὐτῆς.

Τὸν Δοῦκα δὲν εὗρον τότε. Μετά τινας δ᾽ ἡμέρας, ἐπιστρέφων ποτὲ οἴκαδε, εἶδον κύριόν τινα ἑπόμενόν μοι ἐπὶ τῆς κλίμακος. Ὅτε δέ, θεὶς τὴν κλεῖδα, ἤνοιγον τὴν θύραν, μ᾽ ἐπλησίασε καὶ ἀνεγνώρισα τὸν Δοῦκα, ἐρχόμενον εἰς ἀπόδοσιν τῆς ἐπισκέψεως. Τὸν παρουσίασα ἑπομένως εἰς τὴν σύζυγόν μου, καὶ μακρὰς εἴχομεν συνδιαλέξεις, καθ᾽ ἃς μοὶ εἶπεν ὅτι, ἀπ᾽ ἀρχῆς, μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Αὐτοκράτορος, ἡ Γαλλία ἔπρεπεν ἄλλην νὰ λάβῃ διεύθυνσιν, τὰ παρόντα δὲ μόνιμα δὲν δύνανται νὰ ὦσιν, οὐχ ἧττον ὅμως πρέπει νὰ ὑποστηριχθῶσιν ὑπὸ πάντων τῶν πατριωτικῶς φρονούντων, καὶ πολλοὺς εἶπεν ἐπαίνους ὑπὲρ τῆς ἱκανότητος τοῦ Θιέρσου. Ἐπανειλημμένως δὲ προσεκλήθην εἰς τὸ γεῦμα καὶ τὰς συναναστροφάς του· ἀλλ᾽ ἡ Δούκισσα δὲν ὑπῆρχε πλέον, ὡς οὐδ᾽ ὁ πρωτότοκος τῶν υἱῶν του, ὁ πεπαιδευμένος Δοὺξ de Chartres,

Ἀναγοὺς δὲ τοῦ Κόμητος τῶν Παρισίων τὸ βιβλίον «Damas et le Liban», ἐμβριθῶς γεγραμμένον καὶ σπουδὴν τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἐλέγχον, ἐπεζήτησα καὶ τοῦ ἡγεμόνος τούτου τὴν γνωριμίαν καὶ εὗρον ἐν αὐτῷ ἄνδρα ἐμβριθῆ τὸ πνεῦμα καὶ θετικόν, ὡς γερμανόν, πρόφρονα δὲ καὶ λεπτὸν τοὺς τρόπους, ὡς Γάλλον, καὶ κεκτημένον τ᾽ ἀπαιτούμενα προσόντα, ἵνα φέρῃ τὴν Γαλλίαν εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδόν, ἄν ποτε ἐκαλεῖτο ν᾽ ἀναλάβῃ τὰς ἡνίας αὐτῆς. Καὶ μοὶ εἶπε μέν ποτε ὁ ἴδιος, ὅτι ὁ μόνος νόμιμος καὶ δυνατὸς Βασιλεὺς διὰ τὴν Γαλλίαν, ἂν ἡ Γαλλία ἐπανήρχετο εἰς τὴν Βασιλείαν, ἦν Ἑρρῖκος ὁ Ε´, ἀλλὰ διὰ τούτων συνηγόρει ὑπὲρ τῆς νομίμου Βασιλείας, τῆς μόνης ἐν ἀσφαλεῖ τιθείσης τὴν χώραν κατὰ τῶν ὀχλοκρατικῶν κυματισμῶν, συγχρόνως δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ δικαίου εἰς τὸν θρόνον, διότι τοῦ ἀτέκνου κόμητος Chambort ἦν αὐτὸς ὁ ἄμεσος νόμιμος διάδοχος. Ἔζη δ᾽ ἀφε-

λέστατα, καὶ ὅτε τὸν ἐπεσκεπτόμην μετὰ τῆς συζύγου μου, εὑρίσκομεν μετ᾽ αὐτοῦ καὶ τῆς Δουκίσσης, ἥτις ἦν χαριεστάτη καὶ φιλοφρονεστάτη, τὰ δύω μικρά των παιδία, παίζοντα ὑπὸ τοὺς πόδας των.

Καθ᾽ ἣν ἡμέραν εἶχον προσκληθῆ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως εἰς Γερμανίαν, εἶδον, μετὰ χαρᾶς, ἀφιχθέντα εἰς Παρισίους τὸν κ. Δ. Μελετόπουλον, Γενικὸν Γραμματέα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ ἐπειδὴ τὴν ἐπαύριον μόνον ἀνεχώρησα, τὸν ἐφιλοξένησα τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καί, ὁδηγήσας αὐτὸν εἰς Βερσαλίας, τὸν παρουσίασα εἰς τὸν κ. Θιέρσον, καὶ εἶτα ἐν Παρισίοις εἰς πολλοὺς τῶν Διπλωματῶν, καὶ τῷ ἐπρομήθευσα εἰσιτήριον εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν.

Ὅτε δ᾽ ἐπανῆλθον ἐκ Γερμανίας, μοὶ ἔδειξεν, ὃ ἔφερε μεθ᾽ἑαυτοῦ σχοινοτενὲς ὑπόμνημα τοῦ Σαριπόλου περὶ τῶν Λαυρεωτικῶν καὶ ἄλλο ἐδικόν του, οὐχ ἧττον μακρόν, ἃ προὐτίθετο νὰ δώσῃ εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν. Τὸ κατ᾽ ἐμέ, ἐπροσπάθησα νὰ τὸν ἀποτρέψω πάσῃ δυνάμει, διότι ἔκρινον ταῦτα διακινδυνεύοντα τὴν πρόοδον τῆς ὑποθέσεως, ὡς εἶχον διεξαγάγῃ αὐτήν, καί, ὅτε ἐπέμεινε ν᾽ ἀπέλθῃ πρὸς τοῦτο πρὸς τὸν κ. Rémusat, ἀπέφυγον νὰ παρευρεθῶ εἰς τὴν συνέντευξιν, μὴ εὑρεθῶ εἰς θέσιν ν᾽ ἀντικρούσω, ἤ, σιωπῶν, νὰ κυρώσω, ὅσα ἐθεώρουν δυνάμενα νὰ βλάψωσι τὴν πορείαν τῆς δυσκόλου διαπραγματεύσεως. Τοῦ κ. Σαριπόλου τὸ ὑπόμνημα, ἐν πολλοῖς πρὸς τὸ ἐμὸν ἀντιφάσκον, ἀδεξίως καὶ σοφιστικῶς διέστρεφε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀπέληγεν ἐν τοῖς συμπερασμοῖς καὶ ταῖς ἀπαιτήσεσί του εἰς ὑπερβολάς, αἵτινες, εἰς οὐδὲν ὠφελοῦσαι, ἦν ἑπόμενον νὰ διαθέτωσι κατὰ τοῦ δικαίου ἡμῶν.

Καὶ τῷ ὄντι, ὁ κ. Ῥεμυζά, ἀφ᾽ οὗ ἀνέγνω τὰ ὑπομνήματα ταῦτα, μετεπείσθη ἐντελῶς καθ᾽ ἡμῶν, καὶ εἰς ὅσα καὶ ἂν τῷ ἔλεγον ἔπειτα, μοὶ ἀντέτατττε πάντοτε αὐτά, ὡς ἐξηγοῦντα τὴν γνώμην καὶ ἄποψιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, καθ᾽ ὃ δοθέντα ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, φέροντος εἰς τὰ ἐπισκεπτήριά του Envoyé en mission extraordinaire auprès du gouvernement français, χωρὶς ὅμως

οὐδὲν περὶ τούτου νὰ μοὶ γνωστοποιηθῇ ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου.

Ἐξηκολούθησα δέ, μετὰ ταῦτα, προσπαθῶν νὰ ἐλαττώσω τὰς ἐκ τῶν ἐγγράφων καὶ τῶν κοινοποιήσεων ἐντυπώσεις, καὶ ὁ κ. Ῥεμυζά, ὃν παρεκάλουν νὰ δώσῃ προσεχὲς τέλος εἰς τὴν ὑπόθεσιν, μ' ἐπληροφόρησεν ὅτι ἀνέθηκε τὴν ἐξέλεγξιν αὐτῆς εἰς τὸν παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ Διευθυντὴν τοῦ Τμήματος τῶν Ἀμφισβητουμένων διοικητικῶν ὑποθέσεων, κ. Villefort, ὅστις, ὅτε τὸν ἐπεσκέφθην, τῇ 2 Νοεμβρίου, μοὶ εἶπεν ὅτι ἐγνώριζεν ἀπὸ πολλοῦ τὸν κ. Σαρίπολον καὶ μικρὰν εἶχεν ἰδέαν περὶ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν μὲν ἐθεώρει ἀσθενέστατον, ἐμὲ δὲ λίαν ἐπικίνδυνον ἀντίπαλον τῶν ἀξιώσεων τῶν Γάλλων ἐπὶ τοῦ Λαυρίου. Εἰς μεταγενεστέραν δ' ἐπίσκεψίν μου μοὶ εἶπεν ὅτι ἠσχολεῖτο εἰς σύνταξιν ὑπομνήματος, οὗ τὰ συμπεράσματα ἦσαν ἐναντίον ἡμῶν.

Ὅτε δέ, κατὰ Δεκέμβριον, φήμη διεδόθη ὅτι ἡ Γαλλία ἔμελλε νὰ πέμψῃ πλοῖα, ἵνα βιάσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς ἱκανοποίησιν τοῦ κ. Ῥοῦ, ὁ κ. Ῥεμυζά, πρὸς ὃν ἀπετάθην, εἰπὼν ὅτι δὲν δύναμαι νὰ πιστεύσω τὸ ἄκουσμα, μὲ καθησύχασεν ὡς πρὸς αὐτό.

Ἐπανελθὼν δ' εἰς Ἀθήνας ὁ κ. Μελετόπουλος, διενήργησε τὸν διορισμόν, ὡς Προξένου εἰς Βερσαλίαν, ὅπου ὅμως ἀληθῶς οὐδενὸς Προξένου ἀνάγκην εἴχομεν, τοῦ Marquis de Croisier, νέου καλοῦ κἀγαθοῦ καὶ πεπαιδευμένου, ἀλλ' ἐντελῶς ἀπείρου καίπως κενοδόξου, ὥστε καὶ πολλὰς ἤκουσα παρατηρήσεις παρὰ τῶν Πρέσβεων, ὅτε ποτε, ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ μου ἐννοεῖται, ἔγραψε πρὸς αὐτοὺς ἐγκύκλιον, δι' ἧς ἠρώτα, ἂν ἤθελον τὸν δεχθῇ διοριζόμενον Πρέσβυν τοῦ Monaco! Ἄλλοτε δ' ἦλθε πρὸς ἐμέ, φέρων παράσημον, καί, ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει μου, μοὶ εἶπεν ὅτι ἦν τοῦ Μαυροβουνίου. Γνωρίζων δ' ὅτι ὑπῆρχε τότε ἐν Παρισίοις ἑταιρεία τυχοδιωκτῶν, πωλοῦσα τοιαῦτα ἀνύπαρκτα παράσημα, τὸν παρεκάλεσα νὰ καταθέσῃ αὐτὸ ἀμέσως καὶ νὰ μὴ τὸ φορέσῃ πλέον ποτέ, ἄλλως θὰ ἠναγκαζόμην νὰ ζητήσω εἰς Ἀθήνας νὰ τῷ ἀφαιρεθῇ ὁ τίτλος τοῦ Ἕλληνος Προξένου.

Ἐπεσκέφθην δ' ἐν Νοεμβρίῳ καὶ τὴν κυρίαν Ῥεμυζά, ἔγγονον τοῦ Λαφαγιέτ, καὶ εὗρον αὐτὴν κυρίαν ἀφελῶς ἀξιοπρεπῆ καὶ ἐξόχου νοός. Ἐν τῇ πρώτῃ δ' ἐπισκέψει, ἐν ἄλλοις, μοὶ ἐξέ

φρασε τὴν πεποίθησίν της ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν πρέπει νὰ μείνωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἐν μέσῳ δὲ τῶν πολλῶν σπουδαίων ἐργασιῶν μου, περὶ τὰ τέλη τοῦ Αὐγούστου μοὶ ἦλθε διαταγὴ τοῦ Ὑπουργείου νὰ φροντίσω περὶ ἀποστολῆς εἰς Ἀθήνας.... θεατρικοῦ θιάσου μελοδραματίου (vaudeville)! Ἀλλὰ τὴν ἐλαχίστην ἰδέαν δὲν εἶχον πόθεν ν' ἀρχίσω καὶ εἰς τίνα περὶ τούτου ν' ἀποταθῶ. Ἐπεσκέφθην τὸν Πρέσβυν τοῦ Σὰν Μαρίνου, Ἰταλὸν τὴν καταγωγήν, Μαρκήσιόν τινα πλούσιον, καί, ὡς ἔμαθον, ζωηρὰς διατηροῦντα σχέσεις μετὰ τῶν διαφόρων σκηνῶν Παρισίων. Συμφώνως δὲ πρὸς τούτου τὰς ὁδηγίας ἐπεσκέφθην κυρίαν τινα τοῦ Ἰταλικοῦ μελοδράματος, ἧς μοὶ ἔδωκε τὴν διεύθυνσιν, οὐ μακρὰν τῆς οἰκίας μου οὖσαν, κυρίας ἣν μοὶ παρέστησεν, ὡς ἔμπειρον καὶ ἐπιῤῥοὴν ἐξασκοῦσαν εἰς τὰ τοῦ Θεάτρου. Ἐπορεύθην λοιπὸν πρὸς αὐτήν, καὶ ὅτε εἰσῆλθον εἰς τὸν πρῶτον δόμον μιᾶς τῶν καλητέρων οἰκιῶν τοῦ Boulevard Malesherbes, εὗρον τὴν αἴθουσαν τόσον πολυτελῶς καὶ φιλοκάλως συνεσκευασμένην, ὥστε ἐφοβήθην μὴ ἠπατήθην, ὡς πρὸς τὴν οἰκίαν ἢ τὴν κλίμακα, καὶ ἤμην παρά τινι τῶν ἀριστοκρατικωτέρων οἰκογενειῶν. Προσελθοῦσα ὅμως ἡ ἰδία, μὲ καθησύχασε, βεβαιώσασά με περὶ τῆς ταυτότητός της, καὶ εὐγενέστατα μοὶ ὑπεσχέθη νὰ ἐρευνήσῃ, περὶ οὗ ἤθελον νὰ ἔχω πληροφορίας, καὶ νὰ μοὶ δώσῃ αὐτὰς τὴν ἐπαύριον. Ἐπανῆλθον λοιπὸν τὴν ἑσπέραν τῆς ἐπιούσης, καὶ εὗρον παρ' αὐτῇ τὴν ἀδελφήν της καὶ δύω κυρίους. Μᾶς διηγήθη δὲ ὅτι τὴν πρωΐαν, διερχομένη διὰ τοῦ Δημοπρατηρίου, εἶδεν ἐκεῖ εἰκόνας πωλουμένας, αἵτινες τῇ ἤρεσαν, καὶ ἠγόρασέ τινας αὐτῶν διὰ τρισχίλια φράγκα· τόσῳ ἄφθονον εἶχε τὸν χρυσὸν ἡ ἱέρεια τῆς Θαλείας. Προθύμως δὲ μᾶς εἰσήγαγεν εἰς τὸν κοιτῶνα της, καὶ μᾶς ἔδειξεν αὐτάς, οὐχὶ λίαν ἐπὶ σεμνότητι αὐστηράς. Εἰς ἐμὲ δ' ἐσύστησε ἕνα τῶν καλητέρων θεατρικῶν μεσιτῶν, καί, εὐχαριστήσας διὰ ταύτην τὴν πληροφορίαν, ἀνεχώρησα χωρίς ποτε ἄλλοτε νὰ ἰδῶ τὴν κυρίαν·

Τότε δὲ περίπου ἦλθε καὶ ὁ Ταβουλάρης ἐξ Ἀθηνῶν, ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ τῆς μισθώσεως θιάσου, καὶ ἐσχέτισα αὐτὸν μετὰ τοῦ μεσίτου, δι' οὗ ταχέως κατωρθώθη τὸ σκοπούμενον.

Οὐ μικρὸν δὲ μ᾽ ἐξέπληξεν, ὡς πρὸς τὰ ἤθη καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Διονυσιακοῦ τούτου κόσμου, εἰς ὃν κατὰ πρῶτον τότε ἐβύθιζον τὸ βλέμμα, ὅτι, ὅτε τὴν πρώτην ἡμέραν ὁ μεσίτης, ἐξελθὼν διά τινα ἄλλην ὑπηρεσίαν, μὲ ἀφῆκε μόνον εἰς τὸ δωμάτιον, νεάνις τις, καθημένη εἰς τὴν ἄλλην γωνίαν, μὲ ἠρώτησεν, ἂν προτίθεμαι νὰ πέμψω θίασον καὶ ποῦ. Ὅτε δὲ τῇ εἶπον ὅτι εἰς Ἀθήνας, μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι θὰ ἐπεθύμει πολὺ νὰ ὑπάγῃ ἐκεῖ, ἂν δὲν εἶχεν ἤδη ὑπογράψῃ συμβόλαιον διὰ Βρυξέλλας· ἀλλ᾽ ἠθέλησε νὰ μάθῃ, οὐχ ἧττον, ἂν ὑπῆρχον πλούσιοι ἐν Ἀθήναις.

«Ἱκανῶς πλουσία εἶναι», τῇ ἀπεκρίθην, «ἡ πόλις, ὥστε νὰ μετακαλῇ ξένους ἠθοποιούς».

«Δὲν ἐρωτῶ», μοὶ εἶπε, «περὶ τῆς πόλεως. Οἱ μισθοί, οἵτινες μᾶς δίδονται, εἰσὶ μηδαμινοί, καὶ οὐδόλως θὰ μᾶς ἐπήρκουν, ἂν δὲν ὑπῆρχον εἰς τὰς πόλεις, ἔνθα μεταβαίνομεν, πλούσιοι ἀναπληροῦντες αὐτούς».

Ὡς πρὸς τοῦτο τῇ ὡμολόγησα τὴν ἄγνοιάν μου· καὶ ἀφ᾽ οὗ εἶχε συνομολογήσῃ συμβόλαιον μετὰ Βρυξελλῶν, ἔκρινα περιττὸν νὰ ἐξακολουθήσω τὴν μετ᾽ αὐτῆς συνδιάλεξίν μου.

Θλιβερὸν δὲ καθῆκον ἐξεπλήρωσα τῇ 9 Σεπτεμβρίου, πορευθεὶς μετὰ τῆς θυγατρός μου Ζωῆς καὶ μετὰ τῆς οἰκογενείας Καρατζᾶ εἰς Chantilly, εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ καταστήματος τῶν ἐνεῶν, εἰς ὃ διέμενε καὶ ὁ δυστυχὴς υἱὸς τοῦ δικηγόρου Πλατῆ, νεανίας περίπου δεκαοκταετής, ἀλλ᾽, ὡς φαίνεται, ἀνίατος. Παρήγορον δ᾽ ἐφ᾽ ἡμῶν ἀπετέλεσεν ἐντύπωσιν ἡ φιλάνθρωπος διαγωγὴ τῶν διευθυντῶν πρὸς τοὺς ἐκεῖ κατακλείστους ἀποκλήρους τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας.

Μετ᾽ οὐ πολὺ δ᾽ ἐπεσκέφθην περὶ τοὺς Παρισίους ἕτερον κατάστημα, φρενοβλαβῶν ἐκεῖνο, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν διατελοῦν τοῦ Ἕλληνος κ. Ρώτα. Ἐν προγενεστέροις χρόνοις ὁ κ. Ρώτας ἐβοήθει τὴν πρὶν διευθύντριαν καὶ ἰδιοκτῆτιν τοῦ καταστήματος, ἥτις, ἐξ εὐγνωμοσύνης, ἐν τῇ διαθήκῃ της τῷ ἀφῆκε τὴν διεύθυνσιν καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ καταστήματος καὶ τῶν εἰσοδημάτων αὐτοῦ, ὁ δὲ ἐξηκολούθησε διέπων αὐτὸ μετὰ πλείστης εὐσυνειδησίας καὶ πείρας καὶ ἱκανότητος.

Χαρακτηριστικὸν δὲ διὰ τὴν τότε κατάστασιν τῆς Γαλλίας μοὶ ἐφάνη, ὅτε ἐπεσκέφθην ἓν ἀξιόλογον ἐπιπλοποιεῖον, ν᾿ ἀκούσω τοῦ ἐργοστασιάρχου, ἀνήκοντος εἰς τὴν τάξιν τοῦ λαοῦ, οἰκτρὰν νὰ μοὶ ἐκθέτῃ τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τῶν ἐργατῶν, καὶ τὴν βιομηχανίαν ἐν Γαλλίᾳ λυπηρῶς ὀπισθοχωροῦσαν, ἐν ᾧ, ἐξ ἐναντίας, ἐν Γερμανίᾳ ἤρξατο πολὺ μᾶλλον προκόπτουσα.

Κατ᾿ ἀρχὰς Σεπτεμβρίου ἦλθεν εἰς Παρισίους ὁ τότε Συνταγματάρχης Κορωναῖος, καί, κατ᾿ ἐπιθυμίαν του, ἐζήτησα καὶ ἔλαβον παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν τὴν ἄδειαν δι᾿ αὐτὸν τοῦ νὰ ἐπισκεφθῇ τῆς πρωτευούσης τὰ στρατιωτικὰ καταστήματα.

Τὴν 22αν δὲ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐπανῆλθεν ὁ Κλέων ἐξ Ἀμερικῆς, διότι κατηργήθη ἡ ἐκεῖ Πρεσβεία, καὶ ἔμεινε παρ᾿ ἡμῖν ἕνα μῆνα, μεθ᾿ ὅν, ἀπελθὼν εἰς Ἀθήνας, διωρίσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀλλ᾿ εὐθὺς μετὰ ταῦτα μετετέθη εἰς Πετρούπολιν, ὅπου μετέβη περὶ τὰ τέλη Δεκεμβρίου.

Ἐκ τῶν ἄλλων δὲ υἱῶν μου, οἱ Ἀλέξης καὶ Εὐγένιος τῇ 16 Νοεμβρίου ὑπέστησαν, μετὰ τὰς προφορικάς, καὶ τὰς γραπτὰς ἐξετάσεις εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων, καὶ ἔλαβον τούτου τὸ δίπλωμα. Εἰς δὲ τὸν Εὐγένιον, ὁ ἀνάδοχος αὐτοῦ, κ. Ἀ. Ἰωνίδης, ἔγραψε προσκαλῶν αὐτὸν εἰς Λονδῖνον, ἵνα καταλάβῃ θέσιν εἰς τὸ γραφεῖόν του. Ἀλλὰ πεισθέντος ὑπὸ τοῦ τότε ἐν Παρισίοις ἐπιδημοῦντος φίλου ἡμῶν κ. Ε. Βαλτατζῆ, ὅστις ἐπρότεινε νὰ τὸν παραλάβῃ ὡς γραμματέα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπεποιήθη τὴν προσφορὰν τοῦ κ. Ἰωνίδου, ὅπερ ἀπέβη εἰς βλάβην τοῦ Εὐγενίου, διότι, ἀποσυρθέντος μετὰ ταῦτα τοῦ κ. Βαλτατζῆ ἀπὸ τοῦ τραπεζιτικοῦ σταδίου, ἔμεινεν αὐτὸς ἄνευ θέσεως. Τότε δέ, τῇ 10 Δεκεμβρίου, ἀπῆλθε πρῶτον μὲν εἰς Ἀννόβερον εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ ἀδελφοῦ του Αἰμυλίου, καὶ ἔπειτα μετὰ τοῦ κ. Βαλτατζῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Κατὰ τὴν δευτέραν δὲ ταύτην ὑπηρεσίαν μου ἐν Παρισίοις, ἀντὶ τοῦ ἀποβιώσαντος Φ. Ρώκ, γραμματεὺς μου διωρίσθη ὁ Μ. Δραγούμης, πρωτότοκος υἱὸς τοῦ ποτὲ συνεργάτου μου ἐν τῇ Πανδώρᾳ Νικολάου Δραγούμη. Καὶ μοὶ ἦλθεν οὗτος νυμφευ-

θεὶς Ἑλληνορωσσίδα ἐξ Ὀδησσοῦ, τὸ γένος Νοβικόφ, ἥτις ἦν καλὸν στοιχεῖον, προστεθὲν εἰς τὴν Πρεσβείαν.

Εἷς ἐκ τῶν λογίων νέων, τῶν περὶ τὴν νεοελληνικὴν ἀσχολουμένων ἐν Παρισίοις, ἦν ὁ Μαρκήσιος de Queux de St Hilaire, οὗ καὶ ἡ λίαν προβεβηκυῖα μήτηρ, ὅτε τὸ πρῶτον τὴν ἐπεσκέφθην, Ἑλληνιστὶ μὲ προσωμίλησεν. Ἐπεχείρησε δ᾽ ὁ νέος Μαρκήσιος νὰ μεταφράσῃ γαλλιστί, εἰς τὸ πεζόν, τοῦ «Κουτρούλη τὸν γάμον», καί, ἐπὶ πολὺ ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τῆς μεταφράσεως, εὗρον αὐτὴν ὅλως ἀποτυχοῦσαν. Ὁ αὐτὸς δὲ προὐτίθετο, ὡς μοὶ εἶπε, νὰ μεταφράσῃ καὶ τὰ λοιπὰ δράματά μου, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔπραξε.

Τῶν διηγημάτων μου δὲ ἠθέλησα νὰ ἐπιχειρήσω ἐγὼ τὴν μετάφρασιν· ἀλλ᾽ οὐδεὶς τῶν ἐπισήμων ἐκδοτῶν ἐτόλμησε νὰ ῥιψοκινδυνεύσῃ ἀναλαμβάνων τὴν δημοσίευσιν αὐτῶν. Μόνος ὁ Didier ἀνέλαβε τὴν τοῦ «Αὐθέντου τοῦ Μωρέως» ἂν δ᾽ ἐζημιώθη ἢ ὠφελήθη, ἐκεῖνος τὸ ἠξεύρει, διότι ἐγὼ ἔλαβον μόνον ἓξ ἀντίτυπα. Εἶχον ὅμως τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἰδῶ, κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Μαΐου, εὐμενεστάτην κρίσιν περὶ τοῦ ἔργου, δημοσιευθεῖσαν εἰς τὴν «Ἐφημερίδα τῶν Συζητήσεων». Ἄλλων δέ τινων διηγημάτων μου μεταφράσεις, μεθ᾽ ἱκανὰ μόνον ἔτη, ἐξέδωκεν, ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς καὶ ἐκείνης ὅρους, ὁ Calman Lévy.

Ἐν Ἀθήναις δ᾽ ἐξηκολούθει ἡ ἀπό τινος ἀρξαμένη ἔκδοσις τῶν «Ἁπάντων» μου.

Ἐν στιγμαῖς δ᾽ ἀνέσεως μετέγραψα εἰς στίχους τὴν κωμῳδίαν «Ἀγροικογιάννην», ἐπεράτωσα τὴν τραγῳδίαν «Δούκαν», καὶ ἐπανέλαβον τὴν μετάφρασιν τῆς «Ἱερουσαλὴμ» τοῦ Τάσσου, ἣν μάλιστα ἐξειργαζόμην, ὅτε μόνος ἐξηρχόμην εἰς περίπατον ἢ διερχόμην τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως.

Συνέταξα δὲ καὶ Γαλλιστὶ τὴν μικρὰν Γραμματικὴν τῆς Νεοελληνικῆς, ἣν ἐξέδωκεν ὁ A. Durand, καὶ εἶτα, εἰς δύω ἄλλας ἐκδόσεις, ὁ ἀνεψιὸς καὶ διάδοχός του Pédone Laurier.

Εἰς τῆς Ἀκαδημίας δημόσιον συνεδρίασιν παρευρέθην τῇ 28 Ὀκτωβρίου, ὅτε, ὡς μέλος αὐτῆς, εἰσήχθη ὁ Jules Janin, πανηγυρισθεὶς δι᾽ ἐξόχως εὐγλώττου λόγου τοῦ Camille Donnas.

Κατὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἐξελέγησαν, ὡς μέλη τοῦ σοφοῦ σώματος, ὁ Δοὺξ τῆς Ὠμάλης καὶ ὁ κ. Lerminier, γαμβρὸς τῆς κυρίας Λενορμάν, περὶ τὴν νέαν ἱστορίαν ἀσχολούμενος, ὅστις καὶ μοὶ ἔδειξε καὶ περίεργον χειρόγραφον αὐτογράφων ἀπομνημονευμάτων τοῦ ἰατροῦ τῆς Μαρίας Στουάρτης, πραγματευομένων περὶ τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν τῆς δυστυχοῦς ταύτης ἡγεμονίδος.

Ἐξηκολούθουν δὲ καὶ αἱ προσκλήσεις εἰς τὰς πρωϊνὰς συναναστροφὰς τῆς γραίας Μαρκησίας de Caffery, πολυανθρωποτάτας καὶ τὰ μόνα παρατιθέμενα εἰς αὐτὰς ἦσαν ποιημάτια, ἐνίοτε φιλελληνικώτατα, συντεταγμένα ὑπὸ τῆς οἰκοδεσποίνης, ἢ ἐνίοτε καὶ ὑπὸ φίλων αὐτῆς καὶ ἁπλῶς ἢ πρὸς κύμβαλον ἀπαγγελλόμενα. Εἷς ἓν ἐκ τῶν πρώτων, κατὰ ποιητικὴν ἄδειαν, ὁ Βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμος ἐλέγετο Ὀμέρ, θέλων νὰ καύσῃ τὰς βιβλιοθήκας καὶ τὰ μουσεῖα (!)

Συνεχέστατα ὅμως πάντων καὶ ὡς φίλην ἐπεσκεπτόμην τὴν κυρίαν Λενορμάν, καί ἐφοίτων εἰς τὰς ἑσπερινὰς αὐτῆς συναναστροφὰς καὶ εἰς γεύματα ὅπου πολλάκις ἐπισήμους ἄνδρας ἀπήντων. Οὕτω ποτε (τῇ 11 Ἰουίου) συνέφαγον μετὰ τοῦ ποιητοῦ Barbier καὶ ἐθαύμασα ἰδίως, ὅτι ἡ φυσιογνωμία καὶ ὁ χαρακτὴρ αὐτοῦ ἥκιστα ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὸν τῆς τολμηρᾶς καὶ σχεδὸν αὐθάδους μούσης αὐτοῦ, διότι αὐτὸς ἐφαίνετο ἤπιος, ὀλίγον εὔγλωττος καὶ εὐσεβής. Μ' ἠρώτησε δέ, ἂν τοὺς «Ἰάμβους» του μετέφρασέ τις ἐν Ἑλλάδι, καὶ τῷ ἀπήντησα ὅτι οὐδεὶς ἐτόλμησεν, ὅτι δὲ αὐτὸς ἔγραφε τὴν Γαλλικὴν δωριστί. Ἐν τέλει δὲ μ' ὑπεσχέθη νὰ μοὶ πέμψῃ πάσας τὰς ποιήσεις του.

Ἀπήντησα δ' ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τὸν ποτὲ ἐν Ἑλλάδι Πρέσβυν τῆς Γαλλίας, κ. Γοβινώ, ὅστις μοὶ παρεπονέθη ὅτι, κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του, δὲν τῷ ἐδόθη, ἀγνοῶ διατί, τὸ αὐτῷ ὀφειλόμενον Ἑλληνικὸν παράσημον. Καὶ ἔγραψα μὲν περὶ τούτου ἐπανειλημμένως, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος, καὶ ἄνευ ἀπαντήσεως.

Κατὰ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἐπῆλθεν ἐν Ἀθήναις ἀλλαγὴ Ὑπουργείου καὶ ἀνετέθη ἡ Προεδρεία τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸν Ζαΐμην, ἀλλὰ μετὰ δύω μῆνας, κατὰ τὰ τέλη τοῦ Δεκεμβρίου, νέα ἀλλαγὴ ἔφερε τὸν Βούλγαρην εἰς τὰ πράγματα.

Τῇ 20 Νεομβρίου, μετὰ τῆς συζύγου μου καὶ τῆς οἰκογενείας τοῦ Πρέσβεως τῆς Χιλῆς Blest Gana, ἐπεσκέφθημεν τὰ ἀρχαῖα ταφεῖα (catacombes) τῶν Παρισίων, 91 βαθμίδας καταβάντες ὑπὸ γῆν, εἰς βάθος 18 μέτρων. Ἐκεῖ δ᾽ εἰσήλθομεν εἰς ἀπεράντους σκοτεινοὺς διαδρόμους, χωροῦντας ὑπὸ τὴν πόλιν, καὶ εἰς τὸ κέντρον αὐτῶν, εἰς ἔκτασιν πολλῶν στρεμμάτων, εἴδομεν ἑκατομμύρια κρανίων καὶ ὀστῶν εἰς τοίχους σεσωρευμένων, καί, μεταξὺ πλείστων ἐπιγραφῶν, ἀνέγνωμεν τὴν τοῦ St Vincent de Paul, τὴν τοῦ Guilbert, φέρουσαν: Au banquet de la vie.... καὶ ἄλλας. Ἐπὶ δὲ τῆς θύρας ἐστὶν ἐπιγεγραμμένον: Royaume des morts.

Ἐκεῖθεν δέ, συνοδευθεὶς ὑπὸ μόνου τοῦ υἱοῦ μου Ἀλέξη, ἐπεσκέφθην τὸ νέον κοιμητήριον τοῦ «Παρνασσίου ὄρους» (Mont Parnasse), ὅπου, μεταξὺ πυκνῶν, ἀλλ᾽ οὐχὶ πάντοτε φιλοκάλων μνημείων, εὗρον τὸν τάφον τοῦ Κοραῆ.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, ἀφορῶν πρὸς τὴν μεγάλην συῤῥοὴν νέων Ἑλλήνων εἰς Παρισίους, καὶ ὅτι συρμὸς ἐν Ἑλλάδι ἐπεκράτησε, πᾶς υἱὸς ὁπωσοῦν εὐπόρου οἰκογενείας νὰ πέμπηται εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Γαλλίας, εἴτε μετὰ τὸ πέρας τῶν πανεπιστημιακῶν του σπουδῶν, εἴτε πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτῶν, πρὶν ἢ αὐτὰς περατώσῃ ἢ καὶ ἀρχίσῃ, πρὸ παντὸς μὲν ἐσκέφθην ὅτι, εὐκταῖον θὰ ἦτον, ἂν τὰ τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου, οὕτως ἐτελειοποιοῦντο, ὥστε περιττὴ ν᾽ ἀποβῇ ἡ εἰς ξένα ἐκπαιδευτήρια ἀποδημία· ἀλλὰ τοῦτο ἀπ᾽ ἐμοῦ δὲν ἐξηρτᾶτο. Ἐσκέφθην λοιπόν, ἂν ἐφικτὸν δὲν ἦν κἂν μέτρον τι ἐγγυώμενον εἰς τοὺς γονεῖς, ὅτι οἱ υἱοί των, ἀφ᾽ ὧν ἐχωρίζοντο καὶ ὑπὲρ ὧν προεδαπάνων, θὰ τοῖς ἐπέστρεφον, κατὰ τὰς εὐχάς των, προκόψαντες εἰς ἀγωγὴν καὶ παιδείαν, ἐν ᾧ ἔβλεπον ὅτι πολλοί, ἵνα μοὶ εἴπω οἱ πλεῖστοι, ἀνεπιτήρητοι καὶ ἀχαλίνωτοι εἰς τὸν στρόβιλον τῆς ξένης μεγαλουπόλεως ἀφιέμενοι, ἀπεμάνθανον καὶ εἴτι εἶχον μάθῃ εἰς τὴν πατρίδα των, καὶ διέφθειρον εἴτι ὑγιὲς ἔφερον ἐκ τῆς πρώτης ἀνατροφῆς των.

Πρὸς τοῦτο λοιπόν, ἀφ᾽ οὗ ἐπεσκέφθην καὶ ἐμελέτησα τὸ Collège Chaptal καὶ ἄλλα τινὰ τῶν ἐπισημοτέρων οἰκοτροφείων τῶν Παρι-

σίων, συνέταξα ὀργανισμὸν τοιούτου δι᾽ Ἕλληνας νεανίας, οἵτινες, ἐν αὐτῷ οἰκοῦντες καὶ οὐχὶ ἐν περιορισμῷ διαιτώμενοι, ὑπό τινα ἐπιτήρησιν τῆς διευθύνσεως, ὡς πρὸς τὰς σπουδὰς καὶ τὴν διαγωγήν των, θὰ ἐφοίτων εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἢ ἄλλα δημόσια διδακτικὰ καταστήματα. Συνεκάλεσα δ᾽ ἐπανειλημμένως παρ᾽ ἐμοὶ τινὰς τῶν ἐπισημοτέρων ἐν Παρισίοις παρεπιδήμων Ἑλλήνων, καὶ ὑπέβαλον εἰς τὴν συζήτησιν καὶ κύρωσιν αὐτῶν τὸν ὀργανισμόν. Κατὰ παράκλησιν δ᾽ ἡμῶν, ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τοῦ καταστήματος, ὅτε ποτε ἤθελεν ἱδρυθῇ, ὁ εἰς Παρισίους ἀποσυρθείς, καὶ ἀπὸ Γαλλικῶν συγγραφῶν ἀποζῶν πρῴην ταγματάρχης τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ Κ. Νικολαΐδης, ἐξέδωκεν ἐν ὀνόματί του, τὴν ὑπ᾽ ἐμοῦ γραφεῖσαν προκήρυξιν, καθ᾽ ἣν τὸ κατάστημα θὰ ἱδρύετο εὐθὺς ἅμα 25 τοὐλάχιστον οἰκογένειαι ὑπέγραφον τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ νὰ πέμψωσιν εἰς αὐτὸ τὰ τέκνα των, ἐπὶ ὑποτροφίᾳ πολὺ ἐλάττονι τῆς δαπάνης, ἣν ὤφειλον νὰ χορηγῶσι τοῖς υἱοῖς των, καθ᾽ ἑαυτοὺς διαιτωμένους, ἐν Παρισίοις, μὴ λογιζομένων καὶ τῶν πολλάκις μεγίστων ἐκτάκτων χρεῶν, εἰς ἃ οἱ νέοι ὑπέπιπτον, καὶ ἃ οἱ γονεῖς ἑκόντες ἄκοντες μέχρι τέλους ἀπέτιον.

Μαθὼν ὅτι μέγα οἰκοτροφεῖον τῶν Πολωνῶν, ὑπάρχον ἐν Παρισίοις, διελύετο, ἐπορεύθην πρὸς τὸν Πρίγκηπα Κζαρτορίσκην, γαμβρὸν τοῦ Πρίγκηπος Némours, οὗ κτῆμα ἦν ἡ μεγίστη οἰκία, καὶ ἐξηγήσας αὐτῷ τὴν πρόθεσίν μου, τὸν ἠρώτησα ἄν, ἐν περιπτώσει συστάσεως τοῦ ἡμετέρου καταστήματος, ἤθελεν εὐαρεστηθῇ νὰ μᾶς ἐνοικιάσῃ αὐτήν. Ὁ δὲ πρίγκηψ φιλοφρονέστατα μοὶ ἀπεκρίθη ὅτι, οὐχὶ νὰ μᾶς τὴν ἐνοικιάσῃ, ἀλλὰ δωρεὰν εἰς αὐτὴν νὰ μᾶς φιλοξενήσῃ ἦτον πρόθυμος, διότι ἔβλεπε πόσον τὸ σχέδιον ἦτον ὠφέλιμον διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἥτις εἶχε πάσας τὰς συμπαθείας του, ὡς καὶ τὰς τῶν συμπατριωτῶν του. Ἡ εὐγενὴς αὕτη προσφορὰ τοῦ φιλέλληνος πρίγκηπος ἦν μέγα βῆμα πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν.

Ὅτι ἡ πρόθεσίς μου λίαν εὐπρόσδεκτος θὰ ἦτον εἰς πάντας τοὺς νέους ἡμῶν σπουδαστάς, δὲν τὸ ἤλπιζον, ἐννοεῖται· ἀλλ᾽ ἐνώμιζον ὅτι ἐκθύμως θὰ ἐπεκρότουν εἰς αὐτὴν οἱ γονεῖς, διότι

μετ᾿ ἀσυγκρίτως ὀλιγωτέρων δαπανῶν, θὰ ἐπετύγχανον πολὺ ἀσφαλέστερον τοῦ σκοποῦ των, τοῦ νὰ βελτιώσωσι καὶ οὐχὶ νὰ καταστρέψωσι τὴν ἠθικὴν ἀγωγὴν καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων των· καὶ αὐτοῖς ἐναπέκειτο νὰ ἀρνῶνται εἰς τοὺς υἱούς των τὰς δαπάνας τῆς ἐν Παρισίοις διαμονῆς, ἂν δὲν ἤθελον νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ Οἰκοτροφεῖον. Ἐπίσης δὲ καὶ ἡ κυβέρνησις ἤλπιζον ὅτι ἤθελεν ἀσπασθῆ καὶ ἐκθύμως ὑποστηρίξῃ σχέδιον, ἀδάπανον μὲν δι᾿ αὐτήν, ἀποτέλεσμα δ᾿ ἔχον νὰ διατηρῇ ἐμμένοντας εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν τοὺς ἐν τῇ ξένῃ μορφουμένους νέους Ἕλληνας. Ἐλπίζων, λοιπόν, ὅτι οἱ γονεῖς πάντες, ἀλλὰ κἂν βεβαίως οἱ πλεῖστοι, θὰ ἔσπευδον καὶ θὰ προὐτρέποντο νὰ ὑπογράψωσι τὴν ὑπόσχεσιν, καὶ ὁ ἀπαιτούμενος ἀριθμὸς ὅτι θὰ ἐπληροῦτο ἀμέσως, ἔπεμψα τὸ πρόγραμμα πρὸς τοῦτο εἰς τὸ Ὑπουργεῖον. Ἀλλὰ μετὰ βαθείας λύπης ἔμαθον μετὰ ταῦτα ὅτι ἐκεῖ οὐδεμιᾶς ἠξιώθη προσοχῆς καὶ ἐῤῥίφθη κατὰ μέρος, μέχρις οὗ, ὅτε κατηργήθη καὶ ἡ Πρεσβεία, τὸ σχέδιον ἐντελῶς ἐμηδενίσθη.

Ὁ χειμὼν ἐκεῖνος ἦν εἷς τῶν δριμυτέρων ἐν Παρισίοις, διότι τῇ 27 Νοεμβρίου (10 Δεκ.) τὸ θερμότερον κατέβη εἰς —15° Ρεωμύρου.

Τῇ δὲ 20 Δεκεμβρίου, ἥτις ἦν ἡ πρώτη τοῦ ἔτους κατὰ τὴν νέαν ἡμερομηνίαν, ἐπορεύθημεν ἀπὸ πρωΐας πᾶν τὸ Διπλωματικὸν σῶμα, ἐν πολιτικῇ ἀναβολῇ, ἀλλὰ μετὰ παρασήμων, εἰς Βερσαλίας, ἵνα συγχαρῶμεν τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας. Εἰς τὴν αἴθουσαν δ᾿ εἰς ἣν συνήλθομεν, ἐγὼ κατέλαβον τὴν τελευταίαν θέσιν μεταξὺ τῶν συναδέλφων μου, ὡς ἄρτι μόνον ἐλθὼν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐπομένως ὁ νεώτερος ἐκ τῶν διπλωματῶν. Ἀλλ᾿ ὁ ἔργα τελετάρχου ἐκπληρῶν κ. Feuillet de Conches, ἐλθὼν πρὸς ἐμέ, μὲ παρεκάλεσε νὰ μεταβῶ εἰς μίαν τῶν πρώτων θέσεων, διότι, ὅτε ἀπῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν δὲν εἶχον παρουσιάσῃ ἀνακλητήρια, καὶ ἐθεωρούμην πάντοτε τὴν θέσιν μου ἐν Παρισίοις κατέχων, μόνον δ᾿ εἰς προσωρινὴν ἀποστολὴν ἀποσπασθείς.

Ἀφ᾿ οὗ δ᾿ ἐπί τινα χρόνον περιεμείναμεν οὕτως ἐν τάξει ἱστάμενοι, καὶ ἀπέναντι ἡμῶν ἔχοντες συνεσπειρωμένους τοὺς

***αὐλικοὺς*** τῆς Δημοκρατίας καὶ τοὺς ἐγχωρίους Ὑπουργούς, εἰσῆλθε τέλος ὁ κ. Θιέρσος. Ἀλλ᾿ ἐκ τοῦ τρόπου του προφανὲς ἦν ὅτι κατὰ πρῶτον ἐνεφανίζετο ἐν ἰδιότητι ὑπερτάτου ἄρχοντος εἰς ἐπίσημον ὑποδοχήν, ἐνώπιον τῶν ἀντιπροσώπων παντὸς τοῦ ἐξηυγενισμένου κόσμου· διότι ἐφάνη κατ᾿ ἀρχὰς λίαν ἐστενοχωρημένος, ἐστράφη δὶς ἢ τρὶς περὶ ἑαυτόν, ὡς μὴ ἠξεύρων πρὸς τίνα ν᾿ ἀποταθῇ, εἶπε τινὰς λέξεις πρὸς τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον τῶν ὑπουργῶν, καὶ ἔπειτα, ἐπὶ μυστικῇ τινι παρατηρήσει τοῦ Αὐλάρχου, ἐπορεύθη τέλος πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Πάπα ὅστις, παρὰ ταῖς καθολικαῖς αὐλαῖς, προεδρεύει τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος, καὶ εἶτα ἀλληλοδιαδόχως πρὸς ἡμᾶς πάντας, συνδιαλεχθεὶς μετὰ τῆς συνήθους εὐφυΐας του, ἀφ᾿ οὗ ἀπέσεισε τὴν πρώτην στενοχωρίαν του.

Ἐνεγράφημεν δὲ πάντες καὶ παρὰ τῇ κ. Θιέρσου, καὶ μετὰ ταῦτα ζήτημα ἤρθη, ἂν ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐπισκεφθῶμεν καὶ τὸν Πρόεδρον τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ὃν οἱ πλεῖστοι ἐθεώρουν ὡς γερόντιον ἄσχετον πρὸς τὴν διπλωματίαν καὶ ἄσημον. Ἀλλ᾿ ἑτέρων, ἐν οἷς καὶ ἐγώ, ἡ γνώμη ἦν ὅτι ὠφείλομεν τοῦτο εἰς τὴν θέσιν του, καὶ οὕτω πορευθέντες ἀφήκαμεν αὐτῷ τὰ ἡμέτερα ἐπισκεπτήρια. Ἦν δ᾿ ὁ γέρων οὗτος ὁ μετὰ ταῦτα Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κ. Γρεβύ.

Μετὰ δύο δ᾿ ἡμέρας ἐπορεύθην καὶ εἰς ἄλλην ἐπίσημον παρουσίασιν, τὴν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Βραζιλίας, πρὸ μικροῦ ἀφιχθέντος εἰς Παρισίους, καὶ καταλύσαντος εἰς Μέγα Ξενοδοχεῖον. Τὴν ἑσπέραν τῆς 22 Δεκεμβρίου (καθ᾿ ἡμᾶς), πορευθεὶς ἐκεῖ ἐζήτησα τὸν κ. Γοβινώ, ὅστις, ὡς διατελέσας ποτε Πρέσβυς τῆς Γαλλίας ἐν Βρασιλίᾳ, ἦν ὁ ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Αὐτοκράτορος ἤδη προσαρτηθεὶς καὶ ὁ εἰς αὐτὸν παρουσιάζων. Ὁ κ. Γοβινὼ μὲ εἰσήγαγε λοιπὸν εἰς τὴν αἴθουσαν, ἣν ἐπλήρουν πᾶσαν πολυπληθεῖς πρὸς ἐπίσκεψιν ἐλθόντες, ἐν ἄλλοις οἱ Δοῦκες de Némours καὶ d'Aumale,, ὁ πρίγκηψ Ξαρτορίσκης καὶ ὁ Γυζώ, μεθ᾿ οὗ, ὅτε εἰσῆλθον, εὗρον συνομιλοῦντα τὸν Αὐτοκράτορα, καὶ λεπτομερῶς ἐρευνῶντα περὶ τοῦ ἐν Γαλλίᾳ ὀργανισμοῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως.

Μετὰ τὸν Γυζότον δὲ παρουσιάσθην ἐγώ, καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ θερμὰς μοὶ ἐξέφρασε τὰς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος συμπαθείας του, καὶ ἠρεύνησε τὰ περὶ αὐτῆς, τῶν παιδευτικῶν καταστημάτων καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς φιλολογίας αὐτῆς, Ἐν τέλει δὲ μ' ἠρώτησεν, ἂν θέλω νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὴν Αὐτοκράτειραν, καὶ εἰπόντος μου ὅτι θὰ ἤμην εὐτυχής, ἂν εἶχον τὴν τιμὴν ταύτην, διέταξε τὸν χρέη ἐκτελοῦντα ὑπασπιστοῦ, νὰ μὲ παρουσιάση· ὁ δὲ μοὶ εἶπεν ὅτι θέλει ἔλθῃ νὰ μὲ παραλάβῃ πρὸς τοῦτο ἅμα ἡ Α. Μ. ἤθελε παύσῃ τὴν συνδιάλεξιν μετ' ἄλλου τινός, ὅστις Τῇ εἶχε παρουσιασθῇ. Καὶ τῷ ὄντι, μετ' ὀλίγον ἐλθών, ἐν ᾧ ἐγὼ ὡμίλουν μετὰ τοῦ κ. Γυζότου, μὲ παρέλαβε, καί, προσαγαγών με, μὲ παρουσίασεν εἰς κυρίαν μέσης ἡλικίας, μετρίου ἀναστήματος, μελανείμονα, εἰς ἣν ἐγὼ ἐξέφρασα τὴν χαράν μου δι' ἣν εἶχον ἀνέλπιστον τιμὴν νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὴν Α. Μ.

Ἀλλ' ἡ κυρία μοὶ εἶπεν ὅτι ἀπατῶμαι, ὅτι δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ Αὐτοκράτειρα, ἀλλ' ἡ Μεγάλη Κυρία, ἥτις θὰ εἶχε τὴν εὐχαρίστησιν νὰ μὲ παρουσιάσῃ εἰς τὴν Α. Μ. Οὕτω δὲ καὶ ἔγινε, καὶ μὲ ἔφερε πρὸς τὴν Αὐτοκράτειραν, ἥτις, οὔτε κατὰ τὴν ἡλικίαν, οὔτε κατὰ τὴν ἐνδυμασίαν, οὔτε κατὰ τὸ ἀνάστημα διέφερε πολὺ αὐτῆς. Ἐννοεῖται λοιπὸν ὅτι ἐπανέλαβον καὶ πρὸς τὴν Α. Μ. τὰς ἐκφράσεις τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ σεβασμοῦ μου. Ἀπήντησα δὲ τὸν Αὐτοκράτορα καὶ αὖθις εἰς θεωρεῖον τοῦ χοροῦ τοῦ Μελοδράματος, ὅπου ἅπαξ μόνον ἐπορεύθην, ἵνα τὸν ἰδῶ, καὶ οὐχὶ πλέον, ἀποτροπιασθεὶς τὸ ἀναιδὲς θέαμα.

Τῇ δὲ 12ῃ Ἰανουαρίου, εἰς τὸν Σύλλογον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, οὗ ἀπετέλουν μέρος, καὶ ὅστις συνεδρίαζεν εἰς τὸ Palais des Beaux-arts, μᾶς ἀνηγγέλθη καὶ ἀμέσως μετὰ ταῦτα εἰσῆλθεν ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Βρασιλίας. Ὁ Πρόεδρος καὶ οἱ Γραμματεῖς ἔσπευσαν πρὸς ὑποδοχήν του καὶ τῷ ἔδειξαν πάντα τὰ βιβλία, ἃ ὁ Σύλλογος εἶχε λάβῃ δωρεὰν πρὸ τῆς συνεδριάσεως· Ὁ Αὐτοκράτωρ ηὐχαρίστησε καὶ διέμεινε δι' ὅλης τῆς συνεδριάσεως, ἐφ' ἧς ἆθλον διενεμήθη μεταξὺ Σάθα καὶ Βαλέττα. Κατὰ τὸ τέλος δὲ παρεκάλεσε νὰ δέσωσιν ὅλα τὰ βιβλία, ὅσα τῷ εἶχον δειχθῆ, διότι ἐξέλαβεν ὅτι τῷ εἶχον χαρισθῆ, καὶ ἀφ' οὗ τὸ

προεδρεῖον ἔπραξε τοῦτο πρὸς μεγάλην του δυσαρέσκειαν, μὴ ἀνεχθεὶς οὐδενὸς τὴν βοήθειαν, ἔλαβε τὸ δέμα ὑπὸ μάλην καὶ κατέβη τὴν μακρὰν κλίμακα. Ἀλλά, μὴ νομίσας ἐγὼ πρέπον νὰ τὸν ἀφήσω νὰ καταβῇ μόνος, τὸν συνώδευσα καὶ διὰ τῆς αὐλῆς μέχρι τῆς ἔξω πύλης καὶ τοῦ ὀχήματός του. Ἐκεῖ δὲ εἶδον ὅτι τὸ ὄχημά του ἦν κοινὴ ἅμαξα δευτέρας τάξεως.

Ἐκ τῆς ἀφελείας δ' αὐτοῦ ταύτης ἐνθαῤῥυνθείς, τῷ προσήνεγκον καὶ ἐγὼ τῇ ἐπαύριον ἓν σῶμα γαλλιστὶ γεγραμμένης καὶ ὑπὸ Durand ἐκδοθείσης νεοελληνικῆς γραμματικῆς μου καὶ ἓν τῆς ὑπὸ τοῦ πατρός μου μεταφράσεως τῆς Αἰνειάδος, περὶ ἧς κρίσιν εὔνουν ἐξέδωκε τὸ Journal Officiel τῆς 10)22 Μαΐου, ἀρ. 139. Μετά τινας δ' ἡμέρας λαβὼν ἐξ Ἀθηνῶν, τῷ ἐδώρησα καὶ ὅσα ἄλλα ἐπρομηθεύθην ἐκ τῶν βιβλίων μου. Τῷ δ' ἐπομένῳ Ὀκτωβρίῳ εὐηρεστήθη νὰ μὲ τιμήσῃ διὰ τῆς ἀπονομῆς τοῦ Μεγαλοσταύρου τοῦ Ῥόδου.

Καὶ ἄλλης δέ τινος ἐπισκέψεώς μου κατὰ ταύτας τὰς ἡμέρας δὲν θέλω νὰ παραλείψω τὴν μνείαν.

Τὴν σύζυγον τοῦ ἀμερικανοῦ συναδέλφου μου κ. Wasbborn δὲν εἶχον γνωρίσῃ εἰσέτι· ἐπειδὴ δ' ἐδέχετο κατὰ Δευτέραν, ἐπορεύθην πρὸς αὐτὴν τῇ 27 Δεκεμβρίου, καὶ ὁ ὑπηρέτης, κατὰ τὰ εἰθισμένα ἐν Παρισίοις, ἀνοίξας μοι τὴν θύραν τῆς αἰθούσης, ἀνήγγειλε μεγαλοφώνως.

— Le Ministre de Grêce.

Ἡ αἴθουσα ἦν πᾶσα πλήρης ἐπισκέψεων κυρίων καὶ κυριῶν, ἐπὶ πόδας ἱσταμένων, ὡς ἐθίζεται ἐν Ἀμερικῇ. Προσῆλθε δὲ πρὸς ἐμὲ καὶ μ' ὑπεδέχθη εὐγενέστατα ἡ οἰκοδέσποινα, μικρόσωμος κυρία, ἣν ποτὲ πρὶν δὲν εἶχον ἰδῇ, καὶ παρακαλέσασά με νὰ τὴν ἀκολουθήσω, ἵνα λάβω ὀλίγον τέϊον, μ' ἔφερεν εἰς τὸ βάθος τῆς αἰθούσης πρὸς νέας τινὰς Ἀμερικανίδας, περιστοιχιζούσας τοῦ τεΐου τὴν τράπεζαν, καὶ μὲ παρουσίασεν αὐταῖς διὰ τῶν λέξεω ν.

Allow me to present to you Mister Grace : will you offer him a cup of tea ?

Ἤτοι· Ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σᾶς παρουσιάσω τὸν κ. Γραίτς. Εὐαρεστηθῆτε νὰ τῷ προσφέρητε τέϊον.

Ὅπερ αἱ κυρίαι ἔπραξαν προθυμώτατα, καὶ ζωηροτάτην συνεδέσαμεν συνδιάλεξιν ὅτε ἔμαθον ὅτι ἤμην εἰς Ἀμερικὴν καὶ πολλὰ μέρη αὐτῆς ἐγνώριζον. Τέλος ἡ εἰς τὰ ἄλλα μέρη τῆς αἰθούσης μακρυνθεῖσα κυρία Wachborn ἐπανῆλθε πάλιν πρὸς ἡμᾶς καὶ ἐγὼ τότε ἀπεχαιρέτισα αὐτήν, ἵν᾽ ἀναχωρήσω.

— Ἐπιτρέψατέ μοι, τῇ εἶπον, ν᾽ ἀποβάλω τὸ ψευδώνυμον πρὶν ἀπέλθω. Δὲν εἶμαι ὁ Mister Grace, ἀλλ᾽ ὁ Ministre de Grèce.

Tableau! ὡς λέγουσιν οἱ Γάλλοι. Ἡ κυρία κατεθορυβήθη, ἀλλ᾽ ἐγὼ γελῶν, τὴν καθησύχασα καὶ ἔκτοτε εἴμεθα ἄκροι φίλοι.

Πρὸς ταῖς σπουδαίαις δημοσίαις μου ἀσχολίαις παρεκλήθην δι᾽ ἐπιστολῆς ὑπὸ τοῦ κ. Εὐθυμίου Χατζηπέτρου, Ὑπασπιστοῦ, νομίζω, τοῦ Βασιλέως, νὰ κατορθώσω νὰ τῷ δοθῇ τὸ Γαλλικὸν παράσημον, διότι εἶχε ποτε, συνοδεύσῃ τὸν Βασιλέα εἰς Παρισίους. Ἀλλ᾽ οἱ καιροὶ εἶχον ἀλλάξῃ, καὶ ἡ Δημοκρατικὴ Κυβέρνησις ἠρνήθη ν᾽ ἀνταμείψῃ δι᾽ ἐπίσκεψιν γενομένην εἰς τὸν Αὐτοκράτορα.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Γ′ ΤΟΜΟΥ